КРАСНОЯРЬЕНИҢ ТӨЛӘӘЛЕКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 153 (11951) | 1982 чылдың июль 2, пятница | 1925 чылда үнелеттинген | Өртээ 3 көп.

● Красноярск крайның девискээри Соңгу Доштуг океанның эриктеринден Мурнуу Сибирьниң районнарынга чедир чаптылган ● Кранйың узун дурту 3000 километр ● Кожаларывыстың ниити шөлүү 2.401,6 муң дөрбелчин километр, ында Соңгу Чер, Норденшельд, Сергей Кировтуң болгаш Сибирьжилерниң ортулуктары кирип турар● Крайның составында Хакас автономнуг область, Таймыр болгаш Эвенк автономнуг округтар кирип турар ● Чоннуң саны үш миллион ажыг кижи

СЭКП ОБКОМУНГА УЖУРАЖЫЛГА

Республиканың партия болгаш совет органнарының удуртукчулары дүүн Красноярски крайдан келген делегацияның удуртукчулары-биле СЭКП обкомунга ужураш-кан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин Красноярск крайдан келген аалчыларга изиг байыр чедирген. ССРЭ-ниң тургустунгнындан бээр 60 чыл оюн демделеп турар чылывыста Красноярск крайның Тывада хүннери болуп турары улуг болуушкун, ол чорук Красноярск край биле Тыва АССР-нин шагдан бээр туруп келген экономиктиг болгаш социал харылзааларын быжыглаарынга улуг идиг болур дээрзин ол демделеп. Ук харылзаалар ССРЭ-нин улустарының ақы-дүүма өгбүлезинге Тываның бактаап киргенининг соонда улам быжыккан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар дээш республиканың ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын Г. Ч. Ширшин аалчыларга таныштырган. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш чарышка Тываның ажыл-ишчилери кедээ ажыл-агыйны база үлетпүр бүдүрүлгезин, транспортту, чоннуң амыдырал хандырылгазын база культураны хөгжүдеринге чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары Н. П. Силкова изиг-биле уткуп хүлээп алганы дээш чүректин ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, краснояржылардың Тываның ажыл-ишчилери-биле ужуражылгазы крайның болгаш Тываның аразынга найыралдың база кады ажылдажылгазын улам быжыглаарынга идиг болур дээрзин демделеп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мөңдүме**, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч.-Д. Б. Ондар**, СЭКП обкомунуң секретарьлары **Г. Н. Долгополов**, **А. И. Ванжа**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **К. С. Шойгу**, Красноярск крайкүүскомунуң даргазының оралакчызы **В. Н. Семенов**, эртемденнер, крайның чогаадыкчы эвилелдериниң удуртукчулары, а ол ышкаш парлалганың, телевидениениң база радионуң төлөөлекчилери ужуражылгага киришкен.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

П. С. ФЕДИРКО,
СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары

ОҢГУ ДОШТУГ далайның эриктеринден Мурнуу Саян дагларынга чедир бистиң Красноярск крайвыс чаптылган болгаш ооң өлүү бүгү чүрттүң девискээзиниң он ажыг хуузу болуп турар. Ол черлерде бойдусаң санаш четтинмес эртинелээ мөөңнеттинген. Крайның составында Хакас автономнуг область, Таймыр болгаш Эвенк автономнуг округ кирип турар.

Ийи дакпыр орденниг Красноярск крайның девискээринде түс хире национал болгаш биче улустар чүрттүп турарлар. Ол дээрге чаңгыс аай эвес сорулгалыг, КПСС-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чыдыралга боттандырары үшүн чүткүп турар, улуг болгаш найыралдыг өг-бүлелер.

Сөөлгү чылдарда крайның экономиктиг болгаш утаандал күчүүр дыка улгатkан. Оңгу беш чылда чаа-чаа заводтар болгаш фабрикалар тутунган, хоорайларда болгаш суурларда чүрттаалга баңнарының кварталдары тургустунган. Красноярскиниң машина кылыкчылары, приктери, металлүргтары, -таавычылары, судно тучулары, ыяш белеткелчилери болгаш өске-даа янзы-үү профессияның ажылчылары, бистиң чүртте-гаш даштыкыда-даа кал-биле хереглеп турар продукцияны хүн бүрүде кылып үрүп турар. «Красноярске кылган» деп биживиктиг дек шынарның магадылаболгаш крайның улус ыг-агыйының бүгү адырының шалыкшын хөгжүлиниң херечизи болуп ту-

ңгу беш чылда «Төрээн ка будүрүлге күчүлерин саадан эрте ажыглалга ээп, шингээдип тургаш, хөй продукцияны бе-ди!»—деп кыйгырыгның биле калбарган социалит чарыш бүдүрүлге авырларын улам долдур глаар арганы берген. Оон елинде мурнакчы колвитер беш чыл иштинде лрд. рубльдан немелде дукциязын берген.

ткен он беш чыл иштинде үр продукциязын 1961-чылдаазындан 2,3 катап үр бүдүрген болгаш күш-дың бүдүрүкчүлүү 1,6 л бедээн. Электроэнергеүлетпүрүнүң оттулар химия, нефть-химия ары шалыкыны-биле үп турган. Үлетпүр бүшкүнүүнүң хемчээли маүдүшкүнүүнүнге, демир болбаазырадыр будүрүлгелерге болгаш кара металлургияга 2,7, чиик үлетпүргө—2,3 катап улгаткан. Өдүүр металлдар болбаазырадың кылыры ийи катап көвүдээн. Крайда улуг-улуг девискээр будүрүлге комплекстери болгаш үлетпүр белдирлери тургустунуп турар.

КРАСНОЯРСК крайның ажыл-ишчилериниң кызымаккай күш-ажылын Төрээн чурт бедии-биле үнелээн: Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган бедик түңнелдери дээш, 1980 чылда база бүгү онгу беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш крайны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан. Ол болза күш-ажылдың ажыктыг чоруун болгаш шынарын бедидери дээш демиселге крайның партия организациязының салган сорулгаларны күүседири дээш кызымаккай ажыл-чорудулгазының түңнели-дир. Онгу беш чылдың иштинде үлетпүр бүдүрүлге черлерин, тудуг болгаш транспорт организацияларын, колхозтарны болгаш совхозтарны техника талазы-биле чаартып дериириниң улуг хемчегларын боттандырып чоруткан. Ол дугайында кашла чижектерни көргүзерге, мындыг: үлетпүр черлериниге 176 участоктарны, цехтерни болгаш будүрүлге черлерин комплекстиг механизастап, автоматчыткан болгаш 570 ажыг механизастаттырган шуштурулга болгаш автоматчыткан манипуляторларны ажылгалга киирген. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң немелде өөрүлдезиниң барык 42 хуузун техниктиг дештилгениң ачызында чедип алган. Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын крайда калбаа-биле ажыглап турар. 650 ажыг кылыгларга шынарның үндүлүг беш-адырын бо хүннерге чедир тывыскан.

Ол саннар кижилериниң ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турарын. Төрээн чуртка чугула хөй-хөй продукцияны бээринче оларның түткүлүн көргүзүп турар-дыр. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чоруп турар. Чогум-на олар үнелиг саналдарның эгелекчилери, крайның экономиказын чаартырынга идиглиг бүгү түүлдерни чогаадыкчы ёзу-биле көрүнүп пептередикчилерин.

Крайның улус ажыл-агыйының бижыг, соксаал чок хөгжүлдези ооң чурттакчыларының амыдыралының чаагай чоруунуң улам бедиирин хандырып турар. Хереглелдиң шнитилел фондулары көвүдээн. Улус өөредилгезинге, кадык камгалалынга болгаш культурага онгу беш чылда түгле крайның бюджединден беэин 2.2 млрд. рубльди чарыгдаан. Амгы үеде чылдың-па 260 муң ажыг красноярдыр.

«Бүдүрүлге фондулары — долу беримчелиг болзун, бүдүрүлге күчүлери — долузубиле ажыглаттынзын!» дээн сорулга бүгү күш-ажылчы коллективтерге улуг деткимчени алган. Беш чылдың дургузунда бир миллиард рубльдин немелде продукциязын кылып үндүрери —ол калбак шимчээшкиниин киржикчилериниң кол сорулгазы.

ОҢГУ БЕШ чылда 450 улуг-улуг будүрүлге күчүлери болгаш объектилери ажыглалга кирген. Оларның ийи чүс ажыын хуусаадан эрте, эки шынарлыг кылдыр ажыглалга киирген. Надеждинонуң металлургия заводунуң бирги ээлчээ ажылдап эгелээн. Саян-Шушенское ГЭС-тиң алды агрегады хуусаадан эрте дужаатынган, Минусинскиниң электротехниктиг комплекизиниң заводтары. Ачинскиниң глинозём болгаш Норильскиниң даг-металлургия комбинадында үлуг-улуг будүрүлге черлери. Красноярскиниң автоприцептер заводтарында, комбайн. металлургия заводтарында, Краснокаменскоениң болгаш Ирюинскиниң рудниктеринде улуг күчүлүг будүрүлгелер продукцияны берип турар. Канск-Ачинскиниң одалга-энергетика комплекизин, Красноярскиниң аар экскаваторлар заводунуң тудуу калбаа-биле чоруп турар.

Ленинградтың мурнакчы будүрүлгелериниң, эртем-шинчилел организацияларының Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжулары, бистиң крайның будүрүлге калбаа-биле организацияның черлери-биле дем каттыштырылгазы, а ол ышкаш ажылчын эстафета партия комитеттериниң деткимчези-биле калбаа-биле пептерээн. Ындыг дем каттыштырылгазын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев бедии-биле үнелээн.

Крайның улус ажыл-агыйының бижыг, соксаал чок хөгжүлдези ооң чурттакчыларының амыдыралының чаагай чоруунуң улам бедиирин хандырып турар. Хереглелдиң шнитилел фондулары көвүдээн. Улус өөредилгезинге, кадык камгалалынга болгаш культурага онгу беш чылда түгле крайның бюджединден беэин 2.2 млрд. рубльди чарыгдаан. Амгы үеде чылдың-па 260 муң ажыг красноярдыр.

(Уланчызы 2-ги арында).

ААЛЧЫЛАРЫНЫ УТКААН

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааттынган Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери эгелээн.

Бо хүннерде эрткен үүс чылдың төнчүзүнде улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтуң чугаалааны мындыг сөстерни ала-чайгаар сактып кээр бис: «...бодумнуң амыдыралымда Енисейден кайгамчык хем көрбээн мен. Енисей бодунуң күжүн болгаш идер-чалыызын кайнаар сынырарын билбейн чоруур маадыр-дыр.... Бо эриктө Сибирьниң бүгү хооранларының эң-не дээрези болгаш чаражы Красноярск туруп турар, а ол чарыкта кижиге Кавказты сагышка киирер дүдүскектиг, боданганзыг даглар бар. Ол эриккө туруп алгаш, мынчаар бодал турдум: ол эриктерни келир үеде кандыг долу, угаанныг болгаш дидим амыдырал чырыдыптар ирги!».

Улуг чогаалчының өттүр бодап турганы ол үе ам шагда-ла чедип келген. Делгем Сибирь кежир аккан терең суглуг Енисейниң — Улуг-Хемниң эриктерин «долу, угаанныг болгаш дидим» совет амыдырал чырыдыпкан.

Улуг-Хемниң уруң чурттаан хөй националдыг улустарның амыдырал-чурттагаазы база-ла ам шапкыны-биле хөгжүп сайзыраан. Ол чаагай амыдыралды улуг чогаалчы. Чехов бөгүн караа-биле көрген болза, канчаар өөрүп магадап турар ыйнаан!. Амыдыралды чаартырынга хөй националдыг улуг-даа, биче-даа совет улустарның Октябрьның ачыдузазы аажок улуг болган. Ол дугайын тыва чогаалчы Байкара Хөвекмей «Октябрь» деп шүлүүнде кайгамчык шыны-биле мынчаар уран-чечен бижээн:

Октябрь! Сээң күштүг
чалгының
Улуг-Хемни өрү чоктап,
Үе-човуур, човуялыны
Ушта чалгып арыгаап ааан,
Улус чон бис хосталдывыс.
Октябрь! Сээң ачың-биле
Черивисти ээлеп алган,
Чечектелдир хөгжүп тур
бис
Чырык хүнүүң херели дег
Чыргаланыы хайырлаан
ееп...

Улуг Ленинниң, Улуг Октябрьның тыва черде эккелген чырык чаагай амыдыралыбиле найыралдыг кожавыс Красноярск крайдан келген аалчы өөлүктеривис бо хүнперде таныжарлар.

Шагдан бээр харылзаалыг кожавыс Красноярск крайның чогаалчылары, чуруктулары, композиторлары, артистери, будүрүлгелер мурнакчылары, спортчулар болгаш удуртур ажылдакчылар Тыва АССР-гэ аалдаар кээр деп медээ республиканың ырак-чоок булуңнарынга каш ай бурунгаар-ла дыргын тарай берген. Кызылчылар оларның кээрин четтикпейн манап турганнар.

Июльдуң бирээнин хүнү изиг-даа, каан аяс-даа болган. Хүндүлүг аалчыларны уткуур чер — аэропортуң девискээри баймырмыг кылдыр шиметтинген. Кижи бажы кизирт, машина бажы оргу. Эвилелдешкен республикаларның туктары салгын-сырынга таваар хөлбеңейнин тургулаан. Дүүш үезинде наймыслал Кызылдың ак-көк дээринге согун дег дорт дурт-сыныг ТУ-154 лайнер кылаңайын көстүп келген. Ону уткуп манаанар улам өөрүшкүүр хөлзөй хона берген. Чүс бежен хире кижи олурар ол эптиг, чараш самолёттан аалчылар үнүп кээри-билек, кызыл галстуктуг пионерлер өңбаазын дириг чечектерни оларга тутсуп, аалчыларны хлеб, дус болгаш сүттүг шайбиле эвилең-өөлдек хүндүлеп уткуп алган.

Ол ужуражылгага уткааннарның мурнундан Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Красноярск крайның хүннерин Тыва АССР-ге эртирер талазы-биле оргкомитеттиң даргазының оралакчызы К. С. Шойгу аалчыларга байыр чедирип, «хүндүүбиле моорланар, эргим өңнүүлер. Бистиң республиканың ажыл-ижи, литература болгаш уран чүүлү, культурлуг амыдыралы-биле таныжарсилер. Силерге чедиишкиннерни күүседивис»— деп чылыг сөстерни чугаалаан.

Аалчыларның өмүнээзинден Красноярск крайкүүскомунуң даргазының оралакчызы В. Н. Семёнов харыы сөс алгаш, Силерниң кайгамчык байлак болгаш чараш чаагай черинерге кээп, ажыл-ишчилер-биле ужуражып, литературавыстың болгаш уран чүүлүвүстүң чамдык-кезиин-даа бол силерге бараалгадып көргүзер, спорттуң чамдык хевирлеринге эш-хуузунуң ужуражышкынынарын-даа эрттирер аас-кежиктиг болдувус. Бо чоруп турган бис боттарывыстың чедиишкиннеривисти Тываның ажыл-ишчилеринге таныштырар бис. Чаңгыс хемниң унунда чурттап турар бистерниң харылзаавыс быжыг турган болгаш ам кезээде ындыг турар-даа ужурлуг, найыралывыс улам быжыгып түрүп деп күзээр-дир мен. хүндүлүг өңнүктер»—деп, чугаазын ол доосту.

ЧУРУКТА: Красноярск крайның Тывага болуур хүнперинге киржири-биле келген аалчыларны аэропортка уткуп алган турганы.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЭРТЕМДЕННЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бижыцынга «ССРЭ-ниң Эртеммер академиязының Сибирь салбырының Красноярск филиалы» деп красноярскиниң эртемденнериниң делгелгези ажыттынган.

Ажыдышкынга келгеннерни Красноярск филиалының кол эртемден секретары Н. С. Чистяков институттар дугайында фойеде делгеттинген схема-чуруктар-биле танышгырыпаан, кыска тайылбырны кылган. Филиалда Л. В. Киренский аттыг физика институту, В. Н. Сукачёв аттыг арга-арыг болгаш ыяш институту саналга төөгү, химия болгаш химиктиг технология институту, Соңгу чүктүң медицина айтырыгларының эртемшинчилел институту, биофизика институту дээш өске-даа институттар кирип турар. Филиал 1979 чылда үндезилеттинген, 2600 чыгам кижи ында ажылдап турар, 600 ажыг эртем ажылдакчылардыр.

Медицина эртемнериниң кандидады В. Ф. Базарный Соңгу чүктүң медицина айтырыгларының институдунда чорудуп турар шинчилелдер дугайын чылганнарга сонуургаткан.

Красноярск хоорай. Революция шөлүү. В. И. Лениниге турасхаал. **А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.**

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгеэн 1-ги арында).

жылар санаторийлерге, дыштанылга бажыңнарынга болган базаларынга дыштанып, ажидеп турарлар. Крайның ажылчы чонунарының культура дөңгөлө бедээн. Красноярскиде опера болган балет театры, хореография училищези, уран чүүл институду ажыттынган, симфония оркестри тургустунган.

БИСТИҢ крайывыстың төөгүзү улуг Ленинниң адывыле сырый холбашкан. Аңаа Владимир Ильич арткен чүс чылдың төнчүзүнде хаанның үш чыл шолүдегзин эртиргген. Амгы үеде Шушенскоеде «Сибирьге В. И. Ленинниң шөлүдгези» деп кайгамчыктыг мемориал-заповедник тургустунган болгаш аңаа чылдың-на муң-муң кижилер чурттуң бүгү булуңнарындан кээп турар.

СЭКП Төп Комитединиң шинтпирии ёзугаар В. И. Ленинниң Төп музейиниң Красноярск филиалын база тургузуп турар.

Бисте чогаалчыларның, чурукчуларның, архитекторларның чогаадыкчы эвилелдери чедишкинниг ажыдан турар болгаш улус чогаадылгазын, күш-культураны болгаш спортту хөгжүдүрүнүң байдалдары доктаамал экижип турар.

Крайның эртем күчүзү база улгадып турар. Красноярскиде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының филиалы ажыттынган, эртем кадрларын белеткээринің баазазы калбарып турар.

Крайга беш чыл иштинде үүрмектеп садар бараан саарылгазы 27,3 хуу көвүдээн, амыдырал ачыылуза чедиреринің хемчээли—1,5 катап улгаткан. Ынчаарга ол көдээ черлерге оон-даа хөй— 52 хуу калбарган.

Чуртталга бажыңнарының болгаш социал-культура объектилериниң калбак программазын боттандырып турар. Эрткен беш чылда 800 муң кижи чаа квартираларны алгаш, амыдырал байдалын экижиткен. Ол-ла үениң иштинде 8,4 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 90 муң орунлуг школаларны, 35 муң орунлуг школа назы четпээн уруглар албан черлерин ажыглалга киирген.

Улустуң калбаа-биле хереглээр бараннарын бүдүрериң көвүдедир, ассортиментизин калбартыр болгаш шынарын экижидери-биле краснояржылар база эвээш эвес ажылды кылган. Оон түңнелинде чонның хереглел бараннарын бүдүрериниң хемчээли 30 хуу көвүдээн. «Красмаш» заводтуң кылып үндүрүп турары соодукчуларын, металлургия заводунуң ак-демир саваларын, бажың хереквелдерин, торгу болгаш дүк бүдүштүү пес-таавыны, даараан кылыгларны, пианинону, уруглар ойнаарактарын болгаш өскедаа эргежок чүгула бараанларны садыл алыкчылар калбаа-биле хереглеп турарлар.

КРАЙНЫҢ ажыл-ишчилериниң мурнунда улам улуг сорулгалар салдынган. Ол сорулгалар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлеринде болган СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Красноярск крайның бүдүргүкчү күштерин 1981—1990 чылдарда улам ылгай комплекстиг хөгжүдериниң хемчээлериниң дугайында» доктаалында тодаргайыбиле айыткан. Ол ёң чүгула документиде айыткан түүлдер чурттуң чөвен районнарының экономиктиг күүш-шыдалын шалыпкын хөгжүдериниң дугайында партияның болган чазактың сагыш салышкынының чайынанчак көргүзүү болур.

Амгы беш чылда крайның үлетпүрү бүдүрүлге продукциязын 60—65 хуу көвүдедир ужурлуг. Оларның иштинде электри энергиязын, хөмүрдашты, экскаваторларны, роторлуг комплекстерни, электротехниктиг кылыгларны, химиктиг волокнону, ыяшты, ыяш материалдарны, целлюлозаны бүдүрерин улам көвүдедирип көрдүнген.

Бо чылын Красноярскиниң аар экскаваторлар кылыр заводу баштайгы экскаваторну кылып эгелей берген. Моон соңгаар ындыг күүлүг машиналарны хөйү-биле кылып үндүрерин чедип алыр, чүге дээрге 1983 чылда Берёзовоның хөмүр-даң разреза оттулар түүлдү берип эгелей бээр.

Крайның мурнуу түүлүнде Минусинскиге келир беш чылда электротехниктиг хөй-хөй бүдүрүлге черлери туттунар болгаш Богучанның база Курейниң гидроэлектри станцияларын ажылдадып эгелээр. Ол ышкаш химия болгаш нефть-химия үлетпүрү, чиик, аъш-чем үлетпүрлери болгаш улус ажыл-агыйның өске-даа адырлары база шалыпкын хөгжүүр ужурлуг.

Чонның боттуг орулгалары чуртта ортумак темпиден артык өзер. Ниитизи-биле амгы беш чылда 7,2 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер деп турар.

СИБИРЬНИҢ кадыг-дошкун өгаар-бөйдүзу бистиң тараажыларывысты эвээш эвес бергелерге таварыштырып турар. Бичалза-даа бистиң тараажыларывыс боттарының организастыг, кызымаккай чоруу-биле ол бүгүнү ажып эртіш, техниканы, минералдыг болгаш органиктиг-даа чемишчидилгелерни мергежилдии-биле ажыглап турарлар. Оон түңнелинде онгу беш чылда көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли 10,2 болгаш бараанныг продукциязы — 29 хуу көвүдээн.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шинтпирлери болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы крайның ажылынпчиларининиң мурнунга улуг сорулгаларны салган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко партияның Красноярск крайкомунуң чоокта чаа болган чедиги пленумунга түүве чугаалаан, эш Л. И. Брежневтиң краснояржы-сибириктарга ол Пленумнуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демиселчилерниң мурнуку одуругларынга туржурун чылыы-биле күзеп, байыр чедиргенин дамчыткан. Крайның партия организациязының бүгү ажылчорудулгазы ол ёң чугула айтымшкынны күүседиринче углангган.

Крайның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 60 чыл оюнга төлептинг ужуражырынга белеткенмишаан, боттарының бедик социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринче түткүн, социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күүү-шыдалын быжыглаарынга улуг үлүүн киирер дээш ажылдап турарлар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин —

амыдыралга

ЦЕХТЕ ЧЕЧЕКТЕР

Крайның профэвилел организациязы Аъш-чем программазын боттандырарынга канчаар киржип турарыл?

КҮШ өстүрер «Горный» совхозтуң профэвилел бөлүктериниң ажылын чугаалаар бетинде, ук ажылагыйның чедиишкинниринден эгелээни черле эки боор. Бо чылдың бирги чартыында совхоз күрүнеге чуурга бүдүрүп дужаар планын ажыр күүсеткен-даа болза, ам-даа уламчылавышаан.

Мындыг чедиишкиннерни чедип алырынга күш ажаакчыларынга чүү идиг болганыл?

— Бүдүрүлге күүлдерин хуусаадан эрте ажыглалга кииргенивисте болгаш шингээдип алганывыста — деп, совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы В. Г. Левицкий чугаалады. — План ёзугаар чээрби муң дагаа турар корпусту бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирер турдувус. Эрткен чылдың декабрьда-ла совхозтуң тудугжулары оон бирги эдлчээн ажыглалга киирипкен, а ийигизин —мартта. Чаа черге төрүүр дагааларны дораан тургузупкан бис.

Түүл иегинде, куш фабриказында болгаш өске-даа участоктарда профэвилел бөлүктери коммунистериниң удуртулгазын ёзугаар корпустуң тудуун доктаамал контрольга ап, бедиткен хүлээлгелериниң негелделерин ажылдап кылып, күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастап турганнар. Операторларны чогуур ёй-шаанда белеткээринче киҗээнгейни салган болгаш оларга таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны тургускан.

Күш-ажылчы чедиишкинге чүгле немелде корпус идиг берген дээр болза, база шын эвес. Дагаа оглун бүдүн менди алыр, оон ажаалдаавын экижидер, продуктулуун бедидер хереккө совхозтуң ажылчын бүрүзүнүң күжениишкинниг ажылы база нететтинген.

АЖЫЛГА үүрмек түүлдер черле турбас. Ол дугайында кол зоотехник М. Г. Мельниченко мындыг чижек-биле бадыткады. Эрткен чазын совхозка электри лампочкалары чедишпестей берген. Дагааларга чылыг болгаш чырык чугула херек. Мындыг-даа болза, хандырылга килдизининң ажылдакчылары маназарын дилээн, шынап-ла, оларның складтарынга аңаа хереглээр лампочкаларның чоогу база күүсеткен-даа болза, ам-даа уламчылавышаан.

— Манап шыдавас бис! — деп, цехтиң профэвилел бөлүүнүн удуртукчузу, оператор Раиса Ефимовна Чичкова чугаалаан.—Дарый хемчег алырын дилеп тур бис.

— Чок чүвени кайыын алыр боор...

Ол айтырыгны фабриканың ниити хуралынга дораан кедургеннер, «совхозтуң директорунга база четкен.

— Профэвилел бөлүүнүн даргазының кызымак чоруу эвес болза, чырык чедишпезинин «хилинчээн» дыка үр эдилээр турган бис—деп, кол зоотехник чугаалады. — Мындыг күштүг иегеледен кайының лампочкалар алырыл деп айтырыгга бажывыс «сыкыл» эгелээн. Черде тывылбас боорга, хүндүскү чырыктың лампалары-биле солуптар дишкен бис. Оларны тывары-даа белен болгай. Ол айтырыг чогумчалыг ынчаар шиитпирлеттинген болбазыкпе.

Раиса Ефимовнаның удуртуп турары профэвилел бөлүүнде 19 кижи бар. Оларга ён нарын болгаш берге үлүг—дагаа оолдарын бир ай чедир доруктурар хүлээлгени онаагган. Олар бичии-ле частырыг кылып, чаш дагааларнын чемгерилгезинге хензиг хажыдыышкын кылыр-ла болза, фабрикага каража чедер. Ынчангаш ажылдың ол участогунга кижи бүрүзү чүгле ажылын ыяк билир эвес, бедик сагылга-чурумнуг, ээ-харыысалгалыг болур ужурлуг. Ынчангаш профэвилел активиниң кол сорулгазы — кижилерни кижизидери. Бөлүктүң удуртукчузунун хууда үлегер-чижээ кижилерни кижизидеринге кол быра деп Раиса Ефимовнаның санап турары түүлдүг. Ол болу чээрби хире чыл дургузунда цехте тергиин эки ажылдап турар. Оон-даа, эки Е. И. Шварнинаның-даа көргүзүглери куш фабриказында эң-не бедик болуп келген.

— Коллективте кижи бүрүзүнче кол кичээнгейни салып турар бис—деп, Р. Е. Чичкова чугаалады. — Ажылчының чедиишкин бүрүзү, оон өгбүлезинге улуг-биче байырлалдар профэвилел бөлүүнүң кичээнгейинде. Чижээ, чоокта чаа слесарь-оператор В. И. Вишневскийниң өг-бүлезинге бешки уруг төрүттүнген. Бүгү цехтин ажылчыннары оларга байыр чедирип, бичии белээвисти чедирип бердивис. Төрүттүнген хүниевни коллектививис-биле байырлыг байдалга демделеп турар бис.

Куш фабриказының активчилериниң бир кол сагыш салып турар түүлү—ажылчынарның чуртталга байдалдары. Сөөлгү чылдарда совхоз чуртталга бажыннарын дыка хөйнү туткан, чоокта чаа безин он квартираны ажылчынарга хүвааган.

Ажылдаар чер бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче база кичээнгей үлгаган. Чоокта чаа цехке чечектер көтүп келген.

— Бистиң цегивисче киирерге безин магалыг — деп, оператор В. Н. Костюк чугаалаар. — Эштеривистиң эки дээш кичээнгейи, профэвилел организациязының, дирекциянын сагыш салышкыны каш дакпыр күжениишкинниг ажылдаарынче кижини чайгаар сорук киириптер.

СОВХОЗТА профэвилелдерниң он бир бөлүү бар. Оларның организакчы ажылы кайы-даа участока идеп. Мурнунда автогаражка күш-ажылдың сагылга-чурумну суларап, план күүсетпейн баар чоруктар көстүп келген. Аңаа профэвилел бөлүүн тургускан, оон удуртукчузунга коммунист чолаачы Валентина Ивановна Падюканы томуйлаан соонда байдал дыка өскерилген. Хоочун саанчы С. Дыльдың удуртканы сүт-бараан фермазында профэвилел бөлүүнүң ажылы база эки диртип турар.

Совхозтуң ажылчын комитеди бүгү-ле айтырыглар талазы-биле боттарының бөлүктеринге даянып турары онзагай. Оон-биле чергелештир оларга бүгү талалыг дузаны көргүзүп, удуртукчуларын өөредир талазы-биле сагышты салып турар. Сөөлгү кичээлдерге СЭКП ТК-ның май Пленумунун шиитпирлерин пропагандалаар ажыларына болгаш хевирлерин чугаалажып, оон бадылааны Аъш-чем программазын күүседир дээш чарыштыг хөөштиг кылдыр организастаарының арганарын дилеп тыпканнар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Ачинскиге профэвилел комитеди чыл санында эң эки профэвилел бөлүү дээш көрүлде-конкурстарны организастап турар.

— «Горный» совхозтуң төлээлери конкурс бүрүзүнге шаңналдыг черлерни эдлеп турары чанчыл апарган—деп, профэвилел райкомунуң даргазы Г. И. Брюханов чугаалаар. —Бо чылын бис Р. Е. Чичкова баштаан профэвилел бөлүүнге хүндүлел бижиктиг, база акша шаңналын болгаш халас шүүлгени алган. Чамдык коллективтер сөөлээн ёзугаар зо болуп турарын бо хүнүмде социалистиг чарыштың түңнелдери бадыткап турар.

ПРОФЭВИЛЕЛ бөлүктериниң аразынга калбарган ындыг дээштиг болгаш доктаамал конкурстар райониун күш-ажылчы коллективтеринге иленкейлиг чоруктү бедидеринге дыка дузалыг. Чоокта чаа райониун активчилериниң сёёдү база болган, аңаа олар арга-дүрүмүлгезин солчуп, ССРЭ-ниң профэвилелериниң XVII съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле планнарын чугаалашканнар.

Эге звеноларның дайынчы арга-шинээн бедидер талазы-биле өске-даа аргалар ажыглаттынын турар. Профэвилел райкомунуң президиумунун хуралынга бөлүктериниң отчёттарын дыңнаары база чанчылчаан.

— Хожудап турар болгаш «ортумак» диртken бөлүктерже кичээнгейивисти СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң соонда улам күштелдирдивис —деп, Г. И. Брюханов чугаалаар, — бүгү агрүлетпүр комплекизи бүрүнүбиле чарышче хаара туттунган турарын чедип алыр дээш ажылдап турар бис. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининң бедик шынары база ажыктыг дээш, ажылдың сөөлгү түңнедери бедик бүдүрүкчүлүг болурун чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс.

Ю. УГОЛЬКОВ,
«Красноярский рабочийниң» туснай корр.
Ачинск район.

Бодунуң күчүзүнүң талазы-биле делегейде деннежир чүве чок гидроэлектростанция Красноярскиде. Оон ажылдап кылган тогу Сибирьниң чаңгыс аай энерия системазынче кирип турар. Бо күчүлүг электростанциязынга сибирьжилер чоргаарланыр.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС.

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Май болгаш июнь айларда агаар-бойдустуң байдалы биске дыка нарын болган. Чамдыкта аажок соон, ол чаъс дүшпейн, хадын турганындан часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорударынга дыка таарымча чок байдалдарны тургускан чүве. Мындыг-даа болза, «Красмаш» заводтуң дузалал ажыл-агыйының чер ажылдакчылары часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорудар дээш бүгү-ле үүлдерин кылганын маңаа демделээр бодадым.

Күш-ажылды организастаарын бир янзы кылдыр кылып, тарылга кампанизазын дүрген, бедик шынарлыг чорудар дээш алган немелде хемчегленивис халас барбаан. Дузалал ажыл-агыйының ишчилери 520 га черге тараа болгаш сиген культураларын тарыыр планын 580 гектарга кылып чоруткан.

Бо чылын «Красмаштың» дузалал ажыл-агыйының ажыл-ишчилери мыйыстыг бода малга 3000 тонна сигенин белеткээр, 7000 центнер тараяны ажаап алыр планныг. Оны чедиишкинниг күүседип алыр болзувусса, Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүвүс кирер.

А. БИРЮЛЕВА,
экономист.

АЛЮМИНИЙ ЗАВОДУНДАН МЕДЭЭЛЕР

ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 60 чыл оюн төлептинг уткуур-биле Красноярскиниң Күшажылдың Кызыл Тук орденниг, ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг алюминий заводунуң коллективи чылдың бүгү-ле планныг даалгаларын декабрь 25-те бүрүн күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чамдык коллективтер сөөлээн ёзугаар зо болуп турарын бо хүнүмде социалистиг чарыштың түңнелдери бадыткап турар.

Металлургияның дериг-херекеелдерин септээр талазы-биле коммунист В. А. Антиповтуң удуртkан бригадазы № 1 шуткулга салбырында ажылдап турар. Бо чылдың эрткен айларында ук коллектив планныг даалгазын үргүлүг ажыр күүседип келген. Транспорт тергеелерин, ускуутларны септээрин планга немей күүседип, дериг-херекеелдерин эки шынарлыг кылдыр септээринге көрдүнген графикти мурнай дужаап турар.

П. ЯКОВЛЕВ,
куш-ажылдың мурнакчы аргаларын нептередир талазы-биле инженер.

Заводтуң № 2 электрижидкилге цегинин № 11 корпузу. Маңаа янзы-бүрү конкурстар эрттиринге ажоок-ла таарымчалыг чер. Чоокта чаа аңаа цехтин аныяк электрижидкилери «Эң эки мергежилдээш» конкурсту аңаа эрттирген. Оон үлегерин ёзугаар каш хонук бурунгаар «Эң эки аныяк анодчу», «Эң эки аныяк крапчы» деп конкуретар болгулаан.

Сөөлгү ийи конкурс хары угда болган.

Конкурстуң аныяк киржикчилери практиктиг ажылдарны кылып турар үеде дуржулгалыг мастерлер Николай Клепчин, Виктор Русаков олар корпустар дургаар кылаштажып, кылдынган анодтарның байдалдарын удур-ла өөренип көрүп турганнар. № 9 корпустуң анодчузу Геннадий Незамаевтиң кылган анодтарының технологиязы болгаш культуразы тергиин эки дээрии олар дораан-на эскерип, демделээннер.

Практиктиг кезээ эрткен соонда, конкурс комиссиязының кежигүннери, маргылдааның киржикчилери техниктиг өөредилгениң кабинединге чыглып келгеннер. Аңаа маргылдааның ийиги кезээ —киржикчилерниң ажылды теория талазы-биле билирин көөрү болур.

Демисел чидиг болган. «Эң эки аныяк анодчу» деп атты Алексаидр Денисов биле Константин Климцов олар чаалап алганнар. Анатолий Фролов биле Ирпам Гумеров олар «Эң тергиин крапчылар» болгулаан.

И. АХМЕТОВ,
цехте ВЛКСМ комитединиң секретары.

ЧУРУКТА: Алюминий заводунуң бир цегинде.

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

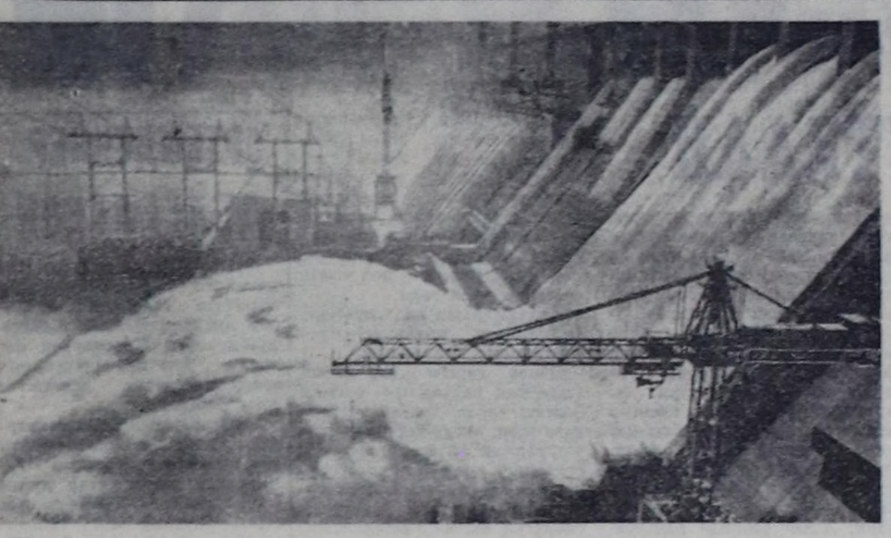

ЧУРУКТА: «Заря Таймыра» совхозтуң ишкижи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Хансута Харпович Яптунэ.

«ЧАПЭ» ДЭЭРГЕ— «УЯ» ДЭЭН

ЛЕНИНЧИ Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан Совет Эвенкиниң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 60 чыл оюнда—совет улустуң пайыралыныңың болгаш аңы-дүңмалыпкы чоруунуң байырлалын төлептинг уткуур дээш бүгү үүлдерин кылып турар. «Алдан чылдың оруктарының бир кол түңнели, бистиң күжүвүстүң бир кол үндезини — бистиң чурттувустуң улустарының бижыгбузулбас пайыралы болуры—деп, эш Л. И. Брежнев Ташкентиге болган байырлыг хуралга чугаалаан.

Биче улустар бистиң чуртувуста өске нацияллар-биле дең эргелиг ажылдап, чурттап турар. Национализм, шовинизм болгаш сөөк-язы ылгаар чорук шептерээн капиталистиг чурттар — АКШ-тың, Канаданың, Норвегияның, Гренландияның соңгу үктеринде биче улустар төнүп, чидип турар. Чироктарның индей төрел белүүнүң баштыңчызы «Бисте кара кештиг кижилерниң ак кештиглер-биле кады чурттаары дээрге- дуи биле хүн дег түүе-дир. Кара кештиг кижи эртенги туман ышкаш эстип чидер ужурлуг»—деп улуг кударал-биле бижээн.

Өске чижек. ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл оюн демделээнивис байырлыг хуралга дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну Константин Ермолаевич Чапогир мынча деп чугаалаан: «Бистиң фамилиявис «Чапэ» деп сөстен укталган. Ону эвенк дылдан очулдурарга «уя» дээн. Бис шупту чаңгыс уяның—улуг Совет Эвилелиниң, чаңгыс нениң — Төрээн чурттуң ажы-төлдери бис. А төрээн нениң чанынга оон шупту төлү аас-кежиктиг болгай».

Ийи амыдырал — ийи аңгы байдал деп үүе бо-дур.

СОВЕТ эрге-чагырганың, Совет күрүнениң чарлаалыны улустарның аңы-дүңмалыпкызының болгаш дең эргезининң дугайында идеяларын Соңгу үктүң биче улустарының чүс-чүс чылдардагы күзелдериниң боттанышкыны болган. Турухан крайның Газов тундразының кара кижилериниң хуралы 1920 чылдың февральда болган. Ук хурал Соңгу үктүң улустары—эвенкилериниң, ненецтериниң, селькупларның, хантыларның болгаш өске-даа улустарының ындыгтыг күзелин илередип, «Улустарның дең эргезин болгаш аңы-дүңмалышкы чоруун кӧрдии турар ажылчын болгаш солдат депутаттарның эрге-чагыргазы — Советтерге улуг өөрүшкү-биле байыр чедирип тур бис»—деп бижээн.

Эвенк автономнуг округ 1930 чылда тургустунган. Аңаа шынчаң колдуунда эвенкилер болгаш якуттар чурттап турган болза, ам округта 40 ажыг нацияларның болгаш биче улустарның төлээлери чурттап ажылдап турар. Күш-ажылчы коллектив, азы суур дээрге-ле хөй национальдыг өг-бүле-дир. Олар шупту Төрээн чурттуның чаагай чоруу дээш бүгү күжүн берип турарлар.

Он бирги беш чылдың башгайы чылының түңнели-биле Эвенк автономнуг округ СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы дээрге, хөй национальдыг коллективтериң каттышкан күш-ажылының үре-түңнелдиг болганы ол. Округтуң мурнакчылары — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, «Күш-ажылчы Алдар» орденниң ийи чергезининң эдлекчизи, РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы, ишкжи Леонид Гавриловия Трабкин- РСФСР-ниң Дээди Соведининң депутады. Улустарның пайыралы орденниң эдлекчизи, «Котуйский» совхозтуң ферма эргелекчизи Христина Ермолаева Ботула. Ленин орденниң эдлекчилерэ Николай Иванович Тасачи. Вениамин Иванович Бухарев. Василий Иванович Бети. Эвенкиниңың сураглыг аңчызы Михаил Николаевич Курский, тергиин ишкжи Август Егорович Таюльский болгаш өскедаа хөй-хөй шалыпчылар бисте хөй. Оларга Эвенкиниңың бүгү чурттакчылары чоргаарланырлар, мындыгларны шолбаннар деп хүндүткел-биле адап турар бис.

Соңгу үүк улустарының төлээлери партия болгаш совет органнарда хөйү-биле киржип турар. Чижээ, СЭКП-ниң октуг болгаш район комитеттериниң составының 37,3 хуузу, Советтер аппарадының —42,1 хуузу, комсомол органнарының — 52,6 хуузу Соңгу үүк улустарының төлээлери. Оларның ажылдавайн турары чаңгыс-даа участок округта чок.

СОҢГУ ҮҮК улустарының сугаан-бодал ёзулдезиниң тодаргай херечизи — эртем болгаш чогаадыкчы интеллигенциянын ёзүн келгеи болур. Бежеп шаа чыл мурнунда ужук-бижик чок чораан эвенкилерде хөй-хөй эртемденнер база бар апарган. Чижээ, РСФСР-ниң эртеминиң алдарлыг ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң доктору Василий Николаевич Увачан, педагогика эртемнериниң кандидаттары Зинаида Николаевна Пикунова, Александра Алексеевна Курейская. СЭРЭниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү Алитет Николаевич Шемтушкин болгаш өскелерде. Мындыг кижилерниң бистеги бары бөгүн кымны-даа кайгатпас. Ол бүгү СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың ёза сагыш салышкынының, бистиң хөй национальдыг төрээн чурттувустуң бүгү улустарының, бирги ээлчегде улуг орус улустуң дузаламчызының ачызында чедип алдынган.

ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 60 чылын чаа-чаа чедиишкиннеринг үүкүүр дээш округтуң ажыл-ишчилери социал-экономиктиг сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлеп турар.

В. УВАЧАН,
СЭКП Эвенк округ комитединиң ийиги секретары.

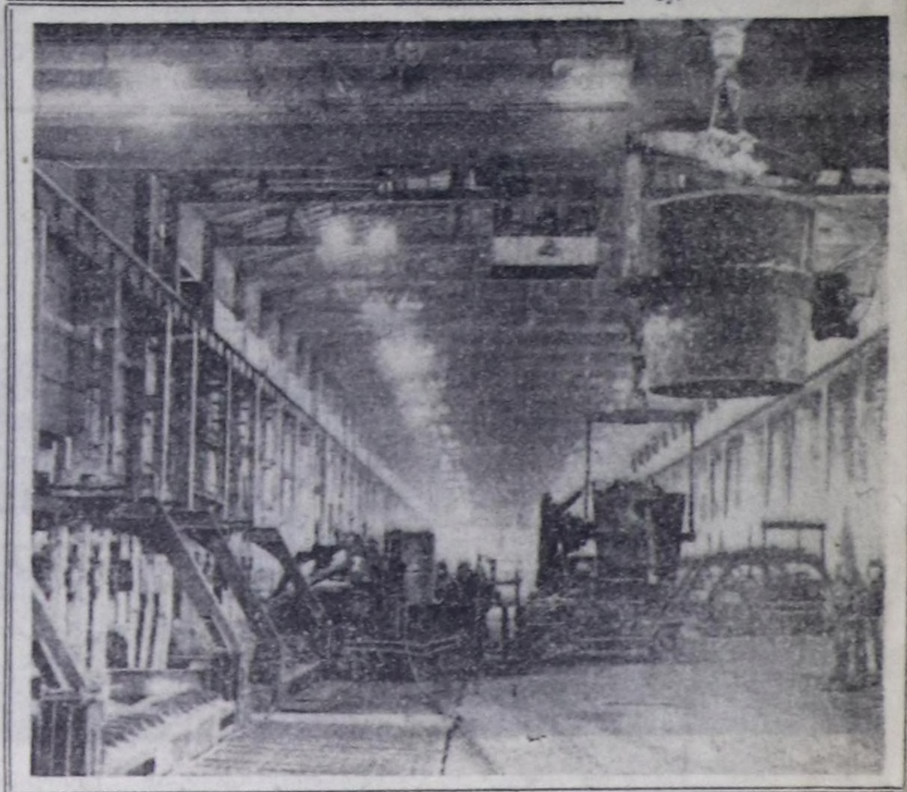

Тыванын аар үлетпүрүнүү баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта бистин калбак делгем Төрээн чуртувустун аңгы-аңгы булуңнарындан 40 хире нацияларның оолдар, кыстары чурттап, ажылдап турарлар.

СЕТКИЛИВИС ХАНЫЗЫНДАН

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тыванын көдээ ажыл-агыйынга үндезин өскерилгелер болгулаан. Ленинчи кооператив планын чедиишкиниг бөттандырганы социалистиг тургузуушкунүүн чугула түңнели болган. Амгы үениң болбазынын техникazы-биле чепсеглиг совхозтарда планныг, әртемге үндезилеттинген бүдүрүлге организастаттынган.

Тывага бөттандырган үндезин чаартылгаларның биröзин болза арат, масса-зарны сууржуң амыдыралче шилчиткени болур. Өрген түрбаан черлерде амгы үениң суулрары тыптып келгилээн. Ында кижилерге херектиг бүгү-ле үүлдер — чуртталга тудуглары, культура бажыңнары, энолитекалар, школалар, ишелгелер, магазиннер, чунар-бажыңнар болгаш өскедаа культураның, коммунал, амыдырал хандырылганың черлери бар.

Ооң түңнелинде Тываның көдээ ишчилериниң амыдырал - чуртталгазының деңнели доктаамал бедип турар. Бо болза Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг дузазының, совет улустарның деткимчезининг ачызында чедип алдынган. Ол бүгү дээш сеткиливе ханызындан өөрүн четтиргенинең чылыг сөзүлерин илередип турар бис.

Совет улуетуң амыдыралының деңнелинде бедидеринче Коммунистиг партия доктаамал кичээнгейни салып турар. Ооң бир тодаргай херечизи СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алганы болур. Ында айтыгнан сорулгаларны бүгү совет улус-биле бир дөмей чүүлдүгүнүн деткиир мен. Май Пленумунуң шиитпирлерин күүседири кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг бүдүрүкчүүр ажылдаарындан хамаарыжыр. Чоокта чаа СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пленуму СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларын чугаалашкан. Анаа чер болгаш мал ажылын Аъш-чем программазының негелделеринге дүүштүр хөгжүдерин айыткан. 1985 чылга чедир районга эът будүрүлгезин 4747 тоннага, ооң иштинде хой эъдин 2303 тоннага чедирерин айыткан. Ону күүседири бистерден хамаарыжыр, ынчангаш хойнуң укказазын экижидер, продуктулуун бедидер, төлүн менди алыр дээш каш дапкыр күжениишкинниг ажылдаар апаар бис.

Аъш-чем программазын амыдыралга бөттандырар херекке бодумнуң үлүүмнүү киирер, ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыры-биле чайгы семиртилгени, эдержилгени эки организастаар, кыштаглаапкынга, мал чемин белеткээринге идепкейлиг киржиримни хүлээдим.

М. ЧОЛА,
«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжуузу. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЧУРУКТАРДА: республикада ат-сураглыг эмчилер, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи, хирург Констаитин Ховалыгович Орус-оол биле ортопаринголог Танов Маншак-оолович Монгуш олар;

Кызыл районнуң «Мир» Культура бажыңының бот-тывыгыр артистери көдээ ишчилериниң күзенчиг далчылары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

КҮЖҮВҮС - НАЙЫРАЛДА

Чаңгыс ие төлдери дег

Улуг совет өг-бүлеге тывалардың каттышканындан бээр бо чылын үжен сес чыл болур. Төөгү талазы-биле бо кыска үеде тыва улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ооң эш Л. И. Брежнев баштаан ленинчи Төп Комитединиң, Совет чазактың ада сагыш човаашкынының болгаш хей националдыг бүгү совет улустарының акы-дүүма деткимчезининг ачызында бодунуң амыдыралынга үндезин чаартылгаларны боттандырган. Тыва сайзырангай көдээ ажыл-агыйлыг, доктаамал хөгжүп турар үлетпүрлүг, бедик культуралыг республика апарган.

Тыва АССР-ниң экономиказы сөөлгү чылдарда кончуг шапкын хөгжүп турар. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарны, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу будүрүлгезин, Кызылда тудуг кезектер, тараа дээрбедээр комбинаттарны, түүйбу, ыяш болбаазырадыр заводтарны, даараныла фабриказын болгаш өске-дээ объектилерни ажыглалда киирген. Республиканы бүрүнү-биле электрижиткен, ону Сибирьнин ниити энергия системазынга тудуштурган. Совет ажылчын аңгының тыва национал отрядының саны өзүп турар.

Республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының арыглал фабриказының дугаймында каш сес чугаалаар бодадым.

Асбест деп сөстү грек дылдан очулдурарга мөнге, өртенмес дээн. Ол үнелиг минералда кайгамчык шынар база бар. Ол кижилерни сырый каттыштырып, оларның аразында акы-дүнма бузулбас найыралды болдуруп турар.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг комбинаттың ийиги эзлчээн тударынга бистиң чуртувустуң 40 ажыг националдарының төлээлери киришкен. Ол—совет улустуң бижыгып турар найыралының болгаш акы-дүүмалышкы чоруунуң тодаргай көргүзүү болган. Мөскванын, Новосибирскинин, Иркутскинин, Владивостокту, Улан-Удэнин, Красноярскинин болгаш өске хөрайларның дүүлүжүлары, монтажчылары комбинатты тударынга улуг үлүүн киирген. Ылангыя Красноярск крайның ажыл-ишчилериниң киирген күш-ажылчы салыышкынын онзалап демдеглээр болдан мен. Олар Ак-Довурак үндезилеттинин тургусчунүл эгелээринин баштайгы хүннеринден бээр бо хүннерге чедир акы-дүүмалын дузазын чедирип турарлар. Ийиги эзлчегинин он дөрт кат көл корпузуна тударынга, монтаж ажылдарын кылырынга бистин кожаларывыс шылгараан. Амгы үеде арыглал фабриказының ийи пеги Төрээн чуртка шынарлыг сорттуг даг-дүгүн берип турар. Бо чылдың эрткен беш айларында сорттуг даг-дүгү арыгларывыс, ону сайгарарының планныг онаалдаларын күүсеткен бис. Июнь айның даалгазы күүсеттинин турар.

Бүзүлбес найыралдың хөрайы деп адап турар бистин хөрайывыста орустар, тывалар, украиннер, белорустар, казахтар, армяннар, грузиннер, татарлар, башкирлер болгаш оон-даа өске ниитизи-биле 40 хире националдарның, комбинатта 28 биче үлустарның төлээлери социалистиг Төрээн чуртунуң күүзүн улам быжыглаар дээш чаңгыс иенин төлдери дег бир демниг ажылдап турарлар.

ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутады, бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң регулировщиги Н. О. Сарыглар мынча дээн: «Чүс рубльдин орнунга үүс онуктуг чор» деп чугаа чаптуг-дур. Мээң онуктерим мун хире—бүгү арыглал фабриказы».

ССРЭ-ниң 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бистиң коллектив шалыпчы ажылдап турар.

У. МОНГУШ,
СЭКП-ниң XXVI съездизининг делегады, арыглал фабриказының дериглелер машинизи.

ЧААРТЫЛГАЛАРНЫ КӨРДҮМ

КРАСНОЯРСК край — интернационалчы найыралдың, акы-дүүмалышкы улустарның аас-кежиниң, тайбың күш-ажылдың ораны. Ында орус, хакас, долган, ненец, украин, эвенк, тыва, еврей, чуваш, финн болгаш өске-даа аймак-сөөк улустарның оолдар, кыстары ажылдап, өөренип, чурттап турар. Крайда Хакас автономнуг область, Эвенкия, Таймыр (Долган-Ненец) автономнуг округтар бактаан кирген.

Красноярск бөгүн чурттуң чөөн чүгүнде эң улуг үлетүүр төвү, әртем-культураның буянныг чаагай одаа болу берген. Өңүүр болгаш кара металлургия, машина тудуу, химия үлетүүрү ында шапкын хөгжөөн. Енисейниң эриинде чавыс бажыңнарлыг суурга баштай 1950 чылда чораанымны сакты-дыр мен. Изиг, соок суг, канализация болгаш газ одалгазы чок суур чүве. Комбайн заводунуң ажылчыннары ону дайынның кидин түүк үезинде, 1942 чылда үндезилээн — хөрайбиле поштон көвүрүг дамчып аргыжар суур чораан.

Ам ында байдал шуут өскерилген, колдуунда тос кат бажыңнарлыг хей фабрика, заводтар тыг, ёзулуг чаагай-жыттынган хөрай району апарган. Красноярскинин 900 муң чыгам чурттакчыларының барык кезии ында чурттап турар.

«Сибирьтяжмаш», гидролиз, комбайн, тудуг кезектери заводтарның, Енисей пароходствозунуң, дааранылга торгу аргыыр фабрикаларның ажылчыннары-биле, школачылар, студентилер-биле чогаалчыларның ужуражыышкынынарыга киржип чорааш, Красноярскинин чаартылгаларының улуг чаагайын чоокта чаа караам-биле көрген мен. Ол ужуражыышкыннар: «Литератураларның найыралы — улустарның найыралы!» деп кыйгырыглыг әртип турган. Аңаа бистиң Тываның болгаш өске-даа республикаларның дугайын чон аажок сонуурган, хөй айтырыгларны салгылаан. Красноярскинин чогаалчылары А. Чмыхало, З. Яхнин, В. Белкин суглар: «Чаңгыс хемниң суун ижип, Саян сыныңың ийи чалгыны дег чурттап чоруур улус-тур бис. Чажам дивейн, саат чокка төөреп бер...» деп оларны дөткип чорду.

1950 чылда крайның төвүнге 2 институт турган болза, ам түгле Красноярск хөрайда 8 дээди өредилге черлери, он-он техникумнар, профтехучилищелер бар. Красноярскинин Күрүне университединиң болгаш институттар боттарының студентилерин 88 язылбүрү тускай мергежилдерге өөредир, хөрайда 42 әртемшинчилел институттары-лабораториялар ажылдап турар. Бодум Абаканның башкы институдунга тыва дыл салбырын доостум, уругларым — Красноярскиге уруглар эмчиан, инженер-механик, юрист әртемнерни чедип алган. Ол дээрге түгле чаңгыс өг-бүлениң чижээ-дир. Красноярск крайга башкы, библиотекарь, судно башкарыкчызы, капитан, радист, механик, агроном болгаш өске-даа тускай мергежилдер чедип алган, төрээн республиказында чедиишкиниг ажылдап чоруур чүс-чүс кадрлар бисте бар-ла болгай. Оларның дыка хөйү партия, совет ажылдарынче депшиттиргей.

АБАКАН, Ачинск, Саяногорск, Дивногорск, Енисейск, Минусинск, Канск, хөрайларга, Ермаковск, Шушенск районнарга, Хакас автономнуг областың Бея, Аскиз, Алтай районнарының колхоз, совхозтарынга эш-өөрүм-биле кады чедип, чонуң амыдыралы-биле таныышкан бис. Ол черлерде үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйда бистиң чурттуң барык-ла бүгү улустарының төлептиг толзолекчилеря бир демниг, найыралдыг, шалыпчы ажылдап турар.

— Силерниң районда хой өстүрүп турар бе? — деп айтырыгга, Ермаковск районнуң ажылдакчылары:

— Хой ажылдыг чаңгыс совхоз бар, Усинскиде. Хойжударывыс колдуунда тывалар чүве — дээни безин ол бодалды-бадыткап турар.

Ол хөрайларның, районнарның ажыл-агыйлары бистиң республика-биле быжыг харылзаалыг. Үс оруу Тываның кобальтызын, Ак-Довурак — Абаза оруу даг-дүгүн, тарааны, эттн, дүктү чурттуң чүгүүнде хөрайларында хей-хей будүрүлгелерже үндүр сөөртүшаан, бистиң республиканың дугайын чон аажок сонуургал-биле үткүп келген. Бистиң театрывыс, «Саян» ансамбль кожавыстың барык-ла бүгү районнарынга аалдап чоргулаан.

Бистиң республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезининге ол муң-мун ажыл-ишчилеринин киирген үлүү улуг үнемчелиг. Культура ажылдакчылары — артистер, чогаалчылар, башкылар бот-боттарының аразында кожалар быжыг харылзаалыг: Красноярскинин Сибирь таницызын, Хакасиянын «Жарки» ансамбльлериниң оон көргүүлерин Тываның чону сонуургал-биле үткүп келген. Бистиң театрывыс, «Саян» ансамбль кожавыстың барык-ла бүгү районнарынга аалдап чоргулаан.

Бо кащ хөнзиг чижектер безин Красноярск край биле бистиң республиканың найыралчы харлызаалы быжыг, хөй талалыг дээрзин чугаалап турар.

«Енисейге амыдырал үе-човаур-биле эгелээн, а кедизинде бистиң уйгу-дужуүске кирип көрбээн эрес-маадырлыг болу бээр»... деп, А. И. Чеховтуң сестерин Саяно-Шушенск ГЭС-тың тудуунга барҗанымда бо-ла сактып көөр чордум. «Абаканвагонмаш», «Саянмрамор» комбинаттарга чораашаш, Минусинскиниң электротехниктиг комплекизинин, Саянның алюминий заводунуң тудугларын көргеш: «Кайгамчыктыг оран! Келир үеэн улуг чаагай!» — деп, В. И. Ленинниң 1907 чылда чугаалаан сестериниң амыдыралга боттаныш турарынга кижиниң сагыш-сеткили чыгып келир!

Ол бүгү чаа тудуглар тыва улустуң амыдыралынга, республиканың ажыл-агый, экономикага болгаш эртем, культурага хөгжүлдезинге дыка улуг салдарлыг болуру чугаажок. Ынчангаш улустарның найыралдының эгезин салган ленинчи улуг помналдың ачызында, өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг ажылдан, чурттан чоруур тыва улус ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл ооң күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, бедик көдүрүүшкүн-биле үткүп, улуг байырлалдың бүдүүнде Красноярск крайдан моорлап келген хүндүлүг аалчыларын чылы-биле хүлээп ап турар.

Юрий КЮНЗЕГЕШ,
чогаалчы.

ХООРАЙНЫҢ ТОРУТТУНГЕНИ

Күчүлүг Улуг-Хемниң эриинге Шагаан-Арыг хөрайның баштайгы бажыңының таваан салыы, ону тудканда бээр 70 чыл бичии-ле ажа берген. Хөгжүлдезининг баштайгы хүннеринден бээр Шагаан-Арыгга улуг өскерлиишкиннер болгулаан. Хөрайның чурттакчы чону өскен, оларның амыдырал-чуртталгазы экижээн. Шагаан-Арыг танылтынмас кылдыр хөгжүп, сайзыраан. «Шаг-шаа-биле турбас» деп түве ол-дур ийин!

Ам ол хөрай хем өрү, чеди километр хире черже кежер. Ооң эрги орнунга бир, ийи чыл эрткен соонда далай чалгыы ойнай бээр. Ол болза, делегейде эң күштүг Владимир Ильич Ленин аттыг Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөөлбээ-дир. Дүн-хүн эрткен тудум-на күчүлүг Улуг-Хем биллирер-балдырпес улгатпышаан, эрги хөрайның чоогунче мөөнделип кел чыдар. Чугай даштыг, буурул Хайыракан даашы чада салыкан эдектерни чалыы хөрай Чаа Шагаан-Арыгның асфальтылыг кудумчулары, кат-кат бажыңнары каастай берген. Ол чоорту порт болгаш пеломент заводунуң ажылчыннарының, харын-даа Тывага мооң мурнунда турбаан профессияның кижилериниң хөрайынче шилчий бээр.

Элээн каш чылдар эрте бээрге, аңаа, изиг хүнге хайыра чокка чиртип чыткан элезинниг бурунгу ховуга тос кат бажыңнар Хайыракан даанга дөңнежиксээн дег дээрже бедип эгелээр. Шак ол чараш хөрайны аныяктар тудуп тургузаар. Ам ында Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң штавы ажылдап турар. Мооң мурнунда чылларда ышкаш чарыштыг ажылдап турар бригадаларның мурнуку одуруунда РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодинге удурткан түдугжулар бригадазы чоруп орар. Ол комплекстиг, хей кижилиг бригада түгле № 18 КМК-да эвес, а «Шагонартяжстрой» тресте ат-сураглыг, хүндүткелдиг. Ол коллективте бистиң чуртувустуң улустарының 6 апгы нацияларының төлөөлекчилери ажылдап турар. Бригадада колдуунда-ла аныяктар ажылдап турар. Амгы хүнперде коллектив 624 өөреникчи өөренир школаның тудуун доозуп турар. Бригада ай санының будүрүлге планын 25-35 хуу ажыр күүседири чаңчыл болу берген.

Улуг эвес хемчөлдиг түүлге будүрүлгениң мурнакчыларының дугайын көвүдедир чырыдып, чугаалаарыберге болганда түгле ийи аныяк кижиниң—тыва Алексей биле украин Ольга Разумейниң дутайын каксы-даа бол таныштырайн.

Дашчы Алексей Хертек — салгал дамчаан малчын уктуг кижиниң оглу. Шагүенің байдалының аайы-биле ол тудугжу апаран. Шилип алган мергежилиге хандыкшылдыг кижиниң арга-дүржулгазы бедөөп. Аныяк тудугжу революпияның кавайы — Ленинград хөрайга болуп эрткен конкурска база киржип чораан. Баштайгы үеларыны киир сөөртүп турар. Тываның улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң тып адааны дег, деткимчеңиң оруктары болу берген. Оларны чүк-биле бүрүн хандырарынга Красноярскинин демир-орукчулары, тудуг-химия-саазын хандырылга килдизининг, Абакан, Минусинск, Абаза хөрайларда садыг базаларының ажылдакчылары, Абакан болган Минусинск АТБ-зинин чолаачылары бүгү күжүн, билиг-мергежилин үндүрүп ажылдап турар. Оларның маадырлыг күш-ажылын Красноярскинин агаар болган суг оруунун, даараныла каттыжыышкынының электр четкилериниң, даг үлетпүрүнүң, тудуг-монтаж ажылының Тывада салбырлары бар будүрүлгелериниң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары, чолаачылары төлептинбиле деткип турар.

Б ИСТИҢ республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезининге ол муң-мун ажыл-ишчилеринин киирген үлүү улуг үнемчелиг. Культура ажылдакчылары — артистер, чогаалчылар, башкылар бот-боттарының аразында кожалар быжыг харылзаалыг: Красноярскинин Сибирь таницызын, Хакасиянын «Жарки» ансамбльлериниң оон көргүүлерин Тываның чону сонуургал-биле үткүп келген. Бистиң театрывыс, «Саян» ансамбль кожавыстың барык-ла бүгү районнарынга аалдап чоргулаан.

Ооң кадыг ишке хууда харысалгазы бедөөп, мергежилин бек салаазы дег билир апарган. Бригада көжигүнеери ону хүндүлеэр, түүйбу салырының берге участоктарын ол күүседип турар.

Комсомолчу Ольга Разумей күш-ажылчы шамдарының баштайгы чылында амыдыралчы шылгалданы шыдамыкай тудуп эрткен кижилериң бирээзи. Ол Тывага ийи чыл бурунгаар Житомир хөрайдан комсомолчу путёвкалыг чедип келген. Хадый бээрге элезин, довураа холуй кээр, чайын шыдаттынмас изиг аарап. Кыжын ажынадыр «ошкаш» турар сооктуг черге кандыг романтика турар боор! Ооң кады келген эштериниң чамдыктары дедир чоруй баргылаан. А Ольга романтиканы тып шыдаан. Ол ону күш-ажылдан тыпкан. Аныяк кыс маңза ажылдап тургаан, чаа профессияны — крановщик мергежилди чедип алган. Ол маңаа баштайгы мнакпылынга база таваржы берген. Аныяк краң башкарыкчызы ам комсомолчу отчугаш-биле ажылдап, хей-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Ам каш айлар эртерге чалыы назынның хөрайынга база бир чурттакчы немежи бээр. Ол болза, Ольга Разумейнин туп оглу, азы кызы болур. Ынчангаш ооң бүгү чуртталгазы Тыва-биле. Чаа Шагаан-Арыг хөрай-биле үзүлбес харылзаалыг болу бээр.

Чалыыларның чаагай күш-ажылының, оларның бижыг найыралының ачызында чаа хөрай, Чаа Шагаан-Арыг төрүттүнүп, тывылган. Ам ол шак санында өзүп, улам чаартының, сайзыраң кел чыдар.

К. ОЮН,
тудугжу.

КРАСНОЯРСК МЭЭҢ АМЫДЫРАЛЫМДА

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

Кызыл—Абакан аразының автомобиль оруу-биле чээрби ажыг чыл чоруун келдим. Кызылдың № 3 АТБ-зинге кирип алгаш, мынчага чедир ол оруктан чеже катап чорбадым дээр! Мында кол-ла чүве ол улуг орук найыралдың оруу апарганында. Ынча чылда ажылдан келгеш, орта хөй-ле ээш-өөрүү тыпкан мен. Оруктың аразында тывалар, орустар, хакастар, буряттар, якуттар бар.

Чолаачыларның кончуг эки чанчылы бар. Орукка чораашүш тапывазы-даа кижиниң машиназы үрелип калган болза, аңаа чыан-ла дуза көргүзер, оңу черге кагбас. Ындыг таварылганы хөй катап көргеш мен. Орукка машинаң үрели берген болза, орузу, тывазы, хаказы, буряды хамаан хөй, башкыл келген-ие кижи: «Чүүү үрели берди, кылчыштайн бе?», «Дуза херек бе, бензин төне берди бе?» деп сагыш човаш, айтырыш көөр. Найыралдың күжү ол хиредир!

Чылдың-на багай эвес ажылдан келдим. Бо чылдың эрткен беш айларында чүүк сөөртүрүнүң планын 120 хуу күүсеттим. Планнан ажыр 139 тонна чүүктү сөөрткен мен. Арткан айларда ССРЭниң 60 чыл болур оюнга уткуштур алган планныг онаалдаларывыс күүседип алырын, найыралдың оруу-биле Тываның улус ажыл-агыйынга херек аъш-чем болгаш үлетпүр бааннарын сөөртүрүнге идепкейлиг кижири — кол соруглам ол.

В. ЖБАНОВ,
чолаачы, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутады, Ленин орденниң эдилекчизи.

ИНЖЕНЕРЛЕРНИ БЕЛЕТКЭЭР

Красноярскиниң политехникти институдунуң Кызылда филиалы баштайгы инженерлерни үш чыл бурунгаар доостурган. Тудуг болгаш автомобиль инженерлери— шупту 50 кижи республиканың улус ажыл-агыйында бараан болуп ажылдап турар. Бо чылын филиалды 127 инженер доозуп үнер.

Улус ажыл-агыйының тудуг болгаш автомобиль ажылагыйы ышкаш шапкын хөгжүп орар адырларынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткеп үндүрериниг негелделүүр. Он бирги беш чылда ийи чаа факультетти ажылдыр кордүген. Филиалга туңкай будун комплекти тудар, ооң иштинден чаа общежитие бо чылын ажыглалга кирер. Филиалда иштиин-биле ам тос үс студент өөренип турар. Амгы үениң лабораториялары, инженерлиг саналгаларны кылыр электрониут саналга машинадары бисте бар, лекцияларны телевидение устаповказын дамчыштыр помчуп болур аргалыг.

Студентилериниң эртем болгаш хей-ниити херектеринче кичээнгей салдынган. Өөредилгеге, студент тудуг отрядынга, уран түүлге, ниитилелполитиктиг ажылга шылгараанларны чурт иштинге болгаш Чехословакия, Куба дээш өске-даа чурттарже баар туризчи путёвкалар-биле шанап турар бис.

З. ДОРЖУ,
марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады.

УТТУНДУРБАС

Школа доосканнарның аразындан эмчи болуксаларга эвээш эвес. Эмчи — буянныг мергежил.

Тывага эмчи кадрлар белеткээринге талазы-биле Красноярскиниң медицина институдуу улуг дузаны чедирип келген. Тывада ажылдан турар дээди артемниг эмчилерниң барык чартыы ол институттуң доозукчулары. Бодум база ук институтту доосканымга чоргаарланыр мен. «Красноярскылариңь» баштайгыларынга Тываның ат-сураглыг эмчилери чораан Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Кузьма Балчырович Балчыоол болгаш РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Доржу Кекоолович Куулар хамаарыжыр. Амгы үеде хөрайларда болгаш көдээде ажылдан чоруурларынын аразындан РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Р. И. Каздар-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи В. А. Верешагин база ук институттуң доозукчулары.

Красноярскиге эрттирген студент чылдарывыс солуун. Ынак институдувус, эргим башкыларывыс кажан-даа утуундурбас.

Н. АРАПЧОР.

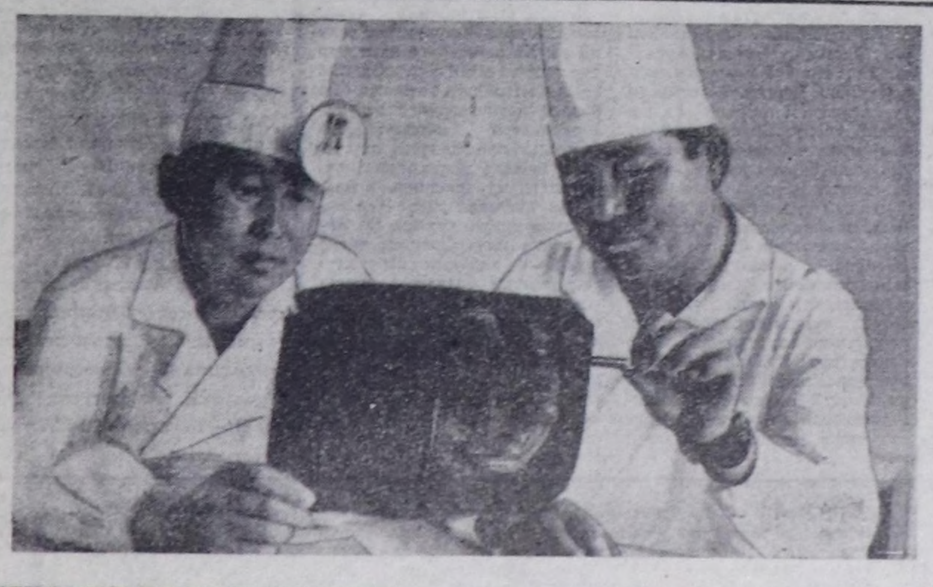

КУЛЬТУРАНЫҢ НАЙЫРАЛЫ—УЛУСТАРКЫҢ НАЙЫРАЛЫ

ЛЕНИННИҢ МУЗЕЙ-БАЖЫҢЫ

Дертеп чылдарда ол хемниң эриин дургаар сай төп, бедигээш кылып турган. Ынчан үеэлээн хем бодунуң эриин ашказын дээш тудугжулар тудуг материалдарының аразынга ыяш өргеннер база хап турган. Ол өргеннер чоорту өссе-өссе ам улуг ыяштар апарган, хемни улам каастай берген.

Ол хемни Шушь дээр. Бүгү делегейге сураглыг, хөглүг карактарлыг, гений кижи ойнай-сылдай «Шушу-шу» дээр чораан чүведир. Ол бичии ооржум хем бодунуң суун Улуг-Хемге шимээн-даап чокка өргүш чыдар.

Ол хемни кежир туткан көвүрүглеп чаштар чүгүржүп эртер. Кылаштап бар чыдар бичии оолак черле турбас. Шупту-ла анайлар дег дешкилежир. Ол аскежиктиг чаштар-дыр. Шушенское суур — оларның төрээн бажыңы, ында бүгү-ле чүүлдер оларга таныш, эргим. Оларның суурунга чаштарның кайгамык өнүү Владимир Ильич Ленин чурттап турган.

Ленин болгаш Шушенское. Бо сөстер хөй-хөй салгалдың кижилериниң угаан-медерелинге мөңгезин-биле сиңиккен. «В. И. Ленинниң Сибирьге шөлүлгеге турганы» деп музей-заповедникке 150 кижи ажылдап турар. Оларның дөртен хирези—чогаадыкчы ажылдакчылар.

Ук музейниң ажылдакчылары алдан чылдарның төнчүүнде чаа-чаа экспонаттарны чыып алгаш, эргижироон дыка хөй материалдары школа-интернатка берипкен чүве-дир. Школа-интернатка ленинчи музей база шак ынчаар тывылган. Баштыңчының адын эдилээн № 1 школада дайынчы болган күш-ажылчы алдарның музейи бар, а ийиги школа —районнуң комсомол организациязының музейи-биле чоргаарланыр. Шушенскоеним В. И. Ленин болгаш Н. К. Крупская аттыг, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг совхоз-техникумуу база боду музейлиг. Моон безин алгаш көөрге. В. И. Ленинниң ады-биле холбашпаан чер Шушенскоеде чок ышкажыл.

Музей-заповедник дугайында чугааже катап ээп келиилинер. Оон «хары» ам 52. Мынча чылдар дургузунда дыка хөй өскерилгелер болгулаан. Ону 1938 чылдан бөөр партия ТК-ның шиитпирин ёзугаар В. И. Ленинниң мемориалдыг музей-бажыңы кылдыр эде дээрэн.

А 1968 чылда бөгүнгү музей-заповедникти чаа кылып эгелээн. Оон төөгү-этнографтыг экспонаттарын айлап-чаңгыстап, дыка-ла улуг күш үндүрүп чыгган. Төөгүчүлер районнуң дургаар хөй удаа чоруп, үүрмек чүүл бүрүзүн арттырбайн дилеп тып чорааш, мурнуку. В. И. Ленинниң чурттап турганы суурнуң овур-хевирин катап тургускан.

Ынчан дыка хөй хоорайлардан комсомолчу-аныяктар коллективтери Шушенскоеже кээп, оода чаңгыс-даа хүн дургузунда шалыпчы отрядтар аразынга ажылдап көөрүн дилеп турганнар. Оон ындыг болуру чөп. Төөгүнүң тудуунга кым киржиксевес боор. Шушенскоени шак ынчаар бүгү чурт тутткан.

Суурнуң XIX чүс чылда турган кудумчуларының бироози-биле бо хүннерде кым-даа эртип болур. Ол Петрова деп тараачын херээженииң бажыңынга кирип, Владимир Ильичиниң ажылдап турган кабинедин сонуурган болур. Баштыңчының авазы Мария Александровнаның портрет-чуруу база ында бар, столда лампа, номнар, чагаалар... дээш чүү чок дээр. Шушенскоениң кыдынга четкеш, Песчаная деп тей кырынче база үнүп болур. Ленин аңаа үргүлчү барып, буурул Саян уунче көрүп, суурну долгандыр бүгү чүүлдү сонуурган турган.

Ол районда Ленинчи шөл бар. Баштайгы часкы чер аңдарылгазын чаңчыл ёзугаар аңаа эрттирип эгелээр. Күзүн аңаа дүжүт ажаар эргени тергиининериң тергиининери чаалап алыр. Ол шөлдүң төөгүзүнүң дугайында совхоз-техникумнуң комсомол организациязының секретары Нелли Душина меңээ чугаалап берген чүве. 1923 чылдың апрельдиң бир хүнүнде Шушенскоениң аныяктар үүрүнүң болгаш кедээ Советтиң байырлыг хуралыпга оон киржикчилери хүндүлүг кежигүн болурун В. И. Ленинден дилээр дижип дугурушкан болгаш: «50 десятин черни Шушенск волостузуйүң тараачыннарының күжү-биле демнежип тараанын, оон дүжүдүн Поволжьениң аштап турар чаштарынга чорудуп бээр» дээнин дыңнатканнар.

Ленинге белек сөңнээр (тараачынга тараадан эргим чүүл кайын турар) энне эргим чаңчыл шак ынчаар тывылган. Шушенскоениң кедээ ажыл-агый техникумуң база Владимир Ильичиниң тураскаалы болзуп дээш 1933 чылда тутткан.

Музей-бажыңны 1946 чылдан бөөр 1979 чылга чедир үзүк чокка директорлап келген, Шушенское суурнуң хүндүлүг хамаатызы- районнуң Тайбың камгалал комитединиң даргазы, культураның алдарлыг ажылдакчызы Николай Данилович Городецкий-биле ужуражы берген мен. Ол Новгородтуң пединститудун дооскан, комсомол ТК-ның путёвказын ёзугаар Шушенскоеге чедип келген кижи болду. Дайын соонда партия ажылынче шилчээн, а 1946 чылдан эгелеп музей директорлап эгелээн. Ынчан оон штадынга ийи лектор, элээн каш хайгаракчы турган. Ынчангы аштаңгыг, кадыг-берге үеде безин В. И. Ленинниң шөлүлгеге чурттап турган черинге ыдыктыы-биле мөгеер дээш чурттуң бүгү булуңнарындан улус кээп турган.

Шушенское төлептиг ленинчилериниң чурту. Оон Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген, баштыңчының характеринге шынчы, маадырлыг чоруктарны кылырынга кажан-даа белеп хөй-хөй кижилер үнгүлээн. Чаңгыс чижек. Даманск ортулукта кызыгаарга шериг албаны эрттирип турган комсомолчу- ефрейтор Павел Акулов Шушенское чурттуг. Совет кызыгаар үрээн кыдат чөңгээчилериниң огуудан ол 1969 чылдың март 2-де елген. Мөчээн соонда дайынчы орден-биле шаңнатканы, № 2 ортумак школаның пионер дружиназы Павел Акуловтуң адын эдилээн.

Кажан Шушенскоеге кызыгааржылар чедип келгенде, музей баарынга кажыдалдың митингизи болган. Ынчан карак чажы кижи бүрүзүнден аккан, ол дээрге качыгдалдың болбушаан, чаңгыс чер чурттуу дээш чоргааралдың карак чажы болган.

Кижи бүрүзү чырык чер кырынга бодунуң изин артырар болгай. Аныяк Удьянов бодунуң хөрээн ыяк билир турганы бүгүдеге билдингир. Үш чыл дургузунда шөлүлге ону демиселден хооруп, хөй үнелиг үе-шагын чидирип кагбаан бе? Чок. Полицейжи шагдаа оон дугайында бодунуң даргаларынга «Оожум чоруктуг, чүгле бижиттинип-ле, бижиттинип-ле олурар» деп илеткээн болгай. Ленинниң шимээн чок ажылы кайы хире диңмиттиг болганы ам кымга-даа билдингир. Ол халас үе эрттирбээн, бодунуң ажылын уламчылап турган.

«...Дыка-ла берге-дир, ынчалза-даа шыдажып болур» дээн сёстерин Владимир Ильич Аксельродка бижээн чагаазынга киирген. Ол сёстер оон ынчангы ажыл-чорудулгазының байдалын бадыткап турган. Чогум алыр болза, оон ынчангы ажыл-чорудулгазы база эвес-тир ийин оон амыдыралынга чиик хүнер кажан-даа турбаан.

Владимир Ильич биле Надежда Константиновна оларның чурттап турганы тараачын Петрованың бажыңының чанында ийи пеш биле липа деп ыяш бар. Ону Ульяновскиниң педагогика институдунуң студентизи биле шушенскоежилер олуртканнар. Музей-заповедниктиң директору турган Николай Данилович Городецкийниң бодалы-биле алырга, найырал парыгының эгези ол. Республика бүрүзүнден келген кижилерге черге ыяш тарыыр черни белеткээн. Ол ыяштар өзүп кээр, чер ында кайгамчык.

И. ЛУЗИНА,
журналист.

,УЕ-ШАКТЫ КАМНАП ТУРГАШ...

„Красноярскиниң металлургия заводунуң цехтериниң аразынга уран чүүл фестивалы бо чылдың сентябрьда болур. Оон кыйгырыы: «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели». – Цехтиң артистери эвилелдешкен республикаларның бирээзининң дугайында уран-чеченииле, тодазы-биле ырлап, шүлүктеп тургаш көргүзер ужурлуг.

Заводтуң 1, 14, 5, 16 дугаар цехтери фестивальга эки белеткенип эгелээн. Олар сценарийлериң материалдарын бөлүп, репертуарны тургузуп алгылааннар.

Сактыра, мурнувуста үе ам-даа хөй ышкаш. Ынчалза-даа ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатткан фестиваль солун, хөглүг, өскелерден онзагай болзун дээш чаңгыс шак-даа халас эрттирбейн белеткенип турар бис.

Н. АНТИПОВА,
заводтуң Культура ордузунуң уран чүүл удуртукчузу.

ХАРЫЛЗААВЫС ҮЗҮЛБЕС

Хакас автономнуг областың М. Ю. Лермонтов аттыг театрының артистери аң-не баштай Тывага 1946 чылда аалдап чораан. Оон эгелээш-ле Тыва биле Хакассияның аразында уран чүүлдүң пайыралдыг харылзаазы үзүлбестээн. Бистер Тыва АССР-ге, а Тыванып хөгжүм-шиин театрының коллективи бистиннге аалдап кээп, солун оюн көргүзүглерин бараалгадып турар. Ол болза ойнаар талазы-биле арга-дуржулга солчурунга, кады кожа чурттап турар улустарның уран чүүлүнүң онзагай шынарларын, ону дамчыштыр оларның амыдырал-чуртталгазын билип алырынга улуг идиглиг. Хакас көрүкчү Тыванып уран чүүлүн сеткил-чүрээнден хүлээп алыр болгаш, шин, азы концерт бүрүзүн четтикпейн манаар.

Бистер база-ла национал культуравыстың төлээлери болбушаан, уран чүүлдүң ээн эки чогаалдарын тыва көрүкчүге бараалгадырын оралдажыр бис. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааттынган Красноярскиниң хүннери Тывага эртеринге бистер — Хакасиянын литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары өөрүп турар бис. Ам база катап хооюун өңүктер-биле, сонуургак көрүкчүлер-биле ужуражылгажаажок өскен. Оон кудумчуларыг делгем, хөнү- Каа-Хем биле Бии-Хемниң каттышканы белдирде культураның болгаш дыштанылганың боду бүткен үеүш-бойдустуң парыгы кайгамчык серии, чараш. Элээн ваш дээди болгаш ортумак өөредилге черлери бар. Күрүнеиң «Саян» ансамблиниң болгаш «Аян» деп ыры-хөгжүм ансамблиниң түгле Тывада эвес, Совет Эвилелинде четпээн-барбаан хоорайлары барык чок. ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Оскал-оолдуң тыва цирк бөлүү түгле Совет Эвилелинге эвес, дашты чурттарже үнүп, национал уран чүүлдүң ат-алдарын төлептинбиле бедик көдүрүп чоруур.

Тыванып хөгжүм-шиин театрының артистери түгле шиилерге эвес, харын уранчечен кинофильмнерге-даа ойнап турарлар хөй апарганы бистерге — кожаларынга база кончуг өөрүнчүг-дүр. Чижээ, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мунзукту. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Мунзукту. Тыва АССР-ниң улустуң артизи Н. Өлзей-оолду, сураглыг совет чогаалчы С. Шипачёвтуң шүлүктеринде алган-йөрээттиргеп РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгарны болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адаксаар мен.

Кызылга чеде бергенимде РСФСР-ниң алдарлыг артизи, театрның кол режиссёру С. Оюн-биле ужуражып, оон тургускан хөй-хөй шиилерин магадап көөр мен. Тыва артистер-биле эң баштай 1946 чылда ужурашканывыстан эгелээш-ле, хөгжүм-шиин театры рационал чаңчылын уламчылап, ону харын улам быжыглап, улам байдып ап турардыр деп чүвени амга чедир өскерип турар мен.

К. ЧАРКОВА.
РСФСР-ниң улустуң артизи.

ЧУРУКТАРДА: «Хакасиям алган тур мен» (үстүнде); «Жарки» ансамбльдиң киржикчилери.

М. ТУТАРКОВТУҢ фотолары.

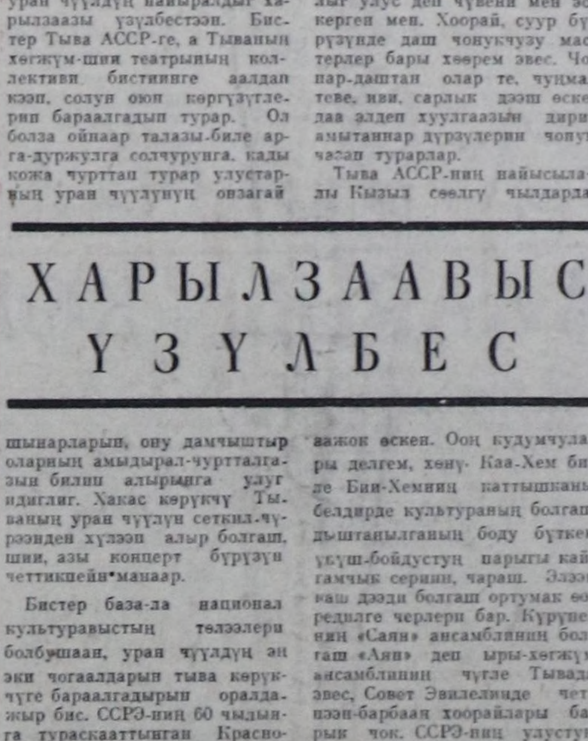

Алитет Николаевич Немтушкин Иркутск областың Катанг районнуң Иришки деп эвенк хошажынга 1939 чылда төрүттүнген. Красноярскиниң педагогика институдун дооскан. Ам Красноярск крайның Эвенк автономнуг округунуң культура килдизинде ажылдап турар. «Тайгада (эзимнерде) эртен» деп баштайгы ному 1960 чылда Красноярскиге тарлаттынган. «Эвенкиниң ыры», «Соңгу чүктүң солангызы», «Салымның эгези», «Эзимнериң айдызы» деп шүлүктер номнарының автору.

А. И. Немтушкинниң шүлүктерин ССРЭ-ниң болгаш даштыкы чурттарның улустарының дыка хөй лыдарынче очулдурган. 1980 чылдың сентябрьда Красноярскиге болгаш Соңгу чүктүң, улустарының литература хүннеринде Алитет «Өгбелеримниң одаглары» деп бодунуң номун—«Маңээ бичии улузумнуң улуг чүрээнин ханызындан, бүгү Тывага ханы ынакшыл-биле» деп бижээш, белекке берген чүве. Красноярскиге болгаш Дивногорскиге болган он ажыг ужуражышкынарга, ол номдан элээн шүлүктерни очулдургаш, чон мурнунга номчуп чораан мен. Оларның чамдыызын бистиң номчукчуларывыска бараалгадып тур мен.

ХАПТААЛ, ӨҢНҮК

Төмбенчиже хаптаал, өңнүк,
Балык ында—холдап узар,
Дээрде булут адааңда даг
Мажаалай дег бууруп чыдар.

Эртнен-барган үелерни,
Эртпээн-четпээн черлеримни
Удумзурап бодап чыдар,
Утказы хөй бодалдыг даг.

Одаг-биле хөөрежирге
Сүзүү чаңгыс эжим дег де.
Олча хайып чорбас черим —
Чүрээм байыыр магалыг чер.

ДАМЫРАК

Эзим черге дамырак суг
Эзлгир чылан болу берген,
Ыяш, дашты ая халып
Ынаар-мынаар
шыйлаңгырлаан.

Оожум болгаш белен эртер
Оргулаштар дамчыт аарак
Маажым аңнан дамыракты
Малгаштыг шык дозуп келген.

Эктинге дээр шымнып киргеш,
Эриин ажып чадап калган.
Амдыгаазже ынчангаштың
Ады безин тывылбаан боор.

Кижи база өлгүжеге
Хилис чурттап, тоо чок боол
боор.
Ындыгларны сураглаарга,
Ынак, таныыр өөр чок болур.

БАЛЫКЧЫНЫҢ ЫРЫ

Ужук ышкаш чуга элден
Улуг хемем иттиниптим.
Четким орта чайгаар-ла
Чеже балык туттунмазыл.

Кажан-даа бол, келириңге
Кадыргы, бел хемем долу.
Кайызын-даа шилип аар сен.
Олчам дээрге оваланган,
Ону ырлаар сөзүм чегей!

Катанга хем чалгыглары
Харыксыргай томаараан дег.
Чүрээм долган дуссуг чалгыг
Оон артык дойлуп чору.

Чүге дизе, алдын балык —
Ортун карам эштип чоруур.
Ах, авам болган улуг хемим,
Анай кара уруг эшти
Шүүрел энкээр четки кайдал,
Сүме кадып, сөглээр сен бе?

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

МЭӘҢ ХООРАЙЫМ

Б. НИКОНОВ.

АЛДАН чылдың Дивногорскизи сагыжымда кончуг тода арткан: шимээн-дааштыг, ыштыг, хөй шимчээшкиннерлиг кылдыр аан. Хирлиг, чаъс-чайыктан көк суг апарган кудумчулар. Бүгү хоорай узун, доора дургаар арык, оңгарлар кылдыр кастынгылаан, а дивногорскулар маңзалар салган кежер черлерге матростарның чайгадып турган.

Мен кедээ суурдан Дивногорскиге улаглап чораш, арай деп келген мен: тергеге, «газик» машинага, теплоходка, адак соонда, автобуска олуруп чоргуладым. Теплоход шуут ыштырт долу кижи. Кижилер узун чиңге коридорда шуутла чемоданнарының кырында-даа удуп чыткылаар. Кылаңайнып турар ол палуба кырынга мен майыктааштарымны чыгчырадым, бот-башкарның чоруурумга тааланчылып чоруп турар эрик кырының оттарынче болгаш чивеңзээн чалгыгларже кайган кылаштап хонган мен. Оон соонда Дивногорск мээн сагыжымга дүпе эжиндирип чоруп орар теплоход-биле холужуп-булужуп калган. Чүге дээрге, мында база-ла, теплоходка дег, ышкам тар болгаш дээрден амыр-саам чок куу чаъс кудуп-ла турар. Суг болгаш иринділер чыды кээр.

Кедээден келген бичии оол меңээ, кышкыргылаан самосвалдарлыг, алгы-кышкылыг аныяк ажылчыннарлыг болгаш кижи билбес кайгамчык улуг үүле бүдүрүп турар ол хоорай арай чиктиг ышкаш болган. Эге хүннерде бодум бодумну башкарыпып, бүдүп чурт дег кончуг улуг болгаш танывазым хоорай Дивногорск-биле ыяк танышкыл-ла эгелээн мен. Вельвет чүвүрлыпак баштыг, сарыг майыктааштар кедип алган мен-даа кичээнгейлиг болгаш кымгадаа хамаарылга чок бастырылап, кайган магадап чоруп турдум.

Кайы-ла бир тудуг шөлүнүң чанында бир акый тепсеңшикеш, «бетон биле катай шуткун каапталп моңу» деп кыканы-дыр. Мен, коркпан ап дег, чырлы-ла берген мен.

Мен ана караш-ла дидим: «ол мени тудуп алгаш, мээн вельвет чүвүрүмүү бетонга боран кагза канчаар» кылдыр бодап келгеш, угаан-кут чок мен. Чүвүрүүн куртказын теплоходка-ла чидирип алган болгай мен, а ам чүвүрүү базында чип эгелээр бис: улуг-улуг ногаан, чаъс дамдылары ышкаш, чаржай берген, аржаан суу дег арыг соок виноград.

Шак ол билдинмес, амдыгында өске хоорай меңээ хевирлен кезээ мөңгеде өшпес байырлал ышкаш болу берген. Дүвелерде мен ам-даа кедээ суурумну ыглаажа сактып турган мен, оон ужу-кыдыы чок чазык чаагай хадыңнарлыг арыын, үе-черге эш-өөрүмү сактып турган мен. А хүндүс, илбилединкензиг хоорайны кичээнгейлиг кезип чорун турдум. Дивногорск мээң суурга бодап турган хамык бодалдарымны холуп-бүдүпменден чаа кижи кылып алырын орлдажып турган.

Мурнумга таварышкай бүгү-ле чүвелерни кайган, улус чон чүвү-ле чугаалажып турар-дыр, ону дыңнап чорун турган мен. Улуг улус боомчал дугайында-ла чугаалажып турар, кайа-даа ол-ла. Боомчал? Ол кайда чүвел? Кандыг чүвел? Хепертен мен ол боомчалга эмин эрттир барыксайберген мен. Оода чаңгыс карак-биле-даа бол көрзе! Мен бодумнуң чаа тып алган өңүүм Кирилл-биле олче чорупгум. Бисти бир-ле сагылга-чурум тудукчузу, кепка бөрттүг, резина сапыктарлыг кижи автобустан үндүрүшкен.

Ол боом-чалга чедип шыдавадывыс. Ону түгле ыракта дыт көвүрүгден бараанналывыс. Хамык хая-даш довуракты Енисейже хыйыштыр чалдап киире берген. Кыстырган суг чириктен шураң бадып чыдар болду. Сугнуң агымының күжү көвүлбес, ынчалза-даа аңаа барган катер барыла чаңгыс черде турар-даа ышкаш. Таптыг көөрге, бурунгаарлап бар чыдар чүве боол тур. Көвүрүглеп бистиң чаныыс-биле коңгуртканнып-кыңгыртканнып, кышкырып, медээлегилеп каан, хая-даш бетон чүдүрген самосвалдар шуужуп-ла тургулаар. Олар көвүрүгден чылып баткыдааш-ла, арга иштии чире казып чоруй барган орукче шимеш дээр, сактырга, чер иштинче-даа кирип тургулаанзыг.

— Ээжок, кашпалче барбас деп ол чүңерил ой!—деп Кирилл химирени-дир.— Ол кашпалы дээш аңаа шуут сирицейнип чоруурлар. Оон хая көрүнгеш, ол багаай немеди:

— Хоорайын чоокшуладыдаа тудуп албастар. Ам канчап аңаа чедип аары?...

ОЛ ЧЫЛДАРНЫҢ Дивногорскизиниң дугайында бижээнде ыяш-ла адыглар дугайында база бижинир чүве. Билдингир ээп-куруг чер дээни ол. Хоорайга база адыг бар турганы-ла ышкаш чүве. Ол кыс адыг «дага» дээр этпекте бир бажың девискээрниге турган. Шоколадтыг конфеталарны саазыпы-биле сыырып аар, а «подушечка» дээр оонак конфеталардан чексинер. Ону херим иштинде эптиг чер казанакка тудуп турган. Ол хадыларже илчирбезиниң чедер шаа-биле халбактаның үнгүдээр, бичии оолдарны хөректегилээр. Оон Машка өзүп келгеш, мелегейзиимээр, хулиганнаар апарган. Ону кайчаар-ла бир черже чорудупкан. Ол хевээр-ле мен Дивногорскиге адыг кербээп мен. А адыг-кады Енисей чалымварында үнүп турар, ол ам-даа үнүп тур боор...

ТАҢДАА

Республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар, дыңмирээр. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундала 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 2—7, хүндүс 25—30, чамдык черлерге 15—24 градус чылыыр.

Кызылга көжер булуттаар, чагбас, соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундала 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 11—13, хүндүс 21—24 градус чылыыр.

КИНО

«НАПЫРАЛ»: «Ынакшыл үези үетпээн аныяк» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 101 Киночыында 9.30, «Куяктыг хеп чок рыцарь» 11.10, 13.00, «Лейтенант Климовтуң шыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак-кек разведтиг уруг» 15.00, «Кариналэ» 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайзынооүн тыылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кыштан кыш чедир» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ол мээнии болганда, мээнии-дир» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылзалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-на аныырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының хереглериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00847

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 154 (11952) | 1982 чылдың июль 3, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВА АССР-ДЕ ХҮННЕРИНИҢ БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫНЫ

НАЙЫРАЛДЫҢ БЫЖЫГ ДОҢУ

ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга тураскаатканы, Красноярск крайның бистиң республикага хүннериниң байырлыг ажыдыышкыны дүүн болган. Ону улус четтикпейн маналап. 18 шак четпейн турда-ла Тываның хөгжүм-шиин театрының чанынга «кижи бажы кизирт». Оларның арынарында өөрүшкү чайыннаан, каткы-хөглиңде-мында дыңналган.

Красноярск крайның девискээри улуг, ол Таймырның эриктеринден буурул Саянга чедир барык үш муң километр чыгам шөйүлген. Ук край Тыва-биле үе-дүптен бээр кежа-хелбээ чурттап келген болгаш, кожалар аралажып, ботботтарынга аалдажып, дузалажып, найыралдың быжыг доңуп баглап алган. Ук найырал Тыва ССРЭ-ниң составынга кирген соонда улам быжыгып, чаа күштү немээн. Чурттуң барыын болган чөөн областарынга Красноярскиден-даа, Тывадан-даа келгеннерни «сибиржилер» деп хүндүткелбиле адаарлар. Ынчангаш кожазындан келген чаңгыс чер чурттугларынга дужары кымга-даа өөрүнчүг, хөглениг болуру чугаажок.

Айыттынган шак-даа келген. Хөгжүм-шиин театрының олуттары шупту эглиг. Республиканың партия, совет органнарының удуртукчулары, Красноярск крайдан келген төлөөлекчилер театрның сценазынга кирип келгеннер. Оларны кызылчылар болгаш Тываның күш-ажылчы коллективтериниң төлөөлери, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң сургуулдары база студентилери демниг адыш часкаашкыны-биле утканнаар.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннерин партия Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак ажыткан. Бистиң республикавыс экономика, культура, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазы болгаш өске-даа адырларга кескү чедиишкиннерни чедип ап келген-даа, ам-даа ол талазы-биле бурунгаар базымнарны кылып-да турар. Ол дээрге, чаңгыс өөбүледе акы-дүнма республикалардың, РСФСР-ниң областарының, крайларының, ооң иштинде кожавыста Красноярск крайның дузазы-дыр дээрзин ол демдеглээн.

Красноярск-биле харылзаавыс Тывага улусчу революцияның үезинде улам ханылаан. Тываның араттарын иштики ооладдардан болгаш ак дээрбеңнерден Красноярск Крайда келген кызыл командирлер Шетинкиниң болгаш Кравченконуң кызыл партизаннар хостаарынга киришкен.

Кожавыс крайның бистиң республикада хүннери совет улустуң төөгүлүг юбилейниңи чылына, СЭКП ТК-ниң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш маадырлыг күш-ажылдың үезинде болуп турары онзагай деп, Д. К. Ооржак чугаалаан.

Кожазында крайның Тывага аалдап келгени дээш, оларның чедирип келгени ачы-дузазы дээш өөрүп четтиргенин ол илередипшаан, ажыл-ишке чаа-чаа чедиишкиннерни аалчыларга күзээн.

СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары Н. П. Силкова делгем крайның ишчилериниң өнүмзээнинден изиг байырны республиканың ишчилеринге чедирген. Ийи дакпыр орденниг крайның девискээринде туруп, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар барык чүс хире национал улустарның партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин бага он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш канчаар ажылдап турарын ол кысказы-биле таныштырган.

Красноярскиниң уран чүүл ажыллакчыларының таланты-зын бистиң республиканың көрүкчүлеринге билир. Ооң хөгжүмнүг комедия театрының артистери чоокта чаа дыка хөй шиитпирлерни бараалгатканнар. Бо удаада красноярскылар база-ла эки шынарлыг, хөй номерлерни белеткеп алган келгени өөрүнчүг.

«Енисейские зори» ансамбльдиң артистери «Калинка» деп танцы-биле концерт программазын ажыткан. Элдек-чараш шимчээшкиннер, аваңгыр күүселделер көрүкчүлерниң сагыш-сеткилин хаара тутканнар. Ол ышкаш Красноярскиниң оперa болгаш балет театрының солизи Г. Концурунуң күүсеткен ырлары крайның уран талантылыгларының хөйүн хереченнер турар.

Красноярск филармониязының улустуң хөгжүм хереклелдеринин «Ярмарка» эстрада ансамбліниң ырлаачылары хөгжүм-шиин театрының сценазынга тергиин эки ойнааннар.

Тыва улустуң хомузу-биле үүлдеш хөгжүм хереклелдери Соңгу чүктүң биче улустарында база бар. Ону баргас дээр. Эвенк болгаш Таймыр автономнуг округтарның төлөөлекчилери ону күүседи бээрге, залда ыышпын барган. Ооң үнү чамдыкта тундраның дошкун соогу-даа сагышка кирер, ында кижилерниң чырык сеткилдээ илдең аңаар, эвенкилерниң, ненецтерниң, ханты-ларның база өске-даа улустарының маадырлыг күш-ажылы-даа каракка чуруттуна бээр. Ону дыңнаарга, Тожунуң ивилериниң аразында-даа ышкаш, улуг далай чалгыы-даа ышкаш сагындырар.

Красноярск крайның комсомол шанналының лауреады, Сибирьниң технология институдунуң «Енисейские зори» деп ансамбли база бир танцыны күүсеткен соонда, концертин бүтүү киржикчилери сценаже үнүп, көрүкчүлер-биле байырлашканнар.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: байырлыг ажыдыышкын үезинде (үстүнде); «Енисейские зори» ансамбльдиң күүселдези.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛГА— ЧЕЧЕКТЕР

Красноярск крайның амгы шапкын хөгжүлдези Владимир Ильич Ленинниң адыл болган олум чок ажыл-херектери-биле сырый холбашкан. Күчүлүг Енисейниң эриктеринге шөлүлгеге турган чылдарында кедизинде барып Сибирьниң кайгамчык хөгжүлдезин ол оттур көрген. Крайның бөгүнгү экономиказы болгаш культуразы — ооң көскү бадыткалы. Ленинчи өттүр көрүүшкүн тыва улуска база чечектелиишкинче орукту ажыткан.

Дүүн В. И. Ленинниң адын эдилээн Кызылдың төп шөлүнге Тываның аалчылары — ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатканы Красноярск крайның Тывага хүннериниң киржикчилери —крайның партия, совет, күш-ажылчы, эртем болгаш чогаадыкчы коллективтериниң төлөөлекчилери чедип келгеннер. Хөгжүмнүң байырлалдыг үнү чаңгыланы берген. Крайның делегациязының удуртукчулары—СЭКП крайкомунуң секретары Н. П. Силкова, крайкүүскомның дargазының оралакчызы В. Н. Семёнов, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дargазының оралакчызы К. С. Шойгу, Красноярск крайның болгаш Тываның хөй-нийтин организацияларының төлөөлекчилери В. И. Ленинниң тураскаалынга барып, баштыңчыга ханы ынакшылды болгаш хүндүткелди илередипшаан, чечектерни салганнар.

ФОТОДЕЛГЕЛГЕ

Дүүн республиканың хөгжүм-шиин театрынга «Красноярск крайның хөгжүлдези» деп фотоделгелге ажыттынган.

Ажыдыышкынга СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзай чүве чугаалаазы, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл ооң демдеглеп турар чылывыста Красноярск крайның Тывада хүннери болуп турары улуг болуушкун, ол Красноярск край биле Тыва АССР-ниң шагдан бээр туруп келген экономиктиг болгаш культура харылзааларын быжыглаарынга улуг идиг болур дээрзин ол демдеглээн. Фотоделгелге Красноярск крайның Тывада болуп эртип турар хүннериниң бир кезии болуп турар.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң «Красноярскиниң панорамазы» фотостудияның директору В. Чин-Мо-Цай делгелгени көөрү-биле келгеннерге кыска тайылбырны кылган.

Красноярскиниң ийи дакпыр Ленин орденниг, Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг машина тудуушкунунуң В. И. Ленин аттыг заводунуң болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг алюминий заводунуң коллективтериниң дузалал көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер, көдээге шеф ажылын күштелдирер талазы-биле

БЕДИТКЕН СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Бистиң коллективтеривистиң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтин илеткелиг, бүгү совет улус дег. улуг сеткил хамыышкын биле, бистиң Коммунистиг партивыс дээш улурум ёзугаар чоргаарал-биле хүлээп алган. Пленумга чугаалашкан Аъш-чем программазы чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң болгаш совет улустуң чаагай чоруун бедидериниң калбак программазын боттандырарыбиле тудуш холбашкан.

ССРЭ-ниң 1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазында төлевилээн сорулгалар бедик, күженишкинниг болгаш харыысалгалыг. Оларны чүгле бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң киржилгезибиле шиитпирлеп болур болгаш кым-даа кыйынга артып болбас.

Бистиң крайга чоокта чаа чораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш К. У. Черненкону дамчыштыр сибиржи — краснояржыларга хамаарыштыр эш Леонид Ильич Брежневтин чугаалаан сестери бистиң коллективтериниң ажыл-ишчилериниң сеткилчүрээнин ханызынга четкен. Эш Л. И. Брежневтин краснояржыларның күш-ажылын бедик биле үнелээни, бүгү улустуң хереэнге мөөнүзөн дружулгазын сибиржи эрес-шудургузу-биле киирер боор деп бүзүрели бистиң ынак Төрээн чурттувыстың аас-кежии болгаш чечектелиишкини, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш чаа-чаа ажыл-херектерже сорук киирип турар.

Бистиң күш-ажылчы коллективтеривис Коммунистиг партияның кыйгырыынга тодаргай херектер-биле харылаарын болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга чогуур салыышкынны киирерин боттарының хүлээлгези деп санап турар.

Бистиң ап турарывыс бедик болгаш күженишкинниг хүлээлгеривис дузалал көдээ ажыл-агыйларны тургузар, көдээге боттуг дузаны көргүзер талазы-биле ооң мурнунда чедип алган түнелдерге, мөөннеттинген дружулгага үндезилеттингең. Чижээ, алюминий заводунуң аграр цегинге 1981 чылда 120 тонна эътти, 615 тонна суттуг, 1,2 миллион чуурганы будүрген. Заводтуң дузалал көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш дериириңге чыл дургузунда миллион ажыг рубльди чарыгдаан. Машина тудуушкун заводунуң көдээ ажыл-агыйынга 173 тонна эътти, 90 тонна ногааларны будүрген.

Партияның край комитединиң чедиги пленумунга Красноярск крайның 1990 чылга чедир аъш-чем программазын бадылаан. Бистиң будүрүлгелеривистиң коллективтери ол программаның күүселдезинге төлептиг үлүүн киирерин шиитпирлээн болгаш дараазында бедиткен хүлээлгелерин боттарынга ап турар:

АЛЮМИНИЙ ЗАВОДУ

1982-1985 чылдарда дузалал ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге 4 миллион рубль, он ийиги беш чылда 7 миллион рубль хемчээлдиг капитал салыышкынын үндүрер.

Мал ажылының элээн каш тудугларын кылыр болгаш чаартырын хандырар, механизациянын бедик деңнелин чедип алыр, күш-ажылдың будүрүмчүлүүн элээн улуг хемчээлге бедидер.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 1985 чылга чедир 1100 баш, 1990 чылга чедир 1300 баш чедирер; хаваннарны ол-ла үеде 2500 болгаш 3500 чедирер.

Малдың баш санын болгаш продуктулуун өстүрериниң күсели-биле эът будүрериниң 1985 чылда 400 тонна, 1990 чылда—700 тонна, сүттүг ол-ла дараалашкаа-биле 1000 база 1500 тонна чедирер.

Мал ажылын чемнер-биле долу негелдезинге чедир хандырарының хемчеглерин боттандырар.

Заводтуң ажылчыннарын чаа ногаалар-биле хандырарын экижидери-биле ниити шөлүг 10 муң дөрбелчин метр теплица ажыл-агыйын тудар.

Дузалал көдээ ажыл-агыйның социал хөгжүлдезинин ажылдакчыларының күш-ажыл дыштанылга болгаш чурттулга байлаларын эки-жидериниң программазын боттандырар.

Он бирги беш чылда 3 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттулга бажыңнарын, уруглар садын, столованыы, эмнелге пунктузун, магазинни, а ол ышкаш амыдырал хандырылга тудугларын ажыглалга киирер.

Чурттулга суурунуң долу чаагайжыдылгазын он ийиги беш чылда доозар.

Емельянов районнуң совхозтарынга шеф дузазы чедиреринің хемчеглерин боттандырар: 1981—1985 чылдарда 2,5 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттулга бажыңнарын, 3 муң тонна сенаж болгаш силос салыр черлерни, 12,5 муң дөрбелчин метр тараа шаңнарын тудар, ажаалда ажылдарын чогуур хуусаазында болгаш эки шынарлыг чорударынга эргежок чугула дузаны доктаамал көргүзер.

МАШИНА ТУДУУШКУН ЗАВОДУ

1985 чылга чедир 2134 га, 1990 чылга чедир 5200 га черлерни ажыглалга киирер.

Дузалал көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге 1982—1985 чылдарда 7 миллион, он ийиги беш чылда — 5 миллион рубль капитал салыышкыннарны үндүрер.

Дузалал көдээ ажыл-агыйга 1990 чылга чедир 500 башка бызаа кажаазын, улуг инекке беш кажаанны, 1500 баш хаванны семиртир кажааларның ийиги ээлчээн, мал чеминиң цегин, тараа кургадыр черни, теплицаны, сиген далганы кылыр пунктуну тудар. 1200 дөрбелчин метр чурттулга бажыңнарын ажыглалга киирер.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 1985 чылдың төнчүзүнде 700, 1990 чылдың төнчүзүнде 1700 баш чедирер; хаваннарны ол-ла дараалашкаа-биле 2000 болгаш 4000 муң баш чедирер.

Малдың баш санының болгаш продуктулуунуң өзүлдезиниң күсели-биле эът будүрериң он бирги беш чылдың төнчүзүнде 400 тонна, 1990 чылдың төнчүзүнде — 800 тонна чедирер; сүттү — ол-ла дараалашкаа-биле 750 болгаш 1500 тонна чедирер. Ногаалар будүрериң 1985 чылдың төнчүзүнге чедир 130 тонна, 1990 чылдың төнчүзүнге чедир 250 тонна чедирер.

Үжүр районнуң Андронов болгаш Солгон совхозтарында керээлиг хүлээлгелерни боттандырып, он бирги беш чылда будүрүлгениң беш болгаш социал-культураның өске-даа тудугларын септеп чаартыр, 2500 дөрбелчин метр шөлдүг чурттулга бажыңнарын тударынга дуза чедирер, көдээ ажыл-агый машиналарынга 10 муң рубльдиң артык кезектерин, 15 муң рубль түңнүг дериг-херекселдерни болгаш тудуг конструкцияларын кылып бээр, 120 муң рубль түңге янзы-бүрү материалдарны садар.

Бистиң үлегеривисти эдерерин болгаш Аъш-чем программазын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга боттарының күүсеглиг үлүүн киирериңче ажылчы чоннар коллективтерин кайгырып тур бис.

Коллектив бүрүү, улуу-даа, бичиизи-даа хамаан чокка, бодунга соруглаарны салзын, ниити чоннуң хереэнге бодунуң курлавырларын болгаш аргаларын бараалгатсын, шалыпчы ажылды организастап, агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге 1982 чылда-ла чаа, улам бедик түңнелдерни чедип аллын.

Бедиткен социалистиг хүлээлгелерини алюминий болгаш машина тудуунуң заводтарының ажылчы чоннарының ниити хуралдарынга чугаалашкан болгаш бадылаан.

ЧАА АВТОВОКЗАЛ: удавас ажыглалга киирер

Найысылалдың мурнуу чүгүнде Магистральная трассаның чоогунда база бир көрүштүг, чараш объект немешкен. Делгем, чырык соңгаларлыг, 2 каът бажыңның кырында «автовокзал» деп көскү, улгаттыр бижээн. Ол дээрге чүгле кызылчыларның эвес, республиканың чурттакчы чонунуң ажыглалга киирерин четтикпейн манап келгени найысылалывыста тең чаа автовокзал ол-ла болгай.

Чаа автовокзалдың тудуу доостурунга чоокшулаан. Амгы үеде мында шеверлекчилер, бызаңчылар, электриктер, плиточниктер, мраморщиктер ажылдап турар. Автовокзалды август айда долузу-биле ажыглалга киирер дээш тудугжулар-даа, чагыкчылар-даа бир демниг ажылдап турар.

Тыва транспорт эргелелиниң капитал тудуг килдизиниң начальниги В. А. Морозов-биле ужурашкаш, чаа автовокзал дугайында бистиң номчукуларывыска таныштырарын дилээривиске, ол мынчаар тайылбырдаан:

— автовокзалдың бажыңы делгем, чырык, аңаа бүгү-ле чүве пассажирлерге таарымчалыг болур. Шакта-ла автовокзал 500 пассажирни сайгарып болур аргалыг. 6 касса ажылдаар, ынчангаш улуг оочур-даа турбас ужурлуг. Кассир-биле пассажирлерниң харылзажырынга динамиктерни тургузар. Эрги автовокзалга, ыланғыя чайгы үеде пассажирлер үр оочурлаар, берге байдалдар таваржып турар болгай. 20 олуттуг кафе, парикмахерская, медпункт, шыгжаар камера, уруглар-лыг иелерге комната пассажирлерге бараан болур. Транзит пассажирлерге болгаш бичии уругларлыг пассажирлерге 12 орунныг гостиница база бар.

Маңаа улуг залга телевизорларны тургузар, справка бээр бюро ажылдап турар. Кызылга баштайгы электронныг шак автовокзалга турар. Перронга платформа айтыкчыларыны кылыр.

Автовокзалдың иштинге салыр дериг-херекселдерни бүрүнү-биле ап, четчелээн бис. Чаа автовокзалывыска пассажирлерге таарымчалыг болзун дээш бүгү-ле чүвени кылып, хүлээп алырынга белетнеп турар бис.

Амга чедир бүтүйн турар чүве, автовокзалга азар шимчээшкин расписаниезин база калбак панно чурукту Кызылдың чурукчулар мастерскаязынга эткен чылынна чагыг каап. Ону мастерская ам бо хүннерге чедир күүсетпээн — деп, В. Морозов чугаалаан.

Автовокзалдың кол улуг эжинден кирерге-ле делгем залга келир. Залдың шалазында тыва национал угулзаларны мрамор даштан шеверген салган, оларның ортузунда чараш мозаика. Ында Олег Батрушевтиң мраморщиктер бригадазы ажылдап турар.

— Автовокзалга ниитизи-биле 700 дөрбелчин метр ханапы, шаланы плиталар-биле салыр бис. Ажыл ам колдуу доозулган, чүгле 2 хүн хире ажылдаары арткан. Столованыы, подвалда хапаларны, шалаларны плиталардан кылган. Шеверген, чараш кылыр дээш кызып-ла келдивис. Бригадада 7 кижи бар. Шупту-ла эки ажылдаар, кызымак улус. Ылаңгыя Г. Смышлеева, Р. Боргоякова оларны демдеглеп болур— деп, плиточниктериниң бригадири С. Лукьянов биске чугаалаан.

Чаа автовокзалдың тудуунда арткан иштики шеверлел ажылдарын эки шынарыг доозар дээш № 48 тудуг эргелелиниң мурнанчы бригадалары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадары Ф. Григоровичиниң, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. Т. Мизинаның малярлар бригадалары болгаш О. Батрушевтиң мраморщиктер, С. Лукьяновтуң плиточниктер бригадалары ында ажылдап турар.

Л. Ф. Григоровичиниң бригадазы алган социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдазын ажыр күүседип келген.

О. Батрушевтиң 7 кижи составтыг мраморщиктер бригадазы 33,4 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 51,6 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүргеп, азы планныг онаалдазын 54,5 хуу ажыр күүсеткен. Бригадир Олег Батрушев № 48 тудуг эргелиниде 12 чыл ажыр ажылдап келген болгаш ажылын эки билир, төлептин-биле эки үлегер-чижекти эш-өөрүнге көргүзүп келген.

Н. ООРЖАК,
«Шынның» корр.

УЛУГ ҮЛҮГ-ХУУ ОНААЖЫР

Кызыл хоорай Соединиң сессиязындан

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Соединиң он сесси чыскының бирги сессиязы чоокта болуп эрткен. Депутаттар организастыг айтырыгны чугаалашкан. Хоорсоветтиң күскомунуң даргазынга Ш. Д. Куулар, хоорсоветтиң күскомунуң даргазының бирги оралакчызынга В. И. Осипов, оралакчыларынга Н. Л. Верхотурова, Г. М. Шамонин, С. Н. Сапова (план комиссиязының даргазы) соңгуткан. Доктаамад комиссияларны тургускан, килдистер эргелекчилерин болгаш сессия эргелелдер начальниктерин бадылаан, хоорайның улусчу контроль комитедин тургускан. Хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазынга Л. А. Забоевти бадылаан. Хоорайның улус судунуң даргазынга Р. В. Цукановту бадылаан.

Сессияга СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле улус депутаттарының хоорай Соединиң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аъш-чем программазы көдээ ажыл-агыйны болгаш ону хандырар бүгү адырларны чаңгыс аай бүдүн үүл кылдыр холбаштырган. Ледик шынарлыг чем продуктулары-биле совет кижилерни үзүктелиишкин чок, доктаамал хандырар сорулга салдынган. Ону чедип алырынга хөй аъш-чем программазының хоорайның күш-ажылчы коллективтерин үүлдүгүзүнүп, ону амыдыралга боттандырар дээш ажылдап турарын илеткелчи «Тыва көдээ тудуг», «Тыва сүт тудуг» трестеринің, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының Кызылда будүүргеге коллективтери куду деңнелдиг ажылдап турар. Хлеб, пиво, балык заводтарының ажылында четпестер эвээш эвес. Хлеб болгаш булочка кылгыларыбиле чонну хандырары үзүктели бээр чоруктар бар. Садыг будүүргелериниң болгаш пиитиниң чемненилге черлериниң материал-техниктиг базазының хөгжүлдези үенин бөгүнгү негелдезинге ам-даа четпес. Сөөртүп база Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң садыг баазаларынга шыгжап турар үеде көдээ ажыл-агый продукциязы чидиргеге таваржып турар.

Кызылдың аъш-чем садының директору М. Р. Еремова, хлеб заводунуң директору А. С. Харина, сүт комбинадының мастери В. И. Тюнина, Тываның электри четкилериниң директору М. И. Чумаков болгаш санал берген өске-даа депутаттар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин изин-биле үүлдүгүнүп, ону боттандырарынга хамаарышкан санал-опалдарын киргеннер. Чугаалашкан айтырыг талазыбиле сессия тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

А. ОКСУР.

Бөгүн — Кооперацияның делегей хүнү

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕ

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы үүлдүг деп көрген СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде айттынган сорулгаларны практика кырынга боттандырарын совет хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары боттарының бедик хүлээлгезин кылдыр көрүп турар. Бөгүн оларның байырлалы—Кооперацияның делегей хүнү. Ол байырлал бо чылын юбилейлиг— алдан дугаар болуп турар.

— Делегейниң кооператив шимчээшкиниң амгы үеде чартык миллиард ажыг кижини хаара тудуп турар —деп, Центросоюзтуң баштаар черинин даргазы, Делегейниң кооператив альянсызының вице-президентизин А. А. Смирнов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаслаан. —Бо байырлал делегейниң чурттарында аңгы-аңгы эртин турар болзажок, эвес сорулгазы чаңгыс — бөмбүрзектиг кооператив шимчээшкинининг чаңгыс эвин көргүзери, оон чугула социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге үжүр-дүзазын илергейлээри болуп турар.

Делегейде эң улуг пиитилел-ажыл-агый организациязы болур совет хереглекчилер кооперациязы 60 миллион хире кижини —колхозчуларны, ажылчыннарны, көдээ интеллигентилерни каттыштырып турар. Центросоюз амгы үеде делегейнин 107 чурттарының кооператорлары-биле ажылхерекчи болгаш найыралдыг харылзаалары тудуп турар. Ылаңгыя социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылга эки үре-түнелдиг болуп турар.

Центросоюзтуң ажыл-чорудулгазы делгем болгаш хөй талалыг. Садыг, белеткел болгаш будүүргеге адырларының калбак четкизин дамчыштыр хереглекчилер пиитиледи чурттуң чонунуң барык кезии хандырып турар. Чурттa бараан саарылгазының барык үштүң бири оон үлүүнге онаажыл турар. «Амгы үениң бажың ажыл-агыйы», «Техника», «Мебель», «Спорт бараанпар», «Детский мир», «Садка болгаш огородка», «Мал азыраарынга» дээш чергелиг магазиннер харын көдээ чурттакчыларга көрдүнгей.

Көдээге садыгны концентрастаары болгаш специализастаары-биле кады черажылдакчыларын, малчыннарны чугула хереглелдин бараапнары-биле хандырарының системазын сайыраңгайыдып турар. Дугуйлуг хөй муң магазиннер көдээниң чурттакчыларынга аъш-чемни, хептни, мебельди чедирип турар. Садыгны чоок ларёктар болгаш киоскилер хову туралгаларында, фермаларда ажылдан турап.

Пиити чемненилгени хөгжүдери — кооператорларның база чугула сорулгазы. Столоваяларның, ресторандарның, консерва заводтарының, белеткел будүүргелериниң чем артыкчыларының баазазынга семиртилге ажыл-агыйларының калбак четкизин тургузар сорулга садыгның турар. Оң мышкап шаалар өстүрер теплицаларың база тудар бис.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседиринге хереглекчилер кооперациязының киржири-биле холбашкан чаа улуг сорулгалар амгы үеде илип үнүдүрттүнгеп. Бо чылын безин 11 миллиард рубльдиг аъш-чем бараапнарын алырын планнап турар бис, ол дээрге эртнең чылхазындан 9 хуу хөй болур. Хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларындан садыг алырын 1 миллион тонна болур. Чоокку ийи чылда чурттакчы чоңдан картофель садып алырын 7,3 миллион тонна, кат-чимистерин—2,2 миллион тонна, ногаалларны —3,6 миллион тонна чедирери планнаттынган.

Бодап кылдынган үүлдүг боттандырар төлээде, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң плеткелинде чугаалааны ышнаш, хамыктың мурнунда «дузалал ажыл-агыйже арныбиле көрнүрүү, оларның өй-тавында ажыл-чорудулгазынга идиг бээри» чугула. Бистиң сагыш салыр үүлдүвүс—оларны эт-хереселдер, чеминчидилгелер, хоран-химикаттар-биле эки хандырары, а ол ышкаш продуктуларының артыкшылын белеткел пунктуларын дамчыштыр шаптык чокка садарынга дузалаары болур.

Амгы беш чылда кооперативтиг саарылгазынга көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү продуктуларын 65 миллиард рубльге киришкирери күүсенниң аъш-чем курлавырларынга көскү немелдени бээр.

Красноярск крайның Тывада хүннеринге

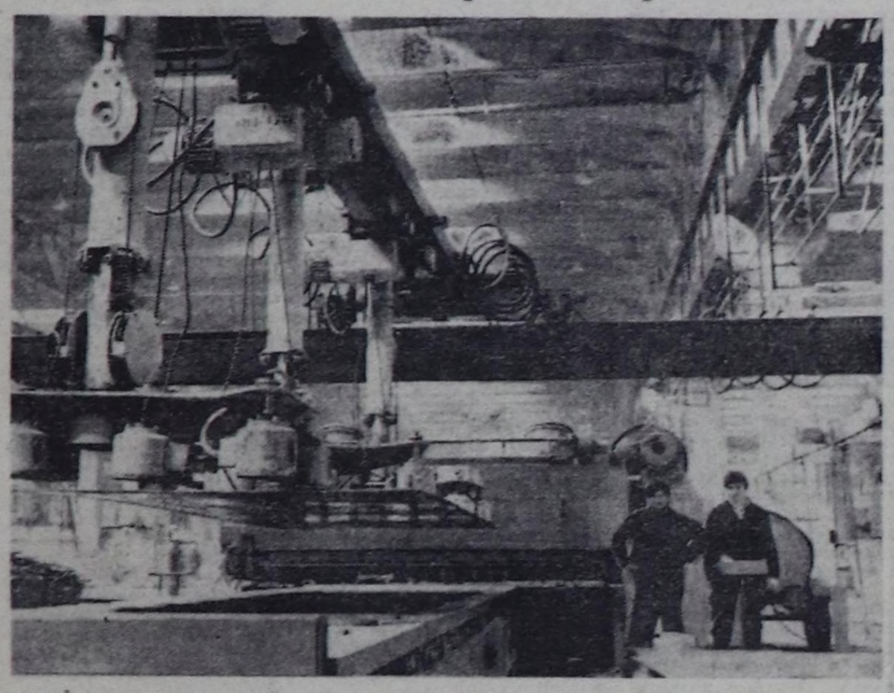

ЧУРУКТА: Красноярскиниң алюминий заводунуң бир цегинде.

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

Эки шынарлыг хөй дүктү-Торээн чүртка

ЧИДИРИИН БОЛДУРБАС

Он бирги беш чылдың ийиги чылында күрүнеге дүк садарының планныг онаалдазын чедир болгаш ажыр күүседир дээш «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының хөйжулары дүктүң чидириин болдурбазы-биле кыргылданы шалыпкын чорудуп турар. Совхоз бо чылын күрүнеге 69 тонна дүктү дужаар ужурлуг. Баштайгы хүннерде ышкаш, кыргыкчылар ынчаар шалыпкын ажылдап, чидиригни болдурбайн турар болза, план күүсеттинер апаар.

Салбырның 20 муң баш хоюн Сесерлиг пунктузунга 7—10 хонук дургузунда кыргып доозары көрдүнгеп. Тустус коданнарны пунктуга эккээринин тодаргай графигин тургускан. Хөйжудар. ону өзугаар коданнарын эккеп турар.

Совхозта дүрген кыргылданың мастерлери эвээш эвес. Хөйну дүрген кыргырының республика конкурстарынга киржип, каш удаа чемпионнап, шанналдыг черлерни эзлеп чораан кыргыкчылар безин оларның арказында бар. Дүрген кыргылданың мастерлери өске ажыл-агыйларның кыргыкчыларының ол депшилдеглээн. Ында айттынган хемчеглер болдунар-ла кыска хуусааның иштинде чурттуң чонун аъш-чем продуктуларыбиле хандырарын чедип алырынга дузалаар, ол дээрге чүгле бирги чергениң экономиктиг эвес, харын база чугула социал-политиктиг сорулга боон турар. Аъш-чем программазы совет кижилерниң амыдыралчы негелделерин улам-на долдур хандырарының дугайында партияның эң чугула программалыг негелделерин чайгылыш чок боттандырарынче бүрүнү-биле угланган.

Найысылалдың көдээ ажыл-агый-биле холбашкан будүүргелери, албан организациялары продукциязының шынарын алаан экижиткен, үзүктелиишкин чок, доктаамал ажылдап турар апарган. Продукция будүүрининиң, ону сайгарарының беш айлар планын күүсеткен, продукция будүүрининиң хемчээлин, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 2,5 хуу улгаттырган. Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының хөгжүлдезин болгаш күчүзүн улгаттырар талазы-биле хемчеглер доктаамал кылдынып турар. Сүт, сүт аймаа, колбаса, кондитер кылыглары будүүрининиң беш айларын планы күүсеттинген. Күрүне болгаш кооператив садыының болгаш пиитиниң чемненилге черлериниң будүүргелериниң чонну хандырарының байдалы эжикиш орар.

Ындыг-даа болза иletкелчи, санал берген депутаттар көдээ ажыл-агый продукциязы будүүрүп турар будүүргелериниң, ооң-биле холбашкан албан организацияларының ажылында шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларже кол киҥээнгейни үгланыргын. Көдээ ажыл-агыйны хандырып турар чамдык будүүргелер садыг четкилери быжырымчалыг ажылдавайн, продукция будүүрер планын күүсетпейн, будүүрген кылыгларының шынарын эжикиттейн, оларны бүлүрер ужурлуг хуусааның үзадын келген. Районнар аразының Сельхозтехника каттыжышкыны беш айларның планын күүсеттээн, будүүрүп турары продукциянын хемчээлин 0,6 хуу кызырган. Хоорайның индустрия тудуунун будүүргелери демир-бетон кылыглар, туйбу болгаш өске-даа материалдар-биле республиканың совхозтарын ейшаанда хандырбайн баар фактылар бар болуп артпышаан.

«Тыва көдээ тудуг», «Тыва сүт тудуг» трестеринің, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының Кызылда будүүргеге коллективтери куду деңнелдиг ажылдап турар. Хлеб, пиво, балык заводтарының ажылында четпестер эвээш эвес. Хлеб болгаш булочка кылгыларыбиле чонну хандырары үзүктели бээр чоруктар бар. Садыг будүүргелериниң болгаш пиитиниң чемненилге черлериниң материал-техниктиг базазының хөгжүлдези үенин бөгүнгү негелдезинге ам-даа четпес. Сөөртүп база Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң садыг баазаларынга шыгжап турар үеде көдээ ажыл-агый продукциязы чидиргеге таваржып турар.

Кызылдың аъш-чем садының директору М. Р. Еремова, хлеб заводунуң директору А. С. Харина, сүт комбинадының мастери В. И. Тюнина, Тываның электри четкилериниң директору М. И. Чумаков болгаш санал берген өске-даа депутаттар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин изин-биле үүлдүгүнүп, ону боттандырарынга хамаарышкан санал-опалдарын киргеннер. Чугаалашкан айтырыг талазыбиле сессия тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

А. ОКСУР.

БУРУНГААР БАЗЫМ-БИЛЕ

Бөгүн— Кооперацияның делегей хүнүнүң 60 чылын демдеглеп турар. Бо хүнну тургузар дугайында шиитпирни Делегейниң кооперация альянсызының Төп комитединиң хуралынга 1922 чылдың апрельде Миланга хүлээп алган.

Совет кооператорлар байырлалын СЭКП-ниң XXVI съездизининиң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин чедишкинининг боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалында делегейниң бүгү кооператорлары-биле кады демдеглеп турар. Совет кооперациязының делегейде ат-алдары бедээн, харылзаалары калбаргап.

Тываның кооператорлары СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырыышаан, көдээниң чурттакчыларын садыг-биле хандырарын улам экижидер, кооператив ажыл-агыйын быжыглаар болгаш калбартыр талазы-биле чогуур ажылдарны чорудун келген. 1981 чылда система бараан саарылгазының планын декабрь 25-те күүсеткеш, планнан ажыр 2,8 млн. рубльдиң бараанын саарган. 1980 чылга деңнээрге, бараан саарылгазы 4,6 хуу, бодунуң продукциязын сайгарары 3,3 хуу, көдээ ажыл-агый продуктуларын садыг алыры 15 хуу өскен. Капитал салыышкыннар шиҥээдип алырының планы күүсеттинген, материал-техниктиг база калбарган.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер болгаш чонну садыг-биле хандырарын экижидер дугайында доктаалы база СЭКП ТК-ның май (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлери кооператорларның мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны салып турар. Республиканың хереглекчилер кооперациязы, оон ажылдакчылары бо хүннерде оларны боттандырарынче бүгү нүштерин, арга-курлавырларын углаңдырып турар. Бо талазыбиле кооператорлар хөйну кылыр апаар: аъш-чем продуктуларын белеткээрин, кадагалаарын, чонга садыглаарын экижидери, пиити чемненилге черлериниге оларның камналгазын хандырары болгаш дузалал ажыл-агыйын улам хөгжүдери дээш өске-даа.

Амгы үеде садыгның чурумун быжыглаары, хандырылганың культуразын бедидери, камналга чурумун сагыры дээш садыг кадрларындан негелдени болгаш харыысалганы бедидерин пеген турар. Кооператорлар байырлалының хүүнде бистиң хөй санныг кадрларывыстың эки ажылын демдеглээри өөрүнчүг. Республиканың кооперация системазында 5 муң ажыг кижи ажылдап турар, олардан 150 кижи дээди, 900 кижи орта-мак эртемниг. Материалдыг үүлдер харылакчыларының 95,6 хуузу профессионал белеткелдиг. Ажыл-херээге белдик көргүзүглери дээш хөй санныг ажылдакчылар шаңнал-макталга төлептиг болганнар.

Кооперация системазында хөй санныг хоочуннар ажылдавышаан, байлак дуржулгазын, билиин чонну хандырарынга, аныяктарны өөредиринге берип чоруур. Ындыларга М. С. Коломысованы, А. Д. Ширинни, А. А. Малышевти, В. Л. Чернованы, Б. Д. Салчакты, С. Ш. Артыманы, М. К. Дворкованы, В. К. Ростовцеваны болгаш өске-даа хөй ажылдакчыларны хамаарыштырып болур.

Тываның хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары боттарының делегей байырлалын демдеглеп тура, мурнунда турар улуг сорулгаларны болгаш чедир шиитпирлеттинмейн турар чугула айтырыгларны тодазы-биле билип турар. Ынчангаш оларны чедишкининиг шиитпирлээр, ажыл-херекте бар четпестерни чайладыр дээш улам күжениишкинниг ажылдаарын хүнүүн чугула айтырыы кылдыр көрүп турар. Республиканың 70 муң кижилиг кооператорлары ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин, бо чылдың планныг даалгаларын бүрүн күүседиринге бүрүн шиитпирлиглер.

С. ЮМБУУ,

Респотребсоюз баштаар черинің даргазының оралакчызы.

Дүвүренчиг медээ

ДОЙЛАП ТУРАР

Өвүр райойда «Кызыл тук» совхоз бо чылын 200 гектар көк-сулаңы Хорумнуг-Ойде, Булакта, Кезек-Тереkte болгаш Дүжерликте тараан. Ынчаарга мал чемин чылдың-на ынчаар тарып алгаш, оон чайгы ажаалдазынче, күзүн дүжүт ажаан алырынче болгаш ону мал чиринден камгалаарынче чогуур кичээнгей салбайн келген. Ынчангаш совхозтуң удуртукчулары, специалистери чер багай, дүжүт эвээш дижип турарлар.

Дүжүттүң куду болуп турар чылдагааны дээрге, черни чазын суггарып туроа-даа, ону чогуур үезинде сайызыратпас, кургай бергенде ам көэп ходелир, чайгы ажаалдазынче кичээнгей салбас, күзүн көэп, машина-техника чедишпес дээш, ажаан алырын орайтадып турарында. Оон ангыда көк-сула үнүп эгелээрге, оон кадат-кадагалалыынче кичээнгей салбайн баарындан мал-маган чип кааптар боордур.

Бо чылын ол байдал база катаптан эгелээн. Чоннуң хуузында малын кадатка киирбээнинден улустуң хууда инектери Дүжерликте тараан көк-сулаңы дойлап эгелээн. Ол мал чемин камгалап алырынче, суурнуң чурттакчыларының пиектерин кадатче киирер дугайында Саглы көдээ Советтиң күүскому-даа, совхоз дирекциязы-даа кичээнгей салбайн турар. Бир эвес чоокку үеде хууда малды кадатче киирбес болза, үстүнде адаан черлерде тарып каан көк-сулаңы чонуң хуузында малдары дойлап кааптар дей берген.

Д. ООРЖАК.

КАТ-ЧИМИСТИ АГААР-БИЛЕ

Краснодар аэропорту эрте бажар кат-чимистерни Кыдыкы Соңгу чүкче, Сибирьже, Ыраккы Чөөн чүкче болгаш Москваже, Ленинградче чүдүрүп чорударының кол төптеринің бирээзи болур.

ЧУРУКТА: честек-катты Краснодар аэропортундан чүдүрүп чорудуп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.
Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.

ДИСПЕТЧЕР—БАШКАРЫКЧЫ

Демир-оруктуң апарганымны аас-кежии деп санаар мен. Баштай бо ажылга шоолуг тура чок турганым шын. Ынчалза-даа дагдыныкчыларым, бирги золчегде демир-оруктуң Уяр станциязында үүлдүн алыкчылап ажылдап турар авам Нина Федоровна демир-орукчунуң ажылының дугайын угаанымга кирер таймырлап, оон кижилерге дузалымының дугайында меңээ угаадып шыдаанынга өөрүн четтиргенимни мынчага чедир илередип чоруур мен.

Баштай дузалакчы турдум, бир чыл эрткенде станция дежурныйы апардым. Ажыл солуп-даа, улуг-биле бергедерлиг-даа, ону ажыл эртерге өөрүнчүг-даа. Шынап-ла кижиге бичии-ле күш-ажылчы тинилелге күштүг немээр, сагыш-сеткилди хайныктырар болгай.

Мурнунда бергедеп турган түүлдеримни ам бодаарымга, чаржычыг-даа ышкаш. Ынчан чаңгыс станция турган болза, ол ам он бир апарган. Оларның кийзи дыка берге участоктар —ол дээрге, хөмүр-даштыг Заозерная биле нефть тывыштыг Уяр. Ынчан түгле чаңгыс үелчег башкарып турган болза, ам улуг коллективти удуртур хүлээлге меңээ онаашкан. «Удуртур» деп сөстүг маңаа өскээр билип болур, колдуунда дарга кижини ынча дээр болгай. Мен диспетчер кижи-дир мен, ол бала удуртукчу. Орукчуларның, локомотивщиктерниң, энергетиктерниң, шимчедикчилерниң аразында бижыг харылзаа, бот-боттарын билчири диспетчер кижиден кол хамаарыжыр болдур ийин.

Аңаа ажылдап эгелээш дуржулгалыг диспетчер, аныяктарның хоочун дагдыныкчызы Валентина Максимовна Иванютаның холунга барган мен. Ол меңээ дыка хөй түүлдерни айтып берген, хөй-ле түүлге өөреткен. Амгы үеде түскайлап ажылдап турар апарган, башкарылганы чаа келген кижиге бүзүрээриниң эң-харыысалгалыын ам-на билип каглым. Түс-түс бичии отчугаштар минута санында пультуга хып кээп, хөй-хөй айтырыглар салдынып, рация дамчыштыр негелделер кээп, дыңнадыглар кирип турар болгай. Түгле девидевезе, медээ бүрүзүн дүрген, шын кылдыр шиитпирлээр херек.

Диспетчер херээнге өөренир кижи чүвени сактып алыычал, шимчектир, чүү-даа карак чивеш аразында бодай кааптар ужурлуг. Хажыызындан көрүп өөренири—улугаажык чок. Валентина Максимовна эптиг өйнү шилип турган, мени башкарылга пультузунга болганчок олуртур турду. Ол баштайгы хүнден эгелеп аңаа олуртуп, кандыгбир тургустунуп келген айтырыгга шын харыы дилээрипче албадап келген. Чаа дээрезинде сүрээдеп, соора барып пат-ла турган мен. Ындыг өйде Валентина Максимовна мени оожургадыр, далашпалын, девидевезин дилээр турган.

Шынап-ла, оон бодуп көргеш, магадап ханмас мен. Кандыг-даа үе тургустунуп келирге, серт дивес. Таваар, ынчалза-даа ажжок шын шиитпирни дораан тып үндүрүп келир. Оон бүгү-ле командалары топтуг болгаш шын. В. М. Иванюта баштай база станция дежурныйы турган кижи-дир, оон соонда зэр-дагыр оруктар диспетчери апарган, херек апарганда айтыкчыларны-даа солуп тургулаан. Ынчангаш дуржулгазы улуг. Оон улус-биле чугаалажып билирин кайгаар мен, кажан-даа үнүп дыпыытпас.

Амгы үеде оон-биле ийи аңгы үелчегде ажылдап турар бис. Бот-боттарывысты солчур ийи аңгы коллективтиң улуу-даа болзувусса, ол мээң ажыл-херээмни үргүлчү сонуурган көөр.

Диспетчериң ажылы нарын-на. Бисти шимчээшкин дирижёрлары деп турары таварылга эвес болдур ийин. Ынчангаш, дагдыныкчыларымның меңээ көргүскен идегелин шыпыдар дээш кызып ажылдап турар мен.

В. ЖИЛИНСКИЙ,
Демир-оруктуң Красноярск салбырының поезд диспетчери.

КОРЖАА САДЫ

Барыын-Хемчикке Чыдыг-Кара-Суг деп черге ажыттынган коржаа садыындан чүве садыг алыр, барып көөр дээш аъттыг, чадаг арат чоннар Барлыктан шуужуп чоруп-ла турар чүве. Оларның чугаалажып турарын дыңнаарга, кыдат бүүзеден эки, госторг ышкаш, бичии-ле алгы-кеш бээрге, шай таакпы, осц-даа өске чүвени эңдере бээр чүве-дир дишкилээр. Коржаалап чорааш келген Сэзук-Баштыг Куяк-оол деп кижи коржаа деп чүвеге кеилигүн болуп кирип алыр чүве дээш саазын берди деп чугаалап келген. Бир кижи турган, ол коржаага кежигүн деп эледи-ин киирип алган кижизи чүү кылыр чүве ирги деп айтыраргa. Куяк-оол ашак, а пам кежигүнпери ышкаш, чыглыы хуралдаалап, ол коржаа садыы деп чүвени деткип хөгжүдер дээр чорду деп чугаалады. Бир кижи тургаш, аңаа кежигүннеп кирип алырга чогум чүү бээр чүвел дидир. Куяк-оол дадывыр деп чүве төлээр, ону бичелеп төлеп болур дээр чорду. Шуптуг дадывырын долу төлээн кежигүннерге ховар бараапнарны бээр, ол коржаа орулга-ажыттыг ажылдаза кежигүннериге тыпкан орулгазындан акша-көпеек база бээр дээр чорду деп харылады.

Чыдыг-Кара-Сутта (ам Алдын-Булак дээр, «Барлык» совхозтуң салбыр төвү) Барыын кожуунуң чызаазы (чагыргазы) тургустунган. Оон соонда каш чыл эрте бергеште Хей-Белдири деп черге өөренир улус херек дээп деп чугаа дыңналы берген. Аңаа барып өөрензе деп күүзээ сеткилим-биле күскээр кыжын Ак-Хаалыг-Сайыр деп Чызаанга келгеш, өөрейип чоруптум.

ТАРН ТК-ның нам школазында өөренир дээш амгы бо Кызыл хоорайга келген мен. Ам СЭКП обкомунуң бажыңының орнунга, В. И. Ленин аттыг шөл ынчаалдыр узун-узун ыяш складтар бар, аңаа баштай госторг (күрсадыг) турган, оон соонда ону Тыва коржаага кадып берипкен. Ол үеден соңгаар Тыва Төп коон деп аттыг чер апарган, оон үндезинин — кооперацияның хуучу кежигүннеринге хөй арат-массаларның калбаа-биле кирери үргүлчүлеп, оон эзлери болган. Баштайгы үеде кооперация органнары кожуунларга килдистерниг, чамдык суузуларга майгынарлыг (магазиннерлиг) турган. Бичии, чаңгыс өрээл багай бажыңнарга, майгынарга эргелекчи деп чаңгыс кижи ажылдап турган, а ол кижи садыглавышаан, садыг алыр белеткелдерни — малдарны, дүктү, түлеңди дүктү, чылгы хылын, улуг, бичии малдар көптерни, өлүктү, үс-саржагны, аң, куш эъдин хүлээп ап, ажаңа кадагалап, үрелиишкин-хораашкын чокка дужаар черлериге чедирип турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында маадырлыг Кызыл Шеригге, фронтуга тыва улустуң белек-селекке чыгган материалдыг дузаламчызы — хөй-хөй малдарны, өскедаа хөй белектерни Тыва Төп кооптуң системазының ажылдакчылары, ылаңгыя белеткел хүлээп алыр ажылдакчылар улуг харыысалга-биле хүлээп ап, фронтуже чорударынга белеткеп турганнар.

Тыва Арат Республиканың кооперациязы үндезилетинип тургустунганындан эгелээш, Совет Тыва үезинде-даа кооперацияның материалдыг баазазын сайзырадырынга, садыгның культуразын бедидеринге, аңаа бедик мергежилдиг кадрларны белеткеп, кижизиперинге, садыгның кандыгдаа харыысалгалыг ажылдарынга ак сеткилдиг, бүгү күжүн, билиг-дуржулгазын берип ажылдап келген кооперацияның хоочуннары хөй. Чижек кылдыр демдеглээрге, Н. С. Комбуй, О. М. Наксыл, И. В. Юневич, Б. В. Худяшев, Г. П. Борисов Тываның садыын, республиканың ажылагыйын сайзырадырынга хөй ажылдарны кылган.

Ам-даа ажылдап турар болгаш пенсиядa хоочуннар А. Б. Шойлаа, И. Н. Содунам, М. Л. Дажы-Норбу, белеткелчилер чоорааи С. Күүр-Седи, Кыа-Хемде Бүүчүкей, М. В. Мажоо, Тожуда М. Е. Арактаа, потребсоюзтуң төп баазазының директору А. А. Малышев болгаш өскелер-даа.

Тываның кооперациязы 1924 чылда бодунуң төрүттүнген хүнүнден-не Совет Эвилелиниң чаагай, ак сагыштыг улуг деткимче-дузаламчызыбиле хөгжүп бызыыкнап болгаш совет күүне садыы-биле кады кыдат садыгжыларны өске-даа чижеңнерни садыгдан сывырып үндүрген.

И. ЛОПСАП,
хоочун кооператор.

КОНФЕРЕНЦИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

РИГА. «Бышкан социализмиң байдалдарында национал харылзааларның хөгжүлдези. Патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң дуржулгазы» база айтырыглары» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы ажылын доозкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. Н. Пономарев конференцияның ажылынга кириишкен.

Пленарлыг хуралга СЭКП Тюмень обкомунуң бирги секретары Г. П. Богомяковтуң, «Коммунист» журналдың кол редактору Р. И. Косолановтуң, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Баштаар черииниң бирги секретары Г. М. Марковтуң, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының секретары Г. А. Гасановтуң, СЭКП Смоленск обкомунуң бирги секретары И. Е. Клименковуң, ССРЭ-ниң Педагогика эртемчиниң академиязының президентизи М. И. Кондаковтуң илеткелдерин дыннаан.

Конференцияның ажылының кол утказы оон киржикчилеринге болгаш даштыкы аалчыларынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чагаазында тодаргайлаттынганы демделээн. Бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын өстүрериниге, тайбыңы болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга улустарның ленинчи нэйырылыын, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң ужур-дузазы ында көргүстүнген, чедиишкиниг ажылдыг болгаш чоогадыкчы чедип алыышкыннарлыг болунар деп нүзээшкин илергейлеттинген.

Патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгени экижидер талазы-биле сүмени конференция хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдизининң эргелекчизи Е. М. Тяжельников конференцияның түнелиинде чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны конференцияның киржикчилери сорук кириишкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ КАДРЛАР КУРЛАВЫРЫ

СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязы бодунуң кижизиткеннериниң чаа отрядын доостуруп үндүрген. Партияның ол дээди евередилге черииниң профессорларының, башкыларының, дыңнакчыларының болгаш аспирантыларының байырлыг хуралы Москвага чаа болган.

Президиумга СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, эртемденнер, пайысылалдыг хейниити төлээлекчилери олурган.

Партияның Төп Комитединиң болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чагаазында тодаргайлаттынганы демделээн. Бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын өстүрериниг, тайбыңы болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга улустарның ленинчи нэйырылыын, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң ужур-дузазы ында көргүстүнген, чедиишкиниг ажылдыг болгаш чоогадыкчы чедип алыышкыннарлыг болунар деп нүзээшкин илергейлеттинген.

Патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгени экижидер талазы-биле сүмени конференция хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдизининң эргелекчизи Е. М. Тяжельников конференцияның түнелиинде чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны конференцияның киржикчилери сорук кириишкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Шилип алган оруу-биле баар

ПНОМПЕНЬ. Кампучияның Улусчу-революстуг партиязы ёзулуг марксизм-ленинчи партия, ынчангаш кампучи революциняның амгы үе-чадазында ооң кол сорулгалары чурттуң национал хамаарышпас чоруун камгалаары» Кампучияга социалистиг ниитилелдиң үндезинниерин тургузары болур деп, Улусчу революстуг партияның ТК-зының Чингине секретары, Кампучия Улус Республиканың Күрүне човүделиниң даргазы Хенг Самрин медеглээн.

Тургустунганындан бөөр 31 чыл догуннап келген партиязының удуртулгазы-биле кампучи улус чуртту катап тургузарынга, национал экономиказын болгаш культуразын катап тургузарынга улуг чедиишкиннерни чедип алганын оратор демделээн. Партияның 1981 чылдың майда болган съездизи чурттуң муриунга чаа сорулгаларны салып, ооң хөгжүлдезининиң кол угланыышкыннарын айыткан.

Бистиң чуртувустуң хөгжүдезининиң амгы үе-чадазы партияның улам ыңайгы быжыглыышкыны-биле, кампучи ниитилелдиң амыдыралынга ооң ролюнуң бедиишкини-биле тодаргайлаттынып турар.

Кампучи революцияның хөгжүдезин дедир тыртар, эрге-чагыргага боттарының чалчаларын дәгып олуртур оралдажыышкыннарында ойталаваан америк империалистерниң болгаш пекинчи гегемонистерниң калчаалыг кылын чурттуң чедиишкиниг хөгжүлдези хайыктырып турар. Оозун чедип алыр дээш олар Кампучияга удур уламна чаа-чаа сүлчээлежиишкиневер тургузуп- өнчүк-чөңгээлер кылып, бот-эргелиг Кампучияның иштики херектерин дерзин өзу-биле холгаарлап турар. Ыйчалза-даа кампучи улус шилип алган оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур, дайзыннарның кандыг-даа чимзениишкиннери ону ара доктаадып шыдавас деп, Хенг Самрин онзалай демделээн.

Нидерландының коммунистерининиң негелдези

ГААГА. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени Совет Эвилелиниң үлегерин өзугаар НАТО кежигүнү чурттар боттарынга алыр ужурлуг.

Нидерландының коммунистери ол негелдезин бо чылдың сентябрьда болур парламент соңгулдаларынга холбаштыр Нидерландының Компартиязының Амстердам конференциязынга бадылаттынган соңгулда муриунда программазының эң чугула түүлдериниң бирөзин кылдыр көдүргеп.

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

Чурттуң девискээринге чаа америк ядролуг чепсекти тургузарындан Нидерландының бирги өөлчегде шуут ойталаан турары көрдүнген тайбыгга ынак идепкейлиг даштыкы политиканы чорударының эргежок чугулазын программада онзалап демделээн.

Нейтронныг бомбаны, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти хоруур дээш, ядролуг чепсектен хостуг зоналарны Европага тургузар дээш шиитпирлиг демисежип үнүшкүннериниң эргежок чугулазын партияның соңгулда муриунуң программазында демделээн. Нидерландының шериг чарыгдалдарын кызырарын коммунистер негеп, чурттуң чамдык районнарын милитаризастаарынга удур-Барыын Германияда америк болгаш англи шеригнерге ооң девискээрин таварты боо-чепсек болгаш ок-чемзектер сөөртүп чедирип турарынга удур хөделиишкиннерин идепкейжиделинче кыйгырган.

Социал-экономиктиг политика талазы-биле Нидерландының Компартиязы уламчылаышаан экономиктиг чидиг кризистиң байдалдарында ажыыл чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаар дээш туржуп турар. Реакцияның шавар халдаашкынынга удур туржуп шыдаар аргалыг деминг политиканы чорударынче чурттуң дөнишилгелиг күштерин Компартия кыйгырган.

Ханы дүвүрээзин

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг боочепсектерни улам-на эңдерилдир будүреринче Рейганның администрациязының өлүмнүг угланыышкыны термоялролуг дайын халавын үндүрүп чадап чогунуң уламындан америк хей-ниити ханы дүвүреп турар деп, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бостон хоорайга болган конференцияның индиринден чугаалап турган.

Стратеттиг чепсектиң чаа хевирлерин болгаш системаларын тургузар талазы-биле америк дайынзырактарның планнарын боттандырар чоруктуң айыылдыын эртем, хей-ниити болгаш шажынның инаы-бүрү организацияларының телээлекчилери боттарының чугаларынга айытканнар.

«АКШ Совет Эвилелиниң үлегерин эдерер болгаш ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени бодунга алыр ужурлуг» деп, америк дүвүрээн эртемденнер эвилелиниң президентизи Г. Гендалл медеглээн. Ынчаргаш базым улуг күрүнелериниң арызынга ядролуг чорудээнин тыптын келириниң аймылын

Чугула базым

БЕРЛИН. ССР Эвилелиниң социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң боттуг мөзүлүг даштыкы политиказы тайбыңны хандырарынче болгаш дүшкүүрелдиг чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаарынче шынчы орукту коргүзүп турар. Совет Эвилелиниң чаа үндүрген тайбың инициативалары ол угланыышкынга чугула базым болу берген деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Улус палатазының президентизи Х. Зиндерман биле БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Болгария Улус Республиканың Улустуң хуралының Даргазы С. Тодоров онзалап демделээн.

Берлинге болган ужуражылышкынының үезинде олар делегей байдалының нарыылаашкынын НАТО-нуң, хамыктың мурнунда АКШ-тың агрессчи империалистиг бөлүктериниң боо-чепсектерни эңдере будүрер чорукту өскүдүп үндүргенииң уламындан болдунгашы айытканнар.

(СЭТА).

ЮКЭ-НИҢ XII СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

БЕЛГРАД. (СЭТА-ның корр.). Югославияның Коммунистер эвилелиниң XII съездизи ажылын доозкан. Ийи миллион коммунистерниң төлээлекчилери чурттуң улам ыңайгы социал-экономиктиг хөгжүдезининиң чугула айтырыгларын дөрт хүннер дургузунда чугаалажып көргеп болган югослав ниитилелдиң амыдыралывың бүгү адырларынга партияның башкарыкчы ролюн бедидериниң, ооң идей-политиктиг болгаш организастыг чаңгыс эвин быжыглаарының аргаларын айыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов баштаан СЭКП-ниң делегациязы, коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларның, социалистиг партиялардың, национал-хосталгалыг болгаш демшилгелиг өске-даа шимчээшкиннериниң делегациялары съездиниң ажылынга киришкен.

Съездиниң түнней хуралынга алды комиссияларның ажылының дугайында информацияларны делегаттар дыңнаан болгаш ук ажылдың түнелдерин бадылаан. Социалистиг ниитилелдиң тургузарын улам ыңай үргүлчүдээринче ЮКЭ-ниң угланыышкыныи бүрүн деткээнин комиссияларның түнелдеринде айыткан.

ЮКЭ ТК-ның ажылының дугайында болган XI база XII съездилерниң араазында партияның ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарының дугайында отчёттуу, устав болгаш ревизия комиссиязының ажылының дугайында отчёттары съезд бадылаан. «Социалистиг бот-башкарылганы хөгжүдер дээш» чурттуң материалдыг болгаш ниитилел дешилгези дээш демиселге ЮКЭ-ниң ролю болгаш сорулгалары» деп резолюцияны делегаттар хүлээп алган. Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезининиң Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының политиктиг системазын сайзырадыгайыдарының, партияның ажыл-чорудулгазының, бергелерни болгаш таарымча чок болуушкүннарны ажыл эртеринииң талазы-биле коммунистерниң сорулгаларын ол документтиде тодаргайлаан.

Коммунистер эвилелиниң идей-политиктиг чаңгыс эви болгаш ооң ажыл-чорудулгазының чаңгыс эви бистиң социалистиг революциявыстың чедиишкиниг улам бурунгаар шимчээшкинниге шиитпирлиг ужур-дузалыг деп, резолюцияда онзалап демделээн. Демократтыг централизмни чайгылыы чок ажыглаарынга болгаш байлакшыдарынга үндезилээн, партияның чаңгыс эван быжыглаары чугула деп ында аймыкан.

Экономиктиг экижидилге политиказын боттандырарынга ЮКЭ-ниң сорулгаларының дугайында резолюцияны делегаттар база хүлээп алган. Өзугланыышкынны боттандырар дээш демисел — Коммунистер эвилелиниң болгаш бүгү югослав ниитилелдиң кол сорулгазы-дыр деп резолюцияда бижээн. ЮКЭ-ниң уставынга өскерилгелерни болгаш немелдерни киирген.

«Югославияның Коммунистер эвилели тайбың делегейге деп эргелиг кады ажылдажылга болгаш бүгү делегейге тайбың дээш демиселде» деп резолюция база хүлээп алдынган.

Хамаарышпас Ливанга удур Израильдиң агрессиязын ЮКЭ-ниң бүрүү шапнаның XII съездиниң түскай резолюциязында айыткан. Израильдиң агрессиязына удур, Чоокку Чөөн чуктуң кризизин чөптүг шиитпирлээр болгаш Палестинаның араб чонунуң дүрүм өзугаар эргелерни хандырар дээш Палестинаны хостаар организациязының демисезинге ону бүрүүг-биле деткээнин делегаттар илергейлээн.

ЮКЭ ТК-ның болган Югославияның Коммунистер эвилелиниң устав база ревизия комиссияларының чаа кежигүнериниң бүрүн эргелерин съезд бадыткаан. Партияның Төп Комитединиң бирги пленумунга ЮКЭ ТК-ның президиумун соңгаан. ЮКЭ ТК-ның президиумунуң даргазына уставка дүүштүр бир чыл хуусаныг кылдыр М. Рибичичин, ЮКЭ ТК-ның президиумунуң секретарыына — Н. Стояновичин соңгаан.

М. Рибичич съездиниң хагдынган деп чарлаар муриуу чарыында чүве чугаалаан болгаш социалистиг Югославияның улам ыңайгы хөгжүдезинге съездиниң чугула ужур-дузазын демделээн. Партияның дээди чыжыныц шиитпирлерни боттандырарынче бодунуң кичээнгейин коммунистерниң партиязы угландырар деп, ол медеглээн.

М. АБЕЛЕВ,
Н. МАСЛЕННИКОВ.

ФИНЛЯНДИЯ. Делегейде эң-не аалдыг болгаш сурагжаан автор—В. И. Ленин. Бо дугайын ЮНЕСКО-нуң библиографиктиг эдлечелиг чыныды номунуң медээлери тодаргай херечилеп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштыныының чогаалдарының очулгаларын чүгле эрткен чылын безин делегейниң улустарының янзы-бүрү дылдарының кырынга 498 катап парлаан.

ЧУРУКТАРДА: Хельсинки хоорайның ном магазиннериниң бирөзинде маркизм-ленинизмниң чогаалдарының делгелгези.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникази.

КАЖЫЫДАЛ МИТИНГИЗИ

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Люксембургтуң Коммунистиг партиязының даргазы Зено Бернардты араатанзыг байдал-биле өлүргениниң бөөр 40 чыл болганынга холбаштыр кажыыдалдың митингизи Люксембургтуң найысылалынга болган.

Даштыкы адлчылар, олардың аразында—СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, партияның Кемерово обкомунуң бирги секретары Л. А. Горшков баштаан совет делегация митингиге киришкен.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың президентизи Луис Эррера медеглел кылган болгаш Куба Республика-биле харылзааларны экижидери чогумчалыг болур ийик деп чугаалаан. Европаның болгаш Азияның социалистиг чурттары-биле найыралдыг болгаш бот-боттарынга ажыктыг харылзааларны Венесуэла тулуп турар деп, президент демделээн.

Европаның болгаш Азияның ол күрүнелери-биле бистиң хей алырларга кады ажылдажылгаңыг доктаамал болгаш чаагай үре-түңнелдерлиг болуп турар деп, ол чугаалаан. Куба-биле харылзааларны чогумчалыг кылдыр экижидер дээш Венесуэла база туржуп турар деп, президент онзалап демделээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Каттышкан Нацияар Организациязының информация талазы-биле комитединиң сессиязынга Польша Улус Республиканың делегациязының неделелии Польшаның солуннары парлаан. Империалистиг болгаш агрессчи пропагандың калчаалыг нүгүлдээшкинниге Польша мурнуку хевээр таварыш турарын медеглелде айыткан. Барыын талакы беш радиостанциялар, ылаңгыя «Хостуг Европа» дээр радиостанция Польша Улус Республикага удур дерзин нүгүлдээшкинниг пропаганданы сеңгүү үеде улам күштелдирген. Ол радио төптериниң нүгүлдээшкинниг дамчыдылгалары делегей эргезиниң принципиин каржызы-биле үрет. корум-чуруум чок болуушкүннарны өскүдүп эгелээриниче угланган. Бо дугайгы тодаргай барымдаалар Польшаның эрге-чагыргаларында бар.

Амыдырал биске хей бергелерни тавариштырып турар деп, «Жолнеж вольности» солун бижээн. Иштики болгаш даштыкы дайзыннар боттарының планнарындан ойталаваан болгаш Польшада политиктиг база экономиктиг байдалды баксырадырыы мурнуку хевээр оралдажып турар. Польшада байдалды баксырадырыы ылаңгыя АКШ болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилеря кедергей оралдажып турарыя солуниуң чүүлдеринде демделээн. Оларның боттандырыы турары экономиктиг бүзээлөөшкин бүгү польша ниитилелге, поляк ег-буле бүрүүнге удур угланган.

Барыын талакы чамдык күрүнелериниң тускай албан чөрлери Польшага удур хөделиишкиннерни сеңгүү үеде дыка күштелдирген. Шпионнар болгаш үргедекчилер белеткээр тускай школаларны ында тургузун эгелээн. Ялзы-бүрү аргалар-биле чорудуп турар «дузаламчызын» Барыын чүк чурттарының шпион төптери Польшага үргедекчи хөделиишкиннерге ажыглаар болдуп турар.

Кос-Корвун активчилери чораан кижилер иштики дайзыннарның удуртуучу төвү болуп турарын «Жолнеж вольности» солун бижээн. Партия-биле, чазак болгаш Национал камгалалыышкынның Шериг төвүлели-биле кандыг-даа кады ажылдажылгадан ойталаарынче олар кыйгырып турар. Бүгүнниги ажыл соксадыышкызын болгаш чепсектиг тура хадыышкынны организастаарын ол бөлүктер базә планнаап турар.

Империалистиг шпион төптериниң дузазы-биле Польшаның бүгү девискээринге чажыт бөлүктерин организастаарын, хей-нииги чедилеринге, будүрүлгелерге корум-чуруум чок чоруктарны болдурарын улусчу Польшаның дайзыннары оралдажып турар дугайында тодаргай медээлер бар.

Социализмге удур агитаторларның, «Хосгуг Европа» радиостанциязының болгаш ооң-даа радиостанцияларының ажыктен пропагандазының сазлары-биле бо чылдың майда болган июньда Польшаның чамдык хоорайларында корум-чуруум чок неизге хөлээошкиннер болган. Ол хөлээошкиннерге четпес сарыылдыг аныяктар, ортумак школаларның чамдык өөренчилери болгаш студентилер колдуунда киришкен.

В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының турган «Солидарностиниң» даргазының оралакчызы Хандлик деп кижиниң тулуп хорулаан дугайында Краковтуң шериг прокуратуразының талдоокчизиниң дыңнадыын Польшаның массалыг информация органнары дамчыткан. Чуртка шериг байдалын чаргаан совелүнде будүрүлге черииге ажыл соксадыышкынын организастаарын оралдажыкын база күрүнеге удур хуулустарны пландарын удуртканы дээш ону буруудаткан.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ОРУКТАРЫ

«Салют-7» станцияда совет-француз ажыл неделязы доозулган. Орбитаның эртем лабораториязының бүгү цехтери космос продукциязын берген. СЭТА-ның болгаш «Юманите» солунуң түскай корреспондентилери Николай Железнов болгаш Рене Пишелен ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. А. Котельниковтан ужудушкунуңуң эртем программазын, ооң совет-француз кады ажылдажылгага үлүүн тайылбырлап бээрни дилээнивер.

— Барыын Европаның чуртунуң космонавтызының ужудушкунга баштайгы киржилгези-биле боттанган «Салют-7» станцияже бо башкарылгалыг экспедицияны кылганын ССРЭ биле Францияның эртемденнериниң кады ажылдажылгазының эң кол чүүлү деп санаарыы чөптүг. 1966 чылда биетиң чуртувуска генерал де Голльдуң чорааныын үезинде ат салдынган Эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында чазактар арагының тугуржулгазы — ССРЭ-ниң болгаш Францияның улустарының чаагай сеткилдиң шиитпири ол чүүлдүң эгезин боон турар.

Совет-француз эртем ажылдарының орбитага баштайгы кады ажылы «Космос-226» деп ешутинкке боттанган. Француз эртемденнер эң-не баштай инфра-кызыл чалгыларда булуттарны шинчилээриниң аппаратуразын аңаа тургузар аргалыг болганнар. Ол ошагай хевирлиг совет-француз методика амгы үе-де аңгы-аңгы чурттарның метеоспутниктеринде ажылдап турар системаларның чарылбас кезээ болу берген. Француз эртемденнерге тускай шенелделерни кылыр арганы берген совет аппараттарның — спутниктериниң, планеталарның арагының автоматтыг станцияларының, луноходтарның, орбита станцияларының шияти саны — барык 30 шизе аттыг болу берген.

«Салют-7» станцияда француз космонавтының чеде бергени станцияның кол экипажының болгаш ында чеде бергеи экипажтыңдаа совет-француз төлевилелди өзугаар идепкейлиг ажылы кады ажылдажылганың аргаларын дыка калбарткан. Станцияга космос дугайында эртемденнер дуржулганы кылып, совет болгаш француз специалистериниң даалгазы-биле медицина-биологтуг шинчилелдерни күүсеткеннер.

Совет-француз экипажтың үре-түңнелдиг болгаш пайыралдыг ажылын соңуургал-биле хайгаарап тур мен деп, түңнелинде академик В. А. Котельников чугаалаан. Биетиң чуртта Юрий Гагариниң ужудушкунундан эгелээн космонавтының белен эвес ажыл-иженге бүгү улустуң мөгейин, хүндүлээринии чаңчылы тургустунган. Совет эртемденнер бөгүн ында бет эртемденнер бөгүн ында дыг эрес-дидимнер-биле кады Францияның оглунга байыр чедирип, ооң-биле чөргелештир ол чуртту өске-даа ужудукчуларынга болгаш эртемдениериниге делегейниң эртемниин чаагай чоруу дээш келир үениң космоска экспедицияларынга чедиишкиннерлиг болуруун күзеп каарынга өөрүп турарлар.

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен июнь 30-де программа өзугаар «Пираминг», «ПСН», «Эхограф» деп аппаратуралар-биле эдлечелиг шенелделерни, «Цитое-2» дээр дуржулганы кылып, совет болгаш француз специалистериниң даалгазы-биле медицина-биологтуг шинчилелдерни күүсеткеннер.

АРААТАНЗЫГ АГРЕССЧИ ДАЙЫН

Бейруттуң чөөн талазында Ливанның даглыг черинге болунун туружун израиль интервентилер быжыглап турар. Иназар — Софар. Химмам районнарже болгаш Бекаанын шыналзынче танк шеригнериниң кезектерин немей чоруткан. Барыын Бейруттуң шавар халдаашкын-биле ажелеп алырынга белеткелди израиль ажелекчилер удам калбарткан. Ливан найысылалдың чуртакчыларынга психологтуг ыйышкынны израильдер соңгу үеде күштелдирген. Хуудустарны израиль самолёттар Бейруттуң кырынче октаавын үргүлчүлеп турар. Хоорайлан доп-дорадан үнүп чоруурун чуртакчылардан ол хуудустарда негээн.

Израильдиң премьер-министри Бегин болгаш камгалал министри Шарон удурланыышкынның палестин шимчээшкиниинин болгаш Ливанның напционал-патриоттуг күштериниң адрезинге кыжаныышкынының шыңгыы негелдеин база катап кылганнар. «Палестинизны хостаар организация Ливанның девискээринге арткаа турарын Израиль кажан-даа, кандыг-даа байдаллар турда болдурупп болбас» деп, Бегин медеглээн. «Палестиннер Ливандан боттары үнмес болза, оларны күш-биле сывырыптар бис» деп, ол ыядыр арынүүр чокка чугаалаан. «Палестинаны хостаар организацияны уэуткаар деп Израильдиң армиязы бүрүн шиитпирлиг» деп, Шарон кыжанган-Израильдиң кнесединге (парламентизинге) ындыг медеглелди Шарон кылып турда, коммунист депутат Тауфик Туби ону ынча деп үзе киргеи: «Сидер—дайын талазы-биле херектээн-дир силер!».

Палестиннерниң Ливанга хевээр артарының дугайында ПХӨ-нуң негелдезин хандырарынан Израиль ойталаан соңгуңде Бейруттуң чугаалажыышкыннар түнней чок болганын Лондоннуң «Таймс» солуну бижээн.

Ливанга удур Израильдиң агрессиязын Американың Каттышкан Штаттары бүгү талзыбиле деткип турар деп, ПХӨнуң күүсекчи комитединиң даргазы Я. Арафат АДН информация агентствозунга интервьюзунга медеглээн. Палестин болгаш ливан улустарга удур Израильдиң араатанзыг агрессчи дайыны — ол дээрге, Израильдиң эвес, а АКШ-тың шиитпири-дир деп, ол демделээн. Израиль агрессиянның сорулгазы — Палестинаны хостаар организацияны уэуткаары болуп турар. Палестинаны хостаар организацияны чылча шавары кажан-даа чедип алдынмас деп. Я. Арафат чугаалаан.

Палестиннерниң Ливанга акы-дуңма ливан улусту болгаш ооң патриоттуг күштерин камгалаарынга, израиль ажелекчилерге ойтур шавыышкынны боорынге Сирия бүрүн шиитпирлиг деп, Сирия Араб Республиканың премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри А. Х. Халдам САР-ның улус чөвүлелиниң (парламентизиниң) Дамаскиге болган хуралынга медеглээн. Агрессорну Каттышкан Штаттарның деткип турарын ол шыңгыы буруу шапкан.

Израильдиң агрессиязының түнелиинде өлгеннерниң болгаш балыглатканнарның санының дугайында тодаргайлаан медээлерни Ливанның премьер-министри Ш. Ваззан ыңнаткан. 15 мун ажыг кижи өлүрткен. 50 мун ажыг кижи балыглаткан. Израильдиң снарядтарынан болгаш бомбаларындан амы-тынын камгалалар дээш түгле Бейруттан безин 120 мун чуртакчылар дезип үнгеч.

«ЦЦ» деп нерв үргедээр газты израиль шеригнериң Ливанларга болгаш палестиннерге удур ажыглап турарын Палестинаның ВАФА агентствозу дыңнаткан.

Палестин айтырыын дайын аргазы-биле шиитпирлээр дээн Бегинниң чазаанын политиказын Израильдиң болуула безин ыңнаты бүрүү шапп турарын Си-би-эс деп америк телекомпаниязының корреспондентизи дамчыткан.

Ливандан ээп келген дөрт израиль шеригнериң Тель-Авивке парлалга конференциязы болганын Франциязың «Юманите» солуну бижээн. Израиль шеригнериң Ливанче халдаашкыны политиктиг болгаш моральдыг принципгерни үрээни болуп турар. Шинчаарга палестин айтырыыны күш-биле шиитпирлеп болур хээрзинге бүзүревейн турар бис деп, ол шериг албаныгларының бирээзи медеглээн. Бо дайынның характерининг дугайында солдаттарның аразында изиг маргылдаа чоруп турар. Чазактың политиказынга талрзынмас чорук шеригнер ортузунда удам калбарган деп, израиль армиязың сержантызы Урбах чугаалаан.

(СЭТА).

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВАНЫ ХУНЕРИ ● 1982 июль 1-8

Кожавыс Хакасия-биле литература болгаш уран чүүл талазы-биле харылзаавыс хүн келген тудум бижыгыш турар. Өңнүктеривис биске аалдан кээр, а бистер оларга бо-ла чеде бээр бис.

ЧУРУКТАРДА: Абаканның музыка училищезиниң башкылары, хакас улустуң «Жарки» ансамблиниң солистери РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Сунчугашева биле Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Владимир Чаптыков; хакас улустуң паэвонад «Жарки» ансамбли «Тунпайрам» байырлалда.

Г. БУРНАКОВТУҢ фотозу.
(«Ленин чолы» солун)

ДИВНОГОРСКИНИҢ КОРЧАГИНИ

1964 чылдың августуң эгезинде Дивногорск хоорайның солун редакциязынга бир хөрээжен кижи чедип келгеш. Аныяксыг эвес, могап-шылаан, мунгак шырайлыг кижи көк карттыг кыдырааш сунгаш:

—Мээң оглум та чүнү бижип турар кижи чүве, билбес мен. Бүдүн даныы атсы бижиттинер, оозун кым-даа номчуур дээрге, бербес кижи-дир бо—дидиг. «Б. Никонов» деп каан ол кыдырааш бичии рассказ-биле эгелээн болду. Ында үш бичии шүлүк база бар.

1961 чылдың август 19-та бөлүк оолдар, оларның аразында бешки классчы Борис Никонов база тооруктап чорупкан чүве-дир. Адаа чанагаш кургаг будуктарлыг пенче Боря үнүп чыткаш, будук сыва бээрге, ыдарлың кээп дүшкен. Өөрү маңнажып кээрге, ол чүгле дыңналырлыңналбас кылдыр човуурттап чыдыр, угаанын ышкынышкан болган. Оолдар эжин элээн каш шак иштинде эдлежип, боттарының кылып алганы посилкага кодүрүп чораашаар. эмнелгеге эккелгеннер. «Оорга сөөгү сынган, башта аар кемдээшкин болган» —деп, эмчилер шинчээш, чугаалаан. Оол каш шак дириг арта—экизи-ле ол дишкеннер.

Бир хүн, ийи хүн, үш хүн эрткен... Бир ай эрткен. Медицинаның бүгү-ле баш удур даап бодаашкынынга удурлаштыр болчугаш чурттавышаан арткан.

Бир-ле катап:

—Авай, школага барып көр. Мен өөрениксеп тур мен, башкыларга барып чугаалап көр, ие эрттирген хөрээ чүү боор—деп, ол дилээн.

Дивногорскиниң № 3 школазының алдыгы классчылары эжиниг шефтээшкинни тургузуп алганнар. Башкыларының база кээп турган. Оваалгаларын күүседип алгаш, Боря номчулгаже сундуга бээр.

Бир кежээ-ле Никоновтарның квартиразынче телефон-надым.

Бичии өрээлде демир оруп баштай-ла караамга илдикмеген. Менче бир оол кичээнгейлиг кайгап олур. Элээн улуг арынныг, дөрбегер эриннерлиг, бажының дүктери «Ермактың изыгуур салгакчылары» болгаш «Орлан» деп рассказтары, а чыындыларга «Тывыкчылар» деп бөлүк чуруктар ол эжиндирипшиннип түңнели болган. Ол чуруктарның шуптузу —совет кижиниң чаагай амыдыралының болгаш күш-ажылының дугайында сорук киришкиниг тоожулар-дыр.

Георгий Поплавский —«XX чүс чылдың кижизи болгаш космос» деп алдаржаан хөй чуруктар сериязының автору. Оон ол чуруктары дээш аңаа ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң бирги шаңналын тывыскан. Амгы үениң кижилери — оон чурук чогаалдарының кол маадырлары-дыр. Амгы үениң совет кижизи оон сагыш-сеткилиниге, үзел-бодалдарынга, идеалдарынга эң-не чоок болуп турар. Тодаргай сорулгалыг, сорук киришкиниг, ниитилелдиг эргеажылыга бердинген болгаш кандыг-даа бергелерни ажып артеринге нааг чүткүлдүг кижилер чурукчуну чогаадыкчы чаа-чаа ажылдарже удам сорук киришип турар.

Белоруссияның театр уран чүүлүнүн институдун ол 1963 чылда дооскан сөөлүнде Казахстанның кур черлеринче чорупкан. Кайгамчык делгем карак четпес ховулуг край-

База-да ажылдар... 1960 чылдың чайынында Крымда санаторийже чорупкан. «Каш одуруг-даа бол, хүнүң-не бижип ап тур мен»—деп, ол оон дыннадып турган.

Оон келген соонда, «Енисей» альманахка оон «Валерка» болгаш «Орлан» деп рассказтары, а чыындыларга «Ермактың изыгуур салгакчылары» болгаш өске-даа чогаалдары киргилээн. Красноярск крайның телевидениезин Борис Никоновка элээн каш дамчыдылгаларны тураскаатканнар.

«Борис бодунуң чогаалдарынга темаларны кайын тып ап турганыл»—деп, менден улус айтыргылаар.

Борис Енисей кыдыында турар Аспагаш деп бичии суурга төрүттүнгеш, он бир харлыынга чедир анаа чурттаан. Өөрү-биле ол даглар үнүп, акызы-биле кады ак-нап-даа чорун турган. Ачазы одаг чанында олурупкаш, Сибирьниң эрткен-барган үелерин, колчактар дугайында, фашистер-биле дайын дугайында чугаалагылаар.

Өскен-төрээн черлери, оон кижилери— ол шупту—чурукчу бүрүзүниң хей-аъдының үзүлбес үндезини. Бодунуң Аспагажының дугайынга Борис " хей-аът кирип, элээн каш одуругларны бижээн.

Борис чечен чогаал номнары, журналдар, солуннар, өөредилге номнары-биле бодун долгандыр овааланыпкан олурар. А. М. Горький аттыг литература институдунуң бот-өөредилгелиг салбырыче киреринге белеткенир деп эчис сорулганы ол бодунга салган турган.

Ол Крымның, Прибалтиканың курорттарынга дыштанып, эмнеткен. Москва, Чита, Симферополь, Новосибирск, Красноярск хоорайлар-биле таксиге чорун танышкан.

А элүмүү кижи билир эвес. 1969 чылдың ноябрь 9-та Борис Никонов Дивногорск эмнелгезинге чок апарган.

...Чылдар эрткен. Литература талазы-биле Борис Никоновтуң салым-чаланыныы калбак массага сөөлүреди тодараттынган. Оон амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажыл-ижинин дугайында журналист Владимир Зыков «Чагыртпас, дүжүт бербес мен» деп документалдыг тоожу бижээн. «Литературная Россия» солунга парлаан оон рассказтарының эге чүүлүн сураглыг чогаалчы Виктор Астафьев бижээн. «Уральский следопыт» журналдың редколлегиязы оон чечен чугааларын шүлүктерин элээн каш дугаарларга парлаан. Ол редакция Дивногорск Корчагининиң литературлуг талантызын баштай үнелээннериниң бирээзи. «Аныяк гвардия» деп ном үндүрер чер оон рассказтарының чыындызын «Дивногорск этюдтары» деп ат-биле парлап үндүрген.

1975 чылда Красноярск крайның ВЛКСМ комитеди Борис Никоновка мөчээн соонда Красноярскиниң комсомол шаңналының лауреады деп атты тывыскан. Ол чылып ол «Уральский следопыт» журналдың шаңналының база лауреады болган.

Дивногорскиниң бир школазында Б. Никоновтуң литература музейи ажыттынган. Оон ады-биле пионер дружиналары, заводтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы адаттынгылаан. Дивногорскиниң комсомолчулары аныяк «Корчагининиң хөөрүнге тураскаалды тургусканнар.

Борис Никоновтуң амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-ижи хажыы дивес маадырлыг чоруктуң чижээ, бистиң аныяктарывыска кайгамчык эки үлегер болуп турар.

И. ШУЛИНИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазында». (Күнкультуржуларга сүмелер). 9.00 — Футболга делегей чемпионадында. 12.10 — «Ада-иелер, силерге». 12.40 — «Спортлотоның» 27-ги тиражы. 12.50 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 2-ги гвардейжи армияның хоочуннарының ужуражыышкыны. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Дон казахстарының күрүшенин ыры болгаш танцы ансамблиниң конперти. 15.15— «Билдингирдаа болза, бүзүренчиг эвес». 16.15 — Бөгүн — кооперацияның делегей хүнү». 16.45 — Мультфильмнер программазы: «Чараа-чечен биле Яшты-мелегей», «Ынды-даа болза, ажырбас».

КЫЗЫЛДАН

17.10 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программаның Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериге тураскаатканы тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

17.25 — Политиктиг хайгаракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.55 — «Цирк ареназында». 18.25 — «9-ку студия». 19.25— ССР Эвилелиниң Күрүшенің үлегерлиг Бичии театрының «Лир хаан» деп фильм-шиизи. В. Шекспирниң домей аттыг трагедиязын ёзугаар тургускан.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

12.50 — «ССРЭ-ниң 60 чылына уткуштур». «Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннери». Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң ажыдыышкынының дугайында республиканың хөгжүм-шиин театрындан репортаж.

МОСКВАДАН

14.20 — Новосибирск телевидениезиниң программазы 15.50 — «Музыка киоскузу». 16.20 — Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг күрүшенің үлегерлиг драма театрының «Ногаан кушчугаш» деп фильмшиизи. Автору — К. Гоцци. 18.45— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 19.45 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаттар!». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Москвага үш хүндө». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар.

Аграар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге кезек чаыстаар. Сонгу-барыын угланыышкынныг хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 25—30, чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Сонгу-барыын угланыышкынныг хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 26—27 градус чылыыр.

Редакторүң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 101 кинотеатрында 9.30, «Оолчугашты капитан дээр турган» 11.10, 13.00, «Лейтенант Климовтуң шыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Козерог— часкаан» 15.00, 20.00, «Шөлээ неделязы» 17.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайзынның тыылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринче конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның экзаменнери Кызылда пединститутка июль 6-да эгелээр.

Бистиң аалчывыс

Михаил Еремеевич Кильчичаков бистиң номчукчуларывыска эки билдингир. «Оон «Хайыраканның өзен» деп шиизи, «Кажар дилги дугайында тоолу» болгаш дыка хөй шүлүктери тыва дылга очулдуртунган. М. Кильчичаков Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Оон эрес-маадырлыг дайылдажып чораанын хөрек сыымас орден, медальдар тодаргай херечилеп турар. Балыгланган соонда, Новосибирскиниң шериг ансамблиниң танцычызы боон ажылдап тура. Тывага эң-не баштай 1948 чылда келген. Оон соонда бодунуң шиилеринге ойнап, бистиң республиканың барык-ла бүгү районнарын кезээн. Москвада А. М. Горький аттыг Литература институдун дооскан. Хакасияның телевидение болгаш радио комитединге ажылдап чораан. Сөөлүү чылдарда РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Хакасия салбырының харыысалгалыг секретарында ажылдап турар.

Моол кыдырааштан

1. ГОБИ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫМ

Парлар кежи чадып каан дег
Маңган, сарыг дыралчактыг
Мурнуу Гоби элезинин
Буруладыр хонуптувус.
Ында-мында тарай үнген.
Ыргак, дагыр тенниг чыраа
Аъкшый берген моол ирей
Азыг салы ышкаш болду.
Чайнаан хүшүүн чырыы дээрге
Чаңнык дүжүп кызаш дээнзиг.
Кыдыг-үш чок мынды делгем,
Кырым сынар, көрбээним шыы.
Терезиннер, элезиннер
Делгемнерден кый деп чыдар.
Дүңгүр ышкаш, кастыымда хан
Дүккүледир соктап келди.
Ховузарның чоргаар чуртун
Холум сунуп кужактаанзыг:
—Сайн байну, моол чер! — деп,
Чараш чуртка мөгейген мен.

2. КЫРГАН АРАТ

Делгем хову кыза берген
Демир ышкаш изиг турду,
Чинге шеттер ыракта хөл
Чиргилчиннеп көстүп чытты.
Сеткил-еагыш саарзыктадыр
Чаңгыс күзел кыптып чорду:
Серинп сугже шымны бергеш,
Чакпа чайып эштип чорза.
Канчангаш-ла көөрүвеке.
Көк суг дүшкен аъттыг арат
Хөлдүн мырынай тереңнинден
Карааңнадыр халдып кел чор.
Кыр аъды даалыктаан эр
Кыйгы тавы черде-даа бол,
Чиргилчинче шымны дүжүп,
Чиде хонуп чоруп олур.
Эзи ховаа демги кижи
Эзериндеп дүжүп алды.
Машинавыс чанын орта
Маңнатпышаан чеде берди.
«Орук-суурга моорлап чоруур
Орус аалчы менди бе»—деп
Кады чоруур өөрүмден
Каш өөс солчуп, айтыра-дыр.
Дукпуртулаан машинаның
Дугуйлары аалчывыеты
Чиктер дургаар, хову кежир
Чиик-адак сөөртүп чор бе?
Ашак-биле амырлажып,
Аъдып-хөлүн тулдур мактааш.
Сеткилимниң ханызындан
Черге чедир мөгейген мен.
Аъдым ам-даа доруун хевзөр,
Ийи буду илдик чок—деп,
Ирей боду амырлажып.
Аяар топтуг харыылай-дыр.
Хээлиг маны хөөргеавн
Таакпылажып менче сунду,
Даштың погаан өөнүн кайгап.
Кезек ону көрүп ордум.
Оруктарыг сыгыларлыг
Оон арны, хову чер дег
Хүнге додааш хүрегерген
Хүлер ышкаш чайнап орду.
«Аът чок арат—кижи эвес.
Аът чок чокта—хову чок» деп
Шаг-шаанның үлегер сөзү
Сагыжымга кире дүштү.
Отка хову пжиккен дег
Оттуп келген. Үелерни
Аралаштыр холбаан ышкаш,
Аъттыг арат хөөреп орду.

Ю. КЮНЗЕГЕШ
очулдурган.

Аяк шайны аартап ора...

ҮЖҮГЛЕЛДЕН ЭГЕЛЭЭН

Бежен чылдар бурунгаар парлаан Чукотканың эң баштайгы үжүглел номун (букварьны) «Кызыл грамота» деп адаан турган. Ол ном Магаданга ажыттынган делгелгенин кол чүүдү болган. Чукотканың биче улустарының дылдарынга парлаттынган номнар-биле Сонгу чуктүң улустарын делгелге таныштырып турар. ССРЭ-нин тургустунганының алдарлыг 60 чылынга делгелгени тураскаатканы.

Улуг Октябрьга чедир Чукотка чурттуг чангыс-даа кижи биижик билбес турган. Ынчаарда чуртка национал бижии чок биче бежен улустар турган. Оларның бирээзи — чукчалар турган. Баштайгы үжүглел номун чогаатканы база парлааны Чукоткага бижик билбес чорукту узуткаарынга улуг идиглиг болган. Чукчаларның төрээн дылынга литератураны парлаарының эгезин—чогум-на ол ном болган. Амгы үеде чүгле Магаданга безин чыл бүрүде чукчаларның дылынга сөс номнарны болгаш брошюраларны парлап турар.

Чукотканың биче улустарының аныяк литератураларының төөгүзүн болгаш хөгжүлдезинин оруктарын делгелге көргүзүп турар. Эскимос шүлүкчүлер болгаш ааска чогаалчылары Ю. Анконың болгаш 3. Ненлюмкинаның, чукчалар Ю. Рытхэүнүн, В. Кымытвальдын, В. Ятыргинин, М. Вальгиргинниң, В. Тынескинниң, В. Кеулькуттуң чогаалдарын делгелгеде салган. А. Пушкиннин, Л. Толстойнун, М. Лермонтовтун, И. Тургеневтин, М. Горькийнин, В. Маяковскийнин, А. Фадеевтин, М. Шолоховтуң чогаалдарын чукот дылга база парлаан. В. И. Ленинниң чогаалдары делгелгеде онза черии эзлеп турар.

(СЭТА-ның корр.)

ЧАРАШ ХЕПТИҢ ЧОГААДЫКЧЫЛАРЫ

Таллиниң уран чүүл институдунуң студентилериниң курс төлевилелдерии камгалаары чараш хептер майыктарының өзулуг солун көргүзүү болган. Этнографтыг экспедицияларның түңнелдерин ол төлевиделдерге база ажыглаан. Чижээ, платьелерни эстонналрның шаанда кедип чораан хептериниң угулзалары, ханты болгаш манси деп биче улустарның национал хептериниң угулзалары каастап турар.

Механизаторлар, малчыннар, мал эмчилери болгаш агрономнар кедер тускай хептер майыктарын башкылар шырак негелде-биле шилип, хүлээп алганнар.

— Ажылчын хеп бүрүзү чараш, эптиг, бижыг болур ужурлуг. Ынчаарга студентилерниң чогаткан хептер майыктары эки шынарлыг быштыган деп сайнаар мен— деп, үлетпүр уран чүүлүнүн кафедразының деканы Б. Томберг чугаалаан. Хептерниң чаа майыктарын студентилерниң киржилгези-биле колхозтарга болгаш совхозтарга барып чугаалажып көрген. Бышкап чаа хептер майыктарын оон соолүнде даараныла мастерскаяларынга шепелде хевирлиг кылдыр даараан.

(СЭТА).

ӨГ-БҮЛЕ—ШУПТУ ЧУРУКЧУЛАР

Минскиге ажыткан делгелгеге үш чурукчуларның кылган ажылдары көрүкчүлерниң кичээнгейиниң төвүге тургап: оларның фамилиялары домей болган. Ол дээрге — чаңгыс өг-бүленің кежигүнери: адазы, оон өөнүн хөрээжен ээзи, оларның уруу-дуу. Поплавскийлер — салым-чаяанныг чурукчулар.

Георгий Поплавский болгаш оон өөнүн хөрээжен ээзи Наталья барык чээрби беш чыл дургузунда Белоруссияның чурулга уран үүлүнде чаагай түңнелдиг ажылдап турар. Белоруссияның графика школазының хөгжүлдезинге чугула родьду ойнаан шылгарапгай чурукчуларның бөлүүнге олар хамаажыр. А уруу Екатерина бодунуң баштайгы чуруктарын көрүкчүлерге он чыл бурунгаар бараалгатган. Ол оон бээр Бүгү-эвилелдиң болгаш республиканың хөй чурук делгелгелериниге киришкен.

Георгий Поплавский —«XX чүс чылдың кижизи болгаш космос» деп алдаржаан хөй чуруктар сериязының автору. Оон ол чуруктары дээш аңаа ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң бирги шаңналын тывыскан. Амгы үениң кижилери — оон чурук чогаалдарының кол маадырлары-дыр. Амгы үениң совет кижизи оон сагыш-сеткилиниге, үзел-бодалдарынга, идеалдарынга эң-не чоок болуп турар. Тодаргай сорулгалыг, сорук киришкиниг, ниитилелдиг эргеажылыга бердинген болгаш кандыг-даа бергелерни ажып артеринге нааг чүткүлдүг кижилер чурукчуну чогаадыкчы чаа-чаа ажылдарже удам сорук киришип турар.

Белоруссияның театр уран чүүлүнүн институдун ол 1963 чылда дооскан соолунде Казахстанның кур черлеринче чорупкан. Кайгамчык делгем карак четпес ховулуг край-

Ооң соонда Атлантикаже чорупкан. Төрээн чуртундан талыгыр ыракта далайларга үр үеде чоруп турар балыкчыларның берге, ынчалзажок маадырлыг, хандыкшылдыг күш-ажылы чурулга уран үүлүнүн чаа-чаа ажылдарын чогаадырынче чурукчуну сорук киирген. «Малахит» деп траулерге хөй айлар дургузунда Георгий балыкчыларбиле кады эжиндирип келген. «Тывыкчылар» деп беш кезек чуруктар ол эжиндирипшиннип түңнели болган. Ол чуруктарның шуптузу —совет кижиниң чаагай амыдыралының болгаш күш-ажылының дугайында сорук киришкиниг тоожулар-дыр.

Өске улустарның амыдыралын Поплавский база сонуургап турар. Кубага, Финляндияга, Австрияга, Венгрияга, Сингапурга, Югославияга, Индияга ооң чураан чуруктарын, төлевидел эскизтерин, чурумалларын чурукчунуң мастерскаязынга хөй-биле көрүп болур. Индияга ол дөрт удаа барып чораан. Ооң баштайгы ани-чоруунуң түңнелинде «Индияга хүн демдеглели» деп алдаржаан чогаалы чуруттуурган. Ол чурук дээш аңаа Джавахарлал Нерунуң шаңналын тывыскан. Индияның бөдүүн кижилериниң овур-хевирлерин ол кайгамчык солуп, чараш кылдыр чуруп көргускен.

Тоолда кирген маадырларның овур-хевирлери — Наталья Поплавскаяның чурук чогаалдарының кол темазы. Хөй номнарның каастал газын ол кылган болгаш ук номнарның маадырларын чураан. Маадырлыг чорукка, чаагай сеткилге аныяк номчукчуларны ол номнарның маадырларын өөредип, чөптүг болгаш ак сеткилдиг чорукка кижизидип турар. Ооң чогаадылга ажылдарын Белоруссияның эң баштайгы парлакчызы Франциско Скорина аттыг диплому болгаш медалы-биле ийи удаа демдеглээн. Ол шаңнал — республиканың эң хүндүлүг шаңналдарының бирээзи.

Поплавскийлерниң эң ынак будуңу Белоруссияда бар. Ол дээрге — ак-көк хөлдерниг, ыржым эзимнериниг, арыгларының ораны-дыр. Чазын олар аңаа эртежик чедип келирдер, а барык кыш дүжерге, оортан чоруптар. Оларның турлаа — Московичи суур. Эрткен чылдың чайынында чурукчуларга, оларның суурунга барып чораан мен. Ынчаарда олар кедергей хандыкшыл-биле чураан турдулар. Георгий Поплавский суурну болгаш оларны долгандыр чаптылган ногаан шөлдерни, оларның чиргилчинниг чараш чечектерин чуруп турлу. А Наталья Поплавская — Белоруссияның улустуң тоолдарынга каастал-галарны чуруп олурду. Оларның уруу Екатерина —пейзаж чурумалдарын чогаадып турду.

Поплавскийлериниң чурук уран чүүлүнге сонуургалы кайгамчык талантылыы уруунуң уруу Аннушканы база сорук киришкен: ол база улуг сонуургал-биле бойдустуң чараш түүлдерин чураан олурду...

А. СТУК,
ПМА-ның корр.
Минск хоорай.

БӨГҮН 10 ШАКТА «ХҮРЕШ» СТАДИОНГА
НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛАЛЫ БОЛУР

Аңаа Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-ниң уран чүүл коллективтери болгаш спортчулар киржир.

БАЙЫРЛАЛДЫН ПРОГРАММАЗЫНДА—

уран чүүл коллективтериниң көргүзүглери, күш-культуржулар парады, спортчуларның көргүзүглүг оюннары, хүреш.

БАЙЫРЛАЛГА КИРЖИРЛЕР:

ырының болгаш танцының «Жарки», «Енисейские зори» ансамбльдери, өске-даа эстрада болгаш уран чүүл коллективтери, совет ыры күүселдезиниң Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады Н. Мельнова, уран номчулга артистериниң Бүгү-россия конкурстарының лауреады К. Вощиков, эстрада артистериниң Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантылары Л. Беляева, Л. Попова, Красноярск крайның комсомол шаңналының лауреады, аныяктар ырларының автору болгаш күүседикчизи А. Шемряков, спорттун делегей чергелиг мастерлери О. Малышенко, В. Терешкин, В. Киселев, Олимпий оюннарының чемпиону, ССРЭ-нин алдарлыг спорт мастери А. Шумаков болгаш өскелер-даа.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторүн 2-24-63, редакторүн оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-в амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун чайбий барганда 2-32-75 телефонже болгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле аргелеланнын гипографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00855.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 155 (11953) | 1982 чылдың июль 4, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ХАНДЫРЫЛГА

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, айдаа эш Л. И. Брежневтиң иэтнелин болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарары хамыктың мурнунда көдээ ажыл агыйны агроүлетпүрүнүң оруу-биле шапкын хөгжүдүп тургаш, оң будүрүп турар продукциязының хемчээлин көвүдедиринден, шынарын бедиринден, ажаап кадагалаарын экижиделинден хамаажыр дээрзин ажыл-ишчи чон билгеш, ону чедип алыры-биле амдан эгелеп чүткүлдүг ажылдап турар.

Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы түңнелдерин ам бо чылын-на берген турзун дээш бүгү чүвени кылыр апаар дээрзин эш Л. И. Брежнев Пленумга илетнелинге демдеглээн. Ол сорулганы херек кырынга боттандырарының магадылалдары бистиң республикада бо хүннерде салдынып турар болгаш моон соңгаар-даа калбарып уламылаар. Тараа болгаш нөгаа культураларының чажылдазы болгаш олуртулгазы доозулган бояза-даа, оларның ажаалдазы, суггарылгазы дээш ажыл үргүлүүлеп турар. Малчыннарның мурнунда база чугула сорулга туруп турар. Малды семиртири-биле база немелде деңзи алыры-биле терең оттуг тайгалarже чайлаглаар үе келген. Бо болза зът, сүт продуктуларны будүрерин көвүдедириниң эгээртинмес хөй курлавырлары болгай.

Көдээ ажыл-агыйның хову-шөлдерде, мал чеминиң белеткелинде болгаш чайлагларда ажылдап турар ишчилерин садыг-биле болгаш ниитиниң чемненилгези-биле улам эки хандырары — республиканың садыг организацияларының, ылаңгыя хереглекчилер ниитилелдериниң чугула хүлээлгелериниң биргээзи. Бо айтырыг ылаңгыя СЭКП ТК-ның май Пленумунуң, партия обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерингe дүүштүр онза чугула апарганын республиканың күрүне-даа, кооперация-даа садыының удуртулгалары болгаш ажылдакчылары барымдаалап көөр хүлээлгелиг.

Мал болгаш чер ажылында киржип турар кижилерни садыг болгаш ниити чемненилге-биле хандырарының дуржулгазы бистиң садыг организацияларывыста бар. Ырак болгаш берт черлерде хонаш-турлагларлыг малчыннарлыг база Ак-Чыраа ышкаш ырак черлерге мал чеми белеткээр кижилерлиг Мөңгүн-Тайга районнуң хереглекчилер ниитилелли бо ажылды чыл бүрүде эки организастап келген. «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперация ол совхозтуң малчыннарын садыг-биле үзүктел чон хандырып турар. Кышкыда-даа, чайгы-даа үелерде малчыннарны садыг-биле хандырарының кол хевири — автомагазиннер. Чонунга маиталдыг, ажылынга сеткил-сагыжының ханызындан бердинген он-он садыгжы-чолаачылар бисте бар.

Моон-биле чергелештир малчыннарны болгаш тараажыларны, мал чеминиң белеткелчилерин садыг болгаш ниити чемненилге-биле хандырып турарында четпестер ам-даа бар. Эрткен чылдың чайгы болгаш күскү үезиниң байдалын көөрге-ле, республиканың хөй-хөй ажыл-агыйтары мал чеми белеткеп турган Ак-Чыраага, Тес унунга садыг чогууру-биле организастаттынмаан турган. Ооң ужурунган чамдык бүдүн-бүдүн бригадалар безин аъш-чем үзүлген тургулаан.

Малчыннарның садыг хандырылгазы чамдык черлерде амдаа четпес. «Кара-Хөл» совхозтуң малчыннарын автомагазин-биле хандырар айтырыгны Бай-Тайга райпозу шиитпирлевейн келген. Чамдык автомагазиннерниң садыгжы-чолаачылары үнүүшкүннериниң графигин үзер, бодунуң эргеажыының аайы-биле өскээр чорук кылыр чижектер эвээш эвес. Көдээде магазиннерде болгаш автомагазиннерде бараанарның, ылаңгыя аъш-чем продуктуларының фондузу эвээш, ассортиментизи кызыы болуп турар.

Аъш-чем программазын боттарының хову-биле кылып турар кижилерни садыг болгаш ниити чемненилге-биле хандырарын үндезини-биле экижиделин СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери негеп турар. Ынчангаш республиканың садыг организациялары, ылаңгыя кооперация садыы бо чылдың чайгы болгаш күскү черлерниле хову-шөлдерде механизаторларны, мал чеминиң белеткелчилерин, чайлагларда, ыраккы одарларда малчыннарның хереглелдерин улам долу хандырар дээш бүгү хемчеглерни алыр, бар аргаларны долу ажыглаар хүлээлгелиг.

Малчыннарны, тараажыларны болгаш мал чеми белеткеп турарларны садыг база амыдырал ачы-дузазы-биле хандырып турарын республиканың чер-чер Советтери, оларның күүскомнары хүн бүрү удуртур болгаш контрольдаар ужурлуг.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ, ЧОРГААРАЛДЫҢ ӨТКҮТ ЫРЫ КУТТУЛУП ТУР

НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

Калбак-делгем Сибирьни кежир аккан Енисейниң-Улуг-Хемнин кылан арыг суунуң чалгыларынга эргеленген, хөңү дурт-сынныг теректерге хүрээлеткен Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркта «Хүреш» стадион. ССР Эвилелинин акылдыма улустарының эң хеймер республиказы Тыва АССР-де ССРЭ-нин тургустунганының 60 чылынга тураскаатkан хүннерин эрттирип турар Красноярск крайның күш-ажылчы коллективтериниң, уран чүүл, культура, спортчу төлээлери, кызылчылар, республика найысылалының аалчылары дүүн 10 шак ашкалак турда, анаа чыглып келген. Стадионнуң төп индиринде СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, совет болгаш ажылагый органнарының удуртукчулары, Красноярск крайның делегациязының удуртукчулары.

Байырлыг марштың чаңгыланган үнүнүн адаа-биле стадионнуң соңгу эжиктеринден Красноярск крайның Тывага хүннериниң Найырал байырлалының киржикчилери — уран чүүл коллективтериниң артистери, спортчулар демниг базым-биле кирип кээп, стадионнуң оруктарын таварты эрткеш, шөлдүң ортузунда доктаапкан. Оларнын кырында айыраң-чайт, туктар, өң-базын Красноярьенин төлээлеринге

(Уланчызы 4-кү арында).

ЧУРУКТА: Найырал байырлалын СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң ажыдып турары; стадионнуң индиринде каттышкан улуг оркестр.

Л. И. Брежневтиң Москвадан чорупканы

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дыштаныры-биле июль 3-те Москвадан чорупкан.

Л. И. Брежневти аэродромга эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, өске-дээ эштер үдээнner.

(СЭТА).

СОВЕТ-ФРАНЦУЗ ЭКИПАЖТЫҢ УЖУДУУШКУНУ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗУЛГАН

Космонавтылар Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен Черде ээп келгеннер

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫ

1982 чылдың июль 2-де Москваныы-биле 18 шак 21 минута турда, орбитада «Салют-7»—«Союз-Т-5»—«Союз Т-6» комплекске каттышкан шинчилелдериниң болгаш дуржулгаларның программазын чедиишкинниг күүсеткенинiң соонда Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы Владимир Джанибеков, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы Александр Иванченков болгаш Франция Республиканың хамаатызы Жан-Лу Кретьен составтыг ийи чурттуң каттышкан экипажы черде ээп чедип келген. «Салют-7» станцияда ажылды космонавтылар Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев үргүлчүлеп турар.

«Союз Т-6» корабльдиң кудулап бадар аппарады Совет Эвилелиниң девискээринде айыттынган районунга Аркалык хоорайдан соңгу-чөөн талада 65 километр черге кээп хонупкан.

Космонавтылар Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьенниң черге хонганының соонда кадыының байдалы эки.

Орбитаның «Салют-7»—«Союз Т-5»—«Союз Т-6» комплекизинге ажыл үезинде Совет Эвилелиниң база Франциянын эртемденнериниң болгаш специалистериниң белеткээн планнаттынган эртем программазы долузу-биле күүсеттинген. Ужудуушкун үезинде черниң атмосферазын, планеталар аразының бүдүмелдерин, галактикаларның болгаш галактикаларның эвес-даа хереледеннишкиннерин шинчилээн. Космостуң материаловедениезиниң программазын ёзугаар «Кристалл» деп хеременел-биле деңзи чок байдалдың үезинде демир аймааның диффузиязын болгаш кристалладаттынарының аргазын өөренип көөр болгаш космос технологиязының аргаларын улам-на болбаазырадыр сорулга-биле дуржулгаларны кылып күүсеткен.

Ужудуушкун программазының элээн хой кезиин медицина-биологтуг шинчилелдерге ажыглаан. Кижиниң организминиң деңзи чок байдалга чоорту таажарыының онзагай үүлдериниң дугайында чаа информация алдынган. Янзы-бүрү биологтуг үүлдерге космоска ужудуушкунуун факторларының салдарын өөренип көөр талазы-биле элээн хөй дуржулгаларны кылган.

«Салют-7» станцияның моон соңгааргы ужудуушкунуның үезинде космонавтылар Анатолий Березовой-биле Валентин Лебедев совет болгаш француз эртемденнериниң белеткээн шенелделерин үргүлчүлээр.

Француз космонавтың киржилгези-биле каттышкан экипажтың чедиишкинниг доозулган ужудуушкуну Совет Эвилели биле Франция ийи чурттуң эрге-ажыктарында дүүштүр космосту тайбың херээнге шиңгээдир талазы-биле моон-даа соңгаар уре-түңнелдиг кады ажылдаарында чугула базым болган.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы эш В. А. Джанибековту Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунун чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде кылган эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы эш Александр Сергеевич Иванченковту Ленин орден болгаш ийиги «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

Совет Эвилелиниң Маадыры эш А. С. Иванченковтуң маадырлыг чоруун алдаржыдары-биле маадырның төрээн черинге хүлер хөрек тураскаалын тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың июль 2.

Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы эш А. С. Иванченковту Ленин орден болгаш ийиги «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунун чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде кылган эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы эш Александр Сергеевич Иванченковту Ленин орден болгаш ийиги «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

Совет Эвилелиниң Маадыры эш А. С. Иванченковтуң маадырлыг чоруун алдаржыдары-биле маадырның төрээн черинге хүлер хөрек тураскаалын тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың июль 2.

Франция Республиканың хамаатызы шинчилекчи-космонавт Жан-Лу Кретьенге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунун чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде кылган эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Франция Республиканың хамаатызы шинчилекчи-космонавт Жан-Лу Кретьенге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр болгаш Ленин орден база «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

1982 чылдың июль 2. Москва, Кремль.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ: айтырыглар, шиитпирлээриниң оруктары

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери база аңаа «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының база оңу боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилерин улам-на сорук киргеп. Бо хүннерде олар Пленумунуң салган сорулгаларын күүседир дээш, улуг күженишкинниг ажылдап турар.

Чурттуң Аъш-чем программазы бодунуң үре-түңнелин бо чылын-на бере бээр деп, эш Л. И. Брежнев Пленумга онзалап демдеглээн. Ону боттандырары бүгү улустуң херээ. Мал семирти азыраар совхозтуң ажыл-ишчилери ол чугула херекке боттарының салыышкынын киирер ужурлуг».

СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан. совхозтуң малчыннары он бирги бешилдиң йийиги чылын багай эвес эгелээп. Ону бадыткаары-биле чамдын сан-чүрагайларны киирип көрейн. Бо чылдың бирги чартында 1022 центнер немелде деңзинии семирти азыралда турар мыйыстыг бода болгаш шээр малдан алган. Ол планда көрдүнгенниден дыка хөй болуп турар. Чартык чылда күрүнеге эът садарының планы 650 центнер. ону херек кырында 741 центнер азы 117 хуу боттандырган. Сүт планын 50 центнерниң орнуна 220 центнер — 4,4 катап, дүктү 20 центнерни садар тургаш, 131 центнер кылдыр—6,5 катап ажыр күүседткен.

Бо чылын мыйыстыг бода малдан өлүп хораар база дүлаар чорун болбаан. Ынчаарга совхозка шээр малдың өлүп хораары эрткен чылдың ол үезинге деңзээрге, алды катап, дудары ийи катап, чылгының ол-ла параалашкаа-биле бөш болгаш үш катап кызырылган.

Чылдың бирги чартыында дужаагаи малдың күш-денгелиң ап көөрге. тергиин болгаш ортумактан өрү деңгелдии—80 хуу, ортумак күштүү—10 база ортумактан күчү күштүү—10 хуу болган. Барык-ла бүгү дужааттынган мал семис күштүү болгандыр.

Совхозта мурнакчы малчыннар эвээш эвес. Чижээ, хойжу Куулар Өктек-оол төрүүр 100 хойга онааштыр 104 хураганны менди камгалап алган. Инек кадарчылары Сайын-оол Даш-оол хонукта 840, Балчыр-оол Доңдупай—800 грамм немелде деңзинии чедип ап турар. Хойжулар Самбуу Кара-оол хой бүрүзүнден 3,9 кг, Куулар Ашак-оол 4,5 кг, Иван Дандар 4,1 кг, Иргит Турей—3,9 кг дүктү кыргын алган. Ындыг мурнакчыларның кызымак, ак сеткилдиг күш-ажылының ачызында совхоз планныг онаалдаларны ажыр күүседип турар.

Аъш-чем программазын боттарыныга тодаргай салыышкынын киирери-биле совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының күрлавырларын база болдунар аргаларын сайап көргеш. чедип алыр чүүлдерин тодевилээп. Чижээ, совхоз бо чылын 2200 центнер немелде деңзинии сайгарар планныг. Бо чайын совхозтуң девискээринден эът-сигеннин үнгени эки. Чайның болдунар аргаларын бүрүн ажыглап, күрүнеге дужаар малды эки семирти одарладып, немелде чемни берип тургаш, ооң ортумак дужаалда деңзинин баш бүрүзүн-не 400 кг чедирип тургаш, күрүне планындан артыкка 80 тонна эътти дужаап болур аргавыс бар. Сүт планы чылда 150 центнер. Ам безин ону чартык чылдала 220 центнер кылдыр азы 70 центнерни пландан артыкка күрүнеге дужаган бис. Ынчангаш чылдың төп-чүзүнге чедир ам-даа 400 центнер сүттү дужаарын шиитпирлээн. Ону чедип алырда. бирээде, чайгы үеде инектиң каладын. ажаалда чемгерилгезин экижидип тургаш, ооң сүткүр продуктулуун бедидер. Ийинде. саар инектиң баш санын ам 55 турганын 200 чедир көвүдедир. Бо чылын бүрүн механизастаттынган бир ферманы ажыглалга киирер. Бо бүгү хемчеглер сүт будүрерин база күрүнеге садарын шиитпирлиг көвүдеринин болдунар аргазын баэр. Совхоз бо чылын дүк садар планны барык-ла будун чартык катап ажырганың үстүнде көрүскен болгай мен. Ам-даа ооң кырында чедип центнер дүктү немей садарының аргазы бисте бар.

Ооң аңгыда, совхозтуң ажылчыннарының хуузундэ ажыл-агыйындан күрүнеге эът садарын организастаарыныче совхоз дирекциязы. Суг-Бажы көдээ Совет улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш бо чылдың күзүнүнде чонуун хуузунда ажыл-агыйындан 350 шарыны садып алырының керээзин чарган болгаш мал хүлээп алыр тускай кижини тургускан. Ол шарыларның баш бүрүзүнүн ортумак дужаалда деңзинин 400 кг чедирер болза. күрүнеге 140 тонна эътти дужаап болур-дур. Садар малларны семирти азыраарынга совхоз чонга дузаны көргүзүп, белеткеттинген сигеннин 20 хуузун—600 тонна хиреин садып, комбикормну база бээр.

Чурттакчы чондан 400 баш хире хаванны садып алырының контрактация керээзин совхоз чарып алган. Хаван ээлеринге чарбаны, комбикормну садып турар. Ындыг янзы хаван сатканындан 40 тонна эът күрүнеге кирер апаар. Совхозтуң бодунуң күрүнеге пландап ажыр дужаар деп турар ээди чондан садып алыр мал эдиинге каттышкаш, 260 тонна хире болур-дур. Оон ынай чондан 200 килограмм саржагны садып алган турар. Хой дүгүн 300 болгаш ангор дүгүн —30 килограммны совхоз садып алган. Ол дээрге. совхозтуң ажыл-ишчилериниң чүртүүн Аъш-чем программазын күүседиринге эвээшбиче-даа болза салыышкыны болур.

Мал семирти азыраар совхозка мал чеми шиитпирлиг ужур-дузалыг чүүл болур. Ону барымдаалааш, бо чылын үш муң ажыг тонна сенажты, беш муң тонна хире силосту, 267 тонна будукбүрүнү белеткеп алыры көрдүгеп. Мал чеминиң белеткели ам бисте массалыы-биле эгелей берген. Бо чылын эът-сигеннин үнгени эки, ындыг болганда. планнаттынган сигеннин кезии белеткеп алырының болдунар аргазы бисте бар.

С. СЕДЕН-ООЛ.
«Совет Тыва» совхозтуң директору.

АНЫЯКТАР—КӨДЭЭГЕ

«Чурттуң аъш-чем конвейериниге — комсомолчуларның сагыш салыышкыны» деп кыйгырыг-биле миллион-миллион совет ооллар, кыстар ажылдап, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарыга идепкейлиг киржип турарлар. Аъш-чемниң кол-кол хевирлерин будүрүп үндүрериниге аныяктарның салыышкынын улгаттырар дугайында чугаа ВЛКСМ ТК-ның пленумунга Москвага июль 2-де болган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде, болгаш комсомолдуң XIX съездизинге ооң чугаазында айыттынган сорулгаларга болгаш түңнелдерге холбаштыр комсомол организацияларының сорулгаларын аңаа чугаалажып көрген.

Аныяк ооллар, кыстарның хүлээлгези болза, боттарын черниң ёзулуг ээлери болур кылдыр кижилерге, ажылды экижидириниң курлавырларын үргүлүү дээп тывары болур деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. В. Пастуховтуң илеткеланде болгаш санал бергеннериң чугааларында айыттынган.

Мурнакчы коллективтериниң дуржулгазын ажыглавышаан, комсомол организациялары аныяк ооллар, кыстарны индустриалдыг технологияны шалыпкын шиңгээдип алырыныче чер ажылының эртемге үндезилээн системазарын ажыглаарынче мөөнүзээри чугула деп аңаа онзалап айыткан.

ВЛКСМ ТК-ның пленумунуң ажылыкга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының орлакчызы Э. Н. Нуриев, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары киришкен.

(СЭТА-ның корр.).

СССР-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Красноярск крайның тывиец хүнүнең 1982 июнь 1-8 жылдыг

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ АРАЗЫНДА

Хакасияның ажылчы чону СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл ооңуң дугайында» докладының боттарының чүректеринге эң-не чоок кылдыр хүлээп алган. ССРЭ-ниң 60 чылы — совет улустуң амыдыралында төөгүлүг болуушкун, ол дээрге СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң херечизи-дир.

Бистиң облазывыс совет улустарның хөй национадыг ег-бүдезинде, сырый кады ажылдажылгазында төлептиг черни эзелеп турар. Ол бистиң чуртка чырыткылыг келир үе — коммунизмни тургузары дээш совет улустуң демиселивге бодунуң үлүүн киришпирип турар.

Улуг Октябрьның тиилээриниң мурнунда Хакасия хаанныг Россияның хожудангай, каранғы-бүдүүлүк, эң-не ырак-узак булуңу турганы билдингир. Амгы үеде бистиң облазывыс дең эргелиг, хөй национадыг бүгү совет улусбиле чаңгыс өг-бүле болуп алгаш, аас-кежиктиг, амыртайбың чурттап, ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың бактаан тургустунганының баштайгы айларындан-на эгелээш, Хакасияның хөгжүлдезиниң дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазак доктаамал сагыш салып келген. 1925 чылда-ла эң баштайгы поезд чаа туттунган демир-орук-биле Ачинскиден Абаканга келген. Ол дээрге бистиң областың хөгжүлдезиниң быжыг оруунуң эгезиниң салдынганы ол-дур деп бистер үнелеп турар бис. Хөмүр-даш болгаш ыяш болбаазырадыр, а ол ышкаш чурт иштиниң үлетпүрү дүрген хөгжүп эгелээн. Ооң дараазында чылдарда Абакан — Новокузнецк, Абакан—Тайшет аразының демир-орук шугумун тудуп тургускан. Абазаның болгаш Тейниң демир рудниктери, Сорскиниң молибден комбинады, Абаканның эът-консерва комбинады, Черногорскиниң камволь-шекпен каттыжыышкыны, Аскизтиң ыяш белеткээр бүдүрүлгези дээш ышкаш, улуг-улуг күш-ажылчы коллективтер бо хүннерде долу күүзүг-биле ажылдап, ӊи бирги беш чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турар. Хакасияның трикотаж, даараныга, идик фабрикалары, адактың соонда Салының девискээр-бүдүрүлге комплексин областың үлетпүрүүнүң продукциязының алдээ кезиин берип турар.

Амгы үеде Хакасия контейнерлерни, көдүрер краннарны, ыяш чүдүрүкчүлерин, тудуг материалдарын, пөс-таавыны, идиктерни, даараан кылыгларны, демир рудазын, молибденни, хөмүр-дашты болгаш өскеда чугула продукцияны Төрээн чуртка берип турар. Бүгү талазы-биле механизастаттынган болгаш бедик хөгжүлделиг чер болгаш мал ажылдыг совхоэтар хөй хемчээлдиг кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп турар.

1980 чылда Хакас автономнуг областың бежен чылын калбаа-биле байырлап демдеглээн. Область, хоорайлар, районнар, суурлар болгаш кедээ Сөветтерге чоокта чаа муң-муң депутаттар соңгуткан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединде Хакас автономнуг области беш депутат төлээлеп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Хакасияда ажылчын аңгы тургустунуп, сан талазы-биле өскен. Бистиң областың чонунуң үштүң ийиден хөй кезии үлетпүрде, тудугда ажылдап турар. Амгы үеде Хакасияның ажылчын тараачыннары дээрге бүгү талазыбиле билиглиг, бедик мергежилдиг кижилер: трактористер, комбайнерлер чолаачылар болгаш малчынар-дыр. Бистиң область үлетпүр, тудуг, көдээ ажыл-агый талазыбиле хөй санныг специалистер тывылган. Хөй санныг интеллигенция улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге төлептиг үлүүн киирип турар. Хакасияның амгы хүннери дээрге, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының тиилелгези, бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувус — ССРЭ-ниң улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң дузаламчызының үре-түңнелиидир. Ындыг дузаламчының чайынналчак көргүзүү —он бирги беш чылдың чаа тудуглары. Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда барык бүгү чурт киржип турар. 20 хире эртемшинчилел институттары, бир муң ажыг үлетпүр бүдүрүлге коллективтери ооң төлевилел ажылдарынга болгаш тудуунга киржип турарын айтыргала четчир. Ол ышкаш Абаканның вагон кылыр комплексизиниң тудуунда 49 төлевилел институттары, 130 ажыг бүдүрүлге черлери идепкейлиг киржип турар. 30 ажыг национадлың кижилери үстүнде айттынган тудугларда чаңгыс кижи дег ажылдап, күш-ажылчы чедиишкиннерин үлам үлгаттырарынга дузалыг деп чүвени практика көргүзүп турар.

Хакас автономнуг областың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннери дээш Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнер-биле шаңнаткан. Хакасияның бүгү талазы-биле чечектелиишкини — партияның ленинчи национал политиказының амыдырала боттанышкыны-дыр деп катап-катап демдеглеп каары чугула.

Бо хүннерде Хакасияның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдырапга күүседир дээш тодаргай хемчеглерни айтып, күженишкиниг ажылдап турарлар.

К. ХУДЯКОВ,

СЭКП-ниң Хакас обкомунуң секретары.

КОЖАВЫСТА — ХАКАСИЯДА

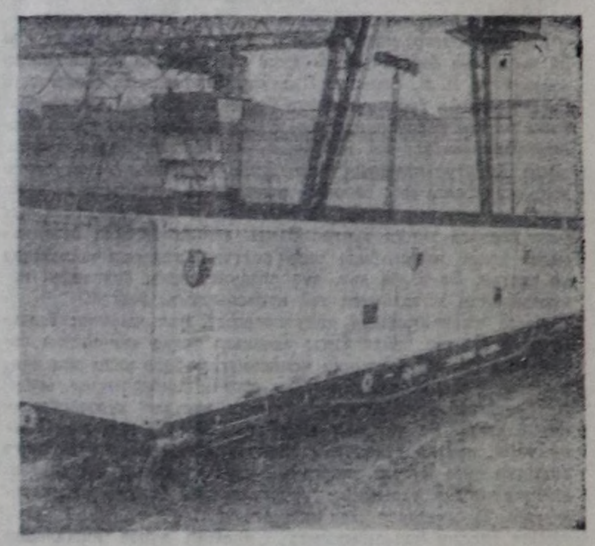

БУЛУҢУМГА ЫНАК МЕН

Хакасияның Алтай районда Аршаново деп суур бар. Ол дээрге «Коммунизмче орук» совхозтуң төвү-дүр. А мээң төрүттүнген черим ол, өскен-даа черим ол. Адаием база маңаа чурттап чорааннар.

Төрүттүнген булуңумга дыка ынак мен. Ону мээң чаш турган үемге демейлээр арга чок ийин. Ам ол чаа үениң чараш сууру апарган, мурнунда турган ийленчек казанактарның чүгле истери чыдып калган. Суурда школа, эмнелге болгаш культураның тудуглары хөй.

Бөдүүн ажылчын, механизатор кижи мен. Бисте ол хүндүткелдиг мергежилдерниң бирээзи. Совхозта Борис Танбаев, Владимир Калямин, Иван Танбаев, Владимир Костоянов дээш ышкаш сураглыг механизаторлар хөй, оларның үлегерин эдерип ажылдап турар мен.

Н. АРШАНОВ,

механизатор.

НАЙЫРАЛГА ДАЯНГАН

Социализм үезинде улустарның аңы-дуңма найыралын быжыглаарының оруктары-ла хөй. Оларның бирээзи — әртем ажылы. Бүгү чурттуң болгаш аңгы-аңгы республикаларның, крайларның, областарның экономиктиг болгаш социал-политиктиг, культура хөгжүлдезиниң ажыктыг оруун шинчилеп тыварынга әртемденнер кады ажылдап турарлар. Бодувустуң улузувустуң төөгүзүнүң, экономиказының, культуразының болгаш амыдыралының айтырыгларын шиитпирээринге Хакасияның әртемденнериниң кылган чедиишкиннерин кысказы-биле-даа бол бүгүн чугаалаары өөрүнчүг-дүр. Хакасияның әртемденнери интернационалчы, олар — аңгы-аңгы нацияның кижилери. Ынчалза-даа олар чаңгыс күзел-соруктуг — боттарының әртем ажылы-биле коммунистиг тургузуушкунга салымшкыны киирерп.

Төөгү әртемденнери хакас улустуң эрте-бурунгудан амгы үеге чедир төөгүзүн шинчилеп турар. Ол талазы-биле төөгү әртемнериниң доктору Я. И. Сунчугашев чедиишкиниг ажылдап турар. Ол таанылыг археолог-әртемден Хакасияга эрте-бурунгу металлургияны, хакастарның материалдыг культуразының айтырыгларын шинчилээн. Төөгү әртемнериниң доктору, МКУ-нуң профессору Л. Р. Кызласов хакастарның болгаш тываларның эрте-бурунгу үелерде болгаш ортаакы векге төөгүзүн чедиишкиниг шинчилеп, хөйнү кылган.

Төөгү әртемнериниң кандидады, доцент С. П. Ултургашевтиң удуртулгазы-биле амгы үеде Хакасияның әртемденнери Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң әртемденнери-биле кады партияның Хакасияның область организациязының төөгүзүнүн очеркгерни ажылдап кылып турарлар.

Хакас литератураның төөгүзүнүң очерктерни филология әртемнериниң доктору, профессор М. А. Унгинцкая, филология әртемнериниң кандидаттары улуг әртем ажылдакчызы В. Е. Майногашева, П. А. Трояков, А. Г. Кызласова, совет хакас литератураның болгаш тываларның, алтайларның база Сибирьниң соңгу чүгүнүн улустарының литературазының дугайында филология әртемнериниң кандидады, доцент К. Ф. Антошиниң монограф шинчилелдери солуп болуп турар.

Хакасияның әртемден-лингвистери база солуп ажылдарны кылгылаан. Филология әртемнериниң доктору М. И. Боргояковтуң, филология әртемнериниң кандидаттары Д. Ф. Патачаковтуң, В. Г. Карповтуң, Д. И. Чанковтуң болгаш оон-даа өскелериниң аттары чүгле Хакасияда эвес, бүгү чурттуң түркологтарынга билдингир. Оларның ажылдап кылганы «Хакас дылдың грамматиказын» чурттуң сураглыг түркологтарыбиле үнелээн. «Хакас-орус дылдың» словарын филологтар белеткеп турар.

Амыдырал үнэн келген тудум-на бурунгаарлап, әртемденнерниң мурнунга чаа соруланы салып турар. Саян-Шушенск ГЭС-тиң базазынга Сибирьниң мурнуу чүгүн шиңгээдип алыры болгаш девискээр-бүдүрүлге комплексин тургусканы-биле холбаштыр әртеминиң мурнунда чаа айтырыгларны амыдырал салган.

Әртеминиң оруу белен эвес, ынчалза-даа бодуңуң чонунга әртемни бараалгадыры өндүр чаагай хүлээлге. Харыысалга база ындыг бедик. Хакасияның әртемденнери шак ынчаар бодап, шак ынчаар ажылдап турарлар. Аңы-дуңма өске улустарның әртемденнери-биле доктаамал харылсаазы, үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы — оларның чедиишкиннериниң чугула даянгыжы. Хакасияның болгаш аңы-дуңма Тываның әртемденнериниң харыысаазы шагдан-на тургустунган болгаш улам-на бижыглып турар.

В. АНЖИГАНОВ,

философия әртеминиң кандидады, Абаканның пединститудунуң доценти.

МААДЫРНЫҢ СЫЛДЫЗЫ

Ол ЧЕДЕН хар чыгай берген, ынчалза-даа бажының кара дүктеринде бичии-даа агарган чер чок. Эгиннери, шериг кижинии дег, дең-дески. Ооң характырындан хүлүмзүрүг черле ыравас. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, ону ындыг улуг пазылыг кижи дээр аргажок.

— Кырыыныңга далашкан канчаар боор—деп, ол баштактаныр. — Назылап-кырыыры дээрге өөрүшкү эвес-тир деп, улус чугаалажыр ышкажыгай. А мен аныяктар дег чурттаксаар кижи мен, ынчаар чурттап-даа чор мен...

Ооң-биле баштай-ла танышканывыстан бээр ам 25 чыл чедип тур. Ынчан Усть-Абакан районуң «Степной» совхозунче редакциядан даалгадыг чоруткан, ону күүседип алгаш, демир-орук-биле чанып орган мен. Вагонга мөгезимээр мага-боттуг, узун эвес дурт-сыныг, чаъска кедер плаштыг, күс чылыг-даа турган болза, хой кежии борт кеткен эр мээң-биле кады олуруп алды.

Орук кижилерни чоокшуладыпкан болгай. Мээң кады чорун орар эжимни Михаил деп адаар, ол «Степной» совхозтуң хойжузу, боду Бейкте чурттап турар (ында ферма бар) дээрзин удаваанда билип алдым. Ынчан фамилиязын база чугаалаан чүве, ынчалзажок орта сактыш албайн бадып-тыр мен.

Бистиң чугаавыс узун-на болган. Ооң иштинде мээң хайгамның дугайын база чугаалаштывыс. Ол, совхозта улусту шупшуузун танып болган, кижи бүрүзүнүң канчаар ажылдап, чурттап турарын кысказы-биле таныштырды. Оон ол олурган чериндеп турган, планын ушпуттарга, ооң хөрээнде Маадырның Алдын Сылдызы чайнай бергенин көрүп кагдым.

Кымыл ол дээрзин орта-даа билбейн, шак чыгыы үеде көөрежип орган кижим Михаил Егорович Доможаков болган ышкажыл. Ооң соонда бис аңгы-аңгы черлерге хөй удаа душкан бис.

Ол хөлчок солуп кижи болдур ийин. Янзы-бүрү солуп түүлдер чугаалап турда кайгамчык-ла. Ынчалза-даа ооң дайын сактып чугаалап олурганын кажан-даа дыңнаваан мен. Хөңнү чок турган-на боор ол.

Дайын эгелеп турда, Михаил таптыг-ла чөөрби беш харлыг турган. Ооң мурнунда оскүс калган, он чыл хиреде хой кадарган, дөрт чылды демир-орукка ажылдап, ийи чылды шериг албанынга эрттирген.

А кажан барыын чүкке дайын олу, чалбыыштаалы, гитлержи шериглериниң дагалыг сапогтары бистиң хоорай, суурларывысты тепсеп эгелээнде. Михаил шериг комиссариадының эжинден ыравастай берген... аныяк демир-орукчуну баштайгы дээрезинде фронтуже чорутпайн турганнар. Оон түгле сентябрьда, Хакасияга тургустунган Сибирьжи 309 дугаар дивизияның составынга Доможаков чаңгыс чер чурттуглары-биле кады фронтуже чорушкан. Дивизия дайынчы шылгалдаанын 1942 чылдың июль 5-те Лиски деп станцияга эрткен.

Курск дээрбээ. Дивизияның аңаа киришкени хан төгүлүшкүнүүт тулчуушкуннар ооң мурнунда болгулаан тулчуушкуннар-биле канчап-даа денээр арга чок кадыг-берге болган. Каргыштыг дайынның човуланыңдан чер боду безин човууртап чыткан ышкаш сагындырган, демир безин шыдашпайн эстп бээр турган. Янзы-бүрү аттыг танкылар, самолёттар, фашистерниң кыр-кырынга улажып-ла турар чадаг шериглери. Балыглаттырган мун-муң кижилерниң аразында Доможаков база бар.

— Кол-ла чүве сөөкке ок дегбээн-дир — деп, ханга борашкан ак халаттыг, чолдак-сымаар ашак чугаалаан. — Бир ай болгаш, таңныдан болур-дур. А ам бээр, столче...

1943 чылдың сентябрь 17-де дивизия Пирятин хоорайны хостаан. Хоорай дээш тулчуушкун орай кежээ эгелээн, артемнинде доосту берген, дайын оон үндур шаптырган. 303-кү дивизияны ол-ла хүн Пирятинниң деп адаан.

Днепр. Бо улуг хемниң ады Михаил Доможаковтуң болгаш ооң мун-мун шериг эштериниң ады-биле кезээ мөңгеде тудуп холбаалыг болуп артган. Сентябрь 24-че дүнезинде хемни кежерп эгелээн. Кезек бүрүзүнден эң-не аваангыр-тудунгур, сагынгыр-тывынгыр, эң-не эрес-дидим эрлерни шилип, 7—8-тен болүктээн. Оларның аразында разведчиктер база турган. Доможаковтуң болүүнде — чеди кижи. Болүк бүрүзү холга таварышканын-на — хемени азы салчыгашты — ажыглаан. Дайзын быжыглаган кадыр эриндеп үзүк-соксаал чок боолап, прожекторлар-биле хемни дургаар чырыдып турган. Эрес-дидим дайынчылар ындыкы эриктеп булгуртккен пулемёттарже уткуштур бөлүк-болүктеп чоруп-ла турганнар. Чаашкыныалган хөй окту-кым-даа эртип шыдавас ышкаш сагындырган. Ынчалзажок маадырлыг дайынчылар эң-көрүп өлүмге алаып, чидирбишаан, улам-на бурунгаарлап, далажып кел чорааннар...

Разведчиктер харын чедимчелиг болганнар. Олар хемни баштай-ла кежии кээп, эриккe быжыгланыпкан, дүнеки тулчуушкунче киргеш, өскелерге дузалаан. Дайзыныңн турган эринде бистиң шериглеривистиң саны эртенге чедир он-он эвес, а харын түүге четкен.

Дараазында дүне дуза чедип келген болгаш, ам бистиң шериглер бичии бөлүктербиле эвес, а роталар болгаш батальоннар айыл-биле хемни кежип дорааи-на тулчуп киирип турганнар. Удаваанда баштайгы Шучинки, Балыгдээр сууржугаштар хостаттынган.

Кезек үе эрткенде, дивизияга өөрүнчүг медээ дыңналы берген: Днепрни кешкени дээш ийи муң ажыг кижини партия болгаш чазак орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Бежен хире дайынчыларга Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Оларның аразында Михаил Егорович Доможаков база бар болган.

Маадырның Сылдызын анаа тыпсын турган үеде бир-ле кижи ону ный дээн:

— Экии, аттажым. Мен база хакас кижи мен. Аскиз чурттуг Михаил Чебодаев дээр. Үе тыпсывысса, чугаалажыр бис шиңме.

Ынчалзажок олар чугаалажыын четтикпээннер. Оон соонда-даа ужуражып шыдаваанар — Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Иванович Челодаев аңы-дуңма Литваны камгалап турган өлурткен.

А Доможаков дайынның оруктары-биле улам-на бурунгаарлап, барыын чүк чурттаарын фашизмден хостажып чоруп орган. Оон Венгрияда Балатон хөл чоогунга аар балыгларткан. Эмнедип киргеп госпиталы оңу Бухарести. Константинаны таварты Төрээн чуртунче чорудупкан.

Михаил Егорович 1975 чылга чедир хойжулап ажылдаан. Ам пенсияда. Ынчалза-даа ону үзелчыннар аразында бо-ла көрүп болур — дуржулгалыг хойжу бажыңынга анаа олура албас-тыр ийин.

Б. БАЙНОВ.

БО АРЫНДА:

● Хакасияның чаартылгалары ● Маадырның Сылдызы ● Суурумга ынак мен ● Найыралдың күжү ● Фото-чуруктар.

ТУРЛАГГА

Совхозтуң төвүнден ырак эвес, чаңгыс дорааи чеде бээр, сес километр черде, тейлер баарында, чыраалар чоогунда, чүнар-бажың болгаш мал кажааларлыг турлаг бажын турар. Ол турлагны Кичеев деп адаар. Бажынның даштында таблицада «Сонский» совхозтуң эң эки каларчызы» деп бижээн.

Ында бодунуң кырган ада-иезин-биле кады Федора Николаевна Саражакова чурттап турар. Ол дээрге бодунуң бежен харыштында чурттаалгазында он уругну төрээп болгаш бир оолду — Вячеслав Тороковтуң бодунга азырап алган. Он бир уругуу Маадыр-ие. Уруглардының аразындан боттарының тускай ег-бүдезиг апарганнар бар. Чамдыкта шупту чыглын келгилээрге, бажың-ишти ыыт-шимээнниг хөглүг-ле болуп бээр. Дора Николаевнаның сеткил-сагыжы оңза чылыг аналр. Чүге дээрге ол бүгү ажы-төлүүн иези болгай.

Ол турлагны долгандыр кайнаар-даа көөрге, чалгаранчыг шат тейлерлиг ховуда хову. Бо мындыг черге хөй уругларлыг ие база чөнүп кыраан ада-иезин-биле кады хайыы турлагга чурттап турарын кижи кайгаар. Совхозта чурттаалга бажыңнары чедиишпези ол бе? Ындыг эвес, ол дугайында совхозтуң профэвилел комитединиң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Федорович Кузнецов бегин ол садарчының ажыл-ижинге шуут бердингенин магадап чугаалаарындан оларның чүге ол черге чурттап, ажылдап чорууру билдинне бээр.

Ук турлагда ег-бүлевиң эң улуу — сеңеп ажыг харлыг Николай Константинович Кичеев. Ол хире назылыг кижи ам-даа омак-сергек, мурнакчы кадарчы уруушун ажыл-ижинге дузалажып чоруур.

Дора Николаевнаның бир оглу Саша авазының дузалакчызы болуп, ол турлагда артып калган. Ада-иезиниң чурту болур ховуга Дора Николаевна сеткил чүрээзин шуут түлүп бердинген. Оон өскээр кайнаар-даа чоруксавас.

А. ТУРОВ.

ЧУРУКТАРДА: Абаканбөгүн; «Аскизский» деп хой ажылының уксажыдылга совхозунуң аныяк сазынчылары Э. Сагалакова, Е. Сазанакова, А. Всеволова олар (үстүнде); «Абаканвагонмаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының контейнер заводу. Белен продукцияны чүдүрүп турары (оон адааида); Аскиз районуң Калинин аттыг совхозтуң № 5 бригадазының мурнакчы малчыннары Алексей Николаевич Топоев биле Александр Георгиевич Заур; филология әртеминиң доктору Михаил Иванович Боргаяков (адааида).

Г. БУРНАКОВТУҢ фотолары.

Июль 4 – Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү

ТАЛЫГЫРДА ЭЖИНДИРИИШКИН ҮЕЗИНДЕ

Далайжыларның хөй нуруузуу Төрээн чурттуң чугула даалгаларын күүсетиишаан, боттарының чаңчыл болган байырлалын аалдарындан талыгыр ыракта эжиндириишкин үезинде уткуп, демдеглеп турар. ССРЭ-ниң Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнде эжиндириишкинде чеже хире совет судноларының чоруп турарын СЭТА-ның корреспондентизи сонуургап көргеш. Аңаа тодаргай харыны «Морфлот» деп саналга машиназы берген.

ССРЭ-ниң садыг флодунда 1750 суднолар бар. Олар делегей океаннарынга муң-муң километр далай оруктарын эрткеннер. Чаңчыл болган байырлалының хүнүнде аалдарындан талыгыр ыракта далайжылар Төрээн чурттуңуң дугайында кезээде бодап, радио, телетайп, спутниктер системаларын дамчыштыр ог-бүлелериниң кежигүннери-биле доктаамал харылзааны тудуп чоруурлар.

Доштуг далай оруктарынга — берге байдалдарда эжиндириишкинни боттандырып турар «Арктика» атомоходтуң капитаны В. Голохвастовка сес:

— Арктикада чайгы үеде кыштан барык-ла ылгалбас. Далай дожу ында хевээр, соогу база дыңзыг. Ынчалзажок атомоходтуң ачызында хөй метр калың дошту буза үстүргеш, өске судноларга орукту изеп берип турар бис.

«Арктика» атомоход чыл эгезинден бээр судноларга орукту ынчаар изевишаан, 23 муң миль ажыг хемчээлди эрткен. Баштай Енисейниң кылын дожун таварты судноларын оруун изээн, оон соонда Соңгу доштуг океанның ортудуктарынга чедир оруктарны ажыткан. Ам-даа чаа оруктарны доштуг океанга изээр сорулга салдынган.

Норильскиден металлды, Игаркадан — тудуг ыяжын хереглээр чөрлеринге, Тюменьниң соңгу девискээринге хөй тонна дерит-херекселдерни чедирер хүлээлгелиг бис. Эң баштай сөөртүр чүктер — аъш-чем аймаа.

Москваның төвүнге, Далай флодунуң министерствозунга олуруп алгаш, Арктиканың экватория сугларында далайжылар-биле харылзааны база тутkан. «Эрнст Тельман» теплоходтуң далайжылары-биле харылзашкан.

— Кампонгсаом, Хошимин, Дананг хоорайларга улус ажыл-агый чүктерин чедиргеш, аалдарывысче ээп чаныштывыс — деп, капитан Г. Бакаев дыңнаткан. Капитанның далайжылары рейстиң планнаттынган хуусаазындан 15 хонук мурнай доозуп турар. Акы-дунма чурттарның—Вьетнамның болгаш Кампучияның далайжылары-биле найыралдыг чарыш планны хуусаа бетинде күүседиринге дузалаан.

Акы-дунма чурттарның далайжылары-биле совет далайжыларның интернационалдыг найыралы, оларның пролетаржы эп-сеткил каттыжыышкыны улам бижыгын турар. Чижээ, «Николай Добролюбов» теплоходтуң коллективи 750 тонна хөвеңни Кампонгсаом өртээлинге боттарының күжү-биле дүжүрүп берген. «Солнечногорск» теплоходтуң экипажы Кубаның далай өртээлдеринге улус ажыл-агый чүктерин чедирип боэрин графиктен чеди хонук буруугаар боттандырган.

Тайбың садыглажылга эгелээн черге дайын төнген турар деп, шаандакы шагның кижилери чугаалажып чораан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңниң ажылдан кылганы Тайбың программазын боттандырарынга совет далайжылар идепкейлиг киржип турар. Далай болгаш хем флодунуң дузазында Совет Эвилели-биле садыглажып турар чурттарның саны сөөлгү чылдарда үш катап көвүдээн.

— Совет садыг флодунуң ажылдакчылары бистер чүгле тайбың чүктерни дажыглап турар бис—деп, «Скульптор Голубкина» теплоходтуң капитанының бирги дузалакчызы И. Казмирчук чугаалаан. Совет Эвилелиниң тайбын чаа инициативаларынга тураскаатkан митинг ол суднога болган. Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле тускай ийиги сессиязынга кыйгырыгны митингиниң киржикчилери хүлээп алган. «Сарыылдыг кижи бүрүзүнге хүн адаанга четпер чер бистиң ак-көк өртемчейивисте бар» деп ол документиде бижээн.

Беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка түс-түү экипаждар идепкейлиг киржип турар. Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү баштайгы чартык чылдың доозулганы-биле капсырлашкан. Хөй коллективтер бо байырлалды чартык чыл планын хуусаа бетинде чедиишкиниг күүсетнени-биле уткааннар.

«Пландан ажыр 800 ажыг тонна чүктү сөөрткеш, 50 тонна одаар түүлдү кампаң алдывыс» деп, «Слуцк» теплоходтуң коллективи рапорттаан.

«Николай Кармазин» теплоходтуң экипажы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты телептин-биле эдилеп турар. Хөй муң рубльдиң орулгазын ол коллектив бо чылдың баштайгы чартыында чедип алган болгаш байырлал хүнүнде ажылдап, Мадрас, Австралия, Владивосток дразында рейсти боттандырып турар.

«Пландан ажыр ийи тонна чүүктү сөөртүп чор бис» деп, «Маршал Гречко» теплоходтуң далайжылары рапорттаан. Далай шуургаңында болгаш туманга ол коллектив Соңгу Атлантиканга таварышкан. Ынчалзажок бараанларны графиктен 12 шак буруңгаар чогуур черинге экипаж чедирип берген.

Совет далайжылар бодунуң чаңчыл болган байырлалын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан болгаш демдеглеп турар.

Л. ЕРМАКОВА.

ЧАА ОРУКТАР АЖЫТТЫНАР

Он бирги беш чылдың бирги чылында Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң коллективи мурнуку чылдарга бодаарга эжиндириишкинче барык бир неделя эрте кирген. Мында кол чүүл бар. Ол болза, коллектив судноларга септелгезин шалыпкын чоруткаш, хуусаадан эрте доозуп каны, септелгениң шынарының эки болганы-дыр. Үени мурнай улуг ажыл-хереэвис бүдүрүп эгелээнивис багай эвес түнелдерни көргүзеринге чедирген. Ылаңгыя май айда пароходство коллективи чүк сөөртүрүнүң планын 124,3, а пассажирлер аргыштырылгазының 128,5 хуу күүсеткен. Ол чедиишкинниривис июнь айның бүдүрүлге планын күүседиринге улуг идиг-ши берген. Пассажирлер аргыштырылгазы эрткен чылдың бо үедеги деңнелиинден дыка өскен. Эргелелдиң коллективи чаңчыл болган байырлалы —Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүн ындыг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп алганнар.

Кызыл— Тоора-Хем аразының суг оруу чүк-даа сөөртүрүнге, пассажирлер-даа аргыштырылгазынга улуг ролду ойнап турар. Ол оруктуң узуну 285 километр. Амында ийи теплоход ажылдап турар. Оон-биле чергелештир нефть продуктулары кудар, чүк сөөртүр түскай баржаларны Красноярск крайның будүрүлгелеринде тудуп турар. Оларның баштайгызы Тываның суг орууңда ажылдап эгелей берген. Чаа ажылдап кылган төлевилел-смета документацияларын ёзугаар Кызыл хоорайда судно септээр мастерскаяларның болгаш чүк чүдүрер причалдың тудуун эгелээн. Ол ышкаш дарганнаар механика пегинин, 600 дөрбелчин метр шөлдүг складтарның тудуу доозулган.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, четчир санның кадрларны белеткеп алыр, коллективтиң ажыл-чорудулгазын удам эжиндер талазы-биле боттуг ажылдарны кылып чоруткан. Коллективте 25 судно капитаны, оларның ол хире дузалакчылары, 61 ажылчын чаа сорулгаларны шиитпирлээринге, планныг онаалдаларны күүседиринге үлүг киирип, чаңгыс өг-бүлениң кижилери дег, кызымак болгаш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Оларның шынар составы багай эвес: ийи инженер, тускай эртеминг 30 техник бар.

Бистер кадрларны Хем флодунуң министерствозунуң тускай өөредилге черлеринге өөредип ап турар бис. Амгы үеде Новосибирск хоорайның суг транспортунуң инженерлер институдунда ийи, Красноярскиниң техникумунда 10 кижи өөренип турар. Оларның хөй кезии тывалар. Тускай мергежилдиг ажылчын кижи коллективке кол күш болганда, септелге ажылдарын кыска хуусаада бедик шынарлыг чорудар аргаы берген. Ынчангаш коллективте ийи-үш мергежилди шиңгээдип алган кижилериниң саны көвүдээнинге ачызында бо чылын эжиндириишкинче эрте киргенивистиң бир кол барымдаазы ол.

Кайы коллективте чурум үрекчилери, ажыл шагы үзер, арагалаар кижилер чогул, ында күш-ажылчы көргүзүг бедик болур. Ону өөренип көргеш, кижизидилге ажылын шыгыы чорудар дугайында шиитпирни хүлээп алган бис. Профилактика төвүлелиниде коммунистерни, комсомолчуларны колдады киирген. Олар багай эвес ажылдап келген. Оон түнелинде ажылчынарның ажылдан үнер, кирери 21, а оон иштинде боттарының күзели-биле үнери 15 хуу кызырылган. Хемчилерниң командылал составында ындыг чорук шуут чок дизе частырыг болбас.

Социалистиг чарыш бистиң ажылывыста кол черни ээлеп турар. Ону теплоходтар, экипажтар арагында чорудуп турар. Күш-ажылчы маргылдаанның түнелин ай санында үндүрүп турар. Чоокта чаа оон түнелин үндүрүп, тиилекчилерни илереткен. Пассажирлер аргыштырылгазы «Заря» теплоходтарның аразында чарышка дуржулгалыг капитан В. П. Василенко удурткан «Заря-191» теплоходтуң коллективи бирги черни чаалап алган. Тожу районче чүүк чедирип турар суднолардан хем флодунуң хоочуну Н. И. Панов капитаннаан «Ангара-20» теплоходтуң коллективи туруушкуп чок бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, чарыштың тиилекчизи болган. Ол теплоходтуң кежигүннери июнь айның бүдүрүлге планның ажыр күүсеткеннер.

Коллективте даанган ажылхерээ дээш харысалгалыг, үр чылда ажылдаан дуржулгалыг кижилер эвээш эвес. Капитан-дагдыныкчы коммунист М. А. Ашак-оол, коммунист П. М. Марков, капитан-механик С. М. Иргитов болгаш өскелер-даа коллективтиң кол өзээ, аныяктарның дагдыныкчылары болбушаан, терең болгаш шапкын суглуг Бий-Хем биле Каа-Хеминиң берге участоктарынга теплоходтарны канчаар башкарарын оларга өөредип, аныяк кижилерни ажылга дадыктырып, аңаа таңчыктырып турарлар.

Чоркта чаа ажылдап кылдынган хемчеглер ёзугаар бо чылгы эжиндириишкин үезинде Саян-Шушенскиниң улуг суг хөлбээнге транспорт аргыштырылгазын шиңгээдип алырын көрүп турар. Баштайгы муң тонна одаар түүл болгаш тудуг материалдарны ол чаа суг оруу-биле чедиртинер. Бо ажылдарга комплекстиг улуг хемчеглер киирер. Чүк сөөртүлгезин бирээи-ле 200 тонна чүк сөөртүр ийи судно май, июнь айларда эгелей берген. Чаа Шагаан-Арыгга тудуг материалдары чедирер дээш «Красноярскгэстрой» трест-биле керээни чарган. Чүк сөөртүлгезин улам экижидер дээр болза, хем флодун улам калбартыр, ону чаа теплоходтар, дериг-херекселдер-биле хандырар апаар. Ынчангаш Енисей пароходствозунуң заводтарында болгаш судовервилеринде түттүнүп турар чаа судноларны четтиктейи манап турар бис. Бо чылын бистиң эргелелге «Ангара» хевирнин 2 буксири, 200 тонна чүк сөөртүр нефть продуктулары кудар 2 баржа демежир.

Чедиишкиннер-биле кады ажылывыста четпестерни бегүн база чугаалаар апаар бис. Пассажирлер аргыштырылгазында четпестерге хамаарышкан хомудалдар эвээш эвес. Хем вокзалы туттунмаанындан справочное бюро, уруглар өрээли, диспетчер албаны, чүү-хее сугар камера амдыызында чок болуп турар. Ынчангаш кол кичээнгейни рейстерни үзүктелдирбезинче, теплоходтарның техниктиг ажаалдазын ажыл шагының соонда кылып алырынче угландырган.

Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң коллективи бо чылдың ийиги кварталында пассажирлер аргыштырылгазының планын 106 хуу күүсеткен. Коллективтиң мунында улуг сорулгалар бар. Бо чылын коллектив улус ажылагыйынга херек 114 муң тонна чүүктү сөөртүр хүлээлгелиг. Бистер колдуунда-ла чайгы эжиндириишкин үезинде колдуг ажылдаар болганывыста оны боттандырарыңдыг-ла амыр эвес.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъшчем программазын хүлээп алган. Ол программаны амыдыралга боттандырары — бүгү улустуң хөрээ кылдыр партия санаан. Ону бистиң коллектив бүрүн деткиишкий-биле хүлээп ап, оон боттанышкынынга эвээш-биче-даа бол үдүүн киирерин аазаанаар. Бир эвес бистер аъш-чем аймаан, нефть продуктуларын сүт оруу-биле хереглекчилерге үзүктелиишкин чок чедирип турар болзувусса. Аъшчем программазын боттандырарынга үлүүвүс киирип гурарывыс ол болуур. Ону бедик харысалга-биле билип турар бис. Ынчангаш улус ажыл-агыйынга херек янзыбүрү чүктерни Тожупуп, Каа-Хеминиң, Чаа Шагаан-Арыгның биске хамаарылгалыг организацияларынга чедирери —Тывапын хемчилериниң кол сорулгазы.

О. ПЕТРОВ,
Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң начальныгы.

ФРАНЦИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ БАЙЫРЫ

МОСКВА. (СЭТА). Франция Республикаңың президентизин Франсуа Миттеран шинчилекчи-космонавт Жан-Лу Кретьенге байырлыг чагаа чоруткан. Ында чугаалап турары болза: ужудуушкуннуң бүгү программазын дооскаңының соонда силерниң Черге ээп чедип келгенинер үезинде Силерге, а ол ышкаш силерниң совет эш-өөрлериңер Владимир Александрович Джанибековка болгаш Александр Сергеевич Иванченковка мээң эй-не эки күзээшкинимни дамчыдар күзелдиг мен.

Бо ужудуушкуннуң түңнелинде делегейниң эртем черлеринге үнелиг дыка хөй түңнелдерни алыр болгаш ол түңнелдер медицинаны, биологияны, материаловедениени болгаш астрономияны чаа-чаа ажыдыышкыннарга чедирер.

Бо ужудуушкун коомос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилеп, шиңгээдир талазыбиле Совет Эвилели биле Францияның аразында кайыдаа талага эң ажыктыг кады ажылдажылгазының херечизин.

Хельсинки дугуржулгаларынга үндезилээш тургузар болгаш бистиң бөмбүрзектиң бүгү улустарының аразында чаагай харылзааларны быжыглаар талазы-биле француз улустуң чаагай тура-соруунун илерели болуп турар.

ДЕМДЕГЛЕП ЭРТТИРГЕН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Сөвөзүреди Моол Арат Республиканың Эртемнер академиязы ыыдыр эде организастаан баштайгы эртем-шинчилел айбан черин чуртка тургускаңындан бээр 60 чыл болганынга холбаштыр партия, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының төлөзлекчилериниң хуралы моол найысылалга болган.

МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президумунуң Даргазы Ю. Цеденбал хуралга чүве чугаалааш, бо кайгамчыктыг хүнге таварыштыр республиканың эртем ажылдакчыларынга МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын номчаан. Партия биле чазак эртем организацияларының материалдыг бааза-зын быжыглаарынче, оларның мергежилдиг кадрлар-биле хандырарынче, Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның эртем албан черлери-биле сырый кады ажылдажылганы хөгжүдеринче үргүлчү кичээнгей салып турарын ол чагаада демдеглээн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының делегациязының баштыңы академик В. А. Коптюг чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

ДРЕЗДЕН. (СЭТА). Совет Эвилелиниң тайбын инициативаларынга, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга оон чангыланып үнген хүлээлгезинге социалистиг чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссиялары чангыс эп-сеткилдиг изиг байыр чедирип турар деп, социалистиг чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссияларының аайлаштырыкчы XX чөвүлел хуралының хүлээп алган медеглелинде чугаалаан. Ол базым төөгүлүг ужур-дүзалыг, ынчангаш ону еске күрүнелериниң талазынган болур-чогууру-биле үнелеп көөр деп күзээри күзенчиг-дир деп ол документиде айыткан.

Тайбынны камгалаары — делегей иинтилежилгезиниң демниг күжениишкиннери-биле шиитширлеттинген турып болур бирги чергелиг, соңгаарладып болбас сорулга-дыр.

Тайбынны болгаш улустар аразында айыыл чок чорукту быжыглаары Уставында кол сорулга кылдыр тодаргайлатынган КНО системазының специализастаттынган өң улуг албан чери—ЮНЕСКО тайбынны камгалаарын дугайты бодунуң ат-алдарлыг сөзүн сөглеп болур болгаш сөглээр-даа ужурлуг. Бүгү чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссияларының аайлаштырыкчы XX чөвүлел хуралының хүлээп алган медеглелинде чугаалаан. Ол базым төөгүлүг ужур-дүзалыг, ынчангаш ону еске күрүнелериниң талазынган болур-чогууру-биле үнелеп көөр деп күзээри күзенчиг-дир деп ол документиде айыткан.

Тайбынны камгалаары — делегей иинтилежилгезиниң демниг күжениишкиннери-биле шиитширлеттинген турып болур бирги чергелиг, соңгаарладып болбас сорулга-дыр.

Тайбынны болгаш улустар аразында айыыл чок чорукту быжыглаары Уставында кол сорулга кылдыр тодаргайлатынган КНО системазының специализастаттынган өң улуг албан чери—ЮНЕСКО тайбынны камгалаарын дугайты бодунуң ат-алдарлыг сөзүн сөглеп болур болгаш сөглээр-даа ужурлуг. Бүгү чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссияларын, эртем, өөредилге болгаш культура ажылдакчыларын чөвүлел хуралдың киржикчилери кыйгырган.

ДОЛУ ДЕТКИИШКИН

БЕРЛИН. Совет Эвилелиниң чаа тайбын инициативаларын, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленнишкинни дүжүрер талазыбиле ийиги тускай сессиязының киржикчилеринге чагаазында кирген Совет Эвилелиниң хүлээлгезин Герман Демократтыг Республика бүрүн деткиң турар. Республиканың ГДР-ниң Национал фронтузунда каттышкан демократтыг партияларының улуртукчуларыбиле ужуражышкынга чүве чугаалап тура ол дугайын ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер медеглээн. Улустар аразында айыыл чок чорук дээш, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын камгалап арттырар дээш тайбын талалакчыларының демиселин калбартырынга ССРЭ-ниң тайбынга ынак ол саналдары күчүлүг идиг бериишкини болур.

Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың өң агрессечи бөлүктериниң удурланыыштыр туржурунче болгаш боо-чепсектерни өндере бүдүрериниң угланыышкыны, ол ышкаш ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң кем-бүрүүлүг агрессиязын Э. Хонеккер шиитпирлиг бүрүү шапкан.

(СЭТА).

ЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

КИТО. (СЭТА). Эквадорнуң Компартиязының (ЭКП-ниң) ТК-зының пленуму Гуаякиль хоорайга болган. Эквадорнуң ажылчы чоннар конфедерациязының бо чылдың июль 11-де болур XVI съездизи-биле холбаштыр чуртта ажылчын шимчээшкининиң хөгжүлдезинин дугайында ЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Рене Моженин илеткелин пленум дыңнаан.

ЭКП ТК-ның пленуму кашдаа резолюцияларны хүлээп алган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чагаазында тайылбырлаттынган совет даштыкы политиктиг угланыышкыннарны пленумнуң киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн.

Ливанче Израильдиң агрессиязын ЭКП ТК-ның пленуму шиитпирлиг бүрүү шапкан болгаш Палестинаның араб улузунуң хосталгалыг демиселин деткип турарын илергейлээн.

Эквадорнуң Компартиязының пленуму чуртка демократияны хөгжүдеринин чугулазын база демдеглээн.

ХӨЙ-НИИТИГЕ КЫЙГЫРЫГ

ГАВАНА. (СЭТА). Уругвайның калбак фронтузунуң—чурттуң демократтыг болгаш патриотчу күштерин каттыштырган антиимпериалистиг эвилелиниң күүсекчи секретары Уго Вильяр уругвай улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

Эрге-чагыргаларның патриоттарга удур дерзиилээшкиннери болгаш политиктиг кажардаашкынары турзажок, төөн үзелдиг күштер шимчээшкинин уругвай ёзучурум базын азы чарылдырын шыдаваан деп, анаа болган парлалга конференциязынга ол медеглээн. Оларның чаңгыс эвэ харын хүнүн быжыглын орар. Хосталга болгаш демократия дээш демиселге профэвилел болгаш студентилер организациялары, оппозиктиг парлалга улам идепкейлиг рольду ойнап турар. Политиктиг чылдагаан-биле хоругдаттырганнарны хосталын дээш негелделер күштелген.

Уругвайның чагырыкчы ёзу-чурумунуң болгаш улус массаларының аразында тамы сөөлгү үеде улам ханылаанын У. Вильяр демделээн. Эрге-чагыргалар ам чүгле шериг кижилерге, америк империализмге болгаш транснационал корпорацияларга оргалаттынып турар.

Чазактың чонга удур экономиктиг политиказын шиитпирлиг бүрүү шапкаш, У. Вильяр Уругвайның социал бөлүктериниң хөй нуруузунуң үндезин эрге-ажыктарының дүжүп турарын онаалап демделээн. Туруп турар ёзу-чурумну мөңгежидер сорулга-биле эрге-чагыргаларның ажылдап кылганы—«Политиктиг төлевилед» болгаш «Партияларның ажыл-чорудулгазының дугайында хоойлу» дижир чүвелерниң реаксылыг алыс утказын ол сойгалап илереткен. Шериг эрге-чагыргаларның чөпшээрелин ёзугаар чамдык партияларның 1984 чылда эрттирер дээш «сөңгулдалары» диктатураның чаа аштырыышкыны болган турар ужурлуг деп, уругвай политиктиг ажылдакчы айыткан.

ПАТРИОТТАРНЫҢ СОГУУШКУННАРЫ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Вашингтонуң тускай дужаалы-биле Сальвадорже шүргүп кирип келген ийи муң хире гондурас шаажылакчылар Сальвадорнуң дерзии чазааның 6 муң солдаттары болгаш офицерлери-биле кады Морасан департаментиде патриоттарны бүзээлеп алгаш, үзүткаарын оралдажып турар. Ында быжырганган партизаннар дайзынның халдаашкыннарын чедиишкинниг ойтур шаап, шаажылакчыларга шыңгыы согуушкуннарны таварыштырып турар. Шаажылакчы шериглер дириг күш болгаш шериг техниказының талазы-биле улуг когаралга таварышкан.

Гондурастан келген интервентилерге болгаш Сальвадорнуң шаажылакчы чазааның шериглериниге удур дайынчы чорудулгаларны патриоттар чедиишкинниг чорутпушаан, бүгү чурттуң девискээринге шаажылакчыларга согуушкуннуг үргедекчи демиселди мергежилдиг боттандырып турар.

Патриотчу күштерниң отрядтары Чалатенанго департаментиде шериг разведказының бажының, Усулутан департаментиде харылзаа черинин төвүн буза девискен. Найысыладдың кудумчуларынга дерзии чазак шериглериниң хөй машиналарын партизаннар сөөлгү үеде эрттеткен.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң күштериниң Ливанда туруп турарын бүрүн узуткаарының аргаларының дугайында шиитпирни дедир ээлбес кылдыр хүлээп алырының бүрүн эргелерин Израильдиң кнеседи (парламентизи) июнь 30-ниң дүнезинде чазакка тывыскан. Израильдиң саналдарын палестин удуртулга хүлээп албас болза, Израиль бодунуң эргезинде бүгү үүлдерни, оон иштинде боо-чепсекти, чепсектиг күштерни палестиннерге удур ажыглаар апаар деп, премьер-министр Бегин медеглээн. Ливанда байдалды «шиитпирлээриниң» америк чаа планын АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг сонуургалдыг талаларга июньның төнүзүнде чорутканын Эй-би-си деп америк телекомпаниянын корреспондентизи дыңнаткан. Ол чаа америк планның кол угказы— Палестинаны Хостаар Организацияның Ливанда туруп турарын узуткаары болгаш Сирияның шериглерин Ливандан үндүрери болуп турар.

Палестиннер боо-чепсээл салгаш, дүжүп бээр янзылыг дээр медээлерни Фатх организацияның ТК-зының кежигүнү Абу Джихад шыңгыы бурүу шапкан болгаш ол медээлерни «нүүдүлдээшкинниг хоозун чулчуруушкуннар-дыр» деп адаан. Палестинаны Хостаар Организация эжелекчилериниң мурнунга дүжүп бээр деп бодавайн турарын Палестинаның ВАФА информация агентствозу дыңнаткан.

Сирияның камгалал министри М. Тлас Сирия Араб Республиканың улусчу чөвүлелиниң (парламентизиниң) хуралынга чүве чугаалаан болгаш сирий чепсектиг күштер Израильдин шериглериниң шаар халдаашкынын ойтур шаап шыдаар бодунуң аргазын Ливанга тулчуушкуннарының үезинде бадыткап көргүскен, дайзынга удур когаралды таварыштырган деп медеглээн.

Ливанга хан төгүүшкүнүг дайынга израиль армия улуг когаралга база таварышкан. Израильдин кнесединиң санхөө комиссиязының даргазы Ш. Лоринецтин дыңнаткаңын ёзугаар алырга, Ливанга дайынга Израиль 2 миллиард 600 миллион долларны чарыгдаан. Ливанга дайын чорудулгалары узамдыкканыбиле холбаштыр израиль солдаттарның шериг албан эртиринин хуусаазын ам-даа үш ай узуткан. Ливан болгаш палестин улустарга удур израиль чагырыкчыларның дерзии дайыны-биле холбаштыр чазак политиказынга хөөн чок чорук Израильдин бөлүүн кижилериниң ортуаунда күштелген.

(СЭТА).

САННАР, ФАКТЫЛАР

◆ 1976 чылдың февраль 23-те ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыы-биле «Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү» деп байырлалды тургускан. Ону чылдың июль айның бирги воскресеньезинде демдеглеп эрттирип турар.

◆ Он бирги беш чылдың эгезинде Далай флодунуң 16 пароходствозу 1748 транспорт судноюг турган. Олар чылда 220 миллион ажыг тонна ачы-ангы чүүктү сөөртүп турарлар.

◆ Он бирги беш чылдың бирги чылында далай транспорту даштыкыга-даа, чурт иштинге-даа эжиндириишкинге чүүк сөөртүрүнүң планын ажыр күүсеткен.

Латвияның далайжылары Рига биле Ростов (ГДР) аразының «Найырал көвүрүү» дээр интернационалчы социалистиг чарыжының эгелекчилери болуп турар. Ол чарышта аны-дунмалышкы социалистиг ийи чурттуң докерлери, судно септекчилери, далайжылары идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: Риганың далай портунда келген автомашиналарны садары-биле даштыкы чурттарже үндүреринге белеткеп турарлы.

В. ЛИСИЦЫННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВАГА ХҮНДЕР · 1982 июль 1-8 · ДНИ

Эргип четпес арга, хову, хемниг,
Өскен, төрээн чуртум дег делгем,
Эрге-шөлээ бүрүн чаптып турар
Өске ындыг чуртту билбес мен.

НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

ол изиг байырны чедирбишаан, бистиң республикавыс биле кожавыс крайның аку-дүүма харылзааларының шагдан бээр хөгжүлдезинге, ол харылзааларның чылдан чылче улам быжыгып, кайы-кайызынга-даа деткимчелиг, ажыктыг болуп турарын демдеглеп, амгы бо хүннер бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хөй национал улустарының кан дег быжыг найыралының бир чайыннанчак хереченгизи болур деп чугаалаан. Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле киргенининг соонда улуг эвилелдиң бүгү улустарының дузазыбиле шапкын хөгжүлдезинге Г. Ч. Ширшин чугаалап, ол бурунгаар депшилгеге краснояржылар база улуг улуг-хүүнү киирип келгенин болгаш моон соңгаар-даа хөйнү киирерин ол демдеглээн.

Красноярск крайның Тывада хүннеринге киржип келген делегацияның удуртукчузу, СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары Нина Прокопьевна Силкова Совет Тываның ажылчы чоннарының хүндүлээчел, эвилеңээлдек, сеткилдиң ханызындан чылыг хүлээп алыышкыны дээш өөрүп четтиришкинниң сөстерин илеретпишаан, крайның экономика, культура, әртем талазыбиле кайгамчык шапкын хөгжүлдезинин, чурттуң коммунизм тургузуушкунунуң оруунга чедиишкиннеринге ССРЭ-ниң девискээриниң он хүүзүн ээлеп турар крайның салыышкынының дугайын чугаалап, аку-дүүма Тыва автономнуг республика-биле крайның күш-ажылчы коллективтериниң найыралчы харылзааларының удам быжыгып турарын демдеглээн. Найыралчы харылзааларның бир чайыннанчак көргүзүү болза бо хүннерде Тывада әртип турар ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскаатканн Красноярск крайның хүннери болур деп, И. П. Силкова онзалап чугаалаан. Бо найыралдың байырлалы хүннернин бир кезээ, Тываның күш-ажылчы коллективтеринге краснояржыларның аалдаашкыны, уран түүл, спортчу бараалгадыы, арга-дүржулга солчулгазы ам-даа уламчылаар, олар бистиң бүзүлбас найыралвысты улам быжыглаарынга үлүүн киирер дээрзин демдеглээн.

Найырал байырлалының оюн-концерт, спортчу көргүзүглерин крайның комсомол организациязының шанналының лауреады, Сибирьнин Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг технология институдунуң «Енисейниң хаалары» деп улусчу ансамбли ажыткан. Улуг делгем, байлак крайның алдын, мөңгүн эртинезин кедипкен дег каас чараш хептерлиг аныяк оолдар болгаш кыстар стадионга тускай кылган сценанның кырынга танцылай бээрге, Сибирьниң хат-казыргызы, кышкы дошкун шуурганы аназ четпес дег кылдыр сагышка кирер. Сценада микрофон баарынга Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы Дмитрий Очур демир-хомустап, каргыраалаарга, Тыва чернин ак-чайт малы чаптылып өттээн ховулары, ан-мең долган аргарыглыг даглары каракка көзүлдүр ындынналып турган. Концерт көргүзүглери Красноярскиниң ат-сураглыг спортчуларының — гимнастыларының, мөгелеринин солун көргүзүглери солчуп турган. Хакасияның ырының болгаш танцының улусчу «Жарки» ансамблиниң, Тываның комсомол шанналының лауреады, ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң артистери ыры-шоорлуг, аянныг көргүзүглерин чыылганнарга бараалгаткан.

Номер, көргүзүг бүрүзүн каастап шимээн стадионнуң индирлерин ээлээн хөй чон улуг соңуургал-биле уткуп хүлээп ап, үзүлбес алыш часкаашкыннары-биле үдеп турган.

Красноярскинин уран чүүл, спортчу төлээлери Найырал байырлалын түнней шөлге үнүп кээрге, найысылал Кызылдың ажылчы чоннар төлээлери, школачылар, аныяктар дириг чечектерни сунуп, найыралдын демдээ кылдыр бараалгаткан.

Чаңгыс хемнин суун ижип, кады-кожа чурттап, бот-боттарынга дузалажып, чаңгыс улуг Төрээн чуртунуң чаагай чоруунга күш-ажылын болгаш энергиязын долузу-биле бараалгаткан ажылчы чоннарлыг республиканың болгаш крайның аку-дүүма найыралының байырлалын тыва улустуң чаңчыл болган хүреш маргылдаазы-биле хаггап.

Красноярск крайның Тывада хүннери уламчылап, күш-ажылчы коллективтерге крайның төлээлериниң ужуражыышкыннары, уран түүл көргүзүглери, янзы-бүрү делгелгелери республиканың районнарында әртип турар.

М. САЯ.

ЧУРУКТАРДА: Найырал байырлалының көргүзүглериниң үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЧУРУКТАРДА: А. Топановтуң «Төөреттирген Хорло» деп шии-комедиязындан кыстар хору (үстүнде); Хакас автономнуг об„ластың чурт-шинчилел музейинде төөгүнүң тураскаалдары хөй. Ында экспонаттардан аңгыда ооң чанында база бурунгу шагдагы кижилерниң кылып тургулаан даш көжээлери ында музей барын бадыткап турар.

Г. БУРНАКОВТУҢ фотолары.

«СПАРТАКИАДА ДЭЭШ ЧЕТТИРДИВИС»

Спартакиада! Бо спортчу байырлал дег өөрүнчүг чүве бистиң чуртувуста ховар. Бо чылдың мартта ССРЭ-ниң Улустарының кышкы спартакиадазы Урал сыннарын ажып эрткеш, Красноярскиге, Дивногорскиге болгаш поларындының Норильскиге аалдап чедип келген. ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылында Норильск барык бүгү эвилелдешкен республикаларның төлээлерин хүлээп алган.

ССРЭ-ниң спорт комитединиң даргазы С. П. Павлов журналистерге чүве чугаалап турган, мынча дээн: «Бо маргылдааларга Красноярск олимпийжи ёзу-биле бёдеткенген-дир, сибирьжилер маргылдааларга ойнаар тергиин черни белеткеп каан, культура программазын кайгамчык кылдыр база тургусканы өөрүнчүг. Транспорт болгаш өске-даа албан черлери үзүксоксаал чокка ажылдады...»

Шынап-ла, краснояржылар, дивногорскижилер база норильскижилер аалчыларга тергиин эки байдаларны тургузуп, спортчулар бедик көргүзүглерлиг болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылганнар. Сибирьжилерниң сагыш салыышкынынга харыы кылдыр спортчулар Спартакиадаанын 17 рекордун тургусканнар оларның үзүү Бүгү-эвилел көргүзүүниден безин ашкан. Киржикчилерниң хөй кезии боттарының хууда рекордтарын тургузуп шыданнар.

Эвилелдешкен республикаларның командалары тергиин эки ойнааннар. Чижээ, Белоруссияның спортчулары хаактың ийи хевиринге мергежилдиин көргүскеннер, Латвияныы—шанак спортунга, Украинаныы—фигурлуг чуңгулаашкынга өскелерни мурнаннар. Казах ССР-ниң болгаш Красноярскинин спортчулары ССРЭ-ниң спорткомитединиң «Депшилге дээш» деп тускай шанналын чаалап алган.

—Бистиң чуртувуста эң тергиин дээн спорт баазаларының бирээзи ам Красноярскиде бар апарган —деп. ССРЭ-ниң спорткомитединиң даргазының оралакчызы В. Л. Сыч чугаалап турган.

Ийе, ол спортчу шуулганга уткуштур краснояржылар хөй-ле спортчу тудугларны кылганнар. Дыштанылга ортулуунга, Ленинчи комсомол аттыг Төп стадионнуң чанынга кылымал доштуг спорт ордузун ажыглалга киирген, аназ дөрт муң көрүкчү хостуг кире бээр. Ол кайгамчык тудугнуң автору — Красноярск чурттуг архитектор В. В. Орехов.

Кылымал доштуг ордуну сураглыг спортчулар болгаш специалистер, ыланғыя Олимпий оюннарының үш дакпыр чемпиону Ирина Родина бедии-биле үнелээннер. Ол Красноярскиге тренер болуп чедип келген. Лейк-Плэсидке болган Олимпиада соонда сураглыг фигурист «Динамо» спорт ниитилелиниге тренерлей бергенин номчукчулар билир. Оон өөреникчилерин Людмила Коблова биле Андрей Калитин олар Спартакиаданың хүлер шанналын чаалап алганнар.

Крайның төвүнүң чурттакчыларының эң ынак чери — хадыңнарлыг оймакка хаак чарыжының маргылдаазы болуп эрткен. Анаа Хабаровск чурттуг Юрий Бурлаков Спартакиаданың үш алдын медалын чаалап алган.

—Тиилелге чедип алганымга өөрүүр мен харын—деп, «Красноярский рабочий» солуннуң корреспондентизинге Юрий чугаалаан. —Ол тиилелгеге силернин хаак оруунар дузалады. Сибирьжилернин чаа хаак стадиону черле кайгамчык-тыр.

«Ужун чоруур хаакчыларга» ийи комплекс трамплинни Красноярскиде белеткээн. Спартакиаданың ужуражылгалары Гремячие сопки деп черге болган. Специалистернин санап турарын ёзугаар алырга, анда кылынган 90 метр трамплин Совет Эвилелинде эң-не тергиин болуп турар.

—Ынчаар бедидир черле кажан-даа ужуктуруп корбээн мен—деп. Красноярскбиле байырлажып тургаш. Горькийден келген студент Вадим Захаров чугаалаан. Ол хирезинде бистин доорайывыстың бүгү-ле трамплиннернин «хааны» деп ону алап турган чүве. 90 метр трамплинден халлаш. Вадим 116 метр көргүзүглүг болуп, рекорд тургускан. Оон 100 метр бедиткен ужуктургаш, 154 метр четкен.

...Спартакиада доозулган. Сибирьжилерниң болгаш оон аалчыларының сагыш-сеткилинге хөй-ле эки түүлдерни ол арттырган. Спортчулар краснояржылар-биле база катап ужуражырын четтикпейн манап турарлар. Удавас ужуражы бээр бис. Келир кышкы сезонда Енисейниң хөөчүн хоорайынга спорттуң кышкы хевиринге Бүгү-эвилел маргылдаалары болур. 1984 чылда болур Олимпий оюнынарынга бистин чуртувустуң ат-алдарын камгалаар спортчулар аназ илерээри чугаажок.

Красноярск крайның спортчулары эрткен Спартакиадага багай эвес киришкеннер. Олар ССРЭ-ниң Кышкы Спартакиадазының түңнел оюннарынга база чедиишкинниг ойнааннар. Красноярск чурттуг хаакчы Владимир Яковлев ийи моңгун медальды чаалап алды. Спартакиаланын одуп база ол кывыскан болгай. Елена Боровкова, Геннадий Скрыпник, Ольга Барабаш болгаш өске-даа спортчулар шанналдыг черлерни маргылдаага эвлээннер. Бо спортчулар ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга кандилаттар.

К. СТЕПАНОВ,
«Красноярский рабочий» солуннуң корреспондентизи.

КЫЗЫМАК БОЛГАНЫНДАН

Кызылдың аъш-чем садыындан мурнакчыларны, эки ажылдыг коллективтерни айтырар болзунарза, оларның аразынга хоорайның төп гастрономун. № 50 магазинин адаар.

Тамара Ивановна Шилова хоорайның дөртку микрорайонунда № 50 магазинин дөрт чыл бурунгаар хүлээп алган. Бо үеним дургузунда ук коллектив аъш-чем садыының магазиннериниң аразында чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. Тамара Ивановнаның удуртулгазы-биле тура-соруктуг, быжыг коллектив ында тургустунган.

Х. ОНДАР.

Суд залындан

ДУГУРУШКАШ...

Садыгжы Багай-Уруг Солагай ажыл шагы төнери билек, магазинин хатташ, таңныылды манагаынган.

Орайтай бергенде таңныыл «ээдегизин дыңаыдыкпан» бо келген. Ол аразында Чигироол-Сат чедип келген, арагалаашкын уламчылаан. Моон мурнунда олариың кайызыдаа хөй-ниитининн өнчүзүн оорлаан, шиттирип чорааннар. Арагалаашкын оон-биле соксавааи. Эжиниң каректан турган магазининден арага оорлап алырын дугурушканнар.

Сумелешкенин ёзугаар эжик бажында көзенек дуглап каан чуга демирни тура кагып тургаш, ону таварты киргеш, оон бир-бир хааржак водка, вермут, шоодайга конфета суп алгаш, үндүрүп келгеннер. Оорлап алган арагазын даңны атсы ишкеннер. Эртенинде Сиилиимейниң уруу биле күдээзи — Төмүр-оолдар адазының шоодайда арагалыг чаныя келгенин эскерип каан, чогуур чөрлерге дыынадыпканнар.

Үстүнде үүлгедигин кылган хамаатылар Б. Б. Сиилиимей, Ч. Л. Сат оларны Тес-Хем районнуң улус суду 4-4 чылда хосталгазын казып шиитккен.

Б. БОРИСОВ.

Самагалдай.

ДЕЛГЕЛГЕ

Красноярск крайның чурукчуларының делгелгези Кызылда Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парызында дүүн ажыттынган.

Ажыдыышкынга Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң даргазы П. Ч. Салчак чүве чугаалаш, Красноярск крайның чурукчуларының чогаадыкчы чедиишкинии демдеглевишаан, оларның чогаадыкчы дуржулгазының республиканың чурукчуларынга чаагай салдарлыг болуп келгенин чугаалаан. Красноярск крайның Тывада хүннериниң киржикчилериниң бир кезии болур чурукчулар болүүнүң мурнундан РСФСР-ниң улустуң чурукчузу В. И. Мешков сөс ап, чүве чугаалаан. Коммунизминиң идеалдары дээш демиселге, чоннуң культуразын бедидеринге чурукчуларның киирип турар үлүүнге доктаавышаан, крайның чурукчуларының бөгүнгү ажыл-херектериниң дугайын чуруага делгелгезинге келгеннерге ол кысказы-биле тайылбырлаан.

Красноярскиниң чурукчулары Тываның чурукчуларынга боттарының альбомун белек кылдыр берген. Делгелгеп келгеннер улуг соңуургал-биле көрүп эгелээн.

Телевидение

ИЮЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дамырактар». 9.40 —«Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелиниг бараан боон тур мен!». 11.10 —. «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.30 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.40 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». («Кёдээниң шагы»). 13.40—«Музыкалыг киоск». 14.15—«Чаңнык» (Венгрия). Уругларга уран-чечен телефильм. 15.15 — Богун—Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженко болгаш РСФСР-ниң хем флодунуң министри Л. В. Багров олар киржир. 15.45 — «Бистиң байырывысты хүлээп алыңар». Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнге музыкалыг программа. 16.20— Мультфильмнер программазы: «Фантазия», «Ужар корабль». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — Делегей панорамазы. 18.00 —П. И. Чайковскийниң «Щелкунчик» деп баледи. КУУТтуң шинзи. 20.00 —«Кино аянчоруктарының клуву. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Мен база катап чордум». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. Улустуң артизи И. Смоктуновский А. С. Пушкинниң шүлүктерин номчуур. 22.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң хүн демделели. 23.15 — 01.00 — Футболга делегей чемпионадында. Чапсарда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Калининград», «Кара-Кумнуң капитаннары». 15.05— «Уттундурган аллгалар». Музыкалыг кинопрограмма (ЧССР). 15.45 — Спортчу программа. 16.45— Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 17.15 — Т. Вольская ойнаар (домра). 17.35 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 18.40 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доччу намдарывыс». 26-гы фүльм — «1942-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Төрүттүнген дүнеэи». Мультфильм. 20.15 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Кинога кожулда. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Доктаар черже орук». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Польшаның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Чаңгыс өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Альметьевск», «Ынай аялга». 15.10 — «Авам школазы». 15.40 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл?». 16.10 — Алжирниң национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүнге. Киноп рограмма. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 3-кү тур. 18.10— Футбол дугайында допчулал. 18.40 — «Партияның планнары — улустуң планнары». Белоцерковонуң көдээ ажыл-агый машиналары кылыр заводунуң ажылының дуржулгазының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Польшаның шилиндек командалары. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар. 22.45 — «Бөгүн делегейде». 23.00 — «Балхаш» Документалдыг телефильм. 23.15 — Футболга делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү: «Пан Тау». 1-ги сериязы — «Булуттарда хөлээзин». 2-ги сериязы — «Чаан аңнаашкыны». (ЧССР). 12.15 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Кара далайның ары суу дээш», «Часкы маргылдаа». 13.20 — «Оттурукчу». 13.50 — «Эртем амыдыралы». 14.20 — Бойдус дугайында. 14.50 — Спортчу программа. 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «СЭКП ТК-ныц май (1982 ч.) Пленумунуң шиитширлерин — амыдыралга». 18.25 — Телефильм. 18.40 — «Азия төвү». Информацияпубличистиг программа.

МОСКВАДАН

19.10 — «Улустуң аялгалары». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.35 — «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур». Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Чөнгөөчи-Кижика». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Ярмарка соонда». Уран-чечен телефильм. Я. Купаланың «Павлинка» деп шиизин ёзугаар тургускан.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк»—9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ШИОНЕР»: № 101 киночыыпды —9.30; «Олучугаштың капитан дээр турган» —11.10, 13.00; «Лейтенант Климовтуң шыны»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак-көк рапецтиг уруг»—10.00; «Козерог — чаасказан»—11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайзыныың тылыында фронт» — 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Он ийи айлар» —17.00; «Ол мээнии болганда, мээнии-дир»—18.30, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Араатан» — 12.00; «Карнавал — 13.30, 16.30, 19.30 шактарда.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар будуттаар, чамдык черлерге дымыралдыр чаар. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаар 25—30 чамдык черлерге 17—23 градус чылыыр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, чаңыылалыг секретарының 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-41-47, үлетөүр киллизинин 2-41-75, чагаа киллизинин 2-41-27, информация киллизинин 2-20-66, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянуң 2-12-45, солун «Сибэйн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00858

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 156 (11954) | 1982 чылдың июль 6, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 кеп.

КӨДЭЭДЕ КОЛ КҮШ

Бистиң республиканың коммунистери болган ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, Пленумнуң шиитпирлерин, ооң чүүлдүг деп хүлээп алганы ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган, совет кижилерниң чаагай чоруу дээш, Тыванып экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге доктаамал сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

«СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң түңнелдери болгаш «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чоокта СЭКП обкомунуң VI пленумунга чугаалашкаш, тускай доктаалды болгаш хемчеглерни хүлээп алган.

Партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкыныңың ачызында база СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырганының түңнелинде Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң материал-техниктиг баазазы тургустунган. Чедиги беш чылга деңнээргө, оңгу беш чылда бүдүрүлгениң кол фондузу үш ажыг катап өскен. Ол-ла үеде көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязы 15,8 хуу нөвүдээн. Мал ажылында чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Көдээ чоннуң социал-культура амыдыралын экижидеринче угланган хөй талалыг ажыл кылдынган.

Ооң-биле чергелештир көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, республиканың агроүлетпүр комплекизин шапкын болгаш интенсивтиг хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле ажылда шыңгыы четпестерниң барын партия обкомунуң пленумунуң доктаалында демдеглээн. Кол четпестерниң бирээзи — черниң ажыглалыының нуду деңнелдии. Малдың баш санын нөвүдедир, ооң камгалалын хандырар, продуктулуун бедидер, уксаажыдылга болгаш зооветеринарлыг ажылды организастап турарында улуг четпестер бар. Экономиктиг ажылды чогуур деңнелге тургузуп, бот-орулга-чарылганы, бригада кергээзин, күш-ажылдың аккорд-шаңналдыг төлевирин, материалдыг идиг бериишкинниң өске-даа хевирлерин чогуур деңнелге ажыглаары хүннүң чугула айтырыы болуп турар.

Республикага дүзалал ажыл-агыйларын хөгжүдериниң күсели-биле аъш-чем продуктуларын нөвүдериниң аргаларын четпес ажыглап келген. Көдээ ажыл-агый продукцияларын болбаазырадыр, кадагалаар болгаш сайгарар талазы-биле бүдүрүлгелерни чогуур деңнелге хөгжүтпээн.

Эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бодунуң илеткелинге колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организацияларынга улуг кичээнгейни угландырбышаан, коллективтерге мораль-психологтуг байдал, организастыг болгаш сагылга-чурум деңнели, күш-ажылчы беримче, ынчап кээрде ниити түңнел көргүзүглер оларның ажыл-чорудулгазындан шиитпирлии-биле хамаарылгалыг деп демдеглээн. Парторганизациялар боттарының күжениишкиннерин кол чүүлге — кижилер-биле ажылче мөөнээн турарын ол чугулалап айыткан. СЭКП райкомнары, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң партия эге организациялары ол айтыышкыннарга дүүштүр ажылчы чоннар ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылдың байдалын ханы сайгарып көөр, ону нүштелдирер талазы-биле хемчеглерни алыр ужурлуг. Коммунистерниң авангардчы ролюн бедидери, оларның хуваатпынып тургустунганын экижидери, партияның хүрээлекин көдээ ажыл-агыйның мурнанчы ажылдакчыларының база специалистериниң күсели-биле быжыглаары чугула. Парторганизациялар ны администрацияның ажыл-чорудулгазын контролдаар эргезин боттандырар талазы-биле ажылдың деңнелин бедидер керек.

Ол айтыышкыннарга дүүштүр ажыл-хереқти тургузар, СЭКП обкомунуң VI пленумунга демдеглеттинген четпестерни чайладыр дээш СЭКП хооррайкомнарының, республиканың ажыл-агыйларында парткомнарның, эге организациялардың ажылы хөй талалыг. Ол талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылдың сорулгаларын бо хүннерде болуп эрткилээн СЭКП хооррайкомнарының пленумнарынга, партия-ажылагый активтериниң хуралдарынга, чер-черлерде болуп эртип турар партия хуралдарынга тодарадып, чогуур хемчеглерни ажылдап кылып турар. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң болгаш партия обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле тодаргай планнарны ажылдап кылып, оларны күүседир талазы-биле практиктиг ажыл кылдынган турар ужурлуг.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында чер болгаш мал ажылының продуктулуун бедидеринче, көдээ ажыл-агый продуктуларын күүнеге садарының планнарын күүседиринче, ону ий-шаанда болбаазырадырынче болгаш бүрүн хумагалаарынче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаары оларның дөрт хүлээлгези. Социал айтырыгларны шиитпирлээринче кичээнгей салып, чоннуң, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйларын улам ыңай хөгжүдерин боттандырарының эргежок чугула хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырбышаан, партия организациялары, профэвилел, комсомол организациялары-биле кады ажылды бир деминг чорудары чугула. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илетиелин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, СЭКП обкомунуң VI пленумунуң түңнелдерин ажылчы чоннарга пропагандалаар талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылды калбартыр. Ол документилерни партия болгаш комсомолдуң политөөредилгезинге, экономиктиг өөредилгеге, пропаганда болгаш агитацияның массалыг хевирлеринге өөренирин дээштиг организастаары чугула. Аъш-чем программазын боттандырар дээш демиселге массалар ортузунга партийжи организакчы, политмассалыг ажылдың арга-методтарын улам сайзыраңгайыдар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурунуң бүгү хемчеглерин алыры чугула.

СЭКП райкомнарының талазындан совхозтарда партия организацияларынче, партбөлүктерже онзагай кичээнгейни угландырары чугула. Партияның область организациязының барык үштүң бир кезии — 3897 коммунистер көдээде туруп турар. Партияның 3655 кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттары, 7211 комсомолчулар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде шуут турум ажылдап турар. Оларның ажылы бо хүннерде планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче, ажылга ажыктыг инициативаларны үндүрүп, ону калбартырынче бо чылдың шылгалдаларын төлептии-биле тудуп эртеринче, чайлаглаашкын, мал чеминиң белеткели, кыргылда, хову ажылдары ышкаш чугула кампанияларже массаны мобилизастаарынче угланган. Бо бүгү хемчеглер СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылды чедиишкинниг тургузарынга дузалаар ужурлуг.

Наадымга уткуштур

БЕДИК ДЕҢЗИ ДЭЭШ

«Сукпак» совхозтуң мал ажылдыглары республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, бо чылдың бирги чартыында семиртир малдан немелде деңзи алырының планын 141 тоннага, а июнь айда — 112,5 тоннага ажыр күүседткен.

Ам совхозтуң семиртилге шөлдеринде дөрт коданда шупту 7957 шарыжыкты чүгле тургузу алырап турар. Малды ажаап-чемгерип турар звеноларның болгаш түс-түс кадарчыларының аразында чарышты база күш-ажылды билдилиг организастааны бүдүрүлгеге бедик түңнелдерни чедип алырынга көскү идигни берип турар. Мал семирти азыраарынга хөй чылдарда ажылдан келген, улуг арга-дуржулгалыг хоочун кадарчы Григорий Терентьевич Сурыкининиң удуртказ звенозу бодунга быжыглаан 2300 шарыжыктан июнь айда 47 тонна немелде деңзи алыр планныг тургаш, херек кырында 68 тоннаны, азы бир башка онааштыр хонукта орту-маа-биле 904 граммны алгаш, өске звеноларны чарышка мурнаан. (Күш-ажылга доктаамал бедик көргүзүлерни чедип ап. хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип турар улуг кадарчы Г. Сурыкинии чаңгыс чер чурттуглары чоокта даа район Советиниң депутадынга соңгаан). Улуг кадарчы Анатолий Иванович Ермоловтуң удуртказ звенозу чартык чылда болгаш сөөдүг эрткен айда база-ла эки түңнелдерни чедип алгаш, чарышка ийиги черни ээлээн. Бо звеноларда дуржулгалыг кадарчылар Хирлиг-оол Саая, Григорий Күүүн, Александр Кулаков олар хүлээнген ажыл-херээнге кызымаккайы-биле өскелерден ылгалып, хөй немелде деңзиниң чедип ап, коллективинде мактадып турарлар.

Мал семиртир Сукпак каттыжыышкынның кол бүдүрүлгези — «Сукпак» совхозтуң удуртукчулары, специалистери болгаш кадарчылары мыйыстыг бода малды үлетпүрге үндезилеп семиртир талазы-биле байлак дуржулганы мөөнээн. Бир эвес Бии-Хем, Каа-Хем, Танды, Кызыл, Улуг-Хем, Эрзин, Тес-Хем, Тожу районнардан үк каттыжыышкынның кежигүннери болуп турар 20 совхозтуң удуртукчулары «Сукпактың» чедиишкиниг ажылдаарынга эң-не чугула херек чүүл — мал чемнери-биле керээ-дугуржулгада көрдүгенин ёзугаар хандырып план-хүлээлгелерин хажык чок күүседип турган болза, ооң бүдүрүлге көргүзүглери удам бедик турар ийик. Ынчалазажок ол бүдүрүлгени мал чемнери-биле үзүктелиишкин чок хандырарының «зарылыг» айтырыы ам-даа болурчогууру-биле шиитпирлеттинмээн. Ооң уржуундан каттыжыышкының кежигүннери ажыл-агыйлар, ооң иштинде «Сукпак» совхоз, дыка хөй немелде продукцияны, материалдыг орулганы чидирип, түгле боттарынга эвес, харын республикага улуг коралады чедирип турар. Бо чылдың бирги чартыында Улуг-Хем районнуң дөрт совхозу, Кызыл районнуң үш совхозу, Бии-Хемде «Хадын», «Шивилиг», Каа-Хемде «Кызыл тук», «Бурунгаар», СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтар. Танды Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станшызы болгаш өске-даа хөй-хөй ажыл-агыйлар семиртири-биле эккеп дужаагаи малын чемнер-биле хандырарының планнарын ыракта чедип күүсетпээн. Оларның аразында кереэ ёзугаар бээр ужурлуг турган чемнеринің чартык кезиин безин берип шыдаваан совхозтар бар.

Чамдык удуртукчуларның болгаш специалистерниң «малды силерге хүлээдип берген бис, оон ыцай канчаарын боттарынар билиңер» дээр харыысалга чок хөөннүү хомудангыг. Ниити ажыл-херекти ынчаар кызыы көөр, чаңгыс бодунуң «думчуун боралаар» чорукта кандыг-даа эки чүве чок дээрзи билдингир-ле болгай.

Мал чемнери-биле четчир кылдыр хандыртынарының айтырыын үзе шиитпирлээр сорулга-биле «Ак-Чыраа» совхозту каттыжыышкының мал чеми белеткээр бааза ажыл-агыйы кылдыр организастаар дугайында чөптүг айтырыгны сукпакчылар болгаш Кызыл районнуң удуртукчулары республиканың удуртур органнарынга тургузуп турар. Ол шынап-ла ынчаар шиитпирлеттинге бээр болза, каттыжыышкының ажылдынга чүгле дузалыг боруу чугаажок.

Сукпакчылар боттары бо чылын 2100 тонна сигенни кезиин белеткээр планныг. Район Советиниң депутады дуржулгалыг механизатор С. Осиповтуң удуртканы механизастаан бригада бо хүнперде аңгыс сигенин, савалын кезип, сөөртүп, удур-ла малга берип турар.

Кызыл хоорайның шефчи организациялары совхозка 2400 тонна будук-бүрүнү белеткеп бээр планныг. Оларның чамдыктары ам айтыгаан участоктарында ажылдап турар болгаш 300 ажыг тонна будук-бүрүнү белеткеп, дужаагаан. Сөөртүп эккелген будук-бүрүнү од-ла дораан машиналарга хегдирип, далганнаап, өске чемнер-биле кады малга чиртип турар.

«Сукпак» совхозтуң мал ажылдыглары Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарыңа төлептиг улуг хүүзүн киирип, азыралла шарыжыктарны эки семиртип, эң-не бедик деңзиге дужаар дээш кызымак ажылдап турарлар.

Х-К. МОНГУШ.
Кызыл район.

ИЙИ КАТАП АЖЫРГАН

Кызылдың орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур ооң төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш кызымак ажылдап турарлар. Олар Элегес-Аксы — Кочетово аразының оруунга сай төп, чалдап кылырын планда көрдүнгенинден ийи ай бурунгаар доозупканнар.

Ук коллектив беш айлар дургузунда 572 мун рубльдин септелге-тудуг ажылдарын кылган. Ол көргүзүг пландан 145 мун рубль ажыг болган. Коллектив июнь айның планын ажыр боттандырган.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда экскаватор машинизи В. И. Серебряков, ооң дузалакчызы С. И. Литвинов олар чоруп орар. Бо экипаж эрткен айның бүдүрүлге планын ийи катап ажыр күүседткен.

Ш. ШАГДЫРЖАП.

ҮЕНИ МУРНААН

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде А. С. Бүжүгетке удуртказ коммунистиг күш-ажылдың бригадазы Постоянный суурда 30 аал чурттаар чурттагга бажыңының тудуун доозуп турар. Эрткен айда бригада 26,1 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алган. Олар планнан ажыр үш мун рубльдин ажылын бүдүргеннер. Мурнакчы бригада июнь айның планын 100 ажыг хуу күүседткен.

Чыл эгезинден бээр бригада барык-ла 160 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылып, планныг онаалдазын ажыр күүседткен.

Ийи квартиралыг бажыңнар тудуунда В. С. Сайчакка удуртказ чазанықчылар, бетонщиктер уре-түңнелдиг ажылдап турар. Олар чыл эгезинден бээр беш бажыңны тудуп доозкан. Ам ол бажыңнарда шеверлекчилер ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

ТУДУП ДООСКАН

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бадылаттынган «Кедээ чоннуң амыдыралының чуртталга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалынга дүүштүр «Искра» совхоз тудуг ажылдарын калбарткан.

Бо чылын тудутка совхоз 32 мун рубльди чарыгдаарын баш бурунгаар көргеп. Ол-ла план ёзугаар ийи чурттагга бажыңы туттунган. Ийи квартиралыг бир бажыңны база бүрүн ажыглалга киирген. МТМ-ниң диспетчер бажының, кызыл-булуңну тудуп доозкан.

Ам Арыг-Бажыңга ийи аал чурттаар бажыңның тудуун ларый эгелээр дээш Доткан-оол Монгушка удурткан тудугжулар звенозу ооң ыяжын белеткеп ап турар. Сес кижи составтыг бо тудугжу звенода Кошкар-оол Монгуш, Калчанай Хомушку, Комбу Ховалыг болгаш оон-даа өске хоочун тудугжулар бар. А Дүктенмей Ондарның удурткан комсомолчу-аныяктар звенозунда Маадыр Ховалыг оон тургустунган баштайгы хүнүнден эгелеп ажылдаан кижилериниң бирээзи.

Совхозтуң нефтебааза тудуунуң иштики монтаж ажылдарын районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының эптекчи-слесарьлар бригадазы кылып эгелээн. Ол бо чылын ажыглалга кире бээр. Олар бо хүнперде Кызыл-Хаваакта АВМ тудуун эгелээн. Ынчалза-даа ооң тус-тус деңгиг-херекселдерин эптеп, тудуштурар ажыл ам-даа доозулбаан. Чүге дизе, чамдык деңгиг-херекселдер чок, орта четчелеттинмээн. Ам ону четчелеп, кылын кирипкен. Ынчангаш ол агрегаттың тудуун мал чеминиң белеткелининг үезинде долу ажыглалга киирери эргежок чүгула.

А. МОНГУШ.

Таңдыдан медээлер

МАСТЕРЛЕР ЧАРЫШПЫШААН

Тоқа аттыг совхозтуң директору И. П. Козлов зооветспециалистери-биле хойнуң массалыг кыргылдазын эгелээр мурнунда пунктуга ажылдаар улусту чыыш, хурал-чыгаш қылгаш, кижи бүрүзүнүң ажылдан кылыр нормазын, күш-ажыл төлевирин, ону чурумун болгаш өске-даа чүүлдерни тайылбырлап, кампанияны кыска хуусаада эки шынарлыг доозарын оларга күзээн. Кыргыкчы бүрүзүнүң ажылдаар черин айтып, аңаа хой тудуп бээр, дүк дажыглаар кижилерни түс-түзүнде быжыглаан.

Чаңчыл ёзугаар, кыргылданы аныяктар эгелээн. Ол хүн комсомолчу Сергей Ондар бир дугаарында электри хачызын ажылдаткаш, баштайгы хойнуң дүгүн дески кыргаан. Дүк дажыглакчызы Марина Сотпа ол хойнуң дүгүн деңзиледирге 3,5 кг болган.

График ёзугаар коммунист малчын М. Д. Куулардың кодан хоюн бир дугаарында кыргын эгелээн. Бедик аргадуржулгалыг кыргыкчылар М. Оюн, А. Оюн, Т. Сотпа болгаш өскелер-даа эки ажылдап турар.

— Күрүнеге 88 тонна дүктү садар планныг бис. Кыргылданы кыска хуусаада эки шынарлыг чорутканындан ону чедиишкинниг күүседири хамаарыгр — деп, пункт эргелекчизи С. Серенот чугаалады.

Кыргылда пунктузунда улустуң ажылдаарында бүгүле таарымчалыг байдалды тургускан. Пунктуну чогуур ёй-шаанда септеп, иштин арыглаап, дезинфекциялаан. Столованда аъш-чемни белеткеп турарының шынары эки.

Ында 25 кыргыкчы ажылдап, 21 мун хойну кыргып турар.

— Бир эвес мынчаар шалыпкын ажылдаар болзувусса, айыттынган хуусаадан 4—5 хонук бурунгаар кыргылданы доозуптар бис — деп, кол зоотехник чугаалады.

А. ЗАЙЦЕВ.

АДАКТАЛГАН

«Коммунизминиң херели» совхоз бо чылын 24559 хойну кыргыыр болгаш күрүнеге 75 тонна дүктү садар хүлээлгелиг. Амгы үеде совхозта хой кыргылдазы доостур чоокшулаан. 18 мун хой кыргыттынган. Күрүнеге хөй тонна дүктү саткан.

Кыргылда пунктузунда электрилиг 50 хачыны тургускан, хол хачызы-биле 30 кижи доктаамал ажылдап турар. Оларның аразындан республика наадымынга киржир эрге дээш хүн нормазын 30—80 хуу ажыр күүседип турарлар хой.

О. ШАРАВИЙ.

ӨӨРҮШКҮ-ХӨГЛҮГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Соңгу Доштуг океанның эриктеринден Мурнуу Саян дагларынга чедир чаттылып чоруткан, шелү Совет чурттуң девискээриниң он ажыг хуузун ээлээн ийи дакпыр орденниг Красноярск крайның хөлээлекчилерин Таңды-Уланың бетии ээзээнде «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары, Хову-Аксы суурнуң ажылчы чоннары өөрүшкүлээн хүннер оон бадыткалы болуп турарын демдеглээн.

Аалчыларны комбинаттың бетинде арт кырындан ол чернин төлээлекчилери кээп үткаан, Культура бажыңынга үдеп чедире берген. Сагыш-сеткилдиң өөрүшкүзүн хайыктырып келир найыралчы үткүүшкүн, солун чугаалажылгалар аңаа болган.

Культура бажыңын көрүкчүлер доллур олурупкан. Комбинаттың партком секретары В. Б. Петров аалчыларга байыр чедирип, комбинаттың ажыл-херектериниң дугайын таныштырган, профоблчөвүделдиң секретары С. Д. Кировка сес бергеп. Баргаи аалчыларны таныштырып, Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-ниң аразында экономчиктиг кады ажылдажылганың болгаш культура харылзааларының чылдың-на калбарып, хөгжүп турарын чугаалаан, ол крайкың Тывада хүннери — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан хүннер оон бадыткалы болуп турарын демдеглээн.

Красноярскиниң «Искра» дээр бүдүрүлге каттыжыышкының токары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Павлович Шерстобитов комбинаттың бүгү ажылчыларынга, сууруун ажылчы чоннарынга байыр чедирип, СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин, ол бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп оларга күзеп, бодунуң ажылдап турар бүдүрүлгезинин күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чыылганнарга таныштырып, чүректиң ханызындан акылунма ёзуузу-биле уткуп, хүлээп ап турары дээш өөрүн четтиргенин илергейлээн.

Красноярье комсомолунуң шанналыңың лауреады, чоннуң уран чогаадылгазының бирги Бүгү-эвилел фестивалының лауреады, XX Олимпий оюнларын ажытканының болгаш хатганының ёзуулалының киржикчизи Сибирьниң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг технологтуг институдунуң студентилериниң «Енисейниң хаяалары» дээр улусчу танцы ансамблиниң оюн көргүзүглери эгелээнин концерт башкарыкчызы Виолетта Левшина чарлаптарга, залга адыш часкаашкыннары диңмиреп үнген.

«Байырлалдың каликазы» (солизи Г. Розова), «Изиг бүсбиле» (солистери О. Прошина, Г. Розова, Л. Сафонеев), «Ыраажы куштар» деп танцыларны ансамбльдиң ойнакчылары сорук киришкинниг күүседирге, көрүкчүлер адыш часкаашкыннары-биле үдеп турган. Орус улустуң «Кидис индиктер» болгаш «Коробейникы» деп ырларын хөгжүм хереқселдери-биле И. Агейчик, В. Грешилов олар тергиин ыр ырладып күүседирге, көрүкчүлер тайганың чайгаар үнген кайгамчык чараш чечектери-биле шаннаан.

«Енисейниң унунга селгүүстээшкиннер» (солистери А. Михайлова, А. Розов) танцыны ансамбль күүседирге, шапкын агыныг Улуг-Хем, ооң магалыг чараш бойдузу кижиниң караанга ол-ла олчаан көстүп келгензиг турду.

Улуг орус чурукчу, бодунуң уран талантызы-биле делегейни магадаткан Василий Иванович Суриковтуң чураан чурүүнга үндезилеп тургускан «Енисей казактары хөглүг селгүүстээшкинде» (солистери Л. Аносова, О. Прошина, Л. Сафонеев, М. Мухин) деп танцыны көрүкчүлер чылыг-биле уткаан. Ойнакчылар ону бедик көдүрлүүшкүнүүр, хей-аъттыг күүсеткен.

Орус улустуң «Волга хем» деп ырызын болгаш сөзүн Исаковский, музыказын Блантер чогаатказ «Ол чечектен артык чараш чечек чок» деп ырыны Красноярскинин күрүне филармониязының солизи Валентина Шевченко ырлап күүседирге, адыш часкаашкыннары чаңгыланып турган.

Улуг концерттиң түңнелинде «Сибирский пляс» деп танцыны ансамбльдиң бүгү кирижкичилери күүседирге, залга олурган бүгү кижилер бут кырынга туруп кээп, адыш часкаашкыннары, кыйгы салыышкыннары-биле уранныг ансамбльдиң ойнакчылары-биле делегейниң ыяш-ыяш кижилери ыяжып, ыяжып, ыяжып,

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

КОМПЛЕКСТИГ ШИИТПИРЛЕВИШААН

Бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарылга материал-техниктиг болгаш кижи күжүя мөвүлээри, мал ажылының комплекстериниң бүтүү звеноларынга ажылды эжижидери районнуң көдээ ажыл-агыйын интенсивтиг хөгжүдерин дүргедедир аргазы бээр.

Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле бистиң районнуң коммунистериниң, ажылчы чоннарының ажылының чугула угланышкынын ол. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң түңнелдерин болгаш аңаа хамаарыштыр районнуң партия организациязының сорулгаларын чугаалажып көрүп тура, үстүнде чугаалаанывыс айтырыгларже оңзагай кичээнгейни салган. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйга удуртулганы сайзыраңгайжыдары партия организацияларының даймичы херээ.

Май Пленумунуң шиитпирдерин, Аъш-чем программазын боттандырарының сорулгаларын партия эге организацияларынга, суур болгаш көдээ Советтериниң сессияларынга чугаалажып доозуп турар. Пленумнуң материалдары-биле таныжып тура, районнуң ажылчы чоннарны СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда үеле, партияның аграр программазының боттанышкынының ачызында чедип алдынган чүүлдерни анализтеп, оон чогуур түңнелдерни үндүрүп турар.

Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок турза-даа, чедиги беш чылга деңнээрге, онгу беш чылда эъттиң чылда ортумак бүдүрүлгези—60,2 сут. түү —31,3, дуктуу —17, дагаа чуургазын бүдүрери — 72 хуу өскен. Онгу беш чылда күрүнеге эът, сүт болгаш дагаа чуургазы садарының планнары чедишкинниг күүсеттинген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында онгу беш чылдың бир чылда ортумак деңнелинге бодаарга, эът садары — 7 хуу, дагаа чуургазын садары—1,2, ногаа садары —2,1 катап өскен.

Совхозтарның ажылын улам эжижидери чугула айтырыг. Ол сорулга-биле ажыл-агыйдарга кадрларны турумчудар, оларның чурттарга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын эжижидер, дузалал ажыл-агыйларны калбартыр дээш хемчегларни ап чорудуп турар. Районнуң тургустунганындан, азы 1975 чылдан бээр оон совхозтарында 17 муң ажыг дөрбелчин метр чурттарга шелүн, 380 олуттуг ясли-садтарны, 750 олуттуг Культура бажыңнарын, 320 олуттуг школаны, хары угда 50 кижи чемненир столованы база малчыннар кыштагларында 50 ажыг чүнар-бажыңнарны тудуп, ажыглалга киирген.

Эрткен ийи чылдар дургузында безин чурттуң дээди болгаш ортумак өредилге черлериниң баазаларынга 54 дээди болгаш ортумак звеноның специалистери мергежилин бедиткен, совхозтардан 41 стипендиаттарны өредип чоруткан. Амгы үеде совхозтарда ажылдап турар механизаторларның 61,5 хуузу I болгаш II класстыг.

Аъш-чем программазында үр үениң перспективтиг-даа, чоокку чылдарда-даа боттандырар сорулгаларны тодаргай айыткан. Районнуң ажылчыларының он бирги беш чылда аңаа киирер үлүг-хуузу улуг. Онгу беш чылга деңнээрге, эът бүдүрери—39 хуу, оон иштинде куш эъди—2, хаванныы—10 катап, сүт—26 хуу, дагаа чуургазы—2 катап, тараа бүдүрери — 36 хуу, ногаа—3 катап өзер.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының продуктуларын бүдүрерин көвүдедирип, оны специализастаарын, концентрастаарын болгаш кооперастаарын сайзыраңгайжыдарының аргазы-биле чорудар сорулга салдынган.

Районда тараа бүдүрүп турар алды ажыл-агыйлардан «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар күрүнеге тараа садар планныг. Олар районнуң ниитги тараа шелүнүң 76, а тараа бүдүрүлгезиниң 80 хуузун эдлеп турар. Ногаа бүдүрерин дөрт ажыл-агыйлар чорудар. Оларның ийизи күрүнеге ногаа садар планныг болгаш ук ажыл-агыйларның деңзигүүрү районда ниитги ногаа бүдүрүлгезиниң 94 хуузун эдлээр.

Ол ышкаш алды ажыл-агыйлар сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар планныг. Сүтүң ниитги бүдүрүлгезиниң 70 хуузу «Тиилелге», «Көк-Тей» совхозтарга онаажын турар. Бода мал эъдин бүдүрер талазы-биле ажылдың 74 хуузун мал семирти азыраар районнар аразының «Сукпак» каттыжышкыны эдлээр. «Көк-Тей» совхозта хаван комплекизи районда хаван эъди бүдүрер ажылдың 91 хуузун эдлээр.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле районнуң көдээ ажыл-агый ажылакчылары харыысалгалыг сорулгаларны шиитпирлээр. Он бирги беш чылда ортумаа-биле эът бүдүрерин 3880, сүттүг —3336 тонна, дагаа чуургазын —30 миллион борбак, тарааны — 26400, картофельди —1700, ногааны—2835 тонна чедирер.

Ынчангаш бо чылын-на планныг онаалдаларны чайгылыш чокка күүседирип, мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедидерин хандырары чугула. Ол сорулга-биле ажылдың бүгү участоктарынга организастыг чорукту бедидер, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин технологизазын шыңгыы сагыр, продукцияны ажаан алыр, сөөртүр, кадагалаар, болбаазырадыр үеде чидиринин шуут болдурбас.

СЭКП райкомунуң бюрозу, райкүүском малдың баш санын өстүрер, селекция болгаш уксажыдылга ажылын организастаар, малды ажаан-хайгаараарының, чемгерериниң технологизазын сайзыраңгайыдар, оларның камналгазын хандырар талазы-биле ажылды эжижидериниң калбак хемчегларин ап чорудуп турар. Ынчангаш чер-черде партия организациялары, көдээ Советтер, ажыл-агыйлар удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери ол хемчегларни чайгылыш чокка күүседир дээш организастыг ажылды идепкейжидери негеттинип турар.

Он бирги беш чылда партия райкому перспективтиг айтырыгларже ажыл-агыйларның кичээнгейин мөөңнээр. Күш фабриказын чаартып кылдырын доостурар, хаван комплекизин төлевилелде көрдүнген күчүзүнге чедирер, Сукпак каттыжышкынының мал семиртир шелүн 10 муң башка чедирер, ногаа өстүрер теплица комбинадын ажыглалга кииргеш, ону төлевилелде көрдүнген күчүзүнге чедирер.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында хууда дузалал ажыл-агыйын болгаш сад-огород кооперативтерин, ол ышкаш бүдүрүлгелериниң база организацияларының дузалал ажыл-агыйын улам долузу-биле ажыглаарының чугуласын айыткан. Ол ажыл-агыйларга доктаамал дуза көргүзер болза, оон беримчеин дүргеп болгаш кескү болур.

Бо сорулганы боттандырар дээш районга улуг ажылды организастаар. Чыл эгезинде байдал-биле алырга, хамаатыларның хуузунда ажыл-агыйында 4 муң ажыг мыйыстыг бода мал, 3675 хой, өшкү, 2545 хаван, 15 муң куш бар. Чылгы малдың, тоолайларның саны база эвээш эвес. Чүге эрткен чылын безин хамаатыларның хуузунда ажыл-агыйларынга 847 тонна эътти, 2400 тонна сүттү, 2625 муң борбак чуургаңы, 770 тонна картофельди, 200 тонна ногааны бүдүрген. Оон иштинде күрүнеге болгаш кооперациянга 282 тонна эътти, 102 тонна сүттү саткан.

Совхозтар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери боттарының ажылчын, албан-хаакчыларынга хууда ажыл-агыйларын тударынга деткимчеин көргүзүп, чүге эрткен кыжын безин хамаатыларның хуузунда малын чемгерериниге бичезвес хемчээлдиг саваңны, комбикормну, тараа кудуруун берген.

Ынчалза-даа дузалал ажыл-агыйның хөгжүдериниң курлавырлары ам-даа долу ажыглаттынмайн турар. Чурттакчылыг суурларда 3 муң ажыг өрединиң 24 хуузу мал тутпайн турар. Суурларда өредилериниң 63 хуузу огородтуг. Ынчангаш мал тутпайн турар өг-бүлелерни малдыг, ногаа өстүрбейн турарларны огородтуг болдурарын чедип алыр дээш ажылды организастаары мурнувуста бир чугула айтырыг.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев Аъш-чем программазы үр-дээ, ортумак-даа, эң дүрген (соңгаарладыр болбас) сорулгаларны идип үндүрүп турар деп демдеглээш, соңгаарладыр болбас сорулгаларны бегүнгү ажылиштиң төвүнге тургузар ужурлуг дээрзин айыткан.

Бо хүннерде бүгү коллективтерде социалистиг чарыш улам калбарып, ажыктыг инициативаларны кедүрүп, тараа, эът, сүт, дүк, чуурга болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүседир, ниитиниң малынга бөдүүн болгаш чулуктуг, концентраттыг чемнерни четчиривиле белеткеп алыр дээш бүгү күштү мөөңнеп турар. Бо бүгү ажыл-херектер СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр ажыл-херекти тургузарынга улуг үдигни бээр.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

КОЖАВЫСТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

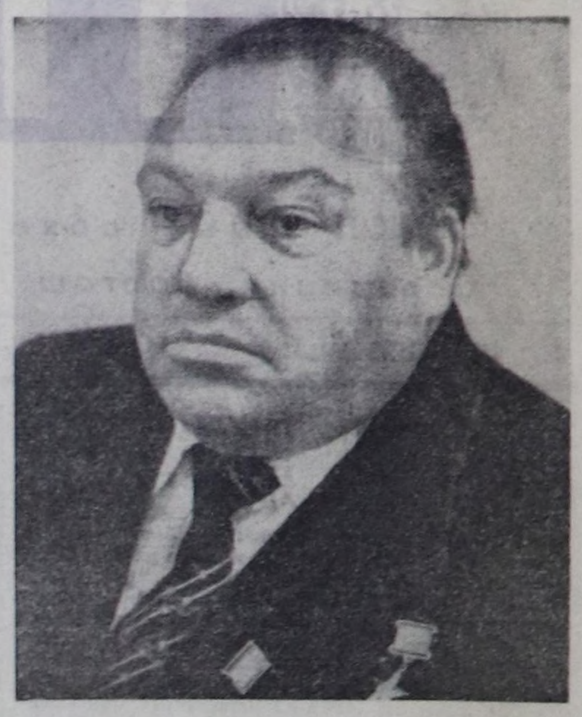

Красноярск крайның Манск районда «Первомайск» совхозтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Мрачик.

Абан районда «Киючин» совхозтуң саанчызы, район Совединиң депутады В. И. Слепцова.

Эвенк автономнуг округта ивижилер бригадазының бригадири Григорий Николаевич Хутогогир.

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотолары.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ТУРА-СОРУКТУГДА

Ленинчи комсомолдуң XIX съездизиниң бүдүүлүнде амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң кызыл-булуңунга Майя Алдын-Хередиң удуртканы комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазының адынга байыр чедирген «Чаңнык» көстүп келген турган. Комсомолчу-аныяктарның ол бригадазы бо чылдың чартык чылының планныг онаалдазын ынчан-на күүседипкен.

Аныяк коммунист М. С. Алдын-Хереддиң удуртканы бо бригадазының ажылы макталдыг. Ында шупту аныяктар. чедиг комсомолчу кыстар бар. «Шевер кыс удазынга ораашпас» дижир болгай. Бригадазының аныяк даараныкчыларының ажылы шынап-ла будувургур. оларның шевер холу-биле тудуп, угулзалап, уран-чараш даараан платьелери чеже кижиниң сеткил-сагжызын өөртүзүп дээр. Буянныг ажыл-херээн будурбушаан, үени мурнап ажылдап турзы-даа таварылга эвес. Аныяк мастерлер Д. Шалык, С. Чамзын, Б. Бурбу, К. Адышаа болгаш өскелер-даа планныг онаалдазын 105-тен 110 хуу чедир күүседирип чаңчыл апарган. Чангыс иениң уругларын дег эң-найыралдыг, бир дең-дески кыстарның ажылы коллективте мактаддыг, өскелерге үлегерлиг.

Эр улустуң даштыкы хевин даараан коммунист, хоочун даареныкчы Т. М. Намзырай удуртқан бригаданың ажылы чарыштыг үстүнде эштериниңден белең-не дудак чок.

Амыдырал хандырылга будурүлге эргелелиниң мурнакчыларының база бирээзинге ында фотограф Даш-оол Буянович Кунгаа хамаарыжыр. Ол Самагалдай кедээ Советиниң депутады.

Мындыг мурнакчылар коллективте хөй. Коллективтиң идепкейжиктеки —ажылдың будүрүкчүлүүн, шынарын бедидерингге идиглиг болган. Маңаа ылаңгыя будүрүлгениң коммунистериниң үлүү улуг болган. Бригадаларның, цехтериниң үнде ажылының шынарын хынаар беш кижи нежигүнүт комиссияны турғускан. Мындыг янзылыг хемчегларниң дээштин бедээн. Чижээ, хепти химиктиг аргабиле аштап-арыглаар, идик даараар, эрги хепти эде, чаартыы даараар талазы-биле чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли эрткен чылдыынга деңнээрге, бо чылын элээн өскен. Будүрүлге эргелели 1981 чылда бир чурттакчыга онааштыр 5 рубль 23 копеектиң ачы-дузазын чедирген. Коллективтиң мурнунда кол соруга —ол көргүзүгүнү 6,7 рубльге чедирери. Социалистиг хүлээлгеде оны айыткан.

Районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң начальныгы Нина Херел-ооловна Декпиш-оол коллективтиң ажыл-ижи-биле таныштырып тура, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке эргелелдиң ажылдакчылары боттуг үлүүн киириштирер дээрзин бадыткады. Оларның ажылынан кедээниң ишчилериниң ажылының үре-түнелдин, будүрүкчүлүүн чугула хамааржыр болганда, улам кызымак ажылдаарын дугурушканнар. Коллектив ону күүседип шыдаар-даа, ында ажылдап турар кижилериниң тура-соруу-даа ындыг. Оларның холуп дамчып эткен идик-хеп, чылыг херектээштер, хемчээли бичезвес столь, сандайлар, аптаралар чүдүрген «Служба быта» бижиктиг автомашинаны район девискээрининге бо-ла көрүп болур.

В. КУУЛАР.
Тес-Хем район.

АРГЫЖАРЫ БЕРГЕ

Суг-Аксы суур район төвү Чадаанадан 38 км черде турун турар. Ында районнуң № 2 эмнелгези, ажылчын кооперация, ыяш ажыл-агый чери, 600 ажыг өөреникчилиг ортумак школа, «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү бар.

Чадаана АТБ-зинден «Алдан-Маадыр», Ак-Дашче 2 автобус Суг-Аксы суурну дамчыштыр маршрут-биле график ёзугаар кээп турар. Ол ышкаш ПАЗ марканың автобузу неделя санында ийи катап Кызыл—Сүт-Хөл аразында чоруп турар.

А херек кырында байдал кандыгыл дээрге, чурттакчы чон хөй чүве болганда, Чадаана хоорайже аргыжары чонун негелдезинге ыракта дүүшейн турар. Чүл дээрге Алдан-Маадыр, Бора-Тайгадан автобустар долу пассажирлер Суг-Аксынга кёлир. Ол пассажирлерниң кырынга база ол хире кижи автобуска сыныппас кылдыр олургап. Чадаанаже чоруптар. Үжен ажыг километр черге бут кырынга туруп келирге, шыланчыын канчаар онгу.

База бир берге чүве чүл дээрге, автобустарның графикте айытқан шагын сагыйлаштаар тротуарларны кыдгылаан. Барыын-Хемчик районнуң чурттакчылыг черлеринде болгаш Ак-Довурак хоорайда чаагайжыдылганы амгы үениң негелдезинге дүүштүр чорударынче хемчегларни ап эгелээн. Эрткен чылын 7840 ыяш болгаш 1600 чадаң ыяш олуртунган. Хоорай хевирлиг Кызыл-Мажалык суур бедик культуралыг чурттакчылыг черлерниң бирээвинге санаткан. Ынчангаш партия райкомунуң шилчир кызыл тугун оларга тывыскан.

Чедишкинниер-биле чергелештир улус депутаттарының хоорай, район Советтеринде чаагайжыдылгаже, ногаанчыдылгаже база чурттакчылыг черлериниң арыглалынче чогуур негелдеге дүүштүр хемчегларни албайн турарының чижектери ам-даа бар. Чижээ, Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл, Арыг-Узуу, Торгалыг суурларның девискээринде санитарлыг байдал ыракта четпес. Чаа Шагаан-Арыгда коммунал ажыл-агый эргелелиниң будүрүлге чери девискээр арыглалын четпес организастап келген. Бок төгер контейнерлерни тургускары шын эвес болгаш ёй-шаанда арыглавайн турар. Кызыл районнуң Кара-Хаак, Шамбалыг, Кур-Чер суурларында чаагайжыдылга болгаш санитар шеверлел ажылдары негелдеге дүүшпес.

Кызыл хоорайның санитар шеверлел болгаш чаагайжыдылга ажылдары өске черлерге бодаарга, алээп кылдынган. Каа-Хем, Кузнецов, Красноармейская, Пролетарская кудумчуларының санитарлыг байдалы экижээн. Ынчалзажок Кызыл хоорайда чурттакчылыг черлериниң болгаш кудумчуларының санитар-техниктиг байдалы ам-даа четпес. Чаагайжыдылга комбинадының ажылы көшкак. Газонпарда тарымал ыяштарның болгаш чечектериниң суггарылгазы доктаамал эвес. Хоорайда дыка хөй кудумчуларның дүнеки чыры чок. Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң хуралдарынга чаагайжыдылга айтырыын доктаамал чугаалажып келген. Четпестерни ёй-шаанда чайладырынга болгаш ажылды экижидерине ол идиглиг болган.

Кызыл хоорайда болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде санитарлыг шеверлелдиң ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Ол чүл дээрге санитарлыг шеверлелдиң тускай схемазы чок. Коммунал ажыл-агый эргелел будүрүлгезэ бок сөөртүр тускай машина-биле багай хандырып келген. Шагдаа органнары кудумчуларның, скверлерниң, газонпарның санитарлыг байдалын бо хүнперге чедир хайгаарабайн турар. Хоорай, район Советтериниң күүскомунуң чыл санында рейдилерни организастап, чурттакчылыг черлериниң девискээриниң санитарлыг байдалының хынаддазын көрүп келген.

Улус депутаттарының хоорай, район Советтериниң күүскомнары Тыва АССР-ниң Министрлёр Чөвүлелиниң доктаалыгга дүүштүр шиитпирни хүлээп алган. Ногаанчыдылга болгаш чаагайжыдылга чорударының планын ажылдап кылган. Бо ажылдарже хөй-ниитиниң хаара тудары ажыктыг.

Г. ПРОКУДИНА,
республиканың санитар чырыдышкын бажыңының коз эмчизи.

САНАЛДЫ ДЕТКИДИМ

Бо чылдың № 41 «Шынга» бижикчи Ч. Сундуйнуң аът дугайында парлаан чүүлүн номчааш, оон саналынга бүрүнүсиле каттыштым. Шаайда аътты кандыг-даа ажыл-агыйга онзалап ажыглап чораан. Өске номчукчулар ышкаш, маңаа карзам-биле көргенимни, билгенимни чижеглекседим. Мөңгүн-Тайгага челер, саяктаар белгаш маңнаар аъттар хөй турду. Чыпка Салчак деп кижиге сиртин дургаар челдиг, малдар доруг бө турган. Ол малды чон найгап сонуургаар чүве. Оон чүгүрүү өскелеринден ылгалдыг.

Шагда улуг улус кожа-хелбээ кожуунналрның байыр-наадымынга бо-ла чаладыр. 1932—38 чылдарда Барыын кожуунуң эки аъттарын сонуургап, көрүп чордум. Ол черниң аът салыр чери Аяңгатының суг бажындан Кызыл-Мажалыкка доктаар турган. Хөнделең сумузундан Ложаң-Ламаның ой аъды ол үеде үргүлчү эртер. Ынчан аревз кожкомунга пионер килдизинге ажылдап турдум. Аревз кожкомунуң бир дугаар даргазы Эрзин чурттуг Давра-Хөө деп кижи турган. Ол Чалаа деп кижиниң чыраахоор аъдын садып алган чүве. Сумулорже сургачылаарда ону мунар бис. Ол аът чыраа аъттар аразындан шүглүп чораан. Шаңналга-даа кирип туруу.

1938 чылда ТАР-ның чазааның улуг байырлалының төлээзинге Мөңгүн-Тайгадан ийи кижи бардывыс. Барыын кожуунуң мегелери харылзаа машиназы-биле ынаар батган. Чолер, маңнаер, аъттар, он хонуң мурнап чоруткан болду. Он бойырлал онзагай болган. Аңаа ярмарка организастаан. Аът чарыкын, мөге хүрежин магадаан бис. Кожууннардан чүс аът келген. Аңаа шүүлгеннерни шаңнап, мактаан. Эки чүгүрүк аъттар аңаа тодараан. Ол-ла байырлалга сураглыг мегелеринг хүрежирин чон магадап көрген. Олар тыва хүрештиң бүгү дүрүм, чаңчылдарын сагып, керүнчүлерни дыка сонуургаткан.

С. САЯ.
Мөңгүн-Тайга район.

Чылгы дугайында

АНЫЯКТАРНЫ КИИРИШТИРЕР

«Мурнакчы» совхозтуң чылгы малы чыл келген тудум өзүп орар. Оларның ниитги саны 480 чедип турар. Оон иштинде төрүүр 150 бе бар.

Малдың ажыының дугайында республика солуннарынга бижикчилер хөй удаа саналдаан. Номчукчуларның саналынга каттыжып, деткирип мен. Күш-ажылга ажыктыывдан аңгыда, судуп хымыс кылып, ниитиниң чемненийге черлериниге суксуп кылдыр сатса. Мындыг эки саналдарны амыдыралга боттандырза.

Каш чыл бурунгаар совхозтуң төрүүр белерин тускай ферма кылдыр тургускан турган. Олардан сагган сүттү хымыс кылгаш, хову турлагларынга, школачыларның өөредилге-будүрүлге бригадаларынга, ясли-садиктерге чедирип турду. Белерни саап өөредирп белең эвес. Ынчангаш дурукулгалыг кижилерни аңаа ажылдадып, аныктарны озуг хаара тудары күзенчиг.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

МУРНУНДА — Д. МӨҢГҮН-ООЛДУҢ ЗВЕНОЗУ

Бай-Тал» совхозтуң тараажылары тарылганы организастыг дооскан. Ниитизи-биле 824 гектар черде янгы-бүрү культураларны тараан.

Тараа шөлдеркинге 760 тонна органиктиг чемишчидилгени төккен. Шупту 1000 гектар тараа болгаш сиген шөлдерин суггарган. Ында суггатчы беш звенода 25 кижи хаара туттунган. Д. Б. Мөңгүн-оолдуң удуртқан звенозу эки ажылдап турар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ЧААГАЙЖЫЗЫН

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарынга болгаш культурүжударынга, ооң санитарлыг хандырылгазын таарымчалыг болдурарынга санитар шеверлел айтырыы улуг ужур-дузалыг. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң «Чурттакчылыг черлерни, хоорайларны ногаанчыдарын болгаш чаагайжыдарын экижидер хемчеглер дугайында» (1980 чыл) доктаалында бо айтырыгже опза сагышты салганындан чамдык хемчеглер чедишкинниг шиитпирлеттинип келген. Чижээ, эрткен чылын кедээ Советтериң шугуму-биле ногаанчыдылгага болгаш санитар арыглад тудугларынга 1 миллион 561 муң рубль чарыгдаары 108,3 хуу күүсеттинген.

Чурттакчылыг черлерге орук-тудуглары, чырык киирери, ногаанчыдылга, санитар арыглал болгаш өске-даа чаагайжыдылга ажылдары чоруттунган. Чижээ, Чаа Шагаан-Арыгның төп садыг чаны чаагайжыттынган, кудумчуларны асфальтылаан, суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның тудугларын тудуп тургузуп турар. Хоорайның чурттакчылары ыяш олуртурунга, чечек, ногаа тарырынга идепкейлиг киржип турар. Чөөп-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр, Теве-Хая, Сүт-Хөл, Чыраа-Бажы, Чадаанага чаагайжыдылга ажылдарынга эвээш эвес күштү үндурген. Чадаана хоорайда Крестьянская, Тиилелге, Малчын, Ленин кудумчулары асфальтылаттынган. чаагайжыттынган. Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп суурда чамдык бажыңнарны тускай дизлиг материалдары-биле каастап шынган болгаш кижилер шелдериниң болгаш кудумчуларының санитар-техниктиг байдалы ам-даа четпес. Чаагайжыдылга комбинадының ажылы көшкак. Газонпарда тарымал ыяштарның болгаш чечектериниң суггарылгазы доктаамал эвес. Хоорайда дыка хөй кудумчуларның дүнеки чыры чок. Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң хуралдарынга чаагайжыдылга айтырыын доктаамал чугаалажып келген. Четпестерни ёй-шаанда чайладырынга болгаш ажылды экижидерине ол идиглиг болган.

Кызыл хоорайда болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде санитарлыг шеверлелдиң ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Ол чүл дээрге санитарлыг шеверлелдиң тускай схемазы чок. Коммунал ажыл-агый эргелел будүрүлгезэ бок сөөртүр тускай машина-биле багай хандырып келген. Шагдаа органнары кудумчуларның, скверлерниң, газонпарның санитарлыг байдалын бо хүнперге чедир хайгаарабайн турар. Хоорай, район Советтериниң күүскомунуң чыл санында рейдилерни организастап, чурттакчылыг черлериниң девискээриниң санитарлыг байдалының хынаддазын көрүп келген.

Улус депутаттарының хоорай, район Советтериниң күүскомнары Тыва АССР-ниң Министрлёр Чөвүлелиниң доктаалыгга дүүштүр шиитпирни хүлээп алган. Ногаанчыдылга болгаш чаагайжыдылга чорударының планын ажылдап кылган. Бо ажылдарже хөй-ниитиниң хаара тудары ажыктыг.

Г. ПРОКУДИНА,
республиканың санитар чырыдышкын бажыңының коз эмчизи.

МАССАЛЫГ КИРИПКЕН

Тожу районнуң «Май 1» совхозу ниитиниң малынга бо чылын 2092 тонна сигенни, 200 тонна силосту, 2 муң тонна сенажты, 1500 тонна ногаан суланы, 200 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ол планны күүседири-биле бо хүнперде массалыг ажылдап кирипкен. Бо чылын шынаа, шөлдерде сигенниң үнгени эки. Мал чемйиң белеткелинде 9 бригада ажылдап турар. Ында 110 кижи хаара туттунган болгаш янзы-бүрү марканың тракторлары, сиген кезер, бөлер машиналар бижиглаттынган. Трактор-биле кеспинмес кадыр-берт, арга-арыг иштинде сигенни хол кадыры-биле кезер кижилерни четчелеп, оларга херек чепсек-херекселдерни берген.

Тракторлар кывар-чаар материалдар-биле хандыртынган. Бригадаларда аъш-чем хандырылгазы эки.

Агитаторларны бригадаларга түе-түзүүдә бижиглаан. Совхозтуң болгаш парткомуң харыысалгалыг ажылдакчыларын аңаа дежурныйладыры-биле тускай графикти тургускан.

Ниитиниң малынга четчир чемперни белеткээри-биле болгаш ону организастыг чорудары-биле бригадалар аразында социалистиг чарышты организастаан. Оон түңнелин он хонуктан үндүрүп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери республика наадымынга кирижир эрте дээш мал чемйиң белеткелинде күжейишкинниг ажылдап турарзар.

Д. АЙЫР-САНАА.

ЧУРТТУҢ КОЛ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ЧУРУКТА: «Радиоэлектроника» деп павильонда Латвия ССР-ниң амыдыралга чугула радиоаппаратураны кылып үндүрүп турар бүдүрүлге чергелериниң делгилгелери хөй боон турар. «ВЭФ» заводтуң продукциязы онза соңуургалды болдуруп турар.

Ю. ЛИЗУНОВ биле В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

НОГААЖЫЛАР

Помидор, капуста, огурец болгаш өске-даа ногааларны 3 гектар шөлде олурткан. Ону ажаап турар бригаданың удуртукчузу «Сут-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының агроному Клара Монгуш. Өлзей Монгуш. Бопук Ондар болгаш өскелер-даа ногааны эки суггарып, ажаап турао.

О. БОРАШ.

ШИИТПИРЛЭЭР

«Тилелге» — республикада тараалап ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозтуң тараап тараазынче хамаатыларның хууда инектери чаза базып кирип эгелээн. Ол чорук чүгле бо чылын-даа эвес, моон мурнунда чылдарда база ыңдыг турган. Хамаатыларның хууда инектериниң кирип, ээттап турарының кол чылдагаазы—инектерни чогум база кадатка киирбейн турарында-даа эвес, кадарчы тывылбайн турарында. Инек кадарып ажылдаар кижилер доктаавас болган, бир, ийи ай ажылдап чоруй, үне бээр, ызырынмас. Чыл санында ыңдыг. Байлап ыңдыг турза-даа, совхоз дирекциязы, көдээ Советтиң күүскому ол айтырыгны чогумчадыг шиитпирлевейн турар. Чуртталгы чон айтырыг тургузарга, «кижилер тывылбас боор-дур, канчаарыл ам» деп харыы дыңналыр.

К. МОНГУШ.
Кызыл район.

Алжир Улус Демократтыг Республикаларының хоорайларында болгаш суурларда байырлалдың шинчизин кижи шиметтинмишкен турган. Хамаарышпас чорукту чурт чедип алгандан бээр 20 чыл болганы алжир улус калбаа-биле демдеглээн. Колонизаторларга удур маадырлыг чепсектиг демиселдиң түңнелинде Алжирни 1962 чылдың июль 5-те хамаарышпас күрүне кылдыр чарлаан.

Хоозураашкы, бижик билбес чорук, чүс-чүс муң инвалидтер, өскүстер — Алжирге 132 чыл үргүлүлээн колониалдыг тергиделдиң түңнели болган. Империалистерниң талазындан каржы кыжаныышкынар болгаш ыйыышкыннар турза-даа, алжир улус бергелерин ажыл эткен. Национал хамаарышпас чорукту орууунче Алжир бижыыбиле киргеи болгаш хөгжүлдениң социалистиг угланыышкыны шилип алган.

Даштыкы болгаш иштики реакцияның удурланыышкынарын сый шапшаан, алжир улус эрткен үеэрби чылдарның дургузунда улуг чедиишкиннерлиг болган. Национал хосталга фронтузу (НХФ) партияның удуртулгаазы-биле чуртка социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырган. Кара болгаш өңнүг металлургия, машина тудуу, нефть үлетпүрү, электроника, нефть химиязы ышкаш, экономиканың кол адырлары тургустунган. Хамаарышпас чорукту чылдарында туттунган 660 будуүлгелер амгы үеде чүк машиналарын, тракторларны, көдүртүр краннарны, өңнүг телевизорларны, соодукчуларны, кан хоолайларны болгаш өске-даа хөй үүлдерни кылып турар.

Нефть болбаазырадыр болгаш химияның өске-даа күүлүг комплекстерин чаа он-он заводтар болгаш фабрикаларны амгы үеде Алжирде тудуп турар. Үзээрби чыл бурунгаар ыңдыг чаа тудуглар дугайында чугаа безин турбаан.

Үлетпүр продукциязының 90-дан ажыг хуузун күрүне сектору берип турар. Ол дээрге — Алжир революциязының эң чугула чаалап алышкынарының бирээзидир. Даштыкы садыгга күрүне монополиязын боттандырган, даштыкы чурттарның башкыларын болгаш страхование компанияларын национализастаан, чүрттүң кол бойдус байлактарынга—нефтиге болгаш газка күрүне контролюн тургускан.

Агрээр революциязының хартиязын хүлээп алгандан бээр чоокта чаа 10 чыл болган. Көдээ ажыл-агыйга улуг чаартыдгалларны боттандырарының шында айыткан. Помешиктерден хавыргаш, чери чок тараачыннарга үлеп берген чөр участоктарынга 6 муң ажыг кооперативтер тургустунган. Техниктиг болгаш материалдыг дузаламчыны кооперативтерге күрүне берип турар. «Аграр революциязының социалистиг үлегерлиг суурлары» тургузуп турар. Алжир тараачыннарының амыдыралы ажыжып, суурлар сайзырап турар. Көдээ суурларда ик электри чыры, газ, сут четчир, магазиннер, школалар, эмнелге черлери туттунган болгаш ажыттынган. Социалистиг үлегерлиг муң суурларны тудары планнаттынган. Амга чедир 300 ыңдыг суурлар туттунган.

Ажылчы чоннарның амыдыралының деңнелии бедидер, оларның амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле бүгү хемчеглерни республиканың удуртулгазы ап турар. Социал хемчеглерге чарыгдалдар түңүүн талазы-биле Алжир амгы үеде Азия болгаш Африка чурттарының аразында кол черлериниң бирээзин эдеп турар. Чоннүң халас эмнелге хандырылгазын, студентилерге стипендияны, тараачыннарга социал хандырылганы элээп каш чылдар бурунгаар боттандырган.

Ырак черлерде районнарны шапкын темпилиг хөгжүдериче улуг кичээнгейни угландырып турар. Ол соруглабиле Алжириниң соңгу девискээринден мурнуу районнарынга чедир Сахараның автомобиль оруун туткан, ажыглалга киирген. «Алжир БАМ-ның» тудуу эгелээн. Чурттуң чөөн талакы районнарын чаа демир-орук оон барыын талазы районнарыбиле ырак эвес кедир үеде харылзаштырар. Аныяктарның эки тура отрядтары чурттуң соңгу девискээринде ногаан ыяш тарылгазының 20 километр делгем узун курыжаан тудуп эгелээн. Ол курыжаг соңгу чүктен Сахараның алезивииниң Алжириин девискээрииге киреринде мөөндакгаар.

Кайгамчык улуг ол тудугларның үзелекчизи болгаш удуртукчузу — Национал хосталга фронтузу партия. НХФ партия — од дээрге алжир улустуң бедик мергежилдиг авангарды-дыр деп, оон чиигине секретары, чүрттүң президентизи Шадли Бенджедид чоокта чаа медеглээн. Национал хосталга фронтузу партия социалистиг тургузуушкуннуң оруу-биле алжир улустуң бурунгаар шимчээшкинин удуртуп турар.

«Социализм— ол дээрге алжир улустуң шилип алганы кара чангыс шын орук-тур» деп, НХФ партияның кол документизи бодур Национал хартияда айыткан. Национал хамаарышпас чоруктуң херээн ол орук эчизинге чедирер деп ында бижээн.

Делегей ареназынга Алжириниң туруштары бижыкпан, авторитеди бедээн. Империализмге, сионизмге болгаш расизмге удур шиитпирлиг демисел, национал хосталгалыг шимчээшкиннерни Алжириин деткип турары, деп эргелиг болгаш чоптуг чорукка үнелээлээш, делегейниң экономиктиг харылзааларын тургузар дээш шимчээшкинге оон идепкейлиг киржилгези Алжир Улус Демократтыг Республиканың ат-алдарын делегейге улам бедиткен. Америк империалистерге деткиткен Израильдиң палестин болгаш ливан улустарга удур дерзии агрессиязын Бегиннең Алжирниң девискээринге киреринде мөөндакгаар.

Кайгамчык улуг ол тудугларның үзелекчизи болгаш удуртукчузу — Национал хосталга фронтузу партия. НХФ партия — од дээрге алжир улустуң бедик мергежилдиг авангарды-дыр деп, оон чиигине секретары, чүрттүң президентизи Шадли Бенджедид чоокта чаа медеглээн. Национал хосталга фронтузу партия социалистиг тургузуушкуннуң оруу-биле алжир улустуң бурунгаар шимчээшкинин удуртуп турар.

«Социализм— ол дээрге алжир улустуң шилип алганы кара чангыс шын орук-тур» деп, НХФ партияның кол документизи бодур Национал хартияда айыткан. Национал хамаарышпас чоруктуң херээн ол орук эчизинге чедирер деп ында бижээн.

Делегей ареназынга Алжириниң туруштары бижыкпан, авторитеди бедээн. Империализмге, сионизмге болгаш расизмге удур шиитпирлиг демисел, национал хосталгалыг шимчээшкиннерни Алжириин деткип турары, деп эргелиг болгаш чоптуг чорукка үнелээлээш, делегейниң экономиктиг харылзааларын тургузар дээш шимчээшкинге оон идепкейлиг киржилгези Алжир Улус Демократтыг Республиканың ат-алдарын делегейге улам бедиткен. Америк империалистерге деткиткен Израильдиң палестин болгаш ливан улустарга удур дерзии агрессиязын Бегиннең Алжириин

КРАСНОЯРСК ХРАЙНЫН ТЫВАГА ХҮННЕРИ 1982 июль 1-8

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскаатканКрасноярск крайның Тывада хүннери эртип турар.

Ак-дунма улустарның бүзүлбээс найыралының база бир ужуражыышкыны — Тес-Хем районнуң ажылчы чону Хакас автономнуг областың партия, совет ажылдакчылары база ыры болгаш танцының «Жарки» ансамбллиниң артистери-биле еткилкил ханызындан болган.

Таңды сыныңың ажар арты— чингир погаан эзимнер эдээ хевис ышкаш чараш Чаа-Овза кырынга районнуң удуртур ажылдакчылары, аныяктары, пионерлери аалчыларынга чечек түтүп, хүлээп алганнар.

«Кирип моорлаңар!» деп ээлдек чалалганың адаа-биле Самагалдай суурга найыралдың ужуражылга хуралы эрткен. Хурал соонда Культура бажыңынга «Жарки» ансамбльдиң концерти болган. Ону көрүкчүдер улуг сонуургал-биле көргеннер.

Анаа РСФСР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Сунчугашеванын болгаш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Владимир Чаптыковтуң ырларын, ыраажы Нина Катаеванын «Кудагайым» деп ырызын чон аажок сонуургаан.

«Жаркининг» солун ырын болгаш танцызын «Тее-Хем» болгаш «Чодураа» совхозтарның ажыл-ишчилери О. Шынаадан келген малчыннар-биле катай көргеннер. Ужуражылга каяа-даа аны-дунма найыралчы байдалга эрткилээн.

НАЙЫРАЛДЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫННАРЫ

«ЧЕТТИРДИВИС, СОЛУН-ДУР»

Хакасияның ыры болгаш танцының «Жарки» ансамбллиниң кайгамчык солун көргүзүглерин Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери сонуургап көрген. Номер бүрүзүн-не сонуургап, дикмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап турганнар. Тес-Хемчилер од ансамбльдиң артистерин «Байырлыг, оңнуктер база катап аалдап көр силер!» деп чылыг сөстер-биле үдеп чарыганнар.

Красноярск крайның Тыва АССР-ниң тургаадыкчы коллективтериниң бирээзи Хакасияның ыры болгаш танцының «Жарки» ансамбли оон улаштыр-ла Эрзинче хаткан. Аалдап көрүп баш бурунгаар билгеш, четтикпейн турган эрзинчилер, Хакасияның төлээлерин Тывада ат-сураглыг Тарлашкын хемниң унунга уткуп алганнар. Аалчылар ол-ла каккаш, Эрзинниң В. И. Ленин аттыг совхозунуң төвү Булуң-Бажы суурга дүшкеннер. Оларны пионерлер чечек түтсүп, партком секретары С. Кадыг-оол чыылганнарның мурнундан байыр чедирип уткуп алган. Совхозтуң ажыл-ишчилеринге солун концертти бараалгаткан соонда Булуң-Бажы кодээ Советтиң күүскомдаргазы Т. Бады көрүкчүлерниң өмүнээзинден аалчыларның бараалгаткан солун концерти дээш өөрүн четтиргенин илереткен. Оон соонда аалчыларга тураскаал кылдыр белектерни тывыскан.

Ырының болгаш танцының «Жарки» ансамбллиниң оюнкөргүзүглери Эрзин районнуң Мөренге болгаш Нарынга база болгулаан. Аалчыларны барган-четкен черлерниң улуг-даа, биче-даа көрүкчүлери хүндүткел-биле уткуп ап, оюн-көргүзүглери дээш «четтирдивис, солун-дур, оо!» деп чылыг-чымчак сөстерин илередип турганнар.

«Енисейниң хаяалары» ансамбльдиң көргүзүглери.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЧЕЧЕКТЕРНИҢ ЧАРАЖЫН—«ЖАРКИГЕ»

«Жаркини» хакас чонунуң амыдыралы тургускан. Оон тыптып келген төөгүзү мыдыг. 1957 чылда аныяктарның болгаш студентилериг Бүгү-делегей фестивалынга белеткеп калбарган хүннерде Абаканның эң талантылыг оолдар, кыстары ботарының эки туразы-биле танцы ансамблин тургускан. Ону хореографияга бүгү чурттаалгазын бараалгаткан Сара Даниловна Словина удуртуп, хакас чонунуң амыдыралың, ажыл-ижин көргүскен танцыларны тургузуп эгелээн. «Жарки» кыска үениң дургузунда чогаадыкчы улуг базымны кылып, Москвага болган делегей фестивалынга киржир аас-кежиктиг болган.

«Эгези эки болза, төнүгүзү база эки болур» деп үлегер чугаага шыкаш, «Жарки» ансамбль чогаадыкчы сруун соруктуг уламчылап, чаа ырларны болгаш танцыларны белеткеп алгаш, чонунга бараалгадып, облазының бүгү булуңнарынга ойнап эгелээн.

Хакас чонунуң аас чогаалын өөренир, улустуң ырларын чыыр талазы-биле улуг ажылды кылган, баштайгы хакас операның автору композитор Александр Кенель «Жаркиниң» программаларынга кирер ырларны бижип, танцылар музыказын чогаадып турган. Талантылыг хакас чогаалчылар Михаил Кильчичаков, Николай Домажаков ышкаш уран чүүлге хандыкпылдыг кижилер база-ла «Жаркининг» аныяктарының аразынга турган. Оон хөгжүлдезинге бүгү талалыг ачы-дузалаң СЭКП-ниң Хакас обкому, облкүүском чедирип келгенинин ачызында бот-тывынгыр артистерден тургустунган ансамбль профессионал коллективтерниң деңгелинге чедип, ат-сураз алгаан.

1970 чылда Молдав ССР-ниң пайысылалы Кишиневка танцы ансамбльдериниң көрүлдеконкурузу болган. Хакасияның «Жаркиназ» РСФСР-ниң еске-даа танцы ансамбльдерибиле кады ол харысалгалыг конкурска киришкеп, лауреат атты чаалап алган болгаш чаның ора, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедишкинниринің делгелгезинге элээп каш концертти көргүзүп, кинога тырттырган. Бо конкурс болгаш пайысылалга оюн көргүзүүн ансамбльдиң атаалдарын улам кедүрүп, оон бот-тывынгыр артистерин сорук киирген.

1979 чылда ансамбльдиң артистери чонунуң ыры-хөгжүмүн база танцы уран чүүлүн Бельгияның чонунга бараалгаткан. Ол «Жаркининг» даштыкы чуртче бир-ле дугаар оюн көргүзүүг болган.

Од-ла үеде «Жаркининг» ыры бөлүүн Новосибирск консерваториязының доозукчузу Нина Викторовна Катаева удуртуп эгелээн болгаш программага Александр Кенельдиң, хакас композитор Георгий Челбораковтуң солун чогаалдары немежи берген.

1980 чылда «Жаркининг» бот-тывынгыр артистери Финляндияга оюн көргүзүп чораан болгаш орук ара, революцияның кавайы Ленинград хоорайга доктаап, уран талантызын бараалгаткан.

«Жарки» ансамбль-биле чогаадыкчы салым-чолун холбаан, оон өзээ болган талантылыг эштериң дугайын Красноярск крайның хүннери Тыва АССР-де болуп эртип турар бо хүннерде чугаалаары биске өөрүнчүг. РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Сунчугашева Хакасиянның айлаң-кужу, сураглыг ыраажыларының бирээзи. Ол Бүгү-россия болгаш Бүгү-эвилед фестивальдарының, телеконкурстарның киржикчизи, ооң ырларындан тургустунган тускай пластинканы Киргизияга кылып үндүрген. Клара Сунчугашеваны Тываның чону эки билир.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Владимир Чаптыковту база-ла эки билир бис. Оон үнү Тываның делгемнеринге, хөгжүм-шии театрының спецазынга каш удаа чаңгыланган. Клара Сунчугашева-биле ооң ийилээн ырлаанын чон онза мактаан.

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң байырлыг ажыдыышкынынга болган улуг концертке «Жаркининг» киирген номерлери байырлалды аян киирип, каастаан болгаш олар программага онзагай, кескү черни ээлээн. Театрга чыылган чон «Жаркининг» оюн көргүзүүн аажок чылыг хүлээп алган болгаш дидимиттиг адыш часкаашкыны-биле шаннаан.

Сураглыг ыраажылар Клара Сунчугашева, Владимир Чаптыков, Зинаида Аршанова оларның номерлери-биле чергелештир ансамбльдиң программазындан дүшпес танцылар «Шөш тооруун чыыры», «Аржылдар-биле күүседир танцы», «Ынаам оолга хол-хаптары» дээш еске-даа номерлер хакас чонунуң уран чүүлүн биске төлептин-биле бараалгадып турар.

— Тываның чону бистиң ансамбливистиң артистерин хоочун таныштары, чоок өөнүктерин ышкаш акы-дүнмалышкы ёзу-биле ажжок чылыг хүлээп алган. Хөгжүм-шиин театрынга баштайгы концертке бистиң көргүзүглеривис улуг чедишкинниг эрткен. Бистиң концерттеривис Эрзин болгаш Тес-Хем районнарывыга база-ла чедишкинниг эткен—деп, «Жаркининг» уран чүүл удуртукчузу Павел Михайлович Ким чугаалап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Көдээниң культура айтырыглары

ТӨПЧҮДҮЛГЕ СООНДА

Бай-Тайга районнуң библиотекаларын 1980 чылда төпчүткен системаже киирген. Ында районнуң бир, кодээ суурларда 6 библиотека болгаш районнуң уруглар библиотеказы, шупту 8 библиотека кирип турар. Төпчүткен соонда ном фондузу 95.482 экземпляр чедир ескен. Ооң иштинде районнуң төп библиотеказында ном фондузу 27.559 экземпляр боон турар.

Эрткен чылдың түңнелдериле алырга: ном бижидерин район 107.2 хуу азы 1980 чылга деңнээрге 5119 экземплярны хөйнү бижиткен. Номчуучулар санының планын иитизин-биле районда 102 хуу күүсеткен. Кодээ библиотекалардан эң эки көргүзүтлерни Шуйнуң кодээ библиотеказы (эргелекчизи Серен Хүрен) 1981 чылда ном тарадылгазын 117 хуу күүседип, 1980 чылдың деңнелиндеги 4565 экземплярнар номну хөйнү тарадып, номчукчулар санының планын 110 хуу күүсеткеш, 1981 чылда районнуң библиотекалар аразында социалистиг чарыштың тинлекчизи болган. Ийнги черни Бай-Талдың (эргелекчизи Роза Чөгээ), үшкүзүн Кызыл-Дагның (эргелекчизи Дамдынчап Чечек) кодээ библиотекалары тус-туста алгылаан. Тиилекчилерни шаңнап-мактаан.

Районнуң библиотекалары идей-политиктиг, мөзү-шынар, эрге-хоойлу, экономика болгаш социал хөгжүлде айтырыгларынга хамаарышкан ажылдарны хөй талалыг кылдыр организастап келген. Оон аңгыда район библиотекаларының ажылынга кол черни СЭКПниң XXVI съездиниң материалдарын, Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Күр чер» болгаш «Сактыышкыннар» деп номнарын пропагандалаарынга база ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадын тускай белеткээн база «Партияның айтыышкыны-биле» деп үш кезектеп турғустунган делгелгелерни кылган.

Сураглыг чогаалчылар А. А. Фадеевтиң, Д. А. Фурмановтуң база Тываның сураглыг чогаалчызы, партия, күрүне ажылдакчызы С. К. Токаның түс-туста юбилейлеринге, тураскааткан, «Ленин — кижи, бодалчы, революсчу», «Ленин — революцияның чурукчузу» деп темалыг кежээлер бедик утка-шынарлыг эрткилээн. Ындыг сураглыг кижилерге, төөгүдүг болуушкуннарга тураскааттынган темалыг кежээлерни районнуң библиотека ажылдакчылары хөй-ниити черлери-биле демнежип турган, доктаамал эрттирип турар.

Ол ышкаш районнуң суурлар, бригадалар төптеринге, фермаларга, школаларга, албан организация черлеринге. тус-тус коллективтер бүрүзүнге Тываның комсомол шаңналының даурээды, чогаалчы-дагдынакчы Салим Сүрүн-оолдуң «Өске кадам», сураглыг совет кезер эмчи, өртемдеп Федор Угловтуң «Чон араында кижи» деп номнарынга болган номчулга конференциялары хөй кижиниң хаара тутткан.

Район библиотекаларында «Аныяк өг-бүле», «Сонуургакгарга», «Таакпының, арагының хоразы», «Бир эвес өг-бүледе элээди уруг бар болза» болгаш еске-даа темаларга гускай альбомнарны белеткеп кылылаан. Ол альбомнарны улус улуг сонуургал-биле номчуп, оон ушта бижидилгелерни кылып ап, боттарынга ажыглап турар болу берген.

Районда хоочун библиотека ажылдакчызы Шүй суурда библиотекарыкка Серен Хүреннин ажылы макталдыг. Оон ажылында кол черни өг-бүле, кижилерниң аразында харылзаа, аажы-чаң талазы-биле кижиаидилге темалары эолеп турар. Аңаа чижек кылдыр «Адалар кежээзин» айтып болур. Ол кежээге өг-бүлезинге үлегерлиг адаларны ада-биле мактап, арага-дарыкке сундулаар, өг-бүлезин хүндүлеп көрбес, уруг-дарыының өөредилге, кижилеп-дидилгезинче сагыш салбас адаларны шүгүмүлекчи ёзубиле сойгалап, хөй чон мурнунга тургузуп аксы-сөзүн алгылаан. «Мурнакчы» совхозта хөй-ниити организацияларын кириштирип турган, чон ортузунга янзы-бүрү темаларга кежээлерни, помчулга конференцияларын, диспуттарны эрттирип, малчыннарже, бригадалар, фермаларже кежер библиотеканы организастап, бүгү негелделерге дүүштүр ажылдап турар. Бай-Талдың кодээ библиотеказының массалыг хемчеглерни чорудуп турары эки. Ында солун темалыг кежээлер, диспуттар, конференциялар үргүлчү эртип келген. "«Аныяк өг-бүле», «Спортчу өг-бүле» деп темалыг кежээлер, маргылдаалар солун эрткен.

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында библиотекарь Дамдынчап Чечек суурда агитквартиралар-биле ажылды эки чорудуп турар. Ол Кудуь хойжу бригадазының малчыннарының күзенчиг аалчызы.

Районнуң төпчүткен библиотека системазының директорунда Кызылдың 'уран чүүл училишезиниң библиотека салбырының баштайгы доозукчуларының бирээзи Раиса Шанмаковна Иргит ажылдап турар. Ол Москвага бир ай хуусаалыг билиг бедидер курска өөренгеш келген.

Дөрт чыл бурунгаар районнуң төп библиотеказын эргидаа болза, аңгы-аңгы өрээлдерлиг, улуг делгем бажыңче көжүргени таарымчалыг. Ында номчулга залын база аңгылап тургускан. Төпчүдүлге системазында тускай библиобус бар. Оон-биле кодээже үнүшкүннерни кылып, кодээ библиотекаларга чаа номнарны чедирип, библиотекалар аразында номнар солчулгазын чорудуп турар.

Кыдыңын турар ажылдарбиле чергелештир шинтпирлезе чогуур айтырыглар база-ла хөй.

Бир-ле дугаарында, библиотекарьларның профессионал билиин бедидеринче онза кичээнгейни салыры негеттинип турар. Районда 19 библиотекарьның чүгле 4-үү тускай ортумак эртеминиг. Арткан 15-и хөй чыл стажтыг ийикше азы ортумак школа дооскан-нар болуп турар. Эрткен чылын Улан-Удэниң, Барнаулдуң культура институттарын

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 157 (11955) | 1982 чылдың июль 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Совхоз бүдүрүлгезинге экономиктиг ажылдың чугула звенозу болза машина-трактор парыгын эки ажыглаары болур. Аңаа көдээ ажылагийның бүгү-ле кол бүдүрүлге фондуларының өртекүнезиниң элээн хөй хуузу онаажып турар.

Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаар төлээде, оон техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде шынарлыг кылып чорудар гаражтар, аскылыг херекселдер, нефть продуктулары шыгжап кадагалаар ишкир-савалар, ону кудаг агрегаттар бүрүн турар ужурлуг.

«Чыраа-Бажы» совхоз Чөөн-Хемчик районда улуг ажыл-агыйларнын бирээзи. Техниктиг дериишкин улам өзүп турбуже, ында машина-трактор парыгының байдалы амгы үеним негелдезинге дүүшпейн турар. Ажыл-агыйда тракторга, комбайнга болгаш өске-даа машиналарга ажылдап кылышкын, оларны ажыглаарының коэффициентизи куду болуп артпышаан. Чыл дургузунда техниканың ажыллаар хүнүнүң саны кызырлып турар. Чижээ, 1981 чылда совхозтуң бир тракторунуң ажылдап кылышкыны 1100 гектар, а эдлегниң—4,4 эталон га ап-дарылга болган. Ол совхозта бар машиналарның болдунар аргазын ыракта чедир ажыглавайн турары-биле тайылбырлаттынар. Механизатор кадрларның санының өзүлдезин техниктиг хандырылганың өзүлдези мурнап турарындан ону көрүп болур. Машиналарның техниктиг белеңи куду болганының уржуундан байдал улам нарыйдап турар. Күш-ажылдың энергия-биле хандыртынганы бедик болур ужурлуг турбуже. совхозта кол-кол технологтуг чорудулгаларны кылырының хуусаалары узамдыктырып, кылыр ажылдарның хемчээлин кызырып, харын-даа чамдыызын шуут күүсетпейн баар таварылгалар хаая эвес. Моон мурнунда чылдарда совхозка чазын чажар тараа культураларының тарылгазы 20-25 хонук, күзүн силос культураларының тарылгазы 15-18 хонук, тараа ажаалдазы 25-30 хонуктарда үргүлчүлеп турар. Ол тракторларның, комбайнарның болгаш өске-даа техниканың ажылдап кылышкынының тепчээрин ажаларда деп-дескиткеш, эки түннелдерни көргүскеннер.

Көдээ ишчилерниң чагыгларын хүлээп алыр комплекстиг пунктуларының арезында күш-ажылчы чарышты организастаан, оон түннелиг квартал аайы-биле үндүрүп турар. Шалыпчыларга моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин көргүзүп келгени чамдык пунктуларның ажылын экижиткен. «Шамбалыг» совхозта комплекстиг хүлээп алышкын пунктузу чарыштың мурнуку одуруун эдлээш, шилчиир вымпел болгаш 30 рубльдиг шанналын алган. Мурнакчы пунктунуң эргелекчизи Анай Аңмарның ажылы макталдыг. Ол ында чеди чыл ажылдаан, ынчангаш оон арга-дүржулгазы байыр, чаңгыс чер чурттугларыбиле харылзаазы быжыккан.

Татьяна Ондарның эргелекчилээни «Сукпак» совхозта хүлээп алышкын пунктузу база шалыпчыларның аразынга кирип, шаңпал-макталдыгларның бирээзин апарган. Кээдээ черлерде комплекстиг пунктуларның ажылдакчылары ырак-узак хонаштарда малчыннарже, хову-шөлдерниң ажыл-ишчилеринче үнүүшкүннерни кылгаш, хүлээп алышкыннарны чорутказын, күүсеттинген чагыгларны эдлеринге хүлээдип берип турар. Эдлеглиг үнүүшкүннерни организастаарынга совхозтарның дирекциялары, хөйнинти организациялары боттуг дузалы чедирип турары өөрүнчүг. Ылаңгыя «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтарның удуртур ажылдакчылары пунктуларның ажылдакчыларынга автомашиналарны тускайлап берип келген.

Комплекстиг хүлээп алышкынның төп пунктузу. Оон ажылы база шуудаашкыныг. Социалистиг хүлээлгелерниң, планныг даалгаларның ажылхерекке боттанышкыны айдан айже күүсеттинип, ачыдуза чедиртинип турар. Колдуунда 1982 чылда 1 июльга чедир 1 миллион 200 мун тонна бүдүрүлге эдилеттинген. Ол чылдың планын 1 июльга чедир 1 миллион 300 мун тонна бүдүрүлге эдилеттирип алган.

Ажыл-ишчилерниң чагыгларын хүлээп алыр комплекстиг пунктуларның ажылдакчылары ажыл-ишчилерниң үнүүшкүннерин кылгаш, хүлээп алышкыннарны чорутказын, күүсеттинген чагыгларны эдлеринге хүлээдип берип турар. Эдлеглиг үнүүшкүннерни организастаарынга совхозтарның дирекциялары, хөйнинти организациялары боттуг дузалы чедирип турары өөрүнчүг. Ылаңгыя «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтарның удуртур ажылдакчылары пунктуларның ажылдакчыларынга автомашиналарны тускайлап берип келген.

Комплекстиг хүлээп алышкынның төп пунктузу. Оон ажылы база шуудаашкыныг. Социалистиг хүлээлгелерниң, планныг даалгаларның ажылхерекке боттанышкыны айдан айже күүсеттинип, ачыдуза чедиртинип турар. Колдуунда 1982 чылда 1 июльга чедир 1 миллион 300 мун тонна бүдүрүлге эдилеттирип алган.

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН ХӨЙНУ

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң хоочун хойжузу Таргын-оол Кара-оол кызымаккай күш-ажылы-биле ниитинин малын кыштан хүр ажырып, төрүүр 100 хойга онааштыр 101 хураганны камгалап алган. Ол чазаглап көжериниң мурнунда кыштаның септелгезин кылып, өдээн бөлүп белеткээн.

Т. Кара-оол мал ажылынга үр үеде ажылдап, чыл бүрүде эки түннелдерни чедип ап келген. Оон күш-ажылын совхозтуң дирекциязы үнелеп көргеш, чоокта чаа ону эзерчүгенниг аът-биле база чиик машина салып алыр талоп-биле шаңнаан.

Амгы үеде хоюн одарладып, семиртири-биле оттуг, суглуг чайлаа Узун-Сайырда көжүп чеде берген.

Удаас болур республиканың малчыннар наадымынга күш-ажылчы чеднишкиннерлиг ужуражыр дээш, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алыр социалистиг хүлээлгезин эде көрүп, 3 кг-ны алырын хүлээнген.

Х. ӨНДАР.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле ажылга Барыын-Хемчиктиң орук-бүдүрүлге участогунуң коллективи база биче эвес үдүг-хуузун киирер.

Ылаңгыя совхозтарга мал чеминиң арбын күрлавырларын тургузарынга идепкейлиг киржири-биле кижи-даа күжүн, бар машина-техниканы-даа олче угландырып турар.

Коллективке бердинген планны ёзугаар мал чеминиң белеткелинче күштү мөөнүзээн. «Шекпээр» совхозка 30 тонна мал чемин белеткээр тургаш, баштайгы үеде 5 тонна шивп будуун белеткээш, боттарының машина-техниказыбиле совхозка хүлээдип берген. Бо чугула кампанияга 16 кижи составтыг звено доктаамал ажылдап, ону ам-даа уламчылавышаан.

Орук-бүдүрүлге участогунда партия эге организациязы болгаш коллективтин администрациязы ында ажылдап турар кижилерниң күжүн болгаш машина-техниканы чеп ажыглаары-биле агитаторларны хуваараан.

Орук мастери коммунист А. Ооржак, трактористер О. Орус-оол, О. Хомушку, орукчулар К. Кочетов, К. Конгар, чолаачы С. Чылбак-оол, өскелер-даа мал чеми белеткээр талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда.

Мурнуку чылдардаазы ышкаш, коллектив бодунга бердинген планны күүседиринге бүрүн бүзүредилди.

С. СЕРИИН-ООЛ.

Школачыларның үлүү

Будук-бүрү белеткелин организастыг чорударынче «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажыл-ишчилери кичээнгейни салган. Мында 83 кижилиг будук-бүрү белетизээр бригаданы тургускан, ону Раиса Тас-оол удуртуп турар. Ында колдуунда үстүкү класстарның өвереникчилери хаара туттунган.

Баштайгы хүннерден ажылды багай эвес организастаанындан көргүзүглери чүгээр. Бригаданың кежигүннери Барлык, Хемчик үннарындан арыгларлардан 60 тонна будукбүрүнү белеткээш, АВМ-ге чүдүрүп чоруткан, оон витаминниг сиген дагланын кылып турар. Бо чылын түс тонна будук-бүрүнү олар белеткээр даалгалыг. ону ажыр күүседир сорулганы салганнар.

Т. ХЕРТЕК.

Тандының «Коммунизмниң херели» совхозта хой кыргылдазы шуудаан. Совхоз төвүнде ийи кыргылда пунктузунда кыргылдада 60 ажыг кижи хаара туттунган. Олар электрилиг болгаш хол хачыларыбиле кыргылданы чорудуп, республиканың малчыннар наадымынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Кыргыкчыларның одуруунда совхозка үжен ажыг чыл малчыннап келген, ам пенсионер Данзырың Бораңович Оюн-база эрес-шудургу ажылдап турар. Хоочун ажылчын аныяктарга бодунуң арга-сүмезин кадып, оларның идегелдиг дагдыныкчызы болуп турар.

ЧУРУКТА: хоочун малчын Данзырың Оюн аныяк кыргыкчылар-биле.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧЕДИИШКИННИҢ БАЗЫМНАРЫ

Район төвү—Каз-Хем суурда комплекстиг хүлээп алышкынның төп пунктузунуң ажылдакчылары «ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 шалыпчы неделя» дээш калбарган шимчээшкинге идепкейлиг киришкеш, бо юбилейлиг чылдың баштайгы чартыынын социалистиг хүлээлгелерин, планныг даалгаларын ачы-дуза чедирилгезинин чамдык көргүзүглери-биле күүседип, шудургу ажылдааннар.

Коллективтиң хүлээлгезин, планныг даалгаларын ажылхерекке боттандырар дээш ыяк-узак суурларда салбырлар, тус-тус бригадалар бо чылдың эртken айларында кызымаккай ажылдаанын эргелдин начальныгы Т. Зыкова чугаалап олурду. Ылаңгыя, хүлээп алышкынның төп пунктузуунда идик даараарының болгаш септээрийнң пеги эртken айларда деп-дескиткеш, эки түннелдерни көргүскеннер.

Көдээ ишчилерниң чагыгларын хүлээп алыр комплекстиг пунктуларның арезында күш-ажылчы чарышты организастаан, оон түннелиг квартал аайы-биле үндүрүп турар. Шалыпчыларга моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин көргүзүп келгени чамдык пунктуларның ажылын экижиткен. «Шамбалыг» совхозта комплекстиг хүлээп алышкын пунктузу чарыштың мурнуку одуруун эдлээш, шилчиир вымпел болгаш 30 рубльдиг шанналын алган. Мурнакчы пунктунуң эргелекчизи Анай Аңмарның ажылы макталдыг. Ол ында чеди чыл ажылдаан, ынчангаш оон арга-дүржулгазы байыр, чаңгыс чер чурттугларыбиле харылзаазы быжыккан.

Татьяна Ондарның эргелекчилээни «Сукпак» совхозта хүлээп алышкын пунктузу база шалыпчыларның аразынга кирип, шаңпал-макталдыгларның бирээзин апарган. Кээдээ черлерде комплекстиг пунктуларның ажылдакчылары ырак-узак хонаштарда малчыннарже, хову-шөлдерниң ажыл-ишчилеринче үнүүшкүннерни кылгаш, хүлээп алышкыннарны чорутказын, күүсеттинген чагыгларны эдлеринге хүлээдип берип турар. Эдлеглиг үнүүшкүннерни организастаарынга совхозтарның дирекциялары, хөйнинти организациялары боттуг дузалы чедирип турары өөрүнчүг. Ылаңгыя «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтарның удуртур ажылдакчылары пунктуларның ажылдакчыларынга автомашиналарны тускайлап берип келген.

Комплекстиг хүлээп алышкынның төп пунктузу. Оон ажылы база шуудаашкыныг. Социалистиг хүлээлгелерниң, планныг даалгаларның ажылхерекке боттанышкыны айдан айже күүсеттинип, ачыдуза чедиртинип турар. Колдуунда 1982 чылда 1 июльга чедир 1 миллион 300 мун тонна бүдүрүлге эдилеттирип алган.

Ажыл-ишчилерниң чагыгларын хүлээп алыр комплекстиг пунктуларның арезында күш-ажылчы чарышты организастаан, оон түннелиг квартал аайы-биле үндүрүп турар. Шалыпчыларга моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин көргүзүп келгени чамдык пунктуларның ажылын экижиткен. «Шамбалыг» совхозта комплекстиг хүлээп алышкын пунктузу чарыштың мурнуку одуруун эдлээш, шилчиир вымпел болгаш 30 рубльдиг шанналын алган. Мурнакчы пунктунуң эргелекчизи Анай Аңмарның ажылы макталдыг. Ол ында чеди чыл ажылдаан, ынчангаш оон арга-дүржулгазы байыр, чаңгыс чер чурттугларыбиле харылзаазы быжыккан.

Татьяна Ондарның эргелекчилээни «Сукпак» совхозта хүлээп алышкын пунктузу база шалыпчыларның аразынга кирип, шаңпал-макталдыгларның бирээзин апарган. Кээдээ черлерде комплекстиг пунктуларның ажылдакчылары ырак-узак хонаштарда малчыннарже, хову-шөлдерниң ажыл-ишчилеринче үнүүшкүннерни кылгаш, хүлээп алышкыннарны чорутказын, күүсеттинген чагыгларны эдлеринге хүлээдип берип турар. Эдлеглиг үнүүшкүннерни организастаарынга совхозтарның дирекциялары, хөйнинти организациялары боттуг дузалы чедирип турары өөрүнчүг. Ылаңгыя «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтарның удуртур ажылдакчылары пунктуларның ажылдакчыларынга автомашиналарны тускайлап берип келген.

Комплекстиг хүлээп алышкынның төп пунктузу. Оон ажылы база шуудаашкыныг. Социалистиг хүлээлгелерниң, планныг даалгаларның ажылхерекке боттанышкыны айдан айже күүсеттинип, ачыдуза чедиртинип турар. Колдуунда 1982 чылда 1 июльга чедир 1 миллион 300 мун тонна бүдүрүлге эдилеттирип алган.

...Парикмахер Мария Степановна Чегридова —бодунуң ажылдының ёзулуг ээзи, мастери-дир. Ол баш дүгүн чараштыр таарып, чазаарындан аңгыда, ону канчаар ажаарынга хамаарышкан ажыктыг сүмелерни берди. Эвилең-ээлдек мастерге өөрүн четтирдивис деп, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Л. Буланкин, юнаттар станциязының ажылдакчызы И. Гусева бижээннер. Өөрүн четтиришкиннинң бо одурулгары ук коллективтиң ажылгыр-кежээзин, хүлээнген ажылынга кызымаан айыткап турар дээрэн билдингир. Шилип алган мергежилиниң мастерлери, коллективтиң хоочуннары, хүлээп алыкчылар Галина Алеет, Нина Черкова ышкаш эрес-кежээлер ында хөй.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи Аъш-чем программазын амыдырылга боттандырарынга база үлүүн киирип турар. Кедээнин сезоннуг ажылында хаара туттунган ишчилер оларга чагыгларын кииргеш, ону күүсеттирип алгаш, даанган ажылдарынга болгаш дузалал ажыл-агыйны хөгжүдүринге киириштирер үе-шакты камнап алыр.

Чогум-на ынчангаш, ачыдуза чедириниң чагыгларын көдээ черлерге дорт хүлээп алырын калбарткаш, комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларның тудуун улам хөгжүдерин Аъш-чем программазында айыткан ужуру-даа ында.

М. ОНДАР.

Кызыл район.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизинге

Эргим эштер!

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чүректиң ханызындан байыр чедирип тур. Лекторларның, хөй-ниитичилериниң үш миллион кижилиг отрядының бүүнниг ажылынын партия бедиң-биле үнелеп турар. Партияның бодалдарын массаларга чедирип, ооң политиказын тайылбырлап, чонга ажыктыг болгаш херектиг ажылды кылып турар лекторларга болгаш пропагандистерге, агитаторларга болгаш илеткелчилерге өөрүн четтиришкинниң сөстерин эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден илергейлээн.

Силерниң ниитилелиңерниң кежигүннериниң бедик хүлээлгези —революсчу теориянып, СЭКП-ниң болгаш бистиң хөй национальдыг Совет күрүнезиниң маадырлыг төөгүзүнүң, эртемниң болгаш техниканың чеднишкиннериниң чалбыыштыг болгаш биилдиг пропагандистери болуру, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чоннарны большевикчи сөзүү-биле сорук киирери, идейлиг туруштуг чоруктуң, коммунизм дээш шудургу демиселдиң үлегер-чижээ болуру болур. Ленинчи партияны долгандыр совет удуету улам ыцай сырый каттыштырарынга, артем-техниктиг болгаш социаль деңнилгени дүргедедиринге. ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш, камналга болгаш хумагалал дээш бүгү улустуң демиселин калбәртырынга лекция пропагандазының бүгү чепсектери-биле идиг берее чогуур.

«Билиг» ниитилели лекция пропагандазының, ниитилелдиң парлап үндүрүүшкүннериниң шынарын болгаш дээштиин бедидиринче, ажылчы чоннарның идейполитиктиг, күш-ажылчы болгаш аажычаң кижизидилгезин сайзыраңгайжылдырынче кичээнгейни мөөнүзээн эргежок чугула. Лекторлар амыдыралдың судалын тудуп, дыңнакчыларның бедик культура деңнелин болгаш негелделерин барымдаалап, кижилерниң сагыш-сеткилин хайыктырып турар айтырыгларга ылаптыг болгаш үзе харыылаарыы берип, чагадыкчы бодалды, ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир деп чүткүлдү хайыктырар ужурлуг.

Ажыл-чорудулганың онза харылсалгалыг участогу — экономиктиг билиглерни, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының, интенсификастаарының айтырыгларын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, мурнакчы дүржулганы пропагандалаары болур. Политиктиг ажылды, лекция ажылын ажылчы чоннар коммунистиг тургузуушкунунуң планнарын боттарының төрээн, хан-дамырындан хереэ, чоннуң чаагай байдалын өстүрериниң. Ада-чурттуң күчү-шыдалын быжыглаарының болгаш ону чечектелдиреринин идегелдиг үндезиин кылдыр хүлээп алган турар кылдыр чорудар херек.

Силерниң съездиңер Улуг Октябрьның 65 чыл оюнуң болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганыңдан бээр 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар-дыр. Совет Төрээн чурттуң, эвилелдешкен бүгү республикаларның төөгүлүг чедишкиннерин, СЭКП-ниң деңничи национал политиказының тилелгезин, акы-дуңма улустарның бузулбас болгаш амыдыралчы найыралын лекцияларга болгаш плеткелдерге бүзүрелдиг көргүзери кончуг чугула. Совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң ыдыктыг чаңчылдарынга, коммунистиг идеалдарның шынныг чөрүүнге бүзүрелдиг болурунга ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүн кижизидери — «Билиг» ниитилел организациязының эң чугула сорулгазы.

АКШ-тың империализми баштаан Барыын чүктүң реаксылыг болуктери делегей байдалын чидиглендирип, боо-чепсектерни өндере бүдүрерин күштедирип турар мында байдалдарда тайбыцны камгалаар дээш, ядролуг дайын халавын болдурбас дээш демисел аажок улуг ужурдуалыг. Лекторлар болза, СЭКП-ниң тайбыцга ынак мерген угаанныг даштыкы политиказын, Тайбыцның 80 чылдарга программазын, Совет күрүнеиниң чаа тайбың инициативаларын бүзүрелдиг тайылбырлап көргүзер хүлээлгелиг. Амгы үе империализминиң реаксылыг, чонга удур бүдүжүн шиитпирлиг сойгалап илередири, совет кижилерни революсчу серемчилелге, социализмниң чаалап алышкынларын камгалаарынга белеп болурунга кижизидерп эргежок чугула.

СЭКП Төп Комитеди съездиге үре-түңнелдиг ажылдаарын күзеп, Ленин орденниг Бүгү-эвилел «Билиг» ниитилели бодуюнуң алдарлыг чаңчылдарын уламчылавышаан, коммунистиг тургузуушкунунуң, чаа кижизини кижизидиринің сорулгаларын шиитпирлээринге, тайбың болгаш социал деңнилге дээш демиселге төлептиг салыышкынын моон соңгаар-даа киирер дээрэинге бүзүрелин илергейлеп тур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ЛЕКТОРЛАРНЫҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Политиктиг болгаш эртем билиглерни массаларга чедирерин, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг идиг бээрин, партияның планнарын амыдырала боттандырарынче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаарын Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери боттарының бедик хүлээлгезин кыадыр көрүп турар. Ол бодунуң хүрээленинде үш миллион ажыг эртемденнерни, улус ажылагыйының специалистерин, будүрүгениң мурнакчыларын болгаш чаартыкчыларын, чырыдыышкыны болгаш кадык камгалал ажылдакчыларын, культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларын каттыштырган.

Эвилелдешкен бүгү республикалардан, крайлардан, облластардан 1200 ажыг төлээлекчилер Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга, ниитилелдиң VIII съездизинге июль 5-те чыгыыт келген. Делегаттар беш чыл дургузунда ажылдың түңнелдерин үндүрүп, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң ооң дараазында болган Пленумнарының идеологтуг фронт ажылдакчыларының мурнуга салган сорулгаларын күүседиринің оруктарын тодарадыр.

Президиумда — СЭКП ТК-ниң секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Н. Макеев, Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ниң килдиңериниң эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро, ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев, ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары Б. Н. Пастухов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының төлээлекчилери Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинден, эвилелдешкен республикаларның «Билиг» ниитилелдериниң баштаар черлериниң удуртукчулары, сураглыг эртемденнер, шериг начальниктер. База-ла ында—ары-дуңмалышкы социалистиг чурттарның политиктиг болгаш эртем-билиглерин неп-терединиң талазы-биле ниитилелдериниң база организацияларының удуртукчулары.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумга съездиниң делегаттары чаңгыс эш-сеткилдиг соңгаан.

СЭКП Төп Комитединиң съездиге чедирген байырын чыылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Ону СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин номчаан.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинің отчет илеткелин ооң даргазы академик Н. К. Басов ылаан. Коммунистиг партия, СЭКП Төп Комитеди, ТК-ның Политбюрозу болгаш эш Л. И. Брежнев боду билиглерни кижилерге чедирип турарларының дугайында алызындан ада-сагыш салыышкынын үргүлчү илергейлеп турар. Бистиң съездивиске СЭКП ТК-ның чедирген байырында партияның XXVI съездизиниң индиринден лекторларның, пропагандистерниң адрезинге чугаалаттынган өөрүн четтиришкиннің сөстери бистин сеткилдиң ханызындан өөрүн четтиргенивисти, партияның хереэнге шынчывысты болгаш бердингенивисти хайыктырып, улам идепкейлиг ажылдаарынче сорук киирип турар-дыр деп, илеткелчи чугаалаан.

Съездиниң делегаттарының, «Билиг» ниитилелиниң бүгү кежигүннериниң мурнундан илеткелчи СЭКП-ге, ооң Төп Комитединге олар моон соңгаар-даа партияның идегелдиг дузалакчылары болур, ооң шынчы сөзүн массаларга чедиреринден, коммунизм тургузуушкунунуң кайгамчык улуг планнарын амыдырала боттандырарынга бүгү талалыг салдар чедиреринден артык ат-алдар чок деп бүзүреткен.

«Билиг» ниитилели бодунуң ажыл-чорудулгазының кол сорулгазын партияның удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржири деп көрүп турар.

Отчёттуг үеде «Билиг» ниитилелиниң организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болза партияның XXV, XXVI съездилериниң материалдарын, экономика, социал-политиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң иштики болгаш даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, улуг Ленининиң хереэниң шынчы уламчылакчызы эш Л. И. Брежневтиң партияның өске-даа удуртукчуларының ажылдарын ханы тайылбырлаары боон келген.

Совет кижиниң мөзүү-шынар талазы-биле үнелиг түүлдерин, ооң байлак угаан-бодалын, коммунизм идеалдарынга шынчызын долузу-биле илередиринің чугулазын илеткелчи айыткан.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доклады совет кижилериң улуг сорук киришкинин көдүрген. Ол алдарлыг юбилейге уткуштур бистиң чуртувустун улустарды төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр сыры каттышкан ондур улуг интернационалчы ег-бүледе кел чыдар. Лекцияларның утказында ленинчи национал политиканы боттандырарынга, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, мурнакчы дүржулганы пропагандалаары болур. Политиктиг ажылды, лекция ажылын ажылчы чоннар коммунистиг тургузуушкунунуң планнарын боттарының төрээн, хан-дамырындан хереэ, чоннуң чаагай байдалын өстүрериниң. Ада-чурттуң күчү-шыдалын быжыглаарының болгаш ону чечектелдиреринің идегелдиг үндезиин кылдыр хүлээп алган турар кылдыр чорудар херек.

Силерниң съездиңер Улуг Октябрьның 65 чыл оюнуң болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганыңдан бээр 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар-дыр. Совет Төрээн чурттуң, эвилелдешкен бүгү республикаларның төөгүлүг чедишкиннерин, СЭКП-ниң деңничи национал политиказының тилелгезин, акы-дуңма улустарның бузулбас болгаш амыдыралчы найыралын лекцияларга болгаш плеткелдерге бүзүрелдиг көргүзери кончуг чугула. Совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң ыдыктыг чаңчылдарынга, коммунистиг идеалдарның шынныг чөрүүнге бүзүрелдиг болурунга ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүн кижизидери — «Билиг» ниитилел организациязының эң чугула сорулгазы.

АКШ-тың империализми баштаан Барыын чүктүң реаксылыг болуктери делегей байдалын чидиглендирип, боо-чепсектерни өндере бүдүрерин күштедирип турар мында байдалдарда тайбыцны камгалаар дээш, ядролуг дайын халавын болдурбас дээш демисел аажок улуг ужурдуалыг. Лекторлар болза, СЭКП-ниң тайбыцга ынак мерген угаанныг даштыкы политиказын, Тайбыцның 80 чылдарга программазын, Совет күрүнеиниң чаа тайбың инициативаларын бүзүрелдиг тайылбырлап көргүзер хүлээлгелиг. Амгы үе империализминиң реаксылыг, чонга удур бүдүжүн шиитпирлиг сойгалап илередири, совет кижилерни революсчу серемчилелге, социализмниң чаалап алышкынларын камгалаарынга белеп болурунга кижизидерп эргежок чугула.

СЭКП Төп Комитеди съездиге үре-түңнелдиг ажылдаарын күзеп, Ленин орденниг Бүгү-эвилел «Билиг» ниитилели бодуюнуң алдарлыг чаңчылдарын уламчылавышаан, коммунистиг тургузуушкунунуң, чаа кижизини кижизидиринің сорулгаларын шиитпирлээринге, тайбың болгаш социал деңнилге дээш демиселге төлептиг салыышкынын моон соңгаар-даа киирер дээрэинге бүзүрелин илергейлеп тур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ЛЕКТОРЛАРНЫҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Политиктиг болгаш эртем билиглерни массаларга чедирерин, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг идиг бээрин, партияның планнарын амыдырала боттандырарынче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаарын Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери боттарының бедик хүлээлгезин кыадыр көрүп турар. Ол бодунуң хүрээленинде үш миллион ажыг эртемденнерни, улус ажылагыйының специалистерин, будүрүгениң мурнакчыларын болгаш чаартыкчыларын, чырыдыышкыны болгаш кадык камгалал ажылдакчыларын, культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларын каттыштырган.

Эвилелдешкен бүгү республикалардан, крайлардан, облластардан 1200 ажыг төлээлекчилер Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга, ниитилелдиң VIII съездизинге июль 5-те чыгыыт келген. Делегаттар беш чыл дургузунда ажылдың түңнелдерин үндүрүп, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң ооң дараазында болган Пленумнарының идеологтуг фронт ажылдакчыларының мурнуга салган сорулгаларын күүседиринің оруктарын тодарадыр.

Президиумда — СЭКП ТК-ниң секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Н. Макеев, Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ниң килдиңериниң эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро, ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев, ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары Б. Н. Пастухов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының төлээлекчилери Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинден, эвилелдешкен республикаларның «Билиг» ниитилелдериниң баштаар черлериниң удуртукчулары, сураглыг эртемденнер, шериг начальниктер. База-ла ында—ары-дуңмалышкы социалистиг чурттарның политиктиг болгаш эртем-билиглерин неп-терединиң талазы-биле ниитилелдериниң база организацияларының удуртукчулары.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумга съездиниң делегаттары чаңгыс эш-сеткилдиг соңгаан.

СЭКП Төп Комитединиң съездиге чедирген байырын чыылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Ону СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин номчаан.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинің отчет илеткелин ооң даргазы академик Н. К. Басов ылаан. Коммунистиг партия, СЭКП Төп Комитеди, ТК-ның Политбюрозу болгаш эш Л. И. Брежнев боду билиглерни кижилерге чедирип турарларының дугайында алызындан ада-сагыш салыышкынын үргүлчү илергейлеп турар. Бистиң съездивиске СЭКП ТК-ның чедирген байырында партияның XXVI съездизиниң индиринден лекторларның, пропагандистерниң адрезинге чугаалаттынган өөрүн четтиришкиннің сөстери бистин сеткилдиң ханызындан өөрүн четтиргенивисти, партияның хереэнге шынчывысты болгаш бердингенивисти хайыктырып, улам идепкейлиг ажылдаарынче сорук киирип турар-дыр деп, илеткелчи чугаалаан.

Съездиниң делегаттарының, «Билиг» ниитилелиниң бүгү кежигүннериниң мурнундан илеткелчи СЭКП-ге, ооң Төп Комитединге олар моон соңгаар-даа партияның идегелдиг дузалакчылары болур, ооң шынчы сөзүн массаларга чедиреринден, коммунизм тургузуушкунунуң кайгамчык улуг планнарын амыдырала боттандырарынга бүгү талалыг салдар чедиреринден артык ат-алдар чок деп бүзүреткен.

«Билиг» ниитилели бодунуң ажыл-чорудулгазының кол сорулгазын партияның удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржири деп көрүп турар.

Отчёттуг үеде «Билиг» ниитилелиниң организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болза партияның XXV, XXVI съездилериниң материалдарын, экономика, социал-политиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң иштики болгаш даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның чедирген байырында партияның XXVI съездизиниң индиринден лекторларның, пропагандистерниң адрезинге чугаалаттынган өөрүн четтиришкиннің сөстери бистин сеткилдиң ханызындан өөрүн четтиргенивисти, партияның хереэнге шынчывысты болгаш бердингенивисти хайыктырып, улам идепкейлиг ажылдаарынче сорук киирип турар-дыр деп, илеткелчи чугаалаан.

Съездиниң делегаттарының, «Билиг» ниитилелиниң бүгү кежигүннериниң мурнундан илеткелчи СЭКП-ге, ооң Төп Комитединге олар моон соңгаар-даа партияның идегелдиг дузалакчылары болур, ооң шынчы сөзүн массаларга чедиреринден, коммунизм тургузуушкунунуң кайгамчык улуг планнарын амыдырала боттандырарынга бүгү талалыг салдар чедиреринден артык ат-алдар чок деп бүзүреткен.

«Билиг» ниитилели бодунуң ажыл-чорудулгазының кол сорулгазын партияның удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржири деп көрүп турар.

Отчёттуг үеде «Билиг» ниитилелиниң организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болза партия

КОЛЛЕКТИВ БҮРҮЗҮНГЕ САЙЗЫРАДЫР

Барыын-Хемчик районнуң партия эге организациялары, чер-чер Советтери, профэвилел, комсомол, районнуң спорт организацияларының ушаажылчы коллективтерге, школаларга болгаш чонуң чурттап турар черлериниң аайы-биле күш-культура болгаш спорт ажылын сайзырадырынче угланган элээн ажылдарны кылган. Бүдүүлгелерге, совхоозтарга, албан организацияларга 32 күш-культура коллективтерин тургускан, спорттуң 10 ажыг хевирлерин масалыг болдуруп, чер-черде филиалдарлыг уругларның спорт школазын ажыткан.

Сөөлгү үеде районда күш-культураны болгаш спортту хөгжүдүриниң материалдыг базазы элээн бижыккан. Күш-культурчуларның эргазинде ам 9 спорт залы, волейболдуң болгаш баскетболдуң, футболдуң 76 төөдери бар. Ак-Довуракта эштир бассейнниг спорт комплекизи, «Дең-Терезин» совхозта спорт залы дээш чижектиг чаа төлевилел ёзугаар туткан спорт тудуглары ажыглалда киргеп. Ак-Довуруктың № 1, Кызыл-Мажалыктың № 1, Эрги-Барлык, Барлык ортумак школаларда спорт залдары бар. Кызыл-Мажалык суурда спорт клуву ажылдап турар.

Чижегленп алырга, районда ниитизи-биле 11 муң кижи күш-культура болгаш спортпиле доктаамал харылзаалыг. Хостуг хүрештиң, аар атлетиканың, волейболдуң, баскетболдуң, футболдуң, шыдыраашың, чиик атлетиканың, мотоцикл спортунуң, мячилиг хоккейниң спортчу секциялары бүдүүлгелерде, совхоозтарда, школаларда болгаш профтехучилищелерде ажылдап турар. Спорттуң массалыг хевирлеринге маргылдаалар улуг улустуң болгаш школачыларның аразынга хаая эвес өртин, чылда ортумаа-биле 6,5 муң күш-культурчулар, уруглар болгаш оолдар янзы-бүрү спортчу маргылдааларга, спартакиадаларга киржип турар. Районда школачыларның, бешчыларның, эмчи ажылдакчыларының, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге хоочуннар аразынга маргылдаалары чаңчыл апар чыдар. Чыл санында район школаларының бүгү тос классчылары ийи-үш хоногтуң шериг-спортчу чыыштарынга киржип, ГТО комплекизиниң нормазын дужаап, спорттуң шериг хевирлеринге маргылдааларны организастап турар.

Чамдык партия, профвилел, комсомол организациялары болгаш ажыл-агый удуртукчулары боттарының күш-ажылчы коллективтеринге күш-культураны болгаш спорт ажылын эжеңиргенче элээн внимгейге салып, ол ажылды кижилерниң кадыкшылын быжыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүүн бедидеринге, социал-экономиктиг соруглалары шиитпирээриниге ораладажып келген. Чижээ, «Барлык» совхозта бо чылдың күш-культура-кадыкшылга ажылдының внизи планнын совхозтуң партком-унга болгаш көдээ Советтиң күүсекомунга бадылаан. Ында күш-ажылчы коллективтер, сөөбырдар, агитквартиралар аразынга спортчу маргылдаалар-дарны үргүлүү эрттирип турар. Совхозтуң дыка хөй ажылчыннары спортчу секцияларда хаара туттунган. Партком секретары Д. Б. Саая, совхоз директору Ч. Х. Дожулаа олар спортчу маргылдааларга боттары идепкейлиг киржип, ажылчы чонга хууда үлегер-чижээн көргүзүп, түскай эртемнилерни, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, ажылчыннарны күш-культура болгаш спорт ажылынче эвилелден турааар. Аксы-Барлык салбырының аныяктары болгаш өөренчилери мячилиг хоккейге республиканың каш дакпыр чемпионнары.

«Хемчик» совхозтуң директору О. Д. Сарыглар удурткан спорт ажылы удуртур чөвүлелдиң ажылы база эки. Эрги-Барлык суурда улустуң чурттап турар черлериниң айыы-биле бөдүүн спорт шөлдерин, стадионну тудуп кылган. Совхоз командалары район маргылдааларынга чедиишкинниг киржип келген. Мында хөй-ниитә организациялариның күжү «Ачам, авам база мен — спортчу өг-бүле» дээш ышкаш маргылдааларны эрттирип эгелээн.

Ооң-биле чергелештир чамдык күш-ажылчы коллективтер күш-культураның болгаш спорттуң сайзыралыныче чоруур кичээнгейни салбайн турарын маңаа айтыр хөрек. «Шекпээр» совхоз, Ак-Довурак АТБ-зи, Кызыл-Мажалыктың болгаш Ак-Довуруктың ортумак школалары сөөлгү үеде боттарының коллективтеринге күш-культура болгаш спорт ажылын дыка кошкаткан. Ындыг турбуже партия организацияларының секретарылары, удурткучулар, профвилел, комсомол активтери күш-культура болгаш спорт ажылының багай байдалы-биле, ажылчын, албан-хаакчыларның, аныяктарның болгаш өөренчикилериң хостуг үезин куду дециелге организастап турары-биле эштежип турар. Бо күш-ажылчы коллективтерде болгаш чамдык өске-даа организацияларда спортчу секциялар тургустунмаан. Ажылчы чоннарга күш-культурчу кижизидилгениң совет системазының үндезини — ГТО комплекизиниң нормаларын дужаттырбайн, массалыг спортчу маргылдааларны, туристиг болгаш хаак-биле походтарны эрттирбейн турар. Күш-культураның эге организацияларында ГТО демдектиглерге саналтырып турар кижилер 7-8 мергежилге орунга чүге 2-3 мергежилге нормаларны дужааран болгулаар. Партия комитеттери, комсомол, профэвилел болгаш күш-культура организациялары ындыг байдалды эдер, ГТО нормаларын хүлээп алырынга ёзу барымдаалаар чорук-биле демисежир ужурлуг. Бүдүүлгеге, албан организацияга черлеринге, совхозтарга база чонуң чурттаар черинге аайы-биле ажыл-ишчилерни болгаш аныяктарны ГТО комплекизиниң нормативтерин дужааттырарынга хаара тудуп, олче чүтүлга кичээнгейни углаар хөрек.

Районда сөөлгү чылдарда коньки, хаак спорту болгаш боодалга маргылдаалары барык болбастаан. Оон ангыда сөөлгү 4-5 чылдарда көдээнин күш-ажылчыларының база аныяктарының аразынга чиик атлетикага, баскетболга, футболга маргылдаалар эртпээн. Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» каттыжышкыныының, «Шекпээр», «Дең-Терезин» совхозтарда, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегинде бүдүүлге гимнастиказының талазы-биле инструктор-методистер чедишпес. Оларның ажылын барык контрольдавайн турар. Спорт организацияларын күш-культураның болгаш спорттуң массалыын чедип алыр талазы-биле эки ажылдан болгу дег кадрлар-биле хандырып, оларның ажылчы чоннарының, ылаңгыя аныяктарның болгаш уругларың күш-дамыр, мөзү-шынар кижизидилгезинге харысаалгалыын бедидерни чедип алыр ужурлуг бис. Ол сорулга-биле 1982-83 чылдарда күш-культуржу кадрларның аттестациязын боттандырары чугула.

Райпо болгаш амыдырал хандырылга килдизиниң удуртукчулары чурттакчы чонуң, ылаңгыя элээдилер, бичиилериниң спортчу дериг-хереккелдер, ядык-хеп талазы-биле хереглелдерин чедир хандырар болза эки. Гимнастика, чиик атлетика, хостуг хүреш, хоккей, хаак, волейбол, баскетбол болгаш өске-даа спортчу оюнарга эргежок чугула спортчу дериг-хереккелдерин, хепти чагыдып алыр ужурлуг.

СӨКП ТК-ның база ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп улам ынай көдүрер дугайында» докгаалын удуртулга болдурбушаан, райспорткомитет, эки тура спорт шинтилелдерни бодунуң ажылынче шүүмүчеледдир ёзу-биле көрүп, күш-культураны кижилериң хүнбүрү амыдыралы-биле холбарын удуртулгага ап, ГТО нормаларын дужаарынга ужур эдертир чоруктуң фактыларын узуткан, техниктиг болгаш спорттуң шеригжиткен хевирлеринче кичээнгейни улгаттырып, шеригже келдиртикен база ацаа чедир назылыг оолдар-биле күш-культуржу болетиктерни күштелдирер апаар.

Б. ШЫЫРАП.
СӨКП Барыын-Хемчик район-унуң секретары.

Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ КҮҮСЕДИР

Совет улустуң чаагай чоруун экижидиринче угланган СӨКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга үлүг киришкилиг-биишаан, Тываның транспорт эргелелиниң коллективи республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адыларынга, чүк сөөртүлгезин хандырар талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылган. Транспортчуларның ажылынын кол угланыышкыны — чүк сөөртүрүн улам ажыктыг болдурары, автомобильдериң рейсче үнериниң чурумун экижидери, чүк сөөртүлгезиниң төпчүдүлге черин көвүдедири болур. Эрткен беш айларда Тываның транспортчулары чүк сөөртүлгезиниң беш айлар планын 102,7 хуу күүсеткен.

Сөөлгү үеде чүк чок чоруур автомобильдериң саны кызырылган. Ооң уламыдан машиналарның орукка чоруурунун ажыктыынын коэффициентизи 101, а чүк сөөртүрүнүң ажыктыы 100,5 хуу болган. Хөмүр-даш, аъш-чем аймаа, тудуг материалдарды болгаш өске-даа чүктер сөөртүр талазы-биле планнарын күүседир дээш транспортчуавр багай эвес ажыллааннар. Эргелеадың Минусинск АТБ-зи болгаш өске-даа бүдүүлгелер эки көргүзүглерниг болгулаан. Бо автобүдүүлгелер автомобильдериниң орукка чоруурунуң ажыктыын хандырарынче, оларны чөп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турарлар. Чижээ, Минусинск АТБ-зи автомобильдериниң ажыл чурумун 9,9 шак кылдыр планнаан, ону 10,3 шак, а Кызылдың № 2 АТБ-зи 10,1 шак болурун чедип алган. Ол АТБ-лерде автомобильдериниң орукка ажыглалы, оларны чүк-биле хандырары 100 хуу ажыл турар.

Эрткен беш айларда Кызылдың № 3, Шагаан-Арыг, Хову-Аксы, Ак-Довурак, АТБ-лери боттарының бар аргакурлавырларын долузу-биле ажыглап шыдаавааннар. Оларның хожудан турарының кол чылдагааны — чөптүг чылдаган чок черге автомобильдерни рейсче эвээш үндүрүп турары болур. Үстүнде автобүдүүлгелер кол көргүзүг — чүк сөөртүрүнүң планын күүсединче чогумчалыг кичээнгейни салбайн турарлар.

Автомобильдериң рейсче үнер санының планын күүсетпейн барганының, оларның ажыл чурумун кызырганының, машиналарның орукка чоруурукун ажыглал коэффициентизиниң планын боттандырбаанының түпелинде транспорт эргелели чүк саарылгазының ажылдан кылза чогуур 7026000 тонна-километрин чедип күүсетпейн барган.

Кызылдың № 3 АТБ-зи — колдуунда-ла төпчүттүнген чүктү сөөртүп турар бүдүүлгеге ол. Ынчалза-даа ол бүдүүлге черинде бергелер база бар. Чүл дээрге, ол бүдүүлге черинин автомобильдери чүгле чангыс талаже — Кызыл—Абакан, Минусинск—Кызыл аразынга чүк чүдүрүп алгаш чоруп турарлар. Ол база-ла бүдүүлге черинин чүк сөөртүр планын күүсетпейн турарынга кол чылдагаан болбайн турарын айтыр хөрек. Ында түгле чангыс чылдагаан бар. Ол болза, автомобильдерни рейсче эвээш үндүрүп, оларны чөп ажыглавайн турарындыр. Ылангыя кожуг машиналарын ажыглап турары кончуг четпес. Эрткен беш айларда кожугларны ажыглаарын план ёзугаар 0,556 деп көрген болза, а хөрек кырында ону ажыглаарының коэффициентизи 0,37 болган. Бо саннарны аналитаеп көөр болза, № 3 АТБ эрткен беш айларда 1,548000 тонна-километрни ажылдан кылбаан болуп турар. Бир эвес бүдүүлге черинин удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чолдачыларның күш-ажылын шын организастаан, автотранспорт ажылының кол негелделерин чогумчалыг боттандырып келген болза, олар планның онаалдаларын күүсединалырының аргалары турган.

Ак-Довурак АТБ-зинин ажылының дугайын чугаалаар көрейн. Ол бүдүүлге күүрүне планнарын үргүлүү күүсединкелген. Ам шында бүдүүкчү күштерни улам калбартыр дугайында айтырыг шиитпирлеттинип турар. Ындыг-даа болза оларның бо ажылын амдыызында чогумчалыг кылдыр сапан шылавас бис. Мында чолаачыларның орукка чоруурунун үе-шагы кончуг кузу, автомобильдерни рейсче үндүрерин 0,56 кылдыр планнаан болза, түгле 0,53 болуп турар. Чүктү автомобильдерге чедир чүдүрбейн баар тагарылгалар хөй. Оон күүседеди — 93,4 хуу. Ол бүдүүлгеде кожугларны хөйү-биле ажыглаарын боттандырыы шыдавайн турар. Ону ажыглаарының коэффициентизин 0,55 кылдыр планнаан болза, ол көргүзүг 0,372 болган. Бо чижектер ында удурткулганың кошкаан көргүзүп турар.

СӨКП Тос Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазын хүлээп алган. Аъш-чем программазы ол көдээ ажыл-агыйның, көдээ тудугунуң, үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының каттыжылгазыдыр, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, оларның ниити хөрээ-дир. Ындыг болганда, аъш-чемниң курлавырларын ниити күш-биле түргүзүп, бүдүүлү алыры-дыр. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга транспорт ажылдакчылары эвээш эвес үлүгүн киирер апаарлар. Маңаа хамаарыштыр эрткен беш айларда республиканың транспортчулары 20 муң тонна аңгы-аңгы чүктерни сөөрткенин чугаалаарга четчир.

Тываның автотранспорт эргелели планныг онаалдаларны моон соңгаар-даа чедиишкинниг күүседир дээш иштики арга-курлавырларын бүрүн ажыглавышаан, автомобильдериниң рейсче үнериниң санын көвүдедирин, кожугларны хөйү-биле ажыглаарын боттандырып шыдавайн турар. Ону ажыглаарының коэффициентизин 0,55 кылдыр планнаан болза, ол көргүзүг 0,372 болган. Бо чижектер ында удурткулганың кошкаан көргүзүп турар.

СӨКП Тос Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазын хүлээп алган. Аъш-чем программазы ол көдээ ажыл-агыйның, көдээ тудугунуң, үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының каттыжылгазыдыр, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, оларның ниити хөрээ-дир. Ындыг болганда, аъш-чемниң курлавырларын ниити күш-биле түргүзүп, бүдүүлү алыры-дыр. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга транспорт ажылдакчылары эвээш эвес үлүгүн киирер апаарлар. Маңаа хамаарыштыр эрткен беш айларда республиканың транспортчулары 20 муң тонна аңгы-аңгы чүктерни сөөрткенин чугаалаарга четчир.

Тываның автотранспорт эргелели планныг онаалдаларны моон соңгаар-даа чедиишкинниг күүседир дээш иштики арга-курлавырларын бүрүн ажыглавышаан, автомобильдериниң рейсче үнериниң санын көвүдедирин, кожугларны хөйү-биле ажыглаарын боттандырып шыдавайн турар. Ону ажыглаарының коэффициентизин 0,55 кылдыр планнаан болза, ол көргүзүг 0,372 болган. Бо чижектер ында удурткулганың кошкаан көргүзүп турар.

СӨКП Тос Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазын хүлээп алган. Аъш-чем программазы ол көдээ ажыл-агыйның, көдээ тудугунуң, үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа

В. ПАЛАМАРЧУК.
Тываның автотранспорт эргелелиниң чүк-сөөртүлге килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЛЫГ БРИГАДАЛАР

«Тыва көдээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зының коллективи ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бо чылдың эгезинден тура багай эвес темпилиг ажылдап келген.

Тудугунуң бараанныг продукциязы чугула көргүзүг болур. Бараанныг продукцияны 242 муң рубльге кылып бүдүргеш, азы ол көргүзүгүнү КМК 2 катап ажыр күүсеткен.

Он бирги беш чылдың ийи-ги чылында КМК-ның кол күжү ажыглалга кирер объектилерде —туйбу заводунуң болгаш «Россия» совхозта 140 орунныг уруглар садының тудуунда мөөнненттинген.

Тыва АССР-нин алдарлыг тудугжузу, Октябрь Революциязы орденнин эдилекчизи Н. И. Кудымовтуң бригадазы марттан эгелеп туйбу заводунуң тудуунда ажылдап турар. Ол объектиге муриачы бригада 77 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүргеп. Сезонныг ажылдаар туйбу заводун бригада август ай төнчүзүнде ажыглалга киирер.

Чыл эгезинде бригада 2,2 квартираныг 3 бажыны ажыглалга киирген. Н. И. Кудымовтуң бригадазы эрткен 5 айларда 117 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылган.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу В. С. Балдинниң бригадазы база КМК-ның бригадаларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ук бригада «Россия» совхозта ийи-ийи аал иштиң чурттаар 2 бажыңны ажыглалга киирген болгаш 114 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын шингээдип алган. Амгы үеде В. С. Балдинниң бригадазы «Россия» совхозта 140 орунныг уруглар садының тудуунда ажылдап турар.

В. С. Балдинниң болгаш Н. И. Кудымовтуң бригадалары бригаданың керээлиг аргазы-биле ажылдап турар болгаш эрткен беш айларда олар 231 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүргеп, азы КМК-ның коллективиниң ниити ажылдаанының 45,7 хуузун олар ажылдап кылган.

В. ГУЗИК.
«Тыва көдээ тудуг» тресте киллис эргелекчизи.

Совет көдээниң кижилери

ШИВИЛИГНИҢ КААСТАЛГАЗЫ

САЛЫМ-ЧОЛ Шимиттиң эргелетпээн. Төрүттүнгеш дөрт харлаң чорда, авазы Баазан чок апарган. Адазы Салчак Сундук үш өскүс уругларыг-биле арткан. Шимит чеди хар чедип чорда, ажыг-шүжүглүг ачазы база мөчээн. Үш өскүстер думчуун бораланып чурттаар ужурга таварышкай. Уругларын хеймери Шимит ужурунда болза, эрге-чассыг, чаг иштинде бүүрек дег, туразында өзер турган болбайн аан. Ынчалзажок тамчыктыг чаш пазын деп чүвени ол көрбээн. Өскүстер дөргүл-төрелдерининң аразынга аргыжып. ол-бо аалга барып, күш чедер чүвезин кылчып чораан. өзүп, доругуп, кижилер апарган.

Шимит 1939 чылда дөртку классты дооскан. Оон байгыла эртеми ол. Амыдыран. чурттаарда ажылдаар апаар. 1942 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайынының эң-не аар-берге үезін.

Бир-ле катап кырган-ачазы мынча дээн:

—Өскүстен өлбес дээр чүве болгай. Ам өзе бердим. Мендаа кырган кижи чүнү канчаар мен. Чаш шаандан бээр азырап келдим. Ам адакбышкак аартаан, ал бот безин пат чоруур чүве-дир. Каа-Хемде Харваа алдыы уургайы деп ат-сураглыг чер бар дижир-дир. Улус ынаар сөктүп турар. Сен база оларның-биле кады чорувут. Эр апарган кижи ажылдаар-ла болгай. Олча-омактыг-даа бооруң чадавас...

Он дөрт харлыг оолчугаш Харваа алдыы уургайынче улус-биле кады чорупкан. Бүгү кежиктин бүдүрүнчүзү —ажылчын ангының хүүзэлеинче баштайгы базымын өскүс оол ынчаар кылган.

Ажылчыннар хүлээп алыр черге баарга, аңаа турган кижилериниң бирээзи:

—Ажылдаарың ол бе? Па, ургажок балдырбээжек ышкажыл! Сени дөмей-ле хүлээп албас--дээн.

Назыны улгады берген ажылчын ер ол чугааны дыңнаап, удурланган:

—Ынча диҗес чоор. Чалпай адаапга кандыг-даа аът турар, самдар адаанга кандыг-даа эр орар. Көөр сен, кончуг ажылчын моон үнер.

Демги ажылчын самдер хөректээштиг, түреңги оолду холундан четкеш чорупкан:

—Бээр кел, оол. Кадр киллизинге кады бараалы. Кедерээрге, мээң-биле-даа кады ажылдаай сен...

Хая-дашты казырадыр казып турар, хаварык холдарлыг ажылчын эрлериниң аразынга кады ажылдап турган, Шимит хөй-ле чүүлдерни көрүп билген. Хамык байлактың чалакчызы ажылчын кижилер дээрзинге бага бүзүрээп. Орус, тыва, хакас, татар дээш, хөй националдыг ажылчын коллектив ескүс оолду чааскаанзыратпаан, ооң ажылчын кижи болуп дамыгарынга дузалаан, берге үеде хлевин кезип берип. чемгерип турган.

Салчак Шимиттиң ажылчын оруу ыңчаар үгелээн. Хараал алдың уургайынга турган, аныяк ер техниканы хандыкшыл берген. Ажылдавышаан. кежээлерде өөренип. механизатор курулуу дооскан. Төрээн чери Бүрен хемге Салчак Шимит шаандагыы дег ыспанаш. арган. балдырбээжек ооң эвес, а мөгелер дег, долгем эгиннерлиг, хып дээш күдер. шыырак ер апарган хап келген. Ынчан аңаа колхоз тургустуна бильдериниң орукка чоруурунуң ажыктыын хандырарынче, оларны чөп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турарлар. Чижээ, Минусинск АТБ-зи автомобильдериниң ажыл чурумун 9,9 шак кылдыр планнаан, ону 10,3 шак, а Кызылдың № 2 АТБ-зи 10,1 шак болурун чедип алган. Ол АТБ-лерде автомобильдериниң орукка ажыглалы, оларны чүк-биле хандырары 100 хуу ажыл турар.

Эрткен беш айларда Кызылдың № 3, Шагаан-Арыг, Хову-Аксы, Ак-Довурак, АТБ-лери боттарының бар аргакурлавырларын долузу-биле ажыглап шыдаавааннар. Оларның хожудан турарының кол чылдагааны — чөптүг чылдаган чок черге автомобильдерни рейсче эвээш үндүрүп турары болур. Үстүнде автобүдүүлгелер кол көргүзүг — чүк сөөртүрүнүң планын күүсединче чогумчалыг кичээнгейни салбайн турарлар.

Автомобильдериң рейсче үнер санының планын күүсетпейн барганының, оларның ажыл чурумун кызырганының, машиналарның орукка чоруурукун ажыглал коэффициентизиниң планын боттандырбаанының түпелинде транспорт эргелели чүк саарылгазының ажылдан кылза чогуур 7026000 тонна-километрин чедип күүсетпейн барган.

Кызылдың № 3 АТБ-зи — колдуунда-ла төпчүттүнген чүктү сөөртүп турар бүдүүлгеге ол. Ынчалза-даа ол бүдүүлге черинде бергелер база бар. Чүл дээрге, ол бүдүүлгеге черинин автомобильдери чүгле чангыс талаже — Кызыл—Абакан, Минусинск—Кызыл аразынга чүк чүдүрүп алгаш чоруп турарлар. Ол база-ла бүдүүлгеге черинин чүк сөөртүр планын күүсетпейн турарынга кол чылдагаан болбайн турарын айтыр хөрек. Ында түгле чангыс чылдагаан бар. Ол болза, автомобильдерни рейсче эвээш үндүрүп, оларны чөп ажыглавайн турарындыр. Ылангыя кожуг машиналарын ажыглап турары кончуг четпес. Эрткен беш айларда кожугларны ажыглаарын план ёзугаар 0,556 деп көрген болза, а хөрек кырында ону ажыглаарының коэффициентизин 0,37 болган. Бо саннарны аналитаеп көөр болза, № 3 АТБ эрткен беш айларда 1,548000 тонна-километрни ажылдан кылбаан болуп турар. Бир эвес бүдүүлгеге черинин удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чолдачыларның күш-ажылын шын организастаан, автотранспорт ажылының кол негелделерин чогумчалыг боттандырып келген болза, олар планның онаалдаларын күүсединалырының аргалары турган.

Ак-Довурак АТБ-зинин ажылының дугайын чугаалаар көрейн. Ол бүдүүлгеге күүрүне планнарын үргүлүү күүсединкелген. Ам шында бүдүүкчү күштерни улам калбартыр дугайында айтырыг шиитпирлеттинип турар. Ындыг-даа болза оларның бо ажылын амдыызында чогумчалыг кылдыр сапан шылавас бис. Мында чолаачыларның орукка чоруурунун үе-шагы кончуг кузу, автомобильдерни рейсче үндүрерин 0,56 кылдыр планнаан болза, түгле 0,53 болуп турар. Чүктү автомобильдерге чедир чүдүрбейн баар тагарылгалар хөй. Оон күүседеди — 93,4 хуу. Ол бүдүүлгеде кожугларны хөйү-биле ажыглаарын боттандырыы шыдавайн турар. Ону ажыглаарының коэффициентизин 0,55 кылдыр планнаан болза, ол көргүзүг 0,372 болган. Бо чижектер ында удурткулганың кошкаан көргүзүп турар.

СӨКП Тос Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазын хүлээп алган. Аъш-чем программазы ол көдээ ажыл-агыйның, көдээ тудугунуң, үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының каттыжылгазыдыр, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, оларның ниити хөрээ-дир. Ындыг болганда, аъш-чемниң курлавырларын ниити күш-биле түргүзүп, бүдүүлү алыры-дыр. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга транспорт ажылдакчылары эвээш эвес үлүгүн киирер апаарлар. Маңаа хамаарыштыр эрткен беш айларда республиканың транспортчулары 20 муң тонна аңгы-аңгы чүктерни сөөрткенин чугаалаарга четчир.

Тываның автотранспорт эргелели планныг онаалдаларны моон соңгаар-даа чедиишкинниг күүседир дээш иштики арга-курлавырларын бүрүн ажыглавышаан, автомобильдериниң рейсче үнериниң санын көвүдедирин, кожугларны хөйү-биле ажыглаарын боттандырып шыдавайн турар. Ону ажыглаарының коэффициентизин 0,55 кылдыр планнаан болза, ол көргүзүг 0,372 болган. Бо чижектер ында удурткулганың кошкаан көргүзүп турар.

СӨКП Тос Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазын хүлээп алган. Аъш-чем программазы ол көдээ ажыл-агыйның, көдээ тудугунуң, үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа

В. ПАЛАМАРЧУК.
Тываның автотранспорт эргелелиниң чүк-сөөртүлге килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

Болган конгураалынчак окпец чечектери өндүрүк, чаагай чыт айызап турар. Чайның ыраажызы бора хек хонаш кедезинде дөргүн арыгда суук-суук кылдыр бадырып каап турар.

— Ушкарганнай аалынга чедирер дижир болгай — деп, Салчак Сундукович хөөрейдир.—Мени харын аалымда чедирип келдиңер. Сарыг-Сеп киргеш, ийи хонгаш, мал-маган кандыг тур ирги дээш, сагыш аарып чораан кижи мен. Бо кадай ургулары-биле коданнан хоюн шыпшаай-дыр. Ам аяк шайдан аартан оргаш, ажыл-хомуй дугайын чугаалашкай аан, даргалар.

Малчының кадайы ортумак сынныг, чазадан, шылгедек бүдүштүг, арын-ширайы аянныг, чазык, чугаакыр кижи болду. Мендилешкен соонунде, Өнер Даваевна ашаандан айтырды:

—Аргага машина дагжаар, оон көөрүмге «чиик-кара» уне халыш келди. Совхозтуң зоотехниги деп бодап турдум. Бо даргаларга кана таваржы бердиң? Сени дүүн-не кээр боор деп манап турдувус шыкажыл...

Кадайы аъш-чем бедеткеп турар аразында, Салчак Сундукович ажылынының дугайын хөөреп олур он:

— Хой кадарарынга ам таптыг он дөрт чыл боон тур бис. Бо аразында хөйүү-ле кердувус ийин. Малчын кижинин ажылы шыпап-ла чымыштыгдыр. Мээң ылаптыг билген чүүлүм мындыг: чалгаа, олуттай кижи малчыннап шыдавас. Кожа турар ийи хойжунуң ажылының түпелели ангы-ангы—бирээзи 100 хойдан 100 хураган, а өскези 50 хураган алган ыяа боор-дур. Ол чүү? Кежээ кижи хөй хураган, а чалгаа кижи—энээш хураган алганы ол шыкажыл.

—Болуң мактанып олурарың ол бе?—деп, кадайы Өнер Даваевна хүлүмзүрүй аарак, ойнай-сылдай айтырадыр.—Болбас тенек болуп мактаар дижир але. Ону билир сен бе?

—Менде мактанып чүү боор, кадай!—деп, Салчак Сундукович ак-кара чок харылады.—Мен дээрге онзагай малчын эвес-ле болгай мен. Эки, багай хойжуларны шуптузуп билир болгаш, чугаалап ор мен. Мен колдуунда «ортумак» кижи мен ыйнаан.

—Бо хире үр хой малдан келгеш, база бир-билген чүүлүм—малды чайын эки семиртип алыры—деп, Салчак Сундукович демги чугаазын уламчылады. —Хой семис-ле болза, бүгү чүве шупту болур: ыштыг хүр ажар, ийистээри арбын, хураганы менди доругар, адактын сөөлүнде кол чүүл — дуғу хөй болур. Иван Петрович Сафоновтуң «Хойжулаарының эртеми» деп чүүлүнде кончуглы ыяа чугаалаан чорду ийин. Мен ол хире улуг стаитыг эвес-даа болзумза, ындыг эртемни база биле берген мен. Сафонов семиртилгеин чедиишкинниң дүлгүүру дээш черле чөптүг. Семис хой эдерилгеге эки кирер, ыпчангаш ийистээри база хөй. Маңаа холбаштыр мен мынчаар бодаар кижидир мен: «Кежээ, кызымак чорук — семиртилге — аргадуржулга» ёзулуг хойжунуң ажылының чарылбас үш дудуш кезээ ол. Бир эвес ол үш чүүлдүң кайы-бирээзи «ажсай» бээр азы чок болза, бүрүн чедиишкин болдунмас. Иван Петрович чогум-на ынчаар чугаадап турар.

—Хойжулаар ур болгандыр силер, Салчак Сундукович. Тус-тус чылдарда эң-не бедик көргүзүглериңер кандыгыл?—деп хойжудан айтырдым.

—Баштай-ла пат турган бис. Хойжулаары эртем дээри черле чөптүг. Ол эртемни бүрүнү-биле билип, шиигээдип албаан шаанда, бедик көргүзүгге ынаныры берге. Мен бодаарымга, бо ажылда «аар-саар» азы «таварылга болган» дээр чүве чок ийин. Стаж улгатканы тудум, көргүзүг бедип орар. Чүге дээрге мергежилге өөренип, ооң хыны тып бар чыдар-дыр. Төрүүр хой кадарганывыстың чедиишкинниң дүлгүүру дээри

УРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ССРЭ биле РСР-ниң аразында Найырал кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1948 чылда чарган керээни солаан болгаш ийи чурттарның бүгү адырлар талазы-биле кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылгазының хөгжүлдезинге быжыг үндезин бооп турар чаа керээге ат салганындан бээр бөгүн 12 чыл болуп турар. Румынаның ССРЭ-биле экономиктиг харылзааларының бир талазының дугайын Бухареттиден СЭТА-ның алганы корреспонденциязында чугаалап турар.

Социалистиг Румынаның картазындан Тротуш хемниң ак-көк удазының тып алыңар. Ол хемниң Ойтуз деп даг хемчигежи-биле каттышкан черинде Георге Георгиу-Деж деп аттыг тырыкыны көрүп каар силер. Ол дээрге Румынияга социализмни тургузуп эгелээнинден бээр баштайгы чылдарында боттарының төөгүзүн алган чурттуң он беш чаа хоорайларының бирээзидир.

Бүгү чүве Тротуш оргулаажынга улуг нефтехимия комбинадын тудуп эгелээнинден санаттынар. Георге Георгиу-Деж хоорайның чоогунда казымал байлактарның улуг курлавырлары бар болган. Хоорайның чоогунда бедип үнген дагларда, тоолчургу чугааларда дег хөй нефтиниң, дан болгаш калийлиг дустарның курлавырларының шыгжамырлары бар. Ол байлак Румынияның нефтехимия үлетпүрүвүн кол төптери кылдыр келир үеде хоорайның хууларын тодаратқан. Кожа турганы Борзешт суурнуң ады-биле адаан комбинатың тудуунга ол үеде бүгү чурт киришкен. Чурттуң бүгү булуңнарындан боже аныяктарның тудугжу бригадалары кээп турган. Аргарыглыг дагларның ыржымыын комсомолчу хөлүг ырлар, бульдозерлерниң болгаш самосвалдарның даап-шимээ-ни үрээшкен. Үдүл шеңдеринге совет машиналарлыг, дериг-херекселдерлиг эшелоннар удаа-дараа кээп, совет спецыалистер, монтажниктер, ажылчыннар чедип келгилээн.

Ам дээрге ол үе социализм тургузуушкунунуң баштайгы чылдарының романтика долган, алдар, ат-сураг-биле бүргеткен чылдары бооп төөгүзүге кирген. Ол хүннерниң маадырлыг херектеринге тураскаал кылдыр Тротуш оргулаажында чараш хоорай, Борзештиниң нефтехимия комбинадының кандан бүткен дег кылаңнааш цехтери, меңгүнелчек хоолайлары, медээжок улуг савалары бедип үнген турар.

Он ийи, он ийи каът бажын-суургалар бедээн делгем болган чырык Ойтуз-бульварын таварты Георге Георгиу-Деж хоорайже кирип келдивис. Хоорайның аныяк-чалыызы бүгү-ле үүлдерден илдең. Бажыңнарның амгы чаа хевиринден, садтарның болгаш паркталның улуг бедиивээн ыяштарындан, каас-чараш хөй каът «Тротуш» аалчылар бажындан, хөй кезии аныяктар болуп турар кудумчуларда ол-бо шуушкан кижилерниң ниити байдалындан ол илден. Хоорайның чурттакчыларының ортумак назыны 26-дан аспас.

Хоорай дүрген өзүп база чаагайжып турар деп, мунициал Советниге (хоорай чагыргазынга) биске тайылбырлады. 1954 чылда чурттакчы чон саны беш муң чеңгес турган, ам оон 11 катап хөй. Чыл бүрүде мында барык 400 чаа чаагайжыткан квартираларны дужаап турар. Культура ордузу, амгы үениң төлевилели-биле туткан спорт комплекизи, эмнелгениң улуг төвү, кинотеатрлар чурттакчыларга бараан болган. Химия институдунуң ийи факультеди ажылдап турар. Борзештиниң нефтехимия комбинадында үш завод — нефть ажылдап кылыр, химия болгаш синтетиктиг каучук заводтары кирип турар. Оларны шупгузуп ССРЭ-ниң дөрт техниктиг дузаламчызының ачызында тутқан. Оларның хемчээлиниң дугайын чугаалап тура, оларны 1,2 миллион чурттакчылыг хоорайны хандырып болуур хире күүлүг чылыг-электри төвү хандырып турарын айтырга четчир. Чылыг-электри төвүн база совет электроагрегаттар-биле дерээн. Комбинатта амгы үеде 14 муң кижи ажылдап турар. Ол республиканың бүгү химия продукциязының 10 ажыг хуузун берип турар. Хоорайның чурттакчылары делегейниң эң бедик стандартларынга дүгжүп турар продукциязы үндүрүп турар изопрен каучук заводунга чоргаарланыр. Оон продукциязының эдээн кезээн ССРЭ-же болгаш өске-даа социалистиг чурттарже үндүр сөөртүп турар.

Комбинат өзүп база сайзырап турар. Амгы үеде мында Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле сода заводун болгаш румын кодээ ажыл-агыйга хереқтиг хоран химикаттар бүдүрер ийи улуг тургузугну тудуп турар. Оң үнелиг продукцияның чамдыызын ССРЭ-же база бээр. Дуржулгалыг инженер Ф. Х. Бикмулинниң удуртқаны совет спецыалистер тургузуушкун бирээзин ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр ажыглалга киирерин аазаан.

Борзештиниң химиктериниң совет бүдүрүлгелер болгаш эртем-шинчилел албан черлери-биле харылзаазы быжыгып турар. 1972 чылда Георге Георгиу-Деждиң чурттакчыларының инициативазы-биле Новокуйбышевска совет нефтехимия төвү-биле дөрт харылзааларны тургускан деп, румын эштер биске тайылбырлады. Ийи аныяк хоорайдарның ажыл-ишчилеринде нинти үүлдер хөй. Ынчангаш оларның ужуражыышкынарны чүгле бүдүрүлге талазы-биле дуржулга солчулгазы эвес, а партийжи тургузуушкунун, культура болгаш кадык камгалал хөгжүлдезинин, чурттакчыларның күш-ажылын болгаш дыштанылгазын организастаарының талазы-биле ажыктыг солчулгалар-дыр.

Нефтехимия комбинадының тудуунуң үезинде арга-дуржулгазын харам чокка дамчыдып берип келген совет специалистерни Георге Георгиу-Деждиң сеткил ханыышкын-биле сактып турар. Бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында кайыралчы харылзааларны мында бедии-биле үпелеп турар болгаш совет кижилерниң коммунизм тургузуушкунунга чедиишкиннерине өөрүп турар.

В. КЛИМЕНКО,
СЭТА-ның корр.

ИДЕГЕЛДИГ ҮНДЕЗИНГЕ

ССРЭ-ниң болгаш Көрей Улус-Демократтыг Респубиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Москвага ат салдырган керээниң 21 чыл оюн совет болгаш көрей улустар бо хүннерде демдеглеп турар. Социалистиг интернационализмниң принцивинге үндезиленген харылзааларны быжыглаар, дең эргенин, ол ышкаш күрүнелерниң бот-аргезин, бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын кайыдаа талапың хүндүлеп көөрүнүң болгаш бот-бодунуң ишкинги херектерин холгаарлашпазының принциптеринге дүүштүр найыралдың болгаш кады ажылдажылганың өзүзунга экономиктиг болгаш культурауг харылзааларны калбартыр деп чүткүлдүүнүң дугайын талалар ол документизинге медеглээн.

Керээ чарганының соонда арткен чылдар бистиң чурттарывыстың аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң база Ыраккы Чөөн үүкке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының херээнге оон чугула ролдуун бадыткаан.

Ол үениң дургузунда КУДР экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге, чонунуң амыдыралчы денелелин бедидеринге көскү деп-шилгеня чедип алган. Социалистиг чурттар-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле, кады ажылдажылга республиканың чедиишкиннинге улуг идиглиг болган. Кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар аңаа дыка улуг черни ээлеп келген болган ээлээр-даа.

Улус ажыл-агыйының 30 ажыг чугула объектилерин ССРЭ-ниң деткимчези-биле туткан болгаш чаартты дерээн, амгы үеде он ажыг бүдүрүлгелерни тудуп болгаш калбартып турар. Оларның аразында металлургияның Ким Чак аттыг заводу бар, чуртта ийи тонна кац бүрүзүнүң бирээзин-ге ол эвилдирип турар, Пукчханның одалга-биле ажылдаар, Азияда эң улуг дээн станцияларның бирээзи машина тудуушкунунуң, электротехниканың, химияның болгаш үлетпүрүнүң өске-даа адырларының амгы үениң бүдүрүлгелери бар. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле КУДР-де туткан бүдүрүлгелерни болгаш объектилерни ажыглалга кииргени ниитизи-биле чүгле 70 чылдарда безин он чыл дургузунда хөмүр-даш тывыжын 30 хуу, электроэнергия болгаш прокат бүдүрерин 40 хуу, кацны 30 хуу болгаш азоттуг чемишчидилгелерни 25 хуу көвүдедир арганы берген. ССРЭ-ниң болгаш КУДР-ниң аразынга керээге ат салган үеден бээр чээрби чыл дургузунда бистиң чурттарывыстың аразынга бараан саарылгазының хемчээли беш ажыг катап өскен болгаш эртнен чылын чартык миллиард рубль ашкан. Экономиктиг харылзааларның чаа-чаа хевирлерин нептередип турар.

Ол бүгү фактылар социализм чурттарының демниг хөделиишкини, күш-ажылдың делегейге социалистиг хувааладазынга оларның идепкейлиг киржилгези — оларның улус ажыл-агыйының доктаамал хөгжүлдезинин оларның мурнунда турар социал-экономиктиг сорулгаларны чедиишкинниг күүседип турарының чугула факторлары-дыр дээрзин бүзүрелдиг көргүзүп турар.

Совет-көрей керээ бистиң чурттарывыстың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын айлаштыр башкарарынга эки үндезинни тургускан. АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери тайбың болгаш дешпилге күштеринге удур шавар халдаашыныын калбарты берген мындыг үеде ССРЭ биле КУДР «тайбыңны болгаш бүгү-нинти айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиг бээр деп чүткүлдү удуртулга болдургаш, делегейниң бүгү-ле чугула айтырыглары дугайы бот-бодуу-биле сүмележир, Ыраккы Чөөн үүкке болгаш бүгү делегейге тайбыңны база айыыл чок чорукту хандырар соруль-га-биле улустар аразында бүгү-ле хөделиишкиннерге киржир» дээрзиниң дугайында керээде киргеп меделгел онза чугула чаңгыланып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга көдүргени Тайбыңныг программазын, Ыраккы Чөөн үүкке бүзүрежилгениң хемчегларни ажылдап кылыр болгаш ажыглаар дугайында совет саналдарны боттандырары, чижээ, көрей айтырыгны шинтирлээринге таармычалыг байдалды тургузар ийик.

Бо кайгамчыктыг хүнде совет кижилер улусчу Көрейниң ажылчы чонпары социализм тургузуушкунунга, чурттуң тайбың үндезинге катыштырар дээш демиселинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзеп, КУДР-биле харылзааларын ханыладыр болгаш байлакшыдар деп боттарының чүткүлдүүнүн дугайын база дагны меделгел турар.

А. ЖЕБИН.
(СЭТА).

ЛЕНИНИҢ ИДЕЯЛАРЫ ЧУРТТАП, ТИЙЛЕП ТУРАР

АККРА. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга турасказаткан баштайгы национал теоретиктиг конференция «Ленинниң идеялары чурттап болгаш тиилеп турар» деп темага Гананың найысылалынга болган. Ону «Гана—ССРЭ» ниитилел депшилгелиг өске-даа профзвилел, аныяктар, студентилер организациялары-биле, Гананың чепсеглениишкинни дүжүреринең болгаш кижи эргелериниң талазы-биле национал чөвүлел-биле база тайбыңның болгаш эп-сеткия каттыштырылгазының комитеди-биле кады организастаан.

«Национал айтырыгны шинтирлээриниң ленинчи принциптери», «Совет күрүнениң политиказының ленинчи принциптери», «Тайбың дээш, чавырылдырыышкын болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш Совет Эвилелиниң демисели» деп болгаш өске-даа илеткелдерни конференцияга чугаалашкан.

Никаме Нирума аттыг хуралдаар залга ол конференция болуп эрткен, аңаа «ССРЭ —чурт болгаш кижилер» деп фоточурун делгелгезин база совет номнар делгелгезин организастаан. Марксизм-ленинизм классиктериниң чогаал ажылдары, Л. И. Брежневтиң чогаалдары улуг сонуургалды болдурган.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюн байырлаар талазы-биле Национал комитетти тургусканың дугайын конференцияга чарлаан.

(СЭТА).

«ДОЛУ ЧЕДИИШКИН»

Совет—француз экипаж ужудуушкунун чедиишкинниг доосканыпче делегейниң парлалгазы, хөй-ниитизи улуг кичээнгейни салып, ону ийи чурттуң эрге-ажыктарынга таарыштыр космосту тайбың сорулгаларга шинчээдип алырынга Совет Эвилелиниң болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң база Ыраккы Чөөн үүкке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының херээнге оон чугула ролдуун бадыткаан.

Ол үениң дургузунда КУДР экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге, чонунуң амыдыралчы денелелин бедидеринге көскү деп-шилгеня чедип алган. Социалистиг чурттар-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле, кады ажылдажылга республиканың чедиишкинниг улуг идиглиг болган. Кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар аңаа дыка улуг черни ээлеп келген болган ээлээр-даа.

Улус ажыл-агыйының 30 ажыг чугула объектилерин ССРЭ-ниң деткимчези-биле туткан болгаш чаартты дерээн, амгы үеде он ажыг бүдүрүлгелерни тудуп болгаш калбартып турар. Оларның аразында металлургияның Ким Чак аттыг заводу бар, чуртта ийи тонна кац бүрүзүнүң бирээзин-ге ол эвилдирип турар, Пукчханның одалга-биле ажылдаар, Азияда эң улуг дээн станцияларның бирээзи машина тудуушкунунуң, электротехниканың, химияның болгаш үлетпүрүнүң өске-даа адырларының амгы үениң бүдүрүлгелери бар. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле КУДР-де туткан бүдүрүлгелерни болгаш объектилерни ажыглалга кииргени ниитизи-биле чүгле 70 чылдарда безин он чыл дургузунда хөмүр-даш тывыжын 30 хуу, электроэнергия болгаш прокат бүдүрерин 40 хуу, кацны 30 хуу болгаш азоттуг чемишчидилгелерни 25 хуу көвүдедир арганы берген. ССРЭ-ниң болгаш КУДР-ниң аразынга керээге ат салган үеден бээр чээрби чыл дургузунда бистиң чурттарывыстың аразынга бараан саарылгазының хемчээли беш ажыг катап өскен болгаш эртнен чылын чартык миллиард рубль ашкан. Экономиктиг харылзааларның чаа-чаа хевирлерин нептередип турар.

Ол бүгү фактылар социализм чурттарының демниг хөделиишкини, күш-ажылдың делегейге социалистиг хувааладазынга оларның идепкейлиг киржилгези — оларның улус ажыл-агыйының доктаамал хөгжүлдезинин оларның мурнунда турар социал-экономиктиг сорулгаларны чедиишкинниг күүседип турарының чугула факторлары-дыр дээрзин бүзүрелдиг көргүзүп турар.

Совет-көрей керээ бистиң чурттарывыстың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын айлаштыр башкарарынга эки үндезинни тургускан. АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери тайбың болгаш дешпилге күштеринге удур шавар халдаашыныын калбарты берген мындыг үеде ССРЭ биле КУДР «тайбыңны болгаш бүгү-нинти айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиг бээр деп чүткүлдү удуртулга болдургаш, делегейниң бүгү-ле чугула айтырыглары дугайы бот-бодуу-биле сүмележир, Ыраккы Чөөн үүкке болгаш бүгү делегейге тайбыңны база айыыл чок чорукту хандырар соруль-га-биле улустар аразында бүгү-ле хөделиишкиннерге киржир» дээрзиниң дугайында керээде киргеп меделгел онза чугула чаңгыланып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга көдүргени Тайбыңныг программазын, Ыраккы Чөөн үүкке бүзүрежилгениң хемчегларни ажылдап кылыр болгаш ажыглаар дугайында совет саналдарны боттандырары, чижээ, көрей айтырыгны шинтирлээринге таармычалыг байдалды тургузар ийик.

Бо кайгамчыктыг хүнде совет кижилер улусчу Көрейниң ажылчы чонпары социализм тургузуушкунунга, чурттуң тайбың үндезинге катыштырар дээш демиселинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзеп, КУДР-биле харылзааларын ханыладыр болгаш байлакшыдар деп боттарының чүткүлдүүнүн дугайын база дагны меделгел турар.

А. ЖЕБИН.
(СЭТА).

УДУРЛАНЫЫШКЫН КАЛБАРГАН

ЛИМА. (СЭТА). Аргентинага удур Великобританияның агрессиязы Латин Американың чурттарында калбак удурланыышкынны болдуруп турар. Оон-биле кады ол агрессия ук диптиң күрүнелериниң сырый каттыжар чоруунга база идиг болган деп, Анд болүүнүң дээди органы — Картахен керээзиниң комиесиязының даргазы Эдгар Моикайо аңаа тургаш чугаалаан.

Ол журналистерге чүве чугаалаап, боттарының мурнунда тургустунган берге айтырыгларны каттышкан күш-биле шинтирлээринче латинамерик чурттарның чүткүлүн онзалап демделгээн.

АЛБАН-ХУЛЭЭЛГЕЗИНЧЕ КИРГЕН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Халажылгада дивизия генералы Рейнальдо Биньоне июль 1-де Аргентинаның президентизиниң албан-хулээлгезин күүседип киргипкен. Чурттуң политиктиг удуртулгазын бодунга ап турарын чарлаан кургаг чер шеринниң командылазы оон кандидатуразын сүмелээн турган.

Президент шериг болгаш хамааты-даа кижилерниң кирип турары министрлер кабинединдин тургускаңының дугайын чарлаан. Аргентинаның Венесуэлага элчизин чораан Хуан Агирре Лаварини даштыкы херектер министринге томуйлаан.

Р. Биньоне күрүне баштыңының албан-дужаалынга томуйлатканының соонда дораан-на чурттуң политиктиг партияларының удуртукчулары-биле ужуражыышкын кылгаш, 1976 чылдың марттан эгелээш шериг кижилерниң эрге-чагырга тудуп келгени Аргентинаның политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдезинин янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле саналонал солчуушкунун кылган.

Оон чазааның кол сорулгазы чуртта байдалды чогумчалыг болдурары болгаш конституция ёзугаар удуртулгаже катап эглиишкин болуруп ол демделээн. 1984 чылдың марттан орай эвес үе иштинде оон эрге-чагырганы бүгүнинтиниң соңгулдаларынга тиилээн кижиге дамчыдып бээрин президент чугаалаан.

Аргентинада амгы байдалды аналиэтевишаан, политиктиг хайгааракчылар, Р. Биньонениң ол албан-хулээлгеде киргени чурттуң таваржыш турары политиктиг кризизиниң доозулганы ол эвес болурун айтып турарлар.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССИЯНЫ ОЙТУР ШАВАР

ТРИПОЛИ. Аңаа ниитираб улусчу конгрессти онза сессиязы болуп арткен. Оон киржикчилери — ацгыангы араб чурттарның политиктиг, хөй-ниитиг болган аныяктар организацияларының төлөөлекчилери израиль халдаашкынныг түнелинде Ливанда байдалды чугаалажып көрген болгаш израиль агрессияны ойтур шавыышкынга таварыштырар, удурланыышкынның палестин шимчээшкиннинге, ливан-национал-патриоттуг күштерге болгаш Сирияга дузаалаар дээш араб чурттарның хөй-ниитизинин санал-онаалын алыр базымнарны тодаратқаннар.

Хуралдың киржикчилери быжыг турушту болгаш удурланыышкынның национал фронтузунуң чурттавын, бүгү араб күрүнелерин Бейруттуң бүзөөлөөшкинин буза шаварын чедип алырынче кыйгырган.

Израиль агрессияга удур демисежир эки турачыларны чыыр болгаш белеткээр, палестин болгаш ливан патриоттарга дузаламчы фондузунга акша-хөрепкиниң чыыр айтырыглар талазы-биле тускай комитеттерни тургузар дугайында шинтирлер хүлээп алдынган.

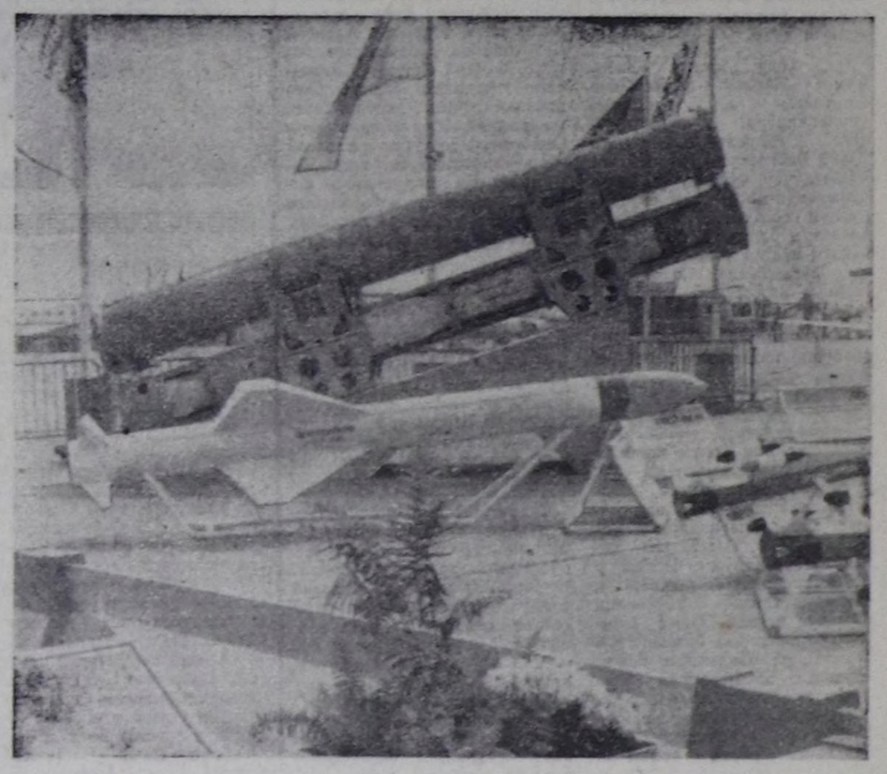

ЧУРУКТА: барыын-герман бундесверниң болгаш НАТО шериг болүүнүң өскедаа кежигүннери чурттарның чепсегленгени амгы үениң ракеталары (Ганноверге эрткен делегейниң ужар түүл делгелгезинге көргүскен).

СЭТА-ның фотохрониказы.

Тайбыңга кыжаныг кайыын үнүп турарыл?

КОСМОСКА ДАЙЫНЗЫРАК ПРОГРАММА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ хөй удаа ажыглаар «Колумбия» деп космос кораблин дерткү удаа салып үндүреринге космосту дайын сорулгаларынга ажыглаарының улуг хемчээлдиг программазын херек кырында боттандырарынче эгелеп кирген. Америк солуунарның демделген турарыбиле алырга, ужудуушкунун хөй кезии космостан разведка-хайгаарал кылырынга болгаш дилээшкин кылырынга чарыгдаттынар апаарын айыткан.

Пентагонның улуг дужаалдыг дүжүметтери космос делгемиден контрольдап, башкарын болур космос, а ол ышкаш «чер кырыңын»-даа дайынларын белетээринге таарымчалыг аргаларның ажыттыныш турарынга өөрүшкүзүн чажырбайн турарлар. «Космосту контрольдаар аргалыг кижи бүгү чер бөмбүрээзин боо хараалынга шыгаап алгаш, туруп шыдаар» — деп, камгалал министрининң оралакчызының политиктиг айтырыглар талазы-биле дузалакчызы Д. Стиверс «Колумбияның» соолгу салып үндүрүүшкүнүнүң соонда чугчуруп турган. «Бистер ол дугайын кажан-даа утпас ужурлуг бис» — деп, ол чугаалаан.

«Бистиң эрге-ажыктарывыска чер чоогунуң делгемиринииң таажыш турар аргаларын ажыглаары дээш шинтирлээринче латинамерик чурттарның чүткүлүн онзалап демделээн.

Космос делгемнерин шериг сорулгаларынга ажыглаар талазы-биле Каттышкан Штаттарның чүткүлүн Шериг-Агаар Күштериниң штабының начальнигиниң дузалакчызы генерал-майор Дж. Уэлч оондаа тодаргай кылдыр илереткеп. «Бистер космосту чүгле артем сорулгаларынга шинчилээринин болгаш шинээдиринии үе-чадазын дооскаш, ону национал камгалалдың эрге, ажыктарынга дайынчы ёзугбиле ажыглаарывыче шилчип турар бис» — деп, ол аэронавтиканың болгаш астронавтиканың америк институдунга болган ужуражыышкынга ажыы-биле чугаалаан.

Ынчалза-даа надчаалыг милитаристерниң болгаш реакционерлерниң планнарын Каттышкан Штаттарда деткивейн турар кижилер база бар. Сенаторлар Г. Шмитт, У. Проксмайр боо-чепсекти эңдере моөңкээрин администрацияның космосче шилчидер деп турарын шыңгыы шүүмүүлээнинер. «Космос күрүнелер аразынга тайбың ёзу-биле чаржыр чери болуп артар ужурлуг» — деп Г. Шмитт сананып турар. Конгрессмен Р. Флиппо аэронавтика болгаш космос делгемнерин шинчилээр талазы-биле национал эргелелди Пентагонның коштанчызы кылдыр хуулдурарынга удурланыышкынын илереткен. «Тайбың айтырыгларын шинчилеп көөрүн улам-на эвээжедип турар НАСА-ны милитаризастаар чорук ханы дувүрөөнинии болдурбайн барын шыдавас» — деп, ол чугаалаан.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА). Хөй катап ажыглаар америк космос корабли «Колумбияның» дөрткү ужудуушкумунуң маргылдаазарны болгаш шуугаазынны-даа кылып турары таварылга эвес дээрзин англи «Файнэншл таймс» солуң бижээн. Пентагон ол корабльди чажыт шериг чепсек-херекселдерни космоска шенээринге ажыглап турар. Чижээ, «Колумбияга» бир-ле дугаарында дыка бедикте ужуп чоруур самолёттарны космостан тодарадып, демделээр тускай хайгыылчы аппаратура, а ол ышкаш «шпионнкин-спутниктерниң» башкартынар автономнуг системаларын бир-ле дугаарында шепеп көөр.

Янка Купаланың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

БЕЛОРУССИЯНЫҢ ЫРААЖЫЗЫ

Белорус литератураның үндезилекчилериниң бирээзи шүлүкчү Янка Купаланың төрүттүнген хүнүнден бээр бөгүн 100 чыл болур. ЮНЕСКО-нуң шиитпирин ёзугаар ол юбилейни бо чылдың алдарлыг хүннер календарыңа киирген.

Янка Купаланың шүлүкчү үнү эң-не баштай 1905 чылда, төөгүге алдаржыш кирген баштайгы орус революциянның чылында дыңналып келген. Революстуг шуургаларның чалгыы ынчаарда Белоруссияга база четкен болгаш национал катап тургузуушкунче чонну оттуруп, сорук киирипкен.

Янка Купала ынчаарда дыка аныяк турган. Бүгүнити дең эргеге, кижиниң төлептиг чоруун хүндүлеп көөрүнге үндезилеттинген чаа ниитилелди тургузуп болурунга ол бүүрээн. Боттарының күжүнге, чөптүг болгаш чаа ниитилелди тургузуп болурунга бөдүүн кижилерниң бүзүрелин оларның чүректеринге оттурар дээн күзел аныяк шүлүкчүнүң баштайгы чогаалдарында-ла кестүп келген. Төлептиг чурттаарынга бодунуң эргезинин, чырык Хүн адаанга олдуунун дугайында тараачыннарның өмүнээзинден бүгүдеге дыңналдыр шүлүкчү медеглээн...

Бот-медерели одунган, бодунуң төлептиг чоруунуң сагыш-сеткилин биле берген болгаш үнелээр кижиниң овур-хевирин шүлүкчү бодуунуң оон ынайгы чогаалдарынга көргүзүп эгелээн. Мөлүкчүлерге удур демиселче кижилерни Купала кыйгырып чораан. Бодунуң чогаадыкчы оруунуң эң-не эгезинден бээр Янка Купала бөдүүн чоннуң ыраажызы болуп, оларның чымыштыг ажылынжин болгаш аар-берге амыдырал-чуртталгазын деңге үлежип келген. Бодун дүвүредип, сагышсыраткан үүлдериниң дүтайында ол бижип чораан. Шүлүк чогаалынче орукка Янка Купала амыдыралдың берге шылгалдаларын эрткен. Ядыы тараачыннын оглу Янка бодунуң өг-бүлезиниң кадыг-берге амыдыралын чажында-ла көрген. Чер ээзи хөрецгитен Радзивилл деп кижи Купалаларның өг-бүлезинин амыдыран чораан бичии черинден сывырыпкан. Ол үеден соңгаар Янканың адазы ажыл дилеп, хамык чер кезии эгелээн. Янка боду вино кылыр заводтарның бирээзинге кара ажылчын болуп, арай боорда кирип алган. Хөренгитен байның бүдүүлге черинге ёзулуг човулаң ораның көрген мен, деп ол бижээн. Ынчаарда Янка номчулгага хандыкшый берген. Бүдүүлгенин чепсек-херекселдеринге хүү өөнүү тергиндээп ниитилелдиң ленүүг эвес, каржызын ол биле берген. Күшажылдың бөдүүн кижилериниң хилинчектиг амыдыралының, оларны байларның бастып, мөлүүн турарының дугайында чугаалаар, бижиир күзел тыптып келген.

Ынчаарда аныяк Янканың ындыг шүлүк чогаалдарын байларның эрге-чагыргалары чүүлдүгүнмээн, харын-даа буруу шапкан дээрзин демделээр херек. Купаланың «Жалейка» деп баштайгы ному парлаттынган дораан-на, ону эрге-чагыргалар хавырган, номну парлаан кижилерни суд истелгезинге киирген. Авторнуң хөй шүлүктерин «кем-буруулуг» кылдыр саналн.

Ынчалзажок шүлүкчүнү коргудар, чогаал биживес кылдыр ону албадаар, оон чүткүлүн сый шавар дээн эрге-чагыргаларның оралдажыышкынары буурап дүшкен. Шүлүк болгаш шүлүгдел чогаалының өткүт чидиг күжүнге Янка Купала ынчаарда бүзүрээн болгаш улам сорук киришкин-биле чогаалдарны бижип эгелээн. Оон киленнээшкинниг үнү улам-на дыңзыг, чидиг болу берген, а оон чогаалдарының тематиказы калбарган, янзы-бүрү хевирлиг болган. Улуг шүлүглелдерни ол бижип эгелээн болгаш чоннуң амыдыралын аңаа чүрүп көргүзүп турган.

Янка Купаланың чогаалдарының маадырлары — ажылчын, идепкейлиг кижилер. Чижээ, «Хоозураан уя» деп оон шин чогаалының маадыры хөй-ле мунчулуушкунналрның сөөлүнде чаа, аас-кежиктиг амыдырал дээш демисел-чилерниң аразынга бодунуң олудун тып шыдаан. Баштайгы орус революциянның шуургазының үезинде Янка Купаланың чогааткан ырлары белорус улустуң национал бот-мередилиниң оттуп, сайзыраарынга чугула рольду ойнаан. Хоспалганы белорус улус чедип алыр хүн ырак эвес дээрзинге быжыг бүзүрелди бодунуң чогаалдарынга ол илергейлеп чораан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезин улуг өөрүшкү-биле шүлүкчү уткаан. «Дан хаяазы чырып келген» деп оон шүлүк чогаалы Октябрь революциязының тиилелгезин алдаржыткан.

Чаа амыдыралдың тургузуушкунунга шүлүкчү улуг сорук киришкин-биле киржип эгелээн. Суурларга, чаа тудугларга, бүдүрүлге черлеринге ол үргүлчү барып турган. Чаа амыдыралдың тургузукчузу, боттарының салым-чолунун ёзулуг ээлери болган кижилерниң амыдыралын ол ханы сонуургал-биле көрген. Малгаштыг черлерни кургадып, байлак дүжүттү өстүрүп, баштайгы коммуналарының тургускан бир белорус суурнуң тараачыннарының маадырлыг күш-ажылы шүлүкчүнү улам сорук киирген. «Ореса хемниң кырында» деп оон шүлүглелди Янка Купаланың чогаадыкчы ажылынга улуг чедиишкин болган.

Совет үеде Янка Купала— ол дээрге, чоннуң боттанган күзелиниң ыраажызы, улуг чаартыкчыларның төөгүчүзүдүр. Ынчалзажок оон ажыл-чорудулгазы чүгле литература чогаалы-биле кызыгаарлаттынмаан. Ол дыл эртемнериниң болгаш литература талазы-биле улуг эртемден, Белоруссияның Эртемнер академиязының чиңгине кежигүнү болуп чораан. Хөй-ниитичи улуг ажыл-чорудулганы ол идепкейлиг чорудуп, Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң депутады турган.

Янка Купаланың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын бистиң чуртувустуң бүгү республикаларында калбаа-биле демделген турар. Театрлар оон шилерин көргүзүп, ном үндүрер черлер —чогаалдарын парлап турар. Чижээ, «Художественная литература» ном үндүрер чер шүлүкчүнүң чогаалдарының долу чыылдазын орус дылга бир-ле дугаар парлаан. Янка Купаланың дугайында номну «Молодая гвардия» ном үндүрер чер парлаан. «Кайгамчык эки кижилериниң амыдыралы» деп помпар серилзиңга ол ном кирер.

Анатолий СТУК,
(ПМА)

БАШТАЙГЫ АЛЬБОМУМ

Саян альбомунуң арыннарын ажып көрүп олур мен. Мээң мурнумда Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы истекчилери болгаш Карлов кызаазының дошкун бойдузунуң каас чаражы чайгаар көстүп чоруп тур. Бөгүн мен, мынча чылдар эрткенде, 1962 чылдың Чаа чылын уткуур аас-кежиктиг болганывыс Саян-Шушенск ГЭС-тиң плотиназын салыр черин шинчилеп эгелээнивис баштайгы палаткавысты онза сеткил ханып сактыр-дыр мен. Мээң он беш чыл бурунгаар кылганым, ам мырыңай мээң амыдыралымның эрткен үези апарган бо чурук меңээ эң-не эргим. Үге дээрге чогум-на бо чуруктан төөгүлүг улуг тудугга хамаарышкан мээң уран чуруулгамның баштайгы арыннары эгелээн чүве.

Ол үеде мээң альбомумга Карлов кызаазынче баштайгы ис үндүрген тиилекчилери, ленинградчы гидролог-шинчилекчи Юрий Бочковтуң болгаш мээң чаңгыс чер чурттуум, хакас өрүмнекчи-мастер, ам ол тудугнуң хоочуну, Антон Кызласовтуң баштайгы дүрзүлери көстүп келген чүве. Олар бирле дугаарында Карловтуң дошкун кыжы-биле шудургу демисешпишаан, Карлов кызаазында Саян «дагазының» сөөлүнде кээп чыдып алыры чалым хаязын «чүгеннеп», «чуларлап» эгелээннер.

Гидро-тудугнуң маадырлыг мергежилиниң солун кижилери-биле ужуражылганың утундурбас, чогаадыкчы чылдары ам эрткен үе апаргандыр. Делегейде алдарлыг Саян-Шушенск ышкаш ол хире улуг тудугнуң баштайгы истекчилери-биле ужуражып, сеткил хандыр хөөрежип, оларның нарын, берге ажылынга хензиг-даа болза үлүүм киирип, ол маадырлыг кижилерниң овур-хевирин альбомга арттырып алыр аас-кежии кижи бүрүзүнге кайын таваржыр. Ынчангаш мен бодумну бистиң үениң эң улуг тудугларының бирээзиниң киржикчи-хереглээ — аас-кежиктиг кижи мен деп санап чоруур мен.

Оң тудугга та чеже хире кино-теле - фоторепортёрлар, чурукчулар, корреспондентилер боттарының дүвүреңчиг, өөрүнчүг, кызыг-кыйыг чок бачым үелерин эрттирбээн дээр! Бистиң салгалдарывыска ол өртек чок материал маадыр Енисейниң унунда өндүр чаагай тудугнуң тудугжуларының дугайында төөгүн бээрн чугаажок.

Саяногорск-Карлов кызаазы демир-орук станциязының участогунда пассажирлерниң дизель-поездизи аай-дедир чоруп турар. Оон эптиг, чымчак вагоннарында гидротудугжулар боттарының ээлчээнче ажылдан үнүп, ажылдан бажыңнарынче чаныш барып, дыштанып турарлар. Од поездини Саяногорск станциязының депозунуң дээре машинистериниң бирээзи Алексей Котельников башкарып чоруур. Ол эки бүдүштүг кижи-биле мен эң-не баштай депо начальнигиниң кабинединге ужуражып, танышкан мен. Оон соолунде бис Алексей Александрович-биле кады чоруткаш, оон поездизиниң силиг-шиник, эптиг кабиназынга амыдырал, келир үе дугайында сеткил хандыр хөөрешкен бис...

Алексей Александрович ол станцияда он чыл машинистээп ажылдан турар, ол үениң иштинде ол Саяногорск станциязының администрациязындан хөй удаа үндүлел биживиктерни болгаш шаңналдарны алган, ам хоорай Советиниң депутады кылдыр депшидип, эштери аңаа бүзүрелин илереткен.

Саяногорскиниң улуг гидротудугунуң тудугжуларын дизель-поезд бойдустуң ол чараш булуңун бо-ла көргүзүп чедире бээр. Ол магалыг чаагай бойдус чурумалы кижилерниң сеткил-сагыжын чайгаар хейаът киирер. Олар чурукку кижиниң чүреэн база дүвүретпейн барбастар. Чогум-на ынчангаш мээң баштайгы альбомумда чуруктарым мени үргүлчү эки хереглерже хейаът киирип, чогаадыкчы ажылче кыйгыра бээр.

В. БУТАНАЕВ,
чуруккчу.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүнерниинин чогаадыкчы коллективтери бо хүнерде бистин республиканың аңгы-аңгы хоорай, суурларында, Тываның ажылчы чоннарынга боттарының уран-талантызын бараалгадып турарлар.

«Енисейниң хаяалары» ансамбль Таңды, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарга аалдап четкеш, солун концертин бараалгаткаш, дүүн кежээ Кызылда чедип келген. а ырының болгаш танцының «Жарки» ансамблиниң оюн көргүзүглерин Эрин, Тес-Хем районнарның чону көрген.

Олар бөгүн Бай-Хаакка ойнаарлар.

ЧУРУКТА: «Жарки» ансамбльдин оюн көргүзүглери.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КЫЖЫН, ЧАЗЫН, ЧАЙЫН...

«Торгалыг» совхозта Мерген Сүгежикович Түлүштүң мергежили механизатор. Механизатор кижиниң ажылы чылдың кандыг-даа үелеринде чай чок. Эрткен кыжын совхозтуң Чаа-Суур салбырында Кадый-Бажы, Ирбитей хойжу бригадаларынга ниитинин «малын хүр-менди кыш ажырар дээш, мал чеми сөөртүп кыштаан.

Чазын Көк-Хаак деп черге тарылгага ажылдаан. Ол черлерге мал чеми культура суланын чаштырылгазын доозкаш, ам кукуруза чаштырылгазында ажылдап турар.

Мерген Сүгежиковичиниң күш-ажылы дээш совхозтуң дирекция чери ортектиг чүүлдер-биле шаннап, мактап келген. Оон чуруун совхозтуң хүндүлел самбыразында аскан.

Ол ышкаш оны чаңгыс чер чурттугларының оон күш-ажылга кызымак, биче сеткилдиг болгаш хөй-ниитичи чоруун үнелеп көргеш, улус депутаттарының Өвүр район Советинин депутадынга сонгаан.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

ИЮЛЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 9-ТА

МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионадында. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30— «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Ажыктыг чоруктуң коэффициентизи», «Мастерлер». 15.20 —«Москва комсомолдуңун ажыл-херектери». 15.50 — «Орус чугаа». 16.20 — Моолдуң уран үүүл коллективтериниң концерти. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 — «Аныяк көрүкчүнүң театры». «Угланныг чараа-чеченчигеш». Ойнаарак шинзинин баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 17.55—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Дем каттыштырылгазы. Тележурнал. 19.25 —Футболга делегей чемпионады. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.50 — А. С. Пушкинниң шүлүктериниг орус болгаш совет композиторларның романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Архипова күүседир. Ол төнген соонда— Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Хөй сериялыг уран-чечен «Пан Тау» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 7-ги серия—«Даарта хүнден эгелээш, илбилевес мен». 12.30 — «Шыдыраа школазы». 13.00 — Англи дыл. 13.30— «Париж». Документалдыг телефильм (Франция). 14.20 — Мультфильмнер программазы: «Горныыч-Чыланның сөөлгү дүштүү». «Ийи клоун». 14.50— «Музыка киоскузу». 15.20 — Совет географтарның шинчилел ажылдары. 15.50 —Телемедээлер. 15.55—17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга үткүштүр». «Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерининг хагдынышкынының дугайында республиканың хөгжүм-шин театрындан репортаж.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 1-ги серия. 20.15 — «Чаш назынның эргининиң артында». «Амыдыралга орукту шилиринниң дугайында болгаш элээдилерниң угаан-бодал талазы-биле үнелиг чүүлдерин хевирлээри». 20.45 — «И. Бржевская ырлаар». Фильм-концерт. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Барык каттырынчыг төөгүдүр». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

ИЮЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Бир эвес кадыкшылдыг болур дизиңзе». Күш-культуржуларга сүмелер. 9.00 — Тюмень филармониязының орус улустуң хөгжүм хереселдериниң ансамблиниң концерти. 9.15 — «Ада-иелер, силерге». 9.45 — «Истер артар». Алкогольдуң хоразының дугайында документалдыг телефильм. 10.00 — «Спортлотонун» 28-ки тиражы. 10.10 — Моолга улусчу революциянның тиилээн хүнүнге утказыштур. «Моолдуң талыгыр дээрэ». Документалдыг телефильм. 11.05 — «Айыыл чок чоруктуң шимчээшкинн». 11.35 —«Москвичка». Телеклуб. 13.05 — Урутларга фильм. «Сигеннинг чер кырынга эртенги чем». 1-ги серия. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Урутларга фильм. «Сигеннинг чер кырынга эртенги чем». 2-ги серия. 15.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Я. Лемешев. Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга. 17.10—17.25 —Чапсар. 17.25 — «Дириг амытанар амыдыралы». 18.25—«Рикки-Тикки-Тави». Мультфильм. 18.45 — Политиктиг хайгаарактыг Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.15 — ССРЭ-ниң тургүстушпанынан бээр 60 чылынга. Литва ССР-ниң кырының болгаш танцының күрүнеңиң «Летува» деп үлегерлиг улусчу ансамблиниң концерти. 20.00 — «Чавырлышкынга удур чажыт дайын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.55 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваториянның Улуг залындан дамчыдылга. Оон соонда телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

Украин ССР-ниң телевидениезиниң программазы

14.20 — «Саша, Александр, Александр Яковлевич». Документалдыг телефильм. 14.50— «Улустуң архитектуразының болгаш амыдыралының музейи». 15.25 — Г. Ляшенко. № 3 симфониязы. «Днепрниң чедээштери»). 15.50 —Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Бүтүнги аът-спорт комплекизинден дамчыдылга. 16.20 — «Бретер». Телешининиң баштайгы көргүзүү. И. Тургеневтиң тоожузуундан тургускан. 17.30— «Дагның шыышык бажынче». Памириниң ат чок шыышык бажынче үнүүшкүн дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.50 — Ленинчи комсомолдуң шаңналдарының лауреаттарының концерти. 18.10 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 19.10— Улуг назылыгдарга мультфильмнер программазы: «Сапык иштинде ыт», «Бу-Бу-Бу». (ЧССР). 19.45 —«Делегейде болуушкуннар допчулалы». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 2-ги серия. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг фильм. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 —23.05 — «Уттундурбас күс». Уран-чечен телефильм.

ИЮЛЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —«Оттурукчу». 9.25 — «Совет Эвилелинге бараан боон түр мен!». 10.25 — «Кадыкшыл». 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ». («Көдээниң шагы»). 12.40 — «Музыка киоскузу». 13.10 — Амыдыралче путёвка. 13.55 — Футболга делегей чемпионадында. 15.30— «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.30 — 16.45 —Чапсар. 16.45— Бөгүн — Балыкчының хүнү». ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменцев дамчыдылгага киржир. 17.15— «Силерниң чагааларыңар ёзугаар»: Балыкчының хүнүнге турааскаатказ музыкалыг программа. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — «Найгамчыктыг Гоша». Мультфильм. 1-ги болгаш 2-ги төөгү. 18.55— «82-ниң ырызы». 19.30 —«Экранда— кинокомедия». «Гусар балладазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Фиеста». Мадридке болган улусчу уран чүүлдүң фестивалы. 22.00 — 22.40 — Аът спортунга делегей чемпионады. Бүтүнги аът-спорт комплекизинден дамчыдылга. Ол төнген соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваториянның Улуг залындан дамчыдылга. 16.50— «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарактыг В. С. Зорин чорудар. 17.50 — Документалдыг фильм. 18.05— «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.10 —«Улуг Октябрьниң 65 чылынга уткуштур». «Бистиң доңчу намдарывыс». 27-ги фильм—«1943-ку чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 3-ку серия. 20.15—Бистиң корреспондентилеривис чугаалаан турлар. Доңчулал. 20.45 — «Героон чурттуң овур-хевирлери». Фильм-концерт. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваториянның улуг залындан дамчыдылга.

СПОРТЧУ ОЮННАР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскаатказ Красноярск крайның бистиң республикада эртин турар хүннериниң программазында спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге крайның шыырак дээн спортчуларының көргүзүг оюннары, эш-хуузунуң солуи ужуражылгалары база кирген.

Эрткен субботада республика найысылалыының Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында болган Найырад байырлалынга Красноярск крайдан 50 ажыг спортчулар аваангыр-кашпагайын, эрес-дидимнин, мөге-шыыраан көрүкчүлерге бараалгатканнар.

Оларның аразында бистиң чуртувуста хамаан чок бүгү делегейде алы-сураа алгый берген спортчулар хөй. Классиктиг хүрешке Олимпий оюннарының чемпиону, делегейниң болгаш Европаның каш дакпыр чемпиону «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Алексей Шумаков «Хүреш» стадионнуң ногадя шелүүге чаткан хевисче боттарының өөренүкчилерин үндүрүп келгеш, олар-биле көргүзүг оюннарын кылганын стадионга олурганнар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Штанга көдүрериниг делегей чергелиг спорт мастери, чиик дензиге 1977 чылда ССРЭ чемпиону атты чедип алган Владимир Киселёв көргүзүг оюннарының үезинде 170 килограмм штанганы чиниги-биле көдүрүптерге, стадионга олурганнар хол часкаашкыны-биле аңаа байыр чедиргеннер. Ол Японияга, Канадага, Норданияга болгаш Кубага болган делегей маргылдааларынга бирги черлерни ээлээн.

Красноярск крайдан бистиң республикага аалдап келген спортчуларның аразында үстүнде адаанывыс спортчулардан-даа ангыда гимнастикага, акробатикага Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүннери база байырлалга кирижип, уран-тараскаатказ Красноярск крайның бистиң республикада эртин турар хүннериниң программазында спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге крайның шыырак дээн спортчуларының көргүзүг оюннары, эш-хуузунуң солуи ужуражылгалары база кирген.

Оон соонда бистиң республиканың болгаш Красноярск крайдан келген мөгелериниг киржилгези-биле тыва хүрешке 32 мөгениң хүрежи база солуп болган. Аңаа бистиң аалчыларывыс, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери Александр Стрыгов биле Владимир Фартушняк олар тыва хүрештиң аргаларын багай эвес шиңгээдип алганын көргүзүп, боттарының онагларын ажып эртип, эң шыырак дээн 4 мөгениң санында киргеш, үшкү-дөртку черлерни үлешкеннер. Барыын-Хемчиктен Александр Ооржак шүүлгеп, а Бай-Тайганың мөгези Борис Күжүгет үжүглешкен.

Волейболга Красноярскиниң күш-культура техникумунуң шилиндек командазы-биле бистиң республиканың «Урожай», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдиринің эң-лөйбөлистериниң эш хуузунуң ужуражылгалары кончуг солун болган. Баштайгы ужуражылгада бистиң аалчыларывыс «Спартактың» командазын 3:2 санга тиилээн. А «Урожайның» волейболистери аалчыларын 3:1 санга ойнап алганнар.

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга Красноярск хоорайдан келген футболистер-биле бистиң республиканың «Динамо» командазының спортчулары эш хуузунуң ужуражылгазын эрттиргеннер. Оларның оюнунуң түнелп 1:1 болуп төнген.

Спортчуң янзы-бүрү хевирлеринге Красноярск край биле бистиң республиканың спортчуларының эш хуузунуң солун ужуражылгалары оларның арга-дужулгазын байыдарынга, спортчу харылзаларын улам быжыктырарынга улуг ажыктыг болган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: волейболга болгаш футболга эш хуузунуң ужуражылгазының үезинде.

Аагаар

Республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге дымыралыр чаъстаар, диңмироор. Соңгу-барыын утланыышкының хаттың дургени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дуне 11—16, чамдык черлерге 4—9, хүндүс 22—27, чамдык черлерге 14—19 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дамды» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кырган авазының оглу» 9.30, 13.30, «Эртебурунгу помнуң чажыды» 11.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындыы» 10.00, «Дайзынның тыылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чепсек» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

Редакциянның адреси: индекс 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ин амыдырал болгаш совет тургузут кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдаашкынын 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кедээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үлетпүр кылдазының 2-31-75, чагаа кылдазының 2-41-27, информация кылдазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1346

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01758

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 158 (11956) | 1982 чылдың июль 8, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ—ФРАНЦИЯ: ужудуушкун доозулган, кады ажылдажылга уламчылавышаан

Байконур космодромундан келген совет-француз экипажтың кежигүннерин уткаан Звездный хоорайга июль 6-да «Марсельезаның» болгаш Совет Эвилелиниң Гимнизинин аялгалары чаңгыланып турган. Космоска кайгамчыктыг болуушкун — ССРЭ-ниң болгаш Франциянын космонавтыларының киржилгези-биле башкарылгалыг баштайгы ужудуушкун доозулган, Чер чоогунуң делгемин өөренип шинчилээринге болгаш шингээдип алырынга чаа дружулганы делегей эртеминге ол берген.

Совет-француз экипажтың ужудуушкуну тайбың соруглаларга космосту шинчилеп, шингээдип алырынга бистин чурттарывыстың хөй чылдарда үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының онзагай хевирлиг түңнелдерин үндүрүп, оон-биле кады ол талазынга кады ажылдажылганың чаа аргаларын ажыткан деп. Космонавтылар белеткээр төпке болган митингиге чүве чугаалап тура, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. А. Котельников чугаалаан.

Бөгүн космос экипажын найыралчы болгаш алызындан байырланчыг уткуурунга киржир аас-кежиктиг болдувус деп, Франциянын ССРЭ-де элчизин Клод Арно чугаалаан. Космос техниказы идегелдиг болуп, совет эртемденнериниң болгаш инженерлериниң чайынналчак дружулгазы космоска ужудуушкуннарны анаа чанчыл херектер болдурупкан-даа болза, силерниң ужудуушкуннарыңарны эрес-маадырлыг чорук кылдыр адаары болгаш экспедицияның долу чедишкинни чүгле космосту шинчилээринге эвес, харын өске-даа адырларга совет-француз кады ажылдажылгага чаа идигни бээр деп идеген каары меңээ кузенчиг-дир. Миллион-миллион совет кижилер болгаш француздар силерниң ажылыкарны магадаан сеткил-биле хайгаарап турган. Ынчангаш силерниң буянныг ажыл-ижинер дээш, кижилерниң болгаш чүректериниң чоокшулажыышкыны дээш — силерге аажок улуг өөрүп четтириишкинни илергейлеп тур мен деп, элчин демделээн.

Космонавтылар белеткээр төптүң бүгү специалистериниң мурнундан экипажтың кежигүннеринге, совет база француз эртемденнерге болгаш специалистерге ужар үүлдүн генерал-лейтенантызы Г. Т. Береговой байыр чедирген.

Совет эртемденнерге, инженерлерге, Космонавтылар белеткээр төптүн, Ужудуушкун башкарар төптүн, Байконур космодромнуң специалистеринге каттышкан онгу экипажтың кежигүннери өөрүп четтириишкинниң чылыг сөстерин айыткан. Экипажтың ажылын бедии-биле үнелээни дээш оон командири В. Джанибеков Совет чазакка, СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке чүректин хаңызындан өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Француз аппаратура-биле ажыллаарын уламчылап турар «Салют-7» станцияның кол экипажындан байырны борт-инженер А. Иванченков дамчыткан.

Франциянын космонавт-шинчилекчизи, Совет Эвилелиниң Маадыры Жан-Лу Кретьенге сес берген. Таныырым болгаш танывазым мунмун совет кижилерге өөрүп четтиргеним илергейлеп тур мен. Хамыктың мурнунда Звездный хоорайга болгаш оон кижилериниң профессионал, буяныг, эрес-шудургу ажыл-ижи дээш оларга четтирдим. Улуг өөнүктеримге—совет космонавтыларга четтирдим. Оларга өөрүп четтиргеним сеткилим мээң түрээмге кезээ шагда артар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.
Звездный хоорай.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

САРААТТАР НЕМЕШКЕН

«Хадың» совхозтуң төвүнден үстеш, каас-чараш бойдус чурумалдыг, янзы-бүрү чечектер, от-сигеп чаагай үнген өрга иштин эрткеш, ажылагыйның сигенчилериниң мал чеми белеткеп турар черинге чедип келириивиске, ында ажыл-иш хайыккан тур. Сигенчилериниң бир чамдыызы курганган сигенни тракторлары-биле бөлген, а өскелери ону сараат чаныпче дажып турлар.

Оларның далаш, шалыпкын, бичии-даа чай чок ажылдап турары таварылга эвес. Чаар дей берген. Оон баштайгы дамдылары сигенчилерни сагындырып эгелээн. Бичии болганда база бир улуг сараат сигеп шөлүнде турупту. Ол үеде чаъс база кудуп эгелээн, а сигенчилерни поварлар дүштеки чемче медээлей берди.

Турлагга келгеш, сигенчилериниң бригадири Иван Андреевич Некрылов-биле чугаалажып, бригадазының ажылыжин сонуургап айтырдывыс.

— Совхозтуң малынга четчир чемни белеткээр дээш мал чеми белеткээр комплекстиг бригаданың кежигүннери бо хүннерде бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар. Бригадавыста 20 ажыг сигенчи бар. А бригадавыс комплекстиг болганда мал чеми белеткээр техника-биле бүрүн хандыртынган.

Бистиң сиген кезер шөлдеривис тайга эдектеринде болган оон от-сигени арай орай быжар. Ынчангаш бо чугула кампанияже июль 3-те кирдивис. Мооң мурнунда чылдарга бодаарга от-сиген магалыг-ла үнген-дир. Ажылдаарга сагыш-сеткилге безин өөрүнчүг. Оон уламындан оолдар үш хонукта безин 65 тонна эки шынарлыг сигенни сараатаан—деп, ол чугаалады.

Ол аразында чугаавыска комсомолчу-аныяктарның звенозунуң удуртукчузу, коммунист Яков Андреев каттыштыпты:

— Сигенчилер бригадазынга 9 чыл ажылдап тур мен. Бо чылын сигенниң үнгенин магадап ханмас кижи-дир мен. Оон херечизи кылдыр мындыг чижекти ап көрээлиңер. Бистиң бо сиген белеткеп турар шөлүвүстү Оорзак дээр. Эрткен чылын маңаа 5-ле бор-бак бичии сараатты арай боорда тургускан бис. А бо чылын 12 улуг сараатгарны тургусканывыс бо-дур — дээш тайга эдээнче айытты.

Шынап-ла сигенчилер-биле дүштеки чем үезинде чугаавыстан алгаш көөрге, олар шуптуг улуг тура-соруктуг, сигенниң эки үнгенинге өөрүп, совхозунга хөй мал чемин белеткеп бээр дээш бүгү күжүн харам чокка берип турар оолдар болду. Олар артен эртеден эгелээш, орай кежээге чедир ажылдап, хүн бүрүнүң планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турар болдулар. Дуржулгалыг сигенчилер Яков Андреев, Николай Бай-Кара, Виктор Дагба, Тимофей Белоусов олар боттарының бедик арга-дуржулгалыы-биле өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Бии-Хем районда «Хадың» совхозтуң сигенчилери бо чылын 1200 тонна мал чемин белеткээр планныг. Ажыл-ишти хол-биле тудуп, бүдүрүп гурар сигенчилерниң чугаазын өзугаар алырга олар чүгле планын күүседир эвес, а харын аңаа немей хөй тонна хоолудуг мал чемин белеткээр сорулгалыглар. Бо хүннерде совхозтуң сигенчилери республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышты улам калбарткан ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ШАҢНАЛДАР-БИЛЕ, ЭРГИМ КРАСНОЯРЖЫЛАР!

К. А. Вощиковка болгаш Г. В. Концурга «Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи» атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Музыка уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш **«Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи»** хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Константин Алексеевич Вощиков— Красноярск крайның күрүне филармониязының артизи.

Григорий Васильевич Концур — Красноярскиниң күрүненин опера болгаш балет театрының солизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 7.

⊙ ⊙ ⊙

С. Е. Орловка «Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чурулга уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязының чурукчузу Степан Егорович **Орловка «Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу»** хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 7.

⊙ ⊙ ⊙

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чуруулга уран чүүлүн хөгжүдеринге үре-түңнелдиг ажылы дээш база Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттиреринге чедишкинниг киришкени дээш **РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязын** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 7.

ДООСКАН

Тыванын уксаажыдылга каттыжышкынын оот-тарынга быжыглаттынган бүдүргүкчү кошкарларның кыргыдазын дооскан.

Красноярск болгаш тыва уксаанын бүдүргүкчү кошкарларын 705 башты кыргып, оон 2750 кг дүктү алган. 13-14 ай назылыг тыва уксаалыг кошкар бүрүзүнден 1,9 кг, ол-ла назылыг красноярск уксаалыг нарын дүктүг кошкардан-на 4,6 кг дүктү кыргып алган.

Красноярск уксаалыг улуг кошкарлардан бир башка онаштыр 8—9 кг дүк кыргыттынган.

Кыргыкчылдарның аразындан хойну дүргеп, эки шыларлыг кыргыырынга Анатолий Дундуй-оол, Олег Дондуп, Родион Яндара, Олег Лакпа олар шылгарааннар. Шынарлыг, дүргеп кыргыыр талазы-биле Анатолий Дундуй-оол тергиилээн.

Уксаажыдылга каттыжышкынының тускай әртемниглеринден зоотехник А. В. Шелехов, совхозтар аразының каттыжышкынының бригадир-зоотехниги Борис Сат, электрик Александр Боговцев олар кыргылдага идепкейлиг киришкеннер.

Д.САЛЧАК.

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының сигенчилери бо чылын ниитиниң малынга 1865 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг. Бо хүннерде салбырның сигенчилерин ол ажылче массалыы-биле кирген. Бир механизастаттынган сиген белеткээр бригададан ангыда 70 хире кижи хол кадыыры-биле трактор-биле кеетинмес черлерин сигенни кезип турар. Олар 100 ажыг тонна мал чемин белеткээнвер.

ЧУРУКТАРДА: кезилде үеэнде: баштайгы чеди хонукта социалистиг чарышка шылгараан тракторист Сүрүн Саая.

Сеткил ханып, өөрдүм

Төрүттүнгеш, өскен черим Красноярск край. Тускай ортумак өөредилге черин база аңаа доостум. Амгы үеде Кызыл хоорайда чурттап турар мен.

Бо хүннерде Красноярск крайның Тывада хүннери эртип турар-дыр. Чаңгыс чер-чурттугларымны көргеш, сеткилим ханып, дыка-ла өөрдүм. Ук крайда чүс ажыг национларның болгаш биче улустарның төлээлери чурттап турар дээрзи бо хүннер үезинде тодаргай билдинди, ол дугайында солуннарга-даа бижип. Ужуражылгалар үезинде чүве чугаалаан улус-даа демдегледа. Ол шын. Оон чижээнге бистиң өг-бүлевис база хамаржыр. Ачавыс—кыдат, аваавыс—калмык. Олар бүгү назывында Сибирьге чурттап келгенивер. Совет Төрээн чуртувустуң кайыдаа булунунга чурттаарга, дөмей-ле. Адрес чаңгыс — «Совет Эвилели».

Ак-көк Тывага аалдап келгенивиске четтирдивис, краснояржылар! База катап чедип келиңер!

М. ЧЖАН.
Кызыл хоорай.

Солун, чараш булуң

Мерген угаанның, бедик күзел-соруктуң чаагай чанчылдарындан тургустунган культуразы амгы сайзырапгай социализмниң чаагай, тургузукчу салдарындан шапкын хөгжүлдениң агымынче кирген Тываны Красноярск крайның киржикчилери сонуургал-биле көрүп турар. Республиканың буруңгаар хөгжүлдези кайгамчык-тыр. Кода-хоорайлар тутпайн, көшкүн амыдыралдыг чурттап чораан чөн төөгү талазы-биле кыска үениң дургузунда чараш Кызылды, чер-черде хөй-хөй хоорай-суурларны тудуп алган.

Тараачын украин өг-бүлеге өскен болгаш тудугсуур ажылының ыңдыг-ла белеп эвезин караам-биле көрген мен. Ачам улуг акыларымны аңгылаар, оларга бажың-балгат кылчып бээр дээш ол-бо материал четпезинден чадап турганын утпаан мен. Багай хатавыска сынмаржып өстүвүс.

Онзагай хөгжүм-шиң театрынга сыгыттың хуулгаазын аянын дыңнап, Чагытай хөлдүн чалгыларының эриин чуп чыдарын. Тываның делгем ховуларын, дээрже дудускектелдир бедээп дагларын сактып ордум. Сыгытчының өгбелери аас-кежикче күштүг күзелин, бижыг туружун болгаш эң-не үнелиг эртинезин— сыгыт-хөөмейбиле аян тударын арттырын каан. Караңгы-дүмбейни өттүр чырык хаяның келирин олар ылап билир чораан. Ол чырык хаяны көшкүн араттарның оглукызы боттары чаяан, ССРЭ-ниң ха-дуңма республикаларының, крайларының, областарының төлээлеривиле буруңгаар чоргаар базып орар.

Даартаже базым амыр эвес, бистер изеттинмээн черлеп, бүгү-ле түүдерни боттарывыс кылып, чогаадып орар бис. Республиканың культура амыдыралының бөгүнгү чедишкиннерин бижыгларда, мурнувуста соруглаларны күүседирде тыва национал чаагай чаңчылдарны хумагалап, ону улам байыдарын кижи бүрүзүнге күзексээр ийик мен.

Ажылым аайы-биле Төрээн чурттуң кайы-даа булуңнарын эргиир, даштыкыже-даа үнер кижи-дир мен. Тываның каас-чаражын кайы-даа чер-биле денээр аргам чок. Мен бодаарымга, ол бир онзагай, чүгле бодунга дөмей ышкаш. Өске черлерин Тыва ышкаш деп чугаалап болур. Республиканың арга-ыяжының, хем-сугларының арыг-чаагайын магададым. Моон-даа соңгаар шак-ла ындыг болзуп!

Г. КОНЦУР,
Красноярск крайның опера болгаш балет театрының солизи.

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизи июль алдыда Кремльдиң Улуг ордузунга ажылын уламчылаан. Ниитилелдиң баштаар черинден отчёдун, идеологтуг фронт ажылдакчыларының мурнунга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын делегаттар сонуургалдыг, ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып, лекция пропагандазының дружулгазын солушкан.

Партияның XXVI съездизиниң шиитирлери, СЭКП ТК-ның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл айтырыларының талазы-биле доктаалдары, эш Л. И. Брежневтиң чугаалары болгаш чогаал ажылдары, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткел «Билиг» ниитилелдиң мурнунга чаа сорулгаларны кедүрүп турар, оларның эң колу — билиглерни пропагандалаарының ажыктыын, дээштиин болгаш шынарын бедидерни болур деп, съезд секцияларының хуралдарынга онзалап демдеглеп турган. Бүгү совет улус-биле бир демей, пропагандистер СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң үүлдүг деп көргени чурттуң Аъш-чем программазын изиибиле деткип, оон сорулгаларын болгаш утказын кижи бүрүзүнүң медерелинге чедирерин күзеп турар.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының материалдарын тайылбырлаар ажыл массаларның марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң болгаш коммунистиг кижизидилгезиниң дениелин улам бедидеринге, улус ажылагыйжы эң чугула сорулгаларны шиитирлээринге оларның күш-ажылчы идепкейин күштелдиреринге идиг бээр хүлээлгелиг дээрзин ниитилел эртемнериниң болгаш идейполитиктиг кижизидилге секцияларының хуралдарында демдеглээн. Экономиктиг билиглериң, эргелеп башкарарының болгаш күш-ажылчы кижизидилгениң айтырыгларының секциязының киржикчилери чонның чаагай чоруунуң дугайында, оон амыдырал деңнелин чайгылыш чок бедидеринің дугайында партияның доктаамал сагыш салымышкынын чырыткылаадыр пропагандалаарын «Билиг» ниитилелдиң организацияларынга сүмелээн. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитирлериниң үжүрдүзазын, чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарының аргаларын ханы, тода көргүзеринче эге организацияларның кичээнгейин ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш көдээ ажыл-агый билиглерин пропагандалаарының секциязының киржикчилери уладырган.

Лекторлар, Тайбыңның 80 чылдарга программазын, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында кирген өске-даа саналдарны улам идепкейлиг пропагандалаар хүлээлгелиин СЭКП-ниң даштыкы политиказының болгаш идеологтуг демиселедиң секциязының хуралынга демдеглээн.

Хуралдарга РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин даргазы академик **И. Ф. Образцов,** СЭКП-ниң Москва хооркомунуң секретары **А. М. Роганов,** Белоруссияның «Тимковичский» совхозунуң директору **В. И. Колос,** Украин ССР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин даргазы, Киевтиң Т. Г. Шевченко аттыг Күрүне университединиң оралакчы ректору **И. И. Ляшко,** Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы **А. А. Епишев,** ВЦСПС-тиң секретары **Л. А. Земляникова,** Казах ССР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин даргазы, республиканың Эртемнер академиязының оралакчы президентизи **Б. А. Тулепбаев** болгаш өске-даа делегаттар съездиге илеткелдер талазы-биле санал берген.

Съезд ажылын **дүүн дооскан.**

(СЭТА).

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ ЭВИЛЕЛИНДЕ

ССРЭ-ниң УАЧД-де эвилелдешкен республикаларның хүннериниң эстафетазын Армения хүлээп алган. Республиканың Арменияның Компартиязының ТК-зының секретары К. Л. Даллакян баштаан делегациязын москвачылар чүректин ханызындан чылыг байдалга уткаан. Внуково аэропортка делегациязының келгенинге тураскаатқан митинг болган. Армян улустуң чедишкинниери дээрге партияның чаартыкчы ажыл-чорудулгазының, оон чиңгине угланышкынының, ленинчи национал политиканың практиктиг боттанышкынының дорт түңнели болур деп анда демдеглээн.

Оон херек кырында көргүзүү болза, ССРЭ-ниң УАЧД-де «Чаңгыс өг-бүледе» деп делгелгеде Армян ССР-ниң делгинри болур. Совет эргелерге-чагырганың чылдарында республиканың экономиктиг күчүзү аажок улгатқан. Индустрия кезээн тайылбырлаан бижикте мынча дээн: «Улуг Октябрьга чедир херек кырында үлетпүр шуут чок турган Арменияда 700 ажыг будургулгелер туттунуп, тургустунган». Ол дээрге өңнүг металлургияның, машина тудуушкунуун, электрониканың болгаш радиотехниканың, химияның, прибор тудуушкунуун адырлары-дыр.

Республиканың энергетика баазазының хөгжүлдезинин дугайында делгиирлер онза тодаргай чижек болур. Энергетиканы ында чээрби улуг объектилер-биле көргускен. Каш чылдар бурунгаар Арменияга бодунуң электри энергиязы чедишпейн турган, ам ол ону кожазында девискээрдерже чорудуп бериp турар. Ол дээрге совет улустуң үреттүнелдиг кады ажылдажылгазының, акы-дүңма дузалажылгазының база бир тодаргай чижээ-дир.

Республиканың чаа тудугларының картазы солун. «Иджеван-Раздан демир-орук шугумувуң тудуун доозар» деп ында бижээн. Тудугжуларның интернационалчы коллективи Иджеван-Дилижан участогунга поездларнин ажылчын шимчээшкинин ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр хүүсаадан эрте ажыдарын хүлээнген.

Республиканың көдээ ажылагыйының онзагай талаларын көргүскен фотоделгелгеде оон чаартынган будуку болур Арарат шынаазының байлаа ажыктан. Даштыг черлерни ажыл-агый кавызынга шапкын шингээткенинден бээр 70 муң гектар чер ажыглалда кирген. Ол шынаа тараанын болгаш виноградтың ораны боон хуулган. Ам Аъш-чем программазынга дүүштүр чер ажылының чаа курлавырларын ажыглалга киирип эгелээн.

Республиканың эртеми делегейге үнелелди алган. Делгелге Бюроканың астрофизика обсерваториязының, Ереванның физика институдунуң эртемденнериниң чедишкиннериниң дугайын чугаалап турар.

Армян улустуң угаан-бодал делегейининң байлаанын —литературазының, музыказының, уран чурулгазының бистиң хөй националдыг культуравыстың алдын фондузунда киргенинин дугайын ында көргүскен.

П. НОВИКОВ,
СЭТА-ның корр.
Москва.

С. Т. Кимни, Л. В. Курицкаяны, Г. М. Петуховту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Профессионал бедик мергежили дээш база Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттиреринге чедишкинниг киришкени дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Спартак Таксамович **Ким**— Хакас автономнуг областың ырының болгаш танцының «Жарки» ансамблиниң уран чүүл удуртукчузу.

Людмила Васильевна **Курицкая** — Красноярск крайның күрүне филармониязының хөгжүм лекторийиниң уран чүүл удуртукчузу.

Геннадий Михайлович **Петухов** — Сибирьниң технология институдунуң улустуң «Енисейские зори» танцы ансамблиниң уран чүүл удуртукчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 7.

Улам быжыглаар

Школага өөренип турганда, чолаачылаар эргенин шынзылгазын холга алган мен. Оон бээр он беш чыл дургузунда чолаачылаан. Красноярск крайның девискээриндеп эвээш эвес чүүктү сөөртүм. Кады ажылдаарга, магалыг-ла чон. Оларның төлээлериниң бистин Тыва АССР-ге келгенивиске өөрүвес аргам чок.

Бодум хөгжүм херекселдериниң барык-ла шуптузунга ойнаар, черле уран чүүлдү сонуургаар болгаш, чаңгыс хемниң суун кады ижип, күчүзүн кады ажыглап орар кожаларывыстың талантызын магаладым. Оларның спортчуларының болгаш чурукчуларының чедишкиннери база-ла моон сеткилимни хандырды. Мындыг харылзааларны моон соңгаар улам-на быжыглаары күзепчиг.

Д. САТ.
Чадаана хоорай.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докгаалын Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң партия эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып, күш-ажылчы коллективтерге ол талалы-биле өөредилгелерни эттиргилээн. Партия болган экономиктиг өөредилгениң 23 школазынга докгаалды дерт шак өөренген. Агитаторлар, политинформаторлар сүт-бараан фермаларынга, хойжу коданнарга баргаш, партияның чугула документизин таныштырган.

Сүт-бараан фермаларының кызыл-булуңнарында. Дагыр-Шеминиң аныяктарының хойжу оргазазының кызыл-өөнде, библиотекаларда, совхозтуң үш суурунуң 33 агитквартөлдарының төптеривде булуңнарны дерип кылган. Ында СЭКП ТК-ның докгаалындан уштә бижилгелерни, юбилеиге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни, сан-факгыларны, чуруктарны асыылагылаан.

Чыргакы салбырының (партия эге организациязының секретары Б. Кара-Сал, көдөө Советтиң күүскөм даргазы Ш. Куулар) девискээринде суур. Культура бажыңы, библиотека, хову турлаа кескү агитациябиле канчаар дериттингенин көрүп, оны канчаар кылып турары-биле таныжып, аргадуржулганы солушкан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылына уткуштур суурда чорудуп турар культура-массалыг ажылдар-биле база танышкан. Юбилеиге уткуштур чорутканы хемчеглер утка-шынары негелдеге дүгжүп турарын семинарның киржикчилери демдеглээн.

Чыраа-Бажы суурда агитквартөлдар чурттакчы чонуң хостуг үезин шып, ажыктыг эрттиреринче утланган ажылдарны чорудуп турар. Совхозта партком, көдөө Советтиң күүскому, херээжениер чөвүлели дыштанып хүннерде кежээлерни болгаш өске-даа хемчеглерни эрттиреринин планын кылгаш, ол ёзугаар чорудуп эгелээн. Интернационалчы кижилидилгеге хамаарыштыр бистиң калбак делгем Төрээн чуртувус— ССРЭ-ни эки билип алыры-биле, он беш эвилелдешкен республикага тураскаатқан кежээлерни эрттирген. Ону график ёзугаар агитквартиралар организастаан. Республика бүрүзүнүң чуруун, тугун, сүлдедемдээн азар, экономиказының, культуразының хөгжүлдезин көргүскен сан-чурагайларны, идик-хевин, аъш-чемиң чуруктарны делген көргүзер, ону чыылган чонга тайылбырлап таныштырар. Кежээлерни солуп программалыг концерттер-биле доозуп турган. Аңаа бистиң чуртувустуң улустарының ырларын ырлап, танцыларын ойнаан. Бо хемчеглерге суурнуң чурттакчы чону идепкейлиг киришкен болгаш бистиң чуртувустуң улустарының ажыдыралының, культуразының, уран чүүлүнүң дугайында хөй чүүлдерни билип алганнар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылдыга белеткел ажылдары болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы кедүрлүүшкүнүн болдурган.

Совхоз бүдүүлгезинин найы-даа участогунуң ажылчыннары планныг онаалдарны база хүлээлгелерни ажыр күүседир дээш кылымаа ажылдан келгенивиден, бо чылдың бирги чартыында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге чартык чылда 290 тонна сүт, 247 тонна эт, 21 тонна дүк садар планын ажыр күүсеткен. Совхоз ниитили-биле төрүүр чүс баш хойга онаштыр 94 хураганы меңги доруктуруп алган. Төрүүр чүс баш хойга онаштыр Дагыр-Шеми хойжу бригадазы 98, Улуг-Хову бригадазы 96 хураганны доруктуруп алган, бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган. Хойжулар араазында социалистиг чарышка коммунист Сарылар Сонай-оол бирги черни эдээп. Төрүүр чүс хойга онаштыр 108 хураганны ол менди өстүргеп. Хойжулар Сендажы Чечек, Борис Куузар, Саая Каваа-олар багай эвес көргүзүглерниг болганнар.

Амгы үеде бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери чурттуң юбилейинге төлептиг ужуражыр, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш шалынчы ажылдан турарлар. Ылангыя чайгы семиртилгени организастыг чорудар, нииттиниң малынга, четчир чемнерни белеткөөр, тараа болгаш мал чеми культураларның чаагай дүжүдүн өстүрүп алыр болгаш өске-даа мал база чер ажылын хөгжүдеринче утланган хемчеглерни ап турарлар. Олар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны челиишкиниңиг шиитпирлээринге бүзүрелдиглер.

Г. КАНЧЫЫР-ООЛ,
«Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары.

ЧУРУКТАРДА: Красноярск крайның Рыбинск райоңд «Бородино» совхозтуң агроному, район Соведининң депутады Галина Засуля. Ол кызымак күш-ажылы-биле чангыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган (үстүнде); Мөнге доштуг Таймыр автономнуг округта амгы үениң суурлары, чурттакчылыг чөрлери немежип турар. Ук округче газ дамчыдылгазын база боттандырган. Газ дамчыдылгазы. (адаанда).

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАРНЫҢ РОЛЮ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың улус депутаттарының район, хоорай, суур болгаш көдөө Советтериниң күүсекчи комитеттери чурттакчы чонуң бүгү күжүн мекчиен турар. Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр көдөө Соведининң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төдептиг уткуур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, республиканың бүгү ажылчы чонун ону күш-ажылчы чедишкиниг-биле уткуурунче кыйгырган. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга чедип алыр сорулгадардан ангыда, чонуң чаагай чоруун, культуразын бедидеринче, социал хандырылгазынче доктаамал сагыш салбышаан, улус депутаттарының Алдан-Маадыр көдөө Соведининң күүскому ажыл-ишчилериниң боттарының дазнаан ажылынга ээ-харыысалгазын бедидип турар. Ылангаш күүском депутаттарның бот-идепкейин дамчыштыр чон-биле харилзажып ажылдап турар.

Көдөө Советтиң составында 25 депутатгар оар. Депутат болуру—оедик аддар болгаш улут харыысалга болгай. Депутат кажы бүрүзү Советте түскен даалгалыг. Ажылдап, чурттап турар черинниң аныыбиле депутаттар болуктери тургустунгулаан. Олар көдөө Советтиң күүскомунда кадагалаттының чыдар аңгы паңкаларлыг. Оон иштинде көвртал аайы-биле тургускан ажыл планы, депутат болуктериниң кежигүннериниң дазнызы бар, эрттирген хуралдарының протоколдары болгаш депутаттарның чагыларын болгаш өөрген сүмелерин шүлэ доктаамал демдеглеп турар.

Көдөө Советте көдөө ажылагыш, корум-чурум оваа хоойлу-дурум, план-бюджет болгаш мандат талазы-биле 4 доктаамал комиссия тургустунган. Комиссия бүрүзү түскен паңкалыг, шүлэ квартал иштинде кылып чорудар ажылларының планы, комиссия кежигүннериниң дазнызы, комиссия хуралдарының протоколдары база бергеи сүмелериниң демдеглели бар. Чижээлээрге, мандат комиссазының кежигүннериг депутаттарның шыйыглаларын болгаш хөрек демдектерин доктаамал хынаап, сессияга олурүүшаан болгаш ооалдаан депутаттар-биле тайылбыр ажылын чорудуп, депутаттарның бот-харыысалгазын бедидип турар.

ДЕПУТАТТАРНЫҢ идепкейлиг чоруун бедидер талазы-биле оон-даа өскө чамдык ажылдарны көдөө Советтиң күүскому чорудуп турар. Чижээ, депутат бүрүзү бодунуң кылып чоруткан ажылын демдеглээр түскай журналдыг. Ол журналда депутаттың деңиттирген сорулгада округунуң бажыннар айы-биле шыйыш көргүскен округтуң схемазын, округта ерегелерниң болгаш чурттакчыларның санын, чурттакчыларның база өг-бүленiң хөрээжен ээлериниң, школада өөрөнип турар өөренкчилериниң, пенсионерлериниң, школа базы четпээниериниң база чартык өскүстериниң дазнызы бар. Ногаа, картофельдыг, мал-маганыг болгаш мал-маган' чок, телевизорлуг, газтыг өг-бүленерниң санын база четчелеп айыткан. Арага-дарыже болгаш корум-чурум үрээринче сунзулуг кижилерниң, кижизидилгези кошкак өөренкчилерниң тускай бүрүткелин, олар-биле кылып чорудуп турар ажылдың планын, кылдыгган чүүлдерниң демдеглелин кылып, сагылга-чуруму аттингенерни хайгаараддан чоорту үндүрүп турар.

Депутаттарның квартал аайы-биле кылып чорудар ажылының планнарын, оларның сөөгүкчүлер мурнунга кылган отчёттарының протоколдарын, сөөгүкчуларның бергеи чагыгларының күүселдезинин талазы-биле демдеглелин база журналда кылып турар. Көдөө Советтиң күүскому депутаттарның чөп ортузунга кылып турар ажылдарын демдеглээн журналдарын доктаамал хынаары, сессияларга болгаш күүском хуралдарынга депутаттарның отчёттарын дыннаары чаңчыл апарган. Сессияга кылган илеткелден база саналдардан хууда демдеглел кылыр кыдыраажы база, бар.

Чөөн ортузунга депутаттың кылып чорудуп турар ажылы оон-биле кызыгаарлаттынмайн турар дээрэи билдингир. Бажың-балгадының иштидаштынга чечек тарын турарын, долгайдыр кажаа-херимниң байдалын, ыяштарны олурткаңын хынаары, дузалал ажыл-агыйын сайзырадыр дээш тудуг материалдарын, комбикорм, ногаа болгаш чечектер үрезиннерин садарын организастаарының талазы-биле айтыыр тургускаңнарны деткиң, ону херек кырында боттандырары дээш оон-даа өске. Бо-ла бүгү ажылды доктаамал чорудуп келгенинiң түнелинде, чөөнуң амыдырал-чурттагазы хүн келген тудум акижин, культуралуг деңнели бедип, суурнуң чаагайжыдыгазы экижин келген. Чижээ, 1981 чылда эң эки арыг-сылыг болгаш корум-чурумнуг суур дээш республиканың социалистиг чарыкынга ийиги черни Алдан-Маадыр суур эзлээш, диплом база акша шаңналы-биле демдеглеткен.

Ам Алдан-Маадыр көдөө Соведининң девискээринде 167 ереге телевизорлуг болгаш 188 ереге газты ажылгап турар. Ажыл-ишчилериниң хуу ончузунде 829 мыйыстыг бода мал, 2240 шөөр мал, 128 хаван болгаш 59 чылгы мал бар болуп турар. Эрткен чылын көдөө Советтиң девискээринден 59 тонна эттi базып 8,9 тонна дүктү күүском чондап күрүнеге саттырган. Көдөө ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы болгаш культурлуг недүрлүүшкүнүн улам шинай хей-аът киирер дээш көдөө Советтиң күүскому совхозта партия организациязының удуртулгазы-биле бодунуң чон ортузунга организациязының культура-политиктиг ажылын херээженер чөвүлели, профвиилел, комсомол организациялары, төрелдер комитеттери, профилактика чөвүлелдери-биле бир демниг чорудуп, комплекстиг планнарны ажылдап кылбышаан, агитквартиралар дамчыштыр чорудуп турар. Суурда 11 агитквартира бар. Хүнүң чамдык чугула айтырыглары-биле ай санында чурттакчыларның хуралдарын агитквартираларга эрттирип турар. Аңаа чонуң ажыл-ишчиниң, киижизидилгезиниң, дыштанылгазының, суур чаагайжыдылгазының, хууда дузалал ажылагыйының айтырыгларын чугаалажып, арагалаан, корум-чурум алдаан таварылгаларны сайгарып турар. Бир агитквартирада 4 малчын өг-бүле быжыглаттынган. Олар ол малчыларга шефтеп, бажың-балгадын чугайлап, кажаа-хораазының керженин контаржып, лекция-беседаны кылып, уруг-дарыының школада кижизидилгезин хайгаарай турар. Херээжениер чөвүлелиниң кежигүннери школаның интернадынга комнаталар аайы-биле бижыглаттынган. Ында уругларның өөредилгезин, сагылга-чурумун база идик-хевин хүн бүрү хайгаарап турар.

КҮҮСКОМНУҢ турар бажыңының «Шиитки-дашкы» дериглезин база көрүштүг кылдыр кылган. Ханада Советтер дугайында хоойлударны, плакаттарны аскылаан. Депутаттар өрээлинде «Депутаттар чөвүнүң Советтерде бүрүн эргелиг төлээлери» деп стендини шөвергин, чараш кылган. Ол самбыраның ол-бо талазында хоойлудан уштә бижилгенин база В. И. Ленининиң депутат дугайында чугаазын бижип каан. Оон баштайгы кезээнде депутаттарның данзызын болгаш херек чуруктарын чыпшырган, дараазында күүском кежигүннериниң чуруктары, доктаамал комиссияларның болгаш депутаттарының болуктериниң данзызы, сессияга депутаттарның олуржуп турарының экраны, сөөгүкчуларның чагыларын болгаш мурнакчы депутаттарның өөнүг чуруктарын киирген. Кирип келирге бөскү черлерде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, районнуң болгаш Алдан-Маадыр көдөө Советтериниң күүском кежигүннериниң хууда айтырыглар талазыбиле чонну хүлээп алыр хүнлерин, шактарын айыткан расписаниелерни чонга эптиг кылдыр көргүскени чүүлдүг.

Чөөнуң дыштанып хүнлеринде эвилелдешкен республикаларга тураскаатқан тематиктиг кежээлерни Культура бажыңынга эрттирип эгелей берген. Оларга акыдүкма эвилелдешкен республикаларның экономиктиг, культурлуг деңшилгезин чонга таныштырып турар. Ында тематиктиг кежээлерни эрттиреринiң мурнунда өг-бүле концерттерин көргүзүп турар. Мындыг кежээлерни график ёзугаар эрттирерин агитквартираларга дааскан. ССРЭ-ниң алдарлыг юбилейинге болгаш Тываның Совет Эвилелиниң составынга каттышканындан бээр 40 чыл оюнга тураскаатқан уран чүүл көрүлдезин совхозта коллективтерге организастыг эрттирткен.

ЫЧАНГАШ ажылчы чон ортузунга чоруткан политмассалыг ажыл халас барбаан болгаш 1981 чылдың түнелдери-биле совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун чаалап алдышаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының планыг онаалдаларын ажыр күүседир дээш алдан-маадырыылар бедик кедүрлүүшкүнүүр ажылдап турар.

Х. СИРИРИН.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оргинеструктор килдизиниң инструктору.

Номчукчунуң бодалы

АЖЫКТЫГ МАЛДЫ ӨСТҮРЗЕ

Тыва улус шаандан бээр өшкүү хөйү-биле өстүрүп, эъдин чип, сүүн ижип, кежин, дүүн хөп кылырынга ажыглап чораан. Ол ёзээрге кижи белеткээн, хөй чем-даа хереглевес, кадыр-берт черлерде чайгаар бүткөн өөрбелчиирлер оттаар, экономика талазы-биле орулеглыг мал болгай.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларынга бир кезекте ошку өстүреринче кичээнгей кошкаан турган. Ынчангаш ол ажыктыг малдың баш саны дыка эезээп, кызырылгаан. Ам харын оңу эдериниң демчеглерин ап турары өөрүнчүг-дүр. Ылаңгыя республикага чылгы, сарлык, төөе, ивеи өстүреринче кичээнгейни улгаттырары-биле кады ошку ажылын сайзырадыр дугайында тускай докгаалды СЭКП обкомунуң бюрозу бо чылдың март айда хүлээп алганын дыка чүүлдүгүндүм.

*Бистиң мал семирдир аъш-чемниг, ооруктарын ажыглаарын, ооруктарга суу белеткээрин, ооруктарны ажыр боттандырарын, ооруктарны ажыр-аргалыг кылдыр көвүдедирин, ооруктарга кадыг-бөрт черлерни сонуургаарын, ооруктарга ажыр-аргалыг кылдыр көвүдедирин

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткӥлдиг күш-ажылын үнелеп көргениниӥ демдӭ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Полина Яковлевна **Байгузина**— Кызылдың школа-интернадыныӊ ажылчыны.

Агриппина Ивановна **Байкалова**—Кызылдың школа-интернадыныӊ кижизидикчизи.

Елена Григорьевна **Бархоменко**— Кызылдың школа-интернадыныӊ ажылчыны.

Анна Афанасьевна **Барыбина** — Респотребсоюзтуң садыг баазазыныӊ ажылчыны.

Владимир Николаевич **Булыгин** — Тываныӊ чумага удур станциязыныӊ электригы.

Дмитрий Дмитриевич **Валянский** — Кызылдың нефтебаазазыныӊ шеригжиткен таңныл черииӊ начальныгы.

Фёдор Ананьевич **Вахрушев** — чумага удур станцияныӊ одакчызы.

Анна Ивановна **Воронько** — пенсионер.

Мария Григорьевна **Вязовкина** — столоваялар болгаш рестораннар трезииӊ ажылчыны.

Евдокия Ильинична **Глебова** — столоваялар болгаш рестораннар трезииӊ техажылчыны.

Анфиян Гурьянович **Дерягин** — хоорайның харылзаа белдирииӊ почта үдекчизи.

Галина Темироловна **Дугержаа** — Тываныӊ хөгжүм-шин театрыныӊ режиссёр-ассистентизи.

Антонида Петровна **Ерлыкова** — аш-чем бараанныӊ садыныӊ ажылчыны.

Василий Дмитриевич **Золотых** — Тываныӊ чумага удур станциязыныӊ таңнылы.

Елена Михайловна **Зыряпова** — Кызылдың эът комбинадыныӊ ажылчыны.

Галина Георгиевна **Иванцова** — Кызылдың эът комбинадыныӊ ажылчыны.

Маргарита Арвидовна **Колесникова** — Кызылдың эът комбинадыныӊ кол мал эмчизи.

Анна Васильевна **Кудрина**— республика эмнелгезииӊ санитарказы.

Анна Степановна **Кулагашева** — республика эмнелгезииӊ ажылчыны.

Маня Антоновна **Лери** — республика эмнелгезииӊ ажылчыны.

Наталья Лаврентьевна **Малышева** — столоваялар болгаш рестораннар трезииӊ ажылчыны.

Кара-кыс Намзатовна **Мунзук** — хөгжүм-шин театрыныӊ артизи.

Максим Монгужукович **Мунзук** — хөгжүм-шин театрыныӊ артизи.

Василий Арсентьевич **Никитин** — Тываныӊ автосептелге заводунуӊ цехтелде болгүүнүӊ бригадири.

Валерия Ивановна **Овчаренко** — Тываныӊ авиабүдүргелиниӊ ажылчыны.

Мария Фёдоровна **Полежаева** — «Кызыл тудуг» эргелелдии кол бухгалтериниӊ орадакчызы.

Николай Яковлевич **Племянников** — Садыг министерствозунуӊ септелге-монтаж комбинадыныӊ улуг мастери.

Аграфена Перфировна **Попова** — Күрстрах инспекциязыныӊ агентизи.

Пелагея Анфиногеновна **Прокаева** — Амыдырал хандырылга министерствозунуӊ автобаазазыныӊ ажылчыны.

Надежда Денисовна **Пустонайкина** — телеграф-телефон станциязыныӊ телефонизи.

Александра Андреевна **Саморокова**— «Автотехснаб» материал-техниктиг хандырылга конторазыныӊ инженери.

Мария Яковлевна **Саявова** — Кызылдың школа-интернадыныӊ ажылчыны.

Валентина Константиновна **Семёнова** — Кызылдың эът комбинадыныӊ тудуг цехиниӊ шеверлекчизи.

Анна Ивановна **Сигаева** — республика эмнелгезииӊ санитарказы.

Михаил Данилович **Тарбастаев** — чумага удур станцияныӊ одакчызы.

Алексей Павлович **Таскараков** — чумага удур станцияныӊ ажылчыны.

Григорий Яковлевич **Толстых** — Тываныӊ автосептелге заводунуӊ

ЖУРНАЛ 35 ХАРЛААН

«Сельское строительство» журнал 35 харлаан. Оон баштайгы үндүрүлгези Ада-чурттуң улуг дайынының тиилелгелиг доозулганы-биле, улус ажыд-агыйын бистиң чуртувуска катап тургузуп эгелээнибиле сырый холбаалыг. Дайын сөөлүндеги баштайгы беш чылдар—муң-муң совет суурларның, көдээ черлерниң база катап төрүттүнгенииниң чылдары ол. Ынчан журнал колхозчуларны чер казанактартан чаа бажыңнарже көжүп киреринге, бирги эзлчегниң сорулгаларын шиитпирээринге тудугжуларга улуг дузаны көргүзүп турган. Бичии колхозтар улуг ажыл-агыйлар кылдыр каттышкан.

Сөөлгү чылдарда журналдың организакчы ролюдыка өскен. Көдээ чуртталга пунктуларын тударының болгаш планнаарының айтырыглары, культура-амыдыралдың, чурттанының болгаш будүрүлгениң тудүгларын чедиишкинниг ажылдап кылганының дугайында информациялар журналдың арынарынга доктаамал парлаттынып турар. Журналдың материалдары орук түүлүнүң, суурларның инженерлиг дерилгелериниң, мелиорация системаларының тургузууның, мал ажылының комплексчериниң чаарты кылдынып, оларны түдуп турарының, эвилелдешкен республикаларда болгаш даштыкы чурттарда тудуг ажылын канчаар организастап турарының дугайында тодаргай тайылбырлап, номчукчуларга таныштырып турар. Төлевилел институттарының, көдээ тудуг организацияларының болгаш будүрүлгелериниң, эң эки ажылчын бригадаларның болгаш будүрүлгелериниң чаартынчыларының ажылының дуржулгазын журнал бодунуң чүүлдеринге парлап келген.

Он бирги беш чылда чонну аъш-чем продуктулары-биле хандырарын улам экижидерин көрүп турар. Ынчангаш «Сельское строительство» журнал партия болгаш чазактың идип үндүргени Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга салдар чедирер материалдарны парлаарынче кичээнгейни углаар. Оон-биле кады мал чеми белеткээр болгаш болбаазырадыр кылыр объектилерниң база комбикорм будүрүлгелериниң тудугларын, продукцияны белеткеп кылырының амгы технологиязын номчукчуларга тайылбырлаарын улам калбартыр. Дузалал ажылдыг черлерге дузалап болгу дег материалдарны чырыдарын уламчылаар.

ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур база он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир талазы-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартырынче көдээ тудугжуларның ажыл-херээ угландыорар, оларны мобилизастаар сорулганы журнал салып турар.

Е. ХМЕЛЬНОЙ.

«Сельское строительство» журналдың ажылдакчызы.

АКЫМНЫҢ СӨӨЛГҮ ЧАГААЛАРЫ

АЧАМ херектиг саазыннар шыгжаар чуга алгы хаттыг чораан. «Кызыд дустай» бергенде эрги аптара дүвүнден оон ол «архивин» душ бооп тып алган бис. Япзы-бүрү саазыннар аразындан эрги чагаа хавын эскерип каап. оон адреэни сонуургап ноч чудум.

«ТУРАНЧЕ
Орденниг Бии-Хем кожуунуң.
Өөк сумузу, № 6 арбан.
Маспык-оолга,
ССРР. Полевая почта 32034
Бай-Кара Биче-оол».

Дайындап ээп келбээн акымның сөөлгү чагаазы ол болган. Ону латин үжүктербиле бижээн боорга, ынчан таптыг номчуп чадаап, бодумнуң «алгы хавымга» (папкамга) шыгжап каан мен. Каш чыл бурунгаар ук чагааны дилеп тургаш, акымның амыдыралы, ажыл-херээ, чурттан өскен чери-биле холбашкан чамдык чүүлдерни тодаргай сактып келдим.

1943 чылдың май. 20-де фронтуже тыва эки турачы танкистерниң бөлүү аъттанышкан. Олар он бир кижи. «Тыва танкистер» деп фоточурукта бистиң акывыс Бай-Кара Биче-оол мурнуку одургада олурар үш кижиниң ортузунда.

Баштайгы эки турачыларны пайысылап Кызылдан байырлалдыр, бедик кедүрүүшкүнүүр байдалга үдээп.

«Мээн ада-нем, төрел-доргүлдерим меңи Туранда мапап турлар боор. Оларже чагаа чоруткан кижи мен» — деп, Биче-оол эш-өөрүүге Сесерлиг артын ажыш олургаш, бүзүрелдиг чугаалап чораан. Кежээликтей, хүн түгүрүүнде кире бергенде, эки турачыларның машиналары Туранга доктааган. Аңаа оларны үдеп келген арат-чон Күй-Баар даанның эдээнде эңдерик. Биче-оол машинадан дүвү-далаш дүже хөлээп, чылган хөй чонну эргий маңнаан. Ада-иези-даа, төрел-дергүлдээ келбээн болган.

Муңгаргай хөөннүг машинаже дедир қылаштап олурда, хенертен: «Биче-оол, доктаай каавыт, дуңмам» дээн үн дыңналган. Хая көрнүп кээрге, ачазының кады төрээн үбазының ында ажылдап турар оглу Айыжы болган. Оон-биле сеткил хандыр хөөрежип турда, «Эки турачылар, машинаже!» дээн команда дыңналган.

«Ачам дыңнаваан хире-дир, оон башка Челер-бораза чок эвес, дүп-хүн дивейн. түтсуп кирип кээр-дир ийин ол» дээш, Айыжының холун дыңыг туткаш, оон арныче көрүп турган: «Ачам, авамга, акыларымга, үбаларымга база дуңмаларымга мээң изиг байырым чедирер сен, акый» дээш, машина кырынче хартыга дер кашпагай үне халаан...

ЧАЙ эртип чорда, Турандан аалывыска Айыжы чораап барган. Оон чугаалаанын-биле алырга. Биче-оол аңаа ийи катап чагаа бижээн, олар-биле кады чаңгыс чагаа хавында ада-иезинге чоруткан оон хөй эвес сөстүг чагаалары база бар болган. Тыва танкистер ынчан фронтуже кирбээн. Горький хоорайга сургуулдан турган.

Хар чагбаан-даа болза, хыраа эртениң-не черниң кырын буурул ак қылдыр шыңыштарның алдын-сарыг бүрүлери черже сылырткайның төктүп турган үе. Бир-ле катап ачамны суму чери херетлээп деп сөс келген. Челер-Боразын ээертен мунган, ол ынаар хапкан. Удаваанда ачавыс бо келген. Оон арнында улуг өөрүшкү илдең болган. Бажыңче кирип кел-ле ол алгыра-дыр: «Биче-оолдан чагаа оглувустан чагаа келген!». Бистер шуптувус ачавыста-ла бардывыс.

«Оолдарым, кожаларывыс-че маннажыңар, ССРЭ-де фронтучу акыңарның чагаазын дыңназыннар!» Бистер үш бичии оолчугаштар, кожаларже казырылаңдыр эстедип-ле кагдывыс.

Чеди класс доозкаш, аланезинин ажыл-агыйынга дузалажып артып калган Эник-оол акым чагаанын хавын кончуг овдарымчалыг ажыткаш. дөрт сый тутқан чагааны үштүп часкаш, помчуп эгелээн.

ҮШКҮ ЧАГАА

«Горький хоорайда силерниң оглуңар Бай-Кара Биче-оолдан.

Эргим ада-нем, акыларым, үгбаларым, дуңмаларым болган танып эш-өөрүм — силер бүгүдеге канчаар-даа аажок ынакшылдыг болгаш революстуг изиг байырымны бодумнуң чүрээмниң хайызындан чедирип олур мен.

Силер бүгүде төрээн черинивисте амыр-менди тур силер бе? Тыванын 22 чыл оюн кайы хире өөрүшкүлүг, хөглеп эрттирдиңер? Бо черге келгеш, мээң чоруткан ийи чагаамны алдынар бе? (Ол чагааларны Туранда Айыжыга бижээн чагааларымның иштинде суккан мен).

Горький хоорайда амырменди чурттап. өөренип тур мен. Ийи-үш ай өөренгеш. совет кан танкыны мунупкаш. немеп эжелекчилерни чылча шаварынга ТАР-ның чазааның. Тыванның арат чонунуң өмүнээзинден кезээде белеп мен».

Бистин өг-бүдевистин кежигүннери. кайгамчык дүрген чыглып келген кожаларывыс чаңгыс-даа сөс эрттирбезин кызып. улуг безин тыпмайн. Эник-оолдуң аксынче кайган алган дынап олурган бис.

«Мен ам он айның бирээде фронтуже хап орар мындыг мен. Тос айның онда чоруур турган улус бис. программаны ам каш хонук узадып кагды».

— «А хопуразын, шагда-ла дайылдажып кирипкен кижидир оң» деп, ачам даңза, хавында барган. Аваңны көөрүмге, тонунуң чеңи-биле карааның чажын улай-улай чодуп-ла олур.

Ам каш хонук арткан. Чагаа чорудар болзунарза, мээң чоруй барган черимге кээр апаар. Бо черге чагаа бир ай бооп келир чер-дир. Революстуг байыр-биле силерниң Бай-Кара Биче-оол».

Фронтуже чоруурда база катап чагаа бижинирин Биче-оол аазаап. Ынчалза-даа оон ол-ла хевээр чүү-даа келбээн. Ол болу. дүнүн дүмбей карангысыңче шыны берген кышкап. кезээ меңгеде чиде берген. Чүгле оон сөөлгү чагаазы чоок кижилеринге тураскаал бооп арткан.

ЧЕН БИЛИП кээримге-ле. ада-нем Бии-Хемде Хадындан кудулдур ырак эвесте Сайлыг-Кара деп черде чурттап олурар улус чораан. Хадың суурну революция мурнунда-ла орус тараачыннар тургускан.

Тывага чаа амыдыралды арат чонуң тургузуп эгелээни-биле кулактар, бай садыгжылар шуут-ла эптежип ыыдавааннар. 1930 чылдың чазынында Өөк, Туранның байлары боттары база колчакчыларның дүш бооп дириг арткан артынчылары-биле каттыжып алган, чепсегленип дериттингеш, революстуг улусчу эрге-чагыргага удур. демисежир сорулгазын илереткеш, Хадынның Сөөскенниг Өзенинче үне бергеннер.

Үймээнчилерниң сүлчээзиниң дугайын араттар Төпче дамчытканнар. Каш хонганда. Хаглыг-Алаакка орус, тыва шериг отряды чедип келген. Отрядтың командирлери Сөөскенниг Өзенниң байдалын түс черинң чурттакчылары-биле сүмележип, оларның тайылбырын кичээнгейлиг дыңнап тургаш, кончуг тодаргай өөренип алганының соонда, орус тараачыннарның, тыва араттарның төлээлекчилерин чыып, чажыт хуралдаткан.

Сөөскенниг Өзенче Хадыдан кара чаңгыс орук чоктаан. Ону бөө-чепсектиг үймээнчилер доозуп турары чугаажок. Оон бажы эртинмес кадыр Чокпак-Дагда үскен, а мурнуу талазын ажык мээстерлиг, чалым-хаялдыг даглар бүзөөлээп. Ынаар эртип болурунуң чүгле чаңгыс аргазы бар—оон соңгу чүгүнден кээр.

«Дүн дүжери-билек, аъттарны доктааган черивиске таңнылыдар-биле кады каапкаш, даваш-шимээн үндурбейн, Өзенниң иштин куду бадыштар. Дан хаһазында үймээнчилерниң турлааңга четкеш, ону кончуг дүрген бүзөөлептер. Бо планны боттандырарда, бистерге арга-дуржулгалыг, тайганы бодунуң беш салаазы дег билир үдекчилер херек-тир»—деп, ол хуралга отрядтың командирлери бодунуң тайылбырын доозкан. Отрядты үлөөри-биле араттар Оңгар-оол биле Маспык-оолду дилээп. А олар эш-өөрүнүң даалгазын сеткил ханып хүлээп алганнар. Отряд үймээнчилерниң турлааң чер чырып орда бүзөөлепкен. Командир агаарже үш удаа бооланнап. Шиви дөңүнге удуп олурган таңнылыдар сырбаш-сурбаш тура халышкан, үш-баш чок бооланып эгелээннер.

Майгыннарда, чадырларда тааланчыг уйгузун удуп чыткан үймээнчилер оон-моон ак хептиг үне маңнаткап, чыый тургузуп каап бооларында баргап. Отряд шериг наш удаа даалгаашкын кылыптарга, олар сүрөөлеп, чамдыктары холдарын өрү кедүрүп, дүжүп берген, а өскелери кызыл-даваң.

К. МАСПЫК-ООЛ.
(Уламчылыг).

Чай болгаш уруглар

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың декабрьда үндүргени «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин. кижизидилгезин, оларны күш-ажылга белеткээри улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалын удуртулга болдуруп, районнуң өөреникчилерин күш-ажылга кижизидер болгаш өөредир талазы-биле ажылче районнуң улус өөредилге килдизи кичээнгейни күштелдирген.

Эрткен 1981 чылда районнуң ортумак школаларының өөреникчилериниң сес будүрүлге бригадазы, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың 7 лагери ажылдан чайлаан. Бажың-Алаак. Чадаананың № 1, Суг-Аксы, Бора-Тайга, Ийме, Чыраа-Бажы, Шеми школаларының будүрүлге бригадалары эки ажылдаан. Баян-Тала школазының күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагериниң ажылы эки болган. Теве-Хая, Хорум-Даг, Ак-Даш 8 чыл школаларының өөреникчилери мал чеминиң белеткелинге идепкейдиг ажылдааннар.

Чадаананың № 2 болгаш Суг-Аксы ортумак школазының ыяш ажыл-агый талазыбиле тургускан отрядтары ажылдан чайлаан. Школа септелгезинге 20 отрядка 431 өөреникчи киришкен.

1982 чылдың чайгы үезинде өөреникчилериң дыштанылгазын организастыг чорудар талазы-биле партия райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди тускай доктаалды үлөөп алган. ажыл планын бадылаан. Өөреникчилериң чайгы күш-ажылчы улдуңуда ортумак школаларга 10 будүрүлге бригадазы, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың 10 лагери ажылдаар.

Чыргакының. Теве-Хаяның 8 чыл школалары будук-бүрүгсиген белеткээри-биле күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлерин түрүскаңнар. Бо хүннерде Бажың-Алаак, Суг-Аксы, Чадаананың № 1, Шеми, Хайыракан ортумак школаларының будүрүлге бригадалары организастыг ажылдап кирген.

Школаларның будүрүлге бригадаларына керээ ёзугаар совхозтар 81 га картофельди, 106 га кукурузаны, 34 га ногаапы өстүрүп ажаарын, 296 тонна сигенни, 545 тонна будук-бүрүңү белеткээрин онаагап. Чадаананың № 2 школазының өөреникчилери 160 га черге ыяш культураларын, 100 га черниң арга-арыын аштаарын, 200 кг эм оътту болгаш 400 га кат-чимисти чыып бээри-биле Чадаананың ыяш ажыл-агыйы-биле дугурушкаш ажылдап киришкен.

Чай дүргүзүүдә өөреникчилериң чаңгыс, ийи-үш хонуктуң походтарынга 5 мун ажыг өөреникчи киржир. С. К. Тока аттыг пионер лагеринге, республиканың пионер лагерьлеринге школачылар дыштанырлар.

Шушенское, Кызыл, Ак-Довурак, Хову-Аксыңче 400 өөреникчи экскурсиялап чоруур.

Өөреникчилериң будүрүлге бригадаларынга, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлеринге, ажылдап турар черлеринге ГТО-ның нормативтерин массалыы-биле дужаарын организастаар. Комсомол райкому, районнуң спорткомитеди элээди оолдар ортузунга бут бөмбүүлүн маргылдаазын эрттирер.

Бажың-Алаак ортумак школазының өөреникчилери республикага болуп эртер авто болгаш судомодель конкурстарынга киржир. Чадаананың Пионерлер бажыңының Бочкаревка удуртқан авиамодель бөлүмүнүң оолдары республика көрүлдезинге белеткеңнип турар.

Оон-биле чергелештир өөреникчилериң будүрүлге бригадаларын, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлерин ажылдың болгаш чайгы дыштанылганы организастап эгелээнинде четпестер бар. Ылаңгыя Хөндергей, Ийме, Баян-Тала, Хөр-Тайга ортумак школаларның будүрүлге бригадаларында өөреникчилер чурттаар, дыштаныр черлер мынчага дээр септеттинмээн. уруглар суурлардан қылаштажып ажылдап турар. «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг болгаш «Хөндергей» совхозтарның удуртукчулары бо талазы-биле шиитпирлиг хемчеп алыры чугула.

Суг-Аксы. Сүт-Хөл 8 чыл, Баян-Тала школаларының өөреникчилери будук-бүрүгбелеткелинче организастыг киргеп турда. Алдан-Маадыр, Бора-Тайга, Хөндергей, Хөр-Тайга Кызыл-Тайга, Чыргакы школаларының директорлары ол чугула ажылды амдаа организастап шыдавайн турар.

С. МОНГУШ,
районнуң улус өөредилге килдизиниң инспектору.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннериниң чогаадыкчы коллективтери уран-талантызын бистиң республиканың бүгү районнарынга бир неделя дургузунда бараалгадып келген.

Оларның солун концертин чер бүргүзүнге улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, ам база катап аалдап келирин күзеп турганнар. Тыва черниң хүндүлүг аалчыларының түңнел концерти бөгүн Кызылдың хөгжүм-шин театрынга болур.

ЧУРУКТАРДА: «Жарки» биле «Енисейские зори» ансамбльдер.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Аграар

Республикага бөгүн көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге дициреп чаъстаар. Хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык черлерге 12—17 градус чылыыр.

Суд залындан

ХАЙГААРАЛДАН ҮНГЕШ...

Тыва АССР-ниң Конституциязының 39 үүлүнде «Тыва АССР-ниң хамаатылары өөренир эргелиг» деп айыткан.

Шак ындыг чаагай алдарлыг эргени адилээри дег магалыг чүве кайда боор. Ындыг түрбүже чамдык аныяктар өөредилгеден оспакеырап, ону ара кааптаа чоочтар бары хомудаан. Ындыгларның чижээнге 18 харлыг Семён Шалык, Евгений Самбуу, Анатолий Шагаачы, Алдай Пар-оол, 14 харлыг Родость Оюн, 15 харлыг 7 класс өөреникчизи Шолбан Шалык, 14 харлыг сески классчы Маадыр-оол Сүгелдей хамааржыр. Е. Самбуу, С. Шалык, А. Шагаачы, А. Пар-оол, Р. Оюн олар хоорайның № 4 профтехучилищеге өөренип тургаш, өөредилгезин ара кагган. Тес-Хем районда Шуурмак суурга чеде бергеш, өөреникчилер Ш. Шалык, М. Сүгелдей оларны бөлүглеп алгаш, арагаже сундугуп, бөлүк арагалап чорун турганнар. 1982 чылдың январь 28-те Шуурмак суурга кудумчуга Г. И. Чистаковка ужуражып келгеш, Е. Самбуу, С. Шалык, Р. Оюн, А. Шагаачы, Ш. Шалык, М. Сүгелдей олар анаа хөл дээш. [illegible] тургаш, оон ан чоруурун эрагазын хунаап алганнар. Ол-ла оолдарның эжи А. Пар-оол кудумчуга Дожувайны эттеп тургаш, бөргүн, арагазын үптеп алган.

Тес-Хем районнуң улус суду А. Пар-оол, М. Сүгелдей, Е. Самбуу, С. Шалык оларны 3-3 чылда, Р. Оюн, Ш. Шалык оларны 1-1 чылда хоспталгазын казып шиитккен. А. Шагаачы 2 чыл хуусазылыг шенелдеге шиитгирген.

Аныяк өскеннин кижизидилгезинче хамаарышкан училищенин, школаның ада-иезинин, хөй-ниити организацияларының талазынган хайгааралды сулаатканын бөлүк оолдарның үүлгедин хереченлеп турар.

Б. БОРИСОВ.

ХЕМЧЕГ АЛБААНЫНДАН

УСТЬ - КАМЕНОГОРСК. Колхозтар аразының хаваа семиртир каттыжышкынының директору Г. Япс бойдустуң чаражын магадаар, а ол хирезинде удуртуп турар ажылчыйының суг арыглаар черлерин ажылдатпас кижи-дир. Ынчангаш аммаң холушкар суг Глубочанка хемче агып чылар.

Хемче багай суг аксып турар дээш директорну Үстүү-Иртыш суг инспекциязы болгаш санэпидстанция каш-даа катап сагындырган. Ынчалзажок директор дээштиг хемчег албаан, суг баксыраң турар хевээр болган. Ынчан прокуратура херек оттурган.

Г. Япс ажылындан, партиядан үндүрткен. Район суду ону бир чылда эдип чаззар күш-ажылга шиитккен.

М. НОВИКОВ.

Телевидение

ИЮЛЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. Сенкевич чорудар. 9.55 — «Өртээлче орук» Уран-чечен фильм. 11.20—Телемедээлер. 11.25—14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Сибирьни болгаш Ыраккы Чөөн чүктү дургаар. Документалдыг фильмнер программазы: «Удакапкын тургустунганы», «Эр кижиниң херээ», «Енисейниң нектары». 15.10 — Чалыыларның чогаадылгазы. 15.40 — Уругларга фильм: «Шок биле Шер». 16.45 —17.00 —Чапсар. 17.00 — Шыдыраа школазы». 17.30 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 18.15 — Футбол дугайында допчулал. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң хүн демдеглели. Дамчыдылганы РСФСРниң уран түүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы С. Виноградова чорудар. 19.50 — «Кафедра». деп уран-чечен телефильмнин баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—Төп телевидениениң болгаш Бүгүзавилел радиодуңуң электри музыкалыг хогжум хереселдериниң ансамблиниң РСФСРниң алдарлыг артизи В. Мешериниң удуртулгазы-биле концерти. 22.00—«Билдингирдээ болаа, бүзүренчиг эвес» Кино капсырылгазы. 22.50 — Богун делегейде. 23.05 —Футболга делегей чемпионадында.

МОСКВАДАН
ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 —«Торжоктан келген быжыкчы». Уран-чечен фильм. «Межрабпомрусь». 1925 чыл. 13.05 —«Горюистер, харыламанар!». 13.50 — Испан дыл. 14.20 —«Авам школазы». 14.50—Ж. Б. Мольер. «Дворяннар аразында хуучуурап». 15.50 —Телемедээлер. 15.55 — 18.15 —Чапсар.

ИЮЛЬДА ЧАА КИНОЛАР

рылгаш, суурга бажың тудуп алыр акша ажылдап алырыбиле хоорайже чоруптар. Ынчан акшалыг душтук Аркадий Семёнович (Н. Пастухов) болгаш Иван база тыптып кээр. Улуг ынакшыл келир. Амыдырал нарын, Иван болгаш Мария база оон оглу Витька кады чурттай бээрлер бе?..

Амыдыралдың бир янзы төөгүзүнүң дугайында бо кинону Довженко аттыг киностудия кылган, ол кино июль эгезинден үнүп эгелээн.

Мосфильмчилер А. Н. Островскийниң «Калчаалыг акша» деп шинзин чогаадыкчы бедик уран чечен кылдыр экранчыдын үндүрген. Оон спенарини болгаш режиссёру Е. Матвеев. Ол шиидеп үндезилээн фильмни сес чыл бурунгаар бодап алганын Е. Матвеев чугаалаан. Бодал болгаш сес бүрүзү ол үениң-биле халыптаңнып

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 159 (11957) | 1982 чылдың июль 9, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АКШ-тың президентизинге кыйгырыы

Ливанда, ылаңгыя оон найысылалы Бейрутта байдалдың шынгызы-биле чидиглеңгенинге холбаштыр ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Ливанда хан төктүүшкүнүн соксадыр, ливаннарны болгаш палестиннерни — херээженнерни, бичии уругларны, кырганнарны израиль шериглериниң араатанзыг ёзу-биле узуткаарын соксадыр дээш Каттышкан Штаттардан хамаажыр турар бүгү түүлдерни кылырынче АКШ-тың президентизи Р. Рейганны кыйгырган.

Израиль Бейрутта тайбың чурттакчыларга удур ёзулуг үргедээшкиниг үүлгедиишкиннерни кылып база хоорайның амыдыралга эргежок чугула түүлдерин узуткап турар. Израиль ажелекчилерниң холдарындан Ливанда өлүп-кырлып турар кижилериң кыйгызын бөгүн чаңгыс-даа харыысалгалыг күрүпе ажылдакчызы, чер кырының чаңгыс-даа ак сеткилдиг кижизи тоовайн барып болбазын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

АКШ принцип ёзугаар Ливанче чогуур санныг америк шериглерни чорударынга белен дээрзиниң дугайында медеглелге холбаштыр Л. И. Брежнев, ол херек кырында болур болза, ынчан Совет Эвилели бодунуң политиказын ол фактыны барымдаалап чорудар апаарын АКШ-тың президентизинге сагындырган.

Ливанда болган онч болгандыр боон турар болуушкуннарының бо дүшкүүрлүг үезинде тургустунган байдалды ажыглаар дээн кордаашкыннарныхарыысалгалыг мелереп билир чорук база шынныг угаанбодал тиилээр болгаш израиль агрессияны соксадыр, а АКШ-тың болгаш оон Чоокку Чөөн чүкте амиссарының хөлелиишкиннери Израильдиң үргулчүлеп турар агрессиязынга болгаш Палестинаның араб улузуун узуткаарынга көжеге болбазын дээш АКШ бодундан, хамаажыр бүгү түүлдерни кылырынга идегелин Совет күрүнениң баштыңы илереткен.

(СЭТА).

ЧАЛБЫЫШТЫГ СӨЗҮ-БИЛЕ

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизи

Ленинчи партияның чалбыыштыг сөзүн чонга чедирер, оон политиказын материалдыг күш, практиктиг ажылхерек болдурарынга идиг бээр деп буянныг чаагай хүдээлгези дээш бедик харыысалганы медереп билир чорук Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитиделиниң бурунгу хүп Кремльдиң Улуг ордуузунга доозулган VIII съездизинин ажылынга сиңиккен. Пропагандистерниң үш миллион ажыг кижилиг отрядының ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп турары дээш СЭКП ТК-га изии-биле өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, делегаттар ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге моон соңгаар-даа партияның шынчы, идегелдиг дузалакчылары болурунга боттарының белеңнининг дугайын медеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаарын сайзырангайжыдарының, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаарының айтырыглары съездиниң кол кичээнгейинге турган.

«Билиг» ниитилелдиң организациялары социализмниң чаалап алышкынныңарының төөгүлүг утказын болгаш улуг хемчээлдиниң совет кижилерниң медерелинге быжыктырар, бистиң тургузуувустуң буянныг бүдүжүн, социализмниң капитализмден артык күштерлиин чүткүлдүг, күзел-соруктуг көргүзер хүлээлгелиг. Империалистиг күштериниң үүлгедиишкиннериниң уламындан делегей байдалы дыка чидигленген байдалдарда СЭКП-нин болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң чугааларында кедүрүлген ССРЭниң чаа саналдарын пропагандалаары онза ужур-дузалыг болуп турар.

Лекция пропагандазының идейлиг, эртем деңнелин болгаш ажыктыын бедидериниң, оон хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының, амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының сорулгаларынче кичээнгейни санал берген делегаттар угландырган.

Даштыкы аалчылар съездиге байыр чедирген.

Съездиниң түңнел хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ның киллистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро олар кириишкен.

Академик Н. Г. Басов түңнел сөс чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин ажылчорудулгазын съезд чаңгыс эп-сеткилдиг түүлдүг деп көрген. Ревизия комиссиязының отчёдуун бадылаан, отчёт илеткел талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ниитилелдиң баштаар черинин болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан. Баштаар черниң даргазынга академик Н. Г. Басовту, ревизия комиссиязының даргазынга экономика эртемперинин доктору А. С. Довбаны соңгаан.

Ниитилелдиң уставынга өскерилделерни съезд бадылаан.

Съезд медеглел хүлээп алган, АКШ-тың дорт деткимчези-биле Израильдиң Ливанга удур чорудуп турар аразынга агрессиязынга киленнг удурланыышкынын илергейлеп, ханныг өлүрүкчү дайынны соксадырын шиитпирлиг негээн.

СЭКП Төп Комителинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны съездиниң делегаттары кедүрүлүшкүнүг хүлээп алган.

(СЭТА).

КҮЖҮВҮС — АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДА

ССРЭ-ниң юбилейинге турасқаатқан Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннери доозулган. Оон байырлыг хаашкыны дүүн Кызылга, Тываның хөгжүм-шин театрынга болган.

Кожавыста крайның хүннери бистиң республикага сес хонук дургузунда үргүлчүлээн. Бо үениң дургузунда культураның, уран чүүлдүң ажылдакчылары, эртемденнер, чурукчулар, журналистер, спортчулар, мурнакчы ажылчыннар, партия, совет, профэвилел ажылдакчылары — ниитизи-биле 300 хире красноярскылар бистиң республикага аалдап кээн, боттарының уран чүүлүн бараалгадыш, мурнакчы арга-дужулгазын солушканнар.

Красноярскылар бистиң республикага мун-муң ажылчылар-биле ужуражылганы эртиргеннер, крайның чурукчуларының, фотожурналистерниң делегелгелерин хөй-хөй кижилер сонуургап көрген, эртемденнер И. Гительзон, В. Базарный, Н. Чистяков, А. Гукосян оларның чугаазын эртеминиң, улус өөредилгезинниң, кадык камгалалының болгаш өске-даа албан черлериниң 3 муң ажыг төлээлери улуг сонуургал-биле дыңнаннар.

Кожавыста крайдан алдан ажыг спортчу келген. Олар спортчу маргылдааларны Кызылдың стадионнарынга эртиргеп. Аштырышкыннар, уттуруушкуннар кайы-даа таланың спортчуларында бар болган. Ынчалза-даа Тываның болгаш Красноярскының спортчуларында чаңгыс улуг болгаш ниити тиилелге бар. Ол дээрге спортчуларның аразында найыралы улам быжыглы, чамдык хевирлер талазы-биле кады ажылдажылганы дугуржүүн алганы болур.

Санныг хонуктар дургузунда Тыдыг чедиишкиннер кескү чедин алдынган. Ынчангаш найыралдың, акыдуңмалышкының байырлалыбиле долдунган неделя дүүн байырлыг хаашкын-биле доозулган.

Кежээки Красноярск край болгаш Тыва АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти-биле эрелээн. А. Чыргаал-оолдуң «Челер-оюм» деп ырызын Тываның күрүнениң тедерадио комитединиң симфония оркестри күүсеткен, ону чыылганнар-даа, аалчылардаа сонуургал-биле дыңнаан. Бижиттинге-ле элээн үр болу берзе-даа, бодунуң чараш шынарын чидирбээн ыры «Ак-көк хемниң кижилери» краснояржыларны дыка сонуургаткан. Красноярск крайның күрүне филармониязының артизи Константин Воциковтуң помчааны «Эш Ленин-биле чугаа» деп шүлүү сагыш-сеткилдерге дээпкен. Солун номерлер уламжы-ла, улажып-ла турган. Оларны көрүкчүлер изии-биле хүлээп ап, күүседикчилерге адыш часкаашкыннарыбиле байыр чедирип турганнар.

Хаашкының байырлыг кезээ. Республиканың партия, совет органнарының, Красноярск крайның Тывага хүннеринге киржири-биле келген делегацияның удуртукчулары хөгжүм-шин театрының сценазынга үнүп келгеннер. Кызылчылар болгаш хоорайның аалчылары оларга адыш часкап, байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң 60 чылынга турасқаатқан, Красноярск крайның бистиң республикага хүннери дооступ турар. Бистиңниң аравыста чаңчыл болган харылзааларның быжыкканын, материал болгаш угаан-бодал байлактарын солчурунга үре-түңнелдиг болганын ол хүннер бадыткавышаан, бистиң ажылчы чоннарывыстың аксы-дуңмалышкы найыралын быжыглаарынга идиг болган деп, ол демдеглээн. Тывага крайның хүннерин эрттирип, Красноярскиниң экономиказы болгаш культуразы-биле улам долуулу-биле таныжар арганы бергени дээш өөрүп четтиргенин Г. Ч. Ширшин партияның Красноярск край комитединге, крайкүүскомга, партия крайкомунуң бирги секретары П. С. Федиркога, бисте аалдап чедип келген крайкүүском даргазы Н. Ф. Татарчукка илереткен. Ол ышкаш бүдүрүлгениң мурнакчыларынга, эртемденнерге, чогаалчыларга, чурукчуларга, артистерге, спортчуларга, крайның хүннериниң бүгү киржикчилеринге республиканың ажыл-ишчилериниң мурнундан чүве чугаалап, боттарының ажыл-ижи-биле таныштырганы дээш Тываның ажыл-ишчилериниң өмүнээзинден өөрүп четтиргенин база илереткен. «Енисейские зори», «Жарки» ансамбльдериниң «Кезээде ыры-биле», «Ярмарка» деп уран чүүл коллективтериниң кайгамчыктыг күүселделерин ол онзалаан. Чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчыларының, фото-чурук мастерлериниң ССРЭ-ниң ЭА-зының Сибирь салбырының Красноярск филиалының делгелгелери кожазында крайның кайгамчыктыг бойдузунуң дугайында, оон эки сеткилдиг кижилериниң дугаймында, оларның күш-ажылчы тинелгелериниң дугайында хөйүү билип алырынга улуг идиглиг болган деп, ол чугаалаан.

Красноярск крайда өңдүктериниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкыннарынга чедиишкиннери дээш Тываның ажыл-ишчилери сеткилиниң ханызындан өөрүп, тургузукчу күш-ажылга олариның чаа-чаа чедиишкиннеринге чоргаарланып турар дээрзин СЭКП обкомунуң бирги секретары демдеглээн. Бистиң республиканың хөгжүлдезинге чедирип турар улуг дузазы дээш крайның партия, совет органнарынга өөрүп четтирип турар бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурун Красноярск крайның Тыва АССР-де хүнериниң киржикчилеринге чүректиң ханызындан түңнелинде ол күзээн.

Г. Ч. Ширшин Тыва АССРниин алдарлыг чурукчузу Г. Суздальцевтиң Тываның каас, чараш бойдузун көргүскен чуруун аалчыларга белек кылдыр тудускан.

Музыка болгаш уран чурулга талазы-биле ачы-хавыяалары дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи», «Тыва АССРниң алдарлыг чурукчузу» хүндүлүг аттарны алгылаан эштерге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме шанналарны тывыскан. Ол ышкаш РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязының база профессионал бедик мергежилдиг болгаш Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттиреринге чедиишкинниг киришкени дээш бөлүк краснояржыларга Тыва АССРниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин М. К. Мендуме тывыскан.

СЭКП Красноярск крайкомунуң бюро кежигүнү, улус депутаттарының Красноярск край Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Н. Ф. Татарчукка сес берген.

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттиреринге чалааны дээш, аңаа келгеннерни чылыы-биле үткүп хүлээп ап, олариың чон-биле харылзажыры-ла улуг дузаны көргүскени дээш оларның өмүнээзинден өөрүп четтиргенни ол илереткен. Тывага крайның хүннерин эрттирген чорук краснояржыларның культурлуг амыдыралынга база бир солун болуушкун болганын, найыралды, акы-дуңмалышкы чорукту быжыглаарынга база бир базым болган дээрзин ол демдеглээн.

Н. Ф. Татарчук Соңгу Дошту океанның эриктерниден Саяның сыннарынга чедир чаптылган крайның культура, экономика тургузуушкыннарга чедиишкиннерни чыылганнарга каксы таныштырбышаан, ол чедиишкиннерге крайның хөй националдыг ажыл-ишчилериниң эгээртинмес салыышкыны кирген дээрзин демдеглээн.

Бөгүнгү Тыва — үлетпүр бүдүрүлгези, көдээ ажылагыйы шакпын хөгжүп турар республика деп ол чугаалаан, силерниң чедиишкиннериңерге краснояржылар база сетказиниң хавыынындан өөрүп турар, деп бүзүреткен.

Красноярск крайда чүс ажыг националдыг болгаш бичe улустарның төлээлери чурттап турар, олариың аразында Хакас автономнуг областтың, Таймыр болгаш Эвенк автономнуг округтарның төлээлекчилери бар. Ол дээрге, чаңгыс сорулгалыг, коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын бир дем-биле күүседир дээш демисежип турар кижилер-дир.

Ийи дакпыр орденниг Красноярск крайның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдары кайгамчык. Красноярскиниң партия организациязын Владимир Ильич Ленин удуртуп турган. Ол аңаа 1897 чылдың мартта шөлүлгеге келген, оон сүмелерин болгаш айтышкынынарын ёзугаар ажылчынар ортузунга марксисчи белгүмнер тургустунган, олар чоорту РСДРПниң Красноярск организациязы апарган.

Крайның Тывага хүннеринге республиканың ажыл-ишчилери тергиин эки белеткеген деп, Н. Ф. Татарчук демдеглээн, ол дээш сетказиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери хагдынганы чарлаттынган. «Байырлыг!», «База катап ужурашкыже!» деп сөстер залга үр-ле чаңгыланып турган.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: Красноярск крайның Тывага хүннериниң байырлыг хаашкынының үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

АЭРОПОРТКА УТКУУШКУН

Красноярск крайның ССРЭниң тургустунганының 60 чылынга турасқаатқан Тыва АССР-ге хүнериниң түңнел хемчеглеринге киржири-биле ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады, улус депутаттарының Красноярск край Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Н. Ф. Татарчук дүүн Кызылда чедип келген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССРниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар болгаш өскеда эштер аалчыны аэропорттан барып утканнар.

КОСМОСКА ХОЛ ТУТЧУП МЕНДИЛЕЖИИШКИН

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Совет болгаш француз эртемденнер, специалистер космос орбиталарынга кады ажылдажылганың төөгүзүүге алдарлыг арыннарны кирип бижээннер. Орбитаның «Салют-7» станциязынга Франциянның баштайгы космонавтызының киржилгези-биле эртем экспедициязы чедиишкинниг доозулган. ССРЭ-нин ДХМ-ниң парлалга төвүнге июль 7-де болган совет болгаш даштыкы журналистерниң парлалга конференциязы ол болуушкунга турасқааттынган.

Корреспондентилер биле ужуражылышкынга сураглыг совет болгаш француз эртемденнер, космонавтылар белеткээр төптүң, ужудуушкун башкарар төптүң удуртукчулары, чурттар аразының онгуу экипажының кежигүннерин барганнар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентиази академик А. П. Александров бүгү совет эртемденнериниң өмүнээзинден совет-француз экипажтың кежигүннеринге болгаш оларга бедик шаңналдар дээш байыр чедиргеш, космос делгемин шиңгээдин алырының чаагай херээнге чедиишкининг болурун күзээн.

Экспедицияның улуг программазынга ССРЭ-ниң болгаш Франциянын специалистериниң космос биологиязының болгаш медициназының, астрофизиканың, геофизиканың, материаловедениениң талазы-биле белеткээни янзыбүрү 14 дуржулгалары кирип турган. Космоска неделя дургузунда алдынган түңнелдерниң көл болгаш дузалал-даа эртемперге үжүр-дузалыг болуру чигзиниг турбас деп, эртемден чугаалаан. ССРЭ-нин болгаш Франциянын тугунун адаа-биле космоска амгы бо ужудуушкун — француз болгаш совет эртемденнерниң, специалистериниң кады ажылдажылгазының эң бедик деңнели болганы чугаа-даа чок.

ССРЭ-ниң болгаш Франциянын-даа эртем төптеринге ажылдап кылыры-биле дамчыттынган эртем информацияларының хемчээлин долузубиле үнелеп турарын совет болгаш француз-даа эртемденнер биске дыңнаткан деп, А. П. Александров чугаалаан. Амгы экспедицияның бүгү чүгү ам-даа алдынмаан — француз приборларың чамдыызы станцияда чыдып калган болгаш оон доктаамал эдлери А. Березовой биле В. Лебедев ол аппаратура-биле ажылды үргүлүүдел турарын чугаалап каарын күзеп тур мен.

Оон соонда космоска шинчилелдериниң национал төвүнүң президентизи профессор Юбер Кюрьен чүве чугаалаан, совет инженерлериниң, техниктиг специалистериниң бүгү үечаалаан алышкынныңарының төөгүлүг утказын болгаш улуг хемчээлдиниң совет кижилериниң медерелинге быжыктырар, бистиң тургузуувустуң буянныг бүдүжүн, социализмниң капитализмден артык күштерлиин чүткүлдүг, күзел-соруктуг көргүзер хүлээлгелиг. Империалистиг күштериниң үүлгедиишкиннериниң уламындан делегей байдалы дыка чидигленген байдалдарда СЭКП-нин болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң чугааларында кедүрүлген ССРЭниң чаа саналдарын пропагандалаары онза ужур-дузалыг болуп турар.

Лекция пропагандазының идейлиг, эртем деңнелин болгаш ажыктыын бедидериниң, оон хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының, амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының сорулгаларынче кичээнгейни санал берген делегаттар угландырган.

Даштыкы аалчылар съездиге байыр чедирген.

Съездиниң түңнел хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ның киллистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро олар кириишкен.

Академик Н. Г. Басов түңнел сөс чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин ажылчорудулгазын съезд чаңгыс эп-сеткилдиг түүлдүг деп көрген. Ревизия комиссиязының отчёдуун бадылаан, отчёт илеткел талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ниитилелдиң баштаар черинин болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан. Баштаар черниң даргазынга академик Н. Г. Басовту, ревизия комиссиязының даргазынга экономика эртемперинин доктору А. С. Довбаны соңгаан.

Ниитилелдиң уставынга өскерилделерни съезд бадылаан.

Съезд медеглел хүлээп алган, АКШ-тың дорт деткимчези-биле Израильдиң Ливанга удур чорудуп турар аразынга агрессиязынга киленнг удурланыышкынын илергейлеп, ханныг өлүрүкчү дайынны соксадырын шиитпирлиг негээн.

СЭКП Төп Комителинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны съездиниң делегаттары кедүрүлүшкүнүг хүлээп алган.

(СЭТА).

Совет болгаш француз эртемденнер, специалистер космос орбиталарынга кады ажылдажылганың төөгүзүүге алдарлыг арыннарны кирип бижээннер. Орбитаның «Салют-7» станциязынга Франциянның баштайгы космонавтызының киржилгези-биле эртем экспедициязы чедиишкинниг доозулган. ССРЭ-нин ДХМ-ниң парлалга төвүнге июль 7-де болган совет болгаш даштыкы журналистерниң парлалга конференциязы ол болуушкунга турасқааттынган.

Корреспондентилер биле ужуражылышкынга сураглыг совет болгаш француз эртемденнер, космонавтылар белеткээр төптүң, ужудуушкун башкарар төптүң удуртукчулары, чурттар аразының онгуу экипажының кежигүннерин барганнар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентиази академик А. П. Александров бүгү совет эртемденнериниң өмүнээзинден совет-француз экипажтың кежигүннеринге болгаш оларга бедик шаңналдар дээш байыр чедиргеш, космос делгемин шиңгээдин алырының чаагай херээнге чедиишкининг болурун күзээн.

Экспедицияның улуг программазынга ССРЭ-ниң болгаш Франциянын специалистериниң космос биологиязының болгаш медициназының, астрофизиканың, геофизиканың, материаловедениениң талазы-биле белеткээни янзыбүрү 14 дуржулгалары кирип турган. Космоска неделя дургузунда алдынган түңнелдерниң көл болгаш дузалал-даа эртемперге үжүр-дузалыг болуру чигзиниг турбас деп, эртемден чугаалаан. ССРЭ-нин болгаш Франциянын тугунун адаа-биле космоска амгы бо ужудуушкун — француз болгаш совет эртемденнерниң, специалистериниң кады ажылдажылганының эң бедик деңнели болганы чугаа-даа чок.

ССРЭ-ниң болгаш Франциянын-даа эртем төптеринге ажылдап кылыры-биле дамчыттынган эртем информацияларының хемчээлин долузубиле үнелеп турарын совет болгаш француз-даа эртемденнер биске дыңнаткан деп, А. П. Александров чугаалаан. Амгы экспедицияның бүгү чүгү ам-даа алдынмаан — француз приборларың чамдыызы станцияда чыдып калган болгаш оон доктаамал эдлери А. Березовой биле В. Лебедев ол аппаратура-биле ажылды үргүлүүдел турарын чугаалап каарын күзеп тур мен.

Оон соонда космоска шинчилелдериниң национал төвүнүң президентизи профессор Юбер Кюрьен чүве чугаалаан, совет инженерлериниң, техниктиг специалистериниң бүгү үечаалап алышкынныңарының төөгүлүг утказын болгаш улуг хемчээлдиниң совет кижилериниң медерелинге быжыктырар, бистиң тургузуувустуң буянныг бүдүжүн, социализмниң капитализмден артык күштерлиин чүткүлдүг, күзел-соруктуг көргүзер хүлээлгелиг. Империалистиг күштериниң үүлгедиишкиннериниң уламындан делегей байдалы дыка чидигленген байдалдарда СЭКП-нин болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң чугааларында кедүрүлген ССРЭниң чаа саналдарын пропагандалаары онза ужур-дузалыг болуп турар.

Лекция пропагандазының идейлиг, эртем деңнелин болгаш ажыктыын бедидериниң, оон хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының, амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының сорулгаларынче кичээнгейни санал берген делегаттар угландырган.

Даштыкы аалчылар съездиге байыр чедирген.

Съездиниң түңнел хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ның киллистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро олар кириишкен.

Академик Н. Г. Басов түңнел сөс чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин ажылчорудулгазын съезд чаңгыс эп-сеткилдиг түүлдүг деп көрген. Ревизия комиссиязының отчёдуун бадылаан, отчёт илеткел талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ниитилелдиң баштаар черинин болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан. Баштаар черниң даргазынга академик Н. Г. Басовту, ревизия комиссиязының даргазынга экономика эртемперинин доктору А. С. Довбаны соңгаан.

Ниитилелдиң уставынга өскерилделерни съезд бадылаан.

Съезд медеглел хүлээп алган, АКШ-тың дорт деткимчези-биле Израильдиң Ливанга удур чорудуп турар аразынга агрессиязынга киленнг удурланыышкынын илергейлеп, ханныг өлүрүкчү дайынны соксадырын шиитпирлиг негээн.

СЭКП Төп Комителинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны съездиниң делегаттары кедүрүлүшкүнүг хүлээп алган.

(СЭТА).

КОСМОСКА ХОЛ ТУТЧУП МЕНДИЛЕЖИИШКИН

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Совет болгаш француз эртемденнер, специалистер космос орбиталарынга кады ажылдажылганың төөгүзүүге алдарлыг арыннарны кирип бижээннер. Орбитаның «Салют-7» станциязынга Франциянның баштайгы космонавтызының киржилгези-биле эртем экспедициязы чедиишкинниг доозулган. ССРЭ-нин ДХМ-ниң парлалга төвүнге июль 7-де болган совет болгаш даштыкы журналистерниң парлалга конференциязы ол болуушкунга турасқааттынган.

Корреспондентилер биле ужуражылышкынга сураглыг совет болгаш француз эртемденнер, космонавтылар белеткээр төптүң, ужудуушкун башкарар төптүң удуртукчулары, чурттар аразының онгуу экипажының кежигүннерин барганнар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентиази академик А. П. Александров бүгү совет эртемденнериниң өмүнээзинден совет-француз экипажтың кежигүннеринге болгаш оларга бедик шаңналдар дээш байыр чедиргеш, космос делгемин шиңгээдин алырының чаагай херээнге чедиишкининг болуруп күзээн.

Экспедицияның улуг программазынга ССРЭ-ниң болгаш Франциянын специалистериниң космос биологиязының болгаш медициназының, астрофизиканың, геофизиканың, материаловедениениң талазы-биле белеткээни янзыбүрү 14 дуржулгалары кирип турган. Космоска неделя дургузунда алдынган түңнелдерниң көл болгаш дузалал-даа эртемперге үжүр-дузалыг болуру чигзиниг турбас деп, эртемден чугаалаан. ССРЭ-нин болгаш Франциянын тугунун адаа-биле космоска амгы бо ужудуушкун — француз болгаш совет эртемденнерниң, специалистериниң кады ажылдажылганының эң бедик деңнели болганы чугаа-даа чок.

ССРЭ-ниң болгаш Франциянын-даа эртем төптеринге ажылдап кылыры-биле дамчыттынган эртем информацияларының хемчээлин долузубиле үнелеп турарын совет болгаш француз-даа эртемденнер биске дыңнаткан деп, А. П. Александров чугаалаан. Амгы экспедицияның бүгү чүгү ам-даа алдынмаан — француз приборларың чамдыызы станцияда чыдып калган болгаш оон доктаамал эдлери А. Березовой биле В. Лебедев ол аппаратура-биле ажылды үргүлүүдел турарын чугаалап каарын күзеп тур мен.

Оон соонда космоска шинчилелдериниң национал төвүнүң президентизи профессор Юбер Кюрьен чүве чугаалаан, совет инженерлериниң, техниктиг специалистериниң бүгү үечаалап алышкынныңарының төөгүлүг утказын болгаш улуг хемчээлдиниң совет кижилериниң медерелинге быжыктырар, бистиң тургузуувустуң буянныг бүдүжүн, социализмниң капитализмден артык күштерлиин чүткүлдүг, күзел-соруктуг көргүзер хүлээлгелиг. Империалистиг күштериниң үүлгедиишкиннериниң уламындан делегей байдалы дыка чидигленген байдалдарда СЭКП-нин болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң чугааларында кедүрүлген ССРЭниң чаа саналдарын пропагандалаары онза ужур-дузалыг болуп турар.

Лекция пропагандазының идейлиг, эртем деңнелин болгаш ажыктыын бедидериниң, оон хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының, амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының сорулгаларынче кичээнгейни санал берген делегаттар угландырган.

Даштыкы аалчылар съездиге байыр чедирген.

Съездиниң түңнел хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ның киллистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро олар кириишкен.

Академик Н. Г. Басов түңнел сөс чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин ажылчорудулгазын съезд чаңгыс эп-сеткилдиг түүлдүг деп көрген. Ревизия комиссиязының отчёдуун бадылаан, отчёт илеткел талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ниитилелдиң баштаар черинин болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан. Баштаар черниң даргазынга академик Н. Г. Басовту, ревизия комиссиязының даргазынга экономика эртемперинин доктору А. С. Довбаны соңгаан.

Ниитилелдиң уставынга өскерилделерни съезд бадылаан.

Съезд медеглел хүлээп алган, АКШ-тың дорт деткимчези-биле Израильдиң Ливанга удур чорудуп турар аразынга агрессиязынга киленнг удурланыышкынын илергейлеп, ханныг өлүрүкчү дайынны соксадырын шиитпирлиг негээн.

СЭКП Төп Комителинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны съездиниң делегаттары кедүрүлүшкүнүг хүлээп алган.

(СЭТА).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

КОЛ ЧҮҮЛ — КИЖИЛЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга илеткелиниг эш ... Брежнев ажыл-агыйларда партия эге организациялырының дугайында онзалап чугаалаан. Коллективтерде мораль-психологтуг бзидел, организакчы чоруктуй болгаш сагыпга-чурумнуй деңнели, күш-ажылчы бериимче, эчис түнелдер оларның ажыл-чорудулгазының шиитпирлив-биле хамаарыжыр дээрзин демдеглээн. Партия организациялары боттарының салымыкшының кол чүүлдерге мөөнүзэри чүгула. Эң кол чүүл—инжилер-биле ажыл болуп турарын ол аныткан.

Бо ажылды ол негелделерге дүүштүр тургузары партийжи системаның эге чадазы болуп бригада партия организациялырындан болгаш партбөлүктерден хөй чүүлдер хамаарыжыр. Күш-ажылчы коллективтерге удуртулгаты доктаамал сайзырангайжыдып, эки түнелдерни чедип ылырын хандырып турар бригада партия организацияларының болгаш партбөлүктерниң бистиң районда база бар. Оон чижээн «Хемчик» совхозтан көргүзүп болур.

Совхозта дерт бригада партия организациялары болгаш алды партбөлүктер бар. Олар парткомнуң удуртулгазы-биле ажылдап турар болганда, партком секретары болгаш оон кежигүннери ажылдың серспективтиг планын тургузарда бригада партия организацияларының болгаш партбөлүктерниң хуралдарынга коммунистерниң берген ажыл-агыйжы болгаш шүтүмчүледдиг саналдарын өөренип көрүп турар.

Чижээ, эрткен чылдың төнүзүнде болган бүдүрүлге болгаш партия хуралдарынга коммунистер совхозтуң бүдүрүп үндүрүп турар көдээ ажыл-агый продукцияларының бар курлавырларының долузу-биле ажылаттыпмайн турарын шүтүмчүлээн болгаш ону канчаар чедип алырының талазы-биле саналдарны берген. Партком совхозтуң директиязы-биле кады ол саналдарга үндезилээш, курлавырларны долузу-биле ажылаарының тодаргай планын ажылдап кылгаш, ол планның кезек бүрүзүп күүседириниң хуусаалары, харысалгалыг кижилерни айыткан. Оон-биле чергелештир ук планның күүселдези дээш бригада партия организацияларының болгаш партбөлүктериниң хуралдарынга коммунистерниң берген ажыл-агыйжы болгаш шүтүмчүледдиг саналдарын өөренип көрүп турар.

Чижээ, эрткен чылдың төнүзүнде болган бүдүрүлге болгаш партия хуралдарынга коммунистер совхозтуң бүдүрүп үндүрүп турар көдээ ажыл-агый продукцияларының бар курлавырларының долузу-биле ажыглаттыпмайн турарын шүтүмчүлээн болгаш ону канчаар чедип алырының талазы-биле саналдарны берген. Партком совхозтуң директиязы-биле кады ол саналдарга үндезилээш, курлавырларны долузу-биле ажыгл

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МОСКВАДА ХҮННЕРИ

Бүрувгу Арменияның чаа амыдыралдың оруу-биле хөгжүдеэн ССРЭ-ниң улустарының аку-дуңма чоруунуң өндүр улуг тураскаалы болу берген. Совет нацияларның чаңгыс демниг өг-бүдезинге социал дешилгенин бедиинче ооң үнгенинниң дугайын республиканың Москвада эртип турар хүннеринге тураскаадып, ССРЭ-ниң УАЧД-ге июль 7-де болган кежээге тугаалаан.

Армян ССР-ниң эрткен 60 чылдар дургузунда эвилелдешкен өске республикаларның бүгү талалыг харам чок дузаламчызының ачызында улуг чедиишкиннерлиг болганын Арменияның Компартиязының ТК-зының секретары К. Л. Дадлакян тугаалаан. Бистиң чедиишкиннеривис Коммунистиг партияның дениичи национал политиказының тиилелгезинин тодаргай хереечизи деп, ол демдеглээн.

Армян улустуң Совет эргечагыргының чылдарында оруу экономиканың, культураның болган эртемнин чайгылып чок өзүлдези-биле демдеглеттингеп. Амгы үеде республикада үлетпүр продукциязы чаңгыс хүнде Улуг Октябрьның мурнунда бүдүн чылда будүрүп тургандан хөй.

Москваның хөй-иниитизиниң төлөөлекчилери · аку-дуңма республиканың ажыдыы хонгарынга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

Армян ССР-ниң төлөөлекчилериге ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Хүндүлел дипломун болгаш медалын тывыскан.

Москвачыларга болгаш найысыладың аалчыларынга Арменияның уран чүүл мастерлери болгаш бот-тывынгыр артистери концерт көргүскен.

(СЭТА).

Хамаатының камгалалы

БИР ДЕМНИГ ХӨДЕЛГЕН

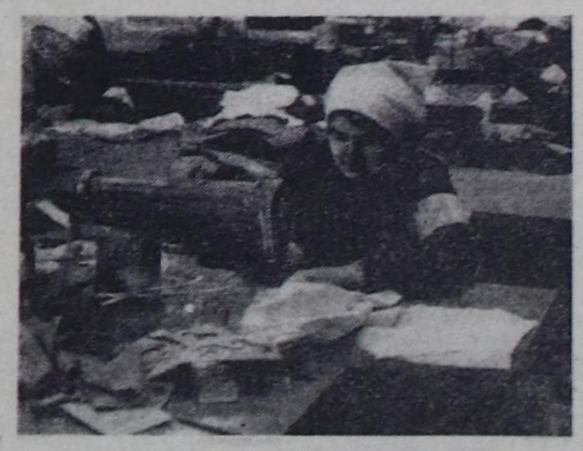

Хамааты камгалалын экижидериниң партия болгаш чазак доктаамал кичээнгейин салыы, камгалал ужур-дузалыг доктаалдарны, айтышкыннарны хүлээп ап келген. Улус ажыл-агыының объектилерин белеткээринге кол хамаарыыр чүүлдер болза, чүрттакчы дониу массалыг үзүткаарының чепсээнден камгалаары, дайын үезинде объектилерниң доктаамал ажыллдаарын хандырары болган үрегдээшкинге таварышкан черлерге камгалал болган катап тургузуушкун ажылдарын кылып чорудары болур. Бо сорулгаларны чедиишкиннииг күүседири — улус ажыл-агыы объектилериниң удуртукчуларының эки белеткелинден, "хамааты камгалалының шеригжитпээн бөлүктериниң боттарынга хамаарышкан хүлээлгелерин күүседип билириниден, улуубиле хамаажыр. Ындыг белеткелдиң бир кол хевири— хамааты камгалалының өөредилгелери. Мону херек кылырга бадыткаары-биле чумага удур ажыл чорудар станнига болуп эрткен өөредилге дугайында кысказыбиле таныжаалы.

— Штабтың хууда составып чыыптынар! деп, станцияның хамааты камгалалының начальнигы В. Колосов объектинин хамааты камгалалының штаб начальнигы В. Шамовка даалга берди.

— Билдингир-дир, эш начальник!—деп, харылаап, ук даалганы күүседири-биле ол чорупту.

Элээп каш минута эрткен соонда, штабтың хууда составы чыглып келген. Өөредилгени эрттирериниң дугайында дужаалы В. Колосов помчуп таныштырган, хамааты камгалалының шеригжитпээн бөлүктериниң командирлериниң күүседип тургандар. Оон ында башкарылга пунктузу хоорайның хамааты камгалал штабы-биле доктаамал харылзаа тудуп, ооң комендантызы камгалаирыңга таарыштыр белеткен кылган черлерни, аъш-чем продуктуларын, ижер суг шыгжап кадагалаар өрээлдерни көргүзүп, камгалал черинге иштинге бүгү-ле сагыыр чурумнарны тайылбырлап тугаалааннар.

Хамааты камгалалының шеригжитпээн бөлүктериниң өөредилге планының негелдезин өзугаар кылган ажылдарының хыналдазын чоруткан.

Станцияның бир өрээлинде санитар постузуунуң кежигүнери радиоактивтиг бүдүмелдериниң хоранналар доозунундан тыныш органнарны камгалаарынга ажыглаар хевеңмарля шарыгларны белеткээринге негелделер дугайын постунуң командири чыылганнарга тайылбырлап берип турду. «Агаар медээзи» чарлаттынган соонда станцияның ажылчыннары, албан-хаакчылары ында дерим кылдыгаан коллективтиг «камгаланыр черже» хуузунда камгаланырының хережелдерин кедип алгаш кире бергеннер. Камгалал черинниң эжизинде чаңында өрээлчигеште санитар постузуунуң дежурныйлары боттарының хүлээлгелерин күүседип турганнар. Оон ында башкарылга пунктузу хооган чүүлдерни күүседирине белеткинниң дугайында рапорттарын начальникке бергеннер. Оон соонда станцияның хамааты камгалалының начальнигни камгалал, хайгаарал белүктериниң болгаш санитар постузуунуң командирлериге тус-тузунда даалга берген.

Хамааты камгалалының шеригжитпээн бөлүктериниң өөредилге планының негелдезин өзугаар кылган ажылдарының хыналдазын чоруткан.

Станцияның бир өрээлинде санитар постузуунуң кежигүнери радиоактивтиг бүдүмелдериниң хоранналар доозунундан тыныш органнарны камгалаарынга ажыглаар хевеңмарля шарыгларны белеткээринге негелделер дугайын постунуң командири чыылганнарга тайылбырлап берип турду. «Агаар медээзи» чарлаттынган соонда станцияның ажылчыннары, албан-хаакчылары ында дерим кылдыгаан коллективтиг «камгаланыр черже» хуузунда камгаланырының хережелдерин кедип алгаш кире бергеннер. Камгалал черинниң эжизинде чаңында өрээлчигеште санитар постузуунуң дежурныйлары боттарының хүлээлгелерин күүседип турганнар. Оон ында башкарылга пунктузу хооган чүүлдерни күүседирине белеткээринге негелделер

ШЫН 4-кү арын ● 1982 ч. ● июль 9

НОМЧУКЧУНУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва чер, ооң кайгамчыкбайлак бойдузу, чонунуң амыдыралы болгаш культурazы шагда тура аянчорукчуларын болгаш эртемденнерни сокуургадыр чораан. Делегейниң ажылчыл шимчээшкининиң кёскү ажылдакчызы, эртемден революсчу Ф. Я. Коң, Томск университединиң гербарийлериниң болгаш ботаникиг садының тургузукчузу, Сибирь флоразын эң эки билир кижи деп сурагжаан Н. В. Крылов, хакас улустуң шылгарангай оглу, тыва дылдың шинчилекчизи, талантылыг эртемденторколог Н. Ф. Катанов, мораг-шылаг чок аян-чорукчу болгаш эртемден П. А. Чихачев база ооң-даа өске шинчилекчилер 19 чүс чылдың орта үезинден эгелеп, Тывага кээп чораан болгаш эртемге ажыктыг элээн хөй ажылдарны арттырган.

Чурттуң янзы-бүрү ном үндүрер черлериниге бо шинчилекчилер дугайында материалдар чырыкче парлаттынып үнүп турган. 1976 чылда республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчызы Л. В. Сидорова, география эртемденнериниң кандидады К. О. Шактаржыктың редакторлаары-биле «Тываның шинчилекчилери» деп библиографтыг айтыкчыны орус дылга үндүрген. Ол айтыкчыда сёлгү бо шинчилекчилериниң ажыл-амыдыралының дугайын көргүскен номнарны, журналдарга болгаш солуннарга парлаттынып турган материалдарны киирген.

Айтыкчының баштайгы кезээ Тываны шинчилээн төөгү дугайында ниити номнар, дааразында ботаниктер, зоологтар, этнографтар, географтар, топографтар, геологтар болгаш археологтар дугайында материалдар. Айтыкчыны үстүкү класстың өөреникчилериниң эгелээш, янзы-бүрү болуктун номчукчулары ажыглап болур.

Библиотеканың бөлүк ажылдакчылары Тываның амыдыралының янзы-бүрү талаларын чырыткан. «Тыва АССР дугайында чүнү номчуурул?» деп улуг хемчээлдиг айтыкчыны тургускан. Ында 1950-1973 чылдарда чырыкче үнүп турган номнар, документилер, журналдар болгаш солуннар арынарыга парлаттынып турган материалдар данзызы киргеи. Айтыкчы «Тыва дугайында ниити ажылдар», «Төөгүнүң арынарындан», «Бойдузу», «Улус ажылагыйы», «Кадык камгалалы», «Культура, чырыдышкын», «Уран чүүл», «Литературлуг амыдырал» деп кезектерден тургустунган. Кезек бүрүзүнде тематиктиг рубрика бар. Ында киргеи материалдарны бергедээшкин чокка тып алырынга эптиг кылдыр черлер аттарын алфавит аайы-биле тургускаш, айтыкчының сөөлгү арнында киргеи.

Сээң чурттап турар кудумчуң кайгамчыктыг кижиниң ады-биле адаттынган. Ол кым деп кижил база ооң дугайында чүнү номчуза экиј? Республиканың К. И. Чуковский аттыг уруглар библиотеказының 1980 чылда үндүргени «Оларның аттары-биле бистиң хоорайывыстың кудумчулары адаттынган» деп дептержигеш ол айтырыгга дорт харыыны бээр. Ында Чүлдүм, Күрседи, Коңетов, Шальмбах, Тока болгаш ооң-даа өске сураглыг кижилерниң дугайында материалдар киргеи. Ында портрет, кыска кириилде үүгэ болгаш библиография бар.

1968 чылдан эгелеп, чылдың-на Тываның төөгүлүг болуушкуннарынга тураскаадыр методиктиг болгаш библиографтыг материалдарны республика библиотеказының национал болгаш чурт-шинчилел литературазының кылдызы орус болгаш тыва дылдарда янзы-бүрү аттар-биле үндүрүп турар. Оларның чамдыктарының аттары бо: «Мээң черим —мээң чоргааралым», «Тыва черде», «Уттундурбас чылдар», «Уттундурбас аттар», «Азияның төвүнде» болгаш ооң-даа өске.

Оларның кол соруглазы Тываның төөгүзүнде юбилейлиг хүннерниң, чаңгыс чер чурттугларывыс маадырларның, баштайгы кадрларның, литература болгаш уран үүлдүң сураглыг кижилериниң дугайында кайда кандыг материал үнгенин чыып, номчукчуларга пропагандалаары. Бо допчулалда киирген айтыкчылардан аңгыда «Тываның чогаалчылары», «Көдээ ажылагыйның шолбаннары», «Тываның комсомолунуң алдарлыг оруу», «Совет Эвилелиниң маадырлары — бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс» деп аттар-биле номнар, солуннар арынарыга парлаттынып турган материалдар чыгган айтыкчыларны библиотека ажылдакчылары үндүрүп турган болгаш олар Тываның булуң бүрүзүнде библиотекада бар. Сонуургаан темазы-биле таныжарын күзээн номчукчулар библиотека бүрүзүнден бо айтыкчыларны көрүп, хереглээн материалдарын тыптырып, чагыттырып ап болур.

Улус Төрээн чуртка ынакшыл бодунуң хоорайының, суурунуң, кудумчузунуң төөгүзүн билиринден, чаңгыс чер чурттуглары маадырларының, черинниң сураглыг кижилерин хүндүлээр чоруктан эгелээр дээрээн кижи бүрүзү утпаза эки.

З. МОНГУШ,
Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчызы.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга

АКЫМНЫҢ СӨӨЛГҮ ЧАГААЛАРЫ

Үймээнге чүс чөрби ажыг кижи кириишкени илереэн. Оларның хөй кезии актар артыкчыларының меге суртаалынга, хоозун аалаашкынарынга алыскан, эртем-билии четпес, бүдүүлүк байдалдан уштунмаан тараачыннар болган.

Үймээн-биле холбашкан айтырыгларны эчизинге чедир шиитпирлээш, дайынчылар чарынга белеткени бергеннер. Отрядтың аъттаныр хүнүнде Хадынга орус, тыва чонунуң чыыжы болгай. Аңаа чүве чугаалааннар чонунуң хостуг, аас-кежиктиг амыдыралы дээш Тываның революстуг намынга болгаш чазаанга өөрүп четтиргенин, революцияның херээн, бир эвес херек апарза, боо-чепсекти холга туткаш, камгалаарынга кезээде белении илереткеннер.

Кызыл командир аңаа чүве чугаалаш, ону доозарда Онгар-оол биле Маспык-ооллуң аттарын адап, харыысалгалыг даалганы оларның ак сеткилдиг-күүсеткенин демдеглээш, революцияның херээнге моонаа соңгаар шынчы болурунче араттарны кийгырган.

Ол үеден эгелээш, бистин ачавыс, «кылаң-караны» апканда, «партизан мен» деп мактанып чаңчыл тып алган. Даартазында оозун чугаалаарга, бажын суйбаар, даңзазын сегирип алгаш, хей сорар, тура халыыр, дыка эпчоксунар турган. Ынчалза-даа ол чапчылын амыдыралының төнчүдыралга, ажы-төлүнге кызыгаар чок кижи. Боду бичии мага-боттуг болза-даа, күш-эңергиязы, чер иштинден үнген арыг суг дег, аттыгып-ла турар. Ол он ийи уруг-дарыгны төрөөш, кижизидип өстүргеш, Тываның Совет Эвилелиниге каттышканының соон дарый, «Маадыр-не» деп хүндүлүг атка четкеш иелериниң бирээзи.

Бичe-оол акым Михаил Чихачев деп ool-биле кончуг эжишкилер турган. Ажылдаарда-даа, ойнап-хөглээрдеда, одуректээрде-даа—каладаа кады. Аразындан суг акпас эжишкилерни амыдыралдың күчүлүг чалгыглары чара таварыпкан. Баштай Бичe-ool Тываның революстуг шеринче бодунуң ыдыктыг хүлээлгезин күүседир дээш хапкан. Чартык чыл хире ие эрткенде Михаил Чихачев Ада-чурттуң улуг дайынынче чорупкан.

Бир-ле катап, эртен бажыңывыс чоогунда конгулуурнуң өткүт кыцыраажы дыңналган. Шуптувус үне маңнаштывыс. Үш-үш аът кошкан ийи шанактарда улус хериң даштында тура дүшкен. Олар турум моюндуруктуг селбегер өшкү кежи чагыларлыг. Ынчангаш дүшкен аалчыларны таштыг таныш шыдавааи бис. Чоокшулап келзе-ле, Миша, ооң ада-иези база даайы Алексеенко. Амыр-менди солушкан соонда, келген аалчылар чагыларын үштүп, бөле салып каап, бажынче шуужупканнар.

Оларның мурнундаазы ыпкаш хөлүг ажы-чаңы чок болган. Ачам таныштары-биле аңаа өөредип турган.

Бичe-оол чедя классты доозаш, ол-ла школага ажылдай берген. Акымны сагыйгаш-ла бир-ле катап авамдан:— Бичe-ool акым чүге келбестей берген, ырак черже өөренип чоруй барган бе?— деп айтырдым.

— Акың ам сургуул эвес, а башкылай берген. Шөлээни чок, сургуулдар өөредип турар, чүгле чайыг, школа тарай бээрге, чавын кээр чадавас — деп тайылбырлады.

Хаглыг-Алаакка ажылдап турар үезинде акым Сайлыг-Карага үш-ле катап келген. Күскээр кыжын, хар кылыңнадыр чаапканда, культпоход киржикчилери — бөлүк аныяктар шанактыг аъттарда сыңмарлажып алган бистиң арбанга ойын-концерт кылып келгеннер.

Бичe-оол акым мандолинге үдеп алгаш ырлаар, өске ыраажыларга игил, бызаанчы-биле үделге кылыр, танцучыларга аялганы допшуулуурга ойнап бээр, оюнчуң идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи болган. Хылдыг хөгжүм херекселдерни ол барык шуптузун билир. Ылаңгыя мандолинага ским ойнаар чораан. «Мен келгижемге чедир мандолинамны кымга-даа бербейн, карак огу дег камгалаар эвеспе»—деп, шериг албанынче чоруурда од ада-иезинге чагаан.

К. МАСПЫК-ООЛ.
(Уланчылыг).

БИСТИҢ КОЖАЛАРЫВЫСТА

ЧУРУКТА: Абаканның педагогика институдунуң биология-химия факультединиң лабораторияларының бираазында практиктиг кичээлди химия эртемнериниң кандизады Павел Аполонович Боргояков эрттирип тур.

Г. БУРНАКОВТУҢ фотозу. («Ленин чолы» солуннуң корр).

СПОРТТУҢ ХООЧУННАРЫ

Кызыл хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чанында күш-культура болгаш спорттуң хоочуннарының чөвүлелиниң планының күүселдези багай эвес. Пайысыладдың дээш болгаш ортумак өөредилге черлериниң комсомолчулары болгаш аныяктары-биле ужуражылгалар эрткилээн. № 14, 15 ортумак школаларга, садыг училищезинге, педагогика институдунга ужуражылгалар солун болган. Спорттуң хоочуннары И. Корж, А. Безъязыков, В. Биче-оол, Е. Чернобровов, И. Кувезин болгаш өскелер-даа совет спорттуң, боттарының спортчу чедиишкиннериниң, ГТО нормазын дужаап чораанының, баштайгы дагдыныкчыларының дугайын чугаалап берип турарлар.

Ужуражылгалар үезинде спортчу көргүүлер эрттирери чаңчылчаан, мөгелер, боксёрлар, гимнастар спортчу оюннары-биле чоңга бараалгаар. Ужуражылганың кол кезээ— волейбол. Аңаа аныяктар, хоочуннар холуй туруп, ойнаап киришпейн, спортчу дуржулгаларны, аргаларны өөренирингe чалыы салгалга таарымчалыг байдал тургустунар.

Волейболга, стол теннизинге, шыдыраага Тыва болгаш Хакасияның хоочуннарының ужуражылгазы база болгулай бээр. Абаканче кызылчылар ийи катап чораан, спортчу аалчылар бискe база келгилээн. Баг кагарының командазы кожавысче аалдап чедер дээш белеткенин турар. Ак-Довурак, Хову-Аксы болгаш республиканың өске-даа черлери-биле спортчу харылзаавыс быжыг.

П. ПЕТРОВ,
«Спартан» эки тура спорт ниитилелиниң хоочуну.

ДОЛУ АЖЫГЛААРЫ КҮЗЕНЧИГ

Волейбол — массалыг оюн. Ажыл шагы төнген соонда, карангылаагыжеге команда аайы-биле маргылдажыр чүве болгай.

Бөгүнде күш-культура болгаш спорттуң өске-даа хевирлери сайзыралдыг. Ынчалза-даа волейбол эң массалыг болуп артпышаан, бо солун оюнну суур бүрүзүнге көрүп болур. Оюн-биле чергелештир, мен бодаарымга, күш-дамыр кижизидилгезинге ону ам-даа долузу-биле ажыглаза эки. База ол ышкаш чадаг чарыш, черниң узунун база бедиин ажа халыыры дээш өске-даа оюннарның массалыг болуруң көдүрери күзенчиг деп бодаар мен.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Теле Видение

ИЮЛЬ 9-ТА
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионадында. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30— «Аъш-чем программазы — бүгү уаустун херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Ажыктыг чоруктун коэффициентизи». «Мастерлер». 15.20 —«Москва комсомолунун ажыл-херектери». 15.50 — «Орус чугаа». 16.20 — Мооддун уран чүүл коллективтериниң конверти.

КЫЗЫЛДАН

16.40 — Моолдун Улусчу революцияязының тнилелгезинге тураскаатқан дамчыдылга.

МОСКВАДАН

17.00 — «Аныяк көрүкчүнүң театры». «Угаанчыг чараа-чеченчигеш». Ойнаарак шинзиниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 17.55— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Дем каттыштырылгазы. Тележурнал. 19.25 —Футболга делегей чемпионады. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.50 — А. С. Пушкиниң шүлүктеринге орус болгаш совет композиторларның романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Архипова күүседир. Ол төнген соонда— Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Хөй сериялыг уранчечен «Пан Тау» деп телефильминиң баштайгы көргүзүү. 7-ги серия—«Даарта хүндеп эгелээш, илбилевес мен». 12.30 — «Шыдыраа школазы». 13.00 — Англи дыл. 13.30— «Париж». Документалдыг телефильм (Франция). 14.20 — Мультфильмнер программазы: «Горыныч-Чыланның сөөлгү душтуу», «Ийи клоун». 14.50— «Музыка киоскузу». 15.20 — Совет географтарның шинчилел ажылдары. 15.50 —Телемедээлер. 15.55—17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур». «Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң хагдыныышкынының дугайында республиканың мөгжүм-шин театрындан репортаж.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удулар, чаштар!». «Мюнхаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 1-ги серий. 20.15 — «Чаш назының эргининиң артында». «Амыдыралга орукту шилиринин дугайында болгаш элээдилериниң угаан-бодал талазы-биле үнелиг чүүлдерин хевирлээри». 20.45 — «И. Бржевская ырлаар». Фильм-концерт. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Барык каттырынчыг төөгүдүр». Уран-чеңен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

Аглаар

Республикага бөгүн көжүп турар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 4—9 градус чылыыр, чамдык черлерге 3 градус чедир соор, хүндүс 19—24, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр. Соңгу-барыын угланышкынның хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер.

Кызылга көжүп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн угланышкынның хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—6, хүндүс 22—27 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Черинң чыды» 9.30, «Өскерликчи чорук дээш гонорар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, 12.30, «Петьканы көргүнер бе?» 11.00, «Ынакшыл үеэн четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мария-Мирабела» 15.00, «Лейтенант Климовтуң шыны» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Козерог-бир» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Дайзынның тыылында фронт» 14.00, 17.00, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КЫЗЫЛДЫҢ КҮРУНЕНИҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ хүндүскү салбырның дараазында факультеттериниң 1-ги курстарынга студентилер хүлээп алырын **чарлап турар:**

ФИЗИКА- МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми—математика болгаш физика. Факультет математика болгаш физика башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — биология болгаш химия, география болгаш биология. Факультет биология болгаш химия, география болгаш биологияның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери —орус дыл болгаш литература; орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература. Факультет национал школаның орус дыл болгаш литература башкыларын; орус дылдың, литератураның болгаш тыва дылдың, литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы—5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —4 чыл.

Институтка кирер дээн кижилер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

Филология факультединге— орус дыл болгаш литература тускай эртемге — орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүү (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле); орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература тускай эртемге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга, литературага (аас-биле);

Биология факультединге — биология болгаш химия тускай эртемге —биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле); география болгаш биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле);

Эге өөредилге факультединге —орус дылга, литературага (бижимел болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга (үндезин национал кижилерге).

Киреринин билдиришкинин институттуң ректорунуң адынга бижиир.

Билдиришкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду-биле).

2. Школа директору, класс удурткучузу болгаш хөй-ниитилелиниң организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика. Бүдүрүлге стажтыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден бүдүрүлге коллективиниң удуртукчузунуң, партия, профсоюзнел болгаш комсомол организацияларының шыпзытканы характеристиказы киирер. ССРЭ-ниң Чейсектиг Күштеринден курлавырже халашкан кижилерге шериг үзеңчилелдиң характеристика алыры албан эвес.

3. Эмчиниң № 286 формалыг шынзылгазы.

4. 8 фото-чуруук (бөрт үок тыттырган, 3х4 см. хемчээлдиг).

Практиктиг ажыл стажтыг кижилер билдиришкин киирерде администрацияның шынзытканы күш-ажыл дептеринден ушта бижээн чүүлүү киирер.

Пединститутка конкурс чокка киирери-биле удус өөредилгезиниң органнарының чоруткан кижилери райОНО-дан бижикти көргүзер ужуралуг.

Институтка кирер дээн келгеннер паспортту, шериг биледиң (курлавырда шериг албанныглар) азы киир бижээн черечилелдиң (келдиришкин назылыгларга) боттары көргүзер.

Билдиришкиннерни 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдалары 1982 чылдың августун 1-ден 20-ге чедир болур.

Билдиришкинин кошкан документилери-биле кадагалыр дулар алдезиг 65000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.

Редакциянын адрези:

667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партий «ле амыдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1346

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер дер. полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01763

Айтырыңар, харылап берээл

БАШ ДҮГҮ КАНЧАП АГАРА БЭЭРИЛ?

«Кызыл районнуң Баян-Кол суурда чурттап турар бис. 27 харлыг мен. Бажым дүгү хенертен агара берген. Чайын, кыжын аржыыл ужулбас апардым. Кожавыстың бирги класста оглунуң бажының дүгү база агарып калган» деп, С. Байкара редакцияже бижээн. Республиканың кеш аарыларының эмчизи Л. А. Охотниковаңың ол талазы-биле тайылбырын моон алаанда парладывыс.

Айтырыгга харыылаарының бетинде баш дүгүнүң тургузуун сайгарып көрээлинер. Дүк — кештиң мыйысталчак кезээнден тургустунар болгаш ооң бүгү девискээрни шыва алы берген боор. Ол кеш дашты-че үнген үштүг өзектен болгаш дазылдан тургустунар. Узун баш дүктери 2—4 чыл болгаш бир катап дүжүп солчур. Баш дүгүнүң саны аңгыаңгы болур. Сарыг баштыг кижилерниң 140 муң, кара баштың 100 муң, кызыл-сарыы баштың 80 муң хире. Дүктүң оңгу пигмент деп бүдүмелдиң хөй, эвээжинден база хамааржыр. Ол оң бээр бүдүмел дүктүң өзээнде туруп турар. Баш дүгү агарып эгелээрге, пигмент чоорту чидип, оон орунгa агаар тыпты бээр. Химиктиг факторларның саллары-биле дүктүң өңү база өскерлип болур. Чижээ, разохин деп препаратты ажыглаанда, щёлочь болгаш водород перекиси хереглээнде ынчап баар.

34—40 харлаан соонда баш дүгү ийи-чаңгыстап агарып эгелээр. Баштай-ла чулчургай агарып, чоорту хар-мазын аайы-биле баш дүгү дөгерези агарар. Бо дээрге аңаа-ла физиологтуг өскерлиишкин-дир. Иштики бестерниң ажыл-чорудулгазындан, нерви системазындан база хамааржыр. Баш дүктериниң чамдыызы төрүмелиниден ак бала турар. Чүге дээрге ол дүктериниң өзээнде пигмент (оң бээр бүдүмелдер) чок болганындан ынчап баар. Баш дүгүнге боттарынарның туралаан будуучарны шилип ап болур силер. Аргалыг-ла болза үнүштен кылган будуктарны — хна, басма, ревень дээн ышкаш будуктарны ажыглааны дээре. Үнүштен кылган будуктар мага-боткa хора чок болгаш дүктүң шынарын үревес. Преднизолов деп препаратты доктаамал ажыглаанда, мага-ботта витаминнер чедишпестээнде, аар ааранының соонда баш дүгү агара бээр. Улус коргун, шугулдаарга баш дүгү хенертен агарар. Мындыг чорук каш хүн эрткенде доraан болур. Бир эвес баш дүгү эрте-ле агарын эгелезе азы хөлчок дүжүп турар апарза, эндокринолог, невропатолог болгаш дерматолог эмчилерге көргүзүп, сүмдеттирлир ужурлуг.

Баш дүгүн ажаарының талазы-биле сүмеден берип көрейн. Баш дүгүнүң арыг-силии, тереңи, кургуяк чок кадыг болуру кижиниң сагыш-сеткилин көдүрүп, өөрүшкүнү болдурар. Ындыг баш дүгүн хайындырган суг-биле чуур. Кеште эвээш үс бар болгаш ындан дүк курлаг апаар болгаш сыйлычал болур. Ынчангаш «Детское», «Лаполиновое», «Спермацетовое» деп савацнар-биле чугза эки. Курлаг баш дүгүнге шампунь таарышпас. Ол баш дүгүн улам кургадыптар. Мындыг таварылгага үнүш үзүн, витаминнерни, чимистерни, погаа аймаан чемге ажыглаар ужурлуг.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (11958) | 1982 чылдың июль 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Уренгой—Помары—Ужгород аразының магистральдыг газ дамчыдылгазын, АКШ-тың администрациязының ап чоруткан ылгай көрүүшкүнүг хемчеглери турзажок, ажыглалга чогуур үезинде киирерин хандырар талазы-биле чамдык министерстволарның болгаш организацияларның күш-ажылчы коллективтериниң патриотчу инициативазын СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көрген.

Моон мурнунда хүлээп алдынган шиитпирлерге дүүштүр айыттынган газ дамчыдылгазын тударын хандырар хемчеглер дугайында доктаалды хүлээп алган. Иштики хереглекчилерге газты беш чыл планыбиле тодаргайлаттынган хемчээлдерге бээр; экспорт үндүрер газты— чардынган керээлерге дүүштүр, тодаргайлаарга, 1984 чылдан эгелеп бээр.

КОММУНИСТИҢ АЛДАРЫ БОЛГАШ НҮҮРҮ

— Бистиң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында бүгү коммунистер планныг даалгаларны доктаамал ажыр күүседип, хөй-ниити ажылынга идепкейин болгаш амыдырал-чуртталгага төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп келген—деп, СЭКП обкомунуң кежигүнү, Ленин база Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, сураглыг саанчы Таан Домбаановна Кара-Сал чоргаарал-биле чугаалап турар. Бо ферманың ажылчыннарындан үш кижиниң бирээзи-ле коммунист, олар оон улуг эвес коллективтиң ёзулуг өзээ, дайынчы авангарды болуп берген. Коммунистер бүдүрүлгениң харыысалгалыг участоктарында бажыглаттынган: 6-зы саанчы, а өскелери кадарчылар, бызаа ажаанчылары болуп ажылдап турар.

Мында коммунистер бүдүрүлге сорулгаларын, социал болгаш кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге боттарының организаһчы ажылы-биле, идепкейи-биле ферманы чаңгыс аай, сырый каттышпан, демниг коллектив кылдыр тургузуп ап шыдаан. Ынчангаш районнуң социалистиг чарыжынга удаа-дараа бирги черни ап келген, республикада мурнакчы фермаларның бирээзи. Чылда-ла бир инекке онааштыр ортумак саалда 2600 кг ажып турар, продукцияның шынары бедээн, сүттүң 95,4 хуузун бирги, ийиги сортка дужаап турар. Коллективте ажыл шагы үзер, корум-чурум үрээр чорук барык чок.

Ол бүгүнү чедип алырынга коммунистер улуг рольдуг болган. Ылаңгыя боттарының херээжиң мастерлери, хоочун саанчы-коммунистер Т. Д. Кара-Сал, Ч. Н. Куулар, Д. К. Монгуш, Б. Б. Кара-Сал болгаш өскелер-даа коллективке бедии ат-алдарны чедип ап, аныяк өскеннерге төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Үстүнде дег чижектерни өске күш-ажылчы коллективтерден база хөйүү-биле көргүзүп болур. Ажылга-даа, хөй-ниити амыдыралынга-даа, чурттал гага-даа коммунист кижи кажан кезээде, кайа-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчи партиявыстың кежигүнүнүң бедик адын төлептии-биле эдилээр ужурлуг дээрзиниң дугайында партийжи айтыышкынны коммунистерниң аажок хөй кезии ындыг бедик харыысалгабиле медереп билип, ону хажык чокка сагып турар.

Коммунистиң ат-алдарының болгаш нүүрүнүң база партия кежигүнүнүң бедик адының дугайында бо чылдың эгезинде СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоздуң саанчызы, партия Чөвн-Хемчик райкомунуң бюро кежигүнү Алдын-оол Монгуштуң чагаазы «Шынга» парлаттынган соонда коммунистерниң, партия ажылдакчыларының аңаа холбашкан чагаалары, чүүлдери редакцияга кээри үргүлчүлевишаан.

Партияның политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң экономика, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле салган сорулгаларын боттандырары дээш чурттуң база коллективтиң мурнунга коммунистиң авангардчы ролюнуң, харыысалгазының дугайын, хөй-ниити ажылынга оларның идепкейиниң, төлептиг аажы-чаңының дугайын ол чагааларга, чүүлдерге авторлар тодаргай айтып турар. Оон аңгыда СЭКП Уставының негелделерин үрээр, коммунистиг моральдың нормаларын хажыдар ийи-чаңгыс эштерден негелдени күштелдирерин, олар-биле эптежип болбазын принципиалдыг ёзу-биле олар негеп турар. Бо чылдың баштайгы чартыынга Кызыл хоорайның, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарның чамдык партия организацияларынга коммунистиң ат-алдарының болгаш ажыл-херээниң дугайында айтырыгларны чугаалашкан партия хуралдары бедик идепкейниң байдалынга эртип, ол-ла бүгүнүң дугайында принципиалдыг чугааларны кылганы — аныяк коммунистерге кижизидикчи улуг салдарны чедирген.

СЭКП-ниң сөөлгү съездилеринге, СЭКП ТК-ның Пленумнарынга бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, кандыг-даа участокта ажылдап турар болза, коммунист бүрүзү ниити ажыл-херекке бодунуң бүгү күжүн, дуржулгазын база билиглерин берген турарының, эрес-маадырлыг ажыл-херектиң, бедик организастыг чоруктуң, быжыг сагылга-чурумнуң үлегер-чижээн көргүзериниң эргежок чугулазын доктаамал демдеглеп келген. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин база Аъш-чем программазын боттандырарынга коммунистер «хамыктың мурнунда карак кызыл күш-ажылдың, инициативаның, чүтүлдүг болгаш туруштуг чоруктуң үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг» деп, Леонид Ильич Брежнев база катап онзалап айыткан.

Коммунистиң ат-алдарының болгаш нүүрүнүң дугайында чугаа дээрге-ле кандыг-даа участокка оон эрес-шудургу күш-ажылы, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгези база амыдыралынга төлептиг аажы-чаңы-биле тудуш холбашкан болуру-дур. Оон-биле кады СЭКП Уставының негелделерин каржызы-биле хажыдар, даандырган ажылга харыысалгазын чидирер, алынсак-чиксек чорукче сундулаар, арагалаар, амыдырал-чурттал гага төлеп чок үүлгедиглер кылыр ийи-чаңгыс кижилер коммунистерниң аразында ам-даа бар.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларының талазындан коммунистиң бедик адынга төлеп чок үүлгедиглер кылганнардан негелдени кошкадып, олар-биле үр үеде эптежип кээр, шиитпирлиг хемчег албас таварылгалар база тургулаан. Барыын-Хемчик райпозунда, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазында болгаш өске-даа черлерде партия организацияларынга ындыг фактылар тургулаан. Чижээ, үстүнде адаанывыс райпонуң даргазы турган Попов дээрзи үр үениң дургузунда партия кежигүнүнүң бедик адынга таарышпас үүлгедиглерни кылып турда, ында парторганизация оон-биле эптежип турган болгаш шиитпирлиг хемчег албайн келген. А пассажирлер АТБ-зинде парторганизация удуртукчулардан база чамдык коммунистерден даандырган ажыл-херек дээш негелдени дендии кошкатканындан аңаа өрт болгаш, күрүнеге улуг каражаны таварыштырган.

Ындыг фактыларны партия организациялары чогуур өйүнде принципиалдыг ёзу-биле шыңгыы көөр, ылаңгыя коммунистиң адын бужартаткан, арын-нүүрүн оскунган ийи-чаңгыс кижилерге хамаарыштыр шиитпирлиг хемчегларни алыр ужурлуг. Бистиң партиявыстың ат-алдарының, хүрээлеңиниң арыг болурунуң дугайында чугаа чоруп турда, коммунист бүрүзүнден негелде бир дөмей болур, кымга-даа чиигелде турбас дээрзиниң дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизи база катап негээнин парторганизациялар шыңгыы барымдаалап, ону хажык чок удуртуурга бөлдүрар хереж.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫНГА УТКУШТУР

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Он бирги беш чылдың ийиги чылында бистиң бригадавыстың хоюн кыргыырынга Мөрен суурнуң агитквартираларының кежигүннери болгаш хөйжулар боттары идепкейлиг киришкен. Оларның аразындан ылаңгыя Зинаида Бадарчы, Владимир Учурал, Кенден Сайлык, Оля Шөмбүл олар идепкейлиг киришкеннер.

«Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазы хой кыргылдазын кыска хуусаада организастыг эрттирген. Эң-не өөрүнчүг чүве — күрүнеге дүк садар планын ажыр күүседип, Бо чедиишкинге сорук кирген өөрүм мал чеминиң белетке-линче база хей-аътты кирген. Бригадавыс малчыннар наадымынга күш-ажылчы белекterлиг ужуражыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Ч. САДИ.

Дадар-оол Хандыевич Монгуш Чөвн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи. Ол мал чеминиң белеткелиниң үезинде АВМ-ге оператор бооп ам дөрт чыл ажылдаан. Будук-бүрүзүнден витаминниг мал чеми белеткээр талазы-биле ол бедик аргадуржулгалыг.

Бо чылын ол майның 15-тен эгелээш, хола-хараган бажындан 46 тонна далганны белеткээн. Амгы үеде дуржулгалыг оператор машиназын бичии-даа үрелиишкин чок ажылдадып, будук-бүрүзүнден далган белеткээр планын хүнбүрүде 120—130 хуу күүседип, республиканың малчыннар наадымынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: оператор Д. Х. Монгуш; ногаан массаны АВМ-ге эккээп дүжүрүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

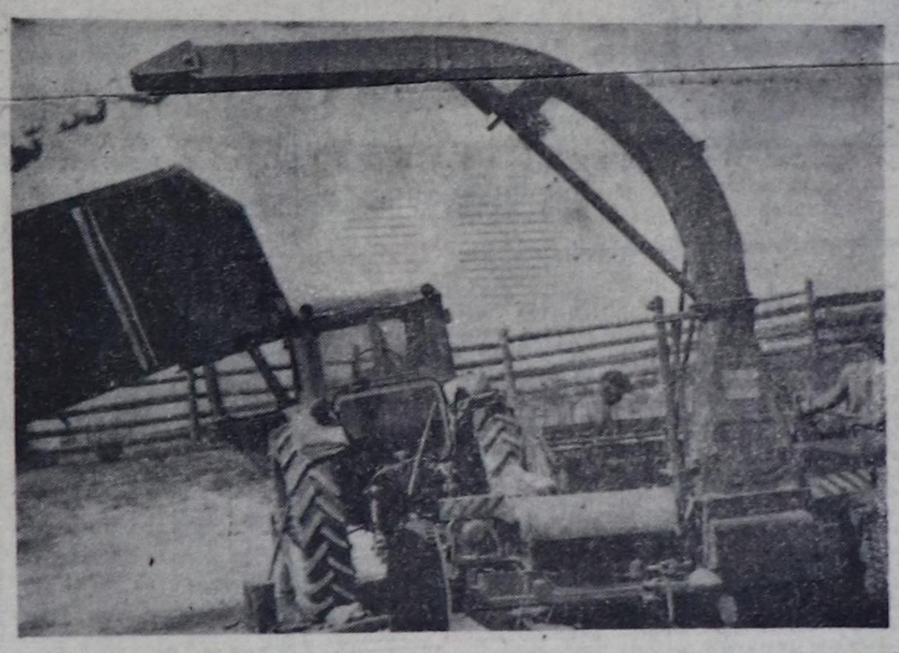

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ

Бирги класстың механизатору Үгүй-оол Ооржак Чөвн-Хемчикте «Искра» совхозта трактористеп турар, аңаа ажылдаандан бээр чээрби чыл ажа берген.

Хоочун болгаш мурнакчы механизатор шалыпчы күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Үгүй-оол Агар-оолович чоокта чаа район Совединиң депутадынга сонгуттурган. Ол — Күш-ажылчы Алдар орденниң, Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи.

Үгүй-оол Ооржак шагның дөрт эргилдезинде трактору ндан чарылбас. Мурнакчы механизаторну өөрү звено удуртукчузунга томуйлаан. Оон звенозу часкы хову ажылдакирипкеп.

Үгүй-оол Агар-ооловичиниң звенозунда дугуйлуг дөрт трактор, пресс-белдүрүкчү, грабль болгаш сигеп кезер машиналар бажыглаттынган. Ук звенонуң кежигүннери Ховалыг Экер-оол, Ховалыг Дакар-оол, Александр Сарыглар база-ла мурнакчыларның одуруундан дүшпейн турар.

Звено кежигүннери бо чылын совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга 600 тонна сигенни белеткеп бээр хүлээлгени алган. Ажылдың оаштайгы хүнүнде-ле 20 гектар сигенниң кестиргеш, оон 15 гектарын бөлген болгаш 10 тонна сигенни пресстээн. Бо чедиишкин звенонуң мурнунда салдынган сорулганың долдур болгаш ажыр күүсеттинерин хереченлеп турар.

А. МОҢГУШ.

КАРА-ХӨЛДҮҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кара-Хөл, шынап-ла, кайгамчык чер: Таңды-Уланың мырыңай кырында, чүк-чүгүнден дагларга хүрээледи алган, адыш оюу ышкаш оргулаашта шынаа. Оон ът-көтү бутка ораажып, сүстүп чыдар. Долгандыр арга-арыг. Ында кат-чимис, тоорук эмгежок.

Хөлдүң өөжүнде дөңгеликтиг шык бар. Ында улуг-улуг кооргалдардан көөрге, таптыгла бир метр хире хөрзүннүң адаанда кажан-даа эривес кылын дош чыдар. Шынап-ла, кайгамчык чер.

Кара-Хөлдү дээскиндир аалдар турар. «Гес-Хем» совхозтуң кол чайлаа ол. Ам ында он муң ажыг шээр мал, алды чүс ажыг инек болгаш чылгы мөөңнеттинген. Оларны семиртир талазы-биле хемчеглерни совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш хөй-ниити организациялары ап турар. Малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш хостуг үезин чөп эрттиреринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Чайлагларда партия комсомол, улусчу контроль болгаш депутаттар бөлүктери ажылдап турар. Лекторлар, агитаторлар партияның сөзүн чонга чедирип, тайылбыр ажылын калбарткан. Көжер кино, бот-тывыңгыр артистер өй-өйлеп чедип турар. Автомагазин бо-ла баар.

Совхозтуң Үй-Шынаа салбырының малчыннары Кара-Хөлде чайлап турар. Салбырының хойжулары хой кыргылдазын организастыг дооскан болгаш күрүнеге дүк садар планын ажыр күүсеткеннер. Олар ам республика наадымынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, шудургу ажылдап турардар. Ындыгларга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Чооду Хуурай-оол, сураглыг малчыннар Доктуут Малышев, Ногаан Чыртак-оол, Кочанай Суван-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Б. ДОЮНДУП.

ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУНГА ТУРАСКААЛ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның корр. И. Бирюкова). Волгага болган улуг тулчуушкунга совет улустуң маадырлыг чоруун «Сталинград чанынга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканы» деп бурунгу хүн ажыттынган тураскаал панорама мөңгежидип турар.

Онза кадыг-дошкун тулчуушкуннар болуп турган бедик эриктө Сталинград тулчуушкунунуң киржикчизи ССРЭ-ниң улусчу архитектору В. Маслявтиң төлевиилелин ёзугаар туткан тураскаалдың ак-чайт бажыңы бедип үнген. Шериг чурукчуларын Грековаттыг студиязының баталиетери: Н. Бут, В. Дмитриевский, М. Самсонов, П. Жигимонт, Г. Марченко, П. Мальцев, Ф. Усыпенко олар кайгамчык улуг тураскаалды тудуп тургузарынга хөй чылдарда ажылдаан. Оларның чогаадыкчы ёзу-биле тургускан тураскаалы Мамаев курган 1943 чылдың январь 26-да эрткен шагдакы тулчуушкунну биетерге ол-ла олчаандырып көргүзүп турар.

Волганың эриктеринге тулчуушкунну кайгамчык улуг— калбаа 120 метр болгаш бедии 16 метр чуруга чогаалында кончуг тода көргүскен. Ол тулчуушкуун дугайында документалдыг ылаштыг шын чугаабиле чергелештир бо тураскаал панорама — хамыктың мурнунда бодунуп Төрээн чуртунуң хосталгазы болган аас-кежин дээш, Чер кырынга тайбын болгаш амыдырал дээш совет улустуң маадырлыг чоруун уран-чечен чурулга аргазы-биле түнпеп көргүскени болур. Сталинградка маадырлыг болуушкуннарның сөөлгү тулчуушкуннарының бирээзин көргүспүшаан, тураскаалдың авторлары оттуг тулчуушкуннарның 200 хүннеринің болган дүннеринің хөй-хөйүнүң маадырлыг тулчуушкуннарының чангыс черге түнней айтып, аттары совет улустуң патриотизминиң демдээ болуу берген кижилериниң эрес-дидим маадырлыг чоруун алдарлыктаңнар.

«РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг ат дугайында дүрүмну болгаш «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээниң тодарадылгазын бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, Кремль, 1982 чыл, 9 июль.

УЖУРАШКЫЖЕ, БАЙЫРЛЫГ!

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннеринге киржири-биле келген краснояржылар-биле бистиң республикавыс дүүн ышкы-биле байырлашкан.

Аалчылардан баштай «Жарки» ансамбли автооруктап чаныышкан. Чарлыышкыны үезинде чылыг сестер хөй-ле болган.

Самолёт-биле чоруур дээшнер агаарның байдалындан эдээн саадаар ужурга таварышкан, ол чорук чарлыышкынның чылыг сестерин катап-катап чугаалажырынга харыы-даа ыдыг болган.

—Силерниң театрынар тергиин эки-дир — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Павлович Шерстобитов чугаалады.— Чараш-даа улуг-даа. Кайы ырактан бээр көстүп турар, залдары чырык, делгем.

— Оон сценазынга ойнаарга эки-дир— деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Григорий Васильевич Конщур немеди. — Красноярскиниң опера болгаш балет театры гастрольдап маңаа келир, оон коллективи кызылчыларга Чайковскийниң «Иоланта» деп операзын, уругларга элээн каш шинлерни көргүзер.

— Бистиң чуртувустуң бир кезээ тыва чер дугайында ырыдан меңээ чогаадып бераң көрүңер — деп, Людмила Луценко композиторлардан база шүлүкчүлерден дилеп кылды.

— Тыва дугайында, оон эрткен оруунуң болгаш амгы үезинниң дугайында литература композицияны тургузуса солуң-дур — деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Константин Алексеевич Вощиков чугаалады.

— Бистиң крайның Тыва АССР-ге хүннери тергиин эки эрти. Тываның ураң чүүлүбиле Красноярьеның черинге удавас таныжарынга идегээр бис — деп, крайның культура эргеделиниң начальныгының оралакчызы Геннадий Леонидович Рукша түңнеди.

Аалчыларны үдээшнериниң аразынга СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар, СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев, улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар олар база турганнар. Олар аалчыларны Тывага база катап кээринче чалап турганнар.

Ужудуп үнүттер үе келген. Үдээшнерниң хоолдарын улус депутаттарының Красноярск край Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Ф. Татарчук болган өскелер-даа дыңзыы-биле тутканнар. Аалчылар самолётче угланганнар.

— Ужуратыкже, байырлыг! — деп сестер шилге чайгыланган. Ужуразыр үе шынапла удавас келир!

(Бистиң корр.).

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ КЫЛГАН

Мал чеминиң белеткели

Эрткен кыш «Өөк» совхозтуң ажыл-ишчилеринге улуг шүүделди таварыштырган. Кандаашкын үржүүндан совхозтуң девискээринге от-сиген шоолуг үнмээн. Ынчалзажок херекти ажыл-агыйжы ёзу-биле көрүп, эвээш-бичедаа бол, бар сигенни черге кагбайн ажаап алган болза, мал чеминиң арбын курлавыры бар болур турган. А совхозтуң удуртулгазы беленип бодааш, ырак-даа болза, Омск областче савап белеткээр кижилер чоруткан. Бодунуң девискээринде Өөк хеминиң шынаазының өлеп сигени кестинмейн хевээр арткан. Оон түңнелинде чүү болганыл? Кыжын чем чогундан 125 баш мыйыстыг бода мал өлүп хораан, ол оон мурнунда чылдыындан 4,2 катап хөй. Шээр малдан 2800 ажыг баш өлген, ол мурнунда чылдыындан үш катап хөй.

Ам совхозтуң удуртулгазы эрткен берге кыштың кичээндирининден чогуур түңнелди кылган бе? Ол айтырыгга совхозтуң директору Виктор Гурьянович Бессонов мынчаар харыылады:

— Эрткен кыш биске шынап-ла улуг кеземчени көргүскен. Ону барымдаалаш, ниитиниң малынга четчир чемперни курлавырлап алырынга бо чылын баш удур белеткенген бис. Сигеп кезилдезинге ажыглаар техниканы септээрин июнь ортанда доосканан. Мал чеми белеткээри — ажыл-агыйда тускай адыр апарган. Механизастаттынган комплекстиг отрядты үш бригадага үскеш, кижи күжүн, техниканы дең кылдыр хуваваган. Совхозтуң сиген кезер шөлдеринде от-сигеннің үнгени эки. Ындыг болганда, мал чемперниң чүгле четчир авес, харын-даа артар курлавырын тургузуп ап болур арга бисте бар. Ам хамык ужур бүгү күштү ол чугула кампанияже мобилизастаары болур.

«Өөк» совхоз он бирги беш чылдың ийиги чылында ниитиниң малынга 3564 тонна сигенни, ийи мун тонна сенажты, сес муң тонна силосту, 300 тонна витаминниг сиген далганың белеткеп алыр планныг. Планны күүселдири-биле Кошпайда, Чкаловкада болган Тарлагда үш сигенчи бригаданы июнь 25-те мал чемперининиң белеткелиниче киирген. Оларның эргезинде трактор тур 16 косилказы, 5 жатка, 8 трактор дырбаажы, 9 волокуша, сараат салыр 6 херексел, тырыш боодалдаар ийи машина бар.

Сиген болгаш будук-бүрү белеткелиниче бүгүдени хаара тударын барымдаалаш, суурларның чурттакчыларындан эгелээш, албан организацияларга, коллектив бүрүзүнге чедир мал чемпери белеткээр онаалдаларны бергилээн. Чижээ, совхоз төвү Аржаан суурнуң чурттакчылары, албан организацияларга чедирип совхозтуң малынга түгле будук-бүрүнү белеткээр үш үүс тонна хире сигенни белүп сарааттаан. 20 ажыг тонна будук-бүрүнү боодалдап аскан, 53 тонна витаминниг сиген далганың бүдүрген. Ниитиниң малынга чем белеткээр үш бригада аразында чарыштыг. Оларның мурнуку одуруунда Тарлаг бригадазы (бригадири Михаил Түлүш) чоруп турар. Ол бригада 20 тонна сигенни, 16 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

«Өөк» совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизи хүн келген тудум үлам шапкыпчып турар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.
Бии-Хем район.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КҮЖҮВУС - НАЙЫРАЛДА

ССРЭ-ниң 60 чылынга

КЫЛДЫНГАНЫН БЫЖЫГЛААР

«Идеологтут, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин улам ынай экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалдарын күүседир хемчегларни «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком, хооркүүском, профэвилел, комсомол болгаш өскелер-даа хөй-ниитти организациялары, идеология албан черлери ап турар.

Совет патриотизимниң болгаш социалистиг интернационализмниң, совет улустарының бүзүлбас найыралының болгаш ажы-дүжмалышкы чорууна ажылчы чоннарны, аныяктарны кижизидиргече кичээнгейни олар салып келген.

Интернационалдыг кижизидилге болза, идей-политиктиг кижизидилгениң кол кезээ болганда политиктиг чырыдышкыны, лекция пропагандазын, культура болгаш уран чүүлүү, өредилге албан черлерин ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин экижидеринге ажыглап турар бис.

Ак-Довурак хоорайның, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төөгүзү болгаш хөгжүдлези Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының амыдыралга боттанышкынының чайынналчак хереченя болур. Хоорайны, Ак-Довурак—Абаза оруун, республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва даг-дүгү» комбинатты тутканы, Саян сынын ажыр бедик вольтулуг электри шугумун шөйгени совет кижилериң интернационалчы бижыг найыралының, оларның бир демниг кады ажылдажылгазының хереченя-дир.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эвлээ—республиканың эң улуг тудуу болган. Ону тударынга бистиң делгем Төрээн чүртүвүстүң хөй национадлыг улустарының 40 хире нацияларының төлөөлери киришкен. Комбинатты тударынга чүртүүн 200 ажыг бүдүүлгелери дериг-херекселдерни берген. Ону тударынга киришкен янзы-бүрү нацияларның оолдар, кыстары Ак-Довуракта ижигип арткан, олар ам он бирги бешкы чылдың планнаг онаалдаларын күүседир дээш шалыпчы ажылдан турарлар. Оларга орустар Г. Л. Карпов, Э. В. Тихонов, Т. Б. Баранова, тывалар М. С. Сундуйоол, У. Т. Монгуш, Т. Н. Хертек, украин И. К. Могилко, белорустар А. Ф. Вошков, Г. Т. Жуковская, чуваш В. И. Иванов, цыган Н. Ф. Белевич, коммерчи С. С. Казанцев, хакас Б. В. Саражаков, татар С. Х. Гайдуллин болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг ужуражыры-биле хоорайның үлетүр будүүлгелери, оларның ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, амгы үеде ону күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан. Оон-биле чергелештир юбилейге белеткел чорудар организастыг комитетти партком тургускаш, оон ажылының планын бадылаан. Ында ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин экижидеринче углаган хемчегларни айыткан.

«Билиг» ниитилелиниң кежигүннери, идеткелчилер чон ортузунга СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, совет улустуң бүзүлбас ажы-дүжмалының, кады ажылдажылгазының, совет патриотизминиң болгаш интернационализминиң дугайында лекцияларны номчуп, илеткелдерни кылып турарлар. Бо ажылга лекторлар Н. С. Чемезов, Т. С. Казанцева, Г. Г. Дорина, В. Х. Сүге-Маадыр, А. П. Кончакова, М. Н. Беляева, М. С. Агбаан идепкейлиг киржип келгеннер. Культура ордузунга интернационалчы кижизидилге темазынга тураскаатқан кежөлерни, номчулга конференцияларын, дайынның, күш-ажылдың хоочуннарыбиле ужуражылгаларны эрттирери чанчыл болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатқан бот-тывынгыр уран чүүлдүк фестивалы хоорайда эгелээн. Комбинаттың цехтеринде, будүүлгелерде, организацияларда эртип турар. Оон программазында янзы-бүрү нацияларның ырлары, шүлүктери, танцылары, найыралды, кады ажылдажылганы көргүскен ыры-хөгжүмнүг композициялар киргеп. Комбинаттың энергоцегининң, төп будүүлгe лабораториязының, район эмнелгезиниң, № 1 ортумак школаның концертгери эки деп санаттыргап. Фестиваль ам-даа уламчылавышаан.

Хоорай библиотекаларында «ССРЭ-ниң 60 чылынга», «Совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинде» болгаш өскелерда номнар делгелгезин организастаан, ону үе-үеден чаартып турар.

ВЛКСМ, ДОСААФ комитетгери, культура албан черлери, башкылар коллективтери аныяктарның, сургуулдарның, өөренчилерниң интернационалчы болгаш шеригпатриоттуг кижизидилгезин экижидеринче угланган ажылдарны чорудуп келген. Дыка хөй нацияларның уруглары өөренип турар № 2 ортумак школада интернационалчы найырал клубун ажыткаңынан бээр үш чыл болган. № 3 профтехучилищеде бо ажылды багай эвес организастаан.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп будүүлгe лабораториязында А. Севгелова удуртқан профэвилел организацияларының ажылы багай эвес. Чуруктар, хапа солуннар конкурузун, альбомнар дериирин, даараан, аргаан чүүлдериин, аъш-чемнериң делгелгелерин эрттирери чанчыл болу берген. Найырал кежөзиин организастааны солун. Анаа эвлчег бүрүзү национал костюмнерни, аъш-чемнерни, ырлар-шүлүктерни, танцыларны белеткээн. Янзы-бүрү национал дылдарга ырлар, шүлүктер чангыланып, танцыларны ойнап турган.

Чамдык кыдының турар ажылдар-биле чергелештир ажылчы чоннарның, аныяктарның ортузунда интернационалчы кижизидилгеде четпестер ам-даа бар. Бо ажыл «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелинде арыглал фабриказында, АТБ-де четпес организастаттынган, ону чайладыр хемчегларни ап турар бис.

Ак-Довурак хоорайның хөй национадлыг коммунистиг, ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын телептиг үткүүр. Төрээн чүртүвүн күүседир, быжыглаар дээш улам ынай ажылдаар дээрзинге чигаанып турбас.

С. КҮЖҮГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретарының оралакчызы.

ДЭЭШТИГ КОНТРОЛЬ ХЕРЕК

Күрүненің өртек чурумун сагыыры партияның экономиктиг политиказын боттандырарының албан негелдээн болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде: «Аъш-чем болгаш аъш-чем эвес кол бараанналарга күрүненің үүрмектеп садар өртөөнің туруттуун хандырарынче угланыышкынны туруттуг чорудар. Өртек чурумун сагыыры дээш күрүне болгаш хөй-ниити контролюн күштелдирер база каттыжышкынналарның, будүүлгелериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң удуртукчуларының харысалгазын бедидер» деп бижээн:

Бистиң республиканың министерстволары, ведомстволары өртек чурумун быжыглаарында, өртектерни болгаш тарифтерни доктаадырының болгаш ажыглаарының шын болурунга идиг болуп турар хемчегларни чорудуп турар. Бо ажылга улуг дузаны садыг, ниити чеменелиге, амыдырал болгаш коммунал хандырылга будүүлгелеринде, тудуг болгаш үлетпүр организацияларында тургускулаан хөй-ниитичи болгаш ведомство контрольдары чедирип турар.

Кызылдың үлетпүр барааннар, Хову-Аксының холушкак садыгларының, Бии-Хем райпозунуң болгаш амыдырал хандырылга будүүлгe эргелелинин удуртукчулары өртек чурумун болгаш садыгның чурумун хажыдарларга эптеп чок байдалды тургузаар дээш алээн ажылдарны чорутқан. Ол черлерде өртектер болгаш тарифтер хажыдыышкынарының үчёдун тургускан, оларның тыптып кедир чылдагааннарын өөренип көрүп турар. Хынаддаларның материалдарын сайгарып көрүп, хажыдыышкын кылганнарга административтиг харысалга хүлээдип, шапналмактадарны казып турар. Хөй-ниити комиссияларынга практиктиг дузаны чедирип турар.

Кызылдың үлетпүр бараанвар садыы хөй-ниити комиссиялары-биле кады 1981 чылда 510 хынаддаларны кылгай, азы садыгның будүүлгe бүрүзүн 11 удаа хынаан. Хову-Аксының холушкак садыының болгаш оон комиссиязының ажылында онзагай чүүлү болза, илереттинген хажыдыышкын бүрүзүн хынаида чоруп турда-да чайладып, хынаида бүрүзүн комиссияның хуралынга будүүлгe удуртукчуларын болгаш буруулуг кижилерни келдирткеш, чугаалажып көрүп турарында. Чугула апарганда хынаддаларның материалдарын суур Советтиниң күүскомунуң административтиг комиссиязынче шилчидип турар.

Ынчалза-даа өртек чурумда чамдык черлерде чогуур дең-пелде тургусшаан болуп турар. Республиканың Кедээ ажыл-агый, Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволары, Чурт үлетпүр болгаш Анныыр-тывыш ажыл-агый эргелелдери, Автооруктар туунунуң болгаш эдилелиниң будүүлгe эргелели, Тываның сүт комбинады, Сельхозтехкүрком болгаш «Скотопром» трест өртектерни сагыш турарының ведомство контролюнуң планнарын чыл бүрүде күүсетпейн келген.

Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның чорудуп турар хынаддаларының шынары куду болуп артышшаан турар. Хынаддалар болганчок-ла өртектер хажыттан фактыларны санаары-биле кызыгаарлаттынып, болдунган хажыдыышкыннарның чылдагаанпарын илереттейн, чүгле прейскурант ажыл-агыйын хайгаарап көөрү-биле кызыгаарлаттынып турар. Чамдык таварылгаларда ведомство хынаддадары бар турган өртектер болгаш тарифтер хажыдыышкынарын безин илереттейн баар. Кажан Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитеди ола хынадда кылган будүүлгелерге хынадда чоруттаан, шынчы хажыдыышкынналарны илередип көөр таварылгалар эвээш эвес болуп турар.

Чижээ, 1982 чылдың эгезинден бээр комитеттиң чоруттаан хынаддалары Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунун системазындан өртектер чурумун хажыттанының хөй санныг фактыларын илереткен. Ол министерствонуң ведомство хынаддазы 1981 чылдың февраль 27-де актыызыбиле сентелге-тудуг эргелели чонга ачы-дуза чедиргеш, өртектер чурумунуң хажыдыышкынын болдурбайн турар деп демдеглээн. Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң кылган хынаддазы 1982 чылдың январьда ол-ла будүүлгелеп чоннуң чагыгларын ёзугаар мебель будүүрининң болгаш сайгарарының бар турар чурумнарын каржызы-биле хажыдыш турарын илереткен. Мебельдерни техниктиг документация болгаш доктаатгынган чурум ёзугаар бадылаан үлегер-маёын чокка белеткеп турган болгаш будүүлгенин удуртукчузу «бадылаан» дурумден лашкаар өртектерге сайгарып турган.

Ынчыг арга-биле 1981 чылда аптараларны, журнал столдарын, үрүглар орунарын, кухня болгаш чем столдарын, азар шкафтарны болгаш өскe-даа чүүлдерни мебель будүрүп үндүрериниң планнаг хемчээлиниң 96,13 хуузунга будүрген болгаш саарган. А чоннуң үлүү-биле хереглеп турары бичии хемчээлиг база доктаатгынган чурум ёзугаар бадылап каан өртектерлиг мебельдерни чүгле 3,3 хуузга будүрүп, сайгарган.

Дүрүмден лашкаар өртектиг мебельдерниң аразында чуга демирден кылган үлүглээлер 99 рубль 50 көпеек болгаш 78 рубль 65 көпеек өртектиг, ол хирее Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үүрмектеп садар өртээн 28 рубль 20 көпеекке доктаадып каан национал үлүглээлиг аптараны-биле [illegible] ны оон куду аптаралар база бар.

Өртектер комитединиң хынаддазы идик сентээр болгаш даараар будүүлгелерге чагыгчыларны мегелээр болгаш улуг өртек ажыр турган каржы хажыдыышкынарны илереткен. Кызылда идик цени идикти үлдүрганы дээш хөй таварылгаларда 80 көпеек болгаш 1 рубль өртекти ажыглап турган, а херек кырында ол сентелгеге 4 өртекти—40 көпеек, 60 көпеек, 80 көпеек болгаш 1 рубль өртекти прейскурантыда доктаатқан. Сентеттинген идиктерни чагыгчыларга берип турган үезинде хынаарга, чавыс ээжекке үлдурушку кылганы дээш бүгү таварылгаларда 40 көпеектиң орнунга 80 болгаш 60 көпеек ап турганын илереткен. Од ышкаш кандыг-даа чамашкыдаарашкы кылганда чүгле 60 көпеек ап турган, а прейскурантыда даштыкы азы иштики-даа чамашкы-даарашкы кылганының өртээ 15 көпеек болуп турар.

Идик ээжээн быжыглааны дээш 40 көпеектиң орнунга 50 көпеек ап турган, кандыгдаа хевирииң четче ээжээн хем солуңчуларындан 25 миден бедик ээжекке салыр ажылды күүсеткени дээш 1 рубль 20 көпеектиң орнунга 2 рубль 60 көпеек, 25 мм чедир ээжекке салганы дээш 60 көпеектиң орнунга 1 рубль 20 көпеек төледип турган болгаш өскe-даа. Башудур чагываан идикти даараан сайгарарда, хереглемчилерден 5 рубльди хууда чагыг дээш дүрүм чокка немей төледип турган. Моон түнелинде үш модельдиң 35 ажеш идинин сайгарганындан безин од немелде дээш 66 рубль 60 көпеектиң ажыр алган. Од будүүлгелерде мындыг идиктерни сайгарып садарын үргүлчү хөй санныг чорудуп келген.

Чоннуң хереглел баранарынга болгаш чонга ачыдуза чедиреринге күрүненің үүрмектеп садар өртөөнің болгаш тарифтериниң туруттуг болуруң хандырарынга бичe эвес ролдуу улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга болгаш өртектер, тарифтер болгаш садыг чурумун сагыш турарын контрольдаар талазыбиле оларның комиссияларынга онаажыр. Моон үжүрүнде район Советтериниң күүскомнары болгаш Тыва АССР-ниң Өртектер талазыбиле күрүне комитеди ол комиссияларның ажыл-чорудулгазын иленкейжиргече доктаамал кичээнгейнең салып турар. Советтериниң күүскомнарының болгаш оларның комиссияларының ап турар хемчегларининиң түнелинде Бии-Хем, Каа-Хем, Тожу районнарның, Хову-Аксы суур Советиниң девискээрлеринде хандырылга адырларының будүүлгелеринде өртек болгаш тариф чурумү үрээр таварылгалар кончуг эвээш.

Ынчалза-даа шынгыы контрольдуң чогуунуң хараазы-биле чамдык черлерде өртек чурумунуң хажыдыышкынналары эвээш эвес. Оларга хамыктын мурунда Чурт үлетпүр эргелелиниң, Тыва транспорт эргелелиниң, Ыяш-ажыл-агый министерствозунуң, Аныяр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң болгаш өскелерниң-даа системазары хамаарыжыр. Күрүненің өртек чурумун хажыттаны дээш 1981 чылда үстүнде системаларның болгаш өскелерниң-даа будүүлгелериниң 174,4 муң рубльди чурт бюджединче киирген. Бо фактылар болза өртектерни болгаш тарифтерни тургузарынга болгаш ажыглазырынга дээштиг доктаамал контрольдуң чугулазын көргүзүп турар.

Х. ДАРЖАА.

Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазы.

КҮЖҮВУС - НАЙЫРАЛДА

ӨҢНҮКТЕРИМ КӨВҮДЭЭН

Тыванның комсомолчуларымени ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадынга сонгуп, улуг идегелди көргүскенинге өөрүп чоруур мен.

Съездиниң ажылынга киржир дээш Москванның аэропортунга чеде бээривиске найысылалдың Гагарин районнуң комсомолчулары хлеб-дуз-биле байырладыг уткаан. Чаа өңнүктеривис бистиң кайгамчыктыг чараш, кеэзеде аныяк Москва-биле таныштырган. Бистер республиканың сайзыралының, чараш бойдус чурумалын, дириг ӌмытаннарын чугаалап бээривиске дыка сонуургаан, айтырыглар уламнап-ла турган.

Найысылалга чоруп турган хүнеримде дыка-ла хөй чаа өңнүктерлиг болдум. Бурятияда, Даг-Алтайда, Моолда болгаш өскe-даа республикаларда, областарда өөрүг мен. Бурят АССР-ден келген делегат хөйжу Серен Сурен эки өңнүүм болган. Боттарывыстың шилип алганывыс хойжу мергежиливистиң, арга-дуржулгавыстың дугайында үр-де чугаалашкан бис. Төрүүр чүе баш хойга онаалтыр 102 хураганны ол менди камгалап алган кижи болду.

Найысылалга болган олуг ужуражылгаларны, өңнүктеримни, онзагай чараш Москваны кажан-даа утпас мен. Чаа өңнүктерим-биле найыралчы харылзааны быжыглаар, ажылывыстың арга-дуржулгазын солчуруп дугурушкан бис.

Л. БАНЧЫК,
ВЛКСМ-ниң XIX съездиниң делегады, ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады, «Нарын» совхозтуң хойжузу.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының, эртемниң, культураның, чырыдышкынның болгаш кадык камгалалының чедиишкиннерин көргүскен Бүгү-эвилелдин делгелгези москвачыларның болгаш найысылалдың аалчыларының кичээнгейин хаара тудуп турар. Амгы үеде ында ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскаатқан чүүлдерни хөйү-биле делгээн. Совет Эвилелиниң улустарының найыралының, оларның экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылгазының дугайында көргүскен. чаа экспонаттар делгелгениң павильоннарында делгеттинген.'

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде «Улустарның найыралы» фонтан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

В. СОЗИНОВ биле Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.

КАЖАН-ДАА УТПАС

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Тываның ажылчы чоннары Совет Эвилелиниге материалдыг болгаш моральдыг дузаны чедирип турган. Оон-биле чергелештир эки турачы эрес-дидим оолдар, кыстар бистиң Украин республиканың хоорайларын, суурларын дайынның эжелелиниден хоставарынга киришкен. Ында Ровно областың ажылчы чоннары акы-дүжмаа тыва улустуң чедирген интернационалчы дузазын кажан-даа утпас, оон улажындан Тывага, оон эки турачыларынга тураскаатқан янзы-бүрү хемчегларни эрттирери бистe чаагай чанчыл болу берген.

Дераҗно суурга чылдың-на тыва улус-биле найыралдың неделязын эрттирип доктаатқан. Ол хүннерде улуг нагылыглар, пионерлер, комсомолчулар Тыва АССР-ниң төөгүзүнүң, амгы сайзыралының дугайында хөй чүүлдерни билип ап турарлар. «Тыва Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарыңда», Тыва эки турачыларның дайынга киржилгезин, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының, Тыва АССР-ниң чедиишкиннериниң дугайында лекциялар, беседалар эрткен.

Школага украина биле тыва улустуң найыралынга тураскаатқан «Украина Тываби-ле» деп кежөзин эрттиргеп. Украин болгаш тыва улустарының арасында акы-дүжманың бызыг харылзаалары Ада-чурттуң Улуг дайынының берге чылдарында тургустунган болгаш Совет Эвилелиниң бүгү улустарының социалистиг Төрээн чүртүнүң хосталгазы база хамаарышпас чоруу дээш төккен ханы-биле ол каңналган. Амгы үеде ол найырал бистиң чүртке коммунизм тургузуушкунунуң бир демниг ажыл-чорудулгазы-биле улам бызыглап турарын кежээге демдеглээн. Совет Эвилелиниң улустарының бүзүлбас найыралын, ажылижин алдаржыдып мактаан украин болгаш тыва чогаалчыларның шүлүктери, ырлары кежээге чаңгыланып турган.

Тыва эки «турачылар аттыг шаңнал дээш волейбол маргылдаазын эрттиргеп. Анаа чүгле Дераҗно суурнуң эвес чоок кадыызында районнарның, суурларның, будүүлгелерниң, колхозтарның спортчылары киришкен. Улус депутаттарының Дераҗно көдээ Советиниң күүском даргазы Ф. И. Буняк маргылдаанны байырлыг байдалга ажыктан. Маргылаанның киржикчилери Украин ССР-ниң Ровно область биле Тыва АССР-ге тураскаатқан школаның найырал музейин көргеннер. Олар украин биле тыва улустарның арасынга найырапчы харылзааларның, ажыл-агый, культура тургузуушкунунда төгжүлденің талазы-биле хөй чүүлдерни билип алганнар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг ужуражыры-биле чурттуң ажылчы чоннары белеткелди калбартып чоруткан. Бистиң школаның коллективи бо хемчегларни юбилейге тураскаадып турар.

Я. ВОЙЦЕШКО,
УССР-ниң Ровно областың Дераҗно школазының башкызы.

БО АРЫНДА:

● Интернационалчы кижизидилге — идей-политиктиг кижизидилгениң кол кезээ ● Өңнүктерим немешкен ● Ровнода утпайн турар ● Өртектерге контроль ● Негелдени бедидер.

НЕГЕЛДЕНИ БЕДИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму Эрзин райкүүскомнуң шиитпирлер күүседезин контрольдап база хынап турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Райкүүском республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың октябрь 20-де хүлээп алганы «СЭКП ТК-ның «Күүселденің контролюн болгаш хынаддазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ынай сайзырагайжыдар дугайында доктаалың» күүседир талазыбиле хемчегларни дугайында «РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» доктаалын күүседир дээш чогуур ажылдарны кылып чорутқан.

Райкүүском үстүнде адаан доктаалды боттандырары-биле күүселденің контролюн болгаш хынаддазының районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнарында амгы байдалы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге чедир дүүшпейн турар. Райкүүском, оон кылдыстери, эргелелдери, кедээ Советтер күүскомнары республиканың Министрлер Чөвүлелиниң база боттарының организациялар удуртукчуларын чалап келдиргеш, эрттирип турар. Хөй-ниитичи киржилге-биле контроль инспекциязын тургускан, ол элээн хөй доктаалдарның күүселдезин хынап көргеп. Райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчыларын кедээ Советтер күүскомнарында быжыглаан. Олар контрольду организастаарынга болгаш херек эмтелелинге практиктиг дузаны көргүзүп турар.

Моон-биле чергелештир күүселденің контролюнуң болгаш хынаддазының районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнарында амгы байдалы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге чедир дүүшпейн турар. Райкүүском, оон кылдыстери, эргелелдери, кедээ Советтер күүскомнары республиканың Министрлер Чөвүлелиниң база боттарының хүлээп алган доктаалдарын чогуур үезинде ыяш-ла күүсеткен турарын ам-даа чедип албаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң контрольга турар ужурлуг 53 доктаалдарының болгаш шиитпирлериниң чүгле 11-ин контрольда тургускан. Херек эмгелелин чорудуп турарында хөй четпестер бар. Министрлер Чөвүлелинче киирип турар чамдык информациялар хуусаазымдан дыка озалдаан, ажыл-херекте байдалды ханы айализтевээн болуп турар.

Чамдык кедээ Советтер күүскомнары райкүүскомунун чоруткан документилери-биле ажылды четпес организастаан. Күүседири-биле черчерже райкүүскомуун чоруткаңы 12 шиитпирлеринден Морен кедээ күүском чүгле 6-шы, Бай-Даг—4-ту, Сарыг-Булуң—2-ни контрольга алган.

Күүселденің контролюн организастаавында бар четпестер чамдык доктаалдарның хуусаазында болгаш долу күүседирин хандырбазында чедирип турар. Шиитпирлер телевилелдерин белеткээринге 5-тен 9 чедир, харын-даа оон хөй айлар чарыгдаттынып турар. Чижээ, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың апрель 20-де хүлээп алганы «Республиканың совхозтарында малды үндезин чок черге согарының болгаш эътти ажыглап турарында шыңгыы хажыдыышкынарның дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле шиитпирни райкүүском амга чедир хүлээп албаан. А малды иштики хереглелге чишке согары кызырылбайн турар. Бо чылдың 4-ле айларында 64 инек малды, 853 шээр малды, 36 чылгы малды соккан.

Райкүүском албан-дужаалдыг кижилерден негелдени кошкак салын турарындан планнаг даалгалар үстүн, ажыл-агыйжы эвес чоруктар болуп турар. Эртken чылдың ол үезинге деңнээрге, 1982 чылдың бирги кварталында районга малдың өлүп хораны мыйыстыг бода малдың 3,4 катап, шээр малдың 1,2 катап, чылгының 1,7 катап көвүдээн. Бода малдың хорамчазы «Морен» совхозка 8,6 катап, «Нарынга» 4,4 катап көвүдээн. Хойнуң, чылгы малдың өлүп хораны «Нарын», «Морен», Ленин аттыг совхозтарда көвүдээн. Социалистиг өңчүнүң камгалалының дугайында директивтиг документилерни четпес күүседир «келгенинден 1981 чылда районга 132 инек малды, 1282 шээр малды, 213 чылгы малды, 7 тевени оор алган, читкен.

Хамаатыларның дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле үстүү организациялың доктаалы багай күүсеттинип турарындан хамаатыларның хуусазында малы эртken чылдаазындан эвээжээн. Районда 484 өг-бүле дузалал ажылагый чок. Картофель, погаа өстүрер ажылды чон ортузында сула организастаан. Ол ышкаш корум-чурум быжыглаар, ажылчы чоннар ортузунга кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле үстүкү органнарның болгаш боттарының шиитпирлерин күүседир дээш райкүүскомуун болгаш кедээ Советтер күүскомнарының, кылдыстериниң, эргелелдериниң болгаш чамдык коллективтериниң ажылында четпестерни Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму демдеглээн.

Доктаалда демдеглеттинген четпестер болза райкүүскомнуң талазындан кедээ Советтериниң күүскомнарынга, будүүлгелер, ажыл-агыйлар, албан организациялар удуртукчуларынга, кылдыстериниге, эргелелдерге күүселденің контролю болгаш хынаддазы дээш кошкак негелделиг болуп, шиитпирлер болгаш планныг даалгалар күүсетпес чоруктар-биле эптежин келгенинниң түнелги болуп турарын шыңгыы демдеглээш, республиканың Министрлер Чөвүлели бо айтырыг талазы-биле ажылда бар четпестерни чайладыр хемчегларни алырын Эрзин райкүүскомга дааскан.

Владимир областың фермаларының болгаш комплекстериниң ажылдакчылары күрүнеге сүт, эът болгаш кедээ ажыл-агыйның еске-даа продуктуларын садарын көвүдедир сорулганы салган. Ону боттандырары-биле областа тудуглар калбарган. Чижээ, Собин районда Лакин аттыг совхозта 18 муң баш мыйыстыг бода мал киреп «Владимирский» комплексти ажыглалга киирген. Ук комплекс 5 гектар хире черни эзлеп турар.

«Владимирскийде» малды өстүрүп-даа, чемгерип-даа турар. Технологияны ынчаар чорутқаны тудугларның өртээн чиигедир, техника-биле хандырылганы бедүүнчүдер, ону будүрериниге хөй чарыгдал үндүрбес арганы берген.

ЧУРУКТА: Галина Ивановнаның чаш бызааларны эжаап турары.

Н. АКИМОВ биле И. ДЫНИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЙЫНЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ АЛГАКЧЫЗЫ

Шеряг талазы-биле совет чурулга уран түүлүүнүң эгелекизин Митрофан Борисович Грековтуң төрүттүнгениинден бээр 100 чылы бо хүннерде демдеглеттинип турар. Аңаа тураскааткан байырлыг кежээ Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат ССРЭ-ниң Культура министри Н. П. Демичев, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Н. И. Савинкин, В. Ф. Шауро, Совет Армиянның болган Шериг-Далай Флодуның Кол политиктиг эргелелиниң начальныгы, армия генералы А. А. Епишев, уран түүл мастерлери, культура ажылдакчылары, партия, совет болган хөй-ниити организацияларының төлөэлекчилери, Совет Армиянын дайынчылары кежээге келген.

РСФСР-ниң Чурукчудар эвилелиниң баштаар черинин даргазы С. Ткачев, Третьяков галереязының директору Ю. Королев, шериг чурукчуларының М. Б. Греков аттыг студиязының уран чурулга удуртукчузу М. Самсонов, юбилярның чаңгыс чер чурттутларын төлөэлээн СЭКП Ростов обкомунуң секретары М. Тесля олар түве чугаалаан, кайгамчык мастериниң бүгү амыдыралы болган чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы чонга, революцияга кызыгаар чок бараан болуушкунуун үлегери болуур деп демдеглээннер.

Алдарлыг Бирги аттыг шеригниң дайынчызы М. Б. Греков Советтерниң эрге-чагыргазы дээш боо-чепсектиг демисежин чорааш, а чурукчу апарган бодунуң улуг талантызын патриотчу эрес-маадырлыг темага тураскааткан. Кайгамчык шериг чурукчузукүн чураан чуруктары — ол дээрге Советтерниң аныяк республиказының Октябрьның чаалап алышкынынары дээш демиселиниң сорук киришкинниг болгаш шынчы документалдыг уран-чечен чыл демдеглели болуур.

Сураглыг грековчу «Тачанка» революючу маадырлыг чоруктуң шинтилештирген овур-хевири апарган. М. Б. Греков уран түүлге социалистиг реализмниң эгезинге турган болгаш амыдыралды уран арга-биле илередип көргүзериниң эң депшилгелиг ол арга-хевиринин бадыткаттынарынга хөйүү кылган.

Делегейниң кырында ядролуг дайынның айылы дирилген бистиң бо үевисте М. Б. Грековтуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын бараалгатканы дайынчы эрес-маадырлыг чоруктуң темазы онзагай ужурутказылыг апарган. Ооң чаңчылдарын төлептин-биле хөгжүптүшаан, совет чурулга уран түүлүүнүң мастерлери, ылаңгыя Греков аттыг студияның чурукчулары фашизмни чылча шапкан, а амгы үеде Советтер чуртунун—бүгү делегейде тайбыңнык төлеңгинээри чурттуң айыыл чок чоруунуң камгалалында серемчилии-биле турупкан совет солдаттарның эрес-маадырлыг чоруун көргүзеринге хөйүү кылып турар.

* * *

М. Б. Грековтуң чогаалдарының делгелгези Күрүнеиин Третьяков галереязында ажыттынган. Ында кайгамчык мастериниң 60 хире ажылдары киргеи. Оларның аразында .сураглыг «Тачанка (Пулемёттарны бурунгаарладыр!)», «Бирги аттыг шеригниң кыйгычылары», «Кубанычее» деп чуруктар, а ол ышкаш «Аза көвүрүү», «Аттыг-шеригни шавар халдаашкын», «Дүвеин хайгыыл» деп чуруктарга белеткээн пейзажтар киргеи.

(СЭТА-ның корр).

Хөй ургларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Оюу Кендиновна **Куулар**—Мугур-Аксы ортумак школазының техниктиг ажылдакчызы.

Сержинмаа Бадыевна **Хертек** —«Малчын» совхозтуң малчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Иргит Намыевна **Чечекмаа** —«Мөгөн-Бүреп» совхозтуң малчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Дыртык Чамзыраповна **Маға** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Минчимаа Кууларовна **Саая** —«Мөгөн-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Вера Константиновна **Комбу** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Түлүшевна **Шожукпан**— «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сааңчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Анчымаа Донгаковна **Даваа-Хуурак** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны

Долбаш Донгаковна **Кыргыс** —Арыскан суурда өг-бүле дирииниң телефонизи.

Екатерина Суидуевна **Хирлиг-оол** —Тээли сес чыл школазының башкызы.

Валентина Хүреп-ооловна **Хүреп-оол** — өг-бүле ээзи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Чечена Самба-Сүрүновна **Сүрүнмаа** —район эмнелгезинин ажылдакчызы.

Чылбак Шожуловна **Хертек** —«Мөгөн-Бүреп» совхозтуң малчыны.

Бора Казаковна **Хүреп-оол** — «Малчын» совхозтуң малчыны

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергезибиле

Сержинмаа Бадыевна **Хертек** —«Малчын» совхозтуң малчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Иргит Намыевна **Чечекмаа** —«Мөгөн-Бүреп» совхозтуң малчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Дыртык Чамзыраповна **Маға** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Минчимаа Кууларовна **Саая** —«Мөгөн-Бүреп» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Майя Монгушовна **Дамбаа**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Биче-кыс Ховалыговна **Монгуш** — «Ак-Туруг» совхозтуң малчыны.

Биликмаа Монгушевна **Норбу** — «Найырал» совхозтуң малчыны.

Чеченмаа Сарыг-ооловна **Шогжал** —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июнь 29.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ОНЗА УЖУР-ДУЗАЛЫГ

ГАВАНА. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга совет инициативалар амгы үениң байдалдарында үпелеп четтинмес ужур-дузалыг, түге дээрге аажок улуг айыыл бүгү-ниити тайбыңга кыжанып турар-дыр деп, Чилиниң улузунуң антифашистиг демиселиле эп-сеткил каттыштырылгазының комитединиң даргазы **Кристиан Гонсалес** медеглээн. Бистиң ораныыска тайбыңны быжыглаарының кол фактору — Совет Чурттуң чайгылыш чок ленинчи политиказының чаа практиктиг илерелин ол саналдардан көрүп турар бис. Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг шинтпирлери тайбыңнык. айыыл чок чоруктун, бүзүрежилгениң болгаш кады ажылдажылганың байдалынга чурттаар деп улустарның эң-не ыдыктыг күзел-түткүлдерин илергейлеп турар.

• • •

КАБУЛ. Ядролуг дайын халавының кыжанының чайладыры делегейниң амгы дүшкүүрлүг байдалында бүгү депшилгелиг күштерниң эң чугула соругазы болуп турар деп, Афганистан Демократтыг Республиканың «Кабул пью таймс» солуну айыткан.

Афганистанның чону Советтер Чуртунуң тайбың саналдарын бүрүнү-биле деткип турар. Афганистанның Улус-чу-демократтыг партиязы болган АДР-ниң чазаа тайбын дээш, дүшкүүрелдиг чоруку чавырыдырар дээш демиселге идепкейлиг киржирииге белеиин илергейлеп турар деп, ол солун демдеглээн.

• • •

ВЕНА. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан ойталаар деп Совет Эвилелиниң хүлээлгезинге Германияның Федеративтиг Республиказының депшилгелиг хөй-ниитизи байыр чедирип турар. «Совет Эвилелиниң чаа инициативазы ракета-ядролуг халаптан аажок төрелгетеннин камгалап алырынче угланган деп, «Тат» Австрияның хөй-ниитичи сураглыг ажылдакчызы, ол чурттуң тайбың талалакчыларының чөвүлелиниң даргазының оралакчызы профессор Т. Шенфель СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харылап тура медеглээн. Ядролуг чепсектиг өске күрүнелерниң, бирги эвлчегде АКШ-тың, шак ындыг шинтпирлерни хүлээп алыры ядролуг халаптың айыылындан кижи төрелгетеннин чайладып алырының бруунга чугула базым болур ийик деп, ол чугаалаан.

• • •

БОНН. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгезинге Германияның Федеративтиг Республиказының депшилгелиг хөй-ниитизи байыр чедирип турар. «Совет Эвилелиниң чаа инициативазы ракета-ядролуг халаптан аажок төрелгетеннин камгалап алырынче угланган деп, «Тат» солун мурнуку түүлүнге айытнан. — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-пин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чагаазында онзалап демдеглээнин ёдуғаар алырга, ядролуг дайын эгелей бээр чүве болза, кижи төрелгетеп депшилгезинин үрегдеттиргеки, харын-даа Чер кырында амыдыралдың алыс бодунуң чок болдунганы ол болуур ийик деп, делегейнин амгы байдалында ол маргыш чок болгаш тодарадыкчы фактыны Совет Эвилелп барымдаалап турар».

• • •

ДАККА. Делегей дайынның өртүн болдурбас соругалыг чаа совет тайбың инициативалар тайбыңның салымхуузунга онза чугула ужурдузалыг деп, Бангладештиң хөй-ниитичи көскү ажылдакчызы, профессор К. Чоудри медеглээн.

(СЭТА).

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОР ҮҮЛГЕТЕПИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан найысылалга июль чединиң хүнүүң ийги чартыында кадыг-дошкун тулчуушкуннар катап эгелээн. Израильдер Бейруттуң чурттар аразының аэропортунуң районунуң Чөен талазынче бурунгаарлаарын база катап оралдашкан. Удурланышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш ливан национал патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтарының дайынчылары ол районга дайзынның танкылар-биле чорутнан үш атаказын чедиишкининг ойтур шапканын ВАФА информация агентилели дыңнаткан.

Рамлет аль-Байида, Лайлаки, Сфейр болгаш өске-даа чуртталга кварталдарын үгербоолар-биле адыш турган.

Дүне када элээн каш үгербоо октары совет элчин черииниң денискээрииге дүшкеп чазылгылаан. Беш снаряд ССРЭ-ниң садыг талазы-биле төлээ черииниң бажыңыгга кээп деттеп. Материалдыг улуг когаралды болдурган. Совет ажылдакчылар аразындан айыылга таварышканнар чок.

Баабдада президент ордузуун база катап боолап турган. Хоорайның барыын кезээиде элээн хөй бажыңнар израильдерниң фосфорлуг снарядтары-биле кывысканының соонда эрттенмишаан турар.

Бүзээлеткен Барыын Бейруттуң чурттакчылары улам улуг хилинчекке болгаш каража-когаралга таварыкш турар. Хоорайда эъш-чем курлавыры каш-ла хонукка четчир хире арткан. Ижер суг дыка чедиишпестээн, массалыг халдавырлыг аарыглари м ц өөскүн үнери чайлаш чок апарган. Кижи долган эмнелге черлери электри энергиязы чогундан дүнелерде ажылдавайн турар.

Израиль эжелекчилер эжелеп алганы диван черлерде кара туразында үүлгедиишкиннерин үргүлүлеп турар. Сайда хоорайның районунга бир муң ажыг хамааты кижилер «чиде берген». Оларны херек кырында тудуп хоруудаан болгаш израиль карабажыңнарда оларны хилинчектеп, дорамчылап, үргүлүү байысаан турар.

Эжелекчилер дүвү-далашбиле кижилер чыын, мөөнизор лагерьлерии тургузуун эгелээн болгаш тейиг сынырган-демир каажа иштивде 6 муң ажыг палестинлер хорутдалда кирген. Олар кижиниң эң-не бөдүүн эргелерии каржы-дошкуну-биле үревишаан, хорутдаттырганнарны араатанзыг хилинчектээшкин болгаш шаажыналга таварыштырын турарлар.

Бүгү-ле үүдер израиль интервентилериниң Ливанга олчаан артар деп күзеп турарының дугайын херечилеп турар. Израильде кым-даа «оон шериглерии дораан үндүреринге, элээп каш чылдар болгаш-даа үндүреринге бүзүревейн турар» деп, «Вашингтон пост» солун бижээн. Од чүл дээрге, израиль чазак араб чурттар-биле айтырыгны шыны-биле шыңгыы шинтпирлээринге чепшээрешпес дээш эргежок чугула чылдагаанарны кажан-даа тып алыр дээни ол-дур.

Вашингтон болгаш Тель-Авив Бейруттуң бүзээлеткен камгалакчыларының америк-израиль негелделерии ёзугаар дүжүп бээрии чедип алыр дээш, надыр-дошкун ыйыышкының үргүлүүлеп турар.

Израиль премьер-министр Бегин бодунуң талазындан ол кризистиг байдалды шериг күжү-биле шинтпирлээр апаар «чадавазының дугайын» база катап медеглээн.

Сирияның президентизи Хафез Асад Сауд Аравиязынга баргаш, Фахд хаан-биле Ливанда байдалды чогумчалыг болдурарының аргаларын чүгаалашкам. Дамаскига ээп келгеш, палестиннериниң демиселии ам-даа үргүлүүлээр апарын медеглээн. «Ол деми-сел Бейрутка эгелевээн болгаш аңаа доозулбас-даа. Од демисел Палестинаны Хостаарының Организациязының удуртулгазы-биле палестиннериң национал бот тодарадылга кылыр болгаш хамаарышпас күүне тургузар талазы-биле хообілу ёзугаар эргелеран хандыртап соонда, чүгле ынчаарда, доостур» деп, ол чугаалаан.

Хафез Асад израиль агрессияны ажыглап алган, чаа чазанты тургузарынче Ливанны албадыар дээш америк-израиль талаиың кылып турар оралдажымышкынарын шинтпирлии-биле буруу шапкан.

АГРЕССИЯНЫ БУРУУ ШАВАР

АККРА. Империализмниң, сионизмниң болгаш расизмниң агрессчи чорунуң делегейде күштелип турарынга ханы дуврааскынын палестинлер улусун-биле солидарлыгын илередип, Африка Үлүг-Дүжүттүг Чонунуң Конференциязының Кол Секретариады Аккрада ажыл-агыыны эртирип турар. Конференцияга 50 хире чонга Африка, Азия, Латин Америка болгаш Европа чонунуң 200 хире делегаттары киржикчилери ылгереткеннер.

Гананың сураглыг эртемделии, Гананың радиодамчыдылга корпорациязының чиңгине директору Кваме Карикари болгаш өскелер-даа чаа хөгжүп турар чурттарның улустарынга удур делегей империализминиң сүлчээзин, Ливанга удур Тель-Авивтиң агрессиязын шинтпирлиг бүруу шапкаш, ол чурттан израиль шеригнерии үндүрерии негээннер. Чүве чугаалааннар ССРЭ-ге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга Палестинаны Хостаарының Организациязы-биле оларның эң-сеткил каттыштырылгазы дээш, палестин улустуң шынныг хөрээн деткип турары дээш өөрүн четтиришкинии илереткеннер.

* * *

ДАМАСК. Сана агентилели Сирияның президентизи Хафез Асадтың Сауд Аравиязынга аян-чоруунуң доозулганының дугайын дыңнаткаш, Х. Асадтың Сауд Аравиязының ханы Фахд-биле чугаалажышкынарга Ливанга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде тургустунган байдалды көргенин демдеглээн. Израиль агрессияны ойтур шаварының хөрээнге Сирия-биле Сауд Аравиязының аразында хөделиишкиннерии дүүштүрерии үргүлүүлээр дугайында дугуржуушкун чедип алдынган.

* * *

ВАШИНГТОН. Франциянын даштыкы харылзаалар министри К. Шейсон Ливанга удур Израильдиң чепсектиг агрессиязын буруу шапкаш, палестин айтырыгны шыны-биле шинтпирлээр ужургуг деп чугаалаан. Од «Вашингтон пост» солуниуп айтырыгынга харыылаап, Палестинаның араб эъш-сеткил каттыштырарыныи киржикчилери илереткеннер.

Аңаа чедип ядролуг дайынның өртүн болдурбас соругалыг чаа совет тайбың инициативалар тайбыңнын салымхуузунга онза чугула ужурдузалыг деп, Бангладештиң хөй-ниитичи көскү ажылдакчызы, профессор К. Чоудри медеглээн.

(СЭТА).

Демиселдиң бүгү-улусчу фронтузу дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың Коммунистар партиязының соңгулда мурнундагы кампаниязының кол угланыышкыны Рейганга болгаш рейганизмге удур демиселдиң бүгү улусчу фронтузун тургузарынга киржири болуруп Компартияның ТК-зының кежигүнү болгаш политиктиг хөделиишкиннер комитединиң даргазы Саймон Герсон «Политика афферс» сетküүлге бижээн.

Соругга үүл дээрге, конгресске 1982 чылда болуур соңгулдаларга ооң составын дыка чаартырып чедип алыры боон турарын түүлде айткан. Ынчаар ескертир чорук Рейганның ажылчыиарга удур, улуска удур сөөк-язылгаар ишткен политиказындан болгаш ооң агрессчи даштыкы политиказындан ойталаашкынының дугайында херечилел болуур ужурлуг. Ынчангаш 1982 чылдың соңгулдалары шинтпирлиг ужурдузалыг боол турар.

Соңгулда кампаниязының болгаш соңгулдаларның-даа кол айтырыглары экономиктиг кризистиң, ажыл-биле хандырылганың, тайбыцны камгалаарының, сөөк-язылгаар чорукту узуткаарының айтырыглары болуурун автор демдеглээн. Оны барымдаалаан, рейганизмге удур демисел чорун турар.

Рейганның дайынзырак политиказынга удурланышкынының чалгының АКШ-та улгадып турарын түүлде демдеглээн.

Бо үе-чадада Компартия рейганизмге удурланышкынны организастаарының айтырыгларынче кол кичээнгей салып турар, түге дээрге, Рейганга болгаш «рейганомикага» удур демисел улам калбарып турар апарган. Ол демисел массалыг чыскаалдардан, ажылчыннар шимчээшкининиң, пегр улустуң шимчээшкининиң, херээженнериниң болгаш улуг иезылыг америкапарының организациязыларының Рейганга удур туружунуң улам шыгыырааныидан көстүп турарын.

Республиканчылар-биле катай хаара улам-па хөй политиктиг ажылдакчылар боттарының политиктиг келир үезинче сагыш салыр дээш, Рейгандан ыраакка турарын орааладажып турарлар. Ол хамаан чок монополиялыг капиталдың белүктериниде безин ооң барымдаалап турар шугумунуң талазы-биле шыңгыы чөрүлдээлер бар.

АКШ-тың Компартиязы бодунун соңгулда мурнундага ажыл-чорудулгазын бүрүнгаар депшилгелиг шимчээшкинии болгаш рейганизмге удур демиселди чаа деңнелче кадүрериниг идиг кылырынче угландырар апаарын чүүлде айткан.

Н. СЕТУНСКИЙ.

ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг дайын халавын болдурбазы — КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкининиң дүжүрер талазы-биле Нью-Йоркта уламчылап турар ийиги тускай сессиязынга кол черии эълээн айтырыг-дыр. Ооң ажылы доостур чадазынче шилчээн. Күрүнелериниң болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери делегей шуулганының индиринге үүнүп келгеш, ядролуг дайынның тамызындан кижи төрелгетеннин чайладып алырынга дузалап болгу дег боттуг бажымнарын эргежок чугулазын хамыктың мурнунда онзалап демдеглеп турар. Массалыг узуткаашкынның чепсээн төрүлдээлерии шинтпирлээрииниң чепсээ кылдыр ажыглаарынга кордап турар кандыг-даа бодалдарны төөгүнүң бок төгер черлеринче кииp шывактарынче түткүдүг кыйгылар дагын-дагыл чаңгыланып турар.

Тайбыныың Венада делегей институтунуң оралакчы президентизи Г. Каде вулкан кырында чурттап турар-дыр бис деп медеглээн. Амгы үеге чедир мөөнеттиигнен ядролуг чепсектериин күүзүү делегейниң ийиги даймынын чылдарында 55 миллион кижиниң амы-тынын чок кылган бүгүде бомбаларның болгаш снарядтарның частыр күзүнден 10-катап ажын турар. Ядролуг боо-чепсектерии улам-на эңдеридир бүдүрер чорук оларны ажыглаарынга чедириш, бүгү делегейге халапты үндүрер дээрээнге бүзүреп турар бис. Бодун боду узуткаарының ажылды кижи төрелгетеннің кырында дарглип келген деп, ол чугаалаан.

Делегей шуулганының кол китээгейи ядролуг халаптың кыжанының угланган ол факт—амгы үениң эң чугула айтырының шинтпирлээрииге бурунгаарлаашкынны чедип алыр соругга-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күүнелериниң чүткүдүг күжениишкиннериниң түңнели-дир. Сессиияың киржикчилериге Л. И. Брежневтиң чагаазы делегей шуулганының бүгү ажылынга ханы салдарын чедирген, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези харын ол чагаада чарлаттынган болгай. Совет Эвилелиниң бодунга алган төөгүлүг боттуг хүлээлгезинге мээң чүртүм байыр чедирип турар, ынчангаш бистерге суртаалчы медеглелдер эвес, харын ындыг боттуг будүштүг хемчеглер херек деп, Бенинниң төлээлекчизи Г. Азуме медеглээн.

Ядролуг ракеталарынга болгаш ядролуг бомбаларынга идегээп, АКШ болгаш ооң эвилелчилери ядролуг күчүлерии өстүрбезиниге, бүгү ядролуг шеиелделерии совсаарынынга хамаарышкан санаддарны мурнуку хевээр херекселвей турар.

В. ВАСИЛЕЦ.
А. СИДОРУК.
СЭТА-ның корр.

БУРУУДАДЫЫШКЫН

КАИР. (СЭТА). Азия болгаш Африканың чурттарынга эң-сеткил каттыштырарының Египет национал комитединиң 1952 чылдың июль революциязының 30 чыл оюнга болгаш палестин улус-биле эң-сеткил каттыштырарынга турасказадың организастаан митингизии америк империализмни болгаш ооң Чоокку Чөеп түктелчазы — Израильди килеңнээшкин-биле бурууддадырының чыыжы болу бергеи. Ораторлар боттарының чугаларынга Кэмп-Дэвидтиң дугуржулгаларындан ойталаарын болгаш Израиль-биле «тайбың» керээни күш чок болдурарын пеген турганнар. Ол керээнии үре-түнел болгаш кеди чогуп Ливанга удур израиль агрессия эң-не тодарадыгы-биле көргүзүп турар. Вашингтон агрессор талазынга бүрүнү-биле туруп, ону шериг болгаш дипломатия талазыбиле деткиишаан, бүгү делегейниң мурнунга бодун Израильдин дузалакчызы кылдыр көргүскеи.

Митингиниң киржикчилери палестин болгаш ливан улусгарның маадырлыг демиселинге эң-сеткил каттыштырын турарын илереткеш. Израиль-биле харылзааларны «чогумчалыг болдурары» дээр чүүлдүң талазы-биле египет чазактың ап чорудун турар хемчеглериниден ойталаарынче кыйгырганнар.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛЫН АКШ КҮШТЕЛДИРИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ делегейниң дүшкүүрлүг байдалын күштелдирерин үргүлүдеп турар. АКШ-тың шеригаар күштериниң стратегтиг ужар чүүл командылалыныи даймычы ооредилгезии «Глоубл шилд-82» деп чажыт ат-биле июль 9-тан эгелеп Пентагонның эрттирер деп турары ол дугайын херечилеп турар. Аиаа киржирииге штабтар начальныктериниң комитедин, дипломатиялыг күштер аразынга ужугар баллистиктиг ракеталар каттыжышкынарын болгаш стратегтиг ужар чүүлдү хаара тутказ.

Ында дыиадып турарын ёзугаар алырга, ол дайынчы ооредилгезиии соругазы үр хуусаалыг ядролуг дайынны белеткээриин болгаш ону чорударының планнарын комплектиг кылдыр ажылдап кылыры болуур

КЫДАТ ПРОПАГАНДАНЫҢ ХОП-НҮГҮЛҮ

Кыдаттың массалыг пропаганда чепсектери антисоветчи пропагандисчи калбак кампанияны уламчылап турар. Олар бүгү-ниити тайбыны камгалаарынче болгаш делегейге ядролуг халапты чайладырынче угланган Совет Эвилелиниң тайбыига ынак дашгыкы политиказы, ооң 80 чылдарда Тайбың программазын нүгүлдээр дээш күжениишкиниерии харамланмайн турарлар.

Пекиннин антисоветчи пропагандазының кол-ла түүлү болза Совет Эвилели дээрге «бүгү-ниити тайбыига кыжанышкынның кол үндезини болуп турар» деп хоп-нүгүлчү бадыткаашкын болгаш ССРЭ-ге удур «демиселдиң чаңгыс зай фронтузун» тургузарынче кыйгырыг болуп артпышаан. Ол бадыткаашкын кыдат удуртукчуларның хөй мурнунга чугааларында үзүксоксаал чок катаптаттынын турар, олар империалистиг чурттарны Пекин-биле калы Совет Эвилелинге калы «удур туржурунче» кыйгырып турар. Кыдат чаңгалга бодунун арын-нарынга антисоветчи хоп-нүгүлге канчаар-даа аажок хөй черии берип тура, делегей хөй-ниитизининң киленнээшкин-биле үткааны америк президентинин коммунизмге удур «крестиг дайынны» эгелээр дээн кыйгырынга удур чугаалаар чаңгыс-даа сөс тыппаан.

Сөөлгү үеде пекин пропагандаиың удаа-дараа халдаашкыннарынга КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга ядролуг кыжанышкынның болдурбазының болгаш боо-чепсекти эидере бүдүрерии кынчыктырбазының дугайында Совет Эвилелиниин саналдары таваржып турар. Бир дугаарында ядролуг чепсекти ажыглавас дугаймда совет хүлээлгенин төөгүлүг ужур-дузалыг Пекин шоолуг чугула эвес чүүл деп киргүзерии орааладажып турар.

Реакелыг империалистиг күштер-биле дугуржуушкун оруу-биле чорун, америк администрацияга болгаш ооң пропагандисчи машиназынга дузалавышаан, кыдат пропаганда америк империализмнин агрессчи даштыкы политиказын агартырын орааладажып турар. ССРЭ «АКШ-ка биезги дег кол кыжаныг болуп турар» болгаш АКШ ССРЭ-биле бодунун харылзааларын — түгле шериг талазы-биле эвес, а харын дипломатияга, политикага болгаш экономикага — «күш дөгээриинин туружундан» чорудар ужурлуг деп турар Вашингтонун бадыткаашкынынарын «Жэньминь жибао» солун бодунун эрынарынга чүүлдүзүнүн бижээн.

Кыдат пропаганда АКШ-тың дорт күткүүшкүну-биле кылдынган Ливанга арын-нүүр чок израиль агрессиязыны безин чырыдып тургаш, ол дугайын антисоветчи хевир-биле кергүскен, ол АКШ-ты камгалаан.

Кыдат пропаганда Совет Эвилелиниң Афганистан-биле, Индий-Кыдат чурттар-биле харылзааларынче үзүк-соксаал чок өжээнешкек халдаашкыннарны кылын келген.

Бо бүгү болза Пекинниң биезги-ле хевээр антисоветчи, антисоциалистиг турушта туруп турарын тереччилеп турар-дыр.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ ЛАУРЕАТТАР

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда

Чайковский аттыг концерт залынга ол кежээ церт залынга ол кежээ чүвени четтикпейн манап турганнар. Виолончелистер конкурузунуң сөөлгү аялгалары чаңгыланып каапкан, ол чогаадыкчы маргылдааның киржикчилери, оларның хөй санныг «аарыкчылары» делегей жюризиниң шиитпирин манап турган. Ийет, тиилекчилерниң аттары адаттыгандаа.

Бирги шаңналды болгаш алдын медальды Бразилия чурттуг, 25 харлыг хөгжүмчү Антонио Менезес чаалап алган. Ол делегейниң дыка хөй конкурстарынга шаңналдарны чаалап ап келген.

— Мындыг ат-сураглыг конкурска тиилекчи болганым — меңээ улуг аас-кежии-дир — деп, ол чугаалады.— Ол дээрге бедик аалдар болгаш улуг ээ-харыысалга-дыр. Бистиң шыңгыы судьяларывыстың болгаш кайгамчыктыг москвачыларның идегелин шынзыдар дээш бүгү чүвени кылыр мен. Олар мени чылыы-биле уткуп хүлээп алган болгаш дузаны доктаамал көргүзүп келгеннер.

Москваның Күрүнениң Гнесиных аттыг хөгжүм-педагогика институдунуң студентизи, совет хөгжүмчү Александр Рудин ийиги шаңналды болгаш мөңгүн медальды чаалап алган. Гамбургта күрүне операзының оркестриниң солизи Георг Фауст (ГФР) үшкү шаңналга болгаш хүлер медальга төлептиг болган. Дөрткү шаңналды Марина Тарасова (Совет Эвилели), бешкизин — Дэвид Харди (АКШ), алдыгызын — Трульс Оттербек Мерк (Норвегия), чедигизин — Энтони Росс (АКШ), сескизин — Михал Канька (Чехословакия) олар туспа чаалап алганнар. Дөрт хөгжүмчүге хүндүлүг дипломнарны тыпсырын көргеш.

— Виолончельге ойнаар уран чүүлдүң ёзулуг чечектелиишкинин бистиң конкурузувус көргүскен — деп, жюриниң даргазы, СССР-ниң улустуң артизи Даниил Шафран чугаалады.— Ол дээрге аныяк салым-чаланны илередириниң кайгамчыктыг хевири-дир. Лауреаттарның болгаш диплом эдилекчилериниң келир үези кайгамчык болурунга бүзүрээр бис, олар чогаадыкчы шылгалданы тергиин эки дужаадылар. Ол ышкаш бедик шаңнал албаан-даа хөй-хөй конкурс киржикчилери чайынналчак тиилелгелерни дөмейле чедип алыр дээрзинге бүзүрээр бис.

И. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

АКЫМНЫҢ СӨӨЛГҮ ЧАГААЛАРЫ

Чай дүшкен. Арга-арыг чыгыр*ногаан анарган. Өөкүн делгем шыпаазында от-сиген хөлбегейни берген. Бойдустун мындыг кайгамчыктыг үезинде, Ада-чурт — ССРЭ-ниң кырынга өлүмнүг айыыл диргелип кээрин Өөк сумузунуң араттарындан кым-даа сактып бодап чорбаан.

БИР-ЛЕ хүн дал дүш чедир чорда, Хаглыг-Алаак баалыынган ийи аттыг кижиниң бараанны көзүлгеп. Келзе-ле бирээзи кожуундан сургакчы, оон үдекчизи акым Биче-оол, Ада-чурт —ССРЭ-же фашистиг Германияның оор ёзу-биле халдаанының дугайында дүвүренчиг медээни сургакчы араттарга дыннатканн. «ССРЭ-же фашистерниң халдааны дээрге-ле бистиң Тываже халдааны ол, чүге дээрге, ССРЭ — бистиң улуг кожавыс, төрээн акывыс. Бичангаш ТАР-ның революстуг намының Төп Хораазы, улусчу чазаа ССРЭ-ге бар-ла аргалар-биле дузалаар, маадырлыг Кызыл Шеригни бүгү-ле күш-биле деткиир деп чалбыыштыг кайгырыгны Тываның бүгү арат-чонунга чоруткан-дыр».

Араттар боттарының саналонаалдарынга герман фашизмиң көөр хөңнү чогун, ону туюлунга чедир чылча шаварынга бар-ла аргалар-биле Кызыл Шеригге дузалажырын илередип, боттуг санал-оналдарын киргеннер. Салчак Маскыр-

(Төнчүзү. Эгези № 158, 159 «Шында»).

оол ийи аът, ийи шары, чүс бежен акша, Бай-Кара Седипоол дөрт аът, он хой. Бай-Кара Маспык-оол үш аът, чүс акша суг-суг дээш. Араттарның санал-оналдарын Биче-оол тускай кыдыраашка ылавылап бижип ап олурган.

Төрээн намының болгаш чазаанның политиказын оларның изин-биле деткээнинин. Ада-чурту ССРЭ-ге кызыгаар чок бердингенинң чаңгыс-ла чижээ-дир. Ындыг хуралдарның, митингилериниң чалгыы ынчан бүгү Тываны шыва апкан турган.

КҮС. Дуруналар, кастар, едүректер шагда-ла чапа берген, оларның хөглүг үнү дыннадастаан. Кежээлерде кожалар бир өттө чыглып алган, тоол ыдар, тывызыктажыр, а аныяктар базала чыглып кээп, хөглээр, ойнаар, кожаңнажыр-даа турган. Ындыг кежээлериң бирээзинде, дээрден ужун бадып келген дег, Биче-оол акым бо хенертен кирип келген. Оон арын-шырайында билдинмес өөрүшкүнүң изи илдең болган. Шайлап олургаш, шала буруузунган үн-биле ол чугаалаан:

— Мээң шериг чоруур назыным элек болгай, ам-даа ийи чыл херек. Ынчалза-даа кожуун черинче каш катап оргүүдел бижээн мен. Мээң дилээм хандырттынган. Шериг комиссиязын бүрүн эртим. Каң дег кадык болдум. Даарта кежээ Туранга четкен турар ужурлуг мен. Соңгузу хүн эртен Кызылче хаптар бис. Силер-биле байырлажып келгеним бо-дур, авай, ачай, дунмаларым.

Ада-иезинден эгелээш, үдекчилериниң шуптузунуң холдарын изин-биле тудуп байырлашкан. Адактың соонда бичии дунмалары бистерге келгеш, селбегер баштарывысты чыттап-чыттап, кадык өзериң бистерге күзээш, аттанынкан. Чүгүрүк-кара сидирт-ле дээп. «Байырлыг, төрээннер, ужурашкыже» дээн сөстер дынналган.

Кызылга шериг албаның эрттирип турар үезинде. акымның чагаалары үргүлүү кээп, өөрүшкүлүг медээлерин эккеп турган.

Ооң бир чагаазында дараазында сөстер бар: «Дайсынны совет чуртум кан танкызыбиле сөөгүн кагжыладыр чылча бастырары мээң мурнумда уттуп болбас улуг хүлээлге. ТАР-ның нам, чазаанның болгаш арат чонунуң хүндүлүг даалгазын төлептиг күүседир дээш эң эрес, эң маадырлыг тулчурумну ада-ие, ха-дунма бүгүдээге аазап тур мен».

Тыва эки турачы танкистер Киев чоогунга 25-ки онза танк полугунга кирген. Олар үк подктуң составы-биле кады аксы-дунма Украинаны, Молдавияны, Румынияны, Венгрияны болгаш Чехословакияны хостаарынга киришкеннер. 25-ки онза танк полугу Умань хоорайны хостаары дээш кадыг-дошкун тулчуушкунга, Мурнуу Буг хеминиң дүвү-биле шымның кешкеш. Бүттүн ол талазында дайзынның бижыг камгалал куржаан чылча шаварынга, фашистерниң күштүг камгалалының уязы турган Иссы, Кишинев хоорайларны хостаарынга онза ачыхавыяалыг болган.

Ол үзүн, кадыг-берге оруска та чеже дүн-хүн эрткен чүве. Ону эртип тура, та чеже кижилерни араатанзыг фашистерниң бужар, дерзин аспаандан Кызыл Шериг хостаан чүве. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Биче-оол бодунуң дайынчы эш-өөрү-биле узун, фронтучу орукту эртип чораан. «Эрес-маадыр тулчур мен» дээн аазаашкынын туюлунга чедир күүседткен.

«Эки турачылар» деп номда эртемден Ю. Л. Аранчын «Кишиневско-Иссыга немец камгалалды чок кылырынга киришкеш. Донгак Үйнук-оол, Бай-Кара Биче-оол болгаш Кырғыс Идам маадырлыы-биле олгеннер» деп бижээн.

«Чонуң оглу» тоожуда С. К. Тока — Бай-Кара Биче-оол Иссы-Кишинев кыдыынга шаап халдап чораан, өөрүбиле шалбаага таварышкаш, дайзынның огундан барган»— дээн.

Бай-Кара Биче-оол аныяк-чалыы назынын Төрээн чурттуң хосталгазы, чонуң аас-кежии, шынныг херээ дээш берген. Оон ёзулуг кижи болурунга база патриотчу, интернационалчы үзел-бодалдарының хевирлеттинеринге, туруштуг характеринің бижыгарынга, Тывага хөгжээн чаа амыдыралындан аңгыда, өг-бүленнің орус чон-биле сырый харылзаазы улуг кижизидикчи салдарлыг болганы чугаажок.

1942 ЧЫЛДА, Ада-чурттуң Улуг дайынының эң берге парын, дүшкүүрлүг үезинде, Хадың суурга орус тараачыннар Кочетов аттыг колхозту организастаан. Чоок-кавынның араттары колхозка кирип, орус эш-өөрү-биле чаңгыс өг-бүлеге кады чурттап, ажылдаар изиг күзелин илереткен.

Удаваанда Сайлыг-Караның, Хаглыг-Алаактың араттары барык шуптузу колхоз кежигүнпери апарган болгаш Хадың суурже көжүп, аңаа бажың-балгат, кажаа тудуп, доктаамал турлагжып, сууржуң амыдыралче улам-на хаңылап шилчээн. Чоорту чүгле Сайлыг-Кара авес, а харын Хадынче Хаглыг-Алаак бүрүн көжүрттүнген. Ол дээрге, араттарның коллективтиг ажыл-агыйның хуу ажылагыйдан денгээр аргажок артык ажыын билгенниң херечизин болган.

Баштайгы колхозчуларның салгалы, салгалының салгалы ССРЭ-ниң бүрүн эргелиг хамаатылары, Совет Конституциязының чырык херелиниң адаанда амгы «Хадың» совхозта ажылдап, чурттап, Тыва АССР-ниң экономиказын бижыглаарынга болгаш культуразын хөгжүдеринге боттарының үлүг-хуузун киирип турарлар.

К. МАСПЫК-ООЛ.

ТЕЛЕ ВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Бир эвес кадыкшылдыг болур дизинзе». Күш-культуржуларга сүмелер. 9.00 — Тюмень филармониязының орус улустуң хөгжүм хереклеринин ансамблиниң концерти. 9.15 — «Ада-нелер, силерге». 9.45 — «Истер артар». Алкогольдуң хоразынын дугайында документалдыг телефильм. 10.00 — «Спортлотонуң» 28-ки тиражы. 10.10 — Моолга улусчу революциянын тиилээн хүнүнге уткуштур. «Моолдуң талыгыр дээрэ». Документалдыг телефильм. 11.05 — «Айыыл чок чоруктуң шимчээшкини». 11.35 —«Москвичка». Телеклуб. 13.05 — Уругларга фильм. «Сигенниг чер кырынга эртенги чем». 1-ги серия. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Сигенниг чер кырынга эртенги чем». 2-ги серия. 15.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Я. Лемешев. Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга. 17.10—17.25 —Чапсар. 17.25 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.25—«Рикки-Тикки-Тави». Мультфильм. 18.45 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуповтуң беседазы. 19.15 — ССРЭ-ниң тургустунганыдан бээр 60 чылынга. Литва ССР-ниң кырының болгаш танцының күрүненин «Летува» деп үлегерлиг улусчу ансамблиниң концерти. 20.00 — «Чавырлыышкынга удур чажыт дайын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.55 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваториянын Улуг залындан дамчыдылга. Ооң соонда телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

Украин ССР-ниң телевидениезиниң программазы

14.20 — «Саша, Александр, Александр Яковлевич». Документалдыг телефильм. 14.50—«Улустуң архитектуразының болгаш амыдыралының музейи». 15.25 — Г. Лященко. № 3 симфония. «Днепрниң челээштери»). 15.50 —Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Бистиң аът-спорт комплекизинден дамчыдылга. 16.20 — «Бретер». Телешиниң баштайгы көргүзүү. И. Тургеневтиң тоожузундан тургускан. 17.30— «Лагның шышык бажыңче». Памириниң ат чок шышык бажыңче үнүүшкүн дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.50 — Ленинчи комсомолдуң шаңналдарының лауреаттарының концерти. 18.10 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 19.10— Улуг назылыгларга мультфильмнер программазы: «Санык иштинде ыт». «Бу-Бу-Бу». (ЧССР). 19.45 —«Делегейде болуушкуннар допчулалы». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мюнхаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 2-ги серия. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-шинчиледдиг фильм. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 —23.05 — «Уттуңдурбас күс». Уран-чечен телефильм.

АГААР

Республикага бөгүн көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10, чамдык черлерге 0-дан 5 градус чедир чылыыр, хүндүс 15—20, чамдык районнарга 9—14 градус чылыыр.

Кызылга көжер булуттаар, кезек чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—6, хүндүс 16—18 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 10-ДА

НАЙЫРАЛ»: «Черниң чыды» 9.30 «Өөскерликчи чорук дээш гонорар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, 12.30. «Петьканы көрдүцер бе?» 11.00. «Ыпакшыл үезин четпээн апаяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрте-бурунгу номнуң тывызыы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дайзынның тылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

МЕРГЕЖИЛ ШИЛИГЛЕЛДИРДЕ...

ИЕ БИЛЕ ЧАШ

● Чурумал ●

Авыралдыг ие-биле чаптанчыг бичии чаш алаак черде шөлээн таваар селгүүстеп чорааннар. Адыжының иштинде бичии холчугашты хоюңнады суйбап, чедип алган чораан төлүнче ава эргелелдиг көргеш, хүлүмзүрээн. Аванын чаптап көрген көрүжүнге бичии чаш чоргаарланып, арын-шырайында өөрүшкүнүң оду улам кыптыккан.

Ол хенертен аванын холундан ушта халааш, бурунгаар чиик сергек маңнавышаан, мурнунда хевис дег чаттылган чечектериин аразынга олура дүшкен. Бичии чаш ынай-бээр көргүлеп, баарында сагланнайнын чайгангылаан чечектерни бодунче чыыра куспактап, оларның баштарын аяар, ээжүм суйбагылаан.

Хиндиинде хир чок көк дээрде, далаш чок салдаан дег алдын хүн улам шонуп, хензиг чашты эргеледи чаптап, чылыг чырык херелдерин могаг чокка тарады чашкылаан. Алаак черде куштарның аян тутқан тааланчыг үннери, аңаа чергележип, тода өткүт чаңгыланын куттулган. Аас-кежиктиг бичии чаштын сонуургалынга шаптык болбазыбиле ава турган черинден шимчеш дивээн.

Чаптанчыг чашты долгандыр бүргээн бүгү-ле сагыш чаваашкында чаңгыс ханы утка делгеренгей сиииккен: «Делегейде бичии чаштарның омак-хөглүг, аас-кежиктиг чурталгазынга кандыг-даа шаптараазын үндүрбейн, делегейде кадыг-дошкун дайын-чаазы болдурбайн тендиш дивес мөңгүзүнге хамаажыр мөңге айтырыг-дыр. Чамдык кижилер бичии чорааш-ла күзел чораан күзелинге шынчызыбиле бердинип, ону чедип алыр дээш бүгү күжүн үндүрүп чоруур. А чамдыктары өөредилге черинге өөренип кире бергеш-даа, келир үеде ажылдаар ужурлуг мергежилиниң утка-шынарын, кижиден чүвү негеп турарын орта билбес болур. Ол чорук аныяк кижиниң кандыг-бир өөредилге черинче бодунуң шилип алган күзелин ёзугаар эвес, луш болуп кирип келгенин херечилеп турар.

Кижилер мурнунга ат-сураглыг мергежилче дывырыкыыр таварылгалар база бар. Ынчалза-даа мергежилди шилип ап турганы, бодунуң кадыының байдалын, иштики бүдүжүн, психологтуг мөзүзүн барымдаалаары биоги черге турар ужурлуг. Ону өөренип кербес болза, алызында барып бодунуң мергежилиниге хөөнзүреп, ону солуур ужурга таваржыр чүүлдер болганчок-ла турун келир. Ол дээрге амыдыралда халас баргап чылдар, күрүненің хөй акша-хөреңгизидир.

Карл Маркс 17 харлыг оол тургаш, мергежил шилип ап, ийи шары, чүс бежен акша, Бай-Кара Седипоол дөрт аът, он хой. Бай-Кара Маспык-оол үш аът, чүс акша суг-суг дээш. Араттарның санал-оналдарын Биче-оол тускай кыдыраашка ылавылап бижип ап олурган.

Төрээн намының болгаш чазаанның политиказын оларның изин-биле деткээнинин. Ада-чурту ССРЭ-ге кызыгаар чок бердингенинң чаңгыс-ла чижээ-дир. Ындыг хуралдарның, митингилериниң чалгыы ынчан бүгү Тываны шыва апкан турган.

КҮС. Дуруналар, кастар, едүректер шагда-ла чапа берген, оларның хөглүг үнү дыннадастаан. Кежээлерде кожалар бир өттө чыглып алган, тоол ыдар, тывызыктажыр, а аныяктар базала чыглып кээп, хөглээр, ойнаар, кожаңнажыр-даа турган. Ындыг кежээлериң бирээзинде, дээрден ужун бадып келген дег, Биче-оол акым бо хенертен кирип келген. Оон арын-шырайында билдинмес өөрүшкүнүң изи илдең болган. Шайлап олургаш, шала буруузунган үн-биле ол чугаалаан:

— Мээң шериг чоруур назыным элек болгай, ам-даа ийи чыл херек. Ынчалза-даа кожуун черинче каш катап оргүүдел бижээн мен. Мээң дилээм хандырттынган. Шериг комиссиязын бүрүн эртим. Каң дег кадык болдум. Даарта кежээ Туранга четкен турар ужурлуг мен. Соңгузу хүн эртен Кызылче хаптар бис. Силер-биле байырлажып келгеним бо-дур, авай, ачай, дунмаларым.

Ада-иезинден эгелээш, үдекчилериниң шуптузунуң холдарын изин-биле тудуп байырлашкан. Адактың соонда бичии дунмалары бистерге келгеш, селбегер баштарывысты чыттап-чыттап, кадык өзериң бистерге күзээш, аттанынкан. Чүгүрүк-кара сидирт-ле дээп. «Байырлыг, төрээннер, ужурашкыже» дээн сөстер дынналган.

Кызылга шериг албаның эрттирип турар үезинде. акымның чагаалары үргүлүү кээп, өөрүшкүлүг медээлерин эккеп турган.

Ооң бир чагаазында дараазында сөстер бар: «Дайзынны совет чуртум кан танкызыбиле сөөгүн кагжыладыр чылча бастырары мээң мурнумда уттуп болбас улуг хүлээлге. ТАР-ның нам, чазаанның болгаш арат чонунуң хүндүлүг даалгазын төлептиг күүседир дээш эң эрес, эң маадырлыг тулчурумну ада-ие, ха-дунма бүгүдээге аазап тур мен».

Тыва эки турачы танкистер Киев чоогунга 25-ки онза танк полугунга кирген. Олар үк подктуң составы-биле кады аксы-дунма Украинаны, Молдавияны, Румынияны, Венгрияны болгаш Чехословакияны хостаарынга киришкеннер. 25-ки онза танк полугу Умань хоорайны хостаары дээш кадыг-дошкун тулчуушкунга, Мурнуу Буг хеминиң дүвү-биле шымның кешкеш. Бүттүн ол талазында дайзынның бижыг камгалал куржаан чылча шаварынга, фашистерниң күштүг камгалалының уязы турган Иссы, Кишинев хоорайларны хостаарынга онза ачыхавыяалыг болган.

Ол үзүн, кадыг-берге оруска та чеже дүн-хүн эрткен чүве. Ону эртип тура, та чеже кижилерни араатанзыг фашистерниң бужар, дерзин аспаандан Кызыл Шериг хостаан чүве. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Биче-оол бодунуң дайынчы эш-өөрү-биле узун, фронтучу орукту эртип чораан. «Эрес-маадыр тулчур мен» дээн аазаашкынын туюлунга чедир күүседткен.

«Эки турачылар» деп номда эртемден Ю. Л. Аранчын «Кишиневско-Иссыга немец камгалалды чок кылырынга киришкеш. Донгак Үйнук-оол, Бай-Кара Биче-оол болгаш Кырғыс Идам маадырлыы-биле олгеннер» деп бижээн.

«Чонуң оглу» тоожуда С. К. Тока — Бай-Кара Биче-оол Иссы-Кишинев кыдыынга шаап халдап чораан, өөрүбиле шалбаага таварышкаш, дайзынның огундан барган»— дээн.

Бай-Кара Биче-оол аныяк-чалыы назынын Төрээн чурттуң хосталгазы, чонуң аас-кежии, шынныг херээ дээш берген. Оон ёзулуг кижи болурунга база патриотчу, интернационалчы үзел-бодалдарының хевирлеттинеринге, туруштуг характеринің бижыгарынга, Тывага хөгжээн чаа амыдыралындан аңгыда, өг-бүленнің орус чон-биле сырый харылзаазы улуг кижизидикчи салдарлыг болганы чугаажок.

1942 ЧЫЛДА, Ада-чурттуң Улуг дайынының эң берге парын, дүшкүүрлүг үезинде, Хадың суурга орус тараачыннар Кочетов аттыг колхозту организастаан. Чоок-кавынның араттары колхозка кирип, орус эш-өөрү-биле чаңгыс өг-бүлеге кады чурттап, ажылдаар изиг күзелин илереткен.

Удаваанда Сайлыг-Караның, Хаглыг-Алаактың араттары барык шуптузу колхоз кежигүнпери апарган болгаш Хадың суурже көжүп, аңаа бажың-балгат, кажаа тудуп, доктаамал турлагжып, сууржуң амыдыралче улам-на хаңылап шилчээн. Чоорту чүгле Сайлыг-Кара авес, а харын Хадынче Хаглыг-Алаак бүрүн көжүрттүнген. Ол дээрге, араттарның коллективтиг ажыл-агыйның хуу ажылагыйдан денгээр аргажок артык ажыын билгенниң херечизин болган.

Баштайгы колхозчуларның салгалы, салгалының салгалы ССРЭ-ниң бүрүн эргелиг хамаатылары, Совет Конституциязының чырык херелиниң адаанда амгы «Хадың» совхозта ажылдап, чурттап, Тыва АССР-ниң экономиказын бижыглаарынга болгаш культуразын хөгжүдеринге боттарының үлүг-хуузун киирип турарлар.

К. МАСПЫК-ООЛ.

Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының артистери чоокта чаа бистиң республиканың найысылалы Кызылга аалдап кээп улуг, биче көрүкчүлерге элээн каш шиилерни көргүскеннер. Оларның аразында А. Софроновтуң «Стряпуха» деп комедиязын база тергиин эки ойнап бараалгатканнар.

ЧУРУКТА: «Стряпуха» деп комедиядан Наталья (артист А. Милохина) биле Таисья (артист В. Ячменева).

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

ХОСТАЛЫЫШКЫН

Мунгаш хөө дээр,
Боостаалаан дег,
Хөме базып албыктыргаш,
Муңгаралдың соолаңнаажы
Хөңнүм өйүп карартыпкан.

Айдың дээриң адаан орта
Айыыл кээрин манап чыда,
Коргар туржук,
Хосталыышкын

Айдызын ап, тынгарылдым.
Оортан бээр муңгаралды,
Очаланы шыдап эрткеш,
Өлүрү-даа, дирлири-даа
Өйлүг-шактыг —
Ону бодап, кортпастаан
мен.

Хөрээм ажып, хөңнүм
чыраан,
Көк дээр көргеш
хүлүмзүреп,
Аныяксаан дишпезе-даа,
Аңаа шөлээн чурттап чор
мен.

А чурталга черле эки-дир...
Аңаа-ла шын бе бо?
Билир мен.

Билзимзежок:
«Чурталга эки-дир» — деп
Чугаалай бээр кижи-дир
мен.

Көпей чок чоргулаар мен.
Көрбестеп, боранғайлай
бээр.
Сыындырза-даа:
«Чурталга эки-дир...» деп,

Дорамчаны
Тоой-тоой,
Сымыраныш, ишкирнир мен.

Эртен олча хайың үнерде
Чиганнигниң чүзүгү
Эктим базар... Ынчалза-даа
Чикте көктен дүш-дүл чедир
Чурталга эки-дир.

Чурталга черле
Эки-дир —
Кут деп
Эрте-бурунгу аттыг ооң
Чажыт өзээнден
Кудайга дээр
Чаагай-дыр...

Ю. КЮНЗЕГЕШ очуулургаң.

Владлен Николаевич Белкин баштайгы комсомолчу тудугжуулар-биле кады 1956 чылда Красноярскиге чедип келген.

Ол сес харлыг аныяк оол Красноярск ГЭС-тиң плотиназын болгаш Дивногорск хоорайның бажыңнарын тудуп тургуларынга шалыпчы ажылдаан. Ооң хөрээнде Куш-ажылдың Кызыл Тук ордени чайнап чоруур. Шулукчүнүң адын Красноярск ГЭС-тиң ханазында, ооң баштайгы тудугжуларының аттарының аразында мөңге шуткуп сиилбээн. Амгы үеде В. Белкин РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Красноярск салбырының харыысалгалыг секретары, Красноярскиге болгаш Москваға парлаттынган элээн кат шүлүк чыындыларының автору.

Ооң шулуктеринде хүн бүрүнүң амыдыралынга кижилерниң аңаа бодуун салым-чолун, оларның сагыш-сеткилин, ажыл-херээн көргүзеринче кол кичээнгей салдынган, ону шүлүкчү бөгүнгү бистиң чуртталгавыс тоолчургу, чыры чаагай ыры-хөгжүм апарган деп бодал-биле холбап турар. Аждыралдың магалыын, чараш чаагайын өөрүшкү-

БЕЛЕКТЕР

Н. ФЕДОРОВ.

● Чечен чугаа ●

—Ачай, сээң-биле сүмележир бодай-дыр мен. Удавас Мишканың төрүттүнген хүнү, аңаа чүнү белекке бээрин көңдүс билбес-тир мен.

— Нарын херек-тир оң. Бодум боданып көрейн адыр. Авамның одеколоннарының хааржакчыгаштарының эң чаражын шилип алгаш, автомодельди ынаар суккаш, кызыл-хүрен лента-биле шеверги шараан. Мишкаже базыптым. Кел чыдар төрүттүнген хүнү-биле аңаа байыр чедиргеш, белекти тывыстым. Мишка аажок амыраан.

Кежээликтей Мишка меңээ бо чедип келди. Карманымдан мээң кызыл-хүрен лентаныг хааржакчыгажымны уштуп эккелгеш, чугаалайдыр:

—Дим, мени өршээп көр. А мону... Мону мен мынчаар бодай-дыр мен. Бир эвес шыдаар болзуңза, ачаның кылып турары ийи сыырткыыш чекпезинден белекке берип көрем. Бодап көр даан, чайга белеткениш эгелей берген болзумаа-даа эки сыырткыыш чекпези менде чаңгыс-даа чок.

—Ону чугаалаан херек чүү боор! Сыырткыыш чекпезин сеңээ мен бешти-даа бээр мен. А ооң эдериичизинге балыктар мегелээр кылаңнаш база бээр мен. Модельди бодунга арттырып ал.

Бир-ле хүн Мишка школаның тон азаар черинге меңээ кылаштап чедип келгеш, биеэги-ле танывырым хааржакчыгашты менче сунду. Карактарым хере көрүпкен мен.

—База бирээни бодап алдың бе?

—Чок. Сеңээ белек-тир. Удавас сээң төрүттүнген хүнүң болгай. Сеңээ база ыпчаңгаш баш бурунгаар бээр деп бодап алдым—деп, Мишка мындыг.

Мен Мишкага четтиргеним илереткеш, лентаны чешкеш, хааржакчыгашты ажыдыптым. Ооң иштинде Мишканың карандаш базы сувуртур кайгамчык кестиктигезин чыдыр-ла.

Кичээлдерге ону мен амырсоксаал чок андара-дүңдере тудуп, суйбап-ла орган мен. «Багай бооп тур оо. Мишка меңээ кайгамчык белек берген, а мен... аңаа үеп-даяр чүвелер сунуп турган-дыр мен»—деп бодап олурдум.

Ол-ла кежээ Мишкага биеэги-ле ленталыг хааржакчыгашка хол компазы чалап чедире бердим.

—Ой, меңээ шуут эпчок апарды. Шынап-ла меңээ эндере белек сунуп туруп бердиң аа—деп, Мишка чугаалай-дыр.

Эртенинде меңээ ол демгиле хааржакчыгашка ыйлы берген, эрги беш көпеек эккеп берди.

—Коллекциядан чыг, шагда-ла эгелээр турган-дыр—деп. ол сүмелей-дир.

Сундугуушкунуң хайныга берген. Мишкага мен теннис ойнаарда ажыглаар төгерик ыяштыг шарик-биле катай бердим.

Мишка меңээ улгаттырар шил эккеп берди.

Мен аңаа сарбашкын чуруп каан почта марказы бердим.

Ол меңээ демир үүрмектери чыпшына берген магнит сунду.

А мен аңаа—далай курутуң хавыын...

Ол меңээ—куруг хола...

Мен аңаа—өрүм...

Ол меңээ—шиви чочагайы...

Кызыл-хүрен ленталыг хааржакчыгаш ийи бистиң аравыска аай-дедир чоруп-ла турган. Бир-ле кежээ Мишка кандыг-ла бир хүрен чемодан тудуп алган меңээ чедип келди.

—Ма, тромбон-дур — дээш, чемоданны ол менче сунду— Эки туранын өрт өжүрер дружиназынга кырган-ачам ооң-биле ойнап турган чүве.

Тромбон соонда мен чүнүдаа белекке бербес деп шинтирледим. Бажың иштининң эт-херекселин дашкаар үндүрүп болбас болгай.

Каш хүн эрткен соонда, Мишка бир-ле улуг-хүнде кыңгырадыр телефоннаң келди:

—Уттупканың ол бе? Бөгүн мээң төрүттүнген хүнүм! Дүрген чедип кел!

«Ой, ол-дур эм. белек чок кайчап баар боор» деп, боданып ор мен.

Ам менде белекке бээр чүү-даа чок. Чүгле Мишканың берген белектери эндерли берген ында-мында чыткылаар. Ооң мен биеэги-ле ат-сураглыг хааржакчыгаштыг тып алгаш, Мишкаже чорупкан мен.

— Төрүттүнген хүнүң-биле сеңээ байыр чедирип тур мен, Мишка!—дээш, карманымдан хааржакчыгашты ушта тыртып алган тур мен.

—Четтирдим!—деп, Мишка чугаалады.

Хааржакчыгашты ол элдепсинип ажыда тыртышкаш, кайгай бергеш, карактарын шийипкен. Хааржакчыгаш иштинде кызыл-хүрен лента, чылан ышкаш, дүүже бергеп чыткан.

Мишка лентаны каш-ла секунда иштинде кайгап көргеп. А кажан мен ону бирден бирээ чокка тайылбырлаар дей бээримге, ол хенертен омак-сергээ кончуг апарган соонда:

—Кайгамчык-тыр! Бо дээрге кончуг ховар чүве-дир! Музей экспонады. Бо хааржакчыгашка чеже белек чорбаан дээрил, сайын чет-чес! Эр-хей, Дмитрий. Экиле бодап тыпкан-дыр сен!

Оон бис торт чиир дээш столче барып олурупкан бис.

Редакциянын адреси: индекс 662000. 667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий в амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-41-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун чедбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1346

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—04768

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (11959) | 1982 чылдың июль 11, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

БӨГҮН СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА

- Бирги чартык чылда.
- Кудулап турарының чылдагааны.

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИР ДИЗЕ...

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери бирги чартык чылда продукция сайгарарының хемчээлинин-даа, оон өске-даа хевирлерин бүдүреринің-даа талазы-биле планныг онаалдаларын күүседип алган. Бирги чартык чылда пландан ажыр 2,2 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Ол дээрге чылда хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерден 2,6 катап хөй болуп турар.

Бирги чартык чылда 57 бүдүрүлге черге планнарын күүседип болгаш ажыр күүсеткен. Ол бүдүрүлгелер плавдан ажыр 2,7 миллион рубльдиң продукциязын сайгарганнар. Бо эрткен айларда Тыванып электри четкилери. Чадаананың хөмүр-даш разрези. Кызыл районнуң сүт заводу. Кызылдың тараа сайгарар базазы, эът-сөөк далганы бүдүрер завод, автосептелге заводу өске коллективтерден эки ажылдаан. Ол үе дургузунда пландан ажыр 59 муң тонна хөмүр-даш, 7,1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 2,9 муң дөрбелчин метр ажык блоктары, 281 тонна эът, 33 тонна мал үзү, 266 тонна чалак сүт продукциязы, 291 тонна далган бүдүртүнген.

Электри энергиязы, далган, кондитер кылыглары, мал үзү, хөмүр-даш бүдүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелер планда көрдүнгенинден алээп ажыр күүсеттингилээн.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 2,4 хуу удгатырган.

Электри-энергияга, одалга үлетпүрүнге элээп өзүлде чедип алдынган.

Чамдык чедип алдынган чедишкиннер-биле кады социалистиг хүлээлгенің чамдык пунктуларының күүсеттинмейн барганы демдеглээр херек. Чамдык бүдүрүлге коллективтери планныг онаалдаларны күүседип шыдавайн барганнар. Ындыг үлетпүр бүдүрүлгелери техниктиг болгаш экономиктиг көргүзүглерин кудулаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин күселиннге бүдүрүлге хемчээлинин өзүлдезинин 70 хуузун хандырарын социалистиг хүлээлгелернің негелдеринле айыткан. Ындыг болза-даа бирги чартык чылда үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин чамдык коллективтер кудулаткан. Тууйбу. демир-бетон кылыглар, сорттуг даг-дүгү бүдүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмейн барган.

Республикада хожудан турар бүдүрүлгелер ам-даа бар. Бирги чартык чылда 8 бүдүрүлге продукция сайгарарының, 18 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерининг талазы-биле планнарын күүсеттизөн. Оон түнелинде бир миллион рубльдиң продукциязын чедир бүдүрбээн. «Тыва даг-дүгү» комбинат продукция сайгарарының планын ай саныңда күүсеттейн келгеш, күрүнеге өреликарткан. Кызылдың алгы заводу, Кызыл-Мажалыктың туулбу заводу, Чадаананың, Шагаан-Арыгның ыяш ажылагый черлерин ай планнарга беш удаа күүсеттизөн. Бараанның продукция бүдүрерин 25 бүдүрүлге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерин 22 коллектив кудулаткан.

Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери чиг-этти, материалдарны ажыр чарыдан, орулгалыг эвес ажылдан турарлар. Эрткен беш айларда 9 бүдүрүлге карылгалыг ажылдаан. Чижээ, «Шагонартяжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлге комбинады 144 муң, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады 244 муң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу 113 муң рубль карылгалыг болган.

Бо чылын үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының күрүве планның күүседир дизе, ийиги чартык чылда 71 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрери көрдүнген. Ону амыдыралга боттандырары ындыг-ла белен эвес. Ынчангаш бүдүрүлге бүрүзү үүле күрүне планның эвес, а социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир дээш ажылдаар сорулгалыг.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
республиканың статистика эргелелиниң кидзе эргелекчизи.

Наадымга уткуштур

БИР ДЕМНИГ ДООСКАН

Репортаж

Республиканың улуг ажыл-агыйларының бирээзи — «Тээлелге» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүнневрде боттарының чартык чылда кылган ажыл-ижин түңнеп, чаңчыл болган маёвказын эрттиргеннер.

Ол болуушкунунуң мурнуу чарыында бир чугула кампания — хой кыргылдазы доозулган. Кыргылдаже 29 коданнан 14900 хойну киирген. Совхоз күрүнеге 57 тойна дүк садар планын ажыр күүседип турарын баш бурунгаар кылган санаашкыннар көргүскен.

Бо репортажты совхоз төвүден ырак эвесте кыргылда пунктузунда кылып турумда. сөөлгү коданнар үнүп тургулаан. Ол хүн республиканың сураглыг малчыннарының бирээзи — коммунист Ондар Баяндоонуң алды чүс ажыг хоюн кыргып. пунктунуң хой кыргыыр черлеринде ажыл-ишхайнышкыныңыг болду. Электридиг агрегаттарның хол хачыларының даап-шимээнин, хөлүг үннер пунктуну долган. Совхозтуң удурткучылары, партия болгаш ажылчын комитеттериниң кежигүнери кудулуу-ла мында.

Кол зоотехник С. Д. Ондар-биле аңаа ужуражы бердивис:

— Чайгы таарымчалыг байдалдан дүрген күш кирип, дүгү хозалган бөдүүн, чартык бедүүн дүктүг хойларының кыргылдазынче июньның ийиги чартынында киргеш, чеди хонукта дооскан бис. А нарын, чартык нарын дүктүг хойларының дүгүнүн хозалырын каш хонукта манаан. 27-де массалыг-биле киргеп. Кыргылданы электридиг 36 агрегат-биле, од ышкаш 100 хире кижи хол-биле чорудуп келдивис — дээш. аныяк специалист кыргыкчыларның бир демниг ажыл-ижин бедии-биле үнеледи.

Ылаңгыя төп шаңның, ыяш ажыл-агыйының, тудугнуң, ысли-садың коллективтери боттарынга бердинген планы күүседириниге эң организастының көргүскен. Аныяктар А. Монгуш, С. Ооржак, М. Даваа, хойну дүрген кыргыларының мастери Н. Монгуш, Р. Хомушку олар электридиг агрегат-биле үн үлүүн 150 хуудан өрү күүседип, мактаткан. Хол хачызы-биле С. Хевек, К. Чүглуг, пенсионер Н. Бады-Хөө, школачы А. Доңгак, Л. Ондар олар хүн үлүүн база оон кудулатпайн келгеп.

Пунктуну көскү агитацияbиле дерээн. «Кыргыкчы» хана солунга бо чугула кампанияга холбашкан материалдарны неделя санында чырлып, кыргыкчылар ортузунга политмассалыг ажылды чоруткан. Чарышты беш хонуктап түңнеп, шаңнал, макталды мурнакчыларга тывыскан.

Мал ажылында бо чугула кампанияны чедишкинниг доозарыгга бүдүн-бүдүн коллективтер, өг-бүлелер киришкен.

Кыргылданы организастыг доозуп, күрүнеге эки шынарлыг «чымчак алдынны» чорудуп турары — кур-чержилерниң бир демниг ижинии шылгалдазы, өөрүшкүзү болган.

В. МААДЫР.

ИЛЬКЧИНИҢ ДЕПУТАТ БИЛЕДИ

Моссоветтиң XVIII чыжының күүскомунуң баштайгы хуралы июль 9-та болган. Тургустунган чаагай чанчыл ёзугаар номери бир депутат биледин Владимир Ильич Ленининиң адынга байырладыг байдалга бижээн.

Москва Совединиң ажылчорудулгазы Владимир Ильичиниң ады-биле чарылбас холбаалыг. Москва делегейде баштайгы социалистиг күрүненің найысылалы болу бергенивиң база бистиң партиявыстың ТК-зының болгаш Совет чазактың мадаа көжүп келгенивиң соонда Владимир Ильич Ленин Москва Совединиң депутадынга кезээде соңгуттуруп келген.

«Трехгорная мануфактура» фабриканың, «Красный богатырь» заводтун, Ново-Екатерининск клиникаларының, оске-даа бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылчы чоннар коллективтеринден В. И. Ленин ангы-аңгы чылдарда Москва Совединге бадылаттырын келгенин хуралга демдеглээн. Ажылы шуут-ла чай чок турбуже, найысылал Совединиң ажылынга киржир, оон аппарадының ажылдакчылары-биле болгаш соңгукчулар-биле ужуражыр уе-шактыол тып ап. Москва Совединиң хүн бүрүлеги амыдыралынче хаңылап кирип, оон ажыл-чорудулгазын углап-баштап чораан. Москваны чаартырының планын Ильичиниң саналын ёзугаар ажылдап кылып эгелээп. Оон сүмелери, санаддары болгаш чугаалаан бодалдары найысылалдың янзы-бүрү болгаш бүгү талалыг хөжүп, сайыраарынга үнелеп четтинмес ужур-дузалыг болуп келген.

Советке канчаар ажылдаарының үлегерин Ленин херек кырынга көргүзүп чораан. Ол үлегер Совет эрге-чагырганың бүгү органнарының ажылының деңнелин бедиерииге аажок улуг ужур-дузалыг болган.

1920 чылдың март 6-да Москва Совединиң хуралдарынга чүве чугаалаан. В. И. Ленин ажыл-агый турүзуушкунунуң бирги золчелгиг тодаргай сорулгаларын ндин үндүрген. Ол Москва ажылчыннарын оларны күүседиринге үлегер болурунче кыйгырган.

Ильичиниң күзеп чораанының, оон чагыгларының болган сүмелериниң дыка хөй москвачыларның эрес-шудургу күш-ажылының, СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың улуг дузазының ачызында амыдырапда ботганган.

Ильичиниң хөй талалыг депутат ажыл-чорудулгазы. оон кайгамчык улуг бүгү ажылы, Советтерге болгаш депутаттарга оон салып чораан негелделери улус депутаттарының, бүгү совет кижилерниң боттарының базым бүрүзүн, кылган чүүл бүрүзүн, ажылын дутлаары, тодаргай, идегелдиг болгаш үүле чаңгыс шын уг-шиг болур.

1924 чылдың февраль 7-де эртеп Москва Совединиң революциянын баштыңчызының аллар-адынга тураскаатка эзлчет чок пленуму найысылалдың бүгү ажылчы чоннарының чаңгыс аай соруун илереткиннаан: «В. И. Ленинии Моссовет кежигүнериниң дадылынга Москваның ажылчы чоннарының депутады кылдыр моңгеде арттырар. Владимир Ильичиге тывыскан дугаары 1 билетти Советке соцгуткан өске депутаттарга моон соңгаар бижип бербес» деп докгаалды хүлээп алган деп. ленинчи мандатка ат салып тура, Моссоветтиң күүскомунун даргазы В. Ф. Промыслов сагындырган. Оон бээр докгааттынган чанчыл ёзугаар Москва Совединиң чаа чылыш бүрүзүнүң эгезинде № 1 депутат мандадын Владимир Ильич Ленининиң адынга бижип турар.

(СЭТА).

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Бистиң чуртувустуң балык ажыл-агыйы балык тудар улуг флоттуг. Балык ажылдап кылыр бүдүрүлгелер, далай порттары, балык өстүрер хөөлбек база хөл ажыл-агыйлары, садыг-бүдүрүлге комплекстери хөгжүп турар.

Адырның ажылдакчылары Балыкчының хүнүн беш чылдың ийиги чылының даалгаларын күүседириниң талазыбиле күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле үткүп турар. Профессионал байырлалга тураскааткан байырлыг хурал Москвага июль 9-та болган.

Президиумда — СЭКП ТКның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчылары М. И. Поляков, В. К. Киселёв, министерстволарның удуртукулары, эртемденнер, специалистер, социалистиг чарыштың мурнакчылары, найысылалдың хөй-ниитизининң төлөэлекчилери.

Чүрттүң Аъш-чем программазынга бар аргалар-биле үлүг-хууну киирериниге, ажылдың ажыктыын болгаш шыналрын бедиерииге адырның коллективтериниң беленин нелекчи — СЭРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменев, санад бергеннер демдеглээн.

Беш чылдың күжениишкининг даалгаларын, СЭКП ТКның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседири дээш бүгү күжүү, билиин, дуржулгазын бээрии хүлээлгеп.

(СЭТА-ның корр.).

ССРЭ-НИҢ ШАҢНАЛДАРЫН КОСМОНАВТЫЛАРГА ТЫВЫСКАНЫ

Орбитанын «Салют-7» — «Союз Т-5» —«Союз Т-6» комплекизиниң бортунга кады чорудар шинчилелдер болгаш шенелделер программазын каттышкан экипажтың чедишкинниг күүседикгени космосту тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырынга Совет Эвилелиниң болгаш Франциянын улам ыяйгы үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазынга чугула базым болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов космос шинчилекчилеринге Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын июль 9-та Кремльге барып тывыскан.

Шаңналдарны тыпсын тура, оон чугаалаанды: космоска ужудуушкунну чедишкинниг боттандырганынар-биле силерге — бо шылгарангай экспедициянын киржикчилеринге сеткилдиң ханызындан байыр чедирип, космос делгемин тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырынга улам ыяйгы чедишкиннерин, хууда амыдырал-чуртталгаларга аас-кежиктиг болгаш чаагай чорукту силерге күзеп каарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев меңээ чагаан.

Совет-француз экипажтың ужудуушкун чедишкинниг эрттиргени — янзы-бүрү социал-политика тургузуглуг чурттарның үре-түңнелдиг болган кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылгазының, тайбыңның болгаш эртем-техниктиг деңшилгениң эргеажыктарынга таарыштыр кады ажылдажылганың чыыртыкыланчак үлегер-чижээ-дир деп. Н. А. Тихонов чугаалаан.

Космоска кады чорудар шеделдеге белеткел болгаш космоска хайнышкынныг улуг ажыл үезинде биктин чурттарывыстың космонавтыдарының, эртемденнериниң болгаш специалистериниң аразында ажылга демниг болгаш билчиишкинниг чоруктуң тургустунганын демдеглээри өөрүнчүг-дүр. Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының аразында найырайдың кайы шагдан бээри шаңналдары оортан илергейлеттинген. Оларның шинти ажылнижи бүгү кижи төрелгетенинң, Чер кырынга тайбыңның болгаш деңшилгениң эргеажыктарынга таарыштыр космосту шиңгээдип алырының херээнге бараан болур.

Н. А. Тихонов ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. А. Джанибековка Ленин орденни, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң Маадыры А. С. Иванченковка Ленин орденни болгаш «Алдын Сылдыс» ийиги медальды, француз космонавт-шинчилекчи Ж.-Л. Кретьенге Ленин орденни болгаш Совет Эвилелиниң маадырының «Алдын Сылдыс» медалын тывыскан.

В. А. Джанибеков биле А. С. Иванченков оларның ажылижин бедии-биле үнелээни дээш, байыр чедиришкиннеринің болгаш күзээшкиннерниң чаагай сөстери дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Совет чазакка, эш Леонид Ильич Брежневке сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиришкинии илергейлээн. Боттарының бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын Адачурт космонавтиказын дөгжүдеринің херээнге, боттарының социалистиг Төрээн чурттунга моон соңгаар-даа бараан болдурарын олар айтыкаан.

Ж.-Л. Кретьен ССРЭ-ниң Дээди шаңналын аңаа тывыскаңы дээш улуу-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн. Бо ужудуушкун кады чүү кылып болурувустуң кончуг эки үлегер-чижээ болган кылдыр бодаар мен деп, ол чугаалаан. Бо баштайгызы болду. ынчалза-даа сөөлгү удаазы эвес дээрзинге идеген турар мен. Мындыг ажылды кады уламчылаар бис.

Орбита комплекизиниң бортунга чораан вымпелдерин— космосту шиңгээдип алыр талазы-биле кады боттандырып чоруткан совет-француз программаны алдаржыткан медальдарны ужудуушкун дугайында тураскаал кылдыр Н. А. Тихоновка каттышкан экипаж тыпсын берген.

Шаңнаашкын үезинде одурушканнар — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, албанның өске-даа кижилери космонавтыларга изиг байыр чедирип турган.

(СЭТА).

БҮДҮН ЧАРТЫК КАТАП ХӨЙ

Хой кыргылдазын чогуур үезинде бедик шынарлыг эрттиреринии дугурушкаш, ук ажылды СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери шалыпкын чоруткан. Оон түңнелинде он ажыг муң хойдан 17,3 тонна дүк кыргыттынган болгаш күрүнеге дүк садар план ажыр күүсеттинген.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында хойдан-на 2,2 килограмм дүк кыргыыры көрдүнген турган. Бо сорулга херык кырында 2,7 килограмм кылдыр күүсеттишген. Дүктү чидириг чок кыргыырынга электридиг хачылыг А. Макпаш, В. Дажы болгаш хол хачылыг С. Өшкү-Саар, М. Сенденмаа олар тергинии көргүзүглерни чедип алганнар. Олар бо каш хонук дургузунда кижи бүрүзү 200—300 хойну кыргааннар. Дүк алгакчызы М. Чечек, дүк тырыкчызы С. Даңзы-Белек база кызымак ажылдаан.

Он алды коданның хойжуларындан чаңгыс-ла кижи дүк планын күүсеттизөн. Кара-Сал Дугар-оол, Монгуш Танов, Сат Шооча олар хойдан-на 3,5—3,6 килограмм дүктү кыргып алган болгаш планын 1,5 катап ажыр күүсеткен. Кошкар кадарчызы К. Ооржак бир хойга онааштыр 5 килограмм дүк кыргыыр планын 7,4 килограмм чедир күүсеткен.

Совхозтуң хойжулары боттарының чедишкинин республика паадымынга тураскаадып турар. Олар ам чайлаалаашкынны организастыг эрттирип турарлар.

О. ТӨГҮС.

ШЫН АЖЫГЛААНЫНДАН МАГАДЫЛАТТЫНАР

Тудуг трестериниң болгаш каттыжыышкынныларының ажылдакчыларының чөвүлел хуралы СЭКП обкомунуң Чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Тудугмонтаж ажылдакчыларының чартык чыл планының күүселдези болгаш ийиги чартык чылдың сорулгаларының дугайын аңаа чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

Эрткен чартык чылда республиканың улус ажыл-агыйының адырлары чамдык чедишкиннерлиг болган. Ол үезин дургузунда үлетпүр бүдүрүшкүвү 2,2 хуу өскен. Электроэнергия, дилиг материалдары, ыяштан кылыглар, хөмүр-даш болгаш өске-даа продукция бүдүрериниң чартык чылдың социалистиг хүлээлгелери күүсеттинген. Бүдүрүлге көргүзүглерин республиканың тудугжулары база элээп ажыжиткен.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң № 18 КМК-да Күжүгет Шойдар-оолга удурткан бригада чартык чылдың тудуг-монтаж ажылдарын 152 хуу күүсеткен. Ол-ла тресте В. С. Балдынниң бригадазы чартык чыл планын 130 хуу күүседип, күш-ажылчы темпизин шапкынчыткан.

Тудуг материалдарын өйлаанда, үзүктелдирбейн участоктарга, объектилерге чедирип турар чолаачылардан тудуг ажылының темпизи улуу-биле хамаарыжыр. Ылаңгыя бо талазы-биле «Красноярскстройтранс» трестиң Кызылда автобазазының И. Блиновка удурткан чолаачылар бригадазының ажылы макталдыг.

Республиканың совхозтарының тудуу калбарган. 1700 мыйыстыг бода мал, 5050 ажыг шээр мал турар кажаалларны фермаларда, хойжуштагларда туткан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта 1530 тонна минералдыг чемишчидилге шыгжаар складты белеп кылдыр туткан. 190 га черви суггатчыткан, 884 га шөлдүн суггарылга системаларын экижидир кылган. Чүс тонна погаа урар шыгжагны «Коммунизмнин херели» совхозта тудуп кылган. Республиканың чурттакчы чоңунга 36,7 муң дөрбелчин метр чурталга шөлүн, 21 олуттуг чунар-бажыңны немей туткан. Ажыглалга кирер тудугларже капитал салыышкыннарын, күш-ажылдың күрлавырын мөөнизөнинден чамдык чогумчалыг байдал тургустунган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүнүң планы эрткен алды айларда 103,8 хуу күүсеттингеп. Бригада керээзин, күш-ажылдың төлевирин шын ажыглаанындан капитал тудугнуң элээп хөгжүлдези магадылаттынган. 83 бригада бо хүнневрде бригада керээзи-биле ажылдап турар.

Тудуг ажылының темпизин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн моон-даа ыяй көдүрүп, улам эки ажылдап болурунуң бүгү барымдаалары барын эвүлел хуралга демдеглээн. Ук хуралга СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа киржип, чүве чугаалаан. Чурталга, амыдырал хандырылга объектилериниң тудуун шапкынчыдарынче, кижилерге таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни углап, тус черниң тудуг материалдарын эки ажыглаарынын, ажыглалга кирер тудугларны дарый тударының, хуусаазын узатпазының, тудуг черлериниң базазын сайзырадырының чугулазын ол чугаазынга опзалап демдеглээн.

А. ОСКУР.

ЧАРТЫК ЧЫЛ: түңнелдер багай эвес

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелинде чугаалаанды ышкаш, балык ажыл-агыйын моой соңгаар шапкын хөгжүлделиг чорудары негеттинип келген. Ол Аъш-чем программазын боттандырарының база бир кол кезээ. Балыктан кылдынган продукцияны көвүдедирип, оон шынарын бедидер болгаш ассортиментизин янзы-бүрү болдурарын чедип алырын кол сорулга кылдыр көрген. Бо сорулганы күүседирде делегей океанындан чаа черлерни шиңгээдип, балык ажыл-агыйын чаа-чаа хөлдерге, хемнерге организастап, аңаа балык өстүрериң күштелдирери база бир чугула сорулганың бирээзи. Оон ацгыда балыктыг черлериниң байлаан камгалаар, оон балык өстүрер шынарын экижидери кол черни элээр апаар.

Бистиң республикада балык өстүрериниге таарымчалыг улуг хөлдер, хемнер бар. Найысылал Кызылда Үстүү-Енисейниң балык заводунуң коллективи балыкты өстүрер, ону тудар талазы-биле чамдык чедишкиннерни бо чылдың бирги чартынында чедип алган. Ук коллектив чаңчыл болган байырлалы — Балыкчы хүнүн багай эвес көргүзүглерлиг уткаан. Коллектив кежигүнери чартык чылда барык-ла 100 муң хире рубльдиң продукциязын бүдүрүп, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга эвээш-биче-даа бол үлүүн киирип турарлар.

Балыкты өстүрүп көвүдедиринге Тожуда Азас, Чөөн-Хемчикте Сүт-Хөл, Таңдыда Чагытай болгаш республиканың өске-даа районнарында чамдык хөллер улуг ролдуг ойнап турар. Балыкты өстүрүп, көвүдедир дээш моон мурнунда чылдарда Сүт-Хөлге каш-даа шенелделерни кылгылаан. Ынчалза-даа улар түңнел чок артып турган. Сөөлгү чылдарда аңаа дүргеп өзүүчел пелядь дээр балыкты салганының соонда ол аңаа таажыш, хөйү-биле өзүп көвүдеп. Ам оон багай эвес «дүжүдүн» ап, республика чурттакчыларынга садып турар.

Хөлдер балыы эки ажаалданы, четчир чемгерилгени негээр. Бир эвес балыкты чиир чем-биле хандырар болза, бир балык 200—250 грамм немелде деңзин берип болур. Мыя бо чижек безин балык продукциязынга кайы хире курлавырларны тургузуп ап болурунга бадыткал болур. Сүт-Хөлдүң балыын эрткен чылын тудуп, ажыглап эгелээн.

Ыраккы Тожунуң Азас хөлде балыкчылар бригадазы бо чылдың бирги чартынында багай эвес түңнелдерлиг ажылдап турар. Бригада кежигүнери ай, квартал планнарын күүседир талазы-биле оске коллективтерден үре-түңнелдиг болуп, социалистиг чарышка шаңналдыг черни эзлеп турар.

Өске бүгү коллективтер-биле бир дөмей, Тыванып балыкчылары күш-ажылчы маргылдаага доктаамал киржип, оон негелдеринии күүсетпишаан, бир демниг ажылдап турар.

Тыванып балык тудар болгаш ону өстүрүп, көвүдедип турар коллективтериниң мурнунда кол сорулга бар: ол болза, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга үлүүн киирип турарлар.

Б. МААДЫ.

Бөгүн — Балыкчының хүнү

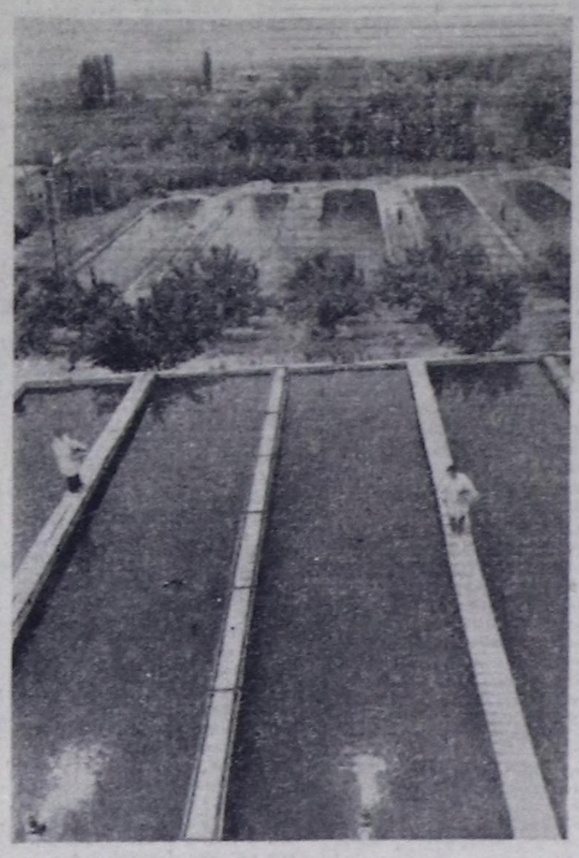

Армян ССР. Севанның балык комбинады чылдың-на 1200 тонна аңгы-аңгы балыктарны берип турар. Олча-тывыш-биле чергелештир Севанның сураглыг ашарган форель дээр балыын өстүрер, ону көвүдедир ажылдар чорун турар. Чылдың-на ол хөлче форельдиң 8 миллион үүргепезин салып турар.

ЧУРУКТА: форель өстүрер ажыл-агый. Ол бо чылын чоңга 65 тонна балыкты бээр.

М. ШАХБАЗЯННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ФРАНЦИЯНЫҢ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

Франциянын Совет Эвилелинде элчини К. Арно ССРЭниң ужудукчу-космонавтылары, каттышкан экипажтың кежигүнери В. А. Джанибековка болгаш А. С. Иванченковка Хүндүлүг легион командорларының орденнерин, солуур экипажтың кежигүнери Л. Д. Кизимге болгаш В. А. Соловьевка Хүндүлүг легион кавалерлериниң орденнерин июль 9-та Франциянын президентизиниң өмүзөзинден тывыскан.

«Салют-7»—«Союз Т-5» орбита комплекизиниң амгы үеде космос ужудуушкунун уламчылап турар кол экипажының кежигүнери А. И. Березовойга болгаш В. В. Лебедевке тыпсыры-биле Хүндүлүг легион офицериниң орденнерин элчин Космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төптүң начальныгы, ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы Г. Т. Береговойга дамчыткан.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ ЭРТЕМ АЛБАН ЧЕРИ

Бурятияның баштайгы эртем албан черии 60 харлаан. Чээрби чылдарда тургустунган ол эртем комитеди Совет эрге-чагырганың чылдарында улуг эртем төвү апарган. Ол ам шинтилел эртемниниң институту кылдыр зле адаттынган. Оон эртем ажылдакчылары төөгү, этнография, археология, дыл эртемининг талазы-биле шинчилел ажылдарын чорудуп турар.

Чижээлээрге, Бурятияның болгаш Моолдуң культура төөгүзүнүң талазы-биле, Чөөн чүк улустарының национал театрының болгаш музыказының теория база практиказының талазы-биле улуг ажылдар аңаа парлаттынгылаан.

Азия чурттарының үжүк-бижик талазы-биле тураскаадарының ховар коллекциязы, улустуң авас чогаалдарының баштайгы үндүрүлгелери ында чыгдынган. Оон баалазында ССРЭ-ниң Эртемпер академиязының Сибирь салбыының бурят филиалының төвү тургустунган.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин-амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ

ЧАРЫШ - ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖЙЗИДИКЧИ КҮШ

1982 ИЙИГИ ЧЫЛ

ИЮЛЬ

Планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни бүрүн база ажыр күүседиринче куштерни, курлавырларны улам долу мөөңнээр!

АЧЫР-ДАЧЫР

Бай-Хаакта № 585 КМК-ның түдуг бригадалары элээн каш чыл удаштыр аразында чарыштыг ажылдап тураалар. Ол бригадаларны И. И. Кудымов биле В. С. Балдин удуртуп келген. Бо ийи бригада ед колоннаның өске бригадаларының аразынга кескү черлерни эдилеп, күш-ажылчы маргылдаанның шаңналдыг черлеринче үнүп келгени-биле мактаадыгзар.

В. С. Балдинниң бригадазында 12 кижи бар. Олар, херек апарган таварылгада, бот-боттарын солуп шыдаарлар. Василий Сергеевич боду түдугга чаэрби чыл ажылдаан. Ол бодунуң мергежилин беш салаазы дег билир. Ажылга өске-лерге үлегер-чижектир.

Бригадада база-ла ажылчын кижилер бар. Шында арга-дүржүлгалыг, бедик мергежилдиг кызымак кижилер хей. Бригаданың чылда кылып бүдүрер ажылының хемчээли 198 мүн рубль. Бригаданың кежигүннери анаа немей дерт мүн рубльдиң ажылдарын шингээдип азыр социалистиг хүлээлгени алганнар. Амдыызында аалдан сос ажыл-херек-биле карышпайн турар. Олар эрткен айларда 113,8 мүн рубльдиң түдуг-монтаж ажылдарын кылганнар.

Оларның чаржын турары — И. И. Кудымовтуң бригадазы база-ла бедик темпилиг ажылдан турар. Олар чылда 165 мүн рубльди шингээдип алыр онаалдазынга немештир 3 мүн рубльдиң түдуг-монтаж ажылдарын кылганнар.

Эрткен айларның түнелиле чарышка бирги черни И. А. Кудымовтуң бригадазы эдилеп. Бо бригадада хөочүннар-даа, аныактар-даа бар. Олар эннайралдыг, чангыс кижи дег ажылдап турарлар. Оларның ажылында кол черни дагдыныкчылар эдилеп, аныактарга бөтүг дузалыг көргүзүп турарлар.

Маңаа чаңгыс чижектең кинрейн. Ажылчын Михаил Леонтьев баштайгы удаада кайы-даа бригадага ажыл-даар хөңнү, туразы чок турган. Кажан ол Кудымовтуң бригадазынга кирип алган, мынчан каяа ажылдап болуурун биле берген. Ол ак сеткилдиг, кыымак ажылдан турган. Сөөлүзүнде ол түдүгжуларның бедик мергежилин шингээдип ап, аңаа улуг шылгалданы эрткен. Ол бо чылын КМК-ның аныык түдугжуларның аразында чарышка тиилекчи болуп үнген.

Ол коллективте Андрей Коваленко база багай эвес ажылдап турар. Аныык оол шеригден халашкан соонда маңаа ажылдай берген.

Н. И. Кудымовтуң бригадазы Межегей суурга түдуг ажылдарын доозуптары биле, ону түүйбу заведуюн түдуунче чорудупкан.

Колоннаның ол ийи бригадазы аразында быжыг найыралдыг. Олар ужуражылгаларны организастап, арга-дүржүлгазын солчуп, бот-боттарынга дузалажып турар. Ындыг чорук чаржын турар бригадаларга улуг дузалыг болуп келген. Бай-Хаакта № 585 КМК-ның коллективи чыл эгезинден бөөп планза көрдүгеннинден 27,1 мүн рубльди хөңнү шингээдип алган.

А. ОНДАР.
Таңды район.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң Ленумга илеткелин болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкиннерге боттандырары көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар планны хуусаа бетинде доозуп болгаш ажыр күүседиринден улуг хамаарылгалыг. Бо чүгүла соруланы республиканың ажыл-ишчилерин бирги чартык чылда багай эвес боттандырган.

Көдээниң ишчилери бирги чартык чылда мал кыштаглаашкының организастыг эртинген болгаш часкы тарылганы хуусаазында дооскан. Амгы үеде чайлаглаашкын болган малдың семиртилгези түлүк чорун турар. Ийи дакпыр орденниг совет Тываның кайы-даа булуңунда пландырга киржир эрге дээш социалистиг чарыш бригадалар, фермалар болгаш кижилер аразында калбарган. Ажыл-агыйлар он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыының түңнелдерин үндүрүп, чыл болгаш беш чыл планнарын күүседир таазыбиле соруглаларны бо хүннерде мурнунда салып турар.

Күрүнеге эът садар талазыбиле чартык чыл планы июль бирге чедир 117,7 хуу күүсеттинген. Азы пландан ажыр элээн хей эът саттынган. Бо дээрге ССР Эвилелиниң алдан чылын күш-ажылчы белектербиле уткуур деп турар көдээ ишчилериниң чедиишкини болур. Ук чедиишкинни чылдың ийиги чартыында улам быжыглаалы чүгүла.

Күрүнеге эът садарының талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи ук планны 133,8 хуу күүсеткен Тес-Хем район болган. Бо район эрткен чылдың деңнелиңден 899 центнерни хөңнү саткан. Өөрү район планны 132 хуу күүсеткен, ийиги черни эдилеп. Дараазында черде — планны 130,5 хуу күүсеткен Бии-Хем район. Ниитизи-биле районнарның шупүзүү планнарын ажыр күүседип шыдаан.

Төөгү өөрө планын 105,4 хуу күүсеткен. Ынчалзажок ол районнуң болгаш Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнарның мурнуку чылдагыдан эвээш эът саткавын демдеглээр херек. Чижээлээрге, Таңды район эрткен чылдың деңнелиңден 1439 центнер эвээшти саткан.

Күрүнеге эът садар планын ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 81,1, «Өөк» совхоз 64,6 хуу күүсеткен, а өске ажылагыйлар шүптүзү ажыр күүсеткилээн. Ылаңгыя «Коммунизмниң херели» 174 хуу, «Шивилиг» 185,6 хуу, «Тес-Хем» 158,5 хуу күүсеткен, социалистиг чарыштыг мурнуку одуруун эдилээнвер.

Күрүнеге сүт садарының планын Улуг-Хем район күүсетпээн. Ол чартык чыл планынга 1192 центнер сүттү чедир бербээн. Ук районнуң сүт-бараан фермаларында социалистиг чарышты организастааны сула, сүттүң бараашны база чавыс.

Чартык чыл планын Мөңгүн-Тайга район 178 хуу күүсеткеш, бирги черни эдилээн. Ук планны Өөрү 127,5 хуу күүсеткен. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарның ажыл-ишчилери база багай эвес ажылдаан. Ынчалзажок беш районнуң — Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң, Таңдының, Каа-Хемниң болгаш Эрзининиң күрүнеге саткан сүдү эрткен чылдан эвээш болуп турар.

Республиканың сүт садар чартык чыл планы 106 хуу күүсеттинген, азы 6290 центнер сүт пландан ажыр саттынган. Ынчалзажок саткан сүт эрткен чылдың деңнелиңге 4709 центнер четпес болган. Бо чорук, нургуулайынга, үстүнде ады кирген беш районнуң четпес ажылындан болган. Ылаңгыя Улуг-Хем районнуң алды, совхозунуң дөрт план күүсетпээн. Ниитизи-биле республикада он дөрт совхоз сүт садар планын күүсетпээн.

Күрүнеге сүт садарының талазы-биле эдээн хей ажылагыйлар кызымак ажылдаан.

Ылаңгыя «Мөгөн-Бүрен», «Ак-Туруг», «Совет Тыва» совхозтар планнарын 2,5—3,6 катан ажыр күүсеткилээн, аңаа «Совет Тыва» совхозтуң сүт-бараан фермазында социалистиг чарышты билдиглиг организастаанын демдеглээри чугула. «Деңг-Терезин», «Бай-Тал», «Хадың», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның сүт-бараан фермалары база багай эвес ажылдаан. Оларның үлегерин эдерер, дуржулгазын шингээдир херек.

Бо хүннерде хөй кыргылдазы дооступ турар. Чартык чылда күрүнеге 12568 центнер дүк киргеп, азы план 140,8 хуу күүсеттинген. Күрүнеге саткан дүк эрткен чылдың деңнелиңден үш хуу хей болган.

Күрүнеге дүк садарының талазы-биле чартык чыл планын күүсетпээн район чок. Ылаңгыя Бай-Тайга, Чеөн-Хемчик, Бии-Хем районнар 151—165 хуу чедир күүсеткенвер. А Каа-Хем район ийи катап хөйну саткан.

Чартык чылда дүк садар планын «Мөгөн-Бүрен», «Россия», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар күүсеттээн, а өскелери дөгереэн ажыр күүсеткилээн. Ылаңгыя «Совет Тыва» совхоз пландан 6,6 катан, «Бурунгаар» — 5,1 катан хей дүктү күрүнеге саткан.

Хей кыргылдазын болгаш чуулдазын дыка хей совхозтар доозупкан. ам хойнуң чангы семиртилгези эгелээн. Шуурмактың, Хөндергенниң, Манчуректиң болгаш өске-даа черлерниң чайлагларында аалдар хонгулапкан. Кайда-даа оът-сигеннің үнгенін эки, малды мурнуку чылдардан эки семиртин алырының бүгү аргалары бар.

Көдээниң ишчилери бирги чартык чылды багай эвес дооскаш, пландың күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражы турар. Ынчалза-даа чылдың артказы үезинде ажыл улам бачым болур дээрзин уттуп болбас.

К. ЧООДУ.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, бүгү чурттазында ынкаш, Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилерин сөрүк киирген. Амгы үеде олар Пленумнуң салган соруглаларын күүседир дээш улуг тура-соруктуг ажылдап, социалистиг чарышты улам калбарткан.

Ажыл-агыйның ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыының планнығ онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Ынчангаш чартык чылда эки көргүзүглерин чедип алган мурнакчыларны шаңнап-мактап, оларга мергежил ажыл-биле тиилекчи болганының кызыл ленталарын тыпсыры чаңчыл апарган.

ЧУРУКТА: чартык чылдың түңнелибиле совхозтуң болуң мурнакчыларынга шаңналдарны тыпсып турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

МУРНААННАР

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкилери, «Шагонартяжстрой» трестиң үлетпүр-бүдүрүлге комбинады, Кызылдың эът комбинады, Чадаананың хөмүр-даш разрези, эът-сөөк даллганы бүдүрер завод, Хову-Аксының, Туранның хлеб заводтары, Кызыл хоорайның сүт заводу, Чадаананың саржат заводу.

Чартык чылда эът садарынга «Коммунизмниң херели», «Шивилиг», «Тес-Хем», сүт садарынга «Совет Тыва», «Мөгөн-Бүрен», «Ак-Туруг», дүк садарынга «Совет Тыва», «Тыва», «Енисей», «Сүт-Хөл», «Шекпээр» совхозтар.

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕРНИҢ АРТЫНДА

«Тыва фото» бүдүрүүге каттыжымышкынының коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл ооң чедиишкинниг уткуур дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Каттыжымышкында пиитиан-биле 14 коллективте 100 ажыг ажылчыннар, тускай эртемниг специалистер хаара туттунган. Коллектив бүрүзү социалистиг хүлээлгелерни алган, ооң күүселдезин дээш туржуп турар.

«Тыва фото» каттыжымышкынының район бүрүзүнде салбырларының аразында социалистиг чарышты организастааны багай эвес, чарыштың түңнелин чыл эгезинде ажылдап кылдынган негелдер ёзугаар үндүрүп турар.

Бо чылдың бирги чартының түңнелдери-биле Барыын-Хемчик районда Ак-Довурак филиалының коллективи социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Планныг онаалдазын олар 136,6 хуу күүсеткен, азы пландан ажыр 3,3 мүн рубльдиң ачы-дузазын көргүскен. Эрткен чылдың ол үезин-биле деңнээрге, 5 мүн рубльге өзүлделиг болган. Ак-Довуракты филиалы көдээге ачы-дуза көргүзериниң планын 900 рубльге ажыр күүсеткен.

Ак-Довуракты социалистиг чарышка чыл эгезинден тура каш удаа тиилекчи болуп үнген. Беш айларның түңнели-биле олар база бирги черни эдилээш, 50 рубльдиң акша шаңналын алганнар. Г. Любимовка удурткан фоточуруктар цеги майның планын 33 хуу ажыр күүсеткен. Ол-ла филиалдан венок-чечектер кылыр цех база эки ажылдан келген, майда олар 600 рубльдиң ачы-дузазын көргүзерин херек кырынга 1600 рубльге күүсеткен.

Фотографтар аразында социалистиг чарышка эрткен айда Чадаана филиалындан Владимир Ооржак тиилекчи болган. Ол бодунуң планын ажыр күүседип, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап келген.

Кызылдың будурулгезинден Анна Васильевна Фунтикованың баштааны венок-чечек кылыр цех эки ажылдан келген.

Чамдык эки көргүзүгээрбиле чергелештир «Тыва фото» будурулге каттыжымышкынның коллективиниң ажылында четпестер ам-даа барын демдеглээр апаар. Ниитизи-биле каттыжымышкын бирги чартык чылдың планын чедир күүсеттээн. Фотопленкалар болгаш оон-даа өске чүүлдер-биле «Снабсбыт» каттыжымышкыны чедир хандырбайн турары ышкаш чөптүг чүүлдер бар-даа болза, хожудашкыныарның кол чылдагааны цехтерде күш-ажылды четпес организастаанында болгаш чамдык филиалдарда сагызга-чурум кошкак болуп турарында.

Ынчангаш каттыжымышкынның удуртулгазы, ында профэвилел болгаш комсомол организацияларының планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче коллективтериниң күжүн мөөнүлеп, бүгү арга-курлавырдарны долу ажылдаары негеттинип турар.

Бистиң корр. Д. ООЮН.

Аъш-чем программазын — амыдыралга

«ӨӨК» СОВХОЗ: кудулап турарының чылдагааны чүдел?

«Өөк» совхоз—республиканың эң хоочун ажыл-агыйларының бирээзи. Ол ам экономика талазы-биле быжыккан, хей адырыг улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези. Совхозтуң тарылгазының шөлү 10431 гектар. Оон иштинде тараа болгаш тараа-бобы культуралары 6770 гектар, Кызыл-таеты 6 мүң ажыг гектарда, кукурузаны —1000, картофельди—30, ногааларны—5 гектарда тарып турар. Ажыглап турар техниказы: тракторлар 72, оон иштинде улуг күчүлүг К—700, 701, 700-А—12, чүүк автомобили—51, тараа комбайннары —33, силос комбайны—12. Мыйыстыг бода малы 2374, оон иштинде саар ишек—1114, хою 26132 баш. Кол орулгалыг адыры—хой ажылы. Совхоз экижиктеп парын дүктүг уксаның хойларын өстүрүп, 1 болгаш 11 класстың бедик продуктулуг, уксаалыг хойларын республиканың өске ажыл-агыйларынга садыглап турар.

Моон ап көөргө, совхозтуң материал-техниктиг базазы быжыккан, болдувар аргалары, курлавырлары улуг болуру илдең-дир. Ындыг болганда, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң бадылааны чүрттүн Аъш-чем программазын боттандырарының ажыл-агый төлептиг салымышкынны киирип болгу дег. Ынчалзажок сан-фактылар мырыңай өске чүүлдүң дугайын чугаалап турар. Он бирги беш чыл планының баштайгы чылы—1981 чылдың бирги чартыында «Өөк» совхоз күрүнеге 6874 центнер сүттү садып, чартык чыл планын 122,8 хуу ажыр күүсеткен болза, бо чылдың оолга үезинде эрткен чылдыындан 1100 ажыг центнер сүттү эвээшти садып, чартык чыл онаалдазынга 5,4 хуунуу чедирбейн барган. 1981 чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садарының планын ажыл-агый 117,1 хуу ажыр боттандырган болза, ам деңгүп-ле 64,5 хуу чедирген. Оон-даа чөгенчиг чүве—малдың чаш төлүн эвээшти камгалап алганы. Бир эвес совхозтуң хойжулары 1981 чылда 100 хойга онаалтыр 65 хураганны доруктурган болза, а бо чылын—чүгле 48-ти камгалап алган. Ынчангаш чөптүг айтыыглар тургустунуп келир. «Шынның» корреспондентизи Куулар Аракчаа дараазында айтырыгларны харыылаарын совхозтуң директору Виктор Гурьянович Бессоновтан болгаш ажыл-агыйда партком секретары Михаил Сундуевевич Маадырын алган.

Хожудап турарлар-биле интервью

—Ажыл-агыйның көргүзүглериниң эрткен чылдың бо үезинден кудулап турарының чылдагааны чүде ирги?

—Маңаа кол-даа чылдагаан эрткен чылын мал чемнерин четкир кылдыр белеткеп албаанды болган—деп, совхоз директору харыылаан. —Эрткен чылын совхоз хереглеттинер мал чемнерин чүгле 20 хуузун белеткеп алган турган. Мал чемнерин белеткеп алырынга шаптык болган үүлэ—кандаашкын. Оон урдындан чаңгаар бүткен сиген шөлдериндеп сиген шоолуг үнмээн, а тараан үнүштер каткан. Ам чүнү канчаар боор? Омск областан саван белеткеп алыры-биле август ортазының бетинде-ле бир отрядты чорудар үжүрга таварышкан болгай бис. Оон ынчаргаш оны шупүзүү таазарты кезиң болбас үжүрлүг.

— Кижилер-биле ажылды организастааны кандыг турганыл? Силерде чамдык малчыннар кадарган малынга чем курлавырлап алырын болбас, азырадыкчы хөөннүг, «совхоз белеткеп бээр» дээш, аңаа орар таварыгдалар турган болгай. Оны канчаар көрүп турарыл?

— Ниитизиң малынга четчир чемни чылдың-на совхозтуң күжү-биле белеткеп ап келген. Ынчангаш малчыннар мал чемни белеткеп чаңчыкпаан. Эрткен чылдың кандаашкынныг берге чайынында бажы боду сиген белеткээн малчын совхозка эвээш болган. Ам оларны чем белеткээринче бүрүн мобилизастаар бис.

— Чарышты организастап турары кандыгыл? Бо чылдың эгезинден бээр каш удаа түңнээнил? Кымнарны чүүн-биле шаңналаныл?

— Фермалар, садыырлар, тус-тус ажыл-ишчилер чаржып турар чүве. Квартал түңнелиңде тиилекчилерни шаңнап турар. Оозун рабочком даргазы эки билир боор. Ынчалзажок партком секретарында бар боон чадавас.

Оон директор партком секретары М. С. Маадыны келдирти. Секретарь чедип көөрге чугаалай-дыр:

— Чарыштың түңнедиги эң-лаш, кварталдан үндүрүп турар болгай бис. Чогум кымнарны, чүнүн-биле шаңналыжык бис, Михаил Сундуевевич? Мен оозун сагынмайындыр мен.

—Ону мен-даа орта билбес мен ийин—деп, М. С Маады харыылады. — Квартал түңнелиңде чарыштың бирги черни алган кижиге 75 рубль, ийиги черге—60, а үшкү черге—50 рубль үнелиг белек бээр чүве. Кымнарны база чүнүн-биле шаңнааны менде чок.

Директор биле секретарының харыызы ындыг болду. Ажылчын комитединиң даргазы чокта ону билип алыры бергедээн. Ынчангаш өске айтыыр салдын:

—Совхоз өске кайы ажылагый-биле чарыштыгыл? Ол чарыш ажыктыг чүнү берип турарыл?

—Кожавыста «Хадың» совхоз-биле чарыкып турар бис — деп, директор харыылады.

— Ажыктыг чүнү берип турар че?—дээш, секретарыыттавайн кезек олур. Оон уламчылады: — Аргышпайн, төлээ солушпайн турар улустур бис ийин. Ажыл-биле чугаалаарга, сес кырында чарыкып турар...

Ажыл-агыйда чарыштың кандаар организастаанын оошна илдең-дир.

РЕДАКЦИЯДАН: Моон алган көөрге, ажыл-агыйда көргүзүглериниң күдулап, план күүселдези үстүн турарын совхозтуң удуртукчулары агаар-бойдустуң нарын, берге байдалдары-биле агартынарын оралдажып турары илдең-дир. Кыштын берге болганы чугаажок. Ынчалзажок кожазы, чаржып турары, «Хадың» совхоз чартык чылдың эът садар планын 118,5 хуу, сүттүүн 136,6 хуу күүсеткен. Ийи совхозтуң девискээрида. агаар-бойдус байдалы-даа бир дөмей. «Хадың» эрткен чылын цитрини малынга четчирден харыында артар чемнерни белеткеп алган, а «Өөк» көңгүс мал чеми чок кышче киргеп. Ынчангаш мында хамык ужур агаар-бойдустуң бергезинде эвес, а ажылды организастап турарының стилинде-дир. «Өөк» совхозтуң удуртукчулары моон сонгаар кол киизээнгейни кижилер-биле организакчы ажыллы күштелдиреринче, ажылының стилин үндезини-биле чаартырынче, чарышты дээштиг организастаарынче угландырыра чү гуур.

КҮҮСЕТКЕН

Өөрү районнуң партиа, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери малчыннар ортузунга пландырга киржир эрге дээш социалистиг чарышты калбартып, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң күжүн хой кыргылдазын, мал ажылында чайгы зооветеринарлыг ажылдарны организастап эрттиреринче, мал чемнерин белеткээринче болгаш келир кышка үлегерлиг белеткенириче, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көөдедиринче эвилелдеп турар.

Од бүгү ажылдарның түңнели багай эвес. Өөрү районнуң совхозтары ниитизи-биле күрүнеге эът садарының чартык чыл планын—132, сүттү—127,5, дүктү—153,7 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың бо үезинде турганындан эът-ти 954, сүттү—62, дүктү — 57 центнерге хөңнү дужаагаң. «Төргелиг», «Кызыл-Тук», «Коммунизмче орук», «Ак-Чыраа» совхозтар шүптүзү күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чартык чыл планнарын ыракта ажыр күүсеткидээн.

ХОЖУДААННАР

Кызылдың алгы заводу, Ак-Довуракты, Бай-Хаактың хлеб заводтары, Шагаан-Арыгның саржат заводу, «Тыва даг-дугу» комбинат, Тураның ыяш пунктузу, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйы.

Чартык чылда эът садарынга «Өөк», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, сүт садарынга «Ленинчи орук», «Шивилиг», «Кара-Хаан», дүк садарынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Россия», «Мөгөн-Бүрен» совхозтар.

Балыкчының хүнүнге

«АК-КӨК ШӨЛДҮҢ» БАЙЛАА

Совет балыкчылар Делегей океанының делгемиринде болгаш шиткиге сугларда күш-ажылчы ээлчегде туруп турарлар. Оларның сорулгалары чугула болгаш харыысалгалыг. Оларны чедиишкинниг шиитпирээриниң Аш-чем программазының боттанышкыны улуу-биле хамааржыр.

Адырның профессионал бай-ырлалының — Балыкчы хүнүнүң бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменцевтен адырның бо үеде ажылының дугайын чугаалап бээрин дилээн. Балыкчыларның ажылы, адырның бүгү бүдүрүлгелериниң ажылы Аш-чем программазын күүседириниче угланган деп, министр чугаалаан.

Балык болгаш далай продуктуларының тывыжын улам ыңай ковудедириниң, тывыш ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база флотту ажыктыг ажыттыларывыңа, адырның бүгү албаннарын сайзырантайжыдарының талазы-биле хемчеглерни ында тодаргайлаан.

— Владимир Михайлович, программага дүүштүр адырның кол-кол сорулгаларының дугайын чугаалап көрүнерем.

— Балык ажыл-агыйының ишчилери чемге хереглээр үнелиг балыктарның болгаш өске-даа суг организмнериниң тывыжын мурнадыр хөгжүдүн тургаш, чемге ажыттыларын балык продукциязын бүдүрерин 1985 чылда 4,2 миллион тонна, а 1990 чылда 4,3-4,5 миллион тонна чедирер үжурлуг. Балык консерваларын бүдүрери 3-3,2 миллиард чижек банка болур.

Ынчангаш 1990 чылда бир кижиге-де 19 килограмм балык болгаш балык продуктулары онаажыр апаар.

Ынчалаа-даа амгы үеде продукциянның хемчээл талазы-биле өзүлдезиң адырның кол сорулгазы эвес. Продукциянның ассортиментизин дыка калбартыр болгаш чаартыр, оон шынарын база амданссүзүнүүн бедидер үжурлуг. Дириг болгаш соотказ балыкты бээрин он чыл иштинде барык ийи катап улгаттырары көрдүнген. Ону чедип адыр төлээде балык продукциязын соодарының болгаш доңгарының эң-не чогумчалыг аргаларын пеитередир апаар. Ындыг болганда дыка ишкир соодукчуларны ажыглалга киирер үжурлуг.

Аш-чем программазын боттандырарынче кирип тура, чүрттүн балык ажыл-агыйының ишчилери адырның ажылын шиитиин-биле экижидер хүлээглелиглер.

— Адырның амгы үеде техника-биле чепеслегенгени кандыгыл?

— Чүрттүн балык ажыл-агыйы Делегей океанының бүгү-де девискээрлеринде ажылдап турар күчүлүг тывыш болгаш транспорт-рефрижератор флоттуг. Хөй янзы ажыл кылыр бүдүрүлгелер, далайда балык порттары, судно тудар, судноларга септээр, сава болгаш четки кылыр бүдүрүлгелер, хөөлбек болгаш хөл-хем ажыл-агыйлары, садыг-бүдүрүлге комплекстери ажылдап турар.

Бүдүрүүшкүн ажылы эртемшинчилел, конструктор болгаш телевилел организацияларының бижыг үндезинниде туруп турар. Адырга кадрларны түскай өөредилге черлериниң четкизи белеткеп турар.

Чаа суднолариың онзагай чүүлү болза, олариың энергия-биле хөй хандырганы, тывыш үезинде-ле балыкты эң-не долу хемчээл-биле белеткеп шыдаары болур. Ол чорум күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидип турар.

«Пульковский меридиан» ышкаш ындыг суднонуң экипажының кижи бүрүзүнге онааштыр тудар балык мурнунда турган суднолариынга дениээрге үжен хире хуу хөй болуп турар. Балыкты комплекстиг ажылдап кылыр түскай судиолар, консерва кылыр база тывыш ажылы чорудар бедик бүдүрүкчүлүг, күчүзүг механизмнерлиг супертроулерлерни флот ап турар.

Балык болбаазырадыр бүдүрүлгелериниң техниктиг үндезинии өзүп база сайзырангайжыш турар. Чүрттүн үлетпүрү адырга бедик ажыктыг техниканы берип турар. Бистиң сорулгавыс—ону долу беримчелиг ажыглаары, байырлал хүнүнде-даа болза, ажыы-биле чугаалаарга, мында байдал ындыг-ла онза эвес. ССРЭ-ниң 60 чылынга турасказаткан социалистиг чарышка адырның ишчилери киржип тура, ажылды интенсификастаарының бүгү-де аргаларын долузу-биле ажыглаары дээш ажылдап турарлар.

— Чарыш мурнакчыларының чедиишкиннери кандыгыл?

— Беш чылдың баштайгы чылында Бүгү-эвиледдиң социалистиг чарыжының түнелеи-биле адырның он дөрт коллективиин СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК шилчиир кызыл туктар-биле шаңнаавын сагындырайн. Оларның сезин ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң Бүгү-эвилел хүндүлел самбиразынга киирген.

Оларның чамдыктарын адаайн: Донецкиниң шенелеүлегерлиг балык комбинады, Сахалиниң балык-колхоз-эвилелиниң балык тудар Киров аттыг колхозу, Эстонияның бүдүрүлге эргелели, Мурманскиниң бүдүрүлге каттыжышкыны, РСФСР-ниң Балык ажыл-агый министерствозунуң Ручьёвскиде балык комбинады.

Адыр бирги чартык чылда барааның продукция бүдүрериниң чиир балык продукциязын бүдүрериниң. көдээ ажыл-агыйга мал чеми балык далганын кылырының планнарын база өске-даа чугула көргүзүглер талазы-биле даалгаларын күүсеткен. 1600 экипаж, 520 бригада, участок, пех, чүс-чүс бүдүрүлгелер, муи-муң ажылчыннар тергиин эки көргүзүглерни чедип алган.

Министерствоның коллегиязы «Балык конвейериниге — бедик ажыктыг чорук» деп эгелээшкинни үндүрген «Ленинская искра» плавбаазының экипажының инициативазын деткээн болгаш ону калбаа-биле пеитередирин сүмелээн.

Чүрт. совет улус балыкчының берге ажылын хүндүлеп, олче сагыш салып турар. А «ак-көк шөлдүң» ишчилери бодунуң ажылын бедик негелдебиле кылып турар.

Ындыг болуруп СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин пеген турар. Аш-чем программазын күүседири — совет кижилерниң чаагай чорууп бедиверинге чаа чугула базым деп чүвеин адырның ишчилери билип турар.

Бөгүн—Моолга Улусчу революциянның тиилээн хүнү

Моолдуң Улусчу революциязының 61 чылы—моолдуң ажылчы чоннарының улуг национал байырлалы, ону бүгү чүрттә калбаа-биле демдеглеп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дөрт салдары-биле Моолдуң төөгүзүнге эргилде болган. Ленинчи өөредилгениң, Моолдуң Араттың революстуг намының (МАРН) удуртулгазы-биле капитализмни өюп эрткеш, чүртту феодализмден социализмче шилчиирин хандырган. Төөгүнүң кысқа үезинде Моол чыдып калган чартык колониалдыг чүрттан аграр-индустриалдыг социалистиг күрүне кылдыр хуула берген. Оон хөй адырларныг экономиказы—одалга-энергетика, даг-руда, металл болбаазырадыр, тудуг, аъш-чем, чиик үлетпүр, мал, чер ажылы дүргеи темпилер-биле хөгжүп турар. Көдээ ажыл-агыйда эң-не бедик орулгалыг күрүне болгаш кооператив ажыл-агыйларын тургускан. Чырыдыышкында, культурада болгаш кадык камгалалында ёзулуг улусчу революция болган. Эртиен беш чылда МАР-ның ажылчы чоннары социалистиг ниитилелди тургузарының херээнге бурунгаар базымнарны ыяган. Чүрттүн бүдүрүкчү күштери бедик темпилер-биле хөгжээн, улустүн амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн.

Бөгүн республиканың ажылчы чоннары МАРН-ның XVIII съездизининң шиитпирлерин, улус ажыл-агыйының чеди чыл планын күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар. Ол болза социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузар, ниитилел харылзааларын сайзыраңгайжыдар, чаа кижини кижизидер, амыдыралдың социалистиг өвүр-хевирин бадылаар талазы-биле Моолдуң Араттың революстуг намының программалыг сорулгаларын күүседириигге чаа чугула үе-чаага болуур.

Моол Арат Республика—делегейниң социалистиг системазының түдүш неззэ, ССРЭ болгаш өске-даа ажы-дүңма социалистиг чүрттар-биле найыралды, кады ажылдажылганы быжыглап, калбартып турар. Делегейниң чугула айтырыгларын чөптүг шиитпирээр, Азияга болгаш бүгү делегейге мөңге тайбыңны быжыглаар политиканы ол чайгылыш чок чорудуп турар.

СОЦИАЛИСТИГ ИНТЕГРАЦИЯ— БОТТАНЫЫШКЫНДА

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүнүге МАР 1962 чылдың июньде киргеи. Оон бээр чоокта чаа 20 чыл болган.

Социалистиг кады ажылдажылганың күрүнелери Моолга бүгү таланың дузаламчызын көргүзүп турары республиканың улус ажыл-агыйының бедик темпилерни чедип алырын хандырган. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниге киргеи үеден бээр МАР-ның улус ажыл-агыйының кол фондулары 5,6 катап, үлетпүрде ниити продукция колдуунда 5,9 катап, даштыкы садыг саарылгазы 4,1 катап өскен. МАР кызыл-тас, эът, дүк будүреринии, чүрттакчы чоннуң кижи санынга онааштыр мал бажының талазы-биле делегейде бирги черии ээлеп турарларның бирээзиниге хамааржыр. Чүрттакчы чоннуң кижи санынга онааштыр ниити продукциянның хемчээли болгаш национал орулга делегейниң ортумак көргүзүүнде четкен, Азия болгаш Аффика чүрттарының ортумак деңнелиидеп элээн ажып турар.

Моол— аграр-индустриалдыг күрүне, ЭДЧ кежигүнү-чүрттарның дузаламчызының болгаш кады ажылдажылганың ачызында улуг үлетпүрлүг хоорайлар, хөмүр-даш, электроэнергия, даг-руда, металл болбаазырадыр, тудуг материалдары кылыр будүрүлгелер тургустуган болгаш сайзырап турар. Мал ажылыбиле кады кодээ ажыл-агыйның чаа адыры—чер ажылы хөгжүп эгелээн.

ЭДЧ-ниң кежигүнү чүрттар коп кичээнгейни Моолдуң одалга-чиг-эт баазазын тургузарынче угландырган. Бирги ээлчегде чүртта 15 миллиард тонна ажып турар хөмүр-даштыны шиңгээдип алырынче ничээнгейни салган.

Моол ЭДЧ-ниң кежигүнүнге киреринге чедир чүрттүн казымал байлаан совет болгаш моол специалистер шиңчилеп турган. Олар кады чүс-чүс казымал байлактыг черлерни ажыттыкан. Совет-моол кады ажылдажылганың улуг чедиишкини болза 1981 чылда Аэинда эң-не улуг чес-модибден болбаазырадыр «Эрдэнэт» комбинатты ажыглалга киргеии болур. Ол күүзүнүң талазы-биле делегейге сураглыг будүрүлгелер-биле деңнежир. Комбинаттың ачызында МАРның даштыкы садыг хемчээли иён катап өскен.

Амгы үеде Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чүрттарының геологтары Моолдуң казымал байлаан шиңчилеп тывар, оларны ажыглалга киирер улуг ажылдарны чорудуп турар. Оон түнелиидеп хөмүр-даш тывыжы 1980 чылда 1960 чылга деңнээрге 6,7 катап көвүдээн. Акы-дүңма социалистиг чүрттарның дузаламчызының ачызында 20 чылдарның дургузунда электроэнергия будүрери 13,2 катап улгаткан.

ЭДЧ-ниң кежигүнү чүрттарның дузаламчызының, кады ажылдажылгазының түнелиидеп Моолдуң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү сайзырап орар. Чүгле сеелгү он чылда совет тудуг организациялары-ның күжү-биле он-он объектилерни ажыглалда киргеи. Олардың арагында Чоя. Баян-Өлгий аймактарда, Улаи-Баторда дүк чуур улуг фабрикалар, Дарханда, Чойбалсаида аъш-чем комбинаттары, Эрдэнэтте хевис фабриказы бар.

Болгарияның экономиктиг дузазы-биле алгы фабриказын, Венгрияның —дараныр фабриканы, Герман Демократыг Республиканың — хевис фабриказын болгаш өске-даа объектилерии ажыглалда киргеи.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң органнары Моол Арат Республиканың кодээ ажыл-агыйын интенсификастаарынче угланган планны ажылдап кылган, ылаңгыя мал ажылынга үлетпүр аргазын шиитпирлерии, күр чөрлерии шиңгээдип алырын ында айыткан.

Моол 1979 чылда ЭДЧ-ниң чүрттары-биле хөй дүк, эът баэр малларының болгаш хойнун генофондузуун кады ажыттыларр талазы-биле дугуржулганы кылган. Оон түнелиидеп ускаалыг малдарны солчурунга таарымчалыг байдал тургустуган, ол моон соңгаар мал ажылының продуктуларын будүрерии көвүдедир арганы баэр.

Мал ажылы— Моолдуң улус ажыл-агыйының кол адыры, чүрттуң бүгү кедээ ажыл-агый продукциязының дерттүн үш кезиин ол берип турар. Оон-биле чергелештир чер ажылын сайзырап орар. Чер ажылын хөгжүдериниң комплекстиг программазын социалистиг дем каттыжылга чүрттары ажылдап кылган. Ылаигыя Халхин-Гол районнуң күр чөрлерии шиңгээдип алыры көрдүнген.

ЭДЧ-ның чүрттары-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылганы бүгү талалыг кадбартыр хемчеглерии Моол ап турар. Социалистиг дем каттыжылга чүрттарының дузазы-биле Моолда тургускан эртем-техниктиг информациязының төөз эртемтехниканың чедиишкиннерии болгаш мурнанчы дүржулганы пропагандалааларына киржип келген база моон соңгаар-даа киржир.

Чүрттүн улус ажыл-агыйын хөгжүдерииче угланган 40 эртем-техниктиг айтырыгларны ажылдап кылырына Моол киржип турар.

1981 чылдың мартта бирги моол космонавт Ж. Гуррагча өртемчейниң делгемиичe ушаны социалистиг чүрттарның эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының чедиишкини болур.

Моол Арат Республика Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чүрттарның дузазы болгаш кады ажылдажылгазының ачызында социализмниң материал-техниктиг баазазын чедиишкиниг тургузуп турар.

Л. СҮРЭН.

Космостуң «Союз-39» кораблиниң каттыкан экипажы—совет космонавт, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Моол Арат Республиканың Маадыры В. Джанибеков болгаш Моолдуң баштайгы космонавтызы, Совет Эвилелиниң база МАР-ның Маадыры Ж. Гуррагча олар октаргайның делгемнеринге ужуткан келген соонда Моолдуң элээн каш аймактарын, хоорайсуурларын кезип, республиканың арат чоннары-биле ужуражып, ийи чүрттүн акы-дүңма найыралын улам быжыглаан ол төөгүлүг ужудуушкуунуун дугайын чугаалаанын билир бис. Космонавтылар эрткен чылдың майда кожавыста Убса-Нур аймакка чоруп турда, бистер, Тывадан барган бөлүк журналистер, олариың-биле ужуражып, фото-чуруккa-даа тырттырып алыр аргалыг болган бис.

ЧУРУКТА: ужудуичу-космонавтылар В. Джанибеков (оң таладан), Ж. Гуррагча, дублер-космонавт М. Ганзориг олариың Улангом хоорайның ортумак школазының ленинчи өрээлинде кызыл депторге ат салган үези.

Х-К. МОНГУШТУҢ фотозу.

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Моол-совет найырал ниитилели — Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарының эки тура хөй-ниитн организациязы болур, ол ам чүрттүн эң-не массалыг хөй-ниитн улуг организациязы апарган. МАР-ның аймактар, хоорайлар бүрүзүнде моол-совет найырал ниитилелиниң төөгүделдери, будүрүлгелерде, күрүне ажыл-агыйларында, көдээ ажыл-агыйының каттыжышкыиарында, өөредилге, албан черлериндe эге организациядар ажылдап турар.

Убса-Нур аймактың моол-совет найырал ниитилелиниң төөгүделиндe 30 муң кежигүнперлиг 60 хире эге оргиизацин бар. Аймак төөгүдели болгаш эге организациялар моол база совет улустериың аразында найыралды улам быжыглаар, кады ажылдажылганы калбартыр дээш улуг ажылды кылып турарлар. Совет улустүн ажыл-агыйда, культура тургузуушкуунуида, эртем-техникада чедиишкиннериин, моол-совет улустарның найырааның, кады ажылдажылганың дугайында лекция, бесседаларны эртгирип, номнар, брошюраларны үндүрүп, найырал кежээлерии, ужуражылгаларын, номчулга конференциларын, совет культураның хүннерии болгаш өске-даа хемчеглерии организастаары ниитилелдиң эки чанчылы болу берген. 1952 чылдан бээр Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүдүүзүнде моол-совет найырал ниитилелиниң аймак төөгүдели Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарыбиле найыралды, кады ажылдажылганы улам быжыглаар дээш план ёзугаар ажылдап, делегацияндар чорудуп, экономика, культура талазы-биле арга-дүржүлгелерии солчуп, хүрээленнде турар идегеттер демократтыг хосталгаларга айтыылдыг боои турар. Олар дениишлгелиг хөй-ниитиин, солуунарның төлээленнлеринге, профсоюлелдериниң удуртукчуларынга удур террорлуг үүлгедиишкиннерии кылып турарлар.

Болливияның коммунистери чүрттүң таварышы турарыи политиктиг болгаш социал-экономиктиг кризистиң шиитпирлээрнинге бодунуң үлүүн киирериигe белеткеп БКП-ниң удуртукчулары медегээн.

Убса-Нур аймактың «Сухэ-Батор» аттыг көдээ ажыл-агый каттыжышкывыиың хойжузу Б. Антанов шиитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш кызымак ажылдап турарындан чылдын-на эки көргүзүглерни чедип ап турар. Бо чылын малын кыштан хүр ажырып, хөй төрүп тыраар үеде ажылды эки организастаанындан 430 хоюндан 437 хураганы менди доруктурун алган.

ЧУРУКТА: хойжу Б. Антанов.

Д. СОДНОМНУҢ фотозу.

Диптерден медээлер

Министрлериниң дыңнадыы

ХОШИМИН. Мурнуу-Чөөн Аэинда дүшкүүрлүг чорукту коикадырының, ону тайбының болгаш оожургалдыг турарының зоиазы болдурарының кара чангыс угаанныр оруу —Индий-Кыдат күрүнелериниң болгаш АСЕАН чүрттарының аразынга чугаалажылга болуур деп. Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбучиянның даштыкы хереглер министрлери медегээн.

Индий-Кыдатның үш күрүнениң даштыкы хереглер министрлериниң Хошимииге доозулган конференциязының дыңнадыында ону ондалап демдеглээн. Индий-Кыдат АСЕАН чүрттарының, ол кавы девискээрде барманың, Индий-Кыдат талазы-биле мурнундагы конференциялаага киришкеи беш күрүнеиии — Совет Эвилелиниң, Кыдаттың, АКШ-тың, Франциянын, Великобританиянның, ол ышкаш Индияның киржизгеи-биле Мурнуу-Чөөи . Азияда байдалдың айтырыгларын чугаалажылы-биле делегей конференциязын чылдырарын ол министрлер санаддаан.

Индий-Кыдаттың үш чүрттүүл конференциязы дээди деңнелге эрттиреринiң айтырыгларын база ол министрлер чугаалашкан. Ындыг янзылыг конференцияны бо чылдың декабрьда чыылдырарын дугураал алган.

Металлургтарның кады ажылдажылгазы

БУДАПЕШТ. Венгр металлургияның кайгамчык улуг будүрүлгези — Дунаүйварошта комбинатка совет-венгр кады ажылдажылга шугуму-биле түттүүгеи кислород-конвертер цехиниң ийи конвертериин азыглалга киирериниң байырлыг ёзулалы болган. Ону ажылладып киирериниң ёзулалынга Венгриянын Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң даштыкы хереглер министри Л. Мехеш, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы М. Марьяи олар барып чорааи.

Ийи конвертер бо чылын белзин 750 мун тонна ваннын будүрер. Дунаүйварошта комбинатка ол цехти түгеиии акы-дүңма ийи чүрттүүл — Совет Эвилелиниң болгаш Венгриянын металлургтарының кады ажылдажылганың чыл демдеглелиигe база бир чырыткылаичак арын болган.

Чаа районнарже

ХАНОЙ. Экономиктиг чаа Тэйнгуеннин делгем шыналайбиларыны тургузары-биле дарлыг черлериичe Теп Вьетнамның 11 муң ажыг чүрттакчылары чорупкан. Олар аъш-чем болгаш техниктиг культураларны будүрер кылдыр специализастаан улуг ажыл-агыйларыны күр черге үндезилеп тургузар, амгы үеиин суурларын тудар, оруктарыны кылыр апаарлар.

Чаа экономиктиг районнарны тургузар дээш Вьетнамның Компартиязының болгаи Вьетнамның чазааның ажылдап кылган программазы, бир талазында, республиканың даглар-эдектериидe болгаи даглыг районнарында күр болгаи курукка черлерни шиңгээдип алырынче, өске талазында — күш-ажылчы күралвырларны улам чөп ажыглаарынче угланган. Ол программаны боттандыраарына республиканың эң улуг хоорайлары — Ханойнуң болгаи Хошиминиииң чүрттакчылары ыраакгылыг киржип турар.

Хүүлээп алган

ПАРИЖ. 158 кижи удурланган 283 бадылаашкын-биле Франциянын Национал хуралы национал радио-дамчыдылгага болгаи телевидениеге реформа дугайында хоойлу телевидениин ийиги номчулга үезиидe хүлээп алган. Чазаптын бодазы-биле алырга, барыын үеалдыг күштериин ралиога болгаи телевидениеге кара-туразында ажылдаштыкын ол хоойлу чок кылыр ужурлуг.

Франциянын министрлер чөвүлели француз телевидениениң дөртку программазын тургузар дугайында шиитпирии хүлээп алган. ол дамчыдылга келир чылын эгелээр.

Удурланыышкын кампаниязы

ИСЛАМАБАД. Зия-Уль-Хактың шериг бай-чурумуунун эрге-чагыргага туруп келгениниң беш чылын Пакистанның дениилгелиг хөй-ниитиин удурланыышкынның күүдүл кампаниязы-биле утпаан. «Дейли пьюс» солуунун дыңнатканы-биле алырга, демократияны доктаалын тургузар дээш шимээшкиниин кежигүнперии болгаи талалакчыдары Карачи хоорайга массалыг митинг, эрттирген. Оон киржикчилери шериг байдалын күш чок болдурарын, 1973 чылдың конституциязын катап тургузарын, политика талазы-биле хоруглаттырган бүгү кижилерни хостап үвдүрерии болгаи чуртка бүгү-шиитн сонгулданы эрттиреринии негээн.

Карачиниң юристер эвилелиниң кежигүнери база шаклэ ындыг негелдерии кылган.

(СЭТА).

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БОНН. (СЭТА). Барыын-герман ДПА агентилел Франциянын найысылалындан чоруткан медээзинде ол чүрттүн премьер-министри Пьер Моруаның Рейганиың администрациязының ийи чүрттар аразынга ажыктыг «Газ-хоорайлар» дугайында дугуржулганы боттандырбазынче угланган хөделиишкиннерии шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн деп дыңнаткан.

Америк «кызагдаашкыннарны» калбартыр чорук болза, «шуут-ла ужур-утка чок, таарыышпас» чорук-тур деп, Моруа Парижке болуп барыын-герман журналистер-биле ужуражыышкынга чугаалаан.

«Тургустуун келгеи» байдал экономиктиг дайынны өөскүүн үндүрүп болур-дур» — деп, ол айтыкан.

Нефтиин болгаш газты кавын тыварының дериг-херексолдерии Совет Эвилелиниге бээрии хоругдаанын ам-даа үгадыр болгаш улам калбартыр деп Рейганның шиитпирлээни Барыын «үктүг эң улуг даэи чеди капиталистиг чүрттарының күүдүлер болгаш чазактар башкыларының Версальга болгаи чөвүлеа хуралының соонда барыын-европейжилерии америк президентиниң эрии турган нүүлдериге долуу-биле дүүшпейн, аиаа шуут удур боои турарын Пьер Моруа онзалап демдеглээн. «Америкаиар Барыын делегейниң баштыны болур туружун бодунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр кара-сагыштыы-биле ажыглап турарын» премьер-министр чугаалаан.

«Сибирь-Барыын Европаа» аразында салын турар газ дамчыдыкчызын кылырынга киржин турар фирмалар АКШ-тың албадаашкынынга дүжүп бергеи. Франциянын эрге-ажыктарынга удур хөделиир деп чүвеии бодаары бээзин берге» деп, Моруа демдеглээн.

ЧӨӨН КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ ДЭЭШ

ЛА-ПАС. (СЭТА). Политиктиг болгаш социал-экономиктиг кризисти шиитпирлээрибиле чүрттүң чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс эптиг болуруунуң эргежок чугулазыны Боливияның Компартиязының удуртукчулары демдеглээн. Олар аңаа болган парлалга конференциязынга кадбак улус масселарының эрге-ажыктарын барымдаалаар чазакты Боливияга тургузар болза чогуурун демдеглээннер.

Чүрттә демократтыг хосталгаларның кыиганышкынынга амгы үеге недир таварыш турарын парлалга конференциязынга демеглээн. Ында-бүрү хевир-биле идепкейлиг хөделиш турар фашистиг болгаш келертей барыын үзелдиг бедүзежиишкиннер, хамыктың мурнунда тепсектиг күштериин хүрээленнде турар идегеттер демократтыг хосталгаларга айтыылдыг боои турар. Олар дениишлгелиг хөй-ниитиин, солуунарның төлээленнлеринге, профсоюлелдериниң удуртукчуларынга удур террорлуг үүлгедиишкиннерии кылып турарлар.

Болливияның коммунистери чүрттүң таварышы турарыи политиктиг болгаи социал-экономиктиг кризисти шиитпирлээрииге бодунуң үлүүн киирериигe белеткеп БКП-ниң удуртукчулары медегээн.

ИСТИКЛЯЛЬ ПАРТИЯНЫҢ ЧАГААЗЫ

РАБАТ. (СЭТА). Истиклялы партияның түүскому Каттыжкан Напиларның Организациязының чиигине секретарынче болгаи БНО-ның Кол Ассамблеязының дергазынче чагаа чоруткан. Ында израиль шериглериниң лууан болгаи палестин улустарга удур араатанныг үүлгедиишкиннерии, ылаигыя Тель-Авивтин бомбачепсектин хоругдап каан хевирлерии ажыглаан турарын истээр төлээзи-биле делегей комиссиязын Ливанче чорударынче кыйгырып турар.

Ливанның черинде Израильдың кем-буруулуг үүлгедиишкиннери делегейниң ийиги дайынының чылдарында нацистерниң араатанныг чоруктары-биле демей боои турарын «Опцион» солуи бижээн. Израильдың Ливанче халдап киргеининң түнелиидe кандыг-даа кем-буруузу чок муи-муң кижилерии, олариын-биле кады хереэженнерии, уругларын болгаш кырганнарны солуп кырлырын болдурган.

Агрессорлар делегей эргелериниң норма-чижектерии каржызы-биле үрээп, шаиыстыг болгаи фосфорлуг бомбалар, химиктиг чепсек болгаи напалм даэи ышкаш, массалыг уничтожениянын ындыг хевирлерии ажыглаарындан беэии чалдаамайн турарлар деп, ол солуи бижээн.

ХАНЫ ТАНЫЖЫЛГА

Тываның чурукчулары Красноярскиниң чурукчулары-биле доктаамал бижиг харылзаазаяыг. Тываның чурукчулар коллективи РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск салбырының филиалы болуп элээн үеде турган. Ынчан Красноярск крайның чурукчулары тыва уран чурулганың сайзыралынга биче эвес дузаны чедиргеннер. Ол харылзаа бо хүннерде-даа уламчылап бижыгып турар.

ССРЭ-ниң 60-чыл оюнга тураскаатнан Красноярск крайның бистиң республикага хүннеринге холбаштыр Красноярск чурукчуларының делегелгези Кызылда ажыттынган. Ында Сибирьниң бойдузунуң чаражын болгаш крайның хөй талалыг улуг чаартылгаларын чуруп көргүскен. Уран чүүдүүң алдарлыг ажылдакчызы Д. И. Каратановтуң графиказын краснояржылар хөй талалыг сайгарып турарын хереченилеп турар. Өөнүг гравюра кылырының берге, нарын техниказының талазы-биле Японияның уран чүүлү сурагжаан. РСФСР-ниң улустуң чурукчузу, Чуваш АССР-ниң алдарлыг чурукчузу В. И. Мешков ёзулуг-ла шиңгээдип алган болгаш ажылдап турар. Ол чурукчунуң ынак темазы Звенния. Соңгу чүктүң ак харын, ыяштарның, дириг амытаннарның болгаш аске-даа чүвелерниң хевирдүзүлерин шынап-ла Соңгу чүктүң өңнери-биле кончуг-ла нарыны-биле көргүзүп турар. Соңгу чүктүң хаяазын, өкпеңимээр өңнүг имиртиңин, хүн үнериниң канчаар көстүрүн онзазы-биле көргүскен.

Делгелгеден ленинчи темаларга М. Гладуновтуң чогаадыкчы амылыңдан Сибирьниң эрги сууру Шушенскоениң девискээрин, В. И. Ленинниң ады-биле холбашкан черлерниң байдалын ол үеге харылзаштыр көргүскүлээн.

Бойдус биле кижиниң тудуш харылзаалыын В. Сворцовтиң графика ажылдарында көргүскен. Ооң «Хылба», «Сибирь тооруу», «Аң азыракчызы!» деп ажылдарында тайга кижилериниң амыдыралын шынчы-биле уран чараш илереткен.

Хоорайның тудугларының архитектуразын, кижилериниң чаартыкчы күш-ажылын С. Афанасьев, Н. Сольников оларның чуруктарындан көөр бис. РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Т. В. Ряннель болгаш РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Р. К. Руйга оларның чогаадыкчы ажылдары Саянга ханы ынакшылы-биле харылзажыккан. Оларның акварель-биле чураан чалым тиинде хады, туманныг эртен, өңгүр чечектерлиг дагжыгаштаар өнзаланып турар.

Чурукчу С. Одловтуң «Хакасия» деп графиказынга дээр биле черниң чаңгыс аай тудужун, ында амыдыралдың мөңгезин болгаш минута санында өскерлирин дамчыдарын оралдашкан. Ховунуң чүс-чүс чылдарда өскерлиш чок турар тейлеринден бичии туман кедурлуп үнүп, чиигий-биле ужуккаш, оон булуттар болуп дээр шаары үнгеш, катап-ла үнген черинге өлүшүк чаъс болуп ээп кээрин көргүзүп турао.

Делгелгениң хемчээли улуг эвес, ынчалза-даа Красноярскы-чурукчулар төрээн крайының күштүүн, байлаан, чараш-каазын боттарының чогаадыкчы дилээшкиннери-биле, ажыдыышкыннары-биле чуруп көргүскеннер.

Баштай келген көөркүчүлер В. Мешковтуң болгаш С. Орловтуң автографтарын болгаш сураглыг красноярскы чурукчу В. Суриковтуң чураан хөрек демдээн алгачнар.

Т. КАРКАВИНА.

Бистиң календарывыс

Бистиң үениң кайгамчык талым-чаланныг ыраажызы, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи Сергей Яковлевич Лемешев бодунуң бүгү чуртталгазын музыка, театрның уран чүүлүнге бараалгатkан.

ССРЭ-ниң Улуг театры-биле ыраажы 40 чыл иштинде харылзаалыг турган. Ол ырының сцена мастерствозунуң уранчечен овур-хевирлериниң чырыткыланчак бүдүн галереязын тургускан. 1925 чылда Опера студиязынга К. С. Станиславскийниң удуртулгазы-биле С. Я. Лемешев бир дугаарында-ла Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп операзыкдан Ленскийниң партиязын ырлаан. Ол ону 1972 чылдың июнь 30-де 501 удаа күүсеткен.

С. Я. Лемешев ийи-чаңгыстың репертуарларының уранмерген шылгарангай улуг күүседикчилериниң бирээзи чораан. Ол орус улустуң ырларын, ада-чурттуң болгаш даштыкы классиктериниң ыры уран чүүлүн, совет композиторларының чогаадыкчы ажылдарын пропагандистеп чораан. Ол Совет Армиязының дайынчыларының мурнунга, Культура ордулары болгаш концерт залдарынга, радио болгаш телевидениениң программаларынга ырлап чораан.

Ону үш Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер база медальдар-биле шаннаан турган.

ЧУРУКТА: С. Я. Лемешев.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чай болгаш уруглар

ЧЕРНИҢ АНЫЯК ЭЭЛЕРИ

Аът, шары-биле тараа тарып чораан үе бир кижи назынының чартыы хире өрткеи. Тывага массалыг колхоз тургузуушкунуун эгезинден бээр машина-техника, чер ажылы дыка сайзыраа келген. Ооң-биле чергелештир уруглар чер ажылынга кириштирери мурнунда турганындан, сезоннуг үелерде картофель казып, сиген бөлериниң аңгыда, арай кошкак кичээнгейге тургаи. Шынап-ла чоокку чылдарга чедир бистиң республикага чаңгыс-ла Тураның № 1 школазының бүдүрүлге бригадазы алдаржып турган. Өске школалар ону күзеп турган. Сөөлгү чылдарда чоорту-ла школаларның бүдүрүлге бригадалары, чайгы дыштанылганың күш-ажыл лагерьлери калбарып кел чоруур. Чамдык школаларның бүдүрүлге бригадалары совхозтарынга улуг дузаны чедирбишаан, өөреникчилерни өзулуг күш-ажылга кижизидип, техниканы боттары ажыглап билиринге өөредип, оларның профессия шилип алырының школазы болу бергилээн. Ындыг школаларның бирээзи Сарыг-Септин № 2 ортумак школазы болур.

Ол школага өөреникчилерниң чайгы үеде ажылдаар бүдүрүлге бригадазының эгезин «Ленинчи өрук» совхозтуң баазазынга 1973 чылда эгелээн. Ону организастап тургузарынга мурнакчы ажылдыг башкыларның бирээзи Иргит Арапгановичи Достай хөй ажылдарны кылган болгаш ам-даа ону удуртпушаан. Ол боду-ла өөреникчилерни баштаап ажылдап кириптер. Кол сорулга—өөреникчилерни чер ажылынга өөредири. Тараан чүүлдериниң дүжүткүрүн чедип алыры ону ажаан өстүрүп турар кижилерниң сагыш човаашкынында дээрзин херек кырынга көргүзер ужурлуг. Черни аңдарары, чемиштчидилгенн канчаар ажыглаары, тарыыр үрезиннерни болгаш өзүмнерни тарып олуртуру дээш кылдырар чүве-ле хөй. Хамык ужур чүгле тарып олуртуп каарында эвес, а ону ажаан кылып турар кижилерниң сагыш-човаашкыны херек. Өөреникчилерни чүгле ажылдадыр эвес, оларның нога аймаа өстүрериниң эгелээш, тараа тарыырынга чедир сонуургалын быжыглаары, черге ынакшылын амыдыралбиле холбаары болур. Бо айтырыгларны үк бригаданы хөй чылда удуртуп келген, агрономия талазы-биле тускай эртемниг эвес-даа болза, төөгү башкызы Иргит Арапгановичи чедип ап турар. Ол боду машинаны база ажы чоруудуп билир. Бо башкының болгаш өске-даа башкыларның бир онзагай талазы өөреникчилер-биле кады ажылдап тургаш кижизидилгелиг ажылды чорудуп турар. Ажылдың культуразындан эгелээш күш-ажылга шыдамыккай чоруккa бодун канчаар тудуп билиринге чедир чоорту өөредип кээр. Өөредилгебиле чергелештир күш-ажылга дадыгып кижизиттингеннерниң ажы-чаны төлептиг, кижилерни улуг, биче деп хүндүлеп билирлер.

Сарыг-Септин № 2 ортумак школазында ниитиниң корумчурумун үрээн чоруктар чок болуп турары болгаш доозукчулардан төлептиг кижилер үнүп турары ында башкылар коллективиниң база школа директору С. М. Достайның кижилер-биле ажылдап билиринден улуг хамаарылгалыг болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыбүрү адырларынга өөреникчилер школага өөренип тургашла профессия шилип алыры, оларның оон ыңайгы өске эртемнер шилип алырынга кажан-даа шаптык болбас, а харын амыдыралдың хөй талалырын ханы билир кижилер болуп өзерлер. Чүгле эрткен чылын ол школадан 22 өөреникчи трактурист эргезин дужаан алган. Чыл бүрүде чер аңдарылгазынга, машина-биле инек саарынга азы аныяк ажылчыннар конкурузунга Алтайга, Костромага болгаш өске-даа областарга, хоорайларга барып чемпион болгулаан өөреникчилер бар.

Сарыг-Септин № 2 ортумак школазының бүдүрүлге бригадазынга чыл бүрүде ажылдап тургаш, көдээ ажыл-агый талазы-биле тускай билигни чедип алгаш, оон ыңай өөредилгезин ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге тускай мергежилди чедип ап турарлар. Школа соонда чамдык өөреникчилер боттарының совхозтарынга баргаш аныяктар бригадаларын тургускаш, мурнакчылар олуруунда киргилээннер.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылын эки организастаанын дээш социалистиг чарыштың 1981 чылда тиилекчилери кылдыр Каа-Хем районда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туғу болгаш акша шаңналын тывыскан. Маңаа Сарыг-Септин № 2 школазының бүдүрүлге бригадазының ажылы кол черни эзелеп турар. Ону удуртуп турар башкылар болгаш дуза чедирип турар «Ленинчи өрук» совхозтуң директору база тускай эртемниглер уруглардың күш-ажылынче чоруур кичээнгейни салып турар.

А. АРАПЧОР.

ЧУРУКТАРДА: Сарыг-Септин № 2 ортумак школазының бүдүрүлге бригадазында өөреникчилер капуста өзүмнерин олуртурунга белетиленип турганы; өөреникчи-трактористер.

МУЗЫКАНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунда

Хөй хонук үргүлчүлеп келген маргылдаазын ыраажылар дооскан. Европаның, Азияның болгаш Американың элээн каш чурттарындан келген барык 60 аныяк ыраажыларның киришкеги көрүлдениң түңнелдерин үндүрген.

Херээженнерден бирги шаңналды болгаш алдын медальды Лидия Забилятага — Киевтиң операның болгаш балеттиң Т. Г. Шевченко аттыг үлегерлиг театрының солизинге тывыскан. Ийиги шаңналга болгаш мөңгүн медальга база совет ыраажы Хураман Касимова төлептиг болган. Үшкү шаңналды болгаш мөңгүн медальды Долора-Мария Зайц (АКШ) алган. Дөртку шаңналды Элжвета Ардам (Болгария), бешкизин — Светлана Стрезева (ССРЭ) алган. Алдыгы шаңналды Валерия Мирчева (Болгария) биле Марилена-Паула Михайлеску оларга үлештирген. Орус композиторларның чогаалдарын эки күүсеткени дээш жюриниң дипломун база тускай шаңналды Норико Кимурege тывыскан.

Эр улустан бирги шаңналга болгаш алдын медальга Тбилисиниң операның болгаш балеттиң З. Палиашвили аттыг үлегерлиг театрының солизи Паата Бурчуладзе төлептиг болган. Ийиги шаңналды болгаш мөңгүн медальды Гегам Григорян, үшкү шаңналды база хүлер медальды Владимир Чернов (кайызы-даа ССРЭ) алган. Дөртку шаңналды —Петер Микулашкага (Чехословакия), бешкизин — Александр Хомекиге (ССРЭ), алдыгызын — Радослав Жуковскийге (Польша) тывыскан. Совет композиторнуң чогаалдарын эки күүсеткени дээш дипломну база тускай шаңналды Стивен Уэстиге (АКШ), дипломну —Горан Симичиге (Югославия) тывыскан. Улустуң ырларын эки күүсеткени дээш шаңналды Ле Зунгга (Вьетнам) тывыскан.

— Шаңналдарны үр хуусаалыг маргылдааларның база алган саннарын ылаптыг түңнел көргенинiң соонда хувааган— деп, делегей жюризиниң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ирииа Архипова чугаалады. — Конкурс бистиң ангыаңгы национал школаларның төлээлекчилери-биле таныштырган. Эвилелдешкен республикаларның төлээлери — совет ыраажылар тиилекчилерниң аразында хөй болганы өөрүнчүг. Оортан бистиң хөй националдыг совет музыка культуразының хөгжүлдезин ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде демдеглеп болур.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң тиилекчилери боттарының бодалдарын мынчаар илереткен.

Лидия Забиляста: Бо шаңналды келир үеге чээли кылдыр санап, бодумнуң моон соңгаргы ажылымга ону бадыткаарын кызыдар мен. Конкурстан Киевке чана берген дораан программазында мээң конкурс программамдан номерлер кирген тускай концерт эртирер мен. Консерваторияга өөредилгемниң бүгү чылдарында, бо көрүддеге белеткелимниң-даа үезинде мээң башкым болгаш дагдыныкчым, оон мурнунда сураглыг ыраажы чораан Зоя Петровна Христич мээң-биле доктаамал кады турган. Күүседикчи мергежилдин болгаш сорук киришкинниң кичээлдери дээш аңаа сеткилимниң хамыдыктан өөрүп четтиргенимни илередиксээн ийик мен.

Паата Бурчуладзе: Кончуг шыырак болгаш дески составтыг конкурсека тиилекчи болганымга аас-кежиктиг мен. Чогаадыкчы планнарымда—З. Палиашвили аттыг театрга чаа күүселдеер, чуртка концерттиг аян-чоруктар.

* * *

Аныяк совет хөгжүүчүлер Виктория Муллова биле Сергей Стадлер делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII чогаадыкчы конкурузунга скрипачыларның аразынга тиилекчилер болганнар. Олар бирги шаңналды болгаш алдын медальларны алган.

Ийиги шаңналды болгаш мөңгүн медальды Томоко Като (Япония,) үшкү шаңналды болгаш хүлер медальдарны Андрес Хорхе Карденес биле Стефани Чейс (АКШ) оларга тывыскан. Лауреат аттарны Анник Руссенге (Франция), Ралф Эванска (АКШ) база тывыскан. Дипломнар-биле Дора Брачкова, Элмира Дарваровa (Болгария), Керри Мак-Дермотт биле Тиоти Бейкер (АКШ), Иван Женаты (Чехословакия) олар демдеглеткен. Тускай шаңналды Со Ен Ранга (КҮДР) тывыскан.

— Чаа шаңнатканнар ындыг улуг чедиишкинни салымчаланга хүн бүрүнүң соксаал чок шудургу ажылын, хүн бүрүнүң бурунгаарлаашкынын немээш чедип алган. Олар чогаадыкчы шынчы болгаш деп чергелиг демиселге тура-соруктуу-биле тиилеп үнгеннер — деп, жюриниң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи Леонид Коган чугаалаан.

* * *

Пианистерниң конкурузунуң тиилекчилерин база адаан. Жюриниң шиитпирин ёзугаар бирги шаңналды тывыспаан. Ийиги шаңналларны болгаш мөңгүн медальларны Питер Донохоу (Великобритания) биле Владимир Овчинников (ССРЭ) олар чаалап алган. Үшкү шаңналды Михаил Ермолаевке (ССРЭ) берген. Ясуси Хирозе (Япония) биле Джонатон Шеймс (АКШ) олар-биле кады ол конкурстуң дипломун алыр.

— Бистиң бодан турарывыс-биле алырга, конкурсека онзагай күүседикчи салымчаланныглар хөй болган. Ынчалзажок чогаадыкчы маргылдаанның бүгү эвлчегларинге кым-даа ден-дескизи-биле илереттинiп шыдаттынмаан. Ынчангаш бирги шаңналды тывыспас деп шиитпирлээн бис — деп, жюриниң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи Отар Тактакишвили чугаалаан.

* * *

Конкурстуң байырлыг хаашкыны Москва консерваториязының улуг залынга июль 9-та болган. Анаа культура ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери келген. Конкурстуң организастыг комитединiң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. Хренников көрүлдениң лауреаттарынга, дипломантыларынга, делегей жюризиниң кежигүннеринге, музыкага ынактарның шуптузунга хөй хүн үргүлчүлээн чогаадыкчы маргылдаанның чедиишкинниг доозулганы-биле байыр чедирген. Уран чүүлдүң улустар аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы бижыглаарынга улуг салдарлыын ол демдеглээн.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң хүндүлүг шаңналларын оон лауреаттарынга болгаш дипломантыларынга чыылганнарның адыш часкаашкыны-биле тывыскан.

Түңнелинде конкурстуң лауреаттарының концерти болган.

телевидение

ИЮЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —«Оттуруккуу». 9.25 — «Совет Эвилединге бараан боон тур мен!». 10.25 — «Кадыкшыл». 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ». («Көдээниң шагы»). 12.40 — «Музыка квоскузу». 13.10 — Амыдыралче путёвка. 13.55 — Футболга делегей чемпионадында. 15.30— «Кино алп-чоруктарының клуббу». 16.30 — 16.45 —Чапсар. 16.45— Бөгүн — Балыкчының хүнү». ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменцев дамчыдылгага киржир. 17.15— «Силерниң чагаалырыңар ёзугаар»: Балыкчының хүнүнге тураскаатkан музыкалыг программа. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — «Кайгамчыктыг Гоша». Мультфильм. 1-ги болгаш 2-ги төөгү. 18.55— «82-ниң ырызы». 19.30 —«Экранда— кинокомедия». «Гусар балладазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Фиеста». Мадридке болган улусчу уран чүүлдүң фестивалы. 22.00 — 22.40 — Аът спортунга делегей чемпионады. Битиглиг аът-спорт комплекизинден дамчыдылга. Ол төнген соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның Улуг залындан дамчыдылга. 16.50— «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгаараакчы В. С. Зорин чорудар. 17.50 — Документалдыг фильм. 18.05— «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.10 —«Улуг Октябрьның 65 чылынга утку-культур». «Бистиң допчу намдарывыс». 27-ги фильм—«1943-ку чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 3-ку серия. 20.15—Бистиң корреспондентилеривис чугаалаан турлар. Допчулал. 20.45 — «Төрөөн чурттуң овур-хевирлери». Фильм-концерт. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның Улуг залындан дамчыдылга.

ИЮЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Футболга делегей чемпионадында. 10.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 —14.15 —Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 —«Бистиң чедиишкиннеривис». Документалдыг фильмнер программазы: «Кыдыы чок хоорайлар». «Келир үеже базымнар». 15.45 —Улустуң аялгалары. 16.00— «Аныяк көрүкчү театры». «Үгаанныг чараа-чеченчигеш». Ойнаарактар шиизининң башгайы көргүзүү. 3-ку, 4-ку сериялар. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Бистиң садывыс». 17.45—ССРЭ-ниң улустуң артизи Э. Канява ырлаар. Вильнюстан дамчыдылга. 18.15 —Аът спортунга делегей чемпионады. Битиглиг аът спортунуң комплекизинден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН
18.40 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.55 —«Партияның планнары — улустуң планнары». Кайск-Ачинскиниң одалгаэнергетика комплекизи. Дамчыдылгага СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирко киржир. 19.25 — Футболга делегей чемпионадында. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Ленинградтың айлаң-кушчугаштары». Фильм-концерт. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 —23.15—«Поэзия. Николас Гильен».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Уругларга фильм. «Кестикчигеш». А. Рыбаковтуң тоожузуун ёзугаар тургускан. 1-и серия. 13.10 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының консерваториязының Улуг залынга концерти. 15.50 —Телемедээлер. 15.55 — 18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Ырак ортулуктуң чажыды». Мультфильм. 18.30 —Чарлаллар. Рекламалар.

МОСКВАДАН

18.40—«Улуг-кулак». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

17.55 —«Отчугаш». Дамчыдылга. 19.25 —«Испан миниатюрлар» балеттен Антулузиның танцызы». 19.30—«Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 4-ку серия. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —23.00 — «Бистиң өөрелеривис». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар, дикмирээр. Соңгу-барыын углуг хаттың күжү секундада 5-10 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы хүндүс 18-23, Кызылга—21-23, чамдык районнарга —12-17 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черниң чыдыы» 9.30, «Өскерликчи чорук дээш гонорар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, 12.30, «Петьканы көрдүнер бе?» 11.00, «Ыпакшыл үези четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мария-Мирабела» 10.00, «Эрте-бурун номун тывысыы» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чепсээ чок рыцарь» 17.30, «Козерог-чаңгыс» 19.30 шактарда.

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Келдерел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адаан негекчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өргээ кочуузунга кирген» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайзынның тыылында фронт» 17.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Келдерел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адаан негекчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чараш кыс болгаш каржы кижи» 14.30, «Өргээ кочуузунга кирген» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайзынның тыылында фронт» 19.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мария-Мирабела» 15.00, «Лейтенант Каменстун шыны» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000. Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарлаттың 2-28-35, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллазының 2-31-75, культура киллазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллазының 2-21-47, үлетпүр киллазының 2-31-75, чагаа киллазының 2-41-27, информация киллазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун сайбей барганда 2-32-75 телефонда болгаар.

Чагыг № 1347.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының черлериниң газазы-биле ажылдаанның типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01771

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 162 (11960) | 1982 чылдың июль 13, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң элээн каш доктаамал комиссияларының хуралдары Москвага болгулаан.

Бойдус камгалаар болгаш бойдус курлавырларын чеп ажыглаар, хоойлу-дүрүм саналдан киирериниң комиссияларының, транспорт болгаш харылзаалың, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш амыдырал хандырылгазының, кадык камгалалының, социал хандырылганың болгаш спорттуң талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралынга РСФСР-ниң «Атмосфера агаарын камгалаарының дугайында» болгаш РСФСР-ниң «Дириг амытанларны камгалаар болгаш ажыглаар дугайында» Хоойлуларының төлевилелдерин чугаалажып көрген.

Комиссиялар ол хоойлуларның төлевилелдерин бадылаан.

Аъш-чем программазын бөстандырарынга Россия Федерациязының кара эвес хөрзүнүүг черлерин чүгүла ужур-дузалыг. Чогум-ла, ынчангаш депутаттар РСФСР-ниң Автомобиль оруктарының министерствозунуң болгаш Росколхоз тудуг каттыжыышкынының ол черлерге оруктарны тударының планнарын канчаар күүседип турарын чугаалашкаш, чогуур арга-сумелерин кадып, тодаргай шиитпирни хүлээп алганнар.

Кедээ ажыл-агый талазыбиле комиссия, республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунуң малга чем баазазын хогжүдер талазы-биле ажылын чугаалажып көрген. Комплексиглиг планны ажылдап кылганын, мал чеми болур культураларның дүжүдүн бедидер, мал чемнерин белеткеп, кадагалаарының дештилгелиг аргаларын ажыглаарының талазы-биле хемчеглерниң алдынып турарын демдеглээн.

Депутаттар бо талазы-биле чеднишкиннерни демдеглевишаан, өчетпестерин айтып, РСФСР-нин Кедээ ажыл-агый министерствозу ажыл-агый бүрүзүнүң мал ажылынып бедик шынарлыг чемнерге негелдезин долузу-биле хандырар дээш бүгү чүүлдерни кылырын дааскан.

Өске комиссияларының хуралдарынга чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш амыдырал хандырылгазының талазы-биле комиссияның РСФСР-ниң «Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының министерствозунуң чуртталга фондузун ажыглаарын болгаш септээрин экижидер талазыбиле ажылының дугайында» доктаалының күүсеттиниң турарының дугайында, ниитилелге ажыктыг ажылдан былдаар кижилер-биле демиселче утланган РСФСР-ниң Хоойлузун сагып турарының дугайында, РСФСР-нин Кадык камгалал министерствозунуң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседири-биле кедээ чонуң медицина хандырылгазын улам экижидерниң талазыбиле ажылының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларының дугайын база чугаалажып көрген.

Комиссияларның ажылынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Х. П. Нешков кириштикен.

(СЭТА).

ПЛАННЫГ ДААЛГАЛАРНЫ КҮҮСЕДИР

Кедзэниң бүгү ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге база ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында совет кижилерниң амыдыралын улам чаагайжыдарынче угланган кайгамчык улуг сорулгаларга сорук кирген, республиканың малчыннары социалистиг чарышты чер болганда калбарткан.

Бо чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күүнеге садарының планнарын республика бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг күүсеткен. Тодаргайлаарга, эът садарының чартык чыл планы 117,7 хуу, сүттүү—105 хуу, дүктүү—140,8 хуу күүсеттинген. Азы эртken чылда турган ынчангы деңнелден 260,9 тонна эът. 40 центнер дүк хөй саттынган.

Республика районнарының хөй кезии, хөй-хөй ажыл-агыйлар мал продуктуларын бүдүрериниң база күүнеге садарының чартык чыл планнарын ыракта ажыр күүсеткилээн болгаш эртken чылдың ынчангы деңнелинден көвүдеткен. Эрзин районнуң «Чаа оруң» совхозунуң ажыл-ишчилери эът садарының планын 153,7, сүттүүн—144, дүк садарының чыл планын — 122,5 хуу күүсеткен. Ук совхоз төрүүр 100 хойдан-на 89 хураганны, а дөртку хойжу бригада — 98 хураганны камгалап алгаш, районнуң ажыл-агыйларының чарыжында тиилекчи болган. Ол ышкаш «Барлык», «Революцияның чалбыжы» совхозтар күүнеге эът болгаш сүт садарының, «Сүт-Хөл» совхоз эът болгаш дүк садарының чартык чыл планнарын дыка ажыр күүсеткилээн. Шак ындыг эки түңнелдерни чедип алган ажыл-агыйлар хөй.

Дыка хөй коллективтер, малчыннар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, кызымакай ажылдаап, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ишкү кадарчызы Валерий Чычбыл-оол бо чылын төрүүр 100 ишкүге онаштыр 136 анайны камгалап остүрген, ишкү бүрүзүнден 900 грамм дүктү ныырган болгаш коданында малынан чаңгыс-даа башты хоратпаан. Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозунуң хойжузу Аяк-Хээ Ондар төрүүр 100 хойдан-на 130 хураганны камгалап остүрген болгаш хой санындан 2,2 кг дүктү ныргаан, малының баш санын база-ла бүүнү камгалаан. Мал төлү камгалап алыр талазы-биле республикага эң бедик көргүзүгнү чедип алган бо ийи малчын наадымга утнуштур чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары бо чылын база-ла эки ажылдаан. Ондаран Ооржак Маадыр-оол 100 хойга онааштыр 125 хураганны, Сарыглар Дөлгер-оол—124, Ондар Сөкен-оол биле Ховалыг Намчал оларның кайызы-даа 114, Ооржак Шолбан-оол —100 хураганны камгалап алгаш, чарышка өскелерни мурнааннар.

Ол ышкаш «Тес-Хем» совхозтуң дуржулгалыг хойжузу Кочанай Суван-оол, «Искра» совхозтуң мурнакчы малчыны Валерий Ховалыг олар төрүүр 100 хойга онааштыр 125 болгаш 120 хураганны менди камгалап, доруктургаш, малчыннар наадымынга киржир дээш чарышка тиилекчи болганнар.

Социалистиг чарыштың киржикчилери — хөй-хөй саанчылар, кадарчылар, чыглычылар, ивижилер, бызаа ажаакчылары, мал ажылында ажылдап турар механизаторлар, өске-даа ажылчыннар бо чылдың бирги чартыында эки ажылдааш, бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерни чедип алган. Оларның аразында бир инекеден сүт саар хүлээлгезин ыракта ажыр күүсеткен саанчылар А. Монгуш (СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз), Т. Кара-Сал («Большевик»), С. Монгуш («Хемчик»), Д. Монгуш («Тиилелге») болгаш өскелер-даа бар. «Тыва» совхозта семиртир бода мал кадарчызы Д. Куулар бодунга быжыглаттынган чарыжыктарының бирээзинден-не хонуута ортумаа-биле 800 грамм немелээ дензини алган. «Искра» совхозтуң чыгычызы Д. Монгуш 100 беден 100 кулунну. «Тере-Хөл» совхозтуң ивижизи С. Кол 100 мындыган 94 анайны камгалап остүрген. Ындыг чижектерни оон-даа ынай хөйү-биле киирип болур.

Чедиишкиннерни демдеглеп тура, чүнү чедир ылбаанывысты база айтып, оон болу берген чылдагаанарын тодарадып, эдериниң хемчеглерин алыр ужурлуг. Бирги чартык чылда күүнеге сүт садарының планын чаңгыс-ла Улуг-Хем район болгаш оон дөрт совхозу, Каа-Хем районнуң дөрт ажыл-агыйы, Бии-Хемде «Кызыл тараачын», Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтар күүсеткээн. Ол ышкаш Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш Бии-Хемде «Өөк» совхозтар эът-даа, сүт-даа садарының планнарын күүседип шыдаваан. Айыттынган районнарның партия, совет, кедээ ажыл-агый ооганнары, совхозтарның удуртукчулары, специалистери болгаш мал ажылдыглары бо юбилейлиг чылдың планныг даалгаларын ынап-ла күүседир. Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер дээш арткан айларда күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг.

Кедзэниң ажыл-ишчилериниң мурнунда амгы эң чугула сорулгалар болза, келир кыштаглаашкынга баш удур эки белетиненип алыры-биле бүгү чүзүн малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудары, сүт саалдазын улам көвүдедири, кыштагларда кажаа-хорааны, чурттаар бажыңнарны бүрүн септеп, күзүн чүгле көвүп кээп олуруптарынга белеткеп алыры, малга кыжын чиртиринге четчир чемнерни белеткеп алырынче бүгү күштү мөөңнээри, сиген шөлдерине шалыпчы ажылдаары болур. Оон-биле кады ылаңгыя чайгы таарымчалыг үеде мал продуктуларын бүдүрерин база күүнеге садарын көвүдедир дээш чарышты улам калбартыр херек. Районнарның, совхозтарның партия организациялары, кедээ Советтер, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын күүседир. Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырар база сезоннуг чугула ажылдарны бедик деңнелге чоруудар дээш кедээ ишчилерниң ортузунга организакчы, мобилизакчы ажылды күштелдирери чугула.

НААДЫМГА УТКУШТУР

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ӨЗҮЛДЕЛИГ

Он бирги беш чылдың ийи-гизиниң бирги чартык чылы төнген, Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары, эрткен чартык чылда ажылын, социалистиг хүлээлгелериниң күүседеззин түңневишаан, моон соңгааргы сорулгаларын тодарадып турар. Чөөп-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң бо чылдың бирги чартыында канчаар ажылдаанын база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл-агыйда кандыг тодаргай хемчеглер алдынып эгелээнин чугаалап бээрин ук совхозтуң директорў К. Б. Куулардан бистин корреспондентивис В. Куулар дилээн. Анаа харыыны моон адаанда парладывыс.

— Ажыл-агыйның ишчилериниң бо чылдың эрткен айларында ажыл-ижин дараазында сан-дүнден эгелеп көргүзейн. Кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп, күүнеге садарының чартык чыл планын совхоз чедиишкинниг боттандырган. Эът садарының планы 116,5 хуу сүттүү — 112,5, дүктүү — 139 хуу, дүк садарының чыл планы күүсеттинген. Бо көргүзүглерни эрткен чылдың оозала үезин-биле деннээр болза, элээн ооскедиг болган. Чижээ, сүттү бо чылын эрткен чылдаазындан 36, эътти—39 тонна хөйнү дужаадывыс.

Эрткен кыштаглаашкында ажыл-агыйның хойжулары багай эвес түңнелдерниг болган. Төрүүр 100 баш хойдан совхоз шиитизи-биле 97 хураганны камгалап алган. 100 баштан 90-дан 112 чедир хураган камгалап алган хойжуларның саны он ийи. Төрүүр 100 баштан 100 хураган алган хойжуларның саны эрткен чылын ийи турган болза, бо чылын 6 хойжу 100-тен 112 чедир хураганны камгалап алган. Түс-түс хойжу бригадалар талазы-биле алырга. Улуг-Ховуда Байыр-оол Куулар удуртkан хойжу бригада 100 баштан 103 хураганны ап. социалистиг чарыштың мурнакчызы болган.

Ажыл-агыйда мурнакчылар хөй, оларның мүрөүкү одуруунда коммунистер чоруп турар. Оларның ажылы өскелерге үлегерлиг. Чижээ, Сонай-оол Сундуевич Сарыглар, Борис Шыдыраевич Куулар олар төрүүр 100 баш хойдан 108-110 хураганны камгалап ап, доруктурганнар. Мал ажылынга арга-дүжүлгазы байлак, хоочун эш-өөрүүн үлегер-чижээн эдербишаан, бедик көргүзүглерни чедип ап турар аныяк хойжуларывыстың ижи мактадыг. Комсомолчу хойжу Зоя Монгуш 100 баштан 112 хураганны. Чечек Монгуш 100-тен 111-ни алган. Көргүзүглер бедик, аныяктар эр-хей болганнар.

Кол-кол көргүзүглеривис ындыг. Ону чугаалап тура, бүдүрүп турар продукциявыстың шынарының бедип турарын демдеглекседим. Ону Шык-Бажы, Дөн-Терек сүт-бараан фермаларының саткан сүдүнүн чижээнге көргүзүп болур. Ук коллективтерниң чартык чылда күүнеге саткан сүдүнүн 90,6 хуузу бирги, ийиги сорттуу болган.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары —совхозтуң директорлуғының, ында партия организациязының, ажыл-агыйның бүгү ишчилериниң ажылында бирги чергенин айтырыг болган. Ынчангаш үстүнде көргүзүглерни быжыглап, ону харып улам бедидер сорулга салдынган. Ол сорулга-биле малдың чайгы семиртилгезинче улуг кичээнгей угланган.

Никитиниң малынга чем белеткеши чоруп турар. Бөгүн бүгү күштү олче үеленээн бис. Ажыл-агыйда бо хүннерде 900 тонна сенаж салдынган. 50 тонна сигенни пресстээн. 80 ажыг тонна витаминниг сиген далганы белеткээн. Хола-харагандан витаминниг талган белеткээринге бо чылын киришпиве. Бөгүнгү ажылывыстан келир кыштың түңнелдери кончуг хамаарыжыр болгай. Ынчангаш мал чемин белеткээр планывысты күүседип, четчир артык курлавырны тургузуп алыр ужурлуг бис. Люцернаның дүжүдүн гадан 48-50 центнерни ап турар бис. Ынчангаш бо чылын ону 102 га немей тараан, оон дүжүдүн үш катап алыры көрдүнген. Мал чеми белеткээр планывысты күүседип алырының аргазы бисте бар.

Эътти, дүктү көвүдедир сорулга-биле ангор өшкүнүн баш санын өстүрериң планнап турар бис. Бо чылын 300 башты немей садып алдывыс, ангор өшкүнүн баш санын 1900 чылга чедир 2000-2500 чедирери бисте көрдүнген. Бо бүгү хемчеглер совхозтуң ажыл-ишчилериниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга киришкилиг үлүү болур.

Ажыл-агыйның мурнунда үстүнде салдынган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырар төлээде, чедир көөр, шиитпирлээр чамдык айтырыглар бар. Чижээ, бистиң бодап турарывыс-биле алыр болза, Оңгар-Кара-Дөң деп черде участокка суттарылга системазын тургузар болза, ажыл-агыйга оон ажыктыг улуг болур. Оон-биле кады Шык-Бажы сүт-бараан фермазында бызаа кажаазын чаартырып, аңаа теп одалга системазын тургузарын көрүп турар бис.

ЭРЗИНЧИЛЕР КҮҮСЕТКЕН

Мал ажылдыг Эрзин районунуң ажылчы чоннары республиканың малчыннар наадымын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар.

Районнуң совхозтары ниитизи-биле күүнеге эът садарының чартык чыл планын — 121,5, сүттү — 116, дүктү — 102,7 хуу күүсеткеш, үшкү кварталче эки темп-биле шилчип киргеп. Ажыл-агыйларның район чарыжынга «Чаа орук» совхозтуң малчыннары шылгарап, күүнеге эът садарының чартык чыл онаалдазын — 153,7, сүттү — 144 хуу, дүктүң чыл планын 122,5 хуу боттандырган. Ынчангаш «Чаа орук» совхозтуң коллективинге СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профсвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тывыскан.

К. МААДЫ.

СААДАП ТУРАР

Таңды районнуң ажылчы чоннарының 1982 чылда социалистиг хүлээлгезинде мынчаар бижээн: «Күүнеге 382,5 тонна дүктү садар». Ол санны малчыннар, ажыл-агыйларның удуртукчулары, зооветспециалистер эки билир.

Хойнуң массалыг кыргылдазы эгелээнден бээр эвээш эвес үе эрткен. Күш-ажылды шын срганизастап база кыргылда пунктуларын эки дерээн болза, кыргылда доостур четкен турар ийик. Ынчалзажок ол үзамдыгын туруп берген. Районга ниитизи-биле 30 мун ажыг хой кырыттынган.

Хой ажылында ол чугула кампанияның саадап турарында чөптүг чылдагаан чок. Кыргылданы организас чок, оожум темпилиг чоруткан чорук үнелиг чиг-эттиң чидиринге таварыштырган. Ам быктының дүктери тоглап дүжүп калган хойлар коданнарда эңдерик.

Ажыл чүге хожудап турарыл? Кыргылда пунктуларында дериг-херекселдер болгаш кыргыкчы мастерлер чедишпес, малчыннар ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды кошкак чорудуп турар чорук хожудаашкынның кол чылдагааны. Ол кампанияга белеңкел үезинде Хадылыг дуржулга-будүрүлге ажыл-агыйының мактанып турганнар. Ынчалзажок ында амга чедир-ле кыргыкчылар чедишпес болган районнуң ажыл-агыйларындан эң-не эвээш хойну кыргаан болуп турар. Ол ышкаш «Россия», «Революцияның чалбыжы» совхозтарда хой кыргылдазы база узамдыгып турар.

Планныг онаалданы күүседир чоокшулай берген Тока аттыг база «Коммунизмниң херели» совхозтар хой кыргылдазын шалыпкын болгаш шынарлыг чорудуп турар.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжулары бо ажылды үр үеде орта чорудуп шыдавайн келген. Ол дээш ажыл-агый каш удаа шүгүмчүлеткен. Кыргылда пунктуларының сентелгези саадаап, ажыл узамдыккан. Ам хой кыргылдазын чаңгыс хонукда узамдыктырып болбас үжүрлүг. Малчыннар наадымынга чедишкинниң үжүражыр дээш, кыргылданы дүргедедири — хойжуларның чугула сорулгазы.

А. ОЮҢ.

Таңды район.

ТҮҢНЭЭН

Чартык чылда будүрген ажыл-херээн түңнежип, аргидүржулгазын солчуру-биле «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазының малчыннары көктүг-шыктыг Хамарның ооруунга чыглып келгеннер. Чыылганнарга чартык чыл планының күүселдезининң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Плекумунуң шиитпирлерин амыдыралга күүседириниң дугайында плеткелди хойжу бригаданың бригадири Владимир Кертик-оол кылган. Малчыннар боттарының күжү-биле үш хой кажаазын немей тутkан. Чүс баш хойга онааштыр ортумаа-биле 88 хураганны бригада камгалап алган. Отчёт Кыргыс, Тумат Оюн-оол, Сончы Алдын-Херел, Даш-оол Кыргыс, Херел Көкоол, Кончук Даш-оол болгаш өске-даа малчыннар республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш чарышка идепкейлиг киржип, шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Күүнеге садар эът, дүктүн чартык чыл планын күүсеткен.

Ам хойжуларның эөлчеглиг сорулгазы болза, аң эки оът-сигенниг серии тайгаларже малды семиртип тайгаладыры, бөгүнден эгелеп мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржири. Күш-ажылчы түңнээшкинге, бөгүнгү сорулгаларга тураскаатkан хуралдың соонда спортчу оюнчар эгелээн. Чайлагга 32 моге хүрешкен. Аңаа совхозтуң бирги класстың чолаачызы Михаил Кара шүүлген, хойжу бригаданың бригадири Владимир Кертик-оол үжүүрлешкен, хоочун моге Бүрбүлдей Доңгак биле аныяк моге Александр Седен-Дамбаа үшкүдөртkү черни үлешкен.

Муң метрге чадаг чарышка Александр Седен-Дамбаа кымга-даа четтирбээн, херээжен улустуң 500 метрге чарыжынга Алдынай Тумат тиилээн.

32 аъттың чарыжынга Очуроол Оюн-оолдуң хүрен аъды эртип келген. Чапаев биле Ондар-оол оларның аъттары чергелештир келип, ийиги-үшкү черни эөлээн.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Өвүр район.

Сиген кезилдези

БЕЛЕТКЕЛДИГ КИРГЕН

«Искра» совхозтуң ажылчиилери сиген кезилдезинче багай эвес белеткелдиг киргеп. Сиген кезер 10 машинаны эки септээш, шөлдерже ажылдадып үндүрген.

Оон ашгыда кукуруза ажаар, тарымал сигеннер кезер, пресстээр, янзы-бүрү техниканы өй-шаанда септээш, белениниң шугумунга тургускулаан.

Мал чеми белеткээринде дугуйлуг 12 трактор хаара тудтунган. Оларны механизастаттынган үш звенога чарган. Звеноларда 45 кижи доктаамал ажылдап турар.

Будук-бүрү, шагар-оът, чашпан кезиң белеткээринде Бажың-Алаак ортумак школазының өөреникчилери, суурнуң агитквартираларының чурттакчылары — шупту 44 кижи ажылдап турар.

А. МОНГУШ.

Чөөп-Хемчик район.

Чер аңдарылгазының медээзи

ДАРЫЙ ДООЗАР

Он бирги беш чылдың ийиги чылында бистиң республиканың хову ажылдыгларының 114 муң гектар чайгы черни аңдарар ужурлуг. Бо хүннерге чедир оон 98 муң гектары аңдартынган азы планның 86 хуузу күүсеттингеп. Чер аңдарылгазы калбаа-биле үргүлчүлеп турар. Бо ажылга соолгу чаашкын база дузалыг болган.

Механизаторларның болгаш тускай эртемнигларның барык-ла шуптузу чайгы чер аңдарылгазын үнелеп, ынаар кичээнгейни угландырып турар. Оон уламындан Кызыл, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары бо ажылды доозарының кырында келген. Каа-Хем болгаш Таңды районнарда чайгы чер аңдарылгазы шулуун чоруп турар. Ук ажылды кылырда дыка хөй совхозтар хөрзүн камгалаар техниканы ажыглап турар. Ол ажыл-агыйларның аңдарган черлери чаъс чаап турза-даа, бөк үнүштердеа арыг.

Чамдык районнар болгаш совхозтар чайгы чер аңдарылгазынче кичээнгейин бедидип турда, ол ажылды организастыг чорутпайн туралары база бар. Чижээлээрге, Чөөп-Хемчик район чер аңдарар планын 46 хуу, Бай-Тайга 41 хуу, Барыын-Хемчик 43 хуу, Эрзин 19 хуу, а Тожу деңгүлле 10 хуу күүсеткен болуп турар. Ук ажылды шүшпен болгаш шынар чок кылып турар совхозтар: «Шекпээр», «Хемчик», «Дөң-Терезин», «Большевик», «Тээли», «Мурпакчы», «Тоора-Хем»... Бо совхозтар планын түгле 10—30 хуу чедирген. Бо дээрге ук ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемнигларининң олутпай болгаш харыысалга чок чоруунун херечизи-дир.

Чайын аңдарган черниң дүжүдү бедик дээрзин тараачын кижи бүрүзү билир. «Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыжы», «Тиилелге» совхозтар болгаш Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы шөлдерден чылдың-на бедик дүжүттү ап келген. Ол ажыл-агыйларның шөлдеринде тараа бо чылын база эки үнген. Ону көрүп тура-ла, чамдык совхозтарның агрономнары чайгы чер аңдарылгазын хожудадып, оон шынарын чавыадып турар. Элээн хөй совхозтар хөрзүн камгалаар техниканы ажыглавааң.

Чайгы чер аңдарылгазының агротехниказын «Бурунгаар», «Енисей», «Тээли», «Дөң-Терезин», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар хажыдып турар. Оларның дүжүдүүн чылдың-на чавыс болуп турар чылдагааны ында. Ол ажыл-агыйларның механизаторлары чайгы чер аңдарылгазын хуусаазында бедик шынарлыг чоруткан дээш немелде төлевир барын безин билбестер. Ынчангаш оларга оон дугайын угаадыры, оларның ортузунга социалистиг чарышты организастаары, ук ажылды дарый доозар талазы-биле хемчеглерни алыры чугула. Бо ажылды чедишкинниг чоруткандан Аъш-чем программазының боттанышкыны улуг хамаарылгалыг.

....Дашпыкыдан сөлүү медээлер....

УЛАН-БАТОРГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

УЛАН-БАТОР. Моол улусчу революциянын 61 чылын тавариштыр партия, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының, найысылалдын ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг хуралы Улан-Баторга болган. МАРП ТК-ның Чингине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх болгаш албанның өскедаа кижилери ол хуралга олурушкан.

МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның ниитизиниң айыыл чок чорук министри С. Лувсангомбо клеткел кылгаш, делегейниң Улуг Октябрьдан төрүттүнген революстуг чоруд улгазының чарылбас кезээ — 1921 чылдың моол улусчу революциязы моол улустуң тевгузунге үндезин эргилде болуп демдеглеттингенин айыткан. Эрткен чылдарның дургузунда республика демиселдин болгаш тиилелгелериниң алдарлыг оруун эрткен болгаш ам социалистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын МАРН-ның удуртулгазы-биле чедиишкинниг шиитпирлер турар. Үлетпүр, кедээ ажыл-агый бедик темпилер-биле хевгүн турар. Чурттуң экономиказы улам-на индустриалдыг угланышкынныг болуп бар чылдар.

Делегей айтырыгларынга хамаарыштыр чугаалап тура, оратор КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсетленишкинниң дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазы, ол ышкаш ССРЭ-нин тайбың эгелекчи саналдары дайын кыжаныынга удур улустарның демиселинге үнелеп четтинмес ужур-дузалыг деп онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

Ужудуушкунда— «Прогресс-14» СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Орбитаның «Салют-7» станциязының моон соңгаар ажылдаарын хандырарының программазын ёзугаар 1982 чылдың июль 10-да Москваныы-биле 13 шак 58 минута турда автоматтыг «Прогресс-14» чүүк кораблин Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Транспорт кораблин салып үндүргенининг сорулгазы орбитада станцияга чарыгдаар материалдарны болгаш янзы-бүрү чүүктерни чедирери бооп турар.

«Прогресс-14» корабльди дараазында параметрлиг орбитаже салып үндүрген:

— Чер кырындан ың ыраазы —258 километр;
— Чер кырынче эң чоокшулаарры —192 километр;
— дээскинериниң үези —88.7 минута;
— ийлениишкини—51,6 градус.

Телеметрлиг медээлерниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, автоматтыг чүүк кораблиниң системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүрүнүң чаа адыры — оңгуг металлургия Киргизияда хөгжээн.

ЧУРУКТА: Фрунзе аттыг суурьма комбинадының мурнакчы эвилдиричизи, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Казыкан Мурзакметов.

В. ВОНОГТУҢ болгаш Г. КУЛЯЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТААРЖЫП ТУРАР

1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазының бистиң партияның экономиктиг стратегиязының чоокку үеде чорудар эң-не чүгула планыдыр деп кобальтылыг Хову-Аксының ажылчыннары чугаалажыр, азып-биле деткен турарлар. Совет кижилерниң амыдыралчы үндезин эргеджыктарынга Аъш-чем программазының сорулгалары бүрүнү-биле тааржып, дүгжүп турар.

Чонну аъш-чемниң бүгү хевирлери-биле болдупар-ла кыска хуусаада хандырарын чедип алырын партия планнап турар. Бо чаагай керекти боттандырарынга хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларының, коллективтиг сад болгаш огород ажылының аргаларын калбаа-биле ажыглаарын программада тодаргай айыткан. Хову-Аксы суурда бо талазы-биле байдал мындыг:

Хамаатыларның дузалал ажыл-агыйы колдуунда-ла эрги суурда нептерээн. Чижээ суурнуң № 2 ортумак школазының ажыл-агый эргелекчизи Зинаида Михайловна Городилова болза, «Кежээниң мурнунда —хүндүлеп» дижиривес ажылгыларның бирээзи. Чүрттакчы чонга артыкшылдыг эът, сүт, дагаа чуургазын садып турар, ол продуктуларның шынары эвес. Холу чемүр ындыг кижилерге өөрүп четтирдиве деп, олардан үлегер алыр апаар бис.

Суурнуң хоочун чүрттакчылары Казанцев адашкылар бажың чанында чылытқылыг черни туткаш, кыш, чай дивес когаалларны өстүрүп, артыкшылдыын Кызыл хоорайның столоваалар болгаш рестораннар трезинге керээ ёзугаар садып турар. Чонуң ногаларга пегелдезин долузу-биле хандырар дээш кайда-ла ар'алар барыл, ону ажыглаар херек деп Программада дорт бижээн болгай. Казанцевтерниң үлегерни эдерип, бо чылдан эгелээш теплицаларны еске-даа улус тудуп, ногаларны өстүрүп эгелээнин черле ажыктыг.

Чүрттүң эът курлавырын көвүдедиринге хууда ажыл-агыйларның кирижилезин Программада тускай айыткан болгай. Суурнуң улуг назылыг чүрттакчыларының бирээзи Куулар Чамзы апгор уксалыг өшкүлерин өстүрүп, чылдынна 30 баштыг мал семиртир «Сукпак» совхозка боду чедирип, дужаап турар.

Хову-Аксы суурнуң хуу ажыл-агыйлыглары артыкшылдыг малын Таңды район-да Тоға аттыг, Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтарга боттары машина тып чүдүрүп, чедирип турарлар. Күзенчиг чүве болза, мал хүлээп алыр организацияларның харысалгалыг кижилери айда бир катап бистиңге кээп, чүрттакчыларның артыкшылдыг малын ап турган болза, эки-ле йиик.

К. ОЮН.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитиирлери, СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглер дугайында» плеткели чонга солуп болган. Эң ылаңгыя дузалал ажыл-агыйны хөгжүдери, хүүда малды өстүрери кижи бүрүзүнүң херээ. Чер-черниң айыл-биле хаванны, дагаапы, касты, өдүректи, хойну, өшкүнү, иванни, сарлыкты, чылгыны өстүрери, дузалал ажыл-агыйны сайзырадыры күрүвеге хөй орулганы бээр.

Райкүүскомнарга дузалал ажыл-агыйны башкарары-биле тускай удуртур кижилерни тургузар болза эки деп саналдыг мен. Хоорайда база кедээде чүрттен турарларга кандыг хевирниң малын тударын өөренип көргеш, планны бээр, артыкшылдыг малды, эът-ти, саржагны, сүттү белеткел конторазынга дужаар.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Дузалал ажыл-агыйны сайзырадырынга херек чүүлдерле хөй. Ону удуртуп турарлар код кичээнгейни сиген кезер, тараа, ногаа тарыыр черлерни шилип алырынче, чем рационуун шын ажыглаарынче угландырза эки. Хаван, дагаага комбикорм, чарба херек болгай. Малды, хаван, дагаапы кышкы үеде тургузар чыдыг кажаа база херек.

Дузалал ажыл-агыйны сайзырадырда хамыктың мурнунда кагдынган черлерни ажыглаары күзенчиг. Суггарып болгу дег черлерни күстен эгелээш булуктаалдырып тургаш, калбаа-биле ажыглап эгелээр болза, хөй сиген, тараапы ап турар. Ногаа айманн өстүрери, картофель тарыыры өг бүрүзүнүң ажылы, ону улам калбартыр дээш боттан эгелээш ол чаагай керекке кожаларны хандыкшыдар апаар. Ооң мынай бажың чапынга инек караа, ыт кадыг, чодураа дээш ескедаа кат-чимистиг ыыштарны өстүрерин чедип алыр. Хем кыдыынче турар чурттапга бажыннарының девискээринге чыжырганаапы чүге өстүрүп болбазыл?

Суг кыдыы хөлбектерге балык ажыл-агыйын өстүрерин планнап көрээ деп саналдыг мен. Чүрттүң сайзырангай арга-дүржүлгазын, инженер телевидениин-даа ажыглап болгай. Чижээ. Чадаана уну, Хемчиктиң адырыктарының алаа, үстүнге балык эртпес кылдыр хөлбек кылгаш, чүгле чайгы үеде. ооп база хөй балык эъдин ап болгу дег. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар чаагай керекке совет хамаатыларының кижи бүрүзүнүң киржир хүлээлгеэн. Ынчангаш бо чаа керекке бодап турарым саналымны мында бижидим.

Бистиң өг-бүлевис картофель олуртуп, бажың чанында погаалар тарып алган өстүрүп тур бис. Школачы уругларывыс, ол бүгүнү суггарып, өстүрүп тураалар. Хаванпарны база азыраи тур бис. Мал-маган тудуп, картофель, погаа өстүрериниң уругларны бичизиндеп чанчыктырары кижизидилгенин бир чүгула хевирп. Олар өзе бергеш боттары-ла ажылды кылып билир, малды азыраи, ажаап билир болурлар.

Өг-бүленин планы ам дагаа садын тып ап, ону өстүрөдеп турар бис. Дагаа оолдарыы садын алыр чер тыпнайн тур бис. Хөй дагаа тудуп турар совхозтар, күп фабрикалары бистиң Чөөн-Хемчик районнуң төвү Чадаана хоорайга кээп садар болза ону алыр кижилер кайы хөй.

М. ЧАПТЫГ-ООЛ.

ҮҮЛЕ БҮТСҮН

Чаа-ла дүүш чоокшулап орган. Ындазында ышкам азып сүргей. Хүнүн чылыг хереддеринге бүргеткен боданып базып ора, автопарк херимниң иштинге келгенимни безин аскербейн барган мен. Озалааш черде септелге бажыңы бар. Ооң ажык эжиктериден станоктарның, дөжү, масканың шимээни үзүк чок чангыланган.

Делгем өрээлдернин бирээзинде чондурар улуг станок чанында бир кижи чай чок ажылдап тур. Станок-биле ажылдап турда холчок чанчыккан. Чондуруп турар кезээн хынамчалыг хемчээп тура, мени көруп каап:

— Станоктуң шимээнинге келгенинерни безин аскербээндир мен—дээш, ол хол тудуп мендилешкеш, дораан ажылын уламчылай берди. Ында шаптыктавазы-биле дараазында өрээлдерже чоруптум.

Бичежек өрээл, Ында септелгете хереглээр ат-херекселдерни эмге-секселиг чыскаап каан. Бүгү ат-херексел туружунда, өрээлдер арыг-шевер. Ол бүгү ында кижилерниң будурукчулуг ажылдаарынга онза салдарлыг.

— Дыка-ла изиг хүн-дур бо. Өрээл ишти ышкам — деп, демги ужурашканым слесарь чондуруп алган кезээн ылавылаан тур.

— Чогум чүнүн кезээ боор? — деп, сонуургаарымга. Бо кезек ДТ-75 тракторнуу чүве.

— Тарылга доостуру бидек, тракторларны септелгеже киирген. Ам оларның үүрмек септелгезин кылып турар бис. Механизаторлар септелгени кыска хуусаада доозар дээш шалыпкын ажылдап турар.

К. Захар бичиизинде-ле адазындан алырылбас, ооң дарганнаар черинге кады хүнзээр. Элээди апаргаш адазынга дузалажыр, ооң чоорту аар-саар ат-херекселдер кылып өөренип алган. Хоочун, ус-шевер дарганның оглу адазының ижин ханы шингээдип, мергежилиниң мастери болу берген. Ол совхозунга 16 чыл слесарьлаан. Кандыг-даа нарын кезектерни бүдүрүп, кылып каар. Ажылдап келген чылдарында ол мергежилинге хөй аныяктарны өөреткен. Ол совхозунга чаагай-үүлени будуржүп чоруур.

«Коммунизмче орук» совхозтуң автопарыгының дарганнаар цегининн ажылчыннары республиканың малчыннар наадымынга күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулгалыг, хей-аъттыг ажылдап турар.

В. АМЫР-БИДИ.

Өвүр район.

ТӨТЧЕГЛЕП ТУРАР

Тарбаганны камгалаар бе, азы төтчеглээр бе? Бо айтырыгга «Бойдустуң өске кежик байлаа ышкаш, камгалаар херек» деп кижи бүрүзү дөрт харыылазы чугаажок. Шынап-ла, бо үнелиг аңны камгалары албан. А херек кырында тарбаганны камгалап турганын Мөңгүн-Тайга районга эльээн үр үеинң иштинде ажылдап, чүрттап келгеш черле көрбедим.

Ону хөй арга-биле өлүрүп турар. Тарбаганның ъдын чемге ажыглаар, кежик бөрт кылыр, өдүн болгаш үзүн-чаян эмге хереглээр. Ук черде бо бүгүнү туразында төтчеглеп турары чажыт эвес. Элээн каш чылдар бурунгаар аарыг тарадыкчылары дээш тарбаганнарны массалыг хораннап турду.

Амгы үеде ооң камгалалы кандыгыл? Ол үнелиг аңны хумагалаар туржук, ам-даа төтчеглевишаан хевээр. Тарбаганның кежин, өдүн болгаш чаан сураглаан кижилер сөөлгү үеде дыка көвүдээн. Бо аңны бойдус камгалалының хөөлбүзунга дүүштүр камгалап, аңныыр инспекторларын, эргелөөлүү органнарының ажылдакчыларын боже хаара тударын күзенчиг. Ооң камгалалын шыңгыыладып, чогум канчаар аңнаарын, кежин каяа дужаарын чаңгыс аай чүрүмчүлер үе келбээн бе? Ынчангаш ол аңны аннаар чүрүмүн шыңгыыладып, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында республиканың аңнаыр-тывыш эргелели кичээнгейге ап, айтырыгны дарый тургузары, чогуур саавырларны хүлээп алыры сонгаарладып болбас айтырыгның бирээзи деп бодаар-дыр мен.

А. БЕГЗИ.

Сергей Монгуш Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң мурнакчы чолаачыларының бирээзи. Ол онаашкан ажылынга ээ-харыысалгалыг, үлегерлиг ишчи. Эрткен чылын ол кывар-чаар материалдарны 1669 литрин камнап алган. Мурнакчының чуруун совхозтуң хүндүлел самбыразында киргеп.

ЧУРУКТА: чолаачы Сергей Монгуш.

Сөзүү болгаш фотозу С. САТТЫҢ.

АЖЫЛ—КАДЫКШЫЛ

Бистиң районнуң Суг-Аксы суурда чүрттан турар узун назылыг, солуп амыдыралдыг үгбай-биле ужуражып чугаалаштым. Ол 1884 чылда Чөөн-Хемчик районга төрүттүнген, амыдыралының иштинде хөйну көрген, эрги Тываның амыдыралындан дыка хөй солуп болуушкуннарны сактып чугаалап олурар кижи болду. Ол улуг назылыг кижиниң даштындан көөрге ам-даа сергек, шимченгир, аъш-чемни бодуп-ла кылып турар болду.

— «Бистиң үгүвус черле узун назылыг улус, аваавыс 86 харлыында, ачавыс 84 харлыында «кызыл-дустаан», олар үргүлчү ажылдан черле салдынмайн чораан улус, олардың кандыг-бир ажыл кылбайн олурарын көрбээн мен. Шору кыс болуп озуп келиримге-ле, мени база ажылга өөредип, өг ажылын кылдырып эгелээннер. Ынчангаш мырычай бичиимден тура ажыл кижиин болуп өскен мен»—деп, 98 харлыг Кара Ыйгылаковна Өктеге чугаазын доостуу.

М. СҮНДУКАЙ.

Чаагай сеткилдиг

Эргим редакция! Бай-Хаак суурда Таңды район эмнелгезиниң эмчилеринге, сестраларынга болгаш еске-даа ажылдакчыларынга «Шынның» арнын дамчыштыр өөрүп четтиргенимни илередип, байыр чедиреринн чепшээреп көрүкер. Алдарлыг 18-ки десант шеринге Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде тулчуп чордум, 1943 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, дайынның II бөлүктүң инвалиди, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну кижи мен.

Чүрекке бергедеп, аар байдалдыг чаңгыс эвес, дөрт удаа аарааш, кайызын-даа Бай-Хаак эмнелгезинге чыда эмнедип, ында эмчилерниң кижи дээш сагыш човангыр, кызымаан эскерип, бедии-биле үнеледим. Ында иштикии аарыглар эмчизи Ф. Ш. Донгак, фельдшер Е. С. Абросимова болгаш еске-даа сестралар, ажаанчылар онаашкан ажылыының ёзулуг-ла мастерлери, магалыг чаагай сеткилдиг кижилер болду. Ынчангаш коллективтиң бүгү кежигүннеринге эң эки кадыкшылды, чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээрдир мен.

А. ДАНЕКИН.

Балгазын суур.

МЕХАНИЗАТОРЛАР ДУГАЙЫНДА

«Механизатор —көдээде эң-не кол кижи-дир»—деп эш Л. И. Брежнев 1978 чылдың ноябрьда болган СЭКП ТК-ның Пленумунга онзалап демдеглээн. Ооң ыңдыг болуп турарын бистиң амыдыралывыс бадыткап турар. Тываның механизаторларының аразында мурнакчылар дыка хөй. Оларга бистер кеэээде чоргаарланыр бис. Ынчангаш бодумнуң бодап чоруурум чугула айтырыгны көдүрүп, еске эш-өөрлер-биле сүмележиккеглим.

Бистиң механизаторларывыстың орукка, гаражка, хөйнинги черлеринге боттарын канчаар ап чоруурунуң дугайын фактыларга даянып тургаш бижирир бодадым. Чолаачы азы тракторист-ле кижи мен дээш механизатор деп бедик адын үнелевес, хөй-ниитп черлеринге бодун ап билбес, ажылдан кедер тускай хевин каяа-даа ужулбас кижилер оларның аразында база турардыр. Маңаа хамаарыштыр чамдык чижек: эрткен чылын кеэээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүн таварыштыр «Мөген-Бүрен» совхозтуң Культура бажыңынга байырлыг хурал болган. Орта ажыл-агыйның мурнакчыларын шанап, мактаан. Оларның аразындан мурнакчы чолаачы деп бир аныяк оолду база шанаиды. Ол чолаачы идик-хевин солуп албаан. Ол-ла солуттунмаан хеви-биле чон мурнунга шанналып алды. Ооң соонда таңды организастаан. Чамдык механизаторларны көрүп орарымга, ол-ла ажылчын хеви-биле олчаан арыг-силиг кеттинген кыстар-биле ойнап турлар.

Бир катап садыгта бараан садын алыр дээн улустуң мурнунче үш-дөрт хире чолаачы шургаан турлар. Эълчегле тургаи улустар олардан ээлчег чүрумүн сагырын негээрге: «Дораан чоруур улус бис. Саадай бердивис. Бисти ээлчег чокка эрттиринер»—дээш улам чүткүдүлер. «Хирлиг идик-хевинер-биле улустар бораваар. Эълчегге туруп алыңар. Четтиге бээр силер»—деп, садыгжы эң-чоксунуп, сагындырарга, олар тоовааи-даа. «Чолаачыларны билбес эвес силер. Кеэээде бензин, үске боражын чоруур улустуу» — диштилер. Шак мындыг таварылгаларны каяа-даа болганчок-ла көрүп болур.

Боттарын каяа-даа арыг-силиг эвес, бүдүш чок ап чоруур механизаторларның эдилеп чоруур машина-техникази база-ла ындыг боор. Эрнилдерин өй-шаанда дыңзыдып, ажаалдазын чорутпаан болур. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, эрги-даа, чаа-даа бол эдилеп чоруур эди дат. хир тутқап, кангыргай-кенгиргей турар. А оларның боттарының онаашкан ажылынга хамаарылгазы база ындыг болуру чугаажок.

Бир-ле катап Кызылдан чанып ора, орукка үрелген чиик машинага таварыштывыс. Машинаның чанында улуг-даа, аныяк-даа чеди кижи турлар. Олар барык-ла шупту албан-хаакчылар хире. Бистиң чолаачывыс машина адаанда чыткан чолаачыдан чүү болганын айтырарга, ол культура чок сөстер эдип, хыйлангылаан соонда хыи дээн аныяк эр туруп келгеш, үрелген кеэээн чугаалады. А ооң чанында турганнар чүү-даа болбаан дег, дыңнап турлар.

Бо чагаага үстүнде айыткан дег чижектерни хөйну киирип болур. Бодап көөрүмге, механизаторлар ортузунда кижизидилге ажылы хүнүн негелдээнге ам-даа четпейн турар. Ынчангаш идей-кижизидилгелиг ажылдарны чогуур негелдеге чедир тургузары түстүг черлерниң партия, комсомол, профвивилед организацияларындан бо үеде пеитеттиниң турар. Ооң-биле чергелештир чер-черге «Механизатор —көдээде база бир кол кижи». «Бодун» мергежилиин хүндүлеп чор» дээн ышкаш еске-даа кижизидилге темазырга хамаарышкан диспуттарны, номчулга конференцияларын дыштанылга.

Бистиң өг-бүленнс картофель олуртуп, бажың чанында погаалар тарып алган өстүрүп тур бис. Школачы уругларывыс, ол бүгүнү суггарып, өстүрүп тураалар. Хаванпарны база азыраи тур бис. Мал-маган тудуп, картофель, погаа өстүрериниң уругларны бичизиндеп чанчыктырары кижизидилгенин бир чүгула хевирп. Олар өзе бергеш боттары-ла ажылды кылып билир, малды азыраи, ажаап билир болурлар.

Өг-бүленин планы ам дагаа садын тып ап, ону өстүрөдеп турар бис. Дагаа оолдарыы садын алыр чер тыпнайн тур бис. Хөй дагаа тудуп турар совхозтар, күп фабрикалары бистиң Чөөн-Хемчик районнуң төвү Чадаана хоорайга кээп садар болза ону алыр кижилер кайы хөй.

М. ЧАПТЫГ-ООЛ.

АРГЫЖАРЫ БЕРГЕ

Тоора-Хем суурдан сес километр Адыр-Кежиг болгаш он бир километр Ий суурлар аразынга улус дажыглаар автобус шагда үрелген. «Тоора-Хем» болгаш «Май 1» совхозтарның боттарының автобустары база шимчевес. Бо суурлар аразынга аргыжары талыгырда Кызыл хоорай чедериниден дорайтаан.

Чай—чөнүүн ынай-бээр чорук кылырына эптиг үеан: эмчилээр, төрелдээр, өөренир, аян-чорук кылыр болгаш ажыл-ниң дээш, чорук чоруур улуг хөй. Ындыг турбуже райкүүскомнаа, совхозтарның дирекцияларыы-даа чөнүүн аргыжарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни кошкадып турар. Бо чорук ажыл-ишке база дуза болбас. Ынчангаш дарый хемчег алыры негеттиниң келген.

Д. АЙЫЫР-САНАА.

ШАЛЫПЧЫ КИРИПКЕН

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери күзүн чажын тараан 200 гектар черде көк-тараанын га бүргүзүнден-не 50—60 центнер ногаан массаны ажаап алган. Ында механизаторлар 36 тонна витаминниг сиген далганын база белеткеп алган. Олар бо чылын 800 тонна сенаж салыр планныг, ам бир мун ийи тоннаны бир недела иштинделе салып алган.

Ол ажылга аныяк чолаачы Николай Шимит болгаш еске-лер-даа дыка шалыпчы кирипкеп.

М. КАРА-ТОННУГ.

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАР

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң № 1,3 хойну оригадалары хөй кыргыыр пунктузун Куранның көктүгшыктыг погаан чайлаанда кылган. Ам бо хүннерде ында хөй кыргылдазы адактаып турар.

№1 хойну бригаданың бригадири Төмүр Оюнович Дивинниң чайлыг үезин ажыглап, кыргылданың канчаар чорүп турарын айтырдым.

—Бистиң бригадавыста он кодан хөй бар. Ам 4 мун ажыг хөй кыргыттынган. 40 ажыг кыргыкчылар доктаамал ажылдап турар. Оларның ортузунда социалистиг чарышты организастаан. Хүн бүрү тус-тус кижилерниң кыргаан хоюнуң санйн, дужаагап дүгүнүн дензизин демдеглеп турар көргүзүг самбыразы бисте бар. Ону хүннүң долдуруп, чаартып турээр бис.

Бистиң чамдык хойжуларывыс бир хойдан 3,1 кг дүктү кыргын алырын хүлээнген. Амгызында үстү-ле 2,8 кг болуп тур. Чижээ, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны И. Данзырын бир хойдан 2,8 кг дүктү, аныяк хойжу Х. Балчыр—2,5 кг-ны кыргын алгаш, эки көргүзүглүг болганнар.

Кыргыкчылардан коммунист И. Миядын хүнде 40, Б. Нурсат, Д. Нурсат олар 35-38 хойну кыргып, 80-90 кг дүктү дужаап турарын бригадир улаштыр чугаалады.

№3 хойжу бригада 4700 хойну кыргаан. Ооң бригадири Кандыр-оол Максимович Сувандын хөй кыргылдазының байдалын мынчаар чугаалады:

—Ийи бригада аравыста социалистиг чарыштыг бис. Бот-боттарывыстан чыдын калбас дээш кызымак ажылдап турар бис. Амгы үеде байдалывыста ылгал чок. Бисте база 40 ажыг кыргыкчы бар.

Дуржулгадыг кыргыкчылар А. Лагбыжап, Б. Уваңгур, Д. Хүлер-оол олар хүнде 80-90 кг чедир дүктү кыргып, дужаап турар-дыр. Кыргылданы денге доозар боор бис.

Ынчангаш ийи бригадада ажыл-иш хайнышкынныг чоруп, кыргылда ам удавас доостур деп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

КҮҮСЕТКЕН

ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр 60 чылының юбилейин төлептиг уткуур дээш «Хемчик» ацнаыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи мурнунда алган хүлээлгелерин чаартып, бо чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседири-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Коллектив кежигүннериниң чаңгыс кижидег демниг ажылдаанының түңнелинде чартык чыл планының онаалдаларыы ажыр күүсеттинген.

Күрүнеге чартык чылда өлүк дужаар планынан 995 мун рубльдиин артыкка, азырал кара тоолайлар кезиптерин 319 рубльге, элеичүкту 2026 рубльге, бажың чүгайлаар кадар сигенни 1210 рубльге, ап эъдин 3577 рубльге, сыын мыйызын 12 рубльге, тудуг ыяжын болгаш одаар ыяшты 48433 рубльге сайгарган. Николай Кууларга удурткан тудуг ыяжының белеткелчилери эрткен чартык чылда шудургу ажылдаан.

А. ДОНГАК.

ЕРАВАННЫҢ «НАИРИТ» ДЭЭР ЭРТЕМ-БҮДҮРҮЛГЕ КАТТЫЖЫШКЫНЫ БОДУНУҢ КҮЧҮЗҮН УЛГАТТЫРЫП ТУРАР

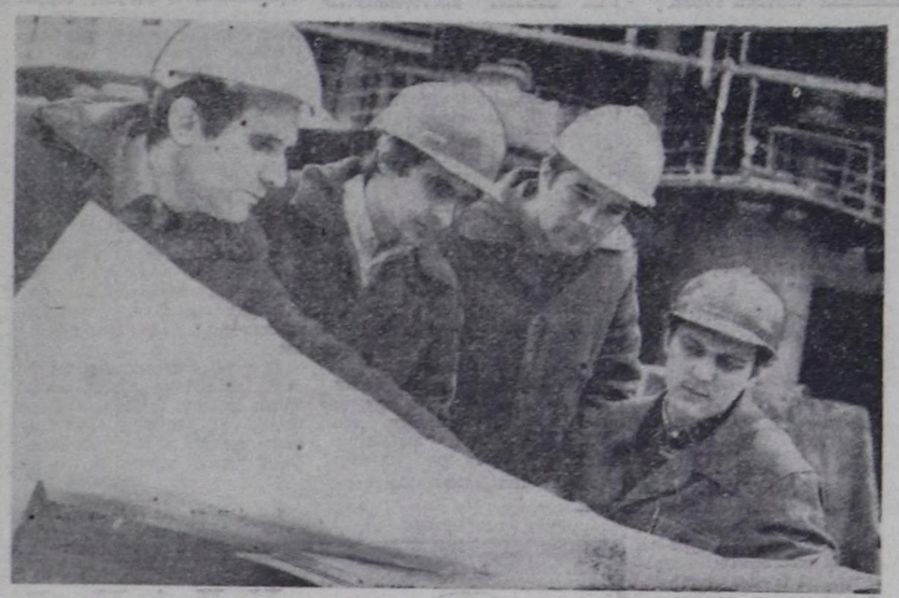

Ол синтетиктиг каучукту кылып үндүрүп турар бүдүрүлге чери болур. Армян химиктер болгаш тудугжуларга «Ставропольтехмонтаж» трестиң төлээлекчилери дузалажып турарлар.

ЧУРУКТА (солагай талаадан оң талаже): дихлорбутадиенден хлоропренниг каучук кылыр черниң улуг механиги А. П. Загробин, треет ажылдакчылары, участоктар мастерлери Н. И. Кияшко, М. Р. Мурзабеков, прораб С. Н. Смирнов олар.

Р. АКОПЯН-биле А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДААДЫ-ЛА ОРУКТА

Олег Монгуш шериг албанындан 1978 чылдың майда хамашкаш, өскен тоораң Ийимезинге ээп чаңын келген. Карл Маркс аттыг совхозтуң автопарыгына слесарьлап ажылдай берген.

Совхозтуң дирекциязы, комсомол комитеди онаашкан ажылынга кызымак, биче сеткилдиг комсомолчунуң чолаачының мергежилин чедип алыр дээн изиг күзелин деткип, Чадаана АТБ-зинниң баазазынга ажыттынган түр курсче өөредип чоруткан.

Автомашинаны башкарарының шынзылгазын холга тутқан комсомолчу Олег Монгушка совхозтуң дирекциязы 1978 чылдың ноябрьда «ГАЗ-51» маркалыг автомашинаны быжыглаап, инек фермазынга мал чеми соортуп, доктаамал ажылдаарын сүмелээн.

Комсомолчу чолаачы совхозтуң дирекциязының идегелин шынзыдың шыдаан. Ферманың сиген, саваны, саанчыларның, кадарчыларның кызын, чайын одаар ыяш, хөмүрү үзүктелбээн.

Ажыл-агыйының чолаачыларының ортузунга калбарган социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, шилчинр вымпелди, өртектиг бедекти, бирги чергенниң дипломун чаалап алган.

Карл Маркс аттыг совхозтуң баштаар чери мурнакчы чолаачыга чаа машинаны быжыглаап, 16 хөйжу коданнарны хандырарын дааскан.

Суурдан 10—20 километр черде чүрттап турар малчыннарның турлагларынга сугну үзүктелиишкин чок чедирип, хүнде 8—11 рейстерни кылып турар.

Комсомолчу Олег Монгуш он бирги беш чылдың бирги чылында эрестиг ажылдаан. Ол 87 мун тонна-километрни ажылдап кылган, 1489 кг кывар-чаар чүүлдү, 518 рубльдиң артык кезектерин камнап алган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында автомашиназын туруушкун чок ажылдадып, 90 мун километр хемчээлдиг орукту чүктүг эртерин, 2000 кг кывар чүүлдү камнап алырын ол хүлээнген. Ол беш айларда 41 мун тонна километрни эрткен, 189 рубльдиң артык кезектерин, 816 кг кывар чүүлдү камнап алган.

Күш-ажылга сеткил-сагыжындан бердинген комсомолчу ССРЭ-ниң 60 чылынга үткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырар дээш малчын коданнарже суг соортур ажылды шалыпкын чорудуп, хүн нормазын 130—150 хуу күүседип, кызымак чоруун коргузуп турар.

А. ОНДАР.

МАЛЫН ЧУГДУРГАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң мал эмчилери, өске-даа специалистер бода болгаш шаар малдарның аарыгларынга удур чайгы профилактиктиг эмнээшкинни күштелдирип, чуулганы организастыг доозуп турар. Ажыл-агыйда алды кезек черде мал чуур оңгачаларны тургускан.

Совхозтуң Кызыл-Тайга, Ишкин салбырларында мал чуулдазы организастыг доозуган. Ылаңгыя ишкинчилер 1800 ажыг ошку, хойну ийи катап чүггаш, чайлагладып үндүрүп турар.

Өске-даа салбырларда коданнарын чугдуруп алган малчыннар серпин тайгаларже чайлаглап кожуп турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

Бөлбүрзектин судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДЕЛЕГЕЙДЕ ОНЗА ЧУГУЛАЛАП КӨРГЕН

Зш Л. Брежневтиң америк президентиге кыйгырыын бүгү делегейде калбаа-биле тайылбырлавышаан массалыг информацияның даштыкы чепсектери, көскү күрүне болгаш хөннинти ажылдакчылары ол документиниң онза чугулазын болгаш чогуур үезинде болганын онзалап демделгеп, бодунуң политиказының принципиалдыын болгаш чайгылыш чогун ССРЭ база катап бүгү нуш-биле бадытказы деп айтып турар.

«Вашингтон пост» солун бодунуң Москвада корреспондентизиниң дыңнадыын бирги арнында парлаан, ында демделээни болза: «Ливанда хан төгүүшкүннүг дайыны соксадыр дээш Каттышкан Штаттардан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылырынче Р. Рейганны президент Л. Брежнев кыйгырган. Америк шериглерни Бейрутче чорудар дээр чоруктан Вашингтонну совет удуртукчу кичээндирген». «Бир-эвес АКШ америк шериглерни Ливанче чорудар болза, Совет Эвилели бодунуң политиказын ол фактыны барымдаалап чорудар апаарын Л. Брежнев бодунуң кыйгырыынга сагындырган» деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

«Ливанда болгаш ону долгандыр болуушкунунарның мындыг берге үезинде дерзин кордалдарны чүвениң харыысалгазын медереп билир чорук болгаш кадык бодал тиилеп үнер, израиль агрессияны соксадыр дээш бодундан хамаарышкан бүгү чүүлдерни АКШ кылыр боор деп идегелин президент Брежнев илергейлээн» деп, америк Си-би-эс дээр телекомпания демделээн.

АКШ-тың күрдепартаментизиниң төлээлекчизи кыйгырыг дугайында тайылбыр бээринден ойталаан. «Таарыштыр шиитпирлээшкинниң» америк негелдерини ливан удуртукчулар хүлээп алзын дээш АКШ оларже ыймыжкын кылып турарын база дыңнадып турар.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыын ливан солуннар бирги арыннарында улуг әгелер адааңда парлаан. Ол документ таарымчалыг рольду ойнап, әлээн овааырымчалыг политиканы чорудар кылдыр АКШ-ты албадаптар деп бүзүрелин «Ан-Нида» солун илергейлээн.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыын Палестинаның ФАТХ дээр организациязының ТК-зының кежигүнү Абу Айяд шиңгыы болгаш принципиалдыг документ-дир деп адаан. Совет удуртукчунуң ол кыйгырыгда тайылбырлаттынган харыысалгалыг туружу ССРЭ — хөсталга, бот-эрге болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар бүгү улустарның шыйчы өнүүг дээрзин база дагын бадыткап турар-дыр деп, ол чугаалаан. Совет Эвилели Палестинаны хостаарының организациязының болгаш ливан национал-патриотчу күштериниң талазында быжыыбиле туржуп турар, ол чорук бистиң демиселивиске ӊн чугула салыышкын-дыр.

Сирияның «Аль-Баас» солуну мынча деп бижээн: «америк администрацияның бодунуң далай чадаг шериин Ливанның девискээринче киирер бодалдыы-биле холбаштыр совет удуртукчунуң сагындырыы америк кыжаныышкын-биле демиселге чүгле чаа базым эвес, харын Пентагондан болгаш Төп разведка эргелелиннден кээп турар айыылды болдурбазынга күжениишкиннерин каттыштырарынче бүгү араб чурттарның улустарынга кыйгырыг база болуп турар. Совет Эвилелиниң күжениишкиннери Чоокку Чөөн чүк кризизиниң хөрлээлээриниң кыжаның ойтур шаварынче угланган турда, АКШ-тың әргечагыргалары ол кавы девискээрде дүшкүүредиг чорукту чидиглендирер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. ССРЭ болза, чөптүг чорукту болгаш улустарның әргелерин камгалаар, агрессорларга удур оларның тиилелгезин хандырар сорулгалыг күш болуп туржуп турарын Л. И. Брежневтиң кыйгырыы база дагын бадыткап турар-дыр».

«АКШ-тың болгаш Чоокку Чөөн чүкте оон бүрүн әргелиг төлээлекчилериниң хемчеглерин Израильдың үргулчулеп турар агрессиязынга болгаш Палестинаның араб улузуун узуткаарынга карак мегелээр кажарлаашкын болдурбас ужурлуг дээрзин Совет Эвилели медеглээн» деп, Иордания радиозунуң тайылбырында чугаалаан.

«Бейруттуң тайбың чурттакчы чоңунга удур-Израильдиң кылын турар узуткакчы кемниг үүлгединиишкиннерин соксадыр дээш Каттышкан Штаттар бодундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылырын вашингтон администрациязының баштыныңдан Москва негээн» деп, Алжирниң АПС агентилели дамчыткан.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыынга Индияның Коммунистиг партиязы байыр чедирип турар деп, ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң секретары Н. К. Кришнан медеглээн. Америк чепсекти болгаш дузаламчыны ажыглавышаан, Израиль хосталга дээш палестин-демиселчилерни узуткаарының дайының чорудуп турар-дыр. Израильдиң болгаш оон артында турар АКШ-тың империализминиң агрессиязын бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен бүрүү шаап турар. Ливанның девискээринден израиль шериглер үнүп чоруткан турарын негээн үннер бүгү делегейде чаңгыланы берген. Бо шиитпирлиг шакта Л. И. Брежневтиң кылган сагындырыы ынчангаш бүгү араб патриоттарга аажок улуг деткимче болу берген. Ливанда хан төгүүшкүнүнерин доп-дораан соксадыр болгаш ол кавыга оожургалдыг турар байдалды чедип алыр дугайында негелделерге ССРЭ-ниң удуртукчузунуң кыйгырыы күчүлүг деткимче болур. Л. И. Брежневтиң кыйгырыын индий улус тайбың болгаш национал хосталышкын хереэ дээш демиселдин херээнге Совет Эвилелиниң көргүзүп турар деткимчезининң база бир херечизи кылдыр көрүп турар деп, Индияның компартиязының удуртукчузу чугаалаан.

(СЭТА).

СОВЕТ-ФИНЛЯНД САДЫГ ХАРЫЛЗААЗЫ

ФИНЛЯНДИЯ. Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның араазынга садыглажылышкынның хемчээли чаңгыс чүгле 1981 чылдың дургузунда безин 5 миллиард рубль болган, ол дээрге 1971 чылдан 1975 чылга чедир үеде бараан саарылгазынга барык дең болганы ол. Ол саннар кожа ийи чурттуң араазынга садыт-экономиктиг кады ажылдажылганың шапкын хөгжүлдезининң херечизи-дир. Чижээ, совет чүүк машиналарын болгаш чиик автомобильдерни Финляндияга садарын улам кеңгедирин планда көрген, оларны сайгарарын болгаш оларның техниктиг хандырылгазын «Конела» дээр совет-финн акционерлиг ниитилел боттандырып турар.

ЧУРУКТА: «Лада 1200 С» Хельсинкиде «Конеланың» делгиир залдарының бирээзинде.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛААЛЫ

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРГА ИДИГЛИГ БОЛУР

Ядролуг дайыныңң кыжаныын чайладыр, улустарның тайбыңын болгаш аймыл чок чорууп быжыглаар — амгы үеним ол ан чугула айтырыгларын дугайты изиг саналдаашкыннар КНО-нуң Кол Ассамбдеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязынга ай ажыг үеде уламчылаан. Сессияның хүн чүрүмүнга туруп келген айтырыгларны канчаар коорүнге хамаарыштыр ийи шугум сессияның бирги хүнүнден эгелээп тодаран келген. Совет Эвилели, социалистиг өске-дээ чурттар, КНО-нуң кежигүннери өске-дээ күрүнелерин хөй нуруузу чепсектин бүгү-ле улам үрегдекчи хевирлерин үзүк-соксаал чөкка эндере бүдүрер чорукту соксалырын, делегей харылзааларын экижидиринче эргилдени, ядролуг халапты болдурбазының аргазын чедип алырын ниитил санаалдаашкының болгаш сессиянын ажылчы органнарынга тодаргай айтырыгларны көрүп турарының үезинде орааланкан. Америк делегация болгаш АКШ-тың НАТО талазыбиле эвилелчилериниң төлээлекчилери сессияга сыр өске туруш-бодалды эөлеп алган. Ядролуг чепсекти ажыглаарын хөойлудан дашкаар кылдыр тургузарынче база массалыг үзуткаашкының чепсээнин күчүлерин сан болгаш шынар талазы-биле немей өстүрерин кызыгаарлаарынче угланган кол документилерни сессияның хүлээп алырынга шаптыктаар дээш олар бүгү-ле чүүлдерни кылып турганнар.

АКШ баштаан барыын талакы чурттарның ындыг шаптыктаашкынныг туружу хенертен болган чүве эвес-тир. Ол дээрге, Соңгу-Атлантика блогунуң шериг-стратеттиг бодалдарынга бүрүн дүгжүп турар, ядролуг чепсекти ажыглаарынга, ядролуг месилдежилгени болдуруп болурунга идегел салыры ол бодалдарның чарылбас чүүлү болуп турар.

Боттарының дайынзырак туруштарын тайбыңче чүткүлдүүнүн дугайында мегечи-хоозун бодалдары-биле чаап-чажырар дээш АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң делегациялары эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрген. Оларның ындыг медеглелдерининң мегечизин болгаш ийи арыннының ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени чаңгыс талалыг чурум-биле бодунга алган Совет Эвилелиниң үлегерин эдереринден оларның ойталаяны кончуг тода көргүскен. Ынчангаш АКШ болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилери чепсегленишкинни дүжүрериниң болгаш улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының херээн будудурарларның ёражок ролюнда кире бергенин бүгү делегейниң мурнунга база дагын көргүскен.

КНО-нуң Кол Ассамбдеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязының чүгула түннели чүл дээрге, чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларын Израильдың үргулчулеп турар агрессиязынга болгаш Палестинаның араб улузуун узуткаарынга карак мегелээр кажарлаашкын болдурбас ужурлуг дээрзин Совет Эвилели медеглээн» деп, Иордания радиозунуң тайылбырында чугаалаан.

«Бейруттуң тайбың чурттакчы чоңунга удур-Израильдиң кылын турар узуткакчы кемниг үүлгединиишкиннерин соксадыр дээш Каттышкан Штаттар бодундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылырын вашингтон администрациязының баштыныңдан Москва негээн» деп, Алжирниң АПС агентилели дамчыткан.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыынга Индияның Коммунистиг партиязы байыр чедирип турар деп, ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң секретары Н. К. Кришнан медеглээн. Америк чепсекти болгаш дузаламчыны ажыглавышаан, Израиль хосталга дээш палестин-демиселчилерни узуткаарының дайының чорудуп турар-дыр. Израильдиң болгаш оон артында турар АКШ-тың империализминиң агрессиязын бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен бүрүү шаап турар. Ливанның девискээринден израиль шериглер үнүп чоруткан турарын негээн үннер бүгү делегейде чаңгыланы берген. Бо шиитпирлиг шакта Л. И. Брежневтиң кылган сагындырыы ынчангаш бүгү араб патриоттарга аажок улуг деткимче болу берген. Ливанда хан төгүүшкүнүнерин доп-дораан соксадыр болгаш ол кавыга оожургалдыг турар байдалды чедип алыр дугайында негелделерге ССРЭ-ниң удуртукчузунуң кыйгырыы күчүлүг деткимче болур. Л. И. Брежневтиң кыйгырыын индий улус тайбың болгаш национал хосталышкын хереэ дээш демиселдин херээнге Совет Эвилелиниң көргүзүп турар деткимчезининң база бир херечизи кылдыр көрүп турар деп, Индияның компартиязының удуртукчузу чугаалаан.

(СЭТА).

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентина Каттышкан Штаттар-биле бодунуң харылзааларын тургустунуп келир тодаргай байдалдарга хамаарыштыр тургузар күзелдиин Аргентинаның даштыкы хереқтер министри Хуан Рамон Агирре Ланари медеглээн.

Аргентинаның даштыкы херектер министри Латин Американың чаңгыс эвин быжыглаарының эргежок чугулазын айыткан, анда холбаштыр Мурнуу Атлантикага чоокта чаа болуушкунарны демделээн. Ол болуушкуннар аарберге байдалдарны болдурганда болза, латин-америк күрүнелерниң эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарына чаа идиглиг кылганын ол демделээн. Америк күрүнелерниң организациязының бүрүн эргелерин эде көөр дугайында Венесуэланың саналдың Аргентинаның чазаа улуг сонуургал-биле хүлээп алган болгаш ону кичээнгейлиг өөрөнүп көөр деп турарын ол чугаалаан. Оон-биле чергелештир министриң чугааланы-биле алырга, каяа-даа каттышпаан күрүнелериниң шинчээшкини-биле харылзааларны калбартып, быжыглаарын Аргентинаның чазаа бодунуң кол сорулгаларының бирээзин кылдыр санан турар. Чүрттүң президентизи Рейнальдо Биньоне каяа-даа каттышпас даэш шинчээшкинниң күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының бо чылдың сентябрь айында Багдадка болур деп турар конференциязынга киржир деп турарын ол база дыңнаткан.

Министр түннелинде Фолкленд (Мальвина) ортулуктарынга бодунуң суверенитединн катап тургузар даэш делегейниң бүгү-ле чыыштарын Аргентинаның ажыглаар деп турарын база катап демделээн.

МОРИС БИШОПТУҢ ХАРЫЫЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның амгы администрациязының талазындан кыжаныышкының соксавайн турары-биле холбаштыр Гренаданың мурнунда болунуп камгаланыр аргазын быжыглаарының эң чугула сорулгалары туруп келген. Чогум-на оон ужурундан ол чепсектиг күштерни болгаш улусчу ополченнениң шериглерни тургузар ужурга таварышкан. Оларны колдуунда-ла чазак черинең кыйгырыын деткээн аныяктардан тургузуп турар. «Нью-Джуэль» шинчээшкинниң баштыңы, Гренаданың премьер-министри Морис Бишоп ол дугайын ГДР-ниң «Хоризонт» дээр неделя болгаш-ла үнүп турар солунунуң корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн.

Эрткен үеним аар-бергe уржуу болур экономика талазыбиле хожудагай чорукту эдээжып эртеринче угланган улуг күжениишкиннерни ап чорудуп турарының дугайын ол база чугаалаан. Чижээ, кол-ла кичээнгейни ажылагыйның күрүне секторун тургузарынче угландырган болгаш аңаа чүгле эрткен чылын бүгү акша-хөренгинин 95 хуузун чарыгдаан. Боттарының профовидел организацияларын дамчыштыр ажылдан турар ажылчы чоннарны экономиканы удуртурунга улам-на калбаа-биле хаара туудуп турар.

Гренаданың даштыкы политиказының дугайын чугаалап турган, М. Бишоп, ындыг политиканы быжыг тайбың, тайбың дээ-биле кожа-хелбээ догуннаашкын болгаш боо-чепсекти бүгү талазы-биле дужүрери дээш демиселдин өске, күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлашпазының принциптеринге үндезидеттингенин онзалап демделээн.

ДЭЭРБЕЧИЛЕРГЕ ЧЕПСЕКТЕР БЕРИКЧИЛЕРИ КЫМНАРЫЛ?

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан черде өлүм-чидимниг үүлгединиишкиннерни кылып, турар дээрбечилерге болгаш террористерге боо-чепсекти кылып берип турар черлер — АКШ, Египет болгаш Кыдат боон турар. Панджшир можуга турган контрреволюстуг дээрбечилерни узуткаар талазы-биле хөделиишкиннерниң үезинде хунаан алган боо-чепсектиң Кабулда ажыттынган делгелгезинде афган улуска удур чарлаттынмаан дайынга ол чурттарның киржилгезинин херечилелдерин көргүзүп турар.

АДР-нин камгалал министерствозунуң төлээлекчизи генерал Абдул Гафур парлалга конференциязынга чүве чугаалап турган, Панджширге хөделиишкиннер үезинде 30 ажыг бөлүк дээрбечилерни чылча шапканын, ок-чепсектиг болгаш боо-чепсектиг элээн каш шыгжамырларны эөлеп алганын дыңнаткан.

Ол парлалга конференциязынга АДР-ниң чазаанын меделелин номчаан. Бодунуң Төрээн чуртун революстуг үзү-биле чаартырының оруунче киргеш, афган улус, дужүр октаттырган феодалдарның талазындан хоралыг халдашкыннарга дөрт чыл ажыг үениң иштинде таварышкан турарын ында демделээн. Ол дайзыннар делегей империализминиң, декинчи гегемонистерниң үүлгединиишкиннерининң түннелинде Афганистанның девискээринде 1500 ажыг школа, чүс-чүс көнүрүглер, будүрүүге черлерн, чурталга бажыннары бузулган, мунмун тайбың чурттакчылар каражадаан деп медеглелде айтып турар.

ЧАА ЧУГУЛА САНАЛДАР

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның даштыкы херектер министрлериниң VI конференциязы бо чылдың июль 6 болгаш 7 хүннеринде Вьетнамның Хошимин хоорайынга болган. Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың өйү келген чугула айтырыгларын база ол кавы девискээрни тайбыныың болгаш оожургалдыг турарының зоназы болдурарының сорулгаларын анаа чугаалашкан.

Чер бөмбүрзээниң ол чугула кавызынга байлалды чогумчударынче угланган чаа чугула тайбың инициативаларны конференцияның киржиктилери үндүрген. Индий-Кыдат, АСЕАН чурттарының, девискээрде кирип турар Бирманың, Индий-Кыдат талазы-биле моон мурнундагы конференцияларга олурушкан беш күрүнениң — Совет Эвилелиниң, Кыдаттың, АКШ-тың, Францияның болгаш Великобританияның, ол ышкаш Индияның киржилгези-биле Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чугаалажыры-биле делегей конференциязын чыылдырарын ол үш чурттуң даштыкы херектер министрлери саналдаан.

Америк империализм-биле болгаш реакция күштери-биле сүлчээлежин алган, Пекинниң чагырыкчы болуктериниң Вьетнамга, Лаоска, Кампучияга болгаш девискээрниң өске-дээ чурттарынга удур чорудун турарды агрессия болгаш холгаарлаашкын политиказының уламындан нарын болгаш дүшкүүрлүг байдал туразажок, Мурнуу-Чөөн Азияда байдал тайбың болгаш национал хамаарышпас чорук күштеринге таарышкан угланыышкында хөгжүп турарын конференцияга демделээн.

Дашкаарган кандыг-даа хозгаарлаашкын чокка Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелери-биле боттуг чугаалажылганы чорударынга беленин Вьетнам, Лаос болгаш Кампучия база дагын илергейлээн. Таиландбиле Индий-Кыдат күрүнелериниң харылзааларын таарыштыр тургузарынче угланыдыр ол чурттуң адынга сураглыг саналдарны, чижээ, кампучи-таиланд кызыгаарның ийи талазынга демилитаризастаан зонаны тургузар дугайында Кампучияның 1980 чылдың июль 18-теги саналын олар база дагын бадыткаан.

Кампучияда чогуур саныг вьетнам шериглериң туруп турарының дугайында Барыын чүкте өш-биле чидиглендирип турар айтырыгны конференцияга бүрүү шапкан. Бир эвес Кыдат хоралакчы үүлгединиилерин соксадып, полпотчуларнын болгаш өске-дээ кхмер реакционерлерниң дээрбечилериниң чепсээн хураан алыр болза, ол шериглерни үндүрген турун болуруи конференцияның киржикчилери демделээн. Чаагай тура-соруунун илерели кылдыр Вьетнам биле Кампучия вьетнам шериглерин чамдыызын кампучи девискээрден бо айда үндүрер дугайында шиитпирни хүлээп алганын база чарлаан.

Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыныын болгаш оожургалдыг турарының эрге-ажыктарынга таарыштыр Индий-Кыдат чурттарының үндүрген чаа чугула саналдарын делегейниң бүгү чурттарынга чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаан. Чөптүг хөөнүүг хайгаракчыларның хөй нуруузу ол саналдарны Вьетнамның, Лаостуң, Кампучияның чаагай тура-соруунун база бир бүзүреллгези, оларның бүгү хемчеглери Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыныы болгаш айыыл чок чорукту хандырар деп чүткүлдү удуртулга болдурганының бүзүредиг херечизи кылдыр көрген.

Мурнуу-Чөөн Азия улустарының эрге-ажыктарынга чоруштур дүшкүүредиг чорукту чидиглендирериниче болгаш удурланыштыр туржурунче угланыышкын бөгүн сотка олурун, улаштыр-улаштыр аштырыышкынга таварыжып турарын Хошимиңге болган конференцияның түннелдерин калбаа-биле таарымчалыг кылдыр үнеден көргени база херечилеп турар. Ол байлалдарда Хошимин конференциязынга кодүрүлген чаа боттуг инициативалар Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыныы болгаш оожургалдыг чорукту хандырарынче карачангыс болдунар аргалыг оруктуу — таарыштыр тайбың шиитпирлээшкининиң, ол кавының бүгү күрүнелериниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш казы ажылдажылганың оруун ажыдын турар дээрзин хөй-хөй хайгаракчылар онзалап демделеп турар.

Г. ШИШКИН,
СЭТА-ның корр.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПЛЕНУМ

БИСАУ. (СЭТА). Ацаа ПАИГК (РГБ) Төп Комитединиң эөлчеглиг пленуму боон эрткен. Партияның удуртукчу органнарының организастыг тургузуун болгаш ажыл-чорудулгаларын экижидиринге хамаарышкан партия документилерин ацаа чугаалажып корген болгаш чүүлдүг деп бадылаан.

Пленумнуң киржикчилери 1983—1986 чылдарда чурттун экономиктиг болгаш социал хөгжүдезининң баштайгы дөрт чыл планын белеткээри-биле президентиниң болгаш национал улус хуралының депутатарны соцгууру база чурттуң конституциязын эде көөру-биле холбашкан айтырыгларны база чугаалажып көргеннер. Пленум ПАИГК (РГБ) Төп Комитединиң секретариадының составын чиңгине секретарь Жозу Бернарду Виейрога баштаткан составын база бадылаан.

Пленумнуң киржикчилери Ливанга удур Израильдиң араатанзыг агрессиязын бүрүү шапкан болгаш Палестинаның араб улузунуң шынныг демиселинге эң-сеткил каттыштырын турарын бадыткааннар.

КОСМОСТУ МИЛИТАРИЗАСТАП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Колумбия» деп хөй катап ажыглаар космос кораблиниң шериг чүгү-биле сөөлгү шенелде ужудуушкуну солуннарының бижин турары-биле алырга, космосту милитаризастаарының темпизин Каттышкан Штаттарның дүргедедиг турарының дугайында херечилеп турар.

Ам бедик чер чоогунуң орбитазында «Биг бэрд», «Навстар» дээр болгаш өске-даа чүс-чүс шпион-спутниктер ужуп чоруп турарын «Филадельфия инкуайрер» солун бижээн. Келир үеде космосче дайзынның космос объектилерин узуткаар ужурлуг спутниктерни болгаш ракеталарны салып үндүрер деп турарын ол солун айыткан. «Космостуң дайынчы станцияларынга» Пентагонуңң тургузар деп турары лазерниг чепсекти ажылдан кылыры индип-түлүк чоруп турар. Чүгле ол программага 1990 чылга чедир АКШ 50—60 млн. чедир долларны чарыгдаарын планнап турар.

КАМПАНИЯ ЭГЕЛЭЭН

ТОКИО. (СЭТА). Ядролуг боо-чепсекти узуткаары болгаш дайын кыжаныышкының болдурбае дээш кыйгырыгның алданга хол үжүүн чыырының талазы-биле массалыг шиитпирлээшкининиң эгелээрининиң дугаймында Японияның Компартиязы чарлаан. Японияның демократтыг аныктарының лигазының, япон-америк керээни күш чок болдурарын дээш демиселдин Төп комитединиң болгаш чурттун өске-даа демократтыг организацияларының активтиларининиң ол кампанияга киржип турарының дугайын Японияның Компартиязының удуртукчулары аңаа болган парлалга конференциязынга дыңнатканнар.

БУЛУТ-БИЛЕ ДЕҢНЕШКЕН БЕДИКТЕР

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскаатканы республиканың тоску туризмазының туризм талазы-биле область чөвүлели Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарының девискээри Цаган-Шибэту биле Шашпал сынарынга эртирген. Аңаа Ак-Довуракты «Мөңгүлек», Кызылдың «Демир-Сал» туристи клубтарының, республиканың «Спартак» болгаш «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң 70 ажыг туристери киришкен. Туристи бөлүктер Бай-Тал суурдан Ала-Белиглеп Шүй хемче ашканы-биле турнада эгелээн. Олар Шүйнүң улуг адырының бирээзи Узун-Хем бажына каттыжып келген.

Ол черге туризмниң область чөвүделиниң хыналда-камгалал албаны туристи бөлүктерниң белеткелин хынап, арттар, бедиктер баштарында харның байдалын көрүп, практиктиг өөредилгени эртирген. Инструктор В. Груздеваның удуртулгазы-биле ол ажылдарны, арга-сүмелерни чоруткан.

Дараазында хүн туристер бергезиниң талазы-биле бирги, ийиги категорияларның маршруттарын уламчылап, Тоолайлыг, Шүй, Чиңге, Чөөн хемнерниң баштарында течүүма ажар арттарже, булуттарга үскен меңги баштыг бедиктерже көкпалап тарап чорупканнар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарындан тургустунган дөрт кижи составтыг бистиң бөлүк Кызылдың «Демир-Сал» клубунуң Узун-Хем унунда турар Мөген-Оюк (бедии 3388 метр) деп меңги бедиктиң бажынче үнүп болуур аргаларны өөренип көрдүвүс. Хүннүң алдын херелдери даглар баштарынга мөңгүннелдир дээш чорда, Мөген-Оюктуң адаанга келдивис. Мөген-Оюктуң ол-бо талаларындан баткан көшкелерниң хары, дажы холужун, ováланы берген чыткылаар. Меңгилиг бедиктиң чөөн талазын таварып, бо бедиктиң кырынче үнгеш, кызыл туктуң киискиттивис.

Дээр аяс, хиндиинде хир бедии чок. Цаган-Шибэтунуң эң бедии Чүрек тайгазы соңгу чүкте көстүп-дүр, Шашпалдың эң бедии Ак-Оюк хирээ бизи дег ооргалыг даглар аразындан бакылап алган тур. Чиге мурнувуста, Чөөн Сибирь биле Тыванның эң бедии Мөңгүн-Тайга хүнге көрүнүктелип, кылаңнаан мыя бо. «Мөңгүлек» туристи клубтуң ийи бөлүү нааар углапкан. Көөрге «мыя бо», олче орук үш хонар.

Мурнуу-барыын талада ак «негей» иштинде Хиндиктиг-Хөл, Чөөн-Алтайның Чүгүр-Хөлү ак харга шугладыпкан, тывызык болуп чыдар, Моолче кире берген Чяхачев сыны. Бистиң долгандыр карак чылчырыкталып турар бедик даглар-ла даглар. Кызылдан келген туристерге туристи чиик көкпаларны күзеп каап, Узун-Хем артче маршрудувус уламчылаптывыс. Арт ажыттынмаан, хөртүк улуг, хар өл. Хөртүкке курлак чедир ойлуп дүжүп чор бис. Каргы унунга кирип келириviске, дүүн чаала магадан турганывыс Мөңгүн-Тайга кидис өңнүг булутбиле дүй тыртыныл, кодан майыктап оон хадый берди. Каргы шынаазының ол-бо талаларында оттап чораан өөрөөр кодан чылгылар, сарлыктар, хойлар бораанга көзүлбейн бардылар.

Мугур-Аксы суурну таварып, Саадактап ашкаш, Дүзелеп Тоолайлыгже киргижевиске чедир «кудай-дээр өршээл» бербеди. Дээрде кылыштып чоруур эзирлер көзүлбестээш, хаңларда те-чуңмаларның барааны читкен, уларның үнү дыңналбастаан, доктар билбес сарлыктар безин хем иштинден ыраастаан. Күштүг, соок хат Тоолайлыг малчыннарының чамдык өгелерин буза шаап, Теректигниң дожун өдек-довурак-биле ыш каанын көрдүвүс. Агаар-бойдустуң кадыг-дошкунунга чаңчыккан, Тоолайның эрес-кежээ өшкү, сарлык кадарчыларының ажыд ижи-биле солуурган таныштывыс.

Сөөлгү арт Сыын-Баштыгны туман дүй тыртып, бораанган турда аштывыс. Кадыр-берт арттарны ажып, чайындылыг хемнерни кежип, чогуур-хемчээлди эртип, маршрутту Шүй суурга доостувус. Бо туриадага Тыванның туристери туристи белеткелди бедидип, чаа маршруттарны ажыдып, төрээн Тыванның катаптаттынмас каас-чараш бойдузун магадап көрген.

М. ХОВАЛЫГ.

ЧУРУКТА: Мөген-Оюк, 3388 метр бедик.

Авторлуң фотозу.

ХАНДАГАЙТЫГА МАРГЫЛДААЛАР

Дыштанып хүнде, спортту маргылдаалар Хандагайтыга эрткен. Чадаг чарышка, эстафетага, волейболга бирги чер дээш командалар аайы-биле оюнар хүнүң баштайгы чартында доозулган. Волейболга эр улустуң аразынга маргылдаага «Торгалыг» совхозтуң ооллардың командазы бирги, район төвүнүң шиливдек командазы ийиги, «Коммунизмче орук» совхозтуң—үшкү черни эзээн. Волейболга эки белеткелдиин көргүзүп, район төвүнүң уруглар командазы херээжен улустуң аразынга тиилекчи болган.

Хүрешке 32 эң шиливдек мөге хүрешкен, аңаа аныяк мөге Борис Сүрүн («Торгалыг» совхоз) шүүлген, Дашоол Куулар. («Торгалыг» совхоз) үжүүрлешкен, Николай Лопсан («Коммунизмче орук» совхоз), Михаил Комбу (Хандагайты) үшкү-дөрткү черни үлешкен. Маргылдааларга хууда бирги черни эзээн ооллар, уругларга, тиилекчи командаларга СЭКП райкомунуң, ВЛКСМ райкомунуң мактал бижиктерин тывыскап.

Эрткен маргылдаалар районнуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының күш-культура болгаш спортка багай эвес белеткелдиин көргүскен. Ылаңгыя Хандагайтыда эзээди ооллардың спорт школазы багай эвес ажылдап, чалыы салгалды кадыкшыырак, омак-сергек болурунга дадыктырып турар. Спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери, күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы Кара-оол Шагдыр, хостуг хүрешке РСФСР-ниң спорт мастери Сергей Адыгжы, өске-даа идепкейлиг, хөй-нниитичи спортчуларның үлүг эвээш эвес.

С. КОМБУ.

ЧУРУКТАРДА: волейболга бирги черни эзээн «Торгалыг» совхозтуң командазы; хүреш үези;

Авторлуң фотолары.

ООРЛАР ТУТТУРГАН

1982 чылдың кыжы. Кожавыста Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының зоотехниги Алексей Сарыглар, Аянгаты ортумак школазының башкызы Алексей Монгуш, ол-ла салбырның малчыны Калин-оол Монгуш пазы четпээн Олег Монгушту көрүдүп алгаш, боттарының бузуттуг херээн үүлгедир дээш «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының чер-девискээринге дуюкаа чедип келгеннер.

Чырык хүндүс-ле дугуруштаның ёзугаар малчын Дамбаадан Допгактың коданынга хамаарышкан одарлап чораан 12 баш бода малды сүре бергеннер.

Кежээ малын сүрүп алыр дээш малчын кодан чоогунуң одарларын кезээш, инектерин тыппайн барган. Харда истен дөрт аътты кижи одардан инектерни сүре бергени билдинген. Ол-ла ис Барыын-Хемчик районнуң девискээринче киире берген.

Изиг дээрези-биле бөлүк инектерин читкениң Чыргакы кедээ Советтиң чанында улусчу дружина бөлүүнге ол дыпнаткан. Кедээ Советтиң күүсекомунуң даргазы Ш. Куулар ол дугайын районнуң иштики херектер килдизинге медеглээн. Медээ соонда, оларга дузалажыр дээш келген милицияның ажылдакчызы-биле кады демнежип алгаш, улусчу дружинаның дружинниктери оорларны сүргеш, изин тып алган.

Оорлар Аянгатының Сарыг-Шөлде зон кыштагга сүргеп малын шуптузуп соккаш, бирээниң төрели болур белеткелчи Хеймер-оол Монгушка эдлин дужаан турда, дружинниктер оларны тутканнар. Хуузунда ажыын бодаан алыксак-чиксек оорлар какпага кире бээрин бодаваннар. Улусчу дружинниктер оларны чер алыспаан, оорларның ала долган «Ооруң оруу муңгаш» дээр болгай, боданганы дээре. Үстүнде үүлгедин дээш оорлар хоойлу ёзугаар кеземче херээнге спадыкпаннар.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

КИНОЭКРАННЫ ДАМЧЫШТЫР

«Улуг Октябрьның шыны» деп киноэпопеяны ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатканы, Ону Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен республикаларның документалдыг экран мастерлери кылып турар. Иштики болгаш даштыкы амыдыралга чурттуң чедишкиннерин төөгүп турар, чаңгыс кино болуп каттыжар он фильмде амгы үеде төөгүлүг апарган совет кинохрониказының кадрлары кирген.

Ол үениң берге болгаш маадырлыг байдалын бистерге көргүзүп арттырган ол кинодокументилер көргүкчүге хөйүү чугаадаар. ССРЭ-ниң кинофотодокументилерниң Төп архивиниң көрүлде залының чырыы өзе берген — экранда 20 чылдарның кинохрониказы.

...Лумаалайын үжүлган, бир-ле дугаар холунга пом тутқан херээжен кижи. Бажы көгерип калган дехкан (тараачын) самбырада чугайбиле «Бистер кулдар эвес бис...» деп сөстерни кандай холу-биле бижип турар... Бүдүн чартык миллион ажылчыннар болгаш тараачыннар [illegible] тулчуушкунче кирипкен.

Интервентилерни чылча шапкан Кызыл Шеригниң кезектерининг парады: ораашкынныг майыктааштарлыг, хавактааштарлыг ажылчын бөрттерлиг кижилер бир денге базып орар. Чонвун оларга бүдүрээн чепсээн—чыдаларлыг винтовкаларын олар чоргаар тудуп алганнар.

Биске кылган эң баштайгы электри андазының шепелдези. Эң баштайгы совет автомобильди бүдүрүп үндүрегни. Байырлал шинчи-биле дерээн Улуг театр: 1922 чылдың декабрь. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелдиң тургусканының дугайында Декларацияны болгаш Кереэни хүлээп алган Советтерниң I Бүгү-эвилел съездизи...

—А. В. Луначарский-биле беседазынга Владимир Ильич мынча дээн: «Коммунистиг идеялар сиинниккен, совет амыдыралды көргүзүп турар чаа киноларны үндүрерин хроникадан эгелээр херек»— дээн, билдингир режиссёр, Ленинчи шаңналдың лауреады И. Григорьев чугаалады.

— Советтерниң аныяк чуртуның кинопублицистери — кыдыг черлерге ыңдыг улус ынчаарда чок турган—аажок эвчок, улуг камералыг, ылап санап каап хемчээлдиг плёнкалыг (ол база-ла барык чок турган!) Ленинниң чагыын күүседир дээш — чаа амыдыралдың чыл демдеглелин бижирир дээш, чурттуң ол-бо будуңнарынче чоруп турганнар.

Бөгүн ол үениң кадрларын көрүп оргаш, дайынчы, эң-не шалыпкын уран чүүл кайы хире бедиктерже үнгенин кижи ылаптыы-биле медереп билип орар. Чылда барык-ла муң документалдыг болгаш эртем-нептерелдиг фильмнер —бөгүнгү бистиң санажылгыс ыңдыг. "А оларның чаптык кезииниден хөйү республика студияларында опаанакып турар эвеспе.

Саннар — бүгүдеге билдингир, тодаргай чүүл. Ынчалзаза айтырыгның шынар талазы оон-даа чугула.

Документалдыг экран биеэги дег болуушкуннарны чүгле бо-дур бо деп көргүзеринден, ол-бо черниң онзагай каазын, өскелерден ылгалдыын көргүзеринден, арай хөөреди чуруурундан чайлаан. Амгы үеде авторларның кичээнгейиниң кол төвү—кижи, оон сагыш-бодалы, амгы делегейде оон идепкейлиг туружу. Чижек кылдыр сактып көрөөл, Чоокта чаа тырттырган фильм «Нарынның хүн демдеглели»—ол дээрге Токтогул ГЭС-тиң тудугжуларының дугайында сагышка артып каар публицисчи төөгүүшкүн-дүр. Азы белорус лента «Ол мен эвес мен», ында дайынның аар-берге оруктарын эрткен бөлүүн медсестранын салым-чолун көргүскен. Ростовчуларның кылгады «Хлебти чаяганы» деп фильмде тода сорулгалыг, чүткүлдүг, онзагай, парын аажы-чанныг, будуш-мөгүлүг кижилер. Дыка хөй республика кинематографияларының дугайында бисте болгаш даштыкыда «үлегер» деп чугаалап турар апарган, чүге дээрге ол уран чүүл национал мөгү-будуш болгаш чонуң амыдыралының онзагай чүүлдери-биле кады бүгү бембүрээкке хамаарыжыр, нииги кижи төрелгетенге хамаарыжыр айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Делегей көрүделериниге грузин, таджик, кыргыс, украин, белорус, литва мастерлериниң кылганы фильмнериниң шанналдар ап турарыы оларны хүлээп, хүндүлеп көргенинин чырыткылаачак бадыткалы болуп турар-дыр. А чоокта чаа, сураглыг апарган көрүлде—Оберхаузенниң кыска хемчээлдиг фильмнер фестивалының төөгүзүнде бир-ле дугаар Гран-прини «Нем-черим» деп грузин фильмге тывыскан. Оон маадыры—хөрээжен ишчиниң буянныг овур-хевири.

Режиссёр чугаазын мынчаар түнеди: чурттуң 39 студиязында хроникадан эгелээн бистиң чугула уран чүүлүвүс хөгжүп турар. Бөгүн ол чүгле болган чүүлдерни анаа-ла көргүзүп турар эвес, ол ам боданып, сайгарып, тулчуп турар.

Е. ХОРЕВА,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Июль 13-тен 15-ке чедир телевидение

ИЮЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Гусар балладазы». Уран-чечен фильм. 9.25 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Садты чанадыр», «Мээң республикам хүнү», «Араттың ырызы». 11.05—«Закарпатьениң угуззалары». Улусчу коллективтер конценти. Ужгородтан дамчыдылга. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар дугайында эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Экологтуг бодаарының үези», «Соңгу чүктүң хээрең бойдузу». 15.15 — «Кобахидзениң школазы». ССРЭ-ниң улустуң башкызы, Тбилиси хоорайның № 77 школазының директору Г. Б. Кобахидзениң дугайында телеочерк. «ССРЭниң улустуң башкылары» деп бөлүк-дамчыдылгадан. 14.45—Белоруссияның күрүне консерваториязының цимбалистер ансамблиниң концерти. Минскиден дамчыдылга. 16.15 — «Чаш назыдан укталган». В. Астафьев — «Ак-кызыл чеддиг азы». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Чеди алышкылар». Мультфильм. 17.30 — «Аныяктар адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуның орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. 19.30 — — «Эртем амыдыралы». 20.00 —Францияның телевидениезиниң программазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия». Владимир Маяковский. 22.20 — Бегүн делегейде. 22.35—23.05 — Футбол дугайында дончулал.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кестикчигеш». 2-ги серия. 13.10 — «Болгар мозаика». Кинопрограмма. 14.10 — ПТУда чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл? 14.40— «Делегейнин улустарының уран чогаадылгазы». Вьетнамның уран чүүлү. 15.20 — Француз дыл. «Өөредилгениң 2-ги чылы». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер. 18.30— «Чурук санында-ла — хүн» («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизининг шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.10 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.25 — Чарлалдар. 19.30— «Студентилерниң меридианы». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Шыргай арга иштинге». Мультфильм. 20.15 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуның орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг хорунуң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.15 — «Улуг эргилде». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Улустуң уран чогаадылгазы». Теледонгулал. 9.40 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 10.40 — Д. Шостакович. Революсчу шулукчулериниң бижээн сестеринге хорга күүседир 10 шулдуг. 11.15 — Телемедээлер. 11.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Мээң салгалымның анаа хүнери». Документалдыг телефильм. 14.50 — Сугга эштиринге ССРЭ чемпионады. 15.20 — Уругларга фильм. «Расмус-улчумал». 1-ги серия. 16.20 — «Кижи болгаш хоойлу». 16.55 — «Тюльпаннар дугайында ырыы». Мультфильм. 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — «Ольга Берггольцтуң шүлүглелдери». 18.00 — «Горнистер, харыылаңар!». 18.45— Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.20 — «Механиктиг пианинога бижээн доостунмаан чогаал». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Чогаалчы Г. Троепольский-биле Останкино концерт студиязынга ужуражылга. 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кестикчигеш». 3-кү серия. 13.10— Г. Свиридовтуң чогаал ажылынга пушкинчи аянныр. 13.55 — Немец дыл. 14.25 — «Фёдор Трофимович болгаш өскелер-даа» 1-ги дамчыдылга. 14.55 — «Чалгаа». Мультфильм. 15.10 — «Эртем амыдыралы». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00—П. И. Чайковский «Ромео болгаш Джульетта». Увертюра-фантазия. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Киножурнал. 19.25 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Шыргай арга иштинге». Мультфильм. 20.15 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Ыраккы Чөөн чүктүң эртемденнериниде», «Бедик-биле эмнээри». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү — «Мунгашталган узуп орук». 1-ги серия. 22.45—Улустуң аялгалары. 23.00—01.00 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Арарат»-«Спартак». Ереванда дамчыдылга.

ИЮЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги гимнастика. 8.55— Улустуң аялгалары. 9.20 — «Механиктиг пианинога бижээн доостунмаан чогаал». Уран-чечен фильм. 11.00 — Будуруулге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 —14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 15.35 —Спорт дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Кетеванның согунналары», «Аңаа-ла оюн ышкажыл...», «Удуралыкчыларны шиливес». 15.40—Уругларга фильм. «Расмус-улчумал». 2-ги серия. 16.55—17.10 —Чапсар. 17.10 —Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары В. Азов (баян), О. Глухов (дошшулуур) ойнаар. 17.30 —Киевтиң будуруулгелеринде электри-хүл-биле демир шуткуурлар. 17.45 —«Чалыыларның чогаадылгазында».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 —Киножурнал. 18.40 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«Аныяктар адрестери». 19.15 — Ленинградтың М. И. Глинка аттыг Күрүнеңиң үлегерлиг капеллазының концерти. 20.10 — «Төөгүнүң шииткели». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Амгы үениң капитализминиң милитаристиг будужүнүн дугайында. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Ынак ырылар». Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. РСФСРниң улустуң артизи Л. Гурченко киржир. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30—22.50 —Сугга эштир талазы-биле ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чалбыш». Уран-чечен субтитрлиг фильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 14.35 — «Горнистер, харыылаңар!». 15.50 —Телемедээлер. 15.55—18.15 —Чапсар. 18.15— «Архитекторлар Веспиннер». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 —«СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.15 — Уругларга фильм. «Алдагдалдар ортулуу». Мультфильм. 19.40 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15—А. Дворжак. «Славян танцылар». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Мунгашталган узуп орук». 2-ги серия. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм.

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

хундуску салбырның дараазында факультеттериниң I курстарынга студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

ФИЗИКА -МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртем математика болгаш физика. Факультет-математика болгаш физика башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — биология болгаш химия, география болгаш биология. Факультет биология болгаш химия, география болгаш биологияның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери—орус дыл болгаш литература; орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература. Факультет национал школаның орус дыл болгаш литература башкыларын; орус дылдың, литератураның болгаш тыва дылдың, литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы—4 чыл.

Институтка кирер дээш кижилер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математиканга (аас болгаш бижимел-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

Филология факультединге —орус дыл болгаш литература башкыларын; орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга, литературага (аас-биле);

биология факультединге—биология болгаш химия тускай эртемге — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле); география болгаш биология тускай эртемге —географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле);

эге өөредилге факультединге —орус дылга, литературага (бижимел болгаш аас-биле), математиканга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга (үндезин национал кижилерге).

Киреринин билдиришкинин институттуң ректорунуң адынга бижиир.

Билдиришкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду-биле).

2. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниитин организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика. Будуруулге стажтыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден будуруулге коллективиниң удуртукчузунун, партия, профсвилел болгаш комсомол организацияларының шынзыткаңы характеристиканы киирер. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден курлаерже халаткан кижилерге шериг кезектеринден характеристика алыры албан эвес.

3. Эмчиниң № 286 формалыг шынзылгазы.

4. 8 фото-чуруук (бөрт чок тырттырган, 3Х4 см. хемчээлдиг).

Практиктиг ажыл стажтыг кижилер билдиришкин киирерде администрацияның шынзыткаңы күш-ажыл дептеринден ушта бижээн чүүлду киирер.

Пединститутка конкурс чокка киирери-биле улус өөредилгезиниң органнарының чоруткан кижилери райОНОдан бижиктиг көргүзер ужурлуг.

Институтка кирер дээш келгеннер паспортту, шериг биледин (курлавырда шериг албаныглар) азы кирер бижээн хереченнерди (келдиришкин назылгаларга) боттары көргүзер.

Билдиришкинниерни 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-деп 20-ге чедир болур.

Билдиришкинни кошкан документилери-биле кады «орудар адреси: 667000. Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.

Агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге кезек чаар, диңмирээр. Агаарның температуразы дүне 6—10 градус чылыыр, чамдык черлерге 2 градус чедир соор.

Кызылга көжүп турар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 8—10, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АПТЕКА ЭРГЕЛЕРИ

шөлээлээннерни, пенсионерлерни, бажың ээлерин, школачыларны, студентилер отрядтарын эм-тан болур үнүштерни чыыр ажылче чалап турар.

Республиканың бүгү аптекалары кургаткан эм үнүштерни кызыгаар чок хүлээп ап, белеткел өртектерни ёзугаар төлеп турар: бир килограмм хадың мочургазы 3 рубль, долаана кады —2 рубль, малгаш ыргайының будуу 1 рубль 50 копеек, инек-караа кады 10 рубль, малина кады— 10 рубль, чодураа кады—80 копеек, ыт-кады—2 рубль 50 копеек дээш оон-даа өске.

Республиканың бүгү-ле аптекаларындан эм-тан үнүштер чыырының дугайында айтырып ап болур.

КИНО

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кездерел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адаан негекчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Капель» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чараш кыс болгаш каржы кижи» 14.30, «Өргээ кочуузунда киргеп» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мария-Мирабела» 15.00, «Лейтенант Климовтуң шыны» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ШЫН» солунга подчитчин дарый негеттинип турар.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Редакциянның адреси: индекс 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ла амыдырал болгаш совет тургузут килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонча долгаар.

Чагыт № 1347.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00676

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 163 (11961) | 1982 чылдың июль 14, среда | 1925 чылда үндезилеттингеден | Өртээ 3 көп.

РОССИЯНЫҢ СУУРЛАРЫН ЧААРТЫРЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

Бистиң бүгү чонувус-биле **бир дөмей**, Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң **төөгүдүг** айтыышкынарын **боттандырар** дээш улуг кедүрүлүшкүнүг ажылдап, СССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылын төлептиг утмуур дээш чаржып турар.

СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүүлдүг деп көргөн болгаш партияның база чазактың ону **боттандырары**-биле холбаалыг чугула доктаалдарын бадылаан май (1982 чыл) Пленумунуң сорук кирикчи шиитпирлеринден ол патриотчу чүткүл чаа идиг бериишкинин алган. Пленумга Леонид Ильич Брежневтиң иletкелинге онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, төлевилеттинген хемчеглериң алыс сорулгазы чем продуктулары-биле чурттуң чонун идегелдиг хандырарын болдунарла кыска хуусаада чедип алыры болур. Ол дээрге чүгле бирги чергениң экономиктиг эвес, харын социал-политиктиг чугула сорулга-дыр. Совет кижилериниң амыдыралчы негелдеринге хандырары бистиң партиявыстың эң чугула программалыг негелдези болуп келген болгаш болур-даа.

Бүгү улусчу херекке республиканың салыышкынын көвүдедир дугайында бодалдары-биле кедүрүлген сорулгаларны шиитпирлээриниң практиктиг оруктарының дугайында сагыш салыышкынары-биле Россия Федерациязының бүгү улустарының бүрүн эргелиг төлээлекчилерин найысылалда чеде берген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы июль 13-те Москвада Кремльдиң Улуг ордузунда ажыттынган.

Эштер **Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Сессияны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы **И. М Грибачев** ажыткан.

Республиканың Дээди Совединиң сессиязар араазында үеде мөчээн депутаттар М. А. Суслов, К. С. Грушевой, М. М. Денисов, А. Н. Натесов, И. С. Смирнов, А. Г. Созыкин, болгаш И. В. Чистяков оларның тураскаалын чыылганнар туруп ёзулаан.

Хүн чурумун бадылаан. Ында кирген айтырыглар: РСФСР-ниң кедээ черлеринде чуртталга, социал-культура болгаш коммунал-амыдырал угланыышкынның объектилериниң тудуунуң байдалының база партиявыстың XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүшүп ону экижидер талазы-биле хемчеглер дугайы; «Атмосфера агаарын камгалаар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң база «Дириг амытаннарны камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелдериниң дугайы; РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарының дугайы.

Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле иletкелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы депутат **Л. Б. Ермин** кыпган.

Ажылчы чоннуң амыдыралчы негелде-хереглелдерин хандырары партияның болгаш чазактың кедээде кол кичээнгейинге туруп келген деп, ол чугаалаан. Ынчалзажок чоннуң амыдырал деңнели дугайында кедээ ажылагайның материал-техниктиг баазазын болгаш үлетшүрүнүң оон-биле холбаалыг адырларын хөгжүдер, кедээге социал-культура тудуунуң талазы-биле хемчеглериниң кадбак болгаш чугула системазы-биле бижыглаттынган мынды улуг хемчээлдериг сорулгалар бир дугаарында тургустунган. Ол — экономиканы партийжи, политиктиг ёзу-биле көрүнүп чугула чүүлү бүгү-ле чүвени киижи дээш, бүгү-ле чүвени киижиниң чаагай чоруунга деп өскерилип чок **негелде болуп келген** болгаш болурунуң дугайында программа болур чүүлдү чайгылыш чок боттандырып турының база бир чыыткылынчак хереглиг-дир.

Улус депуттарының чер-чер Советтеринге чоокта чаа боон эрткен соңгулдалар бистиң ниитилелдиң сырый каттыжышкының база катаң бадыткаан, ажылчы чоннарның политиктиг бедик медерелин бүзүрелдин-биле көргүзүп, социалистиг демократияның ёзулуг тиилелгези болган. Соңгулдалар партияның ленинчи угланыышкынынга, оон-иштики болгаш даштыкы политиказынга, Төп Комитеттиң, амгы үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүве ажылдакчызы, тайбың болгаш социал депшилге дээш могаг-шылаг чок эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-ның Политбюрозунга совет улустуң кызыгаар чокка идегээринең болгаш бүрүнүбиле деткиринин байдалынга боон эрткен.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң чурттуң Аъш-чем программазының дугайында доктаалын сеткил ханыышкын-биле утмуп хүлээп ап, чүүлдүгүнүң туралар. Кедээниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң улам улгаттырар талазы-биле партияның айтыкан планнарын күүседири аъш-чемниң янзы-бүрү хевирлиг, долу үнелиг продуктулары-биле чоннуң эң-не кыска хуусаа иштинде идегелдиг-биле хандырар арганы бээр. Ол планнар чурттуң экономиктиг күчүзүнге үндезилеттинген, бистиң мурнувуста бүгү ажылывысты ниитилеттирип, барымдаалаан болганда, боттуг чүүл боон турардыр.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга үндезилеп тургускан партияның аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырганы колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүкчү күштеринiң, кедээниң ажыл-ишчилериниң чаагай чоруунуң дыка бедирири, кедээ ажылагайның бүгү-ле социалистиг системазын улам быжыглап, сайзырадырын хандырган.

Ону Россия Федерациязының чижээнден тодаргай көрүп болур деп, иletкелчи демдеглээн. Март Пленумунуң соонда ол чугула адырга 200 миллиард ажыг капитал салыышкынарын берген, ол дээрге ооң мурнунда он беш чылдардан дөрт катап хөй. Колхоз, совхозтарда бүдүрүлгениң кол фондулары дөрт катап улгатkан, күш-ажылдың энергия-биле чепсегленгени 3,6 катап көвүдээн. Барык 9 миллион гектар суггаттыг болгаш кевиргеи черлерни ажыглалга киирген. Минералдыг чемиштидилгелер бээри дыка өскен. Чер болгаш мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастаарын дүрген темпилер-биле чорудуп турар. Республиканың чугула районду болур Кара хөрээнүүг эвес зонаның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг калбак программазын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладын ёзугаар боттандырып турар.

Ленинчи аграр политиканы план ёзугаар боттандырганының ачызында кедээниң социал хевир байдалында, кедээ чурттакчыларның культурazында болгаш амыдырал байдалдарында ханы чаартылгалар болган. Чүгле онгу беш чылда бээни Россияның 6 миллион хире кедээ чурттакчы чурттаар оран-бажың байдалын экижиткен.

Кедээ ажыл-агыйда кадрларның эртемниң деңнели болгаш мергежили дыка бедээн. Кедээ ишчилериниң материалдыг чаагай чоруу дыка экижээн, оларның алыр шалыңы ийи ажыг катаң көвүдээп, өске-даа социал айтырыглар чедиишкиниг шиитпирлеттинген.

Ындыг-даа болза бистер чедип алган чүүлдерге доктаавас ужуруг бис деп, иletкелчи чугаалаан. Аъш-чем айтырыын шиитпирлээри негеттинип, эът болгаш сүт продуктуларыңга хереглед амдаа долузу-биле хандыртынмайн турар, чамдык черлерде ногаа, фрукт болгаш өске-даа чамдык аъш-чем барааннарын садарында үзүктелиишкиннер бар.

Россия Федерациязында онгу беш чылдың-биле деңнээрге, 1990 чылда тараа будүреринге 25 хуу, эът — 35, сүтту — 14 хуу хөй будүрери көрдүнген, ногааларның, картофельдиң, чигир свёклазының болгаш өске-даа продукцияның ниити чыылдазы дыка көвүдээр. А будүрүүшкүнүң өзүлдези колдуунда интенсивтиг факторларның — кедээ ажыл-ачыл культураларының дүжүткүрүн база мал ажылының продуктулуун бедиткенинiң ачызында чедип алдынар ужурлуг. Бо бүгү чоннуң аъш-чем продуктуларыбиле хандырарын көскүзү-биле экижидер арганы бээр.

Аъш-чем программазының чедиишкинниг күүседези шиитпирлиг черге-биле кадрлардан, оларның мергежилиндеп болгаш биилгериндеп, кедээге доктаамал коллективтерниң бар турарындан хамаарыжыр. Оон-биле кады кедээ ажыл-агыйның кадрлар-биле хандырары, аныяктарны колхоз, совхозтарга быжыглаары кедээниң социал айтырыгларын шиитпирээри-биле эң-не дорт холбаалыг.

Россия Федерациязының кедээ черлеринде чурттала бажыңнарын бедик темпилер-биле тудуп турар. Колхоз, совхозтарга чурттала тудулгаларын ажыглалга киирер талазы-биле беш чыл планын Краснодар болгаш Приморье крайлар, Курган, Новосибирск, Омск, Ростов, Томск, Челябинск областар чедиишкинниг күүсеткеннер.

Кедээге тудуг кылырының калбак программазын Липецк области боттандырып турар. Кедээ ишчилер чүгле чаңгыс эрткен чылын безин 4 мун квартираларны алган. Чурттала бажыңнарын чаа төлевилелдер ёзугаар тудуп, кедээ суурларның 80 хуузунда бажыңнар уладьба хевирлиг болуп турары коңчуг эки.

Кадрларның чурттала байдалдарын экижидериңге база оларны кедээге бижыглаарыңга хуула болгаш кооперация тудуу чугула ужур-дузалыг. Иletкелчи Москва областың улус депуттарының Советтериниң эки дуржулгазынга доктааган, ында кедээ кооператив болгаш хуула тудулгарының күсели-биле 160 мун дөрбелчин метр шөлдүг чурттала бажыңарын тудкан. Областың Красногор районунуң «Ленинский луч» колхозунда, «Пара», «Борец» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда чаагайжыдылганың бүгү хевирлери бар бүдүн-бүдүн суурлар тургустунган, оларны кижилериң хуула база колхоз, совхозтарның хөреңгизин каттыштырып тургаш тудкан.

Кедээге чурттала бажыңнарын тудар талазы-биле ажылдың эки талаларын демдеглеп тура, иletкелчи тудуг ажылының темпизи ам-даа чавыс болгаш өскен негелделерге дүүшпейн турар деп айыткан. Чижээ, онгу беш чылда чурттала бажыңнарын ажыглалга киирериниң планнары түгле 85 хуу күүсеттинген. Планнар күүселдезинде ындыг хожудаашкын болза РСФСР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Кедээ тудуг министерствозу, өске-даа министерстволар болган ведомстволар чурттала бажыңнарын тударының талазы-биле ажылды чогуурубиле башкарбаанывыңның база чурттала бажыңнарын чогуур үезинде ажыглалга киирерин хандырбаапының уржуу болган. Улус депуттарының чер-чер Советтериниң хөй-хөй күүскомнары бо чугула хереклеге кичээнгейни кошкаткан, тудуг ажылының чоруп турарынга, шынарынга база суурларның комплекстиг туттунган болурунга доктаамал контрольду тургуспаан.

Кедээнiң комплекстиг хөгжүлдези чурттала тудуунуң хемчээлин көвүдедир-биле чергелештир социал-культура болгаш коммунал-амыдырал объектилерин тударының темпилерин дүргедедирин негеп турар. Амгы үениң суурлар садыг теву, эки школа, клуб, столовая, амыдырал хандырылга бажыңнарын, улус депуттарының Советтери, колхозтары болгаш совхозтары кедээниң комплекстиг социал чаартылгазынга хөй кичээнгейни салып турар. Ол областарга чурттала-амыдырал байдалдарын экижиткен чорук кедээниң чурттакчыларының өскөр кежерин кызырган, ол мергежилдиг ажылчынар-биле, бирги ээлчегде механизаторлар болгаш малчынар-биле бүдүрүлгени хандырарыга чогумчалыг салдарны чедирген. Кедээниң социал чаартылгазының айтырыгларын болуп-чогууру-биле шиитпирлеп турар ыдыг черлерде кадрлар четчир, будүрүлге бедик деңнелде чоруттуп турар дээрзин мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгазы бүзүрелдин-биле көргүзүп турар.

Кедээниң ажыл-ишчилериңе чурттала бажыңнарын кедээге бижыглаарыңга хуула болгаш кооперация тудуу чугула ужур-дузалыг. Иletкелчи Москва областың улус депуттарының Советтериниң эки дуржулгазынга доктааган, ында кедээ кооператив болгаш хуула тудулгарының күсели-биле 160 мун дөрбелчин метр шөлдүг чурттала бажыңнарын тудкан. Областың Красногор районунуң «Ленинский луч» колхозунда, «Пара», «Борец» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда чаагайжыдылганың бүгү хевирлери бар бүдүн-бүдүн суурлар тургустунган, оларны кижилериң хуула база колхоз, совхозтарның хөреңгизин каттыштырып тургаш тудкан.

Кедээге чурттала бажыңнарын тудар талазы-биле ажылдың эки талаларын демдеглеп тура, иletкелчи тудуг ажылының темпизи ам-даа чавыс болгаш өскен негелделерге дүүшпейн турар деп айыткан. Чижээ, онгу беш чылда чурттала бажыңнарын ажыглалга киирериниң планнары түгле 85 хуу күүсеттинген. Планнар күүселдезинде ындыг хожудаашкын болза РСФСР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Кедээ тудуг министерствозу, өске-даа министерстволар болган ведомстволар чурттала бажыңнарын тударының талазы-биле ажылды чогуурубиле башкарбаанывыңның база чурттала бажыңнарын чогуур үезинде ажыглалга киирерин хандырбаапының уржуу болган. Улус депуттарының чер-чер Советтериниң хөй-хөй күүскомнары бо чугула хереклеге кичээнгейни кошкаткан, тудуг ажылының чоруп турарынга, шынарынга база суурларның комплекстиг туттунган болурунга доктаамал контрольду тургуспаан.

Кедээнiң комплекстиг хөгжүлдези чурттала тудуунуң хемчээлин көвүдедир-биле чергелештир социал-культура болгаш коммунал-амыдырал объектилерин тударының темпилерин дүргедедирин негеп турар. Амгы үениң суурлар садыг теву, эки школа, клуб, столовая, амыдырал хандырылга бажыңнарын, улус депуттарының Советтери, колхозтары болгаш совхозтары кедээниң комплекстиг социал чаартылгазынга хөй кичээнгейни салып турар. Ол областарга чурттала-амыдырал байдалдарын экижиткен чорук кедээниң чурттакчыларының өскөр кежерин кызырган, ол мергежилдиг ажылчынар-биле, бирги ээлчегде механизаторлар болгаш малчынар-биле бүдүрүлгени хандырарыга чогумчалыг салдарны чедирген. Кедээниң социал чаартылгазының айтырыгларын болуп-чогууру-биле шиитпирлеп турар ыдыг черлерде кадрлар четчир, будүрүлге бедик деңнелде чоруттуп турар дээрзин мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгазы бүзүрелдин-биле көргүзүп турар.

Кедээниң ажыл-ишчилериңе чурттала-амыдырал байдалдарын экижидериңе харылзаалының хөрекселдери улуг ужурдузалыг болуп турар. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалынга дүүштүр. Харылзаа министерствозу, чер-чергиниң совет болгаш ажыл-агый органнары он бирги беш чылда 766 мун дутаарлырлыг автоматтыг телефон станцияларын ажыглалга киирерин хандырар, ийи мундан эвээш эвес колхозтарга болгаш совхозтарга будүрүлгениң ыштики телефон харылзааларын тудар болгаш чаарты кылыр хүлээлгелиг деп, оратор чугаалаан.

ТК-ның май Пленумунуң, а ол ышкаш, Кара хөрээнүүг эвес зонаның, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, республиканың өске-даа черлериниң кедээ ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарының салган сорулгаларыбиле холбаштыр, кедээге чурттала база культура-амыдырал тудуушкунунга тудуг министерстволарының база ведомстволарының ролю хемчээл чогу-биле өзүп турар деп, ол демдеглээн. Черлерни мелиорастаар талазы-биле улуг ажылды Россия Федерациязында чорудуп турар. Суггарылганың база кевиргеннiң улуг системаларын ажыглалга киирип, мелиорастаан черлерге чаа совхозтар тургустунуп, суурлар тыптып кээп турар. Хөй-хөй районнарда суггаттыг чер ажылы кедээ ажыл-агый будүрүлгезинге кол рольду ойнап турар.

Кедээнiң чаартырының хөрээнге чугула черни чурттала-хамааты тудуун төлевилээринiң, район планировказының, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының айтырыглары ээлеп турар. Республикада кедээ бажыңнарын эвээш эвес чаа төлевилелдерин ажылдап кылган. район планировказының схемаларын кылып тургузары доозугган. совхозтарның болгаш колхозтарның суурларын чаарты будүрүлгенiң төлевилелдерин ажылдап кылыр талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылды күүсеткен.

Ынчалзажок планировканың база чаарты тударының эки төлевилелдерин боттандырбас, дыка хөй черлерде кедээнiң онзагай чүүлдерин барымдаалавас, колхозтарның болгаш совхозтарның суурларын чүгле хөй каът бажыңнар тудар кылдыр төлевилээр. таварылгалар ам-даа бар болуп турар. ол чорук хүүнүн дузалал ажыл-агыйын чорудуурынга бергелерин тургузуп. колдуунда чурттала-гының күрүне тудуун кылырынче утшигни берип, кедээнiң чурттакчыларының өзүел-сорулгага дүүшпес болуп турар. Улус депуттарының Советтериниң күүскомнары, төлевилел организациялары чурттакчы чоннуң негелде-хереглелдериң кичээнгейлиг өөренип көөрүн, ону чогуур үезинде барымдаалап, ажылдап кылып турар төлевилелдерге боттандырары эргежок чугула.

Кедээнiң социал хөгжүлдезиниң айтырыглары улус депуттарының чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазынга онза черни ээлээп турар ужурлуг. ССРЭ Конституциязының болгаш РСФСР-ниң Конституциязының тывыскан калбак эргелерин ажыглавышаан. Советтерниң организаторчы ажылын Аъш-чем программазын күүседиринче база хамыктың мурнунда колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыддаарынга, кадык болгаш культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, чурттала болгаш культура-амыдырал черлерниң тударының планнарын чедиишкинниг күүседиринче угландырган турар ужурлуг деп, Л. Б. Ермин чугаалаан.

Улус депуттарының Советтери, оларның хөй миллион активи, Россия Федерациязының бүгү ажылчы чоннары күжениишкиннерин партияның XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринге мөөнүүр болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга бо чылын-на төлептиг салыышкынын киирер, совет улустуң улуг байырлалы — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл ооң чаа күш-ажылчы будүрүүшкүнүпер-биле демдеглээр дээрзин иletкелчи СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Леонид Ильич Брежневке шыпыткан.

Сессия ажылын бүгүн үргүлчүлээр.

ДОЛДУР АЖЫГЛААР

Июль 12-де Москвага кара болгаш өөнүг металлдарның ниити курлавырларын улус ажыл-агыйынга улам долдур ажыглаарының айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал болган. Анаа эвилелдешкен республикаларның Компартияларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарлары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, улус депутаттарының областар болгаш крайлар Советтериниң күүскомнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, ийиги металлургияның бүдүрүлге болгаш организацияларының, улусчу контроль органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылдакчылары, солунчарның, радиодамчылыгазының болгаш телевиденниң төлээлекчилери киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих чөвүлел хуралга иletкел кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы социал-экономиктиг программаның чедиишкинниг боттандырарының чугула фактору, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң будүрүлгениң ажыктыын белидер, экономиканы хөгжүдениң интенсифтиг оруунче шилчидер айтырыглар талазы-биле айтыышкынарың күүседиринiң чайлаш чок негелдези болур чүүл —күрлавырларның бүгү хевирлерин кампаарының улуг ужур-дузалыын чөвүлел хуралдың киржикчилери онзалап айытканнар.

Бо бүгү ажылга оттулар чүүлдүн, чиг-эттиң, материалдарның ийиги курлавырларын ажыглаары удам улуг рольдуг боон турарын демдеглээн. Сөөлгү чылдарда кара болгаш өөнүг металлдарның ийиги чиг-эдин ажылагай эргилдезинге ажыглаары элээп калбарган. Металлургия чиг-эдиниң ол эң чугула курлавырын ажыглаар чорук ниитилел будүрүлгезинiң ажыктыг чоруун улгатгыларынга улуг курлавыр боон турар. Ам безин ындыг чиг-эттеп каанның чартыктан хөй кезиин болгаш өөнүг металлдарның болгаш эзиллиригдерiниң улуг кезиин будүрүп ужудуруп турар болгаш эде кылыышкынарга тускайлаан акша-хөреңгиин болгаш чарыгдалдарны хөй-биле камнаан алырынга идиглиг боон турар.

Ийиги металлдарны ажыглаарының экономиктиг ажыктузазын ам-даа четпес ажыглап турарын чөвүлел хуралга база айыткан. Ол улуг хемчеэлдиг болгаш чугула ужурдузалыг айтырыгны шиитпирлээри металлдың ийиги чиг-эдин чыырының, белеткээриниң болгаш болбаазырадырының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирериң негеп турар. Партияжи болгаш ажыл-агый удуртулгазының оон-биле холбашкан ажылының деңнелин белидери, анаа хөй-ниити активниң удам калбаа-биле хаара тудары өргежок чугула.

Айтырыгны анаа чугаалажып көргенинге үндезилээп, кара болгаш өөнүг металлдарның ийиги чиг-эдин долдур ажыглаарын удам калбартыр, оны белеткээрин организастаарын болгаш планнаарын экижидер, болбаазырадырының техниказын болгаш технологиязын экижидер, планнарны база чогуур организас-техниктиг хемчеглерин күүседир дээш кадрларының харыысалгазын күштелдирер талазы-биле угланыышкынарны болгаш практиктиг хемчеглерни тодаратkан.

(СЭТА).

ЧҮЪК КОРАБЛИ ТУДУШКАН

1982 чылдың июль 12-де Москваныы-биле 15 шак 41 минута турда, чүъктүң «Прогресс-14» деп автоматтыг корабль орбитада башкарылгалыг «Салют-7»— «Союз Т-5» комплекс-биле тудушкан.

Космос аппараттарының тыпчырын, чоокшулажыышкынын, тутчурун ужудуушкун башкарар төптен командаңың болгаш корабльдиң автоматиказының дузазы-биле боттандырып чоруткан. Орбитада эртем-шинчилел комплекизинiң экипажы — космонавтылар Березовой-биле Лебедев олар корабльдерниң чоокшулажып келгеш, тутчурун хынап турганнар. Чүък кораблин станцияга ооң агрегат кезээниң талазындан тудуштурган.

«Прогресс-14» корабль орбитага станцияның каттышкан хөделдиринчи херекселдеринге одаар чүүлдү, дериг-херекселдерни, аппаратураны, эртем шинчилелдерин болгаш экипажтың амыдыралын хандырар материалдарны, а ол ышкаш почтаны чедирген.

Экипажтың иletкээнiң болгаш телеметрлиг медээлерiниң түңнелдерин ёзугаар алырга, «Салют-7» — «Союз Т-4» — «Прогресс-14» эртем-шинчилел комплекизиниң кырында системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Космонавтылар Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыынның байдалы эки.

НААДЫМГА УТКУШТУР

Мурнакчылар көвүдээн

«Бай-Тал» совхозтуң кедээ ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга улуг-хуузун киирер база республиканың малчыннар наадымынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бо чылдың бирги чартымында күш-ажылчы эки түңнелдерни чедип алган. Совхоз бирги чартык чылда күрүнеге зът садарымын планын 7,5, сүттүүн — 15,7, дүктүүн — 78,6 хуу ажыр күүседип, эрткен чылдың ынчангы деңнелиниден хөй продукцияны дужаагаан. Ниитининң малының баш санын өстүрериниң болгаш төл камгалап Таар-оол — 107, Иргит Адыгоол — 100 хураганны камгалап өстүргеш, чарышка өске эш-өөрүн мурнап турар. Өшкү кадарчызы Дамбый Донар-оол төрүүр 100 өшкү бүргүзүнден 100 анайны камгалап, бир өшкүден-не 1,1 кг дүктү кыргыш алган.

Сарлык кадарчылары Б. Сенденмаа 100 баш сарлыкка онааштыр 91, Б. Даржаа—86, К. Саргыл — 85 бызааны мевди камгалап, өстүрген, сарлыкчылар чарыжынга тивлекчи болганнар. Шак ындыг мурнакчыларның саны эрткен чылдаазындан көвүдээн.

Совхозтуң малчыннары амгы үеде малдың чайгы семиртилгезин чорудуп, мал чемнерiн белеткээринге илепкейлиг киржип турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

Хорамча чок

Кызыл-Довурак — чараш чүрүмалдыг чер. Ооң ачыныы, өдүү үнүш-дүжүү турбаук, чүгле даглары белиг солуу. Те, чүмдадын эгелээп, хайыраканга чедир дириг амытаннар база бар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга. Тандыбууда сыныыш оваа ооң чараш болуңу-дур.

Кызыл-Довурак — Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң улуг чайлаа. Ында Бурганыыг, Узуп-Кара-Суг, Човурээ, Адыр-Сыра дээш чижектиг хонаштар бар. Бо хүннерде ол ынчаар Шокар Бадый, Кыргыс Кутузов, Василий Аранчаа, Тумат Чечек-оол болгаш өске-даа хойжуларының аалдары хонгуланкан.

Бо чер серинң, оъду эдек болганындан мал семиртириге дыка таарымчалыг. Эрткен чылын бо аалдар база-ла малдаа чайлааш, ам чүс хойга онааштыр планда көрдүнгениден хөй хураганнарны доруктуруп алганнар. Чайын ёки семирээн малдың продуктулуу оа хире-дир.

Кызыл-Довуракка чайлаар Ирбитейниң хойжу бригадазында он дөрт кодан хой бар. ооң ол кодаңы төрүүр хойлуг. Зоотехник Шалаң Көк-оол удуртkан ук бригада он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойга онааштыр планын алган. Шивилиг бригадазы 100 хойдан-на 81, Туралгыны — 74, Даш-Тейник — 70 хураганны камгалап, өстүрген болгаш дүк кыргып, садар планнарын багай эвес күүсеткен. (Совхоз эрткен чылдың ынчангы деңнелиниден 17 тонна дүктү хөйну сатkан).

Республика наадымынга киржир эрге дээш эрес-нызымак ажылдавышаан, бедик көргүзүглерни чедип ап турар малчыннар совхозта хөй. Хойжулар Сарык Делгер-оол 100 хойга онааштыр 108, Сыргыт чылын бо аалдар база-ла малдаа чайлааш, ам чүс хойга онааштыр планда көрдүнгениден хөй хураганнарны доруктуруп алганнар. Чайын ёки семирээн малдың продуктулуу оа хире-дир.

Кызыл-Довуракка чайлаар Ирбитейниң хойжу бригадазында он дөрт кодан хой бар. ооң ол кодаңы төрүүр хойлуг. Зоотехник Шалаң Көк-оол удуртkан ук бригада он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойга онааштыр планын алган. Шивилиг бригадазы 100 хойдан-на 81, Туралгыны — 74, Даш-Тейник — 70 хураганны камгалап, өстүрген болгаш дүк кыргып, садар планнарын багай эвес күүсеткен. (Совхоз эрткен чылдың ынчангы деңнелиниден 17 тонна дүктү хөйну сатkан).

Республика наадымынга киржир эрге дээш эрес-нызымак ажылдавышаан, бедик көргүзүглерни чедип ап турар малчыннар совхозта хөй. Хойжулар Сарык Делгер-оол 100 хойга онааштыр 108, Сыргыт Таар-оол — 107, Иргит Адыгоол — 100 хураганны камгалап өстүргеш, чарышка өске эш-өөрүн мурнап турар. Өшкү кадарчызы Дамбый Донар-оол төрүүр 100 өшкү бүргүзүнден 100 анайны камгалап, бир өшкүден-не 1,1 кг дүктү кыргыш алган.

Сарлык кадарчылары Б. Сенденмаа 100 баш сарлыкка онааштыр 91, Б. Даржаа—86, К. Саргыл — 85 бызааны мевди камгалап, өстүрген, сарлыкчылар чарыжынга тивлекчи болганнар. Шак ындыг мурнакчыларның саны эрткен чылдаазындан көвүдээн.

Совхозтуң малчыннары амгы үеде малдың чайгы семиртилгезин чорудуп, мал чемнерiн белеткээринге илепкейлиг киржип турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

Мал чемниң белеткели

НАРЯД ЧОК СИСТЕМА

Ишиг черге кургадыш белеткээн бөдүүн чем эң-не эки шынарлыг болур дээрзиниң дугайын Таңды районнуң ажыл-агыйларының хөй чылдыг дуржулгазы хереглеп турар. Чемнерни ынчаар белеткээрин агаарының байдалындан хамаарылга чокка, шуушторулгалыг арга-биле боттандырып болурун практика бадыткаан.

Мал чемнерин четчири-биле белеткээрин чугула ужур-дузалыг деп, ол чугаалаан. Ынчалзажок чоннуң амыдырал деңнели дугайында кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын болгаш үлетшүрүнүң оон-биле холбаалыг адырларын хөгжүдер, кедээге социал-культура тудуунуң талазы-биле хемчеглериниң кадбак болгаш чугула системазы-биле бижыглаттынган мынды улуг хемчээлдериг сорулгалар бир дугаарында тургустунган. Ол — экономиканы партийжи, политиктиг ёзу-биле көрүнүп чугула чүүлү бүгү-ле чүвени киижи дээш, бүгү-ле чүвени киижиниң чаагай чоруунга деп өскерилип чок **негелде болуп келген** болгаш болурунуң дугайында программа болур чүүлдү чайгылыш чок боттандырып турының база бир чыыткылынчак хереглиг-дир.

Улус депуттарының чер-чер Советтеринге чоокта чаа боон эрткен соңгулдалар бистиң ниитилелдиң сырый каттыжышкының база катаң бадыткаан, ажылчы чоннарның политиктиг бедик медерелин бүзүрелдин-биле көргүзүп, социалистиг демократияның ёзулуг тиилелгези болган. Соңгулдалар партияның ленинчи угланыышкынынга, оон-иштики болгаш даштыкы политиказынга, Төп Комитеттиң, амгы үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүве ажылдакчызы, тайбың болгаш социал депшилге дээш могаг-шылаг чок эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-ның Политбюрозунга совет улустуң кызыгаар чокка идегээринең болгаш бүрүнүбиле деткиринин байдалынга боон эрткен.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң чурттуң Аъш-чем программазының дугайында доктаалын сеткил ханыышкын-биле утмуп хүлээп ап, чүүлдүгүнүң туралар. Кедээниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг калбак программазын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладын ёзугаар боттандырып турар.

Ленинчи аграр политиканы план ёзугаар боттандырганының ачызында кедээниң социал хевир байдалында, кедээ чурттакчыларның культурazында болгаш амыдырал байдалдарында ханы чаартылгалар болган. Чүгле онгу беш чылда бээни Россияның 6 миллион хире кедээ чурттакчы чурттаар оран-бажың байдалын экижиткен.

Кедээ ажыл-агыйда кадрларның эртемниң деңнели болгаш мергежили дыка бедээн. Кедээ ишчилериниң материалдыг чаагай чоруу дыка экижээн, оларның алыр шалыңы ийи ажыг катаң көвүдээп, өске-даа социал айтырыглар чедиишкиниг шиитпирлеттинген.

Ындыг-даа болза бистер чедип алган чүүлдерге доктаавас ужуруг бис деп, иletкелчи чугаалаан. Аъш-чем айтырыын шиитпирлээри негеттинип, эът болгаш сүт продуктуларыңга хереглед амдаа долузу-биле хандыртынмайн турар, чамдык черлерде ногаа, фрукт болгаш өске-даа чамдык аъш-чем барааннарын садарында үзүктелиишкиннер бар.

Россия Федерациязында онгу беш чылдың-биле деңнээрге, 1990 чылда тараа будүреринге 25 хуу, эът — 35, сүтту — 14 хуу хөй будүрери көрдүнген, ногааларның, картофельдиң, чигир свёклазының болгаш өске-даа продукцияның ниити чыылдазы дыка көвүдээр. А будүрүүшкүнүң өзүлдези колдуунда интенсивтиг факторларның — кедээ ажыл-агыйл культураларының дүжүткүрүн база мал ажылының продуктулуун бедиткенинiң ачызында чедип алдынар ужурлуг. Бо бүгү чоннуң аъш-чем продуктуларыбиле хандырарын көскүзү-биле экижидер арганы бээр.

Аъш-чем программазының чедиишкинниг күүседези шиитпирлиг черге-биле кадрлардан, оларның мергежилиндеп болгаш биилгериндеп, кедээге доктаамал коллективтерниң бар турарындан хамаарыжыр. Оон-биле кады кедээ ажыл-агыйның кадрлар-биле хандырары, аныяктарны колхоз, совхозтарга быжыглаары кедээниң социал айтырыгларын шиитпирээри-биле эң-не дорт холбаалыг.

Россия Федерациязының кедээ черлеринде чурттала бажыңнарын бедик темпилер-биле т

Күш-культура болгаш спорт—кадыкшылдың үндезини

ХАРЫЫСАЛГАНЫ, НЕГЕЛДЕНИ БЕДИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди биле Кызыл хооркүүскомнуң күш-культура болгаш спорт комитеди өренекчилер база студент аныяктар оргүзүнге күш-культура болгаш спортту канчаар организастап турарының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Улус өредилге, эртем, культура болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиязының эзамчилиг хуралынга чугаалажып көрген.

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай кодурер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалын, СЭКП Тыва обкомунуң V база партия Кызыл хооркомунуң VII пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң ук доктаалын күүседир талазы-биле сорулгаларны школаларда, өредилге черлеринде, күш-культураның эге коллективтеринге, аныяктарның база уруглар-ның спорт школаларынга, спорт федерацияларынга чугаалашкылаан, чогуур хемчегларни ажылдап кылган. Бо чылдың февраль 2-де оң доктаал-биле холбашкан сорулгалар дугайында хоорайның күш-культура активиниң хуралынга чугаалашкап, чорудар ужурлуг хемчегларни аңаа бадылаан.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң талазы-биле хоорай маргылдааларын ийи бөлүк-биле өредилге черлериниң база будурулгелериниң болгаш албан организацияларның аайы-биле эрттирип турар. Ол ышкаш хоорайның улус өредилге килдизи база ВЛКСМ хооркому-биле демнежип алгаш, хооркүүскомнуң күш-культура болгаш спорт комитеди хоорайның школачыларының оргүзүнге янзы-бүрү хевирниң 18—19 маргылдаалары чылдың-на эрттирери чаңчыл апаргап.

Кызылдың дээди өредилге черлериниң чыынды командалары волейбол, баскетбол, боодалга, дзю-до болгаш спорттуң өске-даа хевирлеринге Россия Федерациязының дээди өредилге черлериниң маргылдааларынга киржип турар. Кызыл биле Абакан хоорайларның пединститут командалары спортка эш хуузунуң үжуражыышкынарын эрттирип келген. Спорттуң чамдык хевирлеринге зона, харын Бүгү-эвилел ужур-дузалы, маргылдааларны Кызылга эрттирип турары спорттуң улам ыңай хөгжүдеринге улуг рольдуг болуп турар.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң талазы-биле хоорай маргылдааларын ийи бөлүк-биле өредилге черлериниң база будурулгелериниң болгаш албан организацияларының аайы-биле эрттирип турар. Ол ышкаш хоорайның школаларынга, автоорук база көдээ ажыл-агый техникумнарынга, садыг-кооператив училищезинге, профтехучилищелерге спорттуң солун кежээлерин эрттиргилээн. Профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдарының аразынга спорттуң чайгы база кышкы спартакиадаларын организастап турар.

Чамдык чединишкиннер-биле чергелештир республиканың база Кызыл хоорайның спорттуң амыдыралында улуг четпестер барын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиязы демдеглээн.

Ылаңгыя өөренекчи болгаш студент аныяктарны массалыг спортче хаара тудар ажыл ам-даа кошкак. Ооң бадыткалы кылдыр дараазында чижектерни киирип болур. Хоорайның школачыларының 32 хуузу, студентилериң 45 хуузу ГТО нормаларын дужаган. Чамдык школаларда, ылаңгыя № 3, 4, 7, 8, 11 школаларда разрядтыг база ГТО демдээ дужаагаң өөренекчилериң саны кызырлып турар. Эки тура спорт шиитилелдериниң кежигүнериниң саны база еспейн турар. Тываның улуг өредилге черлериниң бирээзи — Красноярскиниң политехниктиг институдуның Кызылда филиалында күш-культура болгаш спорт ажылы ажаок кошкак. Ылда разрядтыг спортчуларны белеткевээн. ГТО нормаларын эрөңгейлеп дужаап турар. Кызылдың педагогика институдунда спорт талазы-биле дээди эртемниг 6 специалист бар. Ол хиреде ук өредилге черинде спорт ажылы багай дээрзин комплекстиг хыналда кергүскен. Мурнунда бо ийи институтка футбол командалары база тургулаан.

Педучилищеде, змчи училищезинде, уран түүл училищезинде, № 1 көдээ профессионал-техниктиг училищеде спорт ажылы сандаргай. Ында спортчу секциялар эвээш, маргылдаалар ында-хаая болуп турар. База бир четпес түүл болза, спортчу маргылдааларны эрттирер дугайында чонга эки чарлап дыцпатпайн турар. А спортту чон сонуургап көөр ужурлуг, ол дээрге пропаганда-дыр. Коньки талазы-биле маргылдаалар сөөлгү үеде Кызылга шуут болбастаан деп болур. Каш чыл мурнунда республиканың бирги чери дээш коньки маргылдаалары эртип тургудаан. Ам олче ыым-даа сагыш салбастаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Улус өредилге, эртем, культура болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралынга хоорайда спорт баазаларын чогумчалыг ажылдавайн турарын шыңгыыр шүгүмчүдээн. Школаларда спорт шөлдериниң хемчээли болгаш дериглеэн негелдеге дүүшпес. Кызыл хоорайның спорт комитединиң 1982 чылда ажыл планы безин чок болганы илерээн.

Хоорайның күш-культура болгаш спорт комитеди 9 кижи составтыг төвүлелдиг болза-даа, оларны ажылга хуваваан, хуралын безин эртирбейн турар. Спорт комитеттери профэвилел организациялары-биле холбаа чок ажылдап турар, күш-культура болгаш спорт талазы-биле мурнакчыларның дуржулгазын чырытпайн, пентеретпейн турар.

Доктаамал комиссиянын даргазы Д. Ондар түңнел кылып, чүве чугаалаан, спорт залдарын, стадионнарны, шолдерни ажыглап турарында улуг четпестерге доктааган. Кызылдың школаларында кадыы кошкак 700 хире өөренекчи-биле тускай программа ёзугаар ажылдаар ужурлуг турбуже, мынчага чедир ону организаставаанын шүгүмчүлээш, демдеглеттингеп четпестерни дарый чайладырының чугулазын демдеглээн.

Өөренекчи база студент аныяктар оргүзүнга күш-культураны болгаш спорттуң экижидери-биле организастыг шыңгыы хемчеглерни алырын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Улус өредилгези, эртем, культура болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиязы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединге, Кызыл хооркүүскомнуң күш-культура болгаш спорт комитединге даасқан болгаш ук айтырыгны 1982 чылдың ноябрьда доктаамал комиссиянын хуралынга катап чугаалажып көөр деп шиитиргээн.

С. ХЕРТЕК.

Главмосавтотранстың № 1 автокомбинадының ажыл-агый механизминиң ажыктыг чоруу сөөлгү чылдарда дыка улгатқан. Москвада болгаш Москва областа хөй муң автомобильдиг 14 салбырларның эң чугула айтырыгларын Главмосавтотранстың эртем-шинчилел институдунуң саналга төвү чедишкинниг шиитпирлеп турар.

Ол институттуң салбырларының бирээзи болуп турар саналга төвү улуг панельдерден кылган бажыңнар тударынга херек чүүктерни сөөртүрүн планнаар, дүрген четчелээшкинни кылыр, чолаачыларның чарыгдаан үе-шагын анализтээр, оттулар түүлдүң чарыгдалын хайгаараар болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдарны кылып турар. Электроннуг саналга машиназының кайы хире улуг ажылды кылып турарын дараазында чижектен көрүп болур. Бир эзлчег иштинде чолаачылар кайы хире хемчээлдиг ажылды кылганының дугайында дүрген билип алыр дээр болза, 2000 ажыг орук хуудустарын болгаш бараан-транспорттуң 6000 ажыг даңзы-бижиктерин түңнеп көөр апаар. Ол ажылды администрация-эргелел черииң 100 ажыг ажылдакчылары бүдүн хонук иштинде кылыр турган. Ынчаарга ол бүгүнү саналга машиназы 4-5-ле шак иштинде түңнеп үндүрер аргалыг.

ЧУРУКТА: автокомбинаттың чүүк болгаш панель сөөртүр автомобильдери найысылалдың кудумчуларынче үнеринге белен.

В. ЯЦИНАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КОЛ ЧҮҮЛ—МАССАЛЫ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш республиканың күш-ажылчы баазымнарынга төлептиг үлүүн Бии-Хемниң ажыл-ишчилери киирип турар. Район үлетпүр продукциязын сайгарарының чартык чыл планын чедишкиннииг күүсеткен, 46 тонна эттиг, 108 тонна суттуг күрүнеге эрткен чартык чылда планнан ажыр сатқан.

Планныг онаалдалар улуг, оны боттандырарынга эвээш эвес күштүг, чүткүлдүг үндүрер апаар, күш-ажылчы коллективтерге кадык-шырак, дадыкпаан, эрес-кежээ кижилер хөрек. Ол чаагай шынарларны күш-культура болгаш спортка доктаамал киржилгеби-биле чедип ап болур. Ынчаңгаш күш-дамыр кижизидилгээн партийжи кичээнгейде доктаамал туруп турар.

СЭКП райкомунуң бюрозу, район Совединиң күүскому бо айтырыгны 1981 чылдың декабрьда чугаалашкан. «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай кедүрер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалын күүседир талазы-биле шиитпирни ынчаң хүлээп алган. База ол ышкаш СЭКП обкомунуң V пленумунуң кедүргени ол-ла айтырыгны партия райкомунуң пленумунга чоокта чаа чугаалашкан. Аңаа хамаарышкан тускай хемчеглерни ажылдың будүрүкчүлүүн бедидиргеге, социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге чедимчелиг ажыглаан турарларның бирээзинге районнуң «Сельхозтехника» салбырының коллективин хамааржыр. Ында футбол командазы мактаалыг. Ооң капитаны чолаачы Александр Сараскин. Ол чолаачыларның комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири. Бо футбол командазы район, республика маргылдааларынга доктаамал киржип, чыл саныңда-ла багай эвес спортчу түңнелдерни көргүскен.

«Сельхозтехника» салбырының коллективиниң ажыл-ишчилери күш-культура болгаш спортка массалыы-биле киржип. ГТО нормазын дужаап турар. Масса-кадыкшыдылгалыг хемчеглериниң планын партия организациязы контролька доктаамал алган. Ажылчыннар, тускай эртемниглер, оларның өг-бүлелериниң кежигүннери «Тайга» станциязының хаан-баазазынче, Туран хоорайның девискээриниң даштынче селгүүс-Спорт секцияларынга киржип тээшкиннерже үүлүп келген. турарларның саны өскен. Күш-дамыр кижизидилгезининң айтырыгларынга хамаарышкан инициативаларны тус черинде партия, профэвилел организациялары деткип, идепкейлиг дыштаныылганы, күш-культура-кадыкшыдылга хемчеглерин эртіперинге эртөн чылын мун ажыг рубльдың үндүрген. «Саяна» совхозтуң механизатору аныяк коммунист Александр Федорченконуң саналы-биле совхозтуң спортчуларының эрги Тываның дарлатқан аңгыларының хостуг эрге-чагыргазы дээш демисежип турганнарның чаагай ат-алдарынга тураскаатқан волейбол маргылдаазын эрттирген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. В. Астафьевтиң шанналы дээш маргылдаа «Өөк», Цыбиныхтерниң ажылчын династиязының шанналы дээш маргылдаа «Кызыл тараачын» совхозтарга эрткилээн. Бо оюннар районнуң өске-даа совхозтарынга нептерегей болуп бар чыдар.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар, ГТО нормазын дужаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Ынчалза-даа ону демдеглээри чугула, күш-культура болгаш спортка киржилгени калбак массалыг болдурарының тодаргай ажыктыг хемчеглери ёлдынмаал. Партком секретарьларының, кедээ Советтериниң күүсекчи комитеттериниң даргаларының, ажыл-агый удурткучларының чамдыктарының күш-культура болгаш спортка хамаарылгазы кошкак. «Хадын», «Шивилиг» совхозтарның, район төвүнүң чамдык будүрүлгелериниң, албан черлериниң партия организациялары күш-дамыр кижизидилгезининң айтырыгларын партхуралдарга көрбейн, контрольга албайн турар. Ооң уламындан профэвилел болгаш комсомол организациялары күш-культура болгаш спортту чогуур деңнеачe кедүрүп шыдаваан. Күш-культура болгаш спортка киржип турарларның саны чүгле 3 муң ажыг, 13 муң чурттакчылыг райойнуң ишчилериниң 1100-ү ГТО нормазын дужааган. ГТО-ның баштайгы үш чадаларынга дужаалда багай эвес-даа болза, улуг назылыгларның бөлүктери ГТО дужаалдазынга, аңаа белеткелге чыдып каан турар.

Районнуң спорт комитединиң ажылын экижидер, күш-дамыр кижизидилгезининг организакчыларын белеткээр, спорт активин тургузар дээш өске-даа чугула айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээринден күш-культура болгаш спорттуң массалыг чоруу чедип алдынар. Бо талазы-биле ажылдар бистиң мурнувуста тургустунган.

А. САЛЧАК.
СЭКП райкомунуң ийи секретары.

СУГГАТЧЫЛАР

Дамба Монгуш— Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хоочуннарының бирээзи. Ол чиитиниң малын малдан 20 чыл ажыг бараан болган. Совхозунуң экономиказын хөгжүдеринге биче эвее үлүүн кирген. Ооң кызымак ажылын үнелеп, совхоз дирекциязы, партия, профэвилел болгаш ажылчын комитеттери аңаа удаа-дараа шаңналдарны тыпсып келген. Ол—Ленинчи юбилей медалъдың эдилекчизи.

Д. Монгуш сес чыл бурунгаар мал ажылындан хосталза-даа, аңаа олурбаан. Ол бодунуң күзелин ёзугаар суггатчылай берген. Ам № 4 суггатчылар звеновун удуртуп турар. Ооң удуртқан звенову чылдан чылче багай эвес дүжүттү өстүрген. Олар тарымал сигенни га бүргүзүнден чылдың-на 24—30 центнерни ап келген.

Бо чылын хоочун суггатчының звенову ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр сорулганы салган. Звено кежигүннери 98 га люпернаны ийи катап суггарган, гадан 33 центнер дүжүттү алырын шиитпирлээн. Бо хүннерге чедир суггатчылар 278 га сигеп шөлүнүң бирги суггарылгазын эки шынарлыг чоруткан. Дадар-оол Дажы, Шүгдүр-оол Кыргыс болгаш өскелер-даа ажыл-иштин мурнакчылары диртип, эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп келген. Оларга шаңнал-макталдарны тыпсып турар.

Звено кежигүнериниң баштайгы суггарган 180 га тарымал сигенинiң өзүмү чаагай. Суггатчылар Хадыңныг-Буга совхозунда 98 га сигенниң ийи катап суггарылгазын чорутқан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

МОСКВАНЫҢ ЧАЛГЫЫНДА

«Москва чугаалап база көргүзүп тур»—дээн сестер бүгү чер бөмбүрээнниң кырынга билдингир. Совет кижилер, бурунгаар деңшилгеже чүткүлдүг бүгү-ле кижи төрелгетен шуптузу коммунистиг тургузуушкунда чаа-чаа чедишкиннерниң дугайын, беш чылдың улуг даалгаларын күүсеткенииң дугайын, Совет күрүнеиң тайбын саналдарының дугайын телерадиодамчыдылгалардан билип ап, бистиң чуртта болган дашгыкыда-даа эң чугула болуушкуннарның талазы-биле дүрген медээлерин ап турар.

Космостан эгелээш делегейниң океан-далайларының хаңы дүптеринге чедир бистиң чуртта бар харылзаага амгы үениң болбаазыраңгай чепсек-херекселдерин ажыглап турар. Ооң девискээри телерадиодамчыдылга станцияларының калбак четкилери-биле шыптынган. Делегейде эң-не болбаазыраңгай болгаш күүлүг радио үлетпүрү Совет эрге-чагырганың чылдарында тургустувуп, ол бүгүнү болбаазын аппаратура-биле хаваырып турар.

Чурттуң харылзаазының чаңгыс аай системазы дыка шапкыны-биле сайзырап, улам болбаазыраңгай болуп кел чыдар. Амгы үеде Төп телевидениниң дамчыдылгаларын чонун 86 ажыг хуузу көөр арталыг апаргап. Төп радиодамчыдылга черииң хонуктa дамчыдылгаларының ортумак үе-шагы 160 шак чедип турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунуң чылында бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалының үүлү оок эң-не ырак-узак черлеринде амыдыралдың болгаш ажыл-херектериниң дугайын эдилеп турар. Дерт үүс ажыг улуг күштүг телестанциялар болгаш бүдүн чартык муң ажыг телетрансляторлар бедик дагларда аалдарга, хову-шөлдерде болгаш тайга-сыннарда суурларга, нефть болгаш газ тывыскыларының турар черлеринге Москвадан теледамчыдылгаларны эң-не көскүзү-биле, тодаргай хүлээп ап, чонга сонуургадып турар. Совет эдеринчилер болгаш харылзаа шугумнары дыка хөй акыдуңма социалистиг чурттарның телепрограммалары-биле созулжар арганы берип турар.

Телевидение болгаш радио пропагандаңың болгаш агитациянның, кижилерниң политиктиг болгаш угаан-бодал кижизидилгезининң доктаамал ажылдаар күчүлүг чепсээ болуп, бистиң хостуг, дыштанып хүнеривистиң чарыдбас кезээ болу берген. В. И. Ленин радиону саазын чок болгаш девискээр биребес солун деп чечеп-биле адаан болгай.

Эп-найыралдыг чурттар — ССРЭ биле Индияны элээп каш айлар мурнунда дорт, хөй шугумнуг харылзаа дериг-херекселдери идегелдии-биле холбаштырган. Харылзаанның эң-не чаз хевирлиг аргазы — тропосфера дамчыштыр харылзаа ол шугумнуң «чүрээ» апарган.

Харылзаанның тропосфералыг шугуму дамчыдар дээн информацияны радиосигналдың чалгыының хемчээлинге таарыштыр хуулар болгаш ооң соонда ук сигналды аппарат эң бедик—1000 мегагерц чедир күштелдиргеш, дамчыдар антенна-биле тропосфераже тарадып чорудар. Ол сигнал элээп каш километр бедээш, булуттарга, ангы-ангы температуралыг агаар кезектеринге таварышкаш, бүгү таларже тараар. Ооң чамдык кезии хүлээп алыр станцияның антенназынга четкеш, ол чалгыг база катап дээрже тарап үнер.

Амгы үениң тропосферага үндезилеттинген техниказы чаагай херекке бараан болуп, эп-найыралдыг чурттарның улустарын чоокшуладырынга, хөй талалыг совет-индий кады ажылдажылганы калбартырынга идиглиг. Москва—Дели аразының телефон шугуму улуг курлавырларлыг — оны телеграф болгаш телекс кылдыр ажыглап база болур.

Бистиң чугула болуушкуннар-биле долдунган байлак амыдыралывыста, техниктиг деңшилгени шапкыничылар дээш демиселде-даа харылзаа эң чугула черлериниң бирээзин эзедеп турар. Чижээ, бо чүс чылдың төнчүзүнге чедир кижи төрелгетен бүгү-ле информация-медээлериниң үштүң ийиги кезиин космос техниказының дузазы-биле алыр апаар деп специалистер санап тураврлар.

Амгы үеде бүдүрүлгени углап-башкарарын сайзырадырынга эргежок чугула иштики харылзааның бижыг харылзаа дериг-херекселдери чокка ажыглавайн турар бүдүрүлге черлерин тывары берге. Бистер шуптувус автомат күжү-биле ажылдаар медээ системаларын улам болбаазырадырынга сонуургалдыг болгай бис. Чижээ, бистин чуртувуста «Аэрофлот» деп системаны кылып турар. Ооң дузазы-биле самолёт — Чер, Чер — самолёт — самолёт — эдеринчи — Чер аразынга харылзаа схемазын ёзугаар медээлерни дамчыдып, хереглекчилерге чедирер аргалыг болур.

Техниканың болбаазыраңгай чепсек-херекселдери-биле чергелештир харылзааның чаңчыл апаргап, амгы үеде хевирлерин улам сайзырадырын болгаш калбартырын база үргүлчүлеп турар. Оларны ажыглаарының ажык-дузазы шынап-ла канчаар-даа ажоок улуг. Чижээ. Москва бо чылын тургустунганының чүс чылын демдеглээр телефон харылзаазы дүрген медээлерниң дамчыдар ажыллан алды чүс муң кижини солуп, хостаар аргалыг болур.

Б. ГРИШЕНКО,
СЭТА-ның коро.
Москва.

Дугар Дамыраевич Додук—Тес-Хем ыяш ажыл-агыйының хоочуннарының бирээзи. Ол Эрзин лесничествозунга 1963 чылдан тура ажылдап келген, бодунуң ынак ажылынга ооң арга-дүржулгазы байлак.

Хоочун лесник Дугар Дамыраевичиниң эки ажылын үнелеп көргеш, коллектив ону Эрзин көдээ Совединиң депутадынга деңшиткен.

ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткүүр дээш Д. Д. Додук аңаа бижыглаан девискээрин камгалап хайгаараарын улам-на экижидерин хүлээнген.

Хоочуннуң көрек чүрүүн Тес-Хем ыяш ажыл-агый черииң хүндүлел самбрадында кирген.

ЧУРУКТА: лесник Д. Д. Додук.

Т. КУНГА.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

АВТОБУСТАР ЧОРУП ЭГЕЛЭЭН

Чөөп-Хемчик районнуң Суг-Аксы суурдан бөлүк авторлар Чадаана—Сүт-Хөл маршруттуг автобустарның рейстери чорбайн баар таварылгалар хөй удаа болуп, ол чорук чонпуң аргыжылгазынга шаптыктап турарын шүүмчүлээн чагааны «Шын» солунче чоруткан.

Солуннуң редакциязы ук чагааны сайгарып көргеш, хемчээн ялыры-биле Тыва транспорт эргелининче чоруткан. Транспорт эргелининң начальныгы В. ПАРУНИНИНИҢ биске дыннатканы:

Чагаала бижиттинген фактылар бадыткаттынган. Июнь айда Чадаана—Сүт-Хөл аразында маршруттарның автобустары Чадаана АТБ-зинiң автобустарының үрелип турганы-биле чамдык рейстерниң үстүн турганы шын. Автобустар септеттинген. Бо хүннерде Чадаана—Сүт-Хөл аразының автобустары график ёзугаар чорун эгелээн.

Специалистиң сүмези

САВАҢНЫ МАЛГА БЭЭРДЕ...

Ылаңгыя тараа тарып турар районнарның хөй-хөй совхозтарының база колхозтарының мал чеминиң балансызынга тараа саваңы бедүүн чемнериниң аразында көскү черии ээлеп турар. Бар энергизы дыка бедик-даа болза, болбаазыратпаан саваң хоолулуг эвес болгаш малдар оны шоолуг чивес. Саваңы үнелиг чем болдурарда, ында бар органиктиг бүдүмелдиң, хамыктың мурнунда клетчатканың шыңгээттинерин дыка бедидери эргежок чугула. Саваңы малга бээри-биле болбаазырадырының хөй-хөй аргаларын амгы үеде ажылдап кылган. Шүүлүг түүлдерни ажыглаарынга үндезилээн химиктиг база термохимиктиг болбаазырадылга аң-не калбаа-биле пептерээн. Саваңы шүү-биле болбаазырадыр чорук оок хоолулуун будүн чартык-ийи катаң улгаттыраарының болгаш ынчы хоолулуунуң талазы-биле эки сигеннден дудак чөк углеводтуг чем болдурарының аргазын бээр.

Сөөлгү чылдарда саваңны болбаазырадырынга аммиак суун болгаш суук (суг чок) аммиакты калбаа-биле ажыглап турар апарган. Саваңны аммиак-биле болбаазырадырга, чүгле ынчы хоолулуу бедидир эвес, харын чемниң протеининг үнези дыка өзер. Аммиак саваң-биле холушкаш, кегженир малдарның рационунга протеининг четпезин 30—35 хуу чедир четчелээриниң аргазын бээр уксустуг ажыг аммонийни тургузар.

Аммиактыг суг-биле болбаазырадырыы

Аммиак суу-биле саваңны черге бөлгеш, траншеяларга база тускай камераларга болбаазырадыр болур. Ол соруулгага чүгле синтетиктиг аммиак суун ажыглаар. Аммиагы 17 хуузун эвээш болуп турар аммиак суун ажыглаваза чогуур, чүге дээрге ону ажыглаарга саваң хөлүн эрттир өл апаар, ындыг саванны үр кадагалаары берге. Бир тонна саваңга 25 хуулуг 120 литр аммиак суу, 22,5 хуулуг 134 литр, 20 хуулуг 150 литр болгаш 17,5 хуулуг 170 литр аммиак суу негетпиннер.

Саваңны бүдүн чыл дургузунда-даа болбаазырадып турун болур. Саваңны шыгыдарда аммиак бустарлып үне бербезинiң дээш, ыяк дүй шыпалыр. Болбаазырадырының үрү агаарның температуразындан болгаш саваңның ялыгындан хамааржыр: өл-шыгы 15 хуу болгаш агаар чыдыг болза, 4—6 хонук четчир, элээп кургаг саваңны агаар соокта шывыглыг хевээр 6—7 хонук чыттырар, а агаарның температуразы назыыр апаар болза, 10 хонук чыттырар.

Саваңны черге бөлгеш болбаазыратканда, ону кылыны 0,15 мм-деп чуга эвес полиэтилен пленка, брезент азы хөй шоолуг эрттирбес өске-даа материал шывыг-биле кырындан дүй шуглаар. Шывыгның уштары 1—1,5 метр артыш турар болур. Үзадыр белген саваңны ийи шывыт-биле уштарын карыштыр салгаш, шыпалыр болур.

Силос онгарынга саваңны хээндектээш-даа база хээндектевейн-даа салгаш, удур тырый бастырып турган болбаазырадып болур. Онгарны долдурган соонда, аммиактыг сугну демир уштуг шланг-биле элээп каш черден саваңче 30—50 см ханы кылдыр аксыптар. Сугну куткан соонда саваңның кырын дораан-на аммиакты бустадырын үндүрбес полимер плёнка азы өске-даа материал-биле дүй шуглаар.

Белген савандан азы онгарган шывыгны ап каан соонда, аммиак артыы бустадып үнүн дээш, саваңны салгынадыр хөрек. Белген саваңның, онгарның хемчээлиниң база агаарның байдалынан хамаарыштыр, салгынадышкынны 2-ден 10 болгаш оон-даа хөй шак дургузуида өрүдар. Аммиак чыды читкен соонда саваңны малга каап бээр. Аммиактыг суг-биле болбаазыраткан соонда 2—3 ай кадагалаарга-даа саваңның хоолулуг шынары читпес болур.

Суук (суг чок) аммиак-биле саваңны болбаазырадыры

Аммиак суунуң орнунга, саваң болбаазырадырыга суук аммиакты ажыглап болур. Хээндектээн саваңны оңгарга салгаш, тырый бастырыгаш, суук аммиак-биле болбаазырадыр. Саваңче суук аммиакты диаметри 30—50 мм, узуну 3,5 м демир хоорадан кылган узун ине-биле кирип сыкыртыптар.

Саваңның кырындан полимер плёнка азы хөй үндүрбес өске-даа материалдар-биле шып албайн, ону аммиак-биле болбаазырадырын сүмелеп турар. Чүге дээрге, шыпнайн аммиакты чаштыларга, ол дораан-на бустадып үне бээр, чемниң хоолулуу хөрек кырында бедивес.

Чердө белүп каап саваңны аммиак суу-биле болбаазырадыр чорук өл-шыгы хөй саваңны үрелириниң камгалап алырының болдунар аргазын бээр. Аммиак-биле шыгыткан саваң аммиак бустадып үнмээн шаанда, дүдүп үрелбес болгаш ук аммиак арылгыже чедир өй-тап кылдыр курган каар. Оон аңгыда аммиак-биле болбаазыраткан саваңга янзы-бүрү хээкчилер чагдавас болур.

Ол сес хар четкен, медицина комиссиязын, бүдүрүлге өредилгезин эртпеп, билиин мергежил талазы-биле комиссия хынап көрген, аммиак саваларын аайлап билир эргенiң шынзылгазын алган кижилер саваңны аммиак суу-биле болбаазырадырынга ажылдап болур. Аммиак тудуп ажылдап турар кижилер хуунуң камгалал түүлдери — противогаз, резина хол хаптары болгаш фартуктар-биле хандыртынган турар ужурлуг.

Аммонизастаан саваңның чем үнези

Мал чемнериниң БЭШИ-зиниң болгаш өске-даа эртем албан черлериниң медээлеринден алырга, аммиак-биле болбаазыраткан саваңны малдың чиири 30—40 хуу улгадыр. Эки чидиртинериниң база саваңның органиктиг бүдүмелиниң шиңгээттинериниң түңнелинде, малдың продуктулуу бедиш турар. Бир тонна саваңның чем болур үнези ортумаа-биле 220-деп 420 чемгерилге единицазы чедир бедиир. Саваңны суук аммиак-биле болбаазырадырга, алган чемгерилге единицазының өртээ 3 көпеектен аартавас.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар аммиак-биле болбаазыраткан сараат саваңны уруп бээр болгаш боодалдаар чем хөлүкаазары кылырынга, а ол ышкаш ажоок өл погаан массадан силос кылырынга калбаа-биле ажыгдап турар. Аммонизастаан саваңны силос массазынга холуурга, чүгле ооң өл-шыгы өй-тап апаар эвес, харын хоолулуу база бедиир. Мал чемнериниң БЭШИ-зиниң дуржулгазындан алырга, саваң холуваан кукуруза силозунуң бир килограмм курган бүдүмелиниң үнелии 0,73 чемгерилге единицазы болган, а аммиак суу-биле болбаазыраткан саваң холунтарга —0,89 чемгерилге единицазы болу берген.

Н. ЕВСЕЕВ.

(1982 чылда үнген № 4 «Кормопроизводство» журналдан).

ЧААГАЙ СЕТКИЛ

Улус депутаттарының Тес-Хем район Советиниң депутаты, районнуң улус судунуң даргазы Долгар Ондаровна Оюн-Бартан-биле ужуражылга кежээзи «Чодураа» совхозтуң Культура байыныңга эрткен кыжын солун болуп эрткенин ам-даа утпаан мен. Оюн соонда Ак-Эрик, Берт-Даг суурларынга база болгулаан. Ынчангаш Долгар Ондаровнаның ажыл-амыдыралының дугайында хөй чүүлдерни оортан билдим.

Долгар Ондаровна улус мурнунга чүве чугаалап турда, холчок бүзүрелдиг. Оон чугаазы оожум болгаш амыдыралдың херек кырында болуп турар болуушкунварывиле ханы холбашкан. Сөстомаанда улуургак, мактанныр, каржыланыр чүве черле чок. Улуг, биче-даа кижилерге чүгле чүвениң ак-кара шынын чугаалаар. Ынчангаш Долгар Ондаровнага кижилериниң хүндүткели улуг.

Д. О. Оюп-Бартан идепкейлиг, бижиг туруштуг, аас-кежиктиг амыдыралды чурттаан келген, а моон соңгаар оондаа өөрүшкүлүг, ажыл-ишчи утка-шынарлыг болур. Бо оожум бүдүштүг, бодунуң салган сорулгазынга бүзүрелдиг, ажыл-херээн эки билир, ак сеткилдиг кижи чонунуң мурнунга моон соңгаар-даа хөй эки чүүлдерни кылыр, совет хоойлу-дүрүмну, эрге-чурумну быжыглаарыга, кижилерге бүзүрелди, өөрүшкүнү бөзүрииге пайы хире хөй ажыктыг ажылды кылыр ыйнаан деп, ол ужуражылгаларның соонда мен чангыс эвес удаа бодалган мен.

Ак-Эрик суурнуң Культура бажыңынга ужуражылга болганының соонда, кудумчуга ийи буурул баштыг, назы-хары дөгүй берген ирей-кадайның аразында магадап, мынчаар чугаалашканының херечизин база болган мен.

— Үргүлчү-ле суд даргалап, шүүгү черинге ажылдап чораан кыс-тыр аа?—деп, чолдаксымаар үгбай магадап чугаалаш, кады кыраанының арнынче кайгады.

— Хы! Үш чүүл эртемниг кижи-дир ол.

— Па, мындыг чүвезин бе, мен чүгле шиидип, торгап чоруур деп билир ийик мен. Хоойлуну үреп турар кижилерге кежемченив онаап турбайн канчаар, харын эрес дарга-дыр он.

— Ындыг харын — дээш, ашак ийи холун ооргазынга чүүктенип чоруй базып ора, чугаазын уламчылады: — Ылап билир мен. Тараа тарып өстүрер, агроном эртемниг уруг. Аныяктар баштыңы база чораан, оон барып-барып бо Өвүр. Эрин районнарга партия райкомнарының секретарынга база ажылдап келген.

Д. Оюн-Бартанны агроном дээри шын. Красноярск хоорайга агроном сургуулунга, ийи чыл иштинде өөренген. Ону дооскан соонда, «Бай-Булун» колхозтуң даргазының оралакчызынга ажылдап эгелээн. 1954-1956 чылдарда Чаап-Хемчик районнуң улус судунуң судьязынга база ажылдаан. Ол талазы-биле тускай ортумак эртемниг.

Бо Тес-Хем районга Долгар Ондаровна 1964 чылдан эгелеп улус судунуң судьязынга ажылдаан. Судья болуру харысалгалыг болгаш нарын ажыл. Совет хоойлу-дүрүмну быжыглаар, кижилерниң эргехоойлуну үрээрия болдурбас, оттуртунган херекти шын иштеп, ону чөптүг шиитпирлээр, ажылчы чонунуң негелде база хомудалдарынга сагыш човаңгыр, кичээнгейлиг болур дээш ажылдаарын негеп турар болгай.

Долгар Ондаровна чораан-на черинге хөй-ниитиниң корумчурумун үрээр чорукту болдурбас, социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаар, оорлаар, арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер-биле эптеп чок демисежир, улуг улустуң база аныяк өскенниң ортузунга кем-херек үүлгедир чорукту болдурбас дээш тайылбыр, суртаал ажылларын чон ортузунга доктаамал чорудуп турар. Мында судья, прокурор, истекчи кижиниң амыр-дыш, чок серемчилелдиг, кижилерге хапы бүзүрелдиг ажылы негеттинер.

Д. Оюн-Бартанның амыдыралчы, ажыл-ишчи арга-дружылгазы улуг. Кижилерниң, ыланггыя аныяктарның политиктиг, идей-кижиздилгелиг байдалын чогуур негелдезинге чедир тургузарынче кол кичээнгейни салып турар. Уруглар —бистиң кедир үевис. Ынчангаш хоочун судья чораан, барган-на суурунга школаны, уруглар адбап черлерин черле оюп эртпес. Өөреникчилерге хоойлу-дүрүм талазы-биле кыска, хапы уткалыг, билдингир беседаларны бо-ла кылып бээр.

Неделяның понедельник сапы коммунист Долгар Ондаровна Оюп-Бартанга лекция номчуурунга чүрүмчүттүнган, ол чанчыл апарган. Ынчангаш эртенгиниң 7 шактан эгелээп, күш-ажылчы коллективтерге күш-ажыл, хоойлу, совет өг-бүле, эки чанчылга апыяктарны кижизидерииниң дугайында лекцияларны номчуп эгелээр. Хоочун коммунист(улус судунуң судьязының номчаан лекцияларны база беседалары бедик идей-кижизидилгелиг, солун уткашынарлыг, кижилерниң күзелчүтүкүлүн, бодунга бүзүрелин, чоргааралын хайныктырып келир урап аргалыг.

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери Долгар Ондаровнаны хүндүлеп турар. Оон кижилерге ак сеткилдиг ажылының түңнели ыңдыг.

Долгар Ондаровна хоойлудүрүмүң сагыырын хамаатыдардан шыңгыы негеп, ону үрээринге удур ылап демисежип билир. Амыдыралдың хөлегелиг талазынче чүткүүрлерге, ол шынап-ла эптеш чок болгаш сүртенчиг. Ынчалзадаа кем-херек үүлгедин бүрүзүн ылап анализтеп, сайгарып көөр. Кым буруулугул, оон чылдагааны кайдал деп чүвени эки билип албаанда, далаш түңнел черле үндүрбес.

Улус депутаттарының Тес-Хем район Советиниң депутаты, районнуң улус судунуң даргазы Долгар Ондаровна Оюп-Бартанны районнуң ажыл ишчилери ам база катап улус судунуң судьязынга соңгаан. Ол анда төлептиг-даа.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУКТА: улус судунуң судьязы Д. Оюп-Бартан библиотекарьлар В. Баазан, Т. Шимят база ортумак школаның өөредилге эргелекчизи Г. Кара-оол олар-биле культура-чырыдышкын ажылының дугайын чугаалажып орары.

Авторнуң фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ЁЗУЛУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Бүгү делегейниң бурунгаар дешпилгелиг хөй-ниитизи АКШ-тың президентизиниге эш Л. И. Брежневтиң кыйгырыын Совет Эвилелиниң тайбыңны камгалаар дугайында ёзулуг сагыш салыышкынының, араб улустарның израиль агрессорларга удур шыныг демиселии ССРЭ-ниң шиитпирлии-биле деткин турарының илерээшкини кылдыр бедии-биле үнелеп көрүп турарлар. Ол документинин бодунуң шериглерин Ливанга дүжүрер деп белеткеп турар америк администрацияга шыңдыы сагындырыг болганын даштыкы солуннар онзалап демделеп турар.

АКШ-тың президентизи ол сагындырыгның шыныг шыгыызын билгеш, бодунга эргежок чугула түңнелдерни кылырынга идеген болуруп Варшаваның «Жолнеж вольности» солуну бижээн.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыының кол-ла утказы хан токтуушкунун, Ливанга удур агрессияны соксадыры, америк шериглерни аңаа дүжүрерии болдурбазы боон турарын югослав «Политика» солун демделээн.

Ливанда америк-израиль агрессия талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун эң-не бедии-биле үнелеп көөр ужурлуг деп, Иорданиянның «Ар-Рай» солунунуң мурнуку чүүлүнде чугаалап турар. Палестинаны Хостаарының Организациязының удуртулгазыбиле Палестинаның араб улузунуң чорудун турар маадырлыг демиселии ССРЭ-ниң бүрүнү-биле деткин турарын АКШ-тың президентизиниге Л. И. Брежневтиң кыйгырыын долузу-биле бадыткап турарын солун демделээн.

Ливанда бодамча чок хөделиишкиннерни кылып, израиль агрессорларга дөрт шериг деткимчезин кылып болбазын Совет Эвилели АКШ-тың администрапиязынга шиитпирлии-биле сагындырганың Ливиниың Джана информация агентилели айыткан.

АКШ-тың президентизиниге Л. И. Брежневтиң кыйгырыында кижи терелгетеннии болгаш тайбыңның салымхуузу дээш Совет Эвилелиниң харыысалгазын бедии-биле медереп билип турары илереттинген деп, Барыын Берлинниң Социалистиг Чаңгыссай партизыының удуртукчуларының медеглелинде чугаалап турар.

Тайбың дээш шылгарангай демиселчи Л. И. Брежневтиң кыйгырыын Перунуң ажылчы чоннары бүрүнү-биле, долу деткин турар деп, Перунуң ажылчы чоннарының бүгүнниги конфедерациязының даргазы Исидоро Гамарра чугаалаан. АКШ биле Израильдин палестин болгаш ливан улустарга удур империалистиг кем-буруулуг сүлзээчи үүлгединиишкини буурап дүжер дээринге олар идегелии ылередии турарлар.

Израиль аг-шериглериниң Ливанга удур араатанныг агрессиязын соксадырынче углаган угаан-медеррелдиг болгаш кижизиг болур чорукче кыйгырыышкын болза, АКШ-тың президентизиниге Л. И. Брежневтиң кыйгырыы ол болурун Непалдың тайбың талалакчыларының комитединиң чиңгине секретары Нилямбар Ачарья чугаалаан.

«Совет удуртукчу Ливанның салым-хуузу дээш политика талазы-биле харыысалгалыг болурунче АКШ-ты кыйгыргаң» деп америк «Филадельфия инкуайрер» солун бижээн. Л. И. Брежневтиң кыйгырыында «бир эвес АКШ бодунуң шериглерии Ливанче киирер болза, Совет Эвилелиниң бодунуң политиказын ол факт-барымдааны ёзугаар тургузар апаарын дорту-биле чугаалап турарын» америк «Ньюсдей» айытkан. «Сан-Франциско кроникл» солун Л. И. Брежневтиң кыйгырыының дугайын тайылбырлаап, «Ливанда хан токтуушкунун, ливан болгаш палестин херээжениерии, бичии уругларны болгаш кыргаанарны (араатанзыы-биле елүрүп-чидирерии соксадыр дээш Каттышкан Штаттардан-на хамаарыжыр бүгү чүүлдерни кылырынче Рейганны кыйгыргаңын» айтып турар.

Боин Москваның туружунга байыр чедирип турарын «Франкфуртер рундшау» (ГФР) солун демделээн. Л. И. Брежневтиң кыйгырыында илереттинген ССРЭниң Ливан талазы-биле туружун Боин сеткил ханышкынның уткуп-хүлээп иергении ол солун демделээн.

Тургустунган байдалды ажыглаар дээр бодалдарны харыысалгалыг чорукту медереп билири, ажыл ортер дээринге идегелии совет удуртунчуңун илереткенин Лондонның «Таймс» солуну онзалап демделээн.

(СЭТА).

ӨЛҮРҮКЧҮ ДАЙЫННЫ СОКСАДЫР!

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга кыйгырыг

ПАРИЖ. (СЭТА). Ливан болгаш палестин уластар-биле эп-сеткил каттыштырарының чурттар аразының ужуражышкыны француз пайысылаага боон эртпкен. Ону Араб профэвилелдериниң болгаш Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының саналын ёзугаар чыылдырган турган.

Ужуражышкынга профэвилелдериниң дыка хөй делегей каттыжышкыннарының болгаш делегейниң 35 чурттарының профэвилелдериниң делегациялары, оларның-биле кады ВЦСПС-тиң, социалистиг чурттарның профэвилелдериниң делегациялары кирипкен. Америк империалистерниң деткимчезинниң түңнелинде кылдынган израиль шериглерниң Ливанда кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин истээринии талазы-биле делегей комиссиязын тургузарынче кыйгырган Палестинаның болгаш Ливанның профэвилелдериниң удуртукчуларының чугааларынга ужуражышкынның киржикчилери изиг байыр чедирип турганнар.

Палестинаның профэвилелдериниң федерациязының чиңгине секретары Фатхи ар-Рагебтиң бодунуң чугаазынга демделээнинде болза: «сионнистер бөгүн делегейниң ийиги дайынының чылдарында нацистериниң еврейлерии когун үзе узуткаар дээш ажыглап турган ол-ла аргаларын Ливанда ажыглап турарлар». Демисежип турар араб улустарның талазынга чайгылыш чок туруш-биле болчуп турар социалистиг чурттарга палестин профэвилел удуртукчузу изиг байыр чедирген.

Франциянын Күш-ажылдың Бүгү-пиити Конфедерациязының чиңгине секретары Анри Краюки бодунуң чугаазынга Ливандан параль шериглерни үндүрерия. Ливан черге америк шериглерни тургузар дээр америк негелдени соксадырын. Палестинаны Хостаарының Организациязын бүгү чурттарның хүлээп көөрүн негеп турган.

Ужуражышкынның түңнелинде «Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга кыйгырыгны» хүлээп алган. Израиль эжелекчилериниң аг-шериглери америк администрацияның деткимчезиңге даянып алгаш, Ливанда өлүрүкчү болгаш үргедээшкинниг үүлгедиишкиннерин үргүлүлеп турарын ол документтиде демделээп. Бейрутту камгалап алыр, дайыны болгаш кижилерни хелбээзинбиле узуткаар чорукту соксадыр төлээде, дүрген хемчегерии алыры эргежок чугула апарган. «Агрессияның доп-дораан соксадырын, израиль шериглерни Ливанның бүгү девискээрлериндеи долузубиле, чугаа чокка үндүрерии чедип алыр дээш ажылчы чоннарны мобилизастаарынче бүгү профэвилелдериниң организацияларын» ужуражышкынның киржикчилери кыйгырганнар.

«Бүгү талазы-биле дүрген хөделиишкиннерни кылыры: чыскаалдар, негелделер, Израильче баар азы оон үпер транспорт чүүлдериниң шимчээшкинии соксадыры дээп ышкаш чүүлдер эргежок чугула боон турар. Ливанның хамаарышпас чорууп, девискээр талазы-биле бүдүн-бүрүн болуруп, национал суверенитедин хүндүлеп көөрүн негеңер. А ол ышкаш бодунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи— Палестиныны Хостаарының Организациязынга удуртқан палестин улустуң боттарының төрээн черинче эки келир боттодараттынар болгаш боттарының хамаарышпас күрүнезии тургузар эргези-биле кады оларның национал эргелерин хүлээп көөрүнге үндезилээш, палестин айтырыгны политика талазы-биле шиитпирлээрии негенер. Израиль эжелекчилериниң кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин сойгалап илереднер, ындыг үүлгедиишкиннерни истеп, илередириниң делегей комиссиязын тургузарын негенер. Израильдиң Ливанда кем-буруулуг үүлгедиишкиннерии делегейниң бүгү кижилерии билген турары эргежок чугулаа—деп. кыйгырыгның түңнел кезээнде чугаалап турар.

БОЛГАР ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СОФИЯ. Ливанда байдалдың дыка чидигленгени-биле холбаштыр АКШ-тың президентизи Р. Рейганга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кыйгырыында тайылбырлаттынган чүүлдерни Болгария Улус-Республика бүрүн деткип турар деп БУР-нуң чазааның медеглелинде чугаалаан.

Ливанче Израильдиң үргүлчүлеп турар халдаашкынының үезинде израиль агрессор араатанзыг кадыг-дошкун болгаш чүдек-бужар чоруун көргүзүп турар. Оюн муң ливаннар болгаш палестиннер өлүрткен турбуже, израиль чагырыкчылар ливан наймысылал Бейрутту болгаш оон чурттакчыларын узуткап каапгарынга белеткенип турар. Чоокту Чөөн чүкте болуушкунга дорт хоазгараазаакынга АКШ-тың белеткели ол кавы девискээрге дүшкүүрелдиг чорукту калбартырының чаа айыылдыг үе-чадазы болуп турар. «Стратеттиг авиилелдин» ындыг инаылыг авантюристиг илереи бүгү делегейде тайбының болгаш айыыл чок чорукту хереэнге эттинмес уржукту таварыштырын болур.

Израильдин Ливанга удур агрессиязын бүгү улустарнын тура-соруунга дүүлтүр дээп-дораан ойтур шаварын, ол чурттуң бот-эргезин чугаалап, хүндүлеп көөрүн болгаш Палестинаның улузунга удур кырын өлүрүүшкүнүү соксадырын негээри эргежок чугула деп, БУР-нуң чазаа мелеглээн.

(СЭТА).

АКШ. Бойс хоорайның чурттакчызы Д. Джонс «Тайбыңның улуг хевизин» аргыыр сорулганы салган. Шаанда шагда улустуң уран-шевелери ындыг хевистерни үргүлчү аргып, кылып турган болгаш олар кажан-кезээде тайбыңның, кижилерниң эп-найыралдыг, ажы-дүммалыкы чоруунуң демдээ боол турган.

Хевисти аргыырынга Джонстуң 37 чаңгыс чер чурттугларының киришкеннер. Оларның кижи бүрүзү-ле хевистиң каасчараш угулзаларынга болгаш чуруктарынга боттарының онзагай үлүүн киириштирген. «Амгы дүшкүүрлүг байдалдың үезинде Вашингтондан үнүп турар медеглелдерниң Совет Эвилелин бөдүүн американнарның канчаар көрүп турарындан карышкаан демделээр бодаан бис — деп, Д. Джонс чугаалаан. Бистер совет кижилер-биле найыралче, тайбыңче болгаш бот-боттарывысты билчиринче чүткүлдүг бис. Аңаа үндезилээш, «тайбыңның хевизин» аргып, даараап, ССРЭ-ге белеңке бээр бодал тывылган».

ЧУРУКТА: Д. Джонстуң «тайбыңның хевизин» ССРЭниң Вашингтонда элчин черинге тыпсып турганының үезинде.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУК КОШКАВАСТААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер-биле удурланыышкынның палестин шимчээшкиниинин болгаш ливан национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтарының аразында дайылдажыышкынарның кадыг-дошкун туачуусшкуннары ливан наймысылалга июль тостуң кежээзинде база катап эгелээн. Израильдер 19.00 шактан эгелээш, Барыын Бейруттуң чурталга кварталдарын далайдан болгаш кургаг-даа черден ракета-артиллерия-биле үзүп-соксаал чокка боолап турган. Ында совет элчин чери, а ол ышкаш ливан наймысыладың мурнуу кыдында дескен палестиннерниң лагерьлери база туруп турар. Хоорайда телефон харыдзаазы үзүлген.

Июль тоста израиль шериглер болгаш барыын үзелдиг христиан чепсектиг кезектиг ливан шериглериниң Бейт-Эддинде казармаларын атакалаан, ында Ливанның президентизи И. Саркистиң чайгы турлаа база турар. Моон алгаш көөрге, израиль шериглер ливанның чазак шериглери-биле дорт дайын чорудулгаларынче киришкени ол боол турар.

Ливан наймысылалда кадыгдошкун тулчуушкуннарны катап эгелээн чорук хоорайның барыын секторун израиль шериглериин штурмнаар дээш кыжанылышкынын күштелдирип турар. Израиль Бейрутка шиитпирлиг согуушкун таварыштырарының дугайын ажыы-биле медеп, оон барыын секторун шуут-ла үзүткаар деп кыжаныып турар.

Бейруттан палестин шериглерни үндүрер дугайында чугаалажыышкыннарның катап эгелээнинин дугайын дыңнаткан. Ливанның премьер-министри Ливанның президентизи болгаш америк эмиссар Хабиб-биле ужурашкан.

Ол ук ужуражышкынының үезинде бодунуң палестиннер-биле чугаалажышкынарының дугайында дыңнаткан.

АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлөлекчизи Д. Фишер чугаалажышкынарны Хабибтиң үргүлчүлеп турарын бадыткаан. Өске айтырыглар-биле кады палестин шериг кезектерин Бейруттан үндүрериниң болгаш оларның боо-чепсээн дүжүрериниң дугайын база чугаалажып турарын Фишер айыткан. Президент Рейган америк шериглерни Барыын Бейрутка тургузарының дугайында бодунуң планындан ойталавайн турарын ол база дыңнаткан. Анда холбаштыр «Вашингтон пост» солун Рейганның администрациязы чугаалажышкыннарга-даа хамаарылга чогу-биле «Бейрутка америк күштерин тургузарының методиктиг белеткелин үргүлчүлеп турарын» дыңнаткан.

САНА агентилелдиң дыңнаднадыр турары-биле алырга, Сирияның тускай төлөлекчизи мынчаар медеглээн: «Палестиныны Хостаарының Организациязы палестиннерии Сирияже көжүрериниң дугайында биске санаалдаваан. Палестин шериглериниң эвес, а ПХО-нуң штаб-квартиразының болгаш оон аппаарадының турар черииниң дугайында ливан чазак-биле чугаа боол турар дээрзи биске билдингир.

Кандыг-даа болур чүве болза, Сирия бодун палестиннерии-даа база бүгү арабтарны-даа төрээн чурту кылдыр санап турар. Ынчалза-даа амгы байдалдарда палестин дайынчыларны Бейруттан Сириже көжүрериниң дугайында айтырыг тавырымча чок, чүге дээрге оларның боттарының дурум ёзугаар эргелерин хандырарын маңаар кара чаңгыс чери ында боол турар».

КНО-нуң шериглериниң Ливанга келириниге чедир палестиннер ливан наймысылалдан үнүп чоруурунуң кандыгдаа болза, тодаргай чүүлдерии чугаалажырынга белеп эвеэин ПХО-нуң төлөлекчизи Хани Хасан Бейрутка медеглээн. Хабиб чедип алдынган дугуржулгадан ойталавайн, КНО-нуң күштери Бейрутка көжүрүүшкүнүүң эгелээнинии соонда көөр апаарын медеглээнин ол демделээн. Ливанның чазаа-биле ПХО-нуң аразынга Ливанга палестиннериң политика болгаш шериг-даа талазы-биле бактаап турарының дугайында дугуржулганын чедип алдынганын Хани Хасан база немей чугаалаан.

Каяа-даа каттышпаан чурттарның даштыкы хереткер министрлериниң онза чөвүлел хуралын Ливанда болуушкуннарга холбаштыр чыыладыр саналды Алжирниң чазаа кылганының дугайында ында тускай чарлаан. Ол соруглабиле Кубаның, Индияның, Югославияның чазактары болгаш Палестинаны Хостаарының Организациязы-биле эргежок чугула харылзажышкынны кылган турганым дыңнаткан. Ол чөвүлел хуралды АУДР-нуң найысыладынга эрттирер деп турар.

АЛЖИР. (СЭТА). Каяа-даа каттышпаан чурттарның даштыкы хереткер министрлериниң онза чөвүлел хуралын Ливанда болуушкуннарга холбаштыр чыыладыр саналды Алжирниң чазаа кылганының дугайында ында тускай чарлаан. Ол соруглабиле Кубаның, Индияның, Югославияның чазактары болгаш Палестинаны Хостаарының Организациязы-биле эргежок чугула харылзажышкынны кылган турганым дыңнаткан. Ол чөвүлел хуралды АУДР-нуң найысыладынга эрттирер деп турар.

НАЙЫРАЛ БЫЖЫГЫП ТУРАР

Бо хүннерде совет кижилер Моол улусчу революциянын 61 чыл оюп МАР-ның акыдүмма улузу-биле кады демделеп турар. Москванын азыкчы чоннар телөлекчилериниң июль 8-те болган байырлыг хуралын ол кайгамчыктыг болуушкунга тураскаатkан.

Ол бүгү чылдарда ССРЭ биле МАР найыралдың, акыдүмма кады ажылдажылганың оруу-биле хол-холдарынга, МАРН-ның XVIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга моол акы-дүммалар чаа-чаа улуг чедиишкиннерниг болуруун хуралдың киржикчилери күзээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Б. Язкулиев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, албанның өске-даа кижилери, ол ышкаш МАР-ның ССРЭ-де элчиин Д. Готовк Моолдан алчылар хуралга киришпеп.

Социализм тургузуушкунунда туттунчуп алгаш чоруп келген. СЭКП-ниң болгаш МАРН-ның үзел-бодалдарының шиити чоруунга база сорулгаларының чаңгыс эптиилге үндезилеңген акы-дүммалар эвилели үргүлчү быжыглыг орар. Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың доктаамал ужуражышкынарының совет-моол харылзаалдарының хөгжүлдезинге үнелеп четтинмес салыышкынны киирип турар

Социализм тургузуушкунунда, хөй улус мурнунга тайгыда, хөй улус мурнунга тайнар. Оларга «Интерлит-82»-ниң индиринден дыка хөй чогаалчылар чалбыышты харыыларны бергилээн. «Мен бодаарымга, кайда-ла империализм тергиинден турар болдур, аңаа тайбың турбас» — деп, Кениядан келген чогаалчы Нгуига Тьонго медеглээн. Шынап-ла, амыдырал ону бадыткаан. Чогум-на харын ол хүннерде, ужуражышкын хүннеринде, Вашингтонның деткин турары Израильдиң Ливанда ханның үүлгедиглериниң дугайында халапгыг медээлер дыңналып келген.

ПМА-ның корреспондентизибиле беседазынга совет делегациянын удуртукчузу Александр Чаковский кёльн ужуражышкынының улуг чедиишкинниг болганын демделээн. Ол ужуражышкын, чыылганнарның аразында идеология болгаш политика талазы-биле карышкактыг үүлдер бар-даа болза, оларның тайбыны камгалаар дээн тура-соруу күштүг дээрзин бадыткаан. Чангыс үн-биле хүлээп алдынган түңнел документ чогаалчы хөй-ниитиниң боо-чепсектерии ындере бүдүреринге удур, атомдан өлүмге удур, идролуг чепсек чок Европа дээш, делегейниң бүгү улустарының аразынга кады ажылдажылга дээш демиселди уламчылазарынга шиитпирлиин илергейлээн. Ол бөгүн, делегейниң бо дүшкүүрлүг үезинде, онза чугула.

Мээң чугаалашканым дыка хөй чогаалчылар кёльн ужуражышкынны культура аныякчыларының ниитилел амыдыралынга, амгы үениң дайынга удур шимчээшкиниинге өзүп турар ролюн көргүскен деп чугаалап турдулар. Ол шимчээшкиниге эвээш эвес салыышкынны сентябрьның төнчүзүнде Софияга болур чанчыл болган чогаалчылардың делегей ужуражышкынны киирер ужурлуг.

Лев БЕЗЫМЕНСКИЙ, ПМА-ның корр.
Кёльн-Бонн.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ШЫЛГАЛДА ДУЖААГАН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). Газ сорудурар 25 мун киловатт күчүлүг агрегатты шенеп ажылдаткан соонда ооң ийи чүс шак дургузунда кылып келген ажылын специалистер дөрт чыл дургузунда сокеаал чок күүседир ажылга деннээннер. Ол дээрге В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжыш к ы н ы ң ы н тургусканы чаа техниказы-дыр. Ук машинаның шылгалдазының эң нарын кезээ доозулган. Ону дүрген эледип болгу дег эң аар чүктү кайы хире шыдажырының шенелдевин чедиишкинниг эрткен.

—Ук шенелде агрегатты келир үеде ажыглаарынга, ол ышкаш шала кошкак черлерни илередип тывырынга чугула ужур-дузалыг болган—деп, каттыжыышкынның кол конструктору А. Кузнецов чугаалады.

Газ дамчыдылгазынга ажыглаар газ сордурар агрегаттарны бо чылдан эгелеп, мөөң-биле будурүп эгелээр. Ол дээрге Ленинградтың машина тудукчуларының бижыг сөзү-дүр.

Неваның эриинде хоорайның эртемденнери болган конструкторлары газ сордурар ооң-даа күштүг — дөртен муң киловатт күчүлүг агрегатты төлевилеп эгелээн.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГА ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧИЛЕРГЕ

МОГИЛЕВ. (СЭТА-ның корр). Совет эрге-чагырга дээш демиселчилерге тураскаал Могилёвтуң төвүнде ажыттынган. хоорайның революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы алдарының дугайында ооң ханазында бижээн.

СССР-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаткан мемориалдыг комплекстиң монументизин чээрби метр бедик кылдыр тутткан. Совет эрге-чагырганың чылдарында дыка хөй төөгүдүг болуушкунарның хереечизи болган бурунгу шелге ону тургускан. Чеди чүс чыл мурнунда хоорайның таваан база ол шелге салган чүве-дир. 1917 чылдың ноябрь 20-де В. И. Ленинниң айтыышкынын ёзугаар ук хоорайның большевиктеринге дузалажыры-биле Петроградтан кызыл гвардейжилериң Н. В. Крыленкога удурткан отряды чедип келген. Ук отряд Түр чазактың контрреволюсчу төвүн узуткаан. Советтерниң ийиги губерния съездизи болган бажың база ол шелде ам-даа турбушаан, ада-чурттуң Могилёв губерниязынга Совет эрге-чагырганың тургустунганын чарлаан.

1941 чылдың июльда хоорайны фашист эжелекчилерден хостаар дээш кадыг-дошкун тулчуушкун база болган. Могилёвтуң — Белоруссияның үлетшүр болган культура талазыбиле улуг төптериниң бирөзининң — дайынчы болган күш-ажылчы алдары Ада-чурт дайыны орденниң I чергези-биле үнелеттинген.

Хөй муң кижи киржикчилиг митинг тураскаалды ажыдып турар үеде болган. Ооң баарынга мөңге отту кывыскан.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР БРИГАДАЗЫ

Чыраа-Бажы ортумак школаның өөреникчилериниң төрээн совхозунга чайгы дыштанылга үезинде ажылдап, дуза чедирери чанчыл апарган.

Өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазының турлаан совхозтуң тудугжулары Оймак деп черде эки дериң тургузуп берген. Ында дыштанырынгада, ажылдаарынга-даа таарымчалыг байдал тургустунган. Өөреникчилерни үш сезонга хуваагаан. Олар 3 га огурецти. 2 га помидорну. 2 га капустаны, 50 га черде картофельди ажаан каралтан. 50 га евген шелүн суглаган.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ

БАШТАЙГЫ ДООЗУКЧУЛАР

Күрүненин красноярскиде уран чүүл институду 1978 чылда ажыттынган, ол чылын баштайгы студентилерни хүлээп алган. Уран чүүлдүң чаа дээди өөредилге черин бистиң крайга ажытканы тыварылга эвес, культураны улам чаазы-биле көдүрери, талантылыг, бедик мергежилдиг аныяктарны олче хөйүг-биле хаара тудары негеттинип келген.

Крайның театрларының ажылдакчылары, оларның иштинде бистер—келир үениң артистерин белеткээринге чогаадыкчы бааза апарган крайның А. С. Пушкин аттыг шии театрының коллективи чаа ажыттынган институтка сеткил ханыышкын-биле байыр чедирген бис. Бистиң кады ажылдажылгавыс дыка ажыктыг болган: студентилер боттарының келир үедеги мергежилиниң чажыттарын чүгле класстарга эвес, профессионал сценага, шии чогаалының эге тургузуушкунундан эгелээш сценаже үнгүжеге чедир режиссёрлар-биле кады ажылдап тургаш, чедип алыр аргалыг болган. Ооң-биле кады театр бодунуң репертуарынга «Эдеринчилер», «Бустуушкүн», «Борис Годунов», «Чалгыг» дээн ышкаш улуг хемчээлдиг чогаалдарны киирип алган.

Бо бүгү шала сөөлзүредир болган чүве-дир. Баштай улуг хемчээлдиг конкурс болган. Ону чүгле 25 оол болгаш кыс эртип шыдаан. Театр дугайында беседалар, мергежилгелер, этюдтар, тренинг, баштайгы зачёттар, экзаменнер... «Чидириглер» база тургулаан. Дөртку курска 18 кижи артканда, өскелери өөредилгезин каапканнар. Конкурс эрткеннериң чамдыктары театрның амыр эвес эртеминин бүгү негелделерин шыдавайн барган, өскелери артист кижиниң мергежили чиик эвес, бодунга болгаш өскелерге негелделиг болур дээрзин чедир билбээнинден боттары чорүй баргылаар.

Педагогиканың принцини — «бодүүнүнден нарыныңче» болгай. Ол театрныңга база хамаржыр. Келир үениң уран чүүл ажылдакчызын кижизидеринге хүн бүрү чеже хире күжениишкин негеттинерин маңаа санаары берге. Чүгле эки артисти эвес, бодучүнү-даа бодап тып шыдаар, хамааты туруштуг, бодунуң уран чүүлү-биле чонга төлептиг бараан болуп шыдаар кижини кижизидер апаар бис. Ында талалар шиитиледе ёзулуг уран чүүл ажылдакчызын тодарадыр.

Чогаадыкчы кижини институтка хевирлеп эгелээривис билдингир. Дөрт чыл дургузунда олар мурнукузундан элээн бодамчалыг, даанган ижинге аа-харыысалгалыг апаргылаанын башкылар биетер болгаш дагдыныкчылар улуг өөрүшкү-биле демделеп турар бис.

Шүтүвустуң кады кылган ажылывыстың түңнели бо — диплом камгалаан ийи шии: М. Горькийниң «Васса Железновазы» биле совет драматург Я. Волчектиң «Суд хрониказы».

Мольерниң «Албадаткаш эмчи болганы» деп комедиязын студентилер чангыс курсчузу Михаил Колкернин удуртулгазы-биле боттары белеткеп алганнар. Бо дээрге оларның пландан дашкаар бир дугаар ажылы эвес болдур ийин, үзүндүлерни, кыска көргүзүглерни олар база бараалгадып турганнар. Вл. Маяковскийниң «Эгези» деп шүлүүниге үндезилеп тургускан композицияны үшкү курска-ла белеткээш, ону партияның XXVI съездизиниге тураскаатканнар. Оларның күш-ажылын болгаш идепкейлиг чоруун ВЛКСМ хөөркомунун хүндүлел бижии-биле үнелээн.

Бо хүннерде экзаменнер дужаттынган, күрүне комиссиязынга диплом ажылдары кылдыр белеткээн шиилерни олар көргүскеннер. Олар Красноярскиниң, Абаканның, Минусинскиниң, Канскиниң театрларынга каш хөнгаш-даа күш-ажылчы базымнарын ол черлерге эгелээр. РСФСР-ниң Культура министерствозунуң шиитпирин ёзугаар ук институттуң бо баштайгы доозукчулары чүгле Красноярск крайның девискээринге ажылдаарлар.

Оларның ээн хөйү—тос кижини пушкинчилернин коллективи хүлээп алыр. Черле ынчаш курстуң бүгү студентилери «бистий» болгай. Олар хөй-хөй шиилерге киришкилээннер. Совет Украинаның пайысылалы Киевче харыы гастрольдашкынга база шүтүп киржирлер.

Чаа дээди өөредилге черинин баштайгы доозукчуларын хүлээп алыр бүдүүзүнде институттуң ректорадынга, ооң өөредилге кезээнге өөрүн четтиргенивисти илередипшаан, уран чүүлдүң төлептиг ажылдакчыларын тергиин эки белеткеп турарын демделээр аналр-дыр мен.

Н. БАСИН.

Красноярскиниң А. С. Пушкин аттыг шии театрының кол режиссёру, РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылданчызы, доцент.

СПАНДАРЯНГА ТУРАСКААТКАН

«Сибирь ойнаарак» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының № 237 уруглар садының коллективи сураглыг революсчу чораан С. Спандарянның дөргүлтөрелдери-биле сырый харылзааны шагдан бээр тудуп келген. Бо чылын ооң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ою болур. Краснояржылар армян улустуң төлептиг оглу, революсчунуң адын эки билирлер. Красноярскиниң бир кудумчузун ооң адыбиле алдаржыдып, хүндүткелдин демдээ кылдыр адаан.

Уруглар садында Спандарянга тураскаатканы буланны организастаан. Ында ооң оглунуң болгаш төрелдериниң чагаалары база бар. Садиктиң уруглары Спандарянга тураскаалга үргүлчү барып, ону арыг-шевер тудуп, аңаа чечектер тарып олуртуп, ажаап-каралтап турарлар.

Бо чылын ССРЭ-ниң улустарының Кышкы спартакиадазы Красноярскиге эртип турда, Арменияның спортчу делегациязы Спандарянның амыдырал - чурттал газыбиле холбашкан төөгүлүг черлерге барып чоруаннар. Уруглар садының бичии кижизиттирикчилери Арменидан келген аалчыларны хлеб-дус-биле уткуп, хүлээп алган.

«Онаалганы кады кылырга, онза-ла!»

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ЧЕМПИОНАТ ДООЗУЛГАН

Испанияга бир ай дургузунда үргүлүлеп келген футболга делегей чемпионады доозулган. Ангы-аңгы хоорайларының 17 стадионнарынга маргылдаалар болгулаан.

Италияның шилиндек командазы аңаа тиилекчи болган. ГФР-ниң футболистери ийиги черни эдлээн. Үшкү черни Польшаның, дөрткүзүн — Францияның командалары тус-тус эдлээннер.

Делегейниң ээ шыырак дээн сес командаларының санынга ССРЭ-ниң, Бразилияның, Австрияның болгаш Англияның спортчулары база киргилээн.

СЫСТЫГ-ХЕМ КОМАНДАЗЫ ТИИЛЭЭН

Чиик атлетикага боттарының күжүн Тожу районнуң күш-культуржулары болгаш спортчулары шенешкен. Муң метр черге чадаг чарышка Олеко Самбойлак бирги, Павел Маады ийиги, Олег Биче-оол үшкү черни эдлээн. Хереэжен улустуң чадаг чарыжынга Людмила Манага, Марина Комбу тиилээннер. Граната октаарынга Анатолий Комбу бирги, Павел Маады ийиги черни эдлээн. Үстүнде ады үнген спортчулар Сыстыг-Хемниң төлээлери.

Тыва хүрешке Каа-Хем районнуң төлээзи Сергей Диңмей шүүлген, Тоора-Хем суурнуң спортчузу Вячеслав Сенги үжүүрлешкен. Анатолий Комбу (Сыстыг-Хем), Иван Кол (Тоора-Хем) үшкү-дөрткү чердерни үлешкен. Маргылдаага ниити бирги черни Сыстыг-Хемниң командазы эдлээн.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

В. ЧАДАМБАНЫҢ «Септе селгүүстээшкин» деп фотоэтюду.

Тайылбыр

ДОНОРЛАРГА

Кадык камгалалга ханың дужаар улусту шинчидип база дужаап турар хүнүнде оларны ажылдан турар черинин удуртукчулары ажылдан саат чокка хостаар болгаш ол хүнеринің ортумак төлевирин арттырып бээр. Хан дужааганының дараазында хүнү хан дужаагаң кижиге дыштанылга хүнү кылдыр бээр, ажыл төлевирин арттырар. Ол хүнү ханың дужаган кижи күзээр болза, чылдың шөлээзинге (РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хөөйлудээр Кодекизининң 114-кү үүлүн ёзугаар немеп берип болур. Шөлээге хан дужааган хүнү эвес, чүгле дыштанып хүнү шемээр. Бир эвес хан дужаар хүн дыштанып азы байырлал хүннеринде таварышкан болза, шөлээге төлевирлиг бир хүнү кадар.

Хан дужаар кижини ол хүн ажылдан ыяап-ла хостаар. Хан дужааган хүнүнде ол кижи ажылдакпаан болза, ооң ажылдаарын хоруур ужурлуг.

Хан дужааган улусту эмчиге шинчидер болгаш хан дужлар хүннерде хостаарының болгаш ол хүннерде база дараазында дыштанып хүнде ажыл төлевирин арттырарының үндезинин эмнелге черинин чалалгазы азы шинчилге эртккеш, ханың алыскан дугайында шынзылгазы болур.

КИЖИЗИДЕР, ӨӨРЕДИР

Статистиктиг санаашкын ёзугаар алырга, чарылгандаа, чарлып-даа турар өг-бүлелериң саны хөй болуп турар. Ооң чылдагааны чүдел? Өг-бүлениң бижыг, аас-кежиктиг чурттаарынга чүү шаптыктыг болганыл? Чылдагааннар бо таварылгада хөй болуру чугаажок. Ону чогум ханы көөр болза кандыгыл?

Аныяк өг-бүлелериң чарлы бээрининг бир кол чылдагааны — оол биле кыстың амыдыралга, өг-бүле тударынга белен эвезинден, аңаа белеткеттинмээнинден болуп турар дээрзин эртемденнерниң шинчилелдерй көргүскен. Өг-бүле бүрүзүн бижыглаары — совет шиитилелде чугула айтырыг. Ынчангаш ол талазыбиле айтырлгарның парлалгага үнүп турары-даа таварылга эвес.

1977 чылда «Литературная газета» солунга ССРЭ-ниң Педагогика эртемениниң академиязының кижизидилгезиниң ниити айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы А. Бельскаяның ол айтырыгга хамаарыштыр парлаттынган чүүлү маргылдаалыг айтырыгларны көдүргеп. Амыдыралдан алдынган чижектерге үндезилеттинип бижиттингенинден ол чүүл солуп. Ооң кол утказы мындыр. Ук эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчыларының эгелээшкини-биле социалистиг чурттарның эртемденнериниң дуржулгазынга даянып, Москва хоорайның ийи школазынга уругларны, ылаңгыя кыс уругларны өг-бүле эдлери болурунга белетизэринин ийи чыл хуусаалыг факультативтиг курузун ажыктаан. Шенелде-өөредилгени эртемденнер «өг-бүлениң ёзулуг эдлери кандыг болуруул» деп хевиринің белүк айтыыглары-биле эгелээн. Хевир бүрүзү 15 чүүлдүг, ол ёзугаар эр, херээжен кижилериңг ии эки талаларын илередир болгаш оларга үнелелди саннар-биле көргүзер. Өөреникчилериң харыызы эртемденнерни кайгаткан. Уруглар өг-бүлениң херээжен эдлериң эң эки талаларынга бодун туттунуп билир чорукту, чымчак сеткилдиг, эргим болуруи, чемни белеткеп билирин бирги эдлечегже киирер боор деп эртемденнер бодааннар. А харыы сыр өске болган. Херээжен кижиниң ол талаларый уруглар сөөлгү эдлетге салып, шоолуг-ла үнелеп бербээн болганнар. А эр улустуң херээжеңнерни хүндүлээрии олар эң чугула деп, демделээн. Ооң-биле чөпшээрежин болбайн канчаар, а эр улусту херээжен кижилериңг хүндүлээрии олар эң сөөлгү — 15 дугаар черге салганнар. База элдеп. Эр улустуң — ажылгыры, эрес-дидимн-биле холбашкан ол талаларынга үнелеп база ындыг-ла бедик эвес болган. Тоску класстыларның мындыг харыызы шенелде чорудуп турган эртемденнерге бир янзы болган.

Үстүнде тайылбырынга хамаарыштыр уруглар «эр улуска оларның (херээжеңнериң), кандыг-даа хамаарылга чогун» база немээнвер. Аңаа үндезилээш, үүлүдүң автору даразында түңнелге келген. Бистиң кыс уругларывыс өг-бүлениң ёзулуг эдлери болурунга белеткеттинмээн. Аңаа улуг кижилериңг, ада-иениң буруузу биче эвес. Уруглар дыңнап, билип турда-ла өг-бүлеге ада-иениң араазында эпчок чугаалар база туруп келир болгай. Чамдык херээжен кижилер хорадаан аайы-биле уругларының адазының адыңга багай сөстерии сеглеп, олбо кончуттуна бээр таварылгалар амыдырала эвээш эвес. Иениң уруунга үлегери ынчан кандыг болурул? Шак ооң чамдык уругларга «эр улус шупту багай» деп бодал төрүттүнүп болур. Моон алгаш көөрге, өг-бүле амыдыралынга аныяктарны бир дугаарында психология талазы-биле белеткээри чугула болуп турар, аңаа ылаңгыя иениң харыысалгазы улуг болуру чугаажок. Уруглар кижизидери ада-иениң ниити херээ болганда, уругнуң адазы ол айтырыгның кыдыынга артпас ужурлуг. Бистиң аравыста уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас ийи-чаңгыс адалар база бар. Чамдыктары арагаже сундулуу-биле, кижизиг эвес чоруу-биле уругларының мурнунга ат-алдарын оскуунукпан, оларның бүзүрелии чидиришкен болгулаар. Уругларының кижизидилгезинче оларның адаларын киириштиркээвес херээжен кижилер база турар. Ындыг кижилер эвээш санныг, ындыг-даа болза бар. «Кижизидилге фронтузундан» эр улусту чайладыры канчап-даа таарышпас. Айтырыг келир үениң кижилериниң бөгүнгү кижизидилгезиниң дугайында чоруп турар болгай.

Чамдык аныяк кижилер чоок эжин хамаанчок, долгандыр турар кижилерни хүндүлеп билбес, сагыш-сеткилин ханы эскербес болгулаар таварылгалар амыдырала бар. Өг-буле мурнунга харысалгалыг, хүдээлгезин, бот-боттарын хүндүлежин билбес чорук аныяк өг-бүлениң чарлырынга чедирип болур. Бажың ажылы, аъш-чем белеткээри чугаа кырында аңаа-ла айтырыг кылдыр сагындырар. А аныяк өг-бүлеге ол нарын айтырыг болур.

Быжыг пайыралдыг, бот-боттарын билчир, хүндүлежир өг-бүлелиг болуру дыка хөй чүүлдерден кончуг хамаарыжыр. А уругларыны аңаа адалениң өг-бүлезинге-ле өөредип, кижизидери чугула.

М. АХМЕТЗЯНОВ.
педагогика эртемниериниң кандидады, доцент.
Казань.

Июль 16-дан 18-ке чедир телевидение

ИЮЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— Донуң казактарының ырының болгаш пляскаңың күрүне ансамблиниң концерти. 9.40 — Уругларга фильм. «Бичии уруг болгаш крокодил». 10.45 — «Комсомол — мээң салым-чолум». Документалдыг телефильмнер программазы: «Терээн черниң чылыы», «Хоорайда троллейбус чоруп турар». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг фильмнериниң Сталинград чоогунга немецфашистиг шериглерни чылча шапканының 40 чылынга уткуштур программазы: «Типелгелиг Сталинград», «Бирги кижиниң чугаазы», «Сегиржин алышкыны». 15.25— Орус чугаа. 15.55 — Москва болгаш москвачылар. 16.25 — «Шыдыраа школазы». 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — Маргылдаа клуву. 18.15 — Кабардин-Балкарияның Россияга эки тура-биле каттышканындан бээр 425 чылынга. «Мээң Кабардин-Балкариям». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хөглүг өг». Дамчыдылга. 19.40 — Чарладар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Плющихада үш терек». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.55 — Делегейниң П. И. Чайковский эттыг 7-ги конкурузунуң лауреаттарының консерваториянның Улуг залынга концерти. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Фантазёрлар». 13.05 — Англи дыл. 13.35 — Марий АССРниң күрүнениң «Мари Эл» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 14.10 — И. А. Гончаров. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.00 — С. Воронцов ойнаар. (Гитара). 15.20 — «Бистиң садывыс». 15.50 —Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Азил төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.00 — Сугга эттиринге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. («Орбита-3»). 19.30 — «Пятигорск». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Доос-кара — ыргак даг». Мультфильм. 20.15 — Амыдыралче орук. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Муңгашталган узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.

ИЮЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадык болуксаныза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Шахбердыева ырлап тур». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 9.25 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.55 — «Фёдор Трофимович болгаш өскелер-даа...» 2-ги дамчыдылга. 10.25 — М. Греков болгаш ооң школазы. 10.55 — «Хөй, эки бараннар дээш». 11.25 — «Спортлотонуң» 29-ку тиражы. 11.35 — Үнүштер дугайында. 12.25 — Муса Джалильдиң шүлүктери. 13.15 — «Ираклы дургаар». Кинопрограмма. 13.55 — Г. Свиридов. «Курскиниң ырыдары». Солистерге, хорга болгаш оркестрге күүседир кап-

таата. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Шүптузуп дашкаар үндүр медээлээр». 15.40 — Күрүненин Төп концерт залынга совет ыры концерти. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15—«Билдингирдаа болза, бүзүреничир эвес». 18.15 — Политиктиг хайгаараакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.45—Мультфильмнер. 19.25 — «Хөглүг катка». Останкинонуң Концерт студиязынга шоодулуг кежээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Шербурнуң хол майгынналары». (Франция). Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Иркутскиниң телевидение студиязының программазы. 15.15 — «Маадырлыг чорук». 15.45 — «Бө фантастиктиг делегей». 16.55 — Сугга эттиринин ССРЭ чемпионады. 17.40 — Мультфильмнер программазы: «Ужелээш Простоквашинодан келген», «Простоквашинода каникульдар» 18.15 — «Музыкалыг киоск». 18.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 28-ки фильм. — «1944-кү чыл». 19.45 — Делегейде болуушкуннар дончулады. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Өңнүктер», Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады.

ИЮЛЬ 18-ТЕ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкага, чыскаалыңар!» 8.55 — «Оттуруктуу». 9.25 — «Совет Эвилелиниге бараан боор тур мен!» 10.25 — «Кадыкшыл». Эртем-шептерелдиг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.40 — «Кедээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ. 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10— «Андронниковтиң сөзү». 2-ги фильм. 14.15— «Силериниң дилээңер ёзугаар ужуражылга». Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы В. П. Бекетов чорудар. 15.05 — Металлургтуң хүнүнге тураскаткан концерт. 16.20 — «Делегей панорамазы». 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — Ленинградтың күрүненин А. Я. Ваганова аттыг үлегерлиг хореография училищезининң сургуулдарының концерти. 18.10 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 19.10 — К. Симонов — «Орус кижилер». ССР Эвилелиниң күрүненин үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Орус кижилер» деп фильмшиниң уланчызы. 22.30 — 23.10 — Сугга эттиринге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 2-ги гвардейжи армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 15.45 — Сугга эттиринге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 16.15 — Стелла Энакие (Румыния) ырлаар. 16.45 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг телефильм. 6-гы серия. 17.50 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 29-ку фильм — «1945-ки чыл». 18.50 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады. 19.10— «Каргополдар». Документалдыг телефильм. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. Дончулал. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Эдиски — болгаш домбуу». Мультфильм. 20.15 — «Оюу кылып шыдаар силер». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Өңнүктер». Уранчечен телефильм. 2-ги серия. 22.45 — 23.05 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады.

Аагаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас, Соңгу-барыын угланышкынныг хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—13 градус чылыыр, чамдык черлерге 2 градус чедир соор, хүндүс 20—25, чамдык черлерге 12—17 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 10—12, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Туттурбас адаан негекчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Келдерел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 11.00, «Москва карак чажынга бүзүревес» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Лейтенант Климовтуң шыны» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

№7000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-э амыдырал болгаш совет тургузуг киллистерииниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетпур киллизиниң 2-41-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун чазыйн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1348.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00879.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 164 (11962) | 1982 чылдың июль 15, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 кеп.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Республиканың районнарынын, хоорайларының болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт база харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганы коллективтерин партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, үк Пленумга эш Л. И. Брежневтиң иletkелинде айтышкынарын амыдыралга боттандырбышаан. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, эртип турар чылдың пйнги кварталында планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң доктаалында демдеглээн.

Чылдың эрткен алды аймында алдынган социалистиг хүлээлгелерге немей үлетпүр продукциязы 238 муң рубльге бүдүртүнген. 2,2 миллион рубльге сайгартынган. Үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле II кварталдың планы 104 хүү., ону сайгарары —102,5 хүү күүсеттингеш. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези —102,4 хүү боттанган. Пландан ажыр 59 муң тонна хөмүр-даш, 7,1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 4 муң дөрбелчин метр сонга болгаш эжик блоктары болгаш өске-даа продукция бүдүртүнген.

Акшаландырышкынның бүгү үндезинниринің күсели-биле республиканың тудугжулары биргн чартык чылда кол фондуларны 31 миллион рубльге киргеп, электри дамчыдылгазының 132 километр шугуму, 1200 баш мыйыстыг бодал мал кирер ферма, даланыпга фабриказының административтиг корпузу болгаш өске-даа объектилер ажыглалга кирген. Чурттагга тудугга капитал салышкын киперининг планы ажыр күүсеттингеп.

Техника-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле планнарын хем транспорту ажыр боттандырган, шиитн ажыглалдың транспорту чүк сөөртүр болгаш пассажир аргыштырар планын ажыр күүсеткен.

Садыг болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганың талазы-биле социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттингилээн.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери болгаш организацияларны социал-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле планнарын күүсеткеннер. «Каа-Хем» разрезтиң, «Тыва көдөө тудуг» трестиң № 585 КМК-зының, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери күрүне планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүсеткеннер.

Оон-биле чергелештир чамдык бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның социал-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң доктаалында демдеглээн.

Республиканың районнарынын, хоорайларының болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт база харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганы коллективтерининг аразынга 1982 чылдың пйнги кварталында чарыжының түнелин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, садыгның база чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганың коллективтери партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, үк Пленумга эш Л. И. Брежневтиң иletkелинде айтышкынарын амыдыралга боттандырбышаан. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, эртип турар чылдың пйнги кварталында планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң доктаалында демдеглээн.

Чылдың эрткен алды аймында алдынган социалистиг хүлээлгелерге немей үлетпүр продукциязы 238 муң рубльге бүдүртүнген. 2,2 миллион рубльге сайгартынган. Үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле II кварталдың планы 104 хүү., ону сайгарары —102,5 хүү күүсеттингеш. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези —102,4 хүү боттанган. Пландан ажыр 59 муң тонна хөмүр-даш, 7,1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 4 муң дөрбелчин метр сонга болгаш эжик блоктары болгаш өске-даа продукция бүдүртүнген.

Акшаландырышкынның бүгү үндезинниринің күсели-биле республиканың тудугжулары биргн чартык чылда кол фондуларны 31 миллион рубльге киргеп, электри дамчыдылгазының 132 километр шугуму, 1200 баш мыйыстыг бодал мал кирер ферма, даланыпга фабриказының административтиг корпузу болгаш өске-даа объектилер ажыглалга кирген. Чурттагга тудугга капитал салышкын киперининг планы ажыр күүсеттингеп.

Техника-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле планнарын хем транспорту ажыр боттандырган, шиитн ажыглалдың транспорту чүк сөөртүр болгаш пассажир аргыштырар планын ажыр күүсеткен.

Садыг болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганың талазы-биле социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттингилээн.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери болгаш организацияларны социал-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле планнарын күүсеткеннер. «Каа-Хем» разрезтиң, «Тыва көдөө тудуг» трестиң № 585 КМК-зының, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери күрүне планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүсеткеннер.

Оон-биле чергелештир чамдык бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның социал-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң доктаалында демдеглээн.

Чылдың эрткен алды аймында алдынган социалистиг хүлээлгелерге немей үлетпүр продукциязы 238 муң рубльге бүдүртүнген. 2,2 миллион рубльге сайгартынган. Үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле II кварталдың планы 104 хүү., ону сайгарары —102,5 хүү күүсеттингеш. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези —102,4 хүү боттанган. Пландан ажыр 59 муң тонна хөмүр-даш, 7,1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 4 муң дөрбелчин метр сонга болгаш эжик блоктары болгаш өске-даа продукция бүдүртүнген.

Акшаландырышкынның бүгү үндезинниринің күсели-биле республиканың тудугжулары биргн чартык чылда кол фондуларны 31 миллион рубльге киргеп, электри дамчыдылгазының 132 километр шугуму, 1200 баш мыйыстыг бодал мал кирер ферма, даланыпга фабриказының административтиг корпузу болгаш өске-даа объектилер ажыглалга кирген. Чурттагга тудугга капитал салышкын киперининг планы ажыр күүсеттингеп.

Техника-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле планнарын хем транспорту ажыр боттандырган, шиитн ажыглалдың транспорту чүк сөөртүр болгаш пассажир аргыштырар планын ажыр күүсеткен.

Садыг болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганың талазы-биле социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттингилээн.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери болгаш организацияларны социал-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле планнарын күүсеткеннер. «Каа-Хем» разрезтиң, «Тыва көдөө тудуг» трестиң № 585 КМК-зының, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери күрүне планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүсеткеннер.

Оон-биле чергелештир чамдык бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның социал-экономиктиг колкол көргүзүлер талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң доктаалында демдеглээн.

Республиканың районнарынын, хоорайларының болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт база харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылга коллективтерининг аразынга 1982 чылдың пйнги кварталында чарыжының түнелин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, садыгның база чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганың коллективтери партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, үк Пленумга эш Л. И. Брежневтиң иletkелинде айтышкынарын амыдыралга боттандырбышаан. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, эртип турар чылдың пйнги кварталында планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир

СССР-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Литва ССР

ЛЕНИННИҢ ЧЫРЫК ОРУУ-БИЛЕ

П. ГРИШКЯВИЧУС,
Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

Амгы үеде улустуң «Литваның айлаң-кужу» деп адап турары херээжеп шүүлүкүү Каломея Нерис төрүттүнген бүлүкүн алдын өөнүг хереллериң чалыраажы деп адаан. Шынаң-ла ындыг: совет ёг-бүлеге каттыжып киргеш, Литва акы-дуңма республикаларның херелинге чайынналай берген.

1940 чылдың августуң бир хүнүн аделарывыс кажан-даа үтпас. Ынчан литваларның сагыш-сеткили Москваже хаара туттунган турган. Төрээн чурттуң үүрээнге, Кремльге, СССР-ниң Дээди Советиниң VII сессиязы хураддап турган. Күш-ажылчы кижилери дарлакчыларны дүжүр октаткан Латвия, Эстония биле кады Литва дилег ёзугаар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң составынга киргеш төөгүлүг болуушкун ынчан болган. Кайгамчыктыг юбилей —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде Саломея Неристиң мындыг одурутларын сагынза артык эвес:

Хөй-ле чоннуң ССРЭ-ге
Хөгжүм үнү чаңгыланган.
Ийис төрел чоннар-биле
Литва кады ырлаан!

Оон бээр хөй-ле чылдар арткен-дир, ынчалза-даа ол төөгүге улуг эвес хуусаа ышказыл. Ол үеде чүс-чүс чылдарныңга деннежир орукту эртип келген бис.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Литва эртем-техниктиг база культура хөгжүлделлиг, аграр-үлетпүрлүг республика апарган. Үлетпүр продукциязың бүдүүлгези 61,3 катап өскен, электри энергиязының ажыдап кылышкыны —130 ажыг катап. Көдөө ажыл-агыйга кескү өскерилгелер болгулаан. Бедик механизастаттынган тускай адыр апарган. Көдөө ажыл-агыйның ниити продукциязының бүдүүлгези барык ийи катап өскен.

Бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүү-шыдалын бижыглаар дээш Совет Литваның ажылчы чоннары социалистиг Ада-чурттуң ажылчы чоннары-биле кады бүтүү күжүн берип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын болгаш сүмелерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың планныг даалгаларын күш-ажылчы коллективтер чедиишкинниг күүседип турарлар. Социалистиг чарыштың бирги одуруун коммунистер эдээн.

ССРЭ-ниң 1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлделлиниң код угдашыышкынарын ёзугаар көрдүнген тудуглар бедик темпилер-биле туттунуп турар. Литваның атомграды —Игналин АЭС-ти тударынга бүтүү чурт дузалашкан, ам үеде ында бүдүн чартык миллион киловатт күүдүг бирги реакторнуң монтаж ажылдары эгелээн. Бүтүү-эвиледиң шалыпчы тудуу — Мажейкстиң нефть болбаазыредыш кылыр заводун бүтүү совет улустуң төлү деп чоргаарал-биле адап болур, ажаа бистиң специалистеривис-биле кады Азербайджанның, Белоруссияның, Башкирияның төлээлери, Москваның болгаш Ленинградтың монтажчылары ажылдап турганнар.

Акы-дуңма дузалажылганың түңнелдери амыдыралдың бүтүү талаларында кестүп турар. Совет эрге-чагырга тургустунмаанда литвалар колдуунда тараачыннарның күш-ажылын кылып чорааннар. Дыка хөй кижилер байларга болгаш помещиктерге хөлечиктеп чорза-даа ап чурттап чораанвар. Ядарап, түргегээн мунмуң хуторжулар эт-севин сатпаан. Чиир чүве дилээп тараачыннар хоорайның ажыл чоктары-биле катай даштыкыже үнүп тургулаанар. Ынчалза-даа океан ындында база аас-кежиин тыппаанвар.

Мурнундагы ядараан, улустуң каапкан, од чөрлери ам-даа ээлчээ-биле ажыглаттынмас апарган. Эрткен үениң аар салгалы—хутор системазы ис чок читкен. Сөөлгү он беш чыл дургузунда бизин 91,5 муң хуторларны бузуп каапкан. Оларның орнунда кайгамчыктыг, чаагайжыды туттунган суурлар көстүп келгилээн. Таарымчалыг бүтүү байдалдар бар, амгы үениң бажыңынче көжүп киреш, эрги казанак бажыңчыгажындан кезээ-мөңгеде чарлып турар кижилериң өөрүшкүзүн чүге деннээр боор.

1981 чылда күрүнеге үнүп продуктуларын садар талазыбиле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен күш-ажылчы тиилелгези дээш эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырын Литваның ажыл-ишчилери улуг сеткил-ханыышкын-биле хүлээп алган.

Мал ажылының хөгжүдезинде чедиишкиннер база бисти өөртүп турар. Амгы Совет Литвада көдөө ажылагыйның бир чүс гектар черинде 162,7 центнер эът болгаш 693,9 центнер сүт бүдүртүнүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелдеерин ёзугаар хөй чылдың секторунуң ажыл-агыйының улам ыңай хөгжүлдезин интенсификастаар талазы-биле система амыдыралга боттаныш турар. Хууда дузалал ажыл-агыйының ажыктыын бедидер талазы-биле улуг сагыш салыышкын бар. Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында чурттап турар өг-бүле бүрүзү ортумаа-биле 282 килограмм эътти, инек бүрүзүнге оналаштыр 1784 килограмм сүттү саткан.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниде саналдарны болгаш түңнелдерни Совет Литваның ажылчы чоннары долу болгаш бүрүнү-биле деткип турар. Аъш-чем программазын база партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырары— республиканың партия, күрүне болгаш ажыл-агый организарының ажылының кол өзээ.

Литвада чиг-эт курлавырлары эвээш, ынчалза-даа оон экономиктиг хөгжүлдезинге ол шаптык болбайн турар. Республикага чугула херек апарган чүүлдерни эвилел интеграциязының планын ёзугаар чурттуң өске экономиктиг районнарындан ап турар.

Литваның улус ажыл-агыйның чедиишкиннериниң делегелгезинге мурнунда аная кымын-даа сагыжынга кирбейн чораан чүүлдерни көрүп болур. Ол дээрге, делегейде эң эки дээп электрилиг саналга техниказы, эң-не чазыг чок станоктар болгаш приборлар-дыр (оларны 85 чурттарже үндүр сөөртүп турар). Балыктаарынга ажыглаар эң улуг траулерлериниң. Клайпеданың «Балтия» заводунуң танмазын баскан эжиндирип чоруур доктар база бар. Мурнунда хожудангай турган, ам индустрияның чаа адырларының төптери апаргылаан хоорайларны фотодокументилерде көргүскен. Оон-биле чергелештир чаартыкчыларның күжениишкиннериниң ачызында оларда чоннуң шаандакы архитектуразы хевээр арткан.

Хүндүлээчел талазы-биле литва чон шаандан тура сургажып келген. Даштыкы чурттардан эки сеткилдии-биле келгеннерни чылыы-биле уткуп ап турар бис. Литва ССР-ниң Күрүнеин, опера болгаш балеттың академиктиг театрының шиилери, республиканың киностудиязының фильмнери, ырының болгаш танцының профессионал база бот-тывынгыр ансамбльдериниң күүседделери, композиторларның чогаалдары аалчыларның сеткилинге тааржып турарынга өөрүүр бис.

Бистиң социалистиг республикавысче арай сезиглеп-биле көөр даштыкы аалчылар база келирлер. Литва бодунуң национал шынарын шуут оксунган деп даштыкы пропаганда оларны төөредип каапканындан база ындыг болгай. Ындыг таварылгаларда бистер ССРЭ-ниң улустарының найыралдыг өг-бүлезиниг бүтүү совет республикаларның экономиказы хөгжүп, культуразы байып турар дээрзин оларга тайылбырлап турар бис. Совет Литва, акы-дуңма өскедаа республикалар ышкаш, боду национал талаларлыг, каттаттынмас чаңчылдарлыг болгай.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чаа кижини —патриотту база интернационалчыны хевирлеп турар угаан-сарыылдыг интеллигенция чондан хөйү-биле үнген. Литва ССР-ниң Чогаалчылар эвилели —193, Композиторлар эвилели — 95, Чурукчулар эвилели — 669 кежигүннүг бөгүн боттарында хаара туткан. Чогаадыкчы өске-даа эвилелдерде хөй-хөй талантылыг кижилер бар. Чоннуң чаңчылдарын сайзыратпышаан, ажыглап тургаш, литератураның база уран чүүлдүң ажылдакчылары сурагжаан кайгамчык чогаалдарны тургузуп турары өөрүнчүг. Ленинчи шаңналдың лауреаттары чогаалчылар Эдвардас Межелайтис, Йонес Авижюс, скульптор Гедминас Йокубонис, архитектор Витаутас Чеканускас болгаш өскелериниң-даа чогаалдары хөй националдыг совет культураның алдын фондузунче киргеп.

Массалыг уран чүүл хөгжүвүшаан. Литвада бот-тывынгыр уран чүүлдүң муң-муң коллективтери ажылдап, 456 муң киржикчини бодунче хаара туткан. Беш чыл арткеде-ле ырының болгаш танцының республика байырлалын эрттирип турар бис, аңаа хоорайларның база районнарның көрүлделериниң типлекчилери киржип турар.

Республиканың социал-экономиктиг база культурлуг хөгжүлдезиниң чедиишкиннери дээш Совет Литваның ажылчы чоннары чоргаарланыр эргелиттер. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының чайгылыш чок боттаныышкынының, акы-дуңма республикаларның дең-чөл чок дузазының түңнелинде ол чедиишкиннер чедип алдынган дээрзин олар тергиин эки билирлер.

Совет Литваның даартагы хүнү —экономиканы хөгжүлдениң чайгылыш чок орууниче шилчидери, чоннуң чаагай чоруун болгаш культурлуг дең-чөлин доктаамал бедидерир. Ол дээрге, партияның төлевилээни улуг сорулгадарын күүседириниче ажылдың ажыктыын болгаш шыпарын бедидер дээш ак сеткилдиг, инициативалыг болгаш чогаадыкчы күш-ажылче, социализмниң болгаш тайбыңның чаа-чаа айтырыгларын идепкейлиг шиитпирлээриниче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле СЭКП-ниң дайынчы отряды —республиканың партия организацияларының доктаамал ажылы-дыр.

Совет кижи дээрге, ол тургузукчу болгаш чогаадыкчы кижи-дир. Чырыткылыг келир үени оон тургузарынга орук айтыр сылдызы эртеминг коммунизминиң өлүм чок идеялары, тургузуушкунуңуң болгаш азас-кежиниң оруунче чоннуң бүзүрелдии-биле баштап бар чыдар Ленинниң партиязы болуур.

(СЭТА).

Мээң холдарым, ажылчын кижиниң холдары, демир-үжүк орнунга мастерок тударынга чанчыгып калган. Кады ажылдап турар эш-өөрүм-биле тудуг шөлүнге кээп, бедик-бедик бажыңнарның каттарын немештир тудуп үндүрүп олурувуста буруи шагнын-даа болза, мөңгеде аныяк Вильнюстуң ужу-кыдыындан бээр көстүп келирге, сагыш-сеткил дойлуп, ону улуска тө каап бериксээзи келир. Хоорайывыс тергиин-ие улуг. Ону бистиң холдарывыс, ажылчын холдарывыс, тудуп үндүрген, чаарткан, республика найысылалынга чурттакчылыг чаа-чаа чөрлерни ажыглалга киргилээн.

Лаздинай дээп микрорайон... Ону тударынга киришкен төлевилекчилер болгаш тудугжулар Ленинчи шаңналга төлептиг болганнар. Ындыг кайгамчык тудуглар хоорайда дыка хөй. СЭКПниң XXVI съездизиниң индирилген эш Л. И. Брежневтиң Вильнюсту эрткен үеден чаа төрүттүнген эртине кылдыр хуулган, амгы үениң кайгамчыктыг хоорайы кылдыр чаартынган дээн сөстери бистерге, литва тудугжуларга, дыка-ла өөрүнчүг.

Чаа туттунуп турар бажыңның бедииндеп чүгле мээң төрүттүнген хоорайым көзүлбейн турар болдур ийин. Бистиң дагдыныкчывыс Николай Злобинниң чурттап турары Зеленоград база көстүп кээр. Неман черге ол хөй удаа келген, бригада керээзиниң дугайында дуржулгазын хөй катап дамчыдып келген. Москвага барганымда-ла хоочун өөнүүм-биле ыяап ужуражыр мен, күш-ажыл талазы-биле төрелдешкен өөрүм: армян даш чонукулары-биле, БАМ-ның баштайгылары-биле, чер шимчээшкининден үрелген Ташкентини кады тургузуп турган узбек ха-дуңмаларым-биле болганчок ужуражыр мен.

Совет ажылчынның чоргааралы онзагай болгай. Литваже чүгле бүдүүлгечи кижилер эвес, эртемденнер, уран чүүлдүң ажылдакчылары база кээп турары биске черле өөрүнчүг. Оларны улуг хүндүткел-биле уткуп ап, ажыл-иживистин чажыттарын күзелдиивис-биле дамчыдып берип турар бис. Улустарның ленинчи найыралының кижи кижиге өөнүк, эш болгаш ха-дуңма дээн утказында долузу-биле сиңниккен.

Даштыкы аалчыларны база уткуп ап турар бис. Капиталистиг делегейниң чамдык кижилери бистиң амыдыралывыстың овур-хевирин орта билбес боор чорду. Даштыкы туристерниң бирээзи, базала тудугжу кижи бистен «Ат-алдар сүргеш бедиткен хүлээлгелер ап турар эвес силер бе?» деп-даа айтырып турду. «Совет Литва бай болган тудум, бистиң бүгү Төрээн чуртувус бай болур, ынчангаш, бистиң улузувус улам аас-кежиктиг болурлар» дижип мээң бригадамның кежигүннери чаңгыс аай харыылааннар.

Шынаң-ла оон артык канчаар харыылаар боор!

Пятрас ШИЛЕЙКИС,
«Вильнюсстрой» тресте бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Литва ССРниң алдарлыг тудугжузу.

(СЭТА).

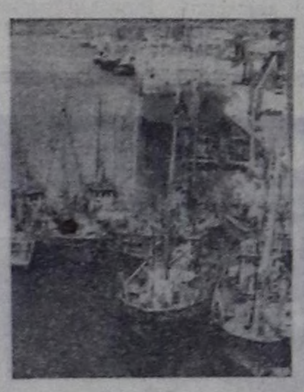

ЧУРУКТАРДА: Литваның найысылалы Вильнюс. Оон төвүнде Гедиминастың ыдыы. Ол дээрге, XIV—XV чүс чылдарның тураскаалы-дыр (үстүнде); Вильнюстуң Күрүнеңиң педагогика институдунуң ырының болгаш танцының «Швиеса» ансамблиниң киржикчилери: (солагай талада) Рамуне Стябрите, Даля Вонсавичюте, Нийле Юкнайте; Шакляйск районда ажыл-агыйлар аразының «Лекечяй» мал ажылының комплекизининң бирги эзлчээ ажыглалга киргеп. Аңаа чыл санында-ла 27 муң хаванны семиртир; Литва ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының орлакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, шүлүкчү Эдуардас Межелайтис; Клайпедск районнуң «Балтия» балык ажылдыг совхозунуң флоттары далайже унеринге белеткенип турары.

М. БАРНАУСКАСТЫҢ, Б. АЛЕКНАВИЧЮСТУҢ, В. ГУЛИЧЕВТИҢ, А. ЧУМИЧЕВТИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бо арыынны СЭТА-ның материалдарындан белеткээн.

ЧААРТТЫНГАН ОРУКТАР

«Класучяйның оруу багай
Кыш, чай чок малгаш
чыдар...»

(Улустуң ырыдан).

Ук суурнуң хоочуннары-биле ужурашкан соонда, шынаңла аная орук мурнунда тергиин багай тургашынга бүзүреп, ам көңгүс өске болган дээрзин көрүп каар сен. Сметоннуң президентизи мурнунда олады эртип чыдырда, оон чычаанны малгашка дуже бергеп чүве-дир. Президентивиң дузалакчызы оңу ушта тыртырар дээш Класучяйның бүгү чурттакчыларын бөле сывыртап экжелгеш, «бүгү Литваның чагырыкчызының» хөлгезин ужулдурган.

Ам ында Мичурин аттыг совхозтуң төвү бар. Оон чурттакчылары изиг, соок суглуг, бүгү тала-биле чаагайжыды туттунган байыннарда чурттап турарлар. Ол айгы үениң агрохоорайжыгажы апарган. Класучяйның малгаш-баларының дугайында чүгле эрги шагның ырында артып калган, ында оруктар арыг, кылан.

М. АНГОНЕНКОВ,
Э. ВАСЕРДАМАС,
СЭТА-ның корр.
Акмяне.

САННАР, ФАКТЫЛАР

⊙ Литваның девисиззри 65,2 муң дөрбелчин километр. Чону—үш миллион 473 муң кижи.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында республикага 220 ажыг бүдүүлгелерни тутнан. 1940 чылда чыл дургузунда бүдүүлгө келген продукциязын ук бүдүүлгелер долу эвес неделя иштинде бүдүүлүп үндүүлүп турар.

⊙ Дайын мурнунуң чылдарынга деңнээрге көдөө ажыл-агыйның ниити продукциязының бүдүүлгези ийи ажыг катап көвүдээн, ооң иштинде мал ажылынызы—2,5 катап өскен.

⊙ Чурттуң алды муң ажыг фабрикалары болгаш заводтары республикажө үлетпүр кылыгларын чорудуп турар. Бодунуң ээлчээнде Литва ССР-ниң бүгү булуңнарынче металл кезер станоктарны, электрошимчедикчилерни, компрессорларны, электрилиг каңналганың дериг-херекселдерин, саналга техниказын, радиоаппаратураны, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң кылыгларын чорудуп турар.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында республикага он-он чаа суурлар болгаш хоорайлар кестүп келгилээн. Цемент бүдүүлүп турар Чаа Акмяне суур үлетпүрнүң улуг төвү апарган. Электренайда В. И. Ленин аттыг ГРЭС туттунган. Аныяктарның ажылчын сууру Снечкус Игналининиң атомнуг электростанциязының энергетик-тудугжуларының болгаш келир үедеги ажыглакчыларының хоорайынче шилчип бар чыдар.

⊙ Литва чыл санында-ла 130 муң гектар эмин эрттир суглуг черлерни кургадып, болбаазырадып турар. Неман черге буржуазияның тергиидеп турганы чээрби чыл дургузунда кургадып келген черин чээрби хонуң дургузунда хаалгыг дренаж-биле мелиорастап турар.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында дээди болгаш тускай ортумаа эртемниг специалистерниң база медицина ажылдакчыларының саны дыка хөй катап өскен.

⊙ Литва ССР-ниң хоорайларында болгаш суурларында чүс ажыг өг-бүлелер чыл санында чаа бажыңнарже көжүп турарлар. Онгу беш чылдың дургузунда республиканың дөрт чурттакчызының бирээзи-ле чаа бажыңны алган ийикле, чурттарга байдалын экижиткен.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ОТТАРЫ

«Бойдустуң байлаан,
хайыралын
Боттарывыс чаалап алыр
бис...»

(Ленинчи шаңналдың лауреады Э. Межелайтистиң «Акы-дуңманың шүлүглелиннден»).

Литваның улустуң шүлүкчүзүнүң чээрби беш чыл мурнунда чогаатканы «Акы-дуңманың шүлүглелин» Игналининиң атомнуг электростанциязының тудуу уламчылаан. Литваның, Белоруссияның болгаш Латвияның кызыгаарында акы-дуңмалышкы үш республиканың күжениишкиннери-биле бежен чылдарда «Улустарның найыралы» деп гидроэлектростанцияны туткан. Оон күүзүн мурнунда турганыңдан каш катап улгаттырган.

Колхозтар аразының гидроэлектростанциязын тудуп турган кижилериниң аттарын тудуг эргелелиниң чолаачызы А. Шуминас чүгле «Акы-дуңманың шүдүглелиннден» билиз. АЭС-ти туткан бистиң үениң маадырлары оон-биле кады азылаан турар. Бүгү-эвиледиң шалыпчы ол тудуунче чурттун бүгү будунарыңзан кээп турар кижилерни ол бир дугаарында автобустуг барып уткуп алыр.

Оруувус узун, ынчангаш чолаачы тудугнуң бөгүнгү болгаш даартагы хүнниринің дугайында чаа келгеннерге чугаалап берип четтигипти. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар бирги блогу бо беш чылда ажыглалда кирер ужурлуг Игналин АЭС совет атомнуг станциялардан эң-не чаа болгаш эң-не күчүдүг болуп турар. Оон бир блогула Литваның В. И. Ленин аттыг амгы гидроэлектростанциязының бүгү күүзүнге деннежир. Ук АЭС-ти ажыглалга кирер болза, чурттуң соңгу-барыын чүгүнде энергия үлетпүрүн улам көгжүдүрүнге улуг идигин бээр.

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы ол тудуунда акы-дуңма бүгү республикаларның төлээлекчилери ажылдап турарлар. Оларның дыка хөйү Билибиинин, Шевченконуң болгаш Арменияның атомнуг станцияларының тудугларынга ажылчын университеттерни эртккеннер. Келир үедеги ажыглакчылар Ленинградтың В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанциязының энергетиктеринден өөренип турарлар. Тудугга дериг-херекселдерни чурттун беш чүс ажыг будүүлгелери берип турар.

Ук тудуг хүн бүрүде эвес, шак бүрүде өзүн орар. ССРЭниң 60 чылынга уткуштур тудугжулар бирги реакторнуң монтажынче кирипкеннер.

Республикада атомнуг электростанцияны тудуп турар. Буржуазияның тергиидеп турган үезинде Неманга гидроэлектростанция дугайында кандыг чугаалар чоруп турганын улуг салгалдың кижилери ам-даа утпаанвар. Оон төлевилелиниң электрижидилгениң энтузиазы Ионас Смильгявичюс ажыдап кылган чүве-дир. Ынчалза-даа оон күзели боттанмаан.

...Неман черниң хоорайларынга болгаш суурларынга кежээки үеде оттар чайынай бээр. «Найыралдың оттары» деп ол дугайында литвалар чугаалаарлар. Беш чылдарның дургузунда аңы-дуңма республикаларның ачызында энергетиканың улуг комплекизи тургустунган. Амгы үеде Литвада үш хонук дургузунда ажылдап кыдыынга украин өөнүктериниң белээ —эрги «ХТЗ» амдаа турбушаан. Дайын чылдарында колхозчулар ону арга ишпинге чажырып каан чүве-дир. Литваны дайынындан хостаан соонда ону база дыка хөй чылдар дургузунда ажытлап келгеннер.

Улуг Октябрьның баштыңчызының адын эдилээн ол колхозтуң Литвазы-биле кады эртин келгени дөртен чыл дургузунда удашкан оруу СЭКПниң ленинчи национал политиказының совет улустарны чаңгыс өг-бүле кылдыр каттыштырган мерген политиказының чырыткылыг хереңзиндир. Ындыг өг-бүлеге кандыгдаа бергелери ажыл эртери чөрле белеп.

Ч. БАГДАНСКИС,
Г. ЭЖЕРИС,
СЭТА-ның корр.
Акмяне.

КОЛХОЗ БОЛГАШ КОЛХОЗЧУ

«Чаа тургустунган көдөө ажыл-агый артелинге мени хүлээп алырын диледим. Өг-бүлем 8 кижи. Чаңгыс аъдым, чаңгыс андазыным бар...»

(Межебөкс үезинниң Гульбинай суурунуң чурттакчызы Антанас Крижюстуң оргүүлеминден).

Литва ССР-ниң Күрүне архивинден бо билдиринникти тывылган. 1941 чылдың январьда ат салдынган, барык саргара берген ол саазын Неманның черинге көдөө ажыл-агыйның коллективизациязының эгелээнин бадыткап турар. Гульбинайга тургустунган колхоз дээрге, аныяк совет республикада ж баштайгы ажыл-агый болур.

...Антанас Крижюстуң бажының айтырарывыска-да оруска таварышкан өөренниктилер оңу. Дораан айтып бердилер. Оон даштыкы ханаазында «Мында хүндүлүг колхозчу чурттап турар» деэн бижик база бар.

Антанас Юозович садта ажылдап тур. Таныжып алганывыс соонда, ол бисти бажыңынче чалады.

— Баштай аъды кижи колхоз тургузар деп эгелээшкин үндүрген бис. А көдөө ажылагый артелинин хуралыга чээрби ийи кижи чедип келгенин ам-даа утпаан мен. Колхозту канчаар адап алырыл деп айтырыг туруп келген. Ленинниң ады-биле деп шиитпир чаңгыс үн-биле хүлээп алдынган. Ынчангаш, онзагай күжениишкин-биле ажылдап турган бис.

Крижюстуң өг-бүле альбомунда ол үениң фоточурактары ам-даа хевээр. Чер хемчээкчизи ыяш аршин дузазыбиле колхозтуң шөлүн хемчээп турар. Авдазын-биле чарган чер, көдөө суурга бир дугаар кестүп келген трактор. Литвага эң бир дугаарында тургустунган колхозка Харьковтуң трактор будүрүкчүлери ону белек кылдыр чорукаан чүве-дир.

Коллективтиг баштайгы тарылга өөрүнчүт-ле болган. Ынчалза-даа өстүрүп алган тараанын ажаар арга чок болган: дайын эгелей берген. Совет черден фашистерни үндүр сывыргап соонда, колхозтуң шөлүнге тарааны база катап тарып кааннар. Коллективтиг күш-ажылдың түңнели эки болган: кайгамчык дүжүт үнүп келген.

Антанас Крижюстуң бажыңынга кежээлерде-ле чаңгыс суур чурттугларының чыгаын келири чаңчылчаан. Оон өнүктери —күш-ажылдың хоочуннары дуржулгалыг механизаторлар бо-ла келгилээр. Колхозтуң ажыл-херектериниң, тараажының үүлелиниң дугайында солуун чугаа болуубээр. Бо хүнүрде СЭКП ТКның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында чугаа «хүн айтырыындан» дүшпестээн. Чурттуң Аъш-чем программазының түңнелдери бо чылын кестүп келзин дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп шиитпир бир үн-биле хүлээп алдынган.

Ленин аттыг колхоз Акмян районуңуң девискээринде турар, ук ра онуң адын очулдурарга «даш иг» дээн. Мында шөлдерде колургай даштар эдерик, ын-анаш, мелиораторларның ажылы дыка хүндүткелдиг. Олар чернин даштарын арыгла. дүжүт алыр шөлдү «эмиен» турарлар. Олар баштай Ленин аттыг колхозтуң шөлдерин культуржуткан. Амгы үеде оон гектар черден 25—27 центнер тарааны ап турар, мал ажылы шапкын хөгжөн турар.

Ол агрохоорайжыгатыгын

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДОЛУ ДЕТКИИШКИН

СОФИЯ. Болгария Улус Республика биле Герман демократтыг Республика Совет Эвилелиниң тайбыцга ынак принципиалдыг болгаш чагылыш чок даштыкы политиказын, Европага болгаш бүгү делегейге улустар аразынга кады ажылдажылганың болгаш тайбыцны быжыглаарының эрге-ажыктарынга тазрыштыр ССРЭ-ниң дүшкүүрүүг чоруктуг чавырылдырарын уламчылаарынче угланган инициативаларын бүрүн деткип турар. ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишерниң Болгарынга албан хуузунда найыралчы анчоруунуң түңнелдерин дутайты Софияда парлаан дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан.

БҮР биле ГДР Совет Эвилели болгаш социалистиг эске-даа чурттар-биле бүзүлбас эвилелин моон соңгаар-даа быжыглаар, ынчангаш социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң чаңгыс эйин болгаш сырый каттыжыышкынын доктаамал быжыглаарынга салыышкынын киирер деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Хамаарышпас Ливанче Израильдиң араатазыг халдаашкынын, Палестинаның араб улузунга хамаарыштыр АКШ-тың деткимчези-биле Израильдиң чорудуп турары узуткап чок кылырының политиказын талаалар шиитпирлиг буруу шапкан.

АКШ-тың президентизиннге Л. И. Брежневтиң кыйгырымында тайылбырлаттынган Совет Эвилелиниң туружугга деткишкин, Ливанның иштики херектеринге холгаарлаашкынны болгаш анва удур агрессияны доп-дораан совсадыр деп негелде ол документиде илергейлеттинген.

КАЙГАМЧЫК ХҮН

ГАВАНА. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиннге ол шиитлежидгенин бүрүн дең эргелиг кежигүнү болуп Куба Республиканың киргеи хүнүнден бээр 10 чыл болган. Ол шаитпирниң хүлээп алдыгыны таварылга эвес. АКШ-тың өскүдүп үндүргенин болгаш амдыгаа чедир хевээр артыышаан экономиктиг дерзин блокадазы ажып эртер арганы ол республикага бээр бүгү талалыг дузаламчыны революция гвилээнниң соонда баштайгы хүннерден-не социалистиг күрүнелер ацаа көргүзүп эгелээн.

Кубаның Совет Эвилелинбиле кады ажылдажылгазы эң калбак болгаш хөй талалыг болуп, черек кырында улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хаара туткан. ССРЭ-ниң деткимчези-биле республикада шиитизи-биле 200 чыгам объектилерниң туган, улуг будүүлгелерни даарты дериң турар, оларның аразында Никарода болгаш Моада никель заводтары бар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң өске-даа кежигүннери база Куба-биле кады ажылдажылгазын хавыладып болгаш калбартып турар.

ЧОГААЛЧЫЛАР ШУУЛГАНЫ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ГАВАНА. Кубаның чогаалчыларының болгаш культура ажылдакчыларының эвилелиниң III съездизи ажылын Гавананың Конгресстер ордузунга дооскан.

Эвилездик удуртур органнарын сонгаан. Эвилелдиң Национал комитединиң даргазынга Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү, сураглыг куба шүлүкчү Николас Гильеннн база катап сонгаан, ооң 80 харлаанын чуртка болгаш даштыкыга чаа калбаа-биле демделээн. Улустарның Найыралы совет орден-биле, социалистиг эске-даа чуртгарның орденнери-биле ону шаңнаан дугайында медээлерни юбилар өөрүп четтириишкин-биле уткаан.

Шуулганның түңнел резолюциязында Кубаның Компартиязының политиказын быжыы-биле деткип турар чорук, социализмниң идеалларынга халдыкшыл илергейлеттинген.

Кубаның чогаалчыларының болгаш культура ажылдакчыларының эвилели Совет Эвилелиннің, социалистиг ескедаа чурттарның чогаадыкчы организациялары-биле харылзааларны моон соңгаардаа быжыглаарын документиде демделээн.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

УЛАН-БАТОР. Социалистиг чаршыты калбак шептереткеш, Моолдуң күш-ажылчы коллективтери кол көргүүлер талазы-биле чылдың баштайгы чартыынның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Моолдуң экономиказының сайзырагай чанчылчаан адыры—мал ажылының чедиишкиннери оңза көскү болган. Малдың тергиин дээн хөн чаш төлүн алган. Эрткен чылдың көргүзүүдэн 350 муң баш хөй—9,4 миллион баш чаш малды ам чуртта доруктуруп турар. Ээттн, адгы-кешти, дүктү белеткээр болгаш күрүнеге садар талазы-биле улус ажыл-агыйжы чугула кампаниялар чедиишкиннир чоруп турар. Бо чылын тарааны, картофельди, ногаалларны болгаш мал чеми культураларны 610 муң гектарны тараан.

Планныг продукция кылып үндүрериниң баштайгы чартык чыл онаалдазын үлетпүр 3,9 хуу ажыр күүсеткен. Даг-руда арыглалының «Эрдэнэт» комбинады, «Монголсовцветмет» дээр ажыл-агый каттыжыышкыны, хөмүр-даш казып тывар бүдүүлгелер бедик түңнелдерни чедип алган.

Чурттуң экономиказыңа чедип алдынган денишилге МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улустуң эрес-шүдүргү ажыллаанының. Совет Эвилелиниң, аксы-дуймалышкы социалистиг эске-даа чурттарның ак сеткилдиг дузалажылгазының түңнели болган деп, «Үнен» солун бижээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ЛЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). Араб чөөн чүктүң коммунистиг болгаш ажылчын партиялар төлээлекчилериниң июльдуң эгезинде дүрген чыылдырган ужуражыышкынынга хүлээп алдынган кады кылган медеглелинн Дамаскыда парлап чарааан. Сирияның, Ливанның, Иорданиянның, Иракның, Палестинаның болгаш Египеттиң компартияларының, Бахрейниң Национал хостаага фронтузунуң болгаш Сауд Аравиязының Компартиязының төлээлекчилери аңаа киришкен.

Ливанга удур Израильдиң агрессиязы ай ажыг уе узамдыгып келди деп, медеглелде чугаалаан. Каш катап каражаан черде өлүмүг болгаш үргедээшкиннерни израиль эжелекчилер нептередип турар. Оларның кемниг үүлгедиишкиннерин делегейниң ийнги даймынның үезинде немец-фашистиг аг-шеригниң хоратаң үүлгедиишкиннери-биле харын деңнеп болур. Узуткакчы араатазыг дайынның объектизи болу берген палестин болгаш ливан улустар, Сирияның дайынчылары бергелерге шыдажып, халдакчыларга маадырлыг ойтур шаныышкынны берип турар.

Америк администрацияның шуут киржилгезн-биле планнаттынган болгаш белеткеттинген эжелеишкинге Ливан таваржып турар. Халдаашкынның шериг болгаш политиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге рольдар хуваалдазыны «стратеттиг кады ажылдажылга дугайында» америк-израиль дугуржулгага база агрессияның мурнуу чарымында Тель-Авивтиң болгаш Вашингтонның аразынга сүмележилгелер үезинде чедип алдынган дугуржуушкуннарга дүүштүр хуваап турар.

Израиль биле АКШ Удурлаашкынның палестин шимчээшкинин (УПШ-ти), Ливан национал-патриотчу күштерин (ЛНПК-ни) болгаш Сирияны чок кылырын, ынчангаш Кэмп-Дэвид дугуржулгазын Чоокку Чөөн чүкке доңнаштырарының оруунда кол моондакты ап октаарын ораллажып турар, Израильдиң эжелекчи тогдупуушкуннары-биле АКШ-тың нефтизирек болгаш шериг-стратеттиг сонуургалларының дүгжүүшкүнү антиарабчы эвилелдежилге киржикчилеринде Ливанга хамаарыштыр: палестин улусту кырып чок кылыр, Сирияны кошкадыр, Национал-патриотчу күштерге согуушкун таварыштырар, Ливанны каш кезектерге чарар дээр соңгаларының бир демей болуп турары-биле тайылбырлаттынар.

Ливанның чарылдырыкчы күштериниң, бирги эллчегде 1975 чылдан бээр Израильге болгаш америк империализмге каш удаа бараан болуп келген Катаиб партияның туружун Араб чөөн чүктүң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары шиитпирлиг буруу шаап турар.

Израильдиң агрессиязын деткиишпээн, ол кавыда политиктиг байлалдың ут-шиин бодунуң эрге-ажыктарынга таарыштыр эллдирип, бодунуң туруштарын болгаш түс черинн реакциялының туруштарын быжыглап, араб чурттарны агрессчи блоктарга киирип, антиимпериалистиг углапышкынны чорудуп турар ёзу-чурумнарны кошкадырын кызыдып турар.

Ливанда өлүм-чидимниг болуушкуннарга хамаарыштыр ыыттавайн эрттирерниң туружун эллеп алган реакциялыг араб ёзу-чурумнарны мооң-биле холбаштыр буруу шавар ужурлуг. Арабтарның национал херээнден өскерлип, ырбакшаан, олар боттарының эргезинде бар чепсектерни дайзынга удур УПШ-тин, ливан НПК-ниң болгаш Сирияның чорудуп турар демисеелининң эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаарындан ойталап турарлар. Ол туруш-бодал — тактиктиг чазыг эвес, харын империалистерге бараан болгаш политиканың чайгаар түңнели-дир.

Агрессия уламчылаан, Бейруттуң кырында дириелип келген айыыл өзүп, чөрүлдээге дөрт америк холгаарлаашкынының кыжаныы чидиглешип орар деп, медеглелде чугаалаан. Ак бажыңның чугаалаан турары америк десантының Ливанга дүжүрүп чадап чогу онза айыыл болуп турар. Бүгү араб патриоттар ону болдурбас дээш күжениишкиннерин салыр ужурлуг.

Ливанның камгалакчыларынга делегейниң улустарының көргүзүп турар деткимчезинге бедик үнелээшкинни медеглелде берген. Ол деткиишкинге кол рольду социалистиг чурттар, бирги эллчегде арабтарның шыычы өңүүү — Совет Эвилели ойнап турар. Израильди болгаш ооң америк камгалакчыларын чаасказанырадырынга акы-дуңма коммунистиг партиялар, делегейниң янзы-бүрү чурттарының демократтыг болгаш тайбыңга ынак күштери, каяа-даа каттыжпас күрүнелер боттарының салыышкынын киирип турар.

Израиль халдаашкынга удур демиселге интернационалчы дузаламчының болгаш ол демисел-биле эң-сеткил каттыштырылгазының келергей чугулазын Араб чөөн чүктүң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары долу хемчээлинге билип турар. Удуг Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыштырылгазынын эске-даа чурттары-биле, антиимпериалистиг революсчу шимчээшкининиң бүгү отрядтары-биле пайыралдың болгаш кады ажылдажылганың белдирлерни олар моон соңгаар-даа быжыглаар.

Ливанга удур америк-израиль сулчээни үе шавар болгаш агрессияны узуткаар дээш тодаргай хемчегларни алырыпче араб чурттарның ажылчын ангызын документиде кыйтырган.

Кады кылган документиге ат салган партиялар - түңнелдиле мынзыг шиитпирлээны болгаш: «Эгландын хогуцар ырадынар!», «УПШ-тин, Ливан НПК-ниң болгаш Сирияның зайынгы эвилели быжыгын тудуун!», «Араб-совет пайыралчуттан болгаш хегжүү тудуун!».

БӨМБҮРЗЕКТИҢ АГААРЫ

РИМ. Бүгү Италияда амыдаглыы ыыкаш эвес изиг агаар чалгаар-ла ёзулуг аарберге байдалды тургускан.

Чурттуң жүрүүн районнарында хүндүскү уеде агаарның температуразы золегеге беиш дөртен ажыг градус изиг боол турар. Сарониия шуптузу-ла ерт-биле шиитынган. От көдеэ ажыл-агый шөлдерииге эштиимес каражаны таварыштырган, кат-чимистиз будун-будун шөлдерни ерттедиткен. Ерттер түңнелинде дөрт кижи өлген.

Хун иши Сицилияның калбак-делгем шөлдерин шуут-ла гоозурадып, ертен болдурган. Цитрус үнүттериниң бүжүдүнүң 70 чедир гуузу уэуткатынган. Ижер суунуң дыка чедиишпестедии илерел турар. Ону чаждык чурттакчылыг черлерде ийи неделя болгаш-ла чугле бир шак иштинде үлеп берип турар. Ону чижеэ кижилер доп-дораан ажыглап алгаш, суену дендии улуг ертек-биле содыпаи турарлар.

ПАРИЖ. Франциияның дыка гей районнарында журнукуундан артык изиг түннер боол турар. Июль онның түнүнде Гуцука термометр 43 градус чедир көдүргеен. Каркассонга, Перпиньянга болгаш журнуу чуктуг еске-даа хоорайларынга изиг база-ла аңаа деңнежип турган. Тус черлерниң эрге-чагырааларын ижер суену хемчээп эгелээн болгаш, ону сүтгарылгага ажыглаарын зоругдаан.

Үргулчүлээн изиг түннер болгаш кайдаашкын көдээ ажыл-агыйга улуг когарааларны таварыштырып турар. Дрож, Ардеш, Устүү Лаура, Вар департаментилерде мал чежи культураларының чартык кезиниң ёзүүдү уэуткатынган.

Изиг, кайдаашкын, а ол ышкаш куштуг хаттар Франциияның журнуу талазында арагыыларга ерттерни боидурган. Воклюз болгаш Буш-Дю-Рон департаментилерниң кыыгаарында ерт ажыдаа чалбыышталбышаан, жүң-жүң гектар арга-ыыларын черлерни уэуткаан. Марсельден ырак эвестө турар Роккер деп хоорайжыгаштың ерт долуузу-биле ёзээлеткен. Роккерниң чурттакчыларын шуптузун чайлаарын аппарган.

БРАЗИЛИЯ. Бразилияның журнуу чүгүнде Парана штаттың көдээ сэжыл-агыйында бир ай ажыы уе шиитинде үргулчүлээн чаастаашкын улуг коларолоы таварыштырган. Ол ыыларыкта кофе, кукуруза болгаш тарыжык тоорук шөлдери ыыка үрелеп. Оон ооскө — Рио-Гранди-ду-Сул ёзөр журнуку чүк шиитинге көдээ ажыл-агыйга чедирген когарал ам бевин 2 жырд. крузейро (11 жил. доллар ажыг) боол турар. Ол ышкаш негаалар шөлдериниң 70 гире гуузу уэуткатынган.

ДЕЛИ. Шуут чүгээлиг, чарлыгылай берген черлер, курлаг арыктар болгаш суулар, боттарының суурларын кагган, суг болгаш аъш-чем ойлээр ооэш шуушкан кижилер — кадыг-дошкун кандаашкынга таварыштыкан Индияның журнуу районнарынаи корун болдур чүүлдер ол-дур. Ында термометрниң жөңүн суулуг айтыкчыын дыка изиг түннериниң иштинде цельсийниң-биле кайар 40 градустан кудулаавайн келген болгаш чамдык хүннерде 45 градус чедир айтыкчыын турар. Солуннарның дыңнадыкчыын ёзүүлар алыр-га, Уттар-Прадеш, Бихар, Раджастан, Барыын Бенгалия штаттарда хүн адыышкынындан колдуунда-ла кыраннар болгаш үргулардан 20 ажыг кижи өлген. Чаъс-чарның чок боол турарындан дыка деллем девискээрлериг черлерде көдээ ажыл-агыйның тараа-быдаа шөлдери кургап калган. Чурттуң көдээ ажыл-агыйының таварышкан караже-коларал чус-чус жиллион рупий-акша чедип турар.

ДЕЛИ. Индияның Барыын Бенгалия штадының ээзэн хөй районнарынга болгаш күштүг сув үеэлээшкинниден 20 жүң ажыг кижи чурттаар чер чок арткан. Дыка деллем шөлдер болгаш одар-белчиирлер сув адаанче киргеи. Айыылга таварышкан районнарның чонунга ак-тонуы болгаш аъш-чемни чедирип, хандыраачы организовастаан.

(СЭТА).

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

КИТО (СЭТА). Эквадорнуң Портовьехо хоорайынга Эквадорнуң Ажылчы чоннарының Конфедерациязының (ЭАК) XVI съездизи доңуңуң ажылын дооскан. Чурттуң аңгы-аңгы районнарындан барган 1.100 делегаттар ооң ажылынга киришкеннер. Ол чыышка даштыкы азалчылар, оларның аразында ВЦСПС-тиң делегациязы база киришкен.

Съездиниң делегаттары күш-ажылчы чоннуң политиктиг, экономиктиг болгаш социал байдалдары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген, профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш, Эквадорнуң ажылчы чоннарының чаңгыс эптиг фронтузун быжыглаары дээш демисеежиринге ЭАК-тың шиитпирлиин бадыткааннар. Ажыл төлевирининң деннелин бедидериниң, өртек-үнелернин бедиирингө контролдуу тургузарының болгаш ёзулуг аграр чазртыышкынарын чорударының дугайында кол салдынып турар ажылчы чоннарның негелделерин күүседирин дээш демиседи калбартып шиитпирни съезд чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Термоядролуг дайынны үндүрүп болуру-биле айыылды тургузуп турар АКШ-тың империализминиң авантюристиг дайынында политиказын шиитпирлин-биле буруу шапкаш, профэвилел чыыжының киржикчилери, Совет Эвилелиниң болгаш эске-даа социалистиг чурттарның тайбың күүзэи политиказын изии-биле деткип турарын илередип, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭниң Дээди Соведииниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының бөө-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чоруткан чагаабижинн чаңгыс үн-биле чүүлдүгүнүн турарын илереткенер. Ол ышкаш съезд ССРЭниң тургустунганындан бээр 60 чылынга үткүштүр байырлыг чагааны база хүлээп алган.

Чыыштың ажылының түңнел хүнүнде ЭАК-тың күүскомунуң чаа составын сонгаан. ЭАК-тың даргазынга Эдгар Понсе сонгуткан.

В. ГОСТЕВ.

ГОЛЛАНДИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛ ПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ГААГА. (СЭТА). Сентябрь 8-те парламентиге эллчег чок сонгулдаларга белеткел талазы-биле Голландияга калбарган кампаниянның чугула айтырыгларының бирээзи чурттуң девискээрииге ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын тургузарының дугайында айтырыг боол турар. Чагырыкчы бөлүүтүң иштинде чөрүдээлериниң болгаш дайынга удур чуртта калбарган шимчээшкининиң уржуундан бо талазы-биле үзе шиитпирлээшкин ам-даа чедип алдынмаанын билдингир.

Күш-ажыл партиязының Амстердамга болган сонгулда мурнуңуң съездизинге НАТОнуң планын ёзугаар голланд черге 48 чалгынныг ракеталарны тургузарыга социалистериң удур туружу база катап бадыткаттынган. Күш-ажыл партиязы чурттуң иштинге чаа ядролуг чепсекти тургузарын кандыг-даа байдалдарда болдурбазын чедип алыр деп сонгулда мурнуңуң программазында чугаалап турар. Голландияның премьер-министри чораан Й. Ден Ойл ам болур сонгулдаларга Күш-ажыл партиязының сонгулда даазызын эргелеп-башкарар дээн. Ол «ядролуг чепсекти эңдере будурерин соксадырынче съездиге чүве чугаалаш, кыйгырган. Христиан-демократтыг кыйгырыгның болгаш барын үзелдиг либералдарның партияларының төлээлекчилери кирер составтыг барын-төп эвилелди сонгулдалар соонда тургузарының планы Голландияның девискээрииге чалгынныг ракеталарны тургузарын чөпшээрентип болуру-биле айылдыг деп ол демделээн.

Күш-ажыл партиязының даргазы М. Ван Ден Берг чазак бөлүгленишкининиң составынга социалистериниң кире бээр таварылгазында оларның киржилгези-биле чазактың Голландияга америк ядролуг ракеталарны тургузарын чөпшээрээрин болдурбас дээрзин съездиге онзалап демделээн.

НАТО-ның айылдыг планнарын боттарынга удур, сонгулдалар соонда тургустуган чазак НАТО шугуму-биле Голландияга онаап турары ядролуг сорулгаларын эң-не эвээш кылдыр кызырарын доп-дораан чедип алдын дээш демиселди улам калбартырын Күш-ажыл партиязының съездизи кыйтырган.

Күш-ажыл партиязының мурнуидагы чазак бөлүгленишкининиң талазы-биле өске ийи эвилелчилери — Христиан-демократтыг кыйгырыг болгаш 66-ныг демократтары партиялар боттарының съездилеригге НАТОнуң ракета-ядролуг планнарын деткип турарының дугайын медеглээн. Ам болур сонгулдаларга христиан демократтарның даазызын эргелеп-башкарар амгы премьер-министр А. Ван Агт келир үениң коалициязынга социалистериң киржириниң негелдези кылдыр Голландияның девискээрииге америк ракеталарны тургузарының талазы-биле эптеш чок туружундан Күш-ажыл партиязының ойталаарының дугайында айтырыгны дорту-биле тургускан.

Чазакта амгы бөлүгленишкининиң киржикчилериии: Христиан-демократтыг кыйгырыгның (парламентиниң 150 олудунуң 48-зин эзлээн), Күш-ажыл партиязының (44 олуттуг) болгаш 66-ныг демократтарының (17 олуттуг) аразында чөрүлдээлериниң шыңгызыбиле күштелгенинин уржуундан чуртка эллчег чок парламент сонгулдаларын кылыр ужурга таваржып турар. Чазактың бюджет талазы-биле политиказы-биле чөпшээрешпейн бартанындан Күш-ажыл партиязындан алды министрлер албан-хүлээлгелеринден дүшкеннер. Ол ышкаш Голландияга америк ракеталарны тургузар айтырыг талазы-биле чөрүлдээлер чазак кризизиниң тургустуларына эвээш эвес рольду база ойнаан.

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарда ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының пленарныг хуралы аңаа болган.

ЖЕНЕВАДА ХУРАЛ

ЖЕНЕВА. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарда ССРЭ-ниң болгаш АКШтың делегацияларының пленарныг хуралы аңаа болган.

(СЭТА).

ФРОНТУНУҢ КЫЙГЫРЫЫ

МЕХИКО (СЭТА). Национал Хоталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузу болгаш Сальвадорнуң Революсчу-демократтыг фронтузу Сальвадорда даштыкы интервенцияны соксадырын, гөндурас шеригларин ооң үндүрерин болгаш чурттуң девискээриниң бүдүүбүрүн болур чоруун хүндүлээрин негээринче демократтыг бүгү чазактарны кыйтырган.

НХФ-РДФ-ниң политик-дипломаттыг комиссиязының кежигүнү Эктор Окели аңаа чүве чугаалап тургаш, аязы-бүрү медээлерни ёзугаар алырга, июнь 23-тен эгелээш, Сальвадорнуң девискээринде сальвадор тура-халышканнарга улур хөделип турар 2-ден 3 муң чедир гөндурас солдаттар бар боол турарын дыннаткан.

Гөндурасты Вашингтоннуң айтыышкынын ёзугаар ол черниң улузун боой тудар хүлээлгелиг Төп Американың жандармы болдурар талазы-биле Рейганның ажылдап кылган планнарын ёзугаар гөндурас президентизиниң Баабдала ордузунда ырак эвесте турар кывар түүлдүң улуг силазы орттеген.

Тайбың ливанцылары болгаш палестиннерни узуткаары, эмнелгелерни, школаларны, уругдар турар бажыңнарны болгаш чурттагга черлерни үргедээри америк эмиссарлар Хабиб оңле Дрейпер оларның арабтарга дүжүп бериишкинниг «шиитпирии» албадаар дээш чугаалажыышкынарын Бейрутка кылып турарының үезинде боол турар.

«Ливан болгаш палестин удустарга удур Израильдиң кем-бурууду үүлгедиишкиннерни планнаарында бот-боттарынга дүжүп киришкен болгаш агрессорлу узуг үргедээшкинни болдурар боо-чепсек-биле чепсегээн америк империализм шуут-ла ажык болгаш дөрт-даа холгаарааашкынны кылып турган, бодунуң кара сагыштыг херээн туюлунга чедирерин күзеп турар» — деп, Дамаскының «Тишрин» солуну бижээн. — Вашингтон сөөлгү хүннерде бодунуң бүгү-ле чүткүлүн палестиннерни «чайладыр кежүүрииче», тодаргайларга, Ливандаи үндүр ойладырынче угландырып турар. Ындыг турбуже, АКШ араб чурттар аразының мурнунда хүлээп алган шиитпирлерии ёзугаар Ливанга палестиннерни турарры дүрүм ёзугаар боол турарын ажеттээр тоон көрбеии турар».

Эжелекчилер боттарының хуваап алган черлеринге үргүлчүлеидиг үеде артыш кылар деп турарының чаа-чаа бадыткаалары кэзп турар. Чижээ, Лондонуң «Файнэншл таймс» солуунуң корреспондентиниң хереченлеп турарын-биле ажыглаар, Чөөнку Чөөн чүкке америк шеригларнин турар черин калбартыр, Тель-Авивке болгаш Вашингтонга тааржыр чалча корумчурумну Ливанга тургузар арганы бээрн боол турар.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОРЛАРНЫҢ ҮҮЛГЕДИИШКИНИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль агрессорлар Ливанның найысылалын ыяк бүзээлеп алгаш, ооң чурттакчыларын үргүлчү узуткап, хоорайны бузундулар кылдыр үредип турар. Июль он бирдеи он ийиге чедир олар Барыын Бейруттуң чурттакчылыг кварталдарынче бир чүс муң ажыг үтер-боо октарын атканнар. Узаи, Рамлет аль-Байда, Факхани, Сабра, Шатила, Тарик аль-Джадида болгаш эске-даа хөй-хөй районнар кадыг-дошкун бооладаашкыннарга таварышкан. Бейруттуң «Махассед», «Бейрут», «Барбир» деп эмнелгелериниң бажыңнары үтер-боо октарының чиге дегтининден үрелген, өскүстер турар бажың дыка бузулган. Чурттар аразының аэропортунуң болгаш Лайлакиниң чанында Бурдж аль-Баражна районнарының бажыннарының 80 хуу хирези үзүк-соксаал чок бомбалаашкындан болгаш үтер-боо адыышкыннарындан узуткаттынган.

«Бир эвес бо калчаалыг бомбалаашкыннар соксавас болза, Бейрут чер кырындаи узуткаттынар апаар» — деп, Ливанның премьер-министри Вазган чугаалаан.

Израиль үге-боо октарының болгаш бомбаларның үзүксоксаал чокка ливан пайысыдаа кыдыкшыл илергейлеттинген.

Израиль чогаалчыларының болгаш культура ажылдакчыларының эвилели Совет Эвилелиннің, социалистиг ескедаа чурттарның чогаадыкчы организациялары-биле харылзааларны моон соңгаардаа быжыглаарын документиде демделээн.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

УЛАН-БАТОР. Социалистиг чаршыты калбак шептереткеш, Моолдуң күш-ажылчы коллективтери кол көргүүлер талазы-биле чылдың баштайгы чартыынның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Моолдуң экономиказының сайзырагай чанчылчаан адыры—мал ажылының чедиишкиннери оңза көскү болган. Малдың тергиин дээн хөн чаш төлүн алган. Эрткен чылдың көргүзүүдэн 350 муң баш хөй—9,4 миллион баш чаш малды ам чуртта доруктуруп турар. Ээттн, адгы-кешти, дүктү белеткээр болгаш күрүнеге садар талазы-биле улус ажыл-агыйжы чугула кампаниялар чедиишкиннир чоруп турар. Бо чылын тарааны, картофельди, ногаалларны болгаш мал чеми культураларны 610 муң гектарны тараан.

Планныг продукция кылып үндүрериниң баштайгы чартык чыл онаалдазын үлетпүр 3,9 хуу ажыр күүсеткен. Даг-руда арыглалының «Эрдэнэт» комбинады, «Монголсовцветмет» дээр ажыл-агый каттыжыышкыны, хөмүр-даш казып тывар бүдүүлгелер бедик түңнелдерни чедип алган.

Чурттуң экономиказыңа чедип алдынган денишилге МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улустуң эрес-шүдүргү ажыллаанының. Совет Эвилелиниң, аксы-дуймалышкы социалистиг эске-даа чурттарның ак сеткилдиг дузалажылгазының түңнели болган деп, «Үнен» солун бижээн.

(СЭТА).

ЧУРУМТА: ССРЭ-ниң техниктиг дузалажылгызы-биле Болгарияда тудуп турар «Козлодуй» деп баштайгы атомнуг электростанция.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МИНИСТРНИҢ БАДЫТКААШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШтың кампалал министри Уайнбергер, америк телевидениеге чүве чугаалаш, администрациияның Ливанга далай-чадагшериглерин аппарып дүжүрер дээнии бадыткаан. Ол десантының кол-ла сорулгазы, палестиннерни Барыын Бейруттан үндүр көжүрерии хандырары болурун ол чугаалаан. Президент Рейган бодунуң эллчээнде журналистер-биле беседазынга «бир эвес ол тайбыцны чедип алырынга эргежок чугула апараа, Ливанче америк шеригларни чорудар дугайында бодунуң «каллаашкынын» күүседирин медеглээн.

Херек кырында чугаа болза, тайбың дугайында-да эвес база «Ливанны кампалап алырының-ла дугайында эвес, а Израильге бодунуң агрессиязының үре-түңнелдерин долуузу-биле ажыглаар, Чөөнку Чөөн чүкке америк шеригларнин турар черин калбартыр, Тель-Авивке болгаш Вашингтонга тааржыр чалча корумчурумну Ливанга тургузар арганы бээрн боол турар.

УРАН ЧҮҮЛ ДЕЛЕГЕЙИНДЕ: бөөдалдар болгаш боттаныышкыннар

ШҮЛҮКЧҮНҮҢ РОЛЮНДА — ЫРААЖЫ

Низаминиң шүлүглелдериниң номнары, улуг шүлүкчүнүң чогаадыкчы ажылының дугайында литературоведтериниң, ооң чурттап чораан үезиниң дугайында төөгүчүлериниң шинчилелдери ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Магомаевтиң чүгле столуң эвес, харын ноталар кыдыраштары долган чыдар роялының кырын безин дүй алган. Оларның чанында «Низами» деп фильмниң сценарийи. Ында хол-биле кылган демдеглелдер база эндерик. Ийи сериялыг ол фильмни «Азербайджанфильм» биле «Мосфильм» кады тыртырып эгелээн. Кол ролюнда — М. Магомаев.

— Кинематограф коргузукчу байлак аргаларының талазы-биле мени кеззээде хаара тудуп келген. Ынчалзажок бодумнуң артист салым-чолумну кинога ойнаары-биле холбап көрбээн мен — деп, сураглыг артист чугаалап орар.— Мээң ыраажы бооп ойнап туррарым киноларлээрге көнгүс ооскерек-тир. Ыраажы кижи бодунуң херээн кылыр-ла болгай деп бодаар мен. Ынчангаш кинематографистерниң алээн каш саналдарын хүлээп албаан кижи мен. А ынчаарга режиссёр Э. Кулиевтиң чалалгазы мээң ооң мурнунгы шинтпиримни солуур кылдыр албадады: чугаа дээрге Низаминиң овур-хевирин экранга бир дугаар тургузарының дугайында апарган. Ооң шүлүк чогаалы чурттап чораан үезинден бээр сес вектер арткен-даа болза, бодунуң мерген угаанныы-биле, амгы үеге хамаарыштыр ыраажы кижилерни номчукчуларны хаара тудуп турар болгай...

Магомаевтиң кабинединде аскан Низаминиң портрединиден ол биче чиге көрүп орар. Портрет ам-даа доозулбаан. Чүрүк чуруурун Магомаевтиң шагдан бээр сундулалы. Опера овур-хевирлерин тургузарда ол бодунуң «маадырын» саадынга, холска, пластилинге баштай көрүп алырын кызыдар.

— Фильмни тургузуп тура бис Низаминиң экранга тайбынның болгаш улустар аразынга найырааның демиселчизи, интернационалист кылдыр көргүзерин кызыдып турар бис. Чогум-на ындыг шынарлар-биле ооң шүлүк чогаалы биске эргим.

Кинематографка улуг ажыл ыраажының гастрольларының графигин ескерткен. Ынчалзажок ол бо чалын Барыын Берлинге «Уран чүүл ажылдакчылары — тайбын дээш» деп каттыжышкынның инициативазы-биле эрттирген делегей чергелиг «Тайбың байырлалынга» — политиктиг концерт-шинге киришкен. Ол фестивальга ол шүлүкчү Н. Добронравовтуң сөзүнге «Чер-шинакшылдың төрээн чери» деп ырыны албан-биле бижээш, ону орус, немец, англи дылдарга ырлаан.

— Дайын үезинде өлген ачамны көрбээн мен. Ол тайбың чер кырынга тайбын дээш өлген. Бистиң бөмбүрзээвис кырынга ядролуг халаптың кыптыгарын болдурбас ужурлуг бис. Бодумнуң ырларымга тайбын дугайында ырлап чоруур мен. Низаминиң шүлүктери үе-шаг дүвүден тайбын камгалалынче кыйгырып турар — деп, М. Магомаев чугаалаан.

К. АБДУЛЛАЕВ,
Л. ГОЛЬДШТЕЙН.
СЭТА-ның корр.

Баку.

ГТО-НУҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ НЕДЕЛЯЗЫ

Бистиң чуртувуста бир дугаар эрттирип турар ГТО-нуң неделязы июль 12-де эгелээн. Фабрикаларның болгаш заводтарның, албан черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның миллион-миллион күш-культуржулары ажыл шагының соонда ГТО комплекизиниң нормаларын дужаары-биле стадионнарже, бассейннерже, спортчу шөлдерже чоруп турар. Массалыг ол маргылдаалары ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга тураскаатқан.

— Бистиң нептерентей комплекизивистиң неделязы күш-культура болгаш спортче күш-культура коллективи, хоорай, район, область бүрүзүнден эң хөй кижилерни хаара тударынга салдар чедирер ужурлуг. Стадион оруунче, туристиң маршрутче, бассейнче баштайгы базым-даа болгай-ла — деп, СЭТА-ның корреспондентизинге ГТО комплекизиниң талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлелин удуртуп турар Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Алексей Леонов чугаалаан. — Программада кол чүүл — комплекстиң чайгы хевирлериниң талазы-биле нормаларны дужаары. Ол дээрге кросс, чарыш, сугга эштири, кара бөөлаары-дыр.

Чеди хүннериң дургузунда бүдүрүлгелериниң, албан, өөредилге черлериниң ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери боттарының шилип алганын ёлгаар дүрген маңнакчының, часпас адыгжының, туристиң хүнүн эрттирип болур. Неделя июль 18-те эштикчиниң бүгү-эвилел хүнү-биле доостур.

Неделяның программалыга дүүштүр пионер, спортчу, кадыкшыл, күш-ажыл лагерьлеринге, студентилерниң тудугжу отрядтарында солун маргылдаалар эртер ужурлуг. Оларда дыка хөй аныяктар, школачылар бар болгай. Бүдүрүлге коллективтериниң «Бүгү бригада-биле — стадионче!» деп кыйгырыглыг көрүлдезиниң киржикчилериниң маргылдааларынче онзагай кичээнгейни угландырар.

ГТО-нуң неделязы ниитя күш-культуржу белеткелдиң, ладыгышкынның чаа бөлүктериниң, чурттап турар черииң аайы-биле спортчу-кадыкшыл клубтарының, спортчу тудуглар чанында чурттакчы чоңга консультация пунктуларының тыптырынга дузалаар, ийиги бөөр.

(СЭТА-ның корр.).

Архангельски область. Ак далайның эртинези — Соловкиге чырык дүнелерниң үезинде аңаа туристиң чай эгелээн. «Татария», «Буковина», «Юшар» деп үш теплоходтар туристерни неделяда ийи удаа аңаа экеп турар.

Ортулуктарның бойдузу кедергей сараш болган боду бүткен чурумалдыг. Соловецкиниң күрүненин төөгү-архитектуралыг музей-заповедниги ол ортулуктарда тургустуган. Кайгамчык солун тудугларны — Соловецк кремльди, хүрээни, каналдарны, суг шыгжамырларын, көвүрүглерни дөрт чүс чыл бурунгаар аңаа тутқан.

Чай дургузунда орулуктарга чүс мундан эвээш эвес туристер келир.

ЧУРУКТА: туристер эрикче бар чорлар.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Сонуургактарга

КОРТКАНЫНДАН КӨЖҮЙ БЕРГЕН

Ирбитей ирейниң Чадырлыг-Хемде база одаа бар. Ол ирей чеди ай үезинде-ле аңаа чеде бээр чаңчыдыг. Чадырлыг-Хемде ооң чылдың-на сиген кезер элээн улуг алаагы бар. Ол алаактан сиген кескеш, бөлгеш, сараатгаш, берге кыш болур болза, ону аңнарга салып бээр чаңчылдыг чораан. Ирбитей анчы бо удаада база-ла ол чаңчылыбиле чедип келгени ол. Бо чылын оът-сигенниг үнгенидаа аажок болган.

Кырганнар черле ажыл бүрүзүн хынамчалыг кылыр. Ирбитей ирей дежү, маска, кадыыр, шалыжын эрткен чылын шыгжап каан черинден ужулгаш, баштай оларын белеткеп алган. Ашак кадыыр таптап турда, одагга аътты ийи кижи чортуп келген. Келген улустар ашактың танывыры улус болган. Демги анчылар чемненип алгаш, кежээки одарда аңнаары-биле чорупканнар. Кежээ чедип келзе-ле, адыг адын кагдывыс, ыырып аразынче кизирткейнин кире берди, ында барып өлген боор деп аажок дүвүрээн чедип келгеннер.

Ол дүне анчыларның сагыжы дөстүнмейн хонган. Даартазында анчылар адын каан адының дилээря-биле шай чылдың ижин алгаш, даң бажында чорупканнар. Ирбитей ирей түү болганын көөр дээш оларның соондан чорупкан. Демги ийи аңчы баштай баргаш, дүүн адыг аткан черин көөрге, адыгның балыгланганы шынныг, ханы төктүн чоруй барган болган. Адыгны истээш чорупканнар. Ыырып аразынче киргеш, ис чиде берген. Аңчылар таакпы тип алгаш, чугаалажып олуруп алганнар. Ол аразында Ирбитей ирей база чедип келген. Ирбитей ирей оларже чоокшулап олурда, хенертен аңчының бирээзи коргунчуг кылдыр алгырыкаш, дыт будуундан тутунуп үнүп бар чораан. Ирбитей ирей канчаңгаш көрер каапталга, адыг оон соондан халып бар чыткан, аңчы боданыр-даа чай чок, боозунуң мажызын баскан — адыг олла черинге аңдарлып кээп дүшкен. А аңчыларның бирээзи ам-даа даңзазын тутунушаан маспактанып алган олурар болган. Чедип келгеш көөрге, адыгны көрүп каапол-ла черинге олура көжүй берген болган. Көжүп, билинместей берген эжин оңгарылдырып, дыштандырып алгаш, адының эъдин союп-бүзүп алгаш, аңчылар чорупканнар. Одагга келгеш демги аңчылар Ирбитей ирейге улуу-биле четтиргенин плереткеш, чемдаа ишнейн чаңын чорупканнар. Адыгның эъдин-даа, кежин-даа көргеш, оларның түгле кускузу келир болган.

К. ДОРЖУ.

ЧОКТУҢ СОО ДЕП ЧҮЛ?

(Фельетон орнунга)

Качык девискээринге хөй чыл чурттаң, пиитиниң сардыын малдан чораан Чооду Кыргысовуч Соян-оол дээрэн магалыг экиргек чораан кижи түве. Хоочун сарлыкчыга чоокта ужуражы бергеш, амыраанымны түге дениээрил.

—Шөлээм ажыглап сыын аннаар дээп кижи мен,— дээш, чөпшээрел бижиимни эшке көргүскеш,—менээ түр када боонну ачыладып көрем—дидим.

—Мээң боо турган түме. Ону шагдаа хураага-ан.

— Ынчаарга аъдыңны ачыладып көр, Кыргысович!

—Менде аът турган түме. Ону оор алга-ан.

—Ынчаарга эзериинни.

—Мээң эзер турган түме. Хаван чадаг кижээ ол херек чок дээш мен ону садыпты.

—Мотошиклиниң мунун чораан кээйин бе?

—Мээң «Урал» турган түме. Оон ээ көвей боорга мен өскээр садыпты.

—Ынчаарга сээң чиик чыланыңга ушкажып алган тайгаже дөгүп алыыл. Оон кады хаймырдан манаалы.

—Мээң «Москвич» турган түме. Акша хереглээш ону садыпты.

— Ынчаар сайгарлырыкга кадайың ажынмады бе?

—Мээң кадай турган түме. Шагда чарылган бис.

—А үрүглариңар?

—Мээң бир оол, беш кыс турган түме. Олар өскеш, тускай өг-бүле болган түме.

—Өөнде ам часкан сең бе, ынчаш?

—Мээң өг турган түме. Бот кижээ артык боорга, ону садыпты.

—Бичии кызыл чүведен ижээлем—деп баптактандым.

—Мен архилээр чораан мен. Ам ону шыдавас кылдыр эведип каан түме.

—Оода таакпылажмылам. Каям таакпың.

—Мээң тамхи чок.

—Ынчаарга мен-даа чаныптайн—дээш, кадайымның чагыы сагыжымга кире хонуп кээрге, сөгледим:— Бодуңнуң кады-кожаңның соп чигеш сарлык кудуруундан садып көрем. Чооду Кыргысович?

—Менде хөй сарлыктар турган түме. Оларның когуп үзе күрүнээ он шаа чыл мурун садып каан. Ынчангаштың-на чангыс сарлык кудуруун хүндүс дениг кижи безин тыппас.

Өске-даа чүвелер канчаарыл. Хоочун сарлыкчының чангыс тудум сарлык хылы тыппаанынга эмин эртпир кайгаан мен. Ынчанмайн канчаар. «Нарын» совхозтуң үндезилекчилериниң, оларның бурукгуларының чүс-чүс чылда малдан, салгалдан салгалче дамчыдып чораан — сарлыын үзе узуткааны кымга хомуданчыг эвес боор. Сарлык ол дээрге эвээш шүүделдиг, элбек орулгалыг мал дээрзин чоп билир ышкажыгай. Чижээ, эрткен чылын «Моген-Бүрен» совхоз чүгле сарлыктан каш муң рубль арыг орулгалыг болган. Ынчангаш мурнунда сарлыкты шуут танывас турган ажылагыйлар безин сөөлгү чылдарда сарлыктыг апарган. Оларта «Тес-Хем», «О. Шынаа» база «Сүт-Хөл», «Тээлин» дээш ышкаш совхозтар хамаарыжыр.

Сарлык когуп үзүп турганнарның сагыш-бодалынга ол үеде та чүү саймаарап турган чүве ийик? Сарлыктың шакла ол бак «салымын» «Нарынның» чүс-чүс өшкүзү, оңон тевези база үдешкен. Ам ол сарлыктар дугайын Сояп-оол чүгле дүжүнге көргүлээр апарган.

Б. ИРГИТ.

ҮҢГҮРДЕН...

«УТКА 25 чылы» совхозтуң одарларының девискээри болур Аргалыкты дагларынга өөр бөрүлер тыпты берген. Малчыннар оларга удур демисежин турзажок, когаралга таварышкылаан. Малдың дайыннарын узуткаары, көдээ ажыл-агыйның продукциязын чидириглерге таварыштырбазы-биле хоочун анчы, Арыг-Үзүү көдээ Советиниң депутады Ш. Х. Ховалыг дыштанныр хүнеринде-ле Аргалыкты дагларынче базып каар турган.

Бир катап ол Аргалыктының Чаа-Хөлче харап алган талазынга хонуп алгаш, сыгыр дың бажында «тос чүстүг» дураны-биле дагларның кадыр-каскактарынче, хаятургуларының баарынче, харагап, чадаң-ыяштарлыг черлеринче көрүп орган. Ынчан ийи кончуг улуг көк улдуруктар бо чоруп орган, харагансөөскен аразынче кирип, оңгар-чоога иштинге көзүлбейн барып чоруп органнар. Боолаар дээрге, ыраа аажок.

Бөрүлер бир кадырның мыйгак-харагынарының аразынга келгеш, көзүлбейн барган. Бир өзенни аңчы кешкеш, демги кадырже углай кедеп чорупкан. Ындыг-даа болза, кижини ийи бөрү эскерип, дезе маңнажыпкан. Ам кол сорулга болза, чоок-кавыны эки дилеп, бөрүүнүң төрээн черии, ооң үнгүрде оолдарын тывары болур.

Эртенги дан халаазы эртип, хүн үнер чоокшулаан. Шойдак-оол Хапылакович улуг бөрүлерни чорудуп алганынга хомудап турда-даа, оларның оолдарын ынап-ла узуткаарын болдаш, кадыр каскакты өрү-куду бадып-чоктап, чадаң ыяштар, харагынар аразын дилеп, эрги морзук бортуктарының үнгүрлериниден бээр арттырбаан. Бүдүн хүн дилеп келген. Ооң бир хая баарынга келген. Ана элдеп. Ында морзук, мал-маган сеги, сөөктери чыткылаан. Ооң чоогунда ханы үнгүр чыткан, эниктериин дег сыылаан үнвер дыңналган. Боола болгай, бөрзектер.

Үнгүрүнүң ханызы аажок. Иштинче көөрге, чүве көзүлбес. Морзук үнгүрүн улаштыр каскаш, ооң иштинге төрүп алган бөрү болган. Бөрзектерин узуткаары чугула. Үнгүрүнү ол хевээр каапталга, не бөрү оолдарын алгаш баар, Казар дээрге, херексел чок. Ам канчаар, дүрген хөделир херек. Ынчанмас болза, хүн ажар. Ол хола-пажын, аяктаваан, чүктешкизин тон-биле ораагаш, ооң-биле үнгүрүнүң аксын дутпай, бижыглап каап. 20 километр хире черде суурже дагны ажылдыр херии базыпкан. Боду назылаза-даа, алдан харлап бар чыдар, чиик кылаштап орган, ынчалза-даа аныяк шаанга кым-даа кайыын чедер.

Арыг-Үзүү суурга чедип келгеш, өөрү Балчый Бадыраяны, Даргый-оол Допуроолду, Аглу Александрны эдертип, катап үнгүрге келген. Олчазы — сес бөрзек, алдызы эр, ийизи кыс. Хоочун аңчыны «УТКА 25 чылы» совхозтуң дирекциязы, парткому, Арыг-Үзүү көдээ Совети өртектиг бараан-биле шаңнаан.

С. ШИВИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги гимнастика. 8.55— Улустуң аялгалары. 9.20 — «Механиктиг пианинога бижээн дооступмаан чогаал». Уран-чечен фильм. 11.00 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 —14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 15.35 —Спорт дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Кетеваның согунпары», «Аңаа-ла оюн ышкажыл...», «Удурланыкчыларны шиликтер». 15.40—Уругларга фильм. «Расмус-улчумал». 2-ги серия. 16.55—17.10 —Чапсар. 17.10 —Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары В. Азов (баян), О. Глухов (доңшулуур) ойнаар. 17.30 —Киевтиң бүдүрүлгелеринде электри-хүл-биле демир шуткуруу». 17.45 —«Чалыларның чогаадылгалары».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 —Киножурнал. 18.40 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«Аныяктар адрестери». 19.15 — Ленинградтың М. И. Глинка аттыг Күрүненин үлегерлиг капеллазының концерти. 20.10 — «Төөгүүнүң шиитклери». Документалдыг телефильмниң баштайгы көрүзүүр. Амгы үениң капитализминиң милитаристиг бүдүжүнүн дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ынак ырылар». Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. РСФСРниң улустуң артизи Л. Гурченко киржир. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30—22.50 —Сугга эштир талазы-биле ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чалбыыш». Уран-чечен субтитрлиг фильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 14.35 — «Горнистер харыылалар!». 15.50 —Телемедээлер. 15.55—18.15 —Чапсар. 18.15—«Архитекторлар Весниннер». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 —«СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.15 — Уругларга фильм. «Алдагдалдар ортулуу». Мультфильм. 19.40 — «Азия төвү». Информациялыг-публицистиг программа. 19.55 — Реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удугар, чаштар!». 20.15—А. Дворжак. «Славян танцылар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Муңгарадылган узуп орук». 2-ги серия. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Республикага эдир булуттаар, чагбас. Сөңгү-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—13, хүндө 23—28 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 10—12, хүндүс 26—28 градус чылыыр.

Кино

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Муңгараддың болгаш килеңнин оруубиле»—9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды —9.30 «Бичии Александр» — 11.20, 15.10. «Келдерел» — 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл үезии четпээн аныяк»—14.40, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лейтенант Климовтуң шыны» — 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Эрте-бурунгу номнуң тывызыы» — 15.30, 18.10, 20.00 шактарда.

АҢНААРЫН ХОРААН

Сыын мыйызының сөөктелир үези келгени-биле ооң эм шынарын чидиргенин барымдаалаш, сыынны пант белеткээр сорулга-биле аннаарын 1982 чылдың июль 12-деп эгелеп соксадыр дугайында шиитпирни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Бо шиитпирниң күүселдезинге шыгыы контрольду тургузарын Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелинге даскап.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КУРУНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы—4 чыл.

Институтка кирер дээш кижилер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математиканга (аас болгаш бижимел-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

Филология факультединге —орус дыл болгаш литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле). ССРЭ төөгүзүге (аас-биле), дашткы дылга (аас-биле);

орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга, литературага (аас-биле);

биология факультединге—биология болгаш химия тускай эртемге — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле); география болгаш биология тускай эртемге —географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле);

эге өөредилге факультединге —орус дылга, литературага (бижимел болгаш аас-биле), математиканга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга (үндезин национал-кижилерге).

Киреринин бөлдириишкинин институттуң ректорунуң адынга бижинир.

Бөлдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду-биле).

2. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниитп организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика. Будүрүлге стажтыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден будүрүлге коллективиниң удуртукчузунун, партия, профсоюзлел болгаш комсомол организацияларының шынзыткаңы характеристиканы киирер. ССРЭ-нин Чепсектиг Күштеринден курлавырже халаткан кижилерге шериг кезектеринден характеристика алыры албан эвес.

3. Эмчиниң № 286 формалыг шынзылгазы.

4. 8 фото-чурук (бөрт чок тырттырган, 3Х4 см, хемчээлдиг).

Практиктиг ажыл стажтыг кижилер бөлдириишкин киирерде администрациянын шынзыткаңы күш-ажыл дептеринден ушта бижээн чүүлду киирер.

Пединститутка конкурс чокка киирери-биле улус өөредилгезиниң органнарывыл чоруткан кижилери райОНОдан бижикти көргүзер ужурлуг.

Институтка кирер дээш келгеннер паспортту, шериг биледин (курлавырда шериг албанныглар) азы кирер бижээн теречилелди (келдириишкин назылыларга) боттары көргүзер.

Бөлдириишкиннерни 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдалары 1982 чылдың августун 1-деп 20-ге чедир болур.

Бөлдириишкинни кошкан документилерни-биле кады чорудар адресиг: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчуузу, бажың № 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА УЧИЛИЩЕЗИ

1982-1983 өөредилге чылынга дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

1. Эге класстар башкызы (8 класс доосканнар). Өөренир хуусаазы—4 чыл.

Дужаар шылгалдалары: орус дылга (диктант), математиканга (аас-биле).

2. Эге класстар башкызы (10 класс доосканнар).

Өөренир хуусаазы—2 чыл 10 ай.

3. Уруглар садының кижизидикчизи. (10 класс доосканнар). Өөренир хуусаазы—3 чыл 6 ай.

4. Күш-ажыл салбыры (10 класс доосканнар). Өөренир хуусаазы—1 чыл 10 ай. (Бо салбыр ортумак школавың 2-8 классатарынга күш-ажыл болгаш черчение башкыларын белеткээр).

Школаны 4 болгаш 5 дектерлиг дооскан кижилерни училищеге шылгалда чокка хүлээп алыр.

Училищеге өөренирин күзээнер дараазында документилерни киирер:

1. Бөлдириишкин.

2. № 286 эмчи шынзылгазы.

3. Билиниң дугайында документ боду-биле.

4. 3Х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

5. Күш-ажыл дептеринден ушта бижилге.

Документилерни 1982 чылдың июль 25-ке чедир хүлээп алыр. Киреринин шылгалдазы августун 1-деп 20-ге чедир болур.

Владимир областың Собинка хоорайының «Комавангард» дээр пес аргыыр фабриказының профессионал-техниктиг училищези аныяк кыстарны пес-таавычының, аргыкчыларның, ээргиишчилерниң профессиязынга өөредип алырынче чалап тур. Училище Москва хоорайдан 150 км, черде турар. Өөренир хуусаазы—1-2 чыл.

Училищеге 8-10 класс дооскан болгаш 15-20 харлыг кижилерни хүлээп алыр.

Сургуулдарны өөредилге үезинде халас общежитие, үш удаа чем-биле хандырар болгаш айда 45 рубль стипендияны бээр. Сургуулдар 4 ай өөренген соонда кылганын барымдаалап төлээр, ооң соонда продукция будуреринден хамаарыштыр айда 100 болгаш 200 рубль чедир шалыңныг ажылче шилчидер.

Училищеге дараазында документилерни киирер:

1. Бөлдириишкин.

2. Билиниң дугайында аттестат азы херечилел.

3. Чурттап турар черинден шынзылга.

4. Кадының дугайында шынзылга (№ 286 майык).

5. Паспорт азы төрүттүнгенниң дугайында хереч-илел

6. Характеристика.

7. 3Х4 см. хемчээлдиг 4 фоточурук.

Профессионал-техниктиг училищеге киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Документилерни почта дамчыштыр чорудуп азы боду кээп көргүзүп болур.

Өөредилге бөлүктерии чылдың кайы-даа үезинде четчелеп турар.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 601210. Владимир областың Собинка хоорай, Димитров кудумчузунда № 3 бажың, «Комавангард» фабриканың профессионал-техниктиг училищези.

ФАБРИКАНЫҢ ТӨЛӨЛЕКЧИЗИНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайда «Юшар» гостиницаның № 473 өрөөл.

ЧОРУУР ОРУКТАРЫ: Москвадың Курск вокзалындан «Москва-Владимир» электропоезди-биле «Уидол» платформага четкеш, оон мөнгө ол черниң автобузу-биле Собинка хоорайга баар.

Редакциянын адреси: индекс 667000

№7000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54 чарыысөлдалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ла амыдырал болгаш совет тургузут киллистерииин 2-37-13, пропаганда киллазының 2-31-75, культура киллазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллазының 2-21-47, үлетпүр киллазының 2-41-75, чагаа киллазының 2-41-27, информация киллазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун чедбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1348.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01415

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 165 (11963) | 1982 чылдың июль 16, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ БОЛГАШ КАДЫЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Улус депутаттарының Советтерииң сорулгаларын болгаш Россияның кедээ суурларынга социал-амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле хемчегларни РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы чугаалашкан. Июль 14-те Москвага Кремльдин Улуг ордузунга ол бодунуп ажылын улажылаан.

Эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. П. Кирилепко, А. Я. Пельше, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП ТК-ниң амгы үениң аграр политиказының үндезиннерин салган март (1965 чыл) Пленумунуп соонда эрткен чылдарның дургузунда кедээ ажыл-агыйның бистиң экономикавыстың бедик механизастаттынган адыры болдурар талазы-биле дыка улуг ажылды чорутканың санал берген депутаттар демдеглээн. Ону улам ынай хөгжүдери бүдүрүлгечи эвес угланышкының адырлардан, тараачыннарның күш-ажылының, амыдыралының байдалдарындан дыка хамааржыр. Ажыл-агыйжы тудуларлыг чаагайжыды туттунган чурттарга бажыңдарын, школа назыны четпээн уруглардың албан черлерин, клубтарны, библиотекаларны болгаш культура-амыдырал угланышкыныңың өске-даа объектилерин, садыгның, ниитинин чемненилге черлерин, чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин, ол ышкаш оруктарны тударын кедээ черлерге шапкын темпилер-биле чорудары ам көрдүнгенин депутаттар онзалап демдеглеп турган.

Сессиянын хүн чурумунуп бирги айтырыын чугаалажырынга ол ышкаш Амур облүскомунуң даргазы депутат **В. А. Грек**, колхозтар аразының тудуг организацияларының Бүгү-россия каттыжышкынының баштаар черинин даргазы депутат **В. М. Видьманов**, Главкрасноярсктудугнуң начальнигни депутат **В. П. Абовский**, Тамбов областың ВЛКСМ 60 чылы аттыг совхозунуң директору **А. Д. Чуканов** олар база киришкен.

Сөөлгү чылдарда тудугнуп хемчээлдери өзүп турзажок, кедээ суурларны чаарты тудуп тургузарынын темпилери чоннуң негелде-хереглеринден болгаш хөгжүп турар бүдүрүлгеден ам-даа хожудан турарын депутаттар чугаалап турган.

Улус депутаттарының чамдык чер-чер Советтери кедээге бүдүрүлгенин

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң

шиитпирлерин—амыдыралга

ЧЕДИП АЛГАНЫН БЫЖЫГЛААР

Бистиң районувус мал ажылдыг. Ниитизи-биле алырга, эрткен кыш Эрзинниң ажыл-агыйларыйгз элээн нарын болгаш берге болган. Ынчалзажок районнуң партия, совет, ажыл-агый болгаш еске-даа хөй-ниити организацияларының организакчы ажылының болгаш көдээ ажыл-ишчилерниң, ылаңгыя бистиң малчыннарывыстың эрес-шудургу күжениишкиннериниң ачызында кыштың берге шылгалдазын малчыннар шыдамыккай ажып эрткен болгаш он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында эки көргүзүглерни чедип алган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле чартык чылдың планныг дазылгалары ажыр күүсеттингеи. Күрүнеге район 440 тонна эът садар планын 530 тонна чедиргеи. сүттү 190 тонналың орнунга 221 тонналы, дүктүң планы 150 тонна турда, 213.7 тонна чедиргеи. Терүүр чүс хойга оналаштыр 86 хураган алдынган. Ынчангаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база ону күрүнеге садар талазы-биле социалистиг чарышка эки түннелерни чедип алган.

Чартык чылда чедип алдынган түүлдерни быжыглавышаан, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база Аъш-чем программазын боттандырарынга башгайгы эге базымны кылыры бистиң бо чылгы кол сорулгавыс болур. Районнуң партия организациялары боттарының организакчы база нолит-массалыг ажылын ол сорулгаларны боттандырарынче утлаидырып турар.

Мал ажылы—көдээ ажыл-агыйының эң чугула, нарын адыры. Маңаа чедишкин боду аиаа келбес. Ону көдээ коммунистерниң, ылаңгыя бригадирлериниң, хөй санныг малчыннарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле чедип алыр. Маңаа ылаңгыя хоочун коммунист-бригадирлер Байыр-оол Севилбаа, Соян Алдын-оол, Кинаа Ыналай, Боруй Нүрзет, Кыргыс Белчир дээш өскелериниң-даа чон ортузунга мергежилдиг, организакчы ажылын районнуң партия организациязы бедип-биле үнелеп турар.

Боттарының эрес-маадырлыг, карак-кызыл күш-ажылы-биле наадырга уткуштур хөй-хөй малчыннар бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Төрүүр чүс хойдан-на үстеп өрү хураганнарны камгалап ап, чурт иштиниң хойларының бирээзинден-не 2 кг-дан хөй дүктү кыргаан мурнакчы хойжулар Орус Намдал, Анай Севилбаа, Мария Соян, Даш-оол Седий, Назылмаа Өөвей дээш өскелерни чоргаарал-биле адап турар бис. Ол ышкаш сүт-бараан фермаларының саанчыларының, кадарчыларының болгаш еске-даа ажылдакчыларының, төвежилерниң, чылгычыларның ниити чедишкинге киириш турар үлүг база эвээш эвес.

Бистер чүгле чедишкиннер дугайын чугаалаан, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларның, четпестерниң дугайын ыыттавайн баар болзувусса, ол канчап-даа шын эвес болур ийик. Районнуң көдээ ажыл-агый адырларының хөгжүлдезинде улуг четпестер бар. Ол бүгүнүң дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түннелдеринге болгаш партия организацияларының сорулгаларынга холбашкан айтырыгларны чугаалашкан СЭКП райкомунуң пленумунда, парторганизацияларның хуралдарынга принципиалдыг, шынгыы чугаалар болгулаан.

Ылаңгыя ниитиниң малының өлүп хораары ажыл-агыйларда мурнуку чылдарның деннелинден көвүдээн. «Мөрен» совхозта (директору Б. Сайды, парторганизация секретары И. Оюн) малдың өлүп хораары еске совхозтардан хөй. Кайы-даа ажыл-агыйларда мал продуктулары (эът, сүт, дүк) бүдүрери шоолуг көвүдевээн.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түннелдерин чугаалажып тура, партия Тыва обкомунуң VI пленумунга мал чемнерин белеткеп бүдүреринче онза кичээнгейни салган болгай. Ол ыңдыг болурдаа ужурлуг. Чер ажылының үнүш-дүжүткүрүн бедитпейн, четчир чемни белеткевейн, мал ажылын хөгжүдери берге апаар. Мурнунда чылдарның практиказындан алырга, бо талазы-биле бар аргаларны чедир ажыглавас, белеткээн мал чемнерин четче ажаан кадагалавас фактылар биске тургулаан. Чижээ, эрткен чылын Ленин аттыг совхоз Кыргыс-Тейге тарапй кызыл-тасты (бир гектардан 5—6 центнер дүжүттү ап болур) тавычалай кескеш, бастырып ажаап ап чадап турда, мал төтчеглеп, чиң каан. Ол-ла хово турлаан долгандыр 500 ажыг тонна хире чаңгыс чылдыг сигненнерни база-да кезиң, ажаап албазын.

«Чаа орук» совхозтуң сигенчилери Тарлашкын-Аксының суттаттыг сиген шөлүн чедир кеспейн, ара каашкан. Кайы-даа ажыл-агыйларга сенаж кылбаан. Ленин аттыг совхозка тургускан ажыл-агыйлар аразынга ажыглаар витаминниг сиген дагны кылыр агрегат үрелгеш, сезон төнгүже чедир ажыглал чок аиаа турган. Эрткен чылдың ыңдыг улуг четпестериниң шыңгыы түннелди үндүрер, амгы чугула сорулгазы болур.

Черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидери-биле районга суггарылганың экономика-техниктиг системазын ажылдап кылырын көрүп турар. Совхоз бүрүзүнге мал чемнери бүдүрерин көвүдедири-биле мурнунда ажыглап турган суггарылга бугаларын катап тургузары негеттинип турар. Чижээ, «Чаа оруктуң» Тарлашкында, Сөөлчерде, Кара-Дытта, Кежээлиг-Булунда, Ленин аттыг, «Мөрен» совхозтарда, Тестиң ийи талазында суггат бугаларын аштап, арыглаап, ында шөлдерни суггарып, олардан сиген кезиң, мал-даа оъткарар аргалар турбуже, ол ажылагыйларның удуртукчулары ону үнелеп көрбейн турар.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин база Аъш-чем программазын боттандырарынга көдээ коммунистер болгаш ажыл-ишчилер боттарының улуг үлүүн киирер төлээде, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунда харысалгалыг сорулгалар салдынган. Чижээ, Аъш-чем программазын боттандырарынга дүүштүр чамдык сан-чурагайларны алырга мындыг. Бир эвес районга эрткен чылын бүдүрген эът (чоңдан садыл алганы-биле кады) 1381 тонна турган болза, 1985 чылда 2830 тонна, а 1990 чылда 3140 тонна чедер. Сүттүүн дараалаштыр алырга 465 тоннадан 1985 чылда 2540, а 1990 чылда 2960 тонна болур. Ол-ла чылдарда тараа бүдүрерин көвүдетпишаан, картофель болгаш ногаалар-биле районнуң чону боттарын хандырарын чедип алыр.

Ол айтырыгларны шиитпирлээринге бир кол чүүл малдың уксажыдылгазын үндезинге-биле экижидер, төрүүр малдарны тускай угланыышкын-биле өстүрери, малдың баш санын ылаңгыя ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры, черниң үнүш-дүжүткүрүн үндезинге-биле улгаттырары эргежок чугулз. Ламдырган ажыл-херек дээш мал ажылында коммунистерниң, бүгү малчыннарның харысалгазын бүгү талалыг бедидер, олардан негелдени күштедирер херек. Ооң-биле чергелештир мал ажылдакчыларының ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларның амыдыралының культуразын бедидер айтырыглар партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынып хүн бүрү кичээнгейниниң төвүнге тургустунар апаар.

Районнуң партия организациязы СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, аиаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларны боттандырарынче коммунистерниң, бүгү ажылишчилерниң күжүн мобилизастап, организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелээн улам бедидер дээш амдаа улам шудургу ажылдаар.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ АЧЫЗЫ!

Б. К. ЧАБДАРОВ,
Кабардин-Балкар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Бистиң улуг эвес республикавыстың улустарының амыдыралынга өшпес отту Ленин, Улуг Октябрь кывыскан, Национал айтырыгны чөптүг шиитпирлээриниң улустарының дең эргезиниң болгаш майыралының дугайында күш-ажылдың кижилериниң хөй-хөй чылдарда бодап чораан күзелдериниң айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле делгем орукту Октябрь революциязы ажыткан. Ол амыдыралды тургускан эвилел 60 харлап турар. Ол бүгү шылгалдаларны шыдап эрткен. Оон күүзүү чылдан чылче улгадып, интернационалчы акыдуңмалышкы чоруу быжыглыг орар.

Бо кайгамчыктыг юбилейниң чылында Кабардин-Балкар АССР-ниң ажыл-ишчилери Россияга эки тура-биле каттышкавындан бээр 425 чыл ою болур-төөгүлүг байырлалды база демдеглээрлер. Дөрт чүс чыл мурнунда бистиң бурунгу өгбелеривистиң «Кезээ меңгеде кады» деп чугаалаан сестерн кабардин болгаш балкар улустуң орус улус-биле чарылбас салым-хуузун бадыткаан.

Экономиказы кошкак, күш-ажылчы кижилери түрөнгү, үжүк-бижик билбес, сөөк-язы ылгап көрүүшкүн болгаш өшөжээн негежир чорук, аарыг-хамчык—эрги үенин Совет эрге-чагыргага арттырыш берген чүүлү ол. Чүгле ленинчи национал политика, бистиң чуртувустуң улустарының, бирги эолчегде улуг орус улустуң аку-дуңмалышкы дузазының ачызында кыска хуусаа иштинде бодунуң үлетпүрүн тургузуп, көдээ ажылагыйны сайзырадып, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының парын аргазын шиитгээдип алыр аргалыг болган.

Ол бүгүнүң түннелинде республика таныттынмас кылдыр өскерилген. Кабардин-Балкарияның үлетшүр продукциязының хемчээли 1921 чылдан 1980 чылга чедир бир муң катап өскен. Эрткен беш чылда КБАССР-ниң бүдүргени үлетшүр, көдээ ажыл-агый продукциязы дыка көвүдээн.

Хаанныг чазак үеэниде кабардиннерни болгаш балкарларны «чердик даг чурттугзар» деп адап турган. Бо үеде олар эртем-билигни чедип ап, парын дериг-херекселдерни кылып, электронныг үлетшүрүнүң кайгамчыктыг приборларын чогаадып, черден казымал байлактарны казып тып турар апарган.

Кабардин-Балкарияда үжүк-бижик билбес кижи чок. Амгы үеде докторларның болгаш кандидаттарның саны революция мурнунда турган үжүк-бижиктиг кижилериниң санындан безин хөй болуп турар. Бистиң чаңгыс чер чурттуувус, физика-математика эртемнериниң доктору Мурадин Кумаховтуң ады советтаа, даштыкы-даа эртемденнерге билдингир.

Кабардин-Балкарияның черинде талантылыг кижилер хөй. Оларның аразында эртемденнер, шүлүкчүлер, композиторлар, ажылчыннар, колхозчулар хөй. Совет музыка уран чүүлүн пропагандаларынга бүгү чуртка сураглыг дирижер Юрий Темирканов улуг үлүг-хуузун киирип турар. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады Кайсын Кулиевтиң ады чокта совет поэзия долу эвес ышкаш салгындырар. Республиканың кайгамчыктыг кижилериниң аттарын шуптузун адаары берге.

Кабардин - Балкарияның кайгамчык бойдузу, ооң аржаан-суглары шаандан бээр кижилерни бодуунче хаара туду келген. Ол байлактарны чеп болгаш бүрүн ажыглаар аргаңы Совет эрге-чагырга берген. Бүгү-эвилелдиң «Нальчик» курортунуң санаторийлери болгаш пансионаттары совет кижилериниң эргезинде. Туризмниң болгаш адыныизмниң амгы үениң негелделерин ёзугаар кылган комплекстери хөй, республикага чыл санында ийи миллион хире туристер болгаш экскурсантылар кээп дыштанып, кадыын экижидип ап турар.

Коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле адырларынга чедишкиннериристи партия Төп Комитединиң, аш Л. И. Брежневтиң бодунуң доктаамал сагыш салышкынының ачызы деп санаар бис. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, Төп Комитеттиң май (1982 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери бистиң чаа-чаа күш-ажылче сорук киирип турар.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс үн-биле деткип турар бистиң республиканың ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылын шалычы күш-ажыл-биле доозар, ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чыл ою төлептиг үткүүр дээш шиитпирлиг ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: Кабардин-Балкарияның улустуң шүлүкчүзү, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады Кайсын Кулиев: Нальчик. Россияга Кабардин-Балкарияның эки тура-биле каттышканының 400 чылы аттыг шод.

Р. ДИКТИҢ болгаш С. МАЙСТЕРЛАННЫҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

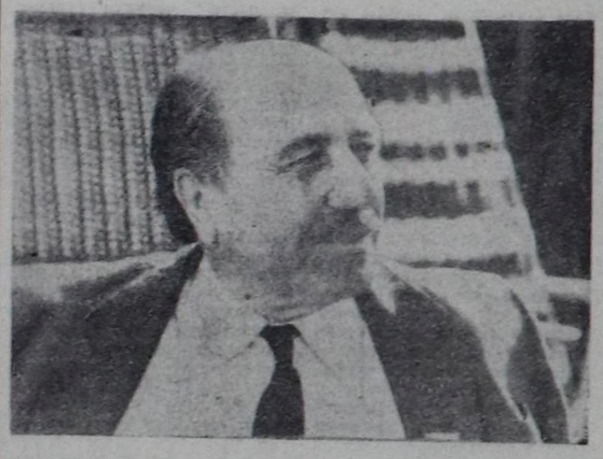

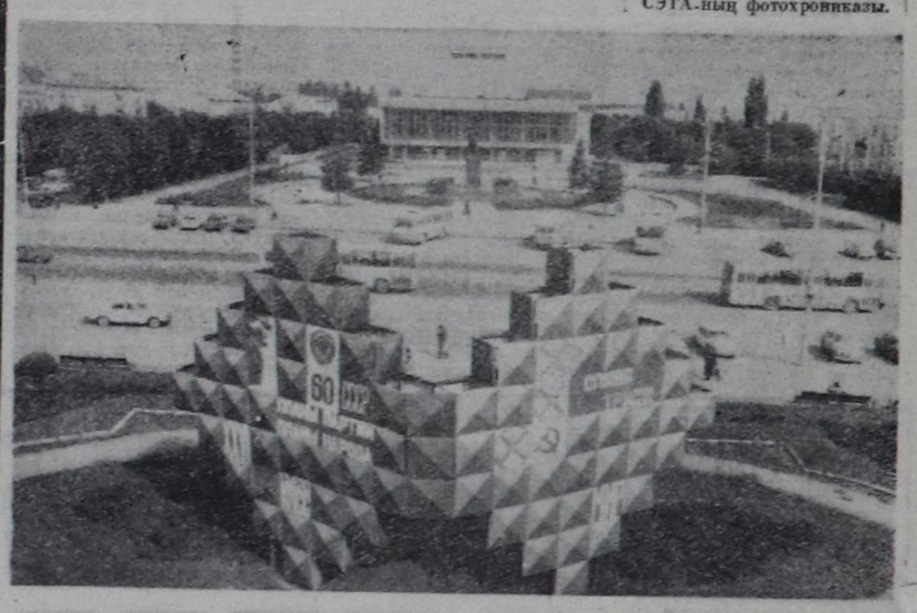

ЧАРЫШТЫГ УЧАСТОКТАР

«Водоканал» эргелелиниң коллективи юбилейлиг чылдың бирги чартыының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Каналязация участогу чарышка бирги черни алган. Участок суг саигарарының планын 104,2 хуу, а орузга алырын 101,1 хуу күүсеткен.

Арыг суг дамчыдылгазының участогу бирги чартык чылда 3382 муң кубометр сугну сайгарган болгаш орулганын планын 100,2 хуу күүсеткен.

Мастер Г. И. Гордеевтиң удуртканы каналязация участогундан онаашкан ажылынга харысалгалыг, эки ажылдан турарлар эвээш эвес. Слесарьлар Н. Н.Ременников, Л. П. Герасимов, бригадир В. А. Андреев болгаш машинист В. А. Костенко олар ёш-зөөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп келгеннер.

Улуг мастер А. Н. Вендерлых суг дамчыдылгазының участогунга үр ажылдап келген. Ол ажылын эки билир, негелделиг. Ында бригадир П. Е. Кочура, слесарьлар Д. П. Аржаков, О. А. Гречко, В. П. Барков болгаш машинистер Ф. А. Буянова, Л. П. Апенина болгаш ооң-даа өскелер социалистиг чарышка эки түннелдерни көргүзүп турарлар.

Н. УЛЬЯНОВА,
«Водоканал» эргелелиниң план кылдызывиң начальныгы.

ШЫНАРЫ БАГАЙ

Абакан—Кызыл аразының автоорук тудуун ССРЭ-ниң Транспорт тудуунуң министерствозунуң ийи организациязы — № 833 биле № 834 тудуг эргелелдери чорудуп турар. Оларның бирээзи ол оруктуң Туранда ынай, а өскези — Арадандан бээр кылын чоруп орар. Ол трассаа даглар таварып эртер. Ооң ынай даг сугларлыг үш черге — Уска, Хүнзээрекке, Билелиге көвүрүглер кылыр. Ортумак хемчээлдиг көвүрүглерни демир-бетон-биле кылыры көрдүнген. Бо хүннерде Ус хемни кежир көвүруг тудуун доозкаш, ажыглалда киирген.

Араданның талазында участокта чер кырын дескилээр, аиаа чалдар кылыр ажылдарның белеткелин чорудуп турар. Тускайжыттынган № 82 тудуг эргелели чер өрүмнээр ажылдарны уламчылап турар. Май—июнь айларда № 834 тудуг эргелелиниң (начальныгы Г. Д. Гладков, кол инженери В. С. Голованов, улуг прораб О. И. Хомуляков) тудуг-жуларының багай ажылдан келгенининд түннелинде орук тудуунуң темпизи дыка кудулаан. Олар кылыр ажылдарны баш удур планнап, белеткеп албаннар. Ооң уламы-биле эрткен алды айларда 340 муң рубльдиң ажылдарын шингээдип алыр тургаш, чүгле 160 муң рубльдиң ажылын бүдүргеи. Орукта кылдынган чалдарның шынары куду болуп артпышаан. Чүге дээрге ону таптадып кылырда, чүгле автотранспорт ажыглап турар. Ону таптады бастырар өске машиналар чок. Ооң ынай суг чайладып бадырар хөолайлар-биле орук тудуун четчири-биле хандырбайн турар. Бир эвес оларны салыр ужурлуг черлериие кылып кагбас болза, соолгуде барып оруктуң шынарынга багай салдар чедирери чугаажок.

Орук тудуун чорудуп турар № 834 тудуг эргелели бо чылын 800 муң, ооң иштинде боттарының күжү-биле 700 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр. А херек кырында план күүседээн багай: чүгле 160 муң рубль болган. Ол эргелелдиң удуртукчулары ол объектиниң тудуунуң ужур-дузалыын чедир билбейн, ооң тудуун дүрген доозар хемчегларни албайн турар-дыр.

Шивилиг талазында ажылдап турар № 833 тудуг эргелелиниң коллективи чыл эгезинден бээр багай эвес ажылдап, ай саныныи планын күүседип келген. Эрткен алды айлар дургузунда эргелел 630 муң рубльдиң ажылын бүдүрерин планнаш, херек кырында 853 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Ол коллективтиң кылган ажылының шынары багай эвес.

Ук эргелелге күш-ажылчы чедишкин аиаа-ла келбээн. Ол дээрге эп-найыралдыг болган күжениишкинниг күш-ажылдың түннели, бригада кезээзи ышкаш чаа деңшилеглиг аргаларны шингээдип ап, күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедиткени болур.

«Новосибирск орук тудуг» трест ол оруктуң тудуун 1985 чылда ажыглалга киирерин планнап турар. Арткан үеде кылыр ажылдарның хемчээли улуг. Ындыг болганда ук оруктуң шынарлыг кылырын хандырар дээш трестиң удуртукчулары орук тудукчуларына техникада, материал-даа талазы-биле боттуг дузаны көргүзери күзенчиг.

Р. ТВЕРЕТИН,
туттүнүп турар оруктар дирекциязының кол инженери.

ЧАҢГЫЗЫ—ХӨЙҮ ДЭЭШ

Улуг-Хемниң солагай талазы эриинде беш каът бажың бедип үне берген. Калбак панель ханаларны эптеп тургаш туткан бажыңның чанында вагончик-бажыңчыгаштар оар. Оларның бирээзинче кире бергеи, ук участоктуң мастери Владимир Степанович Соковцев-биле ужуражып чугаалаштывыс.

120 өг-бүле чурттаар бажыңның тудуг-монтаж ажылдарын «Тыва тудуг» трестиң «Ыызыл тудуг» эргелелинде Александр Григорьевич Пашковтуң бригадазы кылып чорудуп келген. Александр Пашковтуң бот-оруулга-чарылгалыг бригадазы бо бажыңның бирги кадызынга тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың январьда эгелээн. Керээлиг арга-биле ажылдап турар болганда күш-ажылдың бүдүргүкчүлүү бедик. Александр Пашковтуң бригадазының кежигүннериниң мергежили ортумаа-биле 4-ку разрядка деп.

— Тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп турар кижилериниң мергежили бедик. Ынчангаш бригаданың үүлехерээ чогумчалыг будуп турар эвеспе, Владимир Степанович?—деп, айтыра каапТЫМ.

—Ол-даа чоп—дээш, мастер чугаазын уламчылады:—«Тудуг-Хемниң солагай талазы эриинде 60 квартира бар) сентябрь айда ажыглалга кирер. Ийиги блогу бо чылдың ноябрьда ээлеринге дужаатты-нар.

Эрес-кежээ тудугжулар хүлээнгенин күүседир дээрзинге бүзүреллиг болдулар.

Александр Пашковтуң бригадазында янзы-бүрү мергежилдиг кижилер бар. Оларның деми чаңгыс, аразында харылзаазы быжыг. «Чаңгызы хөйү, хөйү чаңгызы дээш» деп девиз-биле ажылдап, чурттап чаңчыкканнар. Найыралдыг коллективтиң төлээзи — электри каннакчы Балчир Эртинеге база ужурашкан мен.

Аныяк оолдуң чугаазында бадыткалдыг чүүлдер хөй. Керээлиг арга-биле ажылдап турар бригада юбилейлиг чылдың бирги чартыында 550 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып дааргазын чедишкинниг боттандырган.

М. ОНДАР.

ДЕМИСЕЛГЕ КАҢНАЛГАН НАЙЫРАЛ

НАЙЫРАЛ деп сес чоргаар болгаш ыдыктыг дыңналыр. Совет улустарның меңге пайыралы демиселге төрүттүнген болгаш каннагган. Ол болза хосталга, аскежии база революция дээш демиселдиң кадыг-берге үелериндe-даа база социализм болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң чылдарында-даа онза тодаргайы-биле хүн бүрүнүң амыдыралынга бадыткаттынган.

...Чаңныктыг 1917 чылда Ооюн Билчир биле Кара-Баштыг олар Минусинскиден төрөөн черинче эзи кел чорааннар. Оларның бирээзи ол үеде бай чинжек садыгжы Солдатовтуң Уряихай крайдан үптеп садып алган хөй малын эзизиргей турган Минусинскиге чедир сүрүшкеп, а өскези хаанның каргыс шагдаларынга аиаа кара-бажыңга хоргудадып тургаш, февраль революциязының соонда хосталгаш, кел чораанны ол.

Ол үеде Ермаковск суурга чурттап турган Григорий Рассохин база Николай Елизаров-биле олар өңнүктежи бергеннер.

— Ынчан ол орус эштер-биле бистиң пайыралывыс хамаатты дайынының чылдарында демиселдиң одунга улам бажыгын каннадыр дээрзин баштай бодаваан бис — деп, кызыл партизан чораан Семён Дайбынаевич Билчир сөөлзүредир сактын бижээн.

-Ооң ол сактыышкынларындан база документалдыг материалдардан алырга Билчир, Кара-Баштыг болгаш өскедаа идепкейлиг оюннар 1918 чылда Атамановкага (амгы Кочетово суурга) кызыл гвардиянның отрядынга кирген. Олар орус кызыл гвардейжилер биле кады Белопарскиге (амгы Кызыл) болгаш оюн кожуунуңуң тарамык суурларынга тургустунган башгайгы Совет эрге-чагырганың чаалап алыышкынчарын камгалажыр дээш ак дээрбечилерге удур эрес-дидим тулчуп турганнар. Сөөлзүредир Билчирни Семён дижир апаргал.

— Силерни чүге орус аттиле адай бөргенил, акый?—деп, ооң айтырган мен. ол бодунуң улуг кара характарын хүлүмзүреди көргеш:

— Ам, ол мындыг болган чүве. 1921 чылда меңээ нам биледиң бээр үеде, атты кижирер ужурлуг апарган. Революция мурнунда тывааларны колдуунда-ла чаңгыс фамилиязы-биле адаар турган. Намга кирип турумда адым биле ачамның адын немей кижирген чүве. Семён деп атты маиаа баштайгы Советтиң даргазы мээң өңнүүм Семён Митрашкинге тураскаадып ынчаар адап алганым ол. Ооң-биле кады Совет эрге-чагырга дээш тулчуп чордувус.

АТАМАНОВКА болгаш еске-даа суурларга орус революсчулар биле ооюн коюунунуң идепкейлиг арат-тарының акы-дүнма пайыралы ол чылдарда-даа, ооң сөөлүнде-даа улам быжыкпаан. Семён Дайбынаевич ол черниң чонунуң Узун Иван дижири мээң ачам-биле кончуг өңнүк чораан.

Чээрби чылдың чазынында Колчактың ырак тылдынга, большевиктерниң чажыды-биле организастааны Иван Ильич Наклеловтуң удуртканы кызыл партизаннарның отрядынга олар кирген. Олар биле кады Хову-Аксы, Элегес ынчаар чурттап чораан Тыртык-кыс, улуг салдыг Ужар-оол болгаш өскелер-даа база оларга каттышкан, сөөлгүзүп улус Ужар-Маадыр дээр апарган. Чүлдүм биле Бүлүүге удуртканы, кижи көөр хөңнү чок дайзыннарга удур Улуг-Хемге чепсектиг тура-халыышкын үндүргенер-биле партизан күштерин каттыштырарынга олар биче эвес рольдуг болган.

1920 чылда Атамановкага чөөп кожуунарның Сергей Кузьмич Кочетов удуртқан партизан отрядының штавы тургустунган, ооң биле кады Угудар-намы тыптып келген, ооң составынга оюннарның Курседи, Билчир, Кара-Баштыг, Чуржаапай болгаш өскелер-даа кирген. Ол болза сөөлүнде барып ТАРН-ның эге үндезини болган.

ОЛ-ЛА чээрби чылдың ноябрь эгезинде И. Г. Сафьянов баштаан совет делегацииы кызыл партизаннарның баштайгы блогу (ында 80 квартира бар) сентябрь айда ажыглалга кирер. Ийиги блогу бо чылдың ноябрьда ээлеринге дужаатты-нар.

Эрес-кежээ тудугжулар хүлээнгенин күүседир дээрзинге бүзүреллиг болдулар.

Александр Пашковтуң бригадазында янзы-бүрү мергежилдиг кижилер бар. Оларның деми чаңгыс, аразында харылзаазы быжыг. «Чаңгызы хөйү, хөйү чаңгызы дээш» деп девиз-биле ажылдап, чурттап чаңчыкканнар. Найыралдыг коллективтиң төлээзи — электри каннакчы Балчир Эртинеге база ужурашкан мен.

Аныяк оолдуң чугаазында бадыткалдыг чүүлдер хөй. Керээлиг арга-биле ажылдап турар бригада юбилейлиг чылдың бирги чартыында 550 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып дааргазын чедишкинниг боттандырган.

М. ОНДАР.

Ш Ы Н

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүҙ. Эгеҙи 1-гә арҡында).

делдәре, крайҡүҫкомдар бөлгәш облҡүҫкомдар 1982 йылдың бирҙи кварталында ажылдың түңелдерениң тәләҫы-билә тыл эгеҙинде болдуған хожүдәшлыҡтарҙы ажып эртер, бар ҡурлавырҙарҙы улап долу ажылдар дуғаһында РСФСР-ниң Министрҙар Чәвүлелинең негелделеринән чоғуур түңелдерҙи үндүрбәһин хуралға демделәй.

СӘКП-ниң XXVI съездының шиңтирҙерин, партияның съездизинә ТК-ның Отчёт илеткелинә болгәш СӘКП ТК-ның ноябрь (1981 ҫ.) база май (1982 ҫ.) Пленумарҙына эш Л. И. Брежневтың илеткелдәрйәге идәп үндүрген чүүлдәрен болгәш соруҙгалары удуртулға болдурғаш, ведомстволарҙың чағырғазында каттыҡышышҡынарҙың, бүдүрулгелеренең, тудуғларҙың болгәш организацияларҙың 1982 йылдың бирҙи чартыында ажыл-агыл чорудулгаһының түңелдерен бүтә талалыҡ анализлап, бар четкелерҙе чайлдыр тәләҫ-билә хемчеглерҙе, 1982 йылдың планының бүтә онаалдарын болгәш хүләп алған социалистиҫ хүләлгелерҙе чайғылыш чоҡҡа күҫедирҙе боттандырарҙы РСФСР-ниң Министрҙар Чәвүлелә РСФСР-ниң министрлеринә, ведомстволарының удуртыҡчуларынға, автономлуҙ республикаларҙың Министрҙар Чәвүлелдеринә, крайҡүҫкомнарға, облҡүҫкомнарға, Москва болгәш Ленинград хоорҡүҫкомнарынға хүләәткен.

Бо йылдың дүжүдә ажаа алырынға бүтә колхоэтарҙы болгәш совхоэтарҙы, белеткелдер, болбаазырадылға ҡылыр, транспорт бүдүрулгелерен болгәш организацияларҙы белеткәрҙә чоокку хүнерҙе доозарын, оҙон камгалалыы болгәш болбаазырадылгалың энижидерен хандырарын, агроулетүр комплекизинең бүтә организацияларының ажылын сәйзырайгайҡыдарын РСФСР-ниң Кедәэ ажыл-агыл министерствозунга, РСФСР-ниң Кат-чимис болгәш погаслар министерствозунга, РСФСР-ниң Суг ажыл-агыл министерствозунга, РСФСР-ниң Аҙыҡ-чем үлетиүрүүң министерствозунга, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозунга, РСФСР-ниң Сельхозтехкүркомунга, РСФСР-ниң Нефть продуктулар күрүпе комитединге, РСФСР-ниң Садыг министерствозунга, Республотребсоюзка, РСФСР-ниң Автомобиль транспортуның министерствозунга, РСФСР-ниң Хем флодуның министерствозунга, автономлуҙ республикаларҙың Министрҙар Чәвүлелдәренә, крайҡүҫкомнарға болгәш облҡүҫкомнарға даасҡан.

Мал ажылын долу хереглелди ёзугаар база бедик ынаҙлыҡ мал чемнери-билә хандыраһының шиңтирлиг хемчеглерин алырын, ажаа алыҡышкын техникаҙының бүдүрүкчүлүүң бедәрен, мал чемя культураларны өбшаанда ажаа алырын, мал кыштаглаашкыныңа белеткелдерҙи чедиишкининг чорударыңың болгәш ону хүр-чаагай эрттиреринең бүтә аргаларын хандыраһының шиңтирлиг хемчеглерин алырын РСФСР-ниң Министрҙар Чәвүлелә совет болгәш ажыл-агыл органнарындан иегәэн.

1982 йылдың йәйге чартыында үлетиүр продукцияның чамдык эҙ чүтүла хеврлерин бүдүрөрен болгәш садарын көвүдедириңә, кол фондуларың, бүдүрүлгенең күүүлерин, оҙоң иштинде бо чылын ажыглалға киирер объектларын доозарын дүрҙедирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериңә эҙ бедик темпизин чедип алырын эҙ эргежок чүтүлазынча киҙәнгейин хурал үгландырған.

Бүдүрулгелерин болгәш организацияларҙы күсҡү-кышкы үеҙе ажылдаарынға әҙшаанда белеткәрҙи хандырарын, оттулар түүлдүң болгәш материалдарҙың эргежок чүтүла курлавырларын тургузарын, чиг-эт, оттулар түүлзнергия болгәш өскә-даа материалдыг курлавырларын кампалгазын болгәш чен ажыглалын күштелдиререн-билә холбашкан хемчеглерин улам идепкейлиг боттандырарын РСФСР-ниң министерстволарынға болгәш ведомстволарынға, автономлуҙ республикаларҙың Министрҙар Чәвүлелдеренә болгәш улус депутаттарының чер-чер Советтеренең күүскомнарынға даасҡан.

РСФСР-ниң колхоэтарынға болгәш совхоэтарынға медицина хандырылгазын экижидер дуғаһында айтырығын бүтә талалыҡ чүгаалажын көргенинә үндезлләэн. РСФСР-ниң Министрҙар Чәвүлеһ чоғуур доктаалды хүләәп алған, ону күүседирә республиканың колхоэтарынға болгәш совхоэтарынға медицина хандырылгазын экижидер, кедәэнең ажыл-ничилеринә медицина дүзәлының деңнезин болгәш шымарын белидер арганы бәэр.

СӘКП ТК-ның Политбюро кежигүүнә кандидат, РСФСР-ниң Министрҙар Чәвүлелинең Даргазы М. С. Соломенцев хуралға чүте чугаалаан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгәш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОВЕТ ЧАЗАККА, ЭРТЕМДЕННЕРГЕ, КОСМОНАВТЫЛАРГА ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

ПАРИЖ, июль 14 (СЭТА-ның корр). Күрүпе министри, эртем-нинчилел болгәш үлетиүр талазы-билә министр Ж.-П. Шевенман Совет Эвилелинден ээп келген бирҙи француз космонавт Жан-Лу Кретьенни болгәш оок солукчузу Патрик Бодрини хүләэп алған.

Космонавтының болгәш космос шинчилелдериниң национал төөүүп француз эртемденкериниң алдары дәэп тургуекан хүләэп алышкынға чүве чүтаалап тургаң, космоече совет-француз кадыҙ ужудушкун ийи чурттуң аразынға ол талазы-билә чанчыл болгәш кадыҙ ажылдажылганы быжылаарынға улуг ужур-дузалыг дәэрин минпстр демделәэн. Француз чазактың өмүнәэзинден ол Ж.-Л. Кретьенге ужудушкунну чединшкининг доосканы база төрәэн чуртунче ээп келгени дәэш изиг байырлы чедирген. Совет Эвилелинин Чазаанга, совет эртемденнерге болгәш космонавтыларга эртемге бараан болуп, космос делегемин шингээдин алырынға кайгамчыктыг чединшкиннери чедип алганы дәэш өөрүп четтиришкинни илереткен.

Кадыҙ ужудушкунга белетнел үезинде болгәш ону боттандырып турда чыгдыңган дуржулгадан Франция бодунға чугула чүүлдерҙи ап, бодунуң космос программазын чединшкининг хөгжүдерининге идигни алыр.

Совет-француз кадыҙ ужудушкуи дәэрге, ийи чурттуң хөй чылдарда үре-түңелдиг ажылының түңпели-дир деп, минпстр улаштыр демделәэн. Хельсинки дугуржулгазының принциптеринге быжылаан чанчыл болгән найыралға үндезлдеп Европаный улуетарының чоокчуулаштырылгазы дәэш, а ол ыңкаан Европа дынтың бүтү чурттары-билә кадыҙ ажылдажылганы хөгжүдери дәэш Франциянын бүтү-ле арганы хереглеп турарын ол бадыткан турар.

Космос шинчилелдеринин моон сонгаарғы планнарының дүгайында чугаалаан тура, бо талазы-билә үре-түңелдиг болгәш туруштуг кадыҙ ажылдажылганы Совет Эвилелиопле ам-даа хөгжүдер соруҙганы Франция салган дәэрзин минпстр демделәэн.

СЭТА-ның корреспондентилери-билә бесседалажып турган, бирҙи француз космонавт Ж.-Л. Кретьен мынча дәэп: «Ужудушкун-даа, аңаа белеткелдер-дәа мекәэ кажандаа үттүндурбае. Кылган ажылдың түңелдери мәэн есткилимге аажок таарынкаң. Белеткел үезинде дыка хөй чүүлдерин билип алган мен, ынчангаш мәэң өөрүм-билә кадыҙ ажылдажылганы уламчылаары чугула деп санаар мен».

Бодуңуң талазындан П. Бодрй мынча деп демделәэн: «Космоече ужудушкунга белеп мен, ону боттандырары белеп эвес-даа болза ол удаае болур дәэрзинге бүүрел турар мен. Бирҙи француз космонавтының ужудушкуну космоече француз ужудушкуннар программазын белеткәэрин дүгеделдир».

Хүләэп алышкынға сурагдыг француз эртемденнер, инженердер, хөй-ниитинин төлөэлекчилери, журналистер киришвен.

Хүләэп алышкынға Совет Эвилелинин Францияда элчини С. В. Червоненко барган.

О. ШИРОКОВ,
В. СНЕГОВСКИЙ.

КАТАП ЭГЕЛЭЭН

ВАШИНГТОН, (СЭТА). Национал байырлал—«Хамаарышпас чорук хүнүн» таварыштыр ийи неделя дыштанылганың соонда америк конгресс бодунуң ажылын катап эгелээн.

Дәэди хоойлужудулга органының хүн чурумунда —даштыкы политиканга болгәш чурттуң иштики байдалынга хамаарышкан айтырыглар туруп турар. Чоокку хүннерде даштыкы хереқтер талазы-билә сенат комиссиязынга албан-хүләэлгезинден халашкан А. Хейгтің орнуна АҠШ-тың күрүпе секретарының албан-хүләэлгезинге Дж. Шульцту бадылаар талазы-билә сапал-онал дынаарын эгелээр. Хайгаракчыларның бир демей бодап турары-билә алырга, конгресстің бадылаар апаары ол томүйлаашкынның дугайын тайылбырлааш, олар Хейгтің орнуна чүгле «Калифорниядан база бир кижи эвес, харын база улуг капиталдың тәлөэлекчизи олурарын демделеп турадлар. Шаанда Р. Никсонның администрациязының күш-ажылдың болгәш сан министрлеринің албан-хүләэлгезин эдлеп турган Дж. Шульц сөөлгү үеде тудугпун эң улуг «Меттел корпорейшн» дәэп фирмазының президентизи турганы билдингир.

Ливанче америк шериг кезектерин чорудар дәэп планынга холбаштыр Капитолиягa шыңгыы маргылдаалыг чугаалажып турганы билдингир.

Ынаҙлыҡ шинчилелдерен ышкаш, дыка дүшкүүрлүг болуп артпышаан. Барыын Бейруттың чурттакчылыг кварталдарының кырында үгер-бөөлар даажы үзүлбестээн, снарядтар, бомбалар, миналар частып турар. Хоорайның өскә-даа кварталдары үгер-бөөлар адыышкыннарынға таварыҙып турар. Суг болгәш аъш-чем чедишпестээн.

ЧУРУКТА: суг алыр дәэш эзлечешкен кижилер.

АП—СЭТА-ның фотозу.

БЫЖЫГ ТУРУШ

БУЭНОС-АЙРЕС, (СЭТА). «Аргентина Мурнуу Атлантикада дайын чорудулгаларын херек кырында соксадырын күзен турар, ынчалза-даа политика тәлөэ-билә кандыг-даа бащ удур негелделерин хүләэп албас» — деп, чурттуң даштыкы хереқтер министри Хуан Рамон Агирре Лапарн медегләэн. Ол журналистер-билә бесседазынга мынча деп чугаалаан: ол дәэрге, Мальвина ортулуктарынга бистин чурттун суверенит эргелерин ажыглаарының дугайында айтырыга кандыг-ла-бир өскерилге болганы эвес-тир. «КНО-ның чанында Аргентинаның доктаамал төлөэлекчизиниң Айыыл чок чорук Чәвүлелиниң даргазынга чоруткан чагаазында айтканы билдингир турушту Аргентина барымдаалай көөрүң үргүлчүлевиңаан» —, деп, министр демделәэн.

Англия Аргентинаны кыныгаардаарын соксадын, ортулуктардан эжелеп шеригерин үндүргенинің соонда дайын чорудулгаларын ынчан долузу-билә соксадырын чедип ап болдуруп Аягирре Лапарн демделәэн. КНО-ның хайгааралының адаа-билә үгле тайбың чугаалажышкынарны кылып турган, месилдежиишкинин түүлунга чедир шинтирлээрин чедип ап болурум ол немей чугаалаан. Ынаҙлыҡ чугаалажышкынар Великобританиянын ужур-дүрүм чок колониалдыг тергиндээшкинин үзүткан болур.

УЖУР-ЧӨПТҮГ БОДАЛЧЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА), АҠШ-тың Компартизының Чиңгинне секретары Г. Холлдың ынаҙда парлаттының үнген медегелиниде, Барыын Бейрутче америк шериглерин чоруткаш, Рейганның администрациязының ливан месилдежиишкинин-ге шериг тәлөэ-билә дәрт холгаарлаашкынын кылын чорудар деп турарын шыңгыы-билә бурүү шаан турар.

Ынаҙлыҡ кем-бүрүүзүг планнарны боттандырын чорудар болза, делегей эргелеринің норма-чиижектери болгәш даштыкы девискәэрлерге дайын чорударының талазы-билә президентинің бүрүн эргелерин кызыгаарлаар дугайында хоойлуну эҙ-не каржызы-билә үрээни ол болурун америк коммунистерінің удуртукчузу демделәэн.

Ливандан израиль эжелекчилериң шеригерин дәэ-дораан үндүрериче, Тель-Авивке бөө-чепеек чедирерин болгәш өскә-даа ялы-бүрү америк дузаламчыны киргүзерин соксадырынче, Ливанче америк Чепсектиг Күштерин кииреринге шантыктаарынче АҠШ-тың Компартизының чиңгине секретары кыйгыргаң. Чоокку Чөөн чүкке шыңныг болгәш быжыг тайбыңы чедип алырының кара чаңгыс оруу болза, ССРЭ-ниң болгәш АҠШ-тың хайгаарал, камгалалы-билә Палестинаны Хостаарының Организациязы-билә катай хаара соңуургалдыг бүгү табаларың киржилгеэн-билә чурттар аразының конференциязын чымылдырары болуруи медегләэде онаалап демделәэн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. Ливанга удур агрессиязының үезинде аэрберге чидиргилерге таварыҙып туражок, Израиль Палестинаңс Хостаарының Организациязына (ПХО-га) дайын талазы-билә айтырышкынны таварыштырын шыдаваан деп беш неделя дайын чорудулгаларының соонда тургустунган байдалды тайылбырлаышаан, Вафа дәэр палестин информация агентилели онаалап демделәэн.

Ам израиль шеригер Бейрутту долгандыр «чилчиип үзеринің дайынны» чорудар үжурга таварышкан. Хоорайның бодунда, даглыг районларда, Бекаа хеминң шынаалыг үпүндә болгәш чурттун мурнуу талазында ам-даа мун-муң палестин дайынчылар дайылдашпышаан.

Палестинаны Хостаарының Организациязының политиктиг ат-алдарын Израиль баксырадын, ол шынаңы эжелеттирген девискәэрлерде чурттан турар палестин чон-билә оок харылзааларын үреп шыдаар шинек чок болган деп, агентилел чеи демделәэн. Израиль эжелекчи ёзу-чурумга удур оң районнарының чурттакчы чонунуң уламчылаышаан демисели ол дугайын херечилеп турар.

Дайылдажышкынны Бейрутка амга чедир сан талазы-билә алды удаа соксаткан. Мооң мурнунда болгулаан беш удаагы соксадышкынны Израиль бодунуң туруштарын быжыглаарынға база курлавыр күштер чедирип алырынға ажылдаанын болгәш дайылдажышкынны соксаткаңын болунга - таарышкан үелерде ыят чокка үреп келгенин болуушкуннар көргүскен. Ынчангаш бо-даа удаада израиль командылат чери Барыын Бейрутче чоок чыдар районнарже немей 150 танныларны болгәш бронемашиналарны октаан.

Барыын Бейруттың кудумчуларының бирөзининге Ев-бисинің корреспондентизи-билә чугаалажып ора, Палестинаны Хостаарының Организациязының күүскомунуң даргазы И. Арафат мынча деп медегләэн: «Бистерни күүү-түрүкчүлери деп буруулдың турарлар. Ынчаарга бо үредеттирген болгәш ерттендирикен бажыңнарны көрүнерден, чурттакчыларның арын-нырайын көрүнерден, балыглаттырганнарның човулаа-хадынчээн көрүнерден, ынчангаш ёзулуг өлүрүкчүлер — Израильдың премьер-министри Бегин бале камгалал министри Шарон олар-дыр дәэрзин биле бөөр силер, оларның дайынызырак дерзин үүледиишкиннерин Каттышкан Штаттар бүгү талалыг деткин турар».

Ливанда даймыга удурлашышкыннар Израильде үрелчүлевиишзанын дыңнадын турар. «Ливанда дайынга удур» израиль комитеттың организастааны хөй кижилиг митинг Хайфка болган. «Бегин биле Шаронну дүжүрер!» деп митингниң каржикчилера кыйгы салын турган. Ливандан Тель-Авивте ээп келген израиль солдаттар эртиргеш, Ливанда дайынны доң-дораан соксадырын негээннер.

(СЭТА).

ЭКОНОМИКТИГ ДУЗАЛАЖЫЛГА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ

кежигүү чурттарның кады ажылдажылгазының хөй талалыг нарын механизминде янзы-бүрү методтар болгәш чепсектер хәделип турар, олар бот-боттарынға ажыктыг болгәш хөй талалыг чарылзааларны хөгжүдүп, сәйзырайгайҡыдар сорулгалыг. Оонбиле чергелештир ынаҙ кады хәделишкининң, социалистиг планнаашкын талазы-билә кады ажылдажылганың эң чүтүла сорулгаларының бирәэзи болур. Ол улус ажылагыйын техниктиг эдә чепсектерҙе, ону чиг-эт болгәш аъш-чем продуктулары-биле хандырарынға идигни бәэр ужурлуг. ЭДЧ чурттарының ажыл-агыл хөгжүлдезининң дугуржулгалыг стратегиязы курлавырлар кампаар техниканы үндүрерин организастарын, хөй энергия чарыгдаар бүдүрулгелерин тазарыштыр чөптүг сайгарл тургузарын база планныг эгеге баш бурунгаар көрүп турар.

Амгы үеги план дүүштүрулгезининң чаа түүлү — ону кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программалары-биле сырый холбаалыг кылдыр ылганы болур. Ынаҙ беш программалар бар, олар материалдыг бүдүрулгенин үндезин адырарын — энергияны, олаар түүлдү болгәш чиг-этти; кедәэ ажыл-агыйны болгәш аъш-чем үлетиүрүн; машина тудуун; улустың хереглелининң үлетиүр баразинарының бүдүрулгезин: транспорт харылзааларын хөгжүдерин хаара тудуп турар.

Улус ажыл-агыл планнарының дүүштүрулгези — үзүктел чок комплексиглг чорудулга. Ол йи талалыг болгәш хөй талаларлыг үндезинге чоруттунуп турар. Чаа дүүштүрулгелиг программаның эң чүтүла сорулгаларының бирәэзи Чоолза, ЭДЧ-ния экономика талазы-билә кошкак хөгжүлдезининг перспективазын (Вьетнам, Куба, Моол) социалистиг күш-ажыл хуваалдазының делегей системазынга бүрүүбиле хаара тудары, оларның улус ажыл-агыйын дүргеи хөгжүдерине дузалазары, кадыҙ ажылдажылга чурттарының экономиктиг хөгжүдезин чоорту деңнештиреринге болгәш чоокчулаштырарынға идигни бәэр кады ажылдажылганың ындыг ажыктыг хевирлерин хереглээри болур.

Программада кады ажылдажылганың кол сорулгаларын шинтирлээриңе хөй талаларлыг аргаларны күштелдирери көрдүнген. Дугуруштунган адырлар болгәш объектилер талазы-билә капитал салдыкшынарның дүүштүрулгези калбарар. Эртем-техниктиг болгәш бүдүрулге кооперациязын хөгжүдер, аназ үндезлээш улус ажыл-агыйының кол-кол адырларынға эртем, техниканың чедип алышкынарын шинтээзин алыр талазы-билә сапалдарны ажылдап кылыры көрдүнген.

ДҮҮШТҮРУЛГЕ — Чәвүлелдің күрүнелериниң планнаашкын талазы-билә кады ажылдажылгазының эң чүтүла угланышкынларының бирәэзи. ЭДЧ-ния комплексиглг программазы ол угланышкынарының санынга экономиканың, эртемнаа болгәш техниканың чүгула адырларынға шинчилел бурунгаар ажылдарын кады кылырын база көргеп. Ол — улус ажыл-агыйын планнаарының шинти чорудулгазының башгайгы чадазы-дыр. Баш бурунгаар шинтялелге эртеен үениң түңелдерин хынамчалыг үнелеп көргеш, келир үезе чорудар ажыл-херектин угланышкынарын болгәш сорулгаларын тодарадыр. Келир үениң планнаашкынын шинтирлээриңе янзы-бүрү төлевиллелдерин шилип алырынын үндезлеңерн ынчаар тургустунуп турар. Шинчилел ажылдарын кады кылырда сонуургалдыг чурттарның экономиктиг хөгжүдезиниге чүгула ужурдузалыг айтырыгларын талазы-биле ажылдап кылыр. Олар материалдыг бүдүрулгенің, эртемнің болгәш техниканың, даштыкы садыгның база улус ажыл-агыйынын өскә-даа адырларының кавызынга хамаарыжыр.

ЭДЧ секретариадының сантүнеринә ёзугаар алырга, амгы үеде адырлар зайы-билә, тус-тус бүдүрулгелерінің болгәш продукцияның хевирлерінің зайы-биле үш чүс ажыг шинчилел ажыллары кылдырган болгәш кылдырып турар. Оларның барык ийи чүс хирези адырлар займига хамаарыжыр болгәш материалдыг бүдүрулгеге кады ажылдажылганы хавра тудуп турар. ЭДЧ кежигүү чурттарның экономиктиг деп дески хөгжүлдезинге чүгула факторлар болур энергия, одаар түүл болгәш чиг-эт-биле улус ажыл-агыйын идегелдиг хандырарын онаалап көргеш, тускай эртемниглер ол адырлар талазы-биле шинчилел ажылларын 2000 чылга чедир үеге кады ажылдап кылып турар.

Чогум-на каттышкан күжениишкиннер-биле 2677 километр узун дүүттүг болгәш 1980 чылда-ла оок тудуунун киржикчилери чурттарга 15,5 үллиард кубометр бойдус газын бөөрән хандырган «Союз» газ дамчыдылгазы, чылда 250 муң тонна асбести бүдүрөр күүүлүг Киембаевскиның даг-руда арыглалының комбинады мыкаан, ындыг интеграциялыг объектилер тутгунган. Моолда улустар аразының геология экспедициязы база чединшкининг ажылдап турар. Совет Эвилели, Венгрия, Польша болгәш Чехословакий каттышкан күжениишкини-биле ССРЭ девискәэриде 4 муң мегаватт күүүлүг Хмельницкининг атомнуг электри станциязын тудуп турар. Дүгуржулга ёзугаар ол станция 1984 чылга электри энергиязын БУР-га, ПУР-га болгәш ЧССР-ге бере бөөр.

ДААРТАГЫ хүнче өттүр көрүүзәэн, социализминің чурттары хөгжүлдезиниң угланышкынын, боттарының хереглелдерін болгәш әргаларын ылап тодарганы-биле билир ужурлуг. Ынчангаш стратегтиг шинтирлерин кады ажылдан кылыры, эртем-техниктиг деп дески хөгжүлдезиниң угланышкынарын ажыктыг ажыглаарынға чагыртқан. Ол доктаамал болбаазырангайҡыдарының чаа-чаа хевирлер-биле байын турар.

В. ПЕТРУНЯ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ЛОНДОНДА ПОЛИТИКТИГ ШУУГААЗЫН

ЛОНДОН. (СЭТА). Бир-ле билдиңиес кижи Великобританиянын кадын хаанын 2-га Елизаветаның өргээн — Букингемниң ордузунче кире бергенинің дугайында бадыткаттынган медээлер-биле холбаштыр Лондонда политика тәлөэ-биле улуг шуугаазының шүү-хоң нептерээн. Солуунарның бинин туралы-биле алырга, элэп наш хүн мурнунда, ордунуң хөй санның камгалакчылары болгәш айыыл чок болур чоруктун нарын системалары турбуже, бир тапыттынмас кижи дүне кида кадын хаанның бодунун удуп чыткан черинче кире бөөр аргалыг болган.

Күрүне баштының оок өргөличе кире бергеи эр кижи-биле 10 минутаның иштинде чугаалажыр ужурга таварышкан. Чүгле оок соонда кадын хаан дуза дилээр аргалыг болган. Бидиимес кижиге тудуп алган.

Великобританиянын ... ки херектер министр...

Лейбористиг оппозициянын тәлөэлекчилери парламентке болган тавырылганы ыяқ болганын мииин чугаалаан, ону «аймыл чок чоруктун системазының дыка үрелиишкини» кмадыр таймылырлаан. Премьер-министр М. Тэтчер июль он иининң кежөзинде Букингем ордузунга албан-биле четкеп, кадын хаанның өргээзинің айыыл чок чоруун хандырар системаның үрелгенин дээш чалак өмүнээзиндеп кадын хаанга буруузун билиңген.

Эйтлоу парламентке ол тавырылганың ыяқ болганын мииин чугаалаан, ону «аймыл чок чоруктун системазының дыка үрелиишкини» кмадыр таймылырлаан. Премьер-министр М. Тэтчер июль он иининң кежөзинде Букингем ордузунга албан-биле четкеп, кадын хаанның өргээзинің айыыл чок чоруун хандырар системаның үрелгенин дээш чалак өмүнээзиндеп кадын хаанга буруузун билиңген.

Лейбористиг оппозициянын тәлөэлекчилери парламентке болган тавырылганы ыяқ болганын мииин чугаалаан, ону «аймыл чок чоруктун системазының дыка үрелиишкини» кмадыр таймылырлаан. Премьер-министр М. Тэтчер июль он иининң кежөзинде Букингем ордузунга албан-биле четкеп, кадын хаанның өргээзинің айыыл чок чоруун хандырар системаның үрелгенин дээш чалак өмүнээзиндеп кадын хаанга буруузун билиңген.

Тайбыңны. тургузарының планы

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын Бейрутка тайбыңны бактаадың тургузарының планын Палестинаны Хостаарының Организациязы Франциянын болгәш Сауд Аравиязының чазактарынга дамчыдын бергенин Франс Пресс агентилел дыңнаткан. Од планда ылаңгыяда дайын одун совсадырын, месилдежин турар талаларны чарарын, израиль шеригерин Бейруттан үндүрерин, ПХО-ның чепсектиг кезектерин дескеннер лагерьлеринче дедир чорударын, чурттар аразының шериг күштерин болгәш ливан армияның кезектерин удур-дедир тулчун турар талаларның аразынга тургузарын, ПХО-ның дайынчыларын болгәш удуртулгазын-даа Бейруттан үндүрерин, ПХО-ның Ливанда политиктиг болгәш шериг-даа талазы-биле төлөэ черлерин хевээр арттырарын, дескеннер лагерьлеринде чурттан турар палестиннерге магадылдарны тыпсырын көрүп турар.

ПХО-ның күүсекомунуң даргазы Я. Арафаттың политиктиг айтырыглар талазы-биле чөвүлекчизи Х. Хасанның медегләэни-биле азырга, оок организациязы ындыг төлевиллел-биле оок мурнунга салдынган бүгү айтырыларга харылаан болгәш ан хереқтин сонуургалдыг өскә-даа талалардан хамаарыжырын медегләэн.

Ливанда байдал мурнунагызы ышкаш, дыка дүшкүүрлүг болуп артпышаан. Барыын Бейруттың чурттакчылыг кварталдарының кырында үгер-бөөлар даажы үзүлбестээн, снарядтар, бомбалар, миналар частып турар. Хоорайның өскә-даа кварталдары үгер-бөөлар адыышкыннарынга таварыҙып турар. Суг болгәш аъш-чем чедишпестээн.

ЧУРУКТА: суг алыр дәэш эзлечешкен кижилер.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Сталинград тулчуушкунунуң 40 чыл болурунга

ДАЙЫНЧЫ ДЕМДЕГЛЕЛДЕРНИҢ АРЫННАРЫ

1942 чылдың июль айында делегейниң аңгы-аңгы чурттарының кижилериниң кичээнгейин хаара туткан турган Сталинград ышкаш, ындыг чер бөмбүрзек кырында ындыг-да хөй эвес боон чадвас... Хоорайның камгалакчыларының болгаш Волгага болган тулчуушкуннарның киржикчилериниң массалыы-биле эрес-маадырлыг чоруунуң ачы-хавыяазы-биле гитлержи командылалдың чурттуң дайылдажып турар кезээн ооң артындан — тыылындан чарар дугайында планы— бууран дүшкен. 1943 чылдың февральда Сталинградка гитлержи шериглериң бөлүг-ленишкинин чылча шавары доозулган болган Совет Армия Ленинградтан эгелээш, Кавказка чедир калбак шаан халдаашкынче кириикен. Ол чүгле Ада-чурттуң Улуг дайынынга эвес, харын база делегейниң бүгү дайынынга эргилде болган.

«Ада-чурттуң Улуг дайынының чыл демдеглелдерин» деп экспедицияның эгелекчилери-биле Сталинград тулчуушкунуң Совет Эвилелиниң бүгү булуннарындан Волганың эриктеринге чеде берген киржикчилери-биле Бүгү-эвилел ужуражышкыны Волгоградтың черинге июнь айга болган.

Волгоградтың төвүнден 20 километрде черниң улуг эвес участогунга— Солдаттың шөлүге аныяктар-биле дайын хоочуннарының ужуражышкыны онза байырлалдыг байдалга болган. 1943 чылдан эгелээш ол черни өлүг шөл деп адай берген: аңаа дыка хөй миналар, снарядтар болгаш бомбалар артып калган турган. Ол шөлдү фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң 30 чыл болганын чурттун демдеглел турганы 1975 чылдың чазыныңда арыглап, аштаан. Тулчуушкуннар үезинде маадырлыы-биле өлген совет солдаттарның артказы мөчүлерин акы-дунма хөрүүнге аппарып ажаагаан. Ол черниң чоогунда тураскаал кылдыр арттырып каан өнгар шиитинде Солдат шөлүнден чыгаан дадарык боо-чепсектерни, бомбалар болгаш снарядтар артынчыларын долдур салып каан чыдар. «Дайынны хөөржүткен» ол өнгарның чанында камгалаттынган салгакчыларны көргускен. ходунда чечек тутказ бичии уругнун скульптуразын тургускан. Бетондан кылган үш булунда: «Дас-кежиктиг бол, кызым»—деп, сөстерлиг чагааны сиилбип бижээн. Ол дээрге, Сталинградтың тулчуушкуннарынга маадырлыы-биле өлген камгалакчылы майор Дмитрий Петраковтун бодунун уруунга сөөлгү чагаазы-дыр. Аңаа, ол тураскаалдың баарынга, дайын хоочуннары аныяктарга онзагай эстафетаны— Тайбынның болгаш Күш-ажылдың чалбыыштыг чалар олун дамчыып бергеннер.

ЧУРУКТА: Сталинградтың камгалакчызы, тулчуушкуннарга - маадырлыы-биле өлген майор Дмитрий Петраковтун хөй-хөй чылдар эрткен соонда Солдат шөлүнге чедип келген уруу Людмила ачазынга мынча дээн: «Мен сенээ кажаадаа номчуп шыдавазын чагаалы бижидим. Сээн уруунуун уруу Наташа безин шагда-ла өзүп келген... Мен сээн чыгыынды күүсеттим—мен аас-кежиктиг мен».

Э. КОТЯЛКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чай болгаш уруглар

АДА-ИЕЛЕРИНГЕ ДУЗАЛАЖЫП

МУГУР-АКСЫ ортумак школазының өөреникчилери чайгы дыштанылгазында хөй пуруузу мал ажылдыг ада-иелериниң болгаш төрелдериниң дузалакчылар болуп турар. Чүгле Карлыг бажының, Мугурүүң база Ак-Адырның, хөй кыргыыр пунктуларында, Чеди-Тейниң, тарылга шөлүнде безин, долу эвес медээ-биле алырга, барык 200 хире школачылар хаара туттунган.

Башкы А. О. Хертекке баштаткан 20 өөреникчи Хөлчүктүг-Ховуда пунктуга ажылдап тургаш, 110 кубометр оттуглар ыяштыг школага белеткеп бергеннер, Күш-культура башкызы В. Д. Куулярга удуртказ 21 өөреникчи Чеди-Тейге 5 га черге көк-суланы, 0,52 гектар черге картофельди тарып, 50 метр бугга чүүн аштап-арыглаан. «Малчын» совхозка хүлээткеннер. Ховуда чамдык өөреникчилер суггарылгада ажылдап турар.

Будуруге черлери Шоолуг эвес Мөңгүн-Тайганың байдалынга хөй өөреникчилер хаара тудуптарының аргазы берге. Ындыг-даа болза өөреникчилериң будуруге бригадазы болдунмас дээни ол эвес. Үстүкү класстарның өөреникчилеринге чазаның-бызаңнаарынга — тудуг-септелге участогунга, бижып-даараныырынга — амыдырал-хандырылга комбинадынга чамдык оолдар, уругларны өөреникчиледип ажылдадыр арга чок бе? Туубу заводун тургузуп, ажылдаткаш, аңаа өөреникчилерни чүге хаара тудуп болбазы? Моон мурнунда чылдарда «Малчын» совхозтуң баазазынга туубу будурер бригада ажылдап, аңаа школачылар-даа киржип турган. Оон ажыл-агыйга, өөреникчилериң боттарынга-даа ажыктының амыдырал бадыткаан.

Амдыгаа чедир-ле өрү класстарның өөреникчилери мал чемниң белеткелинче өг-бүдезиниң, төрелдериниң аразынга дузалакчылар болуп киржип келген болза, ам оларны башкыларның удуртулгазы-биле тускай бригадалар, звеноолар кылдыр ангылап тургускан, совхозтарның сиген шөлдеринге ажылдадып болурунуң аргазы бар. Мөңгүн-Тайганың школачыларны чажындан тура-да ада-иелериниң хайгааралы-биле мал кадарын карактаарынга эвээш-биче-даа бол, дуржулгалыг. Амгы үеде районда мал ажылы-биле үр чылдарда холбашкан, улуг арга-дуржулгалыг хоочуннарның, пенсионерлерниң улуг хүрээлеп туруп турар. Оларны үлегерлиг дагдынакчылар кылдыр 8-9 класстарны доозкан өөреникчилерге бижыглаап, шээр, бода-даа малды боттан арга-биле кадарып, семиртир эзлчеглиг кадатты база-ла организастап болгу дег. Бир эвес маңаа совхозтарның дирекциялары өөреникчилерге бүүрээриниң дидим базымын кылыр болза, ол ажыл-агыйларга, өөреникчилериң боттарынга-даа ажыктыг боордан башка, кандыг-даа артык карылга, чарыгдал болбас иинк. Бо талазы-биле «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарның удуртулгазы, районнуң көдээ ажыл-агый эргелели, улус өөредилгезиниң килдизи, школалар дирекциялары чаңгыс аай бодал, шинтпирни тыштар болза, районнуң будуруккү күштеринге, чуртта чарлаттынган Аъш-чем программазын боттандырарынга кедилиг курлавыр күш, идиг тургуступар иинк деп бодаар мен.

М. САЛЧАК.

ЫРАКТАН КӨСКҮ

ЭРЗИН районнуң Тес ол чарыынын калбак ховуларының Тере-Хөлге кээп үскен ужунда Кара-Хая деп шат бар. Ол хөлден 5 хире километр черде. Ховунуң куу оът-сигени болгаш хола-хараганнарындан өске чүү-даа чок. Аңаа Ленин аттыг совхозтуң хой бригадазы-даа турган. Ынчан аңаа кудук кастырган, 125 метр ханы черден электри тогунуң күжү-биле суг элбек үнүп турар.

Кара-Хаяда бо чылын Кызыл-Сылдыс сес чыл школазының өөреникчилери 47 кижи барык 1 га черге хөй чылдыг согуна, 2875 дөс капустаны тарып, шенеп турар. Ооңбиле кады аңаа чечектерин, терек болгаш хадыңнарны тарып кааннар. Ону өөреникчилер суггарып аижаап турар. Олар ооң-биле кады совхозтуң ол-ла черде тарааны 7 га картофелиниң бок сигенин аштап, черин чымчадып ажаап турарлар. Өөреникчиленің ол бичии бригадазын совхозтуң агроному С. К. Дудун удуртуп турар. Ында чурттаар бажың, столовая болгаш чунар-бажың бөөнин бар. Күштүг электри шугуму база шөйүлген.

Изиг хүннерде, хостуг шактарда өөреникчилер хөлдүң сыык черинге барып эштип, изиг элээнге-даа чыдарлар.

Теве болгаш хөй чүрту куруг ховуда ам бичии ногаан шөл өөреникчилериң хүн бүрүде күш-ажылындан өзүп турар.

Мону көрген кижиниң бодалы ында таңныыдан турар Чыртай Хапуунайның чугаазынга каттыжа бээр: «Чаэрен болгаш теве турлаа турган бо хола-хараганныг куу ховуга картофель, капуста тарыыр деп кымның бодалынга, киргенил, ам мывда чүү кандыг-даа болза, аныяк салгалдың холундан чиигир ногаан үнүштөр үнүп эгелээр боор».

К. ХАНГАЙ.

СОНУУРГАЛБИЛЕ

Красноярск крайның Тывага хүннериниң киржикчилериниң бир бөлүү композитор Виталий Иосифович Абрамовтуң удуртканы «Каяа-даа ыр-шоор-биле» деп эстрада байтайгажыларга аалдап чорду. Аалчыларны районнуң ажылыштилериниң төлээлекчилери чылыы-биле үтүп алган. СЭКП райкомунуң болгаш район Советиниң күүсекчи комитединиң бажыңының чанында митинг болган. Аңаа партия райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол келгеннерге районнуң ажыл-амыдыралын таныштырып, оларның Красноярск край-биле харылзаазын доңчузу-биле чугаалаан. Школачылар аалчыларга дириг чечектерин тудускан. Бөлүктүң удуртукчузу В. И. Абрамов чылыг найыралчы хүлээп алырынын дээш өөрүп четтиргенин илереткөй.

Кежээзинде район төвүнүң Культура бажыңынга «Каяда-даа ыр-шоор-биле» деп эстрада ансамблиниң концерти болган. Концертти совет ырлар күүселдезиниң талазы-биле Бүгү-эвилел конкурузунуң шанчылының лауреады Надежда Мелькова ажыктаан. Ыраажыны диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле көрүкчүлер хүлээп ап, ооң күүседе бүрүзүн улуг таалал-биле дыңнап, байыр чедирип турган. Ол ышкаш Надежда Маринина биле Майя Полевая оларның каттырыпчыг баштак танцыларын, Олег Захаровтуң ханы кижизидилгелиг уткалыг чараш уран номчулгаларын көрүкчүлер магадаан.

«Каяа-даа ыр-шоор-биле» деп эстрада ансамбли районнуң «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарының ажыл-ишчилеринге база оюн көргүзүглүг чорааннар.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛДЗА ЧОГУУР

Кижилерге арга-ыяштың ажык-дузазы канчаар-даа ажок улуг. Арга-ыяш—кислородтуң кол берикчизи, хоралыг газтардан болгаш довурак-доозундан агаарның арыглакчызы. Ажыктыг аң-мең, куштар база-ла арга-ыяш иштинде турлагжын чурттап турар.

Көдээ ажыл-агый культураларының хоралакчыларын болгаш бок үнүштерин узуткаары-биле хоран химикаттарны сөөлгү үеде хөйүлеп чаштырып, а ол ышкаш таараларның дүжүткүрүн бедидери-биле минералдыг чемнишидилгелерни төп турар апаргаи болгай. Бо бүгү-үүлдер, бир талазында, ажыктыг түзилелдерни берип турза-даа, өске талазында, багай салдарны база чедирип турар. Чижээ, делегем девискээрлерде кат, мөөгү, оът-сиген, ажыктыг насекомнар, суглар баштары, балык-байлаң хорааналымышкына таваржып, узуткаттыныш, ооң-биле күрүнеге улуг когаралды чедирип турар.

Сөөлгү чылдарда бистиң республиканга ергелерге, күскелерге, тарбаганнарга удур демиселди чорудуп, хоран химикаттар чаштырганының түзилелиниң ажыктыг аңнар, куштар ховартап турар апаргаи. Маңаа тодаргай чижектей ап көрээлиер. Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң девискээри делгем, аң, куш-биле кончуг байлак. Чума зарығының пестередикчилерни хээкчилерге удур демисед чорудары-биле каш чылдар улаштыр хоран химикаттар чаштырган келгенииниң ужурунда, чамдык ажыктыг аңнар ховартап, харын-даа чидип турар. Ылаңгыя дилгелер, ховар даг эзирлери хөй өлген. Амгы үеде оларны кижи ховар көөр-дүр. Оон аңгыда, республиканга каш-ла санныг районнарында бар тарбаганнар ам барык-ла кезүзбестээн. Ынчангаш моон соңгаар хээкчилерге удур хоран химикаттар чаштырар хемчегларни чорударда, оон боон болур үржүүн баш удур ылаптыг тодарадыры эргежок чугула-дыр.

Оон ыңай база бир харааданчыг чүве бар. Арга-ыяш дээрге үнелеп четпес байлак дээрзин үстүнде айтыкан болгай мен. Чамдык ажыл-агыйлар ыяш белеткелин кылырда, арга-ыяштың онзагай байдалын барымдаалавас, ону таварышкан-на черинден кайыхамаан чок кезер чоруктар бар. Ону база-ла «Торгалыг» совхозтуң чижээзиден көрүп болур. Совхозтуң ыяш белеткеп турар черинде кескен ыяштарның будуктарын, баштарын аштап бөлбейн, олчаан каапкан чыдар. Чүү-даа ылырынга ажыглаттынмас шетчик ыяштарны аңаа-ла одура шапкылап каан боор-дур. Оон аңгыда тайгада кескен ыяш хөй чылдарда сөөртүлмейн, ажыглаттынбайн ыяткаш, хөй черге ирип үрелип турар. Торгалыг суурнуң чанында аныяк ыяштар курган эгелээн. Сорулга болза, кургаан ыяштарны кезип аштаап, оларның орнунга катап ыяш олуртуру болур. Амдыызында ол дугайында кым-даа сагыш салбайн турар. Ону арга-ыяш ажыл-агыйының черн организастаар хүлээлгелиг.

Торгалыг суурну чаагайжыдар дээш, чылдың-на чазын ыяш олуртулгазын чорудуп турар. Ынчалзажок олуртур ыяшты эки шилип албайн, ону шын олуртпайн, ажаан, суггарбайн турарындан эптиде кадын каан турар. Ат чотказ, ажык чок ындыг ажылдың херээ чүү боор?! Ыяшты өстүрер дээш олуртур болза, ону ылаптыг кылыр херек.

Арга-ыяшты болгаш аңмецин камгалаар, ол байлакты ажыктыг кылдыр чөп ажыглаар талазы-биле хемчегларни күштелдирери эргежок чугула. Ылаңгыя хоран химикаттар чаштырар чорукту болур-чогууру-биле шинтпирлээриниң өйү келген.

В. БАДЫРГЫ.
«Торгалыг» совхозтуң экономизи.
Өвүр район.

ДУС-ДАГ ДУГАЙЫНДА

1963 чылдың чайынындан бээр Ак-Довуракты В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат күрүнеге бедик шыпарлыг даг-дүгүн берип эгелээн. 1970 чылда Хову-Аксыга «Тыва кобальт» комбинат ажыттынган. Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинге хамаарыжыр Дус-Дагның дугайын билбес кижи ховар.

Мында чемге хереглээр даг дузун ажык арга-биле казып ап турар. Дус кижиниң болгаш дириг амытаннарның организминге чугула херек. Улуг кижиге хүнде-ле 6—8 грамм дус негеттинер. Организмге дус четпеске неорин системазынга хоралыг. Дус-Дагны үзүс каш чүс чыл бурунгаар билир турган. XIII—XIV векторде кыдаттар моон дустап ап турганын эртемденнер бадыткаан.

Торгалыг суурдан Дус-Дагга чедир 15 хире километр. Олче баарда Ак-Тал биле Шара-Нур деп ийи хемчигештерни эрткеп. Дус-Дагның чөөн талазын куду алзы 10 км хире ховуну эртер. Дус-Дагның ажылчын сууржугажы барыкла МАР-ның кызыгаарында. Мында 3—4 чавыт чурттатыр бажыңы, столовая, чунар-бажың база бичии электростанция бар.

Дус-Дагның дузун Тываның барык бүгү совхозтарынче. Минусинск хоорайже болгаш Моолче чорудуп турар. Чүгле бир чыл дургузунда моон 25 мун тонна дусту казып ап турар. Эртемденнерниң санап турары биле ажырга Дус-Дагның шыжамыры 122 млн. тонн чедип турар. Бир эвес чүгле Дус-Дагның дузу-биле бүгү Совет Эвилелин хандырар болза, ол 20 чыл иштинде чедер. Бо хүннерде Дус-Даг ындыг-ла улуг сайзырадыы албаан, ынчалза-даа ооң кедир үезин кайгамчык.

С. ДОНГАК.

ЧЫЖЫРГАНА ШЫРГАЙЛАНЫР

Суг-Аксы суурнуң артыы талазында чайын көөрге магалыг чараш ногаан шыргай сад бар. Аңаа эртенден орай кежээге чедир-ле тракторларның шимээн-даажы, ажылчыннарның хөглүг, баштак чугаалары, ыр-шоору үргүлүлээр. Кижиниң кадыкшылынга эргежок чугула эм болур чыжыргана тарып өстүрүп турар Сут-Хол ыяш ажыл-агый участогунуң камгаладыг садчыгажы ол-дур. Мында чыжырганга болгаш сорттуг теректерни барык-ла 200 гектар хире черде тарып өстүрүп турар. Хемчиктиң чайгаар үнген чыжырганазындан ацгыда алтай укеаның чыжырганазын бо садта болгаш Хемчиктиң арыгларында тарып, өстүрүп эгелээн.

Ол садта бо чазын безин 75 килограмм чыжырганга үрезинии чашкап. Оон 100 мун дөе чыжырганга чинрбейлерин алырлар. Од ышкаш Шеми-Аксы, Ортаа-Хову-Аксында алтай укеаның чыжырганазын 40 гектар черде тарааннар. Ында 205 мун дөе өзүүчел сорттуң теректерни олуртказ. Кижиге ажыктыг бальзам теректерни садка тараан, ажаан өстүрүп каарга, оларны республиканың өске районнарынга ажыглаан болур. Чүгле бо чазын безин Шагаан-Арыг, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга районнарже, Ак-Довурак хоорайже, Шеминже 83 мун 400 дөе теректерни салып чоруткан.

Чыжырганаңы тарып өстүрер, ону сайзырадыр, аргаарыгны өрт-халаптан камгалаар дээш ыяш ажыл-агый черинин ажылдакчылары элээн организакчы ажылдарны чорудуп турарлар. Хемчиктиң арыгларынга-даа, өскеда черлерге өрт болу берген таварылгада доп-дораан өрт өжүрүкчүлерин тускайлап тургускан. Бойдусту, чыжырганаңы камгалаар дугайында лекция, беседаларны түе-түе участоктарның арга даамалдары чүрттакчы чоннуң ортузунга кылып турарлар. Чыжырганга камгалалың күштелдирип, ол эм катты хумагалыг ажаан ап турарындан ажыл-агый чыл бүрүде алган хүлээлгезин ажыр күүседип турар. Агаарбойдузу багай. каап-халының эрткен чылын безин 10 ажыг тонна чыжырганаңы чыгаан, күрүнеге саткан. ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга уткуштур ажыл-агыйның ажыл-ишчилерн 20 тонна чыжырганаңы алгаш, күженишкинниг ажылдап турарлар. Садта таныттынган чимистиг ыяштарны «ДТ-75» трактурнуң башкарыкчызы Валерий Ховалыг, тускай агрегат-биле чаашкынналдырып суггарып турар «Беларусь» тракторларның башкарыкчылары Кертик-оол Монгуш, Николай Ховалыг олар чимистиг ыяштарның одуругларын сайзырадып, бок үнүштерин аштап турарлар.

Удавас Хемчиктиң арыгларынга чыжырганга улам-на шыргай-анаар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫ ИЮЛЬ 17-18-ТЕ БОЛУР

ФОЦ ПРОГРАММАЗЫНДА:

ИЮЛЬ 17-ДЕ

Наадым киржикчилериниң байырлыг хуралы республиканың хөгжүм-шиин театрынга 16 шакта ажыттынар.

Хурал соонда байырлал концерти.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

Маннаар, челер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы аът чарыштырар шөлге (ипподромга) 10 шакта эгелээр.

Аңаа аъш-чем болгаш суксун садыглары ажылдаар.

Республиканың шилиндек мөгелериниң хүрежи 14 шакта «Хүреш» стадионга эгелээр.

Наадым хүннеринде Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга футболга, волейболга, баскетболга, баг кагарынга спортчу маргылдаалар болур.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ «Тоолдар» театрының коллективинге ажылдаары-биле актёр дүрген хереглеттинип турар.

ОЛ ЫШКАШ ФИЛАРМОНИЯГА:

ажыл-агый эргелекчизи,

музыка редактору,

администратор,

секретарь-машинакчы,

I—II класстың чолаачылары база хереглеттинип турар.

ФИЛАРМОНИЯҢЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 58 бажың. Телефонпар №№ 2-46-02, 2-49-40.

ДИРЕКЦИЯ.

Ааар

Республикага бөгүн кезек булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—12, чамдык черлерге 0—5 градус чылыыр, хүндүс 25—30, чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга кезек булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн угланышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Дүне 10—12, хүндүс 28—30 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Муңгаглалдың болгаш килецинің оруубиле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыындызы 9.30, «Бичии Алексаидр» 11.20, 13.15, 15.05, 17.00, «Өскерликчи чоруу дээш гонорар» 18.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүгле ыглава» 15.00, «Ынакшыл үезин четпээн аныяк» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Орду кочузунда киргеи» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Эрте бурунгу номнуң тывызыы» 15.30, 18.10, 20.00 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу Алтайның көдээ ажыл-агый институдунга болгаш Абаканның көдээ ажыл-агый техникумунга өөренирин күзээр кижилерни хүлээп ап турарын дыңнадып тур.

Хүлээп алышкынның негелдеринің дугайын министерствонуң кадрлар килдизиндеп билип ап болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 30 бажың, телефон № 2-41-44.

Бурятияның, Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институттарынга, Тулунуң совхозтехникумунга болгаш Иволганың гидромелиорация техникумунга өөренип, тускай эртемнерни чедип алырын күзээр кижилерни 1982-1983 өөредилге чылында хүлээп алырын чарлап турар.

Хүлээп алышкынның негелдерининң дугайын Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кадрлар килдизиндеп билип ап болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 30 бажың, телефон № 2-41-44.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— Дөлүүн казактарының ырының болгаш плясканың күрүне ансамблиниң концерти. 9.40 — Уругларга фильм. «Бичии уруг болгаш крокодил». 10.45 — «Комсомол — мээң салым-чолум». Документалдыг телефильмнер программазы: «Төрээн черниң чылыы». «Хоорайда троллейбус чоруп турар». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чөптсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг фильмнерниң Сталинград чоогунга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканының 40 чылынга уткуштур программазы: «Тиилелгелиг Сталинград». «Бирги киженин чугаазы». «Сегиржин алышкын». 15.25— Орус чугаа. 15.55 — Москва болгаш москвачылар. 16.25 — «Шыдыраа школазы». 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — Маргылдаа клуву. 18.15 — Кабардин-Балкарияның Россияга эки гура-биле каттышканынга» бээр 425 чылынга. «Мээң Кабардин-Балкариям». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хөглүг өг». Дамчыдылга. 19.40 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Плюшихада үш терек». Урал-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң лауреаттарының консерваториянын Улуг залынга конперти. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Фантазёрлар». 13.05 — Англи дыл. 13.35 — Марий АССР-ниң күрүнеии «Мари Эл» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 14.10 — И. А. Гончаров. Амыдыралының болгаш чогаал амылының арыннары. 15.00 — С. Воровпов ойнаар. (Гитара). 15.20 — «Бистиң садывыс». 15.50 —Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.00 — Сутга эштириите ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. («Орбита-3»). 19.30 — «Пятигорск». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Доос-кара — ыргак даг». Мультфильм. 20.15 — Амыдыралче орук. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Муңгаштаган узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку серия.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалалың секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-в амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадрэ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун сайбай барганда 2-32-75 телефонне долгаар.

Чагыг № 1349

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер дер. полиграфия болгаш ном садыының керектериниң галазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00887

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 166 (11964) | 1982 чылдың июль 17, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

НААДЫМНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

Республиканың малчыннар | көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары дүүн Кызылда чедип келген. ЧУРУКТА: наадымның бөдүк киржикчилери.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БЫЖЫГЛАВЫШААН

Чаз-орукчулар он бирги беш чылдың бирги чылында ажыг-өнге садар мал продуктуларының планын чедиишкиниг күүседип, чаш төл камгалап алыр, малдың баш санын өстүрериниң планын, малдан алыр продукшияның бот-үнезин чингедир дээш ажылдап, Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжыга киришкеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчип чоруур Кызыл тугун диплом болгаш акша шаңналы-биле кады алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында күрүнеге мал продуктулары садар планын: эттиг 153, сүттү 144, дүктүг чыл планын 142 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс баш малдарга онааштыр 88 хураганы, 67 бызаазы, 80 кулуну, төрээн 33 энгевнерден 33 бодаганы камгалап алган. Оон түнелиниде районуң ажыл-агыларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел, райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналың чаалап алдывыс.

№ 1, 4 хойжу бригадалар төрүүр чүс хойга онааштыр 91, 92 хураганны, бир хойдан 2 кг дүктүг кыргын ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Совхозта мурнакчы малчыннарның, оларның ажыл-ишчилериниң амыдырал хандырылгазы, одар-белчиири, чердевискээри шупту чаңгыс аан. Ындыг турбуже, чамдык малчыннарның, бригадаларның көргүзүү куду болуп турары четпес. № 3 хойжу бригада төрүүр 100 хойга онааштыр чүгле 70 хураганны камгалап алган. Ол чорук кышка белеткелди, мал чеми белеткээрин четпес чорукталыдан болган.

Коданнарда малды назыхар, чүзүн аайы-биле үзүп тургусканы холушкак. Эр, кыс хойлар холуй турар чорук мал оолдаашкынынга, оон учёт-отчёдун хынап контрольдаарынга шаптыктыг. Оон уламыдан ажылынга харыысалга чок ийи-чаңгыс кижилер ону ажыглай бээр таварылгалар бар. Бо четпестерни чайладыр дээш күжекиишкиниг ажылдаар бис.

Аъш-чем программазын боттандырарынга тодаргай салыышкынын киперей-биле совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының бар курлавырларын санап керген. Совхоз бо чылын күрүнеге 433 тонна эттиг, 105 тонна сүттүг, 56 тонна дүктүг садар планныг. Чыл төнчүзүнде хой, өшкүнү 29220, мыйыстыг бода малды 950, чылгыны 1240 башка өстүрери көрдүнген. Ол планнар албан күүсеттинер.

Совхозтуң девискээринде оът-сигенниң үнгени эки. Амгы үеде бистиң малчыннарывыс оттуг-суглуг серини тайгалар — Тарлашкын, Кара-Хөл, Сөөлчер болгаш Нарын деп черлерже малын семиртири-биле көжүп үне берген.

Хойжу бригадаларның малчыннары, сүт-бараан фермазының ажылдакчылары бо хүнерде мал чеми белеткээрин багай эвес чорудул турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганыдан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерниг утпуур дээш кыымаккай ажылдап турарлар.

Д. ЧОПУЙ.

«Чаа орук» совхозтуң директору.

ҮЛҮҮВҮСТҮ КИИРЕР ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, аңаа «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткели бистиң «Хадың» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже улам-на сорук киирген. Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир, республиканың малчыннар наадымынга төлептиг белектиг үжүражыр дээш чылдың доозулган баштайгы чартыында ажыл-агыйның малчыннары улуг күжениишкиниг ажылдаан. Наадым хүнүн таварыштыр бистиң малчыннарывыстың чедип алган чогумчалыг түнелдерин чижекке киирерп мекээ күзенчиг-дир. Эрткен кыш берге болза-даа, малчыннар интинин малын менди камгалаары-биле болдунар бүгү үүлдерин кылган. Совхозтуң кол орулгалыг адыры болур хой ажылының көргүзүглери бедик болган. Чижээ, хойнуң баш санын өстүрериниң планын 114 хуу күүсеткеп азы эргкен чылда турганындан 4,4 хуу пемелде өзүлделиг.

Аъш-чем программазы бодунуң үре-түнелиниң бо чылдан эгелеп бээр үжүүлүг деп, СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежнев айыткан, Бүгү улустуң ол улуг ажыл-херээнге бодунуң тодаргай салыышкынын киреринче совхозтуң ажыл-ишчилери чүткүп турар.

Наадымга киржир эрге дээш социалистиг чарыш малчыннарның ортузунга чоруп келген. Совхозтуң дириженизы, партком оваа ажылчын комитеди чарыштың дээштиг кылдыр организастаанының түнелиниде, өнстер ресиуоликаның малчыннар наадымын оваа эвес көргүзүглерлиг уткудувус. Оң оврги оеш чылдың ийиги чылының баштаигы чартында «Хадың» совхоз күрүнеге 500 центнер эттиг дужаар турган, ону 583 центнер азы 118,6 хуу ажыр күүсеткеп. Ылангыя сүт талазы-биле көргүзүүвүс оон-даа бедик. Сүттүң чартык чыл планы 136,6 хуу боттанган азы плаидан ажыр 800 центнер сүттү дужаган. Ажыл-агыйн эштинг-даа, сүттүн-даа чыл планы чүгле чедир эвес, харын ажыр күүседип болуур арталыг.

Мен саанчы кижи болганымда, мергежил талазы-биле эш-өөрүмнүң ажыл-ишчинин дугайын дончу-даа бол, чугаалаар бодай-дыр мен. Совхозта чангыс ферма бар, 400 ажыг+ цпек саар. Амгы үеде саар инекти Оңгар-Ховуденп черде чайлагладып, аңаа барып сайп турар бис. Хүнде-ле ниитизи-биле ийи тонна 300 кг хире сүттү саап, күрүнеге дужаап, ортумаа-биле хонукта бир инектен 12 килограмм чедир сүттү саап ап турар бис. Бо чайны оът-сигеп эки үнгеп болгаш, инектерпин сүткүрү аажок.

Фермада мурнакчы саанчылар хей. Чижээ, аныяк саанчы «Любовь Бай-Кара наадымга киржир эрге дээш чарышка киришкеш, 27 пизөпден чартык чылда 20 тонна сүт саар планныг турган, барык-ла 24 тонналы саггап. Ол чартык чылда инектен-пе 741 кг сүт саар опаалдазын 885 кг чедирген. Мен бодум 26 инек саап турар мен. Чартык чылда бир инекке опааштыр саар сүт планы 729 кг турган, а мен ону барык-ла 900 кг чедирдим. Ниити саар сүдум планы 19 тонна хире, ону 22,8 тонна кылдыр күүсеттим. Ол ышкаш Марина Суратпей, Галина Долгар оларның кызымак ажылдан турарын демделээр херек.

Бистиң совхозтуң малчыннары наадымны ындыг көргүзүглерлиг уткаап. Чылдың баштайгы чартында чедип алдынган түүлдерин бижыглавышаап, улам-па күжениишкиниг ажылдап турган, ийиги чылдың планныг опаалдаларын база социалистиг хүлөлгелерин ажыр күүседир бис. Ам бисте бир чүгула кампапия— интинин малынга чемнер белеткээрин массалыг эгелээн. Совхозтуң малчыннары шупгузу ында киржип турар. Саанчылар база сиген кезип турар. Бижыг чем баазы—малдан албек продукшияны алырының магадылалы.

П. СЕМИС-ООЛ,

«Хадың» совхозтуң саанчызы.

Бии-Хем район.

БАЗА КАТАП ТИИЛЕКЧИ

Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг опаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш «О, Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап турар. Олар күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының, малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле элээп чедиишкиннерни чедип алган болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң болгаш көдээ ажылагый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң шилчиир Кызыл тугун база катап чаалап алган.

Совхоз планда көрдүгеннинден 8990 хойну, 132 инекти хойну өстүрген. Чылгы өстүрериниң планы 104 хуу күүсеттинген. Чартык чылда күрүнеге дук садары 128 хуу, эттиг 100,4 хуу, сүттүү 145 хуу күүсеттинген. Кыштаглаашкын үезинде мал бажыңын камгалалы 98,8 хуу күүсеттинген. Бо хүнерге чедир чүс башка онааштыр 94 хураган, 80 бызаа болгаш 80 кулун алдынган. Ошынаажылар бо чедиишкиниң ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга, республика наадымынга тураскааткан.

Бо чылын мурнакчы малчыннарның саны көскүзү-биле өскен. Чартык чылдың түнелп-биле алырга, үжен ийи малчын эрткен чылдың деңелиниден хөй хураган алган. Совхозтуң күш-ажыл байырлалынга социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар 86 мурнакчы 9,5 мун рубль түнүг шаңпал алган. Чүгле Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгеннче безин 17 кижи халас путёвка-биле чоруур болган. Ындыг мурнакчыларның аразында хойжу Стакан Урнанай, бригадир Шалык Көк-оол, чолаачы Кош-Кулак Ак-оол, Маадырже Доимут Кара-кыс мал эмнизи Софья Доржу болган оон-даа өскелер бар. Район Советиниң депутады коммунист Доржу Күнзеңмаа биле мурнакчы хойжу Седен Лакоол олар республика наадымына киржир эргенин чаалап алган.

Бо хүнперде мал семиртилгези-биле, чергелештир сиген кезилдези эгелээн. Бригадир Сапаа Суге-Маадырның механизастаттынган бригадазы Кош-Терек, Кара-Булак деп черлерде ийи звено болуп алган ажылдап турар. Катыштыр дөртеп механизаторлуг ол звенолар баштайгы неделяда 350 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээн. А план—эрткен чылдыңдан элээп хөй—3400 тонна. Ук планны сентябрьның бирге чедир күүседир сорулга салдынган.

С. АРТЫНА.

Тес-Хем район.

ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Республиканың мал ажылының мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлөлгелерни күүседир талазы-биле будүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии**-биле шаннаары болза:

Белекпей Шара-Хөөевна **Баяндай** — Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң хойжузу.

Дондуп Арапчаевич **Дараа** —Каа-Хем районда «Енисей» совхозтуң хойжузу.

Соян Лавыкович **Доржу** — Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң хойжузу.

Кызыл-оол Балчийевич **Иргек** — Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң тевежизи.

Эрес-оол Тюлюшевич **Керзенмей** — Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хойжузу.

Чажынмай Маадыкаевич **Кол** —Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң инек кадарчызы.

Сарыг-оол Докуланович **Кол** —Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозтуң ивижизи.

Өпек Дочуун-ооловна **Күжүгет** — Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң хойжузу.

Минис Кылын-ооловна **Куулар** —Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң саанчызы.

Тас Сатович **Ламажак** — Бии-Хем районда «Шивилиг» совхозтуң инек кадарчызы.

Кара-кыс Конгаровна **Ондар** — Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу.

Сендинмаа Чыргалович **Ондар** — Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң хойжузу.

Бопуяк Бугаевич **Ооржак**— Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу.

Нина Степановна **Русских**— Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Бокус-оол Байкараевич **Сенди-Хууран** — Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң өшкү кадарчызы.

Василий Доржуевич **Сержен-оол** — Тыванын күрүнениң дуржулга станцизының хойжузу.

Тадар-кыс Владимировна **Союр**— Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң бызаа джалакчызы.

Вячеслав Сарыг-ооловпч **Толзат** — Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң инек кадарчызы.

Бичекей Чимит-Сереновна **Ховалыг**—Өвүр районда «Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу.

Доңгүгүр Кузмаевич **Чагаргоол** —Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу.

Шулуу Салчаевич **Чооду**— Таңды районда «Россия» совхозтуң инек кадарчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 16.

Д. Д. Доскаар, Э. М. Куулар, М. М. Сүрүн-оол оларга «Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Мал ажылының талазы-биле ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Демир-оол Доңгакович **Доскаар** — Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң кол зоотехниги.

Эрес-оол Маскырович **Куулар** — Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң кол зоотехниги.

Маадыр-оол Маадырович **Сүрүң-оол** — Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң кол зоотехниги.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 16.

Республиканың көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң бөлүк ажылдакчыларынга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Мал ажылының талазы-биле ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» атты тыпсыры болза:

Ойбаа Темир-ооловпч **Байкара** —Бии-Хем районда «Хөдүн» совхозтуң хойжузу.

Киров Андреевич **Балдан** — Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Чагыр Чашович **Кара-Донгак** — Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң хойжузу.

Даш-оол Ламаевич **Кол** — Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң хойжузу.

Девек Хыйнаар-ооловна **Монгуш** — Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң саанчызы.

Доржу Бээжеихоевич **Монгуш** — Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң хойжузу.

Екатерина Дельбиковна **Монгуш** — Таңды районда СССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң саанчызы.

Очур-оол Чадамбаевич **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу.

Даш Кировович **Олчанмай**— Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң хойжузу.

Болай-оол Базыр-ооловпч **Салчак** — Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу.

Серенмаа Дашовна **Содунам** —Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң хойжузу.

Салчак Айзынович **Тас** — Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң хойжузу.

Марсуу Дамди-Суевич **Учурал** —Эрзин районда «Мерен» совхозтуң хойжузу.

Байыр-оол Эренчинович **Эртине** —Тес-Хем районда «Чөгүраа» совхозтуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 16.

ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

Бай-Тайга районнуң хойжулары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттанырар талазы-биле социалистиг чарышты калбарткаш, күрүнеге дүк садарының планныг даалгазын чедиишкиниг күүсеткен дугайында рапортту СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге киирген. Бай-тайгажылар чылда 150 тонна дүктү күрүнеге садар тургаш, херек кырында 154 тоннапы саткан.

Районнуң хойжулары ол күш-ажылчы чедиишкинин республика наадымынга тураскааткан. Олар хой ажылының бүгү участоктарынга моон соңгаар-даа күжениишкиниг ажылдаарын хүлээнген.

КАДЫКШЫЛГА ЧЕРИНИҢ ЮБИЛЕЙИ

Бежен чыл бурунгаар «Чедер» курорт баштайгы дыштаныкчыларны хүлээп алган. Ол хөлдүн дустуг суунун болгаш малгажының эмниг будужу аажок бедик болгаш чонга калбак пептерелдиг апарган.

Курорт чүгле чайгы үш сезонда ажылдаар-даа болза, чартык чүс чыл дургузувда маңаа 25 мун хире ажылчы чоннар кадыын экижиткеннер.

Кадыкшылга черинин бежен чыл болганы-биле холбаштыр курортту Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Юбилейин холбаштыр дүүн курорттуң клувунга байырлыг хурал болган. Оон директору К. П. Губанова оңаа плеткел кылган, курорттуң төөгүзүнүң болгаш оон келир үеде перспективазының дугайында тодаргай чугаалаан.

Профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин курортка тывыспышаан. оон дыштаныкчыларынга болгаш ажылдакчыларынга изиг байырны чедирген.

Профэвилелдериниң курорттар эргелелиниң талазы-биле Красноярск чөвүлелиниң Хүндүлел бижиин ол чөвүлелдиң даргазының оралакчызы В. И. Васильев тывыскаан.

Хурал соонда бот-тывынгыр уран түүлдүң артистериниң концерти болган.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң бешки сессиязынга келген Дээди Совет депутаттарының бүрүткээшкини 1982 чылдың июль 16-да 9 шактан 22 шакка чедир база июль 17-де 9 шактан 16 шакка чедир Советтер бажыңынга болур, телефон дугаары 2-15-03.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫН АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң бешки чыыжының бешки сессиязы 1982 чылдың июль 19-та 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛӨӨЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутаттар төлөөлекчилериниң хуралы 1982 чылдың июль 19-та 9 шак 30 минута турда, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңынга болур.

Тувинская республиканская библиотека

Хөй малдыг болурунче чүткүүрү черле билдингир. Ынчалзажок амгы үениң байдалдарында мал ажылында-даа кол чүве—инек бүрүзүнден саап алыр сүттү база дужаар малдың ортумак денизин көвүдедири болур. Ол чорук мал бажының шынар составын сайзырангайжыдарын, уксаажылдыга ажылын экижидерин, бедик продуктулуг уксаалардың малдарын өстүрериң бирги черженин сорулгазы кылдыр салып турар. Ынчаарга мал чемнерин бүдүрерин дыка көвүдедирин, оларның шынарын бедидерин болгаш чеп ажыглаарын база баш удур көрүп турар.

(СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

ДЕМДЕГЛЕП ТУРА...

СЭКП ТК-ның (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңха СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш оны боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинде салдынган сорулгаларны республиканың хөйжулары боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурган ажылдап турарлар. Он бирги беш чылдың ийиги чылында республиканың хөйжулары 2760 тонна дүктү, 1060 тонна хой эъдин күрүнеге садар социалистиг хүлээлгени алган. Бо улуг сорулганы күүседир төлээде, 840 мун хойну кыргыыр болгаш бир баштан-на 2,2 килограммдан эвээш эвес дүктү алыр ужурлуг.

Совхозтар хой кыргылдазын бүгай эвес организастаан болгаш бирги чартык чылда күрүнеге дүк садарының планын 140,8 хуу күүсеткен. Ылаңгыя чартык чылда дүк садар планын Каа-Хем район 2,2 катап, Бии-Хем. — 165, Төөн-Хемчик — 153,8, Өвүр — 153,7, Бай-Тайга — 151,7, Эрзин — 142,5 хуу күүсеткен. Адаттынган районнарда «Мурнакчы», «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Енисей» база Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтар дүк садар планның даалгаларын оранчок ажыр күүсеткилээн.

Малдың баш санын болгаш төлүн камгалап өстүрер талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алгаш, социалистиг чарышка тиилекчи болган хөйжуларның, өшкү кадарчыларының аттарын бөгүн, наадым хүнүнде, мактап алдары өөрүнчүг-дүр. Төөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң дуржулгалыг хөйжузу, Күн-ажылдың Кызыл Тук орденнин эдилекчизи Аяк-Хаа Оңдар төрүүр 100 хойга онаштыр 130 хураганны камгалап, өстүрген болгаш хойдан-на 2,2 кг дүктү кыргаан. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү кадарчызы Валерий Чымбыл-оол 100 өшкүден-не 136 анайны камгалап, дорукторгаш, өшкү санындан 900 грамм дүктү кыргаан. Олар республикада эң бедик көргүзүглерни чедип ап, малчыннар чарыжынга тиилекчи болганнар.

Ол ышкаш «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хөйжулары Ооржак Маадыр-оол 100 хойга онаштыр 125, Сарыглар Делгер-оол —124, «Тес-Хем» совхозта Кочанай Сувак-оол — 125, «Искрада» Валерий Ховалыг — 120 хураганнын камгалап өстүргеш, дүк кыргыыр планнарын база багай эвес күүсеткеннер. Шак ынчаар бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчылар дыка хөй. Чаңгыс-ла «Алдан-Маадыр» совхозтан безин 21 хойжу төрүүр 100 хойга онаштыр 90-дан 125 чедир хураганнарны мөңги дорукторган.

Шээр малдың баш санын болгаш оон төлүн мөңги камгалап, дорукторар талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алган районнар, ажылагылайлар болгаш бригадалар база-да эвээш эвес. Чижээ, Эрзин районунуң хойжулары төрүүр 100 хойга онаштыр 84 хураганны, Тес-Хемнин — 83, Төөн-Хемчиктин — 81, Мөңгүн-Тайганың 76, Барыын-Хемчиктин — 75 хураганны камгалап өстүргеп. Төрүүр 100 өшкү, хойга онаштыр «Кызыгаар» совхоз 96, «О. Шынаа», «Искра» совхозтар —93, «Тоора-Хем» —92, «Тиилелге», «Тере-Хөл» совхозтар—90, «Большевик» биле Ленин аттыг совхозтар—89, «Мөрен» совхоз—87 анай, хураганны камгалаан, дорукторган.

Хойжу бригадалар чарыжынга база-ла «Алдан-Маадыр» совхозтуң бригадалары шылгараан. Ында Чечектиң бригадазы (бригадири М. Монгуш) 100 хойдан-на 110, Оргу-Шөл бригадазы (бригадири С. Ооржак)—105, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Улуг-Хову бригадазы (Б. Куулар)—103, Чыргакы бригадазы (бригадири О. Оңдар)—100 хураганы камгалап өстүргеш, чүгле Төөн-Хемчик районда, эвес, а харын республикада мурнукы черде чоруп турар.

Ынчалза-даа эрткен чылдың чайы кандаашкынныг болуп, памык черлерге кыштаглаашкын берге эртип, мал чөмнери чедишпейн турганы-биле алзан хөй районнар, совхозтар, бригадалар, түс-түс хойжулар, кадарчылар малдың баш санын, чаш төлүн камгалап алырынга чедимче чок болгулаан. Таңды, Бии-Хем, Өвүр, Улуг-Хем, Кызыл районнарның малчыннары 100 башка онаштыр чүгле 53-70 анай, хураганны, 12 ажылагыйның малчыннары —чүгле 48—70 анай, хураганны камгалаан, республика деннелинге безин четпээннер. Оларның иштинде «Өөк» совхоз 48, Көдээ ажыл-агыйның хуржулга станциязы 57, «Енисей» совхоз 59 хураганны 100 хойга онаштыр камгалап алган. «Өөк» совхозтуң Тарлаг бригадазы 100 баш төрүүр мал бүрүзүнден 3[illegible] заш бригадазы 45, «Коммунизмче орук» совхозтуң Борз-Шай, «Бай-Тал» совхозтуң Хемчик-Бажы бригадалары 51 анай, хураганны камгалап өстүргеш, чарышка совлгу черлерни эзлээн. Мал төлү камгалап алырынга республика деннелинге четпээн совхозтарны, бригадаларны өөн-даа ынай алап болур. Ук коллективтерниң удуртукчулары, мал ажылының түскай эртемнигleри, малчыннар боттары-даа моон чогуур түннелди үндүрүп, моон соңгаар ынчыг четпестерин катаптавас даэш кызымаккай ажылдаар ужурлуг.

Наадымга чыглып келген бо хүнүвүсте чедип алган чүүлдеривисти демдеглеп, байырлап тура, мурнувуста салдынган сорулгаларны база катап сактып, оларны боттандырарының аргаларын чугаалажыр ужурлуг бис. А кылыр ажылдар дыка хөй болгай. Малдың эмнээшкинин, чуулдазын, өл ышкаш хураган өзүлдезин дүрген дооскаш, чайгы тазрымчалыг үеде малды эки семиртип алыры-биле тайга черлерже чайлагладып үнүрери чугула. Улаштыр-ла төрүүр хойну эдержилгеге болгаш тарып боозадылгага белеткээр, тарылга пунктуларын өйлаанда септеп, дериг-херекселдерни эмелеп, уксаалыг малды белеткеп, ажаалдаазыралын экижидер херек.

Ол ышкаш хөйжулар, кадарчылар —бүгү малчыннар мал чемнери белеткээринге идепкейлиг киржип, боттарынга бердинген планныг даалгаларны ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаары келир кыштаглаашкынга баш удур эки белеткенип алыр дээш кыштаглар септелгезин чогуур өйүнде шынарлыг чорудары чугула. Мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирип, кыштаглаашкынны эки эрттирери бо бүгүден улуг чергезибиле хамааржырын утпаалынар.

Ч. ХЕРТЕК,
Тыва АССР-ниң Хөдээ ажыл-агый министерствозунуң хөй ажылының килдизининг начальныги.

ПЛАННАР КҮҮСЕЛДЕЗИ

(ХУУ-БИЛЕ)

Ажыл-агыйлар	Чыл планы июнь 1-де малдың баш саны		Чартык чыл планы июль 1-де	Чүс баштан алнай, хураган,
	хөй	өшкү	дүк	
Республика	**127**	**123**	**140,8**	**76**
«Тээли»	142,4	127	178,6	76
«Бай-Тал»	128,4	116	125	71
«Кара-Хөл»	132,5	128,5	126	72
«Мурнакчы»	146	113,2	190	77
«Малчын»	131	130	143	75
«Мөген-Бүрен»	139	140	98,6	83
«Барлык»	130,6	115,2	133,3	82
«Шекпээр»	123,2	200	203	73
«Хемчик»	121,5	102	189	77
«Дөң-Терезин»	138,3	119	152	69
«Торгалыг»	128	124,4	184	72
«Кызыл тук»	227	90	148	76
«Коммунизмче орук»	116,5	103,4	147	68
«Ак-Чыраа»	44	—	—	72
«Сүт-Хөл»	148,3	120,3	230	76
«Чыраа-Бажы»	142,2	250	139	84
«Тыва»	—	—	250	—
СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг	142,7	—	187	84
«Большевик»	139,7	162	143	89
«Алдан-Маадыр»	138,6	128	134	86
«Искра»	88,5	142	114	93
«Октябрь 30 чылы»	133,5	136	203	84
Карл Маркс аттыг	150,5	107	179	74
«Хөндергей»	139,5	121	135	72
«Найырал»	122,6	129,3	108	68
«УТКА 25 чылы»	116,8	—	118	66
«Улуг-Хаа»	125,2	106,6	110	70
«Күш-ажылдың хостуу»	140	116,3	152,5	83
Жданов аттыг	108,4	108,6	203	66
«Ак-Туруг»	133	124	132	71
Тока аттыг	113	—	137,5	62
«Россия»	143	—	70	57
ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	131	—	—	70
«Революцияның чалбыжы»	115	—	—	76
«Коммунизмниң херели»	127	—	110	73
Дуржулга станциязы	109	—	—	71
«Өөк»	102,5	—	—	48
«Саян»	110	—	—	76
«Шивилиг»	—	—	—	—
«Кызыл тараачын»	125,4	—	—	74
«Хадыңы»	114	—	—	71
«Тоора-Хем»	110,3	—	—	92
«Май 1»	96,6	—	—	—
«Совет Тыва»	—	—	606	—
«Бурунгаар»	104	—	501	72
«Кызыл тук»	100	—	203	79
«Бүрен»	148	—	118,3	84
«Ленинчи орук»	137,6	—	143,3	65
«Улуг Октябрь»	134	—	107,5	81
«Енисей»	127	—	265	59
СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг.	91,5	—	64	83
«Тес-Хем»	135	116	140	74
«О-Шынаа»	143	—	128,6	93
«Кызыгаар»	138,4	—	127,3	96
«Чодураа»	128	—	175	84
Ленин аттыг	134	—	144	89
«Мөрен»	131,5	—	134	87
«Нарын»	130	—	149	83
«Чаа орук»	136	116	163	86
«Кек-Тей»	—	—	—	—
«Сукпак»	—	—	—	—
«Кара-Хаак»	120	—	100,7	79
«Тиилелге»	125	—	127,7	90
«Шамбалыг»	118,6	108,5	102,5	70
«Х Улуг хурал»	125	117	119,6	75
«Тере-Хөл»	141,5	—	106	90

Наадымның киржикчилери

Бистиң республиканың сураглыг малчыннарының бирээзи, Ленин болгаш Октябрь, революциязы орденнериң эдилекчизи Намбар-оол Хенче-Караевич Монгуш пенсияже үнүп тура кадарган хоюн уруу Күнзеңмаага хүлээдип берген. Дуржулгалыг малчынның уруу Күнзеңмаа Намбар-оловна Монгуш адазының изин истеп, Өвүр районнуң мурнакчы хөйжуларының санынга кирип, республиканың малчыннар наадымының киржикчизи болган.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң аныяк хойжузу К. Монгуш бо чылын төрүүр 100 хойдан 103 хураганны онча-менди камгалап алгаш, бир хойдан-на оортумаабиле 2 килограмм 400 грамм дүктү кыргаш, күрүнеге дужаган.

УС-ШЕВЕР МАЛЧЫН

Өг дээрге тыва чоннуң шагтөөгүден тура эдилеп келген төрээн үнелиг оран-савазы. Амгы үеде өг—малчыннарга тывылбастап бар чыдар ажыктыг оран-савазының бирээзи. Олар чайгы үеде кадарган малын аңгы-аңгы черлерге одар содуп, экп семиртип алыр дээш серинп оттуг тайгаларже кежүп чоруптарда өөн база кады ап алыр. Оны бир черден өске черже кежүрери белен, чүдүрүп алырга, хөй чер ээлевес, чиик. Чаа черге баргаш дигерге, база үр үе чарыгдаттынмас. Ынчангаш аңаа хереглел база улгадып турар.

Амгы үеде каас-чараш, эки шынарлыг өглер кылыр үс-шевер кижилер база ховартаан. А бо үениң аныяктарының аразында хараача, ыпаа деп сөстериң утказын безин билбестер хөй.

Даш Кировович Олчанмай —ол мергежилди шиңгээдип алган үс-шевер кижилериниң бирээзи. Оон өш-өөрү, чаңгыс чер чурттуглары аңаа чедип келгеш, чаа өг кылып бээр чагыгны бо-ла киире бээрлер. Ынчангаш ол «Найырал» совхозтуң элээн хөй малчыннарының чагыын күүсеткен. Оон кылган өглерин чон мактап турар. А кышкы үеде малчыннарга чугула херек эт—аът дагазы согарының талазы-биле бедик мергежилдиг дарган.

Номчукчу Олчанмайның кол мергежили үс-шевер, дарган кижи-дир аа деп-даа бодай бээр чадавас. Оон кол мергежили —малчын. Чазаныры, дарганнаары дээрге-ле оон бачым иштин бичии-ле хостуг үеинде сонуургаар ынак чүүлү.

Даш Кировович өөнүң ишти Инна Айыжыевна-биле кады ам 23 чыл үзүктел чок Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта малчыннап туралар. Бо үениң дургузунда олар төрээн совхозунга кодан-кодаң сүрүг малды өстүрүп бергеннер. Дуржулгалыг малчыннар оңгу беш чылда төрүүр 100 хойдан 100 хураганны онча-менди камгалап ап, дыка хөй дүктү күрүнеге дужааганнар.

Чаа беш чылды Олчанмайларның өг-бүлези база эки эгелээннер. Эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 90 хураганны камгалап алган. А бо чылдың түннели-биле олар чүгле «Найырал» совхозта эвес, а харын республикада эң бедик көргүзүглүг малчыннарның одуруунда киргеннер.

Олар төрүүр 100 хойдан 110 хураганны онча-менди камгалап ап, бир хойдан-на ортумаабиле 3 килограмм 800 грамм дүктү кыргын алганнар. Аңгы үеде малчын келир кышка белеткенип, хоюн серинп оттуг тайгаларда одарладып, оларны нүш-деңгел киирип ап турар.

Малчын бо чылын алаактарда оът-сигенниң эки үнгенин барымдаалаап, бодунуң күжүвиле 20 тонна сигенни белеткеп алыр сорулганы салган. Ол планда көрдүгенинден ийи катап хөй.

Улуг-Хемниң мурнакчы малчыннарының бирээзи Даш Кировович-биле ужуражып, ажыл-ижинниң чедишкиннериниң дугайын сонуургап айтырарымга, ол мынчаар харыылады:

— Кандыг-даа ажылга эң-не кол чүве —кижиниң даанган ажылынга сагыш-сеткилинден бердингени, күрүнеңиң херээ дээш бүгү күжүн харам чокка аңаа бериш, үндүргенинниң ачызында чедишкиннер чедип келир. Ынчангаш кол-ла чүве —кызымаккай ажылдан хамаажыр. Бистиң кылган ажылывысты чонувус үнелеп, шаннап-мактап турар.

Мээн бичии-даа болза кылып чоруткан ажылымны Совет чазак бедии-биле үнелеп, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден, «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле шаңнаанывга сагыш-сеткилимниң ханызындан өөрүп, эки ажылдаары мээн дорт хүлээлгем деп бодап чоруур мен.

Малчыныың өг-бүлезиниң херээжен ээзи, коммунист Инна Айыжыевна Тюлюш тос уругларының иези. Ол Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи болгаш ангы-ангы чылдарда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген. А бо чылын «Найырал» совхозтуң директциязы эки ажылы дээш Инна Айыжыевнаны Моол Арат Республикаже аянчорук кылыр путёвка-биле шаңнаан.

Дуржулгалыг малчыннар келир чылдың моон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулганы боттарының мурнунда салгаш, ажылдан турардар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: хойжу Д. К. Олчанмай.

Мурнакчыларга сөс

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКУДУМ

Бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырының малчыннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумнуң шиитпирлерин база оон бадылааны Аъш-чем программазын ийин-биле чүүлдүзүнүп хүлээп алган.

Ынчангаш бистер аңаа харыы кылдыр Төрээн чуртувустуң моон-даа соңгаар улам чечектелишкини дээш эки ажылдаар ужурлуг бис. Мен болум он бирги беш чылдың баштайгы болгаш ийиги чылында багай эвес түннелдерни чедип алдым.

Эрткен чылын төрүүр 100 өшкүден 131 анайны мөңги камгалап, өстүрүп алгаш, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг ажылдаар сорулганы бодумнуң мурнумга салгаш, карак кызыл ажылдадым.

Бо чылын төрүүр 100 өшкүге онаштыр 136 анайны онча-менди камгалап алгаш, бир ашкүден-не ортумаа-биле 900 грамм дүктү кыргын алдым. Үр чылдарда мал ажылынга ажылдап келгеш, өшкү малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле эвээш эвес аргадуржулгалыг ашардым. Бедик көргүзүглерни чедип алырының кол-ла чүүлдери мындыг деп бодаар мен: чайын серинп тайгаларга одар содуп турган, малды ыяк семиртип алыры: одек-кыштагны баш үлүр мзгадылап, сентей чылыглаары, чаа төрүттүнген хураганнар, ынайлар кажаларынга төгөр күргаг одекти болери кыжын малга четчир чемни кезин белеткээри, одарбелчирнп чөп ажыглаары ээш оон-даа оске. Үстүнде чугаалаанын чүүлдерни малчын бүрүзү эки билир.

Он бирги беш чылдың үшкү чылында ийиги чылындан дүрек чок кылыр ажылдап, малдың чаш төлүн онча-менди камгалап алырының талазы-биле 1982 чылда көргүзүүмдеп дорайтаваа деп сорулганы бодумнуң мурнумда салгаш, кедир чылдың «үшкүдүн» амнан тура белеткеп эгелей бердим.

В. ЧЫМБЫЛ-ООЛ,
Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү кадарчызы.

КИЖИ БҮРҮЗҮНДЕН ХАМААРЖЫР

Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг оңаалдаларын чедишкиннинг күүседир дээш, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыннары чылдың агезинден бээр-ле күжениишкинниң көшкатпаан. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери база аңаа хүлээп алган чурттун Аъш-чем программазы оларны чаа-чаа ажыл-херектерже удам хейаът киирген.

Республиканың малчыннар наадымынга киржир эрте дээш, малчыннар эрткен айларза социалистиг чарыштың калбартпышаан, карак кызыл ажылдаан. Наадымның хүнүнде ажыл-агыйның чамдык көргүзүглерин чижекке киирер боладым. Бирги чартык чылда малчыннар шынап-ла хөлүн көшкатпаан. Чартык чылда күрүнеге эът дужазарының планы 107,6 хуу күүсеттингеп алы 59 центнерни ажыр саткан. Сүттү база-ла чартык чылда планныгаш ажыр 9,3 центнерни киирген. А дүк садарының планы 2,3 катап ажыр күүсеттингеп.

Бөлүү хойжу кижи болганда, кижи бүрүзү аңаа боменди алдынган. Мыйыстыг бода мал эрткен чылга удур 1,8 хуу, а саар инек—16 хуу өзүлделиг болган. Бистиң совхозтуң малчыннары наадымны ындыг көргүзүглерлиг үткүп турар. «Эки кылган ажыл—элеп читпес ис» деп үлегер чугаа бар. Найыр наадымга бедик көргүзүгларың ужуражырга, кижиниң сеткил-сагыжынга өөрүнчүг боор-дур.

Чурттун Аъш-чем программазының боттандырары — бүгү ниитинин херээ. Ындыг болганда, кижи бүрүзү аңаа бодунуң салышкынын киирер ужурлуг. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыннары наадымга киржир аргаларын чедип алдым. Бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 130 хураганны мөңги дорукторуп, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү кыргып дужаадым. Малчын кижи кызымак болгаш планнан артык продукцияны бүдүрүп алыр болза, чурттуң Аъш-чем программазы күүсеттиверинге оон салышкынны од болур. Ынчангаш малчын бүрүзү эрес-шудургу ажылдаар аңаар.

О. АЯК-ХЭЭ,
«Октябрь 30 чылы» совхозтуң хөйжузу.
Төөн-Хемчик район.

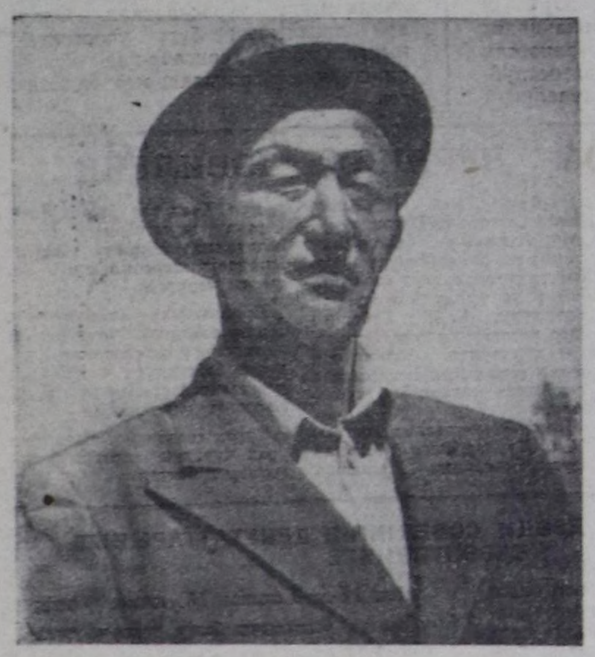

Ыраакы Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозунуң хоочун кадарчыларының бирээзи Салчак Павлович Лопсан мал ажылында ам 30 ажыг чыл болуп турар. Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу дөшкүн, берге болза-даа бедик эрга-дуржулгалыг малчын чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап келген.

ССРЭ-ниң тургустуунганынган бээр 60 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедишкиннинг лиг ужуражып, малчын төрүүр 100 хөйдан 100 хураганны дорукторган.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязы ажытынганынга холбаштыр бүгү чуртта ышкаш бистин республикага тайбынны камгалазарынче угланган калбак кампания эгелээн.

Республиканың үлетшүр бүдүрүлгелеринге, совхозтарынга, албан организация, ооредилге черлеринге 120 хурал, митинг эрткен, орта он мун хире кижи олурушкан. Хуралдарның болгаш митингилерин киржикчилери америк империализмнин, оон НАТО-да авилелчилериниң чепсегленишкинни эндере бүдүрер, дайынны кыпсып үндүрер дээш чорудуп турар политиказынга удурланып, делегейге тайбынны быжыглаар дээш бүгү-ле чүүдерни кылырынга белениң илереткеннер.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневтин КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегелээшкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чоруткан чагаазында ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени Совет Социалистиг Республикалар Эвилели бодунга ап турарын айткан. Ону ажылчы чоннар бир эп-сеткилдиг түүлдүгүнүн деткин турарлар.

Кызылдың эът-сөөк далганы кылыр заводунун ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чоруткан коллективтиг чагаазында мынчаар айткан: «Эш Леонид Ильич Брежневтин КНО-нуң ийиги тускай сессиязынче чоруткан чагаалында ийин үндүрген бистиң күүленнин тайбың инициативазы — бистиң үнүвүс бүгү совет улустуң үндүр. Совет Эвилели тайбынга кыжанын турар дээр империалистиг пропагандаңын, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарының мегелчуруушкувун бүрүү шаап тур бис. Ядролуг дайынның халавын чайладырынче, чепсегленишкинни долу дүжүренче, Чер кырынга тайбынны быжыглаарынче угланган шиитпирлиг хемчегерни алырын негеп тур бис».

Делегейге тайбынны камгалаарынче угланган кампанияга ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, өөренкичилер, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары, ие хөрээженнер киришкен. Олар дайынга, чепсегленишкинни эндере бүдүрерине киленнээшкининг удурланын, тайбынны быжыглаары-биле бүдүрүкчүлүг ажылдарын хүлээгеннеер.

РСФСР-нин школаларының адаарлыг башкызы Мария Филипповна Мащукова хуралга саналынга мынчаар чугаалаан: «Ие, хөрээжен, кижизидикчи кижи болганымда бодумнун болгаш бүгү ие хөрээженнернин өмүнээзинден «Дайын сөнезин!» деп кыйгырыгны салыр кижи-дир мен. Черивис кырынга боо аткапы дынналбээзын, делегейниң уруглары арыг көк дээрнин адаанга калык-шыырак өзүп, оларның өткүт үнү кайыын-боор дынналырын күзедим. Төрээн Коммунистиг партиягa, эш Л. И. Брежневтин бодунга делегейге тайбынны камгалаар дээш могат-шылаг чокка демисежин турары, бистерни, уругларывысты дугайында сагыш садыышкыны дээш улуу-биле өөрүп четтирдивис».

«Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга немец фашизмге болгаш япон милитаризмге удур демисежип турдум, мынчангаш дайынның халавын-кончуг эки билир мен. Араалаңзыг фашистериниң үрегдээни, өрттеткени хоорайларны, суурларны, бадыгланган, бөртинген, өскүс арткан чаштарны, төредерин өскүвүшкинарны, чурттаар чери, чимр чеми чок кижилерни көрдүм. Оон уламыдан тайбынга ыңакшыдыг бүгү кижилерниң тайбың дээш, чепсегленишкинни, ылангыя ядролуг чепсекти хорууру дээш демиселинге катгыжар мен» деп, дайынның хоочуну Б. Юневич КНО-же чоруткан чагаазынга бижээн.

Кызылда Православный Троицк хүрээзининг шажынчүдүлгелиглериниң болүү империалистерниң чепсегленишкинни эндере бүдүрериниге, улустарның аразынга көөр хөөн чок чорукту кыпсып үндүрүп турарынга, дайынны пропагандаларынга удурланын, тайбың талалакчыларынга үнүн кадып турарлар.

Шак мындыг чижектерни хөйү-биле киирип болур.

Митингилер, хуралдар эртиреп-биле чергелештир тайбын фондузунга хөренги чыырын организастаан. Каа-Хем районнуң ажылчы чоннарының инициативазы-биле Делегейнин уруглар камгалаар хүнге тураскаатказын «Бөмбүрзектиң уругларынга — арыг дээр» деп девизтиг тайбын күш-ажылдың эдилээн чарлаан. Ону 13 районнун, Кызыл хоорайның 63 коллективтери деткээн. Амгы үеде күш-ажылчы эдилгеге 1400 ажыг кижи киржип турар, тайбын фондузунче 10 мун ажыг рубль киирген. Акша-хөренги киирери уламчылавышпаан.

С. СИЗЕНӨВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болган ПМА: КЫСКА ДЫНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ЧУГУЛА БАЗЫМ

КАТМАНДУ. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтин чагаазында киирткиниг Совет Эвилелиниң чаа инициативазы термоядролуг халаптан кижи төрелгетеи чайлаа шыдаар деп идегелди кижилерюин чүректеринге сиңиктирип турар. Ол дугайын сураглыг политиктиг ажылдакчы, Азия болгаш Африка чурттарының улустарының эпсеткил каттыштырылгазының непал чөвүделининг президентизи **Дилли Раман Регми** мегелээн. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан ССРЭ-нин чангыс талалыг ойталаазы — массалыг узуткаашкынның чепсээн узуткаарынче угланган оруккээн чугула базым-дыр, ол болаа чер кырынга амыдыралдың нүүрүнде шиитпирлеттинген турар ужурлуг бирги чергелиг айтырыгы-дыр.

Совет Эвилели тайбынны үүден-даа бедик үнелеп турар болгаш ону камгалап арттырар дээш демиселдин мурнуу одурүүнда чорүп орар деп, Д. Р. Регми онзалап демделээн.

* * *

УЛАН-БАТОР. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгези төөгүлүг ужур-дузалыг онза чугула базым-дыр деп, Моолдуң **«Үнэн»** солуну мурнуку чүүлүнге бижээн. Бир эвес өске күрүнелер ол өйшаанда кылдынган болгаш мерген угаанныг үлегер-чижекти эдерер болза, ядролуг дайынның тыптып келиринин, кыдыг болганда, массалыг узуткаашкынның чепсээн ажыглаарының кыжаны база кезээ шагда чок болур.

Тайбың дээш, чепсегленишкинни дүжүрер дээш могат чок демисел — үениң негеллези-дир деп, МАРН ТК-ның органы айткан. Совет инициативалар шуут-ла бүгү улустарның идегелии болгаш күзел-чүткүлдерни илертейлеп турар. Ынчангаш олар ядролуг чепсектиг өске күрүнелер ССРЭ-нин төөгүлүг инициативазынга уткуштур базымнарны кылыр боор деп кордаар эргелиглер.

* * *

ХЕЛЬСИНКИ. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Л. И. Брежневтин чагаазында киирген ССРЭ-нин хүлээлгези чепсегленишкинни дүжүрер дээш, боо-чепсектерни кызыгаарлаар дээш демиселдин херээжээ чаа чугула салыышкын-дыр деп, Финляндияның **«Сатакуннеи тюө»** солуну бижээн.

Бирги ээлчегде кижи төрелгетенге өлүмнүг ядролуг халапты болдурбазынче угланган совет даштыкы политиказының тайбынга мнак будуштүүнүн дугайын совет саналдар хереченлер турар деп, ол солуи демделээн.

* * *

ПРАГА. ЧКП ТК-ның Президиумунун кежигүнү, Словак Социалистиг Республиканың чазааның Даргазы **П. Цолотка** Братиславага чүве чугаалап тура, чехословак ажылчы чоннар Совет Эвилелиниң тайбын инициативаларын бүрүн деткип турар, ол саналдарның бүзүрелдиг бадыткалы ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң Л. И. Брежневтин чагаазында киирген хүлээлгези болур деп медеглээн. Кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш чазагай тура-соруктуг болгаш харыысалгалыг болуруиун ол шиитпирниге өске күрүнелер болур-чогуур хары бээр дээрзинге бүзүрээр бис деп, ол чугаалаан.

* * *

БАРЫЫН БЕРЛИН. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп чангыс талалыг хүлээлгени алыр дугайында совет тайбын инициативазы Барыын Берлининг «Тайбынның христиан конференциязының» төлөөлекчилери деткип чугаалаан. Делегейниң кижилериниң амгы салгалы термоядролуг халаптың түнелинде сөөлгү салгал болган турүп болур дээрзин парлаттынган дынадыгда онзалап демделээн. Ортуман чыракшылдың америк ракеталарын Барыын Европага сайтара тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпирни күш чок болдурар болгаш оон уламыдан Европа дипти ядролуг чепсектеи хостуг зона болдурар талазы-биле баштайгы базымны кылыр дээш бүгү күшбиле демисежири мынчангаш эргежок чугула.

* * *

КОТОНУ. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгези чаңыралдырыышкыны болгаш бүгү-ниити тайбынны быжыглаарының херээнге аажок улуг салыышкын-дыр деп, Бенин Республиканың улустуң төп судунун даргазы Леандр Амлоя адаан. ССРЭ-нин будунуг шиитпирин Бенинде билип болгаш деткип турар деп, ол онзалап демделээн. ССРЭ — тайбынга делегейде эң ынак чурт. Бүгү адырларга кайгамчык улуг дешилгени чедип алган совет кижилер үреглээр эвес, харын чоннуң чагага байдалын бедидер сорулга-биле улам ыцай тургузарын күзеп турар.

(СЭТА).

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ТУРЗУН!

Эш Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизинге кыйгырыы делегейниң хөй-ниитизининг кол кичээнгейинде турбушаан. Көскү күрүне болгаш хөй-ниитичи ажылдаачыларның чугааларында, парлалга тайылбырларында бодунуң тайбың политиказынга шынчы ССРЭ АКШ-тың болгаш Израильдиң сарыыл чок үүлгедиишкининге тодаргай база боттуг мөзүлүг политиказын удурланыштыр тургузуп, агрессияга удур демисежип турар араб улустарның чөптүг эрээжиниң талазында шиитпирлиг туржуп турарын демделеп турар.

Л. И. Брежневтин кыйгырыы амгы байдалда онза чугула болгаш чөгүүр үениңде кылдынган болуп турар деп, Афганистанның Улусчу-демократтыг партизының ТК-ның Ю. Язаевтиң бежингүүнче кандидат, ТК-ның секретары **Махмуд Барьялай** медеглээн. Оң кыйгырыг — алыс сорулгазы тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырары, империалистиг агрессияга, коргуушкунга болгаш ыйышкынга ойтур шавыыцкынны, бөзри болуп турар принципиалдыг совет даштыкы политиказының база бир чыыртыкыланчак ылереди-дир. Ливанда хан төгүүшкүнүүг дайынны соксатсын деп Совет Эвилелиниң негелдези — араб улустарның демнеелии ССРЭ-нин шиитпирлиг деткип болгаш Чоокку Чөөн чүк айтырыгын чөптүг арга-биле шиитпирлээрин кызыдып турарының бүзүрелдиг бадыткалы-дыр деп, ол чугаалаан.

* * *

Ливанның иштики хөрекеттеринге дөрт шериг холгаарлаашкыны-биле кыжанын турар Башингтонга шыңгыы сагындырыг кылдыр. Л. И. Брежневтин кыйгырыын **Райат радиозу** шак мынчалдыр үнелээн. Совет удуртукчуның онзалап демделээнин ёзугаар алырга, америк шериглерни Ливанче чоруткан таварылгада ССРЭ болуунун политиказын ол фактыны барымдаалаш чорудар апаар деп радиостанцияның тайылбырында айткан.

* * *

Ливанга удур Израиль агрессияны соксатсын деп Совет Эвилелиниң чөптүг негелдези Москвадан чаңсылының үилүг, ол агрессия кандыг-даа бүрүүзу чок кижилерге өлүм-чидимна таварыштырын чоруктыр-дыр деп, Турцияның **«Хюррият»** солуну бижээн.

* * *

Чоокку Чөөн чүкте байдалды Совет Эвилели боттуг, угаангыр, тодаргай туруштардан көрүп турар, ол дугайын АКШ-тың президентизинге Л. И. Брежневтин чагаазы база катап хереченлер турар деп, дайынга болгаш фашизмге удур демиселдин фин ниитилелиниң даргазы **Эйно Пекиэринен** медеглээн. Чоокку Чөөн чүкке Израиль агрессиязы соксадырын болгаш тайбынны-батан тургузарын чедип алыр дээш ССРЭ бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылып турар. Совет удуртукчуның кичээнгирии — агрессорну-да, ону кажгалап, күткүп турар ыныг кижилерни-даа хай дээр сорулгалыг чугула болгаш чөгүүр үениңде болган инициативадыр.

* * *

«Израиль шериглерниң ливан болгаш палестин улустарның хаяын төп, одарны чок кылып турарын соксадыр — АКШ-тың президентизинге совет удуртукчуның чоруткан кыйгырыынның алыс сорулгазы ол-дур деп, Польшаның **«Трибуна люду»** солуну айыткан. —Бүгү Чоокку Чөөн чүк кризизиниң политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээриниң байдалында харын палестин айтырыг шиитпирлеттинген турун болур дээрзинге ССРЭ болгаш Ливан улустарның демиселинге, Палестинаны хостаарының Организациязынга эң-сеткил каттыштырарын калбартырының хемчегерни чугаалажып көрген.

Р. Чандра ужураажышкынны ажыдарда Совет Эвилелиниң израиль агрессияны соксадыр дээш демиселге киирип турар үлүүн онзалап айыткан.

ЧУРУМЧААН

Арага-дарыны садыгларын чурумчулар дугайында түүжай доктаал-шиитпирлер бар болгай. Анаа үидемлээн, үүүс депутаттарының Сүт-Хөл кедээ Соведининг күүсекчи комитединг, анда милиция салбыры «Сүт-Хөл» совхозт» партия, профсөвилел болгаш комсомол организацияларының база Советтиг девискээринде ажылчы чоннарның саналоалдарын барымдаалаш, Сүт-Аксы суурнун магазинелеринге арага садарын чурумчудар хемчегерни алган.

Кедээ Совет күүскомунун болгаш хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинде катгышкан шиитпирни ёзугаар эзирттир суксуунарны түгле чангыс «Чөлээш» магазинге садыгаар кылдыр доктаатказын. Оон аңгыда арага аймаан воскресеньеде сатпас кылган, ол хүнну арага садып турар магазинниң дыштаңар хүнү кылдыр доктаатказын.

Арага аймаан эртенгиниң 11 шактан кежээкиниң 6 шакка чедир чангыс магазинге чурум ёзугаар садар кылып кааны база дыштаңар хүнде ону сатпастааны суурнун чурттакчыларының сеткилинге таарышкан. Мындыг чуруму-тургузуп каарга, ылангыя дыштаңар хүнүерде эзирик кижилерниң күдүмчулерга, хөй-ниити черлериниге кескүленээр чоруу — ылези-биле эвээжээн. Бо дээрге соңнун дыштаңалгазын-шын организастаарыя-да, ниитинин корум-чурумун быжыглаарыкка-даа таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Арагалаар чоруктун эвээжээнин-биле чергелештир ниитинин корум-чурумун үрээр, кем-керек үүлгедир таварылгалар кескүзү-биле кызырлып турар.

Сүт-Аксының ниити деткиишкинни алган бо хемчегин өске суурларга база ажыглаза эки.

Б. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

ШЫН ЭДИЛЕП, АЖЫГЛААР

Дүүнгү оолдар, кыстар бегүн 16 харлаан. Оон-биле кады оларның амыдыралында база бир үе-чада — чалыы нөвын эгелээр. Шак ынчан бистин уругларывыс Советтер чуртунун хамаатызының паспортун холга алыр.

Совет паспорттун алдары, үнези бедик. Бистин чуртувустун хамаатыларының совет паспортту үнелеп билири социалистиг тургузугга хамаатыдарның бөдинигенин, Советтер чуртунда хообулу-дүрүмнүн негелделгин, бижиин хереченлер турар.

Хамааты кижиниң бадыткаар документ баштай күш-ажыл дептери турган. Бистин чуртувуска ону 1919 чылда тургускан. Ажылчын-тараачыннар милициязының Москва киллизи ол документинни бир дугаарыкка В. И. Ленинге тывыскан. Хоорай комиссарнары ол документинни дараазында эрееске киирер бижээн: Москва, Кремль.

Үениң негелдези-биле, бирги беш чылдың планныг онаалдазын чедиишкиниг күүсеткени-биле, чурттуң индустриализациязының сайзыраң хөгжээнин, чаа-чаа хоорай, суурларның немешкени-биле кижилерниң ынай-бээр шимээшкинин шынгыы хайгааралга алырын негеттинин келген. Шак ол үеде ССРЭ-ге чангыс эй паспорт системазын тургускан.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ге паспорт системазын улам ынай сайзыраар айтырыгны 1974 чылда көрген. Ү е, чурттуң социал-экономиктиг, культура чаартылгалары, Совет Эвилелиниң национальный, улузуукун, социал бөлүктериниң чоокшулажышкынны ол айтырыгны ханы көөр байдалды тургускан. Ол-да чылын ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели Советтер чуртунуң хамаатыларының паспортун чаа хевирин бадылаан. Чаа хевириниң паспортун тургузуп тура, оон шынарывынче, үзүн хуусаалыг эдилээринге эптиг болурунче, эстетиктиг хевириниче улуг хөчээнгейни угландырган.

ССРЭ-нин 16 хардан өрү назылыг хамаатылары, чурттап турар чери барымдаа чокка, чаа хевириниң паспорттуг болуру албан.

Хамаатыларның эрге паспортун солуп, чаа хевириниң тыпсыр ажыл бистин республиканың девискээринге 1976 чылдан 1981 чылга чедир үе иштинде чоруттуитан. Бо чугула кампания партия, совет органнарның удуртулгазы-биле, күрүне болгаш хөй-иниити организацияларның киржилезиби-биле организастыг эрткен. Милиция органнарының ажылынга улуг депутаттарының чер-чер Советтеринин күүскомнары боттуг дузалы чедирген. 1982 чылдың январьның 1-де чаа хевириниң паспортун тыпсыры доозулган. Ындыг турбуже чамдык хамаатыларның паспорту күш чок болур турар. Чаа хевирнин паспорту хуусаа чок болгай, а чамдык кижилерниң паспорту кыска үе иштинде түге күш чок кылдыр санаттынын турар апарганыл? Паспортка кижиниң хар-назынының аайы-биле үш чурукту чыпшырар — баштайгызы 16 харлыында, өскези 25-тинде, үшкүзү — хамаатының 45 харлыында чуруур. Үстүнде ол фото-чуруктар чок паспорт күштүг эвес кылдыр санаттынар. Хамаатыларнын чурттап турар черинин аайы-биле иштики херектер органы ук хамаатының фото-чуруун оон ынча харлаан үезинде бир ай эртеэн хуусаа иштинде паспортка чыпшырар ужурлуг. ССРЭ хамаатызының эң чугула ол документизи хуусаа чок болганда, ону ажыгдаарының негелделерин шынгыы күүседири чугула.

Статистиктиг саналашкының дыңнадыгдары-биле алырга, паспортунга кам чок кижилер хөй болуп турар. Чүгле Кызыл хоорайга безин 1981 чылда паспорт чидиргеи 420 таварылга деиделеттинген, ынча паспорттуг дедир тургускан. Паспорттуг чидириг турарының чылдагааны аазы-бүрү. Мындыг харыысалга чок боон болур бе? Чамдык хамаатылар паспортун өөредилге черлеринге, валчылар бажыңнарынга, лыжа бавзаларынга каапгар таварылгалар бар. Анаа хамаарыштыр чижек. 1981 чылдың төнчүзүнде Кызыл хоорайның күүскомунун иштики херектер киллизининг паспорт столунга күш чок болдурары-биле 20 паспорт хоорайның № 1 ортумак профессионал-техниктиг училишезинден кирген. Хамаатының кижиниң эң чугула документизин материалдыг өртекүнелиг чүүлдер орнунга салыры коичуг таарымча чок, чидип болгай. Күрүне банкызында, ажаалга кассаларында ажылдан турар болгаш акша-херенги-биле дорт холбашкан операция кылып турар кижилериң паспортун ол албан черлеркиге шыгжап турар дээрзин удуртукчулар билип алыры чугула. Арткан таварылгада хамаатыларның паспортун чүгле милиция ажылдакчылары хаварып ап, кадагалай болуур.

Чурттап турар черинде кижи бижидилге чок, паспорт чок чурттап турары дээш база күш чок паспорт ажыглап турары, ону чидирерин, кам чок ажыглааны дээш хамааты кижиниң административтиг харыысалга ёзугаар көрдүүлеп түнге штрафтаар.

В. ЗИНОВЬЕВА,
Тыва АССР-ның ИХМ-ниң паспорт столунун улуг инспектору.

ФРАНЦИЯДА НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның хоорайларының болгаш суурларының шөлдерин, кудумчуларын ак-кек-кызыл үш ашыкт бүрүне түгу-биле шимээн. Франция бодунуң национал байырлазы — Бастилиянны эдилеп алганының хүнүн демделээн. 193 чылдың мурнунда тура халышкан чоң эң-не карыны-дошкун, аравтанзыг чоруктун төвү — хаанның ол кара-бажыңын шаан халдаашкынныг штурм-биле эдилеп алган.

Франция, оон улуу ол ырак-узак үе-шагдан бээр дыка хөй болуушкунларга таварыш эрткен. 1981 чылдың соңгулдаларының түнелинде чуруттуң эрге-чагыргазын төөн үзелдиг партиязар холга алган, коммунистер база чазактың составынга кирген. Чаа эрге-чагырлаар ажылчы чоннарның аммыдырал байдалын экижидеринче утланган социал-экономиктиг даартылгаларны боттандырын чорудар дээш бүгү күштү салын турар. Ынчалза-даа шиитпирлээри берге айтырыглар амдаа артын калган. Оларның дыка хөйүн мурнундагы чазак арттырын каан болгаш оларны үзе шиитпирлээр дээ-ам-даа дыка хөй үе негеттинер. Амгы үениң Францияның эң чугула айтырыы — ийи миллион ажыг кижиниң хаара туткан ажыд чок чорук боон турар.

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Делегейниң массалыг хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының ийи хүнүг консультативтиг ужураажышкынны аңаа боон эрткён. Ону Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүделининг санадын ёзугаар, ТБЧ-нин президентизи Ромеш Чандраның даргалаашкыны-биле кыпган.

Ужураажышкынның киржикчилери Израильдиң Ливанда агрессиязы-биле холбаштыр делегейниң амгы байдалының дугайында саналоалдарын солуун, палестин болгаш Ливан улустарның демиселинге, Палестинаны хостаарының Организациязынга эң-сеткил каттыштырарын калбартырының хемчегерни чугаалажып көрген.

Р. Чандра ужураажышкынны ажыдарда Совет Эвилелиниң израиль агрессияны соксадыр дээш демиселге киирип турар үлүүн онзалап айыткан.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

ИЗРАИЛЬ. Эрге-чагыргада сионисчи калчаалыг белүктериниң хамаарышпас Ливанга удур агрессчи дайынын буруу шапкан он мун ажыг кижи киржикчилиг чыскаал Тель-Авивке болган.

Чыскаалдың киржикчилери Ливанда дайын чорудулгаларын доңдораан соксадырын, ол араб күрүнелиг девискээринден израиль шериглерни үндүрер болгаш албан хуунун палестин төлөөлекчилери-биле чугаалажышкыннарны чорударын эрге-чагыргалардан негээн.

ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.

ЮПИ-СЭТА-ның фотозу.

ГКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның Коммунистиг партизының эээчеглиг XI съездизин бо чылдың декабрь 12—19 хүннеринде чыыр дугайында шиитпирни ГКП ТК-ның аңаа болган пленумунга хүлээп алган. Делегей байдалының болгаш чуртта шиитпики политиктиг байдалдың дугайында ядролуг чепсекти кызырарын болдуруп күзеп турарын бадыткаан, мынчалза-даа оон хөделиишкинчери ындыг чепсектерни улам күштелдирериче угланган» — деп, боо-чепсекке болгаш боочепсекти дүжүреринге контроль талазы-биле агентилелдин директорунуң дузалакчызының ораланчызы турган Д. Лайибо «Кристчен сайенс монитор» солунга айыткан.

Дж. Картерниң администрациязының бедик албан-дужаалдыг ажылдакчызы чорааан Х. Картер стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында чугаалажышкыннарда АКШ-тың туружунуң дугайын чугаалаан, «Уолл-стрит джорнэл» солунга ол чугаалажышкынчарны Рейганның администрациязының «чугаалажышкынчар кылырынга үндезин болуп шыдавас, а совет таланың дүжүп баарын чедип алыр сорулгалыг негелделерни Совет Эвилелиниң салыр чыыш кылдыр» көрүп турарын илереткеи.

АКШ-ТА БАРГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Гондурастың чалча чазааның баштыңы Суасо Кордова июль он үште америк пайысылалда чеде берген. Ол күрдепартаментинге болгаш өске-даа төп албан черлеринге чугаалажышкынынарны кылыр болгаш президент Рейганның хүлээп алышкынынга кирер.

Хайгаракчылардың чаңгыс үн-биле «бадыткаа туруын» өзугаар алырга, оон ында бирганының сорулгазы АКШ-тың чалчаларының— ук диптең диктаторжу корум-чуруминарының холдары-биле Сальвадорнуң тура-халыкчыларының демиселин базар болгаш Никарагуа революциязы уэуткаар талазы-биле америк планнарны улам-на тодаргай кылдыр ажылдан кызыры боон турар.

Бо чылдың май айының эгезинде Гондурас биле АКШ-тың аразынга «эргежок чугула апарган таварылгада» Гондурастың девискээринде аэродромнарны АКШ-тың Шериг-Агаар Күштериниң ажыглаар арганын берип турар ийи талалыг дугуржулгага ат салганы билдингир. Бироэш Никарагуа-биле кызыгаарда турар ийи ындыг аэродромнарны чаартырынга ажыглаар 21 млн. долларны Гондураска үндүрүп бээрин АКШ-тың сенады бадылаан.

Ол дугуржулганы чарган чорук Төө Америкага чепсектиг агрессияларны чорудар планнарын оон боттандырын чорударынга Гондурасты депкиш хуулдурар талазы-биле Вашингтонуң планнарының чугле чамдык кезии болган. Бир эвес Гондурска америк шериг дузаламчызы 1980 чылда 3,6 млн. доллар турган болза, келир сан-хөө чылында Вашингтон анаа 15,3 млн. долларны тускайлаар деп турар.

ШЫНЧЫ ЭВЕС ЧОРУК ДЭЭШ БУРУУДАДЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Рейганның администрациязының стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының айтырыын көрүп турар байдалын шүүмүүлзэрин АКШ-та улам күштелип турар. Ядролуг чепсектиң эң-не чаа, болбаазырацгай системаларын дүүг-далаш-биле чогаадып турузары, а ол ышкаш Женевада чугаалажышкынынарны Каттышкан Штаттарның канчаар көрүп турары-даа деп эргелериниң болгаш талаларның бир дөмей айыыл чок чоруунуң принциптеринге үндезилээп, дугуржуушкунну чедип алырынче шын-на туразы-биле чүткүп турарының дугайында хереченлер болбайн турарын дашкы болгаш шериг-даа политиказының талазы-биле сураглыг специалистер демделеп турар.

«Диптер аразынга үжүгар «МХ» дээр баллистиктиг ракеталарны, а ол ышкаш суг адаанга чоруур хемелерге «Трайдент-2» деп баллистиктиг ракеталарны тургузуп турар чорук боочепсекке контроль тургузар талазы-биле администрацияның медеглелдери-биле канчаң-даа дүүшпейн турарын — конгресстиң шинчилел албан дериниң ындыкы политика талазы-биле кол эксперти Ч. Джеллнар «Кристчен сайенс монитор» солунга бижээн. Боо-чепсектиң ындыг системаларын ажылдап кылыр чорук Совет Эвилелиниге кыжаныышкынны болдуруп, стратегтиг дең-дески чорукту үрээрнинче угланган».

Президент Рейган «ядролуг чепсекти кызырарын болдунуң күзеп турарын бадыткаан, мынчалза-даа оон хөделиишкинчери ындыг чепсектерни улам күштелдирериче угланган» — деп, боо-чепсекке болгаш боочепсекти дүжүреринге контроль талазы-биле агентилелдин директорунуң дузалакчызының ораланчызы турган Д. Лайибо «Кристчен сайенс монитор» солунга айыткан.

Дж. Картерниң администрациязының бедик албан-дужаалдыг ажылдакчызы чорааан Х. Картер стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында чугаалажышкынчарда АКШ-тың туружунуң дугайын чугаалаан, «Уолл-стрит джорнэл» солунга ол чугаалажышкынчарны Рейганның администрациязының «чугаалажышкынчар кылырынга үндезин болуп шыдавас, а совет таланың дүжүп баарын чедип алыр сорулгалыг негелделерни Совет Эвилелиниң салыр чыыш кылдыр» көрүп турарын илереткеи.

НААДЫМ

Совет черде чаңгыс бүле улузу бол,
Сорулгазы чаңгыс угже угланган бол,
Чүстен ажыг аймак-дылын чидирбээннер,
Чүүл-бүрү чанчылдарын байытканнар.
Ажыл-ишти байырлаары дөмейлеш бол,
Аян-хевир оюн-тоглаа дагыныашпас.
Найысылал Кызылывыс: «моорланар» деп
Наадымга келген чонну чалап уткуур.
Өдүгеннің ивижизин маңаа көрүп,
Өвүр черниң чылгычызын маңаа танып,
Тес-Хем оглу—тевежиниң холун тудуп.
Тээлиниң сарлыкчызын куспактаар сен.
Арат уктуг өөнүктер бо: «Сайн байн уу!» деп,
Арыннары чырык-чырык мөгейин түр.
Алдай, Саян ажыр ушкан кожалар-даа
Амырлажып, өөрүшкүүс үлежип тур.
Эгээртинмес кылган ишти түнней тура,
Эътпиң чаглыын, сүкеун арыын чооглап ора.
Бөгүнге дээр каап көрбээн маргылдаавыс —
Мөгелериниң хүрежин-даа сонуургаар бис:
Эрес эрниң хартыга дег капшагайы—
«Элир девин» чайгаар сени хаара тудар.
Уран болгаш хүндүлелдиг кижи күжүн
Улам хандыр ынчан база бодап кээ сен.
Кара-дайлар, хүрен-дайлар—чалгыннар дег.
Карак четпес хову кежир—согуннар-ла!
Малчын чонпуң чүректе рін денге үжүп,
Баштак-хөглүг йөрээл салып самнагылаар...
Наадым—чүгле кылган ишке түннел эвес.
Найтап, йөрээн байырлап каар үжүр эвес.
Нанна чонпуң кады кылган үүлезинниң,
Найыралдын акы-дүнма көрүнчүү-лүр.

Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

МАЛЧЫН ОГЛУ—МАЛЧЫН

Ада-чүртче хөлдөп келген
Ховаргадыг даңзыннарны
Ажыш гинлээн оюза чылдыг
Аис чылыг хүнү гургаш.
Ирбитей хем оруунга
Не кижи ооп божаап.
—Эрес малчын ачазы дег
Эр-хей боор—деп, чону
алгаан.
«Башкы истя соңгу буттар
Базар»—дижип, бүзүреткеп,
Чечен сөстүп дээжизинде
Черле ханы утка сиигеп.
Чымыш долган хүннер
түржүк
Чылдар чыырлын эртип
тургай...
Онгу класс бозагазын
Оол хостуг артап үнгеп.
Өзүп келгеш: «кежээ»
диртип.

...ишкү, хойлар бажы дозар.
...айның шинин, кыштың
соогуп
Чалданыш чок уткуп, үдээрг
Аракчаашын Василийн
Алызындан ажылгыр-даа.
«Алдан дөрткө» олуруптар
Аптара дег хөректиг-даа.
Мурнунда-ла таныш эжик
Мурнакчылар одуруунда.
Чоргаарап-даа, өөрүп-даа
Чоруур-дур мен.
таныштырайн.
Аткан даңзын херел чырыы
Аяар сойлуп кээра билек.
Аалындан хоюн сүргеш.
Аныяк эр аъттанышкан.

Чалаа даанын кырып орта
Чалыы эрес чортуп үнгеш.
Хире-хире сыгырты каап.
Кичээнгейлиг харап орган.
Ында-мында карандылаан.
Ынчап чоруй шуурган
деп...
Хаттап, чаъстан ыжык черже
Кадат хоюн Василь сүргеп.
Карак үүнда бир-ле дүрзү
Караш дээрге, олче көргеп:
Кедээр ойдан кажар бөрү
Кеденгирлеп, союн орган.
«Сыгыр октуун» Василь
апкаш.
Шыгаап чоруй, чырс-ла
кылган.

Чазый дайзын чорбаг кылдыр
Чаъс окту «хойладыпкан».
Бораңныгда бөрү кедээр
Бо-ла союн чылбыртып кээр.
Каранғыда оорлар семээр.
Кажан-даа бол «аалдан» кээп
боор.
Шак-ла ынчаш, хойжу Василь
Чангыс шак-даа хойларывдан
Шуут черле адырылбас.
Шуурган, чаъс-даа
чалыдырбас.
Чүге дизе, коммунистин
Чүрек душта биледи бар.
«Хүлээнгенни күштүг» — деп
сөс
Күзел-соруун чүгледирген.

Хүннер түржүк, айлар савий
Күжүн, дыжын харамнаныпаан.
Чылдар тевин—оң тос кыштың
Чымыш ишке уткуп алган.
Оң беш топпа сиген кезер.
Оон дарый кыштаан септээр...
Кылыр ишке дүп, хүн дивес
Кызымаандап хамаарышкан
Аныяк шалып хойжувуступ
Ажылынын уре-түвү:
Чалаа даа дег оваа эът-тир.
Чалгаан хөл дег саржат,
сүт-түр.
Хоолу-Бажы чайлагларда
Кодан хоюн семиртпишаан.
Амдыгаалтан кыштың бодап,
Аракчаа ам ажылдап түр.

ө. ЧЫҢМИТ.

МЕРГЕН ДОМАКТАРДАН

Инектиг кижи тодуг.
Хойлуг кижи каас.

Эки аът орук часпас.
Эдирек күш хөл часпас.

Күш үзүнга ынак.
Кулун иезинге ынак.

Хаак баштаан тевени
Өшкү кайгаар.

Хая кырлаан өшкүнү.
Тево кайгаар.

Малга маңаг хере
Кижээ эш херек.

Өөрөек мал киштеген.
Өкпежи уруг ыглаган.

Чаш малдың оюну чараш.
Чаш уругнуң чаны чараш.

Хүрең-Дайның маңын көөр.
Күдээзинин күжүн көөр.

Кыштаг турда мал белең.
Кыетыг турда күдээ белең.

Саар малдың сүттүү херек.
Садар малдың кырганы херек.

Алгының чымчаа идээзинде
Аъттың чаажы ээзинде.

Аътты баглап өөредир.
Аныяан сургап өөредир.

КАЯА-ДАА ГВАРДЕЙЖИ

Ы Р-ШООРДА кирген Калдак-Хамарның шуут-ла кырында, Кызыл биле Самагалдай суурнун он талазында, арга кыдында чг турар. Ол дээрге «Кызыгаар» совхозтун хойжулары Соян Минчимаевич биле Ямаа Мөнгеевна Алдын-Хереддерниң аалы-дыр. Өгге кирип кээрге, аптара кырында Хүндүлел бижик биле Ада-чурттун Улуг дайынынын үезинде шериг хеп кеткен хөрээнде орденнерин, медальдарын кадапкан гвардейжинин чуруу өске чүүлдерден онзаалаңып көстүр.

Өг-бүленин ээлери кайызы-даа коммунист. Ийи чыл мурнунда Соян Минчимаевичиин чаңгыс чер чурттуглары пенсияже чылыы-биле үдээп, оон кылып бүдүрген ажыл-үүлези дээш, сеткилдин ханызындан чылыг сөстерни чугаалаан. Аңаа черле хүндүлелдин магалыг сөстерин чугаалаар-даа ужурлуг турган. Ол бир талазында, Адчурттун Улуг дайынының чылдарында ок-боону холга туткаш, дайзын-биле сегиржип алдышкынга шуут киришкеннерин бирээзи. оон аңгыда хөй чылда хөй кадарын келгеш, тайбын ажылдың шалыпчыларының бирээзи болуп, база-ла орден-хавыяа-биле шаннатканнарның бирээзи.

«Кызыгаар» совхозка ол хойжулавышаан, хойжу бригаданы каш чыл улаштыр удуртуп келген. Оон канчаар ажылдап турарының барымдаазын—бригаданы СЭКП об-

коммунун, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниин болган профсвилелдериниң область чөвүлелиниң хүндүлел бижин-биле шаннаапы болур.

Коммунистин шанналдырын сонуургаарывыска, ол Күш-ажылчы Алдар орденнин үшкү чергези, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери баштадыр хөй-ле орден-медальларны көргүстү. Соян Минчимаевич Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Хүндүлел бижин-биле база шаннаткан. Ол бүгү болаш, коммунист дайынның кадыр-дөшкүн тулчуушкун шөлүгеедаа, тайбын күш-ажылдың хүннеринде-даа гвардейжи адын сыкпаанын бадыткап турар-дыр.

Тес-Хемниң сургалыг хойжуу ийи чыл мурнунда пенсиялап үнгеш, каш хондур дыштанган-ла, улаштыр дузалакчылап, сакманчылаан. Чонунга болдунар-ла шаа-биле ажылдап бөрзе деп сеткил-биле бо чылдың июньда 500 ажыг хураганны хүлээп алган. Ам мурнунда бээр-ле чайлап өөренген чери — чурумалдыг Калдак-Хамар арттың кырында Соңгу-Ажык деп черде чайлаглаң, малын семиртип турары ол.

—Бо чылын оът-сигенниң байдалы экп-зир, чеже-даа сигенни белеткеп ап болур — деп. Соян Минчимаевич чугаалай-дыр. Чайлагның девискээринде чечек, сиген хелбеңнээр. Ынчаш черге хөй-даа дурнуктур-да семирир апаар.

Соян Минчимаевич совхозунда хойжу эш-өөрүнүн дугайын, черле кымнар шыырак ажылдап турарын тайылбырлай-дыр. Ак-Эриктин хойжуларындан бо чылын Дембирел Эрендей бирги черге кирип, чүс хойлан-на 115 хураган алганынга ол аажок өөрүп олур. Черле ынчаш Тес-Хемниң хойжулары юбилейлиг чылда экп ажылдап, хөй хураганны-даа алганыла, элбек дүкүт-даа кыргаанын ол хүн район Советиниң организастыг сессиязынга олургаш, ыяпаанымны хойжуга айыткадым. Эрткен чылга бодаарга, 100 хойга онаштыр хураган алыры көвүдээп, юбилейлиг чылда 100-ке онаштыр ниити район 89 хураганны алган. Ол ышкаш күрүнеге дүк садарыпын чаатык чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Чыл планын боттандырарының бүгү-ле аргалары бар.

—Пенсиязага-даа ам база катап аңгы кодан хүлээп алдывыс, кыс хураганнар чүве. Боттун кадыы экп, ынчангаш бо хураганнарывыстын түнелин көрүп, төлүн алыр бис— деп, малчын тайылбырлайдыр.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунун шинтпирлеринге хөлбаштыр оон бодалдарын сонуургадыч. Аңаа-даа чугула айтырыг чугаалашканын, оон шинтпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтин ханы уткалыг илеткелиң сеткилиниң ханызындан чүүлдүгүнүн турарын Соян Минчимаевич чугаалай-дыр.

—Ол чугула шинтпирни боттандырарда ажыглаар болза, курлавырлар хөй. Чижек кылдыр теве малды көрээл. Мээн фронтучу эжим Михаил Дөнчүн теве кадарын турлу, ынчан бистиң совхозтун тевези 300 ажып турган. Ам бисте чүгле 180 хире теве бар — деп, хөөчүн малчын аңаа хомудаанын илеретти. Оон ынай чылгы мал өстүрүнүн дугайында база ол хачы бодалын чугаалады.

Коммунист малчынны сөөлгү үеде өөртүп чоруур бир экп чүүл районда бар. Ол чүл дээрге, районнун ийи ажыл-агыйында сарлыкты өстүре берген, оон түнелеп экп.

Кыштаглаашкынын ыхыр чаагай эрттирериниг бир көл магадылал, малга хөй чем бааззалын белеткеп алыры дээрзин Соян Алдын-Херел хөй чылдар дургузуунда ажылдап келген дуржулгазындан экп билир. Ол бодуу бо чылын он тоннадан эвээш эвес сигенни кезип алыр сорулганы салган. Ынчангаш ол ажылче киришкен.

Партия организациязының даалгазы-биле ол малчыннар аразында агитатор болган СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунун шинтпирлерин күүседир талазыбиле хойжу эш-өөрүнүн аразына тайылбыр ажылын чоруткан.

С. ХЕРТЕК.

Николай Константинович Өгүр Чиринда деп эвенк суурга 1926 чылда төрүттүнген. Ол ийи ажылдыг бир совхозта бухгалтерлеп ажылдап турар. Оон шүлүктери «Советская Эвенкия», «Красноярский рабочий» сомунарга, «Рабочий корреспондент» журналга парлаттынган.

ЛЕНИНГЕ АЛДАР!

Хырын тодар чеми-даа чок
Кырган-ачам чурттап чораан.
Чаңгыс безин иви-даа чок
Чадырынга түреп чораан.
Өжүп калган одаг чаны
Өлген чери ол-ла болган.
Октябрьның хостуг хадын
Ол күжүр көрбейн барган.
Шак ол хат аас-кежиин
Ядыы биске эккеп берген.
Түрээн чоңга ужугуп кээп,
Дүмбей дүнден чарып алган.
Ядыы эвенк чадырынга
Чараш ном-даа көстүп келген.
Акиыр хар дег саазынга
Адын салыр болу берген.
Төрээн черим хостуг болду,
Төрел чонум чолдуг болду.
Революция делгерезин!
Ленинге мөңге алдар!

Н. ӨГҮР.

Сонуургактарга

170

Пенсионер-тараачын Гаджи Азиз Оглы Джангиров биле Лейла Ахмед Кызы оларның өг-бүлези улуг. Оларның уруглары, уругларының уругларының — оолдар, кыстар шупту—170 кижи.

Бо улуг өг-бүленің кежигүннеринин эртем-билии, ажыл-амыдыралы-биле каксы танышкарга мындыг: өг-бүленің 80 хуузу чер ажылдыг. Джангировтарның алдызы—инженер эртемниг, беш кижи—башкы, амчылер— чеди, офицер кижи чаңгыс, алдан уруг школада өөренип турар. Өг-бүленің оң ийизи —студент.

Улуг өг-бүленің аразындан дерт кижи улус депутаттарынга соңгуткан. Бала бир онзагай чүве — «Маадыр-не» атты бешаво эдилеп чоруур.

В. ИЛЛЕШ.
Азербайджан ССР.
Ленкоран район.

КАТАП ТУРГУЗАР

Красноярск хоорайның туулбу заводу (Чөөн Сибирь) онзагай чагыгны будурүп эгелээн: ук заводтуң цехтеринде бистиң чүс чылдың эгезинде будурүп турган туулбунуң хевирии ёзугар 40 муң ындыг туулбуну кылып турар. Ол туулбулар шаандакы хүрээхинттің катап тургузарынга ажыглаар апарган. Ук бажыңның баштайгы хевирии төөгүге артып калган чуруктарга даянып тургузуп эгелээн. Бо чугула ажылды чорударынга чехословак специалистер база дузалажып турар. Сибирьжилерниң дилээ-биле аңаа органның (хөгжүм хереклерии) олар кылып бээрлер.

«Советский Союз» журналдан.

ТААКПЫЛААР КИЖИ ЧОК

Софиядан ырак эвесте Банкя курорт Болгарияда «таакпылавас» баштайгы хоорай кылдыр санадың турар. «Софийска правда» солуннуң дыңнадың турары-биле алырга Банкяны таакпылавастар хоорайы болдурар дугайында шинтпир 1980 чылдың төнчүзүнде хүлээп алдынган соонда, ол шимчээшкинге будунбудун өг-бүлелер, ажылчын коллективтер идепкейлиг киржин эгелээн. «Маңаа таакпылаан болбас» деп бижээн плакаттарны дыштанылга бажыңнарында, санаторийлерде, албан черлериндө, будурүлгелерде аскылаан.

«ТРУД» солуннан.

КӨГЕ-БУГАЛАР

Бистиң бажыңывыс сонгаалы № 4 ГПТУ-нуң общежитиези-биле дужаап. Общежитиениң крышазының адаанда беш дөрбелчин үт бар.

Ында хөй эвес көге-бугалар шагнын дерт эргилдеэнинде доктаамал чурттап турарлар.

— Сонга караанче көрүп турган оглум: «Көге-бугалар «субботниктей» бердилер, ачай»—деп мындыг.

Мен база хайгаарап эгелединм. Элээп каш көге-бута немежи берген, чай чок ажылдаан турлар.

Ийи үттеп өлген ийи көгебуганы змеглежип турган, үндүр идиптилер.

«СУББОТНИГИ»

Херек чок чүвелерни шуптузуп үндүрүп, сиген, дүк аймаан кипр дажып турлар. Уя тудуп турары илден.

Чаңгыс-даа аңаа турар көге-бута чок: шупту чай-чапсар дивейн ажылдаан турлар.

Көге-бугаларның «субботниги» орай кежээге чедир үргүлчүлээн. Дараазында хүн база хайгаарап көрдүвүс. Дүүнгүзүү дег эвес, ийи-үш хире көге-бута сиген, дүктүүтче дажыглап, ажылын уламчылап турлар. Оны көрген, ажылчын куштар-дыр деп түнел үндүрдүм. Тайбының куштары мындыг болуру-даа чөп.

С. ХОВАЛЫГ.
Кызыл хоорай.

Малчыннар наадымы июль 17-18-ге болур.

Оон программазында:

ИЮЛЬ 17-ДЕ

Наадым киржикчиларының байырлыг хуралы республиканың хөгжүм-шии театрынга 16 шакта ажыттынар.

Хурал соонда байырлал концерти.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

Маңнаар, челер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы аът чарыштырар шөлге (ипподромга) 10 шакта эгелээр. Ацаа аъш-чем болгаш суксун садыглары ажылдаар.

Республиканың шилиндек 64 мөгелериниң хүрежи 14 шакта «Хүреш» стадионга эгелээр.

Наадым хүннеринде Совет Тыванын 5 чылы аттыг стадионга, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга футболга, волейболга, баскетболга, баг кагарынга спортчу маргылдаалар болур.

Теле Видение

ИЮЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадың болуксалында». (Күшкуаътуракуларга сүмелер). 8.55 — «СССР-ниң улустуң артизи М. Шахбердиева ырлап тур». Фильм-концерттиң башгайы көргүзүү. 9.25 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдыла. 9.55 — «Фёдор Трофимович болгаш өскелер-даа...» 2-ги дамчыдыла. 10.25 — М. Грековтуң болгаш оон школазы. 10.55 — «Хөй эки барааннар дээш». 11.25 — «Спортлотопуң» 29-ку тиражы. 11.35 — Үнүштер дугайында. 12.25 — Муса Джалильдиң шүлүктери. 13.15 — «Иракты дургаар». Кинопрограмма. 13.55 — Г. Свиридов. «Курскиниң ырылары». Солистерге, хорга болгаш оркестрге күүседир кантата. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Урутларга фильм. «Шуптузуп дашкаар үндүр медээлээр». 15.40 — Күрүвениң Төп концерт залынга совет ыры концерти. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15—«Бвздингирдаа болза, бүзүренчиг эвес». 18.15 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.45—Мультфильмнер. 19.25 — «Хөглүг каткы». Останкинониуң Концерт студиязынга шоодугаар кежээ. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Шербурниуң хол майгынналары». (Франция). Тоңгевде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Иркутскиниң телевидение студиязының программазы. 15.15 — «Маадырдыг чорук». 15.45 — «Бо фантастиктиг делегей». 16.55 — Сугга эштиринің ССРЭ чемпионады. 17.40 — Мультфильмнер программазы: «Ужелээн Простоквашинодан келген». «Простоквашинода каникульдар» 18.15 — «Музыкалыг киоск». 18.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доңчу намдарывыс». 28-ки фильм. — «1944-кү чыл». 19.45 — Делегейде болуушкыннар доңчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Өөнүктер». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады.

Агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чагбас. Буруңгаар углавышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температураазы дүне 9—14, чамдык черлерге 1—6, үүндүс 28—33, чамдык черлерге 25—30 градус чылыыр.

Кызылга кезек булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн углавышкының хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температураазы дүне 12—14, үүндүс 31—33 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чөвүлелиниң болгаш киленнин оруу-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ыяпкынын үези четпээн аныяк» 14.40 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Орай болчаг» 15.30 17.30 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас аъшаан негекчилер» 9.30 12.20, «Бичии Александр» 11.20, 15.10, «Келдереп» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

КЫСТАР ТУРДА...

Көдээниң айтырыглары

Ол айтырыг бир-ле катап бодуп моорадыр базыптар дээрзин дарга бодаваан-даа, сезинмээн-даа болбайн аап, Эртен конторага механизаторлар бригадазы чедип келген. Бир ыяк: узун дурт-сыныыт, мөге-шыырак, ажылгыр эрлер. Олар арай идек-дадак, бот-бодунче коржуп олура, мынча деп медеглээн: «Василь Егорыч, бисти хоорайже салып чорудуп көрүцерем».

Көдээге оларга чүү чедиишпейн барган чүвел? деп, дарга айтыра берген. Шеригден халажып кээрге, оларны колхоз бүрүн хүндүткел-биле утпуп, чүве саттынын алыры-биле туе бүрүзүнге чээлиин берген, ажылдаары-биле чаа машиналарга олуртупкан болгай, ам оларның акша ажылдан ап турары база шыырак. Ам черле чүү херегил? «Өгленир өйүвүс келген, а мында кыстар чок-тур...» деп, демги оолдар харылаан.

Фермага ажылдаар саанчылар болгаш бызаа ажаакчылары дилей тыпсыы-биле холбашкан нарын чүүлдерге дарга чаңчыга берген, ынчалзажок колхозчу аныяк эрлерниң кадайларыр кижини чок, ону колхоз ларгазы коңгус бодавайн чораан-дыр.

Харын чаңгыс оолдаа эвес. Ол айтырыгга бүзүрээр кижилер бөгүнге чедир-ле эвээш. Ону чугаалаарывыс, бисте «он кыска тос оол опаажыр» деп, чедип турарлар мындыг утказуушкунну көрүп болур.

Р. Акопяниның болгаш А. Овчинниковтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

О. ОХЕМЧИКТИҢ «Хөгжүмчү» деп фотоэтюду.

чедип турарлар мындыг уткуушкунну көрүп болур.

Ынчаш оларга чүү чедип, ынчаш оларга чүү чедип, ынчаш оларга чүү чедип,

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (11965) | 1982 чылдың июль 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ— ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Республиканың малчыннар Наадымының киржикчилериниң байырлыг хуралы

Республиканың малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизининг СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уктуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын өстүрер, чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле бо чылдың бирги чартыында багай эвес түнелдерни чедип алган. Ынчангаш республика бирги чартык чылда күрүнеге эът, сүт, дүк, чуурга садарының планнарын чедиишкинниг күүседип, чамдык продуктуларны садарын эрткен чылдагы деңнелден көвүдеткен.

Малдың баш санын өстүреринге болгаш мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдиринге эки көргүзүглерни Барыын-Хемчик, Эрзин, Бай-Тайга районнар, элээн каш совхозтар, хөй-хөй бригадалар, сүт-бараан фермалары, тус-тус малчыннар чедип алган.

Республиканың мурнакчы малчыннары боттарының чаңчыл болган байырлалы — Наадымга чыылгаш, бо юбилейлиг чылдың бирги чартыында кылган ажылдарын түнней, моон соңгаар боттандырар сорулгаларын чугаалашкан.

Дүүн хөгжүм-шии театрынга болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүне кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** илеткел кылып, чыылганнарга байыр чедирген.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң илеткели

Республиканың малчыннарының амгы Наадымы бүгү совет улус Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле партияның XXVI съездизининг, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрүүшкүнүнүң бандалынга кайгамчык кызымаккай ажылдап, бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг юбилейинче — ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл оюнче уткуштур бар чыдар оизагай ойде эртип турар-дыр деп, эш Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму партияның, бүгү совет улустуң амыдыралынга улуг болуушкун болган. Эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның Пленумунга кылган ханы уткалыг илеткелинде СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга ажылдап кылдынган, партияның аграр политиказының сорулгаларын боттандырар талазы-биле кылдынган ажылдың түңнелдерин ханы болгаш бүгү талалыг анализтээн, чурттуң агроүлетиүр комплексизиниң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын айыткан.

Партия ТК-ның Пленуму эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле ажылдап кылдынган, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын түүлдүг деп көрген болгаш ону чедиишкинниг боттандырарының аргаларын айыткан. Аъш-чем программазының сорулгазы болза, чурттуң чоңун чем продуктуларыбиле болдунар-ла кыска хуусаада идегелдиг хандырары болур. Ол дээрге бирги чергениң чүгле экономиктиг эвес, а харын үениң чугула социал-политиктиг сорулгазы дээрзин СЭКП ТК-ның Пленуму демдеглээн.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында аъш-чем айтырыын комплекстиг шиитпирээриниң сорулгазы салдынган. Ында көдээ ажыл-агыйны, үлетиүрүң, транспорттуң, садыгның ону хандырып турар адырларын чаңгыс аай тудуш түүл болдунган, оларның дүргеи болгаш ден-деским хөгжүүр көрдүнген.

СЭКП обкомунуң июнь айда болган пленуму СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын тодаратқан. Республиканың ажыл-ишчилери бүгү күжениишкиннерин ол сорулгаларны боттандырарынче, беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче угландырып, ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартып турар.

Республиканың ажыл-ишчилери бирги чартык чылда улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетиүр бүдүрүлгелериниң коллективтери продукция бүдүрериниң планын 102,2 хуу, ону сайгарарының — 103,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 102,4 хуу күүсеткен. Планнан ажыр 2 млн ажыг рубльдиң продукциязы сайгартынган. Тудуг организациялары-ның, транспорт, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының бүдүрүлгелери эрткен чылдынган эки ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому район-нарның, хоорайларның, үлетиүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, чоңнуң коммунал-амыдырал хандырылга коллективтериниң ийиги квартална социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Кызыл хоорай, «Каа-Хем» разрезиниң, «Тыва көдээ тудуг» ның Кызылда район эргелиттрестиң № 585 КМК-зының, Енисейниң хем-пароходствозуның, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоңнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң коллективтери тивлекчилер болган. Оларга шилчиир Кызыл туктарны болгаш акша шаңналдарын тывыскан. Тываның сүт комбинадының «Тыва септелге-тудуг» трестиң, харылзаа эргелелиниң автобазазының, Таңды райпозуның, Каа-Хемниң чоңнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң чедиишкиннери дипломнар-биле демдеглеттинген.

Үлетиүрүң, тудугнуң, транспорттуң, хандырылга черлериниң хөй-хөй ажылчыннары социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, күш-ажылга коммунистиг ёзу-биле хамаарылганын бүгү күжениишкиннерин ол сорулгаларны боттандырарынче, беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннер күүседиринче угландырып, ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартып турар.

Республиканың ажыл-ишчилери бирги чартык чылда улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетиүр бүдүрүлгелериниң коллективтери продукция бүдүрериниң планын 102,2 хуу, ону сайгарарының — 103,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 102,4 хуу күүсеткен. Планнан ажыр 2 млн ажыг рубльдиң продукциязы сайгартынган. Тудуг организациялары-ның, транспорт, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының бүдүрүлгелери эрткен чылдынган эки ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому район-нарның, хоорайларның, үлетиүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, чоңнуң коммунал-амыдырал хандырылга коллективтериниң ийиги квартална социалистиг чарыжының түңнелдерни үндүрген. Кызыл хоорай, «Каа-Хем» разрезиниң, «Тыва көдээ тудуг» ның Кызылда район эргелиттрестиң № 585 КМК-зының, Енисейниң хем-пароходствозуның, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоңнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң коллективтери тивлекчилер болган. Оларга шилчиир Кызыл туктарны болгаш акша шаңналдарын тывыскан. Тываның сүт комбинадының «Тыва септелге-тудуг» трестиң, харылзаа эргелелиниң автобазазының, Таңды райпозуның, Каа-Хемниң чоңнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң чедиишкиннери дипломнар-биле демдеглеттинген.

Үлетиүрүң, тудугнуң, транспорттуң, хандырылга черлериниң хөй-хөй ажылчыннары социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннер

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТКА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). бергедээшкиниерни болдурган. Ынчалзажок малчынарның кызымак ажылдан келгенивиң ачызында ол бергелерни колдуунда ажыл эрткен бис.

Чөөн-Хемчик, Тожу, Эрзин, Тес-Хем районнарның малчынары төрүүр 100 хой, ешку бүрүзүнден 82—86 анай хураганны камгалап алган. Олар хой, ешкүнүң баш санын база көвүдедир, өстүрер арганыг болган. 10-ажыг хойжу бригада төрүүр чүе баш малга онаалтыр 85 болгаш оон-даа хой анай, хураганы, 130 малчын — 100-тен хой толду камгалап, өстүрген. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектиг бригадазы (бригадири Монгуш Маадыр-оол) төрүүр 100 хойдан-на 106 хураганны, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы бригадазы (бригадири Кулар Байыр-оол) — 103 хураганны менди камгалап, доруктурган. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Аяк-Хээ Ондар 100 хойга онаалтыр 130 хураганны, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуу Маадыр-оол Ооржак — 125, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Сувак-оол Кочанай — 124, «Бай-Тал» совхозтуң хойжузу Сапык Делгер-оол— 118 хураганны камгалап өстүргеи.

Чыгчыылар, сарыкчылар, ивижилер, тевежилер база-ла эки ажылдаан. «Малчын», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарның сарыкчылары Очур Доспан, Күр-Базыр Саая, Инээнеп Ламажык 100 баш сарыктан-на 92—96 бызааны камгалап алганнар.

«Май 1» совхозтан Мария Ак, «Тере-Хөл» совхозтан Кол Сарыг-оол 85—94 ияя анайларын алган. Чыгчыылар «Искра» совхозтан Монгуш Дачый-оол, «Мөрендеп» Лопсан Бурбүүжүк 86—100 кулуну алган.

Мал ажылын хөгжүдерин дээш демиселге бызаа болгаш хаван ажаакчылары база үлүүн киирип турар. Оларның дыка хөйү бедик көргүзүглерни чедип ап турар. «Барлык» совхозтуң бызаа ажаакчызы Часкалмаа Күжүгет, «Тиилелгеден» Чечекмаа Монгуш олар эки ажылдап турар. «Кек-Тей» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтарның хаван ажаакчылары Семизей Куулар биле Клавдия Байыр-оол хонукта 300—340 грамм немелде деңзинн алганнар.

Чамгыс сөс-биле чугааларга, эштер, күш-ажылы-биле эң-не бедик үнелээшкинни болгаш өөрүп четтиришкинни ап турар кайгамчык ажылчылер бисте хөй.

Мал ажылын хөгжүдерииге ачы-хавылазы, бедик бүдүрүлгечи көргүзүглери дээш, бөлүк малчыннарга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» хүндүлүг аттарны тывыскан. Элэп хөй малчыннар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Бирги чартык чылдың түңнелдери-биле бедик көргүзүглери дээш мал ажылының 268 ажылдакчылары, оон иштинде 152 хойжу, 33 саайчы, хөй-хөй механизаторлар, бригадирлер, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болгаш еске-даа ажылдакчылар өртектиг белеңтер-биле шаңнаткан.

СЭКП обкомуның бюрозуның, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң ёмүнээзинден Г. Ч. Ширшин мал ажылының бүгү мурнакчыларынга чедип алган чедиишкиниери дээш чүректи-ң ханызындан изиг байырны чедирип, оларга өөрүн четтирииишкинни илергейлээш. күш-ажылчы чаа-чөл чедиишкиниерни, кан дег кадыкшылды болгаш чаагай аас-кежикти күзээн.

Бир эвес бүгү-ле партия, совет, ажыл-агый органнары, мал ажылының ажылдакчылары мурнакчыларның дүржулгазын, бүгү бар-ла курлавырларны мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттиреринге, мал продукциязын бүдүрүнн көвүдиринге долу ажыглаан болза, мал ажылын хөгжүдериие чедиишкиннер оон-даа хөй болур ийик деп, Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Мал бажын көвүдирии, оон камгалалын хандырары мал ажылдакчыларының кол сорулгазы болур. Эрткен чылдың бо үезиниг деңиээрге, республикада малдың олүн хораары элээп кызырылган. Ынчалза-даа Таңды, Бии-Хем, Өвүр, Кызыл, Тожу, Улуг-Хем районнарда малдың хорамчазы көвүдээп.

Совхозтарда малдың чаш төлүн камгалап ап турарында улуг четпестер бар, оон түңнелиие төрүүр чүе малга онаалтыр чүгле 44 бызаа, 77 анай, хураган, азы эрткен чылдынын эвээш болгаи. Ылаңгыя Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем, Кызыл, Өвүр районнарда малдың чаш төлү дыка эвээш алдынган.

Малдың чаш төлүнүң эвээш алдынганы, элээп хөй малдың өлүп хорааны, оон баш санын кудуладырынга чедирген. Ындыг байдал Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарга хамааржыр.

Хөй-хөй совхозтарда төрүүр малдың баш санының эвээжеи турары улуг дүвүрээниин болдуруп турар. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик ииити коданнарда төрүүр инектериниң деңзитүүрү чүге 31—36 хуу, хөй, ешкүнүү 33—37 хуу боон турар.

Кыштаглаашкынга хөй-хөй совхозтар чөпиес белеңтенген. Чамдык ажыл-агыйларда малды тургузу азыраарынче шилчидерии организас чок боттандырыш, сут-биле хандырарын үзүктелдирии турганнар. Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл болгаш еске-даа районнарда чамдык совхозтарның удуртукчулары болгаш спецнализтери кыштаглаашкынның чоруп турарының байдалын кошкак контрольдааннар. Чамдык совхозтарга аарыг болгаш арган-дорган малдарны азыран, чемгерии база эмнээри-биле чогуур ейинде аңгылап үспээн, эмнелге-профилактиктиг хемчегдерни чогуур деңиеэрге тургуспаанн. Хөй-хөй ажыл-агыйларга одарларны база мал чемнерии чөп ажыглаваап. Кормоцехтер, кормокухиилар багай ажылдан келген. Кодан малды чемнерииге четчир санныг шагжалар база сугтарар херекселдер-биле хайдырбаан.

Малдың өлүп, хораашкынының чылдагааның чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары мал чеминиң чедиишпеэи-биле тайылбырлап турар. Оз багай салдарны чедирген болбайн, аан. Бүдүрүлгечи көргүзүглериниң кудузуи үгле оон-биле тайылбырлаары болза, таарышпас. Оон чылдагааны — кыштаглаашкынга чогуур ейинде эвес, багай белеңтенгенинде, малчыннар ортузунга кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин демдеглезе чогуур.

Чамдык ажыл-агыйларда, бригадаларда болгаш фермаларда кижилер-биле организасчы болгаш позитмассалыг ажылды чогуур деңнелге тургуспаанын ол чазытлар, четнестер бадыткан турар-дыр. Мал ажылынга комплекстиг, практиктиг сорулгаларны шиитпирлээрии талазы-биле организасс ажыл-агыйжы хемчегдерни боттандырып турарында база улуг четпестер турган. Оң бедик эчис түңнелдер дээш, даандырган ажылхерек дээш малчын, бүрүзүнүң, спецналистериин хууда харыысалгазын бедидери эргежок чугула. Од болза СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң негелделериие дүүштүр ажылдан турарывыс амгы үеде оиза чугула болуп турар.

Хөй-хөй районнар болгаш совхозтар коллективтери чылдың бирги чартынында багай эвес ажылдаан болгаш мал продукгуларын күрүмеге садарының планнарын күүседкен. Ол-ла үеде чамдык районнар болгаш ажыл-агыйлар ону күүседип шыдаваан.

Республикага шиитиин-биле чартык чыл дургузунда күрүмеге сүттү эрткен чылдың ол үеинде турганындан 470 тонналы азы 3,5 хуу эвээштн саткан. Улуг-Хем район болгаш 12 совхоз, оон иштинде «Найырал», «УТКА 25 чылы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Өөк», «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», «Кара-Хаак» база еске-даа чамдык ажыл-агыйлар сүт садарының планын күүседин шыдаваан. Эрткен чылдың алды айларында деңзээрге, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаи Эрзин районнар сүт садарын кудулаткан.

Сүт садарының кудулаи турарының бир чылдагаиы болза, сүт саалдаашкың эвээжеи турарында. Бир эвес эрткен чылын республиканың совхозтарынга чартык чыл дургузунда бир инектен 668 кг сүттү сагган турган болза, бо чылын оон 67 кг-ны эвээштн сагган. Тожу, Бии-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарга сүт саалдазы дыка кудулаан.

«Өөк» болгаи ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар чартык чылда эът садарының планын күүсетпээн.

Чылдың ийиги чартынында күрүмеге 16,3 муң тонна эттн. 14,5 муң тонна сүттү, 1483 тонна дүктү, 5,3 миллион чуурганы садары эргежок чугула. Бо чылга доктаатгынган онаалдаларны чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир — республиканың малчынарының, бүгү ажылчы чоннарының мүрүнүда туруп турар харыысалгалыг сорулга бо. Оиу күүседириниң бүгү болдунар аргалары бар.

«1982 чылдың одарладышкыи үезиниде мал ажылының продукгуларын будүрерии көвүдедириниң болгаи 1982-1983 чылдар үезиниде мал кыштагладышкынга чемнериии эргежок чугула курлавырларын тургузарының талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомуиун бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган. Мал ажылының продукциязын будүрерии көвүдедир талазы-биле тодаргай хемчегдерни ол доктаалда айыткан, малды одарладыр семиртириин, чаш төлүн алырының, малдарның эдержилгезин база тарын боозадылгазын организастаарының талазы-биле онаалдаларны район бүрүзүнде чедиргеи. Ол сорулгаларны шиитпирлээрииин практиктиг хемчеглерии совхоз бүрүзүнге, ферма, бригада бүрүзүнге эки бодап тургаш, ажылдап кылгаш, боттандырза чогуур.

Малдарны бедик дагларда одарларга семирти кадарарынга болгаш семиртилге шеддерииге семирти азыраарынга онза кичээнгейии салыр үжуруур. Бистиң кол курлавырывыс ол. Дужаар үжурдуг бүгү малдарны тус-тус коданнар кылдыр үзүп тургузар херек. Күш-деңгелии шыырак болдурары-биле оларны эң эки одарларга кадарары, эргежок чугула пемедде чемнерии бээри негеттиниг турар.

Күрүмеге сүт садарының талазы-биле планны база хүлээлгелерии күүседир дээш бүгү хемчеглерии алыр херек. Ам чаңгыс-даа хүи үзүктелиишкин болдурбайн, сүт будүрерии хүи бүрү көвүдедири чугула. Саар инектерии эң эки одарларга тургузары дүн, хүи, чок кадарарын оранизастаары, оларны чаа кескен сиген, концентраттар, минералдыг холуксаалар-биле пемей чемтереря, суг-биле үзүктел чок хандырар эргежок чугула. Сарлыктарны саар талазы-биле опаалдаларны күүседирии хандырар херек. Дужаан турар сүттүн шынарын бедидерииге онза кичээнгейии салыр.

Эът, сүт болгаш еске-даа продукция курлавырларын көвүдедириие чогуур салымшкынны хамаатыларның, будүрүлгелериин болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйлары кирер үжурлуг. Од чугула болгаш херек ажылды СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, көдээ ажыл-агый эргелелдери, парткомнар, көдээ Советтер, совхозтар удуртукчулары онза контрольга алыр үжурлуг. Кедээде ег-бүле бүрүзү болуның хуузунда ажыл-агыйывга малдыг, куштуг, ногаа өстүргеи турарын чедип алыр херек. Малды, сүттү болгаш мал ажылының еске-даа продуктуларын чоидан садыш алырын эки организастаары эргежок чугула. Белеткел организациялары, оларның ажылдакчылары маңаа идепкейлиг болгаш чогаадыкчы чоруун илередир үжурлуг.

Бо чылын дүк садыш алырының планын чедиишкиниг күүседириниң бүгү-ле болдунар аргалары бар. Сорулга чүл дээрге, хой кыргылдазын бо хүиперде дораан доозары болур. Кыргын алган дүктү чидириг чокка, бүрүнүбиле белеткел пунктуларына чедирер, ол продукцияны фабрикаларның шын хүдээп алырын хайгаараар.

Хойларны тарын боозадырын чогуур үезинде организастаары эң-не харыысалгалыг сорулга болуп турар. Хойиу тарын боозадыр бүгү пунктуларны чоокку хүиперде белеткээри, будүрүкчү кошкарларның байдалын хынап көөрү, коданнарны таварыштыр тургузарының база пунктуга экээрииің планын кылыры эргежок чугула. Тарын боозадыр техниктерии белеткээрииге онза кичээнгейии салыр. Хой ажылынга оолдаашкын бо чылдың декабрьда эгелээш. 1983 чылдың февральдың төнчүзүиде доостур кылдыр, ол чугула кампаниияны эң-не кыска хуусада шынарлыг эрттиреири хандырар херек.

Малдың келир кыштаглаашкынынга белеткеиир талазы-биле ажыллы чер болганга калбартыш чорудар.

Чурталга бажыңнарыпып, кызыл-булуңнарның, чуварбажыңнарның, мал кажааларының септелгеиии орай күсче сонгаарлатпайн, колдуунда чайгы үеде доозуи алыры эргежок чугула. Оттуулар түүлду кыштагларга сөөртүп чедирер дугайында ам-на сагыш салыр, чем пехтериниң, чем кылыр черлериің, чем белеткээр техниканың септелгеиии эгелээр, малга чем каап бээр саваларны, сут кудар деспилерии четчир кылдыр кылып алыр, бар кудуктарны чогуур үеиинде аайлап таарыштырар херек. Мал кыштаглаашкынынга белеткелге малчын бүрүзү эң-не идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Бирги эолчегниң, канчаардаа аажок улуг ужур-дузалыг ажыл-агый-политиктиг чугула сорулгазы болза, мал чемнериниң белеткели болур. Эрткен кыштаглаашкыидан чогуур түнелдерии кылыр болгаш ниитиниң мал ажылын база хамаатыларының, хуузунда малын чемнер-биле четчир кылдыр хандырар херек. 225 муң тонна сиген, 80 муң тонна сенажты, 7 муң тонна витаминниг сиген далганын, 390 муң тонна силосту, еске-даа хөй чемнерии белеткеи алза чогуур. Июлдүн 16-га чедир 12,4 муң тонна сиген, 8,9 муң тонна сенажты, 1,4 муң тонна витаминниг сиген далганын, 4,9 муң тонна будук-бүрүнү белеткээп. Од хөлчок эвээштир. Чамдык районнар, ылаңгыя Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин болгаш еске-даа районнар чемнер белеткээрии кончуг оокум чорудун турар. Мал чемнерии будүрериие ажылдап турар кижилер болгаш техника ам-даа эвээш. Совхозтарда бар 44 АВМ-ниң чүгле 33-ү ажылдап турар.

Ам эң-не чугула чүве—чемнер белеткединге техника санын көвүдедир, оон бедик будүрүкчүлүүн хандырары. Сиген, сенаж болгаш далган кылыр сиген белеткээриие тараа комбайинарын база одуруглай алыр жатказларны ажыглаар херек. Бо чылын дыка хөй чөрлерде аза-огу делгем шөлдерде аажок үнген, ону жатка болгаш комбайн-биле кестириичче дораан кирер херек.

Сигеиии бар-ла черииден: тараа шөлүнден, шынаалардан, одарлардан, арга-арыг иштинден, чоогалардан, туламардан, оруктар болгаш бугалар кыдыгларындан, хемнер, хөлдер эриктериниң кезер болза чогуур. Од ажылга хоорайларның болгаш сүүрларның чурттакчыларын, школачыларны, пенсионерлерни, шөлээлээпнерни, студентилерни болгаш көреникчилерни хазра тудар. Мурнакчы хойжуларның үлегерии ёзугаар, хойжу аг-буле бүрүзү бодунуң күжү-биле 15-20 тоннадан эвээш эвес сигеиии белеткеп алыр. Кедээ сүүрларның чурттакчыларынга, будүрүлгелер, албан черлер, организациялар коллективтериие тодаргай опаалдаиы бергеш, ону чугаа чокка күүседирии чедип алыры эргежок чугула. Ийиги кезилдеде сигеиниң эки дүжүдүи алыр дээш хөй чылдыг сигеннериің ажаалдазын экижидери негеттиниң турар. Белеткеп турар чемнериің шынарыиче оиза кичээнгейии салыр херек.

Дүжүт ажаап алышкыцыга белеткелдиреринг. Комбайнарның, тараа арыглаар техниканың септелгеиии чоокку хүнперде доозар, шаңнарны база складтарны белеткээр. Чугула сорулга болза, механизатор кадрларны четчир санныг кылдыр белеткеп алыры.

Кедээниң ажыл-ишчилериие чугула болгаш соңгаарлатпас ажыл-херектер хөй деп, Г.Ч. Ширшин түнелиивде чугаалаан. Ам эң-не кол чүве—будүрүлге участогу бүрүзүнге ажылды мергежилдиг организастаары, кижилерии шын таарыштыр тургузары, оларның бедик будүрүкчүлүг ажылдаарын база бедик сагылга-чурумнуг болуруи хандырары. Партия комитеттери, партия эге организациялары, совет, ажылагый органнары, профсоюзилер болгаш комсомол организациялары кедээ ажылчы чонларның ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирер, кедээ ажыл-агый продуктуларын будүрерии база садарын көвүдедири дээш, кампалга база хумагалыг чорук, материал-чиг-эт курлавырларын, акша-херектиии ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаары, ажылдың бедик эчис түңнелдерии чедип алыры дээш социалистиг чарышты эки организастаар ужурлуг.

Малчыннар, кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерии, республиканың бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш, эргежок чугула бүгү-ле үүлдерии кылыр болгаш 1982 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиниг күүседирииге бүгү күштерии салыр болгаш ССРЭ-ниң тургустуиганынын 60 чыл оюи төлептиг үткүур дээрзииге бүзүреиир иледелчи плереткен.

* * *

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Б. С. Нүрэат, Таңдыда «Революцияның чалбыжыкы» совхозтуң директору В. И. Жирнов, Бии-Хемде «Саян» совхозтуң саанчызы Р. Н. Кулинарий, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу О. Д. Монгуш, Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң сарлык кадарчызы К. С. Оделик олар хуралга үүве чугаалааш, оларның төлээдел келген коллективтери бирги чартык чылда чедип алган чедиишкиниерии бижыглавышаан, чыл төнчүзүиге чедирарткан айларда мал продукгуларын будүрериниң болгаш күрүмеге садарының планнар даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиниг күүседир, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, база СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустуиганынын бээр 60 чыл оюи төлептиг күш-ажылчы белеткерлиг үткүур дээш улуг күжениишкиниг, бедик тура-соруктуг ажылдаар дээрзин чылганнарга бүзүреткен.

Бистиң чарыштыг кожавыс—Хакас автономиуг областың делегациязының удуртукчузу, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профобларга хумагалыг чорук, материал-чиг-эт курлавырларын, акша-херектиии ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаары, ажылдың бедик эчис түңнелдерии чедип алыры дээш социалистиг чарышты эки организастаар ужурлуг.

Малчыннар, кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерии, республиканың бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш, эргежок чугула бүгү-ле үүлдерии кылыр болгаш 1982 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиниг күүседирииге бүгү күштерии салыр болгаш ССРЭ-ниң тургустуиганынын бээр 60 чыл оюи төлептиг күш-ажылчы белеткерлиг үткүур дээш улуг күжениишкиниг, бедик тура-соруктуг ажылдаар дээрзин чылганнарга бүзүреткен.

Түңнелиинде Наадымның киржикчилерииге тураскаатакан байырлал концертии чыылганнар улуг сонуургалбиле көргеи.

Хуралдың киржикчилери чапсар үезинде. В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Чаа тудуг — Саян-Шушенск ГЭС-те

Оң бирги беш чылдың чаа тудугларының бирээзинге Саян-Шушенск ГЭС база хамааржыр. Ында бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-ле булуннарындан оолдар, кыстар кээп ажылдап турар. Чээрби хире эртем-шинчилел институттары, бир муң ажыг үлетпүр будүрүлге черлери оон төлевилел ажылдарынга база тудуунга киржип турар.

ЧУРУКТА: Ук ГЭС-те мурнакчы бригадаларының бирээзинге Сергей Коленковтуң (он талазындан бир дугаарында) удурткан коллективи база хамааржыр. Оон бөлүк кежигүннери.

И. КИРЬЯНОВТУҢ фотозу.

Чайлаглардан медээлер

ДУРЖУЛГАМ МЫНДЫГ

Бистиң чуртувуска аш-чем айтырыын чедиишкиниг шиитпирлээр талазы-биле Коммунистиг партияның ап чорудун турары хемчегларии амыдыралга боттандырары материалдыг үүлдерии будүрүп турар кедээ ажыл-ишчилер—бистиң кол сорулгавыс.

Бистиң «Чаа орук» совхозтүле районда эвес, харын республикада хөй малдыг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозтуң экономиказының кол үндезини—хой ажылы.

Мен бодум № 4 хойжу бригадада хой малдан ажылдаанымдан бээр 17 чыл болуп тур мен. Оон хөй кезиниң төрүүр хойга ажылдап, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келдим.

Оиу беш чылда мен төрүүр 100 баш хойга онаалтыр ортумаа-биле 102 хураганны камгалап ап, дүк талазы-биле көргүзүүм база батай эвес болуп келген. Эрткен чылын 309 хойдан 329 хураганны камгалап алган мен.

Бо чылын мээң коданымда 469 хой бар. Төрүүр чүе хойга онаалтыр 100 хураганны, бир хойдан 1,7 кг дүктү кыргып алдым. Бодумнуң дуржулгамдан чамдык үүлдерии маиаа чугаалап керейн.

Чайгы, күскү үелерде хойиу эки семиртии алыр дээш одар-чайлагны солуп, малды эртеи эрте одарже үндүргеш, карангы имир дүшкүже кадарар кижи мен. Од багай эвес түңнелди берип турар.

Хойларымны кыргылда пунктузунга сүрүи чедиргеш, кичээнгейлиг хайгааран туралаар кыргыдар мен. Чамдык кыргызыкчылар далажыш кыргааш, хойнуң кежии кезиитер боор чүве. Ону болдурбас дээш пунктутга үргүлчү көөр, хайгаараар апаар. Кыргылда доостурга, мал эмчизиниң удуртулгазы-биле малдың кеъш аарыгларынга удур чөвүдел обкомуиуң дартазы Ю. В. Кузьмичёв наадымиың киржикчилериие байыр чедирип, түве чугаалаан.

Кызылдың школаларының шюперлери наадымның киржикчилериие байыр чедирген.

Ниитиниң малының баш санын өстүрүүшаан, мал ажылының продуктуларын будүрерии болгаш күрүмеге садарын көвүдедир, келир кыштаглаашкынга баш удур эки белеткенин, малга четчир чемнерии белеткеп алыр дээш бүгү күштү салып, бар арга-курлавырларны долу ажыглап турган, бир демнит ажылдаарывче республиканың бүгү малчыннарга, кедээ ишчилерге кыйгырыгны Наадымның киржикчилери хүлээп алган.

1982 чылдың бирги чартынында мал ажылының продуктуларын будүрерии болгаш күрүмеге садарын көвүдедир, оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле районнарның, совхозтарның, мал ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарышкыга тиилекти болган Барыын-Хемчик, Эрзин районнарга, «Барлык», «Революцияның чалбыжыкы», «Торгалыг» совхозтарга СЭКП обкомуиуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүледиң болгаш ВЛКСМ обкомуиуң шилчиир Кызыл туктарын акша шаңналдарыбиле кады ук районнарның, совхозтарның төлээлериие тывыскан.

Мал ажылынга үр үеде үретүүнелдиг ажылдап келгени дээш шаңнаткан хөй-хөй мурнакчыларга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны», «Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги» хүндүлүг аттарның дипломнарын, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерии Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме байырлыг байдалга тывыскаш, моон соңгаар-даа күш-ажылчы улуг чедиишкиннерии, чаагай амыдырадды оларга күзээн.

Түңнелиинде Наадымның киржикчилериие тураскаатакан байырлал концертии чыылганнар улуг сонуургалбиле көргеи.

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН АЖЫР

Бүүрээ-Кара-Сугнуң кадырберти аайлыг эвес, аътгыг кижи чоруур оруктар безин саныыг. Торгалыг хемниң бажы черле ыыдыг. Трактор оруу бар-даа болза, чолаачылар бергезинден олап чоруксавас. Ылаңгыя чаъс-чашкын соонда дыка айыылдыг апаар. Ынчангаш Даш-оол ийи шоодай дүктү аъдынга артынгаш, Бүүрээ-Кара-Сугнуң аксында Аът-Чуглуруже чортуп бадыткан...

Кыргыс Сундуевич Даш-оол —Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазында мурнакчы хойжуларның бирээзи. Оон совхоз төвүнде келгенин дүүи кежэ-ле дыңнаап, эртежии конторага чедип келдим. А малчыным, черле эртежи болгаш, мени мурнапкан болду.

— Бо чазың сарғы копчуг хөй болган. Мал эмчизи Елизавета Куулариың сүмезибиле хойиу дусталап, хой кадарар чөрлерии таарыштырып турганывыстың түнелиинде дүүвүс чүгээр болду. Мээң планым-даа, социалистиг хүлээлгем-даа күүсеттинген—деп, Кыргыс Сундуевич чугаалап ор.

Ырак-узак, кадыр-берт черде болгаш, хойиу кыргыыры база белең эвес. Аал чоок турган болза, шефтээр улуус безии хөй болур болгай. Ынчалза-даа ук ажыл чогумчалдыг доозулган. Төрүүр чүс хойга онаалтыр камгалап алган хураган база хүлээлгеден ажыг. Бо дээрге малчыннарның республика наадымынга оон багай эвес бедиишкиниери дээш чүректи-ң ханызындан изиг байырны чедирип, оларга өөрүн четтириишкинни илергейлээш. күш-ажылчы чаа-чөл чедиишкиниерни, кан дег кадыкшылды болгаш чаагай аас-кежикти күзээн.

Бир эвес бүгү-ле партия, совет, ажыл-агый органнары, мал ажылының ажылдакчылары мурнакчыларның дүржулгазын, бүгү бар-ла курлавырларны мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттиреринге, мал продукциязын будүрерии көвүдедириие долу ажыглаан болза, мал ажылын хөгжүдериие чедиишкиннер оон-даа хөй болур ийик деп, Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Мал бажын көвүдирии, оон камгалалын хандырары мал ажылдакчыларының кол сорулгазы болур. Эрткен чылдың бо үезиниг деңиээрге, республикада малдың олүн хораары элээп кызырылган. Ынчалза-даа Таңды, Бии-Хем, Өвүр, Кызыл, Тожу, Улуг-Хем районнарда малдың хорамчазы көвүдээп.

Совхозтарда малдың чаш төлүн камгалап ап турарында улуг четпестер бар, оон түңнелиие төрүүр чүе малга онаалтыр чүгле 44 бызаа, 77 анай, хураган, азы эрткен чылдынын эвээш болгаи. Ылаңгыя Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем, Кызыл, Өвүр районнарда малдың чаш төлү дыка эвээш алдынган.

Малдың чаш төлүнүң эвээш алдынганы, элээп хөй малдың өлүп хорааны, оон баш санын кудуладырынга чедирген. Ындыг байдал Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарга хамааржыр.

Хөй-хөй совхозтарда төрүүр малдың баш санының эвээжеи турары улуг дүвүрээниин болдуруп турар. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик ииити коданнарда төрүүр инектериниң деңзитүүрү чүге 31—36 хуу, хөй, ешкүнүү 33—37 хуу боон турар.

Кыштаглаашкынга хөй-хөй совхозтар чөпиес белеңтенген. Чамдык ажыл-агыйларда малды тургузу азыраарынче шилчидерии организас чок боттандырыш, сут-биле хандырарын үзүктелдирии турганнар. Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл болгаш еске-даа районнарда чамдык совхозтарның удуртукчулары болгаш спецнализтери кыштаглаашкынның чоруп турарының байдалын кошкак контрольдааннар. Чамдык совхозтарга аарыг болгаш арган-дорган малдарны азыран, чемгерии база эмнээри-биле чогуур ейинде аңгылап үспээн, эмнелге-профилактиктиг хемчегдерни чогуур деңнелге тургуспаанн. Хөй-хөй ажыл-агыйларга одарларны база мал чемнерии чөп ажыглаваап. Кормоцехтер, кормокухиилар багай ажылдан келген. Кодан малды чемнерииге четчир санныг шагжалар база сугтарар херекселдер-биле хайдырбаан.

Малдың өлүп, хораашкынының чылдагааның чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары мал чеминиң чедиишпеэи-биле тайылбырлап турар. Оз багай салдарны чедирген болбайн, аан. Бүдүрүлгечи көргүзүглериниң кудузуи үгле оон-биле тайылбырлаары болза, таарышпас. Оон чылдагааны — кыштаглаашкынга чогуур ейинде эвес, багай белеңтенгенинде, малчыннар ортузунга кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин демдеглезе чогуур.

Чамдык ажыл-агыйларда, бригадаларда болгаш фермаларда кижилер-биле организасчы болгаш позитмассалыг ажылды чогуур деңнелге тургуспаанын ол чазытлар, четнестер бадыткан турар-дыр. Мал ажылынга комплекстиг, практиктиг сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле организасс ажыл-агыйларга ажылдап чогуур деңнелге тургуспаанын ол чазытлар, четнестер бадыткан турар-дыр. Мал ажылынга комплекстиг, практиктиг сорулгаларны шиитпирлээрии талазы-биле организасс ажыл-агыйжы хемчегдерни боттандырып турарында база улуг четпестер турган. Оң бедик эчис түңнелдер дээш, даандырган ажылхерек дээш малчын, бүрүзүнүң, спецналистериин хууда харыысалгазын бедидери эргежок чугула. Од болза СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң негелделериие дүүштүр ажылдан турарывыс амгы үеде оиза чугула болуп турар.

Хөй-хөй районнар болгаш совхозтар коллективтери чылдың бирги чартынында багай эвес ажылдаан болгаш мал продукгуларын күрүмеге садарының планнарын күүседкен. Ол-ла үеде чамдык районнар болгаш ажыл-агыйлар ону күүседип шыдаваан.

Республикага шиитиин-биле чартык чыл дургузунда күрүмеге сүттү эрткен чылдың ол үеинде турганындан 470 тонналы азы 3,5 хуу эвээштн саткан. Улуг-Хем район болгаш 12 совхоз, оон иштинде «Найырал», «УТКА 25 чылы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Өөк», «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», «Кара-Хаак» база еске-даа чамдык ажыл-агыйлар сүт садарының планын күүседин шыдаваан. Эрткен чылдың алды айларында деңзээрге, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаи Эрзин районнар сүт садарын кудулаткан.

Сүт садарының кудулаи турарының бир чылдагааны болза, сүт саалдаашкың эвээжеи турарында. Бир эвес эрткен чылын республиканың совхозтарынга чартык чыл дургузунда бир инектен 668 кг сүттү сагган турган болза, бо чылын оон 67 кг-ны эвээштн сагган. Тожу, Бии-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарга сүт саалдазы дыка кудулаан.

«Өөк» болгаи ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар чартык чылда эът садарының планын күүсетпээн.

Чылдың ийиги чартынында күрүмеге 16,3 муң тонна эттн. 14,5 муң тонна сүттү, 1483 тонна дүктү, 5,3 миллион чуурганы садары эргежок чугула. Бо чылга доктаатгынган онаалдаларны чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир — республиканың малчынарының, бүгү ажылчы чоннарының мүрүнүда туруп турар харыысалгалыг сорулга бо. Оиу күүседириниң бүгү болдунар аргалары бар.

«1982 чылдың одарладышкыи үезиниде мал ажылының продукгуларын будүрерии көвүдедириниң болгаи 1982-1983 чылдар үезиниде мал кыштагладышкынга чемнериниң эргежок чугула курлавырларын тургузарының талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомуиуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган. Мал ажылының продукциязын будүрерии көвүдедир талазы-биле тодаргай хемчегдерни ол доктаалда айыткан, малды одарладыр семиртириин, чаш төлүн алырының, малдарның эдержилгезин база тарын боозадылгазын организастаарының талазы-биле онаалдаларны район бүрүзүнде чедиргеи. Ол сорулгаларны шиитпирлээрииин практиктиг хемчеглерии совхоз бүрүзүнге, ферма, бригада бүрүзүнге эки бодап тургаш, ажылдап кылгаш, боттандырза чогуур.

Малдарны бедик дагларда одарларга семирти кадарарынга болгаш семиртилге шеддерииге семирти азыраарынга онза кичээнгейии салыр үжуруур. Бистиң кол курлавырывыс ол. Дужаар үжурдуг бүгү малдарны тус-тус коданнар кылдыр үзүп тургузар херек. Күш-деңгелии шыырак болдурары-биле оларны эң эки одарларга кадарары, эргежок чугула пемедде чемнерии бээри негеттиниг турар.

Күрүмеге сүт садарының талазы-биле планны база хүлээлгелерии күүседир дээш бүгү хемчеглерии алыр херек. Ам чаңгыс-даа хүи үзүктелиишкин болдурбайн, сүт будүрерии хүи

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ ДОРТ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ныҢ май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле Тываның профвилелдер организацияларының соруглаларының дугайында айтырыгны профобщөвүлелдиң чоокта чаа арткеи III пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди профэвилелдерииң Тыва область чөвүлелииии даргазы Ш. П. Куулар кыпган.

Илеткел талазы-биле көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширшин, «Хемчик» совхозтуң директору О. Д. Сарыглар, Тараа продуктулар бүдүрүлге эргелелиниҢ начальниги С. М. Неделин, көдээ ажыл-агый министрииин оралакчызы А. Т. Сотпа, «Найыраа» совхозта ажылчын комитединиҢ даргазы Т. Д. Чечек-оол, Таңды районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профвилел райкомунуң даргазы Д. Д. Дардаш болгаш өскелер-даа санал берген.

БҮГҮ совет улус-биле бир дөмей, бистиң республиканың ажылчы чоннары, профвилел организациялары СЭКП ТК-ныҢ май Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Аъш-чем программазын бүрүн долузу-биле чүүлдүгүнүмүшаан, ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп алган дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Ол бүгү болза совет кижилериҢ чаагай чоруун улам ыцай бедидериниҢ дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың докгаамал сагыш садыышкынының чаа чайынначак илерээшкинииҢ тодаргай бадыткалы болур.

СЭКП ТК-ныҢ май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын боттандырарыпга холбаштыр республиканың партия организацияларының соруглаларының дугайын чугаалашкан СЭКП обкомунуң VI пленумунга республикага мал болгаш чер ажылын улам ыцай хөгжүдер талазы-биле чедип алыр тодаргай хемчеглерии айыткан. Ынчангаш ол бүгүнү амыдыралга боттандырынга эң идепкейлиг киржири профэвилел организацияларының бирги чергенниг, эң чүгүла соруглазы болур дээрзин пленумнуң киржикчилери бир үн-биле демдеглээнивер.

УЛУС ажыл-агыйының эң чүгүла соруглаларын шалыпкын шиитпирлээриигe дээштиг салдар чедирер аргаметод социалистиг чарыш болур. «Бүгү агроүлетпүр комплекиин хаара туткан турарынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелиниҢ шынары болгаш ажыктыы дээш эң бедик этпес түңнелдер дээш демиселге ыдыг бээри —профэвилелдериниҢ дорт хүлээлгези» деп. СЭКП ТК-ныҢ май Пленумунга эш Л. И. Брежнев онзагай демдеглээн.

Социалистиг чарышты организацияларынга республиканың профэвилел организацияларының чамдык дүрбүлгаары чедип алганыңга, СССР-ниҢ 60 чылынга үткүштүр оны ажыл-ишчилериҢ оргүзунга улам кавбарткаиың плеткелчи болгаш сонга берген эштер чижектербиле көргүскен.

Ишкаш-биле алырга көдээ ажыл-ишчилер чарышка идепкейлиг киржип, бо чылдың барын чартында мал ажылының продуктуларын бүдүрерии болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазынга багай авес түңнелдерни чедип алган. Чартык чылда күрүнеге эът садар план 117,7 хуу. суттүү —105 хуу. дүктүү —140,8 хуу. дагаа чуургазын садары 146,3 хуу күүсеттинген.

Малдың баш санын өстүрбүшаан, эътти, суттү болгаш дүктү бүдүрерии болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка Барын-Хемчик, Эрзин районнар, «Барлык», «Революцияның чалбыыжы», «Торгалыг» совхозтар эң эки түңнелдерни чедип алган. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниҢ Министрлер Чөвүлели, профобщөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому бирги чартык чылдың түңнелии үндүргеш, чарышка совхозтарындан техниктиг чогаадылгага чүгле 7 чаартыкчылар киришкеп, экономиктиг ажыы чүгле 900 рубль түңнүг 7 санал киргеп. Адырлар аайы-биле профвилел обкомнары, Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволлары, Сельхозтехниканың күркомитеди бо чугула херекке инженер-техниктиг ажылдакчыларны, механизаторларны, ажылчынарны багай киришгирип турарывың бадыткалы ол.

КӨДЭӨ ажыл-агый продуктуларының чидирииң, үрелиишкинии эвээжедириниҢ айтырыглары соңгаарладып болбас соруглаларның бирээзи болуп СЭКП ТК-ныҢ май Пленумунга кирген. Продуктуларны транспорт-биле сөөртүрде, ажаан-кадагалаарда болгаш ажыглаарда ыңдыг таварылгалар боола болгулай бээр. Ол бүгүге илеткелчи болгаш санал берген эштер тодаргай доктааганнар.

— Бистиң совхозтуң болгаш өске-даа ажыл-агыйларның ишчилери картофельди, капустаны болгаш өске-даа ногаалары чыл бүрү өстүрүп, ажаан турар, а садыг, белеткел организацияларында оны ыцыгап, кадагалаар орап-сава чедишпезинден үрелип баксырай бээрге, оларны аңаа-ла үндүрүп төп турары хараадавчыг —деп, О. Д. Сарыгларның шүтүмүзээни таварылга эвес.

Бүгү көдээ ажыл-агый продуктуларын хумагалыг көөрүнче ажыл-ишчи бүрүзүн кижизидер, оларны багай кадагалаар, үрегден, төтчеглээр, самчыгдаар болгаш ажылагыйкы эвес чоруктарга удур проффедуктерден эгелээш, комитеттерге чедир эштеш чок демисеглиг чорударының чугулазы пленумга демдеглеттинген.

АЪШ-ЧЕМ программазында чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын улам ыцай хөгжүдеринче, а ол ышкаш бүдүрүлгелериҢ болгаш организацияларның ыңдыг ажылагыйларын бүгү талалыг калбартырының айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынган. Ол болза, чоннуң аъш-чем-биле хандырарының пемелде курлавыры. Ынчалзажок эрткен чылын бистиң республиканың чамдык министерстволары, ведомстволары бо талазы-биле бердинген даалгаларны күүсетпеэн. Көдээ чердерде дыка хөй өрегелерде кодан чанының участогу, малы чок. Оон ангыда дузалал ажылагыйынга бүдүрген эътти болгаш артыкшылдыг сүттү, картофельди, вогаа-чимисти садың сайгарарының айтырыглары база чогуур деңнелге чедир тургустувмаан. Чер-чер Советтери, садыг болгаш маңаа хамаарышкан өске-даа организациялар-биле кады ону шиитпирдээрииге профэвилелдери идепкейлиг киришкен турарын пленумунуң киржикчилери сацалдарынга чугаададнар.

Ажыл-ишчилериҢ ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарының дугайында доктаамал сагыш салырының база көдээ суурларның социал чаартылгаларының дугайында айтырыгларны шиитпирдээрииге профэвилел организацияларының эң идепкейлиг киржириигe холбашкан чугаалар пленумга улуг черни эзлээн. СЭКП ТК-ныҢ май Пленумунуң салган соруглалары профэвилел ажылының хөй талаларын хаара тудуп турар. Ынчангаш хамыктың мурнунда анда дүүштүр комитеттерниҢ болгаш эге организацияларның дайынчы аргашиээнии бедидериҢ, оларның организакчы болгаш кижизидикчи ажылын үениҢ негелдезиигe дүүштүр тургузарының эргежок чугулазын айткан доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ШОЙГУ.

Бөгүн — Металлургтуң хүнү

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ, Үстүү-Исеттиң металлургия заводу—Ортаа Уралда хоочун будүрүлгелериҢ бирээзи. Ол будүрүлге Совет эрге-чагырганың чылдарында улуг хөгжүлдени алган. Чоокта чаа аңаа бедик шынарлыг трансформатор каңының соок прокадын кылыр күчүлүг цехти ажыглалга киирген. Ону чурттуң электротехниктиг үлетпүрүнде калбаа-биле ажыглап турар. Металлургтар ССРЭ-ниҢ 60 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегде идепкейлиг киржип турарлар.

Чыл эгезинден бөр чуртка 1325 тонна каңны, 2245 тонна прокатты пландан ажыр берген, 300 тонна металлды каинап алган.

ЧУРУКТА: металлургия заводунуң бөлүк ажылчыннары.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

Металл бүгү-ле чүвеге херек: Төрээн чурттуң куяктыг чепсээн оон будүрүп, тракторларны болгаш етаноктарны, космос корабльдерии болгаш кадагларны база оон кылып турар. Руданы казып тывары болгаш металлды эзилдирииниҢ хемчээли чурттуң индустриалдыг күчүзүн улуг шуруузу-биле тодарадып турарының үжүру ында. Ам делегейде беш тонна шойнуң болгаш каңның бир тонназын-па Совет Эвилелиниде хайылдырып турар.

Бо беш чылда адырның хөгжүлдезиниҢ кол угланышкыны —металл продукциязының ажыктыг хевирлериниҢ шынарын үндезини-биле экижидери болгаш оларны будүрүп үндүрери көвүдедир.

СЭКП-ниҢ XXVI съездиниҢ металлургтар мурнуга салган соруглаларының канчаар күүсеттинии турарының дугайында оларның профессионал байырлалының будүүзүнде СЭТА-ныҢ корреспондентилери чөрчерден дамчыткан.

КАҢ АГЫМ

Магнитканың кан агымынга минута санында 30 тонна бедик шынарлыг металл немежип турар. ССРЭ-ниҢ тургустугапгымның 60 чыл ооң төлептиг уткуур дээш чарышшаан, В. И. Ленин аттыг ат-сураглыг металлургия комбинадының мартенчилери ыңдыг бедик темпиии чедип алганнар.

— Ол кан агымның үнүп турар бажы — бирги мартен цехте, ол цех будүрүлгеиии бүгү каңының чартыктан хөйүн берип турар. Цехтиң коллективи будүрүлгеии чаартып, техника талазы-биле эде дерип, ону интенсификастаар дээш доктаамал туржуп турар. Ол чорук дериг-херекселдериҢ төлевилеттинген күчүзүн үш миллион тонна ажырар арганы берген. Кан эзилдирикчилери В. Шумин, П. Масиков, Н. Игин, В. Зиновьев болгаш өскелер-даа тергиин эки ажылдан турарлар.

Е. ТКАЧЕНКО,
Магнитогорск, Челябинск область.

ТОННА-ТОННА МЕТАЛЛ-БИЛЕ

Череповец заводтуң бешки домназының чогаадыкчылары металлургтар байырлалын чугула мындыг чедишкин-биле уткааннар: тудугнуң төп белдирииче орукту ажыглалга киргеннер.

— Чүктер чедирери дүргедээн, а биске бир кол чүве ол—деп, комплекстиң диспетчери Н. Русанов чугаалады.

Тудугга үе-шакты дүн-хүнбиле эвес, а тонна-тонна металлдар-биле санаар: кампап алган хүн бүрүзү ол дээрге— немелде он ийи муң тонна шой-дүр. Беш дутаар домнага чылда-ла 4,5 миллион тонна металлды эзилдирер апаар — шак ындыг күчүлүг домна амдыызында бистиң чурттувуста-даа, даштыкыда-даа чок. Ажыглалга киирер бирги комплекти 1984 чылда дужаары көрдүнген.

— Ажылды долу күш-биле калбартып эгелээн хүнүвүстен бээр чүгле үш ай эрткен. А беш улуг объекти ажыглалда дужаттынган. Ол объектилер амдыызында кожазында дөртку домнаже киниришгир ажылдап турар—деп, комплекстиң кол инженери В. Дурягин тайылбырлады.

В. ЖУКОВ.
Череповец,
Волгоград область.

АЛМАЛЫКТЫҢ БАЙЛАА

Чес болбаазырадыр күчүлүг тургузугларны Алмалыктың даг-металлургия комбинадында ажыглалда киирген. Кальмакыр руднигинде чес рудазын казып тывар немелде күүлер база ажылдан эгелээн.

— Концентраттар будүрүп үндүрер планнаттынган немелде продукцияның чартыы ам хавдыртынган. Чес хайылдырар заводтуң күчүлерии улгаттырарынче киирер арганы ол база берип турар—деп, будүрүлгениҢ директору М. Рамазанов чугаалаар.

Алмалык комбинат —чурттуң өңүг металлургиязының эң улуг төптеринiҢ бирээзи. Ону ам ээде чаартып турар. Аңаа чес будүрер болгаш коргулчуи-дииж рудазын казып тывар талазы-биле күчүлерии хөгжүдерии көрдүнген. Ынаар металлургтар-даа, тудугжулар-даа хүзелдии-биле чоруп турар. Ылаңгыя Джизак ховузунда коргулчуи-дииж тывышыгыг Уч-Кулач деп черии шиитгээдии ап эгелээн. Ында туттуиуп турар рудник бо беш чылда ажылдап эгелээр. Ооң ажыглалга киреии улус ажыл-агыйынга үнелиг металлдарның дужаалдазын улам улгаттырар.

Ю. КРУЖИЛИН.
Алмалык,
Ташкент область.

ХОВУ-АКСЫ: комбинат болгаш кижилер

«Тыва кобальт» комбинат чыл эгезинден бээр үретүннелдиг ажылдап турар. Түс-түс цехтер, бригадалар аралында социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Күш-ажылчы маргыжыга кол черии ийи улуг цех — гидрометаллургия болгаш энергия (ТЭЦ) цехтери коргулуп келгеннер. Оларның болгаш база өскелерда дузалал салбырларың чүс-чүс ажылчыннарының кызымак ажылының ачызында «Тыва кобальт» комбинат бирги чартык чылда продукция сайгарарының планын 100,4, а барааннык продукция будүрериниҢ планын 101,3 хуу күүсеткен. Ол улуг будүрүлгениҢ коллективи боттарының профессионал байырлалы — Металлургтуң хүнүн ыңдыг чедишкиннерлиг уктуп ап, дөмдеглеп турар.

Ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар!»-деп кыйгырыы комбинаттың коллективиниҢ ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болуу бергеи. Бо хүннерде ында ажылдың бедик будүрүктүлүүн чедип алган, оон ажыктыың амыдыралга чогаадыкчы чоруу-биле көргүзе берген. планныг даалгаларын доктаамал күүседип турар мурнакчы ажылдыг цехтер, ээлчегler, бригадалар бар. Ылаңгыя гидрометаллургия цеиинде коммунист В. А. Мастюгинге удуртқан дөртку бригаданың күш-ажылчы көргүзүлгелэй бергилээн. Орта эмчилер 13 харлыг Вафу Клейлат дээр уругну көргүстүлер. Бомбалаашкын соонда оон чартык кезии билииместээш болгаш чугаазы чиде берген.

ИнтервентилериҢ октапкаиы кассеттиг бомбалардан тургустунган контейнериҢ частыышкыныидан 12 харлыг ливан уруг Хадия Шамс, Бейруттуң өске-даа бичии болгаш элээди уруглары ышкаш, балыглаиыышкынга таварышкан. Ак демирден кылып каан кылаңайнып турар улуг эвес цилиндрикти кандыг-даа айыылзыныышкын чокка чердеп тудуп аптар уруглар, ол узуткаашкыпның араатанзыг чепсээнден бо-ла өлүм-чидимге таваржы бээрии госпитальдың ажылдакчылары чугааладылар.

Бажын кыргын каан, арганың Степанова ур чыл ажылдаан дуржулгалыг аппаратчик. Ол пенсияже үне берзе-даа, дагдыныкты хүзээлгезин ак сеткилдиг күүседип, аныяктарга бодунуң ынак мергежилиниҢ чажыттарын айтып берип турар.

Комбинатта база бир улуг коллектив — энергия геи. Ол дээрге — ооң «чүрээ»-дир. Бо цехтиҢ туруушкун чок, дең-дескн ажылдаарындан хөй санныг технологтуг чорудулгаларның будүрүлгеге бүрүн киржилгези, будүрүкчулуг болгаш үре-түңнелдиг болуру ооң кончуг хамаажыр. Мында будүрүлгениҢ мурнакчылары, хоочун ажылчыннар хөй. Оларга, бир дугаарында, электрослесарь М. В. Бабкин, ол цехтиҢ начальниги А. И. Веревкин, котёл салбырының улуг машинизи А. Э. Ыламояров, кол щит башкарылгазының дежурныйы А. Г. Морозов болгаш өскелер-даа хамаарыр.

Бо цехте бир онзагай, солуи чүве бар. Ол болза, Тываның өңүг металлургиязының башгайгызы — Хову-Аксыга кобальт комбинады чаа-ла тутгуиуп эгелээнден бөөр ажылдап келген кижилерниҢ бүдүн-бүдүн өг-бүлелериниҢ ында ажылдап турары болур. Ажылчын салгалдарга БабкиннериҢ, Клоковтарның, МедведевтериҢ, ТетеринниҢ, Ильмояровтарның өг-бүлелери санадыр. Бо өг-бүле кежигүннериидe ажылга хөжудап турар кижилер чок. Шупту — мурнакчылар.

Күш-ажылчы база бир чылдың ийиги чартыы эгелей берген. Комбинаттың коллективиниҢ мурнунда кылыр ажылдар хөй. Олар ону ССРЭниҢ 60 чыл болур юбилейиниҢ будүүзүидe күүседир дээш ажылдап турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

ЛИВАННЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫНДАН РЕПОРТАЖ

БЕЙРУТ. (СЭТА-ныҢ корр.). Барын Бейрутту сөөлгү удаа араатанзыг ёзу-биле бомбалаанын ливан найысылалдың чурттакчылары үр-ле утпастар. Ынчан хоорайның хөй чурттакчылыг ол кезээнии кырында израиль үтер-бооларның октары 18 шактың иштинде үзүк-соксаал чокка дүжүп турган. Израиль батареялар шак санында-ла ортумаабиле 1800-1800 снарядтарны хоорайны долгандыр турар дөңнерден адып үндүрүп турган. Олар будүн-будүн чурталга районнарын, эмнелгелерии-даа, школаларны-даа, даштыкы элчин черлерии-даа кам-хайыра чокка, дорт адыышкын-биле узуткап турганнар. Ол араатанзыг бооланшкынының чүгле даартазында журналистер хоорайның эң-не хөй үрелген кварталдарынга баар аргалыг болганнар, чүге дээрге, дыка хөй черлерде улуг өрттер чалбыыштадып, таваар частыр бомбалар диимереп тургулаан.

Бодунуң магазиннери, аалчылар бажыңнары болгаш рестораннары-биле алдарлыг эриктырының Рауше девискээрии далайдан бооланып турганының түңнелинде ооң бажыңнарын кижилер катташ чорупкан, ээзизирээш, соңгаларында — чаңгыс-даа шил чок, ханалар снарядтарның дорт деггенинден дыдык таар-ла. Кудумчуның эртер кезектерде частыышкыннардан шуут тарып каан чүве дег көстүр. Узаи районунда «Саммерлэнд» дээр курорт черже мурнунда израильдер танкылары-биле чаза таварып киреряя оралдажып турган, ол чер ам шуут өртеңхуюк көстүп чыдар.

Кувейттиң элчин черииниҢ чартык кезии чуурук бажыңының эжииинден кара чаңгыс арткан бир дипломат кижи үпүп келди. «Израильдер боттарының араатанзыг үүлгедиишкиннериниҢ дорт хереченлекчилерин хоорайдан кызып үндүрүптер дээш, даштыкы төлээ черлерии ожегээр согуушкунга таварыштырып турарлар»—деп, ол чугаалады.

Дескен палестиннериҢ лагерьлериче чоокшулаан тудум-на, бооланшкынчарның болгаш агаардан халдаашкынчарның үредекчи уржуктары улам тодаргай көстүп кээр. Ийи-үш каът бажыңчарның бүдүн-бүдүн кварталдары бомбалардан болгаш үгер-боо октарындан шуут чуурлуп калган, хорумналы берген чыткылаар. Черле болганда эр, херээжен кижилериҢ, бичии уругларның өлген мага-боттары чыткылаар. Оларны ажаап, хөөржүдер кижилер безин чок.

Бурдж аль-Баражна деп лагерьден душ бооп бүдүн арткан бажында бир улгады берген палестин херээжен кижи бодунуң амы-тын чок чыткан 16 харлыг оглунуң мага-бодунуң чанында, ны-сыызын төккеп олур. Ооң өөрү дыка хөй ажыг-шүжүгүнү көрген палестин лагерьиниҢ кудумчуларына тывылган кажыдал-муңгадал ырызы-биле өлген кижиниҢ чанында чыылган турулар.

«Бээр кээп көрүңер — деп, палестин херээжен кижи—Фатима чугаалай-дыр.—Мен ол Рейганның дугайында каш-ла сөс чугаалаарын күзеп турмеи. Бегин кем-херек үүлгедикчизи болбайнаан харын. ынчалза-даа биеке Рейган дээрге, оон-даа артык коргунчуг дайзын бооп турар. Бээр самолеттарны болгаш танкыларны израильдер бистерии өлүрүп-кырып дээш америкаииар чорудуп турар дей, мээң дөрт харлыг оглум беэин билир-дир».

Бөгүнгү Бейрутка балыглаигаи бичии уругларны көөрү кижи шыдажыр аргажок берге. «Барбир» деп госпитальга баарывыска, ооң кырында каттары снарядтардан чуурулгулай бергилээн. Орта эмчилер 13 харлыг Вафу Клейлат дээр уругну көргүстүлер. Бомбалаашкын соонда ооң чартык кезии билииместээш болгаш чугаазы чиде берген.

ИнтервентилериҢ октапкаиы кассеттиг бомбалардан тургустунган контейнериҢ частыышкыныидан 12 харлыг ливан уруг Хадия Шамс, Бейруттуң өске-даа бичии болгаш элээди уруглары ышкаш, балыглаиыышкынга таварышкан. Ак демирден кылып каан кылаңайнып турар улуг эвес цилиндрикти кандыг-даа айыылзыныышкын чокка чердеп тудуп аптар уруглар, ол узуткаашкыпның араатанзыг чепсээнден бо-ла өлүм-чидимге таваржы бээрии госпитальдың ажылдакчылары чугааладылар.

Бажын кыргын каан, арганың Степанова ур чыл ажылдаан дуржулгалыг аппаратчик. Ол пенсияже үне берзе-даа, дагдыныкты хүзээлгезин ак сеткилдиг күүседип, аныяктарга бодунуң ынак мергежилиниҢ чажыттарын айтып берип турар.

Комбинатта база бир улуг коллектив — энергия геи. Ол дээрге — ооң «чүрээ»-дир. Бо цехтиҢ туруушкун чок, дең-дескн ажылдаарындан хөй санныг технологтуг чорудулгаларның будүрүлгеге бүрүн киржилгези, будүрүкчулуг болгаш үре-түңнелдиг болуру ооң кончуг хамаажыр. Мында будүрүлгениҢ мурнакчылары, хоочун ажылчыннар хөй. Оларга, бир дугаарында, электрослесарь М. В. Бабкин, ол цехтиҢ начальниги А. И. Веревкин, котёл салбырының улуг машинизи А. Э. Ыламояров, кол щит башкарылгазының дежурныйы А. Г. Морозов болгаш өскелер-даа хамаарыр.

Бо цехте бир онзагай, солуи чүве бар. Ол болза, Тываның өңүг металлургиязының башгайгызы — Хову-Аксыга кобальт комбинады чаа-ла тутгуиуп эгелээнден бөөр ажылдап келген кижилерниҢ будүн-будүн өг-бүлелериниҢ ында ажылдап турары болур. Ажылчын салгалдарга БабкиннериҢ, Клоковтарның, МедведевтериҢ, ТетеринниҢ, Ильмояровтарның өг-бүлелери санадыр. Бо өг-бүле кежигүннериидe ажылга хөжудап турар кижилер чок. Шупту — мурнакчылар.

Күш-ажылчы база бир чылдың ийиги чартыы эгелей берген. Комбинаттың коллективиниҢ мурнунда кылыр ажылдар хөй. Олар ону ССРЭниҢ 60 чыл болур юбилейиниҢ будүүзүидe күүседир дээш ажылдап турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

КУБА ЧУГУЛА РОЛЬДУГ

КАРАКАС. Демократтыг ходелиишкин партияның парламент фракциязының даргазы, Венесуэланың политиктиг коскү ажылдакчызы Карлос Каначе Мата социалистиг Куба-биле бодунуң чуртунуң харылзааларын чогумчударын деткип чугаалаан. Ол дуг хамаарышпас чорук болгаш национал бот-эрге дээш латин-америк чурттарның шимчэшкиннеге Куба Республика онза чугула роль-ду ойнап турарын ол онзалап демдеглээн. Ийи күрүнениҢ аразында бар төрүлдээлерии чедишкиннег ажып эртери, ол ышкаш ийи талалыг харылзааларны экижидери болгаш кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы калбартыры венесуэла болгаш куба улустарның эрге-ажыктарынга таваржыр дээрзин ол айыткан.

ИЗРАИЛЬ ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРИҢ ЧИДИРИГЛЕРИ

Барыын талакы өске-даа информация агентилелдерии ышкаш, Рейтер агентилел бо хүннерде дынпадыглар тарадып, Израильдиң болгаш Сирияның боо-чепсектеринде чидиригленiҢ дугайында хажыдыышкынныг информациязын берип турар. Ол дынпадыгларда сирия шериглерииҢ чидиригленiҢ өш-биле улгаттырып турар. Совет-сирия дугуржулгаларга үидезилээш, Сирияга берген техниканы ол чидиригленде онзалап айтып турар Ливаидан дыцыдатларны эң ыңгыы хынавыышаан, израиль албан кижилерга болгаш пропаганда албанының черлери Израильдиң чидирииң ыыттавайн турар. Агрессорчуң ажыглап турары израиль, тодаргайлаарга америк шериг техниказының болгаш боо-чепсээнии «артык күштүүнүң» дугайында бодалдары-биле олар кызыгаарлаттыпын турар.

А боттуг фактылар оске түүлдүң дугайын чугаалап турар.

Палестинаның Хостаарыпың Организациязының шериг кезектерии болгаш араб күрүпелер лигазының база ливан чазактың шиитпирии ёзугаар Ливанда турар сирия шериглерии дүрген чылча шаварының израиль-америк планы буурап дүшкеп. Үш хүнге санаттынган «дүрген тивлелгенiҢ» орнунга агрессорчуң шериглери палестиннериҢ болгаш сириялариың эрес-мээдыр удуралнамышкынында таваржы берген.

Сирияның шериглери совет чепсекти болгаш дайынчы техниканы ажыглап, агрессорчуң атакаларын ойтур шаиыышаан, израиль шериглерге улуг чидиригленiи таварыштырган. 120 израиль танкыларны болгаш бронеттранспортёрларны, кап-даа ракета-зенит батареяларын узуткаан, израиль 67 самолёттуң дүжүр аткан, оларның аразында амгы үениң америк бүдүргелээнiҢ «Ф-15» болгаш «Ф-16» дээр хыдынчылары бар. Израиль самолёттарның данидажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы үрээш, Сирияның туруштарын боолаар дээи оралдажыышкыннарын совет ракеталарның дузазы-биле чедишкиннег ойтур шаиган.

Ол сан-медээлер совет чепсектиҢ шиварының болгаш ооң аргаларының дугайын хереченл, сирия дайынчылар идегелдиг өөренип алтаның көргүскен.

Ливанга удур агрессияның үезинде Израильдиң чидиригleри 1967 чылда араб чурттарже Израильдиң ооң ёзулиг халдаашкынының үезинде ооң чидиригленiдeн көвүдеп турарын барыын талакы чамдык хайгаракчылар демдеглеп турар. Израиль шериглерииҢ моральдыг байдалының буураашкынынче база күүсеттинген ээлдерии турар.

Израильдиң чидиригленiҢ дугайында сан-медээлерии чажырары, ол айтырыгга хамаарыштыр шуут-ла ону-зуннаар чоруктар: Ливанче агрессияга аажок улуг чарыгдалдарны израиль чондан чаап-чажырар, Барыын Бейруттуң камгалакчыларының болгаш ооң чонунуң тура-соруун суазарадыр дээш «психологтуг дайын» арганы ажыглаар соруглапы салып турары илдеп.

АКШ-тың дорт деткимчезиниле Израильдиң өөскүткеи дээрбеча агрессиязы шиитпирлиг ойтур шаиыышкынга таварышкапы болгаш бүгүнүпти буруу шаиыышкынны болдурганы чиндиишкиннiҢ чок. Агрессияның, кырын узуткаарының политиказы ол айымдыг оруккa туруп алган кижилерге кадыг-дошкун адаан негээшкиннiҢ таварыштырары билдингир.

(СЭТА).

ПОЛИТИКТИГ ПЛАКАТ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

БОНН. (СЭТА). Барыын Германиияның сураглыг график-чурукчузу Клаус Штектиң политиктиг плакаттарының делгелгези барыын-герман найысылалда ажыттынган. Ол чурукчу бодунуң чогаалдарынга эң чугула айтырыларны дораан-на чырыдып, фашизмге болгаш дайынга удур, «профессия талазы-биле хоруушкун» кылырының демократиязынга удур практиказы-биле демисежиринче кыйгырып, барыын-герман болгаш делегей-даа реакциязының үүлгедиишкиннерии сейгалап илередип турар.

К. Штектиң чурулга уран чүүлүнүң политиктиг болгаш социал айтырыглар талазы-биле шынгыы угланышкынындан ооң хөй-ниитиге калбаабиле алдаржып, хүнлүткелдиг бооп турарын «Тат» дээр педеля санында үнер демократтыг солуи бижээн. Ол чурукчуның чуруулга чогаадылгазын консерваттиг болгаш баярын үзелдиг кижилер бууруудадып, бактаарын ораддажып турарлар. К. Штектиң ажылдарының делгелгелерии ооң мурнунда үргүлчү хорудан турган.

Спорт — кадыкшылдың үндезини

МАССАЛЫ-КОЛ ЧҮҮЛ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш партия Тыва обкомунуң «Күш-культураның болгаш епорттуң массалыг болурун улам ыңай хөгжүдер дугайында» доктаалын Эрзин районнуң албан, организация коллективтери амыдыралга боттандырып турар.

Суурвуң мурнуу талазында ховуже эртелеп спортчу хептерлиг улуг, биче кижилер бөлүк-бөлүү-биле маңнажып бар чоруурун бо-ла кижи көөр. Оларның сула шимчээшкинперни доктаамал кылыры чаңчыл апарган. Бо дээрге боттарының күзели-биле кадыын быжыктырып турар кижилердир. Спортту массалыг болдурарынче түс-түс коллективтер аразында хемчеглер чоруттунуп турар. Чижээ, ыидыгларга районда кижи эмпелгезиниң коллективиниң адап болур. Эмпелге бажыңының чанында 40 хире кижи чыскаалыптар. олар маңнашкан соонда, улаштыр хөй янзы сула шимчээшкинчерни кылыры чаңчыл болуу берген. Бо ажылдың удуртукчузу Э. Т. Бирилей.

Эмчилер кижилериниң кадыын улам экижидери-биле спорт темаларынга таңылбыр ажылын кылып келген. Эмчилериниң аразында спортка хандыкшылдыглар база хөй. Бо талазы-биле эмчи С. С. Норбу алыяктарга үлегерлиг. Ол назы-харыы улгатса-даа, районнуң шилиндек командазының идепейлиг киржикчизи. Ооң волейбол, хаак маргылдаалаарынга бо-ла киржи бергенин кижи көөр. Спортту чон ортузунга пропагандалаарынга эмпелге коллективи өскелерге үлегерлиг.

Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң, амыдырал хандырылга комбинадының, коммунал ажыл-агый черинің, мал эмпелгезиниң болгаш өске-даа хөй кижилиг коллективтерниң ажылдакчылары спортче массалыг үнериниң талазы-биле ажылы арай кошкак. Моон соңгаар бо ажылды коллектив бүрүзү кичээнгейге ап, боттуг хемчеглери алыры күзенчиг.

Я. СОЯН-ООЛ.

Марий Автономнуг Республика — туристиң оруктарның чурту. Аңаа барган дыка хөй кижилер ооң арга-мыштарын, хөлдерин, хемнерин дыка чарашсынын сонуургаарлар. Орта муң-муң кижилер барып, боттарының шөлээлерин эртирип азы дыштанып хүннерниң оруктары-биле аян-чорук кылып турарлар.

Юшут болгаш Илеть деп хемнериң каттышкан черинде каас-чараш бойдус бүдүштүг шынаа туристиң елеттарның болгаш маргылдааларының шөлүг апарган. Орта боттарының мергежилин, күжүн, шыдамык болгаш кашпагайын көргүзер дээш суг, даг, чадаг болгаш мототуризмниң сонуургакчылары үргүлүг чыглып турар.

ЧУРУКТА: суг туристериниң маргылдаазының үезинде.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

«ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ»

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның экономиктиг болгаш культурлуг чедиишкиннериниң дугайын көргүскен делгелгелерни ажыткан. Аңаа холбаштыр бо хүннерде түс-түс республикаларның хүннери эртип турар.

РСФСР-ниң чедиишкиннерни көргүскен делгелгеде ооң составында кирип турар бүгү 16 автономнуг республикаларның дугайын база көргүскен. Чижээ, ол республикаларга тураскаатқан ең-баазын чуруктар-биле каастаан капсырылгада оларның социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезин бүгү талалыг тайылбырлап бижээн. Оларның аразында Тыва АССР-ниң дугайында чүүлдер дыка солун боон турар. Допчу-даа болза, ында өнүг чуруктар болгаш тайылбыр бижимелдаа Тываның каас-чараш бойдузуун, ооң алдарлыг кижилерин, чаа-чаа тудуглаарын, кайгамчыктыг байлактыг черлерин тодаргайы-биле көргүзүп турар. Ында республиканың индустриязының, көдээ ажыл-агыйының болгаш культуразының хөгжүлдезин калбаа-биле төөгүп турар.

В. СМЕТАНИЧ.
Москва.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 60 чылының юбилейинге тураскааткан солун кежээлер Тожу районнуң Ий суурга болгулаан. Суурнуң Ий кудумчузунуң «Аян» агитквартиразы (башкы Ак-кыс Дембирельге удурткан) «Бистиң Совет Тыва» деп темалыг кежээни эрттирген. Ий кодээ Советтиң депутады А. Бараан кежээниң эгезинде «Советтиг Тыва» деп бесседы кылган.

Кежээге тураскааткан концертке «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», «Орденниг Тыва» деп хөйүүн ырларын көргүкчүлер адыш часкан уткааннар. Пенсионер угбалар А. Чылчынай, Ө. Кол, Т. Кол, А. Долгар оларның күүседкен ырларын чыглыганнар сонуургаан. Концерттиң программазында агитквартираға хамаажыр турар чурттакчыларның өөреникчи уругларының база киржип турар.

Чыглыганнар агитквартираның чурттакчыларының белеткээни изиг шайны, боова, бооразакты чигнепер. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатқан ындыг кежээлер ам-даа уламчылап турар.

Г. ТАЙБЫЛ.

ӨӨРЕДИГЛИГ НОМ

Эмчи Федор Угловтуң тыва дылга парааттырган номун номчудум. «Кижилер аразында кижи» деп бо номнуң сведомаа номчукчуларга хөлчок чедингир. Номчукчуларга өөредиглиг ном-дур. Амыдыралчуртталгада болуп турар болуушкуннарны автор кончуг шыны-биле бижээн.

Араганың, таакпының хора-багын сайгарып бижээн одуруглар кижиниң чиге бодандырыштар. Ынтитке болган кижилерге хора чедирип чоруур араганы кара турам-биле ижип чораапымны ам-даа буруузунар мен. 1978 чылда ооң уштундум. Ынчангаш эш-өөрүмнүң хүндүткелин чаалап ап, амыдыралымның шын оруунче киргеп мен. Эзирикте бак сөглеттим, кулаам коңгаладып чораапымдан адырлганым улуг өөрүшкү. Таакпыны бүгү назынымда тыртып көрбээн мен. Ук пом шынап-ла эрткен үелерни сагындыра бээр, амгы коммунизм үезинде чурттаар аныктарны шын оруунче үлөзиниң айтыкчызы болур дээринге чигзинир болбас.

В. БАДЫЙ.
Каа-Хем район.

БЕЛИМ-СЕРЛИГ

Чогаалчының орук демдеглелинден

ӨДУГЕННИҢ иви фермазының Серлигде бригадазының ажыл-ишчи ивижилери бистерни ачы-ивижи аян-биле:

— Одаг-чадырже моорлацар-на!—чалап уткаан.

Тайга улуузу — ивижилерниң чаңчылы ёзугаар ак чем —чаа сагган иви судун шаажаңга долдур куткаш, эң хоочун ивижи 76 харлыг Байыржап Мандыырович Бараан биске эккеп сеңээн.

—Аа, магалыг-ла чаагай сүт-түр!—дээш, эжим аян дедир сунган.

—Хак, хугбай, быштак арай элек-тир ийин, ооң башка иви быштаандан чоогларткан болза! Быштак ам чайлагда бар болдур ийна—сугсуг дигилеп, ивижилер хараадаан тургулаан.

—Ажырбас, ажырбас быштакты ам чайлагга барып четтирер ийнаан.

Аңаа хурал-суглаа-даа болбаан, даргалар аңаа-ла хөөрежип, майгыннарга кирип, челеде болгаш одаага иви-дерни, оларның чаш-даа, элээди-даа аңайларын көрүп, ивижилерниң чугаа-соонду дыңнап, амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи-биле танывыын чорун тургулаан.

Өдугенде иви фермазының эргелекчизи, партия болгаш совет ажылдакчы чораан хоочун ивижи Бараан Самбуевич Чигжит бүгү үвенин аалчыларынга таныштырып чорун турган.

—Кыжын база майгынга кыштаар бе?—деп айтыргаш, депутат самдарапа берген майгынны туткулап көргүлээш—кыштаар черге бажынар тутса кандыгыл?—деп айтырган.

— Хувуразын, че-дүптүн майгыннары-дыр ийин ыңаа, самдар, чоңаа чүмелер—ойбак, дыдык, ламдылаар... — деп Полина Орай-оол хомудаан.

— Майгыннар чагып эккелдирген бис, ивижилерге таарыжыр бе, барып көөр силер—деп. Кызылдан келген даргаларның бирээзи райкүүском даргазы Т. Монгушка чугаалаан.

—Хаа, амыраан чүме көрем, эр—деп бригадир Бараан Орай-оол безин черге дегбес апарган.

— Бажың дидиңер, даргам... Бажыңныг болза магалыг чүме-дир ийин...—дээш Бараан Чигжит ивижилерин эргилдир көргеш, уламчылаан, — хугбай, бир черге үр олурбас, одар сүрүн көжүп чоруур боор улус бис... Кызыын безин үш-дөрт-даа кежер...

—Кол-кол черлерге бичежек бажыңчыгаштардан черле тутса?...

—Харын аан ыңар!—деп сакманчы Лена Чигжит санадлы деткээн.

—Ивиниң чиир оълу чогум кандыг болур чүвел?

—Оо ыңар, аңаа мал дег сиген, силос сенаж, саван деп чүвелер чивес аза: бо-ла сыннарда тускай шулуп, чаат, чаак деп оттар чиир, шулуп бо-даа чыдыр ийин—дээш Бараан Чигжит майгыннар аразында ааржы ышкаш чаттыла берген, дырбыл күү оъттү чула соп эккелгеш—бо ийин—деп көргүскеш—моңу бо чылын чип каантарга, ам үш чыл болгаш үнер. Ынчангаш ивижилер бир-бир хоңашче көжүп чоруур. Чаак дээрге бо шивн будуунда халаа берген турар ак ногаан чүве ол—дээш оны база көргүскеп. Чаат деп оът база-ла шулуп ышкаш кадыг ак оът.... Мында кезелбейдир чоп? Ооң ыңай чазын бичии чаш кек чиир. Чиир оъду кончуг нарын аза! Күзүн болза, некпелеп чиир, дээрторааш чоруп бээр.

Шулуп дээр оът бо-ла майгыннар турар черле күү чадыг дег чаттыла берген кестүп чыткан.

Даргалар бо шулуп, чаак деп иви оъттарын чулуп алгылаан, тудуп, сүйбап, чыттап, эки-ле сонуургаан турган.

МАЙГЫННАР аразында бичежек ыяштарда, чедерлерде мындыларны, чарыларны, эдерлерни баглагылап, оларның чамдыктарын ээстергилеп каан. Чаа төрээн мындыларның анайлары чанында пелерни долгандыр кылаштаан, эмген тургулаан. Аалчылар ам оларны сонуургап эгелээн.

— Чараштарын, чараштарын, кажан төрүттүнген чүвелерил бо?—деп, бистиң бирээвис чаптап, чарашсынып, бир кара-хүрен анайны хураганглылаштыр куспактап алыр сагыштыг бар чорда, ооң алдырбайн, дүү-ле мыйгак-хараган аразынче халып ыңай болган. Уруглар оны тутчуп бээр дээш, аглап эгелээш.

— Будундан, будундан! — деп. Полина Хойлуковна кыйгырган.

Өске аалчылар база-ла анайларны чарашсыпган, тудуп алыр дээш тегерээп тургулаан. Олары чаштынып, пелерин-даа долгандыр, халып ыңай-даа болгулаар.

—Иви дөрт айдан эгелеп төрүй бээр. Ам бистиннде мындыларның 50 хуузу төрүнкен, шупту менди. Ам киидип төрүп турары бо. Соон, боранпан, чаан турда иви киидин түлүктеп төрүүр боор чүме ыңар. Иви анайы төрүттүнгеш-ле, незин эзиккен соонда, дорзан кылаштай бээр аза ыйнаан.—дигилеп Бараан Чигжит тайылбырлавыштаан чоруп турган.

Анайлар пелерининг чаныында:

—А-ба, а-ба!—дигилеп каан эрес-шоваазы дегет халчын тургулаан.

—А-ба, а-ба!—деп пелери харылып каар.

— Чараштарын, кандыызыдаа бар—бора, ак, хүрен, кара мелдер, шилги, кара-хүрен—дигилеп, оператор оол оларны сүрүп, кино-чурукка тыртыргаш халып турган.

—Дүү иивиин мыйызының чараажы!—деп бир аалчы челеде хөй адыр куу мыйыстыг хокаңче кайгаан турган.

—Төрүүр дей берген мындыр-дыр ыңар, төрүнкен соонда, бо эрги мыйызы дүжүп каар, чаа дүктүг мыйыс үнер чүме ыйнаан—деп Бараан Орай-оол тайылбырлаан.

—Аа, бо-даа мөге-ле ивидир, мыйызының чоонун! — деп, бир эживис база бирээни магадаап турган.

—Бо эдер-дир ыңар, мыйызы чаа үнүп олурары олдур. Күзүн ам бир-ле даазыл дег болур ыйнаан... Бо-даа ойнавас эр боор!—деп Бараан Чигжит эзерлиг эдерни мактагылаап-даа, эдер дээрге буташ-дыр ийин—деп тайылбырлай тыртып каан.

—Маңаа ам үр болур силер бе?—деп Сыкырбан Ырышович аалчылар дыңназын дээш хевирлиг айтырган.

—Мынды шупту төрүнкен соонда, анайлар быжыгып, маңаа изиг эгелеп, ымыраа, сээк тыптыр мурнунда шак дее бажы кылайып чыдар тайгаларже. Өдугенниң бодунче ардыы бээр бис—деп Бараан Орай-оол сагынган чүве дег Өдугенче айтып каан.

Ол араазында ийи кыс аскымнап турар чарылар мунгулаан анайларлыг мындылар сүрүп киирип келген. Ивижилер оларны тудуп челеге баглагылаан каан.

—Эрезин бо уругларын!

— Кайызы-даа он класс дооскаш, ивижилеп ажылдай берген. Тес-Хем чурттуг уруглар-дыр ийин.

—Эр-хейлер! Хову чурттут, чыглы, инек, хой, ешку, теве малдан чораан кыстар, ам тайга-сында иви малдай берген де, шынап-ла эрес кыстар-дыр!—дээш, — аттарынар кымнарыл, дунмаларым? — деп биязыже сонуургаан.

—Света Ыналжакап дээр.

—Оля Янзы—дижин, уруглар эрестинг харылаашаан, чарыларындан чиик-чиик дуже халыпкан.

— Ивижилеп ажылдаары берге-дир бе, уруглар? — деп эжим сагыш човап айтырган.

— Башгайы дээрезинде берге-ле турган. Чер-чургузуче чаныкай-даа бергилээр. Чаңчыкпаанда ындыг болбас арга чок, бо черниң улузуудаа ындыг турган бис дижир болгаш, Ам ёзулуг ивижилер болдувус ийнаан —ивини билир туржук, саан, ажаан, хавырын өөренип аңкан болган бис, ам сакманчылап тур бис—деп Света тожулай аарак харылаан.

Шынап-ла хову черниң уруглары ивижи апарган эрес-диним чорук-тур.

— Бо чүвениң мончарының чаражын!

—Бис улус анай маңчаа дээр ыйнаан. Чулар-даа дээр бис. Моңгун моңгуй дээр — дээш, ивиде чээрби ажыг чыл боон турар хоочун сакманчы Полина Хойдуковна Орай-оол анайның чуларында долганып турар ыяш ыяштыг салдырак моңгуйун көргүскеш, моңу ам чымчак болзуп дээш, булгаар азы кылып резин-биле кылып ап турар болу берген бис. Анай маңчаа база чедиишпес, бир берге чүме бо ынар, моңгуй кылыр дээш саңын идик хопчузу арттырбас бис ыйнаан. Баг-маңчак кылыр чымчак хендир, булгаар, резинден биске берип турар болза — деп дилээп турган.

Баг-маңчак дээрге, ында түү боор, хей чүве ышкажыл кыдыр сагындырар чадавас чок, ивижилерге эң чугула чүве. Чүс-чүс анай баглаар, чеже хире хендир, булгаар херек-тир чээ!

—Ивиниң анайларын баглап өөретпес болза хоржок аза-анчыл боор дошкун-даа болур. Бо улустуң баг-маңчак кылыр чүме дилеп туразы черле чап ыцар—деп Бараан Чигжит демгизин деткип каан.

Кымыдан келген даргалардаа, районнуң болгаш совхозтар удуртукчулары-даа ивижилерниң дилегларын бүдүү «лумучкка кертип» демдеглеп ап чорааннар.

Л. ЧАДАМБА.

телевидение

ИЮЛЬ 18-ТЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкага, чыскаалыңар!» 8.55 — «Оттуруткчу». 9.25 — «Совет Эвилелиниг бараан боон тур мен!» 10.25 — «Кадыкшыл». Эртем-пептереддиг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.40 — «Кедээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ. 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — «Андроников-туң сөзү». 2-ги фильм. 14.15— «Силериниң дилээңер ёзугаар ужуражылга». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетов чорудар. 15.05 — Металлургтуң хүнүнге тураскаатқан концерт. 16.20 — «Делегей панорамазы». 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — Ленинградтың күрүнениң А. Я. Ваганова аттыг үлегерлиг хореография училищезиниң сургуулдарының концерти. 18.10 — «Кино аян-чорукторының клуву». 19.10 — К. Симонов — «Орус кижилер». ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шивизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Орус кижилер» деп фильмшиниин уланчызы. 22.30 — 23.10 — Суггa аштырнге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тивилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 2-ги гвардейжа армиянын хоочунарының ужуражылгазы. 15.45 — Суггa эштирнге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 16.15 — Стелла Энакие (Румынна) ырлаар. 16.45 — «Эрес-дидим чоруқ». Хөй серналыг телефильм. 6-гы серия. 17.50 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу пөмдарывыс». 29-ку фильм — «1945-ки чыл». 18.50 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады. 19.10— «Каргополдар». Документалдыг телефильм. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривиис чугаалары. Допчулал. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Эдиски болгаш домбу». Мультфильм. 20.15 — «Оңу кылып шыдаар силер». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Өөнүктер». Уранчечен телефильм. 2-ги серия. 22.45 — 23.05 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады.

ИЮЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылгазының талазы-биле күрүне комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.45— «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ. Телетайылбыр. 18.55 — «Эң баштайгы». Улуг кижилерге телефильм. 19.00 — «Азия төвү». Информация - публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.40 — «Арыг иштинде дамырак». Уран-чечен фильм. 21.10 — «Юрий Гуляев ырлап турар». Фильм-концерт. 21.30 — С. Сметанин — «Лоокут биле Нюргухун». Тываның хөгжүм-шиин театрының шиидзинниң уланчызы.

Аагаар

Бөгүн республикага каан, булут чок агаар болур. Чамдык черлерге дымырааш частаар болгаш дииңнээр. Хатың күжү секундада 9—14 метр. Бөгүн хүндүс агаарның температуразы республикага өртүмаа-биле 26—31 градус изиг болур.

Кызылга база-ла будуттар чок, каан агаар болур. Хатың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы Кызылга бөгүн 29—31 градус чедир изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Човудацың болгаш киленцинг оруу-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүгле ыглава» 10.00, «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 11.50, 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адаан пегекчилери» 9.30, 13.20, «Бичии Александр» 11.20, 15.10, «Келдерел» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мария. Мирабела», 16.30, «Эрте-бурунгу номнуң тывызыны» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чараш кыс болгаш араатан» 12.00, «Жандармнар болгаш өске планетадан келгеннер» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Эдерткен оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алеша Птицын характерин кылып тур» 10.10, 11.40, 13.10, «Човудацың болгаш киленцинг оруу-биле» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дамды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Жандармнар болгаш өске планетадан келгеннер» 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРУП МАГАДААН

ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга тураскаатқан Красноярск крайның хүннери чоокта чаа бистиң республикага боон эргкен. Ооң киржикчилери харназын-даа, профессия-даа галазы-биле янзы-бүрү. Тыва АССР-ниң ажыл-ишчилери-биле оларның ужуражышкынпары чер бүрүзүнге-ле солун болгаш ажыктыг болгулаанын көрүкчүлер чугаалап турар.

Культура ажылдакчызы кижи болганымда, иланғыл артистерниң ооң-концерттерин, шиилерин сонуургап көрүп, оларның чамдыктары-биле ужуражып чугаалаштым. Артистерниң хөй нуруузу училище дооскан аныяк кижилер болду. Олар Красноярск крайның хоорай, суурларынга, Хакас автономнуг областтың ажыл-ишчилеринге хөй шиилерни бараалгатканнар. Аныяк артистер көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алганнар. Олар бистиң республиканың Каа-Хем, Таңды, Кызыл районнарының болгаш Кызыл хоорайның бүдүрүлге чердериниң ажыл-ишчилеринге солун шиилерни ойнап күүседкеннер. Аалчыларның шиилерге ойнаар уран талантызын көрүкчүлер магадаан.

Ол аныяк артистерниң бирээзи В. Битковский театр болгаш артистер дугайында мынчаар чугаалаан:

—Бистиң театр база онзагай талаларлыг, грим, декорация, кааспалга-даа чок, боттарывыс көрүкчүлер-биле кады бир дем болуп алгаш, кыска шиилерни көргүзүп турар бис. А артистер кандыг-даа рольдарны ойнаарындан чажам дивес. Режиссёрувус Константин Богдиков мурнунда хөй сорулгаларны салып алган ажылдап турар. Ол ыланғыя Василий Шукшинниң чогаалдарын сценага тургузарынга даажок ынак.

—Василий Макарович дөрт-дыр ыңар, төрүнкен соонда, бо эрги мыйызы дүжүп каар, чаа дүктүг мыйыс үнер чүме ыйнаан—деп Бараан Орай-оол тайылбырлаан.

—Аа, бо-даа мөге-ле ивидир, мыйызының чоонун! — деп, бир эживис база бирээни магадаап турган.

—Бо эдер-дир ыңар, мыйызы чаа үнүп олурары олдур. Күзүн ам бир-ле даазыл дег болур ыйнаан... Бо-даа ойнавас эр боор!—деп Бараан Чигжит эзерлиг эдерни мактагылаап-даа, эдер дээрге буташ-дыр ийин—деп тайылбырлай тыртып каан.

—Маңаа ам үр болур силер бе?—деп Сыкырбан Ырышович аалчылар дыңназын дээш хевирлиг айтырган.

—Мынды шупту төрүнкен соонда, анайлар быжыгып, маңаа изиг эгелеп, ымыраа, сээк тыптыр мурнунда шак дее бажы кылайып чыдар тайгаларже. Өдугенниң бодунче ардыы бээр бис—деп Бараан Орай-оол сагынган чүве дег Өдугенче айтып каан.

Ол араазында ийи кыс аскымнап турар чарылар мунгулаан анайларлыг мындылар сүрүп киирип келген. Ивижилер оларны тудуп челеге баглагылаан каан.

—Эрезин бо уругларын!

— Кайызы-даа он класс дооскаш, ивижилеп ажылдай берген. Тес-Хем чурттуг уруглар-дыр ийин.

—Эр-хейлер! Хову чурттут, чыглы, инек, хой, ешку, теве малдан чораан кыстар, ам тайга-сында иви малдай берген де, шынап-ла эрес кыстар-дыр!—дээш, — аттарынар кымнарыл, дунмаларым? — деп биязыже сонуургаан.

—Света Ыналжакап дээр.

—Оля Янзы—дижин, уруглар эрестинг харылаашаан, чарыларындан чиик-чиик дуже халыпкан.

— Ивижилеп ажылдаары берге-дир бе, уруглар? — деп эжим сагыш човап айтырган.

— Башгайы дээрезинде берге-ле турган. Чер-чургузуче чаныкай-даа бергилээр. Чаңчыкпаанда ындыг болбас арга чок, бо черниң улузуудаа ындыг турган бис дижир болгаш, Ам ёзулуг ивижилер болдувус ийнаан —ивини билир туржук, саан, ажаан, хавырын өөренип аңкан болган бис, ам сакманчылап тур бис—деп Света тожулай аарак харылаан.

Шынап-ла хову черниң уруглары ивижи апарган эрес-диним чоруқ-тур.

— Бо чүвениң мончарының чаражын!

—Бис улус анай маңчаа дээр ыйнаан. Чулар-даа дээр бис. Моңгун моңгуй дээр — дээш, ивиде чээрби ажыг чыл боон турар хоочун сакманчы Полина Хойдуковна Орай-оол анайның чуларында долганып турар ыяш ыяштыг салдырак моңгуйун көргүскеш, моңу ам чымчак болзуп дээш, булгаар азы кылып резин-биле кылып ап турар болу берген бис. Анай маңчаа база чедиишпес, бир берге чүме бо ынар, моңгуй кылыр дээш саңын идик хопчузу арттырбас бис ыйнаан. Баг-маңчак кылыр чымчак хендир, булгаар, резинден биске берип турар болза — деп дилээп турган.

Баг-маңчак дээрге, ында түү боор, хей чүве ышкажыл кыдыр сагындырар чадавас чок, ивижилерге эң чугула чүве. Чүс-чүс анай баглаар, чеже хире хендир, булгаар херек-тир чээ!

—Ивиниң анайларын баглап өөретпес болза хоржок аза-анчыл боор дошкун-даа болур. Бо улустуң баг-маңчак кылыр чүме дилеп туразы черле чап ыцар—деп Бараан Чигжит демгизин деткип каан.

Кымыдан келген даргалардаа, районнуң болгаш совхозтар удуртукчулары-даа ивижилерниң дилегларын бүдүү «лумучкка кертип» демдеглеп ап чорааннар.

Л. ЧАДАМБА.

Суд залындан

ХОРА ЧЕДИРГЕН ДЭЭШ

БРЯНСК. Ооңум хемнерде болгаш хөлдерде кундус сөөлгү чылдарда элээн өзүп келген. Чамдык чазый улус оларны оор үзү-биле өлүрүп, курунгее болгаш байдуска улуг когаралды чедирип турар. Брасов районда Дубровка суурнуң чурттакчызы В. Перепельовтуң бажыңындан беш кундус кежи уштунган.

Ол дээш хоралакчыны идиг муң ажыг рубль төлээр кылдыр улус суду шиитккен.

Клинцы суурдан В. Романенко биле Н. Веселко база кундус болгаш ондатра өлүргеш, туттурганнар. Оларга база-ла чогуур шиитккелди онаагаан.

А. ГЛАЗКОВ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Күркүшажылчы ажаалга кассазы Иркутскиниң учёт-кредит техникумунга 1982-1983 өөредилге чылында «Ажаалга кассаларынга учёт» деп мергежилге хүндүскү салбырга өөренири-биле ортумак школаны доосканнарны хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилгениң хуусаазы 1 чыл 8 ай.

Техникумну доосканнарга бухгалтер деп мергежилде тыпсыр. Техникумга иперни күзээнер орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) бижинир, математиканга (аас-биле) шылгалдаларны күрүне банкызының Тыва конторазынга келген техникумнуң үшүшкүнүг шылгалда комиссиязынга дужаар.

Сес чыл школазын мактап бижиктиг болгаш ортумак школаны алдын болгаш мөнгүн медальдар-биле дооскан кижилерни, а од ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни тергиин дипломнар-биле доосканнарны техникумга киреринин шылгалдаазы чокка хүлээп алыр. Оон ацгыда «чамдык эртемнерни өөренирингe онза чедиишкиннерге дээш» мактал бижиктиглиг кижилерни ол эртемнерге киреринин шылгалдаларын тудар таварылгада база экзамен чок хүлээп алыр.

Документилерни Тыва АССР-ниң Ажаалга кассаларының эргелелинин кадрлар килдизинге 1982 чылдың августун 10-га чедир хүлээп ап турар. АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 31 бажың.

Кызыл хоорайдан аңгы черлерде чурттап турар кижилер документилерни ол черлериниң ажаалга кассаларынга дужаар.

Билдиришкинге кожар чүүлдер: билиниң дугайында документ (бодун), № 286 эмчи шынызылгазы, күш-ажыл депшерининден ушта бижилге (практиктиг ажыл стажтыглар), 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Кызыл хоорайның № 11 профтехучилищезин хоорайның болгаш районнарның школаларын дооскан аныяк оолларны болгаш кыстарны 1982-1983 өөредилге чылында монтажчы, регулировщик, токарь, фрезеровщик мергежилдерге өөредири-биле хүлээп алышкын кылырын чарлап турар.

Өөренир хуусаазы —1 чыл. Өөредилге 1982 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Сурттуулдарга айда 80—85 рубль стипендияны бээр болгаш чаагайжыды туткан общежитие-биле хандырар.

Өөренирин күзээнер дараазында документилерни киирер:

1. Ортумак билиг дугайында.
2. Чурттап турар черинден.
3. Ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика.
4. № 286 эмчи шынызылгазы.
5. 3×5 см. хемчээлдиг 6 фото-чурук.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң № 1-еп бажың.

ДИРЕКЦИЯ.

НААДЫМ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ, КЫЗЫЛЧЫЛАРГА БОЛГАШ ХООРАЙНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫНГА!

Маңнаар, челер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы бөгүн аът чарыштырар шөлге (Кызылдың ипподромунга) 10 шакта эгелээр. Аңаа аъш-чем болгаш суксун садыглары силерге бараан болур.

Республиканың шилиндек 64 мөгелериниң хүрежи Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга 14 шакта эгелээр.

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга, паркка спортчу маргылаалар бөгүн уламчылаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарыаттың 2-23-35, партий-ге аймыдыра болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда киллдизинин 2-31-75, культура киллдизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 2-21-47, үлетпүр килдизинин 2-41-75, чагаа килдизинин 2-41-27, информация киллдизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун хөлбөйн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1550

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ГС—00693

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (11966) | 1982 чылдың июль 20, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп

ЧААГАЙ КЫЗЫЛ-ТАСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖАМЫРЫНГА

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр. В. Калишевский). Краснодар край кызыл-тастың чаагай дүжүдүн Төрээн чүрттүң шыгжамырынче уруп эгелээн. Бо чылын кубаньчылар ниити дүжүттүң 90 хуузун эң эки шынарлыг кылдыр урарын хүлээнгеннер. Ооң баштайгызы — чаа дүжүттүң эң чаагай бир муң тонна тараазын элеваторже сөөртүп эгелээн.

Чаагай тараазы Ей районнуң тараажылары бир дугаарында ажаап алганнар. Оларның үлегерин ёзугаар мурнакчы агротехниканы 500 ажыг колхозтар болгаш совхозтар ажыглай бергеннер. Сорттуг шелдерге 600 муң гектар черни тускайлаан. Тараада клейковинаны бедидеринниң технологиязын Краснодарның иевээ ажылагыйның академик П. П. Лукьяненко аттыг эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери ажылдап кылган болгаш шиңгээдип алырынга дузалашканнар. Ында коп черни минералдыг чепшичидилгелер, чер ажылының бедик культуразы, дүжүттү ажаарының хуусаазын шыңгыы сагыыры эрлеп турар.

Кызыл-тасты чогуур үезинде ажаап алыр дээш тараамылар бүгү-ле чүүлдерни кылып турарлар. Колхозтарның болгаш совхозтарның 1500 хире шаңнарында дүнхүн чок ажылдаарының графигин тургускан.

Бедик шынарлыг тараазы ажаап алырынга элеваторларның ажылдакчылары база дузалажып турарлар. Чажып турган үрезинни лабораторилларның ажылдакчылар алган, тергиин шынарлыг тараа үнер чөрлеркиң нарталын тургускан. Кызыл-тас урар черни база тускайлаан. Чаа дүжүттүң үрезичин база алгаш, шынар хынаар чаа херекселдери-биле шинчилеп эгелээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ— БҮГҮДЕНИҢ, КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ч.-Д. Б. Өндарның илеткелинден

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бо сессиязы бистиң партиявыстың болгаш бүгү совет кижилерниң амыдыралынга ёзулуг-ла төөгүлүг улуг болуушкун болур. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң хайыктырганы каңчаар-даа аажок улуг политиктиг база күш-ажылчы улуг көдүрүлүшкүнүң үезинде эртип турар-дыр деп, илеткелчи эгезинде чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң салган бүгү сорулгалары болгаш хүлээп алган шиитпирлери хамыктыр мурнунда ажылчы чоннарның амыдырал деңгелии бедидеринче углаган болгаш олар күүсеттинип болур боттуг үндезининг. Чүрттүң Аъш-чем программазының онзагай чүүлү чүл дээрге, оон чонну аъш-чем продуктулары-биле хандырарының эң чугула айтырыгларын шиитпирлээрин комплекстии-биле көрүп турары болур.

Чоннуң чаагай чоруун улам экижидериниң талазы-биле партияның айыткан хемчегleри ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенциянның, совет ет-бүле бүрүзүнүң эрге-ажыктырынга дүгжүп турарын эң Ч.-Д. Б. Өндар чугаалаан.

Чоокта чаа чер-чер Советтеринге болган соңгулдалар бистиң ниитилелдиң сырый каттыжыышкыныл, ажылчы чоннарның политиктиг бедик медерелдиин база катап көргүзүп, социалистиг демократияның ёзулуг-ла тиилелгези болган. Бистиң республикаңның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүнү-биле үүлдүгүнүп, ону амыдыралга боттандырарының талазы-биле практиктиг хемчегleрни айтып, бүгү курлавырларны илередип, бедик социалистиг хүлээлгелерни ап, оларны күүседиринии арганаларын тодарадып турар.

СЭКП обкомунуң май 15-те болган пленумунга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин чугаалажып көргеш, республиканың кедээ ажыл-агыйында болган аграр-үлетпүр комплекизинии эске-даа адырларында байдалды бик анализтеп, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улгаттырарының, оон-шынарын бедидеринииң бар аргаларын илередеп-көп билдингир болгай.

Бистиң республикада кедээ ажыл-агый ниитилел бүдүрүлгезинин кол алдыры боон турары кымга-даа билдингир. Оон үлүүге улус ажыл-агыйының ниити продукциязының 40 ажыг хуузу онаажып турар. Партия Төп Комитединиң ёзулуг-ла тиилелгези болгаш, Совет Чазак кедээ ажыл-агыйны бистиң республикага улам хөгжүдеринче доктаамал кичээнгей салып турар. Оон тодаргай хереченин СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң будурукчу күштерин улам ыдай комплекстиг хөгжүдер хемчегleр дугайында» доктаалы, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ге хой ажылын улам хөгжүдер дугайында» доктаалы, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Сибирьниң, Ыраккы Чөөн үүктүң болгаш Кургап областтың районнарынга кедээ ажыл-агыйны комплекстии хөгжүдер дугайында» доктаалы болуп турар. Оон аңгыда Россия Федерациязының эртем-каан министерстволары болгаш төп албан черлери-даа бистиң республиканың кедээ ажыл-агыйынга болгаш аграүлетпүр комплекизинии эске-даа адырларынга дузалаар дугайында чогуур доктаалдарны база үндүрген болгай.

Ол бүгү хемчегleр бистиң республиканың кедээ ажыл-агыйының материал-техниктиг базазын быжыглаарынга идиг болуп турар. СЭКП ТК-ның төөгүлүг март (1965 чыл) Пленумунуң соонда республиканың кедээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге 550,4 млн. рубль акша-хөрөңгинии үндүрген болгаш оон түңнелинде кедээ ажыл-агыйга тускайлаан кол фондулар барык дөрт катап көвүдээн.

Республиканың совхозтары чылдын-на четчир сапыг тракторларны, комбайнарны, автомобильдер болгаш кедээ ажыл-агыйынын эске-даа техниказын ап турар. Амгы үеде республиканың кедээ ажыл-агыйында ажыглаттынып турар энергетиктиг дериг-херек-селдериниң ниити күжү 710 мүн ат күжү чедип турар. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин энергия-биле хандырылгазы чаңгыс ажылдакчыга оналарга 26,0 ат күжү четкен болгаш электри энергиязын ажыглаарының ниити хемчээли 4,7 катап улгаткан. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаарының, шөлдерни химизастаарының болгаш мелиорастаарының, машина-трактор парыгын быжыглаарының талазы-биле ажылдар чедиишкинниг чоруп турар.

Совхозтарны кадрлар-биле чотчелээринде боттуг чаартылгалар бар. Амгы үеде республиканың кедээ ажыл-агыйында дээди билиглиг 1,8 муң специалистер, оларның иштинде 115 агрономнар, 214 зоотехниктер, 173 инженерлер, 320 мал эмчилери ажылдап турар. Сөөлгү чылдарда кедээ ажыл-агыйның бедик мергежилдиг ажылчыларының саны дыка көвүдөөнин демдеглээр ужурлуг.

Ол шыкаш республиканың совхозтарының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының айда ортумак ажыл төлевириниң улгатканын, оларның культуразы деңгелиниң бедии, социал-амырлар байдалдарының экижиинин эң Ч.-Д. Б. Өндар чугаалаан. Илеткелчи ол дугайында сантүннерни айтып демдеглээн.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүдели сөөлгү чылдарда мал чемнерин дүжүрерни көвүдедир, черни мелиорастаарын калбартыр, ногаалар болгаш картофель бүдүрерни сайзырадыр, сарлык, өшкү, теве, иви малдарны өстүрер ажылды хөгжүдер талазы-биле чамдык хемчегleрни ап, бо айтырыглар талазы-биле доктаалдарны хүлээп алган болгаш оларны амыдыралга херек кырынга боттандырарыл-ыл хемчегleрни ап чорудуп турар.

(Төнчүзү 2-ги арында).

АЖААЛДАНЫҢ МААДЫРЛАРЫ

ОДЕССА. (СЭТА-ның корр. Л. Новицкая). Кара-далай чоогунда дүжүт ажаалдазының калбарган кампаниязынга бо чылдагы рекордту Белгород-Днестр районнуң СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг колхозтуң звено удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, комбайнер В. Журавль тургускан. Ол бодунуң «Колозунуң» бункеринден бир хүнде чүс ажыг тонна тараны, азы үш ээлчег үлүүн шаңче урган.

Областа сураглыг механизатор, муң тонна тараа дээш эгелекчилериниң бирээзи В. Журавль дүжүт ажаалдазының сезон бүрүзүнде-ле бүдүн чартык муң тонна тараны шаңче урup турар. Бо чылын база ону катаптаар сорулганы ол салган. Ажаалда эгезиндеги байдалды алгаш көөрге, чедиишкинниг болуру илдең.

— Мурнакчыларның кол күдээвыры —ажылды эрте-чем ёзугаар кылып турары — деп, колхоз даргазы М. Филоненко чугаалады. — Үш-дөрт шак болгаш солчур механизаторлар дыштанып ап четтигип турарлар. Оон ачызында ажылчын үениң чаңгыс-даа минутазы читпейн турар.

Белгород-Днестр районнуң тараажыларының үлегерии ёзугаар муң тонна тараа баштырар дээш социалистиг чарышче областын чүс ажыг комбайн экипаждары киржип эгелээннер. Олар ажаалданы 12—15 хонук дургузуйда доозар сорулганы салганнар.

ЧЕМИШЧИТКЕН ЧЕРНИҢ БЕРИМЧЕЗИ

Марий АССР-ниң тараажыларынга черниң беримчезин бедидер арганы агрохимиктиг албан чери берип турар. Чижээ, Параньгин районда тараның дүжүттүрү барык ийи катап белээн.

Ында районнуң агрохимиктиг албаны чүгле колхозтарны болгаш совхозтарны чүгле минералдыг чемишчидилгелер-биле хандырып турар эвес, хөрээнүүн үнүш-дүжүттүрүү, бүгү культураларның чемишчидилгелерин контрольдап көрүп турар.

Бо ажылды ажыл-агыйлар аралыының ийи агрохимиктиг пунктулары күүседип турар. Оларның эргезинде минералдыг чемишчидилгелер складтары, самолёт хондурар шөлбар. «Вагон-шөл» дээш технологтуг чорудулганың бүгү-ле участоктарында агрохимиктер тергиин ажылдап турарлар.

(СЭТА).

Мал чеминиң белеткели

БИР НЕДЕЛЯДА

Он бирги беш чылдың ийиги чылында мал чемнерин белеткээринче Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери июль эгезинден организастыг киргеп. Мал чемнери белеткээр бригада бүрүзүнге план-даалганы берген. Херектиг чүүлдер-биле хандырган.

Эрткен он хонукта бо ажылагый 130 тонна сигенни кескен, 300 тонна сенажты салган. Будук-бүрүү белеткээри 100 тонна четкен. Мал чемнери белеткээриниң социалистиг чарыкының мурнуу одуруун Анышаа Эрес-оолдуң беш кижилиг звенозу эрлээн. Баянженишкинии негеп турар. План ёзугаар совхоз бо чылын 3070 тонна сигенни, 4980 тонна силосту, 2080 тонна сенажты, 250 тонна будук-бүрүү белеткээр, 60 тонна шиви бүлүүн далганнаар, 600 тонна тараа саваның сараттаар.

Мал чемни белеткээр механизастаттынган бригаданы район Совединиң депутады Өшкүлүг Өлзей-оол удурткан. Ында механизаторлар ийи муң тонна сигенни белеткээриче киргеп. Олар ам чүс тонна ажыг сигенни кестирип, сараттаан.

Колда аът машиналарыбиле сиген кестирип турар хойжу бригаданы мурнакчы хойжу Салчак Бала-оол удурткан. Олар 10 ажыг тонна сигенни кезип, бөлүп, сараттаан.

Совхозта мал чемнери белеткээриниң планы улуг. Ол чорук демниг ажылдаар күнүскү, сигенни кезилдези-биле чергелештир будук-бүрү белеткелии база чорудуп турар. Бо хүнперде 45 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

О. ОХЕМЧИК.

УСПА-ХӨЛ ШЫНААЗЫНДА

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң бадылаанын Аъш-чем программазын боттандырарынга эң чугула факторларның бирээзи болза, мал ажылынга быжыг чем баазазын тургузары болур. Ону барымдаалаш, «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын мал чемнерин белеткээринге баш удур ыяк белеткенген.

Торгалыгжылар бо чылын ниитиниң малынга 2100 тонна сигенни, 50 тонна погаан суланы, 100 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг. Ам сиген кезилдези совхозтуң деревнязында массалыы-биле эгелей берген. Механизастаттынган бригаданы район Совединиң депутады Дарган Сүгежик удуртуп турар. Хол кадыыры-биле сиген кезер бригадада 35 кижини хаара тудкан, оларны совхозтуң кол агроному Шойбул Маадыр баштаан.

Сиген кезилдези-биле чергелештир будук-бүрү белеткелии база чорудуп турар. Бо хүнперде 45 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң ийи дапшыр эдилекчизи Алдын-оол Соянович Сонга удуртқан № 4 хойжу бригадазы районда мурнакчы ажылдыг бригадаларның бирээзи.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Бригаданың коллективи СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга боттарының үлүг-хуузун кирип, он бирги бем чылдың ийиги чылының бирги чартыынга экн түңнелдиг ажылдаан. Бригада төрүүр 100 хойга онаштыр 91 хураганны камгалап, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып ап, совхозта организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Ында-мурнакчы хойжу, Маруська Соян төрүүр 100 хойга онаштыр 101 хураганны камгалап ап, ниити хөөнүлан 1046 кг дүктү кыргып алыр тургаш, 1109 кг-ны кыргып, пландаш ажыр 76 кг дүктү дүжаагаш, совхозта хойжулар ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Кызын хой төрүп турар үеде сакманчылар Сендик Бичедиг алырынга тиилекчи болган.

Бо чылдың бирги чартыында күрүнеге саткан хөөнүн бир башка онааштыр дириг деңзизи 48,8 кг болуп, семис күштүг

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ—БҮГҮДЕНИҢ, КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Бо чылдың баштайгы чартыында мал ажылының продукциязын бүдүрүп, белеткээриниң планы бүгү көргүзүглер телазы-биле күүсеттинген. Күрүне даалгазындан ажыр 1168 тонна эт, 629 тонна сүт, 3,7 миллион борбак чуурга, 366 тонна дүк бүдүрүнген.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын өзүгаар бистер сентябрь айның 1-ге чедир район бүрүзүнүң аъш-чем программазын ажылдан кылгаш, ноябрьның 1-ге чедир Тыва АССР-ниң Аъш-чем программазын ажылдан кылырын дооскан турар ужурлуг бис деп, илеткелчи уламчылап чугаалаан. Аъш-чем программазын боттандырып чорударыкта Советтиниң ролюн эң Леонид Ильич Брежнев тодарадып чугаалаан. «Амгы үеде Советтиниң күжениишкинин утландырар ужурлуг кол чүүл — көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүнин көвүдедирин хандырары, планныг даалгаларны күүседирде колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң ажылының деңнелин бедидерп болур» — деп, ол чугаалаан. Эп Л. И. Брежневтиң ол чугаазы бистерге программныг айтырыгның болур ужурлуг. Көдээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүүшкүнү азаан көвүдеп турза-даа, ооң темнизиниң фонд хандырылгазының өзүлдезинден дыка хожудан турарын айыткаш, илеткелчи ооң чылдагаанарын тодаргайы-биле апализтээн. Ооң ужурундан көдээ ажыл-агыйның чамдык продукциязын өске черлерден алыр ужурга таваржып турарын ол айыткан.

Чамдык чөптүг чылдагааннар-биле чергелештир хөй-хөй ажыл-агыйларда хөрээнүң үнүш-дүжүткүрүн улгаттырар, шөлдерни таарымчалыг ажылаар, органиктиг болгаш минералдыг-даа чеминчидилгелерни ажылаар талазы-биле хемчеглерни чепшее ап чорудуп турар. Тарылга эолчетирилгезин оожум ажылгалга кирнри, көдээ ажыл-агый продукциязы сөөртүп, кадагаларының үезинде чидиригни болдуруп турар.

Мал ажылында улуг четпестер база бар. Малдың баш санының хораары ам-даа хөй, уксаажыдылга ажылы куду деңнелде, мынчаган төрүүр малдың кызырнар чоруу улуг боол турар. Мал чемнерининг баазазын быжыглаарынче, мал чемпери культураларның дүжүдун бедидеринче, одар-белчирлерниң болгаш шыпаалярның продуктулуун улгаттырарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ол бүгүнүң түнелинде хөй-хөй ажылагыйлар мал чемпери белеткээр планнарны күүсетпейн турар.

Күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарының мурнакчы артыларынче чамдык ажыл-агыйларда чогуур кичээнгейни салбайн турарындан көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнези улагдып турарын илеткелчи айыткан.

Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир тарааны 190 муң тонналы, картофельди — 42,4, погааларны — 19,5, эттн — 40, сүттү — 61,5 муң тонналы, чуурганы — 34,4 миллион борбакты бүдүрүп үндүрерин чедип алыр сорулга салдынган. Ол нарын сорулга боол турары чугаа чок. Ынчалза-даа оларны күүседип болурунуң боттуг аргалары бар.

Улус депутаттарының Советтериниң ажыл-агый органнарының, көдээ ажыл-агыйның удуртукчуларының болган специалистериниң, агроүлетпүр комплекизинниң бүгү ажылдакчыларының чугула сорулгазы болза, бүгү-ле бүдүрүлге болгаш күш-ажылдың күрлавырлары, тускайлаан акша-хөрецги шупгузу эң үдүт эгидилгени бээрип, Аъш-чем программазында айыткынган көргүзүглер күүсеттинген турарын чедип алыры болзурун илеткелчи онзалап демдеглээн.

Бо сорулганы барымдаалаш, республиканың ажылдап кылдының турар программазында көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының деңнелин улам ынай бедидерин, ону таарыштыр хуваарын болгаш специализастаарын, эртемниң чеднишкиннерин болгаш мурнакчы дүржүлгазы шинээдирни көөр болгаш херек кырынга боттандырар. Тараа, мал чемн культураларның, картофельдиң, погааларның дүжүдун бедидерин, ону таарыштыр хуваарын болгаш специализастаарын, эртемниң чеднишкиннерин болгаш мурнакчы дүржүлгазы шинээдирни көөр болгаш херек кырынга боттандырар. Тараа, мал чемн культураларның, картофельдиң, погааларның дүжүдун бедидерин, ооң темпизиниң фонд хандырылгазының өзүлдезинден дыка хожудан турарын айыткаш, илеткелчи ооң чылдагаанарын тодаргайы-биле апализтээн. Ооң ужурундан көдээ ажыл-агыйның чамдык продукциязын өске черлерден алыр ужурга таваржып турарын ол айыткан.

Чамдык чөптүг чылдагааннар-биле чергелештир хөй-хөй ажыл-агыйларда хөрээнүң үнүш-дүжүткүрүн улгаттырар, шөлдерни таарымчалыг ажылаар, органиктиг болгаш минералдыг-даа чеминчидилгелерни ажылаар талазы-биле чемчеглерни чепшее ап чорудуп турар. Тарылга эолчетирилгезин оожум ажылгалга кирнри, көдээ ажыл-агый продукциязы сөөртүп, кадагаларының үезинде чидиригни болдуруп турар.

Мал ажылында улуг четпестер база бар. Малдың баш санының хораары ам-даа хөй, уксаажыдылга ажылы куду деңнелде, мынчаган төрүүр малдың кызырнар чоруу улуг боол турар. Мал чемнерининг баазазын быжыглаарынче, мал чемпери культураларның дүжүдун бедидеринче, одар-белчирлерниң болгаш шыпаалярның продуктулуун улгаттырарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ол бүгүнүң түнелинде хөй-хөй ажыл-агыйлар мал чемпери белеткээр планнарны күүсетпейн турар.

Күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарының мурнакчы артыларынче чамдык ажыл-агыйларда чогуур кичээнгейни салбайн турарындан көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнези улагдып турарын илеткелчи айыткан.

Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир тарааны 190 муң тонналы, картофельди — 42,4, погааларны — 19,5, эттн — 40, сүттү — 61,5 муң тонналы, чуурганы — 34,4 миллион борбакты бүдүрүп үндүрерин чедип алыр сорулга салдынган. Ол нарын сорулга боол турары чугаа чок. Ынчалза-даа оларны күүседип болурунуң боттуг аргалары бар.

Улус депутаттарының Советтериниң ажыл-агый органнарының, көдээ ажыл-агыйның удуртукчуларының болган специалистериниң, агроүлетпүр комплекизинниң бүгү ажылдакчыларының чугула сорулгазы болза, бүгү-ле бүдүрүлге болгаш күш-ажылдың күрлавырлары, тускайлаан акша-хөрецги шупгузу эң үдүт эгидилгени бээрип, Аъш-чем программазында айыткынган көргүзүглер күүсеттинген турарын чедип алыры болзурун илеткелчи онзалап демдеглээн.

Бо сорулганы барымдаалаш, республиканың ажылдап кылдының турар программазында көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының деңнелин улам ынай бедидерин, ону таарыштыр хуваарын болгаш специализастаарын, эртемниң чеднишкиннерин болгаш мурнакчы дүржүлгазы шинээдирни көөр болгаш херек кырынга боттандырар. Тараа, мал чемн культураларның, картофельдиң, погааларның дүжүдун бедидерин, одар-белчирлерниң болгаш шыпаалярның продуктулуун улгаттырарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ол бүгүнүң түнелинде хөй-хөй ажыл-агыйларда

ПОЛИТИКТИГ ПЛАКАТТАР СОЙГАЛАП ТУР

Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң ханныг өлүрүкчү агрессиязы ай ажыг үе уламчылап келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының халаптыг үрмүктарын чурттап эрттирген совет улус, чер бамбурзээниң бүгү ан сеткилдиг кижилери-биле бир дамей, Израильдиң ол кембурууллуг үүлгедиишкиннери-биле эптежип шыдавас.

Ливанда араатанзыг өлүрүүшкүнүң доп-дораан соксадырын израиль араатан аг-шеригден болгаш оларның америк камгалакчыларындан хөй кижи киржикчилиг митингилеринге совет кижилер шинтпирлиг негеп турар.

Израильдиң араатан агрессиязын бүрүү шапкан чидиг утказлыг политиктиг каш-даа янзы плакаттарны «Пәмат» парлап үндүрер чер массалыг тиражтыг кылдыр үндүрген.

Үстүнде — «Ливанда кырып олуруушкунну соксадыр!» деп плакат.

Адаанда — «Өлүрүкчүнү харыысалгаже!» деп плакат.

Бо плакаттарны Е. Каждан биле В. Ермаков олар чогаадып тургускан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

СОВЕТ-ИНДИЙ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ДЕЛИ. Индияның Мадьяпрадеш штадының Видхьячалда одалга-биле ажылдаар электростанцияның бирги эчезиниң тудуу эгелээн. Энергетиканың болгаш хөмүрдаш үлетпүрүүнүң бүрүне министри Викрам Махаджан чурттуң парламентизинге үге чугаалап тура, ол дугайын дыңнаткан. Индияда эң улуг дээш электростанцияларның бирээзи болур бо станцияның тудуун Совет Эвилелинин техниктиг дөткимчези-биле боттандырар деп, ол айыткан.

Ооң төлевилел күүзү 3 миллион киловатт. Энергетиканың талазында совет-индий кады ажылдажылганың эң улуг объектизи —Синграуляде одалга-энергетиканың күүзүг комплекизинге ол бантаап кирер.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

ГАВАНА. Күш-ажылдың партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизи болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Сассу-Нгессо баштаан конго делегациянның Кубаже албан хүзүзүнде аян-чоруу доозулган. Ол аян-чоруктуң үезинде дээди деңгеелге кубаконго чугаалажыышкыннар болгаш, Конго Улус Республиканың удуртукчузу чуртка таныжылганың аян-чоруун кылган.

Аяы-дуйма өзуга, чүректин ханызымдан байдалга болган аян-чоруктуң түңелиинде Кубаның болгаш Конго Улус Республиканың аразынга чамдык документилерге ат салган. Оларның аразында — партиялар аразының болгаш садыг дугуржулгаларынга. ийи чурттуң даштыкы харекетер министерстволарының кады ажылдажылганың дугайында, культураның талазынга солчуушкуннарны калбартырының дугайында керээлерин хүүсааларын үндүрүлгенның дугайында протоколдарга ат салган.

Документилерге ат салырының өзулалынга Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Кастро биле Д. Сассу-Нгессо олурушкан.

ЧУГУЛА БАЗЫМ

ЯУНДЕ. Камерун элчин черин Луандада ажыктанып чаазактың «Камерун трибюн» солуну камерун-ангода харылзаалардың улам ыңай хөгжүдериниң оруунга чугула базым кылдыр үнелеп көргеп.

Анголаның улузунуң колонизаторларга удур эрес-маадырлыг демиселин Камерун деткээн болгаш хамаарышпас-ангола күрүнеңиң догуңнаашкынының баштайгы хүнеринде-ле ооң хамаарышпас чоруун быжыглаар, девискээриниң бүрүн турарын болгаш чаңгыс эвин камгалаары дээш, Ангола-биле бүгү талалыг сырый кады ажылдажылганы калбартыры дээш туржуп келгенин ук солун бижээн.

(СЭТА).

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУҢ ӨӨСКҮДҮКЧҮЗҮ—ИМПЕРИАЛИЗМ

Чепсегленишшкинни дүжүрери— үениң чугула негелдези

Герман Коммунистиг партиязының Даргазы Герберт Мис ПМА-ның корреспондентизи Павел Шинкаренконуң айтырыгларынга харыылаан.

— Эш Мис, аңы-бүрү чурттарда кижилер радионуң дыңнадыгларын дүвүрээзин-биле дыңнап, солуннарының чаа номерлерин ондакеныышкынбиле ажып көрүп турар-дыр— чүге дээрге бүгүн бистиң бөмбүрзээвисте дайын үскүлежиишкиннери ховар эвес чүүл апарган. Силерниң бодап турарыңар-биле алырга, ыңдыг дүшкүүрлүг чоруктуң кол чылдагааннары чүдел?

— Шынап-ла, делегейниң улустары Чоокку Чөөн чүкте. Латин Америкада болуушкуннарның хөгжүлдезин ханы дүвүрээзин-биле хайгаарап турар. Американың Каттышкан Штаттарының азы өске-даа империалистиг күрүнелериниң киржилгези-биле Ливанда. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарда бүгүн болуп турар чүүлдер: буржуаз пропаганданың үзүк-соксаал чок чулчуруп турары ыңакам, дайынларның болгаш дайын чөрүлээлериниң салдары-биле сессиязының киржикчилери тайбынга болгаш боо-чепсекти бүдүреринден база оларны Европага сайгара тургузарындан ойталаар талазынче оскөрилгенинин барымдаазы боон болур турган ийик.

Ынчалзажок ыңдыг чүве болбаан. «Боин декларациязы» хөстелген [illegible] ның программазы болу берээн. Ол декларация НАТО чурттарының чорудун турары чепсегленишшкиннерни кызырар база оон-биле холбаалыг хемчегер дугайында дугуржулга чарын алырынга негеттинер ыңдыг чүүлдерден ораанчок ыран болуп турар. Шериг-агаар күштериниң чепсегленишшкиннерни кызыравын болгаш дайынчы составының санын кызыгаарлаарын барыын таланы төлевилелде көрбейп турар, мынгайгаш ыңдыг чорук моон мурнунда дугуржуп алган чүүлдерге чөрүшкөк апарган.

Бир эвес барыын таланы киржикчилер социалистиг чурттарның бодалын болур-чогуур-биле барымдаалап, маргылдаалыг айтырыгларны шинтпирлээриниң аргалавын дээп тыварынга боттуг чорууп илергейлээр болза, Венага боттуг түңнелди чедип алырының аргазы барын совет делегациязының башказы түңнелиинде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Венада чугаалажыышкынның 27-ги ээлчээ доозулган

ВЕНА. Төп Европага кайы-даа таланың чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкинин кызырар дугайында Венада чугаалажыышкыннарның 27-ги ээлчээ доозулган. Ниити түңнел хуралга совет делегацияның баштыны В. В. Михайлов чүве чугаалаан. Журналистер-биле ужуражыышкынга совет делегация төлээлекчизиниң дыңнатканыбиле алырга, боо-чепсектерни өндере бүдүрерин болдурбазының оруктарын болгаш арга-хевирлерин социалистиг чурттар чүткүлдүг дилеп тып турарын оратор онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели чурттуң Европа кезээге ортумак ыракшылдың ракеталарын сайгара тургузарын чаңгыс талалыг соксаткан болгаш ракеталарының чогуур санын бодунун инициативазы-биле кызырып турарын совет делегат демдеглээн. Ядролуг чепеекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези онза ужур-дүзалыг, ол дугайын СЭПГ ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-ның Көл Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чагаазында медеглээн болгай. Ол базым боо-чепсектерни өндере бүдүрерин кызыгаарлаарының эң чугула айтырыгларын делегейниң бүгү-ле шуулганнарынга-даа, Венада чугаалажыышкыннарта-даа көөрүнге идиг баар.

СОВЕТ ЧАГЫГЛАР

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның машина кылыр «Сигма» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынының бүдүрүлге программазында кол черни хову-шөлдерни суггарарынга ажыглаар амгы үеним болбаазын техниказын совет чагыглар өзугаар кылып үндүрери эзелеп турар. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга киржир чорук ол бүдүрүлге черниң муряунга чаа-чаа соруглаарны салып турар.

«Сигма-Оломоуц» заводтуң директору Индржих Заплетал чоокта чаа чаргай дугуржулганы өзугаар бистер Совет Эвилелинге шимчеп чоруур 300 суггарылга комплектилерни бо чылын чорудуп бээр бис деп чугаалаан. Ол дээрге, ооң мурнунда көрүп тургандан 110 комплектиге хөйдүр. Оларның кайызы-даа 50 гектар шөлдү суггарып шыдаар аргалыг. Оон аңгыда совет тараажылдар суггарылгага ажыглаар ооң өске хевирлиг 450 системаларын база алырлар.

Ол бүдүрүлге каттыжыышкыны ССРЭ-биле моон-биле ам 15 чыл ажыг үеним иштинде кады ажылдап, харылзаа тудуп турар. Аңаа совет чагыгларны өзугаар бүгү продукциязының 60 ажыг хуузун кылып үндүрүп турар.

ДЕРЗИИ СҮЛЧЭЭ

КАБУЛ. Афганистанның Улустуң-демократтыг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Султана Али Кештманд АУДП-ниң, АДР-ниң чазаанның болгаш улузунуң өмүнөзиниде Палестинаның араб улузунуң боттарының эргелери дээш шынныг демиселин деткип турарын илереткеп. Ол, Израильдан Ливанга болгаш палестин улустарга удур АКШ-тың деткимчезинге даянгаш кылып турар, араатанзыг агрессиязын шинтпирлээ-биле буруу шапкан.

С. А. Кештманд Палестинаны хостаарының организациязының төлээлекчизи Ахмед аль-Фара-биле Афганистанга ужуражыышкынның үезинде ынча деп чугаалаан.

АЛЖИР. Ливанга удур израиль агрессиязының соцгаарладын болгаш хемчегерин алырывче Алжирниң «Аш-Шааб» солуну кыйгырган. Сес кырынга Ливанга тайбыңны тургузары дээш чугаалап тура, херек кырында Ливанның качыгдалдыг черинин кырынга ханныг үүлгедиишкиннерни кылып турар Тель-Авивке бажын ажыр дузалап турар Вашингтонның ийи арынныг үзел-бодалы амгы үеде бүгү араб чурттарга ыяк билдингир болур ужурлуг деп, ол солуун демдеглээн.

Ливанда болуушкуннар АКШ биле Израиль шериг күжүнге даянып алгаш, империализмнин болгаш сионизмнин күштеринге таарышкан «тайбыңны» ол черге тургузарыңче чүткүп турар.

АДЕН. Америк шегиглерниң киржилгези-биле Ливанга «хөй национал-дарның күштерин» тургузар талазы-биле АКШ-биле Израильдың планнары империализмнин болгаш сионизмнин күштеринин сүлчээлежилгезинин дугайын херечилеп турарын Аденнин радиозу айыткан. Израиль бот догуңнаашкынынгыг ол күрүнеге удур агрессияны чоруткан, ол араб чуртка бодунун америк эвилелчилеринин шеригленя тургузарын хандырар төлээде, Каттышкан Штаттардан «дузаламчы» дилээринче далашкан.

Сионистериң Ливанда араатанзыг үүлгедиишкиннерин кижи төрелгетенге удур канчаар-даа аажок улуг араатанзыг үүлгедиишкин кылыр көөр херек, чүге дээрге, олар делегейниң ийиги дайынының үезинде гитлержи напистерниң үүлгедиишкиннериниде араатанзының талазы-биле ылгалбайн турар деп, радионуң тайылбырында чугаалап турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израиль бодунуң араатанзыг агрессиязын АКШ оңу деткиир деп чүвеге долузу-биле бүзүрээш, эгелээнин америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң директору А. Томсон чугаалаан. Тель-Авив бодунуң кордаашкынынга часпаан: Рейганның администрациязы агрессорларга удур хемчегерин албаан, аңаа шериг дүзаламчызын бээрин соксатпаан болгаш КНО-ның Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң агрессияны соксадырын негээн резолюциязын хүлээп алдынмас кылдыр бадылаан.

Палестин улустуң дүрүм өзугаар эргелерин магалылап, тывысканнан шаанда, Чоокку Чөөн чүктүн айтырыгын чепсек күжү-биле шинтпирлеп-даа, ол девискээрге быжыг тайбыңны хандырып-даа шыдаттынмас деп чүвени Израильдын болгаш АКШ-тың-даа чагырыкчы белүктери билбейн турар ышкаш. Ынчангаш Палестинаны хостаарының организациязын киришпирбишаан, сонуургалдыг бүгү талаларның киржири конференциязы база катап чыылдырары чугула деп, А. Томсон аңаа холбаштыр санаалдаан. Израиль шеригтер Ливандан доп-дораан үндүртпеп турар ужурлуг деп, ол база демдеглээн.

ХУУСААЗЫН УЗАТКАН

ХАРАРЕ. (СЭТА). Зимбабве Республиканың парламентизи чуртка онза байдалдың күштүг болуруи алды ай узаткан.

Иштики херектер министри Г. Ушевокунзе республиканың хоойлу-дүрүм үлүзи алыр дээди органынга үүе чугаалап тургаш, Зимбабвеге удур Мурнуу-Африка Республиканың хоралакчы үүлгедиишкиннериниң соксавайн турары-биле холбаштыр ыңды шинтпирни үлүзи алганын айыткан. Преториянның эргечагыргалары болуруп хоралакчы шинвишкиннерин белетээн, бистиң чурттуң девискээрлеринче салып киирип турар деп, министр демдеглээн. Чижээ, Трансвааль дээр мурнуу-африка можунуң соңгу талазында тускай турлагаарда Зимбабвеге удур чорудар дайын чорудулгаларынга киржирип-биле элээп каш муң диверсантыларны белеткеп турар.

Күрүнеге удур үүлгедиишкиннери, республиканың политиктиг болгаш экономиктиг системазынга хора чедиргени дээш, шаандакы родезийжи эрге-чагырга-биле холбаалыг туруп, Зимбабвениң чалааның чорудуп турары национал экономиктиг байдалынын ыяк-ыяк хамаатыларны тудуп хорутаанын Г. Ушевокунзе дыңнаткан. Олар Зимбабвениң чалаан дужүрер болгаш республиканың удуртукчуларын күш-биле узуткаар соруглалыг турганнар.

ККП ТК-ның пленуму

БОГОТА. (СЭТА). Аңаа Колумбияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган. ККП ТК-ның Чаңгине секретары Хильберто Вийеро аңаа үүе чугаалаан. консерваторларга баштаткан чаа чазактың тургустунганнибиле холбаштыр чуртта байдалды аналиэтээн.

Пленумнуң киржикчилери ол ышкаш делегей айтырыгларын база көргеннер. Олар АКШ-тың администрациязының Төп Америкаңын болгаш Кариб далай девискээриниң чуруттарында национал-хостталга дээш шимчээшкиннерни базарынче угланган реакциялыг угланышкының буруу шаап, сальвадор улустуң хостталга болгаш демократия дээш шынныг демиселин деткиринин чугулазын илереткеннер.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктары дээш англи-аргентина месилдежишкинге АКШ-тың туружунга холбаштыр Латин Америкада антинамерик шимчээшкининң калбарганын пленумга демдеглээн. Пленумнуң киржикчилери Израильдин Ливанда агрессиязын чаңгыс ун-биле буруудадын көргеп, палестин улустуң боттарының эргелери дээш чорудуп турар мээлыралыг демиселинге эпсеткил каттыштырылгазын илереткеннер.

АССАМБЛЕЯ СЕССИЯЗЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республикада социал-экономиктиг тургузуушкун ангола революциязын чаалап алган чедиишкиннерин узуткаар дээш ыяпкы болгаш даштыкы реакциялыг идегетерни ажыглап алгаш, чуртка улус империализмниң өөскүткен дайынының байдалында чорун турарын Күш-ажыл партиязы МПЛА-ның даргазы, АУР-нуң президентизи Жозе Эдуарду Душ Сантуш медеглээн. Империализмниң дузазы-биле Мурнуу-Африка Республика Ангола удур агрессиязын үргүлчүлеп, Анголага удур хоралакчы белүктерни өөредип база акша-хөренги-биле хандырып, чуруттуң мурнуу талазында эжелеткен районнарда тайбың чоннуу террорга таварыштырып турарын ол айыткан. Империализмниң кол-ла соруглазы ангола революциязы узуткаары боон артышаанын президент ассамблея сессиязын ажыдып тура айыткан. Ынчангаш оон чедип алган чүүлдерин камгалаары бистиң кол соруглавыс болур.

Ж. Э. Душ Сантуш Анголаның экономиктиг байдалынын баксыраанынын уржуудан акша-хөренгини эде хуваарын, даштыкыдан бараан алырын көвүдедирин, бүдүрүлге хемчээлин элээн эвээжедирин эргежок чугула болдурганын демдеглээн.

Чаа, социалистиг ниитилелдин быжыг үндезининерин тургузар соруглга-биле национал тургузуушкуннуң планнарын күүседирер дээш ыяк-макпай демиселдирининң чугулазын АУР-нуң президентизи медеглээн.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ МАРЫЖЫ

Никарагуа улустуң национал байырлалынга болгаш революциязының тиилээн хунунге

Никарагуа хоорай, суурлар байырлал шинчи кирген. Төп Америкада аныяк демократтыг республиканың ажылчы чоннары Сомосаның ханныг диктатуразын дүжүрген хүнден бээр 3 чыл оюн бо хүнперде демдеглеп турар. Тураскаадлыг хүнге холбаштыр эң-не кол байыр-пайыр эртер чер Масая онзагай каас-шинчи. Ол бедик алдарны ук хоорай бодунуң байлак революсчу чаңчылдары дээш чедип алган. Масаяның мастерлери кештен, ыяштан, постен кайгамчык чараш чүүлдер кылыры-биле база сурагжаан. 1978 чылдың февральда ооң чурттакчылары тура халыышкынче кедүрлүү үнген, ол дээрге Сомосаның ханныг дарлалынга удур демиселге чугула үечада болган. Хоорайжылар революциянның тиилээн хүнүнге кайгамчык чараш байырлалды белеткээн.

Байырлалдың хүннери наарын байдалдарга эртер. Революция Каттышкан Штаттарның империалистиг агрессчи политиказынга күштүг согуушкуну берген, ынчангаш ол эрткен чылдарда Никарагуаның улусчу эрге-чагырганын узуткаар деп үргүлчү ораалдажып келген. Сомосаның өзу-чуруму бууран соонда, ол девискээрге национал-хостталгыг шимчээшкиннерниң кол ногаалдыгты турган бодунуң «стратегтиг эвилелчизин» Вашингтон чидирген. Рейганның администрациязы Никарагуага удур боо-чепсектиг интервенциязы белеткеп эгелээн, ол бодунуң кемниг үүлгедиишкиннин күүседикчилерин кылдыр чедир соктунмаан сомосачыларның контрреволюстуг белүктерин база Төп Американың реакциялыг өзучурумнарын ажыглаар деп шинтпирлээн.

АКШ-тың чазаа төп разведка эргелелинге 19 миллион долларны үндүрүп берген, ону революсчу республиканың байдалын божаңнадырынга ажыглаары кердүгеп. Ол-ла акшаны Флоридада болган Калифорнияда шериг лагерьлеринге бүдүп армия хелеелениктя өлүрүкчүлерни белеткээринге ажыглап турар. Америк шериг инструкторларының белеткээни бандиттерни Гондурасче октап турар. Олар ооң девискээриндеп Никарагуаже өлүрүкчү рейдилерни кылып, тараачыннарны болгаш улусчу эрге-чагырганың телээлерин чок кылып, үнүштдүжүттү өрттедип, мал-маганны үптеп, сүрүп ап турар. Ол ханныг үүлгедиишкиннерге Гондурастың реакциялыг шериг баштыңнары киржип турар, олар ийи чурттар аразынга боо-чепсектиг үскүлежиишкиннерни үндүрүүдүп болур чөңгөлер чорудар даалганы ТРЭ-ден алган, а ыяпчан барган таварылгада ону чылдак кылгаш, Каттышкан Штаттар шеринң дорт кинрер аргалыг апаар.

Америк шериг корабльдер Никарагуаның девискээр суглариңче арын-нүүр чок чаза базым кирип, самолёттары аныяк республиканың кырынга хайгыыл ужудуушкунна-рын үргүлчү чорудуп турар. Вашингтон бодунуң бир ыяк чепеээ — экономиктиг бүзээлелди база ажыглап турар. Америк пропаганда республиканың чаазаан нүүлден турар.

«Мен дайзыннардан кажандаа оршээл дилевес мен» — деп, Никарагуаның национал маадыры генерал Аугусто Сесар Сандино чугаалап чораан, ол 20 чылдарда американ интервентилерге удур демиселче бодунуң чаңгыс чер чуруттуларын баштаан. Ооң үлегерин амгы никарагуажылар эдерген, муң-муң эки турачылар улусчу милициянның отрядтарынга кирген. Никарагуаның чонунуң революсчу бедик тура-соруу болгаш патриотчузу иштики болгаш даштыкы реакцияга эртер арга чок моондак болган. А реакцияның соруглазы билдингир: Никарагуаны революстуг оруктан чайладыр, чуртту Вашингтонның аайынче киирер.

Сандинисчи улусчу революция никарагуа ажылчы чоннарның амыдыралынга үндезин чаартылгаларның эгезин салган. Революстуг чазак оларга сес шактыг ажыл күүнүн доктаатказ, социал хандырылганы болгаш медицина хандырылгазын магадылаан. Диктатураны дужүр октаан соонда удатпайн тургускан күш-ажыл министерстводу будүрүлгелерге ажылдаарынга таарымчадыг байлдалар турлун дээш харагалзап турар. Сомосаның үезинде америк монополияларга болгаш ук черниң капиталистеринге энне дошкуну-биле дарладып чораан ажылчы чоннарның амыдырал байдалын бедиңдеринче онзагай кичээнгейни салган. Чижээ, никарагуа шахтёрларның шалыны улусчу эрге-чагырганың чылдарында ийиден хөй катап өскен.

«Черни — ону болбаазырадын турар кижилерге» — никарагуа революциязының кол лозуңнарының бирээзи. Эрткен үш чыл иштинде аграр реформа министерстводу Сомосаның өг-бүлезининң кежигүнеринден болгаш улуг чер эзелериндеп хавырып алган 200 муң гектар черни тараачыннарга үзеп берген. Ниитизи-биле чоокку чылдарда кедээ ишчилерге 1400 муң гектар черни бээр. Революстуг чазак тараачыларны эргежок чугула кадзо ажыл-агый техниказы-биле хандырарын база планнап турар.

Экономика талазы-биле бергедээшкиниер туражок, кадык камгалалың болгаш чырыдышкынны хөгжүдеринче угланган калбак социал программаларны боттандырып турар. Никарагуага революциянын үш чыл оюн байырлап турар үеде үш ортумак, 17 эге школдалар ажыттынар, а июль 20-де ургларга улуг эмнелгенин ажыттынарының байырлалдыг ёзулалы Манагуага болур.

Никарагуаның революстуг чазаанның депшилгелиг политиказын делегейниң демократтыг хөй-ниитизи ханы хүндүлеп-биле хүлээп көрүп турар. Тайбыңны болгаш улустарының бот-башкарыыр эргезин камгалаар дээш, күрүнелер аразының харылзааларынга күштү ажыглаарындан ойталаары дээш республиканың туржуп турары ооң ат-алдарының делегей ареназынга чайгылыш чок өзеринге идиг болуп турар.

Никарагуа биле Совет Эвилелиниң аразынга пайыралдыг харылзаалар быжыг үндезинге хөгжүп турар. Ийи чурттарының ийи талалыг харылзааларын быжыглаарынче чүткүлүүнүң чайыннанчак херечизи болза Националь хостталганың сандиночу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал каптап тургузуушкунунуң чазаанның координатору Даниэль Ортега баштаан Никарагуаның күрүне делегациязының чоокта болган аян-чоруу болур.

Совет-никарагуа пайырал социал болгаш гуманныг чоруктуң принциптериниң, кижи төрелгетенге тайбың болгаш айылы чок чорук дээш, улустар аразынга акы-дүүмалышкы чорук болгаш эң-сеткил каттыштырылгазы дээш идеалдарының чаңгыс эптиннерге үндезилеттингел — деп, «Баррикада» солун ол аян-чорук үезинде бижээн.

С. ГОРБУНОВ, СЭТА-ның корр.

Манагуа.

АМЫДЫРАЛГА ЫНАКШЫЛ

Чөнгүс парта артында олурган ийи эжишкиже көрген соонда башымның эрии шимчээн. Мени кыйгырып туруп ол-дур деп бодаан, Молдавай олундаан-тура халаан.

— Зинин шилгедим чоп. Кичээнгейлиг дыннаар хөрек, — дээш, башкы олче: «Олур!» —дээн хевирлиг, хол чаңгыл каан.

— Кулаа кадыг кижи-дир ийин, башкы — деп, артыкы партадан бир-ле уругнуң көргээн аянныг үнү дыңналган. Анда башкының харыы-зы чайгыдыш чок, ширнин болган:

— Школага мага-бот талазы-биле бүрүн-бүдүн, кап-кадык кижилер өөренир үзүрлүг!

Ол чугаа соонда, үр-даа үе эртпээнде, кулаа дүлей үжурунда Молдавайны кичээлдерден хостаан дугайында дыңнадыгны директорнуң өмүүзиниден класс удурткузуу кээп дамчыткан. Өөредилгеден оспаксыраар, чанаттаарында шынак өөреникчи турган болза, ол «келдереп» харын эптиг чылдык-даа болуру чадавас, а Молдавай ону эң-не аар хөөн-биле хүлээп алгаш, дерткү классты доозкалак чыткаш-ла, школазын ара кагаш, чоруптар үжурга таварышкан...

Бо таварылга болгандан бээр барык-ла үжен беш чыл эрткенде, ам Молдавай Дожулаевич Иргиттиң бажыңында аяк шай аартап, ооң-биле бижиглекилге аргазы-биле хөөреңнеп олур мен. Көгерип бар чыдар бажының дүгүн, сарымзык эриш салып сүйбыгладаш, каттырбышаан, арай дүрген, келдиргимээр аян-биле ол чугаалап эгеледи.

— Чунар-бажыңнаан соонда, соок адыпкан боор, кулактың дыңнаары бүрээп. Район. Кызыл-даа эмнелгезинге кайчангаш-даа чадашкан. Ам бодларымга, ол үеде бөдүүн, эмчи-домчунуң-даа шаа ол, бичечаштарның кадыкшылы, өөредилгези дээш сагыш човаашкын, амгы шыкаш, шуудавакан турганы ол-дур ийин, шакдүлей арткаңы эгези ол болган — дээш, соксаш кыныырга, ооң үнүнге болгаш каракгарынга сөөлеттипмээн хараадал, кударал илдең көзүлгеш, ол-ла дораан чиде хона берди. Ыыт чок таакпылашканывыс соонда, ол чаңчыккан зайы-биле каттырган, уламчылады: —Ынчаардагы башкыларны, эмчилерни бактап, буруудадып-даа канчаар, хөгжүлдениң шаа-ла ол. Ам амыр ышкажыл. Бети дээрге, Кызылда дүлей, үнү чок уругларның тускай школазы-даа бар. Олче бистиң-даа школадан уругларны ап чорудуп турганын көрген мен.

Москвада Вишневский дээрге-рниг эмчизи кижи мен ышкаш 198 кижиниң 196-зының кулаан ажыдын эмээш, чүге ийизинге күш-четпээн деп бир-ле солундан номчаан мен. Кулаамны сактып келгеш, бирде аңаа бүзүреп, кордап-даа олурар мен ийин. Амдызында кижилер-биле ишнеп, бижиглежип чугаалажыр-дыр мен. Кадайым-биле бижик дамчыштыр таныжып, билчип алган болгай мен — дээрге, мен аңаа кезек боданыр үжурга таварыштым. «Амыдырал коңчуг-ла ышак кижи-дир ам бо!» — деп иштимде магадым-даа А. Молдавай Дожулаевич Иргит чугаалып үрүлүүлевишаан олур:

— Оң бир харлыымда-ла тускайлаш амыдырап-чурт, таар арганы дилеп эгелээн мен. «Чудуруун чудук аллында суккан эвес» дижир болгай. Кижиде бар үгаан-сарыыл, күш-ажыл—бо ийи кол, хуу-салымым чежеимнин-даа мунгаранчыг болза, амыдыралче түткүл мени хомудаттаан. Школага таныш алган эге үжүк-бижиним, каш-даа болза, билип алганым орус сестерим чурттапганы уламчылаар арганы менээ берген. Кадарчыдан бүдүрүлге, школа ажылынга чедир бедүүн ажылчын апарганымга өөрүүр мен. Мугур-Аксы коммунал ажылагый будурулгезинге, оон соонда бо-ла ортуман школага үр чылда одакчылап ажылдааным не чок барбаан. Одалга системазын, техниканы ажылчын чок чоруун, күш-ажылдың сагыпга чурумуп эки шинээдип алган мен дээрге, директор М. О. Саая-ның «Бодунуң ажылын, техниканы ыяк билир кижи» дээн сестерин сактып олурдум. Шынап-ла, Молдавай Иргит коллективте хүндүлүг, дыннаңгыр, күүседикчи, бире сеткилдеш, сагыпга-чурумнуг ажылчыннарның бирээзи. Оон дежурныйлаан черлериде одалга системазы доктаамал ёй-тап ажылдаан, чаңгыс-даа озал-оңдакка таваржып көрбээн. Школаның класстарынга, интерваттарның өрээлдериңе берип келген чылыы дээш башкылар өөреникчилер аңаа кезээде өөрүүр. Оон бадыткалы кылдыр Молдавай Дожулаевичиниң чыл сапында ап келген хөй санныг мактал бижиктерин, өртектиг шаңналдарын, «Башкы» хана солунга шүлүктээн байыр чедиишкинишкиннерин, баштактарны, йөрээлдерни чугаалаарга-ла четпир.

Молдавай Иргит чүгле эң эки ажылчын эвес, харын үлегерлиг ада, кижизидикчи деп башкыларга, хөй-ниитиге мактадып келген. Оон уругларының дөртү — школада, арткан ийизи удавас парталарга олуруптарлар. Барыла 1957 чылдан эгелээш бо үеге чедир ол бодунуң чайгы шилээзин геологтар-биле кады оларга орук баштакчылы. ажылчын болуп эрттирип келген. Гывага элээп каш чылдарда ажылдан турган геология-шинчилел бедуктериниң начальниктериниң телептиг үнелээшкиниерии М. Д. Иргит хөй удаа чаалап ап, күш-ажыл дептериңе эвээш эвес макталыг сестерни кирп бижиткен. Оон өгбүле альбомунда республиканың чараш бойдус чурумалдыг черлериниң делгемине эш-өөрү-биле кады тырттырган чуруктары база арбын. Оларның бирээзинин даштында үш кижини мынчаар төйылбырлап бижээн: «Орус Антышев, украин Вагавва тыва Иргит» — дээш Тожунуң бир чараш черинин адын бижип каан.

Саазында:

— Чүге-ле геологтар эдерип чоруп тур сен. Дожулаевич! — деп бижиптеримге, ол мынчаар харыылаан.

— Мээң оларның-биле кады ажылдажылгамны чамдык улус чүгле акша-көпеек чыып алыр соруглыг кижи дээр янзылыг шын эвес биле турар. Моңгүш-Тайганың кадырберт даглары. Тожунуң шыргай эзимнери менээ чайгы чеде дыштанылга, курорт черлери дег чараш, эргим. Тываның бойдус байлаан шинчилээрин кым күзевес боор, ол күрүнеге, ийет, бодумгадаа бир демей ажыктыг, солун —деп чугаалап олурду...

М. САЛЧАК.

ИЮЛЬ 20-ДЕН 22-Г.А ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Уругларга фильм: «Капитан Зирикоңуң шагы». 10.10 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 11.10 — «Халиф-Аист». Мультфильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Литваның телестудиязының документалдыг фильмилериниң программазы: «Клайпеда», «Каунастың чурук галереязы». 15.20 — Уругларга фильм: «Зимородок». 16.40 — Сээн ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин. «Эвээш болган тудум-па, улам эки». 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25 — Аваң школазы. 17.55 — Партилиың планнары — улустуң планнары. Саратов областың чижээ-биле кезээ чурттапга тудуунун дугайында дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегейниң П. И. Чайковскийниң аттыг VII конкурузунуң жюри кежигүннериниң чугаалары. 19.40 — Экранда: «Баштайгы хол-хавы» деп кинокомедия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.25 — Олимпий оюннарыңга совет спортсменнериниң киржип келгенинден бээр 30 чыл болганыңга холбаштыр спорт программазы. Олимпийжи оюннар киржикчилери-биле ужуражышкыын. «Олимпиада— кайгамчыктыг-ла-дыр сеп». Документалдыг телефильм. Оон төнгенинин соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Хүлер куш». 1-ги, 2-ги сериялар. 14.10 — Француз дыл. Өөредилгенин 2-ги чылы. 14.35 — Мотокроска делегей чемпионады. Кишинёвтан дамчыдылга. 15.20 — Эртем амыдыралы». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Атоммаш. Эртем кудумчузу». Документалдыг фильм. 18.20 — Чарлаалдар.
МОСКВАДАН

18.25 — «Золушка». Мультфильм. («Орбита-3»).
КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Улусчу контроль». 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.15 — «Казактар». «Мультфильм». 19.35 — «Неополитан ырылар». Фильм-концерт.
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Билдинмес актёр дугайында тоожу». Уран-чечен фильм. 23.00 — 00.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Минск) Киевтеп дамчыдылга. Чапсар үезинде — «Ашхабад. Хосталга кудумчузу». Документалдыг телефильм.

ИЮЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Баштайгы хол-хавы». Уран-чечен фильм. 10.15 — «Кино ажыроруктарының клуву». 11.15—«Бременниң хогжумчулери». Мультфильм. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Бодуң мергежилиң тыл ал». «Жазылбек-ата». 15.10 — «Горазонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.10 — «Объектив».

КЫЗЫЛДАН

16.45 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН

17.00 — «Эртем амыдыралы». Микробиология. 17.30 — «Горнистер, харыылаңар!» 18.15 — Мультфильмнер программазы: «Лошарик», «Мөңгүлер чочак-тараа-биле каңчаар дайылдашканы». 18.45—Бөгүн делегейде. 19.05 — «Чурттуң шөлдеринде». Алтай крайда мал чемперин белеткеп турарының дугайында. 19.20 — Польша Улус Республиканың национал байырлалы — Катан тургузуушкун хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма. 20.05 — Зелена Гура (ПУР) хоорайга совет ыры фестивалы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — Останкинонуң Концерт студиязында С. Паровчатовтуң шүлүглелиниң кежээзи. Оон төнгенинин соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Хүлер куш». 3-кү серия. 13.05 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Космуң черинде». «Бой, Лель, Чингис болгаш өскелер-даа». 13.40 — Немец дыл. 14.10 — «Федор Трофимович болгаш өскелер-даа» 2-ги дамчыдылга. Дамчыдылгага Украинаның КП Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун киржип. 14.40 — Мультфильмнер программазы: «Бичии уруг болгаш адыг». «Даарта эртен даарта болуур». 15.00 — «Шүглүглел». Владимир Маяковский. 15.45 — Телемедээлер. 15.50 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мультфильм. 18.20 — «Космос кавайының гипотезазы». Документалдыг фильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.25—Чарлаалдар. 19.30 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Ушку хемчээшкин» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия — «Чанар».

ИЮЛЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Бременниң хогжумчулериниң изи-биле». Мультфильм., 9.15 — «Кайседра». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — киижи бүрүзүнүң хереэ». Документалдыг фильмнер программазы: «Чес дагның кижилери». «Че-ве. хереэжеңнер», «Силерниң качээнгейиңерни угландырдым», «Сөөлгу дүжүрүнүүшкүн». 15.30 — «Хоойлуну билир сен бе?». 16.10 — «Кадыда — шайыралдыг өг-бүлелер».

КЫЗЫЛДАН

16.40 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН

16.55 — Уругларга фильм: «Хоочун чурттакчы». 18.10 — «Электро-82». Делегей делгезиниден репортаж. 18.30 — «Аныяктар адрестери». ВЛКСМ-ниң XIX съездиниң делегады Рязань областың «Покровский» совхозунуң колхозчилери В. Мещеряков-биле ужуражылга. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ. «Айтырыглар-дилээшкинер-шиитпирлер» деп, белүк дамчыдылгадан. Дамчыдылгага киржирлер: ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри С. Ф. Антонов, ССРЭ-ниң балык ажылының министри В. М. Камепев, ССРЭ-ниң кат-чимис-ногаа ажыл-агыйның министри Н. Т. Козлов, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Леня. Хереглекчилер Пайтилеллеринин Төп эвилелиниң Баштаар черинин даргазы А. И. Струев олар киржир. Дамчыдылганы политактиг хайгааракчы Л. А. Вознесенский чорудар. Ол төнген соонда — конперт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улуг кижилерге контроль ажыл». 1-ги дамчыдылга. 21.10 — Бөгүн делегейде. 22.25 — 23.10 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. Кубаньның күрүнеңи казак ыры бөлүүнүң конперти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Манеж хаанын». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 13.10 — Испан дыл. 13.40 — «Шыдыраа школазы». 14.10 — Күрүнеңи Төп конперт залынга совет ыры концерти. 15.30 — «Корабль тудугжулары». Документалдыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Уругларга фильм. «Күзел оду». Ойнаарактар шинзи. 1-ги серия. 19.10 — Телемедээлер. 19.25— «Хамаатты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 19.35 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлаалдар, реклама.
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 20.15 — «Дагның улуг амытаны». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Ушку хемчээшкин» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «Командириң шагы».

ТУЛГАН ЧЕМПИОН

Республиканың малчыннар наадымының ийиги хүнүнде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар болган. Эң ылангыя мөге хүрежин, аът чарыжын наадымга келген көдээ ажыл-агыйның мурлакчылары, кызылчылар болгаш оон аалчылары улуг сонуургал-биле көргеннер.

Кыштың соогунга, чайның изиниге дадыккан хүреш-хүрең аран-шыралларында катты-хөг, өөрүшкү долган, хөректеринде орден-хавыяа каан-аяс хүнүнүң хереллеринден чаймынаан малчыннар, кадарчылар, саанчылар, хүндүскүнүң бир шак ажа дүжүп чыдырда-ла Культуранның болгаш дыштанылганның И. Гастелло аттыг парыгынче шуужүп-ла турганнар. Оларның аразында часкы үеде тайга черге четчип үнген айыраң-каас чечектерге демей бистиң аныяк өскенивис база-ла хөй.

Хүндүскүнүң 14 шак чедип турда, «Хүреш» стадионнуң олуттарын чыылган чон эелекен. Үк стадионнуң шупту олуттарында хары угда 17 мүң хире кижи олурар. Эрткен воскресеньеде олуттар шупту ээлиг болган. Моон мурнунда ол стадионга ынча хөй кижи чыылганы ховар. Ол чорук тыва чонның адаегбелериниден салгал дамчып келген национал оюну —тыва хүрешке сонуургалдың улуунуң бир үлегерлиг херечили.

Шак-даа келген. Стадионнуң барыыл талакы индиривден национал хептерлиг мөге салыкчыларынга үдеткен республиканың эң шыырак дээш 64 мөгээн стадионнуң погаан шелүүге девип үнүп келген. Тааланчыг хөгжүм үнү ону үдээн. Алдан дөрттүң аразында, начыннарның аразында республиканың ат-сураглыг мөгелери Иван Хураган, Николай Сынап-оол, Чадамба Ооржак, Сергей Данзы-Белек, Өлзей-оол Ооржак дээш кымнарны чок дээр.

Баштайгы салыгларда дуржүлгалыг мөгелер боттарының опагларын арыг октап, чоруп олурганнар. Ийиги садыг соонда аныяк мөгелерден ылгалып, дуржүлгалыг спортчуларны октап турар аныяктарны чыылган чон хей-аът, сорук киирип турганнар. Шынап-ла үшкү салыгга чедир республиканың дуржүлгалыг мөгелери аныяк, өзүп орар оолдарга октаткылаан.

Бо чылын ортумак школаның 10 класын дооскан Тес-Хемден келген аныяк мөге Айзаар Суваадын шыырак дээш сес мөгениң санында киирап, чүгле дөртку салымында аштырыышкынга таварышкан. Наадымда болган хүрешке киришкеш, чыылган чонга бараан болуп шак ынчаар хүрешкеңи аныяк мөгеге улуг чедиишкин болганы чугаажок.

Салыглар-көвүдеп, шаңналдыг чер дээш хүрежир мөгелерниң саны эвээжээн тудум стадионга олурган көрүкчүлер артыл калган мөгелерни хей-аът киирип турганнар. Стадионнуң кайы-даа талазы олуттарынче көөрге, ону дескиндир эдилелдешкен республикаларның туктарын, лозун-плакаттарны хөйү-биле аскан. Оларның аразындан «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга!», «ССРЭ-ниң түргустунганындан бээр 60 чыл ооң күш-ажылга чедиишкиннерлиг үткүлүнде!», «Республиканың малчыннар наадымының киржикчилерине изиг байыр!» деп чарашгыр бижээн лозуңнар кижи бүрүзүнүң кичээнгейин хаара түдүп турган.

Дөртку салыг соонда эң шыырак 4 мөге артып калган. Оларның аразында Улуг-Хемден келген Найдан-оол Доспан, Чөөп-Хемчиктеп Николай Сынап-оол, Сыын-оол Күжүгет район-ну төлээзи аныяк мөге Владимир Моңгуш олар-дыр. Оларның шупту-зунуң мергежили чангыс. Найдан-оол Улуг-Хемниң Хайыракандз, Николай биле Сыын-оол кайызы-даа «Сүт-Хөл» совхозта, Владимир «Шамбалыг» совхозта чозаачылап турарлар.

Бо үдээд Н. Сыын-оол биле С. Күжүгет, Н. Доспан биле В. Моңгуш олар ужуражы бергеннер. Аныяк мөге В. Моңгуш шелге үнүп келгеш, аваангыр-кашпагай хөделиишкиннерни кылып турган, бир карак-чивеш дээр аразында октап алган. Сыынап-оол биле Күжүгеттиң хүрежиниге С. Күжүгет экижи октаан.

Наадымның тулган чемпиону деп хүндүлүг ат дээш түнел хүреште С. Күжүгет биле В. Моңгуш ужуражы бергеннер. Аныяк мөге Владимир Моңгуш бо чылдың май 1-де «Шын» солуннуң шаңналы дээш болган хүрешке үжүүрлешкен. Ынчан аныяк мөгениң ол чедиишкинин дуржулгалыг мөгелер шоолуг-ла хүрекке албайн, дүш болган-дыр деп каапнар. Шынап-ла май 9-та Тиллелге хүнүнде болган хүрешке Владимир бирги опаанда-ла аштырыышкынга таварышкан.

Спорттуң национал хевирлериниге Сибирьнин болгаш Ыраажы Чөөп чүктүң улустарының Лаг-Алтайга июньта болуп эрткен спартакнаадымына В. Моңгуш чедиишкиниг киржип, бозунуң депизиниге бирги черни алган. спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастерининг нормазын күүсеткен.

Ынчангаш аныяк мөге бо үезээда база 64 мөгениң аразындан ылгалып, чемпион ат-соон хүрешкеңи таварылга эвес, ооң мөге-шыырап база-ла бөлүктээп.

Үстүпке ийи мөгениң хүрешкинге дуржулгалыг, бедик орга-мергежилдиг Сыын-оол Күжүгет аныяк мөгени октаан, республиканың малчыннар наадымының хүрешчүзү тулган чемпионнуң төрээн аалы деп болгаш аттыг дээш В. Моңгуш үжүүрлешкен.

В. ЧАЛАМБА.

ЧУРУКТАРДА: көрүкчулер: шүлүглеп мага С. Күжүгет биле ужуурлешкен В. Моңгуштун девип турары.

Аэропорт

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёлүтаар агырга республикага бөгүн эдир будуттаар, чамдык черлерге кедек чаъстап, дыпырээр. Муруу-барыын угланышкынының хаттың дургени секундада 9—14, чамдык черлерге 3—8 хүндүс — 26—31, чамдык черлерге 17—22 градус чылыр. Республиканың автоорукталрынга кестүрү эки.

Кызылга эдир булуттаар, дүне кезек чаар, хүндүс чагбас. Соңгу-барыын угланышкынының хаттың дургени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 14—16, хүндүс 27—29 градус чылыр.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищезин даразында салбырдарга өөренирлерин үлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Билдиришкинин августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээнинер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдиришкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (болу-биле), эмчи шынызылгазы (№ 286), 3×4 см хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептериниң үшта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынызылга. Паспорттуу боду көргүзер. Сургууллаар составынга кирер саналр хуусаазы —августуң 22—24 хүнү.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай. Кечил-оол кудумчузунда № 2 бажын.

Кызыл хоорайның № 11 профтехучилищези хоорайның болгаш районнарның школаларын дооскан аныяк оолларны болгаш кыстарны 1982-1983 өөредилге чылынга монтажны регулировщик, токарь, фрезеровщик мергежилдерге өөредирп-биле хүлээп алышкын кылырын чарлап турар.

Өөренир хуусаазы —1 чыл. Өөредилге 1982 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Сургууллаарга айда 80—85 рубль стипендиязы бээр болгаш чаагайжыды тутказ общежитие-биле хандырар.

Өөренирин күзээнер дараазында документилерни киирер:

1. Ортумак билиг дугайында.
2. Чурттап турар черинден шынызылга.
3. Ажыллап азы өөренип турган черинден характеристика.
4. № 286 эмчи шынызылгазы.
5. 3×5 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруктар.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң № 1 «б» бажын.

ДИРЕКЦИЯ.

АҢНААРЫН ХОРААН

Сыын мыйызының сөөктедир үеэн келгеп-биле ооң эң шынарын чидиргенчи барыладаашаан, сымыны пант белеткээн соруга-биле аннаарып 1982 чылдың июль 12-деп эгелеп соксадыр дугайында шиитпирни Тыва АССР-ниң Министолер Чөвүдели хүлээп алган. Бо шиитпирнин күүседеттинге шынгыы контроль тургузарын Аннымр-тывыш ажыл-агый эргелелинге дааскан.

Тыва АССР-ниң Күркүш-ажылчы ажаалга кассазы Иркутскиниң учёт-кредит техникумунга 1982-1983 өөредилге чылында «Ажаалга кассаларынга учёт» деп мергежилге хүндүсүң салбырга өөренири-биле ортумак школаны доосканнарны хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилгенин хуусаазы 1 чыл 8 ай.

Техникумну доосканнарга бухгалтер деп мергежилди тыпсыр. Техникумга киреринг күзээнер орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) бижир, математиканга (аас-биле) шылгалдаларны күрүне башкызының Тыва конторазынга келгеп техникумуп үйүүшкүнүүт шылгалда комиссиязынга дужаар.

Сес чыл школазын мактал бижиктиг болгаш ортумак школаны алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле доосканнар кижилерни, а од мыкаш профессионал-техниктиг училищелерни тергиин дипломнар-биле доосканнарны техникумга киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Оон аңгыда «амдык эртемнерни өөренирине оюна чедиишкинерни дээш» мактал бижиктерлиг кижилерни ол эртемнерге киреринин шылгалдаларын тудар таварылгада база экзамен чок хүлээп алыр.

Кызыл хоорайдан аңгы черлерде чурттап турар кижилер документилерин ол черлериниң ажаалга кассаларынга дужаар.

Билдиришкинге кожар чүүлдер: билиниң дугайында документ (болуу), № 286 эмчи шынызылгазы, күш-ажыл дептеринден үшта бижилге (практиктиг ажыл стажтылар), 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чуруктар.

Документилерни Тыва АССР-ниң Ажаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар кидизинге 1982 чылдың августуң 10-га чедир хүлээп ап турар АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 31 бажын.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёша Птицин ажызын дадыктырып тур» 10.10, 11.40, 13.10. «Човуланыңың болгаш килеңнин оруу-биле» 14.40, 16.40, 18.35, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дамзы» 16.50, 18.40, 20.30. «Киночылдыг» 14.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Туттурбас аъдан пегекчизери» 17.40, «Дамгыкыда тен амгыдыр» 19.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу бажын № 1. ТЕЛЕФОНШАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, кадыкмегелгилиг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, пайгай в аныыдыраа болгаш совет тургузуг кидистерининг 2-37-13, пропаганда кидизининг 2-31-75, культура кидизининг 2-23-54, кадро аажы-агый кидизининг 2-21-42, үлетпүр кидизининг 2-11-75, чагаа кидизининг 2-41-27, информация кидизининг 2-20-00, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун неделяйи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1351

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министерлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң газазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—01423

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (11967) | 1982 чылдың июль 21, среда | 1925 чылда үнелезилеттингеи | Өртээ 3 көп.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызынга эш В. Б. Добромысловту томуйлаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединии доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызынга эш Владимир Борисович Добромысловту томуйлаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединии Президиумунуң 1982 чылдың июль 16-дагы Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

АКЫ-ДУҢМА ӨГ-БҮЛЕДЕ

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде «Чангыс эптиг өг-бүледе» деп юбилейлиг делгирер чүүлдериниң он беш залдарының эвээнга хүлээлгелерин июль 19-та Киргизия бодунга алган. Чурттуң Кол делгелгезинде Кыргыс ССР-ниң хүннери эгелээни ол.

Киргизияның Компартиязының ТК-зының секретары К. Н. Кулматов баштаан республиканың делегациязын москвачылар чечектер-биле уткаан. Совет Киргизатан бодунуң чедиишкиннерин СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, акыдумалышкы улустарның ак сеткилдиг дузаламчызының ачызында чедип алганын рапортка оңзалап демдеглеп турган.

Москвада юбилейлиг делгелгеде делгээн чүүлдер оны көргүзүп турар. Оларның бирээзи — Нарын хемде болгаш ооң адырларында шуушкак электростанцияларның македи-дир. Республиканың энергетика базазы өзүп орар: Курпсай ГЭС-тиң тудуу доостур четкен, Таш-Кумыр ГЭС-те чаа агрегаттарны ажылдадып киирип турар. Ол гидростанцияларны бүгү чурт тудуп турар.

Ден эргелиглерниң эвилелинге Киргизия 60 чылдар дургузунда делегейниң эң сайзырангай күрүнелериниң денелиинге чедир көдүрүлген. Ам ооң индустриязы — чүс ажыг адырлар-дыр. Хаанныг Россияның хожудангай кыдыкызыгаары турган ол черде социалистиг тургузуушкунуң чылдарында беш чүс ажыг үлетпүр бүдүрүлелерни тудуп турар. Оларның продукциязын даштыкының он-он чурттарында билир.

Киргизияның бойдус байлактары шуут тоолда чүве дег эртине-дир. Совет эрге-чагырганың чылдарында республикага ажыктыг казымалдарлыг, ооң иштинде хөмүр-дашты, нефтиниг, газтыг он-он черлерни ажыткан. Ол бүгүнү кижилерге бәрааи болдурган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агый делгелгезинде делгеттинген ол чүүлдер даг чурттуң шөлдериниң болгаш фермаларының эдбек байлактары-биле, Аъш-чем программазын бүтандырар дээш республиканың ажыл-ишчилериниң планнарын биле таныштырар. Ажылладыг чүс гектар черге хамаарыштыр хойларының санының талазы-биле Киргизия чуртта бирги черни, а дүк бүдүрериниң талазы-биле үшкү черни эзлеп турар.

Чырыткыланчак делгелге баштайгы беш чылдар планнарының бүгү улусчу тудуу — Улуг Чүй каналының дугайын тооҗуп турар. Ам ол 1700 км шөлдүп чоруткан нарын суггарылга системазы-дыр. Тараа, бахчи культураларының, виноградтың бедик дүжүттериби-ле Чүй шынаазы бүгү чурттуу алдаржыдып турар. Ында Ортаа Азияда чигир сөөклазы өстүрер кара чаңгыс зона бар. «Республиканың суггарылга каналдарының нийти узун дурту 27 муң км ашкан» деп, диаграммаларның бирээзинде бижээн. Суггарылганың үнер дөстери шыкты чүгле Киргизияга эвес, харын Казахстанга, Таджикистанга база берип турар.

Республиканың алдарлыг кижилериниң арын-шырайлары фото-чуруктардан көстүп турар. Мындыг факт хөй чүүлдерниң дугайын чугаалап турар: Киргизияда назылаашкының ортумак үргүлчүлели Улуг Октябрьның соонда 32 хардан 73 хар чедир өскен. Революция мурнунда кижилери үжүк-бижик чок чораан бо чуртта дээди болгаш ортумак тускай бежен ажыг өредилге черлери бар.

И. НОВИКОВ, СЭТА-ның корр.

Москва.

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш Пленумнуң чүүлдүг деп көргени ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин моон соңгаар улам хөгжүдериниң айтырыгларын үндезини-биле чаарты тургускан болгаш ылаңгыя ооң-биле тудуш холбаалыг Аъш-чем программазын боттандырарын бүгү улустуң херээ деп тодараткан. Ынчангаш Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы түңнелдерин бо чылын-на берген турзун дээш бүгү чүвени кылыр апаар деп, эш Л. И. Брежнев илеткелинге демдеглээн.

Амгы үеде ол бүгүнү амыдыралга боттандырарынга үлүүн киирер ындыг чугула чүүлдерниң бирээзи келир кышка удур мал чеминиң элбек нурлавырларын тургузары болуп турар.

Мурнундагы чылдарга бодаарга, республикада тарымал мал чеми культураларның болгаш чайгаар үнген сигенниң үнүжү дыка эки болуп турар.

Мал чемнериниң белеткелинче республиканың ажыл-агыйлары колдуунда эртнен чылдан эрте болгаш организастыг кирген, ажылдың темпизи болгаш шынары база дээре. Совхоздар мал чеми белеткээрин тускай адыр кылдыр организастааш, механизастаан комплекстиг бригадаларны, отряттарны тургускулаан. Амгы үеде мал чеминиң белеткели бүгү ажыл-агыйларда калбарган болгаш Таңды, Бии-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик районнарда эки чоруп турар. Мооң-биле чергелештир чамдык совхозтар мал чеминиң белеткелинге четче эвес белеткелдиг киргени, машина-техниканың, агрегаттарның чамдыктары белен эвес болганы, от-сиген эки үнген бо чылда безин чамдык совхозтарда темпининг эвээш өзүлделиг болуп турары партия, совет ажыл-агый органнарын, профэвилел, комсомол организацияларын дүвүредиэ ужурлуг.

Малга четчир, харын-даа артыкшылдыг чем-суурну тургузары бо хүннерде чүгле көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының эвес, бүгү хөй-ниитиниң, бүгү чоннуң чугула херээ болуп турар. Бо болза СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалында «...Көдээниң бүгү чурттакчылары болгаш хоорайның ажылчы чоннары Пленумнуң шиитпирлерин күүседиринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр...» дээн бүзүрелинге хамаарыжыр чугула сорулгаларның бирээзи-дир.

Мал чеми белеткээриниң кол өзээ тускайжыткан комплекстиг бригадалар болгаш отрядтар болуру билдингир. Ооң-биле чергелештир хоорайларның болгаш суурларның бүгү чурттакчыларын, күш-ажылчы коллективтерин аңаа киириштирери, бүгү-ле бар аргаларны долу ажыглаары мал чемин көвүдедиринге аажок улуг немелдени бээрин дуржулга бадыткаан. Чурттакчы чонну болгаш күш-ажылчы коллективтерни бо чугула кампанияже мобилизастаар талазы-биле эки дуржулга Кызыл, Туран хоорайлар, Хову-Аксы суур, Каргы, Чыраа-Бажы, Бай-Тал, Хандагайты, Эрзин, О. Шынаа көдээ Советтерде болгаш өскелерде-даа бар апарган.

Чижек кылдыр алырга, СЭКП Кызыл хооркому болгаш хоорнүүскон эртнен чылын кызылчыларның мал чеми белеткээр даалгазын күүседирин хандырган. Бо чылын даалгаларны коллективтерге июнь эгезинде-ле берген. Ынчангаш элээн хөй коллективтер будук-бүрү белеткээр онаалдаларын күүседипкеш, сиген незилдезинче кирген. Кызылчылардың үлегерин өске хоорайларның болгаш суурларның чурттакчылары эдерери күзенчиг. Амгы үеде чурттакчы чоннуң киржилгези-биле будун-бүрү белеткээри Чөөн-Хемчик, Кызыл, Өвүр, Бай-Тайга районнарда багай эвес чоруп турар.

Ынчалзажок хоорайлар, суурлар чурттакчыларының мал чеми белеткээринге киржилгези ам-даа чогуур деңнелге калбарбаан. Кызыл хоорайда безин улуг-улуг коллективтер бо ажылче кирбээн. Бии-Хем, Тожу, Каа-Хем, Таңды, Тес-Хем районнарның чамдык суурларының чурттакчылары, коллективтери алган даалгаларын күүседиринче далашпайн турар.

Мал чеми белеткээр кампанияны билдилиг удуртуп башкарыры чер-чер Советтериниң, оларның күүсконнарының дорт хүлээлгези. Бо ажылды организастаарда олар СЭКП обкомунуң VI пленумунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының шиитпирлерин удуртулга болдурары чугула. Совхозтарның мал чеми белеткеп турар комплекстиг бригадаларының, отрядтарының ажылын күүсконнар хүн бүрүнүң хайгааралынга албышаан, оларга депутаттар постуларын тургузуп, доктаамал комиссияларның хыналдаларын оранизастаары чогумчалыг.

Чурттакчы чонну болгаш коллективтерни бо чугула кампанияже калбаа-биле киириштирерин, бар бүгү аргаларны үлам долу ажыглаарын хоорай, суур, көдээ Советтерниң күүсконнары хандырар хүлээлгелиг. Бердинген даалгаларның күүселдезин коллективтер, кудумчулар, кварталдар, округтар аайы-биле депутаттарны, доктаамал комиссияларны, активтерни идепкейлиг киириштирип тургаш организастаары, контрольдаары чугула. Улуг-даа, бичии-даа кижилер, коллективтер бо ажылга идепкейлиг киришсин дээш тайылбыр чорударын, социалистиг чарышты организастаарын, мурнакчыларны деткиирин, массалыг шефтээшкиннерни организастаарын күүсконнар боттандырар сорулгалыг.

Амгы үеде хоорайларда болгаш суурларда коллектив бүргүзү мал чеми белеткээр тодаргай даалгаларлыг. Оларны эрте болгаш эки шынарлыг күүседирин хандырар дээш күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниити организациялары боттуг ажылдарны организастап чорудар ужурлуг. Маңаа СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин, дүжүт ажаап алыышкынын болгаш 1982—1983 чылдарның нышны үезинде мал ыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчегләр дугайында» доктаалын база республиканың партия, совет органнарының бо талазы-биле доктаалын удуртулга болдурар херек.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

«Шын» солун бөгүн Күш-ажылчы алдар тугун Сат Биче-оолдуң сигенчи бригадазының чедиишкинниге алдар болдуруп көдүрдү.

«Сүт-Хөл» совхозта машина-трактор мастерскаязының 16 кижилиг сигенчи бригадазы он хонук дургузунда 25 тонна сигеннии хол кадыыры-биле кескеш, сарааттаан. Уң ажыл хүн келген тудум-на шуудап турар. Бригада кежигүннери 150 тонна онаалдазын хуусаа бетинде күүседир хүлээлгени алган.

Мурнакчылардан үлегер алыылыңар!

КӨРГҮЗҮҮ БЕДИК

Көдээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының сүт-бараан фермаларының саптан судуу элбеп турар. Саар инектерииң кададың инек кадарчылары багай эвес чорудун келген. Инектеп-не ортумаабиле хүнде 8,7 кг сүттүг саап турар. Ылаңгыя Бичеп Оюн, Ирина Будукай, Наталья Куулар, Зинаида Оюн болгаш өске-даа операторларның көргүзүү бедик.

А. ЗАЙЦЕВ.

ЭРТЕНДЕН ОРАЙГА ЧЕДИР

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хову-шөлдеринде, өске ажыл-агыйларда ышкаш, мал чеминиң белеткели организастыг чоруп турар. Ажыл-агыйда бүгү күштүг бо чугула кампанияже хаара тутган. Мал чеми белеткээр бригадалар, звеноолар «Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү улустуң херээ» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар болгаш сиген, люцерна кезилдезии оларның хоолулуг шынарын чидирбейи, чогуур хуусаазында белеткээр сорулганы салган.

Кызыл-Чыраада люцерна кезип турар механизастаттынган бригадаже бар чорувуста, долдур «ногаан дүжүт» сөөртken машиналар орукка удаадараа сүрүштүр эртип турду.

Шөлде ажыл хайнышкынныг. Агроном тускай эртемнииг бригадир Д. Монгуштуи удуртканы мал чеми белеткээр механизастаттынган комплекстиг бригада кезилдеии мында түлүктеди берген. Совхоз директорунуң мал чеми белеткелиниң талазы-биле оралакчызы Доржу Мажаевич Монгуш бригаданың ажылы-биле таныштырды:

— Эрткен чылга бодаарга, совхозтуң девискээринде сиген шөлдеринде от-сигеннин үнгени багай эвес, ылаңгыя люцерниның баштайгы дүжүду эки болган. Ынчангаш бүгүнгү байдалдан алырга, мал чемин түгле четчир кылдыр эвес, харын ооң артык курлавырын тургузуп ап болурунуң аргазы бистe бар. Мал чеми белеткээр звеноларны, бригаларны таарыштыр тургускан. Сигенчи № 2 бригада Чыргакыда. Бо хүннерге чедир ында 35 тонна сиген белеткеттинген. Хыргыыш белеткээр он кижиден тургустунган звено Хорум-Даг девискээринде ажылдап турар. А кол күүвүс бөгүи ында — бо механизастаттынган комплекстиг бригадада — люцерна шөлүнде ногаан масса белеткелинде. Олар бо хүннерде 63 гектар черниң люцерназын өжаап турар. Бо девискээрден ону 500—600 тонналы алыры көрдүнгеп.

Бо чылын совхозта люцерна шынап-ла чаагай үнген. Ооң кезилдезин бо сезоида уш удаа чорудар деп турарыда таварылга эвес. Ногаан массаның ажыктыын көргеш, совхоз бар шөлге немей 102 гектар люцернаны тараан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр мал чеминиң белеткелии кажангызындаи-даа организастыг чорудар сорулгалыг. Ынчангаш сигенчилериин ажылының темпизи чугула кампанияның баштайгы хүннеринден тура бодаик. Совхозтуң парткому, ажылчын комитеди мал чеми белеткекчилериниң аразында социалистиг чарыштың негелделарин ажылдап кылган. Күш-ажылчы маргылдааны ол ёзугаар түңнээр. Шак-үеии, техниканы чеп ажыглап тургаш, чидириг чок ажылдаары — мында хүнүүн чугула негелдези болган.

Совхоз девискээринге чоруп тура, мал чеминиң белеткелиниң пиитизи-биле организастыг чоруп турарын көрдүвүс. Совхоз директору К. Б. Куулар суурнуң чурттакчыларының бо чугула ажылга идепкейлиин, тура-соруун мактап турганы таварылга эвес. Бистиң аңаа барган хүнүвүсте суурнуң чурттакчылары кварталдар аайы-биле ээлчегliг шефное база үндулер. Оларның күжү-биле бо хүннерде 300 ажыг тонна ногаан масса белеткеттинген, ол сан хүн санында немежир.

Чыраа-Бажы ортумак школазында күш-ажылдың болгаш дыштанылганың бүдүрүлге бригадазы төрээн совхозунга улуг дузаны чедирип турар. Оларның ижии улуг үгбалары, якылары мактаар. Совхозунга дузалашпышаан, уруглар бригадазының турлаанда 50 гектар сиген шөлүүн суггарылгазын чорудуп турар болгаш ынча хемчээлдиг шөлде картофель өстүрүп турарлар. Аиаа немей 100 тонна сигеннии белеткээр хүлээлгелиглер. Чайгы хөглуг дыштанылгазын уруглар төрээн совхозунга дузалажып, ажыктыг эрттирип турарлар.

Хээндектээн ногаан масса чүдүрген машиналар шөл, АВМ, силос салыр онгар аразынга үзүктелбес. Совхозтуң АВМ-и база-ла туруушкун чок ажылдап турар. Оператор-машинист коммунист Дадар-оол Монгуш болгаш ооң кады ажыллап турар өөрү чымыштыг бо үеде шак, хүн бүрүзүнүң үнезин эки биичир. Ниитизи-биле 80 ажыг тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген.

Аъш-чем программазын боттандырарынга совхозтуң ногаажылар звенозу боттарының улуун база киништирер. Он беш кижи составтыг звено бо күзүн бир, үш га черлерден помидорну, капустаны база сес тонна ранетканы ажаап алыр болгаш огородтан 50 тонна дүжүттү алыр сорулгалыг.

Мал чеми белеткеп турар участок бүрүзүиде ажыл хайнышкыныг, кара эртеидеи орайга дээр ол соксавас, мал чеми немежип, савалаттынып-ла турар.

Эрткен чылын мал чеминиң белеткелинге агаар-бойдустуң таварымча чок байдалдары турза-даа, ажыл-агыйның ишчилери девискээринден үнмейи, малынга четчир чем-суурну тургузуп алганын совхоз директору демдеглээн. Ындыг болганда, бо чылын хүлээлге бирүн күүсединнер дээрииге бүзүрел улуг.

В. КУУЛАР,
Чөөн-Хемчик район.

САРААТТАР НЕМЕШПИШААН

Барыын-Хемчик районнуң совхозтарындан мал чеминиң белеткелин «Барлык» эң шапкынчыктан. Ажыл-агый 6500 тонна сиген белеткээр планныг. Бо хүннерде 200 ажыга суггаттыг черниң сигенин кезип белеткээн, ооң 480 тонна мал чемин ажаап алган. Бир гадан-на сигеннин ортумак дүжүду 21,5 центнер болуп турар. Сиген ажаалдазындан ангыда мал чеминиң өске культураларының дүжүдүн ажаап база бүдүрерин уламчылавышаан. Будук-бүрүден, чиге тал ыыштардан витаминиг сиген далганы 37 тонна чедир бүдүрген.

Совхоз машина-техниканы кижи күүнү бо хүннерде мал чеминиң белеткелиине мөөнеп, бо бүгүнү багай эвес организастаан. Ниитизи-биле алырга, 210 кижини мал чеминиң белеткелиинче хаара тутган. 16 трактор, сиген кезер 5 машина, 2 стогомет, 5 грабль мында ажылдап турар. Бригада, звено аайы-биле үстүп, социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар олар ажылдап турарлар. Ылаңгыя Аксы-Барлык болгаш төп салбырның мал чеми белеткээр ийи бригадазының ажылдап турары үлегерлиг. Көк-оол Сааяга удуртkан Аксы-Барлыктың сиген бригадазы кыска үеиин дургузунда 250 тонна мал чемин белеткээн.

Чоокта чаа СЭКП райкомунуң бюрозу, район Совединиң күүскому, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкому болгаш комсомол райкому мал чеминиң белеткелиниң социалистиг чарыжының июль айның баштайгы декадазының түңнелин үндүрген. Ол соиук улашкан чарышка «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык бригадазы тинлекчи болган, мурнакчы коллективке СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Чарышка тинлээш, хей-аът киргеи бригада бо хүннерде күш-ажыллың темпизин кошкатпайн улам соруктут ажылдап турар. Сиген шөлдеринде сараатгар немешпишаан.

Кезек чаашкыннар эрткенииң соонда от-сиген ам-даа немештир үнүп турар. Машина-техника кирип шыдавас, мал чеми ажаап алырынга шоолуг-ла таарымчалыг эвес черлериң сигенин «Барлык» совхозтуң сигенчилери арттырып кагбайн, ажаап ап турар. Бо үчастокта хол кадыры-биле сиген кезер 25 кижини тургускан. Бугалар уннарында, ыяштар, хараганнар болгаш өске-даа шапгараазынар аразының сигенин оларр кезип киргеи.

Чайгы хүннүң чаңгыс шагыдаа улуг үнелиг. Ол дээрге кыштаглаашкынны магадылаарынга, мал бажын онча-менди остүрерииге херек шак-үе-дир. Ынчангаш аңаа хумагалыг болуп, шак, хүн бүрүзүн тоннатонна мал чеминче «шилчидериэ» — көдээде чурттап орар кижи бүрүзүнүң чугула хүлээлгези.

А. ОКСУР.

КАЗАХСТАННЫҢ АЛДАРЛЫГ ХОЙЖУЛАРЫ

Джамбул областа «Коктерский» совхозтуң ыызгуур —салгалындан-на хойжуларының эң улуу, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Жазылбек Куанышбаев ниитиниң мал ажылынга Казахстанга эң баштайгы көдээ күш-ажылчы эштежилелеринин тургустунуп эгелээнии 1920 чылдарда-ла кирген.

Жазылбек Куанышбаев ам 85 харлыг.

Мойынкум районунда чүс-чүс хойжулар ооң ады-биле адаттынган хойжулар школазын дооскан. Оларның аразында— «Коктерский» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Шәман Шарипбаев (солагай талазында) база бар.

Т. Кошкинецевтиң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР БОЛГАШ БЫЖЫГЛААР

ЛЕНИНГРАД. Тайбың болгаш найырал дугайында ырлар Петродворецке июль 19-та янзы-бүрү дылдарга чаңгыланып турган. Аттыгып чыдар сугларлыг фонтаннарның кайгамчыктыг хоорайы «82 чылдың Тайбың марыжының» киржикчилерин хүлээп алган. Дания-ның, Норвегияның, Швецияның болгаш Финляндияның тайбынга ынак күштерииң төлөэлекчилери, ол ышкаш бистиң чуртувустуң төлөэлекчилери боттарының оруун Стокгольмдан эгелээн, Ленинградка үш хонук турун келген.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрериие удур, ядролуг халапты болдурбас дээш, чепсегленишкинни бүгү-ниити дүжүрер болгаш тайбың дээш демиселдин лозуннары-биле аиаа массалыг митинг эрткеи. Тайбың камгалалының Ленинград область комитединиң дараазының оралакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Моряков, «Петродворец шак заводу» каттыжышкынның чып эптекчизи Т. Синева совет кижилер тайбын херээн камгалаар, чавырылдырышкын чорудулгазын быжыглаар, бүгү чурттар-биле ынак-даа талага ажыктыг каан ажылдажылганы калбарыр долу шиитпирлиг тураСоруктуун оиалап демдеглээнер.

Сезеи чылдарда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбынаң программазын дараазындагы совет тайбың инициативалар, ККО-иун Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазы ол чүткүлдүң бадыткалы-дыр деп, олар чугаалаан.

Боо-чепсекте эндере бүдүрүп үндүрүп турар чорук бүгү кижи терелгелиниң амыдыралчурталгазынга боттуг кыжанышкын-дыр деп, Швецияның хөй-ниити ажылдакчызы И. Нойлунд ол митингиге медеглээн. Айылдыг байдал кадыг-даа минутада тыптып келген туруп болур, шинчаигап оны болдурбас төлээде, тайбының болгаш хосталганың идеалдарын эргим үнелеп турар бүгү кижилериин күжениишкиннерин доп-дораан каттыштырар херек деп, ол швед херээжен кижи онзалап демдеглээн. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээгеиин Совет Эвилели бодумга алгаш, бодунуң тайбынга хандыкшылдыын болгаш чаагай тура-соруктуун бүгү делегейниң улустарынга көргүскен дег «Тайбың марыжының» киржикчилери диимитриг адын часкаи турда ол медеглээн.

Бирээи Европага «кызыгаарлалгы» кдрбаут дайынның болдуқар аргалыының дугайында ыяк чок, чүдек-бүжар бодалдыг болгаш ону чедип элыр дээш политиктиг эге иелелдер тургузуп турар ыидыг кижилерге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээрииң эргежок чугулазының дугайын митинтиге Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Г. Громов биле студент А. Васильев олар медеглээн.

Тайбың маржының финиида киржикчиэи М. Лийсиниң бодалы-биле алырга, чепсегленишкинии дүжүрериниң айтырыгларын дугайты чугаалажылгалар болгаш беседалар чаагай тура-соруктуң кижилериниң аразынга боттарын эки билчир чорукту чедип алыр аргаиы бээр. Швециядан А. Петтерсон, Норвегиядан И. Свенсен болгаш оон-даа өскелер бүгү чурттарда тайбың талалакчыларында термоядролуг дайын өртүнге делегейниң өртгенин өлүрүп болдурбас деп алыс болгаш амгы ыидыг ниитии сорулгалар барын онзалап демдеглээн.

Совет хөй-ниитиниң болгаш даштыкы чурттарның төлөэлекчилери тайбың талалакчыларының шиитпирлиг ойтурын ыидыг кижилерге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээрииң эргежок чугулазының дугайын митинтиге Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Г. Громов биле студент А. Васильев олар медеглээн.

(СЭТА-ның корр.).

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Районнар болгаш хоорайлардан үлетпүр продукциязы будүрериниң, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының база чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының планының күүселдезин хандырган Кызыл хоорайны 1982 чылдың II кварталында социалистиг чарыштың тинлекчизи деп саналн болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын тыпсырын доктаатkан турган.

Шаңналды тыпсырынга тураскаатkан хурал СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга дүүн эрткен. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун хоорайның ажыл-ишчилериниң төлөэлекчилериие Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар байырлыг байдалда тывыскан.

Найысылалдың будүрүлгелеринде бар чедиишкиннерни демдеглевишаан, социалистиг чарышты улам дээштиг болдурарын, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерин, ажыттаттыймайн турар курлавырларны долу шиитпирлиг тураСоруктуун оиалап демдеглээн.

ХЛЕБТИҢ АМДАНЫ—КИЖИНИҢ ХОЛУНДА

— Ачай, орус танымын кажан келир ирги? — деп Кара-кыс бо-ла айтыра бээр. Уруунун чүге айтырып орарын билип каап:

— Хлеб чиксей бердин бе, кызым? Удавас чедип келир, бичии-де мана — деп каар.

— Ол кижинин быжырган хлевинин амданы дыка чаагай аа, ачай. Мен улгадып келгеш хлеб быжырып өөренип алыр мен. Силерге шуптунарга четчир кончуг улуг, ак хлебтен быжырып бээр мен, ачай — деп бичии уруу чугаалаарга, ачазы оон күзел-сагыжын чаптап дыннап олургулаар.

— Хлеб быжырып өөренип алгаш бисти амданныг хлеб-биле чемгерер сен харын, кызым. Аная ыяп-ла өөренип алыр апаар сен. Ол база эртем-дир — дээш, уруунун бажын суйбаап, чассыдып каар.

Кара-кыс школага өөрени берген. Амданныг хлебти хүнүн-не чип турар апарган. Ону кайда быжырып турарын билип апкан. Чамдыкта пекарига чедип келгеш, хлебтиң төрүттүнүп келир хуулгаазын чылдагааннарын айтырып туруп бээр. Быжырыкчылар бичии уругну чаптап, айтырыгларынга харыылап-даа турарлар.

Быжырыкчының ажылы берге дээрзин ол чоорту эскерип билгеп. Ачазының хлеб быжырарынга эртем херек дээни-ле шын дээрзинге бүзүрээн.

1959 чыл. Бай-Тайга районнуң Тээли ортумак школазының 8 класының шылгалдаларын Кара-кыс чедиишкинниг дооскаш, суурнун хлеб быжырар черинге чеде бергеш, ажылга хүлээп алырын дилээн. Ынчаарда аңаа чүгле үш кижи ажылдап турган. Олар аразында дугуруушкаш, чаа келген уругну өөреникчи кылдыр хүлээп алган. Кара-кыс аңаа дыка-ла өөрээн. Ол улуг чүткүл, сонуургал-биле ажылдап, хлеб быжырарының чажыттарын шингээдип ап эгелээн. Кандыг-даа ажылга белен каалама орук түрбас.

Ол үезин Кара-кыс Хертековна Хомушку мынчаар сактып чугаалаар:

— Хлеб быжырарын белеп ажыл деп бодап чораан мен. Хол-биле тудуп, кылын киирптерге берге-ле чораан. Ол үеде далганны шишкиир, ажылдар, чүгүдер, хептээр дээш өскедээ ажылдарны хол-биле кылыр турдувус.

Кара-кыс баштайгы күш-ажылчы базымнарын ынчаар эгелээн. Тээли суурнун хлеб быжырар черинге ол беш чыл ажылдаан. Ол үеде мергежилин улам-на хаңгы-биле байыдып, тура-соруктуг ажылдап турган. Ажылга өөрүшкүдээ, сеткилге хомданчыг чамдык частырыглар-даа тургулаар. Ону Кара-кыс амыдыралында көрген.

Оглаа чылдарда мергежилиниң аайы-биле өөренир күзел оңу ооскуртырбайн чораан. Ажылга ынакшыл болгаш бердинишкиниден ангыда, тускай теория талазы-биле билиг хөрек деп ол ынчан билгеп. Ынчангаш өөредип чорударын коллективтен дилээн. Оон изиг күзелин деткип, Кызылче хлеб быжырар талазы-биле тур хуусаалыг курсче оны чоруткан. Курстарга улуг хаңгышыл-биле өөренип, практиктиг кичээлдер үезинде дыка хөй чаа-чаа үүлдерни көрүп, билип алган.

Хоорайның хлеб заводунче. кондитер кылыглар дегинче экскурсиялар оон кичээнгейин хаара тутқан, көдээ суурдан келген кижиге бүгү-де чүүлдер солун болган.

Кара-кыс өөредилгезин чедиишкиниг дооскаш, өөрүшкү-маңнайынга чалгынанган чанып келген. Ажылынга оон сонуургалы улам-на күштелип, тура-соруу дам кыптыккан. Ынчаныайн канчаар, ол дыка хөй чаа үүлдерни билип алган болгаш артында-ла аңаа ажылдаарын белеп ацарган ышкаш болган.

Аныяк ажылчын баштайгы үеден өгелээш-ле ажылынга кызымаан, эш-өөрүнге хүндүлээчел, биче сеткилдиин көргүзе берген. Оон дуржулгазы улгадып, коллективке мактадып турар апарган.

1966 чылда Кара-кыстың ада-иези Кызыл хоорайның чоогу Сесерлиг суурга көжүп чедип келген. А Кара-кыс Кызылдың хлеб заводунга ажылдап кирип алган. Кара-кыстың күш-ажылчы амыдыралының ийиги базымы ынчаар эгелээн. Орта ол аажок өөрээн. Мында шупту чүве оңзагай - ышкаш сагындырган. Коллектив улуг, бригада, ш.ө. эдлчег кылдыр үстүп алган ажылдап турарыгерле солуп болган. Аныяктардаа хөй, оларның хөй кезии ниити чурттагга бажыңнызла чангыс иениң уруглары дег чурттап, ойнап-хоглеп, бир демниг ажылдан турарын көргеш дыка магадаан.

Чаа келген ажылчыныңы Мария Алексеевна Зименинаның бригалазынга быжыглап каан. Бригадир аныяк уругну эптиг-эдлек үткүп алган, ажылдаар черин көргүскен. Баштайгы хүннерде бригадирниң берген даалгазын күүседип, ажыл-ижинге, ниити байдалга чаңчыгып алган. Оон кандыг-даа даалганы кончуг кызымак, чүткүлдүг кылып турарын бригадир эскерип, арай бергедей берген таварылгаларда айтып берип турган. Мария Васильевна бо бүдүрүлгете хөй чылдарда ажылдаан, байлак аргадуржулгалыг кижи дээрзин коллектив кежигүннериңден хөй удаа дыңнаан. Оон удуртулгазы-биле ажылдап турган, бригадирниң кижизиг аажы-чаныңга, ажылгырынга дыка талырыккан.

Бо бригада заводта мурнакчы коллектив турган. Олар планныг онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Кара-кыс база-ла эш-өөрүнден чыдып калбас дээш улам-на күжениишкиниңниг ажылдап турган. Ол-ла чылдарда оларның бригадири Мария Алексеевна Зименина чазактың дээди шанналы — Ленин орден-биле шаннаткан. Бригаданың кежигүннери орта дыка өөрээн. Ол шаннал коллективти улам-на бижыктырып, чангыс эчис соруглаже хөй-ады киирген.

Амыдырал чаңгыс черге турбас. Чылдар эртип-ле турган, бригадирнин хар-назыны база улгадып чорун орган. Кым-даа ыңдыг, бодунун орнунга төлептиг салгалды артырып каарын күзээр. Ол бодалы-биле Мария Алексеевна саалгы каш чылдавда бригадазының кыстарын бүгү тала-биле өөренип, шүүштүрүп бодап чорган. Ынчангаш күзелин өөреникчилеринге билдиртпейн, удуртукчуга эргежок чугула чүүлдерге чоорту чаңчыктырып келген.

Хүндүлүг дыштанылга — пенсияже чорун тура, Мария Алексеевна заводтуң дирекциязындан мындыг дилет кылган:

— Хөй чылдарда ажылдап келген бригададан чарлыры мөңээ берге-дир. Бригадага моон-даа соңгаар мурнакчы турарын күзээр мен. Ол удуртукчудан дыка хамаажыр. Ынчангаш Кара-кыс Хомушкуну бригадиледип каарын улуу-биле дилээр-дир мен.

Хоочун бригадирниң күзели бүткен. Оон ажылын өөреникчизи уламчылай берген. Бригаданың ажылы бичии-даа кошкаш дивээн. Олар планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип турганнар. Тоску болгаш онгу беш чылдарның онаалдазын бо коллектив чедиишкиниңниг боттандырган, Күш-ажылга бедик көргүзүглери дээш бригадир Кара-кыс Хертековна Хомушку ол чылдарда ленинчи юбилейлиг медаль, Күш-ажылдың алдар орденниң үшкү чергези болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаткылаан.

Күш-ажылга ынак, пайыралдыг коллектив амгы үеде база-да эки көргүзүглерлиг. Ол бирги беш чылдың бирги, ийиги кварталдарында социалистиг чарыштың тиилекчизи деп адын бадыткаан.

Кара-кыс Хертековнаның бригадазы бо хүннерде Советтер Чуртунуң тургустунганыңдан бээр 60 чыл оон күш-ажылчы белек-биле уткуур дээш улам-на тура-соруктуг ажылдап турар. Ол бригаданың бижырган амданныг хлевин хоорайда чивейи турар кижи чок.

Д. КАРА-ООЛ.

ЧАРАШ, НОГААН КВАРТАЛЫВЫС

Алдан чылдарның эгезинде амгы Кызыл хоорайның үзэрби алдыгы кварталынга хараганнарлыг куруг чер турган. Алдан чылдарның ийиги чартынындан эгелээш аңаа чаа тудуг объектилери көстүп келген. Ийи, үш чылдар эрткенде ол кварталга дөрт каът чурттарга бажыңнарының корпустары дооступ эгелээн. Удаваанда „бажыңнар удаа, дараа ажыглалга кирип, чурттакчылыг квартал апарган.

Чоорту Ленин, Кочетов кудумчуларының тенчүзүнге ёзулуг чаа хевирниг кварталы тыптып келгенин амгы чурттакчылар билир. Харыпдаа солуннарга Кызылдың «Черёмушказы» деп бижиндаа турган...

Ийет, ам аңаа соксап каап, амгы үзэрби алдыгы кварталдың дугайын каксы бижип көрейн. Ол кварталда чурттап турар мен. Үзэрби алдыгы квартал. Кызыл хоорайның эң ногаан, эң чараш кварталдарының бирээзи деп санаар болур боор. Көвүрүгүн үстүү (солагай) кастында янзы-бүрү ыяштарлыг ногаан сесерлик үзэрби алдыгы кварталдың чурттакчыларының дыштанып, селгүүстээр ынак черн. Көвүрүг аксындан эгелээш Кочетов кудумчузунуң кыдыын өрү тараан терекгериниң ам чараш, чаагайын кижи кайган ханмас. Он хире чылдар мурнунда тарыы каан терекгер ам дөрт каът бажыңнар-биле деңнешкен, харыв-даа чамдыктары оон-даа бедий берген. «Мурнай үнген кулакты сонай үнген мыйыс эртер» деп үлегер чугааны кижи ол терекгерни көргеш сактып кээр. Ынчангаш, бистиң үзэрби алдыгы кварталдың чурттакчылары өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис. Чижээлээрге, Кочетов кудумчузу ам алды, чеди-даа машина каржып эрте берип болур дегем, дескн. Чон кылаштажыр тротуарлары база таарымчалыг. Кудумчу-биле тротуарлар аразында ногаанчыткан аллеяларны ам көөрге ногаан кожаа.

Кудумчуларны чаарты кылып, чаагайжыттынганының соонда арыг, силиг талазы-биле байдал оңза экижээн. Маңаа кудумчулар аштап, арыглаар организациянның үлүг-хуузу удур. Ынчалзажок, кварталдың чурттакчылары боттарының чанында кудумчуларны сагыш човангыр чаарты кылганын үнелеп көрүп, арыг шевер сагылгазынга шыңгыы апарганы илден. Үзэрби алдыгы кварталдың чурттакчылары янзы-бүрү профессиялыг. Артистер, чогаалчылар, тудугжулар, албан-хаакчылар, эмчилер дээш оон-даа еске. Бо кварталда магазин, эмпелге, ниити чурттагга черн, ажаалга кассазы, кафе, албан черлери, чылыдылга төвү дээш үүнү чок дээр.

Ынчалзажок бо кварталга шагда-ла кылдыыш болур бир чүвениң дугайын чугаалаксаан мен: Республика найысылалыыш бо хире чаагайжыттынган теп кварталында амдыгаа чедир чылыг суг дамчыдылгазы чок. Соок суг-биле чунуп, титаннарны одаар ыяш белеткээр хевээр бис. Бистиң кварталдан чаңгыс кудумчу кежир бажыңнардан эгелээш, амгы хоорайның кыдыы Магистральная кудумчузунга чедир бүгү-ле бажыңнарда чурттакчылар изиг суглу ажылдап турар. А теп кварталды изиг суг-биле хандырар ажыл канчап болдунмас чоор ол? Үзэрби алдыгы кварталда чамдык бажыңнарны көөрге, изиг суглу чылыдылга батареяларындан алгаш, ванналарга ажыглаар кылдыр кылын алгылаан боор-дур. Херек кырында ол хоруглуг чүве-дир. Ол талазы-биле хыпалданы кылыры күзенчиг.

В. САГААЙ-ООЛ.

26-гы кварталдың чурттакчызы.

● ● ●

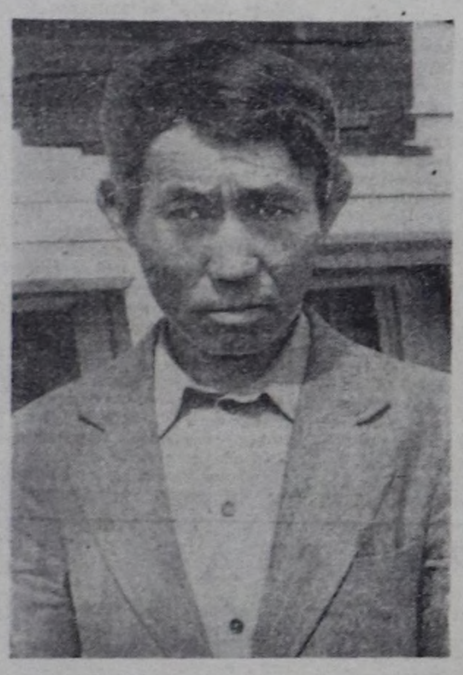

Борбак-оол Суванович Ховалыг Чадаананың ыяш ажыл-агый черинге бызанчылаап үр болган. Ол бодунуң ажылынга аныяндан-на чанчыккан болгаш, бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи апарган. Б. С. Ховалыг хөй-ниити ажылы — улус судтарының арат төлээзи хүлээдгезин чедиишкиниңниг күүседип турар. Ол ышкаш социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагырының талазы-биле районнуң контроль комиссиязының кежигүнү.

1980 чылда хоорай Совединиң депутадынга соңгуткан. Депутат ажыл-чорудулгазынга бедик үнелелдиг болуп, хоорай Совединиң депутадынга ам ийи удаа соңгуткан. Б. С. Ховалыг соңгукчуларның идегелин чаалап ап, шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: бызаңчы Б. С. Ховалыг.

В. ДМИТРИЕВТИҢ фотозу.

● ● ●

АВТОШӨЛЧҮГЕШ БОЛЗА...

Чылдар эрткен тудум-на Тываның автооруктарынга чоннуң хуузунда чиик машиналарының саны улам-на көвүден турары билдингир. Чайгы үеде орукка шимчэшкин кажангызындан артык, аргышканнар дүн, хүн дивес чоруур, оларның чамдыктарының эки удуп дыштанып албаанындан, рульга чораан удуй бергеш, авария кылыры база оон боол турар.

Биске чүгле чурт иштинин эвес, Саян ындындан келген далчылар аржаннар кезип, балыктап, кат. моогу чыып бо-ла чоруп турарлар. Адар-Тештүр аъргa кыдынга машиналыг бөлүк туристерниң одагланып алгаш хонуп чытканыл-даа көрдүм. Мээң хууда иол-ла кедүрер деп, сагыжым өйүп чоруур бир айтырыым бар. Ол саналды еске эш-өөрлер база деткир боор деп вдегээр мен.

Хууда чиик машиналыг кижи мен. Найысылал Кызыл хоорайга, хөлезилээш тургузуп каар «Автошөлчүгештиң» кызза база автомашина чүүр черни оон-биле кады кылыр болза деп санаалдыг мен. Хоорай иштинге хирлит машиналар маннаары хорулуг дээр дугайында шиитпирни оон сооңда эрте-чагырга черлери үндүрүп болгай. Хөй бензин чарыгдап, багай газ үндүрүп наймысылалывысты хирлендирбес сорулгалыг бис.

Хоорайга келгеш театрлаар, кино, музейлер көөр, парк кирер, садыг кезиир, эмчидээр—хонар ужурга бо-ла таваржыр-дыр. Автошөлге машинаны тургузуп каарга, чолаачылап чоруур кижилерге сагыш амыр, дескел чоктар машина-даа хайдынмастаар апаар. Ол шөлчүгештиң ажылдакчылары хууда машиналыг чамдык кижилерге кудумчу шимчэшкинин өөредип-даа болгай.

Бо 'йтырыгны улус депутаттарының хоорай Соведи, автомотониитилел, күрүнелиг автоинспекция чери чугаалажып көргеш, шиитпирлээр болза деп саналдыг мен. Машина тургузар ыңдыг шелду кылып аптар болза, кудумчу шимчэшкинин чурумчуур, аварня кылыр чоруктар кызырлыр дээрзинге маргылдаа турбас.

М. ЧАПТЫГ-ООЛ,
автомотониитилелдиң кежигүнү.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ ӨГ-БҮЛЕ

Ховалыг Хунаевич Дембирелди суурнун чону шупту хүндүлээр. Ол 1946 чылда бистиң суурга тургустунган Ленин аттыг колхозтуң баштайгы үндезилекчилериниң бирээзи, ол колхозтуң оон соонда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-агыйын сайзыралдырынга, экономиказын хөгжүдеринге бодунуң энергиязын, амырдыжын харам чокка берип келген. Х. Дембирел черле бодунуң чонунга төлептиг, ажыл дээнде карак кызыл, улуг-биче кижилерни хүндүлээр, эки мөзүг-шынарлыг кижи.

Ажылдан келген үезинде ол суурнуң дыка хөй аныяктарын күш-ажылга чагыг-сурган өөреткен, оларның амыдыралынга эки салдарны чедирген. Ынчангаш олар боттарының аразында Ховалыг Хунаевичиниң бо-ла мактап, хүндүлеп чугаалашкан олуурлар. Оларга совхозтуң мурнакчы механизаторлары Комбай Дартай-оол, Чымчак-Кара Деспижек, Александр Бегзи болгаш өскелерда хамаажыр. «Ак-Туруг» совхозтуң хову-шөлдеринде, алаак-шыктарында, кодан-турлагларында Ховалыг Хунаевичиниң холу четпээн, ажылдаваан, чери чок.

Ол бүгү ажылдарга кыш, чай чок киржип турган, бодунга хамаарышкан ажылды чүгле ак сеткилдиг күүседип, шынарлыг кылдыр кылып келген. Совхозтуң дирекциязы ол үр чылдарда карак кызыл кежин ажылдан келген кижини, аныяктарның хүндүлүг дагдынык-чызын хөй удаа хүндүлүг бижиктер, өртектиг бараанчарбиле шаңнап келген.

Бо хүннерде Ховалыг Хунаевич дүрүм ёзугаар дыштанылгаже үнген-даа болза, совхозтуң МТМ-зинде • таныылдап турар. Ол ажылга Х. Х. Дембирел база-ла харыысалгалыын көргүзүп, бодунуң хүлээнген ажылын эки кылып турар.

Дембирелдиң оонуң ээзи Дарый Кимовна хөй уругларны өстүрүп кижизиткен, бичиңзиден тура амыдыралы чүгле күш-ажыл-биле холбашкан, дыштанын олурарынга хөнүү чок, уругларын өстүр азырап, оларын кижи кылын алыр дээш күжүн үндүрүп чораан кижи. Дембирелдиңнің өг-бүлезин суурда үлегерлиглерин бирээзи.

Я. БҮРБҮ.

ОМАК-СЕРГЕК БОЛУҢДАР

Чиңгир ногаан эзим иштинде «Сайлык» деп пионер лагери. Арга-арыгның ыраажызы хектиң үңү чаңгыланган, оът-сиген курлак четпе, сүстүп чыдар. Лагерьниң чалаазы болуп аалчылары-биле аңаа чорүм. Оон турар черинге келгеш, кижиниң сагыш-сеткили чайгаар хөглей бээр болду.

Аалчыларны лагерьниң начальниги Кан-оол Баазаң-оол үткүп алды. Лагерьде үш отрядтыг дружина бар. «Найырал» деп дружинаның командири Эрес Сырат (бешки классчы) рапорт берген.

«Истекчилер» отрядының командири Эмма Луду. ССРЭ-ниң 60-чылы аттыг отрядтыы —Алдынай Алдын-Херел болгаш «Кызыгаарны» отрядтың командири Мерген Кызыл-оол ужуражмышкынга тураскаадып отрядтарын чыскаапкан. Шугум чыскаалында пионерлерниң кырында чалбыыталган кызыл туктар, хөрекгериндө кызыл галстуктар. Улуг пионер вожатыйы Светлана Соян погаан театрже пионерлерни чалай берди. Дээрниң хинданында хир чок. Калдак-Хамар хат чок-чыдаа эвес, серпин-салгын хөрекчүректи тааладып турду.

«Тес-Хемниң чалгыгларыз» чечен чогаал каттыжышкынының чамдык бот-идейкейлиг киржикчилери-биле пионерлер ырлыг-хөглүг ужурашкан. Тыва АССР-ниң культуразының алдарыг ажылдакчызы Кан-оол Баазаң-оолдуң ангылар бижээн Чимит Өөлеттиң сөзүнде «Калдак-Хамар», «Шериг өөрлерим», «Тезим кызы» болгаш «Дорут-Дай» деп ырларны лагерьниң уран чүүл удуртукчузу Николай Чамбал үеде бээрге пионерлер күүседип келген. Аныяк шүлүкчү Ч. Өөлет сөзүг үеде уругларга бижээн шүлүктерин болгаш тыва чечен чогаалдың хөгжүдезинин дугайында база боду канчаар чогаал бижип эгелээнин уругларга чугаалап берген. Мында ужуражылгалар бирги сезонда кап-даа болган.

Ужуражылга үезинде «Хөглүг карандаштар» конкурузун эрттирген. Аңаа каттырынчыг, чаптанчыг чуруктар делгелгезин-даа көрдүвүс.

М. ТИРЧИН.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

АВТОБУС ТУСКАЙЛАВАС

Кызыл хоорайдан Кызыл районнуң Кур-Чер суур чедер маршруттуг автобус бо ыңдыың январьда кап хун чорааш, келбестээнинге хомудаан кедээ бижикчиниң чагаазы редакцияга келген.

Кызыл—Кур-Чер суур маршруттуг автобусту тускайлаш. расписание ёзугаар шөлээнин Тываның транспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы И. Г. Антонов харыылаан. Ол суурдан пассажирлер эвээш болган. Ынчангаш тускай автобус тургузарын сокпаткан.

Кызыл хоорайдан болгаш Балгазын талазындан Кур-Чер суурну тавырып артер автобустарның база Шамбалыг суурга чедип турар автобустуң олуттарының хостуг болуп турарын барымдаалаап, ол суурнуң пассажирлериге автобус тускайлавас деп көрген.

САГЫНДЫРГАН

Көрүкчүлерге кино билеттерин ыш эвес садыг тургайы дээш кассир Минчимаа Ооржакты сагындырган. Кедээ Культура бажыңында ажылды эжижидерин оон активинге даскан. Көрүкчүлерге кино билеттерин садыг турарының байдалын актив моон соңгаар контрольдаар. Районнуң кино үндүрүп турар черлеринге уругларның хынналдазын чорударын районнуң кино директориязынга райкүүском даскан.

ХОВАРТААН

Тыва улустуң национал хөгжүм херекселдери — дошпулуур, бызаанчы, игил, чадаган, шоор, кулузун хомус дээш, өске диригбойдусту безин хайныктырыптар амырга, эдиски дээш ышкаш өске-даа музыка херекселдерин сонуурган, ажыглап чораанын ам сактып чугаалаары артык эвес.

Кижилерниң бүгү талабиле сайзыраңгай болур чоруун ажыктан ленинчи национал политиказын ачызы-биле бистиң хөй националдыг совет күрүневисте национал уран чүүл, оон иштинде музыка уран чүүлү хостуу-биле хөгжүп база сайзыран турар. Бо дээрге бистиң амгы үевистин болгаш келир үевистин салгалынга эгээртинмес мөңге улуг эртине дээрзин билир бис.

Ыңдыг турбуже бистиң республикада сөөлгү чылдарда кандыг-даа музыка херекселдериниң ховартан турарын кижи кайгаар... Мээң саналым болза, коллективтерниң бот-тывынгыр уран чүүлдерин ам-даа калбартырынга, чонуун музыка уран чүүл талазы-биле талантылын ажыдарынга, ылангыя школаларның музыка өөредилгезинге идиг бээрин барымдаалаап, тыва национал музыка херекселдерин чогаалыкчы ёзугбиле сайзырадыр кылын бүтүрериниң аргаларын дилеп тывар болгаш өрус улустуң хыдыг хөгжүм херекселдерин магазиннерге калбарты садыглаары чугула деп бодаар мен.

И. БАДРА.
персоналдыг пенсионер.

Чүге ыңдыгыл?

Үзэрби чыл чолаачыладым. Бай-Тайганың «Тээли» совхозка 16 чыл, а Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозка дөрт чыл чолаачылаан мен. Профэвилел кежигүнү стажым 20 чыл.

Айылга таварышкаш бюлетенневишаан хевээр мен. Совхоз шалыңымның чүгле 50 хуузун төлеп бердя. «Чүге ыңдыгыл» деп айтырарымга «совхозка дөрт чыл болган-дыр сен» дээр-дир. Ол шын бе?

Ш. ЧАН-ХӨӨ.

Ажылчын кижи чаа черге 6 ай иштинде ажылдааш, пособие алыр эргелиг. Үзүктел чок стаж дээрге-де ниитә стаж болур үжуралт. Бир эвес ажылчын кижи ажыл үезинде озал-оңдакка таварышкан болза, үзүктел чок стаж болгаш профэвилел кежигүнү хамаарылга чокка шалыңының 100 хуузун төлээр.

Бир эвес мурнунда ажылыңардан үнгеш, бир ай ажа бергенде «Мөген-Бүрен» совхозунга ажылдай берген болзуңарза, ынчаар төлээри шын. Оон аңгыда ажылчын кижи корум-чурум үрээш, кем-херек үүлгеткеш, азы прогулдаап үндуртканде база пособиени 50 хуу төлээр. (Пособиени канчаар саналарыны, төлээриниң дугайын № 17 пунктуда айытқан).

Дадывырны төлээр бе?

Мыңдыг айтырыгга харыыны Мөңгүн-Тайга районда Мугур-Аксының чурттакчызы Клара Салчак соңуургаан.

Райпода садыгжы мен. Амгы хүннерде үзүп хуусаалыг шөлээде чаш уруум азыран олурар мен. Ай саныңда 50 рубльдэн райпо төлеп турар. Олча-ажык үндүрүүн, профэвилел, комсомол дадывырын тыртырын турар мен. Бо бүгү дадывырларны тыртырар ужуралт бе?

Партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели база ВЦСПС дараазында шиитпирлерни хүлээп алган: Ыракку Чөөн чүк, Сибирь база чурттуң соңгу районнарының чурттакчыларынга 1981 чылдың ноябрь бирээзинден чаш уруглуг педерге чамдызын төлээр шөлээни бээрин доктаатқан. Ол пособиени ай саныңда шалың алыр хүннериниң ийиги чартынында нүүлеңниң социал хандырылга фондузу төлээр. Ынчан, ол пособие шалың-биле демей кылдыр санаттынар болганда, олча-ажык үндүрүүн тыртпас, а профэвилел комсомол дадывырын төлээр ужуралт. Олча-ажык үндүрүүн чүгле 70 рубльден өрү шалыңныгга тыртпарын инструкцияда айытқан.

Шалыңы кажыл?

1. Өске организациядан ясди-садикте таныыл-ширбикчилеп дакыырлап ажылдап турар мен. Ыңдыг кижиниң айда шалыңы чежел?

2. Таныыл-ширбикчи кижи келирге сентелгеге киржип азы чаа-даа ажылдар кылганда нарял-биле төлеп бээр бе?

3. Таныыл-ширбикчи кижи будун айза төңдүр дыштанмайн ажылдаан-дыр. А дыштанып ужуралт хүннериниң канчаар төлээрил?

Шожаа ООРЖАК.

Таңды районда Хову-Аксы суурнуң чурттакчызы.

Ажылчын кижээ дакыырлап ажылдаарын хоойлуу чөпшээрээн. Таныыл кижиниң шалыңы 80-85 рубль, а шибикчиниң 82-84 рубль. Организациянның ажылчын штатыңга таныыл-ширбикчи түрбас ужуралт. Бо дээрге ийи аңгы ажылдыр. Кежээниниң 6 шактан эртенгиниң 7 шакка чедир таныылдан турар болза, администрацияның мурнунга айтырыг тургустунмас ужуралт. Чүге дээрге артык шак ажылдаайн турар-дыр.

Дакыырлап ажылдап турар организациялырга артык шак ажылдаан болзунарза, месткомнуң күш-ажыл талазы-биле маргылдаалар шиитпирлээр комиссияга төлеп бээрининг дугайында билдириишкинни киирип болур. Бир эвес профэвилел черинин шиитпири-биле болдунмаза, ону судка хомудап болур эргелиг.

Кажан ажылга хүлээп ап тургаш, таныыл-ширбикчи сентелгеге ыяап-ла киржир деп дужаалга бижиткен таварылгада, ынчан нарял төлеп бербес. Бир эвес ыңдыг дугуражулга чок болза, сентелге ажылдарды кылган дээш төлеп бээри албан. Дыштанып хүннерниңерде ажылдаавынарны администрация ийи чаңгыс төлеп бээр. Бо дугайын күш-ажыл хоойлузунуң № 64 чүүлүнде эйытқан.

М. ЧОДУЙ.

Тыва АССР-ниң прокуроруның улуг дузалакчызы.

САЛГАЛДЫҢ САЛЫЫ

Чурттуң хой ажылында аныяк салгал чыл келген тудум-на көвудеп турар. Ада-өгбелериниң бурунгу мергежилин —аныяктарның хой ажылын шиңгээдип алыры чанчыл болу берген. Амгы үеде бо адырда 150 муң ооллар болгаш кыстар ажылдап турар. Комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларының болгаш звеноларының саны 12 муң ашкан.

Аныяк хойжулар «Мал ажылы— аныяктарның шалыпчы ижи» деп шимчээшкинге киришпишаан, чер-чеде партия органнарының удуртулгазы-биле адырның ажылын улам хөгжүдер, материал-техниктиг баазазын сайзырадыр, чем-суурну бызыглаар дээш шудургу ажылдап турарлар.

Комсомол организацияларының ССРЭ-ниң 60 чыл ооң төвүн-на көвудеп турар. Ада-өгбелериниң бурунгу мергежилин —аныяктарның хой ажылын шиңгээдип алыры чанчыл болу берген. Амгы үеде бо адырда 150 муң ооллар болгаш кыстар ажылдап турар. Комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларының болгаш звеноларының саны 12 муң ашкан.

Ставрополь крайның Совет районда Ленин аттыг колхозтуң хой семиртир щелүүде комсомолчу-аныяктар коллективи база чедиишкинниг ажылдап турар. Мында 14 муң ажыг хойда 12 кадарлы бызыглаттынган азы кижи бүрүзү бир муң ажыг хойну семиртип турар. Ында колкол ажылдар механизастаттынган, продукцияның бот-үнези дыка чиик. Бригада нежингүнери мал чемин бот-тары сөөртүп, хоюн чемгерип, суггарып, бүгү ажылды кылып турар. Бригада 1980 чылда «Мал ажылының бедик культурлуг коллективи» атты алган, а 1981 чылда ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннеринiң делгелгезинiң киржикчиси болган. Беш чылдың түңнелиниң бригадага «Беш чылдарның маадырлары, күш-ажылдың хоочуннары—эң эки комсомолчу-аныяктар коллективинге» Кызыл тукту мөнгеде арттырган болгаш комсомолчу алдарның чыл демдеглелинге кирер бижиктен.

Бригада «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» хүндүлүг атты үш чыл эдилеп турар. Ооң он кежигүнү —коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, а ийизи ол ат дээш туржуп турар.

Сөөлгү чылдарда элээн хөй аныяк хойжулар Ленинчи комсомолдуң шанналын алган. Эрткен чылдың түңнелиниң биле Кыргыз ССР-ниң Нарын областа «Кочкор» куруусаа заводунуң хойжузу Кобыз Болотканов үче хойдан-на 165 хураган, хойдан-на 5,75 килограмм дүк алган, Казах ССР-ниң Гурьев область Ленин аттыг совхозтуң хойжузу Каламшыр Сулейменова 195 хураганны болгаш 9,2 килограмм дүктү алган. Ленинчи комсомолдуң шанналының лауреаттары болганнар.

Казахстанда эң эки аныяк хойжуларга Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Жазылбек Куанышбаев аттыг шанналды, Ставрополь крайда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Руденко аттыг шанналды тыпсын турар. Киргизияның аныяк хойжулары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадары. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Таштал-бек Акматов аттыг шанналдаан чаржып турар.

Чуртта салган орар хойжулар хөй. Ставропольеде Егор Олиференконуң беш оглу болгаш ийи уруу шупту хойжулар болган. Од өг-бүленiң хой кадарган нийти үезин 120 чыл чедип турар. Казахстанда Тынаевтерниң, Джандыбаевтерниң хойжу салгалдары база хөй.

Эш Л. И. Брежнев профэвилелдерiниң XVII съездизинге «...кедээ ажыл-агыйда болгаш үдетпүрүң аңаа хамаарышкан адырларында аъш-чем продуктуларының хандырылгазын экижидерге, доп-дораан кылып болур болгаш кылыр ужурлуг чугула херектер хөй» дээн. СЭКП ТК-ның Чингине секретарының од айтымшкының аныяк хойжулар боттарының ажылынга удуртулга болдургаш, адырны хөгжүдерiнге үлүг-хуузун салыр дээрзинге чиг-зиниг турбас.

В. ЯКОВЛЕВ.

ПМА-ның интервьюзу

АКШ-ТЫҢ КОММУНИСТЕРИ— БОО-ЧЕПСЕКТЕРНИ ДҮЖҮРЕРИ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

— Ядролуг дайынны чайладыр талазы-биле демиселди күштелдирер дээш улуг харыысалга бистерге, Американың Каттышкан Штаттарының коммунистеринге онаажып турар —деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының Национал даргазы Генри Уинстон ПМА-ның корреспондентизи Павел Шинкаренкога медеглээн. — Ядролуг чөрүлдээнiң тыптып келириниң кол айыылы бистиң чуртувустан — Американың Каттышкан Штаттарындан үнүп турар дээрзин билирбис. Мынчалзажок АКШ-ка тайбынга ынакшылдыг хөй нуруу барын база-ла билип турар бис, коммунистер ооң чарылбас кезээ боон турар. Олар янзы-бүрү организацияларга боттарының ажылын идепкейжидип, дайын айыылынга удур туржуп турар янзы-бүрү болуглежиишкиннерниң аразынга чангыс эптi чедип алыр дээш демисежип турар.

Ооң-биле чергелештир бөгүн кижи төрелгетенниң мурнунда тургустунган айыыл дээш кол харыысалга Рейганның администрациялыңа онаажып турарын херекке албайын барып болбас. Рейганны 1980 чылдың ноябрьда «Хөделириниң программазын анаа бээр» деп кыйгырыг-биле президентиге сонгаан. Ол чорук чепсегленiишкиннерге немей миллиард-миллиард долларны чарыгдаары-биле аңаа бээри болгаш ол-ла үеде ажылчы чоннарның хереглелинге үндүрер хөрекгини кыыпарары ол болган-дыр. Президентиниң атаддарын нептерептей болдураары-биле монополистиг парлалга, радио болгаш телевиденне бүгү түүлдерни кылып турар. Мынчалзажок американнарның 77 хуузу чазактың угланыышкының өскертирiн негеп турар дээрзин чоокта чоруткан хөй-нийтинiң санал-оналының айтырыышкыны көргүскен, чурттуң удуртукчузуның аттаддары АКШ-тың төөгүзүнде кажан-даа ол хире дүрген кудулап бадып көрбээн.

Албан медээзи-биле алырга, 1 миллион 100 муң кижи киришкен, дайынга удур чыскаал болгаш митинг Нью-Йоркка болган 1982 чылдың июнь 12-зи Каттышкан Штаттарга төөгүлүг хүн болган. Ол болза, бистиң чуртувустуң, а харын-даа бүгү капиталистиг делегейнiң төөгүзүнде эң-не массалыг чыскаал-дыр. Ук чыскаал бүгү чер болганга ажок улуг салгалдыг болган. Мынчаарга ооң эң чугула чүвези чүү болганыл дээрге, американнар ядролуг айыыллы чайладыры дээш демисешпейн турар дээр чамдык кижилерниң бүдүүлүк бодалын арылдыр шапканы болур.

Бистиң пропагандавыстың нептерединг турары антисоветизм болгаш антикоммунизм кижилерни мегелеп шыдаваан. Нью-Йорктан ангыда Лос-Анджелеске, Сан-Франциско-га болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга удурлажыышкының хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдары бам болгулаан. Мырынай янзы-бүрү: «Рейган Ак бажыңдан үнүп чоруур ужурлуг!», «Хөренгини дайынга эвес, а ажылдаар черлер тургузарынга бээр!», «Боо-чепсек сөнезин!» деп болгаш өске-даа лозуңнарны салып турган. Ында лозуңнарны аныяктар, шажын-чүдүлге ажылдакчылары, ажылчыннар идип үндүрүп турган.

Ам Американың дешилегелиг күштериниң сорулгазы чүл дээрге, ноябрьда АКШ-тың конгрезинче бөлүр сонгуулларга амгы администрацияның политиказын деткип турар кандидаттарны аштырыышкынга таварыштырары болур.

Президент Рейган хөй-нийтиниң негелдезим-биле стратегтиг чепсегленiишкиннерни кызыгаарлаарының база кыыраарының дугайында ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны чоруударынга чөпшээрешкен. Ол шиитпирге байыр чедирип турар бис. Совет Эвилели ындыг чугаалажыышкыннарны шагза-ла негеп турганын АКШ-тың коммунистери билир. Чугаалажыышкыннар үезинде ийи чуртуң стратегтиг ажыг-лаар боо-чепсээн сан болгаш шынаа талазы-биле көвудепелин ССРЭ санадлап турар. Мынчаарга Рейган болза, АКШ боо-чепсекти бажын ажыр бүдүүрерин доозанда, чугле мынчаара соксадың болгаш боо-чепсекти дүжүрер» деп лозуң он-он миллион кижилернiң боттуг херээ болган турар ужурлуг, ол соруланы Каттышкан Штаттарның коммунистери чедип алырын кызыыпп турар.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ВАШИНГТОНГА САГЫНДЫРЫГ

Ливанда байдал кедергей чидиглегенi-биле хөлбаштыр СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нiң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Р. Рейганга кыйгырыы бүгү делегейнiң массалыг информация чепсектеринге, күрүне, политика, болгаш хөй-нийтә талазы-биле көскү ажылдакчыларга эң калбак үнелеп көрүүшкүнүү хайныктырган. Израиль ажелекчилерниң холундан Ливанда кижилерниң өлүп турарын харыысалгалыг чангыс-даа күрүне ажылдакчызы Чер кырында ак сеткилдиг чангыс-даа кижи сагыш амыр көрүп шыдавас деп, Совет удуртукчуунуң чугаалаан сөстерiн парлавайн барган солун барык чок боор.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының, империализмге удур, национал бот-башкартыныышкын дээш улустарның демисели-биле ССРЭ-нiң эпсеткил каттыштырылгазының чаа илерели кылдыр ол кыйгырыгны чер болганга ынчалдыр үнелеп көрген. Ливанның черинде өлүмүү болган үрегдээшкинни нептерип турар Израильге дузалап турар АКШ-ка эң шыңгыы сагындырыг, агрессорга деткимче көргүсүн дээш америк далай чадаг шеринiң Ливанче чорударынга удур сагындырыг кылдыр ол кыйгырыгны хүлээп көрген.

Кыйгырыгны Араб делегейге онза калбак үнелеп көрген. Совет удуртулганын Л. И. Брежневтиң кыйгырыында тайылбырлаттынган харыысалгалыг туружу ССРЭ—хоталга, бот-эрге болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар бүгү улустарның шынчы өнүүү дээрзiн база катап бадыткаан деп, палестин ФАТХ организациязының ТК-зының кежигүнү Абу Айад медеглээн. Палестинаны хоталарының организациязының болгаш диван национал-патриотчу күштериң талазында Совет Эвилели бызыыбиле туржуп турар, ол чорук бистиң демиселивиске эң чугула салыышкын болуп турар, Чоокку Чөөн чүк айтырыынга хамаарыштыр ССРЭ-нiң болгаш АКШ-тың тудуш-корүштери шүүт-ла удурланыышкак деп, Сириянның «Аль Баас» солуну айыткан. Совет Эвилелиниң күжениишкиннерiн чоокку чөөн чүк кризизиниң нептереэринiң кыжлыының болдурбазыынче угланган турда, АКШ-тың эргечагыргалары чер бөмбүрзээнiң бо кавызынга дүшкүүрлүг чорукту чидиглендирер дээш бүгү-ле түүлдерни кылып турар деп, ол солун бижээн.

Израиль ажелекчилер кижи амытан дыннап көрбээн үүлгединшкиниерни Ливанда кылып, палестиннерни күш-биле чок кылырының политиказын чорудуп турар мындыг кончуг берге үеде Р. Рейганга ол кыйгырыгны чорутканын делегей парлалгазы демдеглеп турар. Ливанга дуза чедирер дээш демиселче хөй-нийтiнiң мобилизастазырынга ол идиг берип, агрессорларга болган олардың америк камгалакчыларынга удурланыышкынны күштелдирер дээрзи чиганнг чок. Индияның «Таймс оф Индия» солунунуң онзалап демдеглээнiн өзугаар алырга, «Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны катап тургузарының эргеажыктары Вашингтоннуң Ливанда харыысалга чок холгаарлаашкыныңын бооп болур аар уржуктарының дугайында Л. И. Брежневтиң шиитпирлиг сагындырыын шыңгыы көрүп америк администрациядан негеп турар.

Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

АНГЛИЯ. АКШ-тың Гринэм-Коммонда агаар шеринiң баазазының девискээринге «Тайбың лагерiн» (чуруктa) тургусаан.

Ооң киржикчилерни британ эрге-чагыргаларның кадыдошкуну-биле аажылааны тайбың дээш шимчээшкинiниң херөөжен киржикчилерiниң консерватиптиг чазактың дайынзырак угланыышкынынга удур демиселди үргудчүлээрiнге шиитпирлиг сый шаап шыдаваан.

Гринэм-Коммонга «тайбың лагерiн» тургузар деп шиитпирни хүлээп алганы таварылга эвес. Великобританнiң бээр деп турар 160 америк чалгыныыт ракеталарын келир чылдың төнүүзүнде чогум-на ол черге тургузар деп Лондон шиитпирлээн.

АП—СЭТА-ның фотозу.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫ-БИЛЕ

Эрзин райозунуң баштаар чери болгаш ында партия, профвилел, комсомол организацияларының коллективтериниң, садыгжыларның база ажылчыныарның ортузунга социалистиг чарыышты дээштиг организастаанынга сорук киргеи Эрзининиң кооператорлары 1982 чылдың бирги чартыынның планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерiн чедиишкинниг күүсеткеннер.

Бирги чартык чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының нийти планы 2496 муң рубль турган, херек кырында 2512,1 муң рубльдиң бараанын саарып, планын 100,6 хуу күүсеткеп.

Нийти чемненилге черлеринiң бирги чартык чылда планы 93 муң рубль, херек кырында чоига аъш-чем аймаан 96,9 муң рубльге садып, планын 104,2 хуу күүсеткеп. Хлеб будүреринiң чартык чылда планын 100,5 хуу күүсеткеп. Хлебтиң шынары экижээн.

Райониуң белеткел конторазы база багай эвес ажылдаан. Бирги чартык чылда 961,3 муң рубльге чоңдап продукция садып алыр планныг турган, херек кырында 1317 муң рубльге садып алган. Чоңдап ылаңгыя эът, сүт, дүк садып алырының чартык чыл планын чедиишкинiг күүседип, 1982 чылда 208 тонна дүк хүлээп алыр планын херек кырында 213,7 тонна кылдыр ажыр күүсеткеп.

Бирги чартык чылда болган ийиги кварталда Эрзин суурда № 1 аъш-чем магазини эки ажылдап, чартык чылда 244 муң рубльге аъш-чем бараанары садар турган, 265,6 муң рубльге саарган, планын 108,9 хуу күүсеткеп. Ажыл-агый херекселдериниң магазинi (садыгжызы Наталья Бөөдей) чартык чылда планын 105,9 хуу күүсеткеп. Ол ышкаш раймагтың ийиги салбыры. Нарын суурда үлетпүр бараанар магазинi (эргелекчизи Чооду Ноозуңмаа) ийиги кварталда эки ажылдап, планын ажыр күүсеткеннер. Автомагазин эргелекчизи Сенги Комбу чартык чылда 59 муң рубльдиң бараанын саарап турган, херек кырында 64,5 муң рубльдиң бараанын малчыннарга саарып, планын 104,2 хуу күүсеткеш, автомагазин эргелекчилериниң аразындан бирги черни алган.

Чедиишкиннер-биле чергелештир райпонуң чартык чылда ажылдаанында четчестер ам-даа бар боош турар. Чамдык садыгжылар бирги чартык кварталдың болгаш ийиги кварталдың бараан саарылгазының планын күүсеткеннер. Автомагазин эргелекчилери Бичe-оол Дүктүүол чартык чылда бараан саарылгазының планын чүгле 66,9 хуу, Монгуш-оол Хүлер-оол 83,3 хуу күүседип, багай ажылдааннар. Бо садыгжылар тускай тургустунган график өзугаар ажылдавайн, чамаык аалдарга шүүт барбайн, оюп эрте бээр, малчыннарның чагыгларын күүсеткеп турарындан чартык чылдың бараан саарылгазының планын күүсеткеннер.

Амгы үеде Эрзининиң кооператорлары СЭКП Төп Комитединiң май Пленумунуң шиитпирлериниң чегелделеригe дүүштүр ажылын улам экижидер, кедээ чоңнуң садыг хандырылгазын сайзырангайжыдар, ол бирги беш чылдың ийиги чылы—1982 чылдың планныг онаалдаларын бүтү талазы-биле күүседир дээш күжениишкиннiг ажылдап турарлар.

Я. СОЯН.

Патриоттарның чедиишкиннери

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Национал хоталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузунуң дайынчылары бо чылдың июнь айда болгулаан планныг хөделиишкиннiрiниң үезинде сальвадор шеригнерiниң он, муң ажыг солдаттарын болган офицерлерiн чыскаалдан үндүрген болгаш дөрт вертолёттуг база элээн хөй шеригмашиналарын узуткаан. Патриоттарның «Венсеромосе» радиостанцизы ол дугайын дамчыткан.

ИХФ-топ командлывал чеңнiң радиостанция-биле дамчыткан медээзинде патриоттарның чепсектиг отрядтары Чалатенанго департаментиле шажылакчыларның шаап халдаашкынын чедиишкиннiг өйтүр шаап турар. Ол департаментиже чоокта чаа чалчаа шеригнiң шилиндек кезектерiн, «А-37 дрэгонфляй» деп самолёттар-биле катай-хаара америк шериг техниказын октаан турганы билдингнар.

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Сальвадорнуң шериг эрге-чагыргазының дерiин политиказы, кандыг-даа бурузу чок кижилерни массалыы-биле өлүрер чорук делегейниң хөнiптизiнiң хаяы кылегижээжкин болдуруп турар деп, Юрист-демократтарның делегей ассоциязының шинда чептереткен медеглелиниде чудаалап турар.

Ындыг кадыг-дошкун аразында Каттышкан Штаттарның чаранның талазындан сан-хөө болгаш шериг дузаламчызы-биле калбартып турар. Ол шажылакчыларны өөредирiп болгаш чепсеглээрiн түгле болуу халыылап турар эвес, харын база ол чуртче дыка хөй санныг америк «шериг чөвүлекчилерiн» база чорудуп турар.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер Бейруттуң делегей аэропортунуң чоогунда болган Хай ас-Садлум кварталын база катап боолаан. Ооң-биле кады олар Бейруттуң барын кезээнiн бүзээлээшкинiнiң улам шынгыыраткан.

Ливанның күш-ажыл болгаш социал херектер министри, ооң-биле кады көшкен өгбүлелерге дуза чедирериниң талазы-биле комитеттиң даргазы болуп турар Абдеррахман аль-Ларбанның медеглээни-биле израиль ажелекчилер чуруттакчыларга эмнер болгаш аъш-чем чедирер дээн Делегейниң Кызыл Крестизинiң ол машиналыг транспортуун барынын Бейрутче эртерiн израильдер чөпшээревээн.

Израиль ажелекчилерiниң ээлеп киргеи черлеринде оларга удурланыышкын уламчылаи турарының дугайын палестин ВАФА агентилел дыңнадып турар. Удурланыышкынның палестин шимчээшкинiнiң болгаш ливан национал-патриотчу күштериң дайынчыларының каттышкан отрядтары Бекаа хемниң шыналызында болгаш Кераун көлдүң соңгуланын талазында израиль шеригнерге соогуну таварыштырган.

Ажелеп алган черлеринге фашисчи аргаларны ажыглап, израиль ажелекчилер ливан болгаш палестин чуруттакчы чоннуу хоозурадып, шаажылаи турар. Аглаашкыннар болгаш чиидиишкиннерни доктаамал кылып, тайбың чуруттакчыларны тудуп хорудап турар. Палестин дескеннериниң Айн аль-Хильве лагеринге бүгү ар кижилерни болгаш элээдилерни израильдер тудуп алган, «бидиимес угланыышкынче» көжүрүп чоруткан деп. ВАФА агентилел дыңнаткан. Берген кижилерниң чугаалаи турарыбиле алырга, үгле чаңгыс Сайда хоорайның чоогунда лагерьлерде тос муң ажыг кижини хавырын аккелген. Оларда туттурганнарны ажык дээр адаанда, кончуг изиңге тулуп турар, сүт, аъш-чем бербес, үзүк-сөксаал чок байысаап, эттеп, дорамчылап турар. Лагерьлерни токтуг, тенниг сывырындак демирлер-биле кажаалаан.

Ливанның мурнуу чүгүнде хоорайларда болгаш чуруттакчылыг черлерде хөй-хөй бажынарны ажелекчилер бульдозерлер-биле буза үстүрүп, чер-биле деңнеп турар. Салгатарны болгаш парктарны партизаннар чаштыр чер болу бээр чадавас дээш ыяш чок кылдыр кезип турар. Фалангистер болгаш израиль шургуп кириишкинни ажыглаи алган бодунуң контролюында девискээрiн алгыдып алырын кыыткан Хаддаттың мурнуу-ливан сепаратистери ажелекчилер-биле идепкейлиг кады хөделип турар.

Палестинаны хоталарының демократтыг фронтузунуң чингине секретары Н. Хаватма журналистер-биле беседазынга чуртта берге байдалдың уламчылап турары дээш харыысалганы америк элчиссар Ф. Хабибке онаалаан. Палестинаны хоталарының организациязы, ливан найысылалдың тайбың чуруттакчыларын камгалаар сорулга-биле, палестин кезектерни болгаш израиль шериглерни Бейруттан ыраадырын көрүп турар планны идип үндүрген деп, ол дыңнаткан. Ф. Хабиб ол планны баштай «боттанып болур» деп хүлээп алган, ооң соонда «сүмележилгелер соонда» болуур чоруткан деп.

ИРАН-ИРАК МЕСИЛДЕЖИЛГЕ

БАГДАД. Сөөлгү түлчүүшкүннарның үезинде иран шериглер 265 кижизин өлүргкен деп, Ирактың кол шерiг командылалының дыңнадында чугаалаан. Күрүне кызыгазары эрткен иранналрның күштери бир болза үзүткаттырган, чок-ла болза, өйтүр шаптырган деп, ИНА агентилел дыңнаткан. Ирак девискээрже иранналрның эртер балын кирген үезинден бээр 6 муңнан эвээш эвес иран шериг албаныглар өлүртken деп, Ирак дыңнаткан.

* * *

ТЕГЕРАН. Иран агентилелiнiң дыңнадыы-биле алырга, Ирактың девискээринче кире бергеи иран шериглер дайзынның үдүр үлүг халдаашкынын ойтур шаапкан. Баспадан сөңгу талага болган түлчүүшкүннарга практар 55 танкызын өскүнган. Ооң аннда Ирак күштериниң Касре-Ширин районунга бурунгаларлаар дээн орландажмышкынын үскен.

* * *

ВАШИНГТОН. «Ирактың болгаш Иранның аразында калбарып орар дайын кыжаанын таваржып турар чуртталбиле кады Персид мутуллурунга чаа шериг өөредиишкиннерiн чорударынга АКШ белеп» деп, күрлепартаментиниң тедээлекчизи журналистерге чарлаан. Мынчалзажок ындыг ижилыг өөредиишкинерге хамаарыштыр ол девискээрiнiң күрүнелериндеп Вашингтонда саналдар-дал, чеңшээрежилгелер-дээ киргээн деп, ол миннип чугаалаан.

* * *

БЕЛГРАД. Анаа болган парлалга конференциязынга КНО-ның чингине секретары Хавьер Перес де Куэльяр ирак-ирак месилдежилгелиг чөрүлдээнi тазыыштыр шиитпирлээр дээш КНО болгаш ооң чингине секретариады күжениишкиннерни салып турар, мынчалзажок «айтырыг чоокку үеде-ле шиитпирлеттинге бээр деп маныаар болза, кедергей кенеп болур ийик» деп дыңнаткан. Дайын чорудулгаларын соксадыр дугайында КНО-ның Айыыл чок чорук Човүлелиниң резолюциязын Иран хүлээп көрбээнiн сагындырган, КНО-ның чингине секретары дайылдажып турар талалар-биле үгулчү харылзаа тудуп турарын болгаш харылзаттырыкчы күжениишкиннерни дагын эгелээр бодалдыын база онзалап демдеглээн.

СОМАЛИДЕ БАЙДАЛ

ПАРИЖ. Сомалиде байдал чидиглемишаанын «Котидьен де парти» солуну бижээн. Сомалини камгалап алырының демократтыг фронтузунуң отрядтары чазак шеригнерiнге улур дайын чорудулгаларын бо айның эгезинден бээр чорудуп келген болгаш үк фронт чуртту соңгу-барыын талазынче шаавар халдаашкынны ооң чорудуп турарын бир дугаарында чарлаан.

* * *

ПРАГА. Сомалиде болуушкүнiнәр ол чуртта чагырыкчы өзу-чурумнуң политиказынга килёнээшкинниң күштелгенiнiң дугайын хереченiлеп турар. Могадишонуң болгаш Вашингтонуң аразынга харылзааларның быжыгып орарының чергезинден хамаарыштыр ол килеңнээшкин онза көскүлен апарган болгаш организастыг демисежип үнүүшүнернiң хевир-будуштуг болу берген деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

Кожазында күрүнелерниң девискээрлерiн ылаап ап турган, «улуг Сомали» диижир чүвени тургузар дээр ажелекчи, агрессчи угланыышкын чуртту мындыра-ла ап ялаарыгай экономиказын улам бакшыратқан деп, ол чүүлде чугаалаан. Аазаттынган америк дузаламчыга кордаашкын база бодун шыпыктырбаан, массаларның байдалын экижидериңге чедирбээн, харын чүгле шериг чепсээ алырынга өйлешкен. АКШ-тың талазынче эргилиишкин херек кырында чүгле америк талага ажыктыг болган, сомали девискээрде шериг объектилерiн ажыглаар арганы АКШ алган.

Ол-ла бүгү чүүлдер массалыг хөөн чокталыышкының хайныктырыл үндүрген болгаш кедизинде келгеш, амгы кризиске чедирген деп, чүүлде демдеглээн.

(СЭТА).

Чай болгаш уруглар

ТУРИСЧИ ОРУКТАР-БИЛЕ

Төрээн черинин чурумалдыг бойдузун, чурттакчылыг сууртарын сонуургап көөрүбиле Сарыг-Сеңтиң Тока аттыг ортумак школазының көөрби өөреникчизи хөй хонуктуг туристчи походче үнүшкен. Сарыг-Сеп, Бүрен-Аксы, Белбей, Эржей, Шуй, Үжеп, Шивей, Сизим таварыштыр аян-чорук кылырын олар дугурушкан. Машина оруу оларны Дерзиг-Аксы суурга эккелген. Мурнуку чылдарга бодаарга, суур үндезини-биле өскерилген. КМК-4-түң тудугжуларының дооскаш чаа бажыннар бо черни улам каастай берген. Чараш агаар-бойдус ортузунда суур кижилериң амыдыралынга чаагай бараан болуп турар, урутларның кадык-шылга школазы, ажыг уругларның бажың-интернады база мында ажылдап турар. Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп помунуң мадырларының оглу, кызы—бөгүнгү дерзиг-аксыжылар-биле ужуражып, Кек Санчаанның тураскаалынга өөреникчилер доктаалганнар. Суурнуң төөгүзү, бөгүнгү амыдыралы кижи бүрүзүнге чоок, солун болган.

Улам өрүдеп, холушкак арга-арыглаш, тайгаже туристер чоокшулап органнар. Дерзигни кешкеш, «Кызыл Тукэ совхозтуң тараа шөлүн, сүт-бараан фермазының турлаан таварын эрткен. Оон Бүрен-Аксы суурга школачылар келген. Аңаа дыштанып ап, Белбей суурнуң чоогунда Күрөнгөл Көк-ооллуң аалынга барганнар. «Кызыл Тукэ» совхозтуң 190 инээн ол кадарын турар. Чайлагда малчын сугга туристер дыштанып, оон чымыштыг ажыл-ижки-биле танышкан.

Кокша орук Каа-Хемниң эриин өрү улам ыңайлаап, туруг баарынга келген. Бичии-бичии ортулуктарның, эрик кыдыш оймактарның чечектериниң өң-баазын чаражып! Агаарның арыг-чаагайын! Көшкелиг туругну эрткеш, Эржей суурга келдивис. Каа-Хем районнуң аңныражыл-агыйының ачылары, балыкчылары ында чурттап турар.

Даг баарындан чоктаап кокша орук «Кызыл Тукэ» совхозтуң Хаактыгда чурттап, ажылдап турар хоочун малчыны Өглүге Салчактың турлаанга эккелген. 27 чыл иштинде бодунуң төрээн совхозунга ол малчыннап ажылдан келген. Оон күш-ажылын партия, чазак бедии-биле үнелээн, шаңнап-мактап турган. Ажыл-агыйның чедиишкиннерин чугаалааш, өөреникчилерни мал ажылынче ажылдаарынче хоочун малчын кыйгырган. Ө. Салчактың чугаазын школачылар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Туристер солун ишчи-биле байырлашкаш, оруун уламчылапканнар. Кадыр-берт, эртипмес черлерге олар келгеннер. Чалым туругну оюп эрткеш, Шуй, Үжеп-Аксынче чорупканнар. Каа-Хемниң он талазындан бады келген бичии кара хемни өрү чөктапканнар. Ол хемниң аксындан үш километр ыраа келгеннер. Өөр черлик хавайларга таварышканнар, 28-даа, 31-даа деп оларны саналп кижи бар. Анаар өөреникчилерни хөлзедипкен, солун-даа, өөрүнчүг-даа болган.

Орук удатпайн кара дагның чанынга эккелген. Дыка-ла кадыр, берт орук! Дагның кырынга үнүп келгеш, чемпен маннаан диңге база таваржы бердивис. Эң бедик бо черден көөрүвүске, Каа-Хем ырактап-па дыйлайын баткаш, Сарыг-Сепче шөйлүп чорупкан. Каа-Хемниң он, солагай талазында сыннарны чүү деп адаарын өөреникчилер сонуурган, айтырып-ла турган.

—Алдыы Ыдык, Үстүү Ыдык сыннар, Бай-Балык, Ужары — дээш өске-даа черлерниң аттарын адап берип турдувус. Бай-Балык-Ужары деп черниң үстүү талазында ээрем ээпшек бар, аңаа балык кончуг хөй турган чүве дээр.

—Ол чарыкта, Каа-Хемче кирген хемчигештиң чүү дээрил?

— Үнген деп хем-дир. Он талада хемни Шөөй деп адаар. Оон аксында бажыннар турар, ам ында улус артпаан. Революция мурнунда хаанныг чазактан дескен орус тараачыннар аңаа көжүп келген. Ам ында чудулгелиг сезеп ажыг харлыг кырган иней бар—деп, оларга тайылбырладывыс.

Ыдык тайгазының Каа-Хемге туругладың үскен үжүп чадаг кижи оруу-биле эрткеш, Үжеп-Аксы суурга келдивис. Мында колдуунда чудулгелиг кижилер чурттап турар. Өөреникчилерниң таарымның сонуургаан үүлү болза, бажың бүрүзүнүң огороду. Картофельден ашгыда огурец, помидор, капуста дээш өске-даа ногаа аймаан тараан. Инек, чылгы мал, хаван база-ла бажын бүрүзүнде бар. Үжеп-Аксы суурнуң чурттакчылары эътти, сүттү, ногаа аймаан боттарынга четчири-биле будүрүп, артыкшылын күрүнеге садып турарын база билип алдывыс.

Каа-Хемниң солагай талазынче кешкеш, Шивейни эрткеш, «Кызыл Тук» совхозтуң инек, чылгы кадарчылары Серең-оол, Кызыл-оол оларның турлаанга чеде бердивис. Оларның ада-өгбелери үе-дүптен бөөр 'мзаа чурттап, мал өстүрүп, аң-мең-биле амыдырап чораан. Сизимге база четтивис. Мында суур самолёт хонар шөлдүг. Сарыг-Сеп биле Сизим аразында машина оруу база ажык. Суур сес чыл школалыг, харылзаа салбырын база тургускан. Клуб, эмнелге пунктузу ажылдап турар. Кезерин кескеш, оон каапкан ирик чудуктарны өөреникчидер Сизим-Аксындан көрген. Ыяшты кым кескенил, ону чүге албаанып? Бай-Тайга чурттуг Самданчап Хертектиң чугаазын сактып, өөреникчилерге чугааладым. Маңаа ыяш кезип, Кызылдың тудугларынга хереглээр чудукту хем-биле салдадып бадырып турган. Машина-техника ховар, орук чок, чүгле суг-биле ыяшты бадырап үеде алдынмайн барган чудуктар болган. Бир ырының утказын база сактып чугаалаштывыс:

Салдаарымда шапкын
Каа-Хем,
Сайлыкталып бады-ла баар,
Салгажырда эптиг чонум,
Сазладып чеде-ле бээр.

Бистер «сайлыкталып» салдан дүрген, эптиг «Заряга» орупкаш, Сарыг-Сепче чаныптывыс. Сураглыг педагог А. Сухомлинскийниң өөредилге-кижизидилге ажылдарынга бойдусче экскурсиялып, походтарның салдарлыын опзалап чораанын база катап сагындым.

И. ДОСТАЙ.
Сарыг-Сеп.

МАҢГЫР АЪТТАР

Тыва улустуң шаг-шаандан тура улуг байырлалдарда мөге хүрежи-биле кады эрттирип чорааны аът чарыжы сөөлгү үеде бистиң республиканың чамдык черлеринде катап сайзырап келген. Дыка хөй совхозтарның маёвкаларынга аът чарыжы спортчу маргылдааларның эң кол өзөө болуп, чоннуң сонуургалын хайныктырган.

Спорттуң бо хевирин сайзырадыры дээрге-ле чылгы малдың баш санын өстүрүп, ону ажыл-агыйларга чөп ажыглап, ону малдаар аныяктарны ынаар хаара тудары болур. Чылгы малдың баш санын өстүрер дээш төлептиг үлүг-хуузун киирип чоруур чылгычылар бистиң республикада эвээш эвес. Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтан Дагый-оол Монгуш, Эрзинде «Мөрен» совхозтан Бүрбүүжүк Лопсан олар төрүүр 100 беден 100-86 кулуларны камгалап алганнар.

Республиканың малчыннар надымының ийиги хүнүнде маңнаар, челер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы Кызылдың ипподромунга болган. Эрткен воскресеньеде хүндүскүнүн 10 шак чоокшулап турда аът чарыштырар черже үглаан муң-муң кызылчылар болгаш надымның киржикчилери омак-хөглүг ынаар шуужуп-ла турганнар. Ол чорук чоннуң аът спортунга сонуургалының улуун, аңаа ынаан хереченлеп турган.

Маргылдааның байырлыг ажыдыышкыны болган соонда эң-не баштай 1600 метрге чүгүрүк аъттарның чарыжыбиле байырлал эгелээн. Надымга тураскаатка ан ол солуп маргылдаага республиканың 24 совхозтарындан 95 аъттарны чарышка киириштирген.

Чүгүрүк аъттарның 1600 метрге чарыжынга Таңдыда Дуржулга станциязының хоочун чылгычызы Кызыл-оол Оюнуң бедеткээн аъттары ылгалып турган. Эң ылангыя чылгычының оглу 13 харлыг Шолбанның мунган аъттары үш ацгы хемчээлге эң бедик түннелди көргүзүп, бир дугаарында келген.

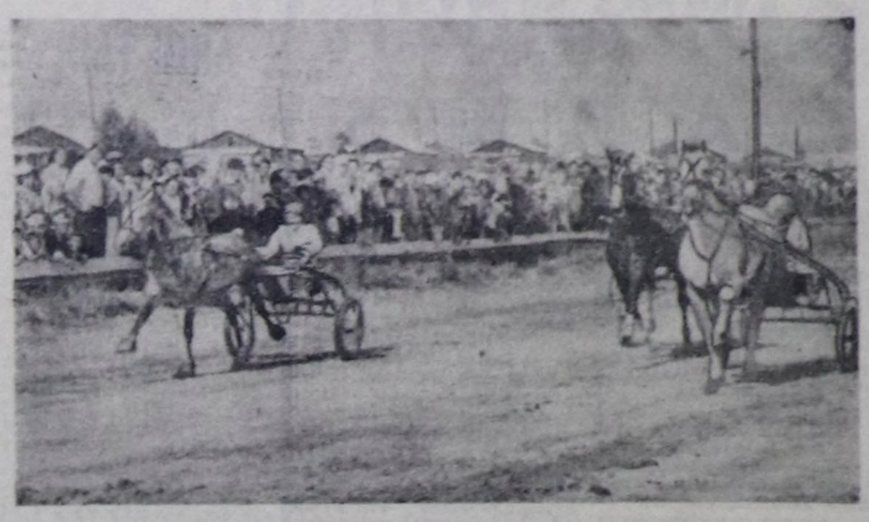

База ол ышкаш Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хоорту» совхозтуң чылгычызы Сергей Санчының дуңмазы Айдыс Санчының мунган аъттарының бирээзи 3200 метрге, өскези 2400 метрге чаңгыс-даа аътка аштырбайн бирги черже үнген. Ол ышкаш Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтан келген Юрий Донгактың, «Улуг-Хая» совхозтан Темир Күдерниң болгаш Бии-Хемде «Хадын» совхозтан Геннадий Санчайның мунган аъттары шаңналдыг черлерни алганнар.

А тергелиг аъттарның 1600, 2400 болган 3200 метрге чарыжынга Каа-Хем районнуң «Ленинчи өрүк» совхозтан келген Михаил Жидеевтиң башкарган аъттарыбиле деңнежиптер хире аъттар чок болган. Ол аңгы-аңгы аъттарга дөрт катап чемпион атка төлептиг болган. Михаил ол совхозтуң аът ажаакчызы бооп үр чылдарда ажылдап, мооң мурнунда чылдарда-даа болган шак мындыг маргылдааларга чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген.

«Ленинчи өрүк» совхозта чылгы малдың уксаазын экижидер дээш улуг ажылдавны кылып турар. Михаил Жидеевтиң 1600 метрнин чарыжынга киириштирген «Аккорд» деп шолалыг ады Украин ССР-ниң найысылалы Киевке болган улуг-улуг маргылдааларга 33 катап киришкеш, аңаа 26 катап тиилекчи болуп келген.

Михаил Жидеевтиң 3200 метрге башкарганы «Мир» деп шолалыг ады Ульяновскиге, Куйбышевке болган тергелиг аъттарның чарыжынга чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп турган. «Сельская жизнь» солуннуң шаңналы дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының түскай шаңналын база чаалап алган. Ол аътты «Ленинчи өрүк» совхоз 1977 чылда садып алган.

Аът чарыжының түнелинде тергелеп кааи үш кожуглуг аъттарның чарыжын чылгын чок улуг сонуургалбиле көргеннер. Түс-түс хемчээлдерге тиилекчи болган аът мунукчуларынга, башкарыкчыларынга өртектиг белектерни тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

I ЧУРУКТАРДА: маргылдаа үезинде.

Көрүкчүлерниң кичээнгейинге

РСФСР-нин алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-ооллуң удуртканы «Тываның чалыы назыны» деп эстрада-цирк бөлүүнүн концерти **июль 21-де республиканың хөгжүм-шии театрынга болур.**

Тосонцэгэл хоорайның (Моол Арат Республика) улусчу киригинин бот-тывынгыр коллективинин концерти **июль 24-те Ноғаан театрга 16.00, хөгжүм-шии театрынга 19.00 шактарда** болур.

Билеттерни филармониядан, хөгжүм-шии театрындан садып турар. Коллективтиң чагыгларны хүлээп алыр.

Агаар

Республикага бөгүн кезек булуттаар, чамдык черлерге чаар. Мурнуу-барыын угланышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 7—12, хүндүс 22—28 градус чылыыр.

Кызылда көжер булуттаар, хүндүс чагбас. Агаарның температуразы дүне 7—10, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

ИЮЛЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Эртем-шептерелдиг фильмнер программазы. 9.30 — «Бодумнуң черимге ынак мен». Композитор Е. Птичкиниң ырылары. Фильм-концерт. 10.20 — Уруглarга фильм: «Чажырын каан хоорай». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур. Документалдыг телефильмнер: «Океанда ээлчег». 15.30—Орус чугаа. 16.00 —«Москва чоогу». Аъш-чем программазын боттандырып турары. 16.30 — «Чурт сеңээ — бистиң ырывысты бараалгаттывыс». 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — «Шыдыраа школазы». 17.40 — Эдептиг эвес элдептиг түүлер. 18.10 — «Египет: чылдары болгаш айтырыглары». 18.25 —«Ыыргай арыг иштинде». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шийтиирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.35 — «Азия төвү». Информацияпублицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Бешки час». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye» Информастыг программа. 21.35 — Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театрынга аныяктар кежээзи. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыкы эстраданың аллагары болгаш ритминери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уруглarга фильм: «Чедир өспээн Наполеон-3». 13.05 — Эртем-шептерелдиг фильмнер программазы: «Хоойлуу». «Ак шорааңда Магия». 13.30 — Англи дыл. 14.00 — «Аңам школазы». 14.30 — «Уран чүүлге бараан болуушкун». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.05 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредирил? Свердловск хоорайның № 61 демир-орук ПТУ-зунун дугайында. 15.35 — «Касчыгаш дилгини канчаар аңнаанын». Мультфильм. 15.45 — Телемедээлер. 15.50 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уруглarга фильм: «Күзел оду». Ойнаактар шиизи. 2-ги серия. 18.30— Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Москвага селгүүстээшкин». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»). 19.10 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң үнүнери. Кагар хөгжүм херекселдери («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Аян-чорукчу пага». Мультфильм. 20.15 — «Ыры-82». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — Хөй сериялыг уран-чечен «Үшкү хемчээшкин» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия — «Чада эрик кырында арткан».

ИЮЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Кадык болуруң күзеңизе». 9.00 — Ереван хоорайның уругларының уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.40 — «Федор Трофимович» деп телефильмниң 3-кү дамчыдылга. Дамчыдылгага Украинаның КП-зиниң Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун киржир. 10.10 — «Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 10.40 — «Музейлер болгаш делгелге залдарыңга». И. К. Айвазовскийниң феодосияның чурук галереязы. 11.15 — «Спортлотонун» 30-ги тиражы. 11.25 — «Тиилекчилер». Фронтучу оңнуктер клуву. Оожум океан флодунуң 50 чылынга. 12.10 — Уруглarга фильм: «Кургаг черде чалгыг». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Даарта садыг ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев киржир. 15.55 — «Бистиң бай-ырывысты хүлээп ап көрүцер». Садыг ажылдакчыларының хүнүнге таварыштыр музыка программазы. 16.40 — «Бир ыт чурттап чораан». Мультфильм. 16.50 — 17.05 — Чапсар. 17.05 — Политиктиг хайгаарактыг В. П. Бекетовтуң беседазы. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ниң кежигүнү, партияның Тула обкомунуң бирги секретары Ю. Х. Юнак киржир. 17.50 —«Монт-Ориоль» деп телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. Автору — Ги де Мопассан. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Бөгүн паркта». Фильм-концерт. 22.00 — 23.35 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). Төп «Динамо» стадионнан дамчыдылга. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

Челябинскиниң телевидение студиязының программазы

14.20 — Челябийск хоорай дугайында кино-чурумал. 14.50 — «Кижи заводка —завод кижизе». Киноочерк. 14.50 — «Уралда чурттап тур бис». Концерт программазы. 15.20 — «Кижи — Черниң ээзи». Дамчыдылганы «Известия» солуннуң хайгаарактызы А. З. Иващенко чорудар. 16.25 — «Чүү? Кана? Кажан?». Телевикторина. 17.35 — «Ынак ырлар». РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченконуң киржилгезинбиле музыкалыг телефильм. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. 30-ги фильм — «1946-гы чыл». 19.15 — Делегей байдалының дугайында допчулал. 19.30 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Дюймовочка». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртемшептерелдиг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Петербург-биле чарлышкын». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Зарядкаже чыскаалынар!» 8.55 — «Даглларның болгаш ховуларның аялгалары». Фильм-концерт. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 11.10 — «Калыкшыл». Эртем-шептерелдиг фильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Маргыжар-клуб. 15.20 — «Катка бажы каткыжеге». Останкиноның Концерт студиязында шоодуг кежээзи. 16.55 — «Дамырактар». Музыка программазы. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң намдарывыс». 31-ги фильм. — «1947-гы чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Дюймовочка». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковскийниң аттыг VII конкурузунуң киржикчилериниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Эттингенге бүзүрээр». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёша Птицин аажылын дадыктырып тур» 10.10, 11.40, 13.10, «Човуланның болгаш килеңиң оруубиле» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночымынды» 10.00, «Өскерликчи чорук дээш гонорар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ынакшыл үезин четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи, «Мурнакчы» совхозтуң кол бухгалтери

Күнзен Шойдакович МОНГУШТУҢ

хенертен мөчээн-биле холбаштыр СЭКП Бай-Тайга райкому, улус депутаттарының район Советиниң күүскому, «Мурнакчы» совхозтуң дирекциязы, мында партком, ажылчын комитеди, Шүй көжээ Советтиң күүскому оон терезилериге болгаш чоок кижилеривге ханы кажыдалын илергейзеп тур.

Биробиджанның автосептелге заводунуң коллективи БАМ-ның тудугжуларынче гараж-профилакторий комплексterin хуусаа бетинде чоруткан. Оон бирээзинге-ле хөй чүк сөөртүр чөөрби автомобильди тургузуп база септеп болур. Ээзэп каш ындыг гаражтарны тудуштурup тургаш, тайгага улуг автотөптү тургузуп ап болур.

ГАРАЖТЫ—ТАЙГАЖЕ

— Кышкы соокта бистиң гаражтарывысты калориферлер-биле чылыдып болур — деп, заводтуң директору С. Дюйков СЭКП-ниң корреспондентизинге тайылбырлаан. — Төп чылыдылга системазы болза, аңаа-даа кожуп ап болур.

Гараж-биле кады шимчеп чоруур автомастерскаларны будүрүп үндүрүп турар. Оларда электри станциязы, газоэлектрокаңналга аппараты, үс кудар агрегаттар бар.

Биробиджан.

ЧАМДЫЫЗЫ БАДЫТКАТТЫНГАН

Бо чылдың апрельде Сыстыг-Хемден редакциязга чагаа келген. Суурда харылзаа салбырының радио дамчыдылгазында болган көдээ Культура бажыңының багай ажылынып дугайында ында бижээн.

Улус депутаттарының Тожу район Советиниң күүскомунун даргазы Т. Монгуштуң чагаага харыылааны:

Сыстыг-Хем суурда харылзаа салбырының четпес ажылының, ылаңгыя радио дамчыдылгазының шагын барымдаалавайн турарының дугайында чагаада бижээни шын. Тоора-Хем суурнуң харылзаа белдири Сыстыг-Хемде радио дамчыдылгазын экижидериниң хемчегларин ап, радио аппарады, дизельдиг шимчедикчи үрелгенде электри механигни чоруткаш, дарый кылдыртып турар. Амгы үеде ол черде радио аппарадынга болгаш шимчедикчиге капитал септелгени кылгаш, хүндээп алыр чаа аппаратты тургускан.

Сыстыг-Хем суурнуң чурттакчы чонунуң ортузунда культура-массалыг ажыл чогундан, чалгааранчыг деп авторлуң бижээни чамдык фактылар долузу-биле байдалга дүүшпейн турар. Май 1, Март 8 дээш ышкаш байырлалдарны болгаш Уруглар камгалалының, балыкчының, арга-арыгчының дээш ышкаш хүнперин ында байырлалдыы-биле демдеглеп, аңаа аъш-чемниң, хол-биле кылган кылыгларының делгелгелерин организастап, калбак демдеглеп турар.

Көдээ Культура бажыңынга лекция, беседалар үргүлчү болуп, аныяктарга дыштанылга кежээлерин организастап, радиола салып, аныяктарны танцыладып келген. Суурнуң чурттакчылары байырлалдар будүүзүнде Культура бажыңынга чыглып хураадап, кино, концертти көрүп турарлар.

Культура бажыңының девискээри арыг, шимелдеш эки, келир кыжын аңаа одаар ыяшты белеткеп дүжүрген.

ВИТАМИННЕР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

Эмчиниң сүмези

Витаминнер амыдыралчы хөөнүң бедидер, бүдүмелдер солчулгазын башкарырынга болгаш халдавырлыг база өске-даа аарыгларга улур магаботтуң шыдамык болурунга дузалыг. Бир эвес аъш-чемнин рационунда витамин чедишпейн баар болза, кижи гиповитаминозтан аарый бээр. Мага-ботка хөй – кезинде С, B_1, B_2, А, Д, Р, РР витаминнер чедишпес боор.

Чазын кижи аажок туруучал, уйгузураар, сагыш-сеткил сергек эвес апаар. Боруук С витамин четпестей бээрге ыңдыг болур. Ол витамин мага-ботка боду тургустунуп келбее болганда, ону үргүлчү чем-биле ажыглаар. С витамин колдуунда ногаа, фруктулар болгаш кат-чимис аймаанда турар. Чайын, күзүн ону хөйү-биле чип турар бис. А кыжын, чазын ону кайыын тып алырыл? Ыңдыг болганда бар-ла ногаа аймаан чемге ажыглаары чугула. Чижээ, картофельди, согунаны, чеснокту, морковтуу, свёкланы, редьканы, ажыктан капустаны чемге хөйү-биле киирер апаар. Кат-чимисти болгаш фруктуларны боттарынар баш бурунгаар белеткеп алган болзуңарза улам эки. Консервалап каан фруктуларның болгаш кат-чимистиң витамини чаа ногаа аймаанга бодаарга, үр камгалаттынар. Ылаңгыя инек-караапның чулуу кончуг ажыктыг. Ыт-кадының хандыында С витамин элбек. Ногаа хайындырган сугну төп болбас. Ында витамин ажоок элбек. Ону бир дугаар чем кылырынга ажыглаар апаар. Ногааны баалыяныг сакпынга хайындырынар, ак демир сакпынарга ногаа хайындырарга С витамин үрелир. Ногааны соок сугга сукланар, а витамини үрелбези-биле хайындырган сугга каггаш, аксы дуглаглыг савага хайындырынар. С витамини четпеске шагзыраар. шыганнар аартыр болгаш диштер дүжүп туруп бээр.

А витамин өзүлдеге ажыктыг. Ол балык үзүнде, ак саржагда, бааңда, дагаа чуургаштың сарыг кезээнде турүп турар. Үнүш аймаанның продуктуларында провитамин бар. Ол мага-ботка баргаш А витаминни тургузар. Каротин морковьта, ногаан согунада, горохта, томатта, честек-катта, чыжырганада хөй. Бо витамин четпеззээрге мага-ботка будүмелдер солчулгазы өскерлир, карак шоо сулараар, нервилениир, кеш мыйысталчак хевирлиг апаар болгаш өзүлде сөксаар. Ол ышкаш яңы-бүрү бестерниң организмге дузалыг эргежок чугула түүлерни ылгап үндүрери баксыраар.

В витамин база мага-ботка чугула. Ол тараада, чочак-тараа үрезинде, төөруктә, бааңда, бүүректерде, эттте бар. Бо витамин четпес апаарга, чемге хөөн чокталыр, ижиншейүндү аартыр, баш ескинер, чүрек дүргедээр болгаш чага-бот сөөкаар. Д витамин бичии уругларга кончуг ажыктыг. Ол дагаа чуургазының сарыг кезээнде, ак саржагда, сүтте, балыктың бааңында турүп турар. Бо витамин мага-ботта кальций болгаш фосфорнуң солчулгазын башкарар.

Эм үнүштерде амыдыралга эргежок чугула витаминнер бар. Киш-кулааның бүрүзүнде С витамин хөй. Арыг иштинии честек-кадында база элбек. Капуста — эм-диеталыг, үнелиг чем.

Капустаның чулуунда ядва аарыңга удур У витамин тывылган. Оон бүрүлериңде С, B_1, B_2, Р, К, провитамин А бар. Инек-карааның кады дии шазының аарын эмнээринге дузалыг. Чыжырганга кадынза, оон үзүнде С, В, В, Р болгаш Е, провитамин А бар.

Витаминнер—аъш-чемге херек элементилер. Силерниң столдарынарга чаа ногаа, фруктуларның доктаамал тувар чылдагааны-даа ында. Бистиң аъш-чем үлетпүрү витаминниг препараттарны таблетка, сироп, суук үе хевирлиг кылын бүдүрүп турар. Ылангыя олавны чазын, кыжын ажыглаары чугула. Ону ажыглаарда ыяшгыла эмчинин [illegible] ужулуг.

Н. ПОЛЯКОВ,
профессор.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, чарыысалдалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ле амыдырал болгаш совет турсугуг кылдыстерниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун чөлбөн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 1351

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле өргөлелиниң гипографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

СТ—01426

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 170 (11968) | 1982 чылдың июль 22, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Мал чеминиң белеткели — бүгүдениң херээ

СЭКП Тыва область комитединде

ШАЛЫПЧЫ АЙ ЧАРЛАТТЫНГАН

СЭКП обкомунуң бюрозу малга бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни белеткээрин көвүдедиринге бо чылын таарымчалыг байдалдар тургустунган болзажок, совхозтарда бо ажылды организастап турарының темпизи эң-не чавыс болуп артпышаан турарын хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Июль 20-де байдал-биле республикада сиген планының 7 хуузу, сенажты 12, витаминниг сиген далганын 23 хуу белеткээн.

СЭКП обкомунуң бюрозу мал чеми белеткээринин шалыпчы айын 1982 чылдың июль 25-тен август 25-ке чедир чарлаан, бүгү күш-ажылчы болгаш материал-техниктиг курлавырларны мал чеми белеткээринче мобилизастаарын СЭКП хооркомунга, райкомнарынга, хоорайкүүс комнарга, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, көдээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарынга, Сельхозтехкүркомга, «Скотопром» трескe, көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, совхозтарнын директорларынга болгаш специалистеринге, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге дааскан. Шалыпчы ай үезинде район болгаш совхоз бүрүзүнге бөдүүн болгаш чулуктуг чемнер белеткээринин планныг даалгаларының 70 хуудан эвээш эвезин бедик шынарлыг кылдыр күүседирин хандырар.

Бүгү-ле бар мал чеми белеткээр техниканы саадап чокка ажылдадып киирерин, бүгү черлерге немелде бригадаларны болгаш звеноларны оганизастаарын, оларга техниканы болгаш транспорт херекселдерин быжыглаарын, тодаргай даалгаларны бээрин, оларның күүселдезинге шыңгыы контрольду тургузарын партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга дааскан. Мал чемнерининң белеткелинге бүгү бүдүрүлгелерни, албан организацияларны, студентилерни, сургуулдарны, бүгү чонну киириштирерин хандырар. Шалыпчы ай үезинде мал чеми белеткээринің темпилерин эң дүргедедири, ажылдың бедик шынарын болгаш күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры дээш мал чеми белеткелчилериниң ортузунга дээштиг социалистиг чарышты организастаар.

Көдээ ажыл-агый министерстволу, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунун шиитпирлеринге база СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың май 24-те хүлээп алганы «Продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш ооң шынарын бедидеринге көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонүүргалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга дүүштүр мал чемнери белеткээринде киржип турар ажылдакчыларны материалдыг шаңнап деткиринин немелде хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону совхоз бүрүзүнге дүрген чедирер.

«Шын», «Тувинская правда» солуннарның редакциялары, Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитет мал чемнерининң белеткелинде социалистиг чарыштың чоруп турарын бүгү талалыг болгаш шалыпкыч чырыдар ужурлуг.

СТАНЦИЯНЫ КЫВАР ЧҮҮЛ-БИЛЕ ДОЛДУРГАН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев орбита «Салют-7» эртем станциязынга июль 20-ге чедир 68 хүн болганнар. Ол үеде кылыры-биле планнаан ажыл программазын экипаж чедиишкинниг күүседип турар.

Космонавтылар «Прогресс-14» деп автоматтыг корабльдин чүгүн дүжүрүп доозаан, станцияның иштинче оон чедире берген дериг-херекселдерин, эртем аппаратуразын, аъш-чем продуктуларын, шинчилелдер кылыр материалдарны дүжүрген. Чүүк кораблининг бактавышкан станцияның шимчедикчизинин савазынче кывар чүүлүү болгаш ажылыкшыны кутказын.

Июль 20-нин хүнүнүн бүгү дургузунда Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев станцияны арыглаар ажылды кылып, комплекстиг херекеел-биле гимнастика мергежилгелерин кылганнар. Хүшүп ийиги чартыында экипаж француз «Пирамит» дээр аппартураны ажыглавышаан, астрофизиктиг дуржулгаларны кылганнар.

Медицина шинчилелиниң болгаш экипажтың дыннадыгларының түңнелдерин бөзүгаар алырга, космонавтыларның кадыынын байдалы эки боор турар.

Орбитаның «Салют-7» станциязының бүгү системалары чогумчалыг ажылдап, космос комплексиниң иштинге чер кыры-биле коокшулажып турар байдалдарны хандырып турар.

ДЕМНИГ

«Мурнакчы» совхоз бо чылын шиитиинин малынга 2750 тонна сиген, 310 тонна сенаж, 1130 тонна силос, 20 тонна сиген далганы, 100 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол планны чедиишкиннүг боттанырары-биле шалыпчы ажылдап турар. Мал чеминиң белеткелинде 12 звенону, аныяктарның хову-трактор бригадазын тургускан.

Совхозтуң директининзы, партком, көдээ Совет болгаш ажылчын комитеди мал чеминиң белеткелин организастыр чорудар талазы-биле алдан хемчеглерни алгылаан. Ол бир кижи составтыг штаб белеп. Ук штабтың кежигүннери сигенчилерге баргаш, ажылдың канчаар чоруп турарын хайгаарап, социалистиг чарыштың түңнелин үилдүүп турар. Амгы хүнде 56 тонна будук-бүрү, 125 тонна аки шынарлыг ногаан сиген белететтингеен.

А. КАНЧЫЫР.

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинофикация эргелелин Кинофикация талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди кылдыр эде тургузар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар дугайында база Тыва АССР-ниң Хоойлузунга немелделер болгаш өскерилгелер киирер дугайында

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединин доктаадыры болза:

1. «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинофикация эргелелин Кинофикация талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди кылдыр эде тургузар дугайында» 1982 чылдың март 1-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар.

2. Аңаа дүүштүр «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» 1979 чылдың декабрь 24-те Тыва АССР-ниң Хоойлузунга даразында немелделерни болгаш өскерилгелерни киирер:

«Тудуг херектериниң талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди» деп сөстерниң соонга 23 үүлдү:

«Кинофикация талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди» деп сөстер-биле немээр:

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 25 үүлүнден «Тыва АССР-ниң Кинофикация эргелели» деп сөстерни уштур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем үлетпүр эргелелин Тыва АССР-ниң Аъш-чем министерствозу кылдыр эде тургузар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар база «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунга немелделер болгаш өскерилгелер киирер дугайында

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ ССЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединин доктаадыры болза:

1. «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем үлетпүр эргелелин Тыва АССР-ниң Аъш-чем министерствозу кылдыр эде тургузар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун 1982 чылдың апрель 28-те Чарлыын бадылаар.

2. Аңаа дүүштүр «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» 1979 чылдың декабрь 24-те Тыва АССР-ниң Хоойлузунга даразында немелделерни болгаш өскерилгелерни киирер.

«Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу» деп сөстерниң соонга 23 үүлдү «Тыва АССР-ниң Аъш-чем министерствозу» деп сөстер-биле немээр:

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 25 үүлүнден «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем үлетпүр эргелели» деп сөстерни уштур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

«Тыва АССР-ге соңгукчуларның чагыглары-биле ажылды организастаар дугайында Дүрүмнү бадылаар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар дугайында»

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединин доктаадыры болза:

«Тыва АССР-де соңгукчуларның чагыглары-биле ажылды организастаар дугайында Дүрүмнү бадылаар дугайында» 1982 чылдың май 26-да Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

«Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнүн хостаар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар дугайында»

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединин доктаадыры болза:

«Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү Даш-оол Кыстаевич Ондарны хостаар дугайында» 1982 чылдың апрель 15-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

КИЧЭЭНГЕИНИ — ТЕМП БОЛГАШ ШЫНАРЖЕ

Бо чылдың июльдун баштайгы чартыында мал чеминиң белеткели дыка калбарган дээрзин СЭКП обкомунун бюрозунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунун докладында демдеглээн. Июль 20-деги байдал ёзугаар 18 мун тонна сиген, 10 мун тонна сенаж, 2 мун тонна витаминниг сиген далганы, 3,2 мун тонна будук-бүрү белеткеттинген. Мал чеминиң бүгү хевирлерин чемгерилге единицазынче шилчидерге барык 14 мун тонна азы планга удур 7 хуу болуп турар.

Мал чеминиң белеткелинче Кызыл районнуң совхозтары аялаан организастыг кирген, оларның мал чеми белеткээринин планын чемгерилге единицазынче шилчидерге 10,8 хуу болуп турар. Өзүр район оны 9,7 хуу. Танды — 9,4 хуу, Барыын-Хемчик — 8 хуу күүседкен.

Ооң-биле чергелештир дыка хөй районнарда болгаш совхозтарда мал чеминиң белеткелининң темпизи дыка чавыс, дээрзин ук доктаалда шүгүмчүлээн. Шлангыя Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш Тоожу районнар бо кампанияже организас чок киргенинзен планын чүге 4—5 хуу күүседкилээн. Мал чеми белеткээр техника хөй-хөй районнарга багай ажыглаттынып турар. Сиген келери-биле республикага белеткеттинген 518 трактор коспуларының 336-зы, 44 АВМ-ниң —34-ү ажылдан турар. Шлангыя Бай-Тайга, Улуг-Хем районнарга техника ажыглалды дыка өзүгай. Белеткеттинген мал чеминиң шынарынче чоогуур кичээнгей база салдынмайн турар. «Совет Тыва», «Енисей» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда сенаж салырының технологиязын хажыканындан оңу үрелиишкинге чедирген.

Бо чугула кампанияны чедиишкинниг арттырер дээш организастыг хемчеглерни СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, көдээ Советтерге, профэвилелдерниң ажылчын комитеттеринге, ажыл-агыйларның үдуртукчуларынга дааскан. Бригадаларның, звеноларның, механизаторларның аразынга техниканың болгаш механизмнерниң ажыглалын экижилер, мал чеминиң белеткелининң темпизин бедидер, ооң шынарын болгаш калдагалалын экижилер дээш социалистиг чарыштың дээштинин бедидери чугула дээрзин муза айткан. Иштининң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш ажылчын кижи бүрүзү көскү салыышкынны киирерин чедип алыры чугула дээрзин база доктаалда демдеглээн.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң сигенчилери ниитининң малынга четчир чемни белеткээр дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. 15 кижиден тургустунган мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданың кежигүннери бо хүннерге чедир 200 ажыг тонна мал чемин белеткээннер.

Сигенчилер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуну одуруунда Кызыл-оол Мижит-Доржу, Валерий Хапык-оол, Алексей Очур, Маадыр-оол Чаш-оол болгаш өскелер-даа чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: база бир чаа сараат; сигенчилер А. Очур биле М. Чаш-оол олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

КЕЗЭЭДЕ ХҮННЭЭРЕКТЕП ТУРЗУН!...

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр.). «82-нин тайоын марыжының» киржикчилери июль 20-де хоорайның күш-ажылчы коллективтеринге «ажыл» хүнүн эрттиргеннер. Данияның, Норвегияның, Швецияның, Финляндияның, ол ышкаш бистиң чурттун төлөэлекчилерин энергомалиналары, приборлар кылыкчылары, идик-хөп дааракчылары, металлургтар, станок кылыкчылары, далай салымның портунун ажылдакчылары чылы-биле уткуп-хүлээп алганнар.

«Ленинградтың металл заводунун» каттыжыышкынына баарга, оларга тайбың дээш демисеглге оон турбина будурүкчүлериниң киржилгезинин даштыкы заводтар-биле кады ажылыының. «Барыын Сибир—Барыын Европа» газ дамчыдыкчызынга ажылдаар дериг-херекселдер кылып үндүрериниң программазын бөстандырып турарының дугайында чугаалап берген. Херекселдер кылыкчызы И. Поскочёнова: «Бистер ангы-ангы күрүнелериниң кижилери болган бис, ынчалза-даа тайбынче, бистиң уругларывыстың зас-кежиктиг болуруңче чүткүл бистерни каттыштырып турар» — деп, чугаалаан. Ол өзүн олурар салгакчыларның тайбынче чүткүлүнүн демдээ кылдыр уруунун бичии уруу Юлиянын «Кезээде хүннээректеп турзун...» деп чуруун ааличыларга белекке берген.

Финляндияның төлөэлекчизи А. Юнтунен тодаргай эгелекчи саналларны кылбышаан, тайбын дээш чайгылыш чок демисежин турар Совет Эвилелинче финнерниң идегелбиле көрүп турарын чугаалаан. «Делегейге каржы чорук чаагай күзел-сорук үргүлүү тивлеп турарын күзээр мен» — деп, фин киржикчи чугаалаан.

Норвегиядан келген Э. Васс: «Бистер Ленинградтың ажылчы чоннары-биле оларның ажылдаар чергелеринге кээ чугаалажып, көөрүнге дыка өөрүп турар бис» деп демдеглээн. Бүгү-ле чурттарның күш-ажылчы кижилерин тайбынче, чавырлыышкынче болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң чүткүл каттыштырып турар. Олар дайын деп сөстү дыңнаар бөзин хөөн чоктар.

Ажылчын Л. Мамай гитлержилерниң хоругдалынга беш харлыг бичии уруг турган кирген болгаш бүгү дайынны ацаа эрттирген. Ол дугайын сактып чугаалааш, ол, бүгү совет кижилер-биле бир домей, тайбын дээр адаанга ажыллап, чурттаарын дыка күзээрин чугаалаан.

Боо-чепсекти дүжүрери болган тайбын дээш демисеглге соңгу чүк чурттарының херээжелериниң идепкейлиг киржикчилериниң, Ленинградтың хөй-ниитизиниң төлөэлекчилери-биле ужуражыышкыны база болган. Амгы үеде ядролуг айыыл-халапты болдурбазындан чугула айтырыг чок боон турарын ацаа демдеглээн. Ынчангаш ону чедип алыр дээр болза, күрүнелериниң ядролуг тамыже дүжериң соксадырыгже угланган боттуг херектери болгаш практиктиг хеделенгиннери херек, бүгү политиктиг болуушкуннарны быжыг болгаш идегелдиг тайбынче угландырары чугула. Аңаа бүгү чурттарда тайбыни дээш шимчээшкиннер кылыр ужурлуг.

«82-нин тайбың марыжының» киржикчилериниң оруу моон соонда Калинин, Москва, Смоленск болгаш Минскиже угланган. Оларның марыжы: «Ядролуг чепсек Европага, Барыын болгаш Чөөн-даа чүкке чок болзун!». «Ядролуг чепсек делегейниң кайызынгада турбас болзун!», «Боо-чепсекти дүжүрери болгаш тайбың дээш!» деп кыйгырыгларның адаа-биле эртип турар.

Ленсоветтиң күүскомунун даргазының оралакчызы Б. П. Таукин тайбын марыжының киржикчилериниге даштыкы чурттарның болгаш Совет Эвилелиниң хөй-ниитизиниң төлөэлекчилериниң Европаның хоорайларын тавартыр буянныг аян-чоруунга чедиишкиниг болурун күзээн.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

НАЙЫРАЛДЫ БЫЖЫГЛААРЫ—КОЛ СОРУЛГА

СОЦИАЛИСТИГ интернационалчы үзел-бодалын хевирлеп, сайзырапгайжыдар талазы-биле лекция пропагандазы, черле аас пропагандазының бүгү хевирлери — улусчу университеттер, илеткелдер, беседалар, политинформациялар аажок делгем арга-курлавырлыг. Оон-биле чергелештир көскү агитация, кино, ураң чуруглга, парлалга, телевидение болгаш радио база кижилерниң эп-найыралын чырыдып көргүзер, ленинчи национал политиканы ханы тайылбырлаар, ол херекке чоннуң бүгү кезектерин хаара тудар талазы-биле чугула үүлени бүдүрүп турар.

Бо чылдың эгезинде СЭКП обкомунуң бюрозу «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин сайзырангайжыдарының планын тургускаш, күрүне кызыгаарын дургаар эстафетаны эрттирген, патриотчу ырлар конкурузун болгаш Саян дээрбээн дургаар чадаг-тергеге чарышты организастаан.

АКЫ-ДУҢМА совет кижилериң эп-найыралын улам каннаарынга, республиканың ажылчы чоннарының Төрээн чурт дугайында билиин калбартып ханыладырынга улуг рольду Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүнеринп эрттиргени ойнаан. Ук хүнерниң программазы делгем, кирижикчилери хөй янзы болганы-биле ол идей-политиктиг, эстетиктиг, патриотчу, интернационалчы утка-шынарлыг уттундурбас улуг болуушкун, найыралдың байырлалы апарганы таварилга эвес.

Интернационалчы кижизидилгени байырлалдар, митингилер, ужуражылгалар-биле кызыгаарлап болбас, ону хөй талалыг, күш-ажылчы, идей-политиктиг, мөзүг-шынар кижизидилгези-биле сырый холбаштырып чорудары чугула. Чижээ, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга белеткел-биле холбаштыр бо чылдың августан эгелеп бистиң чуртувустуң автономнуг республикаларынга тураскаатканнитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы «Найырал эзлчээнэ» 20 неделя дургузунда эрттирери планда көрдүнген. Ол дээрге августан эгелээш неделя бүрүзүн кайы-бир автономнуг республикага тураскаадыр дээни ол. Шак ол идей-политиктиг, күш-ажылчы болуушкуну бедик дециелге эрттирер төлээде, аңаа баш удур белеткениң, кажан, кайы автономнуг республикага тураскаадың, кандыг хемчеглерни ап чорударының планы тургузуп, ону боттандырары онза чүүла. «Найырал эзлчээнде» автономнуг республикага тураскаатканлекция, беседа, найырал кежээлери, кинофильмнер көрүдези, телерадиодамчыдылгалар болгаш масса-политиктиг өске-даа хемчеглер-биле чергелештир бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарыштың тугуи улам бедик тудар херек.

Патриотчу болгаш интернационалчы үзүга күш-ажылдың интернационалчы шынарын барымдаалап, бедик түнелдерни чедип алыры дээш кижизидери — ажылдың чүгула үгланыышкыны. Интернационализминиң база күш-ажылдың ыдыг тудуш харылзаазын бо чылын Ташкентиге чугаазынга эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан. Бистиң чуртувус ышкаш хөй национадыг чуртка интернационалчы чорук дээрге хамыкты мурнай иитпиниң эрге-ажыы дээш ак сеткилдиг шудургу ажылдазары, коммунизм тургузуушкунуга боттуг салыышкыны киирери дээш демисел болур деп, ол демдеглээн. Ол дээрге тус чернин, ажыл-агыйның адырының эрге-ажыындан иитиңкүрүне эрге-ажыын артык барымдаалап көөр, чурттуң чаңгыс аай ажыл-агый комплексиниң тода, үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар дээни ол. Ынчангаш кандыг-бир адырга, будурүлгелерге продукциязын берип турар күш-ажылчы коллективтер дугуржулгазын, керээзин үзүгаар продукциязын, чиг-этти көрдүнген хуусаазында бедик шынарлыг будургеш, чорудар, бодунуң ден-дески эвес ажылы-биле өскелерге шуут чедирип, шаптыктаазын чедип алыры база-ла интернационалчы хүлээлге болуруң уттуп болбас. Күш-ажылчы коллективтерде партия, профэвилел, комсомол организациялары идей-кижизидилге ажылын чорударда күш-ажылдың иитиңнем

РЕВОЛЮСТУГ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Бөгүн—Польшаның катап тургустунганының хүнү, польша улустуң национал байырлалы

Польша ажылчы чоннар бо чылын боттарының эң улуг национал байырлалы болур Польшаның катап тургустунганының хүнүн контрреволюстуг күштерниң болдурганы анаркhияны болгаш сандараашкынны чоорту узуткан турарының байдалында демдеглеп турар. Эрткен чылдың декабрь айда тургускан шериг байдалы профэвилелдериниң «Солидарность» каттыжылышкынының болгаш өске-даа антисоциалистиг күштериниң удуртукчуларының ажык үүлгедишкинчилерин соксаткан. ПКАП ТК-ниң Политбюрозунуң, Национал камгалалдың шериг чөвүлелиниң болгаш польша чазактың ап чорудуп турар хемчегларин польша патриоттар шуптузуу бүрүнү-биле деткип турар. Улус ажыл-агыйының корум-чүрүмүну тургузуп, партия организациялары улам-на идепкейлиг-биле ажылдап турар апарган.

Польшаның катап тургустунганының хүнү — польша улустуң амыдыралында төөгүлүг хүн болур. Ол ыланғын совет шеригler-биле кады кызымаккай тулчуушкунар-биле немец-фашистиг ажелекчилерден чуртту хостаан, улуска хосталганы, шынныг болгаш хамаарышпас чорукту берген, оларның мурнунга социализм тургузарының оруун ажыктан польша улустуң шеринниң хоочуннарынга онза үнелиг боон турар.

Байырлалдың мурнуу чарлынга мен делегейниң ийиги дайынының чылдарында Совет Армияның хүрээленнге кирип алган, тулчуп турган польша дайынчылар Чөвүлелиниң даргазы халажылгада полковник Б. Брайловский-биле ужуражыр арганыг болган мен.

— Бистер боттарывыстың назывыста хөй-ле үүлдерни көөр ужурга таварышкан бис: аткаарлаашкыының аар-бергеаин-даа, тиилелгелериниң өөрүшкүзүн-даа көрүп чордувус — деп, ол чугаалаан.— Кижи төрелгетениң төөгүзүнде ол эң кадыг-дошкун дайынга бистен дириг арткан кижилер эвээш болган. Бистиң ооганизациявыста амгы үеде 10 мун кижи бар. Совет-польша найыралдыр чогумчалыг адаар чылдар амгы үеде чедир соктунмаан контрреволюция бажыңа база катап көдүрүп, төөгүнүк дугуюн дедир тыртарын оралдажып турар-дыр. Барын чүктүн диверсиялыг радиостанциялары Польшага удур хөп-мегечи үүлдерни дүн-даа, хүн-даа чокка чулчуруп, чуртта байдалдың дугайын делегейниң хөй-ниитизинге хоптап, контрреволюстуг чажыт ажылдакчыларга айтышкыннарны кылып турар.

Мындыг нарын байдал үезинде бистерниң хоочуннарның кол сорулгазы болза, совет-польша найыралды пропагандалаары, реакциялыг идеттерниң пептередирин оралдажып турары антисоветтиг үүлгедишкиннериге удур демисежири болур деп, Б. Брайловский чугаалаан. Дайын хоочуннары аныяктар-биле кылып турар ужуражышкынынарга Совет Эвилединиң, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының экономиктиг удуг дузалашчыының дугайын чугаалап турарлар. Ындыг дузалашчы эвес болза, Польша тускай догуннап туруп шыдавас, а польша улуска национал айыылдыг халап тавар-жыр апаарын олар тайылбырлап турарлар. Бистер амыдыралдың совет овур-хевирин пропагандалап, аныяктарны социалистиг принциптерни ёзулуурга кижизидип турар бис.

ПУР-нуң конституциязында чуртта эрге-чагырга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның холунда турар, күрүне тургузуу — социалистиг болгаш оон даштыкы политиказы Совет Эвилели-биле найыралга болгаш кады ажылдажылгага үндезилеттинген деп, тодаргайы-биле чугаалап турар. Бистер ол дээш совет солдаттар-биле кады дайын шөлдерниге хамыысты төп кедилгес, ынчангаш социалистиг Ада-чуртче шогларын кымга-даа чөпшээреес бис.

М. ТРЕТЬЯКОВ.
СЭТА-ның корр.

Варшава.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ГАВАНАГА БОЛГАН МИТИНГ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро июль 18-те Уруглар хүнүн Кубага демдеглээриге хамаарыштыргын массалыг митингиге чүве чугаалаан.

Куба удуртучу өзүп олурар салгакчыларны кижизидериниң айтырыгларының талазы-биле хөй үүлдү чугаалап, республиканың ажылчы чоннының дыштанылгазын организастаарын экижидеринге доктаатаан. Ф. Кастро туризмнин калбарып, хөгжүзнин демделгээш, истечи-пионерлерниң шимчээшкининиң келио үенин коммунистерин белеткээринге, улуг салгалдарны солуурунга чугулазының дугайын чугаалаан. Ол уруглар лагерьлерге болгаш пионерлер төптеринге эки школаны эртип, патриоттар, чурттуң төлептинг аныяк хамаатылары ыыдыр өзүп кел чыдарын демделгээн.

Партия болгаш республиканың чазаа ажылчы чоннарының дыштанылгазын болгаш хостуг үелерин экижидери-биле күштү болгаш акша-хөрөнгини-даа харамнанмайн турарын Ф. Кастро чугаалаан. Кубаны империалистиг бүзээлээшкин-биле кызамдап турарындан тургустунган экономиктиг бергелер турза-даа, улустуң эки дыштанылгазын организастаарының боттуг аргалары бар боол турар. Ону чедип алырда амдыысында 100 муң кижини хаара тудуп шыдаар туристчи лагерьлерни болгаш баазаларны улам калбар тыры эргежок чугула боол турар.

Кубада туризмниң нептерел, калбарганының дугайын келир чылын 46 турбаазаларны немештир тузаын көрүп турары херечилеп турарын Ф. Кастро айыткан. Оларга 1983 чылдың июль—август айларында эвээшле дизе, 200 муң кижи дыштанып болур. 1985 чылда дыштанылганың турбаазаларынга болгаш лагерьлеринге боттарының шөлээзин чартыы миллион кижи эрттирер аргалыг болур.

БОЛИВИЯНЫҢ ЧАА ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ЛИМА. (СЭТА). Боливияның шериг эрге-чагыргазы—хунта шеригнин чингине штавының начальныги генерал Гидэ Вильдосо Кальдеронну албан-дужаалындан дүшкен генерал Сельсо Торрелионун орнунга чүрттүң чаа президентизи кылдыр төмүйлаан.

Ла-Пастан дыннатканы-биле алырга, Боливияның шериг бөлүктериниң аразында чөрүлээлиг чорук чүрттүң шынгыы экономиктиг кризиске таваржын, иштики политиктиг амыдыралды демократчылары, политиктиг партияларның болгаш профэвилел, организацияларының ажылдаарын хораанын сокадыры, бүгү-ниитиг сөңгүлдаларны чорудары дээш ажылчы чоннарның калбак массаларының шимчээшкининиң күштелгенинден болган.

Шериг хунтазы чаа төлүйлаашкын дугайын чарлаан, оон составынга Боливияның чепсектиг күштеринин үш хевирлеринин командылакчыларының киргенин айыткан болган. Бүгү-ниитиниң сөңгүлдаларының 1983 чылдың апрельде болурун бадыткаан, ол-ла чылдың августа чаа сөңгүткеш хамааты чазакка эрге-чагырганы дамчыдырын шериг ажылдакчылары даалаан.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

ПАРИЖ. Ганага кижини кижи мөлчүүр чорукту үндезин чаартылгаларны чорудуп тургаш чок кылыры национал камгалалдың түр чөвүлелиниң эң чугула сорулгазы деп, ук чөвүлелдиң даргазы Джерри Ролингс «Африк-Азн» журналдың айтырыгларынга харыылап тура медегдээн. Организастыг улус массалар харын чүүле шинчи күрүнени эргелеп башкарарынга киржип, бодуунуң салым-чолунуң ээзи болуп шыдаар деп, ол онзалап демдеглээн.

Барыын чүкке чызаалаан чүдек-бужар биезки ёзу-чурумдан чуртка салгалып келген нарын байдалдарда национал экономиканы кедурериниге, республиканга кадаа ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүүшкүнүн көвүдедириниге бүгү-ле болдунгу дег үүлдерни кылыр ужурлуг бис деп, түр чөвүлелдиң даргазы айыткан. Чамдык будүрүлге ээлериниң будулдуруушкуннарынга удур, ынзы-бүрү кажарлаашкыннарга болгаш бузурттаашкыннарга удур демисеилди бистер үстүнде ол сорулгаларны чедип алыр дээш шинтпирлиг чорудуп турар бис.

Экономиктиг хосталыышкыл, сонпал болгаш культура хөгжүлдези, бүгү хамаатыларга демократия чедип алыр дээш эчилиниге чедир демисежир идеалдарывыс ол. Революциянын дайзыннарынга чогуур ойтур шавыышкын бээрниге Гананың чону долу шинтпирлиг деп Дж. Ролингс чугаалаан.

СОМАЛИДЕ ШААП ХАЛДААШКЫННАР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Сомалиниң хостаарының демократтыг фронтузунуң (СХДФ) радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, оон отрядтары Сомалиниң найысылалы Могадишоңу кызыгаар область Хиранбиле тудуштурган стратегтиг орукту дургаар шаап халдаашкыннарын чедишкининиг үргүлүдеп турар. Эрткен неделяда Гури-Эл, Матабан болгаш Беградел дээр чурттакчылыг черлерниң девискээрлеринге тулчуушкунар болгулаан. Белет-Вена областың эдминистративтиг төвүнден 20 километр черге фронтуунуң күштери боо-чепсек болгаш ок-чемзек сөөртken чүүк машиналарының колонназын атакалаан, үзүткээннер.

Тура халышканнар-биле сөөлгү тулчуушкуннарның үезинде ниитизи-биле сомали шериг 250 солдаттарын өлүрткенин болгаш 500 кижизин балыглатканын СХДФ-тиң радиозу демделээн. Фронтуның дайынчылары дыка хөй санныг даймычы техниканы хуваан алганнар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Кениядан медээлерни ёзугаар Найробиден АКШ ол чурттуң президентизи, АЧО-нуң даргазы Д. Арап Моиге «Сомалиде болуушкуннарга Эфиопияның дорт кирэилелзин бадыткаан информацияны» хоорайның сокадыры, бүгү-ниитиг сөңгүлдаларны чорудары дээш ажылчы чоннарның калбак массаларының шимчээшкининиң күштелгенинден болган.

Шериг хунтазы чаа төлүйлаашкын дугайын чарлаан, оон составынга Боливияның чепсектиг күштеринин үш хевирлеринин командылакчыларының киргенин айыткан болган. Бүгү-ниитиниң сөңгүлдаларының 1983 чылдың апрельде болурун бадыткаан, ол-ла чылдың августа чаа сөңгүткеш хамааты чазакка эрге-чагырганы дамчыдырын шериг ажылдакчылары даалаан.

Барыын Германияның коммунистери чаңырлышкын болгаш улустар араазында ботботтарын билчири дээш, ГФР-ниң ажылчы чоннарының социал эргелери болгаш демократтыг хосталгалары дээш кызымаккай болгаш эрестиг демиселди чорудуп турарлар.

ЧУРУКТА: Герман коммунистиг партияның активчилери делегейде байлалдың дугайында, барыын-герман монополияларының ажылчын ашының эрге-шелээзин кызамдап турарының дугайында чугаалаан үүлдерниг номнарыны Рурнуң Мюльгейм хоорайының кудумчуларында, тарадып чоруп турарлы.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

Израиль шеригler Барыын Бейрутту долгандыр бүзээлээшкинин улаш-на кызыромшаан, июль он сесте дескен налестиннерниң лагерьлерин болгаш хоорайның чурттакчылыг кварталдарын база катап миномёт-артиллерия-биле боодап турган. Оңгон чурталга болгаш администратиитиг бажыңнар чуурулган, харылазаның болгаш электри дамчыдылгазының шугумнары үреген. Израиль артиллериязы оттуң сокадыр дугайында бир неделя мурнуза чедип алган дугуржулганы үревишаан, ол боолаашкынынары кылган.

Удуралныышкынның палестин шимчээшкининиң болган ливан национал-патриоттуг күштеринин отрядтары фронт шугумуун артынга хөделбишаан, израиль ажеленчи шеригlерге удур алаян каш чеднишкинин удуралныышкынынары кылган. 20 ажыг израиль солдаттар болгаш офицерлер олуртканнер. Июль он сестин кежээзинде боо-чепсектин улуг складын чаза девискеи болгаш ол операциялар үезинде бир танкыны удуткаанын ВДФА агентилел дыннаткан. Склад чазылганының түнелинде алаян каш дорбелчин километр чер үреген. Отрядтар шугуму-зу боттарының турар черлеринде бүдүн чедип келгенин бада дыннатканын.

Израиль болгаш Каттышкан Штаттар ливан найысылалдың камгалакчыларын дүжүп базарын чедип алыр дээш Ливанга болгаш Палестинаны Хостаарының Организациязынга каржы албадаашкынарыңы кылып турарлар. Премьер-министр Бегин чоокта чаа Тель-Авивке ПХО-нуң удуртукчузу Я. Арафат болган өске-даа палестин удуртукчуларны «удаас узуткан, чок кылырын» медеглээн. «ПХО-ну узуткаарының талазы-биле Ливанга зайын чорудулгазы чоокку үеде эгедээр болган бүгү хөделиишкиннер кыска хүүсаала доозулган турар» деп, ол немей чугаалаан.

Ливанның экономика болган салыг министри Х. Джумблат биле үдептүр болган нефть министри М. Бейдун олар КНО-нуң чингине секретарын болгаш делегей организациязын Израильдиң чагырыкчы бөлүктерин Барыын Бейрутту араатанныг ёзу-биле бүзээлээшкинин дөңгдораан сокадырын албадаарынче кыйгырганнар.

Каттышка Штаттар ливан кризистиң кол айтырыгынга — израиль шеригlерни үндурериниң кичээнгейни албаактырар дээш Барыын Бейрутче ажеленчилерниң халдаң киреринге-биле кыжаның турарын ПХО-нуң күүскомунуң кежигүнү Ясир Абд Раббуңуң медеглелинде айтып турар. Ливанда байдалды үзе шинтпирлээрге Израильдиң Бейрутту бүзээлээнин сокадыр болгаш Ливанның агрессорлуң шеригlерни үндурери эргежок чугула деп ында чугаалап турар. Тургустунган байдалда палестиннерге таарымчалыг кара чангыс аргазы оларның боттарының хамаарышпас күрүнези тургузары болур.

Иорданияның хааны Хусейн америк «Тайм» журналга берген интервьюзунга палестиннерниң боттарының киржилгези-биле палестин айтырыгны шынныг ёзу-биле шинтпирлээн шаанда, Чоокку Чөөн чүкке хан токтуушкунуут мегиделеишкиннер соксавас аналарын демделээн. Израиль шеригlер Ливанга Тель-Авивтин албан ужурунда миннип турарындан дыка удур чидиригlерге «тавариышканын ол удамчылап чугаалаан. Бир эвес Израиль Барыын Бейрутту үреген чүүрбаан, эжелеп айтар түвө болза, палестин революциянын херээ демей-ле өлбезин Хусейн онзалап демделээн.

Ливан черни израиль агрессорлар эжелеп турарының бүгү дургузунга Сирия болуктеп шеригlерни Ливандан үнүлөбезин Сириянын президентизи Х. Асад медеглээн. Ливанга тайбынны камгалаар талазы-биле араб чүүтлар аразының күштеринин составында кирип турар сирия кезектериниң ливан болгаш палестин удуртаар мурнунга боттарының хүлээлгезин күүседип турарын айыткан.

(СЭТА).

БАШЫ

МАНАГУА. Революцияга удурларның улуг күштеринин Никарагуаның девискээринче халдаашкыны болган. Америк шериг «чөвүлекчилериниң», Төп разведка эргелелинден инструкторларның болгаш гондурас армияның офицерлериниң удуртулгазы-биле олар Гондураска белеткеп эртиннер. Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, национал камгалал министри Умберто Ортега Манагуага болган митингиге ол дугайын дыннаткан.

Чүгле сомосачы дээрбечилер дугайында чугаа чорувайн турарын ол онзалап демделээн. Доктзамал шеригlерниң тургузулгуг болгаш чепсегленишкинниг, Гондураста баазаларлыг болгаш хову аэродромнарлыг контрреволюстуг армияның, кезектери Никарагуажже халдаан. Чурттуң Атлантика эриниң сонгу талазында Сандиночу улусчу армияның дайынналарының амгы үеде ыыдыг белүглежишкиннериниң бирээзин бүзээлеп алган. 60 ажыг контрреволюсчуларны кадыг-дошкун тулчуушкуннар үезинде чок кылган.

Никарагуазының кызыгаарларынга байдал улам чидиглеиниг деп маназа чогуурун эвээшкаш, национал камгалал министри республиканың чепсектиг күштери болгаш бүгү улузу дайынналарын халдаашкынынга шинтпирлиг өйтүр шавыышкынны бээр деп бүзүрелин илергейлээн.

Америк империализм болгаш Төп Америкада оон чалааны никарагуа революциязже атакалап турарлар деп, У. Ортега онзалап демделээн.

Никарагуага удур империалистиг агрессия херек кырында эгелээн деп, «Баррикада» солуунун айтырыгларынга харыылап тура, Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, иштики хереелер министриниң оралакчызы Луис Каррион медеглээн.

Никарагуаже шүргүп киргеч контрреволюстуг кезектер дараайнарда быжыглаттырып, никарагуа девискээрнин чамдыызын эжелеп алырынга таарышкан черлер кылдыр оларны ажыглаарынга кордап турар. Контрреволюсчулар оң черлерге оон соонда боттарының «чазаа» дижир чүвезин тургузуп алырын болгаш чамдык күрүнелерниң талазындан ону «хүлээп көрген турарын» хандырарын планнап турар деп, ол чугаалаан.

Бодувуи тургузуп алганы контрреволюстуг армиязын ажыглап турар америк империализмнин чепсектиг агрессивизына никарагуа улус удурлаашыыр туржун турар. Дэйынга удур долу тиилелгеге чедир тулчуп бис деп, Л. Каррион медеглээн.

С. ГОРБАЧЕВ.
СЭТА-ның корр.

Революцияга удурларның халдаашкыны

ПАРТИЯЗЫ

национал чыгырганы, ССРЭ-ниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының аразында ёзулуг деп эргевиң харылааларын, ажы-дүмда дузалажылгазын болгаш кады ажылдажылгазын хөгжүктиеи — бо бүгү үүлдер кижилериниң чаа социал болгаш интернационалдыг шинтилешкээ — совет улустуң тургустуларынга чедирип келген. Совет Эвилели болдунуң 60 чыл юбилейиниң чылында коммунизмни дембиле тургузуп турар деп эргелиг республикаларның найыралдыг өг-бүлээи болуп, бүгү делегейниң мурнунга өндүрчаагай кылдыр көстүп турар. СЭКП-ниң интернационалдыг чайгылыш чок политиказы бистиң шинтилевиистиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвиниң кап дег быжыын хандырган эң чугула фактор болуп турар.

Бодувуп чону дээш, бодувуп чурту дээш чоргаралды өске бүгү улустарның национал сагыш-сеткилдерин болгаш чаңчылдарын хандыр хүндүлээри-биле холбаштырар патриоттарның болгаш интернационалчылыгның эң чаагай мөзүү-шынарынга совет кижилерни бистиң партиявыс кижизидип турар. Национал сагыш-сеткилдерни кедергей азы хажыдыышкынныг кылдыр илергейлээри, национал кызыы эрге-ажыын хараар болгаш сыныыг, хоозун чоруктар, а ол ышкаш националдар аразынга өскележир чорук болгаш национал башкаланчаа чорук — белен-не читпес бодуушкуннар дээрэнн практика көргүзүп турар. Ынчангаш чамдык кижилерниң орту-зунга национал бүрүү үзелчаңчылдарыны өскүдер дээр оралдажышкыннар-биле чаңгылыш чок, щинтпирлиг демиселди чорудары, национал политиканың ленинчи принциптеринден кандыг-даа ойталаашкыннарга удур шинтпирлиг хемчетлерни алыры эргежок чугула» деп ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында СЭКП ТК-ның докладында айыткан.

Совет нинтилелдин амыдыралының бүгү талаларын удургуруп, ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганын айтырыларын шинтпирлээрин Коммунистиг партия интернационалчы туруш-биле боттандырып турар.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазы чурттуң бүгү улустарының ниити күжениишкиннери-биле тургустунуп турар. Ол политиканы Совет эрге-чагырганың башгайы чылдарындан бээр боттандырып келген. Чүрттүн бүгү нацияларының сырый кажы-дыы ажылдажылгазы, шаанда хожудангай кыдыг чораан черлерге орус улустуң чаагай сеткилдиг дузалажымчыны ол политиканың чедишкининиг болганынга чугула роль ойнаан.

Бышкан социализмниң байдалдарында совет социалистиг нация бүрүзүнүң улам шыдалы чечектелишкини боттанып турар. Бүгү совет республикаларның экономиказы болгаш культуразының бүгү талалыг хөгжүдеринче угланышкынны СЭКП боттандырбышаан, совет нация бүрүзүнүң чөчектелишкининге улуг идигни берип турар. Ынчаарга бистиң чуртувустуң улустарының социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүдезиниң дешпелдерин ден болдурарының политиказын Коммунистиг партия чорутпушаан, социалистиг бүгү күрүнеинің бар арганарын болгаш эрге-ажыктарын базэ барымдаалап турар. Республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарының эң-не ботуг талалары күрүнеиниң ниити эрге-ажыктарында илергейлеттинип турар. Экономиктиг болгаш социал бүгү сорулгаларны бирги ээлчегде күрүнеиниң ниити эрге-ажыктарын барымдаалап шинтпирлээри тус черинде кызы эрге-ажыын хараар чоруктун кажыдыг-даа илерээшкиннери-биле демисел — ажыл-херекти партийжи, интернационалчы ёзу-биле көөрүнүн өскерлиг чок негелдеери-дир.

Коммунистиг партияның интернационалчы политиказының чаагай үре-түүнелдери ыланғыа ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл юбилейиниң чылында эң-не тодаргай көстүп турар. Ол дээрге — бистиң ынак Төрээн чуртувустуң улуг байырлалы, улустарның найыралының байырлалы, ленинчи национал политиказының байырлалы-дыр. «Түүнелдерни үндурериге, келир үеде сорулгаларны тодаргайлаарынга байырлал оңза чугула ужур-дузалыг. Алдарлыг юбилейге белеткенмишаан, бодувустуң ажылыыстыг чаа инитилелди тургуз рынын ленинчи программазы-биле катаптаан мландыл, хынап турар бис» деп, эш Л. И. Брежнев профэвилелдериниң XVII съездизиниге чугаалаан.

3.

СЭКП бодунуң бүгү ажылчорудулгазын бүгү делегейлег коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң хөгжүдезинде болгаш сорулгалары-биле сырый холбаалыг ыыдыр неаээ деп саналп келген, Бистиң партиявыс делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чарылбас тудуш келээ; оон дайынчы отряды болуп турар.

Пролетаржы интернационализмниң ужур-дузазы амгы үениң байдалдарында дыка улгатканда. Делегей харылаалаарының чаа, социалистиг хевири болуп турар делегейниң социалистиг дем каттыжылгазы тургустунганы-биле холбаштыр делегейниң революстуг шимчээшкининиң янзы-бүрү отрядтарының аразында харылаалаалыр(—ол чаа хевирлери тыптып келген. Социалистиг күрүнелериниң аразында харылаалар —ол дээрге эрге-ажыктарның болгаш сорулгаларның ниитилешкээ-биле, марксизм-ленинчи идеология-биле, ёзулуг найырал болгаш кады ажылдажылганың харылаалары-биле сырый холбаалыг деп эргелиг күрүнелериниң аразында харылаалар-дыр. Социализмниң делегейинде күрүнелер аразында харылаалар улустар аразында ёзулуг харылаалар болгаш деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизиге демделээн. Ол харылааларга миллион-миллион кижилер дорту-биле киржип турар. Ол дээрге пролетаржы эң-сеткил каттыжылгазын — социалистиг интернационализмниң хөгжүдезиниң шынар талазы-биле чаа чидазы болуп турар.

Буржуаз идеологтар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, социалистиг чуртарының найыралын божаңнадырын. СЭКП-биле болгаш ССРЭ-биле оларның харылааларын кошкадырын оралдажып турар. Социализмче буржуазының халдаашкыннарын хөй таварылгаларда социалистиг чурттарның интернационалдыг харылааларынга удур угланган. Польшада болуушкуннар бо дугайын база херечилеп турар. Ында антисоциалистиг, контрреволюстуг күштер чонуң социалистиг чаалап алышкынарын ууздукаарын оралдашкан. Ол чуртта болуушкуннар-биле холбаштыр империализмниң пропагандисчя кампаниязы амаза үргүлчүдеп турар.

Боттуг социализмни бакпаары, үүлдеп шүүмчүлээри—идея талазы-биле бистиң дайыннарывыстың ажылап турар чепсектериниң бирээзидир. Коммунистиг хүрээленде чамдык ажылдакчылар буржуаз идеологтарның ыыдыг хөделиишкиннерин деткип гыварын хомудаичыг. Ынчаарга марксизм-ленинизмдеп оңгалары, пролетаржы интернационализмниң принциптерин хажыдары — ол дээрге империализмге дорту-биле дузалааны-дыр.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвиниң болгаш сырый каттыжышкынының дугайында мөгаг-шылаг чокка сагыш салыр, оларның интернационалдыг эң-сеткил каттыштырылгазын чугаа чокка быжыглаар дугайында коммунистерге ленинчи чагыг амгы үеде онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Делегейниң амгы нарын байдалының үезинде революстуг күштерниң эң-сеткил каттыштырылгазы, оларның дең каттыштырылган хөделиишкиннери бистиң үезиң эргежок чугула негелдеап болуп турар. Боттуг социализмниң сес кырынга эвес, а херек кырында деткинда ёзулуг оон күштерни улам улгаттырып, бүгү кижи төрелгетениң коммунистиг келир үезин тургузарынга оон салыышкынын көвүдедип турар.

В. БОНДАРЬ.
төөгү эртемнериниң доктору, профессор.

Анзы-бүрү медээлер

БАМ-ДА УРАН ЧҮҮЛ

БАМ-ның төп кезииниң тудугжулары область төвүнче чорбайнга Амурнуң хөгжүм-шии театрының шиилерин көрүп алганнар. Коллектив аңаа ийи неделя болганының үезинде магистральдың төвү Тынданың болгаш амылчын суурларының чурттакчылары-биле ужуражып, бот-тывынгыр артистерге дузалашкан.

Чурттун профессионал уран чүүл коллективтериниң БАМ-ның тудугларынга көрүүлер программазы ССР Эвилелиниң 60 чыл овнун чылында улам-на көвүдээн. Ыраккы суурларга артистер болгаш шүлүкчүлер, хөгжүмчүлер болгаш чурукчулар Москвадан, Ленинградтан, бүгү эвилелдешкен республикалардан, крайлардан болгаш областтардан кээп турар. «Часкы үннер» фестиваль база эрткен, ам чаңчыл болган чайгы «Магистральның оттары» фестивальга белеткел чорун турар. Күзүн БАМ-ның аныяк шүлүкчүлериниң семинары болгаш бот-тывынгыр ырының конкурузу болур.

Амур область.
Тында.

БОЙДУСКА ЫНАК КИЖИ

Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агый черинiң ишчилери лесник Долаан Маспык-оолович Намдакты хүндүлээр. Ындыг болуру-даа чөп: хоочун лесник чүгле ол коллективке 30 чыл ажылдаан.

Долаан Намдак бо эрткен үениң иштинде чеже буянныг хөрек кылбаан дээр! Чурттуң иогаан аргамажын, оон дириг амытаннарын камгалап, төтчеглечилерни дыка хөйнү илереткен. Арга-арыгны, дириг амытаннарны карак огу дег камгалап, каракгар ажылхерекке чедирген ачы-хавыяазы дээш «Ыяш ажылдаан черинiң тергиини» деп хөрек демдээ-биле ону шаңнаан. Амгы үеде Долаан Маспык-оолович чурттакчы чоп-биле сырый харылзааны тудуп, өртту баш удур болдурбазы-биле бүгү арга-хемчегдерни ап, өрт айылынын үржуктарының дугайында беседаларны доктуиал чорудуп турар.

К. КОМБУ.

УЛУСЧУ ЦИРК—ТЫВАДА

Кожа-хеабээ аку-дуңма Моол биле Тыва АССР-ниң культура харылзаазы шаандан бээр туруп келген болгаш ол ам улам быжыглып, хаылап турар. Арга-дурзулга солчулгазы-биледээ, солун оюн-концерт-биле-даа бот-боттарынга аалдажып-аргыжып турары чаңчыл апарган. Ылаңгыя чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле харылзаавыс улам быжыккан.

Бо хүнзерде база-ла Моолдуң артистери Эрэин таварты тыва черде аалдап келген. Ол даэрге, Завхан аймакта ыяш болбаазырадыр будурүлгенин ажылчыннарының улусчу цирги-дир. Ук цирк үжен ажыг аныяктардан тургустунган. Оон бистин республикага бир-ле дугаарында аалдап кээп турары ол.

Оларның цирк оюннарын бир-ле дугаарында дүүн Нарын болгаш Эрэин суурларның чурттакчылары сонуургап көрген. Аалдап келген моол улусчу цирк оюн көргүзүглерин өске районнарга база уламчылаар.

Бистин корр.

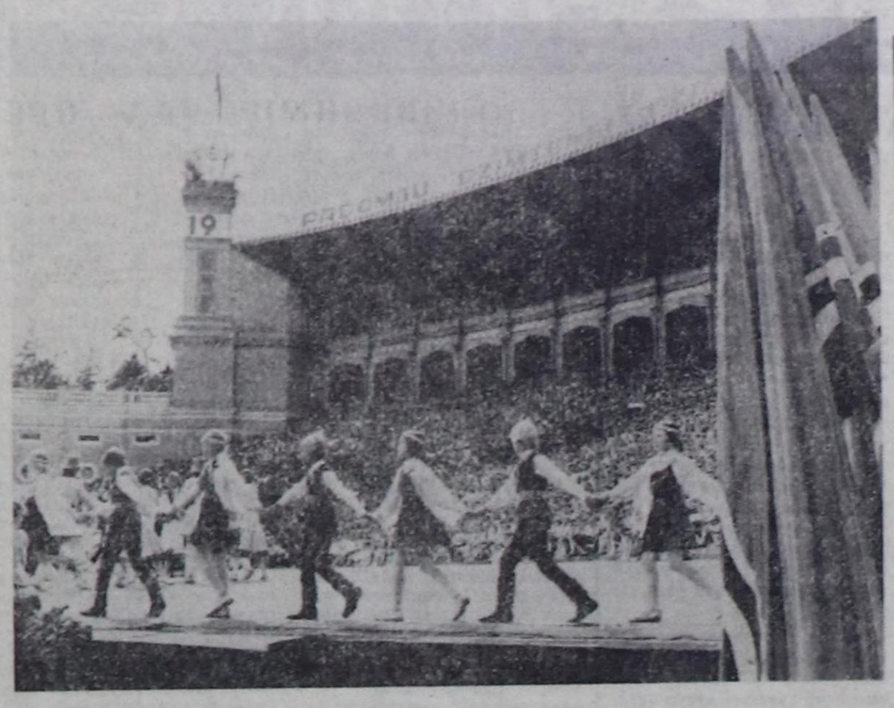

Литваның найысылалы Рига хоорайга ырының болаш танцының байырлалы доктаамал болуп эртип турар. Сөөлгү катап болган ындыг байырлалдың түннел концерти болуп турда бо чурукту тырттырган.

Б. КОЛЕСНИКОВ биле Е. ФАДЕЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ОЛИМПИЙЖИ ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Бүгү делегейге сурагжаан атлеттер. Олимпиадаларның дээди шаңналдарының эдилекчилери, улуг-улуг маргылдааларга совет спорттуң ат-алдарын камгалап турган спортчулар Москвага, ССРЭ-ниң национал олимпий комитединиң калбак хуралынга чыглып келгеннер. Ону олимпий оюннарынга совет команданың киржин эгелээнинден бээр 30 чыл болганынга тураскааткан.

Спорт-биле холбашкан ыяш-бүрү салгалдың төлээлекчилери аңаа чыылган. Аалчыларның аразынга бистиң эң баштайгы олимпийжи чемпионувус, диска октакчызы Нина Пономарёва, фигурлуг чыңгылаашкынга үш дакпыр чемпион Ирина Роднина, сураглыг начын, Олимпий оюннарынга бистиң командавыстың тугунуң тудукчузу, мөге Александр Медведь, Олимпиада-68-тиң тулган чемпиону, конькиге маңнакчы Лидия Скобликова, эжиндириишкинге ийи дакпыр чемпион Александр Тимошин, делегейниң эң тергиин ратарьжызы, хоккейжи Владислав Третьяк олар база келгеннер.

Бистиң спортчуларывыстың ачы-хавыяазын Төрээн чурт бедип-биле үнелээн. Спортчу шаңналдар-биле кады оларның хөректеринде чазактың тывыскан орденнери болгаш медальдары чайнаан.

ССРЭ-ниң национал олимпий комитединиң даргазы С. П. Павлов, чыылгаларга байыр чедирбишаан, массалыг күшкультураны болгаш спортту хөгжүдер дээш партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны улуг болган дээрзин ол демдеглээн.

Президиум хуралынга санал берген Нина Пономарёва Александр Медведь болгаш өске-даа олимпийжилер партилага болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Олимпий чемпионнары аныяктарның III оюннарының ажыдыышкынынга киришкеннер, Лужникилерде Спорт музейинге чорааннар. Дыка хөй спортчулар аңаа боттарының белектерин бергеннер.

(СЭТА-ның корр.).

ЫРАК-УЗАК ПОХОДТАРЖЕ

Металлургия заводунуң туристери ырак-чоокче аян-чорук кылырынга дыка ынактар. Кайы-даа сезонда оон спортчулары бергезиниң талазы-биле кандыг-даа категориянның арт-сынарынга чеде берген чоруурун бо-эза көрүп болур. Кыжын олар хаактыг чоруурлар, чазын Мана, Базанх, Сисима, Есауловка хемнерге эжиндиргилээр, а чайын — Саян сынарының кадыр-берт оруктарынга. Тываның дагларынга оларны көрүп болур. Оон-биле чергелештир чайгы, күскү үелерде крайны дургаар автомобиль-биле база чоруптарлар.

Эрткен кыжын заводтуң хаакчылары «балдыр сынаанарга». Пятница кежээзинде-ле олар чоруптар, дүне казанах базыңнарга чедип барып хонар. Оон суббота, воскресенье хүннеринде заповедникке, Манага, Базанхке селгүүстен хүнээрлер. Бо чылдың январьдан мартка чедир үеде Торгаш болгаш Кубин куйларынче туристер беш удаа киргеннер. Апрель эгезинде чаңчыл ёзугаар Чөөн Саяннап, оон соонда Есауловкалап, Базанхтеп база Манапап хаактыг селгүүстээннер.

Оон-даа солун аян-чорук бистиң мурнуузуста. Чөөн болгаш Теп Саяннап чадаг чораан, июль төңчүзүнден шүлүк хемнерлиг чергежке эжиндириишкинниг аян-чорук кылыр бис.

Бергезиниң талазы-биле дээди категориянның ол чергери бистиң туристервистиң бизиг-мергежилии, сагыыгыр-тывыгырыны шилгээр. Аңаа үткүштүр белеткелди ийи-чаш дургузунда чорудуп келген бис. Белеткелдиң баштайгы үе-чадазынга «Шушенское — Красноярск» деп орук хамаарыжыр. Мана холунче походтар. Саян дээрбээнче чадаг-тергеттиг үнүшкүн, кыжыы хаактаашкыннар база белеткелге улуг идиги берген. Оон-биле чергелештир эжиндириишкин үезинде ажылгаар, күйларже киреринге чугула болгу дег, чадаг-тергелиг база хаактыг походтарга херек дериг-херек-селдерни боттарывыс кылган шенеп ажылдывыс.

Чоокта чаа Крол хемге эжиндирип чораанывысты маңаа чугаалап көрейн. Ол дээрге Мана хемниң адырыыр. Оон дургеш — шакта 15 километр. 40 хире километр черлеп эжиндарер. Пинтиаабиле хем бергезиниң талазыбиле бешки категорияга киирер. Чогум ындыг узун эвес-даа болза, сутта эжиндарер туристерге дыка тавырымчалыг чер.

№ 5 цехтиң мастери В. Шек, № 52 цехте улуг механик С. Зорин, № 3 цехтиң мастери Б. Бич, № 5 цехтиң энергетиги В. Зайцев болгаш бо одуругларның автору — беш кижи аңаа чордувус.

Бедик черден дыка дүргеп агын бадып чыдар Крол пийлдаа тонна чүүк киреп улуг салды чөвүрээ дег опеңлеп бадып чыдар. Орук ара хемниң агымы дүргеден-даа, оожумнап-даа, тырыкылап-даа болур. Ынчангаш эжиндирикчилерниң улуг дурикулгазы, девидевези аңаа негеттинер. Бис шуптувус ол хемге бир дугаар эжиндирип чорап бис. Орук ара таварышкан бергелеривисти, бодаан бодалдарывысты маңаа чугаалааш-даа канчаар. Чамдык кижилер моон соонда бээр келбее, маңаа эжиндирбес бис дижип-даа чораан.

Кажан чаңын келгениивисте, Крол бистиң сагыжывыстан үнмээн. Чок, бодунуң дошкуну-биле эвес, кижиниң эрес-дидинии, чүткүлүү шылгап билирп-биле, кайгамчык чаражы-биле ол бистиң сагыжывыстан ыраваан. Ынчангаш аңаа база катап эжиндарер бис дижип ол-ла өөрүүс-биле дуттуракчы адаан бис.

Коллективтиң быжыктырарының база бир чаа аргазы — ырак-узак чергелеве походтар болур. Ындыг аян-чоруктар сөөлүүде улустуң кадыкшылы улам ажыктанып, ажылдаар шиитээн улам бедирер, будуруглеге ажыы улгадыр.

С. ИВАХНЕНКО,
№ 3 цехтиң мастери.
Красноярск хоорай.

СЕТКИЛДИ ХАЙНЫКТЫРГАН

Хову-Аксында «Романтик» ном садыңдан бир эш холунда бичежек ак-көк карттыг номчугаштыг үнүп келди:

— Хостуг шактарда номчуурда амырадым, солун болуру чайлашчок—дээш, хүлүмзүрүп турду.

Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы Кызыл-Эник Кыргысович Кудажының чаа номун сонуургал-биле номчуп эгелеливис: «Көнелер».

— Бистер база садып номчуулу, оолдар!— дишкеш, магазинче кириптивис. Ном садының чаа номнарының аразындан «Көнелерин» чүүдээ мурнуила, хүнаажыр чыгыы садып ап турлар. Улуг-Хем районнуң Ак-Талдан малчыннар бүдүн автобус иштин удус келген, номнарны хөйүбиле садып ап турлар. Оларның бирээзи дөспес аныяк малчын ол-ла дораан номчуй берди:

Базарга көк, эдерге хек,
Базырыктыг төрээн хемним —
Хендергемге келгенимде,
Хере-хере боданыр мен.

Шынап-ла Хендерге чурттуглар ыыт читкен дыннай бердилер. Шүлүк элээн узундаа болза, оолдуң номчуурун чайгы хектиң үнү дег ыыткыр, хоюг аялгалыг, дыннаксаңчыг болду. Шүлүкчү доозуптарга, ам-на чугаалажы бердилер:

— Мөгалыг-ла чогаал-дыр.

— Номнуң адының онзазы!

Хөнелер! Биеэде мал-магадының өглерге өзүп, чурттап келген улуг иазылыг номчукчуларга бо сөс биллингир, эргим чоок, сагышта бир-ле чүрүмал көстүп келир.

Чогаалчының чаа номундан хөнелер деп бурунгу тыва черге эзилел ады чораан сөстүп чаа утказы тывылган-дыр: Пөрээлдер хөнези. Шүлүктер хөнези. Ырлар хөнези. Баснялар хөнези. Үлегерлер хөнези — шак ынчаар номнуң допчузундан номчуур бис.

Дешпеп чугаалаарга, шаанда «башкы» деп сес-биле ламаларны адап чораан болза, амгы литературлуг тыва дылда улусчу башкыларның ады болганы шуут-ла чаа утказыг аварган. Ол ышкаш, хөнелерниң чаа онзагай утказын, ону К.-Э. К. Кудажы ажыглаан. Ол эки-дир!

Бистиң чонуң шаандан бээр-ле Алдыы Межегей деп даажок хүндүлеп адап келгени черге хоочун кырган мынчаар чугаалаар чүве: «Пөрээлдин бажы чаг, каргыштың бажы хан». Чонуң чечен чугаазында ханы утказыг. Тыва чечен чогаалга йөрээлдерни эртемге үндезилээш, марксизм-ленинизмниң өөредиинге үндезинеп сайгарып, аңаа далган билдилиг ажыглап чоруурун чогаал бүрүзүнүң солун болгаш бодандырыглыг болуруында.

Кызыл-Эник Кыргысовичиниң чаа номун «Тос йөрээл» деп шүлүглел-биле ажыдып турар. Ында Хүнге, Черге, сутта, отка, хөрээжен чонга, зэтка, арагага, ыяшка болгаш уругларның уругларынга йөрээлдер бар. Пөрээлдерниң чыыдызын моон мурнуда солуннарга, радпога үнүлээндаа болза, оларны бир бөлүкке каттыштырганы оларны үзүлбее харылзаалыг кылдыр хөнелээн. Бо чыындыда номчукчуларның билип алыр чүвелери-ле хөй. Бистер база-ла калбак масса номчукчулар ышкаш Кызыл-Эник Кудажының шүлүк-даа, проза-даа, шин-даа чогаалдарынга ынак, ажылчыннарның өөрүп четтиринишкинин илередир бис.

«Тос йөрээлдерде» шүлүкчү болза, тыва чонуң төөгүзүнүң күжү Кижиниң болгаш бойдустуң аразында сырый харылзаазын, чонуң салым-чолу үениң эргилдезинде дээрзин, хамаатының патриоттуг кедүлүүшкүнүн база аас-кежиктү, хосталга дээш демиселди социалистиг реализмниң кол-кол негелделеринге дүүштүр чаартыкчы ёзу-биле бижээн.

«Хүнге йөрээл». Боттуг шынны уран арга-биле илередири — шүлүкчүнүң нарын, берге, оон чайлай баснае чогаадыкчы соруглазы. Ам баштайгы одуругну номчуптаалы.

Хүнүм—адам. Диңг чоруур назынымда
Хүндүткелим, сүзүглелим,
сагызыным,
борбак чүрээм хөрээмге-ле
шошкуп чорда,

Ном болгаш номчукчу

Бодалымдан
ырап болбас
ыдыккылым.

Бо дээрге уран-чечен болгаш бүзүренчиг чүрумал-дыр. Бөдүүн малчының сеткилиниң ыры-дыр. Хүнүң мурнунга мөгеер сеткилди оттуруптар. Чогаалчының бо йөрээлдериндеде бир онза чүве болза, аңаа амыдыралдан, бойдус болуушкынарындан чаа түүлдү эскерип, ону чечени-биле көргүзүпкени болур.

Эрги Тываның амыдыралында ава күжүр арбын божуурга-даа хөөкүй чаштар бүрүүн каар, берге үеде чүрттап чорда, дириктиг маадырның кыргап-аваазын аажок угааныыг, төлептиг, буянныг кылдыр көргүскен. Хаваанда Хүнүң шыйган, кара меңниг, чаңгыс борбак оолдуң кыргап-аваазы кыстар дег өстүрүп, азырап турар:

Кулактарым мөңгүн-мөңгүн
сыргалыг,
куюскаш чоор, кыстар
ышкаш,
сырбык чаштыг.

Хөрек кырында амыдырапда бар турган болуушкунну шүлүкчү тодаргай чуруп, чечен-читкеп солун: Хүнүң чылбыга сырыптарга, өскүс чаңгыс эрии үнү чедер дээш, кулаан долгапканы, ол шагның кижилериниң бүдүүлүк чораапы, сүзүглели, чүдүлгеи — бо шүптү боттуг үүлдерге үндезилеттингеш, чогаалда киргени номчукчунуң сагыш-сеткилинге дээштиг, тодаргай салдарны чедирип турар. «Шаг шаабиле чытпас» деп үлегер чугаада ышкаш, шынап-ла:

«Ынчалза-даа алдын хүнүң
сүзүглевес —
Ындыгларны бөмбүрзектен
кым-даа чытпас».

Өлчейлиг өртемчейниң күүлүүт чыыткылары хүн, чер, от болгаш онзагай байлак суг, ол ышкаш ыяштыг шүлүкчү хаиы бодалдыг, философчуу сонуургалдыг, чонуң амыдыралы-биле харылзаалыг, киржилгелиг чогаатканы-биле ол йөрээлдер номчукчуга өөредилге-кижизидилге утказыг болган. «Хөрээжен чонга йөрээл», «Аътка йөрээл» база-ла кижилерге бир-ле херектиг, үнелиг бодалдарны чугаалап турар.

Чогаалчының уран мергежилгелиг чогаатканы-биле ол йөрээлдер номчукчуга өөредилге-кижизидилге утказыг болган. «Хөрээжен чонга йөрээл», «Аътка йөрээл» база-ла кижилерге бир-ле херектиг, үнелиг бодалдарны чугаалап турар.

К.-Э. К. Кудажының «Хөнелериндө» өске-даа шүлүк чогаалдары номчукчу мээң сеткилимни хайныктырган.

О. КОРОДА.

А. П. Островскийниң «КАЛЧАЛЫГ АКША» деп шиинге үнелелген түргускан (сценарнай, режиссёру Е. Матвеев) уран-чечен фильм республиканың киноэкрандарында үнүн эгелээн.

Телевидение

ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады Рязань областың «Покровский» совхозунуң колхиженцы В. Мещеряков-биле ужуражылга. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ. «Айтырыглар-дилээшкиннер-шиитпирлер» деп. балык дамчыдылгадан. Дамчыдылгага киржиилер: ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетшүрүүнүң министри С. Ф. Антонов, ССРЭ-ниң балык ажылының министри В. М. Камешев, ССРЭ-ниң кат.-чимис-иогаа ажыл-агыйның министри Н. Т. Козлов, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетшүрүүнүң министри В. П. Лепи. Хереглекчилер Шиитиледдериниң Төп эвилелиниң Баштаар черинiң даргазы А. И. Струев олар киржир. Дамчыдылганы политиктиг хайгаараакчы Л. А. Вознесенский чорудар. Ол төнген соонда — концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улуг киижилерге контроль ажыл». 1-ги дамчыдылга. 21.10 — Бөгүн делегейде. 22.25 — 23.10 — ССРЭ-ниң тургустугаңнындан бээр 60 чылынга уткуштур. Кубаның күрүшенин казак ыры бө-

ИЮЛЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Бременниң хөгжүмчүлериниң изи-биле». Мультфильм. 9.15 — «Кафедра». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Чес дагның кижилери», «Че-ве, херээжевнер». «Силерниң кичээнгейиңерни угландырдым». «Сөөлгү дүжүрүүшкүн». 15.30 — «Хоойлуну билир сен бе?». 16.10 — «Кадыда — пайыралдыг өг-бүледее».

КЫЗЫЛДАН
16.40 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
16.55 — Уругларга фильм: «Хоочун чурттакчы». 18.10 — «Электро-82». Делегей делгелгезиниден репортаж. 18.30 — «Аныяктар адрестери». 19.30 — «Ыяш ажылдаан черинiң тергиини». 20.00 — «Үе». Информастыг программа. 20.35 — «Ынчалза-даа алдын хүнүң сүзүглевес — Ындыгларны бөмбүрзектен кым-даа чытпас». 21.30 — «Ушкү хемчээшкин» деп хөй сериалдыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «Командировка шагы».

ИЮЛЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бременниң хөгжүмчүлериниң изи-биле». Мультфильм. 9.15 — «Кафедра». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Чес дагның кижилери». «Че-ве, херээжевнер». «Силерниң кичээнгейиңерни угландырдым». «Сөөлгү дүжүрүүшкүн». 15.30 — «Хоойлуну билир сен бе?». 16.10 — «Кадыда — пайыралдыг өг-бүледее».

КЫЗЫЛДАН
16.40 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
16.55 — Уругларга фильм: «Хоочун чурттакчы». 18.10 — «Электро-82». Делегей делгелгезиниден репортаж. 18.30 — «Аныяктар адрестери». 19.30 — «Ыяш ажылдаан черинiң тергиини». 20.00 — «Үе». Информастыг программа. 20.35 — «Ынчалза-даа алдын хүнүң сүзүглевес — Ындыгларны бөмбүрзектен кым-даа чытпас». 21.30 — «Ушкү хемчээшкин» деп хөй сериалдыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «Командировка шагы».

ИЮЛЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бременниң хөгжүмчүлериниң изи-биле». Мультфильм. 9.15 — «Кафедра». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Чес дагның кижилери». «Че-ве, херээжевнер». «Силерниң кичээнгейиңерни угландырдым». «Сөөлгү дүжүрүүшкүн». 15.30 — «Хоойлуну билир сен бе?». 16.10 — «Кадыда — пайыралдыг өг-бүледее».

КЫЗЫЛДАН
16.40 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
16.55 — Уругларга фильм: «Хоочун чурттакчы». 18.10 — «Электро-82». Делегей делгелгезиниден репортаж. 18.30 — «Аныяктар адрестери». 19.30 — «Ыяш ажылдаан черинiң тергиини». 20.00 — «Үе». Информастыг программа. 20.35 — «Ынчалза-даа алдын хүнүң сүзүглевес — Ындыгларны бөмбүрзектен кым-даа чытпас». 21.30 — «Ушкү хемчээшкин» деп хөй сериалдыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «Командировка шагы».

ИЮЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Манеж хаалы». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 13.10 — Испан дыл. 13.40 — «Шыдыраа школазы». 14.10 — Күрүненин Төп концерт залынга совет ыры концерти. 15.30 — «Корабль тудугжулары». Документалдыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
18.35 — Уругларга фильм. «Күзел одуу». Ойнаарактар шиитээн. 1-ги серия. 19.10 — Телемедээлер. 19.25— «Хамаатының камгалалының билгилерии — кижи бүрүзүнүке». 19.55 — «Адыя товуу». Информацияпублицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Илбилиг карандаш». 20.15 — «Дагның улуг амытаны». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Ушкү хемчээшкин» деп хөй сериалдыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «Командировка шагы».

ИЮЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бременниң хөгжүмчүлериниң изи-биле». Мультфильм. 9.15 — «Кафедра». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Чес дагның кижилери». «Че-ве, херээжевнер». «Силерниң кичээнгейиңерни угландырдым». «Сөөлгү дүжүрүүшкүн». 15.30 — «Хоойлуну билир сен бе?». 16.10 — «Кадыда — пайыралдыг өг-бүледее».

КЫЗЫЛДАН
16.40 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
16.55 — Уругларга фильм: «Хоочун чурттакчы». 18.10 — «Электро-82». Делегей делгелгезиниден репортаж. 18.30 — «Аныяктар адрестери». 19.30 — «Ыяш ажылдаан черинiң тергиини». 20.00 — «Үе». Информастыг программа. 20.35 — «Ынчалза-даа алдын хүнүң сүзүглевес — Ындыгларны бөмбүрзектен кым-даа чытпас». 21.30 — «Ушкү хемчээшкин» деп хөй сериалдыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «Командировка шагы».

Айтырыңар, харыылап берээл

Хөй чылдарда ясли-садтарга эргеленчилеп чордум. Шилчилге-биле бо чылдың январьдан эгелеп Тес-Хем райкүүскомуның улус чырыдыышкын килдизинге инспекторлап ажылдай бердим. Мындыг таварылгада чылдың шөлээзин канчаар алырыл, чаа черге кирген хүнүнден эгелээш он бир айны төндүр ажылдаваш бе, азы оон бетинде берип болур бе?

Бо айтырыгны солун дамчыштыр харыылап бээрин Самагалдай суурдан О. Аранчаа дилээн.

Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалаичызы М. Ш. Чодуйнуң харыызын моон адаанда парладывыс.

АЖЫЛДААР АПААР

«Күш-ажыл Хоойлузунуң 71 чүүлүн ёзугаар алырга, ясли-садтан силер килдиске инспекторлап ажылдай бергеш, эрги черинерге шөлээзерни ажыглаваан, оон шөлээ дээш акша төлевирни албаан болзунарза, ынчан бо чылдың шөлээзин чаа организациялардан ап болур силер. Бир эвес ясли-садтан ажыглаттынмаан шөлээ дээш акша төлевирни ап алган болзунарза, чаа организацияга 11 ай ажылдаан соонда шөлээлээр апаар.

КИЖИГЕ ЭШ ХЕРЕК

Көрүп чоруурумга, бот-боруун чамдык кижилер база бар болгулаар. Чамдыктары өглеңчип-даа алган болур. Ында багай чүү деп: «Ийи болу эңтиг бодла...» дээш бадырар чонуң ырызы-даа бар болгай. Ындыг улустуң «уя тутсун, уруг-дарының демниг кижизитсин, ажыл-ишке хей-аътты болдун!» деп алгаар бис.

Хомушку Болат-оол биле Ооржак Билзет оларның харыы чаа-ла дөртен ажыл чоруур. Кайызы-даа бот чораан, бо ийи кижи өг-бүле болган соонда, ажы-төлүүн саны он алды четкен. А уруглар — аас-кежик. Уругларның аразында өскүссүреп чоруур кижи-даа чок. Белеткел класындан он класска чедир он кижи школада мактадыг өөренип турар. Чамдыызы күрүне хандырылгазында. Борис — шеригде, Мария — клуб эргелекчизи, өскелери — ыдыг.

Ада-не боттары — «Барлык» совхозтуң мурнакчы хойжулары. Олар эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 109 хураганны доруктурган, хойлап-на 2 килограмм дүктү кыргаан болгаш кыштаглаашкын үезинде хой бажын бүрүн камгалап алган. Оларның амгы байдалы база эки, төрээн хой бүрүзүнденге хураган алдынган.

Найыралдыг өг-бүленiң ишти шуптузу эрткен чайын 20 тонна сигенни, 15 тонна өлекти белеткээн болгаш кыштазының септелгезин база боттары кылган. Оларның аалынга чолаачы Октябрь Сарыглар-биле кады чордум. Хой, хураганы содан сыынмас, уруг-дарыы оон сыынмас — магалыг улус чорду. А ажылдап турда, бүлүн «бригада» кежигүннериниң ажыл туржук, чүү-даа быраппас. Кижиге оон артык чүү херек боор.

С. ДАВАА-САМБУУ.

Аагаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 24—28 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёша Птицин ажызын дадыктырып тур» 10.40, 11.40, 13.10, «Човулаңның болгаш килеңниң оруу-биле» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өскерликчи чорук дээш гонорар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ынакшыл үезин четпээн аныяк» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дамды» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ААЛЧЫЛАРЫҢ КОНЦЕРТИНИЧЕ ЧАЛАЛГА

Бо чылдың июль 24-те, 17 шакта, Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга концерт болур. Моол Арат Республиканың Завхан аймаанын улусчу цириги кызылчыларга болгаш найысылалдың аалчыларынга бодунуң уран талантызын бараалгадыр.

Чагыг № 1352

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий а амыдырал болгаш совет тургузуг киллистерииң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун хөлөйн барлапа 2-32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01431.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 171 (11969) | 1982 чылдың июль 23, пятница | үндезилеттинген 1925 чылда | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Июль 21-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. 1982 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында, ол ышкаш 1982—1983 чылдарда чонуң хереглел барааннарын бүдүрериниң көвүдедиринің дугайында айтырыгларны көргеш.

Ол айтырыгларны чугаалажырынга ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, эвилеллешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргалары, ССРЭ-ниң чазааның өске-даа кежигүннери киришкен.

План болгаш бюджет күүселдезиниң түңнелдерин көрүп тура, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга база ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш ажылчы чонпарның калбаргап сопиалистиг чарыжылгазының үндезилээш, айыттынган үениң дургузунда чүрттүн экономиказын улам ынай хөгжүдерин болгаш совет улустуң чаагай байдалын бедидерин хандырганын демдеглээн.

Эрткен чылдың хамаарышкан үези-биле дешпээрге үлетпүр бүдүрүшкүнүң немей өзүлдези 2.7 хуу болган, үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 101 хуу күүсеткен.

Көдээ ажыл-агыйга материал-техниктиг баазаны быжыглаарының хемчегларин боттандырган. Мал чемперин белеткээр, көдээ ажыл-агый культураларының тарылгаларын ажаан, харагдаалар хайныышкыныг ажыл колхозтарда, совхозтарда чорун турар; чүрттүн дыка хөй районнары тараа ажаан алышкыныыже кирипкен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң үзүлеп алганы социал хөгжүлдениң болгаш чонуң амыдырал дешпелин бедидериниң программазы күүсеттинип турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевирге чартын чылда 2.7 хуу, колхозчуларның күш-ажыл төлевирге 4 хуу улгатхан, чонга ачыдуза чедирериниң хемчээли 5.1 хуу өскен: күрүнеиниң капитал салыышкынарының күсели-биле шиити шөлүг 26,2 миллион дөрбелчин метр чүрттелга бажыңнарын түткан; дыка хөй шиити эртем школаларын, профессионал-техниктиг училищелерин, школа назыны четпээннериниң албан черлерин, эмнелгелерин ажыглалда киирген.

1982 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң Күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле 102.5 хуу болган чарыгдалдар талазы-биле 94,7 хуу күүсеттинген.

Ынчалзажок ССРЭ-ниң чамдык министерстволары, ведомстволары болгаш эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери чагыргазында каттыжыышкынарны, будүрүлгелерни болгаш организацияларны дыка четпес удуртуп турарының уламындан планныг опаздаларны күүседиринге дыка улуг хожудаашкынны болдургаш.

План күүселдезиниң түңнелдерин ыяк анализтеп көргеш, будүрүүшкүнүү болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрериниң темпилерин дыка бедидер, натуралдыг хевирге чедир бердинмээн үлетпүр продукциязының орнун катап тургузарын чылдың иинги чартыында чугаажок күүседирин хандырар, 1982 чылдың планын база ажылчы чонпар коллективтериниң алганы социалистиг хүлээлгелерин долдур база ажыр күүседир хемчегларин ажылдан кылыры болгаш боттандырарын ССРЭ-ниң министрлеринге, ведомстволарының удуртукчуларына болгаш эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң хүлээткен. Одалга-энергетика, материалдыг, күш-ажыл болгаш сан курлавырларын эң шыңгыы камнаарын база ажыглаарын сагыыры дээш кошкаш дивес контрольду тургузарын дааскап. Күрүнеге бирги чергенин ужур-дузалыг объектилерже күштерни болгаш хөрецгилерин мооцээриниң, ол объектилерни доктаттынган хуусаларында ажылдадып киирериниң чугулазын онзалап демдеглээн.

Чер болгаш мал ажылының продуктулуун бедидерин бо чылдан эгелээш-ле чедип алыр, тарааны, этти, сүттү болгаш өске-даа продукцияны садып алырының күрүне планнарын долдур база ажыр күүседир, ол продукцияны өйшаанда сайзырадыр ажылдаарын болгаш оон бүрүн кадагалалын хандырар төлээде, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эки Л. И. Брежневтиң ол Пленумга илеткелинде киргени саналдарны болгаш айтышкынарны боттандырар, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле организаакчы ажылды улам ынай күштелдиреринің эргежок чугулазынче ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлези онза кичээнгейни угландырган.

Эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Чимис-ногаа ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу, ССРЭ-ниң ыяш ажыл-агый талазы-биле күрүне комитеди-болгаш ССРЭ-ниң Сельхозкуркому, чер-чериниң совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары мал чемперни белеткээрин күштелдереринче, ам болур мал ышталадыышкынын чедиишкиниг эртирер дээш оруу-ле ажыл-агыларга ол чемперниң курлавырларын тургузарынче угланган немелде хемчегларин алыр хүлээлгелиг.

Көдээ ажыл-агый болгаш агроүлетпүр комплексиниң өске-даа адырларынга бердинген машиналарны, дериглерни болгаш материалдарны чогуур үезинде бээрин хандырарын, 1982 чылдың дүжүдүн ажаан, хүлээп алырынга, кадагалаарынга болгаш дүжүт продукциязын сайзырадыр ажылдаарынга белеткелди эң кыска хуусаада доозарын, чаа дүжүттү ажаан алырын өйшаанда болгаш чидириг чокка чорударын ССРЭ-ниң хамаарышкан министерстволарынга, ведомстволарынга болгаш эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

1982-83 чылдарның күскү, кышкы үезинде хереглекчилерге одаар түүлдүү курлавырларын тургузарының, улус ажыл-агыйын болгаш чонну одаар түүл-биле үзүктел чок хандырарының айтырыгларын дугайты эргежок чугула айтышкынарны берген.

Улустуң хереглел барааннарын немей кылып үндүрериниң аргаларын дилеп тывар, боттандырар, ассортиментизин чаартыр, калбартыр болгаш оларның шынарын экижидер, иштики курлавырларны, чер-черниң чиг-эдин болгаш материалдарын барааннар кылып үндүрериңе улам калбак ажыглаар ажылды ССРЭ-ниң чамдык министерстволары, ведомстволары, эвиледдешкен республикаларның чамдык Министрлер Чөвүлелдери кошкатканын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга демдеглээн.

Доктаттынган опаалдаларга дүүштүр 1982 чылда барааннар кылып үндүрерин хандырар, 1983 чылда барааннар бүдүрериниң бедик темпилерин чедип алыр, оларның бирги ээлчегде массалыг негеделиг барааннарның шынарын дыка экижидер пемелде хемчегларин ажылдан кылырын, болгаш боттандырарын ССРЭ-ниң министерстволарынга, ведомстволарынга болгаш эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлези хүлээткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих киришкен.

Хуралдың түңнелинде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов чүве чугаалаан.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «ПРАВДА» СОЛУННУҢ АЙТЫРЫГЛАРЫНГА ХАРЫЫЛАРЫ

Айтырыг: Амгы үеде Ливанда болгаш ону долгандыр тургустунган байдалды Силер канчаар үнелеп көрүп турар силер?

Харыы: Хүннүң-не Ливандан харааладлы болгаш киленни болдуруп турар аар медээлер кээп турар. Ол килениээшкин ливан чергинге кырында араатанзыг үүлгединишкинерни кылып турар кижилерге бооп турар. Эжелекчилерниң холдарындан мун-мун ливаннар болгаш палестиннер өлген, а хан төгүүшкүнүң амдаа соксатпаан. Ливанның найысылалы — Бейрут чуурлуп, үрелип турар. Израильдың үүлгединишкинин кижилерни когуп үзе үзүткаары дээридеп оске канчаар-даа адап болбас.

Израиль бодунуң дээрбечи агрессиязын ам-даа чүге үргүлчүлеп турарыл? Ливанның девискээрлериндеп эжелекчилерниң шериглерни озалдадыышкын чокка, доп-дораан үндүрерин негээп КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлерин ол чүге тоовайн турарыл? Ол, делегейниң хөй-ниитизинин ханал-аналың чүге херекселевейн турарыл? Чүге дээрге ол бүгү үүлгединишкиннер бүгүдеге билдингир — артында АКШ деп күрүне турун турар бооога, кылыңын турар-дыр.

Палестиннерниң, израиль шериглерге кызымаккай удурланыышкынны таварыштырып турар бүгү кижилерниң эрес-дидим чоруун бистер Совет Эвилелинде магадап турар бис. Палестин айтырыг кандыг-даа нарын бооп, палестин улус кандыг-даа бергелерге таварыжыр болдур. чангыс чүүл: палестин айтырыы будулчак, шиитпирлеттинип шыдаттынмас чүве эвес, ону селеме-биле үзе шаап, шиитпирлеп хоржок деп чүве билдингир. А ол хире айыылдыг байдалдарда палестиннерниң көргүзүп турар бижыг туруштуг чоруу олар боттарының дириг үлүзүнүн хөрээн камгалап турар болгаш оларны сый шаап шыдавас деп үвени чаа күш-биле бадыткап турар-дыр.

Ынчангаш оон тодаргай түңнелди үндүрүп болур-дур: Израильдин агрессиязы оон бодунга политиктиг болгаш моральдыг-даа улуг аштырыышкын боол, делегей ареназынга оон ангыланырын улам ханыладып турар.

Ону Израильдин бодунда безин улам хөй кижилер билип эгелеп турар. Палестинаның араб улузунуң айтырыгларын шиитпирлээрининг эң таарымчалыг, боттуг орүү Совет Эвилелиниң чангыс эвес удаа-медеглеп келгени ышкаш, — палестин күрүнеи тургузары болурун билип чорук делегейде база калбарып туодр.

Ливанда болуушкунар совет удуртукчуларның кичээнгейининп төвүнде доктаамал туруп турар. Совет Эвилелиниң туружу билдингир: дайынның ёду өжүртүнген, агрессияны соксаткан, израиль шериглер ливан девискээрден үнген турар ужурлуг.

Анаа база немеп каайн. Агрессорнуң мурнунга бажын ким-на мөгейтпейн турарын, ол девискээрге шынныг шиитпирлээшкинин болгаш тайбынны ким-на чедип ап турар болдур, бистин чуртувус оларга дузалап, деткип келген болгаш моон-даа сонгаар ынчаар кылыр апаар.

Айтырыг: Силериң бодап турарынар-биле алырга ол сорулга-биле кандыг бирги чергелиг хөделиишкиннерни кызагаруун иоги?

Харыы: Хамыктың мурнунда Израиль болгаш АКШ КНО-нуң айыыл чок чорук Чөвүлелиниң түскай догуннаан күрүне Ливанга удур агрессияны соксадыр дугайында болгаш израиль шериглерни озалдадыышкын болгаш чугаа чокка үндүрер дугайында шиитпирин күүседири эргежок чугула.

Бир эвес эң-не бирги чергенин, эң-не сонгаарладып болбас чүүлдүн дугайында чугаалаар дээр болза, израиль шериглерин Бейруттү бүзээлээрин соксадыры болур. Олче баштайгы бадым кылдыр Барыын Бейруттү камгалап турар күштерни болгаш израиль шериглерни чарарынга база удур эвес бис.

Ол сорулгаларга КНО-нуң күштерин ажыглаан туруп болур ийик. Чүге дээрге, КНО-нуң түр күштерининп чогуур санныр шериглери Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлерин ёзугаар Ливанда шагда-ла чедип келген болгай. Бистер ливан черге америк шериглерниң көстүп келириниге моондаа сонгаар шуут удурланыр апаарывыс база билдингир. Бистер чогуур сагындырыышкынны кылган бис.

Ол ышкаш мону база онзалап демдеглекеер каап тур мен: Израильдин шериг авантюразынга удурланып турар күштер улам-на сырый катытшкан тудум, ол агрессияны соксадырын негээр күрүнедерниң саны улам-на көвүдээр, ону улам-на дүрген болгаш идегелдин-биле соксаткан турар.

Дөртү-биле чугаалаарга, амгы чидигленишкинниг байдалда арабтарның чангыс эптиг болуру эң-не улуг ужурдузалыг болуп турар. Бистин эң-не ханызы-биле бүзүрел турарывыс-биле алырга, анаа шаптыктап турар чүүлдерни мындыг айыылдыг байдалдар соонда шиитпирлээри-биле сонгаарлаткан турар ужурлуг. Маңаа хөлбаштыр алгаш көөрге, палестиннерниң амыдыраптурттаарының, айыыл чок болурунуң, хамаарылга чок хөгжүүрүнүн болгаш боттарының күрүнезин тургузарының эргелерин хандырарынга чугула херек хемчегларни арабтарның ниити күш-биле тодаралырының эргежок чугулазы улам-на тодаргай апаар-дыр.

Эң соолгу чүүл. Ливанда бооп турар чүүлдер мындыг айтырыгны база катап салырынче албадап турар: Чоокку Чөөн чүк айтырыын шыныыг болгаш бүгү талазы-биле шиитпирлээри дээш шыңгыы болгаш эң-не харыысалгалыыбиле ажылдан киришпер үе келбээн бе? Боо-чепсектин месилдежиишкинниг аргазы-даа база сепараттыг дугуржулгаларның-даа аргазы Чоокку Чөөн чүктүн айтырыгларын үзе шиитпирлевээн болгаш шиитпирлеп-даа шылавас деп үвени агрессчи үүлгединишкиннер болгаш шериг месилдежиишкиннери долу болган он-он чылдарның чогенчиг дуржулгазы көргүскен. Палестин улустуң дүрүм ёзугаар кара чангыс төлээлекчизи боол турар ПХО-ну киириштирбишаан, сонуургалдыг бүгү талаларны коллективтиг күжениишкиннин түңнелинде оларны шиитпирлеп ап болур. Делегей конференциязын чыылдырар дугайында бистин кылган саналывыстың үнелиин чогум-на ындыг байдал-биле баш удуп көрүп турар бис. Дүрген болган тулум-на, улам эки болуп. Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкке бижыг тайбынны тургузарынга бодуунуң үлүүн киирерин күзээр бүгү кижилер-биле дүрүм ёзугаар кады хөделбишаан, бо угланыышкынга херек кырынга ажылдаарынга белеп.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТУРГУЗАР

СЭКП обкому мал чеми белеткээриниң шалыпчы айын чарлаан. Республиканың совхозтары бо чылын 225 муң тонна сигенни, 80 муң тонна сенажты, 390 муң тонна силосту, 7 муң тонна витаминниг сиген долганын белеткээр ужурлуг. Ону күүседири чиик эвес, совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң хүн бүрүде кичээнгейи болгаш сагыш салыышкыны аңаа эргежок чугула.

Чемнер белеткели ам бүгү совхозтарда хайныышкынныг чоруп турар. Келир кышта мал ажылының түңнелдери мал чемнерин кайы хире белеткеп алганындан бүрүн хамааржыр. Ниитиниң малын чемнер-биле четчир кылдыр хандырар дээш, ам болдунар бүгү үүлдерни кылыры эргежок чугула. Мал чемнери белеткээр талазы-биле планны чүгле күүседир эвес, харын-даа магадылал фондузун курлавырлап алыр, совхозтар ажылчыннарының хуузунда малынга чемни база бээр кылдыр ажылды ынчаар организастаар херек.

Чемнер белеткелин көвүдедиринің улуг курлавыры суггаттыг черде тараан хөй чылдыг сигеннер, ылаңгыя люцерна болур. Ам бүгү ажыл-агыйларда бар люцерналы сиген, сенаж, сиген долганы кылдыр дораан кескеш, ону күзүн база кезип алырыбиле суггарып, чемишчидери эргежок чугула.

«Барлык», «Ленинчи орук» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның удуртукчуларының люцернаның өзерин манап турары канчап-даа шын эвес. Люцернаны кезерин саададыр чорук оон белеткээн чемнерниң шынарын кудуладырынга чедирер. Ол культураны чаа-ла чечектелип турда кезерге, чем шынары бедик болур. Бир эвес республиканың совхозтарының суггаттыг черде люцерназын ийи удаа кезер кылдыр өстуруп алыр болза, оон 14 муң тонна элбек болоктуг сигенни немей ап болур.

Фермаларны болгаш турлагларны долгандыр чыдар черлерге үнүштер тарып өстуреринге кым-даа кичээнгей салбайн турары харааданчыг. Ол черлерге рапсты азы суланы тарыыр херек. Ук үнүштер база-ла чемнер бүдүрериниң немелде курлавырыдыр.

Эртиен кыштың кичээндириин барымдаалап көргеш, бо чылын ыяш иштиниң аянапында, озалаш черлерде, чадаң үнүштер арасында, тулааларда үнген бүгү сигенни кезип алыры эргежок чугула. Суурларның күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чүрттакчыларынга онаалдадан бергеш, олаоны хөл чалыыры-биле сиген кезеринче мобилизастаар ужурлуг.

Мал чемнерин чогуур үезинде болгаш шыңгыдыг кылдыр белеткээр төлээде, совхоз бүгүзүнге доктаамал бригадаларны база звеноларны тургузар. Белеткеп турар черлериниң шыңгыдыгын онза кичээнгей салыр. Мал чемнериниң белеткелчилериниң күш-ажылының төлевирин белеткээн чемниң шынарын барымдаалап бээр. Белеткээн чемнериниң шынарын хүннүң-не лабораторияга хынадып көрүп турар. Бүгү белеткээн чемнерни харыысалгалыг кижилерге кадагалаары-биле дужаар. Сараат сигеннерин мал тетчеглеп чиирин болдурбазы-биле долгандыр кажаалаар болгаш өрттен кэмгалаар.

Белеткеп турар чулуктуг чемнерни база сенажты кадагалаарын экижидер сорулгабиле оларны чүгле бетоннап ааан оңгарларга салыр. Чемни кадагалаар чер чоита оон 30 чедир хуузу чидириг боол үне бээрин бодаза чогуур. Ынчангаш совхоз бүрүзү чем кадагалаар черлерни тударының хемчеглерин алыры чугула.

Бо чылын чемнер белеткээриниң дөпшилгелиг технологиязын совхоз бүрүзүнге шиңгээдип алыр, ылаңгыя карбомид болгаш консервантылар холааш, силос кылырынче онза кичээнгей салыр. Сигенни күштүг салгыннадыышкын аргазы-биле кургадыры улуг ужур-дузалыг.

АВМ агрегаттар бар бүгү-ле совхозтарга оларны 2—3 эзлчег-биле ажылдадырын организастаар, борбаандылар кылыр машиналар бар болза, оларны база ажыглаар. Фермаларны, хову турлагларын долгандыр, оруктар кыдыгларында үнүп турар чашпаннар, шагар-оът база өске-даа бөк үнүштер витаминниг далган кылырынга ажыглаттынар.

Мал чемнериниң белеткелинге технологияны база техниканы мергежилдиг ажыглаар. Чижээ, чаашкын уржуундан сиген белеткеттинмес таварылгада, техниканы сенаж салырынче шилчидер азы күштүг салгыннадыышкын-биле кургадыр, сигенни сарааттаар.

Чемнер белеткээрде, кезилде биле бөлүп сараатгаарының аразынга улуг үзүктелиишкин болдурбас, оон башка сигеннин чизирии улуг болур, шынары баксыраар.

Амгы үеде тарааларның чайгы ажаалдазынче улуг кичээнгей салыр херек. Одуруглар аразын болбаазырадыр, культуралар шөлдерин үлдүредир, оларга минералдыг чемишчидилге төгеө, өзүүшкүн суггарылгазын үзүктелдирбес херек. Суг чаштырап бүгү машиналарны ийи ээлчег-биле ажылданыр.

Мал чемин белеткээриниң темпизи совхозтарның, көвээ ажыл-агый эргелелдериниң, удуртукчуларының болгаш специалистериниң, партия база совет органнарның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Бо чылын мал чемнери белеткээриниң планнарын күүседириниң бүгү болдунар аргаларны бар. Эртиен чылга болаарга, мал чеминиң белеткели ам элээн эки чоруттунун эргелээн. Бүгү совхозтар бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни белеткээриниң бердинген онаалдазын албан күүседирип ам бирги чергенин ажыглазы.

ШАЛЫПЧЫ АЙГА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИҢЕР!

Шалыпчы ай чоруп тур

ОРГАНИЗАСТЫГ

«Дөң-Терезин» совхозта мал чеминиң белеткели организастыг эгелээн. Бо хүннерде Сергей Куулярга удурткан 10 кижи составтыг механизастаттынган звено 35 тонна сигенни белеткеп, ийи сараатты тургускан. Бо звенога сиген кезер үш машинаны база сараат салыр трактордуг бижыглаан. Коллектив бо чылын 1678 тонна сигенни белеткээр ужурлуг.

Совхозтуң 30 ажыг сигенчилери Алаш-Аксының, Алаак-Бажының сигенни кезип киришкен.

«Дөң-Терезин» совхоз бо чылын 2200 тонна сигенни, 2800 тонна силосту болгаш 150 тонна будук-бүрүнү белеткээр планын күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЧАНГЫС НЕДЕЛЯДА

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери-биле танышкан, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарда малга бижыг чем-суурнуң тургузары бирги чергенин айтырыы дээрзин «Өөк совхозтуң Тарлаг салбырының ажыл-ишчилери чугулалап көрген. Ынчангаш салбырның механизаторлары, сүтбараан фермазының болгаш хойжу бригада коллективтериниң кежигүннери, суурнуң чүрттакчылары мал чеминиң белеткединче демнеп киргеп.

Мал чемни белеткээр механизастаттынган хову-трактор бригадазының коллективи бир неделя дургузунда чүс ажыг тонна сигенни кезип, сараатгаан. Бригада бо бачым ажылга багай эвес белеткенген. Ук бригаданы коммунист Михаил Түлүш билдилиг удуртуп турар. Хол кадарыбиле сиген кезер алды кижи составтыг звенонуң ажылы база чогумчалыг. Яков Чолдак-оол удурткан ол звено неделя дургузунда дөрт тонна сигенни белеткээн.

А. САНЧАЙ.

Литов ССР-де Каунастың кылымал волокно заводунуң коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Заводтуң цехтериниң аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ажетат цеги эзлеп турар.

ЧУРУКТА: ажетат цегинде.

В. Гулевичиниң болгаш А. Чумичевтиң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТАЙБЫҢДАН ҮНЕЛИГ ЧҮВЕ ЧОК

КАЛИНИН. (СЭТА-ның корр.). «82-ниң тайбың марыжының» эстафетазын совет черге Ленинградтың соонда эрте-бурун орус хоорай Калинин июль 21-де хүлээп алган. Данияның, Норвегияның, Швецияның, Финляндияның тайбың талалакчылары, совет хой-ниитиниң төлөөлекчилери түскай экспресс-биле ында чеде берген.

Тайбың камгалалының Калинин область комитединиң даргазы А. Егоров «Химик» стадионга болган массалыг митингиге Соцгу Европаның тайбың күзелдиг күштериниң төлөөлекчилерин оон эрининде хүлээп ап турарывыс Волганың дамырактарны болгаш хемчегештерин бодунче хаара тудуп, кампаар-даа аажок улуг күүү-шыдал кирип, агып чыдары ышкаш, дайынга удур шимчээшкин ядролуг орт-халапты баш удур болдурбас ниити сорулга-биле каттышкан ацгы-ангы чүрттарның кижилерин бодунуң тугунун адааңга чыып турар-дыр деп чугаалаан.

Тайбың болгаш күш-ажыл аразында тудуш, үзүлбес харылзаалыг деп улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы А. Скворцов, хөвең-саазын комбинадының пөс-таавычызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Арсеньева база чугаалап турганнар. Чер кырынга тайбыңны камгалаар талазы-биле бүгү улустарга ниитизи-биле эргежок чугула шимчээшкинин ниитилел тургузуунда, амыдырал хевиринде кандыг-даа ылгалдар шаптыктап шыдавас деп чүве чугаалааннар демдеглээн.

Олар эң Л. И. Брежневтиң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында кылган эгелекчи саналын эдерип, боттарынга шак-ла ындыг хүлээлгени алырынче ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелериң чазактарын кыйгырган. Ол хемчег термоядролуг аймыл-халапка бижыг моондакты тургузар.

Финн хөй-ниити ажылдакчызы А. Лехтисало аныяк салгакчыларны тайбыңга ынакшылдыг күштер-биле эпсеткил каттыштырарынга кижизидериниң дугайын чугаалаан. Мен бүгү делегейниң чыдыышкын ажылдакчыларын тайбыңның эрге-ажыктары дээш ол буянныг-чаагай ажыл-херекке идепкейлиг киржиринче кыйгырдым деп, ол чугаалаан.

Норвегияның төлөөлекчизи Э. Торялл «марштың» киржикчилерин ССРЭ-де өөрүшкүүр хүлээп ап турарын магадап чугаалаан. Силерниң черниң бөдүүн кижилери-биле ужуражып, чугаалажырга, бот-боттарывысты билчип, эпсеткил каттыштырылгазын кылырынга идиглиг деп, ол демдеглээн.

Ужуражышкынының муңмуң киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турда, Норвегиядан келген Г. Гренволд Волгада хоорайның чүрттакчыларынга скандинав чүрттарының тайбың талалакчыларындан чыып алган хол үжүктерин дамчыдып берген.

Чыылганнар ацгы-ацгы дылдарның кырынга: «Европага, Барыын болгаш Чөөндаа чүкке ядролуг чепсек турбазын!», «Боо-чепсекти дүжүрери болгаш тайбың дээш!», «Ядролуг чепсек делегейниң кайызынга-даа турбас болзун!» —деп, чаңгыс үн-биле кыйгырыг салып турганнар. Стадион кырында бүгүдеге бөлдингир, «Тайбың» дээш сөстүг хуудустар ужугун чоруп тургулаан.

Калининчилер болгаш аалчылар Тиилелге тураскаалынга чечектер салганнар.

Ол-ла хүн «82-ниң марыжының» киржикчилери Москвага чеде берген. Моссоветтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Ю. Валов Скандинав чүрттарының болгаш бистиң хой-ниитивистиң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң төлөөлекчилериниге Рига вокзалынга байыр чедиргеш, термоядролуг даймының кыжаныышкынын баш удур болдурбазы, кижиниң эң чугула эргелерин— чүрттаар эргезин, ажылдаар эргезин хандырары дээш демиселге москвачылар, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бүгү чүрттарның улустары-биле эң-сеткил каттыштырын турарын чугаалаан.

Совет херээженнер комитединиң даргазының оралакчызы химия эртемнериниң доктору Т. Фрунзе, тайбың камгалалының совет комитединиң даргазының оралакчызы, чогаалчы А. Ананьев олар митингиге сөс алгаш, тайбың камгалаар дээш шимчээшкинин улам калбартырынга идиг кылырынга Советтер чүртүвүн бүгү кижилериниң шиитпирлинн илереткеннер.

Норвег хөй-ниитиниң төлөөлекчизи Э. Нордланд «марштың» киржикчилерни совет черге чүректиг ханызындан, оорушкулуг уткуп хүлээп ап турарын демдеглээн. Бистерня чер кырынга тайбыңны камгалаарының чүткүлү каттыштырып турар деп, ол онзалап эйтткан.

— СЭТА. —

Тувинская республиканская библиотека

1982 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниҢ Статистика эргелелиниҢ дыҢнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары он бештеги беш чылдың планын күүседир дээш социалистиг чарышка киришкеш. 1982 чылдың бирги чартыында республиканың экономиказын улам мынай хөгжүдеринге чогумчалыг түнелдерни чедип алган. Чоннуң чаагай амыдыралы бедивешаан.

ҮЛЕТПҮР

Үлетпүр продукциязының эң чүгүле хевирлериниң хөй вуруузун бүдүрериниң база сайгарарының чартык чыл планы күүсеттинген.

Продукция сайгарарының планын күүсеткени болгаш эң чүгүле адырларның талазы-биле үлетпүр бүдүрүүшкүнүүн өзүлдезиниң темпилери дараазында санналдан кестүп турар:

	Продукция сайгарарының планын күүсеткени (хуу.-биле)	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле
Электроэнергетика	103	118
Одалга үлетпүрү	110	108
Өңнүг металлургия	100,4	97
Металл болбаазырадыры	99,7	102
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр	104	103
Тудуг материалдар үлетпүрү	99,2	95
Чиик үлетпүр	100,4	94
Аъш-чем үлетпүрү	113	92
Далган тыртар, крупа база комбикорм кылыр үлетпүр	102	103
Полиграфия үлетпүрү	100,0	103

Электроэнергетика, одалга, ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр эң-не бедик темпилерлиг болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле чартык чыл планы күүсеттинген.

Түс-түс эргелелдерниң болгаш бүдүрүлгелериниң талазы-биле продукция сайгарарының чартык чыл планын күүсеткени база үлетпүр бүдүрүүшкүнүүн хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилери мындыг болган:

	Продукция сайгарарының планын күүсеткени болгаш эң чүгүле адырларның талазы-биле үлетпүр бүдүрүүшкүнүүнүң өзүлдезиниң темпилери дараазында санналдан кестүп турар:	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле: Бүдүрүүшкүнүүнүң чыл планының хемчээлиниң талазы-биле	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	97	88	90
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези	110	108	98
Тываның электри четкилери	103	118	115
«Тыва кобальт» комбинат	100,4	97	97
«Тудуг кезектер» комбинат	101	112	117
Шагаан-Арыг тяжстройүнүң УБК-зы	116	88	92
Кызылдың эът комбинады	114	83	80
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	163	80	74
Сүт комбинады	106	102	100,8
Тараа продуктулар эргелели	102	102	102
Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу	102	98	99,9
Даараныла фабриказы	101	97	100
Алгы заводу	96	82	86
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын	102	99,6	92
«Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводу	107	98	98
«Тыва кедээ тудуг» трест	100,3	106	105
Ыяш ажыл-агый министерствозу	100,9	109	107
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	120	93	91
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	104	100,8	100,8
Чүрт үлетпүрүнүң эргелели	103	98	102
Автосептелге заводу	100,8	103	103
Сельхозтехкүрком	99,4	102	106
Парлалга база полиграфия херектериниң талазы-биле эргелел	100,0	103	91

1982 чылдың бирги чартыында бүдүрген үлетпүр продукциязының эң чүгүле хевирлери мындыг болган:

	Чартык чылда бүдүрүлгеи	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле
Хөмүр-даш — муң тонна	479	108
Электроэнергия— млн. квт. шак	65,3	140
Кутказ шой — тонна	296	111
Сөөрткен тудуг ыяжы база токпак —муң куб. м	163	99,0
Оон иштинде тудуг ыяжы	144	102
Дилген материалдар — муң куб. м	62,3	98
Мебель — муң рубль	789	99,0
Культура-амыдырал хереглелиниң барааннары — муң рубль	1199	103
Тудуг чугайы — тонна	1563	123
Тудуг туулбузу — млн. кезек	11,2	82
Эптей салыр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң куб. м	25,5	112
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	43,6	81
Хөм идиктер — муң эжеш	40,2	84
Кидис идиктер — муң эжеш	42,3	69
Даараныла үлетпүрүнүң продукциязы НСО-биле — муң рубль	919	89
I категорияның субпродуктуларын киириштир эът — тонна	2081	76
Колбаса кылыглары— тонна	675	124
Чалаң сүт продукциязы — тонна	9666	104
Мал саржаа — тонна	203	99,0
Далган —муң тонна	16,8	100,5
Комбикорм — муң тонна	22,0	100,6
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглар — тонна	10083	99,3
Кондитер кылыглары — тонна	574	103
Алкоголь чок суксуннар — муң дал.	70	89
Кургаг эът-сөөк чемнер — тонна	317	2 катап

Чылдың бирги чартыының дургузунда пландан артыкка 59 муң тонна хөмүр-даштыг, 7 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 1 категорияның субпродуктуларын киириштир 281 тонна эътти, 33 тонна мал саржаан, 266 тонна чалаң сүт продукциязын, 291 тонна далганны, 14 тонна кондитер кылыгларын, 5 муң дал. алкоголь чок суксуннарны, 42 тонна кургаг эът-сөөк чемнерни бүдүргеи.

Үлетпүр пииптизи-биле чартык чыл планын күүсеткеи турда, чамдык бүдүрүлгелер доктаттынган онаалдаларны күүсетпээн: 8 бүдүрүлге сайгарылганың хемчээлиниң талазы-биле планны күүсетпээн, 25 бүдүрүлге үлетпүр бүдүрүүшкүнүүн хемчээлиң эрткен чылдың бирги чартыында турганындан кудулатнан, 18 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны күүсетпээн, 22-ги оны эрткен чылдың бирги чартыының деңнелиниден кудулаткан. Тудуг түүлбузу эптей салыр демир-бетон конструкцияларны база кезектерни, керамзитти, кидис, хөм идиктерни, хлебти база хлеб-булочка кылыгларын, пивону бүдүрериниң планы күүсеттинмээн.

Бараанның продукциязының бот-үнезиниң талазы-биле чартык чыл планы күүсеттинген.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Республиканың совхозтарынга часкы хову ажылдарын өөруткан. Чазын чажар культуралардың тарылагазы доозуган. 1982 чылда дүжүдүн алыр кедээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлү 296,3 муң гектар болган, оон иштинде тараа культуралары 161,1 муң гектар. 1981 чылга деңнээрге, арбайны чаштырзры 49 хуу өскеи. Мал чеми культуралардан чангыс чылдыг ситеннериң тарылгазы 14, кукурузаның —6 хуу, эрткен чылга деңнээрге, холуксаа чок хөй чылдыг ситеннериң тарылга шөлү үш катап өскеи. Чазын чажар культураларны тарырының планы 99 хуу, оон иштинде тарааларның—100,1 хуу күүсеттинген.

Бо чылын тараа культураларның 72 хуузунга сорттуг үрезиннерни чаштырган, оон иштинде районучуткан үрезиннерни тарылга шөлүнүң 67 хуузунга чаштырган. Бо чылын суггаттыг черлерде тараан кедээ ажыл-агый культураларының шөлү 40,1 муң гектар азы 1981 чылга удур 100,5 хуу болган.

Республиканың ажыл-агыйлары өл-шык сиңирер суггатты 19 муң гектарга чоруткан. Баштайгы өзүүшкүн суггарылгазын 28,2 муң гектарга чоруткан, ол болза 1981 чылдың ол-ла үезинде турганындан 8 хуу хөй.

1982 чылдың июль 1-ге чедир совхозтарның шөлдеринге 102,4 муң тонна органиктиг чемиишчидилгени сөөртүп төккеи. Барымн-Хемчик, Таңды болгаш Кызыл районнарның совхозтары органиктиг чемиишчидилгени 1981 чылдың бирги чартында турганындан хөйнү сөөртүп төккеи. Барымн-Хемчик районнуң совхозтары шөлдерже сөөртүп үндүрген бүгү органиктиг чемиишчидилгени хөрзүнге тараткан болгаш планны 121 хуу боттандырган.

1982 чылдың июль 1-де байдал-биле алырга, чижек эталонче шилчидерге республиканың совхозтарында 2290 трактор сапаттының турар, ол болза эрткен чылдыынган 14 трактор азы 0,6 хуу хөй. Чижек эталонче шилчидерге бүгү трактор ажылдарын 847 муң гектарны чоруткан, чижеглеп алган бир эталон тракторнуң ортумак ажылдан кылыышкыны чартык чылда 370 гектар болган.

Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге, бо чылдың бирги чартыында республиканың совхозтарынга эът бүдүрери коң деңзи-биле 3 хуу, чүүрганы—32, ешкү дүгүнүү — 13 хуу өскеи. Сүт бүдүрери эрткен чылдың ол үезинден 2 хуу эвээжээн.

Эрткен чылдың июль 1-де турганынга деңнээрге, бо чылдың бирги чартыында мыйыстыг бода малдың, хойнуң база өшкүнүң, а ол ышкаш ивиниң баш саны элээн эвээжээн, ынчаарга куштарның баш саны 26, хаванныы—18, чылгының база төвенин —2 хуу көвүдээн.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, ажыл-атыйларның бүгү категорияларынга мал ажылының продуктуларын күүрүнүң садыг алыры: мал болгаш куш коң деңзи-биле 5 хуу, дириг деңзи-биле 4 хуу, чүүрга 28 хуу өскеи.

Чартык чылда күүрүнеге чүүрга садарының планы 146, дуктуу —141, эттиң—118 болгаш сүттүү—105 хуу күүсеттинген.

Ажылдарның бүгү комплекизиниң талазы-биле кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге капитал салыышкыннары 23,4 миллион рубль болган, ол эрткен чылдың бо үезинде турганындан 4 хуу хөй. Мелиорация тудуушкунуына база мелиорастаан черлерни шингээдип алырынга 3,3 миллион рубльди үндүрген.

Бо чылдың бирги чартыында республиканың кедээ ажыл-агыйы 433 чүк автомобилин, 204 тракторну, 93 тараа комбайнын алган. Чылдың чартыында 12 муң тонна минералдыг чемиишчидилгелер, 380 тонна мал чеми холуксаалар, 420 тонна мал чеми фосфаттар келген.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Нийти ажыглалдың автомобиль транспорту чүктер сөөртүрүнүн чартык чыл планын 100,9 хуу, чүк сайгарылгазының 96 хуу күүсеткеи. Пассажирлер сөөртүрүнүн база пассажир сайгарылгазының планын 100,0 болгаш 100,1 хуу кылдыр боттандырган. Эрткен чыдын ол үезинге деңнээрге, чүктер сөөртүрүнүн хемчээли 4 хуу, чүк сайгарарының 5, пассажирлер сөөртүрүнүү бир болгаш пассажир сайгарарының —2 хуу көвүдээн.

Агаар транспорту бирги чартык чылда пассажирлер сөөртүрүнүн планын 94 хуу күүсеткеи. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны күүсетпээн. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, пассажирлер сөөртүрү кулдаан.

Нийти ажыглалдың хем транспорту чүктер сөөртүрүнүн планын 138 хуу, чүк сайгарарының 139 хуу күүсеткеи. Пассажирлер сөөртүрүнүн база пассажир сайгарарының планын ол-ла дараалашкаа-биле 146 болгаш 127 хуу боттандырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 8 хуу ажыр күүсеткеи.

Харылзаанын бүдүрүлге-техникти эргеледи чартын чыл планын тарыфтиг оруглалар талазы-биле 99,1 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле 100,3 хуу күүсеткеи. Тарифтиг оруглалар эрткеи чылдың ол үезинге удур 5 хуу, харылзаа продукциязы—4 хуу өскеи. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чартык чыл планын харылзаа ажылдакчылары 100,7 хуу күүсеткеи азы эрткеи чылдың ол үезинде турганынга удур 2 хуу өзүлделиг болган.

КАПИТАЛ ТУДУГ

1982 чылдың бирги чартыында республикага чаа бүдүрүлгелериниң тудуушкунуу, ажылдан туруруларының чаартылгазын база калбартышкынын боттандырган. Көвүрүг тудар эргелелдиң бүдүрүлге баазазын, даараныла фабриказының столоваялыг амыдырал корпузун, Сельхозтехкүркомнуң өөредилге-курс комбинадын 132 километр электри дамчыдылгазының шугумун, 16 километр автоорукту ажыглалга киирген. Кедээ ажыл-агыйга 1200 баш мыйыстыг бода мал, 14 муң хой кирер мал кажааларын, 200 тонна кирер ногаз кадагалаар черни болгаш бүдүн чартын муң тонна кирер минералдыг чемиишчидилгелер кадагалаар складтарны ажыглалга киирген. 27,1 муң гектар одарны суглуг болдурган, 15,9 муң гектарда суглуг болдурар дериишкинерни чаартхан, 264 гектар чаа черлерни суггаргаи.

Республиканың улус ажыл-агыйынга күүрүнеиин капитал салыышкыннары 45 миллион рубль болган, эрткеи чылдың ол үезинге деңнээрге өскеи. Тудуг организацияларының бүдүрүлге баазазын быжыглаары, тудугну индустриализастаарының деңнелии бедидери, күш-ажылдың деңшилгелиг аргаларын шингээдип алыры үргүлүүлеп турган. Эрткеи чылдың ол үезинге деңнээрге тудугта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу өскеи, план 104 хуу күүсеттинген.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының организацияларыкерээлиг ажылдарның хемчээлин 4 хуу көвүдеткеп.

Оон-биле чергелештир кол фондуларны база элээн хөй бүдүрүлге күүлерин болгаш объектилерин ажыглалга киирериниң планын бүрүнү-биле күүсетпээн капитал салыышкыннарының лимидин чедир ажыглаваан. Чамдык тудуг организацияларының бараанныт тудуг продукциязының хемчээлиниң, керээлиг ажылдарның хемчээлиниң, а ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле онаалдаларны чедир күүсетпээн. Тудуг-монтаж ажылдарының эртек-үнезиниң аартаашкыныи болдурган.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдан турар ажылдакчыларының саны 1982 чылдың бирги чартыында эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, бир хуу өскеи. Ажылдан турар бир кижиниң айда ортумак шалыны 164 рубль болган, ол эрткен чылдың деңнелиинде артхан.

1982 чылдың июльдун 1-де байдал-биле алырга, республиканың ажаалда кассаларынга 87 муң салыышкыннар саатгының турган, оларның артыы 61 миллион рубль болган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы иитиниң чеменилгезин киириштер 1982 чылдың бирги чартыында 130,9 миллион рубль болган болгаш эрткеи чылдың ол үезинге деңнээрге, 3 миллион рубль ады 2 хуу көвүдээн.

1982 чылдың бирги чартыында республиканың кол-кол садыг организацияларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсеткеин мындыг болган:

	Миллион рубль	кол планга удур хуу-биле
Республика иитизи-биле	130,9	102
Садыг министерствозу	53,7	103
«Тыва даг дүгү» АХК	7,9	100,5
«Тыва суг тудуг» АХК	1,1	101
«Саян-Шушенск ГЭС» АХК	0,4	103
Союзпечать	1,0	102
Роспотребсоюз	62,8	101

Күрүне болгаш кооператив садыынга түс-түс барааннарны сатканының хемчээли мындыг болган:

	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле
Аъш-чем барааннары	
Тараа продуктулары	102
Эът болгаш эът продуктулары	94
Балык болгаш балык продуктулары	127
Мал саржаа	104
Үнүш үзү	114
Маргарин продукциязы	98
Чалаң сүт продукциязы	102
Быштак	117
Чүүрга	99,0
Чигир	106
Кондитер кылыглары	102
Шай	104
Картофель	93
Ногаалар	106
Үлетпүр барааннары	
Даштыкы, иштинги хеп, пөс-тааваылар	104
Трикотаж кылыглар	98
Эк кылыглар	96
Хөм идиктер	97
Шаажан, майолик болгаш шил сава аймаа	94
Мебель	85
Соодукчулар	90
Хеп чуур машиналар	107
Электропылөсостар	121
Шактар	110
Фотоаппараттар	108
Мотоциклдер болгаш мотороллерлер	109
Чадаг-тергелер болгаш мопедтер	97
Радиоприемниктер болгаш радиолалар	97
Телевизорлар	105
Чиик автомобильдер	149

Республика чагыргазында үлетпүр бүдүрүлгелери калбак-хереглелдиг барааннарын садыг организацияларынга бээрининң планын 95 хуу күүсеткеи.

1982 чылдың бирги чартыында амыдырал ачы-дузазын чедиреринин планы республикага иитизи-биле 104 хуу, хоорай черлерге 107, кедээ черлерге 99 хуу күүсеттинген. Эрткеи чылдың ол үезинге деңнээрге, амыдырал ачы-дузазын чедирери 5 хуу, оон иштинде кедээ черлерге 3 хуу өскеи.

1982 чылда 4,9 муң оолдар болгаш уруглар школа дооскаынын аттестадын алган, олардан 1,7 муң кижи бүдүрүлгеге ажылдавышаан, школаны дооскан, 5,9 кижи сес чылдың школазын дооскан.

Кызылдың башкы институту болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң салбыры бо чылын 399 аныяк специалисти белеткээн, олардан 143 кижи бүдүрүлгеге ажылдап турбушаан, эртем чедип алган. Ортумак тускай өөредилге черлерин 985 кижи доозуп үнген, олардан 274 кижи бүдүрүлгеге ажылдавышаан, өөренип алган.

1982 чылдың июльдун 1-де республикада школа назы четпээн уруглардың 223 албан черлери бар болуп турар, оларда уруглардың саны 18,3 муң кижи. Хоорайлар чоогунуң пионер лагерьлеринде болгаш школалар чанында күш-ажыл база дыштанылга лагерьлеринде чайгы үеде 15 муң ажыг уруглар дыштанып турар.

«Жарки» болгаш «Азас» деп турист базаларынга, а ол ышкаш будүрүлгелериниң база организацияларының дыштанылга бажыңнарынга үш муң ажыг кижи дыштанып.

Бараан саарылгазы өзүп-даа турза, чамдык аъш-чем болгаш үлетпүр бараанныларынга чоннуң өзүп турар негелдези чедир хандыртынмайн турар.

Чылдың бирги чартыында акшаландырарының бүгү-ле үнер дестериниң күсели-биле иитизи 41,2 муң дөрбелчиң метр чурттарга бажыңнарын, школа назыны четпээн уруглариың 140 олуттуг албан черлерин, культураның 120 олуттуг албан черлерин ажыглалга киирген. Оон-биле чергелештир чурттарга бажыңнарын база социал-культура хереглелиниң объектилерин ажыглалга киреринин чартык чыл планы чедир күүсеттинмээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга уткуштур

ОБЪЕКТИВТЕ—СОВЕТ МОРДОВИЯ

ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга уткуштур ийи орденниг Мордовияның хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери Советтер чуртунуң аку-дунма өг-бүлезинде деңге кел чоруур. Социалистиг тургузуушкунуун чылдарында ол алдарлыг орукту эрткеи болгаш амгы үеде бедик хөгжүделиг үлетпүрлүг, хөй адырлыг механизастаан кедээ ажыл-агыйлыг автономнуг республика апарган.

Үлетпүр хөгжүдезининиң кол угланыышкыны — электротехника. Республиканың найысылалы Саранскиниң сүдезинде электри сайгылганының иштинде өзээн чуралп. Бистин чуртувуста ам бөгүнде бүдүрүп турар электри сайгылганнарының үштүн бироезин-не Саранскиде кылып турар. Республика хөй санныг полупроводниктерни, электри хемчээр херекселдерни, химия дериг-херекселдерни, экскаваторларны, автосамосвалдарны берип турар. Совет Мордовиянын машиналарын болгаш өске-даа продукциязын делегейниң 60 чурттарыиче үндүр салыглап турар. Юбилейлиг чылда баранның продукциязының хемчээлиниң иитизи өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеиниң күсели-биле чедип алыр.

Республиканың кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг соруглаларны СЭКП ТК-ныи май (1982 ч.) Пленуму салган.

Сүткүр инектериниң хөй продуктулуг чаа уксазын тургузар, арбайның, кырлыг-караның, чигир свекласының дүжүткүрүн бедидериинин талазы-биле тодаргай ажылдар республикада чорун турар.

Улус өөредилге, эртем, культура, уран чүүл талазы-биле кескү улуг өскерилгелер болган. Мордовияның күрүне университеди болгаш педагогика институду 1130 ажыг школаларда кадрларны белеткеп турар, ортумак өөредилге черлериниң калбак четкизи бар. Республикада ийи театр, 640 библиотека, чеди музей ажылдап турар. Салымчаанныг скульптор Эрьзяның (Нефтегүл) музейи чоокта чаа ажыттынган.

ЧУРУКТАРДА: республиканың найысылалында Советтер бажыны болгаш «Саранск» авлчылар бажыны; Саранскиниң экскаватор заводу улуг авес үскүүштүг ЭО-2621-А деп экскаваторларны будүрүп үндүрүп турар.

Оларның барык үштүү ийи кезээ кедээ черлерже бээр, а элээн кезээ ЭДЧ чурттарынче чорун турар; автономнуг республиканың мурнакы ажыл-агыйлары эртемденнериң сүмелерин ажыглап киирер талазы-биле шудургу ажылдап турар. Ромадан районнуң «Свекловичный» совхозунуң специалистери Мордва университединиң кедээ ажыл-агый экономика факультединиң деканы, экономика эртемнериниң доктору Н. В. Рыскин-биле бесседалажып орарлы.

В. Войтенконуң фотолары. СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

ООҢ ЧОРГААРАЛЫ

Республиканың аар үлетпүрүнүн баштайгызы—В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының баштайгы эвлчээ 1964 чылдың сентябрьда ажылдап эгелээн. Совет ажылчын ангының тыва национал отрядын белеткээринге ол бичe эвес рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар. Бүдүрүлге ажыттынганының баштайгы хүннеринден бээр бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустун хөй национал улустарының төлээлери-биле кады тыва араттарның оолдар, кыстары аңаа ажылдап, янзы-бүрү мергежилдерни шингээдип ап, ажылчын ангыпын одуруунче кирген.

Оларның бирээзи Тоя Намзыраевна Хертектин ажылажи-биле кыска таныштырар бодадым.

Комбинаттың бирги эвлчээн тудуп турда комсомолчу йүтёвка-биле аныяк кыс Бүгүэвилелдиң оңза чугула тудуунга чедип келген.

— Ынчан, бистер Ак-Довуракка келиривиске амгы ышкаш асфальтылаан, согуун дег дөрт кудумчулар, дөрт-беш кават чараш бажыңнар кайда боор. Кайыже-даа көөрге чаа тудуг-ла, тудуг чүве-де болгай. Комбинаттың бирги эвлчээн, үүрмектеп-сорттаар комплекс-

ти доозар чоокшулай берген чүве —деп, Т. Хертек сактып чугаалаар.

Комбинаттың арыглал фабриказы удавас доостур, аңаа ажылдаар дериглер машинистери, регулировщиктер болгаш өске-даа мергежилдиң кадрлары херек болу берген. Ынчангаш чаа келген оолдар, кыстарны Уралдың Лебест хоорайже өөредип чорудупкан. Оларның аразынга Тоя Хертек, Уйнукпан Монгуш болгаш өскелер-даа киргеп. Алды ай хуусаалыг өөредилге билдиртпейн эрте берген. Ак-Довуракка чедип келирге арыглал фабриказы доозулбаан болганындан даг-дүгү арыглаар түр тургузуттга ажылдаары-биле чорутнан. Тываның баштайгы даг-дүгү арыглакчыларының күш-ажылчы памдары моон эгелээн. Аныяктар чаа мергежилге сундулууп, ажыл-иш дээш кызымаан көргүзе берген.

Комбинаттың бирги эвлчээ доостурга, түр тургузугнуң ажылчыннары борта келген. Мындыг улуг бүдүрүлгеге ажылдап чорбаан улуска баштайгы бергелер таварышкан. Билиглер бар-даа болза ону ажыл-херекке ажыглап шыдавайн турган. Ынчан ажылдап турган специалистер Г. Ф. Маланков, Б. М. Касаев болган өскелер-даа тыва даг-дүгү арыглакчыларын белеткээр, мергежилин бедидер дээш дүнхүн дивейн кызымак ажылдап келгенинден бо сорулгазы күүседип шыдаан.

Дүрекулгалыг специалистерниң, эп-өөрүүн дузаламчызының, деткимчезиниң түкнелинде Хертек Тоя дерилгелер машинизиниң мергежилин шингээдип алган. Арыглал фабриказын ажыттыканының, сүмелерин хуралдарга, чугаалап, үндүрген шиитпирлерин күүседиринге идепкейлиг киржип келген. Ол үргүлүү кадрлар белеткелинче, өөредиринче, кижизидериниче сагыш салып чоруур. Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтаң № 2 эвлчээнде дээре дагдыныкчыларның бирээзинге Хертек Тоя хамааражыр, Аңаа келген профтехучилище, школа дооскан аныяк оолдар, кыстарга амыдыралче орукту ажыдып, бодунуң байлак дүржулгазын дамчыдып берип турар. Ээлчегге ындыг-ла үр эвесте келген Уруслана Кара-Монгуш дагдыныкчызының хүн бүрү деткимче, дузаламчызының ачызында арыглакчының мергежилин кончуг дүрген шингээдип алган.

Тоя Намзыраевна хөй-нинтиниң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турарыбиле улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Соведиңи депутадынга сөөлгү дөрт чыжынга улаштыр соңгуткан. Соңгукчуларның көргүскен улуг идегелин ол ажылажи, амыдыралы, хөй-шинтизи-биле бадыткап чоруур. Иланғыя соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш чогуур албан черлеринге барып, ону шиитпирлээринин айтырыгларын шыңгыы тургузуп, амыдыралга боттандырып келген. Оон аңгыда хамаатыларының негелделеринге, дилеглеринге ол дыкнаңгыр болуп турар. Чоокта чаа эрткен черчер Советтериниң соңгулдаларынга төлептиг ишчини база катап район Совединиң депутадынга соңгаан.

Мурнакчы дерилгелер машинизиниң ажылдап турары № 2 эвлчег бо чылдың эрткен айларында эвлчеглер аразында социалистиг чарышка чаңгыс удаа эвес тиилекчи болган. Май айда 620 тонна сорттуг даг-дүгүн бээр тургаш, 696 тонна чедирген. Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында эвлчег сорттуг даг-дүгү болгаш бараапыг продукция бүдүрелиниң планныг онаалдаларын күүседкен. Тоя Намзыраевна тустус ажыл-ишчилер ортузунда күш-ажылчы маргылдаага каш удаа бирги черни ап, шаннадып келген. Май айда дерилгелер машинистериниң аразында чарышка ол тиилекчи болган.

Мурнакчы ишчиниң өөнүн ишти Хертек Кач-оол комбинаттың хоочун чолаачызы, бүдүрүлгенин шалыпчызы. Найыралдыг өг-бүле үш уруглуг, оларны күш-ажылга ынак чорукка, төлептиг ажыы-чаңга кижизидип, өөредип турар. Ритазы он классты чедиишкинниг дооскаш, Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединде өөренип кирген. Өскелери школада эки өөренип, комсомол, пионер организацияларының ажылында идепкейлиг киржип турарлар.

Тоя Намзыраевна Хертектиң үр чылларда үре-түнелдиг ажылдап келгенин чазык үнелеп көргеш, Күш-ажылчы Алдар орденниг III чергези, Ленинчи юбилей медалы-биле шаннаан. Оон аңгыда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии, социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектери мурнакчы ишчиде бар.

Ак-Довуракты хоочун ажылчыны 1982 чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринге үлүүн киирер дээш шалыпчы ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Тоя Хертек. В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу. Ак-Довурак хоорай.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, ДЫҢНАДЫГЛАР

ТАЙБЫҢ ХАНДЫРАР ДЭЭШ ХАНОЙ. Мурнуу-Чөөп Азияның чурттары-биле харылзааларны экижидеринче вьетнам болгаш кампучи улустарның шынчы сеткилдиг чүткүлүүнүң плерели-дир — вьетнам шериглериниң чамдык кезээн Кампучияның девискээринден үндүрүп эгелээнин Вьетнам компартияның ТК-зының органы «Нян зан» солун ынчалдыр үнелээн. Кампучи-таиланд кызыгаарга тайбыңның болган айыыл чок чоруктун эрге-ажыктарынга таарыштыр кылдынган чаагай тура-соруктун ол базымын Таиландының эрге-чагыргалары боттуг ёзу-биле көөр боор дээрзинге идегел салып турар бис деп, редакция чүүлүнге ол солун бижээн.

Вьетнам шериглериниң чамдыызын Кампучиядан үндүрүп эгелээни ол республикада байдалдың эглиш чогунуң, бодунуң чуртун катап тургузарыга болгаш чаа амыдыралды тургузуп алырынга кампучи улустуң дыка улуг чедиишкиннериниг болганының чырыткыланчак база тодаргай херечизи-дир деп, «Куан дой нян зан» солун мурнуку чүүлүнге демдеглээн. Мурнуу-Чөөп Азияга хамаарыштыр эжелекчи планнарны шагдап бээр хандыр тургузуп келген Пекинниң реаксылыг чагырыкчы бөлүктериниң сагыш-сеткилинге ийи чурттуң чаагай тура-соруктуң сиңниккен ол шиитпири таарышпаан. Кылдат болза, Индий-Кытат күрүнелериниң ол болгаш өске-даа боттуг мөзүлүг инициативаларын хажыдарын, оларның принципиалдыг, тайбыңга хандыкшылдыг чайгылыш чок туружун каррты көргүзерин бүгү күжү-биле оралдажып турар. Пекинниң политиказы Мурнуу-Чөөп Азия улустарының хамаарышпас чоруунга болгаш бот-эргезинге, ол кавыда тайбыңга болгаш оожургалдыг байдалга код кыжаныышкын болуп турарын Кылдаттың чагырыкчы бөлүктериниң ол үүлгедиишкиннери база дагыл бадыткап турар-дыр деп, «Куан дой нян зан» солун онзалап демдеглээн.

* * *

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ЛУАНДА. Хоойлужудукчу эрге-чагырганың дээди органы — республиканың Улустуң ассамблеязының бешки сессиязы ажылын Анголаның найысылалында дооскан. Оон киржикчилери чуртта шериг-политиктиг болгаш экономиктиг байдалды чугаалажып, ону экижидериниң байдалдарын ажылдап кылган.

Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның даргазы, АУР-ның президентизи Ж. Эдуарду Душ Сантуш сессияның түңнел хуралынга чүве чугаалап тура, АКШ баштаан делегей империализми Анголага удур чарлаттынмаан дайынны өөскүдүп үндүргенин демдеглээн. Чуртка социал-экономиктиг чаартылгалар боттандырып чорударынга ол дыка шаптыктап, ону бергедедип турар. Намиби айтырыгны шиитпирлээрни куба шериглерни Анголадан үндүрери-биле холбаштырар дээр АКШ-тың болгаш Мурнуу-Африка Республиканың оралдажымшкынары Анголаның иштики херектеринге каржы холгаарлаашкын болуп турарын ангола күрүнениң баштыңы онзалап демдеглээн.

* * *

ОНЗА ХУРАЛ БОЛГАН НИКОСИЯ. Кааа-даа каттышпас күрүнелериниң дүүштүрүлге бюроузуңуң онза хуралы ажылын даштыкы херектер министрлериниң деңнеминге Киприң найысылалынга дооскан. Кааа-даа каттышпас 57 чурттуң, национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң болгаш делегейниң каш-даа организацияларының төлөөлекчилериниң Никосияга парлаттынган түңнел дыңнадында Израильдиң Ливанда кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин шиитпирлиг буруу шапкан болгаш «Тель-Авив бодунуң шериглерин Ливандан үндүрүп алзыжеге чедир күштүг болуур ужурлуг албан күүседир хемчегларни Израильже удур алырын» КНО-ның Айыыл чок чорук Төвүлелиндеп негээн.

Ливанга удур агрессияны оөскүдүп үндүргеш, Израиль ливан болгаш палестин улустарга хамаарыштыр кырын өзүреринин политиказын чорудуп. Удурланыышкынын палестин шимчээшкинин узуткаарын бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар деп документинде айыткан. Каттышкан Штаттарның Израильже көргүзүп келгени болгаш корүзүп уламчылавышааны кызыгаар чок шериг, экономиктиг болгаш политиктиг дузаламчызының түңнелинде Тель-Авивтиң агрессиязы болдунар аргалыг болу берген.

* * *

ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ПАРИЖ. Совет Эвилелиниге удур экономиктиг «кызагдаашкын хемчегларин» Барыын Европа чурттарынга доңнаштырар дээр америк администрацияның оралдажымшкынарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкын бээринче Францияның чазаан Күш-ажылдың бүгү-иинти конфедерациязы кыйгырган. Металлды сайзырадыг ажылдап кылыр болгаш металлургия үлетпүрүнүң ажылчы чонпарының ол бүгү-иинти конфедерацияда бактаагаан федерациязының чиргине секретары А. Сенжон журналистер мурнуига чүве чугаалап тура ол дугайын дыңнаткан.

Бодунуң шиитпирлерин өске чурттарга сыгавышаан, АКШ делегей эргезин болгаш күрүнелериниң хамаарышпас чоруунуң принцивин үреп турар деп, ол медеглээн. Сибирь — Барыын Европа аразынга газ дамчыдылгазының тудуунга ажыглаар дериг-херекселдер садарын хорүүр чоруктан Франциянның национал эрге-ажыктары каражадаар деп, ол онзалап демдеглээн. Совет Эвилели-биле чардыныган керээлер 12 муң француз ажылчы чонпарның ажылдаарын магадылаарындан аңгыда, кижилериниң ажылдаарынга немелде чөрдерни тургузар арганы база бээр деп, А. Сенжон чугаалаан. (СЭТА).

Депшилгениң оруу-биле

МАНАГУА. Чурттакчылары чоннуң хосталга бөлгаш хамаарышпас чорук дээш демиселиняң төөгүзүнге чыыткыланчак эвээш эвес арынарны кирер бижиткен Масая дээр никарагуа хоорайга Сандиночу удусчу революциянның типлээнинден бээр үш чылыыга тураскаатказан хөй муң кижи киржикчилиг митинг болган. Национал хосталганың Сандиночу фронтузуңуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал чаартылга чазааның удуртулга төвүлелиниң координатору Даниэль Ортега аңаа делгерендгей чүве чугаалаан.

Сомосаның диктатуразын дүжүргенинин соонда эрткен үш чылдың дургузунда Никарагуага удусчу эрге-чагырга быжыккан деп, ол чугаалаан. Чуртта аграр реформазы чоруп, Сомосадан болгаш чер байларындан хураап алган черлерни тараачынарга дамчыдып берип турар. Масса чоннуң калбаа-биле бижик-билиг чок чоруун узуткаарының угланышкынын революция типлээри билек-ле боттандыра берген, кадык камталалының системазын хөгжүдеринче, чуртталга тудуунче улуг кижэнгейни салып турар.

Дайзынарының агрессия чимзениишкиннери болгаш хоп-нүүлчү халдаашкынары турзажок, депшилгениң оруу-биле үш чыл чоруп келдиивис деп, никарагуа удуртунчу чугаалаан. Бистиң революциявысты узуткаар бодалдының ажыы-биле медеглээн Рейганның администрациязы бистиң чуртувуска тараа садарындан ойталаан, харын Никарагуага удур чепсектир болгаш экономиктиг хоралаашкыннар кылзын дээш Төп разведка эргеделинге 19 миллион долларны туснайлан берген. Оон дужаалын ёзугаар америк шпион самолеттар республиканың агаар делгемининң кызыгаарын үреп, АКШ-тың шериг-далаш флодунуң корабльдери Никарагуаның девискээр сугларынче шургуп кирип турар.

Рейганның чазаа Латин Америкада болгаш бүгү делегейде будулдурукчу, сандарадыкчы кол күш болу бергенин Д. Ортега онзалап демдеглээн. Шынгыы, боттуг чугаалажылгадан деспишаан, ол чазаа күүш-түрүүшкүнүн, улуургазтурамык болгаш коргудукчу чорукту бодуңуң политиказының үндезинге болдурган.

Бистиң башкыларывыстың, эмчилеривистиң өлүрткенин дээш, Рейганның администрациязынга деткиттирген контрреволюстуг дээрбечилерге улусчу милициянның кежигүннеринең болгаш Сандиночу удусчу армияның дайынчыларының өлүрткени дээш колла бүрүү Вашингтонга онаажыр деп, никарагуа удуртукчу медеглээн. Никарагуаның Гондурас-биле кызыгаарынга, чамдыкта бистиң девискээривистиң хацызынга-даа көөнүй муң ажыг сомосачылар сан чок хөй өнчүк-төгүдээшкиннерни кылып турар.

Никарагуаның тайбың байдалга чурттаар чүткүлүн демдеглээш, Д. Ортеганың медеглээни болза, тайбың чугаалажылганы эгелээр дээш демиселдя калбартырынче, Теп Американы чаа Вьетнам болдурбазынче делегейниң бүтү хөй-иинтизин, шлаңгыя Каттышкан Штаттарның чоңун кыйгырып тур бис. Империалистиг агрессия болган таварылгада никарагуа улус тулчуруга болгаш тиилен үзеринге белеңнип ол база онзалап демдеглээн.

С. ГОРБУНОВ, СЭТА-ның корр.

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ЧАГААЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чингине секретары, АДР-ниң Революстуг төвүлелиниң Даргазы Бабрак Кармаль мусульман байырлалды таварыштыр чурттуң чоңунга Кабул радиозун болгаш телевидениезин дамчыштыр чагаа-кыйгырыг үндүрген.

Бистиң чоңунуска болгаш төрээн чуртувуска удур реакция биле империализмниң өөскүдүп үндүргени чарлаттынмаан дайын күштелин турзажок, чурттуң ажылчы мусульманнары рамазан айыы оожургалдыг байдалда эрттирип шыдаан деп, Б. Кармаль медеглээн. Ол —республиканга тайбыкны болгаш оожургалды хандырып турар патриоттарны, ылаңгыя АДР-ниң чепсектиг күштеринин маадырлыг болгаш эрес-дидим күжениишкиннериниң түңнелиндир.

Революциянның дайзынарынга удур моогаг чок демселди чорутпушаан, АДР-ниң удуртулгазы оон-биле кады чоңнуң күзел-чүткүлдерин амыдыралга боттандырарының оруу-биле быжыг болгаш чайгылыш чок чоруп орар. АУДП-ниң иинти-национал конференциязының хүлээп алганы АУДП-ниң ажыл-чорудулгазының программазында ол чүткүлдер илергейлеттингеп.

Партияның болгаш күрүнениң моогаг чок күжениишкиннериниң түңнелинде революстуг хоойлу-дүрүм, чоңнуң аразында бүүрежилгенин болгаш шынзыгарының байдалы улам улуг чергелиг быжыккан деп, Б. Кармаль онзалап демдеглээн.

АДР-ниң политиказы —чер бөмбүрзээнин бүгү улустары болгаш нацылары-биле тайбыңның болгаш найыралдың политиказы-дыр деп, Б. Кармаль онзалап айыткан. Ливанга удур Израильдиң агрессиязын килеңнит буруу шапкан, афган удуртукчу сионисчи сүлчээлерге удур, империалистиг агрессияга удур демселди чаңгыс аай фронт-биле чорударынче делегейниң бүгү мусульманнарын кыйгырган.

(СЭТА).

БУРУУ ШИИТПИР

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг боочепсектерни эдерер бүдүрер чорукка чүгле сөөс кырынга удурланып, а херек кырында ону контрольга алырының бүгү-ле ораддажымшкынарын будулдуруп турарын Рейганның администрациязы база катап көргүскен.

«Нью-Йорк таймс» солуунун дыңнатканын ёзугаар алырга, ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-иинти хоруүр дугайында керээни ажылдап кылыр сорулга-биле ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның аразынга улам ынайты чугаалажымшкынындан өйталаар деп шиитпирни президент Рейган национал айыыл чок чорук төвүлелиниң хуралынга хүлээп алган.

Ол чугаалажымшкыннар 1980 чылдың ноябрьда Каттышкан Штаттарның буруузу-биле үзүлген, ынчан Рейган АКШ-ка президент соңгулдаларынга тиилелгени чедип алган турган, Ядролуг чепсекти эдерер бүдүрерин болдурбазының оруунга чүгула үе-чада болган туруп болгу дег керээни ажылдап кылыр талазы-биле Женевага үш чүүттүң делегацияларының хөй чылдарда үндүрген күжениишкиннерин оон уламнаан үре-түнел чок болдурганы ол-дур.

(СЭТА).

ХОПТААШКЫННАРНЫ БУРУУ ШАВАР

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың кол командылалының төлөлекчизи Израильдиң болгаш Барыын чүктүң чамдык чүүттарының пропаганда органнарының шептередип турары сирия шериглериниң холунда дайынчы техникадан израиль армиязының боо-чепсээнин артык күштүүнүң дугайында хоозун чулчуруушкуннарын буруу шапкан.

Ливанга агрессорларның таварышканы аар-берге чидириглериниң Израильже шыңгыы сагышсыралды болдурганың оон САНА агентилелге кылган медеглелинде чугаалап турар. Ону будулдурары-биле чамдык израиль удуртукчулар израиль танкыларының артык күштүүнүң, ол ышкаш Тель-Авивтиң ажыглап турары америк бүдүрүлгениң «f-15» болгаш «f-16» деп самолёттарының калбак аргаларының база агаардан халдаашкынга удур камгалалдың сирия ракета тургузугларын узуткаарда оларның «чедиишкинниг» болганының дугайын бадыткавышаан, чүве чугаалап турганнар. Ындыг янзылыг бадыткалдар дээрге, сирия шериглер-биле тулчуушкуннар үезинде амгы үениң дайынының бүгү-ле коргуунчуг аймылдарынга таваржып, көргеп израиль солдаттарның сагышсеткилин көдүрериче болгаш Ливанның камгалакчыларының тура-соруун сый шавырынче угланган пропагандисчи хоозун-меге чүүлге үндезилеттингеп чорук-тур.

Эң-не чаа, болбаазыраңгай америк техниканы ажыглаашбезин Израиль Ливанга удур интервенциняның эчис сорулгазын чедип алырынга аштырышкынга таварышканын оон медеглелинде демдеглээн. Оон «М-48» болгаш «М-60» дээр хевирлиг танкылары Сирияның амгы үеде «Т-72» деп танкылары-биле тулчуушкуннарынга кандыг-даа чедиишкин чок болган. Бекаа шыналазының мүрнуу талазынга болган Бейрут-Дамаскиге угланышкынынга танкылар тулчуушкуннарынга агрессор 400 ажыг санныг куяк-демир танк техниказын чидиргеп.

Сирияның агаар шериниң күштери агаардан халдаашкынга удур камгалалдың чепсектери-биле сырый холбашпышаан, элээн каш санныг кадыг-дошкун агаар тулчуушкуннарынга кирипшкен. Израиль ужудукчулар сирия ужудукчуларының бедик деңнелдиг дайынчы белеткелин боттарының-на карактары-биле бүзүреп көргеннер. Израильдериң халдаашкынныг ужудуушкуннарының үзүксоксаал чогу болгаш америк бүдүрүлгениң нарын электроныг чепсек-херекселдерин ажыглааны-даа хамаан чокка. Сирияның агаардан халдаашкынга удур камгалалының чепсектеря, «f-15» болгаш «f-16»-ларның-биле катай-хаара дайзыйның хөй санныг самолёттарын дүжүр аткан болган дайын чорудулгазарын соксаткыжеге чедир Сирияның кургаг чер шериглерин агаардан камгалаарын хандырып турганының херечилери болган.

Информацияның Барыын чүк херекселдери Израильдиң улам сайзырадын кылыр аргалыг болганы танкыга удур октарының болгаш ракеталарының дугайында база Сирияның агаардан халдаашкынга удур камгалалының ракета батареяларынче атакаларының үезинде улуг рольду ойнаан израиль бүдүрүлгениң «зее» хевирлиг ракеталарының дугайында хоозун дыңнадыгларже хөй кичээнгей салып турган.

Израильдиң пептередирин оралдажып турары ындыг дыңнадыглары база-ла үндезин чок, меге чулчуруушкун боон турар. Танкыга удур шак-ла мындыг чепсектер дыка хөй чурттарда, оларның-биле кады. Сириядa база бар. Бистиң эргевисте танкыга удур бооларның октары болгаш танкыга удур ракеталарның деггени «М-48» болгаш «М-60» дээр хевирниң израиль танкылары бар деп шериг төлээлекчиан чугаалаан. Сирияның чепсээниң күштүүнге бүзүрээр дизе, оларны чаңгыс катап көөрге-ле, билдипе боор.

Израиль болгаш оон эвилелчилери-даа, психологтуг дайынның аргалары-биле сирия солдаттарның дайынчы сагышсеткилинге салдар чедирип, социалистиг дем каттыштырылгазының, бирги эвлчегде Совет Эвилелиниң Сирияга берип турар боо-чепсээнин дээштинине чигаиишкинни болдурар дээш оралдажып турары ол-дур.

Ынчалза-даа САР-ның шеринииң амгы үениң күштүг боо-чепсээн ажыглап турарын фактылар херечилеп турарын медеглелде айыткан. Сирияның шерии бедик деңнелдиг дайынчы белеткелин көргүспүшаан, агрессорга ойтур шавыышкынны кылып шыдаар аргалын бадыткаан болгаш танкыларга, самолёттарга болгаш дириг күшке-даа улуг чидиргилерни таварыштырган, Сирияның дайынчылары удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш ливан национал-патриоттуг күштериниң шериглери-биле сырый холбаалыг ходелгеш, салдынган дайынчы сорулгаларны күүседир дээш эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүзүп турарлар. Хоралакчы, хоп-негечи пропаганда Сирияның армиязының мораль-политиктиг байдалын бакысрадып шыдавас болгаш оон хууда составы камгалап турар херээниң шынчыын хамызы-биле билип, демисежип турар. Оон-биле кады ындыг хоозун-меге чулчуруушкуннар Тель-Авивтиң белүгленишкининиң болуунуң эжелекчи чазыйлаашкынын хандырарыбиле өлүм-чидимге таварыштырып турар израиль солдаттарның моральдыг сагыш-сеткилиниң батканының дугайын база хереченип турар-дыр.

ФРАНЦИЯ. Делегейниң нйи[illegible] дайынының үезинде Париж.тиң чоогунда Мон-Валерьен деп дагның кырынга маадырлыы-биле өлген француз патриоттарга тураскаадып кылган улуг-чаагай мемориалдың чанынга чылдың-на фронтучу чорааннар. Удурланыышкынның киржикчилери чыглып турарлар.

Ол тураскаадлы Франциияны нацистериниң эжелеп алган турган чылдарында фашизмге удур демиселдиг муң-муң киржикчилерни адып өлүрген черинде тургускан.

ЧУРУКТА: байырлыг ёзуладдың үезинде.

В. СНЕГОВСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮЗҮРЕЛДИГ ТҮҢНЕЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедиткен, 250 ажыг муң тонна киловатт-шак электроэнергияны, чүс-чүс тонна шойну болгаш кацны камнап алган — совет-вьетнам найыралдың баштайгы улуг бүдүрүлгези — Ханойнуң станокинетрумент заводунга бүдүрүлге чаартылчыларының янзы-бүрү таланыг ажыл-чорудулгазының түңнели ындыг болган. Чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге нептеретке-ниинден экономиктиг ажык бо чылдың баштайгы алды айларында чартык миллион донг акша ашкан.

Чаартыкчыларның ажылчорудулгазын дүүштүрер болгаш оларга дузалаары-биле техниктиг тускай бюроларны бүдүрүлгелерде тургускан, оларда дүржулгалыг инженерлер ажылдап турар.

ИРАН-ИРАК МЕСИЛДЕЖИЛГЕ

БАГДАД. (СЭТА). ИНА агентилелдиң дыңнатканыбиле алырга, ирак шериглер шыгыы удурланыышкынны кылгаш, Басра хоорайны бүзөлээш, эрлеп алыр дээп ирак командылалдың чүткүлүн сый шапкан. Олар амгы үеде иран-ирактың артыкы турушче дедир октаар дээш удур халдаашкынны кылып турарлар. Оондиле кады ийи талаңнң дириг күш болгаш техника талазыбиле улуг чидириглиг боон турарын база дыңнаткан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Ында парлаан медээлерни ёзугаар айырга, иран шериглер Басра ортаа угланышкынынче халдаашкынын калбартып шыдаваан. Иранчар кол-да кичээнгейни танкиларны хөйү-биле ажыглаар соруулга-биле ол девискээрлериниң миналарын айыыл чок болдурарынче угланды-рып турар.

ЧЕДИИШКИННИГ ТУЛЧУУШКУННАР

САН-ХОЕ. Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузуңуң дайынчылары Сальвадорнуң шериг-диктаторжу ёзу-чурумунуң араатаныг дериин шериглеринге удур чедиишкинниг дайылдажышкынларын кашдаа черлерге чоруткан.

Информация агентилелдериниң Сан-Сальвадордан дыңнадыглары-биле алырга, чурттуң найысылалыпдан чээн талаже 60 километрде турар Санта-Клара хоорайны патриоттарының отрядтары эжелеп алган. Хунта шериглериниң дириг күжүнге болгаш чалча шериниң АКШтан ап турар дайынчы техниказынга улуг когаралды таварыштырган.

Дайын чорудулгаларының түңнелинде бүгү чурттуң девискээринде транспорт шимчээшкини будулуп, сандараан. Каш-даа шериг чүк машиналарын болгаш автобустарын тура-халыпканнар узуткаан.

Найысылалдың Марионa районунга бөлүк патриоттар электростанциннны чазылдырыпкан. Сан-Сальвадорнуң үштүң бир кезии электри хандырылгазы чок арткан.

Хайыышкынныг дайын чорудулгаларлыг районнарже немелде күштерни болгаш боо-чепсекти чорударын контрольдаан каш-даа шериг таңнылалдарны Национал хосталга фронтузуңуң дайынчылары Сан-Мигел болгаш Усулутанче угланган оруктарга бүзөлөөш, чок чылган.

Найысылалдан барыын талаже 40 километрде Сан-Хуан-Опико хоорайга тура халыпканнар ол черниң шеригарнизону турар районга зерт бомбаны чазылдырган.

Сальвадорнуң иштики херектеринге АКШ-тың улама холгаарлап кел чылдарының фактыларының дугайында, Сальвадорнуң тайбың чурттакчы чоңунга удур ажыглаттының турар америк самолёттарны киириштирер амгы үениң шериниң дээдинчы техниказын шериг-диктаторжу ёзу-чурумга дагыл-дагын берип турарының дугайында медээлерни тура халыпкыннарның «Венсеремос» дээр радиостанциязы дыңнаткан.

(СЭТА).

СССР-60

ХӨЙ НАЦИОНАЛДЫГ, ЧАНГЫС ААЙ СОВЕТ КУЛЬТУРА

Чүс ажыг наанылар болгаш бичө-улустар бистиң чуртувуста чурттап турар. Олар Октябрьиң социалистиг Улуг революциязынга чедир культура хөгжүлдезиниң янзы-бүрү чадаларынга турганнар. Чамдыктары—чижээлээрге, орустар, грузиннер, украиннер, литвалар, эстоннар — боттары литературалыг, уран чүүлдүг, өскелери — Ортаакы Азияның улустары, Соңгу Кавказтың чоңу—үжүк-бижии безин чок чорааннар. А. Кыдыкны Соңгу чүктүг болгаш Приамурьениң улустары хөгжүлдеден шуут хоорук чорааннар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чурттуң культура амыдыралынга улуг-улуг өскерилгелер болгудаан. Боттарының үжүк-бижии безин чок чорааш улустар үжүк-бижиктиг болган, профессионал уран чүүлү чок чорааннар — делегей культуразының бедик чедиишкиннери-биле таныш апарганнар. Дөртен ажыг улустар боттарын биче улустар Совет эрге-чагырганың үезинде үжүк-бижиктиг апарган болгаш боттарының литературазын оң үеде тургускан.

Совет литература бөгүн 77 дылда чогаалтының турар. Чаа литератураларның тургустунуу ам-даа уламчылаары-шаан. Ителькмен болгаш саамилеринiң дылында бижиттинген чаа чогаалдар көстүп келген. Оларның кайызы-даа бистиң чуртувуста дөрт мун хире. Оларның авторлары—Камчаткада чурттап турар Нелли Суздалева биле Мурманск чурттуг Октябрина Воронова.

Национал культураларның хөгжүлдезинге орус дыл улуг дузалы чедирген болгаш чедирип-даа турар. Национал совет чогаалчыларының чогаалдары орус дылче очулдуртунган соонда бүгү-эвилел номчукчузунга чедер болгаш дегерей номчукчузунуң номчуур чогаалы апаар.

Национал культураларның хөгжүлдезинге хаан чазаа ажок шаптыктап турган. Грузияга, чижээлээрге, грузин дылга шиилер ойпаарын хаанның дүжүметтери хорудан турган. Грузияның шин чогаадыкчыларының ажылдарын бөгүн үүле Грузияда эвес, а харын чурттуң үүс ажыг театрларында улуг чедиишкин-биле ойнап турар. Грузин ССР-ниң культура министри композитор Отар Тактакишвилиниң бижээнин өзугаар алырга, делегейде эң хоочуннарының бирээзи — грузин литератураны революция мурнунда үүле грузиннер болгаш грузин дыл талазыбиле тускай эртемниг кашпа кижилер номчуур турган. Бүгүн бистиң номчукчуларывыс—бүгү совет улус, Улустарның культуразын хөгжүдеринге, оларның арозынга культурлуг харылзаалар хөгжүдеринге орус дылдың кирип турар улуг улуг-хүзүн чоргаарал-биле демдеглеп турар бис.

Орус уран чүүл национал уран чүүлдериниң хөгжүлдезинге дузалап келген болгаш ону кажан-даа кызыгаарлаваан. Азербайджан азы үзбек опера орус операдан шуут ылгалдыг. Бодунуң национал хевирлерин чурулганың армян школазы, грузин кинематограф, эстон балет улам сайзырадып турар.

Ам-дунма улустарның чечен чогаал байлаанган чаа чүүлдерин немеп алышаан, оларның чогаадылгазынга боттарының салдарын национал культура бүрүзү чедирип турар. Бот-боттары-биле быжыг харылзаанын хевирлеринге —чанчылчаан декадалар, бир республиканың литература, театр болгаш музыкаран чүүлүнүң хүннерин өске республикаларга арттырерянызы-бүрү фестивальдар, байырлалдар хамааржыр. Национал культураның көскү ажылданчыларының юбилейлерин арттырер база чанчылчаан. Азербайджан шүлүкчү Низами Гянджевиниң, армян философ Давид Анахтың, таджик шүлүкчү болгаш хөй-ниитиг ажылдачызы Мирзэ Турсун-заденің, эстон чогаалчы Юхан Смуулдуң байырлалдарын сөөлгү үеде арттырылаан.

Даглыг чер —Дагестанның оглу авар шүлүкчү Расул Гамзатов даг чурттуглардың чанчылдарын үптейн, чүс оруктарны эртер үжүдүг аныяк салгалга бодунуң шүлүүн бараалгаткан. Совет чуруктулар национал овур-хевирлерни тургузарда улустарның национал чанчылдарын база хаңы өөренип турар. Бүгү-ле совет мастерлерни уран чүүлдүң хөгжүлдези болгаш соруглалары каттыштырып турар. Национал янзы-бүрү хевирлерге интернационалчы чорук улам делгереңгей көстүп турар.

Совет культураның интернационалчы чоруу болза, гуманизмниң болгаш социал депшилгенин, гайбыныың болгаш найыралдың идеяларын көргүзүп турар.

Революция мурнунда үжүкбижии безин чок чораан, чонунуң саны үүле 14 мун чедип турар чукча улустуң оглу Юрий Рытхэу бодунуң улут романының баштайгы келээн бижип дооскан. Оон ады —«Трансконтинентальдыг көвүүге». «Келир үе дугайында легенда» деп эге база ында бар. Чукча чогаалчы чер кырынга моңге гайбың дугайын. Чукотка биле Алясканы гудуштуруп турар азы Азия Американы гудуштуруп турар пайыралдың болгаш калы чымыдажыгланың көвүүүн америн болгаш совет улустуң гудуп гурарын ында көргүскен...

Совет литератураның болгаш уран чүүлдүң кол кезээнiң бирээзи — кижиге бүзүрел дугайын ында бижип турар.

Гавриил ПЕТРОСЯН. (ПМА).

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

МОСКВА. Июльдуң изиг хүннери келген. Муң-муң москвачылар субботада болгаш воскресеньеде-даа Москва хемнин эрииңге кээп дыштанып чанчылдыг.

ЧУРУКТА: Ленин даа чоогунда воскресенье хүнүнде.

В. ЗУФАРОВ-биле А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

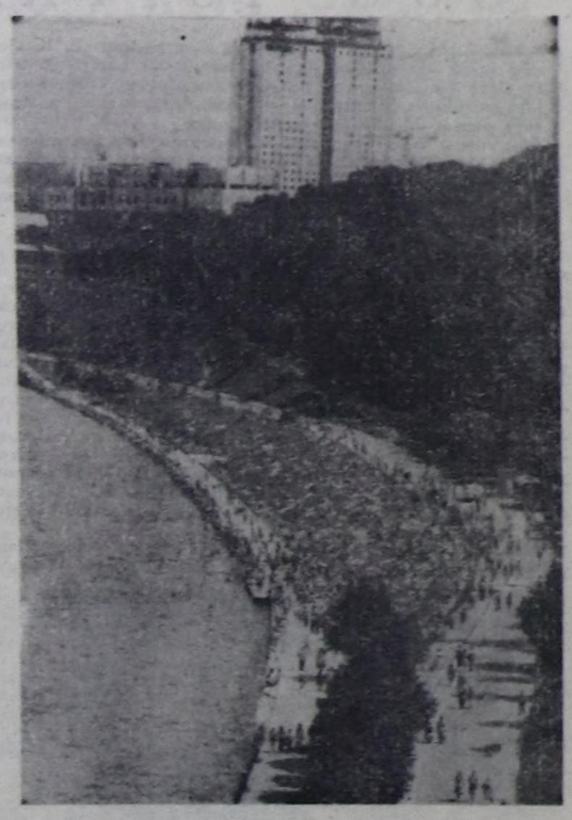

СПОРТКА ИДЕПКЕЙЛИГ

Туранның «Сельхозтехника» салбыры районда улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол чүүле күш-ажылчы көргүзүглери-биле сураглыг эвес, күш-культуржу болгаш спортчу херектери-биле база ады алгаан. Спортка боду киришпишаан, арткаларын база спорт шөлүүне, хаак базазынче хаара тудуп турарлар бо бүдүрүлгеде эвээш эвес. Оларның саны өзүп орар. Эң идепкейлиг спорт организакчыларынга техник-механик Сергей Полосухин хамааржыр.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарынга таарымчалыг байдалдың районда тургустунганын ол биске чугаалады. Чижек кыдыр бодунуң бүдүрүлгезин демдеглээн, «Сельхозтехника» салбыры күш-культура болгаш спорттуң материалдыг базазын тургузуп, дериг-хереклерни четчеден, спортче кичээнгейни доктаамал салып турар. Автомобилист деп футбол командазының маргылдаларга кедер идик-хевин, спорт дериг-хереклерин бүдүрүлге черинiң администрациязы, месткоом салып берген.

Сергей Полосухин футбол командазының кежигүнү. Бодунуң ынак командазының спортчу чедиишкиннерин, оон күш-ажылга чаагай салдарлыын, шын болгаш чөптүг кылдыр хостуг үени эрттирериңге ажыктыын база көргүстү. Команданың кежигүннери 15 кижи. Оларның барык шуптузу мурнакчы чоланчылар, слесарьлар, коллективтиң хүндүткелдиглери. Футболга маңнаарыңга ынак Иван Вишняковтуң дугайында сүт хөйүү чугаалап болур. Планныг онаалдаларын, социалистиг үлөөлегелерин күүсетпээн, ажыл шагы үскен деп оон адынга чаңгыс-даа шүүмүүлел үнмээн. Ол каш чыл улаштыр бүдүрүлгеде ажылдап турар. Күш-культура болган спортка доктаамал киржикпээн болганындан аарып, бюллетень ап көрбээн.

«Сельхозтехника» салбырының футбол командазының капитаны Александр Саракин күш-ажылчы бедик көргүзүглери, хөй-ниитиг ажылдарынга идепкейлиг чоруулбле онза ылгалдыг. Ол комсомолчу-аныяктар бригадазының удурткучузу. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Транспорт бүдүрүлгезиниң спорт организакчыларынга чамдык берге байдалдар бола таваржы бээр. Ынчалзадаа шуут муңгаш, эртер аргазы чок чүүл кайда турар ийик, чүү-даа чүве аайлыгбаштыг. Ону Сергей Полосухин, оон эш-оеру тып ап, күш-культура болгаш спорттче коллектив кежигүннеринге калбак орукту ажыдып берген.

— «Сельхозтехника» салбырының ажыл-ишчилеринге чайгы хүн, шак бүрүзү чымыштыг. Ховуда тараа', хемнер уннарында, шыналаарда чаагай сиген манап чыдар, черни суггарарынга, болбаазырадырынга, чер болгаш мал ажылынын продуктуларын хевүедиринге чугула херек янзы-бүрү түкпер сөөртүр дээш кандыг ажылдарны чок дээр. Бир-бир бодаарга, күш-культура болгаш спортка киржириңге шаңчеңиң хензиг-даа «көзепектери» чок болгу дег. Херек бырында ыңдыг эвес, кадышпыл быжыглаарынга, омак-сергек болурунга шак-минута базым бүрүүнде бар. Чижээ, бүдүрүлге хуралдарынга коллективтиг оске-даа хемчегленге-кижилерни чыглып көрии ажылдап, массалыг спортчу оюнпарны эрттирип турар бис—деп, ол чугаалаа турар.

ВЛКСМ кежигүнү С. Полосухинниң амыдырал-чуртталгазында чамдык чедиишкиннериниң үндезиниериниң биюзэн спорт-биле холбашкан.

— Кызылда көдээ ажылдагый техникумун эки демдеглерлиг доосканым шериг албадын багай эвес эрттиргеним, бөгүнгү күш-ажылымда эвээш-биче чамдык чедиишкиннерим апаа-ла таварылга эвес. «Күш-культура болгаш спортка киржикпээн-биле дөрт чамзарылгалыг. Планныг II шериг кезээңге албан эрттирип турган, сержантылдан белеткээр школага спортчу маргылдаларга киржип турганым кайыын үттүндүрбээ. Он-он километрлердиң дөлүчепсек-херексел-биле маңнап, күш-ламыр кижилдиглеринiң өөдүүр школазын эртикпеп. Шеригге ол дадыгыныкыным меңээ ам-даа улалап чоруур—деп. Сергей Полосухин сагындыр.

Спортчу С. Полосухин волейболга, баскетболга, хаакка багай эвес спортчу көргүзүглерлиг. Кады ажылдап турар өөру-биле спорт шөлүүне, хаак орууна оон чоруурун бо-ла көрүп болур.

А. ОКСУР.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге чаар. Мурнуубарының чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 24—28 градус чылыг болур.

Кызылга эвир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкының хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 25—28 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол хайгыыл үезинде болган» 9.10, 11.00, 12.50, «39 чалажыгаш» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас адаан негекчилер» 15.00, «Келдерел» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Дамбы» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КУРУНЕҢИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

хүндүскү салбырның дараазында факультеттериниң 1-ги курстарыңа студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

ФИЗИКА -МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемни математика болгаш физика. Факультет-математика болгаш физика башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ Өөренир тускай эртемнери — биология болгаш химия, география болгаш биология. Факультет биология болгаш химия, география болгаш биологияның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ Өөренир тускай эртемнера—орус дыл болгаш литература: орус дыл. литература болгаш тыва дыл. литература. Факультет национал школаның орус дыл болгаш литература башкыларын: орус дылдың, литератураның болгаш тыва дылдың, литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы—4 чыл.

Институтка кирер дээш кижилер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математиканга (аас болгаш бижимел-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле):

Филология факультединге —орус дыл болгаш литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга болгаш литературага (бижимел-биле):

орус дыл. литература болгаш тыва дыл. литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга. литературага (аас-биле):

биология факультединге—биология болгаш химия тускай эртемге — биологиянга (аас-биле), химиянга (аас-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга. литературага (бижимел-биле): география болгаш биология тускай эртемге —географиянга (аас-биле), биологиянга (аас-биле), химиянга (аас-биле), орус дылга. литературага (бижимел-биле):

эге өөредилге факультединге —орус дылга. литературага (бижимел болгаш аас-биле), математиканга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга (үндезин национал бижилерге).

Киреринiң билдиришкинiң институттуң ректорунуң адынга бижиир.

Билдиришкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду-биле).

2. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниитиг организациялардың (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган харакгеристика. Будуруглге стажтыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден будуруглге коллективиниң удуртукчузунуң, партия, профбюлеш болгаш комсомол организацияларының шынзыткаңы характеристиканы киирер. ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштеринден кулдавырже талаткан кижилерге шериг кезектеринден характеристика алыры албан эвес.

3. Эмчиниң № 286 формалыг шынзылгазы.

4. 8 фото-чуруук (бөрт чок тыптырган. 3Х4 см. хемчээлдиг).

Практиктиг ажыл стажтыг кижилер билдиришкин киирерде администрациянын шынзыткаңы күш-ажыл депгеринден үшта биижээн чүүлдү киирер.

Пединститутка конкурс чокка киирери-биле улус өөредилгезинiң органнарының чоруткан кижилерге райОНО-дан биижиктi көргүзер ужурлуг.

Институтка кирер дээш келгеннер паспорттуг, шериг билетиниң (күрлавырга шериг албанныглар) азы книр биижээн хереченiлерiн (келдиришкин назыныглар) боттары көргүзер.

Билдиришкиннерiн 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринiң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге чедир болур.

Билдиришкинiң кошкан документилерiн-биле чаңгыс чоруда алыыр: 667000. Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, бажың № 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ хүндүскү. кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының 1-ги курузунга студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

Филиалдың факультеттери болгаш өөренир тускай мергежилдери:

Автотранспорт факультеди: «автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйының» мергежили.

Тудуг факультеди: «үлетүр болгаш хамааты тудуглар» мергежили.

Өөредилгенiң кежээки хевири: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйыны», «үлетүр болгаш хамааты тудуглар» мергежилдери.

Бот-өөредилге хевири: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «үлетүр болгаш хамааты тудуглар» мергежилдери.

Билдиришкиннер хүлээп алырының болгаш киреринiң шылгалдаларының хуусаалары.

Хүндүскү салбырга: билдиришкин хүлээп алыры июль 31-ге чедир: киреринiң шылгалдалары —август 1-ден 20-ге чедир. филиалга книр салаары —августуң 21-ден 25-ке чедир.

Кежээки салбырга: билдиришкин хүлээп алыры август 31-ге чедир: киреринiң шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи болүктээр: бирги болүк —августуң 1-ден 10-га: ийиги болүк —сентябрь 1-ден 10-га чедир. үлетүр болгаш хамааты тудугга — чаңгыс удаа сентябрь 1-ден 10-га чедир.

Бот-өөредилге салбырынга: билдиришкин хүлээп алыры—августуң 31-ге чедир: киреринiң шылгалдалары —автотранспорт салбырынга ийи болүктээр —1-ги болүк август 1-ден 10-га чедир, ийиги болүк —сентябрь 1-ден 10-га чедир, үлетүр болгаш хамааты тудуг факультединге —бир удаа: сентябрь 1-ден 10-га чедир.

Институтка кирерлер физиканга (аас-биле), математиканга (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир) шылгалдалар дужаар.

Ортумак школаны алдын медаль-биле болгаш ортумак тускай өөредилге черни шылгарал диплому-биле доосканнар эртемнериниң бирээзинге—физиканга (аас-биле) киреринiң шылгалдазын тудар. Оозтемге киреринiң шылгалдазының «тергиин эки» демдектиг дужааганнарны киреринiң шылгалдаларын оон ылай дужаарынган хостаар, кынчаарга «эки» азы түгээр демдектиг дужаганда — артыкан чогуур эртемнерге шупгузунга шылгалда дужаар.

Институтка кирип турар кижилерниң конкурстуг шилгелериң кирер шылгалдаларга алган демдектеринге болгаш ортумак билиниң дугайында документиде демдектеринiң ортумак арифметиктиг үнелелинге үндезилээш, балдларның нийти санын барымдаалап чорудар.

Шилип алганы факультедиң болгаш мергежилiн айыткан билдиришкинiни, дараазында документилерiн кошкаш, институттуң ректорунуң адынга чорудар: совлгу ажылдан турган черинден бүдүрүлге черинiң удуртукчузунуң, парторганизациянын секретарының болгаш профсоюзтың комитединiң даргазының азы школаның директорунуң, класс удуртукчузунуң, комсомол организациязының секретарының ат салып, шыпыткан характеристика-биижи (ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштериниң халажып үнген кижилериниң шериг кезектериниң командылалдарындан характеристика «киреринi албан эвес»): ортумак билиг дугайында документ (бодуң); ортумак тускай өөредилге черлерин доозуп турарлар —дипломну (демдектерни үшта биижээн): алды фоточуруук (бөрт чок тырттырган, 3х4 см. хемчээлдиг): күш-ажыл дептеринден үшта биижээн (№ 286 майык).

Паспортту болгаш шериг билетни боду көргүзер. Документилер кошкан билдиришкинни чорудар адрес: **Кызыл хоорайның Рабочая кудумчузунуң № 4 бажыңы.**

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛАГЫЙ ТЕХНИКУМУ 1982-1983 өөредилге чылынга бот-өөредилге болгаш хүндүскү салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренирiниң хуусаалары:

Хүндүскү салбырның дараазында тускай мергежилдерге—агрономия, зоотехния ветеринария (10 класс соонда) 2 чыл 6 ай: ветеринария (8 класс соонда)—3 чыл 6 ай: көдээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—3 чыл 10 ай: бухгалтер үчёду (—ниин ажыл-агый будуруглериниге) (8 класс соонда)—2 чыл 10 ай.

Бот-өөредилгенiң салбырының дараазында тускай мергежилдерге — агрономия (8 класс соонда)—4 чыл 6 ай: агрономия болгаш зоотехния (10 класс соонда)—2 чыл 6 ай:

— бухгалтер үчёду (8 класс соонда)—3 чыл 9 ай:

бухгалтер үчёду (10 класс соонда)—1 чыл 10 ай: көдээ ажыл-агыйның механизациязы (10 класс соонда)—2 чыл 11 ай: көдээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—4 чыл 11 ай.

Техникумга ССРЭ-ниң эң терезижер хамаатыларын хүлээп алыр. Шуут көдээ өөренир салбырларга 30 хар чедир пазылыг, ажылдавышаан (заочное) өөренир салбырларга — хар-пазы ылгал чокка хүлээп алыр.

Техникумга киирер үеде мурнай хүлээп алыр эргелерлиг кижилер болза:

1. Ниити билиг школазың дооскаңар. Школа маңгы медальбиле чаңчылганнар, а оң

лицелерiн тергиин дипломнуг дооскаңнар.

2. Совхозтардан болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунга хамаарыжыр организациялардың доктаатказы дүрүм ёзугаар өөредип чоруткан кижилер.

3. Өөредилге черинге чедип алыр дээш мергежилiниң талазы-биле азы аңаа демей терлерге 2 чылдан эвээш эвес хуусаанын ниитизе ажылдааннар азы ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес албан эрттиргеп. күрлавырже талаткын үнген шериг албанныглар.

Киреринiң шылгалдаларын дужаары:

8 класс дооскаңнар орус дылга (диктант), математиканга (аас-биле): 10 класс дооскаңнар — литературага (чогаадыг), математиканга (аас-биле), зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларынга 10 класс дооскаңнар—литературага (чогаадыг) болгаш химиянга (аас-биле).

8.10 класстар дооскан болгаш документилериниже чүгле 4—5 демдектерлиг кижилерни хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга киреринiң шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Киреринiң дугайында билдиришкинiни техникумчуң директорунуң адынга чаңгыс ай майык-биле чорудар.

Билдиришкинге капсырсаңтырар чүүлдер:

— сес чыл азы ортумак билиг дугайында документилер (бөртээры):

— № 286 майыктың эмчи шынзылгазы:

— практиктиг ажыл стажтыглар болза, күш-ажыл дептеринден үшта биижээн кежээки болгаш бот-өөредилгете кирип турар болза, чаңгыс ай хевир ёзугаар чоруткан биижик. көдээ ажылдың болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунга хамаарыжыр организациялардың чоруткан биижиктери:

— 3Х4 см хемчээлдиг 6 фото-чуруук (бөрт чок).

Техникумга кирер дээш келгеннер тергүүлгениниң дугайында хереченiлерiн азы паспортту, шериг билетiни (күрлавырга шериг албанныглар) азы книр биижээн хереченiлерiн (келдиришкин назыныглар) боттары көргүзер.

Бот-өөредилгенiң салбырына билдиришкиннерiни 1982 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Киреринiң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедир болур. сургуулдар составынга книр сананр. хүлээп алыры 1982 чылдың августуң 21-ден 25-ке чедир. Бот-өөредилгенiң салбырга киреринiң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге. ноябрьның 19-гоя 21-ге чедер. сургуулдар составынга книр сананр. хүлээп алыры 1982 чылдың декабрь 16-дан 25-ке чедер.

Техникумуң хүндүскү салбырынга книрип алганнарны ниити күрүм-биле стипендиябиле хандырар. Совхозтарның үндезин национал ажылчыларының уругларын өөредип. материалдыг байдалдыныч дугайында шынзылгага үндезилээш, күрленiң долу хандыгаашкынга алыр.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузунуң 5 дугаар бажыңы. Телефоннар ХХ 2-36-04, 2-12-03, 2-13-00

ТЕЛЕ ВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы. 9.30 — «Болумнуң черимге ынак мен». Композитор Е. Птичкиниң ырылары. Фильм-концерт. 10.20 — Уругларга фильм: «Чажырын хаая хоорай». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — ССРЭ-ниң Шерит-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур. Документалдыг телефильм: «Океанда эзлчег». 15.30—Орус чугаа. 16.00 —«Москва чоогу». Аъш-чем программазын бот-тандырып турары. 16.30 — «Чурт сеңээ — бистиң ырывысты бараалгаттывыс». 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — «Шыдыраа школазы». 17.40 — Элдептиг эвес элдептиг чүүлдер. 18.10 — «Ешшет: чылдагы болгаш айтырыглары». 18.25 —«Шыргай арыг шиитиндее». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.35— «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Бешки час». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye» Информастыг программа. 21.35 — Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театрынга аныяктар кежээ. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Чедир өскээн Наполеон-3». 13.05 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Хоойлу», «Ак шораанда Магия». 13.30 — Англи дыл. 14.00 — «Авам школазы». 14.30 — «Уран чүүлге бараан болуушкун». Документалдыг телефильмниң баштайгы үлдүргелеи. 15.05 — ПТУ-ларда чүү чүвеге база канчаар өөредирил? Свердловск хоорайның № 61 демир-орук ПТУ-зунуң дугайында. 15.35 — «Кысчыгаш дилгиин канчаар аңнаарыл». Мультфильм. 15.45 — Телемедээлер. 15.50 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм: «Күзел оду». Ойнаарактар шиизи. 2-ги серия. 18.30— Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Москвага селгүүзээшкин». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»). 19.10 — Улустуң хөгжүм хереклериниң үнери. Кагар хөгжүм хереклери («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Аян-чорукчу паға». Мультфильм. 20.15 — «Ыры-82». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — №6 серийлыг уран-чечен «Үшкүү хемчээшкир» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-ку серия — «Чала эрик кырында арткан».

ААЛЧЫЛАРЫҢ КОНЦЕРТИНЧЕ ЧАЛАЛГА

Бо чылдың июль 24-те, 17 шакта, Кызылдың Совет Тывазының 5 чылы аттыг стадионга Моол Арат Республиканың Завхан аймагының улусчу циригиниң концерти болур.

Кызылдың күрүнеңиң педагогика институдунуң 1968 чылдың июль 8-те Тамара Казанаевнаға Дамыртыга адынга тывыскаңы «Х» сеченилиг 511256 эгээрлиг дипломунуң чыгаенда баңымдаалаш. күш чок деп сананыр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчуу. бажың № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24. 2-23-54. хаңысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23.35. партий -ж амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. пропаганда килдизиниң 2-24-75. культура килдизиниң 2-23-54. көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47. үлетүр килдизиниң 2-41-75. чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41. бухгалтериниң 2-12-45. солун чедирбейн баргалда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1353

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01435

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (11970) | 1982 чылдың июль 24, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Шалыпчы ай чорупп тур

ТЕМП—КОЛ АЙТЫРЫГ

Статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, республикада июль 19-ка чедир 34 муң гектар чернин сигени кеетинген. Бо чылын белеткезе чогуур 220460 тонна сигеннің 16,5 муң тонназы бо хүнперде белеткеттинген азы план 7,5 хуу күүседеттингён.

Амгы үеде мал чеминиң белеткели кайда-даа калбарган. Сиген кезерин Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларынын чорудуп турары организастыг. Ында «Хадың», «Өөк» совхозтар социалистиг чарыштыг мурнуку одуруунда. Оларның ачызында район сиген белеткээр планын 13 хуу чедире берген азы 2337 тонна сигенни белеткээн. Амдыызында ол хире хөй сигенниг район республикада чок.

Таңды район сиген кезер планын 10,5 хуу күүсеткеш, ийиги черде чорун турар. Ол районда «Коммунизмниң хереи», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар болгаш Дуржулга станциязы мурнап турар. Дараазында черде— Өвүр район. Ооң сиген белеткээр планы 10,2 хуу четкен.

Сиген белеткээриниң талазы-биле социалистиг чарыштың эң сөөлгү черин планын 1,4 хуу күүсеткен Мөңгүн-Тайга район ээлеп турар. Ында ылаңгыя «Мөген-Бүрен» совхоз 890 тонналы белеткээр тургаш, дөңгүп-ле 6 тонналы белеткээн. Суггаттыг черлерде тараан сигенниг Чөөн-Хемчик районда сиген белеткели база оожум: район 26 муң тонналың орнунга чангыс-ла муң тонналы белеткээн. Планын 12 хуу күүсеткен СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозту санаваска, ажыл-агыйлар планнарын ортумаа-биле дөрт-ле хуу күүсеткен.

«Революцияның чалбыыжы» совхоз 4870 тонна сиген белеткээр, кылдынганы 25 тонна. «Кара-Хөл» совхоз 2510 тоннаның орнунга 20-ле тоннаны белеткээн. Республиканың бүгү ажыл-агыйларының чүгле он алдызы сиген белеткээр планын он хуу чедирген. А планнарын эң-че эки күүседип турар ажыл-агыйлар «Көк-Тей» (36,3 хуу). Дуржулга станциязы (26,4 хуу). «Хадың» (21,9 хуу) болуп турар. Өске ажыл-агыйлар сиген кезилдээшиче калбаа-биле кирген-даа болза, бүдүрген ажылы эвээш. Кайда-даа оът-сиген эки үнген чылын ынчаар ажылдаарга канчап-даа таарышпас.

ДОПЧУЛАЛ

Республика сеһаж салыр планын 10 хуу күүсеткен. Чаъс-чайыы, өл-шыгы хөй бо хүнперде сеһаж салырын улам дүргедедири чугула. Бо ажылга ылаңгыя Кызыл район идепкейлиг болган болгаш планын 71,6 хуу чедире берген. Ында «Тилелге», «Х Улуг хурал» совхозтар планнарын 134—138 хуу күүседип алган. Сеһаж белеткээринге ийиги черге турар район — Таңды — планын 137 хуу чедирген. Планын күүседип алган үстүнде ийи совхозту сапаваска, планын «Шамбалыг» 66,7 хуу, «Революцияның чалбыыжы» 53 хуу, «УТКА 25 чылы» 64,3 хуу күүседип мурнакчыларга санадың турар. А өске хөй совхозтар планнарын чээрби хире-ле хуу күүсеткилээн. Мындыг байдал ажыл-агыйларның удуртукчуларын дүвүредир ужурлуг.

Витаминниг сиген далганың бүдүрер планың республика 28,8 хуу күүсеткен. Ук планны Таңды район 40,3 хуу, Кызыл район 36,3 хуу, Тес-Хем 35 хуу күүсеткеш, мурнуку одуругда чоруп турар. Ажыл-агыйлардан ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз планын 64,5 хуу «Революцияның чалбыыжы» 59,3 хуу, «Чыраа-Бажы» 58,8 хуу күүсеткен. Өске ажыл-агыйларың хөй кезии нургулайында 20—30 хуу күүсеткилээн.

Эрткен чылдың бо үезинде 3654 тонна будук-бүрү белеткеттинген турган болза, ам белеткээни 3234 тонна. Ниитизи-биле беш район, чээрби сес совхоз эрткен чылдан хөй будук-бүрү белеткээн.

Республика эрткен чылдың бо үезинге дениээрге, сигенни 718 тонна эвээшти белеткээн, сенажты 2542 тонна хөйнү салган, витаминниг сиген далганын 442 тонна хөйнү, будук-бүрүнү 420 тонна эвээшти белеткээн. Бо көргүзүглер, чамдык чедишкиннер бар-даа болза, мал чеминиң белеткелинче кичээнгейни күштелдиреин негеп турар.

ШЫНАРЛЫГ, ДЕМНИГ...

Каяң, аяс эртен. Баян-Кол суурнуң кудумчуларында хөлээшкиннинг. Кижи олурарынга таарыштыр дерээн машиналарга чыылганнар олурупкан. «Х Улуг хурал» совхозтуң база бир сиген белеткеп алыр чери — Кызыл-Чыраа уунче улустуң четчелээн удаа-дараа чорудуп-ла тур. Бистиң олурупканывыс машина суурнуң төвүнде Культура бажыңының чанынга доктаантыг. Совхозтуң конторазы ол бажыңда. Ийи кават Культура бажыңының эжинде: Корум-чурумну сагып, бедик бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылдаалыңар дээн дозуң кайы ыяктан көстүр.

1950 чылдарга чедир араттарның Оваалыг-Арттап дескинмес дээш аттыг чоруп турганы Ак-Баалык оруу баян-колчуларга ам машиналыг эртип турар «каалама» болган. Ак-Баалыктың кадыр, кызаа-кызаа хаялар, даглар аразы-биле эртер үндүрүк-киирик шантараазының оруун эрткеш, Кызыл-Чыраада бо чылын белеткээн сенаж оңгарынга келириниске суурнуң Набережная кудумчузунуң болгаш механизастаттынган звеноның сигенчилериниң баштайгы чүдүрген машиналары сигенин эккеп дүжүрүп каапкан, илчирбелиг ийи трактор таптай бастырган тур.

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң девискээринде сигенниң үнгени эки. Ажылагыйның удуртукчулары бо бүгүнү чөп ажылдап, сигенниң чаңгыс тудумун-даа черге кагбайн ажаан алыры-биле социалистиг чарышты тус-тус кудумчулар, коллективтер, кижилер аразынга хуваап чардаан.

Набережная кудумчузунуң сигенчилериниң одаанга келдивис. Оларның повары Анна Ойдуп-оол амданныг мүнүн, изиг шайын хайындырып белеткеп алган олур. Мендилешкенивис соон дарый, ол бөгүн, дүүн болгаш ооң мурнунда хүнперде кудумчузунуң чонунуң өвээ идепкейлиг ажылдан, аъш-чем дээш одагже далашпайн келгенин чугаалады. Оон бичии-ле кудулаап, ол кудумчунуң сигенчилеринге келдивис. Шынап-ла олардан оол кижилер оңгар иштп иймекте хол кадыры-биле сиген кескен, а хереэженнер айыыр, дырбаап туткан болуп, изиг түлүк ажылдаан турлар. Баян-оол Башкай, Бадра Кызыл-оол, Александр Седен болгаш өскелер-даа хол кадыры-биле кезии турда, ногаан элбек сиген кадыырларның аайынче чаңгыс черге бөле дүжүп турду. Келген машинаны дем-биле чүдүргеп сенаж оңгарынче чорудуп турганың көөрге, конвейер сагындырар болду.

— Бо чылын сиген чаагай үнген, сагышка эки, ажылдаарга хол дыңзыг-дыр— деп, Маня Багыт-оол чугаалады.

Хөй ургларның чези, суурнуң ясти-садының ажылдакчызы Тырысынай Дүвен-Бады сенаж салып эгелээн хүнден ол чаагай херек доозулгуже чедир поварлаан. Хөй кижиге ол чүгле чем кылырыбиле кызыгаарлаттынмайн, кайы кудумчудан каш кижиниң ажылга үнгени, үнмээнин демдеглеп, отчёт-учётту кылып келген.

Молодежная, Зеленая кудумчуларның сигенчилери сарыг чечек холуй үнген сарыгногаан шөлчүгештиң мурнунда чокпак-чокпак талдар аразы, тулаа кыдыында бир демниг кескен турлар. Оларның чамдыктарының кадыырларын шалаан даажы сиген кескен даап-биле холужуп, бир янзы аялгалыг ышкаш сагындырып турду. Күш-ажылдың хоочуну, пенсионер Монгуш Сыгыр-оол аныяктарны улам сорук киирип, олардан дудак чок кезии, чамдыктарның кадыырларын шалып берип турду.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу, келир үениң агроному, совхозта практика эрттирип турар Салим Сыгыр-оолга удурткан механизастаттынган звенода 4 трактор кезии, үш трактор сигенни бөлдүрүп турар. Звенода Сарат-оол Баданай, Алдын-оол Бапыкай, Сергей Наныкпан, Солдат Тавакай, сараатчы Валерий Дүшүн-оол олар хүн нормазын ажыр күүседип, шудургу ажылдан келгеннер. Ол звеноның кежигүннери сенажче киреринің мурнунда 120 тонна люцернаны кескеп, кыштагларда чедиргеннер. Бөлдүрүкчү Виктор Кыргыс, Алик Кенден, Олег Ночукпаа болгаш өске-даа звено кежигүннери шупту ниитиниң малынга чем белеткелинде соруктуг ажылдап турарлар.

Механизастаттынган комплекстиг звено ниитиниң малынга 910 тонна сиген белеткээр планыг. Ону кыска хуусаада эки шынарлыг күүседир дээш Кара-Булуң, Оттук-Даш сигенчи бригадалар-биле аразында чарыштыг.

Механизастаттынган комплекстиг звенода тракторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының база сенаж сөөртүрүнге кудумчулар аайынче быжыглаттынган янзы-бүрү марканың автомашиналарының кампанияга эки белеткеттингени оларның туруушкун чок ажылдап турарындан эскертинер. Мындыг организастыг, демниг кижилерниң ындыг күштүг, хөй техника-биле чүнү-даа дескештирбес дээрзи чаңгыс хүнүң ажылындан көстүп турду.

Трактористер Николай Назытай, Дүктүг-оол Докуй, Чоржей-оол Ночукпаа олар дөрт хүн улаштыр эки ажылдаан, сенаж оңгары дөңнелген.

Баян-Кол суурнуң кудумчуларының чурттакчыларының сенаж салып ажылдаанының түңнелин үндүрген хуралды совхозтуң директорунуң күзәлгезин күүседип турар Виктор Допуй-оол ажытташ, чурттакчы чонның чаңгыс кижи дег ажылдап тургаш, 552 тонна эки шынарлыг сенажты кылганынга байыр чедирген. Набережная кудумчузунуң сигенчилери 96 тонна сенажты белеткээн. 70 тоннаны белеткээн Сенчеп-оол кудумчузунуң сигенчилери 75 рубль-биле, 63 тонна кылган Заречная кудумчузу 50 рубль-биле, 53,5 тонналыг Зеленая кудумчузу 25 рубль-биле шаңпатканнар.

Совхоз бо чылын ниитиниң малынга 3500 тонна сиген, 2500 тонна силос, 400 тонна сенаж, 350 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Бо бүгүнү чогуур үезинде организастыг белеткээри-биле сенаж белеткээринче баштай кирген, 552 тоннаны олар күүсеткени ол. Баян-колчулар амгы үеде мал чеминиң белеткелинче массалыг киргеннер.

Сигенчи бригадаларның болгаш албан организацияларның ажылдаанының түңнелин август 16-га чедир оң хонуктан үш катап үндүрер тускай комиссияны тургускан.

С. ТАС-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

СЕМИНАР-ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар кылдызы партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының организастыг кылдистериниң инструкторларының семинар-өөредилгезин эрттирген. Ооң киржикчилери баштайгы хүнде «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң болгаш СЭКП обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга кол-кол угланыышкыннар дугайында» СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый кылдызының эргелекчизи Г. А. Зарневичиниң лекциязын дыңнаан.

Ооң соонда он бирги беш чылда Тыванның будүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайында; СЭКП-ниң XXVI съездизи парторганизацияларның ажыл-чорудулгазынга күүселденин контролюн болгаш хыналдазын улам ыңай сайзырааңгайжыдарының дугайында; амгы үе-чадада партийжи-организастыг ажылдың чамдык айтырыгларының дугайында; кадрларны шилипринче, таарыштыр тургузарынга болгаш кижизидеринге партия комитединиң инструкторунуң ролюнуң дугайында; партия ажылынга башкылал болгаш психология элементилерин ажыглаарының дугайында болгаш өске темаларга холбашкан лекцияларны семинар-өөредилгениң киржикчилеринге номчаан.

Лекцияларны СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи В. Г. Заворотный, кылдыс эргелекчизиниң оралакчызы А. А. Зайцева, сектор эргелекчизи А. С. Дембирел, хоорайның чамдык эртем ажылдакчылары болгаш өске-даа эштер номчаан. Оон ажыда семинарга киришкен чамдык инструкторлар администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени парторганизацияларның боттандырып турар практиказының дугайында дуржулганы солушканнар. Ол ышкаш олар Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинатта парткомунуң ажылының дуржулгазын танышканнар.

НАЙЫРАЛДЫГ, ЧАҢГЫС ЭПТИГ

Ф. В. СУЛТАНОВ,
Башкир АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Чон бүрүзү бодунуң хөгжүлдезинге эртип келген үе-чадалыг. Башкир чонунуң төөгүзүнге ындыг төөгүлүг үе-чадага Россия күрүнезиниң составынга Башкирияның эки тура-биле каттыжып киргени болуур. Ол үеден бээр 425 чыл эрткен. Россияга каттышкан чорук башкир чонунуң экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге депшилгелиг салдарны чедирген.

Ындыг-даа болза, Россияга эки тура-биле каттышса-даа, хаанныг чазак күш-ажылчы кижилерни социал болгаш национал дарлалдан хоставаан. Чүгле Улуг Октябрь чаа амыдыралдың одун кывыскан. 1919 чылдың март 23-түн хунү кажан-даа уттундурбас. Ынчан бистин чуртувустуң эң бир дугаарғы автономнуг республиказы Башкир АССР-ни тургузар дугайында В. И. Ленинниң ат салган документизи парлаттынган.

Башкирия ССРЭ-ниң акыдүнма улустарының болгаш бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетеннин 60 чыл оюн бо чылын демдеглеп турары чуртуун чарылбас кезээ апарган. СЭКП-ниң удуртулгазы-биле, бистин чуртувустуң улустарының, бирги ээлчегге улуг орус улустуң акы-дүнма дузазының ачызында Башкирияның экономиказы болгаш культуразы чангыс-даа капиталистиг чуртта көстүп көрбээн шапкын темп-биле сайзырап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында республика кайгамчыктыг бай кылдыр чечектелген. Башкир АССР-ни нефть болбаазырадылгазының болгаш нефтехимиляның, машина туулуушкунуун болгаш энергетиканың, металлургияның болгаш чиик үлетпүрүүн шапкын хөгжүлделиг чери, мал ажылының, чер ажылының чуртту деп адап туразувусса-даа, белеткеттинген станок болгаш шимчедикчи бүрүзүнге, ажаап алдынган тонна тараа бүрүзүнге совет чурттуң күш-ажылчы коллективтериниң күш-ажылчы салыышкыны кирген дээрзин утпайн турар бис. Республиканың индустриязының хөгжээнин амгы үеним 150 хире адырлары балыткан турар. Революция мурнунда үш чыл дургузунда бүдүрүп келген продукциязын ам бир хонуктала үндүрүп турар. Чурттуң одалга-энергетиказының балансызынга Башкирия көскү черде. Оон девискээрин шинчилеп, болбаазырадып эгелээн үеден бээр бир миллиард ажыг тонна нефтини, 50 миллиард ажыг кубометр бойдус газын тып үндүрген.

Эртем болгаш культура талазы-биле республиканың челиишкиннери база көскү. ССРЭ-ниң ЭА-зының филиалы, ээдэи өөредилге черлериниң калбак четкилери, эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор албан черлери ында тургустунган. Профессионал чеди театр ажылдап турар. Чурттуң хөй националдыг угаан-бодал эртинезиниң чарылбас кезээнге Башкириянын литературазы болгаш чурулга уран чүүлү база хамаарыжыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш республиканың күш-ажылчы коллективтерин күжениишкинниг ажылдап турар. Чартык чылдың планын үлетпүр черлери хуусаалан эрте күүсеткен, даалгадан ажыр 80 миллион рубльдиң продукциязын бүдүргеп.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлери чедиишкинниг боттаның турар. Аъш-чем программазының түңнеддери бо чылдан эгелеп көстүр ужурлуг дээш эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын көдээнин ажыл-ишчилери изин-биле деткээннер. Көдээ ажыл-агыйның продукциязының бүдүргүлгезин үлетпүр аргазынче биилиг шинчидип эгелээн. Шөлдериниң болгаш фермаларның беримчезин белидер даяш немелде курлавырларны дилеп тып турар. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазынга төлептиг салыышкынны киирер дээш республиканың ажыл-ишчилери бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

БИСТИҢ СӨЗҮВҮС— ТАЙБЫҢНЫҢ ЧЕПСЭЭ

«82 чылдың тайбың марыжыныңң төлээлекчилериниң Москванаң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының-биле, эртемденнери болгаш студент аныяктары-биле ужуражышкыннарынга июль 22-де болган беседаларынга чепсеглениишкинни дүжүрер дугайында, делегейниң өзүп орар салгакчыларының келир үеэнин дугайында сагыш салыышкыны сиңниккен болган.

Термоядролуг халапты болдурбас дээш, тайбың дээш, чепсеглениишкинни дүжүрер дээш демиселге совет төрээженнериниң бедик хүлээлгезиниң дугайын марштың киржикчилеринге — Данияның, Норвегияның, Швецияның болгаш Финляндияның төлээлекчилериниг Ф. Э. Дзержинский аттыг «Трёхгорная мануфактура» дээр хөвең-саазын пөстер комбинадынга болган беседа үезинде чугаалап берген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, комбинаттың профком даргазы В. Погибелева, пос-таавычы Д. Смирнова дайынга удур Барылын Европада шимчээшкинге бедик үнелээшкинни берип, оны делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демиселге сөңгү талакы чурттарның төларгай салыышкыны кылдыр чугаалаан.

Ядролуг дайынны болдурбас деп хүнүнүң эң-не чугула сорулгазын шиитпирээринче чернин кижилерге кады чүткүл салыр ужурлуг деп, ужуражышкынга онзалап киргеннер.

Ооң-биле кады «Шивилиг» совхозта 1200 баш бода мал турар ферманы, 14,1 муң хой кирер кажааларны, 200 тонна ногаа шыгжаар черни, минералдыг чемиштидилгелер урар складтарны тутган. Ниити шөлү 27,1 муң гектар мал одарларын суглуг болдурган, 15,9 муң гектар суггарылга дерилгелерин эде кылган, 800 гектар суггарылга системаларын чаарткан, 264 гектар чаа черлерни суггарган.

Эрткен алды айларның дургузунда республиканың тудуг шөлдеринде 37 миллион рубльдиң кереэлиг ажылдары күүсеттинген. «Тыва даг-дүү» тудуг эргелези, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 463, № 585 КМК-лары, № 1, 2, 5-КМК-лар, «Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелези, № 2, 3 орук-тудуг эргелелдери, «Тыва сеһтелге тудуг» трести болгаш өске-даа коллективтер планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип шыдааннар. А 18 организация кереэлиг ажылдар кылырын эрткен чылдың бо үезин-биле дениээрге элээн улгаттырган.

Улус ажыл-агыйынга ажыглаан капитал салыышкыннарның хемчээли эрткен чылдың бо үезинде турганындан ниитизи-биле өскен болуп турар. Бо чылын ажылдап турар будүрүлгелерни чаарты кылырынга болгаш оларга техниктиг эде чепсеглениишкинни чорударынга эрткен чылдынындан 19,7 хуу хөй акша-хөреңгини үндүрер. Чурттагга бажыңнарын, уруглар албан черлерин болгаш кадык камгалалдын, көдээ ажыл-агыйның объектилерин тударынга чарыгдаза чогуур акша-хөреңги эрткен чылдың январь-июнь айларынынга дениээрге элээн эки ажыглаттынган. Эрткен айларда тудуг талазы-биле күш-ажылдың будүрүкчүлүү 103,8 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үезинге дениээ адырга, бир кижиниң ажылдап кылышкыны 5,7 хуу улгаткан. Бо дээрге, тудуг ажылының чүгле эки талалары-дыр.

Капитал тудуг талазы-биле планнар күүсеттинмээн. Чартык чылда кол фондуларны шиңгээдип алырының планы 71,6 хуу боттанган. Дужаап турар объектилерниң бараанныг тудуг продукциязын будүрериниң планы—80,9 хуу болган. Бо бүгү чамдык күчүлерни болгаш объектилерни ажыглалга киперип саададың турарын көргүзүп турар чижектер-дир. Капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының тускайлап каан нормазының (лимидиниң) 80,8 болгаш 84,6 хууларын ажыглаан. Тудуг организациялары кереэлиг ажылдар будүрериниң программазын 88,6 хуу боттандырган, азы бригада кереэзинбиле ажылдап турган 43 организацияның 28-и алды айларның будүрүлге планын күүсеп шээн. Оларның 24-үү эрткен чылдың бо үезиндеги дениээлиинден куду ажылдаан. Ол коллективтерге «Красноярскгээстрой» трестиң № 2, биле № 3 КМК-лары, Сельхозтехкүркомунуң септелге-тудуг эргелели, ИХМ-ниң капитал тудуг килдизиниң септелге-тудуг конторазы, № 1 орук-тудуг эргелели хамаарыжыр. Оларның будүрүлге көргүзүглери өскелерден орапчок куду болган.

Өңүүг металлургияның, эътсүт, аъш-чем үлетпүрүнүң, садыгның, ниитиниң чемнеилге черинин, чоннуң амыдырал хандырылгазының объектилерин тударының темпизи база чавыс. Тудуг индустриязының тудугларын кылырында ам-даа хожудаашкыннар бар.

Республиканың чурттакчыларының мурнунга тудугжулар улуг өрелиг болуп арткан. Бирги чартык чылда ажыглалга киирзе чогуур чурттагга бажыңнарының, уруглар албан черинин, культура амыдыралдың тудугларының 30 хире хуузу ажыглалда кирбейн барган.

Тудугларда күш-ажылды организастааны ам-даа куду болуп артпышаан. Тудуг материалдары үзүктели бээр, техника-биле эки хандырбас чүүлдер ам-даа бар. Ынчангаш ажыл шагының үезинде аная турар чоруктар хөй. Ооң уламыдан дыка хөй тудуг организацияларының күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планныг опаалдаларын күүсетшейн турарлар. Тудутта ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдар кылырының бот-үнеан херек кырында планда көрдүнгениниден 2,8 хуу улгаткан. Шак ындыг четпестер № 14 механизация эргелелинде, № 20 КМК-да, № 42 тудуг эргелелинде, № 1317 КМК-да, «Красноярскгээстрой» трестиң № 2, 3 КМК-ларында бар.

Тудуг ажылында улуг курлавырлар бар. Арткан ай бүрүзүнде тудугжу коллективтер капитал салыышкыннарын 110 хуу чедир шингээдип шыдавас бе? Ындыг арталар оларда бар. Ам чүгле бедик будүрүкчүлүг ажылдаары арткан.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
республиканың Статистика эргелелиниң киллис эргелекчизи.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫН — ГРАФИКТИ МУРНАЙ

Бирги чартык чылды Ак-Довурак АТБ-зиниң коллективи чедиишкинниг дооскан. Алды ай дургузунда ол будүрүлгениң чолаачылары улус ажыл-агыйынга 770,7 муң тонна чүүктү сөөртүкен. Бо көргүзүг планнан элээн ажыг.

Чолаачылар июнь айда бедик будүрүкчүлүг ажылдаан. Ол айда 159,8 муң чүүктү хереглекчилерге чедирген. Дуржулгалыг чолаачы Н. Г. Григорьевке удурткан «КамАЗ» башкарыкчыларының бригадазы эки көргүзүглерни чедип алган. Бо бригаданы В. А. Отога удурткан коллектив ашкан. Ол бригаданың «КамАЗ» чолаачылары графикти оранчок мурнап, чартык чылда 381,9 муң тонна чүүк сөөртүр планын 1556,7 муң тонна кылдыр күүсеткен.

Ш. ИРГИТ.

Экономика допчулалы

АРГАЛАР, КУРЛАВЫРЛАР БАР-ДАА БОЛЗА...

Республиканың тудуг организацияларының бо чылдың бирги чартыында кылып, будүрген ажылдарының түңнелдерин үндүрген. Чыл эгезинден бээр акшаланды-рышкынның бүгү-ле үлелеринин күзели-биле тудугжулар көвүрүг-тудуг эргелелиниң будүрүлге базазын, Сельхозтехкүркомунуң өөредилге-куретар комбинадын, дараныла фабриказының столоваялыг чурттагга корпузун, 132 километр узун дурттуг электри дамчыдылгазының шугумун, ниити ажыгладдың оруктарын, ниити шөлү 41,2 муң дөрбелчин метр чурттагга бажыңнарын, 140 олуттуг уруглар, 120 олуттуг культура албан черлерин кылып, ажыглалда киргеннер.

Ооң-биле кады «Шивилиг» совхозта 1200 баш бода мал турар ферманы, 14,1 муң хой кирер кажааларны, 200 тонна ногаа шыгжаар черни, минералдыг чемиштидилгелер урар складтарны тутган. Ниити шөлү 27,1 муң гектар мал одарларын суглуг болдурган, 15,9 муң гектар суггарылга дерилгелерин эде кылган, 800 гектар суггарылга системаларын чаарткан, 264 гектар чаа черлерни суггарган.

Эрткен алды айларның дургузунда республиканың тудуг шөлдеринде 37 миллион рубльдиң кереэлиг ажылдары күүсеттинген. «Тыва даг-дүү» тудуг эргелели, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 463, № 585 КМК-лары, № 1, 2, 5-КМК-лар, «Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелели, № 2, 3 орук-тудуг эргелелдери, «Тыва сеһтелге тудуг» трести болгаш өске-даа коллективтер планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип шыдааннар. А 18 организация кереэлиг ажылдар кылырын эрткен чылдың бо үезин-биле дениээрге элээн улгаттырган.

Улус ажыл-агыйынга ажыглаан капитал салыышкыннарның хемчээли эрткен чылдың бо үезинде турганындан ниитизи-биле өскен болуп турар. Бо чылын ажылдап турар будүрүлгелерни чаарты кылырынга болгаш оларга техниктиг эде чепсеглениишкинни чорударынга эрткен чылдынындан 19,7 хуу хөй акша-хөреңгини үндүрер. Чурттагга бажыңнарын, уруглар албан черлерин болгаш кадык камгалалдын, көдээ ажыл-агыйның объектилерин тударынга чарыгдаза чогуур акша-хөреңги эрткен чылдың январь-июнь айларынынга дениээрге элээн эки ажыглаттынган. Эрткен айларда тудуг талазы-биле күш-ажылдың будүрүкчүлүү 103,8 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үезинге дениээ адырга, бир кижиниң ажылдап кылышкыны 5,7 хуу улгаткан. Бо дээрге, тудуг ажылының чүгле эки талалары-дыр.

Капитал тудуг талазы-биле планнар күүсеттинмээн. Чартык чылда кол фондуларны шиңгээдип алырының планы 71,6 хуу боттанган. Дужаап турар объектилерниң бараанныг тудуг продукциязын будүрериниң планы—80,9 хуу болган. Бо бүгү чамдык күчүлерни болгаш объектилерни ажыглалга киперип саададың турарын көргүзүп турар чижектер-дир. Капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының тускайлап каан нормазының (лимидиниң) 80,8 болгаш 84,6 хууларын ажыглаан. Тудуг организациялары кереэлиг ажылдар будүрериниң программазын 88,6 хуу боттандырган, азы бригада кереэзинбиле ажылдап турган 43 организацияның 28-и алды айларның будүрүлге планын күүсеп шээн. Оларның 24-үү эрткен чылдың бо үезиндеги дениээлиинден куду ажылдаан. Ол коллективтерге «Красноярскгээстрой» трестиң № 2, биле № 3 КМК-лары, Сельхозтехкүркомунуң септелге-тудуг эргелели, ИХМ-ниң капитал тудуг килдизиниң септелге-тудуг конторазы, № 1 орук-тудуг эргелели хамаарыжыр. Оларның будүрүлге көргүзүглери өскелерден оранчок куду болган.

Өңүүг металлургияның, эътсүт, аъш-чем үлетпүрүнүң, садыгның, ниитиниң чемнеилге черинин, чоннуң амыдырал хандырылгазының объектилерин тударының темпизи база чавыс. Тудуг индустриязының тудугларын кылырында ам-даа хожудаашкыннар бар.

Республиканың чурттакчыларының мурнунга тудугжулар улуг өрелиг болуп арткан. Бирги чартык чылда ажыглалга киирзе чогуур чурттагга бажыңнарының, уруглар албан черинин, культура амыдыралдың тудугларының 30 хире хуузу ажыглалда кирбейн барган.

Тудугларда күш-ажылды организастааны ам-даа куду болуп артпышаан. Тудуг материалдары үзүктели бээр, техника-биле эки хандырбас чүүлдер ам-даа бар. Ынчангаш ажыл шагының үезинде аная турар чоруктар хөй. Ооң уламыдан дыка хөй тудуг организацияларының күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планныг опаалдаларын күүсеттинмээн турарлар. Тудутта ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдар кылырының бот-үнеан херек кырында планда көрдүнгениниден 2,8 хуу улгаткан. Шак ындыг четпестер № 14 механизация эргелелинде, № 20 КМК-да, № 42 тудуг эргелелинде, № 1317 КМК-да, «Красноярскгээстрой» трестиң № 2, 3 КМК-ларында бар.

Тудуг ажылында улуг курлавырлар бар. Арткан ай бүрүзүнде тудугжу коллективтер капитал салыышкыннарын 110 хуу чедир шингээдип шыдавас бе? Ындыг арталар оларда бар. Ам чүгле бедик будүрүкчүлүг ажылдаары арткан.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
республиканың Статистика эргелелиниң киллис эргелекчизи.

Байпаза ГЭС—он бирги беш чылдың тудуу. Ол болза Вахш хемниң унунда тургускан бешки гидроэлектростанция болур. Нурек ГЭС-ти тудуп тургускан эң эки тудугжулар Байпазада база шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Оларның аразында — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бригадир Мухаббат Шарифов (ол талазында) болгаш улуг прораб Олег Мусейко база бар.

Ю. НАБАТОВ БИЛЕ Р. НЕТЕЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ДАЯНЫР КОЛ КҮЖҮВҮС

«ССРЭ-ге улусчу контроль дугайында Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр оларга партийжи удуртулганы күштелдиреринин база улусчу контроль органнарының ажылын улам ыцай экижидер хемчегдер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга боздурган, бистиң районга хайгыылчыларның бөлүктерин болгаш постуларын организае талазы-биле быжыглаар, оларның ажылының ажыктыын база үреттүнелдиин бедидер, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге улусчу контролёрларны идепкейлиг кираштирер талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган.

Партия организацияларының дээштиг удуртулгаларының ачызында оларның ажылының арга-методу болгаш хевири сайзыраңгайжы, чорудуп турар хынаддалары, рейдилери улам тодаргай, үре-түнелдиг болуп турар. Амгы үеде районнуң совхозтарында, будүрүлгелерияде болгаш организацияларында шиитизи-биле улусчу контрольдуң 28 бөлүктери болгаш 15 постулары, а комитеттиң бодунда штаттан дашкаар 7 кылдыс ажылдан турар. Оларда ажыл-херекке идепкейлиг, принципиалдыг, хой-хей хайгыылчылар хаара туттунган. Контрольду бүгү талаалыг дээштиг, ажыктыг кылдыр чорударынга бистиң дажыр кол күжүвүс ол.

Улусчу контрольдуң бөлүктери партия организацияларының удуртулгазы-биле инициативалыг болгаш үре-түнелдиг ажылдан турар. Ылангыя «Торгалыг» совхозтуң автопарыгында. «Кызыл Туң» совхозтуң Хорумнуг-Ойда. Хандагайты көдээ Советиниң чанында. № 1 ясли-садыкте. № 1473 орук-будуруле участогунга болгаш эске-даа коллективтерде хайгыылчыларның бөлүктери будуруле курлавырын дилеп, тыл пенгередиринге, социалистиг хүлээдгелериниң күүселдезиңи хандырарынга, күш-ажылдың сагылга-чурумну бижыглаарынга, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи болгаш албан-дужаалыг соора ажыглаар чоруктарны илередиринге улуг дузаны чедирип, принципиалдыг чорууп көргүзүп келгеннер.

Бо чылдың бирги чартыында районнуң улусчу контроль комитеди, хайгыылчылар совет, профэвилел активи-биле, «Комсомолчу прожекторларының» штабтары база специалистер-биле кады ядыы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 17 хынаддаларны чорутkан. Олар барык шуптузу ажыктыг, үре-түнелдиг берген. Маңаа холбаштыр чамдык чижектерни көргүзүп болур.

Хайгыылчыларның ачызында бирги чартык чылда 13 тонна цементтиң, 140 тонна малдың бөдүүн чемнерин, 8 тонна комбикормну үреливишкинден чайлаткан 2732 рубльдиг тоймаглаттынган техниказын катап тургустурган, 5025 рубльдиг оордап, самчыгдазыкшыларын илереткен. Оларның идепкейлиг киржилгези-биле 6 тонна хөмүр-даш, 13 тонна кыварчаар материаллар камнап алдынган, оон ангыда 23 баш мыйыстыг бодаңы, 92 хой, ешкүнү, 6 чылгы малды бууулуг кижилерден оларны дирип боду-биле төлеттирген.

Хынаддаларның түнелдерин аналиэтеп көөрге, чамдык ажылдакчылар албан-дужаалын соора ажыглаар, ажыл-агыйжы эвес болгаш бюократсыг чорукту болдурун, харысалгазын чидирер таварылгалар база бар. Ындыг кижилерге холбаштыр улусчу контроль органнары оларның чамдыктарының шалының тырттырын, донгудун, ажылдан дүжүрериңге чедир шынгыы хемчегнерни ап келген. А чамдык эштериң херээ партия база административтиг органнарже шилчиткилээн болгаш ажылны чонналарның хуралдарынга шыгыы буруу шаап, чугаалажып көргүзгэн.

Улусчу контроль органнарының база хайгыылчыларның ажыл-чорудулгазын чонга калбак пенгередиг, хейге көскү боддурар дээш чамдык хемчеглер алдынган. Чоруттунган хынаддаларның болгаш рейдилериниң талазы-биле материаллардың ай сашында түс черниң радиозунга дамчыдып, «Массаның контролю-биле!» деп хуудуска бижип үндүрүп турар.

Ынчалзажок, бистиң ажыл-чорудулгавыста бүгү-ле чүүлдер шуптузу эки, дек-дески дээр болза таарышпас. Ылангыя мал базы өстүрер планның күүселдезиниң, продукцияның бот-үнезин чингедиринің, чонның амыдырал болгаш коммунал хандырыгазының талазы-биле ажылны четпес контрольдан турар бис.

Районда малдың баш санын, ылангыя төрүүр малдарны немей өстүрер ажылды дыка четпес чорудуп турар, малдың өлүп, хоразы ам-даа хей. Бо чугула айтырыгдарже чамдык совхозтарда, ылаңгыя «Коммунизмче орук», «Торгалыг», «Кызыл Туң» совхозтарның Бора-Шайда, Кара-Талда, Халында улусчу контроль бөлүктери шоолуг кичээнгей салбайп турар. Од ышкаш орук будуруле участогунда, № 6 КМК-да бөлүктер ажылдың шынарын четпес контрольдап турар. Районнуң улусчу контроль комитеди ындыг бөлүктерниң дайынчы арга-шинээзин бедидер, оларның ажыл-ыын удам идепкейжидер, дээштиг болдурар талазы-биле хемчегдерни кошкак ап келгенин база миннир херек.

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, Өвүрүнүң улусчу контроль органнары, оон хей санның хайгыылчылары СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларны, Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле чоруттунар хей таалалыг улуг ажылдың бире эвес улуг-хуузу оларга база онаажыр дээрзин бедик харысалга-биле медереп бижип турар. Од Пленумнуң доктаалында: «Амгы үеде шупту күштерни чер болгаш мал ажылының культуразын бүгү хемчег-биле бедидеринче, черни, будуруге фондуларын, күш-ажылчы болгаш сан-хее курлавырларын ажыглаарын экижидери дээш, күш-ажылдың будуруктчуүүн болгаш шынарын бедидерин дээш, чидириглерни узутказары, камналга болгаш хумагалал дээш, ажыл-агыйларга бот-үнени чингедири дээш демиселче мөөнгээри онаа чугула» деп айыткан. Од айтыышкынарны ажыл-чорудулгага дорт удуртулга болдурар үжурлуг бис.

Бистиң районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Ынчангаш оон баш санның өстүрериниң, күүрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүседириниң база камналга болгаш хумагалалдың айтырыглары, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктарга удур демисел хайгыылчыларның кичээнгейиниң төвүнге тургүстүнар апаар. Амгы үеде малга быжыг чем-суурну тургузарының чугула кампаниязы районда хүн бүрү калбарып турар. Оон чорудулгазын, ында ажылды канчаар организастааның доктаамал контрольга алыры чер-черде улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының бир чугула сорулгазы болур.

Т. ЛИКТАН.
Өвүр районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл июль № 7 (101)

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Эрткен өөредилге чылында Чөөн-Хемчик районга улусчу контрольдуң штаттан дашкаар активиниң бир, бөлүктер даргаларының бир семинарлары, хайгыылчыларның 16 школазы доктаамал ажылдап турган. Аңаа шиитизи-биле 690 ажыг дыннакчы хаара туттунган. Доктаамал ажылдаар семинарлар квартал санында бир катап кичээлдеп турган. Хайгыылчыларның школалары республиканың болгаш районнуң улусчу контроль комитеттериниң ажылдап кылган түскай программазын баштаар өөредилгени чорудуп турганнар. .

Школаларның дыцнакчылары контрольду чорударының ленинчи принциптериниң, партияның болгаш чазактың директиваларын, удуртукчу органнарының шиитпирлерин чер-черде канчаар күүседип турарын кичээнгейге алырының, күүрүне планының күүселдезиниң, курлавырларны дилеп тыварының, материалдыг болгаш сан-хее курлавырларын камналгалыг чарыгдаарының айтырыгларын контрольдаарының база ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи, самчыгдакчы чоруктарга, албан-дужаалын соора ажыглаларга удур эптеш чок демнеелди чорударының дугайында болгаш өске-даа темаларга холбашкан айтырыгларны өөренип эрткен.

ЧУГУЛА КАМПАНИЯЛАРДА

Чөөн-Хемчик – республиканың хой ажылдыг улуг районнарының бирээзи. Районнуң көдээ ажыл-агыйында будүрүп турар бүгү продукцияның 85,7 хуузун мал ажылы, оон иштинде хой ажылы 43,2 хуузун эзелеп турар.

Бо чылдың январь 1-де районга шээр малдың баш саны 135,8 мун ажыл турган. Оон 316 тонна дүктү күүрүнеге дужаар планны күүседири-биле кыргылдаже ажыл-агыйлар организастыг кирип, он совхозтарның алдызы: «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Хөндергей», «Тыва» совхозтар күүрүнеге дүк садарының чыл планнарын күүсеткен.

Чугула кампания үезинде 16 кыргылда пунктуларынга улусчу контрольдуң тур постуларын немей тургускан, анаа 50 ажыг контролёрлар ажылдаан.

Хайгыылчылар ажыл-агыйлар кыргылдага кайы хире бедеткелдиг киргенин, ажылдың организастаанын, кыргылданың шынарын доктаамал хынап, четпестерни чайладырының хемчегнерин дээштиг-биле ап чоруткан. Бо чорук ажылдың шынарын бедидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Кыргылдаже массалыг-биле киреринин мурнунда районнуң улусчу контроль комитеди санавидстанциязының эмчилери-биле демнежин алгаш, бүгү ажыл-агыйларга хынаддаларны чоруткан. Аңаа совхозтарда улусчу контроль бөлүктери идепкейлиг киришкен. Чугула кампания үезинде хайгыылчылар хей четпестерни илередип, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, специалистериниң мурнунга айтырыгларны тургузуп, четпестерни чогуур өйүнде чайладырын чедип алган.

Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра» совхозтарда улусчу контроль бөлүктери (даргалары Д. Монгуш, Д. Дамбаа) кыргылда эгелээринин мурнунда хынаддалар чорударында контролёрларны калбаа-биле киришкирген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кыргылда пунктузу кыргылдага эки белеткелдиг киргенин, хынаңда үезинде хой чуур чер белең эвес болганын контролёрлар тодаратkаш, ону дүргеди-биле септеткен, а «Искра» совхозтуң кыргылда пунктузуна хынаңда үезинде чедир киладынмаан чүүлдер хөйү-биле илерээн. Контролёрларның киргирген саналдарын, негелделерин совхозтуң удуртукчуларыы хүлээп ап, ону өй-шаанда эткен.

Районнуң улусчу контроль комитеди бо чугула кампания үезинде улусчу контролёрларның ажылын кичээнгейниң төвүнге тургүзүп келген. «Сүт-Хөл» совхозта кыргылданың чорун турар байдалынга чугаалашкан. Совхоз ниитизи-биле күүрүнеге дүк садар планын күүседип турар. Ынчалза-даа кыргылдаңы чорудун турарында четпестерниң барын ол хуралга демдеглээн. Кара-Чыраа, Ишкин салбырларында пунктуларны кыргылдага кошкак белеткээн. Кыргыычыларның ажылдаарында таарымчалыг байдалды тургуспаан. Аъш-чем хандырылгазында четпестер база илерээн. Пунктуну көскү агитация-биле көрүштүг кылдыр деривээн болган. Кыргыкчыларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспааны дээш, ол ышкаш Ишкин салбырларында хураганнарны аңгы кодан кылдыр үлэлээни дээш совхоз директору К. К. Кууларны комитет сагындырган.

Кыргылда кидин түлүктээн үеде совхозтарда улусчу контроль бөлүктери ажылдың шынарын хүн бүрүде хайгаралга алган. Ылангыя электрвлиг хачыларны ажыглап турарында четпестер хей болган. Дүргеи кыргыыының депшилгелиг аргаларын эвээш санныг кыргыкчылар ажыглаан, кыргылданың ёзулут мастерлери эвээш болуп, хол хачыларын колдады ажыглаар таварылгалар тодараан. Ынчангаш кыргаан дүктүң шынары куду. Дүргедиринге чок, кыргыкчылар кыргаан хойларының өезинге, мойнунга, кудуруунга дүктерни арттырып каар чоруктарны контролёрлар илередип, ол-ла дораан эттирген Ындыг фактылар «Сүт-Хөл», Карл Маркс аттыг, «Искра» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларның кыргылда пунктуларында тургулаан.

Хой ажылында бо чугула кампания— кыргылда ам адакталган. Ажыл-агыйларның складтарында савалаттынмаан чыдар дүк хей. Районнуң белеткел конторазының удуртукчулары кыргылда пунктуларын чугула херектиг материаллар-биле чедир хандырбаанындан ындыг байдал тургустуган. Ол четпестерни дүрген эдип, күүрүнеге эки шынарлыг дүктү садарын дүргедиринің хемчегнерни контролёрлар алган.

Районнуң улусчу контроль органнары бо чугула кампания-биле чергелештир шиитизиң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузар талазы-биле чер-черде хайныккан ажылдарны база контрольга ап турар.

А. СЕРЕН,
Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору.

УТТУНГАН БАЖЫҢ

Кызыл районнуң төвү — Каа-Хем суурда 1713 дугаарлыг механизастаттынган колонна бар. Оон тудугжуларының аддын холдары хей-хей тудугларны, чараш бажыңнарны кылып турарын демдеглевес аргажок.

Ындыг-даа болза, сан-биле эвес, а шынар-биле деп кыйгырыпта дүүшпес чоруктар барын кижи кайгаар.

Ол дугайында бир чижектеп берээли. Район төвүнде Комаров кудумчузунда 3 дугаарлыг 2 аал чурттаар бажыңның ханазын эрткен чылын туткан. Бо чылдың апрельде оон иштики ажылдарын кылып, соңга рамазын, шалазын доозкан. Чүгле одалга системазын кылыр дээш үш ай болган. Ам ол бажыңны кижи көөр аргажок апарган. Соңгазының рамазы чок, кургаг штукатуразы ойбак, самдар, шалазын тура соп каапкан. Чайын аңаа инектер хоступ төвээлеп турар. Бичии уруг-дарыг ойнаар чер апарган.

Ам канчаар боор, ону ол хевээр каапкан эвес, катап кылыр үжүрга таваржып турар. Бир бажыңны ийи катап кылыр болза, күүрүнеге чеже когарал чедирерил?

Тудугжулар-даа, КМК-ның баштаар чери-даа боттарының кылган ажылын, үндүрген күжүн үнелеп, уттундурган бажыңче катап эргин келирлер боор дээш мону бижидим.

В. КҮҮН,
көдээ бижикчи.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ

Таңды районнуң ажыл-агыйларынга эрткен кыжын хей мал өлүп, хораан. Оон кол чылдагааны—мал чемнерин четче белеткен алырының аргаларын чедир ажыглаваанында. Ынчалзажок ажыл-агыйларның чудуртукчулары оон шыңгыы түнел кылбаан. Республиканың улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар бөлүк инспекторларының хынаддазындан алырга, ында ажыл-агыйлар амгы еткен кезиндезинче хамыкты мурнай кирзе-даа, ол ажылда четпеетер хей болган.

Бо чугула кампанияга материал-техниктиг болгаш күнажылчы курлавырлар ыракта чедир ажыглаттынмаан. Сиген кезер машиналарның чартыы, ону үүрмектеп, хээндектээр машина-техниканың үштүң ийизи, дырбаштарның 40 хуузу ажыглаттынмайн турар. Витаминниг сиген далганы кылыр агрегаттарның кезик хирези хынаңда кылган үеге чедир ажыллаваан. «КСК-100» деп сиген үүрмектээр, бедик будуруктчулуг комбайннарның алдызы белеп эвес болган.

Хынаңда соонда немелде хемчегнерни ап турарының дугайында районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному И. А. Письменныйның дыцнадыын комитет кичээнгейге алган болгаш айыттынган четпестерни дүрген чайладырын ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негээн.

АК-ДОВУРАК

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында будүрген продукцияның чидирини болдурбас талазы-биле хемчегнер кошкак. Белеп продукциялар цегинин девискээринде даг-дүгүн сорттар аайы-биле чыырының чуруму сагыттынмайн келген. Складта алдыгы сорттуң даг-дүгүнүң шоодайлары чогуур технология ёзугаар чыгдынмаан. Даг-дүгүн машинага чүдүрүп, ыын шарыыр түскай шелчүген дериттинмээн.

Хайгыылчыларның маңаа холбаштыр кылган хынаддазының түнелдиң «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиңде улусчу контроль комитединиң хуралында чугаалашкан. фабрканың кол инженери А. Н. Писаревскиң биле цех начальнигиниң хүлээлгезиң күүседи турар З. И. Малыхтан айыттынган четпестерни дүрген чайладырын негээн.

КАА-ХЕМ суур

Кызыл районда теплица комбинадының кол агроному М. Н. Краснопивцев биле комбинаттың кол бухгалтери Н. Ф. Гордееваның талазындан өстүрген ногаа аймаан сайгарарының чурумун каржазы-биле хажыдын турганын хайгыылчылар хынаңда кылгаш, плереткен. Чижээ, апрель айда хуу кижилерге болгаш комбинаттың ажылчыларынга 1900 кг огурецти кайы хамаан чок еткен. Ол болза, айда будүрген огурецтиң 44 хуузу.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралында М. Н. Краснопивцев биле Н. Ф. Гордееваны ол четпестери дээш шыгыы сагындырган. Теплица комбинадынга будүрген продукцияны чүгле садыг организацияларынга керээ ёзугаар дужаарын оларга хүлээзидиргеп.

ШАГААН-АРЫГ

Тудуг материалдарын камналга чок чарыгдап, багай шыгжап кадагалап турарының, ол четпестерни дүрген чайладырының дугайында улусчу контроль органнарының кап удаа сагындырыглары туза-даа. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң удуртукчулары, ылаңгыя оон праавы чогуур түнел үндүрбээн. Совхозта тудуг материалдарының учёт-отчёду сандаргай. Соцга шилдери, шифер, цемент, мазалар болгаш өске-даа материаллар ажык черде, корум-чурум чок дүжүртүнген, оларның чамдызы буетуп, үрелип чыдар.

Хайгыылчыларның хынаддазының үезинде 10,5 тонна цемент өл-чаъска өткеш, ажыглаттынмас кылдыр үрелгеп. Ажыл-агыйга чедирген каража 385 рубль.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң дугайында айтырыгны Улуг-Хемниң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш. улуг четпестери дээш совхозтуң прааны В. И. Микаэлянны шыгыы догуткаш. күүрүнеге чедиргеп каражаның чамдызын эгидер сорулга-биле шалызын тырттар деп шиитпирлээн.

ИДЕПКЕЙЛИГ ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Сельхозтехниканың Бүрүне комитединиң Самагалдайда районнар аразының каттыжышкыны Тес-Хем районда мурнакчы ажылдыг будүрүлгелериниң бирээзи болгаш продукцияны будүрериниң болгаш сайгарарының планныг даалгаларын дең-дески күүседип келген. Ында ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче, коллективке бедик организастыг чоруктуг болгаш быжыг сагылга-чурумну чедип алырынче улуг кичээнгейни салып турар. Ол бүгүге коллективте улусчу контролёрларның идепкейлиг ажылчорудулгазы улуг рольдуг болуп келген.

Бо коллективте хей-ниитичи 13 хайгыылчы ажылдан турар. Машина-трактор мастерскаязында база автопарктa улусчу контрольдуң ийи постузу бар. Ниити ажыл-херекти инженер-контролёр А. Т. Тумат даргалаан контроль бөлүүнүң бирозу удуртуп келген.

Партия организациязының удуртулгазы-биле хайгыылчыларның чорудар ажылының планын кылгаш, ону садугдар ажылдан турар. Ниитизи-биле будүрүлгени болгаш түс-түс цехтерниң планныг даалгаларының күүселдези дээш, будүрүп үндүрген продукцияның шынары, социалистиг өнчүүжүү хумагалал камгалаары, материалдыг болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларны чөп ажыглаары, бүгү чүүлдерге камналга чурумун күштелдирер дээш контрольду олар боттандырып келген. Оон ангыда ажыл үезинде болгулай бээр четпестерни дүрген чайладырынче коллективке бедик организастыг чоруктуг, быжыг сагылга-чурумну чедип алырынга

ҮЕНИ МУРНААННАР КЫМНАРЫЛ?

Тус-тус бригадаларын, цехтерин аразында күш-ажылды эки организастааш, ооң дээштиг чоруун чедип ап келгени дек-дески ажылдаарынга магадылал болгаш. Анатолий Степанович Костаревтиң удуртканы ыяш белеткекчилериниң бригадазының дугайын чоргаарал-биле чугаалап болур.

Ырак-узак тайга черде чурттап, ажылдап турар бригадада үш кижи бар. Олар дизиг материалдарын, будуруулгеге хереглеттинер ыяшты ужургаш, будуктарын аштаап, ажык черге үндүрүп каарга, ыяш сөөртүр автомашиналар чоладчыларының аразында чарыштың мурнуку одуруул Анатолий Бусатов баштап турар. 35 километр кадыр-берт орук-биле бир неделя иштинде 100 кубометр ажыг ыяшты ол сөөртken.

Тайгадан сөөртүп эккелген чудуктарны ийи пилорама дилер. Дуржулгалыг ажылчын Күргек Маадының звеносу социалистиг хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип келген. Мурнакчы звено ай санында 200 кубометр чүдүкчү дилдиргеш, планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Чедишкининиң чажыды — үреливишкинерни болдурбайн, үүрмек септелгени баш удур кылып чорудуп турарында. Кижи бүрүзү холушкак мергежилди чедип алган. Ынчангаш черек апарган таварылгада - бирээзин ескезин солуптар.

Даараныр пехтиң ажыдының дугайын база чоргаарал-биле чугаалап болур. Ынак мергежилиниң алдын холдуг мастерлери апарган даараныкчылар Валентина Лильчугова, Зоя Митина, Надежда Щеголева онаашкан ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп келгеннер. Бо чылдың ийиги кварталында пехтер аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи боон шылгараап, шаңнал-макталга төлептиг болган. Бо чылдың алды айларының планындан ажыр олар 300 кубометр ыяшты белеткээнер.

Кадыр-берт орук-биле ыяш сөөртүр автомашиналар чоладчыларының аразында чарыштың мурнуку одуруул Анатолий Бусатов баштап турар. 35 километр кадыр-берт орук-биле бир неделя иштинде 100 кубометр ажыг ыяшты ол сөөртken.

Тайгадан сөөртүп эккелген чудуктарны ийи пилорама дилер. Дуржулгалыг ажылчын

Бо оизагай чыл. ССРЭ-ниң тургустуунганының 60 чылы. Ол кайгамчыктыг юбилейни төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш Туранда үлетпүр комбинадының ажылшынчилери социалистиг чарышты калбарткаш, хей-аътты ажылдап турар. Үлетпүр комбинадының колдективи эртken алды айларда 265 муң рубльдин продукциязын сайгарар планын 278 муң рубльге күүсеткеи.

Күргек Маадының звеносу социалистиг хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип келген. Мурнакчы звено ай санында 200 кубометр чүдүкчү дилдиргеш, планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Чедишкининиң чажыды — үреливишкинерни болдурбайн, үүрмек септелгени баш удур кылып чорудуп турарында. Кижи бүрүзү холушкак мергежилди чедип алган. Ынчангаш черек апарган таварылгада - бирээзин ескезин солуптар.

Даараныр пехтиң ажыдының дугайын база чоргаарал-биле чугаалап болур. Ынак мергежилиниң алдын холдуг мастерлери апарган даараныкчылар Валентина Лильчугова, Зоя Митина, Надежда Щеголева онаашкан ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп келгеннер. Бо чылдың ийиги кварталында пехтер аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи боон шылгараап, шаңнал-макталга төлептиг болган. Бо чылдың алды айларының планындан ажыр олар 300 кубометр ыяшты белеткээнер.

Ынчангаш комбинаттың күш-ажылдың алдар тугун оларга тураскаадып көдүрген.

Даараныр пехтиң коллективи эш-өөрүүн көргүскен идегелинге хей-зът киргеш, юбилейлиг чылдың планныг дооалдаларын декабрь айның баштайгы чартыында доозар деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Олар: . сөглээн сезүн эдлеп шыдаарлар.

Ук комбинат үстүнде продукциядан аңгыда чугай болгаш туувайбуну бүдүрүп турар. Чугай өрттедир талазы-биле хожудаашкындан бо чылын үнген. Хары угда 40 топна чугай өрттедир ийи дугаар суугу удавас ажыглалга киирер. Ынчангаш чугай бүдүрелиниң хемчээли улгадыр болгаш бо үнелиг чиг-эт-биле хереглекчилерни хандырар.

Үлетпүр комбинады үнелиг тудуг материалы —туувайбуну бүдүрериң база шинчээдип алган. Юбилейлиг чылдың сезонунуң эгезинден бээр 130 муң туувайбуну бүдүрген. Ынчалза-даа туувайбу бүдүрүлгези шуудаашкынныг эвес чоруп турар. Яңы-бүрү чылдагаанарның уржуупдан анаа турар чоруктар хөй. Эрги пресс үреленген. Чаа прессти эптеп тургусса-даа ооң ажылдаарының технологиязы ам-даа шинчээдип алдынмаан.

Ростовчуларның «Хожудан тураралар чок ажылдаар» деп кыйгырыы-биле социалистиг чарышты коллектив калбарткан. Моральдыг болгаш материалдыг ыдык бериишкинниге даанмышаан, бар аргакурлавырларны чогумчалыг ажыглап келгеш тус-тус пехтер, бригадалар алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип келген.

Комбинаттың будуруулге чорудулгазы көдээ ажыл-агыйбиле сырый холбаалыг. Будуруп турар продукциязын республиканың көдээ ишчилериниче чорудун турар. Ынчангаш оларның экономиказын база шыдал-быра киирип. Аъшчем программазын амыдыралга күүседиринге дорт киржилгелиг. Ынчангаш үлетпүр комбинадының коллективи Аъшчем программазын боттандырарыңга үлүн киирер дээш улам күжениишкинниг ажылдаар.

Н. ВАНЬКОВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болган ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮККЕ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢДЭЭШ

«Правда» солуунуң айтырыгларынга эш Л. И. Брежневтиң харыылары делегейде улуг үнелеп көрүүшкүнүң хайыктырган. Палестиннер бодунуң күрүнезин тургузуп алырының дугайында Л. И. Брежневтиң саналынче масеалыг информацияның чепсектери оңза кичээнгейни салып турар. Бодунуң тайбыңга ынак даштыкы политиказынга шынчы Совет Эвилели Ливанче Израиль агрессияны ойтур шавар дээш шинтпирлиг туржуп, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынга, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг таарыштыр шинтпирлээшкинге бодуңун салыышкынын киирерин күзеп турар деп, даштыкы тайылбырлаашкыннарда онзалап демдеглеп турар.

Совет удуртукчуңуң харыылары араб чурттарга улуг кичээнгейни хаара туткан. Харыыларның тодаргай допчуларлың диван солуннар бирги арынарында парлаан. Чоокку Чөөн чүкте месалдежилгени таарыштыр шинтпирлээрни Совет Эвилелиниң ханы боттуг ёзу-биле көрүп турарын Бейруттуң «Ан-Нида» солуну онзалап демдеглээн. Л. И. Брежнев Палестинаның араб улузуның айтырының шинтпирлээринин эң эки боттуг оруу — палестин күрүнени тургузары болур деп медеглээн деп, ол солун бижээн. Совет удуртукчу израиль шериглериниң Бейрутту бүзээлеп турар чоруун доң-дораан дужүрерин, израиль шериглерин Ливандан саат чокка болгаш чугаа чокка үндүре бээрин негеп, ливан черге америк шериглериниң көстүп келирин болдуруп болбазын айыткан деп, ол солун онзалап демдеглээн.

* * *

Палестинаның араб улузуның айтырының шинтпирлээринин эки аргазы, боттуг оруу палестин күрүнени тургузары болур дээрзинин дугайында Л. И. Брежневтин чугаалаан состеринче **Сирияның САНА** агентилели онза кичээнгейни салган. Палестин улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи Палестинаны Хостаарының Организациязын киириштир сонуургалдыг бүгү талаларның коллективтиг күжениишкиннериниң түңнелинде Чоокку Чөөн чүк айтырыын шинтпирлээри харын болдунар аргалыг деп совет удуртукчуның демдеглээнин ол агентилел чери дамчыткан. Агрессорвуң мурнунга бажын мөгейтирип бодавайн, харын Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр чөптүг шинтпирлээшкинче болгаш тайбынче чүткүл салып турар кижилерге дузаламчыны база деткимчени Совет Эвилели көргүзүп келгенин болгаш көргүзүп-даа турарын САНА агенство онзалап айыткан.

* * *

Совет Эвилели Палестинаның араб улузуның эргелерин, хамыктың мурнунга оон палестин күрүне тургузуп алыр эргезин база катап деткээн деп, **Алжирниң АПС** агенствозу демдеглээн. Л. И. Брежневтиң демдеглээнин ёзугаар алырга, амгы чидиг байдалда арабтарны сырый каттыштырары болгаш палестиннерниң амыдырап-чурттаар, айыыл чок турар, хамаарышпас хогжүүр болгаш бодуңун күрүнезин тургузуп алыр эргелерин хандырарынга херектиг хемчегдерни арабтарның кады тодарадып алырының эргежок чугулазы кол ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

* * *

Л. И. Брежнев палестиннерниң эрес-маадырлыын болгаш турушчуун совет кижилерниң магадаанын илергейлээн деп, Алжир радиозу айыткан. Араб улустарны бодуңун деткиир болгаш оларга дузалаар апаарын Совет Эвилели бадыткаан. Ливанче израиль агрессияны совет удуртукчу шинтпирлиг бүрүү шапкаш, ону кырын өлүрер дээр чорук кылдыр үнелеп көрген деп, **Алжирниң «Ап-Шааб»** солуну бижээн.

* * *

Палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырарының болгаш Ливанче израиль агрессияны ойтур шаварының херээнге ССРЭ-ниң принципиалдыг туружун **Иорданияның солуннары** онзалап демдеглээн.

* * *

Палестинаның араб улузуңуң айтырыын шинтпирлээриниң эң эки боттуг оруу — палестин күрүнени тургузары болур дээрзин совет президент медеглээн деп, **«Вашингтон пост»** солуи айыткан. Совет удуртукчу Чоокку Чөөн чүк дугайты делегей конференциязын чыылдырарынче кыйгырган, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынга үлүг-хуузун киирерин күзээн бүгү чурттар, улустар-биле херек кырында кады ажылдажырынга ССРЭ-ниң белеин база бадыткаан деп, ол солун бижээн. Ук солуннуң бодалы-биле алырга, харыылар палестин улустуң демиселинге дипломаттыг болгаш политиктиг долу деткимче көргүзер талазы-биле Москваның политиказының хогжүддези болуп турар. Ливан черге америк шериглерниң костүп келиринге Совет Эвилели моон сонгаар-даа удурун Л. И. Брежнев медеглээн деп, «Вашингтон пост» демдеглээн.

* * *

Палестиннерниң херээн дет-кип турарын Л. И. Брежнев бадыткаан деп, Франциянның **Франс пресс** агентилели айыткан. Палестин айтырыг кайы хире-даа нарын болуп, палестин улус кайы хире-даа берге оруктарны таварткар эртер чүве болза, палестин айтырыг шуут будалып, ужу-бажы билдинместээн айтырыг эвестир, ынчангаш ону хылышбиле одура шаап хоржок деп чүве шуут билдигир деп, ол медеглээн. Совет удуртукчуңуң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Палестинаның араб улузун болгаш ооң кара чаңгыс хөйлу ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаны Хостаарының Организациязын күш-биле узуткаары, ливан национал-патриоттуг күштерни чок кылыры, Ливанга америк-израиль чалча чазанты тургузары, ол чуртка «хөй националдыг күштерге» сыдаглап алгаш, америк шериг базаларын үнезилээри боон турар. Ооң биле кады агрессия Сирияга база удур болуп турар.

Бо бүгү планнар дээрге, америк империализминиң болгаш ооң израиль эштенчизининиң национал-хосталга дээш шимчээшкиннерге болгаш антиимпериалистиг туруштуг хамаарышпас чурттарга удур угланган калбак стратегиязының чугула нөзээ боон турарын ол документиде айыткан.

Совет Эвилелиниң Чоокку Чөөн чүк талазы-биле политиказын резолюцияда бедии-биле үнелээн. Палестинаның араб улузуңуң хоойлу ёзугаар эргелери дээш шынныг демиселин болгаш ливан улустуң боттарының чуртунуң суверенитедин камгалаарын ССРЭ-ниң деткип турар чоруу агрессорларны болгаандырарынга чугула фактор болур.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээли Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Рейганга чоруткан бижиинде Ливанга удур агрессияны соксадырынче, дайынны болдурбазы болгаш ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң тускай догунналр чоруун хандырарынче угланган саналдар кирген болгаш ол бүгү ук чурттарның ёзулуг эрге-ажыктарынга дүгжүп турарын резолюцияда айыткан.

Ливанда араатанзыг дайынга болгаш кижилерни когун үзе узуткаарынга удур, Ливандан израиль шериглерни доп-дораан, чугаа чокка үндүрери дээш, Израиль-биле бир дөмей хамаарышпас палестин күрүнени тургузарынга үндезилээш, шынныг тайбыңны тургузары дээш шимчээшкинни чуртка калбарткарынче ИКП ТК-ның пленуму кыйгырган.

Тайбың болгаш дең эрге дээш демократтыг фронтудан депутат, ИКП ТК-ның чиңгине секретары М. Вильнер израиль кнессетке (парламентиге) чүве чугаалаан, Барыын Бейрутту бүзээлээрин болгаш хоорайның ол кезээниң сырый чурттакчылыг кварталдарын араатанзыг ёзу-биле боолаарын соксадырын чазактан шинтпирлии-биле негээн.

ИКП ТК-ның пленуму

РИМ. (СЭТА). Ында келген медээлерни ёзугаар алырга, Израильдиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму Израильге боон эрткен болгаш аңаа Ливанга удур агрессия-биле холбаштыр сайдалды чугаалажып корген.

Ол бээ-чепсектиг үүлгедиишкин америк-израиль талаларның Вашингтонга болгаш Тель-Авивке бээ удур ыяш планнап белеткээни агрессчи дайыны болурун пленумга хүлээп алган резолюцияда демдеглээн. Ол дайынның соруулгазы — Палестинаның араб улузун болгаш ооң кара чаңгыс хөйлу ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаны Хостаарының Организациязын күш-биле узуткаары, ливан национал-патриоттуг күштерни чок кылыры, Ливанга америк-израиль чалча чазанты тургузары, ол чуртка «хөй националдыг күштерге» сыдаглап алгаш, америк шериг базаларын үнезилээри боон турар. Ооң биле кады агрессия Сирияга база удур болуп турар.

Бо бүгү планнар дээрге, америк империализминиң болгаш ооң израиль эштенчизининиң национал-хосталга дээш шимчээшкиннерге болгаш антиимпериалистиг туруштуг хамаарышпас чурттарга удур угланган калбак стратегиязының чугула нөзээ боон турарын ол документиде айыткан.

Совет Эвилелиниң Чоокку Чөөн чүк талазы-биле политиказын резолюцияда бедии-биле үнелээн. Палестинаның араб улузуңуң хоойлу ёзугаар эргелери дээш шынныг демиселин болгаш ливан улустуң боттарының чуртунуң суверенитедин камгалаарын ССРЭ-ниң деткип турар чоруу агрессорларны болгаандырарынга чугула фактор болур.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээли Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Рейганга чоруткан бижиинде Ливанга удур агрессияны соксадырынче, дайынны болдурбазы болгаш ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң тускай догунналр чоруун хандырарынче угланган саналдар кирген болгаш ол бүгү ук чурттарның ёзулуг эрге-ажыктарынга дүгжүп турарын резолюцияда айыткан.

Ливанда араатанзыг дайынга болгаш кижилерни когун үзе узуткаарынга удур, Ливандан израиль шериглерни доп-дораан, чугаа чокка үндүрери дээш, Израиль-биле бир дөмей хамаарышпас палестин күрүнени тургузарынга үндезилээш, шынныг тайбыңны тургузары дээш шимчээшкинни чуртка калбарткарынче ИКП ТК-ның пленуму кыйгырган.

Тайбың болгаш дең эрге дээш демократтыг фронтудан депутат, ИКП ТК-ның чиңгине секретары М. Вильнер израиль кнессетке (парламентиге) чүве чугаалаан, Барыын Бейрутту бүзээлээрин болгаш хоорайның ол кезээниң сырый чурттакчылыг кварталдарын араатанзыг ёзу-биле боолаарын соксадырын чазактан шинтпирлии-биле негээн.

АЖЫЫ УЛУГ

Ийиги чергенин курлавырларының Красноярск край каттыжышкынының бистиң республикада баштайгы белеткел базазы Кызыл хоорайда ажылдап эгелээнден бээр ам ийи чыл чоокшулай берген. Ооң начальниги А. С. Сафрина-биле бистиң корреспондентивистиң интервьюзун бөгүн парладывыс.

— Галина Сергеевна, «ийиги чергенин курлавырлары» деп чүл база силерниң базазыларның ажылдынын дугайын чугаалап берип көрүперем.

— Ийиги чергенин курлавырлары дээрге, ажыглалдап үнген хевеи, дүк, эрги хеп, саазын, резина, автодугуй, шил сава бузувдулары, ак-демир, чес, демир, шой, холадан кылган бажын иштининг эт-керекселдер аймаанын чүүлдери болур. Ооң аңгыда аъш-чемге ажыглаан сөөк аймаа база ыдык курлавырзарга хамаарыжыр.

Бистиң чуртувустуң будуруулге, организацияга черлериндө-даа, чурттакчыларында-даа ыдык ямзылыг курлавырлар көнүүг хөй. Ынчангаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1980 чылдың январының 25-те «Улус ажыл-агыйынга ийиги чергенин чиг-эдин ажыглаарын улам ынай экижидер тадазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели аңаа дүүштүр ыдык доктаалды база үндүрген.

Ук доктаалга дүүштүр будуруулге, организацияга черлериниң болгаш чурттакчы хөндан ийиги чергенин чиг-эдин күрүнеге сөңүп алырының өртек-үнезин доктааткан. Чижээ: 1 кг эрги саазын өртээ 2, хевең-саазын пес хеп аймаанын 6, дүктеп даараан эрги пес хептиң 16 кепеек болгаш оон-даа ынай.

Бистиң базавыстың соруулгазы болза, ол бүгү чиг-этти чыын белеткээш, бистиң чуртувустуң түс-түс заводтарывыге чүдүрүп чорудары болур. Ук заводтар ол чиг-эттеп улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүктап каан саазын (толь), шил, хырба, демирдес ышкаш тудуг материалдарын катап белеткеп үндүрүп турар. Ынчангаш ол дээрге, будуруулге, организация черлеринге, чурттакчы чонга-даа, күрүнеге-даа улуг ажыктыг чиг-эт болур-дур.

— Бо талазы-биле силерниң базазанарның дедиишкиннери кандыгыл?

— Базаза бо чылдың баштайгы чартыының планын 106,9 хуу күүсеткен.

— Найысылаадын будуруулге, организация черлерииң ол чугула ажылга киржилгези кандыгыл?

— Кызылдың үлетпүр базазынар садыының, республика типографиязының коллективтери ол идепкейлиг киржип турарлар. Найысылаадын 15 дугаар ортумак школазының коллективинге хөй эрги саазын чыгганы дээш 100 рубль түңнүг акша шаңналың база тывыстывыс. Ынчалза-даа хоорайның ашчем баразынар садыының. 3 дугаар автотранспорт будуруулгезиниң болгаш өске-даа чамдык коллективтериниң удуртукчулары бо ажылдың чугулазын ам-даа чедир үнелеп көрбейн турар.

Ооң аңгыда, ийиги чергенин чиг-эдин чыырынга идепкейлиг киришкен коллективтерге болгаш тус-тус чурттакчыларга шаңнал-макталга хемчеглерин көрүп турар бис. Чижээ: чиг-эт чыырынга ол идепкейлиг киришкен чурттакчылар бистиң оларга тывыскан абонемент талоннарывые ёзугаар хоорайның № 19 үлетпүр баразынар садыындан чугула хереглелдиң тывылбас баразынарың садың алыр аргалыг.

ТЕМП ООЖУМ

Чайгаар үнген сигенни кезерин Чөөн-Хемчик районуң ажыл-агыйлары оожум чорудуп турар. Сиген кезилдеи «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарда ол-куду темпилиг.

Суур бүрүзүнде агитквартиралар чурттакчыларын, өөренникчилерни болгаш пенсионерлерни сиген белеткелиниче четче организаставайн турар. Районда чүгле 1085 кижини, ооң иштинде хол кадыыры-биле сиген кезери-биле 350 кижини хаара туткан.

Амгы үеге чедир районнуң совхозтарынга 45 сиген кезер машина, 19 прессподборщик, 8 трактор дырбажы ажылче кирбээн. Чадазана хоорайның чурттакчылары, будуруулге коллективтери, албан организациялары совхозтарга шеф ажылын чедир организаставайн турар. Партия, совет, профсоюзтар, комсомол болгаш ажыл-агый органнары ниитиниң маз чемниң белеткелинге хамаарышкан дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Мал чемин белеткээринге немелде бригадаларны, звеноларны тургузар херек. Ынчангаш оларның аразынга социалистиг чарышты организастап тургаш, ажылдың будуруулгезүүн белдилер. Чарыш түңнелин доктаамал үндүрүп материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзерин чогуур деңнелге тәргузар. Ындыг хемчеглерни дарый албас болза, районнуң малынга четчир чем-суурну тургузары берге.

К. МОНГУШ.

АМЕРИК АДМИНИСТРАЦИЯНЫҢ ТУРУЖУН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

РИМ. (СЭТА). Италияның даштыкы херектер министри Э. Коломбо АКШ-тың курсекретары Дж. Шульц-биле чугаалажышкынынарның мурнуу чарыында итали журналистерге мынча деп чугаалаан: европейжилерниң сонуургалын барымдаалаваан шинтпирлер-биле Европа чөпшөөрешкейи турар болганда, АКШ-биле чугаа дең эргеге үндезилеп чоруттунар ужурлуг.

Сибирьниң газ дамчыдыкчызын тудар дериг-керекселдерни чорударын хоруурунга холбаштыр база барыын-европа каңны даштыкыже үндүрериңге каайлы тарифтерин доктаадыр дугайында АКШ-тың администрациязының хемчеглери «ханчыг талалыг шинтпирниң» херечизи боон турарын Коломбо демдеглээн. Ынчангаш шинтпирлиг туружче доп-дораан кирери эргежок чугула деп, ол чугаалаан.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕТТЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Химиктиг чепсекти хоруур талазы-биле чугаалажышкыннар чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле комитетте дагын эгелээн. Химиктиг чепсекти ажылдап кылырын, будуреринболгаш ооң курлавырларын мөөңнээрин хоруур дугайында база узуткап чок кылыр дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле Нью-Йоокка өртөн ийиги тускай сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң киирген керээниң кол чүүлдериниң төлевилелин комитетке Совет Эвилелиниң делегациязы киирген.

Тускай сессияның үезинде аажок улуг сонуургалды хайныктырган болгаш көй-хөй делегацияларның талазындан калбак үнелээшкинни алган совет төлевилел чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң кол сорулгаларының бирээзи химиктиг чепсекти хоруур дугайында керээни ажылдап кылыры болуп турары билдингио болгай.

ТЕЛЬ-АВИВ ЧӨҢГЭЭЗИН КҮШТЕЛДИРБИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер бүзээлеткен Барыын Бейруттуң мурнуу болгаш мурнуу-чөөн хоорай чоогунда черлерде боо-чепсектиг өнчүкчөңгээлээшкинни дыка калбарткан. Июль 20-нин хүнүнүң бүгү дургузунда Израильдиң АКШ-тың самолёттары диван найысылаадын кырынга хайгыылчы ужудуушкуннарны кылып турган. Улурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш национал-патриоттуг күштерниң отрядтарының агаарже адар-боолары шүүргедекчилерже камгалал одун ажылып турган. Эртеңден эгелээш, хоорайны барыын болгаш чөөн талаларга чарган шугумну дургаар чурттарга кварталдарын израиль үгер-боолдардан че-үелеп алын тура хүнээн. Интервентилер хүнүн ийиги чартында боолаар девискээрин улам калбарткаш, отту Барыын Бейруттуң мурнуу хоорай чоогу болгаш районнары болуп чердер — Хай эс-Саллум, Лайлакиже, дескен палестиннерниң Бураж эл-Баражна лагериниче көжүргеп. ҮПШ-УПК-ның артиллериязы харыы отту ажыткан.

Июль чээрбеде дең бажында израильдер Бейруттуң чурттар аразының аэропортунуң девискээринде боттарының туружун экижидерин болгаш бурунгаарларын орадлашкан. Израиль шериглер улуг чидириглерге таварышкаш, мурнуку туружунче атказарлай берген.

Эжелекчилерге удурланыышкыннар оларның эдлеп алган черлеринде база соксастаан. Патриоттарның отрядтары Барыын Бекаанын девискээринге ийи дайынчы үнүүшкүннерни кылган түңнелинде бир израиль бронетранспортёр, элээн каш автомашиналар узуткаттынган, хөй-хөй израиль шериг албанныглар өлүп, балыглаанган.

Израильдер шынгыы удурланыышкыннарга таваржып, улуг чидириглиг болганынан дескен палестиннерниң Айн Ал-Хильве, Рашидия, Аль-Бас деп лагерьлерин бульдозерлер-биле чер кырындан шуут узуткан. 14 лагерьнин долузу-биле чуура шапкан. Дыка хөй санныг дескенниерниң чурттап турганы Дамурда чаңгыс-даа бүлүү артказ бажын чок.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сириянын даштыкы херектер министри Абдель Халим Хаддам болгаш Сауд Аравиязының даштыкы херектер министри Сауд аль-Фейсал аңаа Рейган-биле ужурашканының соонда Ливанда байдалдын болгаш палестин айтырыгларын, шинтпирлээриниң аргаларының дугайында айтырыг талазы-биле боттарының чазактарының база араб чурттар лигазының туружун АКШ-тың президентизинге дыннатканын медеглээннер.

АКШ-ка бистиң келгенивистин соруулгазы Ливандан израиль эжелекчи шериглерни дүрген үндүрерин чедип алыры болур деп. Абдель Халим Хаддам журналистерге чугаалаан. Сауд министр тургаш, амгы үеде Ливандан израильдерниң үнүп чоруурун хандырары эргежок чугула боон турарын демдеглээн. Кол-ла айтырыг болза, ол чурттун хамаарышпас чоруу болгаш девискээрнин бүдүн турары, а ол ышкаш палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырары болур деп ол уламчылап чугаалаан.

ТОКИО. «Бистиң арыг агаарывысты дедир бериңер!» «Атомнуг өлүм болбазын!» деп ындыг кыйгырыглар-биле парламентиниң, экономиктиг организациязар каттыжышкынының болгаш өске-даа албан черлериниң бажыңнарының баарынга долгандыр турар бойдустуң хирлениишкининге таваржып турар кижилериниң удурланыышкынының илереткен чыскаалдары болгаш митингилери болгулаан. Будуп чартык муң ажыг чыскаалганнар үлетпүр бүдүрүлге черлериниң үндүрген хир-чамы-биле сугну болгаш агаарны-даа хораннап, эңме-сан чок ажык-кончаа сүрер дээш он-он муң болүүн кижилериниң амытынынга болгаш кадыкшылынга хора чедирип турар бүдүрүлге ээлериниң кара туразында политиказынга килеңээшкинин илереткен. «Акахата» солуннуң санаавы-биле алырга, бүдүрүлге артынчылары-биле бойдустуң хирлениишкининиң ында «когай» деп алаң турар аарыындан 100 муң ажыг кижи качыгдап турар. Чыскаалдың киржикчилери атомнуг дайын бүгү бөмбүрзектиң бойдузу катап тургустуумас ыдыдыр үрелиринин чылдагаанын боон, бүгү кижи төрелгетенин узуткап каптын болурун боттарының чугаазынга айтып турганнар.

ЧУРУКТА: чүгле инвалидтер төрээгиттеринге одуруул алгаш, шинчеи болур чыскаалчылар-биле кады чыылган чонуң кол митингини эрттирер черже бар чоруруу.

Джанап пресс — СЭТА-ның фотозу.

ЭКИИ, «АВРОРА» КРЕЙСЕР!

«Аврора» крейсериниң бүгү экипажы Запорожье чурттуг аныяк ажылчын Наталья Болковаяга — музей-корабльди коруп-биле келген 15 миллионгу кижиге изиг байыр чедирген.

Совет оолган дашпыкы аалчыларның дыка хойу корабльге, ооң чэрби беш чыл ажыг үеде «музей» боон келгенинден дургузунда, ооң алдарлыг төөгүзүнге моөгейип, боттарының чүректериниң кезик-чамдыызын мында арттырган дег. Ол дугайын Совет Эвилелиниң улустарының найыралының, чурттарның болгаш дептиринң ак сеткилдиг кижилериниң Улуг Октябрьның төрээн чуртун хүндүлеп, хүлээп көрүп турарының херечизи — чыл демдеглели болган 50 номнардан тургустунган бижимелдер дептерлери болуур.

Баштайгы бижимелдерни 1924 чылда, кажан «Аврора» аныяк Совет республиканың Шериг-Далай Флодунуң тугунуң адаа-биле Норвегияның порттарынга киргиизээн, Скандинавия чартык ортулукту долгандыр эжиндиришкин кылып чорда бижиттинген. Ленинград областың Виллози суур чурттуг Гагариннер оглун космос оруктарының башлайгы изекчизиниң адынга тураскаады Юрий деп адаан. Юрий крейсерге кээрге аңаа музейниң «Авророадан» космос чедир» деп кезээн дааскан.

„Эртенги ыржымны горинүң чаңгызы оттурган. «Тукту болган гюйсту кодуреринче, томаанныг!» деп команда чаңгыланган. Дайынчы моряктар-биле кады чыскаалга «Тагилстрой» каттыжыышкынының мында келген төлээлекчилери турупкан. Шериг-Далай Флодунуң тугун кодүргеп соонда уралчылар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын экипажка рапорттаан.

Байырлалдыг ыңдыг рапорттуг бээрин «Авророның» шагдан бээр харылзаа үдүп турары коллективтериниң ээ дээрелеринге чөпшээрээр. Үжен чыл дарга, крейсерден шериг албанындан халашкан далайжылар Нижне-Тагилдиң металлургия комбинадын тударынга киржип турган, оортан ооң комбинат-биле харылзаа үзүлбейн келген. Витебскиниң «Моволит» каттыжыышкынының, Днепропетровскиниң «Аврора» совхозунуң, Москва область база ыңдыг аттыг ажыл-агыйның төлээлекчилери корабльге база доктаамал аалдап келир. Ол коллективтер-биле кады ажылдажылганың кереэлери чардынган, оортан аныяк ооларны «Авророга» шериг албаны эрттирерибиле чорудар хүндүлүг эргени оларга берген. Амгы үеде корабльде чурттуң 11 национальдарының төлээлекчилери дайынчы ооредилгени корабльде эртип турар.

Экипаж, музейниң ажылдакчылары ажылдың янзы-бүрү аргаларын ажыглап турар. Ленинград аныяктарының каттышкан эдлечелиг отряды комсомолчу шалыпчы тудугларже чорун турар. Оларның оруу революцияның алдарлыг крейсериндэ» эгелээр. Маадырлыг чоруктуң кичээлдери, комсомолчу билеттерни маңаа тыпсыры, пионерге хүлээп алыры ышкаш ёзулалдар доктаамал чаңчыл болган. Комсомолдуң торуттунген хүнүнден эвилелдешкен республикаларның болгаш Маадырхоорайларның социалистиг чарыштын аныяк типлекчилери маңаа чаа хердинген дайынчы түктүң баарынга чурукка тырттырар. Револючу болуушкуннарның киржикчилери-биле ужуражышкынынар корабльге доктаамал эртип турар.

«Авророга» кээп турарлар ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде, бо хүннерде улам көвүдээн. Корабльдиң төөгүнүң угланышкыны-биле эжиндиришкинни» уламчылавышаан. Чылдаг эртер, корабль кырынче чаа-чаа салгалдарның кижилери үнер. Ам бөгүнде ышкаш, делегейниң аңгы-аңгы дыңдарынга «Экии, «Аврора» крейсер!» деп сестер үзүк-сокеаал чок чаңгыланыр.

Н. КОНДРАТЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

ЭЭП КЕЛБЭЭННЕР

Мырынай чоокта чаа парлап үндүрген чагаа хавының даштында улуг доштарга кыстырган шхунаны (хемени) болгаш ооң чанында орус офицерниң портредин чуруп көргүскен. Ол-ла чагаа хавының даштында мынча деп бижээн: «Св. Анна» деп шхунага Г. Л. Брусиловтуң кылган экспедициязының 70 чылынга».

Арктиканы чагырып алганының төөгүзүнде үш ат кежа турүп турар. Ол болза Георгий Седов, Владимир Русанов болгаш Георгий Брусилов оларның аттары-дыр. Оларның экспедициялары 1912 чылда эгелээн болгаш аңгы-аңгы үелерде доозулган, ынчалза-даа олар шупту дедир ээп келбейн барганнар.

Флоттуң улуг лейтенантызы Седов Сөңгү полюсче бар чораан орукка өлген, а ооң «Св. Фока» деп шхуназы команданың арткан кежигүннери-биле кады Архангельскиге арай боорда чедип келген. Револючу, поляржы шинчилекчи болгаш геолог Русановтуң отряды «Геркулес» деп шхуназы-биле олчаан читкен. Дыка үр чылдар эрткен соонда ооң чүгле истери тывылган. Чүгле истери. Ооң ескe чүү-даа чок.

Флоттуң лейтенантызы Георгий Львович Брусилов экспедицияны баштап эгелээн үезинде 28 харлыг турган: Үк экспедиция Сибирьнин эриктерин дургаар Сөңгү Доштуг океанны тавараан, Оожум океанга чедер сорулгалыг турган. «Св. Анна» деп шхуна Петербургтан үнгеш, Полярный хоорайга четкеш, ооң Карск далайже углапкан. 231 тонна ишкир «Св. Анна» биле ооң 24 кижилиг экипажы Арктикага кара часкаан артканнар.

Ол чылын Карс далайның дош болгаш метеорологтуг байдалы коттуг кадыг-дошкун турган. Ол чорук ол үш экспедицияның салым-чолунга өлүмнүг салдарны чедирген. Оларның иштинде Брусиловтуң экспедициязы ескелеринден эки дериттинген турган.

Сөңгү чүкче углай шимчеп бар чораан доштарга узун болгаш кадыг-дошкун ийи кыштыг экспедицияның канчаар эрттиргенин бис ооң штурманы Альбановтуң демдеглелдеринден билип алыр бис. Альбанов 1914 чылдың апрельде шхунаны каггаш, экипажтың чамдык кежигүннери-биле кады черже чадаг чоруңкаңнар. Олар шүпту 14 кижи турган. Черге чүгле Альбанов биле матрос Конрад четкен. Франц-Иосифтиң черинге оларны, Седовтуң өлгенинин соонда, Доштуг океандан дедир чаңыл чоруп олурган үрелик «Св. Фока» тып алган. «Св. Аннага» үшкү кыштың эрттирер деп шиитпирдээн кижилерниң салым-чолу билдинмес. Үк кыш оларга сөөлгү кыш болган байдалдыг.

Брусиловтуң экспедициязының вахта журналы болгаш эртем хайгаарадарының демдеглелдери арткан. Оларны Альбанов эккелген. Үк журнал болгаш демдеглелдер дыка хөй билдинмес айтырыгларны тодарадырынга дузалаан, ооң аңгыда дыка хөй чаа түүлдерни билип алырынга база ажыктыг болган. Ылангыя алээн үр үе эрткенде, үк шхунаның оруун шинчилеп көрүп тургаш, ооң мурнунда билдинмес турган чаа ортулукту база ажыткан.

Үш экспедиция. Үш ат. Седов, Русанов, Брусилов. Бистиң төөгүвүсте, бистиң үгаанбодалывыста бот-боттарынга дөмейлешпес кижилер. Седовтуң дугайында хөй номнар бижиттинген. Револючу Русановтуң овур-хевири сөөлгү чылдарда база-ла хөй-хөй шинчилекчилерни болунче хаара тудуп турар. Брусилов олардан шала эвээш билдингир.

Ынчалза-даа «Св. Аннаның» походу уттундурбаан. Боду поляржы шинчилекчи турган, алдар-сураглыг орус адмирал С. Макаров кончуг чөптүү-биле мынча деп чугаалаан: «Поляржы экспедициялар шупту боттарының салган сорулгаларынга четпээе-даа, чогум-на харын оларның ачызында бис Сөңгү Доштуг океанның дугайында хөй түүлдерни билип алыр аргалыг болган бис».

Г. Седовка тураскаатканы маркалар, В. Русановка алдар болдурган онзагай маркалыг открытка база 1912 чылдың үшкү орус экспедициязынга болгаш ооң удуртукчузу Г. Брусиловка тураскаатканы чагаа хавы —ол бүгү түүлдер шупту ам филателистерниң альбомнарында кожа чыдар.

С. МУТОВКИН.
(СЭТА).
Москва.

Бөгүн, 17 шакта, Совет Тыванын 5 чылы стадионга МАР-ның Завхан аймааның улусчу биригиниң концерти болур.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХАЙЫРАЗЫ

Чечен чугаа

Кышкы кежээки кызыл хүн ынаар ырак шаң-туман бүргээн Цаган-Шибетуның сүүр-сүүр сынарынның артынче чылар-чылбас ажа берген. Карацгы имир чоорту чылбыртып кирип орган, дем чаа-ла хүн херелинге моңгүннелдир кылаңайнып чыткан ховунуң оңу сооң берген коргулчун ышкаш каракка шыланчыг көзүген. Мугур-Аксыга бараан сөөртүп чедирип чораан «ГАЗ-51» деп маркалыг чүк машинаны алгылар чүдүрүп алгаш, Чадаанаже дедир ээп кел чыткан. Аңаа чедир орук ам-даа узун болгаш шантараазынныг.

Дүвү хаттыг дүнүүң дүшкени-биле Чапыйның сеткили ажок далаш, чиктиг апарган, ой-ойде машинаның газын дыңзыды баскылаан.

Дүвүлүг хат улам күштелзе-күштелзе шуургаңче шилчээн. Бурунгаар чүү-даа көзүлбес, фаралар чырышка харлар эргиштелип, ында-хаая аза борттери шывырацнаар. Хенертен хак-хук дээп соонда машинаның соңгу ийи дугую чаңгыс черге долганган, турупкан. Ыцай-бээр чүткүдерге, мотор үгбайн өжүп калган. Моторну катап ходелдиргеш, кабинадая үнүп келген. Соңгу ийи дугуй ыцай-даа, бээрдээ үнер арга чок, коорагалда дүшкен. Хүүрек-биле баскан, шак дон. Олура дүшкеш, олбо суйбагылзаң, кулаш чартыы хире даш доора чыткан. Лом алгаш, шашкылаан, элээн болганда ооң ортузундан бусту берген. Баштайгы дашты ындыг улуг бергедээшкин чок чайладыкзын, а ийиги ооң берге болгаш туттуумас болган. Элээн суйбагылаан, эштиг чер түттүнүп кээрге, бар-ла күжү-биле кодүрүпкен. Коп-белдир чым-сырт кыынып, ажыып дээп соонда, дашты ышкынып чорүй, ойта кээп дүшкен. Бажының соо чык кыынып, сыдыстарлыг дээр бөзин шыбараш кылдыр дээскинге каакпан ышкаш бодган.

Изирнигин дериткен хаваан соок адыжы-биле чодуп, бир холу-биле оргазын туттунуп, ооскум туруп келгеш, кабинаже кылаштаан. Тепкишке бир будун пат боорда салып, ажикти ооскум ажыдып кирип келгеш олурүп алган. Ол аразында мотор оже бергеп, стартерни базып ажылдаткан, ходелбес. Ам канчаар, ооскум калгып үнгеш, машинаның суун топкеп. «Ээп курут ховуга ам-на донуп өлүрүм ол чоор бе?!...» дээп даржыктыг бодалдардан эрнип сеткили бүргелип, чоорту-ла шагзыран, удаан кижи ышкаш, бажын аткаар селеп кылдыр салып, шыныйнып бергеп.

...Чапый карактарын чоорту ооскум көрүп, миниин кээрге, өрегезин ажа тыртып каан бир-ле танывазы аккыр кидис огнүң дөр бажында, каш каът кылдыр кылынады чатказ энчек кырында чыткан. Бажының адаанда бедиди сыртык салгаш, чап-чаа даарааң хой кежи чоорган-биле шуглап каан. Дүндүктен шаң-бус оттур чырык дээр ынаар шалбул бүлүренээн. Оортан сеткили чырыш кынныл, чулчургайында дамыр безин дыңзыды соккан. Демир суугуну көржеп-биле кыыдыр одаанындан ог ишти изип, ышкамнап кээрге, өрегези ажа тыртып каан хире. «Дириг кижи ышкажыл мен» дээн кызыгаар чок, деннелге турбас бодалдан ол аразында медерелин ышкынышкан.

Кажан медерел кирип келгеш, карактарын көрүп, салааларын шимчеткилээн, чиктии ажок, электри тогу үстүрүкен чүве дег, эгиннери чым-сырт кылынган. Коп-белдирде бир-ле аар чүве салып каан дег шимчеттинмес, ыстап аарыыр. Хөрек база кагылчак, бичии шимченээрге чодуртуп, тыныштыг бачымнадыбээр. Даштын ыт эзерген соонда аттар даваннары дагжаан. Удаваанда эжик ажыттынып, шаң-бус бүргүлүп, кижилер соңгуу-мурнуу кирип келген.

— Сайн-байнуу!—дээн эр кижиниң мендилээн чоон үнү тода болгаш откут дыңналган.

— Сайн-сайн!—деп, херээжен кижи харылаан.

Ийи эр кижи аразында моолдажып чугаалашкан соонда Чапыйга келген. Ак халаттыг эмчи ол-бо шинчигилээп, хөректе дегдириишкин, ооргага хан дүшкен болган. Сыкыртып, эмнер ижирткен. «Кижилер аразында кижи ышкажыл мен» дээн бодалдан карактарындан оөрүшкүнүң чаштары мөндүш кынныл, чаактарынга кылаңнашкан.

Бажында дилги кежи бөртү ийлендир салган, хой кежи негей тоннун эдээн андара азыраан, ногаан даламба кур-биле куржанган, хову черниң сырынындан додукан хүрең шырайлыг моол эр диштерин агартыр, чүүден-чазык хүлүмзүрүп, кандайы аажок тывалаан:

— Сомондан эмчи келген. эмнер берген, сен ону чиир, удавас сегирир. Маңаа элээн каш хонар, кадык конар.

— Мен мында кижан келген!—деп. Чапый айтырган.— Меня мында ким эккелген.

— Дүүн дуне келгөн—деп, моол эр имней-самнай азрак тайылбырлаан. — Оруктан аскан, машина хөртүкке дүшкен фаралар чырып турган. Сен ааравв, машина нитинге удаан. Ол тевелер чандырып чораан сеңээ таварышкан. Сээң бензин база тонген.

— Мээң машина кайдал?— деп, Чапый дүвүрексен айтырган.—Ховуда хевээр бе?

— Чок-чок, сээң машина мында—деп, моол эр оожуктурган. — Машинаны бертен бистиң суг дажыыр машина соортуп эккелген. Ажырбас, сагыш човаан херээ чок.

Оортан Чапыйның сеткили чингеш кынныл, ишкээр-дашкаар хос тынгылаан. Өөрүшкүнүң чырык ханазы чайнаш дээп. Моол эр башты көдүрерге, херээжен кижи дерден еде берген сыртыкты солуп, хураган кештерин бедяди салган. Аяк сунган, хайындырып каан хойнуң аа суду. Бар шаа-биле аартаан. чайгаар ижин дүвү изип, кастыктардан дерлер сыстып келген.

Сүттү ижикпеш, Чапый аяк сунган:

— Буяның кижилер, силерге улуу-биле четтирдим!—деп, сеткилиниң ханызындан өөрүшкүзүп соглээн.

—Ажырбас—деп, моол эр төрелзек сеткил-биле чугаалаан.

— Мээң ат Комбо, бо ат Цурендулма дээр. Сээң ат кым?

— Мээң ат Чапый—деп, Чапый харылаан.—Дүштуумну Чечек дээр, моолдан Цэцэг дээр ийин.

— Сен ам мээң дуцма—дээш, Комбо холун сунган. — Мен сээң акы, бо кижи угба болган. Бистер таныштар болур—найрамдал — найырал.

Алызындан дазыл-дамыры чаңгыс «найырал-найырамдал»—ол ийи сөстүң күжү сеткилдерни ала-чайгаар чыра тыртып, алышкы, үгбашкы, дуймашкы кылдыр төреддештирипкен. Кайызы-даа дыларын эки билишпес-даа болза, найыралдың кежик чолдуг хайыразы оларны чаңгыс аалдың кижилери ышкаш болдурган. Езулуг найырал берге ойде төрүттүнүп, канналыр деп чүве ол-дур.

Каш хонуктар эрткен, Чапый шуут кан-кадык болган. Оруккa таварышкаш, эккелгени Цурендулма үгбайга өөрүшкүзүп соглээп, чаактарын дыңзыг ошкагылап, кабинадан ойнаар-кыс үштүп. белекке сунган. Цурендулма салаазындан мөңгүн билзекти үштүп сунган. моолдап чугаалаарга, ирейн билирп тыва состер-биле очулдуруп чугаалаан.

— Дүштуун Чечекке белектир.

— Четтирдим, үгбай—дээш. Чапый ооң хавазынче каш улай ошкагыдаан.

Үш кижи удур-дедир дыңзыг куспактажып, чарылганнар:

— Байырлыг!

— Байртай!

Т. КАРЫМА.

Ай-оол

(Эрги басняның амгы уланчызы)

Ай-оол Түлүш сагыш амыр
Арагалап базып чайлаан.
Канчангаштың көөр дээрге
Харлыг кыжы дүжүп келген.
Кадайының хөңнү калгаш,
Каапкаштың чоруй барган.
Огородта картошказы
Олчаан хевээр доңүп калган.
Ынаар-мынаар дилеп
көрген:

Ыт кагар ыяш-даа чок.
Соңгаларда ойбактардан
Соок хады үрүп турган.

— Халап болдум, хамык чонум!
Харга, соокка кызаттырдым.
Дораан дуза катпас болза
Доңуп өлүр чыгыы-дыр мен!
«Хөөкүйге дузалаар!» дээш.
Хөлзеп, шимчеп хөлчок
баргаш:

Месткомнуң кассазындан
Бежен акша чаштай берген.
Директору куруг орбаан:
Дилег дээрге ол-ла дораан
Ай-оолга дуза кылдыр
Алдан акша бижип берген.
Сеткил ханган Түлүш Ай-оол
Сергеп келген — хей-аът
кирген.
Водка садар магазинче
Боданмайн далажыпкан.

В. МОНГУШ.

Виктор ПОЛТОРАЦКИЙ

ШУПТУЗУНГА ХАМААННЫГ МЕН

Эштер-өөрүм аразынга
Чолдуг чурттап
келгеним бо,
Совет Төрээн чуртум
ышкаш,
Эргим черни тыппас-даа
мен.

Оруккa-даа, аалымга-даа,
Кеззээн-шагда ынаныжым,
Ооң ижи, дүвүрели —
Хөлзээзинним, чымыжым-
дыр.

Шупту чүвээ хамаанныг
мен.
Чуртум-биле хинim тудуш—
Салым-чолум, аас-кежиним,
Чаңгыс сенде доңнаттынган.

А. ДЕМБИРЕЛЬ очулдурган.

АЛФАВИТ ЁЗУГААР

Албан черниң 30 чыл болган оюн демдеглеп эрттирер деп барган бис. Ол дээрге кайгамчык харымсалгалыг ажыл-херек болу берген. Боданып, хензиг-даа чүве артырбайн чугаалажып келген бис. Хөлзилеп алган ресторанывыска шайлалга башкарыкчызын баш бурунгаар-ла томуйлай шаан алдывыс. Профэвилелдиң местком даргазы Нико — угаан-сарыылдыг кижи.

Нико бир дугаарында кымның, ооң соонда кымның, а дараазында кымның кадык. шылы дээш дашка көдүрерин ыяк планнап алган. Чаңгыстап шупту зунуң кадыкшылы дээш дашканы көдүрер, ынчангаш кижилерниң шупту зунуң аттарын даңзыга киирер деп шиитпирлээп. Оон дашканы алфавит ёзугаар көдүрер деп дешилгелиг арганы ажыглаарының дугайында шиитпирни хүлээп алган. Кижилерниң чаңгызын-даа хомудадып болбас!

Аңаа шупту зу таарыынган.

Шыната, чыглып келгеш, олурупкаш, эгелединс-ле.

— Бистиң эргим ынак Николай Михайлович А-а-анычковус дээш! —деп, шайлалга башкарыкчызы Нико швейцар ашактың фамилиязының эге үжүүн аажок тода адаавышаан, уламчылаан: — Ооң кадыкшылы дээш ажээлинер! Албан-дужаалы белүүн, бичии-даа болза, кайгамчык чангыланып турар ышкажыл!

Ону харын шупту чөпсүнүп деткээнер.

— Швейцария база-ла бичии чурт, ынчалза-даа эң чараш-каас —деп, бир-ле кижи улам дыңзыткан.

— А швейцар быштак черле улуг болгаш амданы чаагай —деп өскези немээн.

— Чүге ынчаар чугаалайдыр сен? Мен бистиң сырый найыралдыг коллектививистиң ак сеткилдиг, төлептиг кежигүнү, эргим, кайгамчык... кижи дээш дашканы көдүрер мен—деп шайлалга башкарыкчызы чугаалаан.

— Ындыг ажылга ак сеткилдиг эвес болза хорыкок — деп бирээзи баштактанган.

Ооң-тоглаа-даа хайныга-ла берген. Алфавит ёзугаар бистиң курьеривис Бобров дээш иштивис, оон монтёр Варазаяин дээш, оон аштакчы кадай Геладзе дээш...

Ындыг чурумну бистиң эргим директорувус Наполеон Шалвович Чаладзе канчаң деткээнин билбес бис. Ынчалза-даа ол байырлыг найырдойга эң сөөлгү дашканы ооң алдар-кадыы дээш көдүреривиске, ол ойталаваан болгаш харын каттыргылаан чүве.

Ол чаа арга кайы хире шыныг болгаш демократчыдыр дээрзинин дугайын чугаалажып турган бис. Профэвилелдин местком даргазы Никону шак ол арганы кезээде удуртулга болдурар деп чагып, сургап шаг болдувус.

Нико бир неделя хире болганда, дыштаныпга бажыңнарынче путёвкалар үлээн. Дашыны ол база-ла алфавит ёзугаар тургусса-даа, фамилиязы эвес, а чүгле эрге-дужаалын барымдаалап тургускан. Эгезинде а-а-администратор, ол местком кежигүнү, ийигизи б-бухгалтер...

Алфавит ёзугаар эрге-дужаал барымдаалап тургускан даңзы чамдык кижилерге чедиишээн.

С. МХАРГРДЗЕЛИ.

Г. МАКАРОВТУҢ «Дыштаныр хүнде» деп чуруу.

Сонуургактарга

ЕВРОПА КЫРЫП ОРАР

КНО-нуң комиссияларының бирээзиниң белеткээни илеткелинде ынчаар чугаалап турар.

Амгы үеде Европада улуг назылыг кижилериң хуу талазы-биле салы делегейде бирги черде болуп турар. Бистиң дипте алдан хар ашканарның саны 136 миллион кижи. 1950 чылга деңнээрге, ол хире назыда кижилер барык ийи катап өскен. Европада 75 хардан ашкан кижилериң саны 42 миллион. КНО-нуң санап турары-биле алырга, 2000 чылда узун назылыг кижилер 32 хуу көвүдээр.

Дипте узун назылыгларның көвүдеп турары-биле чергелештир эр, херээжен кижилериң өзүлдезинде база улуг өскерилгелер бар. Бир эвес 1950 чылда эр кижилер 42 хуу турган болза, 1980 чылда 39,5 хуу болган. Ынчангаш ам бистиң дипте үш херээженгеле ийи эр кижи онаажып турар.

В. БАЙКОВ.

Брюссель.

МАМОНТ АЗЫ ЫЫ

Анкудинка хем якут гоорай Среднеколымскиниң чурттакчыларынга солун белек эккеп берген. Суггур чаъсташкын соонда хем эриктеринге сыңмайн, ол-бо талаларже суун хостуг салып, гоорайның бир кудумчузунга «елгүүстен» келген. Кажан хем суу сыыган, Анкудинка «томаарый» бергенде, бир улуг ховлбек артып калган.

Согду бергеп ховлбек орну оңгардан среднеколымчылар узуну ийи метр чартык мамонт азыы тып алганнар. Ол будун эвес болган: кажан-на ийик ужу сыйлып калган. Тускай эртемниглерниң санаавы-биле алырга, азыгның узуну үк шаанда, үш метр турган, а деңзизи чүс килограмм турган. Ийи азыы ийи центнер хире аар чүжүү кайы хире улуг амытан эдилеп чораан чүве!

Солун бо тыныш түс черниң чурт-шинчилел музейинде чаа экспонат боол кирген.

Среднеколымск.

Якут АССР.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Кадык болурун күзезиңзе». 9.00 — Ереван хоорайның ургуларның уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.40 — «Федор Трофимович болгаш ескелердаа...» 3-кү дамчыдылга. Дамчыдылгага Украинаның КП-зиниң Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун киржир. 10.10 — «Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 10.40 — «Музейлер болгаш делгелге залдарынга». И. К. Айвазовский. Феодосияның чурук галереязы. 11.15 — «Спортлотонуң» 30-ги тиражы. 11.25 — «Тивилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. Оожум океан флодунуң 50 чылынга. 12.10 — Уругларга фильм: «Кургаг черде чалгыг». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Даарта садыг ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев киржир. 15.55 — «Бистиң байырывысты хүлээп ап көрүңер». Садыг ажылдакчыларының хүнүнге таварыштыр музыка программазы. 16.40 — «Бир ыт чурттап чораан». Мультфильм. 16.50 — 17.05 — Чапсар. 17.05 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, партилиниң Тула обкомунуң бирги секретары Ю. Х. Юнак киржир. 17.50 —«Монт-Ориоль» деп теле-шиниң баштайгы үндүрүлгези. Автору — Ги де Мопассан. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Бөгүн паркта». Фильм-конверт. 22.00 — 23.35 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). Тен «Динамо» стадиопдан дамчыдылга. Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

Челябинскиниң телевидение студиязының программазы

14.20 — Челябинск хоорай дугайында кино-чуруумал. 14.30 — «Кижи заводка —завод кижиге». Киноочерк. 14.50 — «Уралда чурттан тур бис». Концерт программазы. 15.20 — «Кижи — Черниң ээзи». Дамчыдылганы «Известия» солунының хайгааракчызы А. З. Ивашенко чорудар. 16.25 — «Чүү? Каяа? Кажан?». Телевикторина. 17.35 — «Ынак ырлар». РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченконун киржилгезиниг биле музыкалыг телефильм. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. 30-гы фильм — «1945-ги чыл». 19.15 — Делегей байдалының дугайында допчулал. 19.30 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Дюймовочка». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Петербург-биле чарлышпкын». Уран-чечен фильм.

Ойлаар

Агаар станциязының медээзи ёзугаар алырга, бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаар. Соңгу-барыын угланышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—11, чамдык черлерге 0—5, хүндүс 18—22, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр.

Кызыдга көжүп турар булуттаар, кезек чаар. Агаарның температуразы дүне 6—8, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол хайгыыл үезинде болган» 9.10, 11.30, 12.50, «39 чадажыгаш» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбае алдан негекчилери» 15.00, «Келдерел» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Дамлы» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ов аймдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үдетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информашия килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун чедбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1354

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01437

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 173 (11971) | 1982 чылдың июль 25, воскресенье | 1925 чылда үнделгеттингеи | Өртээ 3 кеп.

АВТОМАТЧЫТКАН СУГГАРЫКЧЫ

Азербайджан ССР-ниң Ленкораньның субтропик девискээрлиг тускайжыткан Жданов аттыг совхозунда шай плантацияларын суггарар автоматчытткан суггарылганың комплекизи ажыглалда киргеи. Суг хөөлбээнден суғну көдуре сордурар пасое станцилзында суггарар агрегаттарны башкарар черни тургускан Ногаа болгаш шай плантацияларының автоматчытткан суггарылга черлерин субтропиктерниң ажыл-агыйларының үш муң гектарында ажыглап турар. Оон мурнунда турганыңдан ыңдыг черлерден бүдүн чартык катап хөй хүжүтүү алырын дуржулга бадыткаан.

(СЭТА).

МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН— КҮРҮНЕГЕ

Он бирги беш чылдың нйнги чылының баштайгы чартыын республиканың көдээ ишчилери чедишкинниг доосказ: күрүнеге көдээ ажылагый продукцизы садар талазы-биле бүгү планнар ажыр күүсеттинген. Амгы үеде тос айлар планын күүседир дээш социалистиг чарыштыг калбартканнар.

Статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, республиканың күрүнеге эът садар талазы-биле тос айлар планы июль 16-га чедир 39,6 хуу күүсеттингеи азы планда көрдүнген 198000 центнер эът тың 78458 центнери сатынган. Бо көргүзүг эртken чылдың бо үезиндегизинден 1890 центнер хөй.

Эът садар планын Тожу-район 76 хуу күүсеткеш, бо талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черинде чоруп турар. Дараазында черде — планын 48 хуу күүсеткен Бии-Хем район. Үшкү черде— Барыын-Хемчик. Бо районнарның кайызы-даа эртken чылдың бо үезиндегизинден хөй эът тың дужаагаи болгаш ук ажылды үргүлчүлеп турар.

Моңгун-Тайга район тос айларда 700 центнер эът садар тургаш, дөңгүн-ле 31 центнерни дужаагаи азы планын 0,4 хуу күүсеткеи. Өвүр (27,8 хуу), Бай-Тайга (31,3 хуу) районнар база хожудан турар. А Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнарның саткан эъди эртken чылдымындан эвээш болган.

Тос айларда күрүнеге эът садар планы «Май 1» совхоз 103,9 хуу күүсеткеи. А оон кожазы «Тоора-Хем» совхоз планын чүгле 34,2 хуу күүсеткеи. Мал дужаар черден ырак эвес турар «Коммунизмниң херели» совхоз планын 14,9 хуу чедирген. «Малчын» совхозтуң план күүсеткени мырнай аргажок — 0,8 хуу. Бо совхозтарның удурткучулары күрүнеге эът дужаар болгаш план күүседир талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Күрүнеге эът садар планын «Ак-Чыраа» совхоз күүседир чыгаан — 99,2 хуу күүсеткеи. «Шивилиг» совхоз планын 92,8 хуу күүсеткеш, үшкү черде чорун турар.

Тос айлар планын күүседир хуусаага чедир ийи айдан бичии-ле ажыг үе арткан. А садар эът ак-даа хөй — 119542 центнер. Мындыг байдал ажыл-агыйларның удурткучуларындан боттуг хемчегларни дарый алырын иеген келген.

Республиканың тос айларда күрүнеге сүт садар планы 69,6 хуу күүсеттингеи. Саткан сүттүң хемчээли эртken чылдың бо үезиндеи барыы-ла дөрт муң центнер эвээш болган. Районнарның дең кезии эртken чылдагызындан эвээш сүт саткан. Ында Улуг-Хем район 1981 чылдың июль 16-га чедир саткандан 9865 центнерни эвээштп саткан. Ынчангаш планны дөңгүн-ле Өвүр эртken чылдагызындан бичии хөй сүт саткан-дыр болза, планын чүгле 63,8 хуу күүсеткеи.

Күрүнеге сүт садар талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Барыын-Хемчик биле Моңгун-Тайга чорун турар. Оларның кайызы-даа эртken чылдагызындан хөй сүт саткан болгаш планнарын 80—89 хуу чедирип алганнар.

Республика чыл эгезинден бээр хонук сашында ортумаабиле 750 центнер сүт садып турган болза, ам хонукта-ла 932 центнерни садары негеттинип турар. Мындыг болганда бүгү-күштүг план күүселдезиниче мөөңнзэри, саар инектерниң кададын болгаш немелде чемгерилгезин таарыштырары, сүттүг бараанның улгаттыры болгаш социалистиг чарышты дээштиг организастаары чугула.

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхоз күрүнеге сүт садарының тос айлар планын 2,3 катап ажыр, «Мөген-Бүрен» совхоз 172 хуу, «Дөң-Терезин» 100,8 хуу күүсеткилээн. Бо мурнакчылардан үлегер алыры күзенчиг. Олардан өске планын күүсеттеен ажыл-агыйлар чок, «Тере-Хол» совхоз 31 хуу, «Шивилиг» совхоз дөңгүн-ле 12 хуу чедирген.

Республикада хөй кыргылдазы дооступ турар. Ынчалзадаа күрүнеге дужаагаи дүк ам-даа эвээш, чыл планының 66,5 хуузу. Планнаттынган 27500 центнер дүктүң 9202 центнери бо хүнперге чедир дужааттынмаан. Күрүнеге дүк садар планын Таңды 26,4 хуу, Өвүр 65 хуу, Барыын-Хемчик 68 хуу чедирген. А Бии-Хемчик район планының чүгле 1,2 хуузун күүсеткеи. Барыын-Хемчик, Өвүр, Бии-Хем районнарның саткан дүгү эртken чылдагызындан эвээш болган. Эрзин, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнардан өске планын күүсеткеи район чок. Ажылагыйларның чүгле 18-зи күүсеткеи. Олардан «Совет Тыва» планын 145 хуу, «Тыва» 137 хуу, «Мурнакчы» 118 хуу, «Дөң-Терезин» 116 хуу күүседип, мурнуку одуругда чорун турар. А сонган туралардан «Революцияның чалбыжы» совхоз чыл планын 12,8 хуу, Каа-Хемниң «Кызыл тук» 46,2 хуу, «Шамбалыг» 39,3 хуу чедирген.

Мал продуктуларын күрүнеге садарының тос айлар планнарын күүседиргнге чедир эвээш үе арткан. Ол үениң иштинде планнарны долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү аргаларны база курлавырларны ажыглаар, бо талазы-биле ажылды бедик дөңнелге организастаар херек.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

Үлетпүргё продукцияның хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планы күүсеттингеи дең, 1982 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң түнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннздыында чугаалаан.

Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге дөңнээрге бүдүрүүшкүнүүн немей өзүлдези 2,7 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2 хуу өскеи. Бүдүрүүшкүнүүн немей өзүлдезинин 77 хуузу оон күсели-биле алдынган. Үлетпүр продукцизының бот-үнези чингээн, арыг оруглар көвүдээн.

Продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүрери мындыг болган: электроэнергия-686 миллиард киловатт-шак; газ конденсадын кириштир нефть—303 миллион тонна; газ—247 миллиард кубометр; хөмүр-даш—363 миллион тонна; кач—74,5 миллион тонна; белеп кара металлдар прокады—51,9 миллион тонна, демир рудазы—120 миллион тонна; 100 хуу чемиштиг бүдүмелдерге чижеглей алырга минералдыг чемишчидилгелер—13,8 миллион тонна; чижек единицалар-биле алырга, үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери—276 миллион муң тонна; күгүрлүг кислота—11,7 миллион тонна; химиктиг волокнолар болгаш удазыйнар—633 муң тонна; автодугуйлар—31,0 миллион; металл кезер станоктар—1047 миллиоч рубль, даргаппаар-таптаар машиналар—308 миллион рубль, программа-биле башкартнар автоматтыг манипуляторлар (үлетпүр роботтары)—2,2 муң, приборлар, автоматчыдылга чепсектери болгаш оларга артык кезектер —2,4 миллиард рубль; саналга техниказының чепсектери болгаш оларга артык чепсектер—1,4 миллиард рубль; нефтеаппаратуралар — 107 миллиоп рубль; химиктиг дериглер болгаш оларга артык кезектер—388 миллиоп рубль; чиик болгаш аъш-чем үлетпүкүп технологтуг дериглери болгаш оларга артык кезектер—736 миллиоп рубль, автомобильдер — 1083 муң, көдээ ажыл-агый машиналары—1,6 миллиард рубль; мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машиналары—1,1 миллиард рубль; комбайнар—54,6 муң рубль; хөвеп ажаар машиналар—5,0 муң; экскаваторлар — 21,6 муң; саазын —2,7 миллиоп тонна; цемент—60,8 миллиоп тонна.

Ол ышкаш бүгү хевирлерге бүдүрүп үндүрген пестер—5,6 миллиард метр; дааранылга кылыглары — 12,1 миллиард рубль; иштики болгаш дашгыкы хеп трикотаж—813 миллиоп; хөм идиктер — 377 миллиоп эжеш; эът (үлетпүрге сайзыратканы-биле алырга)—4,3 миллиоп тонна; колбаса кылыглар—1,5 миллиоп тонна; балык консерваларын кириштир продукцияның аъш-чем балык аймаа—2,8 миллиард рубль; мал саржаа—592 муң тонна; сүткө чижеглей санаарга, чалаң сүт продуктулар — 13,1 миллиоп тонна; үнүш үзү—1,3 миллиоп тонна; кондитер кылыглар — 2,1 миллиоп тонна; консервалар—5,0 миллиоп чижек база; радиоприемниктер — 4,3 миллиоп; телевизиорлар — 4,1 миллиоп; оларның аразында өңүүлери —1,5 миллиоп: соңдукчулар (холодильниктер)— 3,0 миллиоп; хеп чуур машиналар—2,0 миллиоп. Бажың иштинии мебель хереселдери—3,3 миллиард рубль.

Газ, хөмүр-даш тывыжының, үнүштер камгалалының химиктиг чепсектерин, металл кезер станоктар, автодугуйлар, приборлар, автоматчыдылга болгаш саналга техниказын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге хереглээр технологтуг дериглер, электровозтар, тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналары база мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машиналары, экскаваторлар, тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналары база чонпуң хереглелиниң өске-даа барааннарын бүдүрериниң чартык чыл планы күүсеттингеи.

Нефть-газ тывыжының дериглерин, газ сордуруп үндүрер агрегаттарны, хоолай салыкчыларын, металл кезерниң программа-биле башкарар станоктарын, үлетпүр роботтарын, радиоэлектрон аппаратуразын, техника-экономиктиг параметрлерин ылап шын ажылдаар машиналар болгаш дериглер бүдүрери дыка өскеи.

Чамдык бүдүрүлге наттыжышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукция бүдүрерининн ниити планын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, продукцизының бот-үнезин чингедиринин, чыылдалар талазы-биле доктаатгынган планнарын күүсетпээн.

Кара металлдарның белеп прокадын, минералдыг чемишчидилгелер, сера кислотазы, тудуг ыяжы, цемент, эптээр демир-бетон, мал саржаа, чалаң сүт продукцизы, соодукчулар, хеп чуур машиналар болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле планнар күүсеттинмээн. Нефть ажылдан кылыр болгаш нефтехимияның, хөмүр-даштың, элетротехниктиг үлетпүрүнүң, аар болгаш транспорт машина тудуушкунунуң министерстволары чардынган керөөлер болгаш күүселдеге үүлээп алган нарядтар ёзугаар хереглекчилерге продукция бээрин долу хемчээлге хандырбаай.

1982 чылдың бирги чартыында чиг-эттиниң материалдарның, одаар түүлдүп болгаш энергиявыл камналгазы чедип алдынган. Ынчалзажок чамдык каттыжышкыннар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар материалдыг курлавырларның артык чарыгдалын болдурган.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртем-техниктиг программаларны боттандырып, витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны, органиктиг кадыг чемишчидилгелерни бээрииң планнары чедир күүсеттинмээн.

Чемиштиг бүдүмелдерни 100 хуу кылдыр санаарга минералдыг чемишчидилгелерни 10,4 миллиоп тоннаны, 1982 чылдың бирги чартыындаазында дөңнээрге 451 муң тонна хөйнү, мал чемнеринге химиктиг немелделерни 308 муң тоннаны, азы 1981 чылдың бирги чартыындаазындан 12 муң тонна хөйнү берген, планнары күүсеттинген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуп түүлдүг деп көргени Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле идепкейлиг ажыл калбарган.

Далай транспорту-биле сөөртүлге планы ажыр күүсеттинген даштыкы эжиндиришкинге план база четкеп, немей өзүлде 8 хуу болган. Далай порттарыига түдүрерлүүрер ажылдар планы 107 хуу күүсеттинген.

Ниити ажыглалдың хем транспорту-биле чүк саарылгазының база чүк сөөртүлгеининң планы күүсеттинген.

Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту-биле пассажир аргыштырарының планы күүсеттинген.

Газ дамчыдылгалары-биле садар газлы бээрп 1982 чылдың бирги чартыы-биле дөңнээрге 16 миллиард куб. метр көвүдээн, планы ажыр күүсеттинген.

Агаар транспорту-биле 50 миллиоп ажыг пассажирни аргыштырган. Пассажир аргыштырарының болгаш улус ажыл-агыйының адырларын хандырарының талазы-биле ажылдарның чартык чыл планы күүсеттинген, а ниити сөөртүлге планы чедир күүсеттинмээн.

Харыдзаа бүдүрүлгелериниң продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле планы күүсеттинген болгаш оон немей өзүлдези 5 хуу болган.

Күрүнеиин капитал садыышкыннарының ачызында кол фондуларны ажыглалга киирериң болгаш дыка хөй бүдүрүлге күүселериниң планы күүсеттинмээн. Дыка хөй тудуг организацнялары тудугуп барааи продукцизының хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүп өзүлдезиниң болгаш ажылдарның ботүнезин чнигедиринин талазы-биле онаалдаларны чедир күүсетпээн.

Улус ажыл-агыйында ажылчынарның болгаш албан-хаажакчыларның саны чартык чыл дургузунда ортумаа-биле 113,9 миллиоп кижи болган болгаш 1981 чылдың бирги чартыы-биле дөңнээрге, 1,2 миллиоп кижи хөй болган.

Улус ажыл-агыйында ажылчынарның болгаш албан-хаажакчыларның айда ортумаа ажыл төлевири 2,7 хуу өскеи болгаш 177 рубль четкеп.

Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 4 хуу үлгаткан.

1982 чылдың бирги чартында социал хөгжүдениң болгаш чонпуң чаагай чоруун бедидериниң талазы-биле хемчеглерни боттандырган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 143 миллиард рубль болган.

Бараан саарылгазы үлгатсадаа, чамдык бараанларга чоннуп озуп турар негелдези амдаа долузу-биле хандыртынмаан.

Совет Эвиделиниң даштыкы садыг саарылгазы эрткен чылдың ол үези-биле дөңнээрге өскеи болгаш 58 миллиард рубль болган.

Чонга чедирген амыдыралхандырылга ачы-дузазының хемчээли 5,1 хуу үлгаткан, оон иштинде көдээ черлерге 5 хуу үлгаткан.

Күрүне, кооператив будүрүлгелериниң болгаш организацияларының (чүрттелга-тудуг кооперативтерни кириштирбишаан) база колхозтарның акша-хөреңгилериниң күсели-биле ниити шөлү 30 миллиоп дөрбелчин метр 590 муң чаа чаагайжыттынган квартираларны ажыглалга киирген. Кончуг хөй санныг хуу чүрттелга базыцнары чонпуң бодунуң хөреңгизи-биле болгаш күрүне чээлизиниң дузазыбиле база туттунган.

92 муң өөреникчи олуттуг ниити өөредилге школаларын, 111 муң олуттуг школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, 14 муң орушуг эмнелгеринн, бир ээлчегде 28 муң кижини хүлээп алыр амбулатор-поликлиниика албан черлерин болгаш социал-культура хереглелиниң оон-даа өске дыка хөй тудугларын ажыглаар кылдыр дужааган.

Оон-биле чергелештир чүрттелга базыцнарының тудуунуң болгаш социал-культура хереглелиниң чамдык тудугларының чартык чыл планы чедир күүсеттинмээн.

Чүрттакчылыг черлерни чаагайжыдары болгаш газчыдары үламчылап келген.

Бойдус камгалаарының төлевилеттинген программазы күүсеттинин турган. Агаар болгаш суг бассейиилерин камгалаарының, арга-арыгны катап тургузарының, черлерни катап ажыглалга киирериниң талазы-биле хемчеглер боттанын келген.

Газ-доозун доозуп алыр тургузуттарны, суг арыглаар тудугларны ажыглалга киирериниң болгаш оон-даа өске онаалдаларны күүседириниң талазы-биле дыка хөй бүдүрүлгелер хожудан турар.

Чүрттуң ниити өөредилге школаларынга 44,3 миллиоп кижи, профессионал-техниктиг өөредилге черлериие 4 миллиоп (оон иштинде ортумак училищелерге 2,2), ортумак тускай өөредилге черлерииге 4,6 миллиоп, дээди өөредилге черлерииге 5,3 миллиоп кижи өөренип турган. Бо чылын ортумак эртемнп 5 миллиоп оолдар болгаш кыстар чедип алган.

Улус ажыл-агыйынче 2,1 миллиоп специалистерни, оон иштинде дээди эртемнит 0,8 миллиоп кижини болгаш тускай ортумак эртемнит 1,3 миллиоп кижини чоруткан.

Совет Эвиделиниң чонунуң саны 1982 чылдың июль 1-де 270 миллиоп кижи болган.

(СЭТА).

Рамиль Файзуллович Ахтямов. «Тыва кобальт» комбинадында ажылдап турар. Ол ажылга харыысалгазы, кызымак болгаш төлептиг чоруубиле гидрометаллургия цехиниң коллективинде хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи апарган.

Баштай ол канчакчы болуп ажылдап тургаш, кежээки курска кирип алган, аппаратчик мергежилдп чедип алган.

ЧУРУКТА: аппаратчик Р. Ф. Ахтямов.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СУГГАТЧЫЛАР ЗВЕНОЗУ

Чайгы хүнүң эртенги хереллери шонуп келирге, хонгур чөр суггарып хонган суггатчы звеноиуң кежигүннери чангыс черге, бичии дөн кырында чыглып келгеш кылган ажылын соңуурган көрүп турганнар.

Суггатчылар бо дүнеки ээлчегде база багай эвес ажылдааның, ээлчег нормазын ажыр күүсеткенин, суггарган шөлүнүң шынары эки болганын түүвеп чугаалашканнар.

—Бо Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөлэ» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында Дамчайоол Ондарга удурткан суггатчы звеноиуң ажылынын чоруп турары-дыр.

А. ОИДАР.

Хоорай—көдээге

ҮЛҮҮН КҮҮСЕТКЕН

—Сөөлгү он ажыг чылдарны улаштыр көдээниң ажылынчыларынге дузалажып, мал чеми белеткежип келдивис. Ол үениң колдуун маиаа. «Х Улуг хурал» совхозка эрттнрген, ам база келгенивис бодур—деп, В. Г. Анисимов чугаалай-дыр. Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазының болук сигенчилериниң совхозтуң Кызыл-Чыраада келгени совхоз төвүнге-ле дынналган.

— Планнар кайы хирел, канчаар ажылдап кирдиңер Василий Григорьевич?

— Автобаазз коллективи 25 тонна сиген кылыр планныг, ону үш хүн кылгаш күүседиптивис. Ам совхозтуң сиген хүдээп алыр комиссиязынга хемчээткеш, дужаарывыс ол. Оон соонда ниити эмнелге коллективиниң сиген планынче кирер бис. Ниитизиие каттыжкаш 100 тонна сиген кылыр соруглалыг бис. Бо чылын сигеннп үнгени эки болгаш дүжүткүр-дүр.

Эрткен чылын үнүш, дүжүт багайда бо девискээрден 115 тонна сигенни белеткээш, совхоз директиязынга, баян-колчуларга мактатканын ол чугаалады.

Ниитизиң малынга чем белеткээри-биле автобаазадан 20 кижи ында ажылдап турар. Оларның аразында чыл бүрүде сигенге ажылдаан, аргадуржулгадыг Александр, Анатолий Попов алышкылар, Михаил Кадин, чолаачы Роля Дагбалдай дээш өскелериндаа адап болур. А Василий Анисимов коллективтиң сигенчилерин чылдың-на удурткан келген, бо чаагай херектиң ёзулуг мастери.

Наймысылал Кызылда эмнелге коллективтери-ле хөй, уруглар эмнелгелери, туберкулёзка удур эмнээр диспансер, онкология дээш оон-даа өске. Ол бүгү коллективтерниң белеткээр ужурлуг 75 тонна сигенни үстүнде биижээнивис автобаазаның сигенчилери кылыр хүлээлгени алгаш, хол дыңзыг ажылдап киргеннер.

С. ТАС-ООЛ.

Кызыл район.

БАШТАЙГЫ САРААДЫ

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының аът ажаакчызы, олла көдээ Советтиң депутады Хүр-оол Ондар мал чемнинп белеткелинге үр чылдарда улаштыр идепкейлиг киржип келген. Эрткен чылын ол бодунуп тургузуп алган бригадазы-биле совхозунга 35 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээш, бригадалар аразында социалистиг чарыштын мурпуку одуруупче үнген.

Чоокта чаа ол база беш кижи составтыг звено тургузуп алгаш, мал чемниң белеткелинче кирипкеи. Оон звеноза 30 тонна эки шынарлыг сигеи белеткээр хүлээлге алгаш, ону күүседиринче хей-аттыг киришкеп. Каш-ла хонганда оон звеноза Хемчик унунуп ЭргиӨдек деп черде бир улуг сараатты тургускан. Ол звено алган хүлээлгезин бүдүп чартык патап ажыр күүседир сорулгапы салган. Звено баштайгы 20 тонна сараатты тургускап.

О. БОРАШ.

НОГААН ЧЕМИШ

«Тыва» совхоз тургустунганындан бээр 20 чыл болган. Оон ажыл-ишчилери юбилейни багай эвес көргүзүглер-биле уткаан. Чартык чылда совхоз күрүнеге 12 тонна дүк дужаар планын 16 тонна чедирген, 70 тонна эъдин база дужаап алган. Амгы үеде совхозтуң 25 муң хою эки ортуг серии тайгаларда чайлап, семирип турар. Хойжулар Т. Күулар. С. Ондар, М. Моңгуш олар бир хойданпа 3-3,3 кг дүктү кыргып алган. Күрүнеге садар шарылар кадарып турар Д. Күулар, Г. Ондар, А. Күулар болгаш өскелер-даа хонукта бир шарыдан 900 грамм немелде дөңзинп ап турар.

Совхозтуң хоочун хойжузу Шууракай Довуучуович Сат-биле ужуражы бээрписке-өөрээп сеткилип мынчаар клеретти:

—Хөй национал акы-дүшпа улустарлыг Улуг Совет күрүневисте чаг иштинде бүүрек дег, аас-кежиктиг чүрттап чор бис. Тыва кижинин эки бедик, хөрээ хостуг. Ол чүнүң ачызы? Башкывыс В. И. Ленинниң «Тургускан Коммунистиг партиязының национал политиказын тыва черде боттандырып турарының үрет-түүнели-дир.

—Чеже чыл иштинде хойжулап турар силер, Шууракай Довуучуович?

—16 чыл ийин. Бо чылдарның дургузунда черде багай ажылдап көрбедивис. Кадыгдошкун, каан-халның кандыг-даа кыш, чай эртип турду. Ынчалза-даа хол кошкатпазп бис. Ам 770 ирт кадарып түр мен, бир ирт хонукта-ла 400 грамм немелде дөңзини берип тур.

Аъш-чем программазын боттандырарынга коммунист Шууракай Довуучуович Сат бодунуң улуг-хуузун киирип турар.

«Тыва» совхозтуң хоочун чолаачызы, коммунист Хеймер-оол Серээевич Ондар төрээн совхозунга он беш чыл эргургузунда шалыпчы ажылдап турар.

—Бо чартык чылда суг сөөртүр машина-биле 13210 тонна-километрпи эртим — деп, дүрекулгадыг чолаачы чугаазады.—600 кг ажыг бензинни камнап алдым.

Коммунист чолаачы бодунуп ажыл-ишчи үлегер чижээп аныяк өскенге, кады ажылдап турар өөрүнге херек кырында көргүзүп, оларга болунуң арга-дүржулгазын дамчыдып турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери оп-оп мындыг мурнакчыларынга чоргаарланып турар. Оларның шалыпчы ажынпың түүвелиниде совхозтуң экономиказы бижыгып турар.

Теве-Хая суур чыл бүрүде улам чаагайжып турар. Анза 50 орунлуг ясли-сад, суг алыр ады кудук база немей туттунар, өг-бүле бүргээ оргородтуг, хуу мал-маганны өстүрүп турар.

Аъш-чем программазын боттандырар төлээде, мал чеминиң баазазын улам калбартыр ужурлуг. Совхоз бо чылын механизастаттынган 2 бригаданы, 6 сиген кезер звенону мал чеминиң белеткелиниче кирген. Бо хүнперде олар 400 тонна хире силосту салган. 100 тонна сигенни бөлүп сараатгаан.

Совхоз кыштагларда болгаш мал семиртп азыраар черде хол-биле кылыр ажылдың 85 хуузун механизастаан.

Х. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

(№ 7 1982 ч, июль)

Бөгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ДАЛАЙДА ДАЙЫНЧЫ ЭЭЛЧЕГ

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнүң бүдүүзүнде ШДФ-нуң Кол командыланчызының оралакчызы адмирал Леонид Мазин ПМА-ның корреспондентизи Степан Федосеевтиң айтырыгларынга харыылаан.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү чүгле шериг далайжыларның эвес, бүгү совет улустуң чаячыл болган байырлалы. Шериг корабльдериниң парады, шериг-спорттуң маргылдаалар, флот ансамбльдериниң болгаш ботпувынгыр үраң чүүл коллективтериниң концерттери —бо бүгү совет флоттуң дайынчы күчүзүнүң көргүзүү болур. Ол хүнде шериг далайжылар, суг адааның болгаш суг кырының корабльдериниң тургузукчулары бодунуң чонунга, оларның тайбың күш-ажылын, Төрээн чүртүнүң далай кызыгаарын камгалаарынга белениң илеткеп турарлар.

— ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң бүгү хевирлери чүртту идегелдиг камгалаары-биле план ёзугаар сайзырап турары чажыт эвес болгай. Шериг-Далай Флодунга ол кайы хире хамаарылгалыгыл?

—Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне АКШ-тың амгы үениң суг кырының корабльдерин тудар, хөй сорулгалыг авиация-биле флотту чепсегдээр ажылды чорудуп эгелээн. Амгы үеде флоттуң кол күжү атомнуг суг адааның хемелери, далайның ракета чедирер авиациязы болу берген, кол чепсээ — янзы-бүрү сорулгалыг, ооң иштинде атомнуг чепсекти чедирер ракеталар болур.

Флотта өскерилгелер, ооң шаап халдакчы күжүн каш катап улгаттырган; корабльдериниң болгаш авиациянның ажыглаар аргазын бедиткен.

— Делегей океанында Шериг-Далай Флоду кандыг сорулгаларны күүседип турарыл?

— Совет флот — чүртүүн Чепсектиг Күштериниң кезээ, ол ССРЭ-ниң далай кызыгаарларын камгалаар чаңгыс сорулгалыг.

Совет дайынчы далайжылар ыраккы походтарга, океаннарга эжиндирип чоруун, далайлар талазындан камгалаарны эргежок чугула болуу берген. 50 чылдардан бээр океанның ракета-ядролуг флодун тургузар, суг адааның атомнуг хемелерин, болгаш НАТО-нуң өске-даа чүрттарының шериг кыжаныынга болгаш эндере чепсегленишкинге харыы кылдыр чүрттүң камгалаңыр аргазын быжыглаар. Чепсектиг Күштериниң дайынчы күүзүн бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчегларын ап турар. Ол хемчеглер Шериг-Далай Флодунга база хамааржыр. Совет Эвилелиниң кызыгаарын оң дөрт далай, океан чүп чыдар, АКШ-тың империалистери чаа дайынга белеткелдиг калбарткан. Дөрдегей океанының делгем районнарын хамыктың мурнунда ССРЭ-же үтландырган ракета-ядролуг чепсектиг старт шөлдери болдурган. Ынчангаш Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг кады ажылдажылга чүрттарының дайыл чок чоруун океаннар, далайлар талазындан камгалаары эргежок чугула болуу берген. 50 чылдардан бээр океанның ракета-ядролуг флодун тургузар, суг адааның атомнуг хемелерин, амгы үеде флоттуң кол күжү — ракета-ядролуг крейсерлер. Ооң шаап халдакчы күжүн каш катап улгаттырган; корабльдериниң болгаш авиацияның ажыглаар аргазын бедиткен.

— Делегей океанында Шериг-Далай Флоду кандыг сорулгаларны күүседип турарыл?

— Совет флот — чүртүүн Чепсектиг Күштериниң кезээ, ол ССРЭ-ниң далай кызыгаарларын камгалаар чаңгыс сорулгалыг.

Совет дайынчы далайжылар ыраккы походтарга, океаннарга эжиндирип чоруун, далайлар талазындан камгалаары эргежок чугула болуу берген. 50 чылдардан бээр океанның ракета-ядролуг флодун тургузар, суг адааның атомнуг хемелерин, далайның ракета чедирер авиациязы болу берген, кол чепсээ — янзы-бүрү сорулгалыг, ооң иштинде атомнуг чепсекти чедирер ракеталар болур.

Флотта өскерилгелер, ооң шаап халдакчы күжүн каш катап улгаттырган; корабльдериниң болгаш авиацияның ажыглаар аргазын бедиткен.

— Делегей океанында Шериг-Далай Флоду кандыг сорулгаларны күүседип турарыл?

— Совет флот — чүртүүн Чепсектиг Күштериниң кезээ, ол ССРЭ-ниң далай кызыгаарларын камгалаар чаңгыс сорулгалыг.

Совет дайынчы далайжылар ыраккы походтарга, океаннарга эжиндирип чоруун, далайлар эртеминиң үнелиин билип ап, дайынчы техникалыг болгаш чепсекти башкарарың сайзырапгайжыдыр, бодунуң далайжы база дайынчы билиин бедидип, тура-соруун бүжүктырып, далайга күштүг удурланыкчызынга удур демиселди чорудар эргежок чугула билиглерин ап турарлар.

Совет флот тургустунган төөгүзүнүң дургузунда чаңгыс-даа корабль эжелекчи сорулга-биле далайже үнмээн, кажан-даа өске корабльдерже халдап көрбээн, өске чүрттарның иштики хереэнге хөлбашпаан, оларның улустырын ок-боо-биле коргутпаан. Совет дайынчы далайжылар бойдустуң болгаш империалистиг чүрттарның агрессиязының түңнелинде аймылга таварышкан улустарга чаңгыс удаа эвес дузазын чедиргеннер.

— Делегей океанының делгемнеринге далайжылар суг адааның болгаш агаар-бойдустуң берге байдалдарында дыка үр үеде эжиндиришкинни чорудуп турар болгай. Шак мындыг байдалда оларның амыдырал хандырылгазын канчаар боттандырып турарыл?

— Дайынчы далайжылардың амыдыраа чүрттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш бүгү-ле үүлдерни кылып-турар бис. Эжиндиришкинниң байдалын бажыктырып, далайга күштүг удурланыкчызынга удур демиселди чорудар эргежок чугула билиглерин ап турарлар.

Совет флот тургустунган төөгүзүнүң дургузунда чаңгыс-даа корабль эжелекчи сорулга-биле далайже үнмээн, кажан-даа өске корабльдерже халдап көрбээн, өске чүрттарның иштики хереэнге хөлбашпаан, оларның улустырын ок-боо-биле коргутпаан. Совет дайынчы далайжылар бойдустуң болгаш империалистиг чүрттарның агрессиязының түңнелинде аймылга таварышкан улустарга чаңгыс удаа эвес дузазын чедиргеннер.

— Делегей океанының делгемнеринге далайжылар суг адааның болгаш агаар-бойдустуң берге байдалдарында дыка үр үеде эжиндиришкинни чорудуп турар болгай. Шак мындыг байдалда оларның амыдырал хандырылгазын канчаар боттандырып турарыл?

— Дайынчы далайжылардың амыдыраа чүрттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш бүгү-ле үүлдерни кылып-турар бис. Эжиндиришкинниң байдалын бажыктырып, далайга күштүг удурланыкчызынга удур демиселди чорудар эргежок чугула билиглерин ап турарлар.

Совет флот тургустунган төөгүзүнүң дургузунда чаңгыс-даа корабль эжелекчи сорулга-биле далайже үнмээн, кажан-даа өске корабльдерже халдап көрбээн, өске чүрттарның иштики хереэнге хөлбашпаан, оларның улустырын ок-боо-биле коргутпаан. Совет дайынчы далайжылар бойдустуң болгаш империалистиг чүрттарның агрессиязының түңнелинде аймылга таварышкан улустарга чаңгыс удаа эвес дузазын чедиргеннер.

— Делегей океанының делгемнеринге далайжылар суг адааның болгаш агаар-бойдустуң берге байдалдарында дыка үр үеде эжиндиришкинни чорудуп турар болгай. Шак мындыг байдалда оларның амыдырал хандырылгазын канчаар боттандырып турарыл?

— Дайынчы далайжылардың амыдыраа чүрттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш бүгү-ле үүлдерни кылып-турар бис. Эжиндиришкинниң байдалын байдалып ба-рымдаалап тургаш, чемин эртем нормазын ёзугаар организастаан. Корабльдериниң хүүда составынга эки шынарлыг чем продуктуларын долу хемчээлдин-биле берип турар. Дайынчы походтар үезинде эмчи хандырылгазын чогуур деңнелде тургускан. Матростарның, старшиналарның, офицерлериниң культурлуг дыштанылгазын эки организастаар, күш-дамыр сайзыралдың катан тургузар арганар бар.

Совет Эвилели АКШ-ка удурланыштыр шериг баазаларын өске девискээрлерде түпкүй турар. Ырак болгаш үр хуусаалыг эжиндиришкиннер үезинде кол-ла кызагейни дайынчы корабльдерни материалдыг дериг-херекселдерниң бүгү хевирлеринде хандырар хемчеглерни ап турар.

Күчүдүг дайынчы техниканы ходда түткан кижилер дугайында сагыш салыры — флотту кезээде дайынчы белен тургузарының чугула фактору деп санап турар бис.

— Совет дайынчы корабльдер дыка хөй күрүнелерниң порттарынга доктаап турар. Ооң сорулгазы чүл?

—Сөөлгү чылдарда совет шериг корабльдери дыка хөй чүрттарның порттарынга эш-хүүзүү болгаш ажыл-агыйыны ёзу-биле чораан. Олар боттарының ажыл-херектери, быжыг чүрүм-сагылга-биле Совет күрүнениң, ооң Чепсектиг Күштериниң ат-алдарын бажыглаарын хандырып турар.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң аку-дунма социалистиг чүрттарның шериглери, флоттары-биле дайынчы кады ажылдажылгазы доктаамал хөгжүп орар. Ол янзы-бүрү хевирлиг. Бот-боттарының чүрттарынга баары, өредилге эрттирери, дружулга солчуру болгаш өске-даа хемчеглер шериг-далай уран чүүлүнүң чугула айтырыгларынга, талазы-биле чаңгыс аай үзел-бодалдарны ажылдан кылыр, хууда составтың дайынчы мергежилин доктаамал сайзырангайжыдар аргазы бээр. Бистиң аравыста хөй талалыг харылзаалар аку-дунма чүрттарның дайынчы эвилелин бажыглаар, агрессияны ойтур шаварынга олзарның армияларының болгаш флоттарының дайынчы аргазын бедидер.

(ПМА).

Бистиң чаңгыс чер чүрттугларывыс

ЧҮГЛЕ ТЕРГИИН ЭКИ

«Тыва тудуг» трестиң тудугжузу чораан Хертек Маадыр Сибирьниң Кызыл Туктуг шериг округунуң бир гарнизонунга чедип келген. Чаа черге келгеш, бодунга таарыжыр эш тып алырын, шериг албаны чүден эгелээрин баштай ол бодаан. Авазы Анай-Саар Мыскыровнаның үдеп тура чагыы сагыжынга киргеп.

— Баштайгы хүнден эгелээш кызымак бол, шериг кижиниң албан-хереэ тайбың үеде безин хөй, аңаа төлептин-биле бараан болур херек.

Чаа келген солдаттарны эки хүлээп алган. Маадырның чаңгыс чер чүрттугларының, дружулгалыг эрлер безин бар болган. Аңаа өөрүнчүг, хөлүт болу берген. Таңды чурттуг Түлүш Кызыл-оол-биле ол бичүктежии алган. «Бо кижиге дөмей болуп көрейн» деп, ол дораан-на бодаан. Түлүш шынап-ла кончуг эки үлегерлиг эштиниң бирээзи болган. Ленинчи өрээлге полктуң солдаттары Төрээн чурт дээш канчаар демисежии, шериг албаны эрттирип чораанының болгаш эрттирип турарының дугайында беседа эрткен. Аңаа Түлүш Кызыл-ооллуң дугайында дыка хөй эки сөстерни чугаалаан: күш-ажылчы, дидим, сагыш човангыр, дыкнангыр болгаш ооң-даа өске.

Бо бүгү Маадырга баштайгы үелерде улуу-биле дузалаан.

Түлүштүң хереэн солдат алларының бүгү демдектери каастап чоруур. Бо төлептиг комсомолчу-дайынчы «Ботботтарывыстан өөренип, шүүлтү бурунгаарлап ор бис» деп кыйгырыг-биле шериг албанын эрттирип турар, оңу кезектиң солдаттары болгаш сержантылары деткээн. Эш хуунуң дузазы болгаш ботботтарынга деткимче болза дайынчы коллективтиң амыдыралының пормазы болур.

Бөгүн аңаа дайынчы Хертек Маадыр дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиин, часпас адыгжы, спортчу.

Шеригге эки чаңчылдар ынчалдыр дамчып кээп турар, чүте дээрге солдаттарны патриот, интернационалчы, коммунизм тургузукчузу совет улустуң эң эки үлегер-чижээнге кижиндип турар.

Ю. САВОСТИН,
офицер.

ДАЙЫННЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

1941 чылдың июнь 22. Златоустуң инженер-шериг училищезиниң Чебаркуль станциязының чайгы лагерьлеринге Кызыл Армияның келир үедеги командирлери — курсантыларның тайбың өредилгези эртип турган. Училищеге хенертен дөвүрээнин медээни чарлаткан. Дайын деп коргунчуг сес даңнаарын кымдаа бодаваан. Каш минута эрткенде училище бүдүн составы-биле чыскаал сургуулунуң шөлүнге турупкан. Митинг болган. Аңаа фашистиг Германияның бистиң чүртувусче оор ёзу-биле халдаанының медээнин дыңнаткан. Бистер —курсантылар, командирлер болгаш политажылдакчылар Төрээн чүртувустуң камгалалы дээш демиселге чаңгыс кижи дег кирижип, дайзынны сылба шаап узуткаарынга белениивисти даңгырадыбыс.

Өредилгениң каш дакпыр күженишкинниг хүннери эгелээн.

1941 чылдың август 16-да болган митингиге училищени доосканывысты чарлаан, кижи бүрүүнге лейтенант эргени тывыскан. Белүктер август 20-те чедир аңгы-аңгы шериг кезектеринче чорупкан. Бистиң бедүк Саратов областың Вольск хоорайже аъттанган. Аңаа 346-гы адыгжы дивизия тургустунган. Ооң составынга кирген сапёрлар ротазының командирингге томуйдаттым. Дивизияның кезектеринии белеткел өредилгези үр болбаан. Декабрь 1-де бистиң дивизия мүрнүу-барыын фронтуже кирипкен. Дивизия разведказының составынга мээн сапёрларым база кирген. Разведка бөлүүн баштаары мээ онаашкан. Баштайгы дайынчы сагыл четтириишкинним ол болду.

Дивизияны Барыын чүкче эдертии ора, ак хеп кеткилеп алган, үжен шаа кижилиг немец разведказга бистиң бөлүк хенертен ужуражы берген. «Бүзээлептээлинер!» — деп команда бердим. Бисти эскерии каап чыда дүштүлер. Аткылажыышкын эгелээн. Мээн дайынчыларым кашпазгайы-биле немецтерни долгандыр бүзээлепкен. Белүктүн чартыы узуткаттырган, артканы туттурган. Дүн үжергге, чоогунда суурже кирип, хайыраан көрдүвүс. Ында немецтер бар болду.

Дан хаалазы чаа-ла чыпкан орда, дивизия күчүлүг «Ураа»-биле суурже шаап киргеш, немецтерни узуткан чок кылдывыс. Хаяа үйгута аллынган чытыан дайзыннар биске үдурланыр чай албаан. Суур хоспазган. Хонукта 40-50 километрни эртип чораан, дивизим дайзынны эжек сүре мызырты сывырып келген.

Дээди Кол командылалдың дузаалын ёзугаар бистиң дивизинни Барыын фронтуже октапкан. Ооң соонда Степь, Воронеж, тен болгаш ооң-даа өске фронтуларже...

Кирейково суур дээш тулчуушкунуун шагы чөөкшүдээп орган. Дайзынның миналыг шөлдерин арыглап, демир-дузак моондактарын аштап, танкыларга болгаш чадаг шеригге орукту ажыдып чордувус. Суур дээш тулчуушкунче эртенгинии дөрт шакта кириптивис. Күүлүг «Катюшалар», «Андрюшалар» боттарының эргезинде мениин турган. Ша-даа четпээвде дайзынның күжү кезүлдүр шагзырап эгелээн. Аар чидириг-биле немецтер дүжүп берген. Туттурганнар саны база чок. Кирейково хосталган. Дайзын орузунга таварышкан хоорай, суурларны эрттедип, хуюктап, дериин үүгедиин уламчылавышаан өткээрлеп бар чораан.

Госпиталь сөөлүнде 1943 чылдың эгезинде мени Сталинабад (амгы Душанбе) хоорайже чорудупкан. Аңаа 93-кү адыгжы бригада тургустунуп, белеткенип турган чүве-дир. Мени аңаа инженер хереэнин начальнигинге томуйлаан болду.

1943 чылдың июньда бистин бригада Барыын фронтуга келгеш, 138-ки адыгжы дивизияның составынга кирген. Мен аңаа 18-ки армияның 179-ку ангы сапёр батальонунуң командири апардым.

Бистиң дайынчылар дүрлүн дивейи дидим тудушкаан. Барыын чүкче чылын орган. Днепрниң солагай талазында Украинаны хостаары эгелээн. Дивизия Днепр эрииниге келген. Хемни дайылдашпышаан кежери — кол сорулга ол. Днепрниң солагай талазынче дивизияны кежирерп-биле салчыгаштар кылыры мээн батальонумга онаашкан. Сапёрлар дүн. хүн чок ажылдап келген. Чоокавы суурлардан, чүрттакчылыг черлерден хемелер, досказрлар дилеп ап турдувус. Ол-ла бүгү чүвелер-биле чадаг шеригни кежирер харыысалга база биске онаашкан. А кежер черинге Киевтиң мүрнүу талазы. Бавев хоорай чоогу чүве. Днепрниң ол талазы эрии—кадыр, үүрмек даштыг.

Хем кежер шак-даа келген. Эртенгинии дөрт шак. Команда ёзугаар бар турган херекселдериис-биле хемче дүлүүн кириптивис. Хемниң ортузунга чорувуста, немецтер бисче от ажыда берди, дөрде бомбалакчы самолёттар. Хемни кежип четтигипкеннер дайзынга удур демиселди, өөрүнге дузалажып турганнар.

Дивизияның сорулгазы — Новогеоргиевск хоорайны хостаары. Дайзын хоорайга быжыгланып алган болгаш бистиң кезектеривисти күч үндүреринче албадап турган. Маңаа сапёрлар онза дидимин көргүскеннер. Днепрни дайылдашпышаан кежерине эрес-дидим чоруу дээш эвээш эвес сапёрлар, адыгжылар орденнер, медальдар-биле шаңнаткан. Мен Ада-чурт дайынының орденинин 1-ги чергези-биле шаңнаттым.

1944 чыл... Совет Армия гитлержи аг-шеригни барыын чүкче улам хандыр сывырып бар чораан. Волгага, Орлов-Курск дутазының болгаш Украинаның, солагай талакы кадыг-дошкун тулчуушкуннарынга аштырыышкыны дээш удурланыкчының өжээн негээр шаа чок болуп бар чораан.

Украинаның солагай талакы эрик талазын хостаан соонда, бистиң дайынчыларывыс элээн каш улуг шаап халдаашкын операцияларын кылгылаан. Оларның бирээзи Корсунь-Шевченко операциязы.

1944 чылдың январь 12. Дээди Кол командылал чери Корсунь-Шевченко районунда турумчаан дайзынны бүзээлээш, чок кылып узуткаарыч даскан. Ол операцияга Бирги, Ийиги Украин фронтуларының (командылакчылары армия генералдары И. Ф. Ватутин, И. С. Конев) дайынчылары база киришкен. Оларны Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков харылзаштырып турган. Чээрби дөрт хире хонук дургузунда үргулчүлеп келген чидиг тулчуушкунга немец фашистиг эжелекчилер аштырыышкынга таварышкан: дайзынның ол дивизиязы, бир бригада бүзээлеткеш узуткаттырган. 55 мун фашист солдаттар, офицердер өлүрткен болгаш балыглаттырган. 18 мун ажыг солдат туттурган.

Совет Чепсектиг Күштериниң бо чайынналчак тиилелгезин Москва 1944 чылдың февраль 18-те салютпан ёзулаан.

И. ВАСИЛЬЕВ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалиди.

«Октябрь революциязы» крейсер бодунуң адын хамаатыы дайынның чыдарында аныяк Совет Республиканы камгалаан, Ада-чурттуң дайынының үезинде Ленинградты камгалаар дээш туэчуушкуннарга кургаг чер дайынчыларын оду-биле деткип турган Балтий флодунуң алдарлыг кораблиндеп салган алган.

Чаңчыл ёзугаар крейсерде бистиң чүртувустуң янзы-бүрү нациязының өөлдары шеригге албаның эрттирип турар. Ам ында ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш кылбарган.

ЧУРУКТА: Грузиядан келген мелиоратор матрос М. Давитулиани бодунуң төрээн черинде чаартылгалар дугайында эштеринге чугаалап берип тур.

Ленинградка Нахимовтуң шериг-далай училищезин тургускандан бээр дөртеп сантылар — фронтучуларның урутлары, дайын үезинде ада-иезин чидирген өскүстер келген.

ЧУРУКТА: шлюпканы тергиин эки шиңгээдип алган **Алексей Борисовский. Игорь Попаков, Алексей Молчанов, Константин Дундиков.**

СЭТА-ның фотохрониказы.

Армияның болгаш

Флоттуң амыдыралындан

ТУРКЕСТАННЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Н. кезектиң дагда өредилге төвүүнүң девискээринге дайынчы өредилге болгаш ажыл-иш даң бажында-ла кыптыгыш эгелей бээр. Даглыг черниң бойдус байдалынга таарыштыр тургускан өредилге программазын ёзугаар эртип турар дайынчы белеткелдиң залчеглиг кичээлдериниден дайынчылар мергежилин доктаамал бедидип ап турар.

Дайынчы машиналар башкарарынга даглыг черниң оруу амыр эвес. Улуг лейтенант В. Скибаның командылааны кезээниң дайынчылары даглыг черниң кадыр-берт оруу-биле чүктүг машиналарны чыдыңы кандыг-даа үезинде бидиилиг башкарып, агаар-бойдустуң берю үелериинде бедик сорулгазын тергиин эки күүседип турар. Хостуг үезинде олар класстар дерилгезинче бүрүн киритпер. Ынчангаш оларның харыылап турары өрээлдер болгаш класстары көскү агитациянның чаа хевирлери-биле удаа-дараа дериттинген турар.

О. БЕДУЛА,
капитан.

ОДЕССАНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Черниговтуң Ленинчи комсомол аттыг ужудукчуларның дээди авиация училищезиниң курсантызы Иван Матейко чалгынныг машиназынга олурупкаш, агаарже баштай ужугун үнген хүнүнден бээр чаярби чыл эрткен. Бо үениң дургузунда Иван дайынчы техниканың дыка хөй хевирлерин өөренип ап четтигипкен. Ол ужудукчу-снайпер болган. Амгы үеде Иван Матейко аныяк авиаторларның кижизидикчизи, дружулгалыг дагдыыкчызы. Коммунистиг алдарлыг күш-ажылы «Төрээн чурт дээш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерынге бараан болуушкун» орденниң III чергези-биле үнелеткен.

Гвардия подполковниги коммунист И. Матейкону дайынчылар ынчангаш хүндүлээр.

М. СИДЕЛЬНИКОВ.

ОРТАА АЗИЯНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. 1-ги класстың шериг ужудукчузу гвардия майору А. Федченко командылаан эскадрилья авиаторларының мурнунда салдынган сорулга мындыг: элезиниг куруг ховуда турумчаан «дайзынның» ракета-ядролуг чепсээниң тургустунган черин дилеп тыыкаш узуткаар.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турзажок. 1-ги класстың шериг ужудукчулары гвардия майорлары В. Гадахов, И. Романюк, гвардия капитаны Ю. Городничев, эскадрилья командириниң политкезек талазы-биле оралакчызы гвардия майору М. Солнцев олар удурткан бомбалакчы самолёттар экипажтары бедик мергежилдиин көргүскен.

Дайзынның агаардан халдаашкынга удур камгалалын дидим үдээп ап, оларга күштүг согугну чазыг чок бербишаан, экипажтар сорулгазының районунче үнүп келгеннер. «Дайзынның» күштүг чепсээн олар баштайгы халдаашкында-ла узуткан каан.

В. ПРОХОРОВ,
подполковник.

СИБИРЬНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Н шериг кезээниң специалистери айыткан районда дайынчы техниканы чажыды-биле чораан, кывар-чаяр материалдарны чедиргеш, ону кудар өредилге-дайынчы даалганы алган.

Дайынчы даалганы улуг лейтенант А. Воробьевтуң дайынчылары эрестиг күүседткен. Бүгү техниктиг хереселдерни чогуур хуусаазында белеткээн, кывар-чаяр материалдарны кудары шын, организастыг эрткен. Специалистер салдынган сорулганы күүседткеш, кожуп чоруур агрегаттарның септелгезин кылган.

Специалистериң кылган ажылы эки үнелелди алган.

И. БЕКИШ,
майор.

ДАЛАЙЖЫ—ТАЙБЫҢ ИШТЕ

Алдан чылдар үезинде Кызыл хоорайның чаңдык чүрттакчыларының бажыңнарынга, ниитиниң чемненилге черлеринге илиг аъш-чемни кашла минуталар иштинде хайындыра каапкан баштайгы газ плиталары тыптып келгилээнинин соон дарый каш-ла чыл болганда, ак-көк экраннар (телевизорлар) көргүзүп эгелээн. Ам бистиң республиканың ырак-чоок хоорай, суурларында, малчын фермаларында, хойжу бригадаларында Ильичиниң лампочкалары, ак-көк газ суугулар, радио, телевизорлар киирпинээн чер барык чок.

Ол бүгү техниктиг депшилге бо чылын тургустунганындан бээр төөгүлүг 60 чыл болур оюн демдеглеп эрттиреринге белеткенин турар бистиң төй националдыг төрээн чүртүвүс — ССРЭ-ниң ниитилел-политиктиг ажыдырылының түдүш кезээ апарган. Ол бүгү нарын техниктиг дериг-хереселдерни дүн-хүн чок башкарып, доктаамал ажылдадып турар төй санныг инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразында ам тыва национал кадрлар хөйү-биле өлүп келгилээн.

Оларның бирээзи, бистиң республиканың Телевидение болгаш радиодамчыдыга талазы-биле күрүне комитединиң ажылдакчызы Алексей Монгуш — Кызылдың телевидение студиязының улуг телеоператору. Ооң ёзулуг нарын электроника-биле таныжылгазы ортумак школа дооскан соонда Кара-Далайның шериг флодунга идиктиг албанга эгелээн. Аңаа дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тереңнеринин бирээзи болган. Дайынчы далайжы ам тайбың иште база эрес турасоруктуг болуп, онаашкан ажылынга он чыл ажыг ажыл-

Э ш-ө ө р дугайында

дап, дружулгалыг, бедик мергежилдиг бирги чергениң телеоператору апарган. Бодунуң билиг-мергежилин кады ажылдап турар эш-өөрүнге күзелдии-биле дамчыдып берип, боду база олардан өөренип, билиг-мергежилин, ажылга арга-дружулгазын чуткулдуг бедидип турар.

Алексей ооң аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитиктиг, ажылдап турар организациязында профзиилел комитединиң кежигүнү, эки турачы улусчу дружинник, үлегерлиг аныяк ада — ооң уруглары Урана биле Алеша алышкылар ам школчулар. Монгуштуң база бир хандыкшылы — фотография. Төрээн Тывазының улус ажыл-агыйының аныбүрү адырларының амыдыралын, ажыл-чорудулгазын, мурнакчы кижилерни тырттырган чуруктарын республиканың солуннарынга парладып, эки чогаадыкчы деңнелге кылган фотокинорепортажтарын телевиденииге көргүзүп турар. «Шынга солуннуң фотоконкурузунга ол идепкейлиг киржип, шаңналдыг черлерни ап келген. Ооң тырттырган чуруктары республикә делегелгелеринге база киришкен.

Л. АНАЙ-ООЛ.

ФРОНТУЧУНУҢ А Д Ы-Б И Л Е

Шүй — Тываның бир чараш бойдус чүрүмелдиг будунунда турар суур. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынынга киришкен чаңгыс чер чүрттугларывыс— экер-эрес эки турачыларның бирээзи Нордуп Кудурукпаевич Хомушкунуң өскен, төрүттүнгеп суур. Нордуп Кудурукпаевич Украинаның Ровно хоорайын немец-фашистиг эжелекчилерден хостажыр дээш кыптыкпан чидиг тулчуушкунга ажы-тынындан чарылган.

Чүрумелдиг чараш Шүйүнүң чагагайжыттынган төп кудумчуу база Шүй ортумак школаларының пионер дружиназы эки турачы Нордуп Кудурукпаевич Хомушкунуң адын эдилээн. Школаның чанында фронтучуга тураскаатқан мемориалдыг тураскаал бар. Школачылар болгаш суурнуң чүрттакчылары тураскаалды кадагалап, ооң чанында чечек өстүрүп, ариг-силиг ажаал турар. Пионерлерниң байырлыг чыыштар эрттирер чери ол. Чылдың-на Тиилелге хүнү — май 9-та эки турачыга тураскаал чанында, школа девискээринде, шүйжулар чыллыы кээр. Пионерлер Тиилелге хүнүнге тураскаатқан улуг чыыжын эрттирип, дириг чечектерни салып, тураскаалга мөгейип турар.

Шүйжулар фронтучу чаңгыс чер чүрттуунуң адын ыдыктыы-биле ынчаар эдилеп, аңаа чоргаарланып чоруурлар.

Сундуй-оол Кудурукпаевич Хомушку мээң ачам. Ол эки турачы Нордуп Кудурукпаевичиниң кады төрээн дуймазы. Фронтучу кырган-ачаевистиң ажы-төлүн эки билир мен. Ооң уруглarының аразы Сендээ Чочуевна Хомушку ажы-төлүнүң аразында, уруглarының уриг-дарыын өстүрүп, аас-кежиктиг чүрттээн орар.

Эки турачы кырган-ачаевистиң адынга телептиг болур дээш чүткулдуг өөренип, күүжүлгеге ынак болур дээш демисежип чүүрүр бис.

Т. СУНДУЙ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Бөгүн — Садыг ажылдакчыларының хүнү

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Июльдуң сөөлгү воскресеньези—Садыг ажылдакчыларының хүнү. Чүрттүн күрүне болгаш кооперация садының ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалын бүгү совет улус-биле кады чыл бүрүде демдеглеп. кижилерниң чаагай чоруу дээш кылып келген ажыл-херээн түңнеп, чаа сорулгаларын тодарадып турар.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак Аъш-чем программазын боттандырарының тудуш кезээ болуп садыгны хөгжүдеринче база чонну садыг-биле хандырарынче улам-на улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинин соонда бо талазы-биле чүгүл доктаалдар үүлгээн алдынган. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму совет садыгны улам ыңай хөгжүдерин ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының бирээн кылдыр санаттырып турар. Хөй эвес кижилиг коллектив шыпаң-ла мурнакчыларның олуруундан дүшпейн-даа келген болгаш социалистиг чарышка доктаамал мурнуку одурулда чорун турар. Олар бо чылдың бирги чартыында баран сазырылгазының планын 104,5 хуу күүсеткен.

План күүселдезинден аңгыда олар садыгның культуразын бедидеринче, садың алыкчыларга аң таарымчалыг байдалдарны тургузарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Магазинниң иштиг кезээде арыг-силиг, бараанларны эмге-секселиктиг салган.

ЧУРУКТАРДА: магазинде келген садың алыкчылар; садыгжы Галина Сат биле дузалакчы Валентина Кара-Сал.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Садыг ажылдакчыларының хөгжүдерин үдэргеш, ССРЭ-ниң 60 чылының үүрмектеп садар бараан сазырылгазы онгу бөш чылда 101,3 хуу, 1981 чылда 102,5 хуу, бо чылдың бирги чартыында 102,1 хуу күүсетинген. Кадрларны белеткээри, таарыштыр хуваары эдээн экижээн, оларның политиктиг, культурлуг деңгели бедээн. Садыг шүгүмүнде 1700 ажыг коммунистер, комсомолчулар, 4 муң хире түскай өртүмек болгаш дээди эртемниг кадрлар бар. Партия организацияларының садыг коллективтеринге ролю болгаш дайынчы шынары өскен.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, садыг организацияларының болгаш будурулгелериниң хөй-хөй коллективтери шалыпчы ажылдан, чонну хандырарының шынарын бедидип турар. Оларның аразында Кызылдың аъш-чем садыы. Таңды райпозу, «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчың кооперациязы дээш өскелер-даа бар.

Садыг ажылдакчыларының профессионал байырлалында мурнакчыларывыс — Кызылдың холушкак садыының Терлиг-Хаяда магазинниң садыгжызы Н. О. Анчимаа-ның, Тес-Хем райпозуның Ак-Эрикте магазинниң эргелекчизи Б. Д. Ланааның. Садыг министерствозунуң баазазы-складтар эргелекчилери В. И. Тимофееванын, С. И. Шульбеевананың, «Огонёк» кафениң повары А. Л. Ардлиованың, «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязының хлеб бижырыкчызы Р. О. Кыргыстың болгаш өскелерниң-даа аттарын чоргаарал-биле адап турар бис.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүдели «СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер болгаш чонну садыг хандырыгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» доктаал үүлгээн алгаш, амгы үеде республикада садыгның хөгжүлдезинин болгаш чонну садыг-биле хандырып турарының деңгели өзүп турар пегелделерге дүүшпейн турар деп демдеглээн. Садыгның болгаш биинги чемненилгенинң материал-техниктиг баазазын тургузарының хөй айтырыглары кошкак шинтпирлеттинин турар. Магазинниринн, столоваяларның дерттүн бири тар, эрги бажыңнарда, магазинниринн 28 хуузунуң садыг шөлү 50 дөрбелчин метр четпес. Бо байдал Кызылдың садыларында, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Бии-Хем, Тожу райполарында бар болуп турар. Сут алыр зопада садыг бүдүрүлгелерин көжүрен саадап турар.

Ол хиреде-ле 1976-1980 чылларда чер-чер Советтериниң түскайлап берген 2865 муң рубль капитал салыышкынының 940 муңу, 1981 чылда 284 муң рубльдиң 200 муңу ажыглаттынган.

Садыг организацияларының садын алыкчыларның хереглелдерин чедир өөренип көрбейн турар. Ассортиментизи четчир чүгүлә хереглелдиң бараанарын үүктелдире бээр, совет садыгның чурумун хажыдарып, бүдүрүлгелериниң чөптүг авес аңаа туруушкунарын болдуруп, бараанаарны болгаш үнелиг материалдарны үреддирер, оорладып самчыгдадыр чоруктарны болдуруп турар. Садың алыкчыларга кичээвгей чок, доңгуп чоруктар чайлаттынмаан. Ынчангаш бо талазы-биле кылыр ажылдар садыг организацияларының мурнунда хөй.

Садыг организацияларында төлевилел өзугаар складтар, шыгжавырлар чеңишпезинден, контейнерниг сөөртүлгени четпес шингээдиң турарындан, картофель болгаш погаларны шөлден хүлээп алыры багай организастаанындан продуктуларны белеткээрининг, ажылдан кылырының болгаш кадагалалының айтырыгларын садыг организацияларының кошкак шинтпирлеп келген. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шинтпирлерин өзугаар бо айтырыгларны шинтпирлээр болгаш хереглелге продуктуларны камнаар, чем артынчыларын ажыглаар, дузалал ажылагийны хөгжүдер, бараанарны чонга эки чедирер талазы-биле республиканың садыг организацияларының мурнунда улуг сорулгалар турар.

Он бирги беш чылда республикага садыгны хөгжүдерининң тодаргай даалгаларга ажылдап кылдынган. 1985 чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээлин 311,2 млн. рубль чедирери, бараанны боду шилип алыр арга-биле садыларының үлүүн күүрүне садыныга 62 хуу, кооператив садыгга 55 хуу чедирери көрдүнген. 1982-1985 чылдарда 1700 дөрбелчин метр садыг, 1500 дөрбелчин метр склад шөлдерин эде дериир, 5150 дөрбелчин метр шөлдүг магазинперни, 23815 дөрбелчин метр шөлдүг складтарны, 945 олуттуг столоваяларны, 5600 тонна кирер картофель-ногаа шыгжавырларын тудар. Хөй санныг садыгжыларны, кулинарларны, технологтарны, товароведтерни, экономистерни, бухгалтерлерни болгаш өске-даа кадрларны белеткээри көрдүнген.

Республиканың удуртур организарының хүлээп алган доктаалдарында республикага садыгны хөгжүдериниг, сайзырангайжыдарынга болгаш чурттакчы чонну садыг-биле хандырарын экижидериниг чедир чорудар адаттынган.

Барын полушарледе бир дугаар социалистиг күрүненин чедишкинниери Латин Американың үзүстарынга, империалистиг мелчүдедге, неоколониализмге удур демиселдин оруунда турушкан, салым-хуузун боттары шинтпирлээр эрге дээш туржуп турар бүгү аныяк күрүнелерге күүлүг салдарны чедирип турар. Куба революциязыя салдары-биле Никарагуага хосталгалыг демиселдиң чалбыжы кыштыгып үнген. Монкада болза Сальвадорда болгаш Гватемалада ханныг ёзу-чүрүмнерге удур массалыг демиселге идигин берген. Революсчу Кубаның чыл демдеглелинде ол алдарлыг хүнү бүгү делегейде бо хүннерде калбаа-биле демдеглеп турарының ужуру-даа ол.

Эрткен 29 чылларның дургузунда Кубаның овур-хевири таныттынмазы-биле чаартынган. Социалистиг демократтыжылгазының бүрүн эргелиг кежигүнү болуп турар республика социализмни тудуп тургузарының оруу-биле бүзүредилиг бар чоруур. Улусчу эрге-чагыргазын баштайгы чылдарында-ла Кубага бижик билбес чорук узуктаттынган, школалар, техникумнар, училищелер, дээди өөредилге черлериниң бажыннары, эмнелгелер болгаш үрүттүнүп садтары калбаа-биле туттунуп эгелээн. Коммунистиг партияның II съездизиниң шинтпирлерини кызымакай күүсетпишаан, куба улус бодунуң национал байырлалын чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуп турар. Ажылчы чонларның болгаш бүгү улустуң күжениишкиннери хамыктын мурнунда шаандагы үеден бөөр дамчып келген техника-экономика талазы-биле хожудангай чорукту дүрген ажыг эртеринче, чаа инвестилединг материал-техниктиг баазазын тургузарының сорулгалары шинтпирлээринче, чүрттү социалистиг индустриализастаарын боттандырарынче утланган. Бо тавырылгала Куба болза АКШ-тың экономика талазы-биле кызамдаашкынынга үзөрби ажыг чыг чүрттап турарын база үттүп болбас ужурлуг. Куба улус империалистерниң чимзеишкиннеринин мурнунга кезээде серемчилелдиг болуп, чүрттүн камгалаңыр аргазын доктаамал быжыглап турар.

Барын полушарледе бир дугаар социалистиг күрүненин чедишкиннери Латин Американың үзүстарынга, империалистиг мелчүдедге, неоколониализмге удур демиселдин оруунда турушкан, салым-хуузун боттары шинтпирлээр эрге дээш туржуп турар бүгү аныяк күрүнелерге күүлүг салдарны чедирип турар. Куба революциязыя салдары-биле Никарагуага хосталгалыг демиселдиң чалбыжы кыштыгып үнген. Монкада болза Сальвадорда болгаш Гватемалада ханныг ёзу-чүрүмнерге удур массалыг демиселге идигин берген. Революсчу Кубаның чыл демдеглелинде ол алдарлыг хүнү бүгү делегейде бо хүннерде калбаа-биле демдеглеп турарының ужуру-даа ол.

Эрткен 29 чылларның дургузунда Кубаның овур-хевири таныттынмазы-биле чаартынган. Социалистиг демократтыжылгазының бүрүн эргелиг кежигүнү болуп турар республика социализмни тудуп тургузарының оруу-биле бүзүредилиг бар чоруур. Улусчу эрге-чагыргазын баштайгы чылдарында-ла Кубага бижик билбес чорук узуктаттынган, школалар, техникумнар, училищелер, дээди өөредилге черлериниң бажыннары, эмнелгелер болгаш үрүттүнүп садтары калбаа-биле туттунуп эгелээн. Коммунистиг партияның II съездизиниң шинтпирлерини кызымакай күүсетпишаан, куба улус бодунуң национал байырлалын чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуп турар. Ажылчы чонларның болгаш бүгү улустуң күжениишкиннери хамыктын мурнунда шаандагы үеден бөөр дамчып келген техника-экономика талазы-биле хожудангай чорукту дүрген ажыг эртеринче, чаа инвестилединг материал-техниктиг баазазын тургузарының сорулгалары шинтпирлээринче, чүрттү социалистиг индустриализастаарын боттандырарынче утланган. Бо тавырылгала Куба болза АКШ-тың экономика талазы-биле кызамдаашкынынга үзөрби ажыг чыг чүрттап турарын база үттүп болбас ужурлуг. Куба улус империалистерниң чимзеишкиннеринин мурнунга кезээде серемчилелдиг болуп, чүрттүн камгалаңыр аргазын доктаамал быжыглап турар.

Барын байдалдар туруп туруп-даа, республика тургузукчу ажыл-ишке эвээш эвес чедишкиннерни чедип ап турар. Бирги беш чылдың дургузунда (1976-1980 чылдар) чигир бүдүрери 25 хуу көвүдээн. Ол-ла үеде капитал салыышкыннары 1971-1975-чылдарныы-биле деңнээрге 75 хуу өскен.

Амгы беш чыл Кубаның экономиказын хөгжүдеринге чаа улуг базым болур.

Республиканың ажылчы чоннарының материалдыг байдалы чыл санында-ла улам өзүп, чонның амыдыралының байдалдары доктаамал экижип турар.

Социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга куба улус Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өскеда чүрттарының акы-дүңмэ дузаламчызынга дайнын турар. Аныяк республикага совет экономиктиг болгаш техниктиг дуза комплекстиг бүдүштүг болуп, улус ажыл-агыйының бүгү ажырларын хаара түдуп турар.

Бөгүн Кубада дүтле Совет Эвилелиден, Болгариядан, ГДР-ден, ЧССР-ден эвес, а өске-даа акы-дүңма чүрттардан мун-мун инженерлер, техниктер, бедик мергежилдиг ажылчыннар, эмчилер, башкылар, геодезтар ажылдап турар. Олар куба өөнүктеринге билиг-мергежилин дамчыдып, экономиканы тегжүдеринге, специалист кадрларны белеткээринге дузалап турарлар.

Кубага социалистиг инвилелди тургузарынга эң чугула чүүл болза, 1972 чылда республиканың Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниге оон бүрүн эргелиг кежигүнү болуп киргенң болур. Социалистиг экономиктиг интеграцияның ачызында Куба чигир болгаш шикель үлетпирүн хөгжүдеринин планның чедишкинниг боттандырып турар.

Куба бүгү социалистиг дем каттыжылга-биле кады дайынның ачызынга үүлүр, тайбыңны камгалаары дээш чайгылыш чок хүрежүп, империализмге, расизмге үүлүр эртем чок демиселни чорудуп, хосталга болгаш хамаарыштыр чорук дээш демиселжиң турар улустар-биле чамгыс эң-сегелдинин илередип турар.

О. КОЛЕСНИКОВ.

Даарта-Кубаның национал байырлалы,

национал тура халыышкын хүнү

ОТТУГ ЧЫЛДАРНЫҢ ДЕМДЕГЛЕЛИ

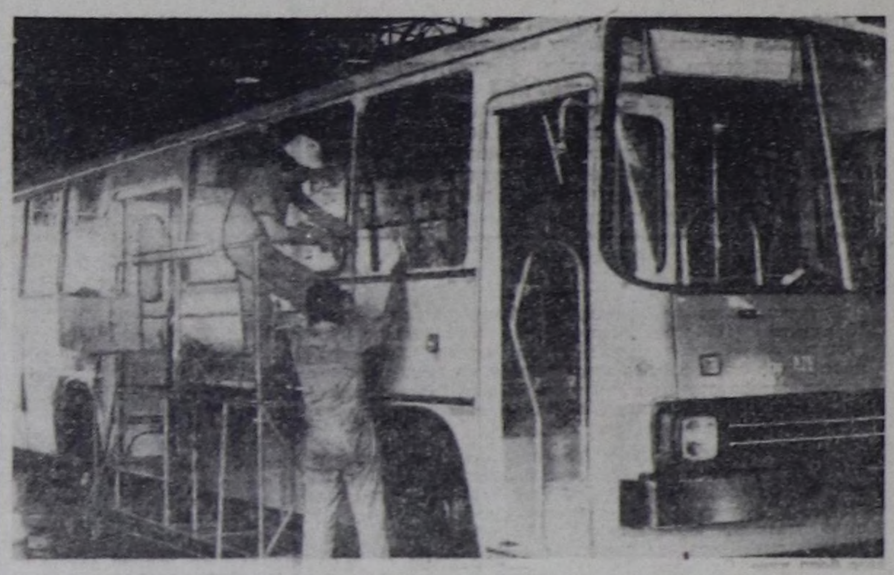

Кубаның найысылалының чоогунда Гуанахаяның автобус заводу тургустунгандан бээр чаа-ла 10 чыл чедип турар. Ында амыдап турар инжилер база аныяктар. Заводтуң ажылчыннарының ортумак назыны— 26. ЗДЧ кежигүнү чурттарның, бирле дугаарында ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның техниктиг дузаламчызы-биле завод бүгү талалыг таарымчалыг автобустарны бүдүрүп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Хирон-20» деп автобусту эптеп турары.

А. АНТОНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨЛЕПТИГ БОЛУР БИС

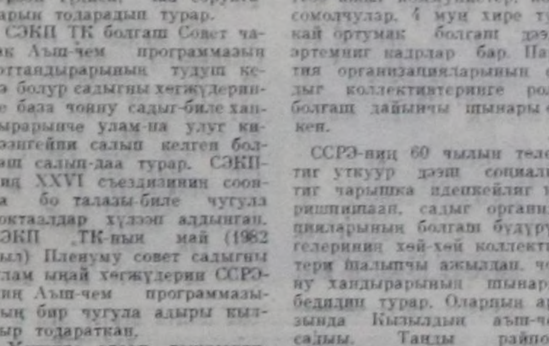

Чадаананың хөмүр-даш разрезинде «Шахтерский» № 28 магазин Чөөн-Хемчик райпозуның эки ажылдыг магазинниринің бирээзи кылдыр санаттырып турар. Хөй эвес кижилиг коллектив шыпаң-ла мурнакчыларның олуруундан дүшпейн-даа келген болгаш социалистиг чарышка доктаамал мурнуку одурулда чорун турар. Олар бо чылдың бирги чартыында баран сазырылгазының планын 104,5 хуу күүсеткен.

План күүселдезинден аңгыда олар садыгның культуразын бедидеринче, садың алыкчыларга аң таарымчалыг байдалдарны тургузарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Магазинниң иштиг кезээде арыг-силиг, бараанарны эмге-секселиктиг салган.

ЧУРУКТАРДА: магазинде келген садың алыкчылар; садыгжы Галина Сат биле дузалакчы Валентина Кара-Сал.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кижилерниң хөгжүдерин үдэргеш, ССРЭ-ниң 60 чылының үүрмектеп садар бараан сазырылгазы онгу бөш чылда 101,3 хуу, 1981 чылда 102,5 хуу, бо чылдың бирги чартыында 102,1 хуу күүсеткен. Кадрларны белеткээри, таарыштыр хуваары эдээн экижээн, оларның политиктиг, культурлуг деңгели бедээн. Садыг шүгүмүнде 1700 ажыг коммунистер, комсомолчулар, 4 муң хире түскай өртүмек болгаш дээди эртемниг кадрлар бар. Партия организацияларының садыг коллективтеринге ролю болгаш дайынчы шынары өскен.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, садыг организацияларының болгаш будурулгелериниң хөй-хөй коллективтери шалыпчы ажылдан, чонну хандырарының шынарын бедидип турар. Оларның аразында Кызылдың аъш-чем садыы. Таңды райпозу, «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчың кооперациязы дээш өскелер-даа бар.

Садыг ажылдакчыларының профессионал байырлалында мурнакчыларывыс — Кызылдың холушкак садыының Терлиг-Хаяда магазинниң садыгжызы Н. О. Анчимаа-ның, Тес-Хем райпозуның Ак-Эрикте магазинниң эргелекчизи Б. Д. Ланааның. Садыг министерствозунуң баазазы-складтар эргелекчилери В. И. Тимофееванын, С. И. Шульбеевананың, «Огонёк» кафениң повары А. Л. Ардлиованың, «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчың кооперациязының хлеб бижырыкчызы Р. О. Кыргыстың болгаш өскелерниң-даа аттарын чоргаарал-биле адап турар бис.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүделиниң «СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер болгаш чонну садыг хандырыгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» доктаал үүлгээн алгаш, амгы үеде республикада садыгның хөгжүлдезинин болгаш чонну садыг-биле хандырып турарының деңгели өзүп турар пегелделерге дүүшпейн турар деп демдеглээн. Садыгның болгаш биинги чемненилгенинң материал-техниктиг баазазын тургузарының хөй айтырыглары кошкак шинтпирлеттинин турар. Магазинниринн, столоваяларның дерттүн бири тар, эрги бажыңнарда, магазинниринн 28 хуузунуң садыг шөлү 50 дөрбелчин метр четпес. Бо байдал Кызылдың садыларында, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Бии-Хем, Тожу райполарында бар болуп турар. Сут алыр зопада садыг бүдүрүлгелерин көжүрен саадап турар.

Ол хиреде-ле 1976-1980 чылдарда чер-чер Советтериниң түскайлап берген 2865 муң рубль капитал салыышкының 940 муңу, 1981 чылда 284 муң рубльдиң 200 муңу ажыглаттынган.

Садыг организацияларының садын алыкчыларның хереглелдерин чедир өөренип көрбейн турар. Ассортиментизи четчир чүгүлә хереглелдиң бараанарын үүктелдире бээр, совет садыгның чурумун хажыдарып, бүдүрүлгелериниң чөптүг авес аңаа туруушкунарын болдуруп, бараанаарны болгаш үнелиг материалдарны үреддирер, оорладып самчыгдадыр чоруктарны болдуруп турар. Садың алыкчыларга кичээвгей чок, доңгуп чоруктар чайлаттынмаан. Ынчангаш бо талазы-биле кылыр ажылдар садыг организацияларының мурнунда улуг сорулгалар турар.

Он бирги беш чылда республиканың садыгны хөгжүдерининң тодаргай даалгаларга ажылдап кылдынган. 1985 чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээлин 311,2 млн. рубль чедирери, бараанны боду шилип алыр арга-биле садыларының үлүүн күүрүне садыныга 62 хуу, кооператив садыгга 55 хуу чедирери көрдүнген. 1982-1985 чылдарда 1700 дөрбелчин метр садыг, 1500 дөрбелчин метр склад шөлдерин эде дериир, 5150 дөрбелчин метр шөлдүг магазинперни, 23815 дөрбелчин метр шөлдүг складтарны, 945 олуттуг столоваяларны, 5600 тонна кирер картофель-ногаа шыгжавырларын тудар. Хөй санныг садыгжыларны, кулинарларны, технологтарны, товароведтерни, экономистерни, бухгалтерлерни болгаш өске-даа кадрларны белеткээри көрдүнген.

Республиканың удуртур организарының хүлээп алган доктаалдарында республикага садыгны хөгжүдериниг, сайзырангайжыдарынга болгаш чурттакчы чонну садыг-биле хандырарын экижидериниг чедир чорудар адаттынган.

Барын полушарледе бир дугаар социалистиг күрүненин чедишкиннери Латин Американың үзүстарынга, империалистиг мелчүдедге, неоколониализмге удур демиселдин оруунда турушкан, салым-хуузун боттары шинтпирлээр эрге дээш туржуп турар бүгү аныяк күрүнелерге күүлүг салдарны чедирип турар. Куба революциязыя салдары-биле Никарагуага хосталгалыг демиселдиң чалбыжы кыштыгып үнген. Монкада болза Сальвадорда болгаш Гватемалада ханныг ёзу-чүрүмнерге удур массалыг демиселге идигин берген. Революсчу Кубаның чыл демдеглелинде ол алдарлыг хүнү бүгү делегейде бо хүннерде калбаа-биле демдеглеп турарының ужуру-даа ол.

Эрткен 29 чылларның дургузунда Кубаның овур-хевири таныттынмазы-биле чаартынган. Социалистиг демократтыжылгазының бүрүн эргелиг кежигүнү болуп киргенң болур. Социалистиг экономиктиг интеграцияның ачызында Куба чигир болгаш шикель үлетпирүн хөгжүдеринин планның чедишкинниг боттандырып турар.

Куба бүгү социалистиг дем каттыжылга-биле кады дайынның ачызынга үүлүр, тайбыңны камгалаары дээш чайгылыш чок хүрежүп, империализмге, расизмге үүлүр эртем чок демиселни чорудуп, хосталга болгаш хамаарыштыр чорук дээш демиселжиң турар улустар-биле чамгыс эң-сегелдинин илередип турар.

О. КОЛЕСНИКОВ.

КӨДЭЭНИҢ ИШЧИЛЕРИНГЕ

Районнуң кооператорларының садыг ажылдакчызының хүнүн канчаар уткуп турарын чугаалап бээри-биле Таңды райпо баштаар черинин даргазы М. С. Коломыеловадан бистин корреспондендивис В. Куулар дараазында айтырыгларны салган.

Районнуң кооператорлары садыг ажылдакчызының хүнүн кандыг күн-ажылчы көргүзүглериг уткуп турарыл, Мария Сергеевна?

1982 чылдың күн-ажылчы бирги чартыының түңнели үнген. Ийиги кварталда алган социалистиг хүлээлгелеривис эки көргүзүглериг күүсеткенген, үүрмектеп садар бараан саарылгазы 102, шинтпирниң чемненилгезинин —119,5 хуу боттанган. Республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка кирижип, ийиги кварталдың түңнели-биле ийиги черни эзледивис. Коллективтиң ажылы СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, профобличөвүделдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелибиле демдеглеттингенден.

Коллектив улуг, мурнакчылар база арбыы. Үстүнде шаңнал оларның эки ажылының түңнели. Ынчангаш бүгүн оларның үүле-херээн хөйге дыннадып, макталдың сөстерин чугаалаары күзенчиг. Магазинниер аразында чарыштыг чоокта чаа түңнедивис. Бай-Хаак, Кочетов суурларда Н. И. Алина, М. М. Таль эргелекчилээн ажыл-агый, аъш-чем бараанарының магазиннери эрткен кварталда эки көргүзүглериг ажылдаан. Мурнакчыларывыс —Г. И. Строительова, дузалал ажыл-агыйында ажыдчын З. М. Сорока, автомагазин чолаачы-садыгжылары Е. П. Дарвин, Н. С. Середкин болгаш оон-даа өскелерниң ажылы макталдыг.

Коммунистиг күн-ажыл дээш цимчээшкин райпода калбаа-биле цептеröэн. Коммунистиг күн-ажылдың шалыпчылары коллективте 25, 20 ажылдакчы —«Хереглекчилер кооперациязының тергининэ хөрек демдээниг эдилекчизи.

Районнуң кооператорлары боттарының кол сорулгазы— көдээниң ишчилеринге төлептиг бараан болурун багай эвес күүседип турар. Маңгылыңгыя автомагазин садыгжыларының үлүү улуг. Райпонуң автомагазиннери районнуң ажыл-агыйларының ырак-узакта хойжу кодаларының, мал чөми белеткелчилериниң күзенчиг алчызы. Бегүнгү байырлалды мындыг ыңайлыг үткүп турар бис.

Мурнакчыларның саңынга киргеннерге чүү идигиг болганыл база моон соңгаарры сорулгаларынар кандыгыл. Мария Сергеевна?

— Партияның XXVI съездизи, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму херелекчилер кооперациязының ажылдакчыларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. Райпо баштаар черн, партия, профсоюзтар организацияларны кедээ чонну садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле коллективтиң садыгган сорулгаларын боттандырар хемчеглерни ап турар.

Социалистиг чарышты дээштиг организастаанны бистин ажылывыска идиглиг болуп, дең-дескн ажылдаар арганы берген. Райпонуң материал-техниктиг баазазы элээн быжыккан. Анаа 1981 чылда 93 муң рубль үнген. Бай-Хаак, Кочетов суурларда магазиннерни эде дериир. 14 муң рубль түңге садыгның ныза-бүрү дерип-хереклелдөөн турускан. Күн-ажылдың будурукчулуун, хандырылганың культуразын бедидеринге, кадрларның ажылдап дизи. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. Дузалал ажыл-агыйны сайзырадырын көрүп турар бис. Райпонуң дузалал ажыл-агыйында 112 баш хаванны тудуп турар. Белеткел конторазы кедээ ажыл-агый продуктуларының 25 хевирин белеткеп база садып турар. Оон хемчээлин улгаттырары көрдүнген. Үстүнде айтырыглар-биле кады садыг хандырылгазын, оон материал-техниктиг баазазын улам сайзырадыр хемчеглер алдынар. Үлетпүр, аъш-чем бараанарының фондузу өзер. Бай-Хаак суурда универмагтың эде дериишкинин кылып эгелээн.

Бистин мурнувуста шинтпирлээр айтырыглар эвээш эвес. Оларны боттуу-биле көрбүшаан, кедээ садыгны улам сайзырадып, чыл ыяның декабрь 25-те боттандырар бис.

КАМГАЛААРЫНГА

БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕНИ — ТАЙБЫҢНЫ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр. В. Байдашин). «Бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга Индия бүгү-ле болдувуг дег чүүлдерни кылыр. Тайбыңче чүткүл бистиң чуртувустун төөгүзүнге ханы дээлдарлыг, ынчангаш Индия Республиканың президентизи болганымда, тайбыны деткиринге бүгү-ле чүүлдерни кылыо мен» деп Индияның чаа президентизи Заил Сингх «Линк» журналдың айтырыгларынга хариылаан тура ол дугайында медеглээн. Ол бодунуң чаа хүлээлгезин албан хуузу-биле июль 25-те күүседип киришпишаан.

Делегейниң амгы байдалы кончуг нарын, ынчаарга кижилерниң, чижээ, Индияның чонунуң сагыш-сеткилин хайныктырын турар кол чүве чүл дээрге, кижи төрелгетенин чок кылып каап болур ядролуг дайынның айылыдыр деп, Заил Сингх чугаалаан.

Индияда иштиктиг политиктиг байдалга хамаарыштыр Заил Сингх реакцылыг чамдык идегеттер национал чаңгыс эпти баксырадырын болгаш чүзүн-базын хевирлиг политиктиг айтырыгларны тургузарын ораалдажып турар деп айткан. Ындыг чимченишкиннерге ойтур шавышкынны бээр херек. Индия Республиканың бот-эргезин болгаш бүрүн бүдүн турарын камгалаар деп ындий Национал конгресстин (И) салган сорулгаларын чүгле ындыг арга-биле чедип ап болур бис деп, президент онзалап демдеглээн.

БЫЖЫГ ШИИТПИРЛИИН ИЛЕРГЕЙЛЭЭН

ОТТАВА. (СЭТА). Бразилияның президентизи Ж. Фигейреду биле Канаданың премьер-министри П. Трюдо «чепсегленишкинни, хамыктын мурнунда ядролуг чепсегленишкинни, бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниче утланган тодаргай хемчеглерни алырын шуут-ла эргежок чугула болдурган деп онзалап демдеглээнер.

КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүделиниң ливаи девискээрлеп бодунуң шериглерин доңдораан болгаш чугаажок үндүре бээрин Израильден негээп чоокта чаагы революциядарын шинтпирлиг деткип турарын ийи чүрттүң удуртукчулары илергейлээн.

Социал болгаш экономиктиг чөптүг авес чорук Төп Америкада политиктиг кризистерниң үндезинни болуп турарын Бразилияның президентизи биле Канаданың премьер-министри демдеглээн. Боттарының айтырыгларын зашкаартан хөлгээрлаашкын чоокта шинтпирлеп алыр ол кавы девискээрнин үлустарының эргелерин олар деткээн.

Адыл ЯКУБОҢ

КӨГЕ-БУГА

Рассказ

Дүүн кежээ болган тавырылга дуганы школага эртен эрте-ле дыңналы берген: алдыгы класстың өөренирчизи Карим будунда билзектиг көге-буга тудуп алган, а ол билзектен Карим кандыг-ла бир билдинмес дылда бижээн чагаа уштуп алган.

Медээ аас дамчып чоруп берген: бир кезек оолдар Каримниң школдакы кырын-даа манавайы, оон бажыңынче маңнашкан...

Имиртиннеи бээрге, Карим идиктерин уштуп каапкаш, сесерликче кызыл-даван кылаштан кирген. Сесерлик ишти шуут карангы. Дүнүң серии салгыны бүрүлерни сылдырадып турган. Оол аажок оваарымчалыг чоруп орган, а кажан кырган хоргу ыяжының (тут ыяш) чанынга келгеш, ол базымын улам оожумнаткан. Көге-буганың уязы көзүдбес болган, ынчалзада Карим оон кайы будукта турарын хүндүс демдектәй көрүп алган. Оол оваарымчалыг хөндүрүлгеш, холун оожум сунупкан. Эх! Бир көге-буга ужуп чоруй баргаи болган. Чалгыннар даажы дыңналган. Ол өйде Карим өөрүшкүлүг улуг тыпган, карангыда оон-салаалары бир көге-буганың билзәэнге деген. Удаан көге-буганы хөрәэнге чыыпшыр тудуп алгаш чаныпкан. Черлиг күш тудуп эккелген дәэш ачазы кончуй бээр дәэш даштыгаа кезек турган. Канчалза экил? Карим оон сүмележир деп шиитпирлээш, кожазында угбазы Назирага чеде берген. Оозу кичээлден олурган. Карим холдарын оорганынга чажыра тутукулапкан.

—Карим, дүне чүнү канчап чоруурук ол?—деп, Назира айтыпган.

—Мен... эрткен чылгы көге-буганы тудуп алдым!—деп, Карим улуг тынын чугаалаан.

—Ойт, шын бе? Кайыл билзәэ база бар-дыр бе?—дээш, Назира тура халаан.

—Бо-дур!...

Назира көге-буганы Каримден кампыы сүргей ап алган.

—А, Карим, бо бистиң билзәэвис эвес-тир, бистиң бичии болгай, а бо улуг-дур! Чүнү бижээн ийик бис, сактыдыр сен бе?

Карим кезек боданган, каргаалаан, Каримче элдепсинип көрген.

Карим моон айтыр дәэнзиг көге-бугазе имнеп каан. А

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 174 (11972) | 1982 чылдың июль 27, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

Мал чеми белеткелиниң шалыпчы айы: темп болгаш шынар

ДЕМНИГ ИШ-БИЛЕ

Чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга чер-чер Советтериниң ролю улуг. Улус депутаттарының Чыраа-Бажы кедээ Совединиң чаа чыышта баштайгы сессиязынга ол талазы-биле чугаа болган. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле Советтиң девискээринге ап чоруттунар хемчеглерни, сорулгаларны депутаттар тодаратканар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чылынга алдарлыктан социалистиг чарышты калбартышаан, он бирги беш чылдың ийигизинин баштайгы чартыының планныг опаалдарын бүдүрүлгечи эки көргүзүглерниг күүсеткеп. Күрүнеге дүк садарының чартык чыл планын ажыл-агыл 139 хуу, сүттүүн—112,5, эттинин—116,5 хуу боттандырган. Кедээ ажыл-агыл продуктуларын бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдыңга деңнээргe, кескү өзүлделиг болган. Ону дараазында көргүзүг бадыткаар. Планда көрдүнгепиндеп сүттүг 36 тонна, дуктуг—10 тонна хөйнүг бүдүрген. Ам сорулга— ол көргүзүглерни бижыглаары.

Республиканың ажыл-агыйдарынга чугула кампания — мал чеминиң белеткели чоруп турар. Мал ажылдыгларга бо үе кончуг харыысалгалыг. Чүге дээрге мал чемин четчир, ооң артык курлавырын тургузуп алыры чугула, бо адырга эки ажылдың, эки түннелдерниң үндезини ол. Келир ыныгаглаашкынга бөгүнгү белеткелиивистен сүт саалдазының хемчээли, малдың баш санының өзүлдези, продуктулуу улуг хамаажыр болгай. Кедээ Советтиң күүскому ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээринче чогуур кичээнгейни угландырган.

Ажыл-агыйда мал чеми белеткээр дөрт звенога ийи бригаданы тускайлап тургускан. Совхозтуң дирекциязы сигенчилерни четчелээр, бригадаларны машина-техникабиле бүрүн хандырар айтырыгны эки тургускан.

Мал чеминиң белеткелинде 263 кижи хаара тутынган. Ажыл-агыйда мал чеминиң белеткели кандыгыл? Ниитизи-биле ажылдың темпизи бедик. Бо хүнперде 80 ажыг тонна витаминниг сигеп далганын белеткээн, 900 ажыг тонна сенаж салдынган, 50 тонна сигенни пресстээн.

Кедээ Советтиң күүскому бо чугула кампанияны организастыг чорудар талазы-биле хемчеглерни ап, Чыраа-Бажы суурнуң чурттакчыларын олче киириштирип турар. Суурнуң херээженнер чевүлели (даргазы Ч. С. Куулар) агиткварталдарның мал чеминиң белеткелиниң үезинде кылыр ажылдарының хемчээлин тодаратканар. Агитквартал бүрүзү социалистиг хүлээлгелерлиг. Мал чеми белеткээри-биле субботниктерни, шефти доктаамал организастап турар. Суурнуң агитквартал бүрүзүнде кедээ Советтиң депутаттарын бижыглаан. Ол девискээрде чурттакчыларның мал чеми белеткээр талазы-биле алган планныг онаалдазының күүселдезин депутат хайгаараар, ооң негелде улуг.

Суурнуң агитквартал дарының ажылының түңнелин чоокта чаа үндүрген. Аңаа № 3 агитквартал эки көргүзүглерлиг болган. Кедээ Советтиң депутадары Байыр-оол Семис-оолович Ооржактың харылдап турары бо агиткварталдың чурттакчылары беш хонук иштинде 30 тонна сенаж салыр планын ажыр күүселкеп. ону 34 тонна чедирген. № 8 агитквартал чурттакчылары база эки ажылдаан. Беш хонукта 25 тонна сенаж салыр турган. 28 тоннаны салган. № 4, 12 агитквартал хүлээлгелерин база эки күүсеткеннер. Депутаттар Н. Ч. Куулар, Б. С. Хомушку, Н. С Хомушку болгаш ооң-даа ескелер суурнуң хөй-ниити организапиларының активи-биле демнежип, бо чугула ажылды багай эвес шиитпирлеп турарлар. Агитквартал бүрүзү сугтарын турар участоктуг. Суурнуң чурттакчыларының күжү-биле 300 ажыг тонна сенаж салдынган. Чыраа-Бажының чурттакчылары төрээн совхозунуң ажылынга дузалажып, боттуг үлүгүн ынчаар киириштирип турар.

Хову-шөлдерде сигенчилерниң амыдырал, культура хандырылгазын эки тургузар хемчеглер алдынып турар. Садыг, аъш-чем-биле хандырылга багай эвес. Комплекстиг үйүшкүннерни организастаан. Чыраа-Бажы Культура бажыңының чанында «Дамырак» агиткультбригада сигенчилерге оюн-концертин бараалгадын эгелээн.

Кедээ Совет, ооң күүскому, совхозтуң дирекциязы-биле кады пиитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар хемчеглерни демниг ап чорут дуп турар. Демнигде үүле бүдүүгүр болгай, мал чеми белеткээриниң талазы-биле алган хүлээлгевисти күүседиринге бүзүреллиг бис.

В. КУУЛАР.

Чыраа-Бажы кедээ Советтиң күүскөм даргазы.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ӨӨРҮНЧҮГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге Киргизияның хүннерөө совет улустарның найыралының болгаш акы-дуңма өзүзүнүң уттундурбас байырлалы болуп эрткен.

Юбилейнин «Чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп делгелгезинге республиканың делгээн чүүлдери-биле мун-мун москвачылар болгаш найысыладың аалчылары танышкан. Төөгүлүг кыска хуусаада Совет Киргизтан бистин Ада-чурттувустун бүгү улустары-биле кады кайгамчыктыг чедиишкиннер-биле демдеглеттингеп оруктү канчаар эрткенин ооң делгирлери бүзүрелдиг херечилеп көргускен. Амгы беш чылда республикага үлетпүр продукциязын кылып үндүрери 22 ажыг хуу немей өскер. Аъш-чем программазынга хүүттүр чонну аъш-чемнин бедик шынарлыг продуктулары-биле хандырарын акижидер сорулгалыг кедээ ажылагыйга кол кичээнгейни ап-ты; сүттү, ногааларны бүдүрерин көвүдериниче үгландырган. Кыргыс ССР-нин 60 чылдар дургузунда чедиишкиннерининг дугайын, чурттуң ниити чедиишкининге даг чурттун ажылчы чоннарының салыышкынының дугайын делгелгеге партия болгаш совет ажылдакчылар, бүдүрүлге чаартыкчылары, республиканың эртемденнери, специалистери, культура ажылдакчылары чугаалаан.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң ажык шөлдерине, хоорайның культура ордуларына болгаш клубтарына Киргизияның уран чүүлдер мастерлери болгаш бо-тывынгыр уран чүүл коллективтери оюн көргускен, найысылалдың кинотеатрларына республиканың киностудиязының дургусканы уран-чечен болгаш документалдыг фильмнерниң калбак көрүлдези болган.

Кыргыс ССР-нин делегациязы-биле күш-ажылчы коллективтерге хөй санныг ужуражыышкынар эвилеп, найыралчы болгаш чүректин ханызындан болган. СЭКП Москва хооркомунга болгаш Моссоветтиң күүскомунга делегация кежигүннери-биле бесседалар үезинде ону оналап демдеглээн. Кыргыс улустуң төлээлекчилери найысылалдың СЭКП Ворошилов болгаш Свердлов райкомнарынга экономиканы, организастыг-партийжи болгаш идеологтуг ажылды улуттурунуң дүржүлгазы-биле танышып, хоорайның чамдык бүүдүүлгелериниг чораан.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге эвилелдешкен республикаларның хүннериниң эстафетазын Латвияга дамчыдып берген.

(СЭТА).

ТАРААЖЫ АЛДАРНЫҢ АРЫННАРЫ

Новоодесса районунуң «Ильичиниң чагыы» аттыг колхозунуң тараажыларынга хөй чылдарда бараан болган трактору Киев—Николаев аразының хайымныг автооруулда гранит бедиктээш кырында турган.

Ол трактор украин суурнуң төөгүзүнүң алдарлыг ырыннарынга тураскаатkан. Республиканың мурнуу талазынга баштайгыларның бирээзи — Гурьев МТС-ти чээрби чылдарның төнчүзүнде аңаа тургускан. Аңаяк механизатор И. Чабаненко удурткан комсомолчу трактор бригадазы 1935 чылда-ла тергиин эки ажылдаашкынны чедип алган болгаш күзүн чашкан кызылында сураглыг Ижор заводунуң ажыл-ишчилериниң дугайын чугаалап турар.

Украин кино тырттырыкчыларының «Шиитпирлерни саналдадым», Приморьеның документалистериниң «Капитан Коновалов», «Хыналда дилиндекте», «Соңгу түкке ынаашкы бээр сеңнең» деп кинофильмнер программазы фестивальдың тус-тус шаңналдары-биле демдеглеткеп.

Ол бригадир үр чылдарда Паша Ангелина-биле чаржып турган. Күзү-ажылга чедиишкиннери дээш ооң боду болгаш ийи ажы—С. Куропятник, Ф. Крысенко олар Украинаның кедээ ажыл-ишчилериниң аразындан Ленин орденин-биле баштай шаңнатканнарының аразында кирген.

Оларның коллективиниң тургустунганы болгаш амыдыралы совет кино уран чүүлүнүң алдын фондузунда кирген «Трактористер» дээр фильмниң үндезини болган. Ол чериниң тараа шөлдери кинематастың ол үеде ээң бедик—гектардан-на 23 центнер дужүдүн өстүрг

Аъш-чем программазын—амыдыралга

КОЛ ӨЗЕК—КОММУНИСТЕР

«Тинлелге» совхоз Кызыл районда улуг ажыл-агайларның бирээзи. Оон экономиказының бир кол адыры — мал ажылынга хамаарыштыр кескү түүлдер кылдынган. Ылаңгыя сүт комплексизин тургускан, мал чемининг белеткелин тускайлап адыр кыадыр организастаан, амгы үеде ферманың мал семиртир шөлүн кылып, оон тудуун сентябрьда доозар деп турар. Бо чугула адырларны организастап удуртуруп коммунистерге дааскан.

Совхоозтуң мурнунда тургустунган еске-даа улуг, нарын сорулгалар продукцияларны көвүдедиринин, оон чыларын экижидериниң чаа-чаа курлавырларын дилеп тывырынче күженишкинин моонзэр, организакчы болгаш кижизидилге ажылын дээштиг кылдыр тургузар дээш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр коммунистерден негелдеяи улам бедиткен.

Совхозта чүс чээрби коммунистер сес бригада парторганизацияларында бактаагаи. Оларның 80 хуузу материалдыг чаагай кежикти бүдүрер черлерде ажылдап турар янзы-бүрү мергежилдиг кижилери. Саанчыларның 79,8 хуузу, механизаторларның 22,2 хуузу, чолаачыларның 23,9 хуузу коммунистер. Моон алгаш көөрге, олар көдээ ажылагый бүдүрүлгезинин кол участоктарынга хувааттынгандыр.

Партком бүгү ажылды перспективтиг планга үндезилээп чорудуп, бодунуң база үстүкү органнарының шиитпирлериниң күүселдезинге контрольду организастаарынче кол киҥээнгейни салган. Бо талазыбиле харылаар эштериниң отчёттарын, дыннадыгларын парткомга, партия хуралдарынга дыннаарын практикага киирип келген.

Совхозта профэвилелиниң ажылчын, комсомол комитетериниң болгаш кедээ Совет күүскомунуң, улусчу контроль бөлүүнүң, херээженнер чөвүзээ ажаакчызы хоочун коммунист Ч. Б. Монгуш хонукта ортумаа-биле 800 грамм чедир немелде дензинни ап келген. Олар кайызы-даа фермага чээрби ажыг чылдарда ажылдап, ажыл-ишке бедик харысалгалыы, негелделии, ап-ээрүүге сагыш човантыры-биле хүндүткелди чедип алган. Ол ышкаш хоочун хойжу О. Б. Баяндоо эрткен чылын бир хойдан-на 4,7 кг дүктү кыргаан, бо чылын ол көргүзүүн база бижыглаан. Хойжуларда парторганизация секретары Т. И. Паавыл бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны менди ап, доруктурган. Ажыл-агыйның еске-даа адырларында ыңдыг мурнакчылар хөй.

Партком бригада партия организацияларын улам бижыглаар, оларның дайынчы аргашинээин бедидер дээш хемчегларни ап келген. СЭКП-нин XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчегларни ажылдап кылган. Перспективтиг болгаш квартал планнарынга дүүштүр көрдүнген хемчеглер колдуунда күүсеттинип турар. Бригада партия организацияларының хуралдарын Устав ёзугаар эрттирип келген. Парткомуң хуралдарынга бригада партия организацияларының база түс-түс күш-ажылчы коллективтериниң удуртучуларының ажылының болгаш партийжи даалгаларны коммунистерниң күүседип турарының, кол специалистер-биле ажылдың дугайын илап ёзугаар дыннап турар. Чижээ, автопаркта, МТМ-де партия организацияларының ажылының, кол зоотехник С. Д. Ондарның ажылының, «Билиг» нитилел организациязында, Культура бажыңында партия эге организацияларының ажылының дугайында отчёттарны дыннаан. Коммунистер К. Н. Куулар, В. К. Ооржак, Х. Ч. Кара-оол, еске-даа эштериң партийжи даалгаларны кандаар күүседип турарының дугайында дыннадыгларын садгазын бедидери хүнүүн чугула айтырыы боон турар.

Партком, бригада партия организацияларыи перспективтиг еске-даа айтырыгларбиле чергелештир хүн бүрүнүң чугула ажылдарынче киҥээнгейни салын, аңаа коммунистерниң организакчы, башкарыкчы ролюн бедидерин чугулалап көрүп турар. Чижээ, эът курлавырларын көвүдедириниң аргалары совхозта долу эвес ажыглаттынын турарын анализ көргүскен. Малдың баш санын өстүрер, оон камгалалын экижидер талазы-биле планныг көргүзүтлер мурнуку чылдарда күүсеттинмейн турган. ам-даа чамдык четпестер бар. Малчыннардан 120 ажыг баш хой чидирген Д. Эренлол. 10 ажыг ырт чидирген К. Демчик-оол. 6—11 баш чедир хойлар чидирген А. Ооржак. Д. Түлүп олар ышкаш харыысалга чок чорукту көргүскен кижилер бар. Нитининиң малын чылдаган чок черге чишке хереглээр. төчеглээр таварыгалар базе тургулаан. Амгы үеде совхозта малчыннарның өгүле 10,6 хуузу коммунистер болуп турары четпес. Ынчангаш оларны шилиирп, таарыштыр тургузары, кижизидилге ажылынче специалистерни идепкейлиг хаара тудары негеттинип турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга күштер болгаш аргалар «Тинлелге» совхозта четчир. Коммунист бүрүзү болгаш ажыл-ишчи бүрүүзүбиле бүгү талалыг ажылды күштелдирип тургаш, түс-түс участоктарга эки түннелдерни чедип алырын совхозта партия организациязы бодуңун бир кол сорулгазы кылдыр санап турар.

В. МААДЫР,
«Шынның» корреспондентизи.

ССРЭ-60

БОТТАНГАН КҮЗЕЛДЕРНИҢ ЧЕРИ

Краснодар крайның составында кирип турар Адыгей автономнуг область бөгүн 60 чыл болуп турар. Оон хөгжүдезиниң оруунда демисел болгаш тургузуушкун-биле долдунган чыл бүрүзү тураскаалдыг демдек кылдыр төөгүже киир бижиттинген. Оон мурнунда экономика болгаш культура талазы-биле хожудангай девискээр турган чер Совет эрге-чагырганың чылдарында депшидгелиг кедээ ажыл-агыйлыг база амгы үениң үлетпүрлүг область кылдыр хуулган. Хоорайлар, шыналарда, дагларда мөңгежиргээн аас-кежиинче орук белең эвес болган. Областың чурттакчылары бистиң чуртувустуң бүгү улустары-биле кады Совет эрге-чагырганы бактаалып тургузары дээш, төрээн черин фашистиг эжелекчилерден хостаары дээш демисежип турган. Адыгей чурттуг 34 дайынчылар Совет Эвилелинин Маадырлары болган.

Соңгу Кавказта улуг эвес девискээрлиг, ынчалзажок байлак ол черде 60 националдарның 400 муң төлээлекчилери чурттап турар. Олар колхозтарның, совхозтарның шөлдеринде кызыл-тасты, ристи, кукурузаны, чигир свеклазын, ногааларны кадчымисти өстүрүп турар. Чуртка олар хөй сүттү болгаш эът базе берип турар.

Он-он муң ажылчыннарның болгаш специалистерниң ажылдап турары 86 бүдүүлгелер металл ажылдан кылыр станоктарны, электротехниктиг дериг-херекселдерни, мебельди, целлюлоза-саазын продукциязын, аш-чем хевирлерин бүдүрүп турар. Адыгей автономнуг область кылган түүлдерни бистиң чуртувустуң хөй-хөй девискээрлеринче база даштыкы 60 чурттарже чорулуп турар.

Областың административтиг, экономика, культура төвү болза Майкоп хоорай. Ында педагогика институту, областың орус болгаш национал белуктерлиг А. С. Пушкин аттыг шии театры бар. Библиотекаларның, клубтарның, ниити билиг школаларының четкизи тургустунган, областың ийи, районнарының алды солуннары үнүп турар, Краснодарның ном үндүрер черинииң ында салбыры орус, адыгей дылдарда номнарны парлап турар. Радио дамчыдылгазы база бар.

ЧУРУКТАРДА: Майкоп, «Адыгея» деп аалчылар бажыңының хевири; Адыгейниң күрүненин педагогика институту чыл бүрүде чүс-чүс хоозукчуларны үндүрүп турар. Оон 7 факультединде чээрби националдарның студентилери өөренип турар. Даштыкы **дылдар факультединиң студентизи А. Тлевцежева лингофон кабинединде; Майкоптуң «Станконормаль» заводу** бодунуң продукциязын 300 адрестерже чорудуп турар. Будүрүлгениң кылыгларының 49 хуузунга күрүненин Шынар демдээн тывыскан. Оон цехтери амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген, технологтуг бүгү чорудулгар автоматчыттынган. **Автоматчыткан токарь станоктарының шугуму.**

Н. Малышевтиң болгаш Е. Шулеповтуң фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧҮС САРЛЫКТАН—ЧҮС БЫЗАА

Бай-Тайга районда Сайын-оол Лопсанович Хертектин атсураа билдингир. Ол —«Мурнакчы» совхозта хоочун сарлык кадарчыларының биргээи. Аныяндан-на мал ажылынга сүндулуг, бодунуң төрээн черинин бойдус байдалын, девискээрин эки билир.

Колхоз турар шагда С. Хертекти конторага колхоз даргазы келдирткен. Дарганың өрээлинге кире бээрге, мал ажылын харылап турар кол с...налистер, бригадирлер, партия эге организациязының секретары, көдээ Совет күүскомунуң даргазы чыглып алган олурганнар.

Колхоз даргазы олургаш:

— Сайын-оол Лопсанович, силерни сарлык кадарчыладыр деп шиитпирледивис. Бистиң ниити бодалывысты болуңар деткиир боор деп бүзүрел бар—дээн.

Сайын-оол Лопсанович олурган черинден кабинетте олурганнарны долгандыр көөрге, олар шупту-ла оон арнынче бүзүрелдиг, чоргаар көрүп олурганнар.

— Бистиң саналывысты деткиир боор деп, силерден идегелди манап тур бис—дээш, колхоз даргазы хүлүмзүрдү.

Сайын-оол Лопсанович чүвени кылырда бодал херек дээн ышкаш, кезек ыыт чок олургаш, чугаалаан:

— Бир тээ мөңээ ыңдыг харыысалгалыг ажылды даандырып турар чүве болганда, мен ойталаам канчаар мен. Сарлык кадарар черлер мээң өскең, төрээн, эки билир черлерим-дир. Сарлык малдың аажы-чанын, оттаар, турар черлерин база бодум шаам-биле билир мен. Ынчангаш силер даргаларның идегелинерни күүседир дээш кыадар апаар-дыр мен — деп, харыылаан.

Ол хүн Сайын-оол 250 сарлык молдургаларын хүлээп алган. Оон бээр хөй чылдар эрткен. Кадыг-берге кыштарны эртип, кадыр-берт тайга-каскалдарга сарлыктарны кадарып өстүрүп келген. Баштайгы чылдарында түннелдер өөрүүчүг эвес тургулаан. Ынчалза-даа болгунга бүзүрелдиг малчын ундаран, салдынмаан. Бергелерни ажып эрткен.

Сөөлгү даш чылдарда ол төрүүр 100 баш сарлыкка онаштыр 80-ден күлү бызаа ап көрбээн. Эрткен чылын төрүүр 100 башка онаштыр 94, бо чылын 100 бызаны камгалап алган. Ынчангаш социалистиг чарыштың типлекчизи болган.

— Сарлык кадарчыларының амыдыралы берге деп чүвени ол малды маллап чоруур кижи бүрүзү билир. Ынчалза-даа мен ам бергедээйн тур мен. Чүге дээрге мен колхозтан эгелээш, амгы үеге чедир кадарчылап келдим. Ам хандырылга эки, акша шалыңхөй. Сарлыкты өөлчежип кадарып турар бис. Эрткен чылын шериг албаны эрттиргеш келген Анатолий Кара-Салды эш кадарчы кылып, аңаа дагдыныкчы болуп тур мен. Бир кижи оң хонук кадарар, 10 хонук суурга, аалынга дыштанып, совхозтуң өске ажылдарын кылчыр, ыңдыг бис. Мээң аалым Шуй суурда. Кадайым яслиг-садта ажылдап, а уругларым школага өөренип турар —деп, ол чоргаарал-биле чугаалады.

— Сөөлгү чылдарда бистиң совхоз сарлыкты сагбастаан. Оон судун аъш-чемге ажыглавайн, дүгүн кыргып сатпайн турар. Ынчангаш сарлыктар эмдикизирең, аңзып, ону кадарып, ажаан турар кижилерге берге байдалдарны таварыштырып турар. Ол дугайын чоокта чаа болуп эрткен районнуң мурнакчы малчыннарының хуралынга бодумнуң саналымга чугаалаан мен—деп, малчын хомудады.

Шынап-ла, сарлыктың судун саап, дүгүн күрүнеге садар болза, совхозтуң экономиказынга улуг орулганы киирип болуру чугаажок. Совхозтуң улуттукчулары болгаш райкүүскомнуң кедээ ажылагый эргелели малчының саналын өөренип көөру негеттинип турар.

Совхозтуң сарлык кадарчылары Барлык, Шуй хемнерниң тайгаларында чурттап, ажылдап турар. Чангыс чер чурттуглары Сайын-оол Лопсановичини Шуй кедээ Советинин депутадынга ийи удаа сонгаан. Чоокта чаа болуп эрткен чер-чер Советтеринин сонгуулдарынга район Советинин депутадынга сонгуп алган. Сайын-оол Лопсановичиниң күш-ажылын үнелеп көргеш, Совет чазак «Күш-ажылчы шылгарад», «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдар-биле шаннаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл ою-нга күш-ажылчы чедиишкинперлиг ужуражыр дээш, С. Хертек амгы үеде мал чемининг белеткелинде идепкейлиг ажылдап турар.

С. САДИ.

Бай-Тайга район.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң хүлээп алган 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болуру оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарышка кириишпишаан, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери күженишкинниг ажылдаап, он бирги бөлүк чылдың ийиги чылының баштайгы чартыында багай эвес түннелдерни чедип алган.

Совхозтуң малчыннары 1982 чылдың бирги чартыында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарын сүттү — 111,5, эътти—104,3, дүктү — 125 хуу күүсеткен. 100 малга онаштыр 97 хураганны, 71 кулунну камгалап алган.

Дагыр-Шеминиң, Улуг-Ховунуң комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары 100 хойга онаштыр 102-103 хураганны менди камгалап алган. Совхозта 17 хойжу төрүүр 100 хойга онаштыр 90-112 чедир хураганны доруктурган. Зоя Монгуш— 112, Монгуш Чечек—111, Сарыглар Санай-оол —110, Борис Куулар —108, Куулар Лама-Сүрүң—105, Константин Ооржак 100 хураганны менди остурген.

Саанчылардан Куулар Ханды-Кара —1076, Марина Донгак —1075, Донгак Конеек — 896, Валентина Кара-Сал 840, Севилбаа Ховалыг — 645 кг сүттү инек бүрүзүнден-не саап алган. Чартык чылда совхозтуң күрүнеге дужааган сүдүнүн 96,6 хуузу бирги болгаш ийиги сорттуң болган.

Чоокта чаа совхоз төвү Чыраа-Бажы суурга чартык чылдың ажыл-агый түннелин үндүрген хурал болуп эрткен. Боттарынга алган социалистиг хүлээглелерин күүсеткен 150 ажыг кижиниң совхоз дирекциязы өртектиг белектербиле шаннаан. Шаңналда мотоциклдер, даваңнар машиналар, эзерлер болгаш дыка хей сөлүп чүүлдер бар.

Амгы үеде совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери 1982-1983 чылдарның кыжыныңдан ниитиниң малын менди ажырар дээш мал чеми белеткээр ажылды хайныышкынныг чорудуп турар.

О. КАРА-САЛ.

Чөөп-Хемчик район.

ДЭЭРЕ КӨРГҮЗҮГЛЕР

«Тыва» совхоз 12 тонна дүк дужаар планын ажыр күүседип, 13,6 тонна дүктү күрүнеге саткан. Дүк бүдүрер талазы-биле эвээш эвес малчыннар шылгаран: Содунам Ондар, Шуурукаай Сат, Долуй-оол Куулар эң дээрге көргүзүглерни чедип ап, хой бүрүзүнден 3-3,3 килограмм дүктү алгылаан.

Дүктү кыргып ап, савалап шыгжаарынга Алексей Чараа-Көрген, Борбак-Кулча Куулар, Михаил Монгуш, Даниил Очур, Артур Ондар эң шалыпчы ажылдаарнар.

А. МОНГУШ.

ИЙИЛЭЭН

Черниң черинге, ыдаңгыя тайга-сынга, эштиг-даа чоруруу ыңдыг-ла белең эвес: кадыр ийлер, кешке хорумнар, чылаа болгаш адыг дээш, кижиниң сеанмес-ле чүвези чок. Дээр диңмирээрге безин коргунчуг. Хондур чагган үзүкчок кызаңнаан туруп бээрге, уйгу безин келбестей бээр. Эртken чылын школа дооскан Мерген биле Шактар ол бүгүге пат-ла чаңчыга берген.

Ондар Бапай-оолдуң ийи оглу 1980-1981 өөредилге чылында Сүт-Хөл ортумак школазын дооскан. Оон улаштырла ада-иезинге дузалажып, малчыннай берген. Оларның кайызы-даа аътка ынак, чылгычылаан ужуру-даа ыңда. Дидим, эрес болгаш нежээ алышкыларның харыысалгазында кулуннары-биле кады 150 ажыг мал бар.

Бапай-оол Салбагарович эрткен чылдың июль 7-де Чөөп-Хемчиктен Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозка нежуп келген. Совхозтуң дирекциязы аңаа хураган хүлээдин берген. Олары кыштың хүр ашкан, хорамча чок болган. Амгы үеде Бүрен-Хемниң Хаттыг-Ойда чайлап орар, а оолдары ырак тайгада, Улуг-Оо хемниң бажында, чылгызын кадарып турар.

Совхозтуң чылгызы бо тыллың чайлагже июнь 13-те үнген. Чылгычылар оон бээр авлга чаңгыс-даа катап келбээн, аъш-чемни ачазы ёй-ёйлеп чедирип берип турар.

Чылгы чүгле күзүн, соок дүжүп келирге, ишкээрлеп көөр. Оолдар чайдадыр семиртken чылгызын ол үеде ачазынга хүлээдип бергеш, ийилээн Совет Армиязының хүрээлеңинче чоруптар.

Мерген биле Шактар тайгага номчуур номварын, приёмнигин болгаш шыдыраазын база ап алган. Оларның бир хүлээлгези — эмдик аъттар өөредири. Бо хүннерге чедир чээрби аът өөреткен.

Тайга тайга-ла болгай. Аңаа берүлериң улужарын дүмеңиң-не дыннап болуур. Бир катап хайыракандан хойган чылгызын врай боорда доктаадып алганнар. Чаъс-чаашкынга өөзөн өттүр өдүп, чамдыкта доңатка таваржып турза-даа, аныяк чылгычылар ундаравайн турар. Шеригден келгеш, база-ла чылгычылаарын дугуржуп алганнар. Комсомолчуларның күзели бүдүңгүр, чоруу чогуңгур болзун!

К. ЧООДУ.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ ТӨПТҮГ АЖЫГЛААР

Бөгүн, а харыи-даа даарта, кол чүве болза, дүжүктүр чорукту бедидери болуур деп, 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында айыткан. Ол чорук чемишчидилгелериниң бүгү хевирлерин үре-түннелдиг кылдыр ажыглаарын, чер ажылының эки бодан тургаш тургускан, эртемге үндезилеттинген, зона, район болгаш ажыл-агый бурузунуң агаар-бойдус, экономика байдалдарын долу чергеги-биле барымдаалаан системазын шинээдип алырын баш удур көрүп турар.

Чемишчидилгелерни ажыглаары амгы үениң чер ажылын чорударының ниити системазының чарылбас тудуш кеззө болуп, кедээ ажылагый культураларының дүжүдүнүн немелде өзулдезинин дыка хей кезээн алырының аргазын берип турар. Эртемденнерниң шинчилелдеринден алырга, эртемге үндезилеттинген тарылга эолчештирилгезин шинээдир чорук дүжүттү 10 хуу бедидер, тараанын шынары 10—20 хуу экижир, хөрзүнүү шын болбаазырадырга, дүжүттү 20—30 хуу бедидер, а чемишчидилгелерни чөптүг ажыглаарга —дүжүттүн 40—50 хуузу тургустунар болуп турар. Делегейде чер ажылының продукциязының барыкла кезик хирези чемишчидилгелериниң ачызы-биле алдынып турар.

Чемишчидилгелерни ажыктыг кылдыр ажыглаар чорук оларны хереглээринии эртемге үндезилеттинген планын база телевизел-смета документациязын кылын тургусканда, чүгле ынчан болдунуп болуур.

Телевизел-смета документациязын кылын тургускарының ачызында ажыл-агыйлар тодаргай байдалдарга (культурага, шөлге, төгерииң технологиязынга) чемишчидилгелерни улуг ажыктыг кылдыр ажыглаарын планнаарының, эргежок чугула апарган таварылгада ол байдалларны өскертириниң болгаш алыс түннелинде ук чемишчидилгелерни экономиктиг үре-түннелдиг кылдыр ажыглаарының болдунар аргазын алыр.

Чемишчидилгелерни хереглээрииин телевизел-смета документациязын ажылдан кылырын ажыл-агыйлар-биле чарган керээ ёзугаар республиканың агрохимлабораториязы боттандырып турар. Ажыл-агыйлар телевизел-смета кылырына хереглеттинер медээлерин ону тургузармага эргежок чугула ховук-хуусаларда агрохимлабораторияга киирип бээр. Киирген медээлерге үндезилээш, телевизел-смета документациязын ажылдап кылгаш, хүлээдир-дужаар акт ёзугаар, ажыл-агыйга дамчыдып бээр. Ук документилерни химизация чүүлдерин ажыглаар талазы-биле планнаттынган ажылдар эгелээрииге чедир ай хуусаа иштинде кылып дооскан турар ужурлуг.

Телевизел-смета документациязын ажыл-агыйның тодаргай участоктарга, шөлдерге чыл дургузунда чорудар ажылдарының хемчээлин барымдаалап тургузар. Сметаны хову ажылдарының үелерин барымдаалап: часкы, күскү чаштырылга, кедээ ажыл-агый культураларын чемгерии, чемишчидилгелериң кол тегүүшкүнү деп, аңгы-аңгы кылдыр кылып тургузуп болуур. Телевизел-смета документациязы — дужуттун көвүдээрииге, чемиштиг будумелдериң немелде продукция-биле катап эгиттиперин бедидерииге идиглиг, комплекстиг хемчег болуур.

Чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап турар совхозтарда тараанын дүжүдү чаагай болуп, ол ажыкок чугула ховук-хуусаларда агрохимлабораторияга киирип бээр. Киирген медээлерге үндезилээш, телевизел-смета документациязын ажылдап кылгаш, хүлээдир-дужаар акт ёзугаар, ажыл-агыйга дамчыдып бээр. Ук документилерни химизация чүүлдерин ажыглаар талазы-биле планнаттынган ажылдар эгелээрииге чедир ай хуусаа иштинде кылып дооскан турар ужурлуг.

Телевизел-смета документациязын ажыл-агыйның тодаргай участоктарга, шөлдерге чыл дургузунда чорудар ажылдарының хемчээлин барымдаалап тургузар. Сметаны хову ажылдарының үелерин барымдаалап: часкы, күскү чаштырылга, кедээ ажыл-агый культураларын чемгерии, чемишчидилгелериң кол тегүүшкүнү деп, аңгы-аңгы кылдыр кылып тургузуп болуур. Телевизел-смета документациязы — дужуттун көвүдээрииге, чемиштиг будумелдериң немелде продукция-биле катап эгиттиперин бедидерииге идиглиг, комплекстиг хемчег болуур.

Чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап турар совхозтарда тараанын дүжүдү чаагай болуп, ол ажыктыг хереглеттинер медээлерин ону тургузармага эргеж

Эки кижилер дугайында

БҮДҮШТҮГ ИШЧИ

Кочетов кудумчузундан эртенин-не ажылче далашкан, каржып-солушкан чоп эмгежок боор. Оларның аразында назының дегүп, бажының дүгү көтере берген, шеверги коттинген эр кижиин улус бо-ла эскерер. Ол дээргө культура Министерствозунда бухгалтерден ажылдап турар Алдын-оол Саймнович Сат-тыр.

1936 чыл. Москва хоорайга Тыва Арат республикадан сан-хөө школазынга өөренири-биле бөлүк сургууллар аъттанышкан. Оларның аразында Очур-оол, Дамдакай, Дывыс-оол дээш өскелер-даа бар. Олар дегерези үш чыл иштинде эки өөренгеш, тускай ортумак эртемниг специалистер болуп чаныш келген. Тускай эртемниг национал кадрларны Тывазының чону өөрүшкү-биле утказын. Республиканың төп ажаалга кассазының юл бухгалтеринге А. С. Сатты томуйлаан. Оон бээр хөй чыл арткен. Ол үеде Тыванның ырак-узак бүдүнарынга казар байлак чаа-ла ажыттынып, сайзыраң турган. Эми алдын уургайы ынчан ажыттынган. Ол ында ажылчыннарга 30 муң рубльди аппарып чедиргеш, келирде 8 кг арыг алдынны чүдүрүп алгаш, аътты аргыжып чоруп турганын ам-даа сактып чугаалаар.

Республиканың улуг эмнелге черинге кол бухгалтерлеп киргеш, оон сан-хөөзүнүң ажылын экижиткен. Кошкак ажылдыг киидистерни дагдынып алгаш, бухгалтерлерни өөредип, ревизорларны башкарып ажылдап келген. Сазашакова, Нурсат болгаш өскелер-даа хоочунуң дузазын үтпайн чоруурлар.

Алдын-оол Сайынович кол ажылындан аңгыда, чонунуң культурлуг амыдыралын эки-жидер, оларны культура-массалыг ажылдарже киирирер талазы-биле эвээш эвес үлүүн киирген. Тывага концерт, спортчу өөннар чаа-ла хогжээн үеэш. Ынчангы бир дугаар спортсменнер Артас Монгуш, Сат Кешке, Сат Сундуй, Виктор Кок-оол олар кайгамчыктыг аваңгыр, кашпагай футболчулар. Оларның аваңгыр, чараш ооюнун көрүксээн кызылчылар дыштанып хүннерни четтикпейн манаарлар. Спорттуң ажылын бүгү талазы-биле корум-чурум үреп турганы дээш күрүнениң Тыва филармониязынга, оон баштаар черинге чогуур хыналда чоруткан. Хыналданың түңелинде, сан-хөө чурумун үрээнперни шыңгыы торгаан. Шын эвес статьяларга олчажык хараар чорук-биле демиселди он чыл иштинде чоруткан. Сан-хөө талазы-биле хажыдыышкын кылыр культура албан черлери ам барык чок. Бо дээрге дуржулгалыг бухгалтерниң эки ажылының үре-түннели-дир.

Ада-ие үлегерлиг ажыдакчылар. Олар беш уругну кижизидип, өстүрген. Вера Серенованың 30 чыл иштинде Кызыл хоорайның улус судунуң секретарынга ажылдаан. Ол денингчи көбилейлиг медальдың эдилекчизи. Амгы хүнерде чөптүг дыштанылгада олуруп, ажы-төлүнүң ургуларын кижизидип, улуг дузалакчызы апарган. Ургуларның адазы А. С. Сат пенсиялаза-даа, ол-ла черинде ажылдавышаан. Ол ай санында үнүүшкүнүүт ревизия кылып чоруп турар. Чон-биле бижыг харылзаалыг ажылдан, аныяктарга билиин харам чокка дамчыдып чоруур будүштүг ишчиниң үүлеи кезээде бүдүүгүр болзунам.

К. САГДЫ.

Кызыл хоорай.

КАЯА-ДАА КЫЗЫМАК

Бичии Дыртый-оол Чөөн-Хемчик районнуң Иймеде Харганныг-Хову деп черге төрүттүнген, бичиизинден эгелеп-ле олутпай эвес, орлаңшоваа, опаң-чипең оол боон, өргээ эвес, бергээ өөренип өскен. Ийме школазын дооскаш, ол күш-ажылдың солун, берге арыннарын ажыдып көрүп, чамдык доскут кижилерниң чемелээн сөстерин-даа дыңнап, чамдыкта кижилер оңу:— бо черле алыс кежээ, ажылгыр, бүдүүшүг кижи болур-дур — деп-даа чугаалажып турар апарган.

Дыртый-оолдуң ачазы аңыяңда-ла чок апарган. Ынчангаш аңаа ам үүле ажылдап тургаш, авазынга дузалажыры арткан. Дыртый-оол Ленин аттыг колхозка баштай аар-саар ажылдар кылып эгелээн. Каш чылдар эрткенде, аныяк оол колхозтуң чылгычызы болуп, кыштың чыккылама соогунда-даа, чайның халдыынгыт иининде-даа ол ажылдан бергезинин көрбээн. Харын-даа чылгычының чымыштыг ижинге улам хайдыкпын, кышкы-даа, чайгыда-даа дың хаяазын хөй удаа черге үткүп ап, чылгы малдың кадарын-карактарының, ону өстүрериниң дуржулгазын мөңгеп эгелээн. Ол ажылга эрес-кежээ болганы дээш, колхоз чылгызының баш санын чидириг чок ажаганы дээш хуралга ону чон мактаан. Дыртый-оол ол идиг бериишкинниг хей-аът кирип, удам чалгынналган.

Удаваанда аныяк оол совет шериг албанынче аттанышкан. Шериг албанындан келгеш ол төрээн колхозунуң мурнундан бухгалтер курузунга өөренип алгаш, бухгалтерлеп эгелээн. Ол ажылга Дыртый-оол Ондар колхозтуң күш-ажылдың будүүргүүлүүн бедидериниң, экономиказын бижыглаарының херээнге бодунуң эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келген. Ленин аттыг колхозту Карл-Маркс аттыг совхоз киллдыр эде тургускан. Дыртый-оол Ондар 20 чыл иштинде бухгалтерлеп ажылдаан.

Диспетчер — бухгалтер кижиниң ажылы ындыг-ла белен эвес. Совхозтуң бүгү көдээ ажыл-агый машиналарының пинти байдалын эки билеп турар, механизаторлар, човаачылар ортузунга тайылбыр ажылын чорудары, совхозтуң кывар-чаар материалының камналгазын чедип алыры, машиналарның рейсче үнеринин болгаш рейстен келгенинин хыналдазын кыларын дээш оон-даа өске ажыл-ла хөй. Ону чедип алырда, кижилер ортузунга ажыл чорудар апаар. Дыртый-оол Лоодаевич ол бүгү ажылды эки кылып келген, ынчангаш чөнүң хүндүткелин чаалап алган.

Үш чыл бурунгаар Дыртый-оол Лоодаевич Ондарны совхозтуң парткому, дирекциязы идегээш, мал чемининг белеткелининг талазы-биле директорунуң оралакчызынга депшиткен. Ол ажыл аңаа эң ылаңгыя эрткен чылын кончуг дүвүренчиг болган. Улуг кандаашкын болганы-биле совхоз бодунуң девискээринден мал чемининг түгле 20 хуузун белеткеп алыр аргалыг болган. Артканын Ак-Чыраа, Алдай край, Хакас автономнуг областың девискээринден бирып белеткээр ужурга тавырышкан.

Бо чылын совхозтуң девискээринде сиген эки үнген. Ынчангаш Дыртый-оол Лоодаевич мал чемининг белеткелиниче бүгү ажыл-ишчилерни мобилизастап эгелээн. Келир кышка мал чемин четчир кылдыр белеткеп алырынга ол бүзүреп турар.

А. ОНДАР.

КАНДАН ДАРГАН

Дарган кижиниң ажылы шаандан тура хүндүткелдиг мергежилериниң бирээзи чораан. А бистиң дарганывыс Кандан Ондар бичиизинден тура-ла дарганнап эгелээн, бодунуң ол ажылынга бердинген кижи. Ол түгү Көк-Чыраа суурнуң эвес, районнуң бүгү механизаторларының чоок өөнүүг, хүндүткелдиг болгаш макталдыгларның бирээзи.

Часкы, күскү сезоннар үезинде оон ажылы мырыңай чай чок бачым апаар, оон ажылдаар ёроолларынан чагыглар кылган кижилер үзүлбестей бөөр. Чамдык кижилер чагыгларын алгаш, «четтиидим!» дээш чоруп-даа турар, бир чамдыктары —«мону кылып берип көрем»—деп бир демир тудуп алган чедип көөр. Кандан дарганның ажылын бичии када бээш сонуургап көрүп ораргa ындыг кижи.

Бир сактырга машина-техника сайзыраан үеде дарган кижиниң мергежилги кымгаа-даа хөрөө чок-даа болгу дег. А херек кырында ол ындыг эвес. Дарган Кандынның ажылы кара дан бажынган эгелээр, кара кежээ көөр доостур. Оон дарганнап кылбас-ла ажылы чок. Бир көөрге, көдээ ажыл-агый машиналарының үрелген кезектерин-даа кылып турар, бир көөрге, шүүчүктер, решётказар-даа кылып турар. Ажылдай берген үезинде Кандан дарганның артында ариишырайы бээш ширинп апаар, ары-сарыг хүнүү бадыр кылыдып каан демир-биле «чугаалажып» тура хүнээр, улус чугаа эрээрге бээш оларның-биле чугаалашпайн баар кижи.

Бир-ле катап оон-биле хөөрежип огаш: — Назы-харыһар улгадып дөгүй берген болгай силер, дүрүм ёзугаар дыштанылгаже база үнгендир силер, ынчала-даа амдаа ажылдавышаан, ол силерге берге эвес бе?—деп айтырдым. Кандан дарган:

—Ажыл кылбайн барганымда сеткил-сагыжым дүвүреп эгелээр, демир даажы дыңнавайн баргандыма чалгаарай бээр-дир мен—деп харылады.

Бистиң дарганывыс Кандан Ондарның ажыл-ижи макталдыг, чонунга хүндүткелдиг, боду биче сеткилдиг, кижилерниң чагыын күүседип бээр дээш сеткил-сагыжын салып чоруур кызымак кижи. Ол дарганнаар мергежилинге хөй аныяктарны база өөреткен, бодунуң бүгү шаанындa маска, дөжү холдан салбайн ажылдан келген. Кижи болган-на дарганның ажылын кылып шыдавас болгай. Кандан дарганнап турда көөрге, шынап-ла дуралгалыг, бир тускай аялгалыг шинаан сагындырар. Совхозтуң механизаторлары, човаачылары оны «эргээн, какпас дарганывыс» деп мактап чугаалажырлар.

Х. ОНДАР,

Улуг-Хем район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ССРЭ — араб улустарның идегелдиг өөнүү

КАИР. (СЭТА). Совет Эвилели хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар араб улустарның шынчы болгаш шылгаттынган өөнүү деп чүвени СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Соведиинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев «Правда» солунунуң айтырыгларынга харыыларынга база катап бадыткаан деп, Палестинаның Национал Чөвүлелининң чингине секретары Мухаммед Сабих медеглээн. Совет удуртукчуның чугааларын палестин улус калбак-биле үнелээн болгаш шын эвес, хоп-меге иептерелин тургаш, ССРЭ-биле араб чурттар араазынга чөрүлдээни болдурарын ораалдажып турар үүлгедиишкиннерине төлептиг харыы болган. Совет Эвилели оларның шыпныт херээнин талазында турар деп чүвени маадырлыг ёзу-биле агрессорга удур дайылдажып турар удурланыышкының палестин шимчээшкининиң болгаш диван национал-патриоттуг күштерниң дайынчылары эки билир. Агрессияны соксадырының, израиль шеригерни Ливандан доп-дораан, ыяап-ла үндүреринин эргежок чугулазын совет удуртукчуның быжыг болгаш дорт медеглелии оон дугайында чаа бадыткал кылдыр үнелеп көрүп турарлар.

Палестинаның араб улустарының айтырыгларын эң-не таарымчалыг, боттуг кылдыр шинтиирлээри — палестин күрүнени тургузарының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан сестерин М. Сабих онзалап айткан. Израиль эжеледеп алганы бүгү девискээрлерин каггаш, чорбаан шаанда болгаш Палестинаның араб улузунуң чарылбас национал эргелерин, оон-биле кады оларның бот тодараттынар болгаш бодунуң хамаарышпас күрүненин тургузар эргелерин хандырбаанда, Чоокку Чөөн чүкке дүшкүүрүүг чоруктуң одаа өөкүртүмес-даа. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязы чыылдырар дугайында саналды палестин удуртукчулар болгаш бүгү палестин-даа улус база-ла түүлдугээнүн, деткин турар.

Ливанче израильдериң халдап кирген чоруу чаңгыс талаллыг шинтиирлээшкининг үржугу ыыдыр тывылган араб чурттарның башкаланчак чоруунуң дорт түңнелдерин бүрээзи болурунуң шуут билдингирин М. Сабих уламчылап чугаалаан.

Агрессор ол шургуушкуннуг ыяап халдаашкының чорударда Каттышкан Штаттардан кээп турар ян-не араатанзыг боо-чепсекти —напалмны, химиктиг, шариктиг, фосфорлуг болгаш частыышкынныг бомбаларны ажылдап турар, Вашингтонуң деткип турары Израильдиң ханныг үүлгедиишкиннерине тайбың ливаннар болгаш палестиннер, хамыктың мурнунда херээженнер, кырганнар болгаш бичии уруглар таварышпай, өлүп турарлар. Ол бүгүнү будүн чонну шуут узуткаары-дыр дээрден өскээр канчап-даа чугаалап болбастыр.

Чоокку Чөөн чүкке бижыг болгаш шыныыт тайбың тургустуларында бижыы-биле бүзүреер бис. Оон бижыг үнделинин араб улустарның маадырлыг демисели болгаш Совет Эвилелининг бөмбүрзектиң бүгү-ле бурунгаар депшилгелиг, тайбың күзээр күштериниң кергүзүп турар бижыг деткимчези дээрзин М. Сабих түңнелинде чугаалаан.

ГДР. Лейпциг округда «Белен» деп бензин заводунда аку-дүнма социалистиг бек чурттардан специалистер ажылдап турар. Ол будүдүүлге Швеция хоорайда туруп турар республикада эң улуг нефть ажылдап кылыр комбинатка хамаарыжыр. «Беленнің» коллективиниң ажылы социалистиг экономиктиг интеграциянның көскү чижээ болур. «Найырал» нефть дамчыдыкчызындан совет нефтиден алыр бензинни маңаа этилен кылдыр хуулдурар. Бензинни, этиленни, суук газтарны болгаш еске-даа продуктуларны моортан социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынче чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Чехословакиядан, Венгриядан, Кубадан, ГДР-ден келген специалистер «Белен» заводта.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ГЕНЕРАЛДАР—ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИ ДЭЭШ

Римде турар барыын таланың журналистериниң чамдыктары бо аңаа эвес пресс-конференциязы херекке албайн турган, ынчалзажок ол дыка күштүг дыңналган болгаш калбак сонуургадлы болдурган. Пресс конференциязының аңаа эвези болза, тайбың болгаш ону бижыглаарының чугулазының дугайын аңаа хей-ниити организацияларының телээлекчилери эвес, а бедик эргедужаалдыг, мурнунда НАТО-га албан хаан чораан шеригер ажылдакчылары чугаалап турганында болган. Оларның аразында — НАТО-нуң каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчыларының оралакчызы чораан генерал Нино Пасти (Италия), халашкан генерал Георгиос Куманакос (Грепия), буцдесверниң генерал-майору чораан Герт Бастиан (ГФР) олар бар. Олар болза Каттышкан Штаттарның болгаш НАТО-нуң бүрүүзү-биле үлүстар аразында байлал делегейде шыңгыы нарылдаан. Ынчангаш Европа болгаш ёскеда-даа диптерге тайбыңны камгалап артырарынга болгаш бижыглаарынга далаштыг күжениишкиннерни салыры эргежок чугула дээрзинге бижыы-биле бүзүреалгдер.

Пресс-конференциянын киржикчилери «Генералдар — тайбың болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер дээш» деп белүктүг КНО-нуң Кол Ассамблеязының Нью-Порктa болуп эрткен чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле ийнги тускай сессиязынче чоруткан меморандумуун прессага киргеннер. И Пасти болза белүктүг баштайгы документизинге —Мадрид үзүражыышкынының киржикчилерин күрүненерге чагаага —паточу чораан бөш генералдар ат салган деп демделээн. НАТО кежигүнерин чурттарының газактарынга 1981 чылдың ноябрьда чорупкан чагаага 8, а амгы мемориндумга Италияның, ГФР-ның, Великобританиянның, АКШ-тың, Норвегиянның, Грециянның, Франциянның, Португалияның дайын аймылыңга удур демиселче идепкейлиг киржии эгелээн 13 генералдары болгаш адмиралдары ат салган.

Меморандумда чугаалап турары болза, ядролуг чепсек политиктиг сорулгаларны чедип алырының чепсээ болбас ужурлуг, ядролуг дайыңга гиилекчи туруп шыдавас, а оон түңнели чүгле бүгү кижи төрелгетенге хоозурал боон болур. Документинин авторлары бүгү чурттар ядролуг чепсекти баштай ажыглаарындан, оон бүгү хевирлерин: стратегтиг, ортумак ыракшылдыг болгаш тактиктиг — ажылдан кылырындан, шенээринден болгаш кылырындан ойталаар ужурлуг деп санап турар. Оларның саналынаның ёзугаар алырга, бүгү ядролуг чепсектер ону будүрбейн турар чурттарның деискээрлериндеп үндүртүгеп турар ужурлуг.

Ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин Европа дилке ажыктыг кылдыр кызырган болгаш кызыгаарлаан турарын чедип алыры эргежок чугула деп, грек генерал Г. Куманакос демделээн. Бис олче угланган бүгү саналдарны, чижээ, сеолгу совет тайбын инициативаны үүлдүг деп көрүп турар бис. Совет Эвилелиниң саналдарының делгем комплекиан — эдерс чепсегленииишкинни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсегленииишкинни доктаалдырынга, талааларын ден байдалының болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң принципинин үнделиннге дайын талазы-биле улурланыштыр туруушкунуу бичеледиринге, боттуг чепсек дүжүргүшкүнүүнге эки үнделин болуп турар. Бистин үнел-бодалдарывыс, ол дээрге НАТО-нуң шериг организациязының ажылчорудулгазы-биле холбашкан янзы-бүрү айтырыгларга аксерттериниң үзел-бодалы-дыр деп, Г. Куманакос үргүлүүдээн. «Генералдар —тайбың дээш, чепсегленииишкинни дүжүрери дээш» деп белүктүг бистиң чурттарывыстың, Европанын болгаш киижи терелгетенниң ёзулуг эрге-ажыктарынга бараан болур дээш, араатанзыг ядролуг үскүлеживишкинни баш удур болдурбазынга салыышкынывысты киирер дээш турганын бис.

Пресс-конференциянын киржикчилери АКШ-тың болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилериниң боо-чепсекти эдерс будүрериниче, социалистиг чурттар-биле конфронтациняже болгаш делегей байдалыя чидиглендиреринче угланган авантюристи политиказын чидин-биле шүүмүүлээн. «Барыын талакы чазактар Барыын Европаны милитаризастаарынга чыл бүрүделе херек кырында улам-на хей хөреңгилерни чарыгдап турар болганда, олар тайбыңның херээнге канчап идиг берип шыдаарыл?—деп. Г. Куманакос медеглээн. Г. Бастианның чугаалааны болза: «Пентагонуун эрги делегейниң девискээрлерге тургузарын кызымаа-биле оралдажып турары америк чаа ракеталарны — «Першинг-2»-ни болгаш чалгынныг ракеталарны чижекке ап көрээлинер. Ол чепсектер Совет Эвилелиниге чедер аргаларлыг. Олар болза камгалалыкчы эвес, а халдакчы чепсектер. Чаа хевирнин үстүүле сапаан ракета чепсектерин ажыглаарын шынзыктырары-биле ажылдап кылдынган доктрина барыын талада болганчокла бадыткап турарлы дайын белеткелдерин «кызыгаардаарынга» черле бараан болбайн турар, а ядролуг хоозурал дайылын улгаттырып турар деп санап турар бис».

Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажышкынынарны белүктүг кежигүннери ян-не таарымчалыг байдал-биле көрүп турар. Моон-биле чергелештир олар барыын тала боттуг эвес турушту, ыланғыя америк администрациянның санаадан турары «нулевой вариант» дээр чүве талазы-биле айтырыгга эдеп турар деп демделээннер. Ол «вариантыны» шериг талазы-биле аналиэзээрге, АКШ чепсегленииишкинниң дениелии шынап-ла «нулга чедиргеш, ынчала-даа чугаалажышкынның үүле чаңгыс киржикчизинден — ССРЭ-ден иеген турарын көргүскен деп, Г. Бастиан медеглээн. — Оон түңнелинде талаларның Европада ядролуг чепсегленииишкинниң чижек дениежекек чоруу НАТО блогунга ажыктыг кылдыр боттуу-биле үрелген турар ийин».

Г. Бастианны генерал Нино Пасти деткээн. Натожу күрүненерниң ядролуг чепсектери Европаның үүле курлаг черлеринде турар эвес, харын Европаны чуп чыдар далайларда база тургустунган, олар сут адаанын хемелеринде болгаш сут кырында корабльдерде турар. Ынчалзажок «нулевой вариантының» авторлары ол бүгү күүдүүт ракеталарны болгаш частыр баштарны үүле-ле чүве ийин «уттупканнар».

Римге болган пресс-конференциянын киржикчилери делегейнин чаа дайынының айыылын чайладыры— амгы үеним ян-не чидиг болгаш совгаарладып болбас сорулгазы болур деп байырлалдыбиле медеглээннер. «Генералдар—тайбың болгаш чепсегленииишкинни дүжүрери дээш» деп белүк Бармын Европа чурттарынга «Першингилерни» болгаш чалгынныг ракеталарны тургузарынга удур хөделир дээш Европа хемчээлинге будун дараалашкан инициативаларны чорудар бодалдыг деп олар дыңнатканнар.

Е. БАБЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Рим.

АГРЕССОРНУ КЫҢЧЫКТЫРБАС

Ливанда болуушкуннарның өөскүүрүнге киржиринге белениниң дугайында АКШ-тың медеглелин бүгү делегей удурланып уткаан. АКШ-тың ол шинтиири, агрессорга мораль болгаш шериг дузазындан аңгыда, күш-биле деткимчеже шилчээнинің херечээ болур. Ынчангаш Америка аңаа киржи бээр таварылгада Совет Эвилели аңаа одурбас дээрзин сагындырган эш Брежневтин президент Рейганга дыңнадыын удуг тура-соруг-биле уткаан бис—деп, Азия болгаш Африка улустарының эң-сеткил каттыштырылгазының Организациязының президиумунуң даргазының оралакчызы Васос Лиссариднс Медээлер парлалгазының агенствозунуң корреспондентизинге берген интервьюзунга чугаалаан.

— Ол чокка-даа—деп ол демделээн. — Вашингтонуун деткимчези эвес болза, сионистер кажан-даа ындыг ужур-чүүл чок болгаш хоралакчы агрессияны кылып шыдавас турган дээрзинге бүзүреер бис. Ынчангаш израиль солдаттарның бөгүн Ливанда кылып турар үүлгедиглериниң буруузу Каттышкан Штаттарга база хамааржыр. Ол үүлгедиглерин үүле делегейниң ийнги дайынының үезинде эжелеттирген черлерге напис-терииң үүлгедиглерп-биледеңцеп болур.

— Силер— Киприниң хамаатызы, ам дайын чоруп турар район-биле кызыгаарлажып турар черинг хөй-ниитизин төлээлеп турар болгай силер. Ливанда байдалды силериң чурттуңарда канчаар көрүп турарыл?

— Израильдиң үүлгедиглери — үүле Чоокку Чөөн Чүкке эвес харын, бүгү бомбүрзекке тайбынга кыжаныг-дыр. Ону бегүн Киприде-даа, чурттарның хөй кезиинде-даа чон билип турар. Оон хереченээ—Израильди КНО-да шүүгүмүүлеп турары. Киприниң хөй-ниитизи, билдингир-ле, сионистерниң агрессиязын бүрүүу шаап турар. Ливан, израиль агрессиянын соонда маңаа дыңнангыр чазак тургузарын болдап турар АКШ биле НАТО ыыкат империалистиг күштерниң чижи болу берген дээрзин бис билир бис. Ол-ла күштер бир шагда Киприи НАТО-нуң сугга дүшпес авианосези кылыр дээш аңаа удур сүүлээнә база кылып турган. Ындыг үүлгедиглерни ыыт чок эртирип шыдавас бис. Чоокку Чөөн Чүктүң биске чоок районнарын алыр болза, ол черлерге реаксылыг күштериниң политиказын Киприниң деппилгедиг хөй-ниитизи шагдала бүрүү шапкан. Бис АКШ-тың Чоокку Чөөн Чүктү «Хостуг делегейниң» сопуургалынга «ян чугула район» дээрзин ажык чугаалап турарын билир бис. Мында болуушкуунуң өөскүн турарын хайгаараар күүлүг шериг базаалары тургустунуп турар. Ындыг болганда Израильдин агрессиязы—империалистиг политиканың чүгле бир кезии-дир.

— Барыын парлалга араб чурттарның чаңгыс аай эвезинин дугайында хөйну бижип турар-дыр. Ол түңнелди чүү деп бодап турар силер?

— Арабтарның чаңгыс аай эвезинин дугайын бижикпи дээрге-ле, фактыны ескерткенидир. Араб күрүнелер агрессор-биле демиселге Ливанны деткип турар. Арабтарның оон-даа пайыралдыг болуру күзенчиг. Мен бодаарымга, империализмниң Чоокку Чөөн Чүкте чорудуп турар «ангылаар, башкарып турэ деп политиказы салдарлыг болуп «турар хире. Барыын чүк, бир-ле дугаарында АКШ, арабтарны чарарын үргүлүү ораалдажып келген болгай. Кэмп-Дэвид, Вашингтонуун чамдык реаксылыг араб чурум-биле «опза хамаарылгазы» ол сорулгага дүгжүп турар. Ол политиканың бир изи — Иран биле Ирактың аразында дайын. Киприниң чону ындыг хевирлиг таварылгаларны база көрген. Барыын хайгыылчылар ортулуктуң грек болгаш турк талаларын бакташтырарын үргүлүү ораалажып, оларның аразынга национал болгаш шажын ылгалын өөскүдүп келгеннер. АКШ-тың политиказы бүгү делегейде ындыг. Вашингтон «чүдүлгелиг мусульманнарны камгалаар» деп алгаш, Афганистанның басмачыларын деткип, Ливанда палестинерни узуткаар деп турар сионистерни камгалап турар.

— Амгы тургустунган байдалда дениилгелиг хөй-ниитиниң сорулгазын канчаар билип турар силер?

— Ам үүле аңаа моральдыг деткимче херек эвес. Бис Израильге удур политика чорутсун дээш ливаннарга, палестиннерге бүгү дузаны көргүсеун дээш, аңгы-аңгы чурттарның чазактарын ыйыдар бис. Каттышкан штаттарны Израильге шериг талазы-биле ажык дуза чедирер ыдыктыг планнарындан ойталаар кылдыр албадаар херек. Бистин хүдэлгевис — агрессорну кыңчыктырбавы.

Андрей ПРАВОВ,
ПМА-ның түсчай корр.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫҢДА

«Ногаа конвейери»

БУДАПЕШТ. «Ногаа конвейер» темплери Венгриядa хүннүң өөүн орар. Республиканың янзы-бүрү районнарында консерва заводтарынче венгр черниң эйбекшилдиг эртине-байлаан үүдүрген түүн машинaлары шуужун чоруп турар. Аъш-чем үлетшүрүүнүң будүрүлгелериниде ажылдарны ам шынгыыраткан график өзугаар үш эзлчегде чорудуп турар. Каникул хүннеринде ол будүрүлгелериниң коллективтеринге дузалажыры-биле студентилер болгаш ерү класстарның өөренчиилери чеде берген.

Сеолгу чылдарда республиканың консерва үлетшүрүүнүң будүрүлгелери недөө ажылагый продукцияның сайзырады ажылдаарының хемчээлин дыка улгаттырып, чылда чартык миллион тонна ажыг ногаа болгаш кат-чимис консервaларын будүрүп турар. Венгр экспорттy калбартырынга адырның үлүг-хуузу дыка улуг. Бүгү-ле ногаа, кат-чимис консервaларының үштүң ййнзиден хөйүн 70 чурттарже садып үндүрүп турар, ол продукцияның эң хөй садыл алыкчызы — Совет Эвилели.

Чурттуң хову-шөлдеринде өстүрген ногаaларның, кат-чимистериниң эки дүжүдүн чогуур үезинде чидириг чокка ажаап алырынга, сайзырады ажылдаарынга консерва заводтарының кедээ ажыл-агый кооперативтери болгаш күраажыл-агыйлар-биле таарыштыр тургускан кады ажылдажылгазы дузалап турар.

Шахтёрларның күш-ажылчы тиилелгези

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-нин тургустуганының 60 чылын төлептиг үтүүр дээш социалистиг чарышка Моолдуң шахтёрлары чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге бо чылдың бирги чартында чуртка хемүр-даш тывыжы 9 хуу өскен.

Дуржулгалыг дагжы коллективтер-биле чергелештир шалыпчы ажылдаарының үлегер-чижээн чурттуң индустриалдыг картазынга мырыдай чоокта чаа тыптып келген шахталарның дагжылары база көргүзүп турар. Ам чуртта хемүр-даштың он чыл мурнунда турганындан беш катап хей-ну казын турар. Хемүр-даш тывыжының будүрүлгелерин республиканың бедик будүрүкчүлүг, шалыпкын тудуп турарының ачызында ол болдунар арганыг болган.

Адырның келир үезиниң дугайын 1990 чылга чедир үеде МАР-ның будүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң болгаш сайгара тургустунугазының кол схемазын барымдаалай көрүп болур. Чаа шахталарны тургузарын, ажылдап турарларын техника талазы-биле чаарты дериирин планнап турар. 1980 чылдынга деңнээрге кадыг ондар түүлүг казын тывары барык ийи чартык катап немей өзер.

Студентилерде — күш-ажылчы семестр

БЕРЛИН. ГДР-ниң 40 муң ажыг студентилери чайгы шылгалда сессиязын дооскаш, үшкү күш-ажылчы семестрин эгелээн. Хостут Немец аныяктар эвилелиниң көк хептерлиг оондар, кыстары үлетшүр будүрүлгелериниң цехтеринде, будут шөлдеринде ажылдап барган, тараа ажаап алыр машиналарны башкара бергеннер. Германиниың Социалистиг чаңгыс аай партиязының X съездизиниң салганы улус ажыл-агыйжы сорулгаларның шинтиирлээринге оларның киржилгези — ГДР-ниң аныяк салгалының чурттуң экономиказын улам ыдай недурариче угланган патриотчу шимчээшкини-дир.

Студентилерийн баштайгы отрядтарын 1966 чылда совет комсомолдуларының үлегерниле ГДР-ге организастаан. Оон бээр оларга күш-ажылчы дадыгыышкын школазын 450 ажыг муң оолдар, кыстар эрткен.

ГДР-ниң янзы-бүрү районнарында боттарының немец үе-чергежилери-биле кады аныяктарның интернационалчы отрядтарының составынга Совет Эвилелиниден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан үш муң ажыг студентилер барып ажылдаар.

(СЭТА).

ТАНЦЫ БАШКЫЛАРЫ — ТАЛАНТЫЛЫГ КЫСТАР

Кызыл-Мажалыкта болгаш Ак-Довуракта •Оюмаа Седей, Валентина Куулар деп танцычы уруглар дугайын каш чыл мурнунда дыннаан, харын-даа оларныӊ тургускан чамдыкчы танцыларын көрген мен. А чогум оларныӊ-биле ужуражып чугаалажыры чоокта чаа боттанган.

Кызыл-Мажалыкка самолеттуг четкеш, дораан-на районнуӊ Культура бажыӊынга бардым. Оон чаныӊда кижиле хөй. Бир өрээлден ыры, музыка чангыланган. Эжикти ооӊум ажыткаш, сандайга олуруп алдым. Сцена кырында танцы болгумунуӊ кичээли болуп турарын дораан-на эскерип кагдым. Суук кара чаштарлыг, бирээзи хүрең, а бирээзи ак шырайлыг ийи уруг сценаны шынап-ла өөлешкен, боттарыныӊ үе-чергези ооллар, кыстарны танцыга өөреткен тур.

Оларныӊ бедик мергежилдии, бот-тывынгыр артистербиле ажылдап өөренгени иле: танцыныӊ бүгү-ле шимчээшкиннерин кижи бүрүзүнге хынамчалыг айтыр, музыказыны угаадып дыннадыр, танцычы бүрүзүн боттарынче хаара тудкан.

Удаваанда чапсар үезинде танцы башкылары Оюмаа Седей, Валентина Куулар олар-биле ужурашкаш, айтырыглар салып чугаалаштым.

— Силерниӊ Барыын-Хемчик районунга танцы уран чүүлүн суртаалдаар, сайзырадыр талазы-биле сөөлгү чылдарда улуг ажыл кылдынган. Ырыныӊ болгаш танцыныӊ «Хемчик» деп бот-тывынгыр ансамблиин тургускан. Районда уругларныӊ уран чүүл школазы бар, оон хореография салбырында 80 шаа уруглар хаара туттунган, күзелдии-биле өөренып турар. Уран чүүл школазыныӊ кайыдаа салбырларында ол хире өөреникчилер чок. Ак-Довуракта Культура ордузунда танцы бөлгүмүнде 50 хире оолдар, кыстар доктаамал өөренип турар. Улуг-даа, бичии-даа кижилерниӊ күзелдии-биле танцыга өөренип турарынын чылдагааны чүдел? —деп, танцы башкыларындан айтырдым.

— Бистер ийилээ 1976 чылда Минусинскиниӊ культура чырыдышкыӊ училищезиниӊ хореография салбырын дооскан соонда Барыын-Хемчик районунга келгеш, танцы тургузар, танцы уран чүүлүн чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле ажылды чорудуп эгелээн бис. Баштай аныяктар биске бүзүревес, танцы бөлгүмүнүн кичээлдеринге келбес турган. Бергелерге торулбайн кызын ажылдап тургаш, район, республика көрүлделеринге баштайгы танцыларывыс көргүзүп эгелээн бис. Ол көрүлделерге бистиӊ танцыларывыс көрүкчүлериниӊ эки деп үнелелин ап, мактадып эгелээрге, танцылакаар кижилериниӊ саны чоорту көвүдээн. Ниити танцыларывыс, сценага күүседир танцыларны аныяктар күзелдии-биле өөренип, күүседип турар. Танцыларныӊ чараш-магалыын, кижиниӊ сеткил-сагыжын байыдарыӊ чон билип каан. Ам танцыга өөренииксээн уругларны, аныяктарыны санап четпес. Бистиӊ танцы болгумнери доктаамал ажылдап, чаа программаны белеткеп алгаш кожа-хелбээ районнарга, харындаа Хакасияга безин концерттиг чедип турар улус бис — деп, Оюмаа Седей чугаалады.

— База бир кол чүве —район организацияларыныӊ деткимчези — деп, Валентина Куулар немээп, мынчаар уламчылады. — Чугаалаарга белен, кылыры берге. Танцыны тургузуп алгаш, оон хевин даараар акша-хөреӊгиин тывар ужурдуг. Бо талазы-биле биске улуг дузаны партия райкому, райкүүском болгаш районнуӊ культура килдизи (оон эргелекчизи А. С. Конгар) чедирип турар. Танцы уран чүүлүн сайзырадыр талазы-биле сөөлгү чылдарда районда кылдынган чамдык эки ажылдар чүгле бис ийиниӊ эвес, а хой-ниитиниӊ база ачы-дузазы-дыр.

Валентина Кууларныӊ чугаазы шын. Ындыг-даа болза ийи эжиктилериниӊ бо талазы-биле кылган чүүлдери хей, тургускан танцылары солун.

—Чогум-на чүден эгелээн силер?—дей, Оюмаа Седейден айтырарга мынчаар харыылаар:

—Баштай эжим Валя-биле тыва улустуӊ танцы уран чүүлүн өөренип, биске Ортаа Азияныӊ болгаш Чөөн чүк улустарыныӊ танцылары чоок дээрзин билип, өөренген бис. Ынчангаш бис чоннуӊ аас чогаалынга үндезилеп танцыларны тургузарын эгелээн бис. Чаа танцылар тургузарындан аӊгыда оске районнарда ойнап турар танцыларныӊ база тургузуп, оларны улам көрүштүг кылыр дээш ажылды чорудуп турар бис.

Оюмаа Седей «Хемчиктиӊ шыӊгыраштары», «Аныяктар танцызы» болгаш өскедаа элээн каш танцыларны чогаадып тургускан. Ол танцыларныӊ онзагайлары —ооӊум, ээдек, кижилериниӊ лириктиг сагыш-бодалын илередип турарында. «Хемчиктиӊ шыӊгыраштарын» көрүп оларга хемниӊ бырланнаан агымнары, эриктерин каастаан чараш бойдузу каракка көстүп келир.

Валентина Куулар «Аъдым», «Долаана», «Тулчуушкунче» деп танцыларны белеткээн. Бо танцыларныӊ аяны, шимчээшкиннери, күүседикчилериниӊ хеви адынга-даа, утказынга-даа дүгжүп турар. Ол Тес-Хемниӊ бот-тывынгыр артистериниӊ республика корудезинге күүседкени «Чадыкчылары» деп танцызын көрүп алгаш шимчээшкиннерин улам болбаазырадып, күүседикчилериниӊ санын көвүдеткеш, Кызыл-Мажалыкка тургускан.

Оюмаа Седей биле Валентина Куулар ийи ырыныӊ болгаш танцыныӊ «Хемчик» ансамблинге Тыва АССР-ниӊ улустуӊ артизи Ростислав Кенденбильдиӊ «Аак шай» деп аллгазынга танцыны тургускан. Ниити ыр ырлап турда оон мурнунга аяктарны кадак кырынга салып алган уруглар үнүп келгеш, аяк-шайны ижип, ажык чугааны кылып, хүндүлүг аалчы болурунче көрүкчүлерни чалап турар.

Оюмаа Седей биле Валентина Куулар ийи бо танцызын Красноярск крайныӊ Тыва АССР-ге хүннериниӊ каттышкан түӊнел концертинге көргүскен. Ыры-танцылыг бо номер концерттиӊ солун номерлериниӊ бирээзи болган. Көрүкчүлер ону аажок чылыг хүлээп алган.

Музыка школазыныӊ башкылары Дөӊгүр-оол Ховалыг, Анатолий Сарыглар олар танцы башкыларыныӊ шынчы дузалакчылары, белеткел үезинде, концерттерге бүгү танцыларны күзелдии-биле мергежилдиг үдеп чаа-чыккан.

—Тыва танцы уран чүүлү чаа-ла төрүттүнүп, баштайгы базымнарын кылып турар. А. Шатининиӊ «Ээлдек шыӊгыраш» деп танцызындан оске ындыг кескү, чараш танцы бисте ховар. Чаа танцылар чогаадыр, тургузар талазы-биле улуг ажыл хореография талазы-биле тускай эртемнигленииӊ болгаш танцы уран чүүлүнге хандыкшыдыгларныӊ мурнунда туруп турар — деп, олар чугаалады.

Танцы башкылары Оюмаа Седей биле Валентина Куулар олар бот-тывынгыр артистериби-ле кады Алдан-Маадырлар дугайында, оларныӊ маадырлыг демиселин көргүскен, элээн улуг хемчээлдиг танцы чогаадырын планнап алган.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ИЮЛЬ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Г. Гауптман— «Улаачы Геншель». Москвадыӊ ССР Эвилелиниӊ А. М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театрыныӊ фильм-шиӊзи. 11.15— Телемедээлер. 11.20 —14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — Сибирьче болгаш Ыраккы Чөөн чүктү тавартыӊ. Документалдыг фильмнер программазы: «Сунтар — Олөвхоӊуӊ чери». «Шикотанныӊ өӊнери». 15.25— Уругларга фильм: «Илбичи ортулук». 16.30 — Адыгей автономнуг областтыӊ тургустуганындан бээр 60 чылынга. «Адыглар чуртунда» деп документалдыг телефильм. 17.00— 17.15— Чапсар. 17.15—Адыгейниӊ «Налымас» деп танцыныӊ күрүне ансамблиниӊ концерти. 18.00 — «Маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — дүвээшкинner — шиитпирлер». Аъш-чем программазы —бүгү улустуӊ хөрээ. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30 — Композитор А. Н. Пахмутованыӊ автор кежээзи. Воронежтен дамчыдар. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 00.45— Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Динамо» (Киев). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Чаш назыныӊ сөөлгү чайы». 1-ги серия. 13.05 — Француз дыл. Өөредилгениӊ 2-ги чылы. 13.35 — «Неруже оруктар». Документалдыг телефильм. 14.30 — Уругларга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 15.00 — ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредирил? 15.30 — «Узун амыдыралдыӊ ариннары». Эртемнетерелдиг фильм. 15.45—Телемедээлер. 15.55 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Чурук санында-ла хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 19.15 —«Магаданчыг ыржым өөрем-нерде». Телефильм. 19.35 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя угбайныӊ чугаазы». 20.15 —Орус улустуӊ ырыларыныӊ концерти. 20.30 — «Соруиза». Документалдыг телефильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.30—22.40 — «Мен—Куба-дыр мен». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

ИЮЛЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — мультфильмнер программазы: «Эң оончи гном», «Кижарка», «Гав деп мыӊ-ытчыгаш». 9.25—«Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 10.25 — «Кино ыяӊчоруктарыныӊ клуву». 11.25— Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 11.30 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Өӊнүктер экраны». Социалистиг чурттарныӊ телевидениезиниӊ документалдыг фильмнериниӊ программазы: «Мээӊ терээн черим — Пльзень» (ЧССР), «Амыдыралдыӊ камгалалдыг черлери» (БУР), «Кааӊ хүндег, тергиин» (РСР). 15.15— «Чырык хүнге уткуштур». Совет ыры концерти. 15.40— Орус чугаа. 16.10— «Арыг ишкинде агроцехтер». Документалдыг фильмниӊ баштайгы көргүзүү. 17.00 — 17.15 —Чапсар. 17.15— Орус улустуӊ хөгжүм херекселдериниӊ «Сказ» дээр квартединиӊ оюну. 17.30 —«Горюнстер, харыылаңар!».

КЫЗЫЛДАН

18.15— Мультфильм. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—БАМ-ны кылып турар бис. 19.30— «Камера делегейни көрүп тур». Америк разведканыӊ үүлгединшкиннериниӊ дугайында чугаалап турар фильм. Ону Г. Боровик тайылбырлаар. 1-ги кезээ. 20.10 — Бөгүн делегейде. 22.20 — 23.15 — «Варадеро». Кубага болган фольклорлуг музыканыӊ делегей фестивалы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Чаш назыныӊ сөөлгү чайы». 2-ги серия. 13.05—Немец дыл. 13.35 — Даглар болгаш ховулар аялгалары. Фильм-концерт. 14.20 — «Федор Трофимович болгаш өскелер-даа...». 3-кү дамчыдылга. Аӊаа Украинаныӊ КП-зыныӊ Полтава обкомунуӊ бирги секретары Ф. Т. Моргун киржир. 14.50 — А. Н. Островскиниӊ «Өнчүзү чок келин». Шин дугайында чугаалар. 15.50 —Телемедээлер. 16.00 — 18.15— Чапсар. 18.15 —«Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Киножурнал. 18.55— Чарлалдар. 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Спорт». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазыныӊ карандаш». 20.15 —Спорт программазы: Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдар; Чадаг-черге спортунга ССРЭ чемпионады. «Крылатское» спорт комплекзинден дамчыдар. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Полыниниӊ таварылгазы». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Хөглүг чарыш». 9.35 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманыӊ ажыл-херектери дээш». 1-ги кезээ. 11.05 — Будуруге гимнастиказы. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Аъш-чем программазы— бүгү улустуӊ хөрээ». Документалдыг телефильмнериниӊ программазы: «Дужут ажаар ye», «Чүрек бүрүзүнге дээштиг». 15.35—Уруглarга фильм: «Хөглүг төөгүлер». 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — «Шыдыраа школазы». Дамчыдылганы спорт мастери Б. С. Шашин чорудар. 17.45 — «Аныяктар адрестери». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Кижи болгаш хоойлуу».

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманыӊ ажыл-херектери дээш». 2-ги кезээ. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.50—«Ону кылып шыдаар силер». Оон соонда— Бөгүн делегейде дең информастыг үндүрүге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Чаш назыныӊ сөөлгү чайы». 3-кү серия. 13.05 —Испан дыл. 13.35 — Бистиӊ садывыс. 14.05 — «Кеминг үүлгединшкин». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 1-ги фильм—«Шыдашпаан». 15.20 — Чурукчулар дугайында чугаалар. Рокуэлл Кент. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телефильм. 18.45— «ССРЭ-ниӊ 60 чыл соонга—60 шалыпчы неделя». 19.15 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.30 — ССРЭ-ниӊ Орук харылзаалар министерствозунуӊ үлегерлиг үрер хөгжүмүнүӊ концерти («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургудар-биле». 20.15 — Улустуӊ аялгалары. 20.30 —«Алло, Москва демир удазында». «Москва хоорайныӊ телефон четкизиниӊ дугайында дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Пароходтар медээлепкеш, чоруптарлар». Уран-чечен телефильм.

Бистиӊ аалчыларывыс

СОНУУРГАП КӨРГЕН

Эрткен субботада Кызылдыӊ «Совет Тываныӊ 5 чылы» стадионун байырлал шинчи киир каастаан, ССРЭ-ниӊ болгаш МАР-ныӊ Күрүне туктарын ында аскан. Моол Арат Республиканыӊ Завхан аймаанын Тосонцэнгэл хоорайныӊ улусчу циригиниӊ бот-тывынгыр артистери аӊаа ойнаар деп, чүве кызылчыларга болгаш найысылалдыг чоок-кавы суурларыныӊ чурттакчыларыга дыннады бергеп.

Кежээкиниӊ 17 шак четпээнде-ле каас-шиник кеттингеп, омак-хөглүг кижилер стадионга чыглып эгелээн. Моол өӊнүктериниӊ уран чүүлү-биле танышжар дээн муӊмуӊ көрүкчүлер стадионнуӊ олуттарын долдур олурупкан.

Тааланчыг моол аялгалар стадионга чаӊгыланып үнгеп соонда улусчу циркти артистериниӊ парады болган. Акыдуӊма моол улустуӊ төлээлерин көрүкчүлер чылыы-биле уткаан.

Циркти көргүзүглери эгелээн. номер бүрүзүн көрүкчүлер улуг кичээнгейлиг хайгаарап, оларны улусчу циркти бот-тывынгыр артистери мергежилдии-биле күүседип турарын сонуургаан.

Аныяк кыстар Ц. Урантуяа, С. Сарангэрэл болгаш Б. Мятав-Очир оларныӊ агаарга гимнастиканы, артист М. Янжилхамныӊ херии-каан чиӊге демир кырынга янзы-бүрү нарын мергежилдерин билдилиг кылганын чыылган чон диӊмиттиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирген. Л. Мэндсайханныӊ аяктар-биле танцылааны солун болган. Ц. Энхтуяаныӊ ээлгир этюдтарны күүсеткенин чон магадаан. «Мырыӊай-ла чүс чок-биле дөмей амытан-дыр», «Эптиин, ээлгирин шуут-ла сагыш-биле домей» деп көрүкчүлер оон дугайында чугаалажып орган. Б. Батзориг биле Г. Эрдэнэцогт олар боттарыныӊ кылып алганы янзы-бүрү үнелиг коцаларга моол, тыва аялгаларны күүсеткеп. Ылаӊгыя композитор Р. Кенденбильдиӊ «Чечектел-ле, төрээн Тывам» деп ырызын ол коӊгаларга эстрада оркестриниӊ үделгези-биле күүсеткени көрүкчүлериниӊ хей-аъдын көдүргеп. Илбичи Д. Дамсрайсэлээн арга-мергежилин чонга көргүскеп, Клоуннар М. Гэндэн, Н. Бурэнжаргал көрүкчүлерни хөглеткеп, боттарыныӊ солун номерлерин бараалгаткан.

Улусчу театрныӊ көргүскен программазын чылган чон сонуургаан. Бот-тывынгыр артистерниӊ белеткеп алган номерлери «Солун-дур», «Мергежили бедик-тир» деп үнелелди көрүкчүлер берген.

Концерт доозулган. Акыдуӊма моол өӊнүктерге дириг чечектерни уруглар барып тудускан.

СЭКП Тыва обкомунуӊ секретары Д. К. Ооржак МАРныӊ Завхан аймаанын Тосонцэнгэл хоорайныӊ улусчу циригиниӊ артистеринге акыдуӊманыӊ изиг байырын чедирип чүве чугаалаан. СЭКП Тыва обкомунуӊ, Тыва АССР-ниӊ Дээди Совединиӊ Президиумунуӊ, республиканыӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ байырлыг бижиин Д. К. Ооржак номчаап, аалчыларга байырладыы-биле тыпсып берген.

Делегацияныӊ удуртукчузу, Моолдуӊ Араттыӊ революстуг намыныӊ Завхан аймак комитединиӊ ажылдакчызы Н. Бамбажав харыы сос ап, чүве чугаалаан.

Моол өӊнүктер биске аалдап келгеш, болдуӊ уран чүүлүн көргүскени— совет-моол акыдуӊмалышкы бузулбас найыралдыг улам быжыгып турарыныӊ база бир херечизи болган.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: моол циркterниӊ көргүзүглери.

В. КАРА-САЛДЫӉ фотолары.

УРУГ-ЧАШКА КИЧЭЭНГЕЙ

Кижи төрүттүнгеп! Ол өгбүлеге аажок өөрүшкүлүг болуушкун. Ниитилелге база бир хамаатыг немежип, чөргектен эгелээш улуг кижи болгужеге чедир чурттагланыӊ улуг оруун эртери аӊаа чаяттынар. Ол орукту амгы үениӊ кижизи ясли-садик, школаны дамчыштыр эртер. Чүге дээрге ол оон кижилерге бодун шуут бердинерде билиглерни, арга-мергежилди чедип алыр. Бичии чаштардан ниитилелге ажыктыг кижилер болзун дээш бистиӊ партия болгаш чазаавыс улуг сагыш салыышкынын салып турар. Ол дугайында хөй-хөй доктаал шиитпирлерниӊ амыдыралга күүселдези херечилеп турар.

Чаӊгыс-ла бистиӊ Таӊды районда чаш кижилерниӊ өзүлдези аӊаа тодаргай чижек болур. 1981 чылда 256 уруг төрүттүнген, а 1982 чылдыӊ түгле бирги чартыында 175 кижи төрүттүнген. Оларныӊ өзеринге бүгү-ле херектиг түүлдерни кылып, тургузуп берип, ясли-садиктерни кыгылаан. Бай-Хаак суурда бичии чаштарга улуг чаа бажыӊны тудуп турар. Амдыызында Бай-Хаактыӊ уругларын «Малышок» хүлээп ап турар. Ында уругларныӊ назы-харыныӊ аайы-биле беш бөлүк бар. Уругларныӊ ажаалдэ болгаш кижизидилгезин чогуур негелделеринге чедир тургузары дээш, ол коллективтиӊ кежигүннери ак сеткилдии-биле кызыманнай ажылдап тураралар. Кижизидинчилер Г. А. Фунтикова, З. С. Монгуш, улуг сестра Л. И. Лежепекова олар бичии чаштарга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларныӊ надыкшылы, кижизидилгези дээш хөй ажылдарны кылып, организастап чорудуп тураралар. Бичии чаштар Зинаида Салчаковна Монгушту болган чок-ла «авай» дээр болгаш аӊаа аажок ынактар.

«Малышокта» уруглар ырлажып, танцылап, номнар номчуп, янзы-бүрү оюннарны ойнап тураралар. Ол коллективтиӊ ажылдакчылары бичии чаштарга шынап-ла онза кичээнгейни салыры-биле чергелештир чаштарга улуг ынакшылдыглар. Ынчангаш ында уруглар өөрүшкү-хөглүг, омак-сергек.

А. ОЮН.

СОЛУННАР БОЛГАШ ЖУРНАЛДАР ЧАГЫДЫЛГАЗЫНЫӉ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниӊ Харылзаа министерствозунуӊ парлалга тарадылгазыныӊ талазы-биле Кол эргелелиниӊ дыннатканын ёзугаар алырга, 1983 чылдыӊ солуннарын болгаш журналдарын чагыдарын 1982 чылдыӊ август 1-ден ноябрь 15-ке чедир чорудар.

Ооӊ мурнундаазы дег, коллективтиг чагыдылганы кылдырып ап болур, а ол ышкаш чамдык үелерде үзүктелиишкинниг (шөлээлээн, узун хуусаалыг командировкалар дыштанылгалар үезинде албас кылдыр) чагыдып ап болур.

Чагыдылганы «Союзпечатьтыӊ» органнары, харылзаа салбырлары болгаш ажылдап база чурттап турар черлериниӊ аайы-биле парлалганыӊ хөй-ниити тарадыкчылары чорудар.

«Мосфильм» киностудиязы «Ыржымныӊ кышкызы» деп уран-чечен фильмни будуруп үндүрген. Ооӊ режиссёру А. Дашиев. Ук кино республиканыӊ киноэкраннарынга ыяльдуп төнчүзүнде үнүп эгелээр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Огаар

Агаар станциязыныӊ медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар. Барыын угланышкынныг хаттыӊ дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарныӊ температуразы дүне 11—16, чамдык черлерге 1—6, хүндүс 22—27, чамдык черлерге 15—20 градус чылыыр.

Кызылга көжер булуттаар, чагбас. Барыын угланышкынныг хаттыӊ дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарныӊ температуразы дүне 12—14, хүндүс 25—27 градус чылыыр.

Кино

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Калчаалыг акшалар»— 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чүс өөрүшкү азы улуг ажыдыышкынnар поиу»—9.50, 11.20, 13.50; «Бот чорда оглуӊ»—14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол разведка үезинде болган»—14.30, «Човулаӊ болгаш килеӊниӊ өруу-биле»—16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өскерликчи чорук дээш гонорар»—18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Келдерел» — 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

Алтайныӊ нөдээ ажыл-агый институту 1982-1983 өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Хүлээп алыышкынны Кызылга август 1-ден эгелеп чорудар.

Документилерни дараазында адресте хүлээп ап турар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажыӊ № 30. Тыва АССР-ниӊ Нөдээ ажыл-агый министерствозу, кадрлар килдизи, телефону—2-41-44.

Кызылдыг 3 дугаар нөдээ профтехучилищезиниӊ 1965 чылдыӊ октябрь 21-де Сергей Семеновичтен Сотпаяктын адынга тыыскааны тракторист-машинистиӊ № 3244 шынзылдыгазы читкеннин барымдаалаан, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫӉ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыӊ № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуӊ 2-24-63, редакторнуӊ орлакчыларыныӊ 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьныӊ 2-23-35, секретариаттыӊ 2-23-35 партий-в амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниӊ 2-37-13, пропаганда килдизиниӊ 2-31-75, культура килдизиниӊ 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниӊ 2-21-47, үлетпүр килдизиниӊ 2-41-75, чагаа килдизиниӊ 2-41-27, информация килдизиниӊ 2-20-60, корректорларныӊ 2-27-41, бухгалтерияныӊ 2-12-45, солун хелбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1356

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ Нов үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыныӊ херектериниӊ талазы-биле эргелелиниӊ типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыӊ № 1).

ТС—01202

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 175 (11973) | 1982 чылдың июль 28, среда | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 3 кеп.

КУБАНЬ ИЙИГИ МИЛЛИОНГА КИИРИШТИР

КРАСНОДАР. СЭТА-ның корреспонденти-зи В. Калишевскийниң дамчытканы болза: —Кубаньның элеваторларынче июль 26-да бир миллион 100 муң тонна тараа кирген. Краснодар крайда тараа кезилдезин бедик темпилерлиг чорудуп турар.

Улуг боранныаашкыннар соонда агаар-бойдузу аязып келген Кубаньның ховуларында кызыл-тазы кестинмээн ховулар улам чырлып орар. Ам жатказар машинистери байлак дүжүт дээш демиселдин эстафеталыг комбайн комплекстеринге болгаш отрядтарынга дамчыдып берген. Олар долу күчүзүнге ажылдап, будун-будун хонуктарда тавычаларны болдуруп, бастырып болгаш шуут чыттыр кестирип турарлар.

Техниканы улам-на бедик будурукчулуг ажыглап, амгы тараа ажаалдалының нарын байдалдарында мергежилдиг ажылдап тургаш, ажаан алышкын фронтузунга чедиишкиннерни чедип ап турар. Кореновск районунуң Ленин аттыг колхозунуң комбайнери В. Майоров механизаторларның чарыжының мурнуу одуруунда чоруп турар. «Колос» комбайнының бункеринден ол ам бээри 11 муң ажыг центнер тараапы берген. Олгла ажыл-агыйда аныяктар—комбайнер И. Богданның болгаш оон дузалакчызы И. Сметконуң экипажы база ол мурнакчыдан дулак чок ажылдап турар. Лагдыныкчылап хөжудавайн, олар түс бүрүзүнде-ле 10 муң центнерни бастырган.

Кубаньның мун-мун тараажылары мурнакчыларның үлегерин элерип турарлар.

ДЭЭШТИИ, АЖЫКТЫЫ ДЭЭШ

«Массаларга партияның бодалдарын чедирип, оон политиказын тайылбырлап турар кижилерниң улуг армиязынга — коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге — өөрүп четтириишкиннин сөзүн илергейлээйн. Олар дээрге лекторлар болгаш пропагандистер, агитаторлар болгаш илеткелчилер-дир» — деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге Отчет илеткелинге демделээн. Коммунистиг тургузуушкунуун кайгамчыктыг улуг сорулгаларын боттандырар дээш демиселге совет кижилериң угаан-бодал амыдыралын улам ынай байыдары, оларның медерелин, билинн, культуразын бедидери онза чугула ужур-дузалыын партия айыткан. Бо бүгү сорулгаларны чедиишкинниг шинтпирлээрингe «Билиг» нинтилели биче эвес үлүүн кирер. Ынчангаш ону канчаар күүседириниң талазы-биле тодаргай чугаа Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң сески съездизинге болган.

Нинтилелдиң кежигүннериниң ажылы улуг болгаш харыысалгалыг. Лекторлар массага билиглерни чедирип, оларны чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып, хей-аъдын көдүрүп турар. Бистиң республикада нинтилелдиң 290 хире эге организациязы бар, ында беш муң ажыг лектор хаара туттунган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин, «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын олар амыдыралга боттандырар дээш лекция пропагандазының ажыктыын, дээштиин бедидеринче, ылангыя ажылчы чоннарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче кол кичээнгейни салып турарлар. Кызыл хоорайның, Эрзин, Бай-Тайга, Кызыл, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарның «Билиг» нинтилел организациялары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны багай эвес шинтпирлеп, ажылдың шынарын элээн экижиткен. Ылангыя лекция пропагандазының депшилгелиг чаа хевири —лекцияны бөлүктеп номчуурун практикалап турар болу берген.

«Лекторлар амыдыралдың судалын тудуп, дыннакчыларның бедик культура деннелин болгаш негелделерин барымдаалап, кижилериниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар айтырыгларга ылаптыг болгаш үзе харыыларны берип, чогаадыкчы бодалды, ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чүрттаар, ажылдаар болгаш демнесежир деп чүткүлдү хайныктырар ужурлуг» деп СЭКП Төп Комитединиң Бүгү эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң VIII съездизинге байыр чедириишкинниңде айыткан.

Бистиң партиявыстың удуртулга болдуруп турар чугула принциптериниң бирээзи болза, идей-кижизидилгелиг ажылды чоннуң чаартыкчы ажыл-чорудулгазы-биле сырый холбаштырары болур. Ылангыя СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының политиктиг болгаш социал ужур-дузазын ханы тайылбырлаары чугула.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнун белеткелинге холбашкан пропаганданы улам ынай калбартыры — партия организацияларының кол сагыш салыр айтырыы. Ленинчи национал политиканың алыс утказын илередипшаан, Советтер чүртүнүң кайгамчыктыг чедиишкиннери—бүгү нацияларның бир демниг күжениишкинниг кады ажылдажылгазының түннели деп чүвени көргүзер херек.

Совет кижилер даштыкыда болгаш чүрт иштинде болуушкуннар дугайында бүгү талазы-биле ханы анализтиг лекцияларны манап турар. Орта көскү черни СЭКП-ниң тайбын даштыкы политиказының пропагандазы ээлээр. Амгы үеним империализминиң реакциялыг арын-нүүрүн сойгалап илередип, ССРЭ-ниң хамаатыларын револючуу серемчилелге, социализмнин чаалап алыышкыннарын камгалаарынга кезээде белен болурунга кижизидер ужурлуг.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң VIII съездизиниң шинтпирлериниге дүүштүр республиканың лекторлары бодунуң ажылын ханы анализтеп көрүп, ында бар четпестерни эдер тодаргай хемчеглерни алыр херек. Ылангыя номчуттунуп турар лекцияларның дээштин, ажыктыы болгаш шынары үеним негелдезинге четпес. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, экономика камналгалыг болурунга, корум-чурум, мөзү-шынар, хоойлу-дүрүм, социалистиг чарыш, аныяктар оргузунга коммунистиг кижизидилге болгаш күш-дамыр кижизидилгезинге хамаарышкан, атеизм, көдээ ажыл-агый темазынга лекциялар кончуг эвээш номчуттунуп турар. Эртем-методиктиг чөвүлелдерниң болгаш секцияларның ролю, лекция пропагандазының дайынчы, шаап халдакчы салдары ам-даа куду. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни эдер дээш «Билиг» нинтилелиниң организациялары шынгыы ажылдаар хүлээлгелиг. Парткомнар болгаш партия эге организациялары «Билиг» нинтилел организацияларының ажылын хүн бүрү удуртур, боттуг дузаны чедирер, олардың отчёттарын үе-үелеп дыннаары чугула.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке чагаазынга Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң VIII съездизиниң делегаттары бүгү кежигүннериниң өмүнээзинден партияның сөзүн массага чедирер хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседирин бүзүреткен. Бистиң республиканың лекторлары коммунистиг тургузуушкуннуң планныг онаалдаларын амыдыралга боттандырар херекке боттарының төлептиг үлүүн кирерлер.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ: бүгү курлавырларны мөөңнээр

«Шын» солуи Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Ооржак Эзир-оолдуң сигенчи звенозунун чедиишкининге тураскаадып көдүрдү.

«Тиилелге» совхозта сес кежигүннүг механизастаттынган бо звено хүнде-ле 12 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп турар болгаш дүүнге чедир 264 тоннаны белеткээн.

Мурнакчылардан үлегер алынар!

ТИИЛЕКЧИЛЕР

— Июльдуң баштайгы ийи он хонуунда Саная Сүге-Маадырның удурткан мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы 270 тонна сиген пресстээн — деп, Тес-Хемле «О. Шынаа» совхозтуң директору Эртине Монгүн-оол менээ чугаалады. — А Кызыл-оол Маадырның бригадазы олгла үеним дургузунда 380 тоннаны белеткээн. Ынчангаш ол бригада социалистиг чарыштын тиилекчизи болду. Ук бригада хүнде-ле он ийи тоннадан эвээш эвес сигенни пресстеп турган.

ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга күш-ажылчы белеткелиг ужураджыр дээш социалистиг чарыш совхозтуң сигенчи бригадаларының аразында калбазоган. Ук чарышка баштай Саная Сүге-Маадырның бригадазы тиилекчи болуп турган, ам Кызыл-оол Маадырныы бирги черже үнген. Олар ынчаар ачыр-дачыр тутчуп турза-даа, кайызы-даа планнарын орончок ажыр күүседип турарлар. Оон ачызында «О. Шынаа» совхоз мал чемин белеткээринге Тес-Хем районга мурнакчы болган болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскоянүн, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир кызыл тугун чаалап алган.

Совхозтуң сигенчилери хүн келген тудум-на ажылын шапкынчылып турар. Ам ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн районнуң өске он ажыг бригадаларынзан белик, үлүүн күүсетпейн турар сигенчи чок. Ылангыя дүжүлгелиг механизаторлар Доспанчык Сарыг-оол, Сергей Комбаажык социалистиг чарыштын чурнуку одуруун салбайн турар.

Р. ИВАНОВ.

АРЫГЛАРДАН, ШӨЛДЕРДЕН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын нинтининг малынга сигенни 3400, будук-бүрүңү—300, сенажты—690, силосту— 4500 тоннаны белеткээр планныг. Амгы үеде ажыл-агыйның сиген эки үнген бүгү-ле девискээринде ажыл-иш хайныкан. Мал чеми белеткээринде шупту 380 ажыг кижи хаара туттунган. Оларның 220 ажыы сигенни хол кадыгыы-биле кезип турар. Оон аңгыда механизастаан ийи бригаданы тургускан.

Совхозтуң салбырларынган Боря-Тайга салбыры мал чеми белеткээринче эң-не организастыг кирген. Ында ам 150 хире кижи сигенни ипаңбүрү аргалар-биле кезип, болуп, сараатпан турар.

Оз-ла салбырның Чечектиг хойжу бригадазы (бригадири М. Монгуш) өске салбырларның малчыннарындан бир демнинин көргүзүп, сиген кезилдезинче бүдүүг-биле киргеи. Бригаданың хойжулары эртпеи кандаашкынныг чыда безини 220 тонна сиген белеткээр планын 20 тоннага ажыр күүсеткеи. Бо чылын олар 225 тоннаны белеткээр планын, эвээш-ле дээрге, 25 тоннага ажыр күүседирин хүлээнген. Амдыызында үргүлүүлелдиг чаъстаашкыннар сигенчилерниң бүдүрүкчүлүг эжыллаарынга, кескен хөй сигенни белүп, сараатгаарынга шаптыктан турарындан планның чартык кезии хирези күүсеттинген. Ынчалзажок Хемчик, Ак хемнериин шыналарында, арга-арыгларда чайгаар үнген сигенниң база хову-шөлдерде 467 гектарда тараан люцернаның, 386 гектарда тараан чаңгыс чылдыг сигеннериин үнүш-дүжүлү эки болганындан малчыннарда, совхозтуң өске-даа сигенчилери планныг даалгаларын бүрүн күүседиргиге бүзүреддиг.

Х-К. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ШАЛЫП ИШ ХАЙНЫККАН

Кызыл районда «Сукпак» совхозтуң мал семиртир шөлүнүн чанынга чүктүг машиналар хээндектээр агрегат чанында бардылар. Тракторунда пресстээн сиген экелгеи эр хүнче удур көрүп, арыы чайынналып, каттырымзап тур.

—Кедээр шөлден келдиң, мал чеми белеткээриниң шалыпчы айынга идепкейлиг киржир дээш, шуптуң чарыштыг ажылдап турарывыс бо, «Сукпак» совхозтуң планы улуг. Ынчангаш шак бүрүзү биске үнелиг—деп. Борис Чуравко чугаалаан, даг дег бедий берген кырлагар сигенче көрүндү.

Бии-Хемден чедип келген хөй машиналар шуужүн алган бо турлар.

—Адыңар кайызы ирги?— деп бирээзинден айтырдывыс.

—Юрий Некрасов. «Кызыл тараачын» совхозтан келдивис. Бо элээн ырак, хүнде ийи рейсти кылып четтигер, ында сигенниң үнгени аажок. Ам бо совхозче сигенни элээн каш хүн сөөртүп келдивис—дей каапкан, машиназын дедирлендире берди.

«Сукпактың» мал семиртир шөлүнүң чанында ийи бригада бар болду. Сиген хегдирер комсомолчу-аныяктар бригадазында сес ажылчын бар. Ол бригаданы аныяк ажылчын Чечек Ондар удуртуп турар. Олар туруушкун чок ажыллаан— хүнде 14 тонна чедирип турар. Ынчангаш бо бригада совхозта мал чеми белеткээр бригадаларның чарыжының мурнуку одуруулда.

Кызыл хоорайның албан организацияларының будурулгелериниң кескен сигенни база маңаа келир. Шалыпчы иш хайныгын, сараатгар бедин-ле турар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: «Сукпак» совхозче мал чемнерни чедирип, шалып ажылдап турарлардан Юрий Некрасов (үстүнде). Борис Чураков олар.
Авторнуң фотолары.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ, БУЗУЛБАС ӨГ-БҮЛЕДЕ

«Чаңгыс эштиг өг-бүледе» деп делгелгеде Латвияның делгээн түүлдериниң үнелелдер депгеринге совет кижилер, даштыкыдан аалчылар— ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге чораан кижилер —магадаап сеткилдин он-он бижигилелдерип арттырган. Совет Латвияның чедип алган бүгүле түүлдери социалистиг нацияларның чаңгыс эвиинин, дең эргелиг республикаларның бузулбас эвилелиниң ачызында болдунар аргалыг болган деп бодап оортан сагышка дораан кирип келир.

Акы-дуңма улустарның дузаламчызы-биле Латви ССР экономиказының хөгжүлдезинге туруп көрбээн бедиктерни чедип алган. Оон эртеми болгаш уран түүлү ёзулуг чечектелиишкинни чедип алган. Москваның Рига вокзалдыга июль 26-да болган митингиниң киржинчилери ону онзалап демделээн. Латвияның Компартиязының ТК-зының секретары Э. Я. Аушкап баштаан ол республиканың делегациязы Москваның хөй-ниитизи көрүшкү-хүндүткел-биле уткаан. Латви ССР-ниң чүрттүн Кол делгелгезинде эгелээн хүннериге ол делегация келген.

Бистиң өндүр улуг дем катыштырылгавыстың эң аныяк күрүнелериниң бирээзи —Латви ССР чаа амыдыралдың тургузуушкунунга маадырлыг улуг базымнар-биле бурунгаар хөгжээн. Латвияның юбилейлиг делгиринде делгээн чүве бүрүзү оон социалистиг оруунда чогуур үеним көргүскен. Республиканың үлетнүрүнүн бөгүнгү хүнүнүн демдээ — карацнадыр маңнап орар экспресс. Оонбиле кожа фото-чурукта—Ригага бүдүрген электровозтар, олар чүрттүн бүгү демир-оруктарында сурагжаан. Оларның бирээзи—Эр-200-дээр кедергей улуг экспресс—Москваның болгаш Ленинградтың аразында карацнадып турар. Ол шакта ийи чүс км чыгаа дүрген чоруктуг. Ол даажок кедилиг маркалыг экспрези-дир.

Латвия — ССРЭ-ниң далай база оруктары-дыр. Риганың болгаш Вентспилстиң порттарын таварты Совет Балтий бассейниниң бүгү чүктеринин барык үштүн бир кезээ эртип турар. Далайның тыныжы, далайжыларның болгаш портчуларның могаг билбес ажыл-ижи делгелгеге келген кижилерге ол-ла ол-чаан көстүп келир. Бистиң чүртүвүстүң хөй-хөй националдарының төлөэлекчилери состаывында киргеи экипажтар чаңгыс аай пайыралдыг өг-бүле ыыдыыр чүрттан турар.

Бистиң Төрээн чүртүвүстүң ырак-узак булуңнарында, оон ырак дашкаар-даа черлерде Латви ССР-ниң оон тергиин эки дээш радиоприемниктерни болгаш магнитолаларын барымдаалап билир. ССРЭ-де кыдыш үндүрүп турар ыыдыг дөртку приемник бүрүзүн Риганың В. И. Ленин аттыг «ВЭФ» каттыжыышкыны белеткээр. Ийзы-бүрү четчелекчи кезектерни, белдирлерни болгаш чиг-этти бээр 1200 бүдүрүлгелер-биле ол каттыжыышкын харылзаалыг. Боттарының күжениишкиннерин нинти-эвилелдин үжүр-дузалыг будун комплекс программаларны тургузарынга каттыштырып турар эвилелдешкеп республикаларның ажылчынарының, эртемденнериниң, специалистеринин будурулгечи, чогаадыкчы харылзажылгалары удур-дедир канчаалдыр байытчып турарын делгээн үүлдер бүзүреддиг илередип турар.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр Латвияның ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжының бедик көдүрүүшкүнүүт хайныкканың делгипир көргүзүп турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйын көрүддеде калбак көргүскен. Чүрттүң аъш-чем программазының айыткан үүлдериниге дүүштүр ону дүрген хөгжүдериниң оруктары илергейлеттинген.

Латвия черлер-биле байлак эвес, ынчангаш хөй ажылдаарын, сагыш салырын ол черлер негээр. Чүруктарда —мелиорацияның чаа тудуглары, культурлуг одаралар, улуг фермалар болгаш комплекстер. 1940 чылдан бээр тараачыпарның күш-ажылының энергия хандырылгазы 70 ажыг катап өскен. Бедик хөгжүделлг мал ажылының чүрту— Латвия беш чылдың шалыпчы фронтузунда күштерин улгаттырып турар.

Социал чаа үүлдерни, чоннуң чаңчылдарын, культуразының, өөредилгениң кадык камгалалының чедиишкиннерин — ол-ла бүгүнү республиканың солуп, ханы уткалыг делгипр үүлдери тода көргүскен.

* * *

Латвияның ажылчы чоннарының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүүт күүседип турарының дугайын республиканың делегациязының ССРЭ-ниң УАЧД-зинге болган парлалга конференциязынга чугаалаан. Совет улустарның акы-дуңма өг-бүлезинге Латвия алдарлыг чедиишкиннер-биле демделеттинген орукту эрткенин онзалап демделээн. Совет эргечагырганың чылларында үлетпүр бүдүрүүшкүнү 45 катап өскен. Республика—улуг эртем тевү. Муң-мун эртемденнер, эртем-шинчилел албан черлериңде ажылдап турар.

ССРЭ-ниң УАЧД-зинге республиканың хүннериниң программазын парлалга конференциязынга чугаалаан.

Н. НОВИКОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

КИЧЭЭНГЕЙДЕ— ХООРАЙНЫҢ САНИТАРЛЫГ БАЙДАЛЫ

Ийи чыл болгаш, Совет Тыванның 40 чыл оюн бүгү Тыва демделеп эрттирер. Кызыл-чылар ол алдарлыг юбилейге богүнден эгелеп белеткепш, хоорай чаагайжыдылгазын чорудуп, кудүмчуларны делгемчидип, эде кылып эгелээн.

Хоорай чаагайжыдылгазының база бир кол хевири—хоорайның санитарлыг арыглаашкыны. Ол айтырыгны хоорай Советиниң күүскомунга чугаалажып, аңаа харыысалгалыг кижилериниң информацияларын дыңнап, хамаарышкан участоктарынга арыглаашкын ажылын чорударының онаалдаларын берип турар.

Хоорайның арыглаашкынын доктаамал чорударының, системазында школалар, уруглар албан черлери, эмнелге-профилактика черлери, садыг болгаш нинтининг чемненилге черлери, албан организацияларлар кирип турар. Ол черлерниң арыглаашкынын планзазугаар чорудуп турар. Хоорайның төп кудумчуларының, 4—5 дугаар микрорайоннарының чаагайжыдылгазында болгаш ногаанчыдылгазында сөөлгү чылдарда немелле ажылдар чоруттунгулаан. Ынчангаш — ол кудумчуларның болгаш кварталдарның санитарлыг байдалы улам экижип, аян кирип турар апарган.

Оон-биле кады чүрттелга-коммунал ажыл-агый эргелези (начальныгы Л. Хасанова), чүрттелга-ажыглал трези (начальныгы А. Догур-оол), санэпидстанция, чаагайжыдылга комбинады хоорайның санитарлыг аштаашкынын ыракта-ла чедир чоруттайн, ол ажылы-ла кичээнгейни кошкадып турар: чүрттелга кварталдарында бок төгер хааржактар турлаар кирип турар. Ол черлерниң арыглаашкынын планнарын үндүр төгериишиң хуусаа-графигин сагывайн турар, ынчангаш ында бокгар төктүп чыткылаар. Кварталдар болгаш бажыңнар комитеттери-биле ажыл чоруттайн турарындан чүрттелга базыңнарының чанынга бок төгер хааржактарның дезинфекциязын өй-шаанда чоруттайн турар.

«Тыва тудуг» трестиң, геология-шинчилел экспедициязының, Мелиорацияның болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, республиканың хереглекчилер эвилелиниң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң, сүт комбинадының болгаш хлеб заводунуң ведомстволарынга хамаарыжыр чүрттелга бажыңнарының санитарлыг аштаашкыны ёй-шаанда чорбайн турар, бок төгер хааржактар чанында бокгар төктүп калгылаан, ында ымыраа-сөөк чыылган, ирип-чыдып чыткылаар. Ол черлерде аштаашкыннарны харыы-даа санэпидстанцияның айтыышкынының азы торгаашкынының сөөлүнде кылып чорудар таварылгалар бар.

Даараныпга фабриказы, алгы заводу, мебель фабриказы, химиктиг аштаашкын фабриказы, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазы дээш ышкаш үлетнүр будурулгелериниң девискээринде будурулге артыычызын ова-оваазы-биле төп каан чыдар. Оон аштаашкынын чорударының графигин сагывайн турар. Ол албан организациялардың девискээринде тудуг материалдары, одаар чүүл аймаа, хүл, күзүрүм хоорай богу төгер шөлче үндүр төктүнмейн тыдын берген. Херек кырында ол организацияларда боттарының девискээринің чинтерлиг аштаашкынын чорударынга машина-техника четчир. Моон соңгаар ол организациялары удуртур ажылдакчыларының девискээрлериниң санитарлыг аштаашкынын чогуур ёй-шаанда, көрдүнген график ёзугаар доктаамал чорудары негеттинип турар.

Хоорайның санитарлыг арыглаашкынын чогуур денгелге тургузарынга база бир шаптыктан турар чүве болза, будурулге артыычызын болгаш хоорайның бүгү богун үндүрүп төгер чаа тускай полигонунун туттунмайн турары. Оон тудуун септелге-тудуг эргелези оожум чорудуп, аңаа үндүрген аңнаны чедип шаңгээдин албайн турар. Оон ужурунда хоорайның богун хоорайдан үпер оруктар кыдында шөлдерде, оңгарлар иштинде оваландыр төп калыкан.

Бо хүннерде бок төгер чер хоорайның мурнуу барыын талазында, Магистральная кудумчузунуң артында, база Улуг-Хем ол чарыында, Кызыл-Абакан оруунуң оң талазында. Ол хирезинде «Кызыл тудуг» эргелели, машина тудуунуң заводу, УМ-14, «Кызыл үлетнүр тудуг» эргелели дээш ышкаш база бөп-даа өске тудуг болгаш үлетнүр организациялары боттарының будурулге артыычызын хоорайдан үпер оруктар кыдыгларында азы шөлдерде төп турар.

Хоорайның санэпидстанциязы санитарлыг аштаашкынны экижидер талазы-биле рейдилерни чорудун, албан организацияларның черлериниң удуртур ажылдакчылары-биле инструктаж-хуралдарны эрттирип, комиссияларны тургузары чугула.

З. СЕДЕН-ХУУРАК,
хоорүүскомнуң инспектору.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

УЛАМ ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Юбилейлиг чылдың ийи кварталында продукция бүдүрерин 107,7 хуу, ону сайгарарының даалгаларын 104,4 хуу, күш-ажыдың бүдүрүкчүлүүн 107,7 хуу күүсеткеш, Тываның сүт комбинады республиканың үлешүр бүдүрүлегериниң аразында социалистиг чарыштың ийиги черин эллээн. Бо күш-ажылчы чолбишкинерге Кызылдың, Чадаананың, Шагаан-Арыгның сүт заводтары төлептиг үлүүн киргеннер.

Кызылдың сүт заводу—наймыслалдың хоочун бүдүрүлгечилериниң бирээзи. Коллективтиг кол өзөө бүдүрүлгениң хоочуннары, коммунистер тургузуп, золчет үлүүнүң онаалдаларын ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап келгеннер. Оон түңнелинде эрткен кварталда бараанның продукция бүдүрери 113,2 хуу, ону сайгарарының онаалдалары— 180, 4 хуу боттанган.

Заводтуң түс-түс пехтери эрткен кварталда дең-дескиге ажылдаан. Ылангыя үе болбаазырадың кызыр пехтиң ажылы макталдыг. Ында хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген Анна Сундуй-оол, Людмила Васюжина олар ийиги кварталда планнаң ажыр 12,3 тонна үстүг бүдүргеп дээрзин Татьяна Борисовна Смирнова чугаалады.

Коллективтиң хоочуну, коммунист Галина Дмитриевна удурткан бригада эрткен кварталдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Белеп болган сүт продуктуларын саваларга күскаш вайысылалдың садыгларынче чорудуп келгеннер. Мурнакчы бригаданың кежигүннери хөй чылдарда кады ажылдап келген. Ынчангаш олардың арга-дүрүлгазы байлак, демги чаңгыс, бот-боттарынга дузалажыры чаңчыл болган. Бүдүрүлгениң база бир мурнакчызы Валентина Зинина ажыл болбаазырадың кылырының планын база ажыр күүсеткен.

Чайгаар үнген чаагай өттүнген чиир болгаш, малдың сүдү чайын көвүдей бээр. Амгы үеде сүт кыштакызынга дээрге, үш катап хөй кээп турарын мастер Татьяна Борисовна чугаалады. Совхозтарның сүт-бараан фермаларындан келген сүттү аппарат дегинге болбаазырадыр. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Захаровна Елозина биле коммунист Раиса Ивановна Солоденкина ында ажылдап турар. Дүрүлгалыг аппаратчик Ольга Захаровна бодунуң мергежилиңе аныяк кыс Вера Рыжкованы өөредип, дагдынырын чазагай хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

Түс-түс пехтериң аразында чарыштың түңнелин ай санында үндүрген, тиилекчилерни шаңнап-мактап, моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турар. Сүт заводунуң коллективи ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткан. Оон түңнелинде эдлчег онаалдаларын күүседип турарларының саны арбыдаан. Оларның аразында хоорай Совединиң депутады Надежда Тихоновна Долженко база бар.

Мурнакчы ажылчын заводтуң хоочуннарының бирээзи. Ол ам ынак мергежилиңде 20 чыл бараан боон турар. Ынчангаш оон дүрүлгазы улуг, өөреткен өөреникчилерн ук бүдүрүлгеде арбып. Надежда Тихоновна совхозтардан келген сүттү хүлээп алыр черде ажылдап турар. Оон ажылы карыысалгалыг. Ынчангаш хоочун ажылчын ажылынга негелделиг болгаш бот-харыысалгалыг.

Коллективтиң күш-ажылчы чеднишкинниринге түс-түс ажылчыннар, бригадалар, цехтер төлептиг үлүүн киргин, кызымаккай ажылдап турарлар. Ылангыя коммунист Мария Земникова, Татьяна Боргоякова, Раиса Фирсова олардың ажылы макталдыг. Олардың салган сорулгазы чаңгыс —юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседири болур. Оны ажыл-ижинге боттандырар дээш кижи бүрүзү шудургу ажылдаш, күш-ажылчы үлүүн төлептиг киргер дээрзинге олар бүзүрелдиглер.

М. ОНДАР.

НАЦИОНАЛ КЫДЫГ-КЫЗЫГААР ЧЕРЛЕРНИҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНГЕ САЛЫЫШКЫН

ССРЭ-60

Совет күрүне хаанныг Россиядан түгле хожудаңгай болгаш хоозураан экономиканы эвес, а харын бүдүрүлгениң география талазы-биле кедергей дески эвес тургузуушкунун база салгалга алган. Бүтүү үлетшүрүнүң үштүн бир кезиндеп хөй улуг эвес төп районда (Москва болгаш ону долгандыр), 10 хире хуузу—Петербургта, 20 хире хуузу—Украинада мөөнеттинген турган. Уралдан чөөн талаже карак четпес улуг делгемнер болгаш Ортаакы Азия барык-ла колония черлер турган.

Оон ангыда эң чугула адырлар, ылангыя кара металлургия, хөмүр-даш, нефть үлетшүрлери бот-боттарындан кончуг ырак, ангы-ангы чөрлерде мөөнеттинген турган. Чижээ, бүтүү хөмүр-даштың оның тос кезиниң Донецк бассейнинге, нефтиниң 95 хуузун—Баку болгаш Соңгу Кавказтың районнарынга казып тып турган.

Амыдыралчы чугула адырларның шак ындыг тургузуушкуну экономиктиг-даа, социал-даа байдалдарга кедергей таарымча чок турганы тодаргай. Ынчалзажок, кажы тывар үлетшүрге тергиндеп турган даштыкы компаниялар чугле хөй орудга алырын бодап, а харын чаа районнарны шинчээдип алырынга акша-хөрөңгини салырын бодавайн-даа турган. Чижээ, Баку районунга хөй нефть тывып черлерин ээлеп турган Нобельдың компаниязы өске районнардан нефть дилеп тыварынга шуут удурланып, харын-даа Россия казар байлактар-биле ядыы дээрзин көргүзерин оралдакшы турган.

Чиик үлетшүр база-ла дескиге эвес, чиг-эт баазаларындан ырак черлерде тургустунган: бүтүү хөвекки Ортаакы Азияга тарып турбуже, а ону ажылдап кылыр бүдүрүлгелер чүрттүн Европа кезинге мөөнеттинген турган.

Көдээ ажыл-агый кыдыг губерниялларга эң бүдүүлүк аргалар-биле чоруттунуп, ылангыя Ортаакы Азия регионунга чопчуп хөй кезии кешкүн амыдыралдыг чораан, а чер ажылының кол чепсээ озук-андалын болуп турган.

Национал кыдыг черлериң улустары онзагай кадыг даралдга чораап. Хаанның чагырыкчыларындаа, даштыкы капиталистер-даа, ук черниң байлары — феодалдар-даа оларның күсели-биле байын турган. Ук черлериң улустары барык-ла шупту бижик билбес, эмчи дузаламчызы чок чүрттээ чораап.

Совет эрге-чагырга тургустунган, баштайгы хүннерде-ле «Россия улустарының эргелериниң декларациязында» хаанныг империяның девискээриниң бүтүү улуг, бичө улустарынга ден эргени тыбысканын чарлаан. Ынчалзажок, юридиктиг ден эргеден ангыда экономиктиг, социал-культурага талазы-биле база оларны дешпеттир хөгжүдерин хандырары улуг сорулга тургган.

Ол берге сорулганы шинчилээринге ынчан экономика талазы-биле ээлээн күүгүүр турган Россия кол сазымыкшыны киирген. Хамаатты дайыны чоруп турда-ла Совет чазак «Туркестанга бүтүүлүлгага ажылдарын организастаар дугайында» декретти хүлээп алган (1918 ч. май 18-те). Ук ажылга 50 миллион рубльди материалдарны болгаш техниканы үндүрүп берген.

Ол-ла үеде Дагестанның чамдык районнарынга (Соңгу Кавказка) чума аарыган бүгү мал кырылган. Совет күрүне мынчан валюта курлаварлары-биле ядыы түрээдээ, оларга кожазы даштыкы чурттардан мал садын алырынга бир миллион меңгүн рубльди берген.

Хамаатты дайынының доозулганының болгаш даштыкы интервентилерни үлүүр сывырганының сөөлүнде хожудаңгай кыдыг черлерге Россияның дузазы улам калбаргап. Төп Россиядан ажылчынар болгаш бүгү тускай эртемнитлер фабрика, заводтарны, хоорайларны, оруктар, плотиналарны тударынга бот-боттарының дүржүлгазын, билинии дамчыдып бээр-биле Чукоткаже, Казахстанче, Якутияже, Узбекистанче, Бурятияже болгаш Закавказьеже чоруп турганнар.

Кыдыг-кызыгаар черлерни индустриализастаарын дүргедедир төлээде, төптен ол районнарже бүдүрүлгелерни көжүрүп эгелээн. Чижээ, 1923-1924 чылдарда Грузияже, Казахстанче, Азербайджанче Москваның ээлээн каш пөстаавы фабрикаларының дериг-хереклерлерни көжүрген. Туркменияга болгаш Узбекистанга Москва база Рязань губерниялларындан көжүрген бүдүрүлгелер тыптып келген.

Чүрттүн улус ажыл-агыйы катап тургустунуп, быжыглыг келгенинде шаа-биле кыдыг районнарга чаа тудугларны калбарткан. Оларның экономиказы эгезинден эгелээш-ле комплекстиг хөгжүп эгелээнин онзагай чүүлү ол. Барыын күрүнелер чаа хөгжүп орар чурттарны чиг-эт бээр черлер чарлыбас кезээ болуп, энергетика, транспорт, нефть-газ, харылзаа болгаш өске-даа хандырылгаларның чаңгыс аай системазынга даянып алгаш бот-боттарын немежии турар.

Эвилелдешкен республикаларның болгаш төп министерстволарының чыл база беш чыл планнарынга дүүштүр кылып турар чорук чүрттүн бүгү девискээринге күш-ажылдың хуваалдазын, бүдүрүлге специализациязын шын ажыглаар, артык өөрүлгелерни эвээжедир арганы берип турар.

Эвилелдешкен республикалар дениг күжениишкинниг-биле чаа-чаа девискээрлерни ажыглалга киирер талазы-биле улуг экономиктиг программаларны күүседип, чаа-чаа металлургия комбинаттарын, гидробелдирлерни түдүп турар. Чижээ, Кыргыстың Нарын хемде суг электри станцияларын тударынга хөй республикаларның ажылчынпары болгаш инженерлери, оң-оң нациалар киржип турар. Ол тудугларга машиналар, дериг-хереклер Ленинградтан, Харьковтан, Новосибирскиден, Запорожьеден болгаш чүрттүк өске-даа хоорайларындан кээп турар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга хөй нациоалдыг Советтер чүрттүнда улуг-даа, бичии-даа бүгү ажыл-херек ниити дембиле түс-түс республикаларга-даа, ниити күрүнеге-даа ажыктыг кылдыр боттандыртының турар.

Леонид ПЕКАРСКИЙ.
ССРЭ-ниң Күрпланының чанында эртем-шинчилел экономиктиг институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

ТҮҢНЭЭН

Республиканың Чонунуң амыдырал хандырылга министерствозунуң коллегия хуралы болуп эртеп. Анаа СЭКП ТК-ниң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниг дүүштүр ук адырның ажылдакчыларының сорулгаларының дугайын чугаалашкан болгаш 1982 чылдың бирги чартыының түңнелдерин үндүрген.

Республиканың чурттакчы чонунга амыдыралдың ачы-дузазын чедиреринің чартык чылда планныг онаалдазын министерствонуң будүрүлгелери багай эвес күүсеткен, продукция будүрери 100,6 хуу боттанган. Күш-ажылчы коллективтерде күш-ажылдың будүрүкчүлүүн, будүрген продукциянның шынары бедээн, камналга айтырыы багай эвес тургустунган. Мурнакчыларның саны оскеп. «Тувашвейбыт» каттыжышкынның, Кызылда телерадиоаппаратуралар септээр ательезин эрткен айларда чонга ачы-дуза чедиреринің планын 104,2, 101,8 хуу, министерствонуң автобазазының коллективин планныг онаалдазын 120 хуу күүсеткен.

Районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелериниң аразында социалистиг чарышка продукция будүрүп үндүрериниң талазы-биле бирги черни Барыын-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелели (начальниги В. К. Сарыглар) ээлээн. Продукция будүрериниң ниити планын коллектив 118,9, көдээ чонга ачы-дуза чедиреринң— 104 хуу боттандырган. Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелели (начальниги Т. А. Чигарских) ийиги черни алган. Тес-Хемниң (начальниги Н. Х. Декпиш-оол)—үшкү черни ээлээн.

Чонга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедиреринің өзүлдези эрткен чылдың бо үеэнии-биле деңнээргe, 2,6 хуу өскен, көдээ чонга бир кижиге онаалтыр 5 рубль 78 көпеектиг ачы-дузазын чедирип турар.

Чартык чылдың түңнелин үндүрүп тура, кылдыңын турар чүүлдер-биле чергелештир чонунуң амыдырал хандырылгазында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларже улуг кичээнгей утпанган. Чамдык комплекстиг хүлээп алымшкын пунктуларының ажылы негелдеге дүүшпес. Ажылды кошкак тургускавның хүралга айыткан болгаш ажылда бар четпестерни чайладыр хемчегларни тодарадып чугаалашкан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

СЕС ЧЫЛ БОЛГАН

Кыспаска, эки түңнел чедип алдынмас. Чылдың кайы-даа үезинде малчын кижи дүн-хүн дивейн ажылдаар үжүрлүг. Ол дугайын Чөөн-Хемчикте «Хөндергей» совхозтуң хойжузу Марта Монгуш эки билир.

Марта Сереновна совхозтуң хөөн хүлээп алгандан бээр сес чыл болган. Оон баштайгы чартының ирт кадарарынга эрттиргеш. Күрүнеге эң-не семис иртгер оон коданындан кирип турган. Марта Сереновна төрүүр хөй алган соонда база богай эвес түңнелдерни кергүзүп келген. Ол эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 93 хураганны, а бо чылын 95-ти доруктуруп алган. Кыргаа дүгү база шору—1,8-2 кг.

Хойжу эрткен чылын 29 тонна сигенни боду бедеткеп алган. Эки түңнелдерниң бир чажыды ында хире. Ол амгы үеде мал чемининң белеткединде идепкейлиг киржип турар.

О. МОНГУШ.

АЖЫЛЫН СЕГИТСЕ

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң столованызы бар. Оон турар оран-бажыңы делгем-даа, чемпеникчилерлиг-даа хөй. Совхозтуң хөй ажылчыннары, чорук-херектиг келген кижилер, механизастаттынган тудуг колонналарының ажылчыннары дээш өскелерлээ бо столованаан чемненип алгаш, ажылдап чоруп турар.

Хөй чемпеникчилиг, делгем бажыңныг столованың ажылы шоодуг эвес. Кылып турар чемининң шынары куду. Мында үш кижи ажылдап турар. Оларның кылып турар чемң колдуунда-ла гуляш, пироги, хаарган далган, мүн, котлет, шай болуп турар. Ылангыя эттеп кылып турар чемнеринин шынары дыка багай.

Оон ангыда столовая эртен, дуүштө болгаш кежээ бир-бир шак ажылдаар. Хөй кижи чемненип турда-ла, чеми төнүп, хаар шагы чедип келир. Столованың херими болгаш сарайы чок болганындан одаар ыяжын болгаш хөмүр-дажын чадагай черде дужүрүп турар. Оларны чамдык ак сеткилдиг эвес кижилер оорлап ап турар. Одаар түүл төне бээрге, столовая ажылдавайн баар.

Аъш-чемниң шынары куду, ап турар эъди арган, ажылдаар шагы кыска болганы-биле бо столовая планныг даалгаларын күүсетпейн турар. Столовая айда 600 рубльге аъш-чем сайгарар планныг. Ол айларда-даа, кварталдардада күүсеттинмейн турар. А совхозтуң ажыл-агый эргелекчизи Б. Очур столованга херим, сарай болгаш арыгланыр бажың кылдыртын бээрин бодавайн турар.

«Бай-Тал» совхозтуң директизязы ук столованы эки шыпарлыг ъът-биле хандырар, сарай болгаш арыгланыр бажың кылдыртын бээр дугайын бодаан, столованың ажылын сегитпээже, совхозтуң, ында ажылдап турар звенозунуң ажылчыннарының бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымча чок болуп турар. Ол ышкаш столованың шынарын экижиткеш, оон ажылдаар шагын узадыр болза, ол планныг даалгаларын-даа күүседир, харын-даа орулгалыг ажылдап болур.

Х. КАРА-ООЛ.

АНЫЯК-ДАА БОЛ

Екатерина Кол ийи-ле чыл саанчылаан. Бо кыска үениң дургузунда бодунуң күш-ажылы, ажы-чаңы болгаш хөй-шинтичизи-биле коллективиниң болгаш совхозтуң чонунуң хүндүткелин чаалап алган. Чаа өртүмак школа доозкан кыстың бүлүүжүнүң үнези ол.

Батя он сес инек саап турар. Боду аныяк-даа болза, бо ажылынга аажок мергежээн. Оон чылдагааны — школачы шаандан бээр хоочун саанчы авазының дузалажып келгенинде. Мурнакчы саанчы кысты «Май 1» совхозтуң ажылчы чону Тожу район Совединиң депутадынга сонгаан.

Д. АЙЫЫР-САНАА.

«Мал-маганныг мен»

Аъш-чем программазының айтырыгларын чугаалажып тура, ТСЭКП Бии-Хем райкомунуң сески пленуму хууда дузалал ажыл-агыйының ужур-дузазын база демдеглээн. 3187 мыйыстыг бода мал, оон 1316-зы саар инек, 3000 хире хаван, 750 шээр мал Бии-Хем районда улустуң хууда дузалал ажыл-агыйында бар. Ындыгдаа болза чер ажылының малдың продукциязын ковудедиринге хууда дузалал ажыл-агыйларын, картофель, ногаа өстүрерин немере кылдыр ажыглаан турары ам-даа четпес. Районда 800 өреге мал өстүрүп азырабайн, 500 өреге картофель, ногаа ажаабайн турар. Бо байдалды эдип ап болурунуң аргазы бар. Мал-маган өстүрүп турар кижилерниң бирээзи-биле ужуражып чугаалаштывыс. Ол база ону бадыткап турар.

— Бүдүн амыдыралымның дургузунда мал-маган өстүрүп келдим. Кодээ кижиге оон кедилиг ажыл чок ийин. Долгандыр век-шык, от-сиген ортузунга орун алгаш, канчап черле инек тутпас боор, карашай ижер эвес, бо магалыг үеде. Чылыг шагда, ажырар эвес, малда азырал чок тур, чүгле бажың карактаар, кажаалаар, сүдүн саан алыр ээрден башка. Сүт-даа, от-даа четчир. Кыжын харын берге болбайн аан. Ынчалзадаа база ажырбас. Мал чемин, чоң дилээрге, олар дуалаашыпар боор чүве-дир. Халас чүве кайда боор, сиген кескенин, белеткээнин, ону соөртүп чедиргени дээш хелезинии толеп бээр апаар. Эрткен чылты сигенim артып калган—деп, «Саян» совхозтуң сүт-база фермазының бызаа ажаакчызы чораан, ам пенсионер Амашка Сендаевна Доржаң биске чугаалады.

Мал-маган өстүрериңе, картофель ажаап карактаарынга А. С. Доржаң мергежилдиг-дир деп чүве херек кырында кеспүп турар. Хөлегеде девээлээп бызаалариың улуун магададым.

— Оларның (хаванларның) үжүн садыптар мен. Мындаа дөрт харлыг инекти совхоз столованызынга дужаадым, ертээн дораан алдым—дээш, хойөшкү кажаалаар эллээп делгемзимээр муңгаш кажаанның ансын ажыдыпты... Чайгы үеде суур чапынга, бо изигде, хойөшкү кайның доктаар ийик, каш шээр малдыг ижип мен, оларны чайлагже үндүрүптүм. Уксаалыг өшкүлер өстүрерге, оон алыр дүк холчок-ла үнедиг болур чүве— деп, ол биске тайылбырлады.

Кыргаа кижиниң хүндүлелбиле көрүп, ажыл-амыдыралынга кызымаан магадап, стол кырынга салганы амданныг чөкшээн аас деп чидивис. Ол кадында удуур өрээлде чаш кижи ыглай берди.

Ужуражып кирип кэривиске, Амашка Сендаевна чамдык аныяк өг-бүлелериниң хууда амыдыралы дээш кыспазының, күш-ажылга сундузу хиреллиг ооллар, уруглариның дугайын чугаалап, оларны чемелеп орду.

— Мацаа коллективтиг ажыл-агый тургустунуп эгелээрге, оон кежигүнүге кирип, күш-хүнүү ажылдап турдум. Хамык ажылды хол-биле кылыр, чүү-даа чок, куруг турган. Ам магалыг-дыр, кадыктыдым эки болза, фермамга катап чеде бергеш, бызаалардан ажаап турган болзумза, будум хоржок-тур ийин, оон башка чүү боор. Саанчылар, бызаа ажаакчылары чедишпейн, фермага ажылдаар кижилер тывылбайн баар дээрге, элдепсинер мен. Ындыг болбас ужуруг. Кажаа-хорааның ишти эки-дир, күш-ажылдың чингээнин көрем, кадыг ажылды машина, электри күжү-биле кылыр—деп тайылбырлап, Өөк хемниң шынаазынга өскүс-чавыс өскенин биске база тоөгүп берген.

Амашка Сендаевна Доржаң үш айлынында ачазындан, 12 харлыында аваазындан чарылган. Өлүм-чидим амыдыралдың кадыг-халанчызынга, аарыг-аркыктың—бак хайынга шаанда бо-ла таваржыр турган. Бир кижи назыны безин четпээйде, ака-дунма совет чонунуң дузазында, партияның национал политиказының ачызында Тываның ядыы араттарының оглу, кызы түрецги байдалдан үштүнган. Каранғы-дүмбейден чырыткыланчак амыдыралдың беднияче үүнүп келген болгаш хоочун ажылчын «Кадыкшылым эки болза, фермамга катап чеде бергеш, бызаалардан ажаап турган болзумза» деп турары ол-дур ийин. Ажыл кылыры, тыпар агаар дег, бо хоочун кижиге чугула негелде, хереглеп.

Уруунуң уруун удудуп каап, Амашка Сендаевна чугаазын уламчылап, орду. Ылангыя мал-маган өстүрүп турар от-бүделерге совхоз дуза чедирип турарын од демдеглээн. Күш-ажылдың хоочунарынга, пенсионерлерге «Саян» совхозтуң директизязы мал чеми эвээш-даа чылдарда чарба, тэрээ будүрүүн, сабанны чөпшээреп берип келген. Оон уламнадан хавак, дагаа, өске-даа мал өстүрериге совхоз дузумнуг болуп турар.

А. ОКСУР.

«ЭЛЕҢ-ТЕНДИҢ» ЧАГЫЛАР

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң салбыры болур Булуң-Теректе сайгылгаан-даа, радиодаа сөөлгү үеде орта ажылдавастаан. Суурнуң иштинде электри чагылары элең-тендиш, эзирик кижи дег, сывырган демириниден «тутпуун» алган чүгле черге дегбейн, дуза ангээзинг чытса-даа оларже сагыш салбайн турары элдептиг. Токтуг чагылар кижилерге-даа, малга-даа озал-ондакты таварыштырып болуру кымга-даа билдингир. Ынчалзатаварылгалар бо суурга болгулаан. 1979 чылдың апрель 12-де салбырның чолаачызы турган Ю. Ю. Кожага суур чырын чок туруп бээрге, трансформаторда замыкание болган черин эдип тургаш, токка соктургаш, амы-тынындан чарылган. 1981 чылдың чайынында ол-ла салбырның автомеханиги Я. М. Мөңделе база ол-ла трансформаторну эдип тургаш, токка соктургаш бир холу өрттенип, амы-тынындан чарлыр часкан. Оон ангыза бо чылдың июль эгезинде «Орион» деп көрей ансамбль суурга келгеш, чонуңу аңшазыны чыып, билеттерин садыпкаш, ийи кежээ чырык чок болганы-биле олардың аңшазын-даа эгидип бербейн дежип чоруй барган.

Сайгылгаан орта кыпнас болганы-биле кыргылда үезинде шаптыктың кыргылда пунктузунуң эргелекчизи пенсионер-коммунист Сергей Самданович Донмит чугаалап турар. Ол кончуг шын. Ынчангаш үеттүнде четпестерни дарый эдер талазы-биле Кызыл-Даг кедээ Совединиң күүсекчи комитедн (даргазы К. Д. Карз-Сал) боттуг хемчеглерни ап чоруларын сууг чурттакчылары иеген турар.

Б. ЧАМЫЯН.

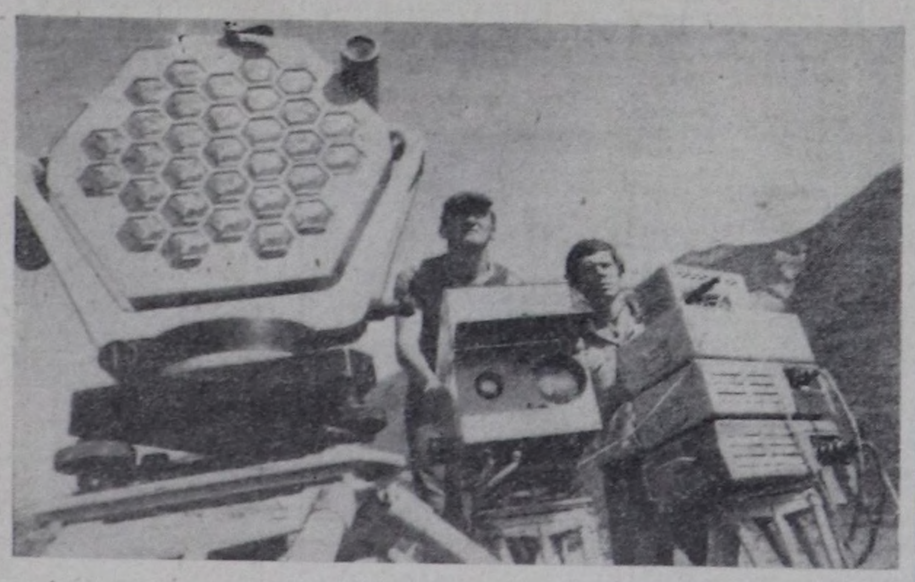

КОМПЛЕКСТИГ КАМГАЛАЛ ЧЕРИ

Бистиң чуртувус янзы-бүрү дириг амытаннар-биле байлак. Совет Эвилелиивде 150 муң хире хевирлиг дириг амытаннар бар. Ынча хөй хевириниң 100 муң хиреэи курткымыскаяк, муң хирээи аңнар болгаш куштар, бүдүн чартык муңу балыктар (далай амытаннары-биле кады), 4,5 муңу рак хевирлиглер болгаш моллюскалар, 171-и сооктаарлар база чер, сугнуң амытаннары болуп турар.

Кижилер бойдустуң бир кезээ болбушаан, боттарының угаан-медерелиниң талазы-биле өске бүгү амытаннардан ылгалып турар. Угаан-сарыылыг долгандыр турар бойдуска хора чедирер чоруктарга удур угландырар ужурлуг. Ынчангаш дириг амытаннарны болгаш үнүштерни камгалап өстүрери, арттыралары кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

Бистиң районда Шеминиң комплекстиг камгалал чери бар. Хөндергей, Шеми, Чыргакы хемнериниң баштары шагшаавдан тура аң-мең, балык-байлап-биле байлак черлер. Ону каш чыл бурунгаар районга организастаан тургускан. Комплекстиг дээрге-ле, аңкуш, балык аймаан өлүрери хоруглуг дээни ол-дур.

Ол комплекстиг камгалал черинің девискээрин мынчаар айыткан, Сарыг-Бел аксындаң Улуг-Хөндергейниң солагай талазындан өрү Ак-Хем аксынга четкеш, оон од хемниң оң талазындан Өвүр районнуң кызыгаарынга четкен. Бо камгалал черинде Бурят АССРниң Баргузинниң заповедниинден эккеп салган карагиштер база бар. Чоокку үеде салган бүүр, буланнар-даа ажаок өскен.

Ук девискээрден кат, мөөгү чыып болбас, ыяш, сиген кеспес, аңаа кайы хамаан чок шимээн үндүрбес ужурлуг.

Ында янзы-бүрү куштар уяларын, дириг амытаннар үңгүрлерин, инээнилерин, кымыскаяк өгдерин үрегдээрин шуут хораан.

Амгы үеде кижилер эң-не ырак болгаш берт булуңнарны шингээдип ап, ажылган турар. Бойдустуң янзы-бүрү байлактарын дүрген темп-биле тып, шингээдип, ажыглалга киирип тургаш, аңнар, куштарның таарымчалыг амыдыран, өзүл мандыырынга боттарының чамдык салдарын кижилер чедирип турар. Оны өөренип көргеш, чамдык черлерге заповедниктер, комплекстиг камгалал черлерин тургузуп турарының чылдагааны ында.

Чоокку үеде ук девискээрге аңнар, куштар болгаш үнүштерниң чизе-дандызын тодарадып, шинчилел ажылдарын чорудар. Кап чылдар эртерге, камгалал чери шуут заповедник апаар. Аңаа дүүлүг аңнарның тускай фермазы тургустунуп, ан азыракчылары, зоотехниктер болгаш эмчилер доктаамал ажылдаар апаар. Ынчангаш ук ажылга тускай артемнитлерни амдыгааштан өөредип азырып чугула. Ам дээрезинде ында районнуң охотоведи Иван Ижан биле егерь Александр Монгушту быжыглаан.

Амгы хүннерде ук девискээрде районнуң бүгү совхозтарының малчыннары чайлагган көжке берген. Ындыг болганда долгандыр турар бойдуска думагалыг, комплекстиг камгалал черинің девискээрининң бүгү-ле балык-байлаңынга, ан-меңинге камнып болзуру-биле даразында чамдык түүлдерни сагыыры чугула.

Бирээде, тайгага эң айыылдыг халап —ерт. Ынчангаш ону болдурбазы-биле бүгү бар аргаларны ажыглаар херек. Бо талазы-биле боттуг хемчеглерни баш удур кылыры чугула. Ийинде, малчыннар өлген малдың сегин ыяап хемнер, чурттан турар кодан девискээрин арыг тургузар. Үштө, комплекстиг камгалал черинден аңнап болбас.

Кыжын хар улгадып, аңнарның чиир чеми, өт-сиген четейтей берген таварылгада, оларны чемгерери-биле будуу-бүрүңү, өске-даа чемнерни болгаш дусту оларның одарлаар, тевиштиг черлериңе чедирип, теп белетээш, азыраза эки. Ол ажылдарга оон чер девискээринде кедээ Советтер болгаш совхозтар директиялары боттарының дузазын чедирзе чогуур. Хөндергей, Шеми болгаш Чыраз-Бажы школаларының баазаларынга бойдуска ышактар ниитилеринин погаап таныылдар штавын тургузары күзелчиг.

А. ДОҢГАК.
Чөөн-Хемчик район.

АГРЕССИЯНЫ ОЙТУР ШАВАР, ДАЙЫН ӨРТҮН ӨЖҮРЕР

«Правда» солуннуң айтырыгларына эш Л. И. Брежневтиң харыыларын калбаа-биле тайылбырлавышаан, делегейниң хей-ниитизи болгаш парлалгазы Ливанга база ниитизи-биле Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр шиитпирлээшкинниң бөттүг совет программазы ол харыыларда тайылбырлаттынган деп демдеглеп, палестин күрүнени тургузарының эргежок чугулазы айыттынып, улустар аразында дүшүүрүлүг чөрүттүң өдагларын узутнаарынче, улустарның хосталгалыг демиселин деткиринче ССРЭ-ниң чайгылыш чок угланыышкыны тодаргай илергейлеттинген деп бижип турар.

Л. И. Брежневтиң харыылары араб чүрттарның массалыг информация чепсектериниң кол кичээнгейинде турбушаан. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээшкинни, палестиннерниң боттарының күрүйезин тургузуп алыр эргезин совет удуртукчу деткип чугаалаан деп, **ливан радио** демдеглээн. Палестин улустуң кара чангыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи Палестинаны Хостаарының Организациязын киришпир Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг таарыштыр чөптүг шиитпирлээшкинниң чедип алырының эргежок чугулазын барымдаалаан. Чөрүдээлерин хажыызынга каггаш, палестиннерниң амыраң-чүрттаар, айыыл чок байдалдыг турар, хамаарышпас хөгжүүр болгаш боттарының күрүнезин тургузуп алыр эргезин хандырарының эргежок чугула хемчеглерин алыры араб делегейнин бүгү чүрттарындан негеттинип турар.

* * *

Израильниң агрессиязы улуг араб улустарының демиселин Совет Эвилелиниң бижыы-биле деткип турарын Марокконуң массалыг информация чепсектери демдеглеп турар. Марокконуң **МАП** агентилели совет удуртукчуның харыыларының тодаргай допчулалын «Израильдың үүлгедиишкиннерин кырып өлүрүүшкүндең өскээр тодарадып хоржок» деп эге-биле дамчыткан. **Рабат радиозу** Л. И. Брежневтиң харыыларын политиктиг көл чаа чүүл кылдыр үнелээн. Ливан черге америк шериглериниң келиринге Москва шуут удурланып турар деп, ол радио айыткан.

Палестинаның араб чонунуң организациязын, оон иштинде Палестинаны Хостаарының Организациязын АКШ бодунуң төлээлекчизи Хабиби дамчыштыр узуткаарын, палестиннерни араб чүрттарже тарай ойладырын орландажып турда, Совет Эвилели палестин күрүнени тургузарын көргөн кара чангыс шын, буянныг шиитпир дээш туржуп турар деп, даштыкы парлалганың дыка хей тайылбырларында онзалап демдеглеп турар. Ол айтырыгны шиитпирлевейн, палестин айтырыгны шиитпирлээри болдунмас, ниитизи-биле Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр шиитпирлээшкинни чедип ап хоржок деп демдеглеп турар.

* * *

Кубаның телевидениези совет удуртукчуның саналдарының боттуг бүдүштүүнче онза кичээнгейни салган. Чоокку Чөөн чүк кризизин шиитпирлээриниң тодаргай оруу—эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни чугаажок үндүрери болгаш хамаарышпас палестин күрүнени тургузары айыттынган деп, телевидениениң тайылбырында айыттынган.

* * *

Израильдың Ливанда үүлгедиишкиннерин совет удуртукчу үзуткап чок кылырының үүлгедин кылдыр тодарадып көргүскен. Совет Эвилели ливан черге америк шериглериниң көстүп келиринге шуут удур деп чугаалаан деп, **«Нью-Йорк таймс»** солун бижээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СҮДӘЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЛИВАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль ужар-хемелериниң агаардан халдаашкыннарының болгаш үгер-бооларының атканындан июль 23-түң хүнүнде Барыын Бейруттуң 56-дан эвээш эвес тайбың чүрттакчылары өлүрткенин палестин ВАФА информация агентилели дыннаткан. Чуурулган бажыңнарның бузундуларының адаандан кижилерни дилээри ам-даа үргүлчүлеп турар болганда, өлген кижилерниң шын саның тодарадыры берге бооп турар.

Эрткен хоноктарда интервентилериң артиллерия батареялары болгаш ужар-хемелери Ливан найысыллалдың сес районнарынче согуушкунну кылган. Чүрттар аразының аэропортунуң районунга улуг орт хып үнген. Удурланыышкынның палестин шимчээшкинининң болгаш ливан национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтары хову болгаш агаарже адар үгер-бооларын-биле харыылаан.

Июль 24-түң эртенинде артиллерия-биле удур-дедир аткылажыышкын Бейруттуң кыдыгларынга база катап болган. Израиль батареялар кол-да согуушкунну аэропорт районунче угландырган. Оон-биле кады агрессорларның ужар чүүлү ливан-палестин кезектериниң туруштарының кырынга ужудуушкуннарны кылган.

Америк Си-би-эс телекомпаниязының корреспондентизининң хереченээни-биле алырга, израильдер Бейрутту бомбалаарда чүрттакчы чонга эң-не аарберге согуушкунну болдурар фосфордуг бомбаларны база катап ажыглаан.

Парижтиң «Ниво журнал» солунунуң демдеглээни-биле алырга, Барыын Бейрутче ужудуушкуннарның болгаш боолаашкыннарның база катап болганы кризисти шиитпирлээринге политиктиг күжениишкиннерни ажыглаар чорукту болдурбас дээш Израильдиң улуг хемчээлдиг дайын операциязынга чүгле белеткел болуру чигзиниг чок.

Израильдиң даштыкы херектер министри Шамир хоорайның камгалакчыларынга база катап кыжаныышкын кылыг, чүве чугаалаан. Оон чаазы «Кризистең үнер арганы тыварынга кызыгаар чок хуусза бөөр дивейн турар» деп, ол чугаалаан. Шамир шериг радиозунга берген интервьюзунга Ливанче боо-чепсектиг халдаш кириишкинни «Каттышкан Штаттарның долу чөпшээрели болгаш деткимчези-биле кылдынганын демдеглээн. Ол ливан айтырыг талазы-биле «израиль-америк сонуургалдарны кан көвүрүг дег бижыг болгаш ниитизии айыткаш, АКШ моон-даа соңгаар Палестинаны Хостаарының Организациязының КНО-да бүгү политиктиг базымнарын үзеринде орландажыр аргазырынга бүзүрелии илереткен.

АКШ тускайлаң Ливанга улур агрессияның дөрт кирижкизин болбушаан, палестин улусту күш-биле узуткаар сорулгалыг даймынны улам-на калбартырының планнары-биле дөрт холбаалының дугайын чаа-чаа факт-барымдаалар хереченлеп турар. Информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер болгаш национал аймыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле президентиниң дузалакчызы Кларк Ливанда болуушкуннарның келир хүнүнде өскерлир деп турарының дугайында израиль ажылдакчыларның сагындырганынга үнделиләэш, боттарының субботада болгаш воскресеньеде бүгү планнарын өскерткени база илдең бооп турар. Пентагонуң төлээлекчизи «байдалдың дүрген өскерлип болуру-биле ол холбашкан» деп бадыткаан.

Бүзээлеткен Барыын Бейрут израильдерниң штурмаларын манап турар аразында, ажелекчилерниң тылында уурланыышкын шимчээшкинни улам калбарып кел чыдар. Палестиннерниң партизан отряды июль 23-те Сайда хоорайда израиль командылал черинче чедиишкинниг халдаашкын кылган. Ол дидим халдаашкынның түннелинде интервентичи күштериниң бир улуг дужаалдыг офицери өлүрткен, алаэн каш солдаттар балыгланган. Ажелекчи эргелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни чугаажок үндүрери болгаш хамаарышпас палестин күрүнени тургузары айыттынган деп, телевидениениң тайылбырында айыттынган.

* * *

Израильдың Ливанда үүлгедиишкиннерин совет удуртукчу үзуткап чок кылырының үүлгедин кылдыр тодарадып көргүскен. Совет Эвилели ливан черге америк шериглериниң көстүп келиринге шуут удур деп чугаалаан деп, **«Нью-Йорк таймс»** солун бижээн.

(СЭТА).

ОҢУ УТТУП БОЛБАС

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Кажыыдал-биле, аарышкылыг кудагал-биле иинкже азы чүректе килең-биле сагындырып көөр хүннер кижи бүрүзүнге тургулаар. Ындыг хүннериниң бирээзи июнь 10. Коңгулуурунуң аяны дет дыңналыр сөстер база бар. Ындыг сөс—Лидице

1942 чылдың июнь 10-да — дөртен чыл бурунгаар — Прагадан ырак эвесте Лидице дээр чех суурунуң фашистер узуткан чок кылган. Суурнуң чүрттакчылары ээ улустуң шуптузун адын каапкаан, хөрөзеженнерин Равенсбрюк дээр өлүм лагеринче чоруткан, а иелериниң холунган күш-биле чаңгыс чаңгыс ажы-төлүү Хельмно хоорай доогунда концентрастыг лагерьже аппаргаш, газ-биле хораннап өлүргөн. Ушкү рейхтиң кара сагыштыг саттынакчызы, «Чехия биле Моравияның протекторады» нацист чагырыкчы Р. Рейдрихтиң амы-тынынче халдаашкын кылганы дээш өжээн негеп ындыг үүлгедигин олар кылган.

Чер кырындан Лидицени арыды узуткаашкы, оон орнунга тарай шөлү кылып апсеа, суурнуң ады уттундурар—фашистерниң күзели ындыг турган. Оларның күзели бүтпээн. Тивилелгелиг Совет армия чехословак черге хостаганы эскелген Дайын соонда совет чүрт Лидицени катап тургузарынга бүрүн дузалашкан. Түдүгжудаога студентилериниң болгаш аныяктарының Биюги бүгү эвилел фестивалының Прагага келген делегациязы Лидицеге-чагыргалар хоорайда комендант шагын чарлаан, оон үнер бүгү-ле черлерни халапкаш, араб чүрттакчылар ортузунда массалыг түдүп хоргудаашкынны кылып турар.

Алей хоорайга өлээн каш израиль автомашиналар кедергге таварышкан. Оларга олурган 12 солдаттарны партизанвар өлүрген.

ДАМАСК. (СЭТА). САР-ның президентизи Х. Асад АКШ-тың президентизиниң тускай төлээлекчизи Ф. Хабиби хүлээп алган. САНА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, анаа болган беседа үезинде ливан айтырыг талазы-биле Сириянын принципиалдыг туружун бадыткаан, Асад үзе шиитпирлээр талазы-биле кодлә күш төп айтырыгга — израиль эжелдче болгаш ону соксадырының арга-лаарынче угланган турар үжүлүүн онзалап демдеглээн.

САДЫГ ДАЙЫНЫ УЛАМ ЧИДИГЛЕНГЕН

«Ниити рынок» чүрттарының даштыкы херектер министрлериниң чөвүделиниң сессиязы Брюссельде доозулган. Ол-ла чүрттарның сан-хөөң министрлери бөлүк пайысыллалга хуралдап доосканының соонда кашпа хүннер эрткенде бо сессияны эрттиргеп. Садыгның, сан-хөөңүң болгаш социалистиг чүрттар-биле экономиктиг харылзаалаарының талазында Каттышкан Штаттарның болгаш Барыын Европа чүрттарының чидиг чөрүдээлери ийи ужуражыышкынга изиг чугаалажылгаларының кол өзээ болган. Брюссель сессиязының түннелдерин тайылбырлаышаан, чүвениң ужуруун элээн билип алган хайгааракчылар бо сессия Атлантиканың ийи талазында кыптылган садыг дайының чүгле шеглеп шыдаваан эвес, харын ону улам чидиглендирген деп онзалап демдеглеп турар.

Каттышкан Штаттар америк монополияларының эргежыктарынга таарыштыр шуут-ла турамык туруштуу эзлеп алганы дугайы Барыын Европада килеңнеп болгаш ыдыр хөөн чок чоруун илергейлеп турар. Делегейге садыгланыышкының дүрүмнерин үрен болгаш Барыын Европа чүрттарының экономиказын баксырадып турар каш-даа чаа тогдунукчу хемчегдерин Вашингтон сөөлгү үеде ап чорутқан. Барыын Европаның кацыы болгаш кедэ ажыл-агый продуктуларын америк рынокче экспорттаарын АКШ дыка кызыгаарлаан. Рейганчы администрация бодунуң эвилелчилеринден иштики херектерин ыят чокка холбаарлап болгаш социалистиг чүрттар-биле Барыын Европага ажыктыг экономиктиг харылзаалардан ойталаарын олардан чедип алырын орландажып турар.

ССРЭ-деп Барыын Европаже газ дамчыдылгазын тударын кончап-даа тура үзерин кызыткаш, рейганчы администрация чүгле бодунуң калчаалыг антисоветчи үзелдерин эвес, харын кара сагыштыг чыяжең сеткилдерин база удуртулга болдурун турар. Барыын Европаның совет газ ыдырын болдурбазын, ону экономика талазы-биле кошкадарын болгаш америк империализминиң дугуунга улам чыыштыр шарырын Вашингтон күзеп турар.

Францияның, ГФР-ниң, Италияның болгаш өске-даа чүрттарның удуртукчулары Совет Эвилели-биле «Газ-труба» дээр керээниң талазы-биле боттарының хүлээгелерин эчизинге чедир күүседир деп шиитпирлиниң дугайын хойге дыңнадыр каш удаа медеглеп, келген. Ындыг-даа Вашингтон улам деп-деп, бодунуң юрисдикциязын Барыын Европаның компанияларынче пеитередир, газ дамчыдылгазынга ажыглаар дээш америк чөпшээрел бижиктер ёзугаар белетке турар компонентилерни ол компанияларга бөөрии хоруп алган. Барыын Европада адаа база удураның үнген. Брюссель сессиязының соонда Францияның чазаа Вашингтонуң хоруушкуну таварышкан француз компанияга ол хоруушкунга чагыртпас деп айтыышкынны берген. Ол дугайты албан хуузунуң медеглелинде «Каттышкан Штаттарның чаңгыс талалыг чурум-биле алган хемчеглери-биле чазак чөпшээрежин шыдавас» деп чугаалаан. Шак-ла ындыг медеглелдерни ГФР-ниң, Италияның, Японияның болгаш өске-даа чамдык чүрттарның чазактары база кылган.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫНЫҢ ШИИТПИРИН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ядролуг чепсекти шенээрни бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында көрээни ажылдан кылыр сорулга-биле чугаалажыышкыннардан ойталаар деп, Р. Рейганның администрациязының шиитпирин шүгүмчүлээр чорук АКШ-та улам калбарган.

«Боо-чепсекке контроль тадазы-биле Рейганның даңазының барымдаалап көөр чүве болза, Вашингтонуң чамдык медеглелдерни шуут чаа-чүүл эвес мшкажыл»— деп, «Бостон глоб» солун редакция чүүлүнде бижээн. Пентагонуң баштыны Уайнбергерниң чарлаавы, даразында 10 чыл иштинде өөрээп-де дизе, 23,000 чаа ядролуг дайынчы октарны будурерин керген камгалал талазы-биле айтыышкыннарның соонда дорандыр ындыг шиитпирин хүлээп алган.

Президент Рейганның шиитпири, ол солуннуң бодап турары-биле алырга, шериг айтырыгдарының талазы-биле Пентагонга эң-не хостуу-биле хеделирин чөпшээрээриниң херээнге чаа базым бооп турар. Боо-чепсектиг чаа-чаа хевирлерин шенээрииң калбак программазын чорударыңче шериглиң дээш албан черинең чүткүлү-биле ону шуут холбаштырын болуруи чүүлде айытқан. Ол талазы-биле мурнунда чардыңган кеөолерни узуткаарынче камгалал министерствозунуң чүткүлүя АКШ-тың президентизиниң шиитпири база айтып турарын «Бостон глоб» солун айыткан. Ол хамаан чок «чамдык шериг ажылдакчылар 1963 чылдың керээни-биле хоруп каан атмосферага, космос делгемнеринге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерии катап эгелээриниң аргаларын тыварын орландажырдаа апаар чадавастар.

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Ядролуг чепсекти шенээрни хоруур дугайында айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннардан америк администрациязының ойталаашкыны «президент Рейган боо-чепсекке контроль тургузар хөөнү чок дээрзиниң дугайында Барыын Европада калбаа-биле нептеренгей апарган бодалды бадыткап турарын» «Лос-Анджелес таймс» солун бижээн.

Вашингтонның хүлээп алган шиитпири «Каттышкан Штаттарның ядролуг чепсекти кевүдедир, чаартыр болгаш чаа-чаа хевирлерин тургузар сорулга-биле чер иштинде ядролуг шенелделериниң идепкейлиг программазын чорудуп турары-биле хөлбаалыг» деп, «Лос-Анджелес таймс» бижээн.

Боо-чепсекти дүжүрери—үениң негелдези

КНО-нуң сессиязы доозулган, тайбың ДӘЭШ демисел үргүлчүлевишаан

КНО-нуң боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязы бодунуң ажылын дооскан, ынчаргa оон ёзулуг түңнелдериниң дугайында кижилериниң бодалдары дыка янзы-бүрү болуп турар. Ам чангыс чүүл тодаргай: чамдык чазактар болгаш оларга оргаланып турар салдарлыг күштер сессияның ажылынга эң-не таарымча чок байдалды тургузар дээш, боттарының хөделиишкиннери-биле бүгү чүүлдерни кылган. Боо-чепсекти дүжүреринiң болгаш ядролуг дайынның айыылыг чайладырының херээнге боттарының бердингенин ол удаада-даа бадыткаан ындыг күрүшелериниң тодаргай боттуг базымнары оңза илдеи-биле көстүп турар.

Адыында доозулбаан ол сессияга хамаарыштыр чедиишкиниг болгаш чедиишкин чок болган деп сөстүг бир дөмей ажылган болбас. Ынчангаш хөделиишкиннериниң чогуур программазын ажылдап кылырын боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле Женевада Комитетке дамчыдып бөөр деп шиитпирлээн.

Сессияның ажылының доозулбаан чоруу бирги эзчегде чүүден илереп турарыл дээрге, кол теманың талазы-биле—ядролуг дайынны чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглер дугайын сессияның киржикчилериниң дугуржуп албаанында болуп турар.

Совет делегация сессияга элээп каш чугула эгелекчи саналдарны кииртеин билдингир болгай. Эң кол чүве болза, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дээрзин баймралдыы-биле хүлээгеин болуур.

АКШ-тың президентизи Рейган сессияга чүве чугаалаан, совет эгелекчи саналдарының алыс утказынга-даа, тайбыңга ыпакшылдыг хевирин уткуштур саналдар-биле-даа харылаваан. Оон туржук ол харылаашкынында ядролуг дайынчы чоруур аргалар ядыг болган, ынчангаш бүгү хайгааракчылар президентиниң чугаазының антисоветтиг чүлчуруушкун-биле долдуганын демдеглээн.

Оон түңнелинде, иниити саналл-онал солчуушкунуун соонда комитеттериниң база ажылчын бөлүктериниң тодаргай кылыр ажылы бүтпейн барган. Ажылдап кылган турар ужуруг документилер кылдынмаан.

Ядролуг дайынны чайладыр чорук бирги чергенин айтырыы болуп турар, ол талазы-биле тодаргай болгаш практиктиг хемчеглерни бичиндаа саадаашкын чокка алган турар ужуруг деп, хей-хей делегаттар чижээ. Индияның делегады чугаалаан. Ядролуг боо-чепсекти бир дугаарында ажыглавазынга база ядролуг арсеналларны кеөудетпезинге хамзарыштыр совет эгелекчи саналдар сессияга колдап турган ол хөөнсеткилге чогум-на дүжүп турар.

Ынчалза-даа Барыын түңүн бүгү чүрттарын күткүп турар АКШ-ка бирги чергенин айтырыы «Ядролуг дайынга тивилел үнер» соруглазыбиле «үрэ ядролуг дайынны чорудары-биле ядролуг чепсегленишкиннерни улам-на күштелдирери болуп турар.

Колдуг хей нуруунуң саналдап турганы чогуур аргаы кады дем-биле дилеп тыварының орнунга Барыын түктүн күткээн удурланыштыр турүкүр чорук сессияның ажылының доозулбаанының чылдагааны болур.

Ынчалзажок ол беш хылыс барган неделя эвес. Сессияга тайбың күштериниң калбак фронтузу тургустунган. Үш сессия делегейниң хей-ниитизиниң кошкаш дивес кичээнгейнин адаа-биле эрткен. Чазактыы эвес деп адаар беш чүс бежен организацияларның өмүнээзинден хөделип турган ол хей-ниитизиниң төлээлекчилери кижи терелгетениниң салымчолу дээш миллион-миллион кижилериниң дуурээзинин Нэт-Риверде бажыңга чедирген.

Июньның 12-нин «Тайбың хүүндеө» Нью-Йоркту хөме анкан кижи далай дипломатгарга болгаш политиктерге хей чүүлдү сагындырган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле 1978 чылда эрткен бирги тускай сессиязының үезинде ындыг чүве бооп көрбөөн. Ол сессия хей-ниитизе болгаш парлалгага хей чүүлдер талазы-биле билдиртпейн эрте берген.

Миллионнуң дөртүн үш кеэдэ хире хей кижини эскербейн баар арга чок. Америк шажын-чүүлге журналы «Кристчен сенчури» июль 14-те үнген номериниге мынчаар бижээн: «Делегейниң чүрттарының өлүмче доктаашкын чок бар чоруурун соксадыр дээш негеделер канчаар-даа ажок калбаргай болгаш күштелген. Чүрттарның удуртукчуларының ойу медерел билдирииге тускай сессия дузалаң болур. Чүгле ол чаңгыс медерел билиишкин ам-даа четпес, ынчалзажок эң-не тайбың болгаш эң-не чөптүг делегейни тургузарының сорулгаларын шиитпирлээрииге ол мынчаар эргежок чугула».

Түңнелди үндүрбүшаан, хей-хей хайгааракчылар ындыг бодалын илергейлеп турар. Сессия доозулган, ынчалзадаа тайбың дээш демисел үргүлчүлевишаан. Ынчаарга үк сессияның дүүреничиг түңнелдери ол демиселди үлам-на бачым болгаш улам-на негелдеиг болдурун турар.

Геннадий ГЕРАСИМОВ.
ПМА-ның тускай корр.
Нью-Йорк.

АМЕРИК КОНГРЕССТЕ ЫЛГАЙ КӨӨР ЧОРУК

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Америк конгресстиң кежигүннери кымнарга-даа хамаарыштыр хоойлуларны бижип, оларны үүлге боттарынга хамаарыштырбайн турар. Солуннарның дыңнадыр турары-биле алырга, сенаторлар болгаш төлээлекчилер палатазының кежигүннери боттарының-на хүлээп алган хоойлуларын үрээш, кижилерниң сөөк-язызын болгаш эрхерөжениң барымдаалап, ылгай көөр чорукту үргүлчү кылып турарлар. Ындыг кызамчалашкыннарга бир-ле дугаарында конгресс кежигүннериниң аппарадында ажылдап турар негрлер болгаш херөөженнер таваржып турар.

Конгресс кежигүннерин хандырып турар ресторанныарын болгаш кафетерийлерин полдуунда-ла негрлерден тургустунган ажылдакчыларын хоойлу үндүрер организацияның үезинде кандыг-даа материалдыг дузаламчы чокка ажылдап үндүрүптер, а оларның хомудалдарын тоол көрбес-даа. Конгресстиң ажылдакчыларының ол болуунун төлээлекчийн өске чүрттарда «Кижиниң эргелериниң дугайында» дыка хей үүлдү чугаалап тургашла, сенаторлар оон соонда олары хандырып турар кижилериниң кандыг-даа эргелерин казаап, караа безин чивеш дивестер деп чугаалаан. Америк конгресстиң кежигүннери бүгү-ле хоойлуларын үревишаан, аъш-чем албанының ажылдакчыларының профвилелдериниге каттыжарынга шантыктап турар.

Херөөженнер кандыгыд дээрге, олар база-ла негрлер ышкаш, албан-хүлээлгезинге депшидериниге, ажыл төлевирин алырда, эң-не каржы кызамдаашкынга таваржып түрөрлөр. Конгресстиң херөөжен ажылдакчыларының тургускан организациязының санданы-биле алырга, Капитолийда ажылдап турар херөөженнериниң ажыл төлевири олардыңбиле дөмей ажылды кылып турар ар кижилериниң шалыңындан барык 25 хуу куду боон турар. Конгресс ажылдакчыларының кижилериниң кежиниң өңүнден, эр-херөөженииден болгаш иазы-харындан ылгай көөр чорууу улам кедерөөн. Оон дугайын конгресстиң бодунуң кежигүнериниң составындан көрүп болур: амгы үеде сенатта негрлер чок, а херөөженнер түүлө ийи кижи дээрзин чугаалаарга-ла билдингир.

Н. ПАХОМОВ.

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Интернационалчы кижизидилге

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң болган «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгеэин улам ынай экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш Каа-Хемниң Сарыг-Септе Тока аттыг № 2 ортумак школаның партия, комсомол, пионер организацияларының, башкылар коллективи чамдык ажылдарны чорудуп турар.

Бистиң школада интернационалчы клубтуң кежигүннери чылдың-на антифашистер хүнүн организастап, анда Сальвадорнуң, Чилиниң болган өске-даа чурттарның патриоттары-биле эътеткил каттыштырылгазын илередип, тайбың, пайырал дугайында ырларны ырлап, шүлүктерни чугаалап турарлар.

Школаның музейи интернационалчы темага хамаарышкан ужуразы-биле элээн ажылдарны чорудуп келген. Эрткен өөредилге чылында Сарыг-Септиң № 1, Ильинка, Бүрен-Аксы, Бүрен-Хем, Бояровка школаларының өөренүкчилери музейге экскурсиялап чорааннар. Музейниң «С. К. Тока —чогаалчы», «С. К. Тока—интернационалист» деп кезектерин олар улуг сонуургал-биле көрүп, тыва улустуң Совет Эвилелиниң хөй национадлыг улустары-биле пайыралыңнын, харылзаазының, кады ажылдажылгазының дугайында чаа түүлдерни билип алганнар. «Аратың созүү» деп помда орус болган тыва хөлечүктериң аарберге амыдыралын, ажылын, оларның арасында акы-дүнмалышкы бижыг пайыралын, аас-кежиктиг келир үе дээш кады канчаар демисежин турганын экскурсовод чылгаанарга тайылбырлап берген.

Музейге интернационалчы темага хамаарышкан ужуразыкылгалары, кичээлдерни эрттирип келген, моон соңгаар-даа ону уламчылаар бис.

Школаның кызыл исчилера элээн ажылдарны кылып чоруткан. Орус, тыва болган өске-даа улустарның Совет эрге-чагырганы тургузар дээш, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец фашизмге удур кады демиселин көргүскен материалдарны чыгган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында хөй киржикчилериниң сактышкынарын бижип алганнар. Оларның арасында эки турачы Павел Балганоолдуң сактышкыны солуп, ында совет улустарның интернационалчы найыралын, кады ажылдажылгазын тодаргай чижектерин көргүзүп турган бижээн.

Интернационалчы кижизидилгени экижидеринге класстан болгаш школадан дашкаар ажылдар биче эвес ролдуг ойнаар. Оларга янзы-бүрү конкурстар, слёттар, кежээлер, конференциялар, эш хуузунуң ужуразыкылгалары, бесседалар, солун кижилер дугайында чугаалар болгаш өске-даа хемчеглер хамааржыр. Тыва эмчи Чүглүр Бадының Африканың Ангола күрүлезинииң улустарынга совет специалистер-биле нады эмчи дузаламчызын көргүзүп, интернационалчы хүлээлгени күүседип чораанын чугаалап бээрге, өөренүкчилер сонуурган дыңнаан болгаш хөй санныг айтырыгларны салган.

Сарыг-Септиң № 1, 2 орус, тыва школаларының өөренүкчилери аразында бижыг харылзаалыг. Пионер чыштарын, пайырал кежээлерин, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге эш хуузунуң ужуразыкылгаларын эрттирери эки чанчыл болу берген.

Бистиң өөренүкчилериивис Ак-Довурак, Кызыл, Шушенск, Казань, Москва болгаш өске-даа хоорайларже экскурсиялап чораап, янзы-бүрү наниинның уругларыбыла танышкын алгаш, оларның амыдыралын сонуурган, тураскаадыг белектер, адрестерни содушкаш, бот-боттарының аразында чагаалажып турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш Сарыг-Септиң Тока аттыг ортумак школазының башкылар коллективи өөренүкчилериниң интернационалчы кижизидилгезин экижидериже үгданган тодаргай хемчеглерни ап, ону янзы-бүрү болдурар, утка-шынарын хаңыладыр ажылдарны моон соңгаар чорудар.

И. ДОСТАЙ.
школаның башкызы, улус өөредилгезиниң тергиини.

СПОРТКА ХАНДЫКШЫЛ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур ооңга болган 1981-1982 өөредилге чылының чедиишкиниг доозулганынга тураскаатқан республиканың профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының . II туристчи слёду Барыын-Хемчик районнуң девискээринге болган. Анаа спортуң маргылдаалардан аңгыда эрткен өөредилге чылының түңнелдерин болгаш келир үениң сорулгаларын чугаалашкан.

«Күш-культураларның болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын, СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыбыла республиканың «Трудовые резервы» эки тура спорт шиитилелиниң болгаш ооң профтехучилищелериниң ажылдарынга элээн чаартылгалар болган. Олар спорт шиидериниң болгаш спортчу секцияларның санын көвүдеткени, өөредилге бөлүктериниң аразынга ГТО-нуң чадалар аайы-биле нормаларын дужаатқаны болгаш «Шупту старттан тур» деп девизтиг маргылдаалар эрттиргени хамаржыр. Сургуулдарның күш-дамыр сайзыралын хынаары-биле күзүн болгаш чазың-на тускай өөредилге программазында кирип турар спорттуг секциялырынга маргылдаалар база эртер. Кызыл чоруткан ажылдарның түңнелинде ПТУ-ларда сургуулдарның хөй кезии күш-культура болгаш спорт-биле хаара тутунган, доозукчуларның 90 ажыг хуузу ГТО комплекизинин хөрек демдээнин эдилекчилери болганнар. Ол талазыбыла ажылды Кызылдың ХПТУ-4-те эки организастаан.

«Комсомольская правда» солуниүң шанналы дээш ортумак өөредилге чергелериниң аразынга болган хаак маргылдаазынга шупту шанналдыг чергелериң ПТУ-ларның командалары золлоннер .

Кызылдың № 4 ПТУ-зунуң командазы республиканың шериг назыныгларының болган шериг назыны четпээнер аразынга болган спартакиадазынга чемпионнаан. «Правда» солуниүң шанналы дээш Москва хоорайга болган түңнел маргылдаага бистиң республиканың спортчу адын камгалаан, № 4 ПТУ-нуң уругларыг И. Чөмбүрүк, Н. Полухина багай эвес киришкеш келгеннер. Ак-Довуракты № 3 ПТУ-зунуң сургууду Мерген Чыдым Назарово, Орджоникидзе хоорайларга «Трудовые резервы» эки тура спорт шиитилелиниң Россия чөвүлелиниң бирги чери дээш болгулаан хостуг хүреш маргылдааларынга ийи дугаар черлерни алгаш, ол команданың кежигүнү болган.

Бистиң республиканың «Трудовые резервы» спорт шиитилелиниң эки спортчулары Туркмен ССР-ке арга-мергежилин бедидип, дыштанып алыры-биле чорупкан. Түңнелдерни үндүрүп, ажылда чедер, четшеттерни демдеглеп турган, келир өөредилге чылының сорулгаларын база чугаалашкан. Сорулгалар улуг — спортчу шеидерни чөп ажыглаар, оларның савын көвүдедир, дерилгезин экижидер, күш-культура болгаш спортче сургуулдарның шупту-зуун хаара тудуп, оларның ГТО хөрек демдээнин эдилекчилерн болурун чедип алыр. Салдынган сорулгаларны күүседиринин бүгү аргалары профессионал-техниктиг училищелерде бар. Келир өөредилге чылывдан эгелеп ПТУ-ларга өөредилге бөлүктериниң аразынга «Тергиин күш-культурлуг бөлүк», а профессионал-техниктиг училищелер аразынга «Тергиин күш-культурлуг коллектив» дээш негелдерге дүүштүр чаа социалистиг чарыштыг эгелээр.

С. ООРЖАК.
«Трудовые резервы» эки тура спорт шиитилелиниң даргазының оралакчызы.

«ТЫВАНЫҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ»

Тыванның күрүне филармонизының цирк бөлүүн ынчаар адаар. Свердловскиниң эстрада уран чүүлүнүң чогаадыкчы мастерскаязынга ооң артистери он ай өөренгеш, чоокта чаа зэп келген. Чаа коллектив белеткеп алган программазын ёзугаар найысылалдың чурттакчыларынга болгаш ооң аалчыларынга ийи концертти көргүскен.

Эрткен дыштанар хүнде республиканың хөгжүм-шин театрынга «Тыванның чалыы назынының» цирктеринин ийиги концерти болган. Бистиң республиканың ажылчы чоннарынга боттарының уран чүүлүн таныштырып келген Моол Арат Республиканың Завхан аймаанның Тосонцэнгэл хоорайның улусчу циригинин бот-тывынгыр артистери анаа олуржуп, аныяк тыва артистериң номерлерин сонуурган көрген.

Кежеге ажыттынган соонда тааланчыг, сорук киирикчи тыва аялгалар чаңгыланып үнерге, цирк бөлүүнүң каас кеттинген, арыннарында өөрүшкүнүң хүлүмзүрүү чайнаан, дорт дурт-сыныг, ээлгир аныяк оолдар, кыстар сценага үнүп келгеш, параз көргүзүүн эрттирген.

Жонглёр Алексей Ондар янзы-бүрү дериг-хереккелерин улай каар талазы-биле багай эвес белеткелдиин көргүскен. Бланғыя тырыкы дээрбектерни хары угда чедиин улай каап ойнаан. Розалина Ондарның стол кырынга күүсеткен акробатик-тиг мергежилгелерин, Лидия Ооржактың трапецияга кылган гимнастиказын, кошкак болгаш хере тыртып каан сывырындак демир кырынга Борис Херлин биле Андрей Иргиттиң көргүзүглерин чылгап чон сонуургаан. Аныяк цирк артизи Борис Херлининиң көргүзүглери онзаланып турган, моон алырга ооң келир үеже оруу делгем, мергежилдиг болурунга бүзүрел бар.

Согааштар-биле ойнаар нарын мергежилгелерин Артур Салчак көргүскен, аңаа чүгле эолгирип, эрес-кашпагайы эвес, харын күштүг шыырак болуру база негеттинген. Аныяк цирк артистериниң аразында илбичи Чойганмаа Шөмбүл бар, ооң илби-шидизин чыыганнар сонуургап көрген. Бүдүн шилди, үрүп каан шарны шиш демир-биле өттүр идиптери болгаш өске-даа номерлери элдептиг болган.

Артистер Валерий Козловтуң, Василий Саяның болган ескелерниң-даа көргүскен номерлери көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан.

Клоун Салчак Байлак бүдүн кежээниң дургузунда көрүкчүлерге бараан болуп, янзы-бүрү каттырынчыг, шоодутлуг номерлерни көргүскен.

Бүгү программаны ыры-хөгжүмнүг ансамбль үдээн, солист Екатерина Бады-Сууң элээн каш тыва болган моол композиторларның ырларын мергежилдиг күүсеткени, аныяк цирк бөлүүнүң программазын улам солуп болдурун турар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тываның улустуң артизи Күжүгет Хенаног-оол болгаш цирктиң хоочуну Дмитрий Очур «Тываның чалыы назыны» цирк бөлүүн тургузар дээш боттарының билиин, мергежилин үндүрүп, организакчы чоруун көргүскен. Ол мшкаш аныяк артистерниң билиин, мергежилин бедидеринге Свердловскийиң эстрада уран чүүлүнүң чогаадыкчы мастерскаязы болгаш М. В. Лавров аттыг Культура бажыңының улусчу пириги бүгү талалыг боттуг дузаны чедирген.

«Тываның чалыы назыны» цирк бөлүүнүң көргүскен программазының номерлерин көрүкчүлер сонуургап көрген. Оларның билии, мергежилии моон соңгаар улам өзер.

Т. ХЕРТЕК.
ЧУРУКТАРДА: цирк көргүзүглери.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЧАГЫДАРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

1983 чылдың совет болгаш даштыкы солуннарынга база журналдарынга чагыдылга август 1-де эгелээр.

Совет солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы ноябрь 15-те, даштыкы парлалгага — ноябрь 1-де доостур.

Бүдүрүлге, албан черлериниң болгаш организацияларның чагыдылгаларын 1982 чылдың августун 31-ге чедир кылыр.

Чагыдылганы «Союзпечать» черинин бүдүрүлгелери, харылзаа салбырлары болгаш хөй-ниити тарадыкчылары ажылдап турар черлеринге хүлээп алыр.

«СОЮЗПЕЧАТЬ».

Суд залындан

ҮҮЛГЕДИИ ДЭЭШ

1981 чылдың октябрь ооңуң хүнүнде А. Д. Дамбый-оолдуң башкарганы ГАЗ-53 автомашиназын Кызыл-Мажалык суурга орукка ийи кижи доскан. Чолаачы кандыг-даа сезинг алынмайн, тормозтаан. Орукка машинаны тургузарын дилээн ийи кижи чолаачыны кабинадан дүжүр тыргкаш, хол дээп эттеп тургаш, машинаның дүлүгүүн хунаап алганнар. Үстүнде херек үүлгедикчилери — Дмитрий Тыкович Донгак биле Олег Санчаевич Сарыглар. Кайызы-даа аныяк—22—24 хар үезинде, кайызы-даа доктаамал ажыл кылбайн турар. Ол үүлгединге олар 14—16 харлыг С. Кууларны, М. Монгушту, А Ооржакты киирип-тиргеннер.

Ук машинага чүдүүл каап бажың херекселдеринге дээш, үптекчи үүлгедин-биле олар хамааты Тыртык-Карага 4200 рубльдиг когаралын чедиргеннер.

Барыын-Хемчик районнуң улус суду херекти сайгарын көргеш. Олег Сарыглар биле Дмитрий Донгак оларны 5-5 чылда, Мерген Монгушту, Александр Ооржакты 3-3 чылда хосталгазын казып шиитккен.

Б. БОРИСОВ.
Барыын-Хемчик район.

ИЮЛЬ 30-ДЕН АВГУСТ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Щедрин-биле школачыларның ужуражышкыны. 9.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 2-ги кезээ. 10.50 — Д. Шостакович. Квинтет. 57-ги чогаал. 11.25—Телемедээлер. 11.30 — 14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 —Демир-оруктуңүн хүнүнге уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Күпермага чедер дүргеи...», «Дүнеки ээлчег», «Демир-орук». 15.35 — «Билиң алгаш, кылын бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг программа. 16.20 — Төп телевиденнеиниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының үлегерлиг хорунуң концерти. Дирижёру—РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25— «Москва болгаш москвачылар». 17.55— «Буратино делгелгеже далажып чор». 18.15—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Телемедээлер. 19.15 —«Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 3-кү кезек. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15 —Арменияның Күрүнеиниң эстрада оркестриниң К. Орбелянның удуртулгазы-биле концерти. Тонгенде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Дубравка». 13.15 — Шыдыраа школазы. 13.45—Англи дыл. 14.15— Москвашың уран чүүлдүн А. М. Горький аттыг үлегерлиг театрынга аныяктар кежээзи. 15.45—Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «С. Прокофьев. Уругларга музыказы». Фильм-концерт. 18.25 — «Чогаалчы болгаш үе». Тыва чогаалчылар — кедээнин ажыл-ишчилеринге. 18.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.05 — Улус чогаадылгазы. Теледопчудал. («Орбита-3»). 19.40 — Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары В. Азов (баян) болгаш О. Глухов (дошпулуур) ойнаарлар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынның карандаш». 20.15 —Дон казактарының ыры болгаш плясканы Күрүне ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Ак дүмбей». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадыкшылдыг болур дизинээ». Күш-культуржуларга сүмелер. 8.55 — «Найырал сады». 9.30 — Ада-иелер, силерге. 10.00 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 3-кү кезек. 11.20 — Карпаттарда үжүккан ыры. Львовтан дамчыдылга. 11.50 — Советтер болгаш амыдырал. 12.20— «Спортлотонуң 31-ги тиражы. 12.30 — Чүнү номчуурул. 13.15 — «Кижи, Чер. Өртемчей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Н. Севастьянов чорудар. 14.00— «Бөгүн делегейде». 14.15 — «Совет диплом» деп документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.05 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 16.05 — Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.35—16.50 — Чапсар. 16.50 — Уругларга фильм: «Сен үүлге ыглаба». 17.55 — Мультфильмнер программазы: «Кудурукка зарядка», «Гав деп аттыг мыйыгчыгаш», «Бажың циригиз». «Бөгү болгаш чеди анайжыгаштар». 18.30— «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы В. Зорин чорудар. 19.30 —«Киноапорама». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.30— С. Рахманинов. Оркестр-биле кады фортепианога күүседир дөртку концерти. 22.00 —23.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Тбилиси). Төп «Динамо» стадионудан дамчыдар. Ооң төнгенииң соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Зелена Гура (ПУР) хоорайга болган совет ыры фестивалы. 15.15 — Мультфильмнер программазы: «Чиптиң солун ужуражылгалары», «Тооруктуг шыкпыш».

Ленинградтың телестудиязының программазы

15.55— «Ленинградтың делгемнеринде». Телеочерк. 16.20 — «Монитор». Теледопчудал. 17.05 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Маруснн ырлаар. 17.25 — «Меншиковтуң өргээзи». 17.50 — Музыка эртиези. ГДР-ден дамчыдылга. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чыл ооңга уткуштур. «Бистиң доңчу намдарывыс». 32-ги фильм — «1948-ки чыл». 19.15 —«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 19.45 — Делегей байдалының доңчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Гипчон дээр кенгуружугаш». Мультфильм (ПУР). 20.15— «Кадыкшыл». — Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—22.45 — «Кадыр дээр чер». Уран-чечен телефильм.

АВГУСТ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Күш-культураже, чыскаалыңар! 8.50— Подольскиниң машина кылыр заводунуң ыры болгаш танцының «Ленок» деп улусчу ансамблиниң концерти. 9.05 — «Моон соңгаар ынчанмас мен». Документалдыг телефильм. 9.35 — «Оттуруккуу». 10.05 — «Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен». 11.05—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.50 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.20 — «Кедээниң шагы». «Аъш-чем программазы— бүгү улустуң хөрээ». 13.20 — «Музыкалыг киоск. Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 13.50 — Мультфильмнер программазы: «Фантазия», «Ужар корабль». 14.15 — С. Михалков. — «Шагаайтаашкыны». Москваның сатира театрының фильмшивизи. 16.05 — «Кино аличе 13—17, чамдык черлерге 2—7, хүндүс 24—29, чамдык черлерге 16—21 градус чылыр. Республиканың автооруктарынга көстүүр эки.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланышкынның хаттың дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 14—16, хүндүс 27—29 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

УЖУРАЖЫЫШКЫНЧЕ ЧАЛАЛГА

Июль 29-та хөгжүм-шин театрынга Москваның Ермолова аттыг театрының артистери-биле ужуражыышкынныг концерт болурун Тываның күрфилармонизязы чарлап тур.

ПРОГРАММАДА: А. Букин, В. Распутин, А. Вампилов, В. Шукшин, сценажыткан чечен чугаалар, романстар, шүлүктер.

Эгелээри—кежээкиниң 18 шак 30 минутада болгаш 20 шак 30 минутада.

ДИРЕКЦИЯ.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛААЛГА

Тываның Күрүне филармонизязы дараазында мергежилдерге кижилерни ажылче чалап турар:

кассир, кадр килдизиниң инженери, администраторлар, механик, моторист, 1—2-ги класстың чолаачылары, баянчылар, концертмейстер.

Айтырыг тургузар адреси: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң 58 дугаарлыг бажыңы, телефоннар №№ 2—46—02 болгаш 2-49-40.

ДИРЕКЦИЯ.

Ойаар

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Барыыл угланышкынның хаттың дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 13—17, чамдык черлерге 2—7, хүндүс 24—29, чамдык черлерге 16—21 градус чылыр. Республиканың автооруктарынга көстүүр эки.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланышкынның хаттың дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 14—16, хүндүс 27—29 градус чылыр.

Кино

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Калчаалыг ашкалар»—9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чүе өөрүшкү азы улуг ажыдыышкыннар иомуз»— 9.50, 11.20, 12.50, «Бот чорда оглуз»—14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыыдыз»—10.00, «Үжен тос чалажыгаш»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАНГЫ»: «Човулаң болган киленнин оруу-билез»—15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

Редакциянын адресиз: индекс 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партий-ев амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизинин 2-31-75, культура килдизинин 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизинин 2-21-47, үлетүүр килдизинин 2-41-75, чагаа килдизинин 2-41-27, информация килдизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1357

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле әргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01206

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (11974) | 1982 чылдың июль 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

КӨДЭЭ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде, Аъш-чем программазында айыттынган нарын болгаш харыысалгалыг сорулгаларны боттандырары көдээ партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга улуг үлүг-хуу онаажыр. Партия Төп Комитединиң ол Пленумунга эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организацияларының дугайында онзалап чүгаалаксай-дыр мен. Коллективтерге мораль-психологтуг байдал, организакчы чоруктуң болгаш сагылга-чурумнуң деңнели, күш-ажылчы беримче, черле ынчаш эчис түңнелдер оларның ажыл-чорудулгазындан шиитпирлии-биле хамааржыр. Партия организациялары боттарының сагыш салыышкыннарын кол үүлдерже мөөңнээри чугула. Зң кол үүл— кижилер-биле ажыл».

Амгы үеде бистиң республиканың совхозтарында база өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде ниитизи-биле 67 парткомнар болгаш партбюролар, оон аңгыда шуут-ла материалдыг чаагай кежиити бүдүрүп турар черлерде 265 бригада парторганизациялары болгаш 249 партбөлүктер ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу күш-ажылчы коллективтерниң дайынчы авангарды болуп, чон ортузунга организакчы болгаш идеологтуг, политикжизидилгелиг ажылды СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузар талазы-биле хөй талалыг ажылды чорудуп турар.

Хөй-хөй партия организациялары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге партийжи удуртулганы күштелдирерин, коммунистерни шиитпирлиг участоктарга быжыглаарын, каяа-даа оларның авангардчы ролюн бедидерин чедип алган. Оларга «Барлык», «Тиилелге», «Хемчик», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарда парткомнарны, «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажында бригада парторганизациязын, «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тейде хойжу бригадазында партбөлүктү болгаш өске-даа хөй-хөй партия организацияларын хамаарышдырып болур.

Мурнунда «Тиилелге» совхоз хожудап турар ажыл-агыйларның бирээзинге санадып келген. Сөөлгү чылдарда ында парткомнуң болгаш бригада парторганизацияларының кижилер-биле ажылды күштелдирип, хамыктың мурнунда даандырган ажыл-херек дээш коммунистерниң харыысалгазын бедидип, оларны совхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарынга быжыглаанындан бо ажыл-агый бурунгаар базымны кылып, мал ажылының продуктуларын, күрүнеге садар планнарын күүседип, мурнаачыларның одуруунда кирген.

Бо совхозта чүс чээрби ажыг коммунистиң 80 хире хуузу шуут-ла материалдыг чаагай кежиити бүдүрер черлерде ажылдап турар. Олар аңгы-аңгы адырларга авангардчы ролюн көргүзүп келген. Бо чылдың бирги чартыында коммунист саанчылар шуптузу план даалгазын күүседкен. Хойжу бригадада коммунистерде база-ла ындыг болгаш оларның аразында мал бажы хоратнан чаңгыс-даа кижи чок. Мал ажылын хөңгүдеринге чаа үүлдерни кылган: сүт комплексизин тургускан, мал семиртир шөлдүң тудуун удавас доозар деп турар. Бо-даа база өске-даа чугула ажылдарны база-ла коммунистер удуртуп, организастап турар. Үстүнде дег чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Ынчалзажок бистиң чамдык совхозтарда партия организацияларының дайынчы арга-шинээзи кошкак, кижилер-биле ажылы үениң негелдезинге чедир тургустунмаанының фактылары база бар. СЭКП-ниң XXVI съездизинниң шиитпирлеринге дүүштүр коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер талазы-биле СЭКП Каа-Хем райкомунуң ажылының дугайында айтырыгны чодкта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, районда бо талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунуп турза-даа, улуг четпестер барын демделгээн.

Ылаңгыя бо районнуң совхозтарында партия организациялары, коммунистер көдээ ажыл-агыйны хөңгүдериниң үндезин айтырыгларын шиитпирлээринче кичээнгейни четпес угландырып келген. Совхозтарда парторганизацияларның коммунистериниң саны эвээш болуп артпышаан. Малчыннарның, механизаторларның аразында партийжи өзек кошкак. «Улуг Октябрь», «Енисей», «Ленинчи орук», «Бурунгаар» совхозтарның парторганизациялары сөөлгү ийи чылда чаңгыс-даа хойжуну партияга хүлээп албаан. Сүт-бараан фермаларының хөй нуруузунда партбөлүктер тургустунмаан, парторганизаторлар шилип алдынмаан. Айыттынган четпестерни дүрген чайладырының хемчеглерин алырын айыткан доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Үстүнде айыткнаны дег чамдык четпестер Бии-Хемниң болгаш өске-даа районнарның парторганизацияларында бар. Ылаңгыя «Шивилиг», «Ак-Чыраа» совхозтарның партия организацияларында коммунистерниң саны кончуг эвээш болгаш шоолуг өспейн келген.

Оон-биле чергелештир чамдык совхозтарның парторганизациялары ажыл-агыйга кайы-даа хире улуг четпестер болуп туроза, ону чогуур өйүнде эскербес, шиитпирлиг хемчеглер албас таварылгалар база бар. Чижээ, төтчеглеп, самчыгдаттынган шагда-ла чок «өлүг сүнезиннерни» дириг мал кылдыр отчётка киирер, чамдык кижилерниң харыысалга чогундан хөй мал өлүп хораар чоруктар Тес-Хемниң совхозтарынга мурнунда-ла турган, ол ам-даа үргүлчүлевишаан, бо чылын «Тес-Хем» совхозта болган ындыг фактыны улусчу контролёрлар хынапда кылгаш илереткен, бүрүүлүг кижилерге шыңгыы хемчеглерни көргүскен болгай. Бир эвес администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле эргени көдээ парторганизациялар долузу-биле ажыглап аңаа холбашкан комиссияларны идепкейлиг ажылдадыр болза, ындыг шыңгыы четпестерни чогуур өйүнде чайлавып болур турган.

СЭКП Төп Комитединиң май Пленуму нарын болгаш харыысалгалыг сорулгаларны салган, ону чедиишкинниг боттандырарынга холбаштыр көдээ парторганизацияларының ролю болгаш харыысалгазы кажангызындан артык улгадыл. Олар ол Пленумнуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын боттандырарынче коммунистерниң, бүгү ажылчы чонналның күжүн мобилизаставышаан, оларның ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылдың деннелин үениң негелдезинге дүүштүр тургузар хүлээлгелиглер.

Оон-биле холбаштыр СЭКП райкомнары чамдык совхозтарның болгаш бригада партоорганизацияларының база партболүктөөрин дайынчы арга-шинээзинч улам ыңай бедидип, оларның ажылының арга-методун болгаш стилин СЭКП-ниң XXVI съездизинин айтыышкынныарынга дүүштүр сайзыландайгайлар дээш бүгү талалыг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН-АМЫДЫРАЛГА!

ХАЙЫРАКАНЧЫЛАР МУРНУНДА

Бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг «Искра» биле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның ажыл-ишчилери 1982 чылдың бирги чартыының түңнелдерин үндүргеш, тус-тус ажыл-агыйларга болуп эрткен бүдүрүлге хуралдарында ол дугайын чугаалашкан.

Кайы-даа ажыл-агыйның ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш чылдың баштайгы чартыында күженишкинниг ажылдаан.

Чарышка ниитиниң малының баш санын өстүрер, 1982 чылдың бирги чартыында мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде 105,9 хуу күүсеткен. Ук ажыл-агый 100 хой, өшкүге онааштыр 81 анай, хураганы алган болза, а искажылар 100 хой, өшкүге онааштыр 92 анай, хураганы доруктурган. Мал бажын камгалап алыр талазы-биле хайыраканчыларны ашкан.

1981-82 чылдың кыштаглаашкыныче кайы-даа ажыл-агыйның малчыннары эки белеткелдиг киргеш, кодан чоогунун одар-белчиригин шын ажыглап, кадарган малының ажаалда-тежээлдезин экижидип тургаш, оон баш санын камгалаар, продукт бүдүрер талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алгылаан. Чижээ, комсомолчу Валерий Ховалыг 100 хойдан-на 120 хураган, Кошкар-оол Күжүгет—105 («Искра» совхозтуң Чодар хойжу бригадазы) хураганны доруктурган.

Ам ол ажыл-агыйларның ажыл-ишчилериниң аразында ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш социалистиг чарыш калбаргап.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕР

Улуг-Хем район чартык чылда күрүнеге эът садар планын—113,8 хуу, дүктү—125,3 хуу күүсеткен. «Ак-Туруг», «Жданов» аттыг совхозтар сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле эки ажылдаан.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хемде хойжу, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хемде өшкү бригадалары чартык чылда багай эвес көргүзүглерлиг болган. Өшкү малдың кадарчыларындан «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Валерий Чымбыл-оол чүс өшкүге онааштыр 136, «Найырал» совхозта Шагдыр Мичит-оол —135 анайны бүрүн камгалап алган, чарыштың тиилекчилери болгулаан.

Беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында күрүнеге садар эъдиниң планын —119,4 хуу, сүттү ийи катап ажыр, дүктү 132 хуу күүседирини чедип алган «Ак-Туруг» совхоз, хойнуң чаш төлүн камгалап алырының планын —108 хуу күүсеткен Иштии-Хем бригадазы чарышка тиилекчи болган. Олар СЭКП райкомунуң, район Советиниң күүсекчи комитединиң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчинир Кызыл туктарын чаалап алган.

Совхозтарның сүт-бараан фермаларындан Чаш-Тал болгаш Оймак фермалары сүт саалдазының, Торгалыгның ийи дутаар болгаш Арыг-Бажы фермалары бир инекке онааштыр сүт саарының планнарын күүсеткен. Кара-Тал, Арыскан, Чаа Чаа-Хөл фермаларының коллективтери боттарының бар аргаларынга четпес ажылдаан. Сүт талазы-биле «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар улуг өреңг болуп арткылаан.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, политика-кижизидилгениг ажылды сандырангайжыдар, социалистиг чарышты организастаарын экижидер, илереттирген четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни совхозларның удуртукчулары, специалистери ап эгелээн.

Л. АРАКЧАА.

ПЛАНДАН АЖЫР

Барыын-Хемчик районнуң совхозтары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле чартык чыл планнарын багай эвес күүсеткен. Район күрүнеге эът садарының планын 114,9, сүттүүн—117,4 хуу боттандырган.

Эът садарының планын «Дөң-Терезин» совхоз эрткен чылдың ол үезинде турганынга деңнээргe, орапчок ажыр күүсеткен. Азы 49,9 тонна хөй эът саттынган. Бо ажыл-агый сүт садар планын база бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен.

Районнуң сүт планынга улуг үлүүн киирип турар «Барлык», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтар чартык чыл даалгаларын элээн ажыр күүсетсе-даа, эрткен чылдың ынчангы деңнелиниң шоолуг-ла көвүдетпээн.

Район 67,2 тонна дүктү күрүнеге саткаш, чартык чыл планын 12 хуу ажыр боттандырган.

Көдээ болгаш суур Советтерин дамчыштыр чондан база эвээш эвес дүк күрүнеге дужаттынган.

ЭСТАФЕТА ИДЕГЕЛДИГ ХОЛДАРДА

ЦЕЛИНОГРАД, июль 27. (СЭТА-ның корр.). Казахстанның күр черинiң төвү бо хүннерде кайгамчык аныяк-саап. Ында школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкынарының төлээлекчилериниң Бүгү-эвилел слёду өгелээн.

Күр-чержилериниң ордузунга эвилелдешкен бүгү республикалардан келген уруглар чыылган. Слёттуң ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов ажыткан. Леонид Ильич Брежневтиң аныяктарны чалгыналдырып, чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып турар байыр чедиришкинин слёттуң киржикчилеринге улуг сорук киришкинин болдурганын чүве чугаалааннар демделгээн.

Школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкынары амгы үеде он ажыг миллион өөреникчилерни хаара тудуп турар. Олар тарааны, ногааларны болгаш кат-чимисти өстүрүп, мал ажаап, куш фабрикаларында, мал чеми белеткелиндё ажылдап турардар. Өөреникчилер пехтери миллион-миллион рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрүп турар. Үстүкү класстарның хөй өөреникчилери чоннуң хандырылга шугумунда үлүүн киирип турар.

Слёттуң эртер черин Казахстан кылдыр шилип алганы анаа эвес. Калбак-делгем ховуу-шөлдериниң баштайгы изекчилери төлептиг салгалдыр. Бо черлериниң элээдилери боттары кур чергиг: ол дээрге оларның чайгы үеде ажылдап турары шөлдер, ферма, завод, тудуг-дур. Өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадаларында Казахстанның ийи чүс мун хире школачылары ажылдап турар.

Чүгле чаңгыс Целиноград область сөөлгү ийи чылда школаларының беш мун ажыг доозукчулары совхозтарда болгаш колхозтарда ажылдап арткан. Черге ынак болурунга оларны кижизидеринге сураглыг тараажылар М. Довжик, Н. Малгаждаров, В. Дитюк, К. Донецбаева болгаш өскедер-биле-даа ужуражымышкынныар улуг салдарны чедирген.

АЖААЛДАДА—МАСТЕРЛЕР

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның корр.). Агаар-бойдустуң таарымча чок болганындан озалдаан үени эгидин алырыбиле Донпуң механизаторлары ажаалданың дуң-хуң чок графигинче кирген. Кожар болгаш горох ажаар кестиричилерни, комбайнарны, чемчидилгелер чаштырыкчыларын, андазыныыг «Кировчуларны» «Гигант» совхозтуң тараа шөлдеринче мөөңү-биле үндүрген. Тергиин эки дүжүт өстүртүнген. Күзүн чашкан кызыл-тас гектар бүрүзүндеп 50 центнер чедир дүжүттү берип турар. Күскү чаштырган шөлдерге катап тараан көктараа база эки үнген. Ажаалда комплекизиниң бүгү кезектери организастыг, үдаргай ажылдап турар. Комбайнарның чамдыызында саваңны дораан хөөндектээр дериглери кылган, хөөндектээн саваңны фермаларже дорт түүдүрүп чорудуп турар.

Ийиги класстың трактористи Кызыл-оол Ховалыг Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи. Ол ында чээрби ажыг чыл иштинде доктаамал ажылдан, механизатор ажылынга эвээш эвес аныяктарны өөредип, оларны техникага ынак болурунга кижизиткен.

Амгы хүннерде совхозтуң девискээринде өнген кезилдези түлүктээн. Бо оңза чугула ажылга К. Ховалыг хынамчалыг белеткенин алганындан оон башкарганы, өнген пресстээр агрегаттыг «Беларусь» бичии-даа үрелиишкин чок ажылдан турар.

ЧУРУКТА: механизатор К. Ховалыг.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮГ

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа-Шагаан-Арыгның ат-сураа чаа-ла алгып турда, Алексей Хертек Ээрбек суурда ада-иезинин ажылынга дузалажып турган. Солунналардан, радиодан ол чаз шалыпчы тудугнуң дугайын сонуургап, ынаар чоруксаап, сеткилин ала чайгаар амыраашайн барган. Ынчангаш алдези-биле сүмелешкеш, Чаа Шагаан-Арыгже чорупкан.

Комсомолчу оолду КМК-20-ниң коллективи эптиг-эвилеп уткуп-хүлээп алган. Баштайгы үезинде ниити чурттагларга бажыңынга боду ышкаш оолдар-биле чүртган, район котельнаязында дашчылар бригадазынга өөреникчилей берген. Амыдыралынга болгаш ажылыжинге бергедээшкиннер база тургулаан. Ынчалза-даа кара чажындан ажылга чаңчыгып, дадыккан оол бергелерни белеңи-биле ажып эрткен.

Тулуг мастери В. Денисенко биче сеткилдиг, түвеге өөреникчел Алексейни дораан эскерип, дашчының түскай мергежилин шингээдип алырынга боттуг дузалы, деткимчени чедирген. Ол чангыс чыл иштинде дашчының үшкү разрядын дужаап, шалыпчылларның одуруунга кирген.

Шалыпчы тудуг аныяк эрниң хууда амыдыралынга улуг эргидиин база кылган. Ол бодунуң кежиин тып, аныяк кыс Таня-биле өг-бүле тудуп, чурттай берген. «Шагонартажстрой» трестиң удуртулгазы аныяк өг-бүлени чаагайжыттынган чуртталга бажыңы-биле база хандырган.

Чылдан чылче Алексей Хертектиң арга-мергежили улгадып, калы ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүткелии чаалаан, Шагаан-Арыг хөөрай Советиниң депутадынга сонгуткан. Оон ажылдап турар бригадазы 1982 чылдың бирги чартыының планыг даалгазын июнь 20-де күүседипкен. Аныяк дашчы тывa дашчыларның мурнундан Ленинградка тудугжулар конкурузунга киржир аас-кежиктиг болган.

Бо хүннерде Алексей Хертек Чаа Шагаан-Арыгда оргулмак школаның тудуунда ажылдап турар. Ол хүн нормазын доктаамал 130—150 хуу күүседип, ук школаны август 25-те ажыглалга киирер дээш кызымак туржуп турар.

К. ТУЛУШ.

АЖЫЛ ХҮННЕРИ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев июль 27-ге чедир орбитада «Салют-7» станцияда 75 хонук иштинде ажылдаанар.

Эрткен хүннерде ужудуушкунуң программазын ёзугаар астрофизиктиг болгаш биологтуг шенелделерни кылган, черинiң кырын болгаш дэлемей океанының девискөөрлерин хайгаарап көрүп, чурукка тырттырган, чамдык приборларны болгаш эртем аппаратураларын ажылдаткан.

Биологтуг шинчилелдер программазын ёзугаар «Биограветат» дээр херексел-биле кылымал базымшкын күжүбиле нарын тургузуглуг үнүштерни өзерип шинчилээринiң дөрт хонукта кылыр дээш дуржулганы үргүлчүлээн.

Космонавтылар Чехословакияга белеткеп, кылган электронныг фотометрни хынап корген, Оон-биле черинiң атмосферазынга хензиг метеориттериң тургузары доозуныг каттарны шинчилээн.

Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыынның байдалы эки.

Кооператорларда

МУРНАКЧЫЛАР ҮЛҮҮ

ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейинге тураскаатка социалистиг чарыш Эрзин районнуң хереглекчүлер нинтилелинде калбарган. Кооператорлар эрткен чартык чылда эки көргүзүглерлиг ажылдаан, көдээ чоннуң садыг хандырылгазын экижидер, оон культуразын бедидер дээш кызымак ажылданнар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын райпо 101,3 хуу, хлеб-булочка кылыглары бүдүрерин — 100,5 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларының ишчилериниң хлеб, булочка кылыглар-биле хандырылгазы эки.

Райпо — аныяк коллектив. садыгжылар колдуунда комсомолчу-аныяктар. Оларның аразында мурнакчылар эвээш эвес.

Эрзин суурда № 1 аъш-чем магазининиң коллективи эрткен айларның түңнели-биле социалистиг чарышка тиилээн. Аныяк садыгжы В. Шомбуи эргелекчилээн бо магазин ийиги кварталдың планныг онаалдазын 118, чартык чылдың—109 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруун баштаан.

Хереглекчилер нинтилелиниң хоочунларының бирээзинге Л. Бөөдей хамааржыр. Бо хүннерде ол белеткел коитозразында ажылдап турар. Районнуң чурттакчы чонундан өлүк, алгы-кеш хүлээп алырының чартык чылда хүлээлгезин коллектив 170 хуу күүсеткен.

А. ТАВА.

АЪРГА ШИМЭЭРГЭЭН ХООРАЙ

БАМ-ның чөөн кезиинде демир-орук станциязының сууру Берёзовыйда сес бажың чурттакчыларны хүлээп алырынга белен. Бажыңнарның чанында уруглар садыг, садыг аймаа, уругларның хөгжүм школазы, демир-орук вокзалы бар.

Дөрт чыл мурнунда маңаа, Амгунь даар даг хемининг эрииге, Новосибирь областтың чоруткан аныяктарының отряды чедип келген. Тудугжулар бойдуска камгыг болганнар. Ак-ак хадыннарлыг арыгдан чаңгыс-даа херээ чок хадың ужурбаайнар. Мындыг байдал демир-орукчуларның хоорайын улам аян кирип турар.

Магистральдың шефчилери — «Новосибирскбамтудуг» тудуг монтаж поездизиниң коллективи — бригада керээзин калбаа-биле ажыглап турар. Олар ажыглалга киреэ Ургал-Поетышева комплекизиниң бүгү тудугларын хуусаадан ийи ай эрте—сентябрь эгезинге чедир дужаарын шиитпирлээннер.

Березовый, БАМ-ның чөөн кезии.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

СССР 60

Калмык АССР

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ЧАРАШ КАЪТТАР

Элистаның бажың тудар комбинадының ажылчыннарының түдушкаһы вайы-даа микрорайонга баар болзунарза, од бажыңнарның янзы-бүрү хевирлиг кылдыр түдуп каһын дораан-на эскерин көөр силер: бажыңнарның даштыкы ханаларының өңнери, янзы-бүрү үгүлзадар болгаш балконнарның шааран демирлери, чурттталга бажыннарының даштын пластаарынга эң-не хөй хевирлиг материалдарны ажыглааны дыка солун.

Бажыннарның иштин базала ынчаар кылган. Өрээл саны-ла онзагай өнүг, таарышкан хевирлиг болгулаар. Од бүгү ажылдарны кылып, бажыңнарның каъттарын класс-чараш кылдыр түдуп, бистин амыдыралывысты хөгжүүлүг-омак болдуруп турар шеверлекчилер бригадаларында колдуунда-ла хереэженнер ажылдап турар. Комбинатта бригадалар ындыг-ла хөй эвесдаа болза, олар бог-боттарындан ылгалдыг ажылдап, тускай аргаларны ажыглап турар. Специалистер бажыңның даштыкы хевириндеи-не оларны кымнарның кылганын билип аптар.

Олар көргеш-ле:

— Бо дээрге, Надежда Эрдниевна Убушаеваның бригадазының ажылы-ла-дыр — дээрлер.

Үстүнде чугаалаан түүлге чүнү-даа немээн херээ чок. Комбинатта кижилер шуптузу — ажылды шынап-ла ак сеткил-биле кылган-дыр деп билирлер. Ол бригада бүгү коллектив-биле бир дөмей Советтер Социалистиг Республикалар Эвиделининг 60 чыл ооң төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, кыдыр норма-чижээн чүгле ажыр күүседирин эвес, харын база шеверлел ажылдарының бедик шынарлыг болурун чедип ап турар. Бригала кежигүннери ийи-үш-даа холушкак профессияны чедип алган болганда, коллективтин ден-дески, эки ажылдап, анаа турар чоруктү дыка кызырар аргазын берип турар. Эң дээрелернин санынга комсомолчу, кыс Софья Улюмджиеваны болгаш эң улуг дуржулгалыг шеверлекчи Людмила Эрдниевна Очиргаряеваны болгаш өскелерни-даа база адап болур. Олар ниитя, демниг күш-биле чедиишкинни чедип ап турарлар.

Бажың тудукчуларының чедиишкин бүрүзү-ле— үүс-үүс дөрбелчин метр чурттталга шелү, бистерниң эрлеп олурүптар чаа бажыңнарывыс-тыр. Ындыг бажыңнар бистиң хоорайывыстың бешки, сески, алдыгы-даа микрорайоннарында улаштыр-улаштыр бедип үнүп турар болгаш ону улам-на класчараш аян-шинчи кирип турар. Комбинаттың бүгү ажылдакчылары ону улам-на чараштыр тудуп турар, ынчалза-даа ёзулуг-ла уран-шевер, ажылшчи-херээжен ходдар оларның сөөлгү ажылдарын кылып, сөөлүнде чедир ажылдаарлар.

Б. АГАРКОВ.

КЕЗЭЭДЕ УТТУНДУРБАС

Тиилелге хүнүн байырлаары-биле Калмык АССР-ниң девискээрин немец-фашистиг экелекчилерден хостаарынга киришкен 28 дугаар армияның болгаш еске-даа кезектериниң хоочуннары чурттуң аңгы-аңгы хоорайларындан Элистага чедип келген. Автобустуң колоннадары Хулхут суурже углуг чорушкан. Маңаа байырлыг байдалга тураскаал комплекстиң ажыдышкыны болган.

Бо черлерге 1942 чылдың нөябрьда 28 дугаар армияның шеригнери эрес-дидими-биле тулчуп тургаш, фашистерниң бүрүнгаар шимчээшкинин соксадып, ойтур шавышкынны берген. Маңаа комсомолчу И. Забуров мага-бодубиле дайзынның амбразуразын дүй чыдыпкан. Ужудукчу В. Ширяев капитан Гастелло шыкаш, дайзының танкылары, техниказы мөөннеттинген черже бодунуң самолёдун углай түдупкан. Хулхут чоогунга болган тулчуушкуннарга маадырдыы-биле демисешкен бистиң чуртувустуң дыка хөй национальдарының төлээлери чазактың дайынчы орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан.

Тураскаал чанында шөлге Элистаның, республиканың, районнарының чүс-чүс ажылчы чоннары, дайынның, күштүг ажылдың хоочуннары, Совет Армиянның дайынчылары, школачылар чыылган.

Турыскаалдың ажыдышкынынга республиканың удуртукчулары, Астрахань областтың, Сонгу Кавказтың Кызыл тутуг шериг округунуң делегациязы, Ада-чурттуң Улуг дайынының 28 дугаар армияның хоочуннары, ажылчы чоннарының төлээлери киришкен. Бо дайынчы алдарның тураскаадын Совет Калмыкияның хостаарынга киришкен бүгү дайынчыларга, командирлерге, политажылдакчыларга тураскаатkан. Ынчангашында мынчаар бижээн: «Төрээн чурттуң алдарлыг камгалакчыларынга, Калмык АССРниң ажылчы чоннарындан». Бо болза социалистиг Төрээн чурту дээш амы-тынын бергенперге, ханын теккенперге, демисежип чорааннарга кезээде уттундурбас мөңге тураскаал болур.

«Төрээн чурттуң алдарлыг камгалакчыларынга» тураскаал аныяк салгалды чуртуга бердинген патриоттар, күш-ажылчы болгаш дайынчы маадырлыг чоруккa кижизидеринге улуг рольду ойнаар.

Бистиң хостакчы маадырлыг шеригнеривиске алдар болдуруп «Холхутинск» совхозту 28 дугаар армия аттыг совхоз кылдыр эде адаан.

Калмык АССР-ни фашистиг экелекчилерден хостаан 28-ки армияның ээзи.

Чедиишкинниң бызазы

Алдыгы бригадада Любовь Ираневская амдыызында хоочуннарның санынга кирбес ажылчынарның бирээзи. Ынчалза-даа ажылга дуржулгалыг, мергежилги бедик кижи. Ол эдлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Бодунуң кады ажылдап турар эжи, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады А. Т. Тюрбеева шыкаш, бо чылын Любовь Васильевна ийи чылдың бүдүрүлге планын күүседирип шиитпирлеп алган. Ол ам Калмыкияның даараныла-бүдүрүлге маттыжыышкынынын кол-кол бүдүрүлгелериниң хөй-хөй ажылчынары шыкаш, дүүнгүзүнден бөгүн эки ажылдаарын хүлээнип турар.

Бистиң коллективтиң кежигүннери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү совет кижилер-биле бир дөмей ажылдап турар. Бүдүрүлгеде бригада, участок, ажылчын бүрүзү социалистиг чарышта хаара туттунган, ында идепкейлиг киржин турар.

Аразында чарыштыг бригадалар, участоктар, түс-түс кижилер күш-ажылдың бүдүрүчүдүүн бедидеринче, продукцияның шынарын экижидеринче чиг-эттп, одалганың болгаш электри энергиязының материалдарын камнаарынча кол кичээнгейни угландырып турар. Чижек кылдыр аразында чарыштыг ийи бригаданы көргүзейн. Бешки бригаданы мастер Е. Ш. Чубова, алдыгызын—Л. А. Манджиева удуртуп турар.

Коллектив бүрүзү, оңа кежигүннери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганвар. Чижээ, даараныкчы-мотористер эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп тургаш, эдлчег нормазын 105 хуудан куду күүсетпезин аазаанвар. Олар элээн кап операцияларны шиигээдип алыр, продукцияны катап кылырын болдурбас соруулганы салганнар.

Социалистиг хүлээлгелерниң түнелиң квартал санында түннээр. Бо чорук бригадаларга чогаадыкчы чоруктуу, эш-хуу дузалажылгазын, бедик харыыалгалыг болурун хандырар, күш-ажылдың сагыла-чурумунуң урекчилери-биле эптеш чок болурунга кижилэдер. Мындыг ажылдың түнели эки болган. Күш-ажылчы маргылдаавы бригадаларга, участоктарга организастап тургаш, аңаа хураллардың эрттирип, ниити ажылды түнеп тургаш, ону чүтле мурнакчы дуржулганың школазы эвес, а бүдүрүлгениң ажылчорудулгазын башкарарының школазы кылдыр көөрү чугула. Чүге дээрге ким эки ажылдаанын, ол тиилекчи болур болгай.

Г. СМИРНОВА,
каттыжыышкында партия организациязының секретары.

● ● ●

Калмык Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың найысылалы — Элиста хоорай. В. И. Ленин шөлү.

● ● ●

ЧЛА АРГА-БИЛЕ

Эрткен чылын комбинатта партбюронуң бир хуралывга күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бериишкинниң чаа хевиринче шилчидирин бистиң бригадага саналдаан. Бригаданың кежигүн бүрүзүнге болгаш ниити коллективке ооң ажыктыыйын бедиин ажыл-херек кырынга көргүзери чугула турган. Коллективке ол бүгүнү тайылбырлаар деп шиитпирлээн бис. Ону комбинаттың план киллизиниң начальниги Н. А. Дорджиевага дааскан. Ол хөй-нинтичи эгелээшкин-биле политиктиг болгаш экономиктиг өредилгенниң методиктиг кабинединиң даргазында база ажылдап турар. Ынчангаш чурттуң өске бүдүрүлгелерингe шептерей берген бригада кереэзи-биле ажылдаарының дуржулгазын ол өөренип көрүп, кыганын барымдаалаар шаңналдыг системаны ажылдап кылырын боттандырган.

Надежда Алексеевна бистиң бүдүрүлге участогувуска чайгыс эвес удаа кээп, күш-ажылга киржилгенин коэффициентизин барымдаалап ажыл төлевирин санаарының чурумун савалакчы бүрүзүнге тодаргай саннар-биле тайылбырлап берген. Күш-ажылды организастаарының чаа аргазынче шилчишкин-биле холбашкан темага беседаны чоруткан. Комбинаттың партия бюрозунуң кежигүннери: директор А. Г. Зубков, партия организациязының секретары М. С. Разиев, профсоюзтың комитединиң даргазы Р. У. Нарджиева олар ол ажылды бедик харыысалга-биле күүсеткенер.

Ынчангаш эрткен чылдың сентябрьда бистиң бригада чаа арга-биле ажылдап эгелээн. Ооң чөвүделиш хуралга тургускан. Бригадирден аңгыда бүдүрүлгениң хоочуннары В. Н. Жигульская, В. Ц. Акаева, Е. Б. Бафантова, Р. Т. Савина олар ооң составынга кирген. Чөвүделдиң кылыр ажылы эвээш эвес. Ажылчын бүрүзүнүң күш-ажылга киржилгезинниң коэффициентизин доктаамал тодарадыр. Ажыл төлевирин, шаңналды санаары ооң кол хамааржыр.

Бүгү бригаданың ажылынып ажыктыын бедидеринге идиглиг инициатива үндүрүп, продукция бүдүрерин кевүледир дээш бүдүрүлге участогунга үе-шактың хөйну ажыглап турар ажылчынарының күш-ажылга киржилгезинниң коэффициентизин эң бедик кылдыр тургузуп турар бис. А эвээш бүдүрүкчүлүг ажылдап, үрей кылыышкынар болдуруп турар савалакчыларның күш-ажылга киржилгезинниң коэффициентизин единицадан куду болгулаар. Массалыы-биле мал согар үеде, кажан чиг-эт көвүдээнде цехтин партбюрозунуң саналын ёзугаар бригада-биле ийи эдлчеглиг ажылче шилчип турдувус. Ындыг хүнперде мурнукузундан элээн хөй—хүнде-ле 35 муң чедир банка консервалардны савалап турдувус.

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга—60 шалыпчы неделя» деп лозун-биле ажылдаарын шиитпирледивис, ынчангаш чарышка бистиң цехте Күш-ажылчы алдар орденниг III чергезиниг эдилекчизи К. Ц. Эрдни-Горяеваның удуртқан бригадазын кыйгырдывыс деп партия хуралынга бригаданың мурнундан чугаалаан мен. Бистиң соовустан ол "бригада база күш-ажылды организастаарының болгаш материалдыг идиг бериишкинниң чаа аргазынче шилчээн. Олар биске консервалар кылыр эттп хүн бүрүде улам хөйну берип турар апарган.

Комбинатта социалистиг чарышка, ажылдың чаа аргазын пептередир дээш ажылга партийжи контроль күштелкен. Чаа аргаже шилчээн баштайгы бригадаларның ажылынын түнелдериниң дугайын агитаторлар, политинформаторлар ажыл-ишчидерге таныштырган. Савалакчылар ноябрьда-ла продукция бүдүрер планын 120 хуудан ажыр күүсеткен. Олар бир айда шалыңынга хамаарыштыр 30—35 хуу немеддени алганнар. Бригала чөвүделиниң тургускан коэффициентизин барымдаалап савалакчиларга шаңналдарны база тывыскан. Ооң түнелинде бригада кежигүннериниң бот-боттарындан негелделии бедип, продукция бүдүрерни көвүдеп, ооң шынары экижээн.

Чаа арга-биле ажылда чедер-четпестерни, бригадада микроклимат дугайын комбинатта партбюронуң кежигүнперинге үргүлчү илеткеп турган мен. Ынчангаш партбюро бүгү болуушкуннарны билип турар.

Ажылда бүгү-ле чүве дескиболбазы билдингир. Күш-ажылга киржилгенин коэффициентизин кайы-бир савалакчыга кудуладыкпан дээр хөөннер чамдыкта тургулаан. Ындыг таварылгаларны бис чөвүделге, бригада хуралынга катап сайгарып көрүп турдувус.

Чаа система ёзугаар ажылдың эки үүнелдин бадыткаттыгаан. Бо чылдың январьда бис консервалар савалаарының планын 137 хуу, февральда 156 хуу күүседип, кварталдың болгаш чартык чылдың планын ажыр күүсеттивис.

Бо бүгүнүң түнелинде савалакчыларның ажыл төлеври бедээн. Эки алыс түнелдери чедип алыр дээш олардың чүткүлү бедээн. Бригаданың ёзугуг ээзи мен дээн сеткили улам быжыккан. Ам олар конвейерде чиг-этти камнадгалыы-биле чарыгдап, бустту, электри энергиязын камнап, дериишкиннер халас ажылдавазын дээш бүгү талабиле орлдажып турарлар.

— Силерниң бригадаңарның эгелээшкини бүдүрүлгеге кайы хире роллу ойнаанын, чаа арга-биле ажылдың түнелдериниден көрүп тур силер ыйнаан, Пелагея Лиджи-Горяевна деп, комбинаттың партбюро секретары М. С. Разиев меңээ бир-ле катап чугаалаан чүве.

Амгы үеде коллективтиң барык чеден хуузу күш-ажылды организастаарының бригада аргазынче шилчээнинер.

П. ЧИДИНГОВА,
Каспийниң эът.консерва комбинадының савалакчылар бригадазының бригадири, консерва цехиде партбюро секретары.

ААС-КЕЖИКТИГ ҮЕ

«Сарпа» совхозтуң директору Эрдни Чемяновнч Муев Эрдни Утнасунович Гангуевке боду чеде бергеш, уругларының, аваазының кадыын сонуургаш, айтырган:

— Галя вереним турар бе?

— Ийе, Калмыктың күрүне университединиң филология факультединде кирип алган. Башкы болур ыйнаан.

— Ол эки-дир, чүге совхозтан чорбаанын? Чоруудулга бижин бергеш, совхоз стипендиязын тыпсын болгай.

— Чаа, кайын болур? Ол экзаменин эки дужаагаи. Стипендия ап турар. Ооң ыңай совхоз стипендиаттарын дээрге, көдээ ажыл-агый специалистери болур ышнажыгай.

Директор хүүмүүрээн:

— А бистер зоотехниктер, мал эмчилери, инженерлер школа ондайларындан озуп келбээн бис бе? Башкы—специалистерни кижизидип эгелээр кижи ол-дур. Ынчангаш башкы белеткээринге совхозтуң чарыгдалы халас бөрбас. Галя бисче ээп келир —диген.

Галина ынчаар совхоз стипендиады анарган. А ооң ачазы өөрүшкүзүн чажырбайн, мынчаар чугаалаар:

— Совхоз директору-даа, парторганизация секретары Геннадий Викторович Плужников-даа, ажылчын комитет даргазы Виктор Уланович Наранкаев-даа, бүгү ажылчынар-даа мээң уругларым дугайында сагыш салып турар.

Эрдни Гангуевтиң уруглары чеди. 6 чыл мурнунда ийистер Бадма-Гаря биле Доржи-Гаря терүттүнерге, иези чок апарган. Ынчангаш ада ийи ушпар, бичиилер болгаш школачы уругларыбиле арткан. Канчаарыл ам? Олардан аңгыраырган, согур иези база бар. Ынчалзажок ону кожалары, совхоз удуртукчулары, күрүне доткээн. Чаа төрүттүнгенперни уруглар бажыңында кирген. Зоотехник турган ооң бодун ыңай-бээр чорувас ажылга киирген. Кожалары инектерни саарынга, ашыл-чем белеткеп алырынга дузалажы берген.

Берге үеде он-он төрелдери болгаш чоок кижилери кожа туруткан. Эрдни Утнасунович оларны ат-сывы-биле адаарывдан ур-ле ойталады. «Шупту, шупту-ла дузалашкан» дээш-ле орар. Ол дээрге кайы-бирээзин онзалап, кайы-бирээзин оюп каапгандан сезингени ол. Чүгле ур айтырыш келгеним соонда, баштай-ла школа директору Николай Калович Санджиевтиң, улуг хойжу Лиджи Даляевич Муевтиң, механизатор Борис Бадгаевич Таняевтиң өг-бүлелерин адагылады. Оон хөпертен миниш келген чүве дег кылынгаш, дузалакчы-өөнүктерни санап-ла эгелээн.

— Бистиң коллектививис хөй национал. Ам ССРЭ-ниң 60 чылы болур деп турда ол дугайын ыяттавайн барып болбас. Олар канчаар ажылдап турарын шупту билир. Эрткен чылын Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түнели-биле совхоз РСФСР-ниң Министрлер Чөвүделининг болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугун алган—деп, ол чугаалады.

Гангуев база катап-ла берге үеде аңаа дузалаан, ам-даа болза дузалаарына белеп кижилерни адап эгеледи: орус чолаачы Михаил Ежов, белорус чолаачы Иван Хомук, казах хойжу Николай Джалумамбеков, чечен хойжу Шарвани Китаев... дээш өскелерин-даа.

Бадма-Гаря биле Доржи-Гаря шагда-ла ээп келген. Бо чылын школажо кирелер. Улуг оглу Саша он класс дооскаш, совхозка чолаачылап турган. Ам Совет Армиядан удавас халажыр. Галя Элистада студент. Сески классчы Валя өг-бүледе кол ээ. Аңаа алды классчы Джергал биле үшкү классчы Сагаар дузалажып турар.

Өг-бүле ынчаар чурттап турар! Күрүне оларга доктаамал дузалап турар. Гангуевтерниң бюджеди канчаар тургустунганыл? Ачазының шалыңы 130 рубль, уругларга пенсия 120 рубль, немелде төлевир 24 рубль, аңаа Таняның совхозтар тыпсып турар 46 рубль стипендиязы база немешкеи. Шупгузу чылда дөрт муң рубль хире. Ооң бармак-ла үштүн ийизи пенсия, немелде төлевир, стипендия — олар шупгузу ниитилелдиң хереглел фондузундан. Бо дээрге чүгле арыг акша-дыр. А Эрдни Утнасунович ооң уругларының ажыглап турарга социал байлакты санап билир.

— Шупгузун саналарга коопчуг берге-дир—дээш, Эрдни Утнасунович каттырглаар.— Силерниң дутаймнарда школдер, Төрээн чурт кайы хире сагыш салып турарлыр, көрүнер. Оң сагыш човаашкынга телентиг болунар деп уругларымга хүннүк-не чагыш орар мен—деп, ол түшкей чугаалаар болду.

БАГАЙ МАЛЧЫН БОЛБАС ХЕРЕК

Ибрагим Абдулмеджидов Ики-Бурул районда «Буратин» совхозтуң кодан дөрт хүлээн алгандан бээр тос чыл эрткен. Баштай аңаа ирган хойлар кадарткан. Ындыг хойларны чидириг чок кыш ажырар хойжу турбаан чүве-дир. А аныяк хойжу чаңгыс-даа хой зорагтааи.

Дараазында чылын аңаа деңгели багай, торүүр хой быжыглаан. Ынчангаш чайын ону семиртир дээш эвээш күш үндүрген. Кодан хой күске чедир ортумактан дээрге күштүг апарган. Чазын Абдулмеджидов хамыкты кайгаткан: чүс башка онаштыр 102 хураганны алган. Ооң журнунда чүгле Бадма Калоев чаңгыс катап ындыг түүнелди корсускен турган.

— Ол чылын Бадма биске кончуг дузалаан—деп, Абдулмеджидов сактып орар.— Ажылды канчаар кылырын ол биске ам-даа айтып, хүнкүүне шынгыы контрольдан, сүмелеп турар.

Хойжу сөөлгү чылдарда чүс башка онаштыр 120 болгаш оон-даа хөй хураганны ап турар апарган. 1980 чылда 132 хураганны, а эрткен чылын оон-даа хөйну— 160-ны алган.

— Солун-на кижи, онза-ла ишчи—деп, Ибрагим ону мактап ор—Хуралдарга каш-даа катап аңаа ужурашкан мен. Бодунуң бригадазының дугаймн, канчаар ажылдап турарын ажыг-чажыт чок чугаалап бээр кижи. Мени ошынче чалаар-даа. Чайланып алгашла, аңаа чедер, хамык чүвени караан-биле көөр бодап тур жен.

Михаил Иванович-биле ам бүгү чүве четчир. Ол баш бурүнгаар 160 клетканы кылып алыр, а бисте—чүгле алдан. Бригадага түдүг материалдары бээрин алаң кылып-ла тур бис. Дирекция дузаларын ангаан чүве.

Ажылды организастап турарывыста ол бригададан ылгал база улуг. Бис кандыг-бир чиигелде дилеевейн, тускай негелде салбайн турар бис. Чугула херек чүүлдерни тускай эртемнилер хандырып бээр болгай.

Хойжунуң ооғу чөп: эң бедик хүзээлгелерни ап турар коллективтерге бүгү дураны чедирер, деткимчени бээр херек. Олар — мурнакчылар, олардан өөренир аппар. Мурнакчы хойжулар боттарының чедиишкини-биле өскелерни бедик көргүзүгелерни чедип ап болурунга бүгүредир болгай.

Бо чылын чүстен 150-ни алырын көрген. Чоокте чаа санап көөрге, чүс башка онаштыр 165 алдынган болган.

— Бодунуң ажылы дээш сагыжы аарып чоруур кижилерге ыяк мен. Кижи бүрүзү даанган херээнге ак сеткилдиг, сөөлгү түүнели дээш арын кыспас болур ужурлуг. Эки ажылдап шыдавас болгунза, өске кижиге орнуңну чайлап бер. Багай тудугжу, механизатор азы эмчи болбазы ышкаш, багай малчын болбас херек—деп, ол чугаалады.

М. МУХТАРОВ.

Каспий районнуң Джалыков аттыг совхозунуң улуг кадарчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Альян Тюрбеевич Ходгигуров. Ол бо чылын чүс хойга онаштыр 142 хураганны камгалап алган.

Калмык АССР-ниң ырының болгаш танцыының «Хадрис» ансамблиниң ат-сураа республикадан дашкаар-даа алгаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаадып, Калмык АССР-ниң ажыл-амыдыралын чыыткан бо арыинны «Хальмг үнн» солуннуң чоруудуп берген материалдарынга болгаш фото-чуруктарынга үндезилеп кылган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢЧЕ УГЛАНГАН ОРУК

Израильдиң Ливанче агрессиязын ойтур шаварыпыш. Палестинаның араб улузунуң айтырыын шинтирлээриниң, Чоокку Чөөп чүкке чөптүг болган бүгү талалыг таарыштырылганың, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыцыны доктаадын тургузарының боттуг оруун Совет Эвилели айтып турар. «Правда» солунга Леонид Ильич Брежневтиң харыларынга политиктиг ажылдакчыларның, делегейниң хөй-шинти төлээлекчилериниң даштыны парлалга органнарының берип турар үнелээшкинниринің кол-ла утказы ындыг болуп турар.

Бодунуң эргелери дээш палестин улустуң демиселинге совет удуртукчунуң илергейлээн деткиишкиниң Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң даргазы Я. Арафат бедии-биле үнелээн. Л. И. Брежневтиң кедүргөн саналларын Палестинаны хостаарының организациязы улуг үүлдүгүнүг-биле утказан деп, Я. Арафат медеглээн. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чылдырар дээн совет инициативаны ол деткээн.

Израильдиң Ливанче агрессиязын ойтур шаварыпыш. Палестинаның араб улузунуң айтырыын шинтирлээриниң, Чоокку Чөөп чүкке чөптүг болган бүгү талалыг таарыштырылганың, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыцыны доктаадын тургузарының боттуг оруун Совет Эвилели айтып турар. «Правда» солунга Леонид Ильич Брежневтиң харыларынга политиктиг ажылдакчыларның, делегейниң хөй-шинти төлээлекчилериниң даштыны парлалга органнарының берип турар үнелээшкинниринің кол-ла утказы ындыг болуп турар.

Бодунуң эргелери дээш палестин улустуң демиселинге совет удуртукчунуң илергейлээн деткиишкиниң Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң даргазы Я. Арафат бедии-биле үнелээн. Л. И. Брежневтиң кедүргөн саналларын Палестинаны хостаарының организациязы улуг үүлдүгүнүг-биле утказан деп, Я. Арафат медеглээн. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чылдырар дээн совет инициативаны ол деткээн.

Барыын Бейрутту камгалап турар күштерни болган израиль шериглерни ажыглаарынга КНО-нуң чогуур санныг күштерни ажыглап болур аргалыының дугайында совет удуртукчунуң медеглелин Я. Арафат таарымчалыг кылдыр көргеп.

• • •

Израиль агрессияга удур ливан болган араб улустарының демиселин Л. И. Брежнев база катап шинтирлиг камгалап, боттарының күрүнезин тургузуп алыр эргезин киришпиртир палестиннерниң эргелерин деткээн деп, Палестинаны хостаарының Демократтыг фронтузунуң чиргине секретары Н. Хаватма медеглээн. Чөптүг чорук дээш демисеишиилаан, палестин улусту, Палестинаны хостаарының организациязын бүгү хемчегбиле деткип келген болган деткиишкиин Совет Эвилелиниге өөрүп четтиргеп бис. Делегейниң улустарының бистин-биле эп-сеткил каттыштырылгазы болган деткиишкиниң бистерге аажок улуг ужурдузалыг. Ливанга америк шеригларниң көстүп келиришпе удур Л. И. Брежневтиң чогуур үезинде чугаалаан сагындырыы бо талазы-биле онза чугула болган.

Палестиннерниң амыдыралчурттаар, айыыл чок байдалдыг турар, хамаарышпас хөгжүүр болган бодунуң күрүнезин тургузуп алыр эргезин хандыраршыга херектиг хемчегларни арабтар боттары кадыы тодаралып алган турарының эргежок чугулазының дугайында совет удуртукчунуң чугаалаан түүлүнче Сирияның «Ас-Саура» солуну кичээнгейни угландырган.

Палестинаның араб улузунуң айтырыын шинтирлээриниң эң-не дээре, боттуг оруу палестин күрүнени тургузары болуп турарының дугайында Л. И. Брежневтиң медеглелиниң чугулазын Марокконуң «Аль-Баян» солуну онзалап демдеглээн. Израильдиң араптапзыг агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган айыылдыг байдалды таарыштыр шинтирлээриниң оруктарынга хамаарыштыр болуунуң туружуң Совет Эвилели тодаргай тайылбырлаан деп, Марокконуң база бир өске—«Опиньон» солуну демдеглээн.

• • •

Арабтарның чангыс аванге шаптыктап турар түүлдерни бо берге үеде шеглеп соксадырынче Л. И. Брежневтан арабтарны кыйтырганынче Тупистиң «Аль-амаль» солуну кичээнгейни угландырган.

• • •

Турциянын эң улуг дээн «Миллиет» солуну Израильдиң Ливанда агрессиязын болган узуткачы үүлгедиишкинниң база израиль агрессорнуң артында турар АКШ-тың политиказын совет удуртукчу шинтирлиг буруу шапкан деп демдеглээн.

• • •

Палестин улусту болган оон дүрүм ёзугаар төлээлекчизи—Палестинаны хостаарының организациязын киришпиртир бүгү-ле сонуургалдыг талаларның эрге-ажыктарын барымдаалап турган, Чоокку Чөөн чүк кризизин шинтирлээриниң боттуг оруун совет президент санаалдаан деп, АКШ-тың Тайбың чөвүделиниң күүскомунуң кежигүнү П. Розен медеглээн. Ливанның девискээриниден израиль агрессорлар үнүп чоруур үүлгулуг. Израильдиң Ливанда кемниг үүлгедиишкиннери — Вашингтонуң деткиишкинниң болган камгалаашкынының дөрт түңнели-дир.

• • •

Хамаарышпас палестин күрүнени тургузарының идеязын ССРЭ деткип турар, ол чорук совет президентиниң харыларында бадыткаттының турар деп, англи парламентиниң кежигүнү Дж. Лемонд чугаалаан. Палестин айтырыгны чүгле ол үеденнге ёзулуг шинтирлеп болуур. Ливанга удур израиль агрессияны, палестин болган ливан чурттакчы чонга хамаарыштыр узуткачы, кыргыкчы үүлгедиглэн шинтирлээ буруу шаап турар бис. Ливанче бодунуң шеригларни чорудар дээр АКШ-тың бодалынга хамаарыштыр совет удуртукчунуң сагышсыралыга бүрүн каттыжып турар мен, чүге дээрге, ынаар шеригларни чорудар болза, ол кавы девискээрге дерзии холгаарлаашкын кылыр дээни ол болуур йиик. Америк администрация Ливанда кризистиг байдалды Чоокку Чөөн чүкке бодунуң холгаарлаашкынын күштелдирринге ажыглаарын күзеп турар. Л. И. Брежневтиң чөптүү-биле демдеглээни ышкаш, Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээни ёзулуг таарыштыр шинтирлээри Палестинаны хостаарының организациязын киришпиртир бүгү-ле сонуургалдыг талаларның коллективтиг күжениишкиннерин каттыштырганының түңнелинде халын болдунар аргалыг.

(СЭТА).

«ИМПЕРИАЛИЗИ ШУРГУУШКУНУН ОЙТУР ШАВАРЫНГА БЕЛЕН БИС»

ГАВАНА. (СЭТА). «Бистер империализмниң кайдыг-даа чимзенишкиннериниң ойтур шаварынга белен бис» — Гренада революциязының удуртукчузу, премьер-министр Морис Бишоптуң ол сөстери Карибтың далаймында чаа, шынныг инитилелди тургузуп турар улуг эвес ортулук күрүнениң—Гренаданың улузунуң кыйгырыы болу берген.

1979 чылда реакемлыг эргечагырганы дүжүр октаап, улустарның эрге-ажыктарын ёзугаар социал-экономиктиг болган политиктиг чаартылгаларны кылып турар Гренада революциязының бүзүредиг базымын сөкеадырын ораалдашкап, Вашингтон эң-не кара сагыштыг хоралакчы үүлгедиишкиннер кылырындан безин чалданмайн турар. Рейганның администрациязы гренада революциязын векеда-даа кариб чурттарга үлегер болу бээринден айыылзының турар.

Революция соондагы баштайгы айларда-ла АКШ Гренадага хамаарыштыр коргудун, сүртедириниң болган экономика талазы-биле ыйыышкын кылырының политиказын ажыглаан. ТРЭ-ниң шивишкинчи албан чери гренада революциязы бөөй тударының калбак планын ажылдап кылган. Ынчалза-даа гренада улустуң серемчилелдиг, оларның революстуг удуртулганы долгандыр сырый каттыжышкынны ол хоралыг планны боттандырарын болдурбаан.

Гренаданың найысылалы Сент-Джорджес хоорайга чүве чугаалаан, Вашингтон бистиң чуртка удур кижанырының кампаниязын ам-даа үргүлчүлеп турар деп, М. Бишоп айыткан. Оон үжурундан бистер төрөэн чуртту камгалаарынга минута бүрүзүнде белен турар ужуралуг бис.

БОЛГАРИЯ. Алдар-сураглыг Казанлык оргулаажында үстүг розаның бүрүлерин чыып турар. Эрте-бурунгудан бээр-ле тургустунган чаңчыл ёзугаар «дүжүт» ажаан алышкыны ёзулуг-ла хөглүг байырлал болур: улустуң ырылары аңаа чаңгыланып, «роза-чечек фестивалы» болур.

Казанлыктың розазы бир ай ажыг-ла үе иштинде чечектелир. Бүрүлер чымдазын түгле эртең, шалың кургаваанда, кылыр. Оон башка хүнүң иэин херелинге чечекterде чыылган үе эрээш, төктүп каар. Ындыг үе алдын-биле демей өртек-үнелиг. Розаның бир килограмм үзүп чып алырда, үш тоннадан эвээш эвес кызыл чечекчигештерни азы 6 хире тонна ак чечекүгештерни чыып, болбаазырадып кылыр апаар.

Амгы үеде Болгария роза үзүп бүдүрер талазы-биле делегейде бирги черни эзлеп — делегейде ап турар ындыг продукциянын 80 хуузун бүдүрүп үндүрүп турар. Роза үзүп делегейниң үжеп ажыг чурттарынче, оон иштинде Совет Эвилелинче база чорудуп турар.

София—Пресс—СЭТА-ның фотозу.

ХАЛДААРЫНЫҢ ПЛАНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Р. Рейганның Ливанче америк шеригларни чорударынга белеиниң дугайында медеглээнииң соонда дораанна Пентагон ындыг халдаашкынга херек кырында белеткелдя эгелээн. Америк парлалганың хереченген турары-биле алырга, Каттышкан Штаттарның шериг албан чергери ол араб чуртче шургуп киреринің тодаргай планын ажылдап кылган.

«Нью-Йорк таймс» солунуун дыңнатканы-биле алырга, кол сорулганы күүседирин үздүрген хөделиишкиниң күштеринің» составындан агаардесантызының кезектеринге даанлырып турар. «Ливанларны ёзугаар алырга, 82-ги агаардесант дивизиязының Форт-Брагтта (Сонгу Каролина штат) турар ийи батальонун эргежок чугула апарган таварылгада агаар оруу-биле Чоокку Чөөп чүкче октаар апаар, 800 кижи составтыг бир батальон шуут-ла Бейруттуң бодунга барып дүжер, а база бир өскезин—бир-ле тоокта черде, Египетте-даа курлавыр кылдыр арттырып каан»—деп, «Нью-Йорк таймс» демдеглээн. Оон аңгыда база бир муң парашютистерни Сонгу Италияда шериг базазаынга шуут дайынчы белен байдалга тургузарын планнаан. Оон-биле кады 1800 далайның чадаг шеригларни агаар чоруур америк десант судноларын Ливанның эриктеринче чорударын айыткан. Олар эргежок чугула апарза, баштайгы дүжаад ёзугаар дүжүртүнүп эгелээр.

Солуннуң сөстеран ёзугаар алырга, «корум-чурум үрээшкиннерин базарының болган чыскаалдарны тарады ойладырының аргаларынга, партизанларга удур дайын чорудулгаларының тактиказынга тускай өөредип каан шеригларни орта ажыглаар» деп планнаан. «Нью-Йорк таймстың» эрчилээни-биле алырга, АКШ-тың Ливанга ажыглаар деп турар шеригларинің нийтэ саны АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чугаалаавы 800—1000 кижиден дыка хөй боон, эвээш-ле дизе, 4,5 муң шериг албаннылар болур.

ИРАК-ИРАН ЧӨРҮЛДЭЭ

БАГДАД. (СЭТА). Иракның кол шериг командылалының дыңнатканын ёзугаар алырга, ирак шеригler дайынның туруштарынче согуушкунварны кылбышаан турар. Ирак девискээрже киргенинии соонда ираннар пинтизи-биле 6 муңдан эвээш эвес кижизин елүртүп, чидиргенин ирак албан кижилери дыңнадып турар.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран шеригler ирак девискээрде 150 дөрбелчин метр шөлдүг черни тудуп, бет кол углашышкынарда тулчуушкуннарны чорудуп турарын ИРНА агентилел дыңнаткан. Ираннар кызыгаарны эртип киргенинии соонда дайынның 650 танкызын узуткаан, 101 танкыны хунаан алган болгаш 5 муң ирак шеригlерин өлүрген.

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

20 ЧЫЛ БОЛГАН

ПРАГА. Социалистиг экономиктиг интеграциядан төрүттүнген «Тайбың» дээр каттышкан энергосистема бодунун 20 чылын демдеглеп турар. Эрткен чылдар энергетика талазынга акы-дукма күрүнелерниң кады ажылдажыгазын үргүлүү калбартырының. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның электродамчыдыгазының шугумнарын тудуштурган бүгү энергосистеманың күчүзүн өстүрериниң үеан болу берген.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының аразынга энергетика агымнарын Прагада төп диспетчер эргелеп хуваар. Электроэнергияга негелде тулдур хереглеттинин келген үеде ЭДЧ кежигүнүнери чурттарның хереглелин ол төп дугланп. Байкалдан ГДР-ниң барыын кызыгаарынга чедир электри энергизын бээрин башкарып турар. «Тайбың» дээр каттышкан энергосистеманың баштайгы чылында оон киржикчилери 3 миллиард киловаттшак электроэнергияны солчуп турган болза, ам оны удурдедир бержири он катап улгатканын.

ПРЕЗИДЕНТ АЛБАН-ДУЖААЛЫНДА КИРГЕН

ДЕЛИ. «Раштрапати Бхаван» дээр президент ордузуга Индияның чаа президентизи Зайл Сингхти албан-дужаалынга киперинии албан хуузунун ёзулаалы болган.

Индияның өөскү күрүне болгаш политиктиг ажылдакчызы Зайл Сингх—чурттуң хамаарышпас чорукту чедип алганының соонда Индия Республиканың чедиги президентизи-дир. Июль 12-де болган президент сонгулдаларында дыка хөй хуулаарга ол тиилелгенин чедип алган.

Албан-дужаалынга киришкенин таварыштыр чуртка бодунуң кыйгырыынга чаа президент экономиктиг дешилгенин болган социал чөптүг чорукту чедип алырының херээнге чангыс эптиг болуруче Индияның хөй национальдыг чонун кыйгырган.

Ядролуг боо-чепсектң эдээре бүдүрериге удур, тайбың дээш демиселге хамаарыштыр Зайл Сингх ядролуг халапты болдурбас төлээде, биске тайбың болган делегейге чөпшээрежилге херек деп онзалап демдеглээн. Индия бүгү улустар-биле найыралдыг чурттаарын күзээр. Делегей ареназында ол чөрүлдээлерни таарыштыр тайбың шинтирлээри дээш, экономика талазы-биле чөптүг корум-чурумну доктаадын тургузары дээш кезээде туружун келген.

АНГОП АГЕНТИЛЕЛДИН ДЫҢНАДЫГЫ

ЛУАНДА. Намибя айтырыгны шинтирлээриниң неделээзи кылдыр куба шериглерни Анголадан болган мурнуу-африка эжелекчи күштерни Намибиядан харыутда үндүрер дугайында АКШ-тың саналын Ангола Улус Республика хүлээп албаан деп, чазактың албан кижилериниң чугаалаан түүлдерни барымдаа болдурган, Ангоп дээр ангола информация агентилели дыңнаткан.

АКШ-тың президентизиниң онза даллагар талазы-биле элчизи В. Уолтерстиң Анголага чорааныының түңнелдериниң дугайында пирлеттырган дыңнадыгда куба шериглерни Анголадан үндүрерни Анголаның болган Куоаның чазактарының бо чылдың февраль 4-теги кады кылган медеглелин барымдаалап харыы көргеп турун болур деп айыткан. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында айтырыгны куба шериглерни Ангола Улус Республикадан үндүрери-биле холбаштырар дээр айыылдыг планнарны барымдаалаш, Анголаның болган Кубаның чазактары Мурнуу-Африка Республиканың АКШ-биле сырый эвилелдежилгелиг фашистеринің болган расистеринің үргүлчү кылын турар агрессчи үүлгедиишкиннериниң уламыдан куба шериглер ында турарын база катап бадыткаан, мынчаган ол дээрге бот-эргелиг ийи күрүнениң эргезинде турар шинтирлер болганда, оон Намибияның айтырыны-биле кандыгдаа холбаалы чок деп көргеп.

Куба шериглерни Анголадан үндүрерни болган Намибияның айтырымын ийи ажыы көөр үжурлуг деп, ангола талапа база дагын онзалап демдеглээнин Ангоп айыткан. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырының айтырыын — моон соңгаар-даа бир талазында, СВАПО биле «фронт чоогунун күрүнелери» болган еске талазында, «халрыызаштырыкчы болуктүн» чурттары шинтирлээр ужурдуг деп, агентилел айыткан.

АКШ-ТЫҢ СОМАЛИГЕ ШЕРИГ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ

АДДИС-АБЕБА. Могадишоның радиозу Сомалиге АКШ-тың дүрген шериг дузаламчызын көргүзер деп шинтирлээнин дыңнаткан.

Сомалиниң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизиниң дыңнатканынга үндезилээш, ол дамчыдыгларда АКШ боо-чепсекти болган шериг ок-чемээзи аваар болган далай дамчыштыр чорудуп эгелээнин айыткан. Шериг чепсээн чорудуп эгелээринге чергелештир Сомалиниң президентизи С. Барре АКШ-тың президентизи Р. Рейган-дан амгы Сомали эрге-чагырганга «найыралдыг харылзаалар» быжыглаарының дугайын бүзүредип турар бижиктң база алган.

ТУРАЗЫНДА ХОЛГААРЛААШКЫН

САН-ХОСЕ. Сальвадорда чалча корум-чурумга Каттышкан Штаттар патриоттуг күштерге удур даймына ажылаазын дээш хөй санныг напалмныг бомбаларны чорудуп берген. Оларны ыйысыладың «Илопанго» аэродромунга америк самолёттардан дүжүргеп. Мооң-биле АКШ бистиң чурттуң иштики херектеринге кара туразында холгаарлаашкынын соксадыр хөөн чок деп чүве база катап бадыткаттынган-дыр деп, сальвадорнуң тура халыкчыларының «Фарабундо Марти» дээр радиостанциязы дыңнаткан.

Ол Каррисаль болгаш Охосдель-Агуа дээр чурттакчылыг черлерни үш неделя дургузунда камгалап, Чалатенанго департаментиде Эль-Койолларны эзлеп алган патриоттарның даймычы чедиишкиннериниң дугайын база тодаргайы-биле дыңнаткан. Оонүм океанның эрээш дургаар чоруткан чазаглыг оруктуң чамдык-келиин болгаш Сан-Висенте болгаш Усулутан департаментилерде чугула оруктарны олар контрольдап турарлар.

КАРЖЫ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

МАНАГУА. Гондурастың девискээринде АКШ-тың болгаш Гондурастың чепсектиг күштерниң каттышкан дайынчы өөредилгези эгелээн. Америк шериг-транспорт самолёттары гондурас шериглерни, ол ышкаш дыка хөй санныг боо-чепсекти база дайынчы техниканы Никарагуа-биле кызыгаарже өктап турар. Рейганның администрациязының өжегээр кылып турар ындыг каржы өнчүк-чөңгээлээшкиниг үүлгедиишкинни революстуг никарагуа улуска удур чепсектиг агрессияны эгелээринің ээлчеглиг базымы боон турар.

Никарагуаның национал катап тургустунуушкун чазаазының ында пештеретken медеглелинде дайынчы өөредилгеде киржип турар америк самолёттарның Гондураста чаглактанып турар шаандакы сомосчу шаажыланчыларның кол туружу — Лемпира портун районунда кээп хонуп турарынче онза кичээнгей салган.

АКШ-тың болгаш Гондурастың чазактарының ындыг үүлгедиишкиннери оларның тайбың күзеп турарының дугайында медеглелдеринге шуут удур болгаш Төп Америкада дүшкүүрлүг чорукту улам-на чидиглендирерин болдурар деп ол документинде чугаалаан. Никарагуаның чазаа ындыг дивизиялар бүзөөдөп алган турарын ол дыңнаткан.

Я. Арафат оон-биле кады ПУШ-НПК-нин дайынчыларының бедик дайынчы турасоруктуун база демдеглээн. Агрессорлар амгы үениң эң-не күштүг америк чепсектерин ажыглап алгаш безин, оларны сый шаан шидаваның ол чугаалаан.

ГРЕНАДА: ЧААРТЫЛГАЛАР ОРУУ-БИЛЕ

Далай мугулдурунда ак хар ышкаш океан лайнерлери, хаажылаан эрик кырында шуушкан машиналар, кадыр-кызыны кудумчуларда ойнаарак дег, бичии бажынар, үнмерлешкен туристер, тропиктиң өңгүр чараш чечектери — Гренаданың найысылалы Сент-Джорджес хоорай ынчаар сагышка артар. Кариб далайда улуг эвес ортулук күрүнени «бичии антиль ортулуктарының эртинелиг чери» деп адап турары таварылга эвес.

Гренадачылар боттарының черинге хөлчок ынак, ынчалзажок үгле эки салым-чол дилээр дээш эвес, харын дерзии диктатор Гейринии ужурдуржок аажылаашкыннарындан дезер дээш чоокта чаа-ла оларның хөй-хөйу чуртун кагган чоруп турган. Америк чалчаның каржы-дерзин ёзуруруму 1979 чылдың март 13-те ам чаа ДЖУЭЛ шимчээшкин партиязы кылдыр чаартынган дешилгелиг «Нью-Джуэл» шимчээшкинниң удуртулгазы-биле чоннуң күчүлүг хөделиишкинниң түңнелинде дужур октаткан. Гренаданың төөгүзүнге чаа арын чогум-на ол хүнден эгелээн.

Үш чыл мурнунда хамаарышпас бо тускайлаң хөгжүлдеже угланышкынны чарлаан, премьер-министр Морис Бишоптуң улусчу революстуг чааза калбак улус массаларының эрге-ажыктарынга дешилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны амыдыралга боттандырып турар. Гренадага бистиң чораан үевисте М. Бишоп-биле бесседаны сактып олур мен.

Диктатурадан салгал болуп биске бойлаан экономика болган тонаткан албан саны арткан, күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чоннуң хөй кезии ажыл чок болган амыдыралр хереглги чок турган.

Гренада революция ам-даа кончуг аныяк болган берге байдалдарда хөгжүп турар, ынчалзажок үш чыл бичии-ле ажыг үениң иштинде чуртка эвээш эвес чүүлдер кылдынган. Гренадада халас өөредилгени киирген, школалар тудуушкуну эгелээн, кедээ кыдыг-булуң районнарда баштайгы медпунктулар бар апаргылаан. Ажыл чок чорук барык-ла ийи катап кызырылган. Ам-чем өртээн чаазак бодунуң контролынга алган, администрация ашпарадынга алыскак-чискек чорукту узуткаан. Экономиктиг төөгүзүлеиин болган күрүне бюджединиң планын чурттуң төөгүзүнге бир-ле дугаар бо чылын ажылдан кылган. Гренадада оруктарны кылып, кедээ ажыл-агый кооперативтерин тургузуп турар.

Делегей ареназынга Гренада-быжыг болган хажык чок антиимпериалистиг политиканы чорудуп, милитаризмге удур, тайбыны камгалаар дээш шинтирлиг туружун, мөлчүгдеге удур хостала болган демократия дээш демисежин турар улустар-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында медеглеп турар. Кааз-даа каттышпазының шимчээшкинниниң идепкейлиг кежигүнү болбушаан, Гренада бүгү-ле күрүнелер-биле харылзааларны хөгжүдери дээш туружуп турар. Социалистиг дем каттыштырылга чуртгары-биле ыак харылзааларны хөгжүдерин Гренада улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

Чаа шимчээшкин ДЖУЭЛ партияның ТК-зының Политбюрозунуң даргазы, Улусчу революстуг чазактың премьер-министри Морис Бишопка баштаткан Гренаданың партия-чазак делегациязының Совет Эвилелинге албанның аянчоруу бистиң чурттарывыстың аразында пайыралды болган калы ажылдажылганы быжыглаарынга бараан болуру чиэинг чок.

Гренаданың дешилгелиг болгаш хамаарышпас угланышкынны, оон Куба-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле пайыралы Вашингтонуң калчаалыг өжөөнкылының хайыыктырып турар. Чаартылгаларны үзер, революцияны базар дээш ТРЭ болгаш АКШ-тың өске-даа тускай албан черлери бүгү ардаларны ажыглаан турар. Мурнунда диктатор турган Гейри Гренадаже халдап киреринге белеткенмишаан, Калифорнияда саттынакчы шеригларни чыып турар. Ол чуртка удур күүлүг пропаганда кампаниязын чорудуп турар. Экономиканы бойладырын болган хоралакчы чорукта,... АКШ деткип, гренада удуртукчуларны өлүрүп чок кылырының оралдажымышкынын каш удаа кылган.

Чоокку арткен хүннерде Сент-Джорджесте болган митингге Морис Бишоп чүвө чугаалаан, революстуг Гренаданың адрезинге кыжанышкын кылырын Каттышкан Штаттар сөкеатпайн турар деп онзалап демдеглээн. Серемчилелдиг чорукту быжыглаарынче, улусчу ополченьениң отрядтарынга киреринче, кандыг-даа үеде төрээн чуртунуң камгалалынга белен болуруне чурттуң чонун ол кыйгырган.

О. КОЛЕСНИКОВ.

Сент-Джорджес — Москва.

АГРЕССИЯ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шеригler июль 25-те Бейрутту курган черден, дадайдач болган агаардан бооларын болган бомбалаарын үргүлчүлеп, далай десантызын дүжүрери орадашканнар.

Ол-ла хүнүң кежээзинде израиль самолёттар Бейруттуң районнарының кырында ужудуушкуннарны кылып, чырык болгаш ыштыг бомбаларны октап, бомбалаар черлерни демдектеп тургулаан. Оон соонда израиль ужар-хемелерниң элээн каш удаа, агаардан халдаашкыннарны боон, Бейрутта Шатила дээр палестин лагерьнң чартык шак иштинде бомбалаан.

Дүне када израиль шеригler бүзөөлеткен ливан пайысылалдың мурнуу районнарын боолап турган. Израильдиң хову артиллериязы, корабльдериниң үгер-боолары, танкылары хоорайның чурталга кварталдарын боолагылаан.

Израильдиң шериг-агаар күштериниң корабльдери күштүг адыышкыннарга чаглактаның алгаш, Джинах-Узан районунда Бейруттуң эрик, кырынга чоокшулаар оралдажыышкынны кылган. Ынчалза-даа аңаа израильдериниң боттарының десантызын дүжүрер дээш оралдажымышкынның палестин шимчээшкиниий болгаш ливан национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтарының артиллериязының, ракета тургузуларының болган танкы бооларының күштүг адыышкыннарынга таварышкан. Израиль корабльдер ойтур шавыышкынга таварышкан, эриктен аткаарлаар үзүрга таварышкан.

Интервентилер араатанзыг бомбалаашкыннары-биле чергелештир Бейруттуң камгалакчыларынга психологтуг базыышкынларны кылырын база үргүлчүлеп турар. Премьер-министр Бегин «Тель-Авив айтырыгны шериг күжү-биле шинтирлээр аргадан ойталавас» дээрзин демдеглээш, Бейруттуң барыын секторун израиль шеригler моон-даа соңгаар үргүлчү бооларын ашаарын туразында медеглээн. Израильдиң даштыкы херектер министри Шарон бодунуң талазындан Ливанче халдап киришкинни Каттышкан Штаттарның чөптээрели болган ынаар-биле кылганын ажыы-биле чугаалаан.

Палестинаны Хостаарының Организациязын херексевейн барып болбас деп чүвеин бистиң демиселивис көргүскен деп, ПХО-нуң күүскомунуң даргазы Я. Арафат ГДР-ниң телевидениезинге интервьюлуунга чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүк айтырымының өжөө Палестинаның араб улузунуң айтырыы болуруун ол демисел бадыткаан. Национал бот тодарадылга кыызыр болган хамаарышпас палестин күрүнени тургузар эргени тыыспышаан, ону шынпы-биле шинтирлевес болза, ол девискээрге тайбыны болгаш ден-дески байладлы тургузары хандыртымаадаа болур.

Ол сорулгалар израиль агрессия-биле болгаш америк шеригlерни Ливанга дүжүреря-биле-даа чедип ап чөрле шыдаттынмазын Я. Арафат демдеглээн. Барыын Бейруттуң өзээрин составында онза сорулгалыг келектерниң кирип турары үш израиль дивизиялар бүзөөдөп алган турарын ол дыңнаткан.

Я. Арафат оон-биле кады ПУШ-НПК-нин дайынчыларының бедик дайынчы тураскоруктуун база демдеглээн. Агрессорлар амгы үениң эң-не күштүг америк чепсектерин ажыглап алгаш безин, оларны сый шаан шидаваның ол чугаалаан.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ „КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТРИ“

Июньнүң төнчүзүнде дээди өөредилге черлеринде кичээлдер доозулган болгаш студентилериниң чайгы дыштанылгазы эгелээн. Оңу канчаар эртиреял? 800 муң оолдар болгаш кыстарга, барык алды студентиниң-ле бирээзинге ол айтырыг шиитпирлеттинген: олар чайны студентилерниң тудуг отрядтарының составынга эрттирерлер.

...1959 чылда Москва университединиң 339 студент-физиктери чайгы үеде чурттуң тудугларының бирээзинге ажылдаар деп шиитпирээн. Олар тудуг отрядтарынга каттышкан, администрация-биле көрээ чарып алган болгаш чайның төнчүзүнде элээн каш объектилерни ажыглалга киирерине белеткеп дужаган-нар. «Күш-ажылчы семестр» деп атты алган студентилерниң тудугжу шимчээшкини ынчаар төрүттүнген.

Бо хүнерде чурттуң ховулары болгаш тудуглары, заводтары болгаш фабрикалары ооң «аудиторияларының» апарган. Чижээ, эрткен чылын ийи тонна погааларның, фруктуларның бирээзи-ле студентилерниң холдары-биле ажаап алдынган, чээрби тудугжунуң бирээзи-ле студентилер отрядтарының киржикчилеринден тургустунган.

Ол отрядтар аныяктарны чүүл-биле хаара тудуп турарыл? Аныяктарның хөй-ниитичи идепкейиниң илерээшкининиң ооң көрүп турар бис деп. ленинградчы социолог Владимир Лисовский чугаалап турар. «Күш-ажылчы семестрге» студентилериниң киржилгезинин кол-ла чылдагаанны кайда-ла оларның күш-ажылы ниитилелге чугула болуп турарыл (бүтү харыының 50 хуузу), анаа киржиря. Ооң ыцай аян-чорук кылып, агаар бойдустуң анаа эвес онзагай байдалдарынга боттарын шеңээр деп ромактиктиг бодалдар база оларда бар. Айтырыг салгаппарның 40 хуузу ынды харыынны берген.

Ынчаарга каникуляду кайчаарыл? Студентилер дыштанын, келир өөредилге чылынга чаа күш кирип алыры чугула болгай?

Москваның күрүне университединиң алган түүнделерин көрээлиңер. Тудуг отрядтарында киржип турар студентилер өөредилге чылынын дүргүзүнда поликлиникага өскелерден үш катап эвээш барып турарлар — чайгы ажылдар кадыкшылды быжыглаар. Оларның студентилерниң профэвилелиниден материалдыг дуза дилээри ийи катап эвээш — отряд кежигүнүң. Соңгу чүк районнарынга 45 ажыл хүнүнде ажыл төлевирип 700 хире рубль болуп турар.

Ол ышкаш тудуг отрядтарында киржип турар студентилерни дээди өөредилге черлерин дооскан соонда удуртукчу ажылга хөй-биле чалап турар—олар чүгле теоретиктиг билигнин чедип алган эвес, харын ону практика кырынга быжыглаан аныяктар болуур. Чижээ, Новосибирскиде студент Валерий Мотковкин чер: улуг тудугнуң прораны болуурун болгаш улуг тудуг эргелелиниң килдис удуртукчузу болуп ажылдаарын сүмелээн. Студентнин тудуг мастерине, килдистиң инженерине ажылдаар кылдыр хуваарны ам чаңчыл апарган.

Ынчангаш чамдык тудуг отрядынга киргерде, чаңгыс-ла кажиниң ажылдаар чери дээш оон беш чедир кижи конкурска киржип турары элдептиг эвес.

Студентилерниң тудугжу шимчээшкини доктаамал хөгжүп турар. «82-ги күш-ажылчы семестр» ооң мурнундагы күш-ажылчы 23 семестрлерден чүүл-биле ылгалып турарыл?

Студентилерниң баштайгы отрядтары дузалал ажылчын күжү болуп ажылдап тургулаан болгай. Бо хүнерде улам хөй студентилер дээди өөредилге черлериниң

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 177 (11975) | 1982 чылдың июль 30, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

ЧАҢГЫС ЭПТИҢ КҮЖҮ

Совет улустуң акы-дүмелышкы өг-бүлезинде Прибалтика республикаларының ажыл-ишчилери чырыткыланчак, угаан-бодалдың байлакшылдыг амыдыралы-биле чурттап турар. Ол чангыс эптиң күжүнүң, социалистиг нацияларның пайыралының болгаш дузаламаалыгазының дугайын Москвага июль 28-те болган байырлыг кежээнин киржикчилери чугаалап тургаш, ССРЭ-нин Улуг ажыл-агый чедиишкинверинин делгелгезинде Латви ССР-ниң хүннеринге ол кежээни тураскаатқан.

Республиканың бөгүнгү хүнүнүң, СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин боттандырар дээш ооң ажылчы чоннарының демиселиниң дугайын Латвияның Компартиязының ТК-зының секретары Э. Я. Аушкап чыылганнарга чугаалаан. 1940 чылда ол чуртка Совет эрге-чагыргаңы катап тургускаңы Совет Эвиделиниң байлак чиг-эттиг болгаш энергия курлавырлыг районнарындан өш-биле аптыланып турган чорукту чок кылган, уретүннелдиг экономиктиг харылзаалар хөгжүп эгелээн.

Чурттуң өске девискээрлеринче Латвия эвээш авес янзы-бүрү продукцияны чорудуп турар болгаш олардан хөйүү ап турар. Акы-дүнма республикалардан нефть болгаш ону сайзырады ажылдаанындан алдынган продуктулар, хөмүр-даш, бойдус газы, хөвең кээп турар. Берикчилериниң даянызында чурттуң чүс-чүс хоорайлары бар, а Латвия ол черлерде болдунуң кылыгларын—электропоездилерни, моторларны, электрон приборларын, чоннуң хереглел барааннарын чорудуп турар.

Индустриалдыг үндезинде туруп алган көдээ ажыл-агый улам хөгжээн. Ылангыя мал ажылы шапкын хөгжүп турар. Республиканың агроүлетпүр комплекизинниң ажыл-ишчилери чурттуң Аъш-чем программазын күүседиринге улуг үлүг-хуузун киирерин күзеп турар.

Латвияның делегациязынга ССРЭ-ниң Кол делгелгезиниң хүндүлел дипломуун болгаш медалын тывыскан.

Республиканың бот-тывыңгыр коллективтериниң концерти болган.

Латви ССР-ниң делегациязы В. И. Ленинниң Мавзолейинге чораан болгаш венок-чечек салган. Аалчылар Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге база чечек салган.

(СЭТА).

СҮТ БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

Сүт—аъш-чем продуктуларының эң үнелиг хевирлериниң бирээзи. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга илеткелинге, өске аъш-чем аймаа-биле чергелештир, сүттү болгаш сүттен кылган чемнерни көвүдедирин чугулалап айыткан. Бо айтыышкын көдээниң ажыл-ишчилеринге, ылангыя сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларына СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга дорт удуртулга болур.

Бистиң чурт чедиги беш чылда 64,7 миллион тонна, онгу беш чылда 92,7 миллион тонна сүт бүдүрген. Сүт бүдүрери чылдың-на көвүдеп турар. Ынчаарга сүттү болгаш сүттен кылган аъш-чемни чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр ажыглаары 1980 чылда 314 килограмм турган болза, 1990 чылда 330—340 килограмм болур. Ону чедип алырда, сүттү чылда ортумаа-биле бүдүрерин 104—105 миллион тонна чедирер апаар. Ол сорулганы күүседиринге бистиң республиканың ажыл-ишчилери идепкейлиг киржир ужурлуг.

Тыва АССР сүт бүдүрениниң чылда ортумак деңнелин он бирги беш чылда 58 мун тонна, 1990 чылга чедир 65 мун тонна чедирер. Бо дээрге Аъш-чем программазын боттандырарынга көскү салыышкын болур. Чер-черде партия болгаш совет органнар, ажыл-агыйлар удуртукчулары болгаш тускай эртемниглер сүт бүдүрерин көвүдедиринге хамаарышкан бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг. Ук ажылды организастаарын эртем-техниканың болгаш мурнакчы дуржулгага үндезилеп чорудары чугула. Ылангыя сүт бүдүрениниң «Саян» совхозта шуудулга-цех системазын ферма бүрүзүнге шингээдип алыры негеттинип турар.

Өвүр районда «Кызыл тук» совхоз бо беш чылда сарлык бажын дөрт мун чедир өстүрерин көрген болгаш сарлыкты саарын, ооң сүдүнден саржаг кылырын организастап эгелээн. Мындыг курлавырларны ажыглаарын ажыл-агый бүрүзүнге эгелээр херек.

Саар инекти өстүрери база чугула. Ындыг турбуже ооң саны чыл эгезинде турганындан июль бирге чедир 0,9 хуу эвээжээн. Ылангыя «Коммунизмче орук» совхозта чыл эгезинде турган инектиң 61,5 хуузу арткан. Ооң ынай ниити мыйыстыг бода малга деңнээрге, төрүүр инектиң дензигүүрү база чер албас. Бо көргүзүгүнүң республикада 36,9 хуу, «Коммунизмче орукта» 19,5 хуу, «Дөн-Терезинде» 18,8 хуу, «О-Шынаада» 24,7 хуу, «Малчында» 27,3 хуу болуп турары сүт бүдүрериңе болгаш мал бажын өстүрериңе шаптыктап турар.

Бо чартык чылдың түңнели-биле алырга, ниити сүт бүдүрери-даа, бир инекке онааштыр сагган сүтдаа эрткен чылдагызындан эвээш болган. Сүт бүдүрер планныг 63 совхозтуң чүгле 24-үү чыл планының дең кезиин чартык чылда күүседип шыдаан, дөртен хире ажыл-агый даалгазын күүседип шыдаваан. Бо чылдың планын «Кара-Хөл» деңгүп-ле 13,3 хуу, «Бай-Тал» 16,8 хуу, «Тере-Хөл» 17,1 хуу күүсеткен, «Малчын» совхоз планын ийи катап ажырган, а «Бурунгаарныы» 83,3 хуу, «Тээлинин» 63,4 хуу болган болза-даа ниитизи-биле 35 ажыл-агый эрткен чылдың деңнелинге четпес ажылдаан. А бир инекке онааштыр сүт саарынга чүгле 17 совхоз эрткен чылдан дээредээн. Ооң уламындан бо көргүзүг талазы-биле чыл планының чартыын күүсеткен ажыл-агыйлар чүгле 20 болган. Ылангыя «Кара-Хөл» инектен-не 54, «Бай-Тал» 70, «Тере-Хөл» 62 килограмм сүттү сагган. «Кара-Хөл» совхозтуң саанчылары бир инээнден хүнде 300 грамм сүт саап ап турган. Инектиң продуктулуун бедиделиниң, ажаалдазын болгаш чемгерилгезин экижиделиниң база саанчыларның мергежилин бедиделиниң чугулазы моон-на илден-дир.

Сүттү болгаш сүттен кылган чемнерни элбедириниң бир курлавыры — дузалал ажыл-агыйда. Хамаатыларның, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйларында бежен ажыг мун мыйыстыг бода мал бар. Олар эрткен чылын 22,6 мун тонна сүттү берген. Чурттакчы чон күрүнеге 242,5 тонна сүттү саткан. Ынчалзажок дузалал ажыл-агыйларның сүт бүдүрерин көвүдедиринин аргалары ам-даа долу ажыглаттынмайн турар. Оларның ажылдаарынга болгаш сүттү күрүнеге дужаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, ылангыя транспорт, сүт тыртар машина, сава болгаш өске-даа чугула үүлдер-биле хандырары чугула.

Продуктуның шынары—кол көргүзүг. Ындыг турбуже бо чугула айтырыгже кичээнгей кончуг сула. Дыка хөй ажыл-агыйларда сүттүң шынарын илередир херекселдер, соодукчулар чок. Совхозтарда бежен ажыг соодукчунуң хөй кезии ажылдавайн турар. Бо бүгүнү улусчу контроль болгаш хөй-ниити органнары үргүлчүнүң контролюнга алыр ужурлуг.

Бо чылдың январь 1-ден эгелеп сүттү садып алырының өртээн улгаттырган, орулга чок болгаш карылгалыг совхозтарның сүдүнүн өртээнге немелде төлевирни бээри көрдүнген. Ынчангаш сүт бүдүрери биске Аъш-чем программазын боттандырары-биле чергелештир ажыл-агыйларның экономиктиг механизмин сайзырангайжыдар, экономиканы быжыглаар талазы-биле ажыктыг ажыл болуп турар. Сүт бүдүрерин көвүдедиринің чугулазын барымдаалаар, аңаа кижи бүрүзүнүң киришкен турарын чер-черде партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниити органнары чедип алыр ужурлуг.

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айы чөрүп тур

ОРАЙГА ЧЕДИР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери малга чем белеткелиниң шалыпчы айынга идепкейлиг киржип, ол айда ниитиниң малынга 5 мун 200 тонна сиген белеткээр планын бүрүнү-биле күүседир дээш ажылдап турарлар.

Мал чеми элбек болур болза, күрүнеге хөй эът, сүт, дүк дужаттынар деп чүве кижи бүрүзүнге билдингир. Ынчангаш чер ажылын хөгжүдүп, чеми хумагалыг ажыглаар болза, ниитиниң малынга бижыг чем-суур тургустунар. Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы чер ажылынга таарымча чок болуп, үргүлчү каанган турган. Ынчалзажок «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сиген шөлдеринде ажыл-иш хайнышкынныг чорун турар. Бо хүнге чедир совхозта ниитизи-биле 1 мун 200 тонна эки шынардыг мал чеми белеткеттингеш. Ажылдың темпизи хүн келген тудум улам шапкынчыл орар.

Сигенчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Олар эртенгиниң 7 шактан орай кежээге чедир ажылын үргүлчүлеп турар. Мал чемнир белеткээринче эгелеп кирер мурнунда-ла социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, сигенчилериниң нинти хуралынга чугаалажып көрген.

Ынчан звено, тус-тус сигенчи бүрүзү тодаргай күзээлгени база алган. Чарыштың түңнелин 7 хонуктаң үндүрүп турар. Совхозтуң сиген белеткээр механизастаттынган бригадазының бөш звеноларының аразында үргүлчүлеп турар. Мал чеминиң белеткелинге өске дөрт звенолар-биле чангыс хүн кирген-даа болза, олардан ылгалып, канчап хөй тонна мал чеми белеткеп алганын сонуургап айтырарымга, ол мынчаар харыылады:

— Бистиң кол-ла чүвевис чүл дээрге—мал чеми белеткээринин мурнунда ажылдаар бүгү-ле техникавысты ыяк септеп алгаш, тракторларның үзээр-чаар кезектерин база катап хынап, чедир кылдынмаан түүлдерни баш үдүр илередип ап турдувус. Кажан сиген кезилдези эгелээрге, бистиң тракторларывыс бүгү талазы-биле белең турган. Ынчангаш бо хүнге чедир бистиң звенонуң бүгү бар техниказы үреливишкин чок ажылдап турар. Өске звеноларда ажылдап турар эштеривистең кол ылгалывыс ол.

Хүндүскүүнүң таптыг-ла бир шак. Совхозтуң хөй сиген алыр шөлдериниң бирээзи Доора-Буга деп черде ам чаа-ла хайныккан ажыл-иш соксаан. Шупту тракторлар турупкан. Сигенчилериниң дүштеп чорупканы ол.

Кара суглуг судак кыдыында талдар хөлегезинде одагда аъш-чем белең. Чаагай чеминиң чыды дорзан-на думчукка келир. Поварлар Лариса Айтык биле Татьяна Барынмаа далган үзүп тургаш, семис хой эъдинден кылган быдаанны сигенчилерге куда берди.

Дүштеки чем соонда сигенчилер бичии дыштанган база катап улуг үүле-херекти будүрүп киришпитлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: В. Сүктероол (ортузунда) эштери Кызыл-оол Натпий-оол болгаш Кызыл-оол Чалбаа олар-биле; сигенни бөлүп турары.

ХУМАГАЛЫГ ЧАРЫГДААР

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында электри болгаш чылыг энергияларын, одаар чүүлдү хумагалыг чарыгдаар, оларның кампалгазын чедип алыр болгаш энергия хандырылгазының курлавырларын чогуур үезинде тургузарын чедип алыр талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң билдингир доктаалы бар болгай. Аңаа үндезилээш, энергия курлавырларын камнаар талазы-биле социалистиг чарыш база чоруп турар.

Үстүнде доктаалды амыдыралга тодаргай боттандырарын база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң одалга-энергетика курлавырларының талазы-биле бо чылдың июнь 16-да хүлээп алган доктаалын күүседирин хандырары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели айтыышкыннар хүлээп алган.

Ук айтыышкыннарда электростанция, каттыжыышкын болгаш будүрүлге бүрүзүнге 1982 чылдың июль-сентябрьда одаар чүүлдүң бүгү хевирлериниң курлавырларын тургузарының айлап кылган графигин тургузарын, одалга-энергетика курлавырларын чарыгдаарын улам эвээжедир, хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын, каттыжыышкыннарга, будүрүлгелерге болгаш организацияларга одаар чүүл хереглээринин июль-декабрь айларда лимидин доктаадырын республиканың министерстволарынга, эргелеллеринге, ведомстволарынга, Кызыл хоорүүскомга, райкүүскомнарга, будүрүлгелер, организациялар, совхозтар удуртукчуларынга айыткан. Көдээ ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехкүрком, «Скотопром» трест боттарының совхозтарынга, адырларынга одаар чүүлдү, электри болгаш чылыг энергияларын хереглээринин лимиттерни кварталдап тургузар.

1982-83 чылдарның одалга сезонунда чурттакчы чонну болгаш улус ажыл-агыйын одаар чүүл-биле хандырар сорулга-биле база республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың апрель 30-деги доктаалын күүседири-биле одаар чүүлдер складтарынга хөмүр-даштың болгаш ыяштың үш айынмыдан эвээш авес курлавырын бо чылдың сентябрь 1-ге чедир тургузарын министерстволарның, ведомстволарның, будүрүлгелерниң, организацияларның, совхозтарның удуртукчуларынга, райкүүскомнарга, Кызыл хоорүүскомга дааскан.

Тыва транспорт эргелели, Сельхозтехкүрком хереглекчилерге хөмүр-даш сөөртүп чедирер талазы-биле шалыпкын хемчеглерни алыр ужурлуг. Одаар чүүл министерствозу одаар чүүлдерни кадагалап база ажыглап турарынга шыңгы контрольду тургузар, сөөртүлге үезинде чидиргилерни эвээжедири-биле хөмүр-даштың ыраккы районнарже улуг белүктеи чүдүүл чорударын организастаар күзээлгелиг.

ДООЗУП ТУРАР

Таңды районнуң ажыл-агыйларында чайгы чер андырылгазы дооступ турар. Июльдуң 27-ге чедир 24593 гектар чер андартынган, а план — 24852 гектар.

«Россия» болгаш «Коммунизминиң херели» совхозтар хөрөңнүг ийи катап болбаазыраткан: баштай андарган, ооң соонда бок үшүжүп үзуткавыштаан, үлдүрерткен.

Районнуң механизаторлары чайгы чер андырылгазын чогуур хуусаазында доозуптарынга бүзүрел улуг.

А. ЗАЙЦЕВ.

ТӨРӨЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖАМЫРЫНЧЕ

Тараа кезилдезиниң кызыгаары чурттуң соңгу талазынче чаттылып чоруткан. Комбайннар Прибалтиканың ажыл-агыйларының тараа шөлдеринче үнүпкен, мурнуу чүктүң тараалаң черлериниң механизаторлары ажаап алыышкын темпилерин хүннүң калбартып орар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сан-медээлерин бүзүгаар алырга, чурттa тараа болгаш тараа-бобы культуралар-ны (кукурузаны санавазка) 20,7 миллион гектарны кескен. Кестинген тарааның 62 хуузу—12,9 миллион гектарның тараазын бастырган.

Доннуң, Кубаньның, Ставропольдуң ажыл-агыйлары кезилдени болгаш бастырылганы үлегерлиг чорудуп турар, ипатовчу метод бүзүгаар ажылдап турар ажаап алыышкын-транспорт отрядтары агаар-бойдустан хамааржыр техниканы билдилиг ажыглап турар. Тараажылар телевилеттинген хемчээл-санныг тараану күрүнеиниң шыгжамырынга урар бирги эзлчеглиг сорулгазын дүрген-не күүседирин күзеп турар. Чижээ, Краснодар крайның тараажылары элеваторларже чоруткан кызыл-тас, арбай, тараа-бобы тарааларының ийиги миллион тонна счёдун ажыктан.

Шөлдерде дүжүт ажаап алыышкыны-биле кады келип чылдың дүжүдүнге белеткел ажылдары калбарган. «Комбайнны—шөлден, андазынны — аңдарылгаже» деп лозуң-биле ол ажылдарны чорудуп турар. Соңсаал чок шак ындыг технология чаа тарылгага ей-шаанда болгаш эки белеткелди хандырар арганы берип турар.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАСТААРЫНДАН ХАМААРЖЫР

(Республиканың районнарының мал чемнери белеткээриниң планын күүседип турары июль 26-да байдал-биле)

Республиканың ажыл-агыйларында мал чемнериниң белеткели эң-не изиг түлүк үезинче кирген. Ниитизи-биле 44972 гектар чернин тараан болгаш чайгаар үнген сигенин кескен, кезилдениң темпизи эрткен чылдыындан арай куду. Ынчалзажок сигенниң дүжүдү эки. Республикада 23441 тонна сиген белеткеттинген. Ол болза, 1981 чылдың бо үезинде турганындан бүдүн чартык мун ажыг тонна хөй. Сенажты 12817 тонналы салган, ол база-ла эрткен чылдыындан 6600 ажыг тонна артык. Эң-не үнелиг, бедик шынарлыг чем болур витаминниг сиген далганын 1831 тонналы бүдүрген. Будук-бүрүнү республикада 3563 тонналы боодалдап аскан.

Ам республиканың чер болганында сигенчилер мал чемнери белеткээриниң чарлаттынган шалыпчы айынче киripкен болгаш болдунар бүгү аргаларны ажыглап, улуг күжениишкиниг ажылдап турар. Бо үстүнде саннардан алгаш көөрге, сиген белеткээриниң талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Каа-Хем районнар чоруп турар. Сиген кезилдезин Бай-Тайга болгаш Эрзин районнарының ажыл-агыйлары эң-не оожум темпилиг чорудуп, хамыктың сөөлүнде чоруп турар. Бо чылын оът-сигенниң үнгени черле болганда багай эвес. Хожудап турар черлернин ам агартынар чөптүг чылдагааны чок. Хамык ужур ажыл-херекти четпес организастап турарында-дыр.

Түс-түс ажыл-агыйлардан «Көк-Тей», «О-Шынаа», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Коммунизмниң херели», «Өөк», «Хадың», «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Барлык» совхозтар сиген кезилдезин шалыпкын темпилиг чорудуп, сигенни кезеринин, бөлеринин болгаш сараатгаарының аразынга үзүктелиишкин болдурбайн турар. Өске бүгү ажыл-агыйлар база ыңдыг темпини чедип алыр херек. «Тере-Хөл», «Кара-Хөл», «Шамбалыг», Ленин аттыг, «Нарын», «Революцияның чалбыыжы», «Чыраа-Бажы» совхозтар сиген кезилдезинче чүгле чаа эгелеп кирип турары элдептиг. Бо ажыл-агыйлар хожудаашкындан үштынар төлээде, шалыпчы айда үш дакпыр күжениишкин-биле ажылдаары негеттинип турар. Ооң башка сигенниң хоолулуг, чемиттиг эки үези эртип, кургап, сөөктелип калыр.

Эки шынарлыг мал чеми болур сенаж салырының темпизи бо чылын эрткен чылдаазындан ыракта дүрген чорун турарын демделээр херек. Чеминиң бо хевирин белеткээринин бердинген онаалдазын Кызыл районнуң ажыл-агыйлары мырыңай күүседир чоокшулай берген. Ында 2452 тонна сенаж салдынган. Ол ышкаш Каа-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарда мал чеми белеткээринин ыңдыг деңшилгелиг аргазын база багай эвес ажыглап турар. Ажыл-агыйлардан «Тинлелге» совхоз 800 тонна сенаж салыр планын 1070 тонна- азы 133,8 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. «Алдан-Маадыр», «Революцияның чалбыыжы», «Совет Тыва», «Кара-Хаак» совхозтар сенаж салырынга улуг кичээнгейни салган.

Витаминниг сиген далганын будүрерин Таңды, Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында багай эвес чорудуп турар. Ылангыя «УТКА 25 чылы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Саян», «Бүрен», «Енисей», «Кара-Хаак» болгаш «Тинлелге» совхозтар витаминниг сиген далганын арбыдады будүре берген.

Хоорай—көдээге

БИР МУҢ ТОННАНЫ

Кызыл хоорайның будүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажыл-ишчилери «Сукпак» совхозка будук-бүрү белеткеп бээр онаалдаларын күүседир дээш бо хүннерде шалыпчы ажылдап, ниитиниң чугула херээнге үүлүн киирип турарлар. Ниитизи-биле дөрт мун тонна будук-бүрүнү белеткээр тургаш, ам бир муң тонна ажыра берген.

Бердинген онаалданы чугула дээш санаа» көргеш, дыка хөй коллективтер мал чемниң белеткелинде идепкейлиг киржип, планын күүсеткен, чамдыктары доозар чоокшулаан. Кызылдың аъш-чем садыы 100 тонналы, «Красноярскэнергонуң» Тывада энергилхайгаарал салбыры 36 тонналы, Республиканың потребсоюзтуң АТК-зы 40 тонналы дужаагаш, онаалдаларын ажыр боттандырган. Республика прокуратуразы, кинофикацияның күркомитеди, аптека эргелели, тудуг банкызы болгаш еске-даа коллективтер бердинген онаалдаңы күүсеткен, Тыва АССР-ниң Иштики хелектер министерствозунуң ажылдакчылары мал чеминиң белеткелин шалыпкын чорудуп, 115 тонналы совхозка дужаагаң.

Кызылчылар бердинген онаалдаңы чоокну үеде күүседир хемчеглерни ап турарлар.

* * *

Найысылаалдың будүрүлгелери болган организацияларының боттарының шефтен турар совхозтарынга 2500 тонна сигенни белеткеп бээр даалгалыг. Июль 27-нин медээзин ёзугаар оларга 164 тонна сигенни белеткеп берген. Кадык камгалал министерствозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазалары планын күүсеткен, олар дараалаштыр чээрби болгаш сес тонна сигенни «Х Улуг хураа», «Көк-Тей» совхозтарга белеткеп берген.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: коммунистиң бедик ады

ЭШ-ӨӨРНҮҢ МУРНУНГА ХАРЫЫСАЛГА

«Коммунистиң бедик ады» деп рубриканың адаанга «Шын» солунга парлаттынган материалдарны сонуургал-биле номчуп турар мен. «Коммунистиң алдар-адының болгаш арын-нүүрүнүң дугайында чугаа» деп Тыва АССР-нин Дээди Соведиинин депутады, коммунист Алдын-кыс Монгуштуң ук солунда парлаттынган үүлүнде чугуза айтырыгны көдүрген болгай. Ол бүгү материалдарның кол утказы: коммунист кижи бүрүзү амыдыралчы идепкейлиг турушту эәлээр, кала-даа мурнуку одуругга туржур, чонунуң өнчүзүн камнаалгадыг, хумагалыг көөр дээш идепкейлиг демисежири болур дээрзин илергейлеп, авторлар тодаргай чижектерни көргүскүлээни кончуг үүлдүг-дур деп санаар мен.

Ынчангаш камнаалгалыг болгаш хумагалыг чорук, бодуңун ажыл-херээниң ёзулуг ээзи болурунга кижи бүрүзүн кижизидериниң дугайында чугаалап көрейн.

Ниитиниң малын малдап, хойжулаа-ла ам үжен бир чылды харыысалгалыг ажылыпкке эрттирдим. Ол үениң иштинде колдуунда төрүүр хойлар кадарып, ооң чаш төлүн ажаап өстүрүп мергежээн, хойжувуң чымыжынын чажыттарынга он-он аныяк кижилерни өөредип-даа кагдым. Олар ам бистиң ажылагыйда-даа, кожавыста «Шамбадыг» совхозта болгаш Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязында-даа төлептиг ажылдап чоруурлар. Ылангыя эки хойжу диртип мактадып чоруур Мөчекпен Монгушка, хойжулар Маадыр-оол Кудерекке, Сандан-оол Ондарга, өскелерге-даа хуумда чоргаарланып, ажыл-херээвисти сонуургажып чоруур бис.

Бистиң совхозтуң хойжу бригадазы бир деминг, бижыг коллектив. Ылангыя партия организациязының секретары Татьяна Иргитовна Паавылдың дугайын онзалап чугаалаксадым. Ол мурнакчы хойжу бодунуң ажылынга бүүлүг-ла бердингеп, өскелерге үлегер-чижектиг кижи. Ооң коданында хойлар хүр-чаагай кыш ашкаш, төрүүр үүс хойга онаштыр бо чылын 100 хураганы менди камгалап алган.

Бригадавыста шупту 7 коммунист бар. Олар коллективтиң дайынчы өзээ болуп, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүсеткилээн. Коммунистерниң аразында планныг онаалдаларын күүсетпес, өре-ширелиг, хөй мал-маган чидирген кижилерниң чогу өөрүнүүр. Бо дээрге ажылга оларның бедик харыысалгалын көргүүп турар.

Мен бодум сөөлгү чылдарда иттер хүлээп алгаш, оларның ажаалда-хайгаарал-ын зоотехниялыг негелделеринге дүүштүр тургузарын оралдажып келдим. Эрткен чылын болгаш бо-даа чылын бир хойга онаштыр 4 килограммдан ажыг дуктү кыргып, дужаадым. Коданымда 620 хойну өг-бүлем ээзи Оржунмаа Чимит-Дамбаевна-биле кады хүр-чаагай кыш ажырган, чайлагларынга кирдивис.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазында мал ажылын улам ынай хөгжүдеринче, ооң продуктуларын көвүдедиринче улуг кичээнгейни салган. Бистиң совхозта коммунистерниң шиити хуралынга, ол ышкаш хойжу бригадада партия организациязының хуралынга болгаш Кур-Чер кожоо Советтиң сессиязынга-даа Аъш-чем программазының боттандырарының сорулгаларын ханызы-биле сайгарып, аңаа коммунист бүрүзүнүң, ажыл-ишчи бүрүзүнүң киирер салыышкынын дугурушкан. Эш Л. И. Брежневгиң айтыышкынын ёзугаар алырга, Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы түңнелдерин бо чылын-на берген турар ужурлуг дээш болгай. Ынчангаш кодээ ажыл-агыйда соңгаарлаттынмас айтырыглерже кичээнгейни мээнээри бистин мурнувуста үүнүң чугула айтырыы-дыр.

1985 чылга чедир үеде эът-ти, сүттү, дуктү, тарааны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле совхозтуң планнары улуг. Ооң иштинде он бирги беш чылдың ийиги чылында күрүнеге 345 тонна эътти, 885 тонна сүттү, 57 тонна дуктү садар социалистиг хүлээлгелиг бис. Чартык чылда күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планныг онаалдалары чедиишкинниг күүсеттинген. Бо чедиишкиннерге коммунистернин-даа, партия кежигүнү эвес ишчилернин-даа аразындан хөй мурнакчылар үлүүн киирген. Чижээ, хойжулар Бады-Төре Ооржак —100, Мөртүй-оол Анай-оол —88 хураганы үүс хойга онаштыр алган. Саанчылардан коммунистер Лакпа Чечек, Бочунай Монгуш, Девек Монгуш олар бир инектен 1013—1290 кг чедир сүттү сааган. Кадарчылар Сат-оол Монгуш, Салчак-оол Түлүш, Александр Монгуш, Чучак Куулар, Доржукай Монгуш, Григорий Монгуш олар болгаш өске-даа эът-тер социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп, макталшналды алганнар.

Ынчаар ак сеткилдиг ажылдаары —хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгай. А коммунист кижи черле чүүн-биле өскелерден онзаланыр ужурлуул? Коммунист ак сеткилдиг, эки ажылдаарындан ангыда, хөй-ниитиниң ажылывырга идепкейлиг, амыдыралчуртталгага төлептин-биле, четпестерге эптеш чогу-биле өскелерге үлегерин көргүзер ужурлуг. Бистиң совхозта мурнуку чылдарда коммунист саанчыларның-даа, хойжуларның-даа аразында планныг онаалдазын күүсетпейн, куду көргүзүтлерлиг ажылдап, хурал-суглаага шүүмүүледип турган чамдык эштер бар. Олар шүүмүүледеп чогуур түңнелдерни кылган, ылангыя саанчы коммунистерден чартык чыл планын күүсетпээн кижи чок болуп турары мактанчыг. Коммунист кижи коллективтерниң авангардынга турар ужурлуг дээрзин СЭКП Уставы негеп турар. Совхозта партком-даа, партия эге организацияларынын-даа хуралдарынга СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчёттарын доктаамал дыңнап турар. Бо чорук харыысалганы бедиткеш чугаажок.

Коммунист — партияның идепкейлиг дайынчызы болганда партия кежигүнү эвестерниң ажыл-херээ дээш база харыысалгалыг болуру чугула дей бодаар мен. Бо талазы-биле бисте четпестер ам-даа бар. Чамдык хойжулар төрүүр үүс хойга онаштыр эвээш хураганнар ап турар. А ниитиниң малының камгалалын ап көрээл. Совхозта хойжулар Дүвтел-оол Эрендей 127 баш хой, хураган чидирген болгай. Даш Түлүш 11, Анай-оол Ооржак 6, Демчин-оол Куулар 18 баш хой чидиргеш, ажыл-агыйга тедиргеп когаралын төлеп туралар. Ынчангаш хүлээнгеп ажылынга, эш-өөрүнүң мурнунга харыысалгалыг болур чорукка малчын бүрүзүн кижизидип, бо айтырыгны неголделиг көөр ужурлуг бис.

Май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бистиң совхозтуң хойжуларының мурнунда сорулга улуг. Күш-ажылды организастаарын малчынналрың күжүн таарыштыр тургузар талазы-биле сорулгаларны хуралларга дугурушкан бис. Ол сорулгаларның иштинде бир кол ажыл—малга четчир чем баазазын тургузар. 1985 чылга чедир совхозка мал чеми культураларны 74 хуу көвүдедир. Күрүнеге эът, сүт, дук садарының хемчээли элээп улгадыр. Шээр малдың баш санын безин 16 мун башка, ооң иштинде төрүүрүн 8 мун баш чедирер.

Бо болгаш өске-даа сорулгаларны күүседиринге, ылангыя чайлаглаашкынны эки организастаар, таарымчалыг одар-белчиргге малды семиртир, малдың эдержилгезин тарын боозадылгазы, мал чеминиң белеткели ышкаш ажылдарны ёй-шаанда чорударынга үлүүвүстү киирер бис.

Мен бодум бо чылын бир хойдан-на 4 кг дуктү кыргыыр социалистиг хүлээлгени күүсеттим. Күрүнеге садар бир иттин-не ортумак деңзизин 55 кг чедирип алырын хүлээнгеп мен. Көдээде ажылиштин байдалы коммунистер бистерниң кижи бүрүүстүн сеглээн сеске ээ болуруустан улуу-биле хамаарыжыр.

Баяндоо ОНДАР.
Ленин. Октябрь революциязы орденнериниң эдилекчизи. «Тиилелге» совхозтуң хойжуу, хоочуун коммунист.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Бо чурукта Валентина Михайловна Масленникова Кызыл хоорайның хлеб заводунуң кондитер цехиниң мастери. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Торттар, өске-даа чемиерни эки шынарлыг кылып, бодунуң ынак мергежилиинге комсомолчуларны, аныяктарны улуг күзелдии-биле өөредип турар.

Шалыпчы ишчиниң дагдынып алганы комсомолчу-аныяктар коллективи социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, чарыштың тиилекчизи болуп келген.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

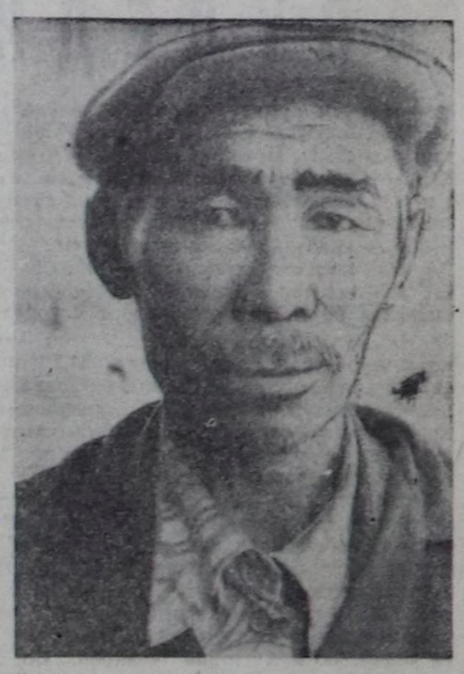

Чадаана хоорайның садыг четкизи чыл келген тудум калбарып турар. Ылангыя районнуң белеткел конторазының материалдыг баазазы өскен, ажыл-ишчилерниң күш-ажылга хамаарылгазы улам бедээн. Ында шалыпчылар эвээш эвес. Чижээ, белеткел конторазының складының ажылчыны К. Х. Долаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, мактадып турар. Чээрби ажыг чыл дургузунда ол чангыс-ла бүдүрүлгеге ажылдан келгени бо.

Кара-Хуна Хүреш-оолович —бүдүрүлгениң хоочуну, коммунистиң күш-ажылдың шалыпчызы. Аныяк ажылчыннарга ол үлегерлиг.

А. ЗИМНИЙ.

КАРАККА КӨЗҮЛДҮР-ЛЕ

Чайгы эртен. Комбинаттың ажылчыннары автобус доктаар черже шуужуп турлар. Автобус комбинат девискээринге ажылчыннарны эккеп каап оруун уламчылапты. Олар эртенги эәлгеже кириптилер.

Дүнеки эәлчегиниң ажылы доозуган. Оларның шынарлыг ажылдаанының түңнелин стендиде азып каан. Соргуг даг-дүгү будүрелиниң планын күүседипкен. Комбинаттың девискээринде машиналар дистинчишкен. Шуптузунда даг-дүгүн чүдүргээн. Чоланчылар продукцияны кырындан шып, мяк шарыгылаан алдылар. Олар Абазаже даг-дүгүн дүне-хүндүс чок чедирип турары бо. Оон ол даг-дүгүн бистин Төрээн чурттувустун ангыланган булуңнарынче чорудуптар. Хереглекчилер ук продукцияны күзелдин-биле хүлээп алырлар. Ында мээн киирген үлүүм база бар. Ажылым контролёр. Муң-муң тонна даг-дүгү мээң холдарымны дамчып эртер.

Ажыл соонда чалаг базыгтар бис. Аныяктар хостуг шагын канчаар эрттиреринге сүмележип, катыы-хөглүг чугаазы үзүлбестер. Кежээки кызыл хала дээрде шыптынган. Хүн даг артынче оожум кирип бар чор. Кежээки серинн салгын хүн хередеринге чыыгып четтикпээнде, Постоянныйже чоокшулаан түдүм, агзарның серинни дам бар. Оон-биле чергелештир күшкаштарның янзы-бүрү үнвери бистерни үткүп турган ышкаш сагындырар.

1968 чылда Ак-Довуракка келгеним үттүндурбас. Ынчан комсомолчу путёвкалыг Киров областындан келгеним ол чүве. Оон бээр алаан чылдар эрткен. Бо чер меңээ эргим болгаш төрээн черим апарган. Чуртталга түдүгларынга, дашчылар бригадазынга ажылдап турдум. Өг-бүлеми маңаа туттум. Оолдуг, кыстыг апарган мен. Сес чыл бурунгаар Ак-Довуракка профтехучилищениң кежээки салбырын доостум. Белгеним чылдарга бодаарга, Постоянный ажаок сайзыраан. Ол үеде Центральная, Комсомольская деп ийи-ле кудумчу бар. Каракка көзүлдүр-ле хөй кат бажыңнар, магазиннер, Культураның чараш орулуу, «Асбест» стадион, аслы-садтар түгүнүлээн. Будумчуларда тараан, теректер, чадан ыяштар хүнүң хередеринге чорган сагларын оскүлээн. Черле мичээ хоорайның чаагайжыдылгазын доктаамал кылып келгениниң чайгы үелерде ол дыка чараш.

Сэнир-даштың чуртка өргээн Кара-Даштa хөй нациянын кижилери чурттап, ажылаан турар. Аныяктар хөй. Аныяк өг-бүлелер чылдың немежир. Ажы-төлдер чаагай амыдыралда бүргеткен. Бүгү ажыл-ишкө, амыдырал шак мынаар бурунгаар базымда чоокшулаар.

А. РОМАНЮК.

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

«Тувашвейбыт» каттыжышкынның Туранда районнуң будүрүлге эргелелиниң директору Алексей Иванович Костенковтуң чанчылы мындыг, эртен сес шак четпээнде ажылга чедип келир. Ол баштай ажылчын девискээрни эргип, гаражка чоланчылардың рейсче үнеринин белеткедин кичээнгейлиг хынаар. Цехке,ында ажылдап турар даараныкчы мотористерге, даараныкчыларга болгаш хүлээп алыкчыларга ооң соонда келир. Ол кижилер-биле кезээде ажык сеткил-биле ижин-кара чок чугаалажып, хөй чылдар иштинде ук коллективке ажылдап келген арга-дүржулгазы байлак-удуртукчу.

Бо удаада Алексей Иванович черинге ужуражы бердивис. Ол партия эге организациязының секретары Николай Андрианович Беспалов-биле бирги чартык чылда коллективтиң кылган ажылдарындан түңнелин үндүрүп, чай чок ажылдап олур. Оларның-биле ажыл-ишчи чугааны кылдывыс.

Ук будүрүлгеле директор-биле партия бөлүүнүң удуртукчузунуң ажылы кескү черни эәлеп турары беседадан билдинди. Ында ажылчын кижи бүрүзү күш-ажылдың сагылгачурумун шынгыы-сагыш, кылыр продукциянның шынары дээш социалистиг чарыштың калбарткан:

Чартык чылдың түңнелинде эргелел районнуң хоорай, суурларының чурттакчыларынга, совхозтарның малчыннарынга дуза чедиргениниң планын 104,3 хуу күүсеткен. Бо дээрге коллективте ажылчын кижи бүрүзүнүң бодунга онаашкан ажыл-ижин ак сеткилдиг кылып турганын бадыткап турар.

Черле ынчаш Туранда будүрүлге эргелели юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш туржуп турар. Ынчангаш бо чугула сорулганы ажыл-херек-биле боттандырары, ажылдың темпизин шапкынчыдары ында ажылдап турар кижилерден кол хамаарыжыр болгай.

Неделя төнчүзүнде ажылдың шынарын көөр комиссий доктаамал ажылдап, удуртукчулар, специалистер болгаш эргелелде бригадирлер-биле быжыг харылзааны тудуп турар. Бир эвес шынары багай кыдыынган продукцияны хүлээп албас, кылып турган кижилерге дедир эгидип, катап кылдыртыр.

Эргеледдге дыка хөй бригадалар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, планын күүседип турар. Ында бригада бүрүзү ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чылынга күш-ажылын турасказдыр. ону төлептиг үткүүр дээш бедик сорулганы салган. База ол ышкаш «Хожудан турарлар чок ажылдаар» деп девизти ажылга удуртулга болдуруп, күш-ажылдың будүрүкчүлүг болгаш шынарлыг чоруун бедиткен.

Дазранылга цегин Людмила Федоровна Сергеева алды чыл иштинде удуртуп келген. Бирги чартык чылда бо цех планныг онаалдазын хуусаа бетинде ак сеткилдиг күүседип, мурнакчыларның бирги одуруунче кирген. Ол ышкаш дээш Күш-ажылчы Алдар орденнин үшкү черээ-биле шанчаткан. Ооң аңгыда «Онгу бөш чылдың шалыпчызы» деп көрек демдээнин эдилекчизин. Эки ажылы дээш хүндүлүг бижиктер, өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнадып, мактаткан.

— Улуг-Хем районга үжен чылдар үезинде организастап эгелээн баштайгы МЧАЭ-лерниң идепкейлиг кежигүнериннің бирээзи, бедүүн тыва арат — ачам Түлүш Санчы-Мидипович Даржай ышкаш ажыл-ишчи кижи болуп өзүп келгенимге чоргаарланып чоруур мен—деп, Боданнı өөрүшкүлүг чугаалап орар.

Шынап-ла ындыг. Бистиң чуртувуста ажылчын-даа, ажылдакчы-даа кижи бүрүзү бодунуң хөй нациналдыг Төрээн чурту — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оон тедептиг үткүүрүнге белеткенип турар.

А. ДАРЖАА.

БУРУНГААР ЧҮТКҮЛ

Слесарь-моторист Боданнı Даржайның ажыл-херээ, күзел-чүткүлү бодунуң үе-чергези эш-өөрү — амгы шагның кижилериниң чалыы салгалы ышкаш бурунгаар соксаал чок чүткүл чоруур.

Ооң күш-ажылчы намдары 1968 чылдың ияңг чайындан, ол Совет Армиязың хүрээлениндеп политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиинде бадыткап турар дайынчы шылгаралдың — «Совет Армиязың тергиинин» болгаш өске-даа спортчу хөрек демдектерлиг халажын келгенинин соонда эгелээп. Төрээн чуртунуң телептиг камгалакчызы турганы ышкаш, тайбың ажыл-херээн ол база-ла ындыг шалыпчы, алдар-макталдыг иш-биле уламчылап киришкен.

Ажылга тудунгур, ак сеткилдиг, эш-өөрү-биле найыралдыг, ээлдек-эвилең, хөй-ниити ажыдымга идепкейлиг ооң коллективиниң хүндүткелии чаалап ап, онаашкан ажылдаан кызымак болгаш техниктиг билиг-мергежилдерни шиңгээдип алырынга чүткүлдүг ажылдап турган. Күш-ажылчы намдарының баштайгы хүнүнден эгелээп-ле ооң шилип алган тускай мергежили — слесарь-моторист. Кедээ ажыл-агыйның янзы-бүрү маркалыг нарын машина, тракторларының шимчедикчилериниң «чүлду-чүрээн суйбан», оларның «хоочураан аарыгларын» ол эде кылып, эки септеп чаңчыккан.

Ынчаарда ооң ажылдап турганы «Сельхозтехниканың» Тес-Хем салбырының удуртукчулары, инженерлери аныяк слесарь-мотористиң ажылынга бедик харыысалгалын, дружулгалыг эштериниң өөренин, ажылынга дүрген мергежин орарын көргеш, үш чыл ажылдаан соонда ону «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынынче шилчиткеп.

Шынап-ла, ол үеде ажылы чаа шуудан чоруп орган улуг септелге организациязының найысылалда төп каттыжышкынынга бедик мергежилдиг септекчи кадрлар пететтинип турган. Ол үеде көдээ ажыл-агый техниказы чыл келген тудум улам сайзыран, бедик будүрүкчүлүг чаа маркалыг тракторлар, комбайнар, кедээ ажыл-агый машиналары-биле хандыртынып турган. Оларның техниктиг ажаалда-хайгаарал, септелгезин кылыры база улам хаяы, хөй талалыг апарган. Ынчангаш техниктиг билиглиг ажылчын кадрларны негеп келгени-даа таварылга эвес.

Ам Боданнı Түлүшович Даржай — 14 чыл ажыг күш-ажыл стажтыг дүржулгалыг слесарь-моторист, идепкейлиг хөй-ниитичи. Амгы үеде ооң бригадазы К-700, К-701 маркалыг күүлүг тракторларның моторларын септеп, ай, квартал планнарын күүседип турар.

А. Боданнı боду бригадазында хөй нациналдыг эштери — тывалар Петр Оюн, Дугар-оол Ховалыг, Валерий Сендажы, бригадир украин Станислав Лупевич, дагдыныкчы, күш-ажылдың хоочуну орус нациналдыг Василий Тимофеевич Надежкин олар ышкаш «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик аттың эдилекчизи. Ол хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы чиик хептер даараар бригадазыны Анна Александровна Симина билдидиг удуртуп, бо цехтиң мурнакчы ижинге төлептиг үлүг-хүүзүн киирген болуп турар.

Бо эргеледдиң Шивилиг, Эәрбек, Хадыңда тургускан хүлээп алыр пунктуларның ажылы база макталдыг. Кедээде чурттап, ажылдап турар чонунуң киирген чагыгларын хүлээп ап, оларны ёй шаанда кылдыртып, эәлеринге чогуур үезинде эгидип берип турар.

Туранда Бии-Хем районнуң будүрүлге эргелелиниң 1982 чылда алган социалистиг хүлээлгези мындыг: чыл планын декабрь 25-те бүрүн күүседир. Ол ышкаш кедээнин чурттакчыларынга 210 мун рубльнин ачы-дузазын чедирир сорулганы салган. Ону айыткан хүүсаазында күүседир дээрзин бирги чартык чылда күүсеттинген ажыл-херек бадыткап болур. Ол дээрге бистиң чурттувустуң юбилейинге төлептиг күш-ажылчы белек-тир.

В. МААДЫР-ООЛ.

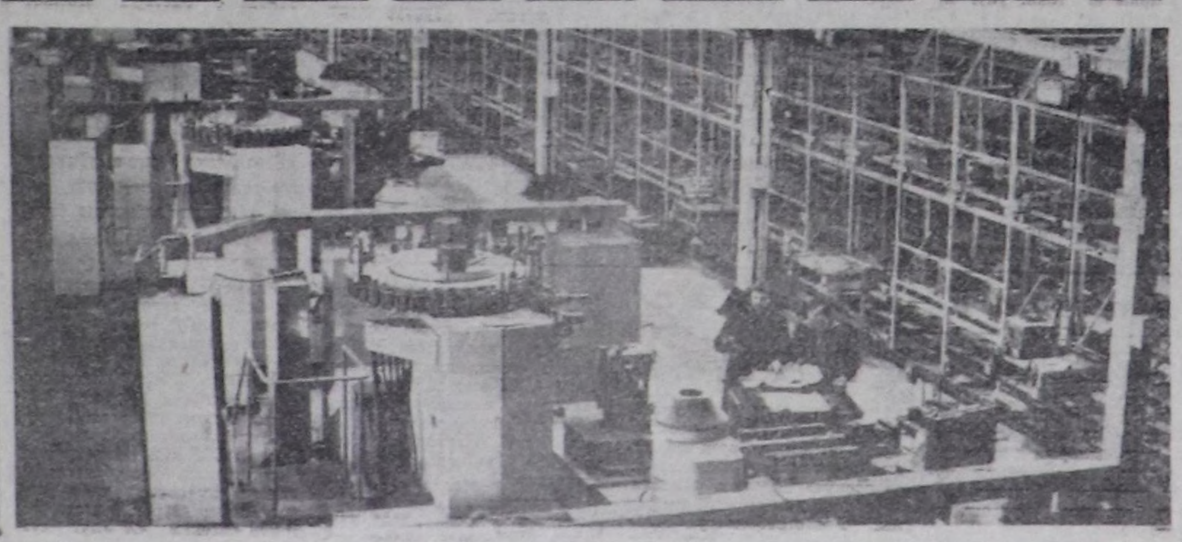

Вильюстуң «Жальгирис» дээр станок кылыр заводунда демир кезер болгаш чондурар станоктарга эптээр корпустуг кезектерни чазап кылыр автоматтыг шугумну тургускаш, ажылдадып эгелээн. Ону ажыглаары ажыл кандыг-даа нарын болза, күш-ажылдың бүлүрүкчүлүүн ийи-үш катап бедидер арганы берген.

ЧУРУКТА: автомат кужубиле ажылдаар чаа шугум.
В. ГУЛЕВИЧИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХЕМЧИЛЕР—АВГУСТУҢ ҮЛҮҮНДЕ

Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң хемчилери бо хүннерде августуң үлүүнде ажылдап турар. Ажиндириишкин эгелээшиниден бээр коллектив Тожу районче болгаш чурттакчыдыг өске-даа пунктуларже улус ажыл-агыйынга керектиг чүктерни сөөртүр талазы-биле планныг онаалдаларын ажыр күүседип келген.

Пассажирлер аргыштырылгазының планын база ажырган. Теплоходтар командалары амгы үеде Ырбандан ыяш салдадып бадырарыче кол кичээнгейни уландырган. Бо аразының суг оруу кончуг берге. Хүт ужарын база таварыыр. Ажыл ындыг берге болза-даа, хемчилер он ийи мун кубометр ыяшты Кызылда салдадып эккелген. Бо көргүзүг эрткен чылдың бо үезинден хөй.

Ам хемчилериниң мурнунда Саян-Шушенск суг хөөлбээн шиңгээдип алырын эгелээр сорулгалар туруп турар.

Политэкономиктиг өөредилге

АМДЫГААШТАН БЕЛЕТКЕНИР

Политиктиг чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң 1981—1982 өөредилге чылын Чөөп-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң коммунистери, комсомолчулары болгаш ажылчыннары багай эвес түңнелдерлиг дооскан.

Өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда партком «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдарының дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын хажык чок күүседириниң талазы-биле айтырыгны чугаалажып, ук доктаалды база катап сайгарып көрген. Эрткен өөредилге чылында политэкономиктиг өөредилгениң школаларында 507 кижи, оларның 89,6 хуузу коммунистер, 73,5 хуузу комсомолчу аныяктар өөренген.

СЭКП ТК-ның үстүнде адаанывыс доктаалын баштайгы кичээлдерге бүгү школалар өөренген.

Партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларында кичээлдерниң эртии турар байдалын доктаамал контрольга алыр комиссияны партком кежигүнүнериннден тургускан, хынаалданы план ёзугаар чорудуп келген. Ооң түңнелинде школа бүрүзү өөредилге программазын шиңгээдип алганын түңнел кичээлдер бадыткаан. Өөредилгениң чедиишкини ооң удуртукчузунда —пропагандисте. Пропагандист бүрүзү боттарының харыысалгалыг ажылын ак сеткилдиг күүседип, өөредилгеге эки түңнелдерни чедип алган. Оон чижээнге, марксизм-ленинизмниң үндезиниерин өөренир школаның пропагандизи М. Ч. Монгуш, совхозтуң специалистериниң ортузунда экономиктиг өөредилгенин пропагандизи М. В. Кызыл-оол оларны адап болур. Бо аныяк пропагандистер дыңнакчыларынга болгаш боттарынга негелдеги бедик деңнелге тургузуп, дыңнакчы бүгүдезин политэкономиктиг быжыг билиг-биле чепсегээр дээш тура-соруктуг ажылдап келген.

Совхозта шупту 678 ажылчын бар, оларның 507-зи азы 78 хуузу политэкономиктиг өөредилгеже хаара туттунган. Билиг-мергежилий политэкономиктиг билиглер-биле чепсегеп, кичээлдерге активчи болуру кижини бүгү тала-биле кижизидер, даанган ажыл-херээнге харыысалгазын бедидер чүве-дир дээрзин дыңнакчы бүрүзү билир апарган.

Совхозта политиктиг чырыдыышкынның болгаш экономиктиг өөредилгениң тускай кабинедин дерип кылган. Ол ам пропагандистерниң, дыңнакчыларның кичээлге белеткенир, арга-сүме айтырып киреп чери апарган.

Экономиктиг билиглер школазынга 201 кижи өөренип кыштаан. Оларның дыңнакчылары Шык-Бажы, Дөң-Терек сүт-бараан ферманың саанчылары, ажылчыннары болгаш Дагыр-Шеми, Улуг-Хову, Ак-Хая хойжу бригадаларының малчыннары болуп турар.

Пропагандистер көдээ ажылагыйның тускай эртемниглери Т. Д. Куулар, Л. Н. Ооржак олар экономиктиг билиглер-биле чергелештир зооветөөредилгени эрттирип турар. Дагыр-Шеми хойжу бригадада экономиктиг билиглер школазының дыңнакчыларындан 42 кижи зачёттарны билет бүзугаар эки дужаараан. Оларның иштиндеп 5 кижи класкы бедиткеп. Малчын Очур-оол Чадамбаевич Монгуш 1 класстың, хойжулар Сонай-оол Сарыглар, Лама-Сюрюн Куулар, Валентина Ооржак, Бера Сарыгдар олар II класстың малчыннары болган.

Өөредилге чылынга бедиткелди түңнел кичээлдер соонда эгелеп, дыңнакчыларның дапсызын чыгып, пропагандистерни тодараткан бис. Белеткел ажылы уламчылап турар.

Г. КАНЧЫЫР-ООЛ.
«Чыраа-Бажы» совхозтуң парком секретары.

ХАНДЫР АНАЛИЗТЭЭР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) база май (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың министерстволары, ведомстволары, Кызыл хоорк үүскомнар, райкүүскомнар чогуур хемчегларин алганының түңнелинде январь—июнь айларда үлетшүр продукциязын сайгарарының чартык чыл планы 103,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 102,4 хуу күүсеттингенин, эрткен чылдың ол үезинге децизээрге, сайгартынган продукцияның хемчээли өскенин, продукцияның бот-үнези планга удур элээн чиигээнин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели демдеглээн. Культура-амыдырал бараанарын бүдүрииниң планы 100 хуу, ыт бүдүрииниң планы 115,6 хуу, мал үзү бүдүрери 119,4 хуу, чалаң сүт продуктулары бүдүрери 102,8 хуу күүсеттингенин.

Республиканың совхозтары чартык чылда мал болгаш куш садарының планын 117,7 хуу, сүттү 105 хуу, дүктү 140,8 хуу, чуургана 146,3 хуу күүсеткен. Оларның хемчээли эрткен чылдың ол үезиндеи көвүдээн.

Тудуг организациялары эрткен чылдың бирги чартыынан хөй капитал салыышкынарыны, оон иштинде чурттарга тудуунга 14,1 хуунү, черчер Советтериниң объектилериниң тудуунга 22,4 хуунү, коммунал ажыл-агыйга 15,6 хуунү хөйүү шиңгээдип алган. Чурттарга тудуунга күрүнениң капитал салыышкынарының чартык чыл планы 102 хуу, оон иштинде көдээ ажыл-агыйга чурттарга тудуунга 108,2 хуу күүсеттингеи.

Ниити ажыглалдыг автотранспорту чүүк сөөртүлгезиниң чартык чыл планын 100,9 хуу, пассажирлер аргыштырын 100 хуу күүсеткен. Хем болгаш агаар транспорту чүүк сөөртүлгезиниң планнарын база күүсеткеи. Бараан саарылгазының чартык чыл планы, ниити чемненилгени киириштир 102,1 хуу, чонга амыдырал ачы-дузазы чедиреринің сайгарылгазы 103,9 хуу күүсеттингеи.

Тыва АССР-ниң Күрүне бюджеди бирги чартык чылда оруглар талазы-биле 102,9 хуу күүсеттинген. Оруглар планы бүгү үнер дөстерден күүсеттинген. Бүгү районнарның, Кызыл хоорайның бюджеттериниң оруглары күүсеттинген. Тожу, Чөөн-Хемчик райкүүскомнар бюджеттиң оруглазын бүгү үнер дөстерден хандырган.

Моон-биле чергелештир чамдык министерстволар, ведомстволар, райкүүскомнар болгаш элээн хөй тудуг организацияларга болгаш бүдүргелер чамдык чугула көргүзүглер талазы-биле планныг даалгаларны күүседиринге хожудаашкыннарны болдурган дээрээн Министрлер Чөвүдели демдеглээн. Түүйбу, чыын эштээр демир-бетон кылыглар бүдүрииниң чартык чыл планнары күүсеттинмээн. Чурт үлетшүр эргелели, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик райкүүскомнар Чадаанага, Туранга түүйбу бүдүрерин организаставаан. Улуг-Хем ыяш үлетшүр ажыл-агыйы, ИХМ-ниң бүдүргелери тудуг ыяжы сөөртүрүнүң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүргелери тудуг ыяжы сөөртүрүнүң, дилиг материалдары бүдүрииниң планнарын күүсетпээнер.

Аъш-чем үлетшүр министерствозу, Чөөн-Хемчик, Таңды райкүүскомнар хлеб болгаш хлеб продуктулар бүдүрииниң планын, Ак-Довурак, Бай-Хаак хлеб заводтары, Шуурмактың, Тураниың ыяш белеткээр пунктулары, демир-бетон кылыглар заводу, Элегес-Аксының түүйбу заводу күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээн.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, совхозтарда инектен ортумак сүт саалдазы кудулаан, ынчангаш сүттү бүдүрери болгаш күрүнеге садары база эвээжээн. Ол-ла үеге деңнээрге, бода болгаш шээр малдың баш саны эвээжээн.

Тудуг организациялары 9,8 млн. рубльди чедир шиңгээдип абаанындан, капитал салыышкынның чартык чыл планын күүседирин хандырбаан. Чурттагга тудуглардың ажыглалга киириериниң планы күүсеттинмээн. Чырыдыышкынның, кадык камгалалының объектилери онза багай тутунуп турар. «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва көдээ тудуг», «Тыва суг тудуг» трестер керээлиг ажылдарның чартык чыл планын күүсетпээн.

Кызыл хоорайның № 3 АТБ-зи, Хову-Аксының АТБ-зи чүүк сөөртүлгезиниң чартык чыл планын күүсетпээн. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу көдээ черлерге амыдырал ачы-дуза чедиреринің планын, ооң иштинде Тожу, Бай-Тайга, Таңды, Эрзин районнар күүсетпээн.

Чамдык министерстволар, ведомстволар болгаш райкүүскомнар бюджетке киирер хүлээлгезин күүсетпээн будурүлгелерин болгаш организацияларын контрольдаарын болгаш удуртуруп кошкаткан. Респотребсоюзтуң, Садыг министерствозунуң садыг организацияларының пөс-таавы, идик, трикотаж кылыгларга фондуларын чедир шиңгээтпээнинден 261 мүң рубль саарылга үндүрүү бюджетке кирбээн. Барыын-Хемчик, Таңды, Тес-Хем райкүүскомнар күрүне орулгазының планын шынар чок күүсеткеи.

Бирги чартык чылда Садыг министерствозунуң будүргүлгериинден элээн хөй самчыгдалдар, дудагдалдар болгаш материалдыг үнелиг түүлдериниң дудагдалдары илереэн болгаш эрткен чылдың ол үезинден 28 катап өскен. Респотребсоюз системазында ийи катап өскен. Чамдык министерстволарының, ведомстволарының эргелелдериниң удуртукчулары штат-смет чурумун хажыдып турар. «Тыва тудуг» трестиң адырларында штаттан ажыр 23 ажылдакчыны тудуп, ажыл төлевирин 26 мүң рубльге ажыр чарыгдаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели үстүнде байдалдарны бүгү талалыг чугаалажып көргеш, бирги чартык чылда будүрүлгелериниң, организацияларының сан-хөө-ажылагый ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ханызы-биле анализтеп көргеш, оларның түңнелдерин коллегиязының, техчөвүлелдериниң, райхоорк үүскомнарның хуралдарынга, коллективтериниң будүрүлге хуралдарынга чугаалажып көөрүн, илереттинген четпестерни чайладыры-биле чогуур хемчегларни боттандырарын болгаш планныг даалгаларны база социалистиг үлээлгелерни ыяап-ла күүседиринче ажылчы хоннарны мобилизастаарын министерстволарга, ведомстволарга, райкүүскомнарга, Кызыл хоорк үүскомга, будүрүлгелериниң, тулуг организацияларының удуртукчуларынга дагзын турар доктаалды хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Ф. КАСТРОНУҢ ЧУГААЗЫ

ГАВАНА. Национал тура халышкын хүнү—Фидель Кастро -баштаан бөлүк революсчуларның Монкада казармазын штурмиаанының 29 чылынга тураскаатқан бүгү улустуң байырлалы Баямо хоорайга (Гранма можу) массалыг митинг-биле доозулган. Америк дипте бирги социалистиг революцияның тиилелгезинче орукту ажыктан болуушкунну байырлаары хөсталганың ортулуунун чонунун чангыс эвинин, Коммунистиг партияны долгандыр оларның сырый каттышканының кескү илеээшкинин болган.

Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелинин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро митингиге чүве чугаалаан, социализм тургузуушкунунга чурттун кайгамчыктыг чедиишкиннериниг доктаараан.

Чигир үнүжүнүң ажаалдазының болгаш болбаазырадылгазының доозулганы чурттун ээ-не чедиишкинниг түүлдериин бирээзи болган. 8,2 миллион тонна ажыг чигир чигээдин бүдүрген. Делегей рыногунга ол продуктунун ээ-не чавыс өртектиин демдеглээш, чигирниң кол кезээн Совет Эвилелинче болгаш социалистиг өске-даа чурттарга чөптүг өртек-биле садыш үндүрүн туларын ол демдеглээн. Социалистиг чурттарның рыногу перспективтиг, амгы үеде Кубаның бүгү бараан саарылгазының 80 хуузун ол эзлеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның, үлетшүр, транспорттуң чугула адырларының ишчилери чартык чыл планын ажыр күүсетккенин, чурттагга тудуунун, чырыдыышкын системазының чедиишкинниг хөгжээнин Ф. Кастро дыңнаткан. Чоннуң айда ортумак шалыны чылда 6,4 хуу өскен.

Оон-биле кады чуртта чамдык бергелерге Ф. Кастро доктаагаш, ылангыя АКШ-тың ыйыышкынының уржуундан никель саарылгазында бергелерни айыткан. Рейганның администрациязының агрессчи политиказы турза-даа даштыкы туризм чуртка элээн хөй валюта акша киирип алыр арганы берип турар.

Ф. Кастро бодунуң чугаазының хөй кезиин делегейнин экономиктиг болгаш политиктиг байдалынче углалыгган. Империализм улам дүржөк болгаш агрессчи апар чыдарын ол медегээн. Капиталистиг күрүделериин төөгүде ээ-не ханы кризистерниң бирээзин чүктеп турары хөгжүн орар чурттарга багай салдарлыг болуп турар. Капитализм чурттары боттарының чидиг айтырыгларын хөгжүн орар чурттарга чүктедирин оралдажып турар. Хөгжүп орар чурттар боттарының даштыкыже үндүр садар продукциязының чавыс өртектининн, 500 миллиард ажыг доллар хемчээлдиг аажок улуг дөштыкы өрелиининн, чээли болгаш кредит хөөзүйүн улгатканының, даштыкы бараанның өртээнин улгалып турарының шыдажыр аргажок аар-бергелеринге таваржып турар.

Рейганның администрациязының хоозун даштыкы политиказының түңнелинде делегей байдалы доктаамал чидигленип турарын Ф. Кастро Айыткан. Империализмнин делегейге тергиидээшкинче чүткүлү, оон делегей жандармы болуп турар ролю, АКШ-тың өөскүүн турары чепсегленишкинни эңдере будүрүп турар чорук тайбынга ээ-не айыллыг болуп турарының чижектерин ол чугаалаан.

Бистин улузувус лайынны күзевейн турар болгаш тайбыче чүткулдүглер деп куба улуртукчу медеглээн. Бистер Иран биле Иракты араазында, тоң Америкада, Африканың мурнуу чүгүнде месилдежилгелерни тайбың арга-биле шиитпирлээри дээш туржуп турар бис. Ынчалза-даа бистер айыылдыг кыжаныышкыннарга дүжүп бербес бис. Куба моон-даа соңгаар тайбың дээш демисежир, делегейге болдуның хүлээлгелерин, интернационалчы хүлээлгезин күүседирлер.

Куба шериглерни Анголаның девискээринден үндүрүп деп АКШ-тың негелделеринге хамаарыштыр Ф. Кастро мынча дээн: кажан Анголада интервенциянын айыылы чидерге, империализмниң чөнгээлээшкиннери болгаш чалча организацияларга дузалаар чоруу соксаарга чүгле ынчан Куба Анголаның чазаа-биле дүгүржулга ёзугаар бодунуң шерини чоорту үндүрериниче кирер апаар. Бир авес интервентилер Анголаның девискээринче хаңылап кирип туруп баар болза, Куба шериглер расистерге болгаш саттыныкчыларга удур эрес-маалырлыг, быжыг туруш-биле демисежир апаар деп ол сагындырган.

Чурттуң мурнунда сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри Төрээн чурттуң хамаарышпас чоруу дээш демиседчилерниң тураскаалын сактып ёзулаарының ээ экзи аргазы болуруи куба улуртукчу түңнелинде чугаалаан.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Карагылай бөөри билек-ле, израиль ужар-хемелер чырыдар бомбаларны ажыглап алгаш, Барыын Бейруттуң мурнуу районнарының кырынга ужудуушкуннарын катап эгелеп турар. Чурттагганың Факхани, Кола, Сабра деп лагери бомбалаашкыннарга база катап таварышкан. Он-он таңбын чурттакчылар өлген болгаш балыгланган, хоорайның хөй-хөй бажыннары олар-биле кады Факхани районунда өскүстер турар бажың бузулган. Агаардан халдаашкын соонда курган черден болгаш далайдан боолаашкыннар эгелээн. Он июль 26-ның барыын бүгү дүнезинде үргүлчүлээн. Мурнуу Ливандан дескен кижилериң турар кварталдары боолаашкынга таварышкан. Дүне када израиль шериг катерлери ярикче чоокшулаарын оралдашкан, ынчалза-даа удурлажышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш ливан национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отряттарының удур боолаашкынларынга таварышкан, дедир чоруур ужурга таварышкан.

Командылаал черинин санаанын ёзугаар алырга, дүне када артиллерия болгаш ракета-биле удур-дедир аткылажышкын үезинде УПШ-НПК-ның каттышкан күштери Бейруттуң Шүэйфат дээр хоорай чоогунда израильдерниң быжыглаттынган черин, а ол ышкаш дайзынның элээн хөй шериг автомашиналарын узуткаар аргалыг болган. Израильдерден он кижи өлген болгаш он беш кижи балыгланган.

Июль 27-ниң эртенинде израиль солдаттар ливан найысылалдын бүзөлеткен барыын талакы секторунче электри энергизазын болгаш суг дамчыдарын үш удаа үскеннер. Ындыг үүлгедишкинии моон-биле алдыгы хүнде үргүлчүлеп турар израиль ужар-хемелериин бомбалаашкыннарын болгаш артиллерияларының боолаашкынларының үезинде кылган.

ВАФА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, дайзының артында хөделип турар патриоттар отрядтары июль 25-тен 26-же дүнезинде Бекаа оргулаажының барыын кезээнде израильдерниң туружунче шаан халдааннар. Оон түңнелинде дайзының элээн улуг котаралга таварыштырган.

Барыын Бейрутту долгандыр байдал дыка дүшүүрүлүг боон артышаан.

ДООЗУЛГАН

ТОКИО. (СЭТА). Чурттуң эң улуг профэвилелдериниң кол чөвүлелиниң (СОХИО-нуң) съездизи доозулган. Япон ажылчын аңгының ол авангардчы организациязының 4,6 млн. кежигүннерин төлээлээн 600 ажыг делегат профэвилелдериниң чугула сорулгаларын чугаалажып, 1982 чылда ажыл-чорудулганың угланыышкынын чүүлдүг деп көрген.

«ЭЧИС СОРУЛГАВЫС—УЛУСТУ БҮРҮН ХОСТААРЫ»

САН-ТОМЕ. (СЭТА-ның корр.). Бистиң ең чоок эчис сорулгавыс—Сан-Томе болгаш Принсипи Демократтыг Республиканың (СТПДР) улузун долузу-биле хостаары, экономиказын шалыпкын ёзу-биле кедүрүп, чаа ниитилелдиң үндезиннерин тургузары-биле чедип алыры болур деп, чурттун чер болгаш мал ажылынын министри Арлинду Браганса Гомеш СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга чугаалаан.

Бистиң чуртувус португали колонизаторлардан ээ-не хожуланган экономиканы салган алган деп ол айыткан. Хамаарышпас чорукту чаалап алырының мурнунда 40 португали фермерлер 85 мүң гектар көдээ ажыл-агый шөлдерин эзлеп турда, 11 мүң сан-томи тараачын өг-бүлелерге чүгле 5 мүң гектар чер онаажын турган. Кедээнин он-он мүң чурттакчылары шуут-ла чер чок болгаш ак кештир чер эзлеринге хүн санында хөлечиктеп, ядыы-түрекги чурттан чорааннар.

Хамаарышпас чорукту чаалап алганының соонда байларның делгем шөлдерин хавырган болгаш оларга үндезилээш, күрүне ажыл-агыйларын тургускан. Чуртта ниити шөлү 84,7 мүң га черде ындыг 15 ажыл-агыйлар тургустунган. Олар чуртта бүдүрүп турар бүгү көдээ ажыл-агый продукциязының 90 хуузун берип турар

Бистер көдээ ажыл-агыйны планга үндезилеп хөгжүдерин орааллажып турар бис деп, министр чугаалаан. 1981 чылда ССРЭ-нин Курпланың специалистериниң дузаламчызы-биле СТПДР-ниң 1982-1985 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүдезининң кол-кол угланыышкынарын ажыдап кылган, ону амгы үеде амыдырала боттандырып турар.

Н. СЕМЕНОВ.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЙЫ ДООЗУЛГАН

Мурнуу Көрейден даштыкы шериглерни үндүрер болгаш демократтыг тайбың үндезинге чүртүн каттыштырар дээш көрей улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының айының бистин чүртүвүста доозулганы-биле холбаштыр Москваның Пресняда машина тудуушкун заводунга митинг болган.

Айның программазынга дүүштүр совет хөй-ниити төлээлекчилериниң митингилери болгаш хурадары ол ышкаш Ленинградка, Киевке, Хабаровскиге, Владивостокка, Тындага болгаш өске-даа хоорайларга болган.

Көрей чартык ортулуктуң девискээринден даштыкы шериглерни үндүрерин, дашкаартан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка, тайбың болгаш хамаарышпас чоруктуң байдалдарында чүртүн каттыштырарын чедип алыр деп көрей улустуң дүрүм ёзугаар чүткүлүн совет кижилериин быжыг-биле деткип турарын чүве чугаалааннар демдеглээн. Көрейниң Совгу болгаш Мурнуу чүктеринин харылзааларын чогумчударынче база оларны каттыштырарынга шаптыктыг сеулчу ёзу-чурумнун чонга удур политиказын шиитпирлиг бүрүү шапкан.

Көрей Улус-Демократтыг Республика-биле кызыгаарлашкак Хасан станцияга болган эп-сеткил каттыштырылгазының интернационалчы митингизинге Көрейниң демир-оруктучуларының өмүнээзинден Со Тек Дин чүве чугаалаан. Оон чүртүнга ССРЭ-нин көргүзүп турар дузаламчызы дээш совет өнүктерге ол өөрүн четтириишкинниң сестерин ол чугаалап, ийи чүртүн аразында найырал быжыгын, хөгжүүр дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Социализм тургузуушкунунга көрей улустуң чедиишкиннериниң дугайын тоожуп көргүскен делгелгелерни айның хүннеринде организастаан.

БУДР-ниң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Зин Си Гын митинг киржикчилеринге кино көрүлдезин организастаан.

ЧЕДИ ЧЫЛ ОЮН ТАВАРЫШТЫР

БРЮССЕЛЬ. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Делегей комитединиң секретариады Хельсинкиге ниити-европа чөвүлел хуралының Түңнел актызынга ат салганындан бөөр чеди чыл оюнга холбаштыр медеглел үндүрген. Шериг талазы-биле дүшкүүредиг чорукту болгаш улурланыштыр туржушкунуну олуллезининң амгы үезинде Түңнел акт чавырылдырыышкынны уламчылаарынга быжыг үндезин болган турүп болур, ынчангаш чогуур тура-сорук болгаш шиитпирлиг чорук барда, тайбының болгаш айыыл чок чоруктун айтырыглары-биле сагышсыраан бүгү-ле кижилер анза даянып болур деп ол медеглелде чугаалаан.

Түңнел актының текизин кайы-даа хүн дагын-дагын көөрү, оон түдуш харылзаалының билири база оон бүгү негелделерин болгаш принциптерин боттарының харылзаа байландарынга удуртулга болдурар ужурлуг киржикчи күрүнелер ол бүгүнү амыдырала боттандырар дээш улуг күжениишкиннерин салыры эргежок чугула. Бо талазы-биле алырга, ажылын 1982 чылдың ноябрьда дагын эгелээр Мадрид ужурашыышкыны онза чугула ужур-дузалыг.

Боо-чепсекти эндере будүрерин соксалыр, ылангыя адролуг чепсекти немей естүрерин доп-дораан шеглээрин, чоорту кызырарын болгаш шуут узуткаарын ажок улуг массалыг чыскаалдарга негеп турар европейжи болгаш америк хөй-ниитинин шиитпирлиг чоруу дүшкүүредиг чорукту чавырылдырарын уламчылаарынга база быжыг тепкиш болуп турар деп медегээлде чугаалаан. Демисежир үнүүшкүннериниң күжү, бир авес олар моон соңгаар улам быжыгып, бадыткаттынар болза, чазактарның политиктиг тура-соруунга, кижи төрелгетеннин келир үези хамаарыжыр апаар шиитпирлерни ажылдап кылырынга шиитпирлиг салдарны чедирип шылаар деп медеглелдиң түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

АУДП ТК-ның пленуму

КАБУЛ. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының калбак IX пленуму аңаа болган.

АУДП ТК-ның килдистериниң эргелекчилери болгаш оларның оралакчылары, АУДП-ниң можу комитеттериниң секретарылары, АДР-ниң чепсектиг күштеринге, хөй-ниити организацияларынга агитация болгаш пропаганда дээш харыысалгалыг кижилер, массалыг информация чепсектеринин төлээлекчилери пленумнуң ажылынга киришкен.

Массаларның ортузунга политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле партияның соруулгаларын пленумга чугаалашкан. АУДП ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль кол илеткелди кылган.

Илеткелди чугаалашканының соонда пленумнуң киржикчилери доктаал хүлээп алган. Массаларның ортузунга политиктиг ажыллың кол утказы АДР-ниң партиязының болгаш чазаанның политиказын, чуртта чорудуп турар экономиктиг, социал болгаш культурлуг чаартылгаларның алыс утказын ханы тайылбырлаары болгаш пропагандалаары, контрреволюцияның чонга удур ажыл-чорудулгазын сойгалап илередиири болуур деп доктаалда чугаалаан.

Чоннуң ортузунга политиктиг ажылды күштелдирериниң ең чугула негелдези—партияның бодунуң хүрээлениин сырый каттыштырары болур деп документтеде демдеглээн.

Массалар-биле политиктиг ажылды чорударда чоннуң янзы-бүрү кезектериниң болгаш бөлүктериниң онзагай түүлдерин барымдаалаарын, чүртүн бүгү националларының болгаш аймак улустарының национал база культура талазы-биле үнелиг түүлдерин хумагалап, оларның шажынчы үзел-бодалдарын хүндүлеп көөрүн пленумнуң киржикчилери эргежок чугула деп айыткан, АДР-ниң партиязының болгаш партиязының чарлаан принциптери ону негеп турар.

АДР-ниң массалыг хөй-ниити организацияларының — Национал ада-чурт фронтузунуң, профэвилелдериниң, аныяктар болгаш хереженнер организацияларының чүртүн политиктиг амыдыралынга ролюн база ужур-дузазын бедидеринин эргежок чугулазын доктументиле онзалап демдеглээн. Бүгү хөй-ниити организацияларны база боттарының хүрээлениин доктаамал быжыглап, дайынчы каннайышкынын бедидер ужурлуг деп доктаалда чугаалаан.

(СЭТА).

ЛИВАН. Араатанзыг америк чепсектерни — шариктиг, фосфоразуг, частыр бомбаларны, напалмны, хораннаар будумелдерни АКШ-тан хөйү-биле алгаш, тайбың чүртакчыларны — хереженнерни, бичии уругларны, кыргаанарны-даа тоовайн, араатанзыг ёзу-биле өлүрүп турар.

ЧУРУКТА: Ливанда израиль геноцидже таварышканнар. СЭТА-ның фотохрониказы.

ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР, ДЫҢНАДЫГЛАР

НАЦИОНАЛ ХУРАЛДА

ПАРИЖ. Франциязын национал хуралы чазактың хообулу төлевилелин чугаалажып эгелээн болгаш мында муниципалдар сонгуулдарынга ааа системадарны тургузарын айтып турар.

Бир авес моон мурнунда муниципалдыг чөвүлекчилерин мажоритарлыг система-биле (хөй талапы барымдаалап) чорудуп турган болаа, ам ону каттышкан мажоритарлыг-пропорционалдыг төлээлээшкин-биле кылыр деп турар. Ол чаартылга эвээш санныг партияларга муниципалдыг чөвүлелдерге төлээлеттирип кирер болгаш эргечагырганың чер-чер организарынга хөй кезиин эзлээр аргазын хандырып болур.

Француз Компартия муниципалдыг сонгуулларга деп сан-биле төлээлеттирииниң элементилерин ажыглаар дугайында чазактың ажылдан кылган хообулу төлевилелин таарымчалыг деп көргеш, ол чуртка ниитилел амыдыралын демократчыдазы чүүк сөөртүлгезиниң чартык чыл планын күүсетпээн. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу көдээ черлерге амыдырал ачы-дуза чедиреринің планын, ооң иштинде Тожу, Бай-Тайга, Таңды, Эрзин районнар күүсетпээн.

Чамдык министерстволар, ведомстволар болгаш райкүүскомнар бюджетке киирер хүлээлгезин күүсетпээн будүрүлгелерин болгаш организацияларын контрольдаарын болгаш удуртуруп кошкаткан. Респотребсоюзтуң, Садыг министерствозунуң садыг организацияларының пөс-таавы, идик, трикотаж кылыгларга фондуларын чедир шиңгээтпээнинден 261 мүң рубль саарылга үндүрүү бюджетке кирбээн. Барыын-Хемчик, Таңды, Тес-Хем райкүүскомнар күрүне орулгазының планын шынар чок күүсеткеи.

Бирги чартык чылда Садыг министерствозунуң будүрүлгелериинден элээн хөй самчыгдалдар, дудагдалдар болгаш материалдыг үнелиг түүлдериниң дудагдалдары илереэн болгаш эрткен чылдың ол үезинден 28 катап өскен. Респотребсоюз системазында ийи катап өскен. Чамдык министерстволарының, ведомстволарының эргелелдериниң удуртукчулары штат-смет чурумун хажыдып турар. «Тыва тудуг» трестиң адырларында штаттан ажыр 23 ажылдакчыны тудуп, ажыл төлевирин 26 мүң рубльге ажыр чарыгдаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели үстүнде байдалдарны бүгү талалыг чугаалажып көргеш, бирги чартык чылда будүрүлгелериниң, организацияларының сан-хөө-ажылагый ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ханызы-биле анализтеп көргеш, оларның түңнелдерин коллегиязының, техчөвүлелдериниң, райхоорк үүскомнарның хуралдарынга, коллективтериниң будүрүлге хуралдарынга чугаалажып көөрүн, илереттинген четпестерни чайладыры-биле чогуур хемчегларни боттандырарын болгаш планныг даалгаларны база социалистиг үлээлгелерни ыяап-ла күүседиринче ажылчы хоннарны мобилизастаарын министерстволарга, ведомстволарга, райкүүскомнарга, Кызыл хоорк үүскомга, будүрүлгелериниң, тулуг организацияларының удуртукчуларынга дагзын турар доктаалды хүлээп алган.

ЧЕПСЕКТИ ЭНДЕРЕ

БУДЕРЕРИН СОКСАЛЫР

Боо-чепсекти эндере будүрерин соксалыр, ылангыя адролуг чепсекти немей естүрерин доп-дораан шеглээрин, чоорту кызырарын болгаш шуут узуткаарын ажок улуг массалыг чыскаалдарга негеп турар европейжи болгаш америк хөй-ниитинин шиитпирлиг чоруу дүшкүүредиг чорукту чавырылдырарын уламчылаарынга база быжыг тепкиш болуп турар деп медегээлде чугаалаан. Демисежир үнүүшкүннериниң күжү, бир авес олар моон соңгаар улам быжыгып, бадыткаттынар болза, чазактарның политиктиг тура-соруунга, кижи төрелгетеннин келир үези хамаарыжыр апаар шиитпирлерни ажылдап кылырынга шиитпирлиг салдарны чедирип шылаар деп медеглелдиң түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

ЧЕЧЕНСКИЙ ЧЕПСЕК

ЧОК ЗОНА ДЭЭШ

КАНБЕРРА. Австралиянның лейбористиг партиязының удуртукчузунун оралакчызы Л. Боуэн бомбүрзектиң мурнуу талакы чартының ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлаарынче кыйгырган. Делегей айтырыгларының талазы-биле австрали институттун чыжынга од чүве чугаалаан, бир авес лейбористиг чазак эрге-чагырганы холга алыр чүве болза, чогуур дугуржулганы белеткээри-биле мурнуу полушарнеңи чурттарының боттарының девискээрлеринге ядролуг чепсекти чогаадып тургуспас, бүдүрбес, тепевес, садыл албас болгаш сайгара тургуспас хүлээлгелерни чугаалажып көөр ужуралуг.

БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ

АССАМБЛЕЯЗЫ

ВЕНА. Ында кижиниң кырын назылаарының айтырыгларының талазы-биле Бүгү-делегей ассамблеязы ажыттыган. Оон ажылында делегейниң 120 чурттарындан, оон иштинде Совет Эвилелиндеи 2.000 ажыг делегаттар киржип турар. Делегейниң чурттарының хөй кезиинде сөөлгү чылдарда улуг назылыг кижилерниң санының көвүдээни-биле холбаштыг ККО-нуң шиитпирлиг ёзугаар ол ассамблеяны чылдырган. Чыыштың киржикчилери бо талазы-биле экономиктиг, социал, гуманныг, медицина болгаш өскеда айтырыгларны чугаалажып көөрдер. Улуг назылыг кижилерниң социал хандырылгазының, кадык камгалалының, оларны ажылга хүлээп алырының, оларның ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал амыдыралынга киргеи кырын-назылаарының айтырыгларының дутаыында ажылдарның делегей планының төлевилелин көөрдер.

ЭВИЛЕЛДИҢ КОНГРЕЗИ

ХЕЛЬСИНКИ. Хереженнериң делегей эвилелиниң 26-гы конгреси фин найысылалда ажылдап эгелээн. Оон ажылында делегейниң 30 чурттарында — Европадан, Америкадан, Азиядан болгаш Африкадан барган хереженнер организацияларының 200 хире төлээлекчилери киржип турар.

Конгресстиң делегаттары политиктиг болгаш хөй-ниити амыдыралының янзы-бүрү кезектериниң болгаш бөлүктериниң онзагай түүлдерин барымдаалаарын, чүртүн бүгү националларының болгаш аймак улустарының национал база культура талазы-биле үнелиг түүлдерин хумагалап, оларның шажынчы үзел-бодалдарын хүндүлеп көөрүн пленумнуң киржикчилери эргежок чугула деп айыткан, АДР-ниң партиязының болгаш партиязының чарлаан принциптери ону негеп турар.

Делегейде кады ажылдажылга — бүгү-ниитиниң тайбының хандырарының аргазы болур, ынчангаш тайбынлап конгресске шиитпирлээри-биле тургускан айтырыглар хамаарыжыр апаарын организастыг комитеттиң даргазы, Финляндияның төлээлекчизи Б. Маттила ону ажыдып турган чугаалаан.

(СЭТА-ның медээлеринден).

СОМАЛИДЕ БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың администрациязының Могадишонун каржы-каргыс чазаанга боо-чепсекти берип эгелээр дээш шиитпири Сомалиде байдалды дыка шынгыырадыр болгаш ол чуртта месилдежишкинни кадбартыр апаарын Сомалини камгалап алырының демократтыг фронтузунуң (СКДФ) Найробиде чарлаан медеглелинде чугаалап турар.

Барыын чүктүү массалыг информация органнарынга чаа хөгжүн турар чурттарның чаартылгалар кырынче чүткүүн «Совет Эвилелиниң күткүүшкүннериниң» түңнели кылдыр көргүзериң оралдашкан хоонун чулуруушкуннардан СКДФ-тиң медеглелинде бүрүү шапкан. Вашингтонунун ол шиитпири Африкага болгаш бүгү делегейге тайбыцының болгаш айыыл чок чоруктун хөрөзиге улуг уржуктарны таварыштырып болурун документте демдеглээн.

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Сомалиге боо-чепсекти кончуг дурген, хөйү-биле бээр дугайында Вашингтонуун администрациязының шиитпирээри Могадишонун коруи-чурумунун байдалынга аар-бергезинин дугайында хереженнер турарын Франциянын «Матэн» солуну бижээн. АКШ-тың Сомалиге шериг баазаларының барын айыткан, ол солуи, оларны «шалыкын хөлелишкинниң куштери» Индий океанныг, Чоокку Чеер чүгүнүн болгаш Кызыл далайның стратегия талазы-биле чугула районунга ажыглаан турун болурун сагындырган.

Суворов, Кутузов, Александр Невский орденнерни тургусканының 40 чылынга

ДАЙЫНЧЫ ШЫЛГАРАЛ БОЛГАШ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Гитлержи халдакчыларга улур совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының ийиги чылы — 1942 чыл. Дайзың Сталинградче шургүп, халдан турган. Совет шериглер төрээн черинiң базым бүрүзүн маадырлыы-биле камгалап, удур шаап халдаашкынче шилчип, дайзының шериглериниң чылчыш үзүп турган.

Чуртка кончуг берге чогумна ол үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле 1942 чылдың июль 29-та дайынчы операцияларны организастаарынга болгаш удуртурунга шылгарангай ачы-хавыязы болгаш ол операцияларның түңнелиндe чедип алган чедиишкиннери дээш Кызыл Шеригниң командылакчы составын шаңнаары-биле аңгы-аңгы үелерниң алдарлыг орус полководчуларының адын эдилээн дайынчы орденнерни: I, II, III чергелерниң Суворов орденин, I, II чергенiң (III чергези 1943 чылдың февраль 8-те Чарлык-биле тургускан), Кутузов орденин, Александр Невский орденин тургузарын доктаатkан.

Доктаатынган чурум ёзугаар Суворов орден-биле шериглерни эргелеп башкарарының херээнге шылгарангай чедиишкиннери, дайынчы операцияларны тергиин организастааны болгаш ол үеде көргүскени шиитпирлиг база шудургузу дээш Кызыл Шеригниң командирлерин шаңнаар. Кутузов орден-биле фронтуның, армияның, азы түс-түс каттыжышкынының эки ажылдан кылдынган болгаш боттанган операцияларының планы дээш, оон түңнелинде дайзынга аар когаралды чедирген, а совет шериглер боттарының дайынчы аргашпаазын камгалап арттырган болза шаңнаар. Александр Невский орден-биле хууда бодунуң эрес-маадырлыг, дидим чоруун көргүскен болгаш билдилиг удуртугазының ачызында бодунуң кезээниң чедиишкиниг хөделиишкиннерин хандырган командирлерни шаңнаар.

Суворов ордениниң I чергези-биле ниитизи-биле 400 хире кижи шаңнаткан, II чергези-биле — үш муң хире, III чергези-биле дөрт муң ажыг кижи шаңнаткан. Хууда шаңпалдардан аңгыда коллективтиг шаңналдарны база кылган. Ол шаңналдарны шериг каттыжышкыннарынга, түс-түс кезектерге, корабльдерге, шериг-өредилге черлерinге, үлетпүр будүүлгелерниң, түдүг организацияларының болгаш демир-оруктарның коллективтеринге тывыскылаан.

Сталинград чоогунга бүзөлеткен немец-фашистиг шериглерге удур халдаашкынны болгаш оларны чок кылып үзүткаарынга дайынчы операцияларны билдилиг удуртканы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1943 чылдың январь 28-теги Чарлыы-биле Суворов орденниң I чергези-биле Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков, армия генералы А. М. Василевский, артиллерия маршалы Н. Н. Воронов, генерал-полковник К. К. Рокоссовский олар бир дугаарында шаңнаткан.

Танк шериглериниң генерал-майору В. М. Баданов Суворов орденнин II чергезибиле бир дугаар шаңнаткан, а оон командылааны танк корпузу гвардейжи кылдыр эде тургустунган болгаш Таңинский деп хүндүлүг атты алган.

...1942 чылдың декабрь. Фельдмаршал Паулюстуң немец-фашистиг шериглериниң бөлүү Дон биле Волга аразынга мөөннелгеп. Генерал Бадановтуң командылаанының корпустуң танкистери декабрь 17-де дайзының дайынчы туруштарының хапызынче шургүп кирген. Боттарының шериглеринден хоорук хөделзежок, олар дайзының гылычче шиитпирлин-биле үнгеп. 6 хүн дургузунда 300 километрни тулчуп эртип, дайзының чеди мун хире солдаттарын болгап офицерлерин үзүткаан. Паулюстуң шериглериниң бүзөлеткен кол даяныр базазы болур Таңинская станцияже олар декабрь 24-те куштадыр шаап халдаап, оны эдеп апкан. Ынчангаш олар Волга биле Дон аразынга дайзының шериглерин чылча шаварынга улуг салдарны чедирген.

Дайын чылдарында Кутузов орденнин I чергези-биле 700 хире кижи, II чергези-биле— үш муң ажыг, III чергези-биле үш чартык муң хире кижи шаңнаткан. А ол ышкаш хей-хей шериг кезектери, шериг-өредилге черлери, машина тудуунуң, кара металлургиянның болгаш демир-оруктарның будүүлгелери шаңнаткан.

Дайынчы операцияларны билдилиг удуртканы база оон түңнелинде немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1943 чылдың февраль 28-теги Чарлыы-биле Кутузов орденнин I чергезибиле генерал-лейтенант И. В. Галанин болгаш генерал-майор К. Н. Галицкий, а II чергезибиле — генерал-лейтенант В. Ф. Герасименко, генерал-майор П. М. Козлов олар бир дугаарында шаңнаткан.

Александр Невский орденбиле 42 мун кижи шаңнаткан. Дон хемни чедиишкиниг кешкени, кадыг-берге тулчуушкуннарга пементерниң 400 хире солдаттарын болгаш офицерлерин үзүткааны дээш Александр Невский орден-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1942 чылдың ноябрь 5-теги Чарлыы-биле адыгзы батальонуң командирининг дузалакчызы улуг лейтенант И. Н. Рубан болгаш адыгжы батальонуң командири капитан С. П. Цыпулин олар бир дугаарында шаңнаткан. Миномет батареязының командири капитан П. Ф. Майка Александр Невский орден-биле ийи катап шаңнаткан. Баштайгызын 1944 чылдың июль 18-те тулчуушкунга батареязын билдилиг башкарганы дээш, ийигизин ол-ла чылдың сентябрьда алган.

Полководчу орденнер-биле партизаннар каттыжышкынарының командирлери база шаңнаткан. Суворов орденнин I, II чергелери-биле 21 кижи, Кутузов орденнин I, II чергелери-биле 6 кижи шаңнаткан. Герман фашизмге удур ниити демиселге идепкейлиг киржилгезин, эрес-маадырлыг чоруу, шериглерни билдилиг удуртканы дээш Суворов орден-биле 88, Кутузов орден-биле — 105, Александр Невскийнин-биле — 68 даштыкы хамаатылар демделгелеткен, олар 13 чурттарның төлөөлери.

Иван ЗАНДЕЛОВ.
(ПМА).

Бажың ажылдыкымга онаажырыл?

ЫЛГАЛ ТУРБАС

Ургуларым аваазы-биле шыңшың удаан чыдырлар. Ол хүн байырлал эртени чүве. Оттуп келгеш боданып чыдарымга, бөгүн бажынга дежурныйлаар өлчөөм. Тура халаап, ханада азып каан хүн чурумун көөрүмге, шынаңгла мен болдум. Даап-шимээн үндүрбейн, хүлдү, чуундулуг кочалды үндүрүп теккеш, от салып, чем хайындырар саваларны тип кагдым. Шак эрте боорга, чыскаал бетинде эртенги ажылдарны кылып каапгарын планнадым.

Бажың иштиниң чадыгларын дашкаар үндүрүп азып каап, өрөөлдерни шуптузуп кылайтыр чүгаш, эргин кырын чуп турумда, кады ажылдап турарым менден бедик дужаалдыг бир эжим кылаштап келди. Ол мендилешпейн-даа, чүдексингеи чүве дег, ийи эктин кызыпкан кайган тур. «Байырлал-биле, Иван Самалович»— дидим. Ол база-ла «байырлал-биле» — деп харыылаап, «Барып-барып байырлал-хүнүнде, мынча хөй кыстарлыг, улуг дарга кижи шала чуп чыдар»—диди. Ийе, шын, мээң ургуларым беш, олар шупту кыстар чүве. Бөгүн бажында дежурныйлаар өлчөөмдир. Кылыр ажылдарым эрте доозуп аар дээш ынчап тур мен»— деп шынын чугаалаадым.

«Байырлал хүнүнде шала чуур хамаан чок, ол сөөнгектеты тудуп-даа көрбээн чүвемдир» дээш тадыладыр каттырадыр. «Кажан хөөрежир бис, ынчан?»— деп эөрешти. Байыр-чыскаал эрткен соонда, хөөрешкей бис аан, Иван Самалович— дидим. Ол ыыт чок базып чоруптү.

Демги үндүрүп каан чадыгларым кактаап, киирип аар дээш үнүп кээримге, «Байырлал-биле, Иргитович»— деп, мал эмчизи Монгүш уткуй келди. Эжим бичии апкан хевирлиг. Херимде арта каап каан чадыгны кактап турумда «Бажың долдур кыстарың база кадайың канчап барган. Байырлал хүнүнде бодуң чүге ажылдап турарың ол»—деп эжим таарыынмалы. «Байырлал-даа хүнү болза, бөгүн дежурныйлаар өлчөөм ийин»— деп чөвүн сөгледи. «Кадайның, кыстарның херээ чүү боор. Оларга кыдыртып каап, шөлөөн базып чоруур-ла болгай. Мен канчан амыр-дыр мен. Че, бистининче бараал»— деп үр-ле эөрешти. Ам-даа эрте ышкажыл, четтиге бөөр бис дээримге, хорадан, иштинде химиреним чорупту. Чамдык өг-бүлелерде ала-иелер бажың ажылын денге кылбас бооруң кижи эскерер. Харын-даа чүгле херээжен кижиниң кылыр ажылы даар хөөннер бар. Бо чорук ургуларның күш-ажыл кижизидилгезинге ооңчуг багай салдарлыг. Аргалыг-ла болза, ада-не үлегерин көргүзүп, ажылды хуваажып кылыры ажыктыг. Ол-бичии чаштарга өредиглиг.

Бажың ажылын 9 шак бетинде доозупкан мен. Кажан байырлал шагы чоокшулап орда, арыг-силиг кеттингеш, өг-бүлевис-биле стадионче базыпкан бис. Чыылган чон аразында демги эштерим чок болду. Дыннаарымга, бажыңында ушкулап калган болган. Эр кижилер бажын ажылы кылбас, ону чүгле өгнүң херээжен аазы кылыр даар хөөннер ам-даа бары чажыт аевес. Мынлыг хөөннер бистиң амгы кайгамчык чаагай амыдыралывыска шаптыктаардан дузалавас.

Шынаң-ла беш кыстыг мен. Олар менээ бажын ажылын кылдыртпазын бодаарлар. Ынчалза-даа мен бажынга кижи бүрүзү дежурныйлаар график тургускан, ону шын сагыырын ургуларымдан негеп турар мен. Бо бүгү ургуларның хүн чурумун сагып, бодунуң үезин шын хуваап, хүш-ажылдың кандыг-даа хевирлерин эр-даа, херээжен-даа кижилер денге кылып билир ужуглуг дээзин бичиизинден-не билип, күш-ажылды хүндүлеп билириниге чаагай салдарлыг боору чугаажок деп бодаар мен. Ынчангаш бажың ажылы эр-даа, херээжен-даа кижиге ылгал турбас ужуглуг.

К. УСПУҢ.
Мөңгүн-Тайга район.

ТҮҢНЕЛ САЛЫГ БҮДҮҮЗҮНДЕ

МАДРИД. Июль 28. (СЭТА). Зоналар аразының Лас-Пальместе болуп турар шыдыраа маргылдаазының оң ийиги эөлчээнде Смыслов— Рибли оларның кол салыы, специалистериң саналып ёзугаар, бөрүк деп байдалга соңгаарлаттынган.

Оң бирги салыгда Тукманов Шубаны уткап, ынчалза-даа Карлссонга аштырган. Ларсен Буазисти тиилээн, Петросян Шуба-биле хаыймашкан. Тимман — Суние-Нето, Пинтер— Псахис, Браун—Местел оларның салыглары соңгаарлаттынган.

Түңнел салыг бүдүүзүнде киржикчилерниң байдалы мындыг: Смыслов—8 санныг (бир салыы соңгаарлаттынган), Рибли —7,5 (1), Шуба, Петросян, Тукманов—7-7, Ларсен—6,5, Тимман, Пинтер—5,5-5,5 (1-1), Буазис, Карлссон — 5-5, Псахис—4,5 (2), Местел —4 (1), Суние-Нето—3,5 (2), Браун—3 (1).

Смыслов — Буазис-биле, Петросян — Карлссон-биле, Тукманов — Тимман-биле, Псахис — Рибли-биле тус-тус ойнаары ам арткан.

БОНН, июль 28. (СЭТА). Барыын Германияда Бад-Киссингене хоорайда болуп эртип турар херээженнериң зоналар аразында маргылдаазының оң ийиги эөлчээ доозулган. Амгы үеде маргылдаанып үш киржикчизи—Элишка Климова (ЧССР), Марина Погоревичи (Румыния) болгаш Барбара Хунд (ГФР) олар өскелерин мурнаавнар. Оларның кайызы-даа 9-9 санныг. Дөртку черде Татьяна Лемачко (Болгария) үнген, ол 8,5 санныг болгаш бир соңгаарлаттынган салыглыг. Делегейниң экс-чемпиону Нона Гаприндашвили биле Лидия Семёнова олар 8-8 санныг болгаш бир-бир доозулбаан салыгларлыг.

«СТАРТ» ЛАГЕРЬДЕ

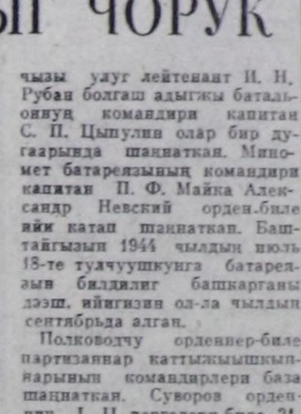

Профэвилелдерниң область чөвүлели бо чылын Каа-Хем суурнуң үстүнге, чаа «Старт» деп пионер лагерин ажыткан. Аңаа республиканың спортчу уруглар школаларының өөренникчилери дыштанып, чаа-чаа спортчу оюннарны шиңгээдип ап, маргылдааларга киржип турар.

Ында дыштанып турар школачы бүрүзү спортчу разрядтыг. Долгандыр ногаан арыг, терек сигенниг шынаалар шыпкан черде тургускулаан ак-ак майгыннарда чаштар хөглүг дыштанып турар.

Бо чаа пионер лагериниң бичии спортчулары Барнаулга болган чиик атлетика маргылдаазынга киришкеш, шаңналдыг черлерни ээлээн.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың «Старт» лагеринде чиик атлетикага үшкү разрядчы Лена Дамбуужиктиң көпье октаарынга белетченип турары; Лагерьниң бичии дыштаныкчылары.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

МЕРГЕН ЧУГАА ЁЗУГААР

Шыдырааны чагаалажып ойнаарынга улуг сонуургалдыг чордум. 1960 чылдан бөөр 1976 чылга чедир ол оюнга кириштим. Тиилелгелер-даа, аштырышкыннар-даа турган. ССРЭ-ниң спорт мастери ийи, бирги разрядчы алды шыдыраачыны уттум. Ылангыя 1973-1976 чылдарда эң чедиишкиниг шыдыраалдым. ССРЭ-ниң төп шыдыраа клубунуң (ынчан оон директору гроссмейстер Ю. Авербах турган) мактал бижиибиле база шаңнаттым. Ынчангы оюннарымның көштерин блокнодумда шыгжап чор мен.

Оон бөөр үш чыл эрткен, сактып ор мен. Найысылалдың Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга кижи үстүр эвес. Оларның аразында таныыр шыдыраачым шыдыраа хөлүүн базырында «Келиңер, келиңер!»—деп хөглүг аажок олур.

Шыдыраага республика чемпону чораан ол шыырак шыдыраачыны ол бек минута дургузунда ойнаа алды. Ам мээң ойнаар эөлчээм. Шала улуургаксымаар бир кижи база аңаа турган. «Сен аңаа күш четпес сен, Кызыл кижизи мен ойнаптайн»—дидир. Мен аңаа чөпшээреведим. шыдыраага ойнай бердим. Үр-даа болбаан, бо удаалз тиилелге мээңии болган. Удурланыкчым холум тудуп, мөңээ байыр чедирген. Оюн оюн-на болгай, уттуруп, удуп-дза турдум.

Шыдыраа оюну солун, чараш боорга, бо чагааны бижидим. Ылангыя шыдыраага чагаалажып ойнаарының ажыы улуг. Удурланыкчызының көжүн көрүп ора, шыдыраа теориязын көргүскен литератураны хостуу-биле ажыглап болур. «Шыдыраага бодал херек» деп тыва улустуң мерген чугаазын ёзугаар ам-на боданы бөөр сен!

М. КӨРГЕН-ООЛ,
хоочун башкы, пенсионер.
Тес-Хем район.

БАШТАК БОДАЛГА

Шыдыраачылар, кымга-даа билдингир, боданыр улус. Ынчалза-даа оюн-баштакка базала сонуургалдыглар, шыдыраа хөлүнге суг баштаан көргүзе каапгарлар. Солун-солун, каттырынчыг, чаптанчыг баштак бодалгаларны шыдыраа композиторлары тургускан. «Баштак бодалгага шыдырааның кандыг-бир дүрүмүн хажыдып болур»— деп, «Шыдыраа словары» номда деңгеэлээн. Чижээ, шөлге тос кара оолду-даа тургузуп болур, артык оолду ап каапкаш, мат-даа байдал тургустунуп болур. Хөлдү 90 градус эөлдирип, ноянның орнун солуп дээш өске-даа солун-солун чүүлдериң соонда каттырып, чаптан, кайган болур көштер, удуглар, читтер, хаймнар, аштырышкыннар тургулаар. Шыдыраа — бүдүн делегей, ында чүнү чок дээр.

Бо диаграммада бодалга бир онзагай: фигураларны өскертпейн чангыс көштен матка олуртур. Баштак бодалганы боттарынар шын тыварын шенеп көрүнер.

П. АРТАМОНОВ.

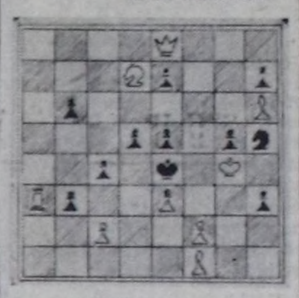

БОДАП ТЫПКАНЫ:

Хөлде фигураларга дегбес дээн. Оон херээ чүл? Фигураларны шимчедип көөрге, кара оолдар —9! Бир оолду ап каапкаш, бир көштен матка олуртур. Көрүңер даан, ындыгдыр бе?

ӨРЭЭЛ БОЛЗА

Кызылдың дөртку микрорайонда Заречная кудумчузунуң 15, 17, 13 дугаарларлыг бажыңнарның чурттакчылары даштыгаа чыглып кээп, ында столдарга шыдыраалап, доминолап турар. Хоетуг үеии чөп ажыглаарынга ол дыка таларымчалыг. А кыжын шыдыраалап ойнаар дээш чыглыр тускай өрээл чок. Ынчангаш, «узун чапсар» болдурбайн шыдыраалап ойнаар чер тыптыры кандыг ирги?

Д. ИРГИТ.

№ 4 микрорайоннуң чурттакчызы.

РЕВОЛЮЦИЯ БОЛГАШ ШЫДЫРАА

Францияның национал байырлалының хүнү июль 17-ни чоннуң демделгээр чаңчылын фашист эжелекчилер соксадып шыдаваан. Шивээни — Бастилия кара-бажыңын штурмнаанының хүнүн удурланыышкынның бүгү киржикчилерн — коммунистер, партизаннар, адыгжылар демделээнинер. «Франциянның улуг революциязын ап көрүңер даан. Ону улуг дээни аңаа эвес. Бодунуң бараан болганы аңгызының, буржуазияга ол дыка хөйүг кылган, бүгү кижи төрелгетенинге депшилгени болгаш культураны берген XIX век француз революциянның теминиң адаабиле эрткен»— деп, В. И. Ленининиң сөстери дайзынарны чылча шаварынче чалгынналдырып турган.

Төөгүлүг болуушкуннар экономикага, политикага, культурага чогаадыкчы идиглиг салдарны чедирген. Чыдып калган чаңчылдарны болгаш ёзулалдарны революция шиитпирлин-биле ап октаап, шыдыраага хамаарыштыр базала хөй-хөй, ында-бүрү хөөнсеткилдерни ол үеде илереткилээн.

Эрте бурунгу шагның оюнун республикачылар канчаар көөр ужурлугул? Патриотчу сеткилиг-биле шыдыраа аянжакшын турар бе? Шаг өскерилген-дир, ынчалза-даа шыдыраа нояны ам-даа артпышаан. «Ноянның хөрээ чүл, ону алгаш октаар»—деп, чугаалар клубтарга, казармаларга болгаш хижиналарга дыңналып турган. Ынчалза-даа шыдыраанның стратегия болгаш тактиказының үндезинперинче шавар халдаашкынны революционерлер кылбааннар. Дыка хөй ораторлар, журналистер шахмат деп сөстүг солуурун саналдап турганнар. Бодаларның аттарын солуурун база саналдап турган. Харын-даа шыдыраанның чаа бодаларын безин чогаадып, оларны өскертпейн. Ынчалза-даа шыдыраа бүгү өскерлиишкиннерни өттүр бодунуң аян-шинчизин, хевирин бичии-даа чидирбейн, хевээр арткан. Шыдыраа делгерецгей, солун оюн болуп артпышаан.

М. ПАЛКИН.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИ

Чонга ачы-дуза чедиреринiң калбак четкизи бисте тургустунган. Сөөлгү үеде чүк чедирип алыры-биле транспорт хандырылгазының ачы-дузазын чонга чедирип турар. Чүк чедиреринiң транспорт хандырылгазы янзы-бүрү ачы-дузаны чедирер:

— мебель болгаш бажың иштинiң өске-даа дериг-херекселдерин садыгдардан чедирип алыры;

— одалга болгаш тудуг материалдарын сөөртүп алыры, ону чүдүрери база дүжүрери;

— хоорайлар аразынга көптейнерлериг-даа, бичии-даа чүүктерни чорудары;

— авиабилеттерни баш удур садып алыры;

— гостиницаларга хонар черлерни баш удур чагып алыры;

— бадылажыышкын хүнүнде таксини чиик автомобильдерни баш удур чагыдары;

— чиик автомобильдериниң шиналарын септээри-биле хүлээдип бээри;

— кедээ ажыл-агый болгаш өске-даа чүүктерни автомобиль транспортунга сөөртүү;

— дыштаныр хүннерде, оон бүдүүзүнде дачадан дачаже бажың дериг-херекселдерин сөөртүп чедирери.

Чагыгны, хереглээни үеден дүрүм ёзугаар, үш хүн бүрүнгаар киирер. Агенствога, хүлээп алышкын пунктузунга, азы чок болза, телефон-биле чагыгны кылып ап болур. Мебельдер, холодильниктер, хеп чуур машиналар болгаш садыг четкизиниң өске-даа барааннарын чедирип алырының чагыын № 10 магазинниң чанында трансагенствонуң хүлээп алышкын пунктузунга киирер.

Ак-Довурак, Чадаана, Шагаан-Арыг, Туран, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп болгаш Кызыл районнуң Каа-Хемде хүлээп алышкын пунктуларын ажыктан. Кедээ чөрлериниң транспорт-биле ачы-дуза чедиреринiң хандырылгазын район агенстволары харыылаар. Одалга болгаш тудуг материалдарын, кедээ ажылагый продуктуларын, дузалал ажыл-агый шөлдериниң чеминчидилгелерин база хоорайлар аразының чүгүнүң болгаш садыг четкизиниң барааннарының сөөртүлгезиниң ачы-дуза чедирерин кедээ чөрлерге чорудар.

Т. КРЮЧКОВА.

НИЖНЕВАРТОВСК (Тюмень область). (СЭТА-ның корр.). Нефть тывыштыг Нижневартовск хоорайга өг-булелер байырлалдары болгулаан.

Тудугжу Владимир Тихонович биле экономист Валентина Терентьевна Звездочкиннер мөңгүн куда эртиргеннер, нефтижи Евгений Парфенов биле клуб аргелекчизи Марианна Яковлева чаа-ла ашак-кадай болганнар.

САМОТЛОРГА БАЙЫРЛАЛДАР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Щедрин-биле школачыларның ужуражышкыны. 9.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 2-ги кезээ. 10.50 — Д. Шостакович. Квинтет. 57-ги чогаал. 11.25—Телемедээлер. 11.30 — 14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 —Демир-орукчунуң хүнүнге утказытур документалдыг телефильмнер программазы: «Күнермага чедер дүргеи...». «Дүнеки ээлчег», «Демир-орук». 15.35 — «Билип алгаш. кылып бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг программа. 16.20 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозувуп орус ырыпын үлегерлиг хорунуң концерти. Дирижёру—РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25— «Москва болгаш москвачылар». 17.55— «Буратино делгелгеже далажып чор». 18.15—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Телемедээлер. 19.15 —«Азия төвү». Информацияпублицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажылхеректери дээш». 3-кү кезек. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15 —Арменияның Күрүнениң эстрада оркестрининг К. Орбелиниың удуртулгазы-биле концерти. Төнгенде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Дубравка». 13.15 — Шыдыраа школазы. 13.45—Англи дыл. 14.15— Москваның ураи чүүлдүн А. М. Горький аттыг үлегерлиг театрынга аныяктар кежээзи. 15.45—Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «С. Прокофьев. Уруглар музыказы». Фильм-концерт. 18.25 — «Чогаалчы болгаш үе». Тыва чогаадчылар — кедээниң ажыл-ишчилеринге. 18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.05 — Улус чогаадылгазы. Теледопчудал. («Орбита-3»). 19.40 — Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары В. Азьв (баян) болгаш О. Глухов (дошпулуур) ойнаарлар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазыныыг карандаш». 20.15 —Доп казактарының ыры болгаш пляскаының Күрүне ансамблиниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Ак дүмбей». Ураи-чечен фильм.

Онаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк утланыышкынның хаттын дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 24—28 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Ярлы-бүрү утланыышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 21—27 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыржымның алгызы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 12.30, «Чүс өөрүшкү азы улуг ажыдыышкыннар ному» 11.00, «Бот чорда оглу» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алёша Птицын чанчылга өөренип тур» 15.00, «Жандарм болган өеке планета чурттуглар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Качыгдалдың болгаш човуланның оруу-биле» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ужен тос чалажыгаштар» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛААЛГА

Кызылдың аъш-чем барааннарының садыы № 20 магазинге кассир, №№ 3 болгаш 20 магазиннерге — экспедиторлар боон ажыллаарларыы; сава складынга — таннылыы чаңчал турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузунда 29 дугаарлыг бажың, эртенгиниң 9-тан 18 шакка чедир хүлээп алыр. Кабинет № 4 азы 11.

Редакциянық адрези: индекс 667000

667000. Кызыл Шетинкив болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партай- а амыдырал болгаш совет тургузуг килиистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-41-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 1359.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкив болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01210

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 178 (11976) | 1982 чылдың июль 31, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ: бүгү күштү болгаш курлавырларны организастаар

«Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун бүгүн Сергей Соиновтуң звенозунуң чедиишинингге турасчаадып көдүрген.

«Таңдыда «Революцияның чалбыыпы» совхозта витаминниг сиген долганы кылыр агрегатта коммунист Сергей Соиновтуң звенозу хонукта 2,5 тонна долган кылыр тургаш, 6 тонна чедирип турар. Оон ачызында совхозтуң 400 тонна витаминниг долган кылыр планының 309 тонназы бо хүннерде белен болган.

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

Бо чылын бистиң районнуң девискээринде от-сигенниң үнгени багай эвес. Ынчангаш Тес-Хемниң бүгү ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ниң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге улам сорук кирбишаан, ниитининиң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Совхозтарның сиген шелдеринде амгы үеде механизастаттынган сигенчи 11 звено, сигенчи 14 бригада болгаш район төвүнден 24 албан организация, ниитизи-биле 249 кижи бо чугула ажыл-херекке идепкейлиг киржип турар. Июльдуң сөөлгү он хонуунга чедир районнуң ажыл-ишчилери 1655 тонна сигенни, 113 тонна будук-бүрүнү, 35 тонна сиген далганы белеткээн. Бо саннар эрткен чылдың ол-ла үезиниден хөй бооп турар.

Ажыл-агыйлардан «О. Шынаа» совхоз сиген белеткээр планын 18,5 хуу күүседип, өске ажыл-агыйлардан организастыг эгелээш, мурнап турар. Мал чеминиң белеткелининиң үезийде совхозтар болгаш ажылишчилер ортузунга социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар оон түңнелдерин совхозтар аразынга он хонуктап, албан организацияларга беш хонуктап үндүрүп турар.

СЭКП райкому болгаш райкүүском июль 20-ге чедир чарыштың түңнелин үндүргеш, ажыл-агыйлардан «О. Шынаа» совхозту оон типлекчизи деп санаан. Ынчангаш ол ажыл-агыйны СЭКП райкомунуң база райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан. Мал чеминиң белеткелинге район төвүнүң албан организацияларының идепкейлиг киржип турар. Чижээ, районнуң кижи амнелгези (кол эмчи Р. И. Калдар-оол), райкүүскомнуң сан кылдизи (эргелекчизи Б. М. Тамур), суггарылга системазының эргелези (начальниги А. И. Саморядов) 7-ден 30 тонна чедир сигенни белеткээн.

СЭКП райкому сигенчи звеноларга, бригадаларга совхозтар аайы-биле түскай төлээлекчилерни, лекторларны быжыглаан. Оон-биле кады сиген шелдеринде ажыл-ишчилерниң амыдырал болгаш культура хандырылгазынче кичээнгейни күштелдирген. Районның «Калдак-Хамар» агиткультбригадазы сигенчи бригадаларга концерттерни, киноларны көргүзүп, лекцияларны номчуп турар. Сигенчи бригадаларны агиткультбригадалар болгаш кино график ёзугаар хандырып турар. Оларда билиг ниитилелиниң лекторларын база быжыглаан.

Ажыл-агыйларның дирекциялары, оларда партия, профэвилел организациялары сигенчилер ортузунга чарыштыорганизастаарда, оон дээштиинче болгаш ажылдың шынарынче кол кичээнгейни угландырган. Оон түңнелин механизастаттынган звеноларны, бригадаларның, фермаларның болгаш түс-түс ажылишчилериниң кылып бүдүрген ажылының хемчээлин болгаш чарыштың негелделеринде эске-даа чүүлдерни барымдаалап турар.

Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекте четпестер бар бәр. Ниитизи-биле алырга сал чеминиң белеткелинде ажылдап турар кижилерниң саны амдыызында хөй эвес. Чамдык совхозтарда сигенүи бригадаларның, звеноларның төптеринде ажыл-ишчилерни хей-аът кирип, кыйгырып турар лозун, плакаттар ам-даа эвээш. Ол четпестерни чайладыр талазы-биле парткомнар, партия эге организациялары, совхозтарның дирекциялары чогуур хемчегларни ап турар.

Амгы үеде ниитининиң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш бүгү күштү олче мөөнүзээри районнуң партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының эң чугула сорулгазы болур. Республика наадымының киржикчилериниң кыйгырыын деткивишаан, Тес-Хемниң ажылишчилери бар аргаларны бүрүн ажыглап тургаш, бо чылдың сентябрьның баштайгы чартыынга чедир мал чеминиң планын күүседир деп социалистиг хүлээлгени алгаш, бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

С. ХЕРТЕК,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

«Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырында ниитининиң малынга мал чеминиң белеткелин организастыг эгелээн. Мал чеминиң курлавырларын тургузарынга салбырның хейниити организацияларының коллективтерин, өөреникчилерни калбаа-биле киришпирери-биле организакчы болгаш масса-политиктиг хемчегларни күштелдирген.

Салбыр 1000 тонна ажыг сигенни, 260 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Ам бо хүннерде 105 тонна сигенни белеткээн. Будук-бүрү белеткээр звенода Шекпээр ортумак школазының 45 кижи составтыг өөреникчилери ажылдап турар. Олар ам 60 ажыг тонналы белеткеп алган. Оны АВМ-ге сиген долганы белеткээр агрегатка дужаап турар. Ол агрегатты операторлар, коммунистер А. Саая биле К. Куулар олар башкарып, ийи эөлчегде ажылдап, ам 55 тонна витаминниг сиген долганы белеткээн.

Агрегатка чиг-эт кылдыр будук-бүрү, шагар-оът, чашпан, сигенниң погаан массазын тырттырып турар. Агрегатта Б. Монгуш, Д. Иргит, Ө. Сарыглар, Д. Ооржак олар эки ажылдап, оон халас туруушкунун болдурбайн турары эки. Олар 150 тонна витаминниг сиген долганын белеткээр планныг.

Салбырда хей-ниити организацияларынга, звеноларга сиген белеткээр талазы-биле тус-тузунда планныг даалгаларны бергилээн. Суг-Бажы сүт-бараан фермазы 150 тонна, тудугжулар 100 тонна, суггатчылар 50 тонна сиген белеткээр. Ол ышкаш контора, МТМ, автопарк, школа, көдээ Совет коллективтери база тускай планнарны алгылаан.

Ам бо хүннерде салбырда мал чеминиң белеткелинде ажыл-иш хайныккан.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КАДАТ ХОВУЗУНДА

Өвүр районнуң «Ак-Чыраа» совхозунуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинде шудургу ажылдап турар. Ында 2 бригада Кадат ховузунда ажылдап, ол бригадалар 2800-2800 тонна, ниитизи-биле 5600 тонна сигенни белеткээр планныг. Ам бо хүннерде 306 тонна сиген белеткеттинген. Ында сигенниң үнгени эки.

Ол бригадаларда 49 кижи хаара туттунган. Ында ажылдап турар кижилерниң ажыл-даарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургусканы эки.

—Мал чеминиң белеткелинде бистиң совхоз бүгү күштү мөөнүзээри болгаш ында ажылдап турар кижилеривис боттарының опаашкан ажылынга кызымаккай чоруун көргүзүп турарлар. Бисте мурнакчылар хей. Оларга Сергей Лаптан, Алдай-оол Түлүш, Эртине Кыргыс, Салуу Чүлдүм-оол, Виктор Байыр-оол, Сүгежик Монгуш, пресподборщикте тракторист кыстар Саяна Балган, Белекмаа Түлүш болган өскелерни хамаарыштырып болур. Поварларывыс Лина Монгуш, Оля Түлүш олар ажылдап турар кижилерге амданыг чемни кылып берип турары эки.

«Торгалыг» совхозтуң агиткультбригадазы биске аалдап кээп, солуу программалыг концертти бараалгаткан.

Ындыг-даа болза, мал чеми белеткеп эгелээнивистен бээр район төвүнден агиткультбригада кээп көрбээн болгаш лекция, беседа-даа дыңнап көрбедивис — деп, бригадир Анатолий Дежикей, агроном Кызыл-оол Монгуш олар хомудан чугааладылар. Олардың ажылдап турар кижилерни ёзугаар оон түңнелдерин совхозтар аразынга он хонуктап, албан организацияларга беш хонуктап үндүрүп турар.

Ында бар бүгү өшкүнүн иштинде төрүүр малдың хуузу эвээш. «Сүт-Хөлде» 45, «Алдан-Маадырда» 50,4, Карл Маркс аттыг совхозта 56 хуу болуп турар. Совхозтарда сөөлгү чылдарда өшкүнүң кызыраар чоруу хей.

1982 чылдың июль 1-де байдал-биле кылдынган анализ ёзугаар, 12172 төрүүр өшкүнүн чүгле 9324-үү төрөөн, ара салган болгаш өлүг төрүттүнген анайларны санаваска, 2500 анай чедир алдынмаан. Төрүүр бүгү өшкүнүн 21 хуузу кызыр болган. Анайларны чедир алдайн турарынган ажыл-агыйларда өшкүнүн баш саны оожум өзүп, чамдык совхозтарда харын-даа кызырлыг турар.

Районда бар бүгү өшкүнүн иштинде төрүүр малдың хуузу эвээш. «Сүт-Хөлде» 45, «Алдан-Маадырда» 50,4, Карл Маркс аттыг совхозта 56 хуу болуп турар. Совхозтарда сөөлгү чылдарда өшкүнүң кызыраар чоруу хей.

1982 чылдың июль 1-де байдал-биле кылдынган анализ ёзугаар, 12172 төрүүр өшкүнүн чүгле 9324-үү төрөөн, ара салган болгаш өлүг төрүттүнген анайларны санаваска, 2500 анай чедир алдынмаан. Төрүүр бүгү өшкүнүн 21 хуузу кызыр болган. Анайларны чедир алдайн турарынган ажыл-агыйларда өшкүнүн баш саны оожум өзүп, чамдык совхозтарда харын-даа кызырлыг турар.

Районда өшкүнүн баш саны 4,1 хуу кудулаан. Оон иштинде «Сүт-Хөл» совхоз 1981 чылда түргени-биле деңнээргe, 12 хуу кудулаткан. Ында өшкүнүн өлүп хораар чоруу көвүдээн.

Районда сарлык өстүрериn ала-чайгаарлаашкынче киргеген. Ол ажылда зоотехниктиг үчёт-отчёт куду деңнелде. Сарлыктың уксаазын экижидер ажылды кошкак чорудуп турар. Шанактаарынга болгаш өске-даа ажылдарга тыртар күш кылдыр ажыглаар тевe малды өстүрериниң айтырыы шуут уттундурган. «Октябрь 30 чылы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы» совхозтарның чер-девискээри тевe өстүрериңге таарымчалыг одарбелчирлиг. Ол хире-дe ук малды өстүрбейн турар.

Ынчангаш СЭКП райкому, райкүүском, оон көдээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның улуртукчулары болгаш тускай эртемниглери айыттынган четпестерни дарый чайладырының дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

К. МОНГУШ.

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Анай-оол Иванович Опай он бирги беш чылдың баштайгы чылындан эгелээш багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Ол эрткен ийи чылдарда төрүүр 100 хойдан 90 хураганнарны камгалап алган.

Малчын бо чылын кадарган малынга 15 тоннадан эвээш эвес мал чемин белеткеп алыр соцнаалистиг хүлээлгени алган. Бо хүннерде ол сиген кезилдезинче киргеш, алган хүлээлгезин күүседир дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: хойжу А. И. Опай.
В.ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ЧУГУЛА АДЫРЖЕ

СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлеринде Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга хөй чаргылалдарны хүндүрбейн, , чиик бот-үнелиг продукцияны бөөр малдарны өстүрери чугула дээрзин айыткан.

Чөөн-Хемчик районнуң ажылгагыйларынга сөөлгү чылдарда өшкү, сарлык, тевe малдарны өстүрериңe чогуур кичээнгей салдынмайн келген. Мал ажылының үстүнде айыттынган адырларының оожум хөгжүн турарының бир чылдагааны болза, зооветеринарлыг болгаш күш-ажылды чедир организаставаин келгенинде болуп турарын СЭКП райкомунуң чоокта чаа болуп эрткен бюрозу демдеглээн.

Өшкү ажылын сайлырадырынга уксаажылга, селекция, зооветеринария ажылдары кошкак, төрүүр малдың эдержилгезин негелдеге дүүшүүр чорутпайн турар. Өшкүнү азыран өстүрериңe таарымчалыг «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», Карл Маркс аттыг совхозтар класстыг өшкү коданнарын четчелеп тургуспайн, чамдык таварылгаларда хей-биле кадыр чаңгыс коданга азырап турар. Ол совхозтарда өшкүнүң уксаалыг болгаш класстыг составы оожум сайлырап турар. Чаңгыс-даа ажыл-агый бедик продукт—улуг өдүрүкчү хуналарны өстүргеш, төрүүр коданнарга ыжыглавaан. Өшкү өстүрер талазы-биле тускайлаттынган «Сүт-Хөл» совхозта өшкүнүн уксаалыы экижидерибиле тарып боозадылганы чорудар арга турбүже, ону амга чедир шиитпирлеп, боттандырбаан.

Районда бар бүгү өшкүнүн иштинде төрүүр малдың хуузу эвээш. «Сүт-Хөлде» 45, «Алдан-Маадырда» 50,4, Карл Маркс аттыг совхозта 56 хуу болуп турар. Совхозтарда сөөлгү чылдарда өшкүнүң кызыраар чоруу хей.

1982 чылдың июль 1-де байдал-биле кылдынган анализ ёзугаар, 12172 төрүүр өшкүнүн чүгле 9324-үү төрөөн, ара салган болгаш өлүг төрүттүнген анайларны санаваска, 2500 анай чедир алдынмаан. Төрүүр бүгү өшкүнүн 21 хуузу кызыр болган. Анайларны чедир алдайн турарынган ажыл-агыйларда өшкүнүн баш саны оожум өзүп, чамдык совхозтарда харын-даа кызырлыг турар.

Районда өшкүнүн баш саны 4,1 хуу кудулаан. Оон иштинде «Сүт-Хөл» совхоз 1981 чылда түргени-биле деңнээргe, 12 хуу кудулаткан. Ында өшкүнүн өлүп хораар чоруу көвүдээн.

Районда сарлык өстүрериn ала-чайгаарлаашкынче киргеген. Ол ажылда зоотехниктиг үчёт-отчёт куду деңнелде. Сарлыктың уксаазын экижидер ажылды кошкак чорудуп турар. Шанактаарынга болгаш өске-даа ажылдарга тыртар күш кылдыр ажыглаар тевe малды өстүрериниң айтырыы шуут уттундурган. «Октябрь 30 чылы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы» совхозтарның чер-девискээри тевe өстүрериңe таарымчалыг одарбелчирлиг. Ол хире-дe ук малды өстүрбейн турар.

Ынчангаш СЭКП райкому, райкүүском, оон көдээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның улуртукчулары болгаш тускай эртемниглери айыттынган четпестерни дарый чайладырының дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

К. МОНГУШ.

РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

1982 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА РСФСР-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Россия Федерациязының үлетпүрү продукциязының ниити хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планын күүседишкен деп, РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннадыында чугаалаан. 1981 чылдың бирги чартыынга деңнээргe бүдүрүүшкүнүүн немей өзүлдези 2,1 хуу болган.

Үлетпүрүнүң янзы-бүрү адырларынга 1982 чылдың бирги чартыында бүдүрүүшкүнүүн хемчээли 1981 чылдың бирги чартыынга хамаарыштыр алырга хуу-биле: электроэнергетика—103, одалга үлетпүрү—101, кара болгаш өнүүг металлургия—100,3, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү—103, машина түдуушкуну болгаш металл ажылдап кылымышкыны—105, ыяш, ыяштыг сайзырады ажылдаар болгаш сааывпеллюлоза үлетпүрү—102, түдуг материалдарының үлетпүрү—99,8, чиик үлетпүр — 99,3, аъш-чем үлетпүрү 102 хуу болган.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый угланымышкынныг бараанналарны бүдүрери 4 хуу көвүдээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,9 хуу бедээн; бүдүрүүшкүнүүн немей өзүлдезиниң 90 ажыг хуузу оон күселиле алдынган. Арыг орулгалар планы күүсеттинген.

Продукция хемчээлиниң чартык чыл планын бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының үлетпүрү күүседишкен, харын чүгле Мурманск болгаш Новосибирск областарының күүсеттпээн.

Газ тывар, үнүштер камгаладыының химиктиг чепсектерин, металл кезер станоктарны, приборларны, автоматчыдыгга чепсектерин, саналга техниказын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге технологтуг дерилгелерин, электровозтарны, көдээ ажыл-агый машиналарын, мал ажылынга, мал чеми бүдүрериңe ажыглаар машиналарны, экскаваторларны, даараныга кылыгларын, аъш-чемниң балын продукциязын, кондитер кылыгларын, пластарны, фарфор-шаажан болгаш сорттуг саваларны, өөнүг телевизорларны, мебельди, чоннуң хореглелиниң өске-даа чамдык бараанналарын бүдүрер талазы-биле чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Нефть болгаш газ тывып дериглерин, магистральдың газ дамчыдыкчыларының компрессор станцияларыңa газ чайган үндүрер агрегатларны, сан программа башкарылгалыг металл сайзырады ажылдаар станоктарны, хоолайлар салыкчыларын, үлетаүр роботтарын, радиоэлектрон аппаратуразын, улам-на бедик техника-экономика параметрлериниг машиналарны, дериглерни кылып үндүрери дыка өскен.

Ынчалзажок материалдыг чемищчидилгелер, күгүрлүг кислота, химиктиг волокнолар, удазыннар, түдуг ыяжы, чыын эптээр демир-бетон, иштин болгаш даштыы хөп трикотаж, мал саржаа, чалан сүт продукциязы, соодукчулар, хөп чуур машиналар бүдүрериниң планы күүсеттинмээн.

Чамдык бүдүрүлге каттыжыышкынныр болгаш бүдүрүлгелер продукциязының хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, ботунени чингедириниң, арыг орулгаларның, чаа техникалы, технологияны нептередиринде доктааттынган планнарын күүсетпээн.

Бо чылын көдээ ажыл-агыйга часкы хову ажылдарын ей-шаанда чоруткан. 1982 чылда дүжүдүн алыр көдээ ажыл-агый культуралрының тарылга шелдери 121,9 миллион гектар болган. Эрткен чылдыынга бодаарга, кек-тараанын, чиңге-тараанын, кукурузаның, ристиң, дёл-долгунецтин, соянын, погааларның, чангыс болгаш хей чылдыг сигеннериниң тарылга шелдери калбарган. Суггаттыг болгаш курлаткан чөрлерге тарылгалар көвүдээн.

Чер болганда тарылгаларны ажаап, хайгааран, сигенни кезип, мал чемнерни белеткеп турар.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларыңa мал ажылының кол продуктуларын күрүнеиниң садыы алырының хемчээлдери 1982 чылдың бирги чартыында: мал болгаш куш (дириг деңзизинге) —3,7 миллион тонна, сүт — 14,9 миллион тонна, чуургалар—14,7 миллиард болган. Мал, куш, сүт садыы алырының планы чедир күүсеттинмээн, а чуургаларыны ажыр күүсеттингеп.

Республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге эртеги болгаш парник-чылыдыгга ногааларын садарын көвүдеткен.

Бүгү комплекске көдээ ажыл-агыйны хегжүдериге гашитал салыышкыннар 8,2 миллиард рубль болуп, 1981 чылдың бирги чартыынга деңнээргe 5 хуу өскен.

Россия Федерациязының хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ниң май (1982 чыл) Пленумунуң түүлдүг ниитининиң дүжүрер болгаш тайбың дээш!» деп лозуңнарның адаанга каттыжар дээш бөмбүрзектиг миллион-миллион кижилери келгеннер деп ол уламчылаан.

Марштың эгелекчилериниг бирээзи Норвегиядан келген Эва Нордланд марштың киржикчилериниг Каттышкан Нациялар Организациязынга, чазактарга, парламентилерге болгаш делегейниң улустарынга кыйгырыын таныштырган. Ядролуг чепсекти ажыглаан чорукту кажан-даа, кым-даа агартпас деп шуут бүзүрээр бис деп, ук докумeнтиде чугаалаан турар.

Чепсегленнишкинни дужүрениң болгаш тайбыңның айтырыларын шиитпирлээриниң чугулазын ук кыйгырыга демдеглевишаан, ядролуг чепсекти бир дугаарындa ажыглаарындан бүгү чурттарның ойталаары, ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин шепээрин, бүдүрерин болгаш тарадыр тургузарын соксадыры, Европага-даа, делегейниң өске-даа районнарынга ядролуг чепсек чок зонаны тургузар дээш дугуржулганы кылыры чугула дээрзин ында айыткан.

Совет черге чылыг, хүндүлээчел ёзу-биле хүлээп алганы дээш четтиргенин илередиишаан, фин хей-ниити ажылдакчызы Огут Юнг ук марш ам-даа уламчылаар дээрзин чугаалаан. Совет Эвилели ядролуг чоруулдээже чүткүвейн турар дээрзинге бүзүрээп бис деп, ол немээн. Совет улус-биле беседалар болгаш ужуражылгалар боттоттарывысты эки билчип алырывыска дузалаан.

Амгы үениң чугула шимчээшкини— термоядролуг даймының аймылынга удур шимчээшкинге киржири улуг аас-кежии болгаш ээ бедик ээ-харымсалга деп, Совет херээженнер комитединиң даргазының бирги оралакчызы К. Проскурникова чугаалаан, Янзы-бүрү чурттарның, янзы-бүрү культуралыг болгаш дылдаралыг улустарның баштайгылары болуп, нарын орууи эрткен бис. Чаагай тура-сорук турда делегей өргүүнүң аймылын чайладып болур дээрзин болувустун дуржулгавыстан көрген бис.

«САЛЮТ-6»: ужудуушкун доозулган

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП, июль 29. (СЭТА). «Салют-6» эртем станциязының 4 чыл 10 ай уламчылаан ужудуушкуну доозулган.

«Салют-6» станцияга космонавтыларның 5 кол экспедициялары, барып чедериниң 11 экипаждары эртем шинчиледелериниң болгаш шенелделериниң программаларын чедиишкинниг күүсеткен. Станцияның башкарылгалыг ажылга турган үези 676 хонук болган. Башкарылгалыг болгаш автоматтыг аппараттар-биле 35 тутчулгаларны кылган. Сайзырангайжыткан «Союз Т» транспорт корабли-биле кады шенелделерни чоруткан. «Прогресс» деп автоматтыг чүүк корабльдерни ажыглаан, хандырылга системазын тургусканы ажыктыын бадыткаан. Чамдык борт системаларын, дериг-херекселдерин болгаш аппараттарын септеп-хынаан ажылдар оларның ажылдаар хуусаазын узаткан.

Совет «Союз» корабльдерге болгаш орбитаның «Салют-6» станциязынга социалистиг чурттарның хамаатылары киржилгелиг каттышкан 9 экипаж ужуткан.

Хөй адырлар аайы-биле кылып чоруткан эртем программазының шинчилелдериниң түңнелдери улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында калбак ажыглалдa алган. Станцияга башкарылгалыг ужудуушкуннарның программазы доозулган соонда борт системаларын, агрегаттарын, дериг-херекселдерин хынзары уламчылап келген. Чижээ, «Салют-6» станция-биле «Космос-1267» деп кылымал спутниктиң кады ужудуушкуну ниитининиң дүжүрер болгаш тайбың дээш!» деп лозуңнарның адаанга каттыжар дээш бөмбүрзектиг миллион-миллион кижилери келгеннер деп ол уламчылаан.

Марштың эгелекчилериниг бирээзи Норвегиядан келген Эва Нордланд марштың киржикчилериниг Каттышкан Нациялар Организациязынга, чазактарга, парламентилерге болгаш делегейниң улустарынга кыйгырыын таныштырган. Ядролуг чепсекти ажыглаан чорукту кажан-даа, кым-даа агартпас деп шуут бүзүрээр бис деп, ук докумeнтиде чугаалаан турар.

Чепсегленнишкинни дужүрениң болгаш тайбыңның айтырыларын шиитпирлээриниң чугулазын ук кыйгырыга демдеглевишаан, ядролуг чепсекти бир дугаарындa ажыглаарындан бүгү чурттарның ойталаары, ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин шепээрин, бүдүрерин болгаш тарадыр тургузарын соксадыры, Европага-даа, делегейниң өске-даа районнарынга ядролуг чепсек чок зонаны тургузар дээш дугуржулганы кылыры чугула дээрзин ында айыткан.

Совет черге чылыг, хүндүлээчел ёзу-биле хүлээп алганы дээш четтиргенин илередиишаан, фин хей-ниити ажылдакчызы Огут Юнг ук марш ам-даа уламчылаар дээрзин чугаалаан. Совет Эвилели ядролуг чоруулдээже чүткүвейн турар дээрзинге бүзүрээп бис деп, ол немээн. Совет улус-биле беседалар болгаш ужуражылгалар боттоттарывысты эки билчип алырывыска дузалаан.

Амгы үениң чугула шимчээшкини— термоядролуг даймының аймылынга удур шимчээшкинге киржири улуг аас-кежии болгаш ээ бедик ээ-харымсалга деп, Совет херээженнер комитединиң даргазының бирги оралакчызы К. Проскурникова чугаалаан, Янзы-бүрү чурттарның, янзы-бүрү культуралыг болгаш дылдаралыг улустарның баштайгылары болуп, нарын орууи эрткен бис. Чаагай тура-сорук турда делегей өргүүнүң аймылын чайладып болур дээрзин болувустун дуржулгавыстан көрген бис.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ БИЛЧИЛГЕНИҢ ИДЕАЛДАРЫ ДЭЭШ

МИНСК, июль 29. (СЭТАның корр). Соцгу чүктүң чурттарының болгаш совет тайбың талалакчыларының кады эрттиргенин «Тайбың-82 марыжы» тайбың, чавырлыышкын, чепсегленнишкинни дужүрери дээш миллион-миллион кижилерниң чайгылыш чок күзел-чүткүлүн бадыткаан.

Белоруссияның найысылалынга болган митингиге Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. Жуков чүве чугаалаан, скандинав чурттарның «Херээженнер тайбың дээш» шимчээшкинининиң, Тайбың камгалалының совет комитединиң болгаш Совет херээженнер комитединиң организастаавы ол марш политиктиг улуг болуушкунга каттыжып киргеи деп демдеглээн. «Ядролуг олум турбазыл!» деп чугаалаар, ядролуг дайынга тиилелге чедип алыр деп бодал дээрге, утаан-сарыыл чок чорук-тур дээрзин медереп билир, «Европаның барыын-даа, чөөн-даа чүктеринге ядролуг чепсекти тургуспас!», «Делегейниң каймда чүгүнге ядролуг чепсекти тургуспас!», «Чепсегленнишкинни дүжүрер болгаш тайбың дээш!» деп лозуңнарның адаанга каттыжар дээш бөмбүрзектиг миллион-миллион кижилери келгеннер деп ол уламчылаан.

Марштың эгелекчилериниг бирээзи Норвегиядан келген Эва Нордланд марштың киржикчилериниг Каттышкан Нациялар Организациязынга, чазактарга, парламентилерге болгаш делегейниң улустарынга кыйгырыын таныштырган. Ядролуг чепсекти ажыглаан чорукту кажан-даа, кым-даа агартпас деп шуут бүзүрээр бис деп, ук докумeнтиде чугаалаан турар.

Чепсегленнишкинни дужүрениң болгаш тайбыңның айтырыларын шиитпирлээриниң чугулазын ук кыйгырыга демдеглевишаан, ядролуг чепсекти бир дугаарындa ажыглаарындан бүгү чурттарның ойталаары, ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин шепээрин, бүдүрерин болгаш тарадыр тургузарын соксадыры, Европага-даа, делегейниң өске-даа районнарынга ядролуг чепсек чок зонаны тургузар дээш дугуржулганы кылыры чугула дээрзин ында айыткан.

Делегат булуну

Үлүүбүстү киирер дээш

Чонуң калбак хереглелиниң бараанарын бүдүрүп турар бүдүрүлге адырларының мурнунда он бирги беш чылда үзүг сорулгалар салдынган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары хүнүң чугула айтырыы. Күш-ажылчы коллективтерниң социалистиг хүлээлгелериниң кол черни ол эдлеп турар, социалистиг чарыш калбарган. Бар арга-курлавырларны долу ажылгаарын, күш-ажылдың ажыктыын, шынарын бедидерин ол хандырар.

Ольга Захаровна — Кызылдың сүт заводунуң аппарат цехиниң ажылчыны, бүдүрүлгениң мурнакчылыының бирээзи. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Тываның сүт комбинадының коллективиниң канчаар ажылдап турарын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады кирижип келдим. Ажылда негелдеге дүүшпес чамдык үүлдер, чедир көөр айтырыглар бар болбайн аан. Продукцияның шынарынга хамаарыштыр чугаалаар болза, негелдеге дүүшпес, үрей кылыр үүлдер база бар. Ынчангаш продукцияның шынарын экижидери-биле холбашкан айтырыже кичээнгей улуг, шынар хүнүн эрттирип турары-даа ында.

Бистиң коллектививис—Кызылдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Күш-ажылды коммунистиг , ёзу-биле көөр, үлегерлиг ижи-биле мактал-дыглар эвээш эвес. Эш-өөрүм—бүдүрүлгениң мурнакчылары Н. Долженко, коммунистиг күш-ажылдың шалычызы Г. Фаденко, Л. Костелецкая, В. Рыжкова болгаш оон-даа өскелериниң ажылы мактал-дыг.

Коллективтиң мурнунда салган сорулгалар эвээш эвес. Чижээ, чонуң сүт продуктуларынга хереглелин хандырары-биле он бирги беш чылда 28 миллион ажыг рубльдиң ниитй продукциязын бүдүрери көрдүнгеп. Соодулга дериш-кининиң четпези ажылга чамдык шаптараазынналры тургузуп турар. Чаа компрессор цехиниң тудуун эгелээни ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирээринге идиг болуру чугаажок. Бо бүгүнүң, салдынган сорулгаларның чедиишкинин шиитпирлеттинери — заводтуң бүдүрүп үндурер продукциязының ассортиментизин бегүн барындан оон-даа көвүдедир, оон шынарын улам экижидер арганы бээр.

Ийиги кварталда алган шанналывыс — эки ажылдың түңнели. Коллективти ол улам сорук киирген. Ынчангаш сүттен кылган аъш-чемге чонуң негелдезин долу хандырар сорулгалыг бис. Чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга сүт заводунуң коллективиниң үлүг шак ынчаар кирип эгелээн.

Депутатка сөс

О. З. Блохина мынчаар чугаалаан:

— СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин Тываның сүт комбинадының ажылчыннары, коммунистери чаңгыс эң-сеткил-биле үүлдүтүнүп хүлээп алган болгаш ону амыдыралга боттандырар херекке үлүүн бо хүннерден, бо чылдан эгелээрин дугуруушкан. Бистиң ажылывыстан, оон үре-түңнелдинден чонуң сүт продуктулары-биле хандырылгазы кончуг хамааржыр. Ынчангаш сүттен продукцияның ассортиментизин калбартып, оон шынарын экижидери — коллективтиң мурнунда кол сорулга.

Сүт комбинадының коллективи чартык чылда социалистиг хүлээлгелерин, планныг опаалдаларын экө көргүүлдерлиг күүседкеш, 266 тонна сүт продуктуларын, 32 тонна саржагны планнаан ажыр бүдүрген. Үре-түңнелдиг ажылывыс шаннала четкеп. Ийиги кварталдың түңнели-биле республиканың үлегүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка ийиги черни эдлеп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнаттывыс.

Заводтуң продукциязының кол хереглекчизи Кызылдың аъш-чем садыы. Ажыл-херекчи харылзаавыс эки. Коллективтиң бүдүрген продукциязы өг-бүле бүрүзүнүң хереглелинге эки шынарлыг четкен турзун дээш ажылдап турар бис.

Завод бо хүннерде чээрби хире хевирииң продукциязын бүдүрүп турар. Продукцияның шынарын экижидерине угланган хемчеглер алдынып турар болгаш материал-техниктиг бааза быжыглыг турар. Аппаратчик болуп заводта 19 чылдың иүүрүнде ажылдап

АРГЫШТЫРЫЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Автовокзаддар биле автостанцияларның бүдүрүлге каттыжышкыны пассажирлер аргыштырылгазын канчаар шиитпирлеп турарының дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы депутат М. М. Мунзуң) эдлеглиг хуралынга чугаалашкан.

Бо каттыжышкынның кол сорулгазы болза, хоорайлар, суурлар аразында аргыжар автобустарның ажылын чогумчалыг кылдыр организастаары болур. Ол дээрге хөй талалыг ажыл. Чер-чер Советтери-биле демнежип алгаш, ук каттыжышкын автобустарның ёй-шаанда аргыжарын, автовокзалда база автостанцияларда корум-чурумну хайгаараар, пассажирлерге таарымчалыг бүгү-ле үүлдерни тургузар ужурлуг.

Тыва автоэргелелдиң начальнигиниң оралакчызы Н. Г. Антонов бодунуң илеткелинге бүдүрүлге каттыжышкыны автостанцияларның аразында социалистиг чарышты калбарткан. Бо чылдың бирги чартыында ол чарышка Шээган-Арыгның, хову-Аксының автостанциялары, Кызылдың автовокзалы эки болуп илереэн. Пассажирлерге эптиг-эдлеп, планныг сорулгаларны база үргүлчү ажыр күүседип турар, солгукчуларның чагыгларын ёзугаар 1981 чылда каттыжышкын Ак-Довурак—Барлык, Кызыл—Чыраа-Бажы, Шагаан-Арыг —Шанчы, Ак-Довурак—Шагаан-Арыг аразынга чаа маршруттарны ажыткының доктаамал комиссия демдеглээн.

Бо чылдың 6 айларында пассажирлер дажыглаарының планы 102,5 хуу күүсетинген. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, сес хуу хөй болганы ол. Республиканың автостанцияларында болгаш автовокзалда билеттерни баш бурунгаар ол хүнүнде-даа садыл турар. Чамдык хоорайлар-биле автомобиль-самолёт, автомобиль-демир-орук, автомобиль-хем маршруттарынга билеттерни садыл турар апарганы пассажирлерге дыка таарымчалыг болуп турар.

Хоорайлар аразының 19 маршрудунда телефон харылзаазын тургускан. Ынчангаш кайы-бир суурдан кел чоруур автобустарга билеттерни баш бурунгаар садыл болур аргалыг, ол чорук пассажирлерге база эптиг апарган. Чыраа-Бажы, Шамбалыг, Кур-Чер суурларда автобус билеттери садар кассаларны немей ажыттылаан. Оон ашгыда Кызылда автовокзалда билеттерни баш бурунгаар садар база Ада-чурттуң даймының кирижичилериге болгаш чингелделиг өске-даа кижилерге билеттерни ашгы садар ийи кассаны ажыткан.

Пассажирлерге бараан болурунуң культуразын бедидерибиле бүдүрүлге каттыжышкыны автостанцияларның аразында социалистиг чарышты калбарткан. Бо чылдың бирги чартыында ол чарышка Шээган-Арыгның, хову-Аксының автостанциялары, Кызылдың автовокзалы эки болуп илереэн. Пассажирлерге эптиг-эдлеп, планныг сорулгаларны база үргүлчү ажыр күүседип турар, солгукчуларның чагыгларын ёзугаар 1981 чылда каттыжышкын Ак-Довурак—Барлык, Кызыл—Чыраа-Бажы, Шагаан-Арыг —Шанчы, Ак-Довурак—Шагаан-Арыг аразынга чаа маршруттарны ажыткының доктаамал комиссия демдеглээн.

Бо чылдың 6 айларында пассажирлер дажыглаарының планы 102,5 хуу күүсетинген. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, сес хуу хөй болганы ол. Республиканың автостанцияларында болгаш автовокзалда билеттерни баш бурунгаар ол хүнүнде-даа садыл турар. Чамдык хоорайлар-биле автомобиль-самолёт, автомобиль-демир-орук, автомобиль-хем маршруттарынга билеттерни садыл турар апарганы пассажирлерге таарымчалыг бүгү-ле үүлдерни тургузар ужурлуг.

Тыва автоэргелелдиң начальнигиниң оралакчызы Н. Г. Антонов бодунуң илеткелинге

АЖЫЛЧЫН САЛГАЛ

Харьковтуң транспорт машина тудуунуң Малышев аттыг заводунда Плакеин-Николаевтериң фамилиязы билбес киži барык чок. Ол ажылчын өг-бүленин завод салгалын революционер Михаил Федорович Плакеин эгелээн. Сураглыг революционер Артем биле (Сергеев) М. Ф. Плакеин паровоз кылыкчыларын 1905 чылда-ла хаанныг чазакка удур демиселче кедүрүп үндүрген. Ол-ла заводка ажылдап турган дунмазы Петр-биле ийилээ амы-тынын революцияга ол берген.

Плакеиннериң уруг-дарыы, оларның ажы-төлдери адаларының болгаш кыргаачаларының херээн уламчылаан. 1924 чылда ажылчын өг-бүленин төлээлери баштайгы совет «Коммунар» деп трактор-га заводтуң тугун аскан. П. П. Плакеин Т-34 деп танкының баштайгы шенекчизи болган.

Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Плакеиннер—эр, херээжен хамаан чокка—дайынчар-биле тулчуп, немец-фашистиг ажелекчилерни чылча шаварынга херектиг сүрүг боо-чепсектерин кылып турган. Тайбың үеде олар Арктиканга чоруур совет «Харьковчанка» деп вездеходту кылырынга киришкен.

Завод 90 хире чыл туруп турар. А. Плакеин-Николаевтериң ниити күш-ажылчы стажы 500 чыл чедип турар. Оларның дайынчы болгаш күш-ажылчы шаниалзары 32 болур.

ЧУРУКТАРДА: Плакеиннериң өг-бүлези; Алефтина Алексеевна Николаева уругларының уругларынга хейнү төөгүн берип болур. Ооң ашаа Петр Плакеин баштайгы Т-34-түң шенекчизи болган. Борис Иванович Мотенко фамилиязы эске-даа болза, база Плакеиннериң өг-бүлезиниң төлээзи. Ол кол механиктиң килдизиниң бюро начальныгы.

В. ДЕМБИЦКИЙНИҢ болгаш Н. КОВАЛЬЧУКТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы

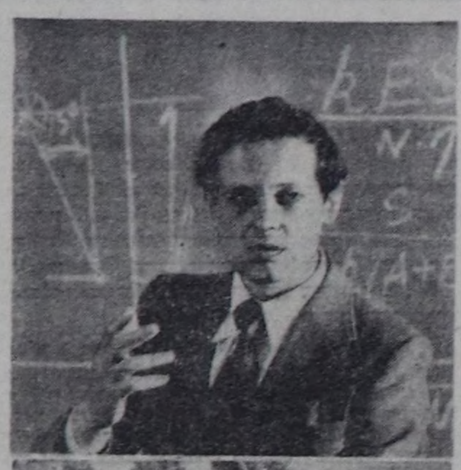

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

АЖЫГЛАЛГА КИИРИП

ХАНОЙ. (СЭТА). Республиканың даг эдээ болгаш даглыг-даа можуларында күр болгаш ээн чыдар черлерге чаа экономиктиг районнарны тургузар талазы-биле улус ажыл-агыйынга ужур-лузалыг кампанияны социалистиг Вьетнамда чедиишкиниг чорудуп турар. Бо чылдың баштайгы алды айларында ол районнарның чурттакчылары 73 мун кижиге немешкен.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш чазадың ажылдап кылганы чаа экономиктиг районнарны тургузарының программазы ийи кол соруглалыг боон турар. Бирги соруга—улуг-улуг күражылагыйларны болгаш ыяш ажылагыйларын тургузуп тургаш, чурттуң черлерин болгаш ыяш байлаан таарымчалыг ажыглаары, үнелиг техниктиг культураларның делгем шөлдерин үндезилер турары болур. Программаның ийиги эчис соруглазы— Вьетнамның күш-ажыл курлавырларын улам доодур ажыглаары болур. Чаа экономиктиг районнарже көжүп чоруур кижилерге, күрүне чиигеткен өртектерлиг техниканы болгаш транспорт үүлдерин тускай бербишаан, кур черге чурттаарларны оттулар үүл, тудуг материалдары болгаш үрезиннер-биле хандырып, улуг дуланы көргүзүп турар.

ДЕЛИ. Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң Чиигине секретары Раджешвар Раонуң парлалга конференциязы болган.

Амгы делегейде эң-не дүвүрээзиниг угланымышкынарның бирээзи АКШ-тың империализминиң күткүү-биле боочепсекти кажангызындан-даа артык эндере бүдүрүп турары болур, шериг талазы-биле тергиидеигей күштүг болуруп АКШ кызыдып турар. Йдролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээнип турарының дугайын СЭКП ТК-ның Чиигине секретары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле ниигим тускай сессиязынга чагаазында чагаазынга медеглээн Совет Эвилелиниң үлегерин эдерининден ойталавышаан, америк империализм тайбыңга кыжаныш, кижи төрелгетевин термоядролуг дайының эрзинин кырында тургузуп турардыр деп, Р. Рао медеглээн. Делегейге дүшкүүрлүг чорукту тургузар талазы-биле АКШ-тың политиказы улам-на чаа-чаа айыылдыг хевирлерлиг болуп, чер бөмбүрзөзиниң язы-бүрү районнарын хаара тудуп бар чыдар. Каттышкан Штаттарга деткиттирген Израильдиң Ливанда ираатанзыг агрессиязы болгаш кырын, үзүткап чок кылыкчы үүлгедиишкини делегейге дээрбеделдиң дерзин үүлгедиишкини-дир деп, Р. Рао чугаалаан.

Иштики болгаш делегей реакциязының күштеринге удур, Индияның улус массаларының чарлыш болбас эргелерин, национал эрге-ажыктарын кангалаар дээш демисеалди индий коммунистер улам-па уламчылаар шиитпирлиг соруктуунуң дугайын Р. Рао медеглээн.

(СЭТА).

Р. РАОНУҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЬГА ЧАГАА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Г. Туэйни КНО-нуң чиигине секретары Х. Пересде Куэльярга чагаа чоруткаш, делегей эргезинин бүгү-де норма-чижектерин Ливанның эжелеттирген девискээринде израиль агрессорларның дерзин ёзу-биле үреп турарынче делегейниң хөй-ниитизининң кичээгейин ливан чазактың өмүнээзиндей угландырган.

«Ажок улус үрегдээшкинерге болгаш сан чок хөй өлүм-чидимверге чедирип турар кадыг-дошкун болгаш күч-түрүүшкүнүүр соксаал чок үүлгедиишкиннерияге хыы ханмайн, Израиль Ливанның эжелеттирген хоорайларында болгаш суурларында бодунун тус чер администрациязын тургузуп киришкен, ынчангаш ол черлерде турар дүрүм ёзугаар ливан эрге-чагыргаларын

МЕХИКОДА Ч'ЫЫШ

МЕХИКО. ЮНЕСКО-нуң организастаанын культура талазы-биле ийиги Бүгү-делегей конференциязы ында ажыттынган. Ол делегей чыжыының ажылында 150 ажыг чурттуң делегациялары киржип турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чыыштын киржикчилериге байырлыг чагаазын бирги хуралга номчуурга, чыылганнар ону улуг сонуургал-биле утпуп-хүлээп алганнар. Конференцияны Мексиканың президентизи Х. Лапес айыткан. Оон соонда ЮНЕСКО-нуң чиигине директору А. М. М'Боу сөс алгаш, амгы үениң шиитпелед амыдыралынга культураның ролюнүң дугайында делегеренгей чүве чугаалаан.

Конференцияга культура талазы-биле политика айтырыгларының дугайында девискээрлер аавы-биле болгулаан чөвүлел хуралдарын тиилелдерин кылып, ЮНЕСКО-нуң болгаш ол организацииның кежигүнү чурттарының ол талазы-биле моон соңгаар чорудар ажылдарынга сүмелерин ажылдап кылыр.

ИСПАН РЕАКЦИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ

МАДРИД. (СЭТА-ның корр.). Испанияның Чепсектиг Күштериниң командылал черинең төлээлекчилериниң реаксылыг үзелдиг бөлүү чуртка шериг чазаан тургузар планны кылып турар. Ол дугайын «Камбио-16» деп журнал бижээн.

Реаксылыг идегеттер дендески эвес иштики политиктиг байдалды болгаш чазактың көзүлдүр-ле кошкак чорууп ажыттлаар деп турар. Демократтыг төп эвилел (ДТЭ) партияның ханы кризизи чурттуң иштики политиктиг байдалын турум эвес байдалдыг болдуруп турар. Шериг кижилер ДТЭ-ниң удуртукчуларынга кризистен үнеринин хуусаазын херек кырында доктаадып, бир эвес ону чедип албас болза, политиктиг амыдыралга холгаарлап киришкерин кыжаныш турар.

Генерал Альваро Лакалье Лелоупомга баштаткан Чепсектиг Күштериниң ачы-ачгы хевирлиг шеригларининг штабтарының начальниктериниң чөвүлели чуртта боттуг эргечагырганы херек кырында холга апканын Испан социалистиг ажылчын партиязын (ИСАП) удуртукчуларының бирээзи Луис Солана медеглээн.

Ол чөвүлел чүге камгалал министрининг эвес, харын база бүгү чазактың ажыл-чорудулгазын контрольдап турарын Л. Солана демделээн.

Лакалье Лелоуп дээрэи кедергей барыын үзелдиг «Чаа күш» дээр партияның үндезилекчилериниң бирээзи боон турарын таварылга эвес. Соолгу үеде ол партия чуртта байдалды улам нарыядадырынче угланган хоралакчы ажыл-чорудулгазын дыка күштелдиргеи. Ынзы-бүрү үзелдиг террорлуг организацияларның хөй санныг өнчүк-чөнгээлиг үүлгедиишкиннери база-ла олче угланган боон турар.

Эрткен чылдың февраль 23-те буурап дүшкен шериг аргыдезиниң янзы-бүрү хуусаларга хорүдаттырын шиитпирлээн киржикчилериниң турары ыора-бажынче халдаашкын кылыр дугайында испан фашистериниң планы база билдине берген.

Реаксылыг идегеттерниң үүлгедиишкиннериниң тудуш холбаалыы шуут тодаргаи болгаш чаңгыс кол соруглалыг — ам болур бүгү-иниитиин социалдаларынга социавстериниң эрге-чагырганы холга алырын болдурбазы боон турар.

С. МУРАВЬЕВ.

БАРЫЫН САХАРАДА

АЛЖИР. (СЭТА). Ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Плисарио фронтузунуң шериглери Афрофир (Барыын Сахара) хоорайны ээлеп алганнар. Фронтунуң медеглээнин ёзугаар алырга, хоорай дээш тулчуушкуннар үезинде 55 марокко солдаттар өлүрткен.

РАБАТ. (СЭТА). Марокконуң МАП информация агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, марокко шериг-биле Полисарио фронтузунуң күштеринең аразынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар Умля Уиткад хоорайның районунга боон, ацаа марокко шериглер дайзынның механизастатыгнан колонназын атакалаап, оон дириг күжүнге болгаш техниказынга чидиргинин болдурган. Беш танкылар, элээн наш ракета тургузар черлерин уэткаан. Марокко талдан 2 кижи өлген болгаш 11 шериг кижи балыглаттырганын ол агентство айыткан.

ИЗРАИЛЬ БЕЙРУТТУ ҮРЕГДЕП...

БЕЙРУТ. (СЭТА). Барыын Бейруттуң бүзээзи алган израиль шериглер оңу агаардан, кургаг черден болгаш далайдан бомбалап, артиллерия-биле адып, үзүк-соксаал чокка үрегден турар. Оон түңнелиинде чүгле июль 27-де 350 тайбың чурттакчылар өлген азы балыглаанган болгаш дыка хөй кижи бажыңнарның бузундуларының аразында дириг-ле хемдүгеннер. Израиль ракетаның дөрт дегенинден ееш каът бажыңга турган 80 ажыг кижи өлген болгаш 142 кижи балыглаагаа.

Тель-Авив палестинверия болгаш ливаннарны үзүткаарының политиказын үргүлчүлеп, ливан яаңысталалы чер кырындан чок кылырын оралдажып турар. Ол бүгүнү Каттышкан Штаттар күткүп, херек кырында дузалажып турар.

Барыын Бейруттуң чурттакчылыг кварталдарын артиллерия-биле боолап турганының үезинде элээн кан снарядтар Бейрутта совет элчин черинин девискээринге, а ол ышкаш ССРЭ-нин Ливанда садыг төлээлекчизиниң бажыңының мырнай чанынга дүшкеи чазыглараан. Садыг төлээлекчизиниң бажыңынга болган элчин черинин девискээринде тудугаарга улуг үрелиишкиннерни таварышгырган. БУР-нуң элчин черинин болгаш Ливанда болгар элчинниң бажыңнарынга база улуг үрегдээшкиннерни кылган.

Бейруттуң камгалакчылары шыңгыы удурланыышкынны кылбышаан, интервентилерниң атакаларын чедиишкининг ойтур шаап турар. Олар июль 27-дең 28-че дүнезинде дайзынның элээн хөй ог точкаларын уэткаан. 4 танкыны, бир бронетранспортёрну болгаш израильдерниң өскеда дайынчы техниказын чок кылгай.

ЧИЛИ ХУНТАНЫҢ «БАРААЛГААШКЫНЫ»

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чили—Каттышкан Штаттар-биле кады «Унидас-АЛШ» деп шериг-далайның дайынчы өөредилгезинге киржирине чөпшээрешкен хөй эвес чурттарның бирээзи. Шаанда шак ындыг маневрларга ыяап-ла киржип турган Аргентина, Бразилия, Венесуэла, Перу, Уругвай болгаш Эквадор, бо удаада оон шуут ойталаашкын-биле харыылаавидар. Ол чорук Мальвина (Фолкленд) ортуулуктары деэш Аргентина-биле чепсектиг чөрүлээнии үезинде Вашингтонуң чыгаа турары конфронтацияның база чавырлыышкынының үзериниң оруун хүлээвейн турарлар. Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынче база кады ажылдажылганы хөгжүдеринге шын орук Хельсинкиниң Түңнел актызында салдынган дээринге олар бүзүреп турар.

Амгы үениң байдалдарында Хельсинкиниң ёзуузун эдерери —ол дээрге, Түңнел актының принциптерин база дугуруштурган үүлдерин хажык чокка сагыыры, бот-боттарының иштики херектеринге холгаарлаар чорукту болдурбазы-дыр.

Хельсинкиниң ёзуузун эдерери — ол дээрге Мадрид ужуражышкынын чедиишкининг доозары. Европага шериг чавырлышкынның болгаш боо-чепсектя дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чылдагаа дугайында шиитпирии алаа хүлээп алыры-дыр.

(СЭТА).

ЕВРОПАГА ТАЙБЫҢ КЕЛИР ҮЕ ДЭЭШ

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чеди чыл оюнга

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызынга чеди чыл мурнунда, 1975 чылдың августуң 1-де Финляндиявың наңысталары Хельсинкиге ат салган. Европаның 33 күрүнези, АКШ болгаш Канада делегейниң ийиги дайынының политиктиг түңнелдерин ооң-биле үндүрген. Күш дөгээр чоруктуң болгаш «соок дайынның» политиказының үре-түңнел чогун база хоралыын бадыткаан, Европаны быжыг тайбыңның база бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганын диви болдурарының чаа болдунар аргалары ажыттынган.

Хельсинкиниң Түңнел актызы Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынче, кады ажылдажылганы хөгжүдеринче шын орукту салып турар. Дайын сөөлүндеги төөгүнүң ол эң чугула документизинниң өзээ болза, киржикчи күрүнелериин бот-боттарының аразында бүгү-ле халыыааларгыга удуртулга болдурары-биле хүлээнин алганы принциптериин декларацизы болур. Ол дээрге, киржикчи чурттарның боттарының иштиктиг, экономиктиг болгаш социал системаларындан, географтыг туруп байдалындан база экономиктиг хөгжүдезининг деңнелиндеп хамаарылга чокка, бот-боттарының аразында харылааларынга хажык чок барымдаалаар ужуулуу нормаларның кодекзи-дир. Ол принциптер мындыг: дээп болбас деп эрге, бот догуннаашкынга хамаарышкан эргелерни хүндүлээри, күштү болгаш күш-биле кыжаныры ажыглавазы, келир үениң Европазынга бирги чергенин чугула принциви — кызыгаарларның хажыттынмазы, күрүнелериин девискээринин четче-бүдүн турары, маргылдааларны тайбың аайлаш шиитпирлээри, иштики херектеринге холгаарлашпазы, кижиниң эргелерин болгаш бодалдыг, арын-нүүрүүн, шажын-түдүлгениң база бүзүреллерниң хостуун киниришкээри, кол-кол хосталгаларны хүндүлээри, дең эрге болгаш бодунуң салым-чолун боду шиитпирлээр үезин, күш дөгээри-биле бодунуң тура-соруун өскелерге, ооң иштинде чугаалажышкынарга-даа күткүүр дээш чүткүл ооң илереп турар.

Рейган администрациязының «күш дөгээриниң» политиказынга, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериң күштелдиреринге ажыы-биле ынанып турар чоруу Барыын Европаның чурттарынга өлүмүг айыылды таварышгырын турар. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң агрессия бөлүктери барымн-европейжи чурттарны чаа америк ракеталарны салып үндүрер шеп болдурарын күзеп турар. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг даймынга белеткелдин халаптыг планнарын Пентагонда ажылдап кылып турар. НАТО-нуң чурттарынга чүс-чүс америк «першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны өккеп тургускан таварылгага, ол динке байдал шыгмызыбиле нарыылаар апаар, а ол хемчегинин эчис соруглазы — ийи удурланышкак шериг бүлүглежиишкиннериниң чижеи дең чоруун үрээри-дир.

Кижилерни өлүрүп-кырар халаптыг планнарын агартырыы-биле, бир эвес ындыг дайынны чорудар черин бодунуң бажыңындан ырадыр, чижээ, Европаже шилчидиптер болза, ядролуг дайынга тиилеп болур дээр ялалыг планны Вашингтонда дайын стратегиязының турум көрбээн дээди чүүлү кылдыр көрүп турар. Америк дайынзырактарының ол кара сагыштыг өлүрүкчү бодаддары Барымн Европаның калбак хөй-ниитизин дүвүретпейн барып шыдавас. Итали журнал «Панорамаңның» мынчаар бижээни хөй эвес: «Америк дишти атомнуг үрегдээшкинден чайладыр дээш, америк стратегия Европаны дайын шөлүү болдурар бодап турар. Европага канчаар-даа авжок хөй санныг ядролуг дайынчы октарны (чүгле чаңгыс Барымн Германияга 7 мун) эккеп тургузары, шериг базаларын быжыглап турары, чалгынныг ракеталарны (чогум-на бистин дививиске дайын чорударынга көрдүнген) эккеп тургузары Америка кызыгаарлаттынган дайынны Европага кыпсып үндүрер деп бодап турарын бүзүредиг бадыткап турар-дыр».

Ындыг чорукту болдурбас дээп улустарның пегелдези бүгү Европада калбарып турар. Ол болза, термоядролуг «сөкүлеежиишкиннин» айыылын чайладыр — Европага шериг удур туржуушкунуун денезин кудуладыр херекке эм эң кол соруглаңы амыдыралдың бодунун шиитпирлиивиле тургузуп келгеин олдур. Совет Эвилели болгаш социалистиг ёскө-даа чурттар ол амыдыралчы чугула ортумак ыракшылдыг болгаш ядролуг чепсектен бүрүн чайладырынче чүткүп турар. Бир эвес ындыг шиитпирлээшкин барымн талакы күрүнелерге таарышпас болза, Совет Эвилели оларны дыка кызырар дугайын дугуржуп алырынга белеп деп, бистиң чурттувус чаңгыс удаа эвес медеглеп келген. Ол эң чугула соруглаңы чедиишкининг шиитпирлээринче чүткүлүн ССРЭ практиктиг ажыл-херектериниве балыткап турар, ССРЭниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдыг ракеталарны улам ылай тургузарын бистиң чурттувус чаңгыс талазыг чурум-биле сокпаткан. Ооң туржук, Совет Эвилели ындыг ракеталарның тодаргай санын кызырарын ам бээп боттандырып турар. Совет тала ылап тодаргайы-биле мынчаар медеглээн: Барымн Европаның чурттарынга чеде бээр ындыг хемчээлерге моон соңгаар немей дең болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң кол үндезини принцивии чүгле шынгыы сагыырынга үндезилээш, чедип алдынган турун болур. Ынчаарга Совет Эвилелиниң чогум-на тодаргай, практиктиг ажыл-херектери өзүлүг-ла чөвүлүг дутуржуушкун-биле чаагай тура-соруктуу база чүткүлдү көргүзүп турар. Хельсинки чыжыының киржикчилери 35 күрүнениң күжениишкиннерин шериг удур туржуушкунун эвээжедиринче, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериң болдурбазынче угландырган иинти Европа чөвүлел хуралдының Түңнел актызының өзүзүнга база үжүүнге олар дүжүп турар.

Түңнел актыга ат салганыңдан бээр 7 чыл болган ооң демделевишаан, Европаның улустары оларны Вашингтонуң чыгаа турары конфронтацияның база чавырлышкынының үезиниң оруун хүлээвейн турарлар. Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынче база кады ажылдажылганы хөгжүдеринче шын орук Хельсинкиниң Түңнел актызында салдынган дээринге олар бүзүреп турар.

Амгы үениң байдалдарында Хельсинкиниң ёзуузун эдерери —ол дээрге, Түңнел актының принциптерин база дугуруштурган үүлдерин хажык чокка сагыыры, бот-боттарының иштики херектеринге холгаарлаар чорукту болдурбазы-дыр.

Хельсинкиниң ёзуузун эдерери — ол дээрге Мадрид ужуражышкынын чедиишкининг доозары. Европага шериг чавырлышкынның болгаш боо-чепсектя дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чылдагаа дугайында шиитпирии алаа хүлээп алыры-дыр.

(СЭТА).

Латинамериканнарга боттарының камгаланыр аргазын күштелдиреринин эргежок чугула апарганын Мурнуу Атлантикага болган дайын көргүзеп деп, олар бадыткап турган. Ооң ужурундан АКШ амгы үениң боо-чепсезон оларга бээр дугайында бүгү чагыгларны көрүп, чөпшээрежиниге белеп деп турганнар.

Г. Сампер Латин Американың чурттарын болуунче удам-на тоокшуладырынче чүткүүшаан, Сантьягога ол диптиң күрүнелериниң камгалал министрлериниң ужуражышкынын организастаар аргазын тыварын чили талага тывыскан. Ооң чугаалажыр кол-ла айтырыы чепсектиг күштериниң кады хөделип, ажылдаарын күштелдиреря болзур ужурлуг.

Чилиниң шериг эрге-чагырганының хөй санныг «дузазы» дээш Ак бажың аңаа боо-чепсек бээрин көвүдедир, шериг «чөвүлекчилерин» немештир чорудар деп шиитпирээн.

ШЫНЧЫ ЧОРУК ДУГАЙЫНДА

Шын чеже-даа хоран дег ажыг болза, кажан-даа амданыг мегеден эки.
Н. ОСТРОВСКИЙ.

Кижиниң шынчызы ооң мөзүг-шынар талазы-биле сайзыраанын кергүзүп турар.
Л. ТОЛСТОЙ.

Шындан коргшас кижи, мегеден коргкан херээ чок.
Т. ДЖЕФФЕРСОН.

Шын дээрге од чокка тындынмас агаар-дыр.
И. ТУРГЕНЕВ.

Дириг шын бүгү-ле дириг бойдус ышкаш, бок аразында часкы кек ышкаш, бодунуң оруун тып үнүп келар.
М. ПРИШВИН.

Бистиң бүзүреливистиң болгаш идегеливистиң үнер дозу—шынчы чорук.
А. БАРБЮС.

Шын кайда-ла халдаашкынга таваржып турар болдур, оны камгалап чор.
Р. ЭМЕРСОН.

Шын эвес чүвеге удур хорадап-киленгээри, шынчы кижи бүрүзүнүң чугула чепсээ.
Д. ЛОУЭЛ.

Дорт, шынчы чорук кижиниң өске бүгү шынарларын каастап чоруур.
Ж.-Ж. РУССО.

НЕДЕЛЯ ДООЗУЛГАН

Ажыг-ажыг назы-харлыг, ажыг-ажыг мергежилдиг миллион-миллион кижилер бистиң чуртувуска бир дугаар организастап эрттирген ГТО-нуң Бүгү-эвилел неделязынга кириштеннер. Каас-чараш кылдыр, шиметтинген стадионнарга, спорт шөлдерине, гирлерге болгаш бассейннерге калыкшылга комплекизинин нормаларын олар дужааганнар. Москваже, ССРЭ-нин Спорт комитединиң адрезинче, хей-хей республикалар, крайлар, областтардан маргылдааларның канчаар эрткенинин дугайында дыпадыглар киргилээн.

—«ССРЭ-нин 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгы күш-культура болгаш спортка чыпак кижилерниң улуг деткишкинин алган — деп, чоннуң күш-дамыр кижизидилгезинин Кол эргелеминиң начальниги Л. Иванов СЭТА-ның корреспондентиниң Г. Хачкованынга чугаалаан:— Ынчангаш олар июль айның бир неделязын ГТО комплекизин дужаарынга турасказыр дээш дыпадыгны улуг кодуруушкун-биле хүлээп алганнар.

Неделя дургузунда Украинага 93 мун ажылдарны кылып чоруткан. Анаа чеди мөлүйөн хире кижи кирипкен. Казахстанга 12.469 ажыг-ажыг маргылдаа болган. Ооң кииокичилериниң саны—1.506.995. Олардан 559374 кижи ГТО-нуң нормаларын бир дугаарында дужаарынган. ГТО комплекизинин нормаларын дужаарының болгаш анаа белеткенириниң база шинти күш-дамыр белеткелиниң талазы-биле чаа бадыткарын, секцияларны 3827 сөңнүг кылдыр тургускан. ГТО неделязының программазы ёзугаар Грузияга болган маргылдааларга 1.400.000 кижи кирипкен.

ГТО неделязы Литваның 3540 коллективинге кадыкшылдың болгаш спорттуң улуг байырлалы ышкаш болуп эрткен. Тёргиннерниң аразында Вильнюста көдээ ажыл-агый болгаш саналга машиналарының заводтары, Каунаста «Мода» фабрика, Клайпедада садыг портунуң каттыжышкыны болгаш садыг эргелери. Таураг районда тудуг материалдарының «Керамика» каттыжышкыны киргеннер. Анаа 3800 спорттуң маргылдаа эрткен. Орта 540.000 күш-культуржу кириштеннер.

— Чоннуң ындыг идепкейлиг чоруунуң бир чылдагааны пропаганда ажылын эки чорутканында — деп, Иванов демделээн: —Чижээ, кадыкшылды бижыглаарының чугулазының, күш-культураның ажыктыының дугайында декция, беседаларны сураглыг спортчулар, алдарлыг тренерлер, удуртукчу ажылдакчылар, Вильнюс, Каунас болгаш өске-даа хоорайларның кинотеатрларынга номчуп, көрүкчүлерге сонуургадып турганнар. Ол республикага кадыкшылга неделязын эртипери чанчыл болуп берген.

Туркменияга ГТО неделязы 1200 бүдүрүлге бригадаларның аразынга болуп эрткен. Оларның иштинден 750 бригада колхозтар, совхозтардан келгеннер. Марый областтың Ленин аттыг колхозунуң спортче 293 кижи үнген. Олар 13 бүдүрүлге бригадаларын төлээлээннер. А.Чкалов аттыг колхозтуң 15 бүдүрүлге бригадазының 330 төлээзи маргылдааларга кириштеннер.

Аннау суурда Ашхабадтың демир-орук салбырының ажылдакчыларының күжү-биле эштир бассейн, тудуун дооскан. Ол коллективтиң ийи чүс ажыг ажылчыннары чаа бассейнге сугга эштиринин талазы-биле ГТО комплекизинин нормаларын дужаганнар.

Чарджоу хоорайга «Каракум тудуг» эргеледиң септелге-механика заводунуң чазанықчылар бригадазы бүгү-ле-бүлеэн-биле стартче үнеринин эгелекчилери болганнар. Бригадир Евгений Анисимовтуң болгаш 19 бригада чежигүннери ГТО нормаларын оолдары, уруглары, кадайлары-биле кады дужааганнар.

Солун факт. саннар өске республикалардан база киргилээн. Ынчалза-даа чамдык черлерде бо чугула чаа чүүле чогуур кичээнгей салбайбарганын хей чижектер кергүзүп турар. ГТО неделязының канчаар эрткенинин дугайында материалдарын нидэн түнелин үндүргеп. ГТО комплекизинин талазы-биле Бүгү-эвилел Чөвүлелиниң эдлегелиг хуралынга чугаалажыр.

— Неделяның кол соруглазы — ГТО комплекизинге үндезилээш массалыг күш-культура-кадыкшылга ажылынче күш-культура организацияларының болгаш хей-нинти активиниң кичээнгейин мөзүлээри бүрүн күүсеттинген —деп, Иванов түнээн:— Неделядан эгелеп алган чамдык, чижээ, Украина, Молдавия, Литва дээш ышкаш республикалар ам ГТО комплекизинин айларын эрттирип турар.

НИЗАМИГЕ ТУРАСКААТКАН

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. «Азербайджанфильм» биле «Мосфильм» киностудиялары кады «Низами» дээр ийи сериялыг уран-чечен кинону тырттырып эгелей бергеннер. Улуг азербайджан шүлүкчү болгаш бодалчы Низами Гянджевиниң дугайын ук фильм көрүкчүлерге чугаалап бээр. Ол бурунгу Гянджен (амгы Кировабад) чурттуг кижи. Фильмниң кол ролюнга ССРЭ-ниң улустуң артизи Муслим Магомаев ойнаар. Ол кинокүн тургузукчузу—Эльдар Кулиев.

Бо дээрге Азербайджан биле РСФСР-ниң кинематографистериниң кады кылып турары бирги чогаадыкчы ажылы эвестир. Ангы-ангы чылдарда ол киностудиялар «Каспийниң нефтичилериниң дугайында тоожу», «Далайның чагырыкчылары», «Ийилээн чангыс квартал дан», «26 бакин комиссарлар», «Бабек» болгаш өске-даа киноларны тургусканнар.

ЧУРУКТА: фильмден кадр. Ортузунда Низами (ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Магомаев).

А. ТАВАКАЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭҢ КЫРГАН ДОШ

Антарктиданың бурунгу доштарында кызырыган метеориттер дилеп тывары-биле чоруткан. Огайо штаттың университединиң Ян Уиллэнге баштаткан болук геологтар оказагай тывыштыг болган.

Бир америк шинчилекчи станциядан ырак эвес черден —Чөөн Антарктида районундан тывылган доштуң хары 600 мун чыл деп эртемденнер тодаратканнар. Ооң мурнунда Гренландиядан тывылган эң бурунгу доштуң пазының 125 мун чыл болган.

Бурунгу доштарны шинчилеп, ооң химиктиг составын тодарадыры менги дош үезиниң дугайында эртемнер сайзыралынга дузалыг.

А. РЕПИН.
Вашингтон.

Теле Видение

ИЮЛЬ 31-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадыкшылдыг болур дизинзе». Күш-культуржуларга сүмелер. 8.55 — «Найырал садыг». 9.30 — Ада-иелер, силерге. 10.00 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажылхеректери дээш». 3-кү кезек. 11.20 — Карпаттарда ужуккан ыры. Львовтан дамчыдылга. 11.50 — Советтер болгаш амыдырал. 12.20— «Спортлотонуң» 31-ги тиражы. 12.30 — Чүнү помчуурул. 13.15 — «Кижи, Чер. Өртемчей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 14.00— «Бөгүн делегейде». 14.15 — «Совет диплом» деп документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүгеви. 15.05 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 16.05 — Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.35—16.50 — Чапсар. 16.50 — Уругларга фильм: «Сен чүге ыглава». 17.55 — Мультфильмнер программазы: «Кудурукка зарядка», «Гав деп аттыг мыйытыгаш», «Бажың циргиз», «Бөрү болгаш чеди анайыкгаштар». 18.30—«9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы В. Зорин чорудар. 19.30 —«Кинопанорама». 21.00 —«Ye», Информастыг программа. 21.30— С. Рахманинов. Оркестр-биле кады фортепианога күүседир дөртку концерти. 22.00 —23.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Тбилиси). Төп «Динамо» стадиондан дамчыдылга. Ооң төнгенинде соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — Зеленa Гура (ПУР) хоорайга болган совет ыры фестивалы. 15.15 — Мультфильмнер программазы: «Чип-тиң солуун ужуражыдгалары», «Тооруктуг цыкпыш».

Ленинградтың телестудиязының программазы

15.55— «Ленинградтың делегеринде». Телеочерк. 16.20 — «Монитор». Теледопчулал. 17.05 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Марусин ырлаар. 17.25 — «Меншиковтуң оргээлиз». 17.50 — Музыка эртинези. ГДР-ден дамчыдылга. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң доңчу намдарывыс». 32-ги фильм — «1945-ки чыл». 19.15 —«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 19.45 — Делегей байдалының доңчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Гипчон дээр кенгуружуташ». Мультфильм (ПУР). 20.15— «Кадыкшыл». — Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30—22.45 — «Кадыр ээр чер». Урал-чечен телефильм.

Өгээр

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республиканга бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Сонгу-барының угланышкынның хаттың дургени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 27—32, чамдык черлерге 19—24 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Сонгу-барының угланышкынның хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 30—32 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАИЫРАЛ»: «Ыржымның алгызы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өдүм чок Кэщей» 9.30, 12.30. «Чүе ве-рүшку, азы улуг ажыдыышкыннар Ному»—11.00. «Бот чорда оглу»—14.00, 17.00, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мунгак оол»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАНГЫ»: «Ужен тос чаджыгаш»—15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

КӨРҮП ЧОРУУЙН

Бедик артты ажып келгеш, өрү шурап,
«Белениче кирдим-не»—деп бодай бербе.
Ээр-дагыр, оңгул-чиңгил оруктар хей.
Эртеринде кичээнгейлиг көрүп чору.

ЧЫРААН ЫШКАШ

Көжүп чоруур кара булут аразындан
Хөлчөк чырык дээрбек ай бакылай-дыр.
Сактырымга, шак бо дүне бир-ле ие
Чап-чаа божуп, караа чыраан ышкаш болду.

О. БОРАШ.

БААЖЫМАЙ

Змнелгеге Баажымай
Элең-тендиң кирип келгеш,
Аарыыр черин дөгерезин
Адап, санап эгелеп-тир.
Бирде бо бүт, бирде холум
Билинместеп аарып келир.
Оорга-мойнум шоодай
уурдан.
Орган черден турдунмайн
баар.
Кадай ону каяа билир
Хая көрнүр, кончуттунар:
— Ажыл кылбас, аарыг
ашан
Азыраавас кижи мен дээр.
Эртем-билиг сенде болгай,
Эки шинчип көрем, эжим.
Бүгү чонну бүзүредир
Бюллетеньден бижип берем.
Спирт, водка эки дээрге,
Ижип, чиңнеп, чүнү
кылбаан.
Чүрээм элдеп, эмдик аът
дег,
Чүткүп тура хонгулаар-дыр.
Бажым шуут-ла чарлыр
чыгыы,
Баарым база курлуп хонар.
Холдарымны көр даан, змчи
Кончуу дегет—сугда ыяш...
Дүне безин удуттунмас,
Дүжүм база үен-даян:
Иштиг, куруг шилдер мени
Идип, шанчып туруп бээрдир.
Каяа чурттаайн, кайнаар
кирейн,
Канчап моортан сегип
алыйн?
Уё чүрээм! Уё бажым!
Улуг хырным ажыыырын ой!
Араганың халавындан
«Аараан сен»—деп змчи
шинчээш,
Змнетпишаан ажылда дээш
Элегесче чорудупкан.

Анатолий МОНГУШ.

ПОЧТА БЕЛЭЭ

МОСКВА. (СЭТА). Чурттар аразының каттышкан совет-француз космос экспедициязының будүүзүвиде ССРЭ-нин Харылзаа министерствозу ол ужудуушкунга турасказаткан почта белээн парлап үндүрген. Маркалыг кылдыр сиилбиң чураан чагаа хавында—космос темазынга чураан чурук. Совет Эвилелиниң болгаш Франция Республиканың күрүне туктарының хевир-дүрзүзү, мурнуу талазында—совет болгаш француз космонавтылар ужудуушкун мурнуу чарыында турарлар. Ында: «ССРЭ—Франция. Космосче кадыг ужудуушкун» — деп бижин каан.

КАРАЖА

Шоодуг

Саарыгны куду салдадып-ла тур мен. Шыята, дөңмек дег дөңгүр көк кадырга алды-ла! Артымче шелип дужурдум. Ой халак! Артымда база хем бадып чыдарын уттуп ап-тыр мен. Мурнумда хемден ужулгаш, артымда ооң адырынче чирип киирипттим.

— Чоп тур сен, кадай! Эдээн-даа болза дозуптас!— Хейде-ле, ыяткан кижи ыдын кагар дээн ышкаш, эриктe турган калдайымны кончуп эгеледим.

— Караан канчап барган, хайыраан балыкты ышкынып каш, ам кадайынга чарбып де! Амыр-дыр бо, кижи-даа ымзандырып каа дег ашак боор бо!— дээш, кадайым бүрүлерни шылырады ынай-ла болду.

Ой халак! Ам кадайым база ышкынып алдым.

Сыырткыыжым ам артымда хемде салдап тур, олче-даа сагыш салыр харыым чок, кадыргымны-даа уткан, кадайымны хомудадыпканым дээш бодумну кончуп, девин-делегейде тур мен.

Карак сүлде, кадыш дээр чүзүл?!

Оста ылдыртына берди бе мон дээш, таваар уштуп эгеледи м. Бүдүм аразындан бир балык чазыр-чазыр ынай болду. Холумда сыырткыыжым сывы база катап эглиш дидир. Поок! Сыырткыыжымда ам база балык туттуна берип-тир! Мындыг-даа хөктүг чүвени ким көрген! Кончуг-даа улуг кадырга! Чедип үндүрүп олур мен. Бөгда сирти көстүп келди. Дөң-не туттунган хире. Нат-ла шаа төнүп калган. Бурундук эдерген бүга дег, шелээн эштип олур.

— Бээр кел, бээр кел, бел оглу! Оһаай, меңневейн-не көр!

Солагай холум-биле сорочкам эдээн бүдүү чүвүрден уштa тыртып алдым. Шокарны бел чедир кодурүп чоруй, ооң-биле чөргептим. Олчаан туткан болза, холга-даа каяа сынарыл ол, чылбыргайы аайлыг эвес, сугже мойт-ла дээр ыйнаан.

Шыята, кончуг улуг кадырга холда ам-на кирген эвеспе! Хөйленим-биле кулугурну улам быжыдыр ораап-ла тур мен.

Чүвүрүм баан чешкеш, хөйленимде ораап алган балыымны шуут-ла белге чыпшыр колуннаштым. Чеве, бурунгаар! Ой, делегейим, даштарның тайгырын! Шупту балар. Бо сугнуң шылырадыы ынай-ла болду.